

Bibliotheka

Yunan Mitolojisi

Apollodoros

Sunuş, Ekler ve Notlar
James George Frazer

Çeviri
Nur Nirven

Mitoloji

PİNHAN YAYINCILIK

Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215

Topkapı/Zeytinburnu İstanbul

Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74

www.pinhanyayincilik.com

info@pinhanyayincilik.com

Sertifika No: 20913

Kaynak Metin: Apollodorus, The Library, with an English Translation by Sir James George Frazer, F.B.A., F.R.S. in 2 Volumes. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1921. Includes Frazer's notes.

© Pinhan Yayıncılık, 2017

Türkçe çeviri © Nur Nirven, 2017

Birinci Basım: Ağustos 2017

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever

Çeviri Editörü: Adem Beyaz

Kapak Tasarımı: Mahmut Sever

Dizgi: Özlem Sümbül

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:

Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203

Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03

Sertifika No: 11931

Pinhan Yayıncılık: 138 Mitoloji Dizisi: 1

ISBN: 978-605-9460-19-4

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturur.

BİBLİOTHEKA
YUNAN MİTOLOJİSİ

Apollodoros

Sunuş, Ekler ve Notlar
Sir James George Frazer

Çeviri
Nur Nirven

İçindekiler

Sunuş	7
I. Yazar ve Kitabı	7
II. Elyazmaları ve Baskılar	24
Soyağacı Tabloları	33
Özet	51

BİBLİOTHEKA

I. Kitap	65
I. Tanrıların Doğuşu	65
II. Deukalion Ailesi	93
II. Kitap	129
III. İnakhos Ailesi (Belos)	129
III. Kitap	209
IV. Agenor Ailesi (Europe)	209
V. Agenor Ailesi (Kadmos)	219
VI. Pelasgos Ailesi	257
VII. Atlas Ailesi	265
VIII. Asopos Ailesi	293
IX. Atina Kralları	309
X. Theseus	335

Vatikan Epitomesinden ve Sabbaiticus Fragmanlarından Derlenen, Apollodoros'un Bibliotheka'sının Epitome'si.....	337
XI. Pelops Ailesi.....	351
XII. Antehomerika.....	361
XIII. "İlyada".....	379
XIV. Posthomerika.....	383
XV. Dönüşler.....	403
XVI. Odysseus'un Yolculukları.....	425

EKLER

I. Çocukları Ateşin Üzerine Koyma.....	441
II. Yer'in Gök'te Savaşı.....	449
III. Ateşin Ortaya Çıkışıyla İlgili Mitler.....	459
IV. Phylakos'un Sürüsü ve Melampos.....	485
V. Çarpışan Kayalar.....	491
VI. Gençliği Tazeleme.....	495
VII. Glaukos'un Dirilişi.....	501
VIII. Oidipus Efsanesi.....	509
IX. Admetos'un Sürüsü ve Apollon.....	517
X. Peleus'la Thetis'in Evliliği.....	525
XI. Phaethon ve Güneş'in Arabası.....	531
XII. İdomenus'un Yemini.....	539
XIII. Odysseus ve Polyphemos.....	551

Sunuş

I. Yazar ve Kitabı

*Bibliotheka'*nın yazarıyla ilgili elimizde kesin bir bilgi yok, ihtimallere dayanarak da çok az tahminde bulunabiliyoruz. 9. yüzyılda yazan Patrik Photios ona Gramerci Apollodoros der,¹ kitabının elyazmalarında onu Atinalı Gramerci Apollodoros olarak anlatır. Bu nedenle, Photios'un ve kopyacıların, yazarımızı, M. Ö. 140 civarında ustalık dönemini yaşayan, yirmi dört kitaplık *Tanrılar Üzerine* adlı ayrıntılı bir incelemesi ve bütün olayları şiirle veya dizelerle anlattığı dört ciltlik *Kronoloji*'si dahil, artık kaybolmuş, bilgi dolu birçok eser yazan, aynı adlı ünlü gramerciyle özdeşleştirdiği sonucuna varabiliriz.² Fakat modern zamanlarda bu özdeşleştirmeyi kabul etmemek için geçerli nedenler gösterilmiş,³ *Bibliotheka'yı* Atinalı gramerciye atfetmekten artık genellikle vazgeçilmiştir. Zira günümüze ulaşan fragmanlardan ve göndermelerden, *Tanrılar Üzerine* adlı incelemenin amacı ve yöntemi mevcut *Bibliotheka'*dan bütünüyle farklıdır. *Tanrılar Üzerine* adlı kitabın yazarının hedefi ilahi varlıkların doğasını akılcı ilkelere dayanarak açıklamak, onları ya kişileştirilmiş doğa kuvvetleri⁴ ya da

¹ Photios, *Bibliotheka*, par. 142a, 37 vd., Bekker baskısı.

² W. Christ, *Geschichte der griechischen Litteratur* (Nördlingen, 1889), s. 455 vd.; Schwartz, Pauly-Wissowa'nın *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* eserinde, i. 2855 vd. Apollodoros'un fragmanlarını C. Müller'in *Fragmantia Historicorum Graecorum* eserinde, i. 428 vd.'da derlemiştir.

³ Bunu tam olarak ilkin Profesör C. Robert, bilgi içeren esaslı incelemesi *De Apollodori Bibliotheca*'da (Berlin, 1873) yapmıştır. Bundan sonrakiler aslında ona ait olan ve benim de kabul ettiğim argümanlar ve sonuçlardır.

⁴ Lydialı Ioannes, *De Mensibus*, iv. 27; *Fragmenta Historicorum Graecorum*,

ölmüş kadınlar ve erkekler diye ayırmaktır⁵, ilahi doğayı parçalara ayırırken, anlaşılan, etimolojiyi esneyebildiği ölçüde özgürce kullanmıştır. Geleneksel Yunan mitolojisini en küçük bir açıklama veya eleştirme çabasına girmeden, *Bibliotheka*'da uygun bir özet halinde bize veren mitoloji yazarının ruhuna ve yöntemine hiçbir şey bundan daha uzak olamazdı. Gramerciyle mitoloji yazarının eserleri arasındaki genel farkın dışında, Gramerci Apollodoros'un günümüze gelen fragmanlarında birçok tutarsızlığı ve tezatı ayrıntılarıyla göstermek mümkündür.⁶

Mitoloji yazarıyla gramercinin özdeşleştirilmesine başka bir karşı argüman *Bibliotheka*'nın yazarının kronoloji yazarı Kastor'dan alıntı yapmasıdır;⁷ zira bu Kastor'un, Cice-ro'yla ve M. Ö. 61 yılına oturttuğu bir tarih yazarıyla çağ-daş olduğu sanılmaktadır.⁸ Kronoloji yazarının tarihi doğ-ru saptanırsa ve yazarımız gerçekten ondan alıntı yaptıysa, buradan, *Bibliotheka*'nın Atinalı gramerci Apollodoros'un eseri olmadığı sonucu çıkar, çünkü M.Ö. 1. yüzyılın orta-sından daha önce yazılmış olamaz. Fakat kronoloji yazarı-nın tarihi veya yazarımızın ona gönderme yaptığı doğru mu, diye tartışmanın, geçerli bir dayanağı anlaşılan yok-tur; bu durumda, *Bibliotheka*'nın yazıldığı en erken muh-temel tarihin M.Ö. 1. yüzyılın ortası olarak saptanabildiği-ne epey kesin gözüyle bakabiliriz.

Eseri tarihlendirme adına, akla yatkın başka bir kesin ve-riyle ilerleme şansımız bundan başka maalesef yok. Yazar kendinden söz etmez, çağdaş olaylara hiç gönderme yap-

iv. 649.

⁵ Athenagoras, *Supplicatio pro Christianis*, 28, s. 150, Otto baskısı; *Fragman-ta Historicorum Graecorum*, i. 431, frag. 12.

⁶ Bkz. C. Robert, *De Apollodori Bibliotheca*, s. 12 vd.

⁷ Apollodoros, *Bibliotheka*, ii. 1. 3.

⁸ Suidas, *Κάστωρ* maddesi; Strabon, xii. 5. 3, s. 568; W. Christ, *Geschichte der griechischen Litteratur*, s. 430. Cicero'nun *Pro rege Deitaro* konuşmasın-da savunduğu Kral Deitotaros'un kızıyla evlendi ama kral kayınpederi tarafından eşiyle birlikte öldürüldü. Suidas'ın saydığı yazıların arasında *Χρονικά ἀγνοήματα* adlı bir eser vardır.

maz; aslında kaydettiği en son vakalar Odysseus'un ölümü ve Heraklesoğullarının dönüşüdür. Roma'dan ve Romalılardan bile bir kez söz etmez veya onları ima etmez. Onlar hakkında bir tek, Romulus'la Romus dünyanın gelecekteki başkentini Yedi Tepe'nin üzerinde kurmadan önce yaşayabildiğini söyler.

Bu fasılda suskunluğu daha da dikkat çeker, çünkü eserin akışı onu haliyle birden çok kez Roma efsanelerine değinmeye yönlendirirdi. Herakles'in, kuzeydeki Liguria'dan güneydeki Rhegion'a gitmek için Geryoneus'un sığır sürüsüyle birlikte İtalya'yı nasıl geçtiğini, Rhegion'dan yola çıkarak Sicilya'ya gitmek için boğazları nasıl aştığını anlatır.⁹ Yine de bu anlatıda Roma'dan ve Latium'dan pek söz etmez, kahramanın ölümsüz kentteki ünlü maceralarının hikâyesini de çok az anlatır. Troia'nın ele geçirilip yağmalanmasını anlattıktan sonra kahramanların dağıldığını, İtalya ve Sicilya dahil birbirinden çok farklı ülkelere yerleştiklerini anlatmaya yer ayırır. Fakat Philoktetes'in Campania'ya gelişinden söz ederken,¹⁰ onun savaşlarını ve Güney İtalya'ya yerleşmesini ayrıntılarıyla apaçık anlatsa¹¹ da Aineias'ın Latium'a gelişinden söz etmez. Gerçi antik Roma uzmanları için çok değerli olan, kahramanın Aphrodite'den doğmasından,¹² sırtında babası Ankhises'le birlikte Troia'dan kaçışıyla ilgili bilinen hikâyeleri anlatmıştır.¹³ Dikkati çeken bu suskunluktan, yazarın, Roma'nın varlığını ya fark etmediğinden ya da kasten görmezden gelmeye karar verdiğinden başka bir çıkarsamayı pek yapamayız. Artık genellikle inanıldığı gibi, Roma İmparatorluğu döneminde yazdıysa imparator-

⁹ *Bibliotheka*, ii. 5. 10.

¹⁰ *Epitome*, vi. 15.

¹¹ *Epitome*, vi. 15b. Yine de bu pasaj, Apollodoros'un elimizdeki elyazmalarında bulunmaz, tahminen Tzetzes'in *Scholia on Lycophron*'undan metne yeniden eklenmiştir.

¹² *Bibliotheka*, iii. 12. 2.

¹³ *Epitome*, iii. 12. 2.

luktan habersiz olamazdı. Dört bir tarafında Roma iktidarının kanıtlarıyla yaşarken Troia soyunu Romalıların başlattığı iddialarını¹⁴ bilmesi gerekmesine, eserinin genel anlamının ve amacının haliyle onlardan söz etmeye davet etmesine rağmen, geriye, bu iddiaları önemsemekten özenle kaçındığını varsaymak kalıyor. Dünyanın efendilerini tanımayı böyle inatla reddetmenin biraz şaşırtıcı geldiği ve yazarın Roma İmparatorluğu vatandaşı olduğuna dair artık geçerlilik kazanan görüş doğrultusunda, bunun ciddi bir güçlük oluşturduğu kabul edilmelidir. Öte yandan, Roma'da henüz yalnızca İtalyanlar iktidardayken, Roma savaşlarının söylentileri Adriyatik'in karşı kıyısına zar zor sızmaya başladığında, Roma gemileri Ege'de kendilerini henüz göstermediğinde Yunan dünyasının sakin bir köşesinde yazdıysa, gayet anlaşılabilirdi bu.

Apollodoros'un çağdaşlarını görmezden geldiği gibi, belli ki çağdaşları ve sonraki pek çok kuşak da onu görmezden gelmiştir. Ondan söz ettiği bilinen ilk yazar M.S. 9. yüzyılda Photios'tur; ardından, onun kitabından çok yararlanan, sıklıkla ondan adıyla alıntı yapan 12. yüzyılın gramercileri Ioannes ve Isaakios Tzetzes'tir.¹⁵ Homeros,¹⁶ Sophokles,¹⁷ ve Euripides'in¹⁸ yorumcuları yazarımızın adını verirler ve ondan alıntı yaparlar. Dahası, Hadrianus döneminde Zenobius'un yazdığı meseller derlemesinde yazarın adından söz edilmese de onun eserinden birçok pasaj eklenmiştir.¹⁹ Fakat yorumcularının ve metne ekler yapanların ne zaman yaşadıklarını bilemediğimizden,

¹⁴ İuvenalis eski Roma soyluluğundan *Troiugeneae* diye tekrar tekrar söz eder (i. 100, viii. 95); Silius Italicus da aynı terimi Romalılar karşılığında kullanır (*Punic.* xiv. 117, xvi. 658).

¹⁵ Bkz. örn. Tzetzes, *Scholia on Lycophron*, 178, 355, 440, 1327; *Chiliades* i. 557.

¹⁶ Homeros, *İlyada*, i. 42, 126, 195; ii. 103, 494'e yazılan yorumlar.

¹⁷ Sophokles, *Antigone*, 981'e yazılan yorum, ταῦτα δ' ἴστορεῖ Ἀπολλόδωρος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ.

¹⁸ Euripides, *Alkestis*, 1'e yazılan yorum.

¹⁹ Zenobius'un tarihi için bkz. Suidas, *Ζηνόβιος* maddesi.

onların alıntıları *Bibliotheka*'yı tarihlendirmemiz için hiçbir ipucu vermez.

Bu durumda, dış kanıtların götürdüğü yere kadar, yazarımız M.Ö. 1. yüzyılın ortasıyla M.S. 9. yüzyılın arasında bir tarihte yazmış olabilir. Önümüzde açık duran, geri kalan tek ölçüye, dilinin gösterdiği iç kanıta baktığımızda, kitabını bu geç tarihtense erken tarihin çok daha yakınına yerleştirme eğilimindeyiz. Zira birkaç hata ve gramer yanlışlığı dışında, Yunanca üslubu 1. veya 2. yüzyılın bir yazarının saygınlığını pekiştirecek kadar doğrudur. Geç dönemin veya bozuk Yunancanın kuşku götürmeyen semptomları olarak okurun ilk bakışta gözüne ilişen biçimleri ve ifadeleri bile daha önceki yazarlardan birer örnek olarak ara sıra savunulabilir. Örneğin *ταῖς ἀληθείαις* ifadesini “aslında” anlamında kullanır.²⁰ Bu çoğul kullanım [aslında] daha geç dönem yazarlarında kuşkusuz epey sıradandır,²¹ ama Polybios,²² Alkidamas,²³ hatta İsostrates²⁴ gibi erken dönem yazarlarında da bilinmez değildir. Sophokles'e atfedilen ama kuşkusuz gerçekdışı görünen Tanrı'nın birliği üzerine bazı dizelerde de vardır.²⁵ Daha doğru yazan yazarların mastar kullandıkları yerde yazarımızın dilek kipini *ἵνα*²⁶ ile kullanması ve ender görülen veya anlamı mutataş olmayan kelimeleri ara sıra tercih etmesi

²⁰ ii. 7. 7.

²¹ Örneğin bkz. Rutherford'un notu ve Babrius. lxxv. 19; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 522; Homeros, *İlyada*, ix. 557'ye yazılan yorum; Rodoslu Apollonios, ii. 178, iv. 815.

²² Polybios, x. 40. 5, Dindorf baskısı.

²³ Antiphon'un Blass basımında Alkidamas, *Odysseus*, 13, par. 179. Ancak *Odysseus*'un özgünlüğü çok tartışılmaktadır. Bkz. Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, i. 1536.

²⁴ İsostrates, xv. 283, C. ii., s. 168, Benseler baskısı.

²⁵ *The Fragments of Sophokles*, ed. A. C. Parson (Cambridge, 1917) C. iii, s. 172, frag. 1126 ve Jebb'in notu.

²⁶ i. 4. 2, *συνθεμένων δὲ αὐτῶν ἵνα ... διαθῇ*: i. 9. 15, *ἡτήσατο παρὰ μοιρῶν ἵνα ... ἀπολυθῇ*: iii. 12. 6, *ποιησαμένου εὐχὰς Ἡρακλέους ἵνα αὐτῷ παῖς γένηται*: *Epitome*, v. 17, *δόξαν δὲ τοῖς πολλοῖς ἵνα αὐτὸν ἑάσωσι*.

daha geç tarihin kesin bir kanıtıdır.²⁷ Fakat bu hatalar görece enderdir. Genelinde, Apollodoros'un üslubunun, yalın düzyazısını şiirsel bir kaynaktan aldığı uyakla süslediği çok ender örneklerin dışında, genellikle temiz, her zaman net, basit ve doğal olduğunu söyleyebiliriz.²⁸ Fakat bütün yalınlığı ve dolaysızlığıyla, çok iyi bir yazar değildir. Özellikle, yatkınlık duyduğu ortaçların yığılması cümlelerinin akışını köstekler.

Üslubunu ve başka bütün kanıtları göz önüne alan Profesör C. Robert, *Bibliotheka*'nın yazarının Hadrianus'un çağdaşı olduğu, M.S. 1. yüzyılın ilk döneminde yaşadığı sonucuna varmaya eğilimlidir.²⁹ Diğer bir modern bilim insanı, W. Christ yazarın eserini geç bir tarihte, M.S. 3. yüzyılda Alexander Severus'un hükümrانlığı döneminde yazdığını öne sürer.³⁰ *Bibliotheka*'nın bir ihtimal ya 1. ya da 2. yüzyılda bir tarihte yazıldığından daha fazlasını güvenle söyleyemeyiz gibi geliyor bana. Yazarın adı Apollodoros mu yoksa bu ad onu başkası sanan veya halka onu ünlü Atinalı gramerci diye kabul ettirmek isteyen yazıcıların hatasıyla ya da hilesiyle mi yutturuldu, buna karar vermemizin hiç yolu yok. Kopyacıların ona "Atinalı Apollodoros" demelerinin dışında, doğduğu ülkeyle de ilgili hiçbir ipucumuz yok. Kendisiyle ilgili her konuda sustuğu gibi, bu konuda da suskundur. Fakat Profesör C. Robert son derece az bulgudan onun aslında Atinalı olduğunu tahmin eder.³¹

²⁷ Örneğin ἐκτροχάζειν "akmak" (ii. 7. 3), προσανέχειν "lütüfta bulunmak" (ii. 8. 4). Başka örnekler için bkz. C. Robert. *De Apollodori Bibliotheca*, s. 42 vd.

²⁸ Bkz. örneğin Girit labirentini οἰκημα καμπαῖς πολυπλόκοις πλανῶν τήν ἔξοδον (iii. 1. 3, karş. iii. 15. 8); soluğundan ateş çıkan Typhon'u πολλήν δὲ ἐκ τοῦ στόματος πυρὸς ἐξέβρασσε ζάλην olarak anlatması (i. 6. 3).

²⁹ C. Robert, *De Apollodori Bibliotheca*, s. 40 vd.

³⁰ W. Christ, *Geschichte der griechischen Litteratur*, s. 571.

³¹ C. Robert, *De Apollodori Bibliotheca*, s. 34 vd. Bu bulgulara yazarın "Erektheus denizini" ve Atina Akropolisindeki kutsal zeytin ağacını

Yazardan kitabına dönersek, *Bibliotheka*'ya Yunan mitle-
rinin ve kahramanlık efsanelerinin edebiyatta yazıldığı
gibi yalın, süssüz bir özeti diyebiliriz; yazar sözlü geleneğe
dayandığını hiç iddia etmez, dayandığının en küçük bir
kanıtı veya ihtimali de yoktur: Tekmil bilgisini yalnızca
kitaplardan edindiğine kesin gözüyle bakılabilir. Fakat
mükemmel otoritelerden yararlanmış, onları sadakatle
izlemiştir ama ara sıra açıklamaya veya onlara uydurmaya
çalışarak veya hiç çalışmayarak farkları ve tezatları da
belirtmiştir.³² Kitabının, Yunanlıların kökenleri, ilk dönem
dünya tarihi ve ırkları konusunda nelere inandıklarının
doğru bir kaydı olarak belgesel değeri vardır. Yazarın bü-
tün kusurları, ele aldığı eserin ortaya çıkması için bir an-
lamda avantajdır. Apollodoros ne filozof ne de hatipti, bu
nedenle, malzemelerini teorinin etkisiyle değiştirmek veya
edebi etki adına süslemek ona çekici gelmiyordu. Ülkesi-
nin geleneklerini belli ki hiçbir kuşku veya endişe duyma-
dan birebir yalın anlamda kabul etmiş sıradan bir insandı.
Çekinmeden belirttiği farklı veya zıt görüşlerin pek ço-
ğundan birini diğerine tercih ettiğini belirtmeyi ancak iki
kere göze alır. Hesperidlerin elmaları, bazılarının sandığı
gibi Libya'da değil, daha kuzeyde, Hyperborelerin ülke-
sindedir, der; ama harika meyvenin ve onlara bekçilik
eden yüz başlı canavarın varlığından hiç kuşkusu yoktur.³³
Keza, Poseidon'la Athena'nın Attike'yi ele geçirmek için
girdikleri ünlü kavgada Zeus'un davayı hükme bağlamak
için atadığı yargıçlar bazılarının dediği gibi Kekrops, Kra-
naos veya Erysikhthon değil, bizzat on iki tanrıdır, der.³⁴

Apollodoros'un hikâyeleri, bunları aldığı Sophokles'in
Kral Oidipus'u,³⁵ Euripides'in *Alkestis*'iyle³⁶ *Medea*'sı,³⁷

bilmesi dahildir. Bkz. Apollodoros, iii. 14. 1.

³² Profesör C. Robert, *De Apollodori Bibliotheca*, s. 54'te bunu fark eder.

³³ Apollodoros, ii. 5. 11.

³⁴ Apollodoros, iii. 14. 1.

³⁵ Apollodoros, iii. 3. 5. 7 vd.

³⁶ Apollodoros, i. 9. 15.

*Odysseia*³⁸ ve hepsinden çok da Rodoslu Apollonios'un *Argonautika'sı*³⁹ gibi günümüze gelen özgün eserlerle karşılaştırıldığında, otorite kabul ettiği yazarları ne kadar yakından takip ettiği görülebilir. Eserlerine ulaşabildiğimiz yazarların anlattıklarını tekrar ettiğinde, özetlediğinde gösterdiği sadakat, yazıları kaybolup gitmiş diğerleriyle ilgili anlattıklarını güvenle kabul etmeye teşvik eder bizi. Bunların arasında belki en önemlisi, M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısında Atina'da yaşayan, Apollodoros'un *Bibliotheka'sına* diğer hepsinden daha çok örnek ve dayanak oluşturan, Yunan miti ve destanı konusunda uzun bir düzyazı kaleme alan Leroslu Pherekydes'tir. Pherekydes'in yazılarının kaybolup gitmesi talihsizliktir, zira günümüze gelen birkaç fragmandan varabildiğimiz yargıya göre, Herodotos'ta bizi büyüleyen yalınlık ve içtenlik havasıyla ortaya konmuş, Yunan mitolojisi ve efsanesi konusunda kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi hazinesi gibi görünmektedir. Pherekydes'in kapladığı yer ve bunu geliştirmek için izlediği yöntem yazarımızinkiyile büyük ölçüde örtüşür. Tanrıların doğuşu, tanrılarla devlerin savaşı, Prometheus, Herakles, Argos ve Girit destanları, Argo'nun seferi, Arkadia, Lakonia ve Attike'nin kabile veya aile efsanelerini ele almıştır; Apollodoros gibi, o da soyağaçlarına çok dikkat etmiştir.⁴⁰ Apollodoros onun görüşünü sık belirtir, bilgili selefinin yazılarına çok şey borçlu olduğundan kuşku duyamayız.⁴¹ Yazarımızın söz ettiği, kitabının malzemelerini onların eserlerinden aldığı, kaybolup gitmiş başka yazarlar, anlaş-

³⁷ Apollodoros, i. 9. 28.

³⁸ Apollodoros, *Epitome*, vii.

³⁹ Apollodoros, ii. 9. 16-26. Yine de Apollodoros ara sıra kendine Apollonios'un otoritesinin dışına çıkma izni verir, örneğin Apsyrtos'un ölümünde. Bkz. i. 19. 24 ve notu; başka farklar için bkz. C. Robert, *De Apollodori Bibliotheca*, s. 80 vd.

⁴⁰ Bkz. W. Christ, *Geschichte der griechischen Litteratur* s. 249; *Fragmanta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, i. 70 vd.

⁴¹ Apollodoros'un Pherekydes'e borcu konusunda bkz. C. Robert, *De Apollodori Bibliotheca*, s. 66 vd.

lan, M. Ö. 500 yılında yaşayan erken dönem Boiotialı soyağacı uzmanı Akusilaos ve İsostrates'in öğrencisi, Yunan tragedyalarının temaları konusunda bir inceleme kaleme alan, M.Ö. 4. yüzyılda yaşayan Tragiloslu Asklepiades'tir.⁴²

Apollodoros'un, önünde bulunan en iyi edebi kaynaklardan, eleştirmeden sadakatle derlediği *Bibliotheka*, karanlık başlangıçtan masalın sislerinin açılmaya, sahnedeki gerçek oyuncuların görünmeye başladığı zamana kadar Yunanlıların kavradıkları haliyle dünya tarihini bize sunar. Başka bir deyişle, Apollodoros bizi, insan belleğinin ötesinden, bütünüyle mitik çağlardan tarihin sınırına götürür. Onun kaydettiği efsanevi kişilerin çoğunun, belki büyük çoğunun masal varlıkları değil, servetlerinin ve aile ilişkilerinin anısı Yunan edebiyatında yaşatılınca kadar sözlü gelenekte devam eden etten kemikten insanlar olduklarından kuşkulanmak için hiçbir neden görmüyorum. Gerçi, efsanenin genelindeki gibi, onun kitabında da gerçekle masalsı öğeler, ayırt etmesi sıklıkla zor ve imkânsız olacak kadar birbiriyle iç içe geçer. Örneğin Heraklesoğullarının Peloponnesos'a dönmesi geleneğinin doğruluğu aslında epeyce pekin görünürken, daha önceki kuşağa ataları Herakles, masalın ve serüvenin sisi altında öylesine karaltı gibi görünür ki devasa bedeninin bir parçasının gerçek olup olmadığını, başka bir deyişle, onunla ilgili hikâyelerin gerçek bir insana mı yoksa bir masal diyarı yaratığına mı gönderme yaptığını zorlukla söyleyebiliriz.⁴³

⁴² Akusilaos ve Asklepiades'in fragmanları için bkz. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, i. 101 vd., iii. 301 vd. Akusilaos'un, anlaşılan Apollodoros'un bildiği başka bir fragmanı yakın bir tarihte Mısır papirüsünde keşfedilmiştir. Bkz. *The Oxyrhynchus Papyri*, Kıs. XIII, ed. B. P. Grenfell ve A. S. Hunt (Londra, 1919), s. 133; benim notum: *Epitome*, i. 22, C. ii. s. 151. Apollodoros'un Akusilaos ve Asklepiades'e borçları konusunda bkz. C. Robert, *De Apollodori Bibliotheca*, s. 68 vd., s. 72 vd.

⁴³ Herakles'in etten kemikten bir insan, Thebai'nin yerlisi olduğu görüşü konusunda, Herakles'in çocukları onuruna Thebaililerin kentin kapısından birinde her yıl kutladıkları kurban ve cenaze oyunlarından (Pin-

Keza, birçok mitik epizot ve olay eski Thebai ve Troia savaşlarının kaydına renk katsa veya onları tahrif etse de, kabaca ana hatlarının doğruluğuna, Thebai ve Troia efsanelerinde başlıca kadın ve erkek kahramanların mitik varlıklar değil, gerçek olduklarına inanmakta tereddüt etmemiz gerekmez.

Daha sonraki yıllarda Yunan efsanelerindeki kadın ve erkek kahramanların “güçten düşmüş” tanrılar, ilkin ilahi varlıklar payesine yükseltilen, sonra sıradan insanları çok aşmayan bir mertebeye indirilen yalnızca birer hayal ürü-

daros, *Isthm.* iv. 61 (104) vd.); Herodotos’un, Thebai’de Apollon Ismenios tapınağında, “Kadmos harfleriyle” yazılı bir üçayak gördüğü, yazıtta üçayağı Herakles’in insan babası Amphitryon’un adadığının belirtildiği ifadesinden (v. 59); keza Plutarkhos’un, Spartalıların Herakles’in annesi Alkmena’nın Haliartos’taki mezarını açtıkları, içinde küçük bir tunç pazibent, taşlaşmış topraktan iki kavanoz ve tunç bir tabletin üzerinde tuhaf ve çok eski harflerle bir yazıt buldukları ifadesinden söz edilebilir, tableti rahipler okusun diye Agesilaos Mısır kralına göndermişti, çünkü yazıtın biçimi Mısır dilinde yazıldığı sanısını uyandırıyordu (*De genio Socratis*, 5: karş. *id. Lysander*, 28). Thebai’de Herakles destanının derildiği çekirdek, Thebai’nin Orkhomenoslu Minyaslıların boyunduruğundan kurtulması olabilirdi; geleneğe göre, Thebai önceden bu kadim ve bir zamanların güçlü halkına haraç ödüyordu, halkını bu kölelik göstergesinden kurtardığı gibi, Orkhomenos’a ağır bir haraç koyarak iki kentin ilişkilerini tersine çeviren, düşman karşısında kesin zafer kazanan da Herakles’ti. Apollodoros’un yazdığı şekliyle, gelenekte imkânsız veya ihtimal dışı hiçbir şey yoktur (ii. 4. 11). Bu açıdan bakınca, Thebaililerin Orkhomenoslulardan kurtulması, İsrailîlilerin Filistinlilerden kurtulmasına benzer. Herakles, keza tarihteki varlığını masalın karaltı gibi gösterdiği Samson’un Yunan benzeri pekâlâ olabilirdi. Herakles’in savaştan sonra cinayet işlemesi ve Tiryns’te sürgünde bulunan Eurystheus’a hizmet etmeye gitmesi de (Apollodoros, ii. 4. 12) Yunanistan’ın kahramanlık çağı göreneğiyle mükemmelce örtüşür. Apollodoros’un eserinde katillere verilen birçok sürgün ve kölelik cezası vardır. En ünlü örnek, yüce tanrı Apollon’un, Kyklopları katletmesinin kefareti olarak çekmek zorunda kaldığı kölelik dönemidir (Bkz. Apollodoros, iii. 10. 4). Katil, arkadaşlarıyla görüşme özgürlüğüne kavuşmadan önce düzenli aralıklarla arınma töreninden geçmeliydi, bu tören her zaman cinayetin işlendiği ülkeden başka bir ülkede bir yabancı tarafından yapılmalıydı. Katilin, en azından geçici olarak sürgün edilmesi gerektirdi (Bkz. İndeks, “Sürgün” ve “Aklanma” maddeleri.)

nü varlık olduğu varsayılmıştır. Yargıya varabildiğim kadarıyla, bu teori aslında hakikatin tersine döndürülmesidir. Kahramanlar insanlığa inen yolda birer tanrı olmak-tansa ilahi dünyaya çıkan yolda birer insandır; başka bir deyişle, ölümlerinden sonra hayal gücü öyle şaşıla- cık ağları örmüş ki gerçek insanlıkları güçlkle fark edilir hale gelmiş, ve bu insanlar ilahi varlıkların karakterini giderek daha çok andırmışlardır. Tarihte gerçek varlıkları su götürmeyen Miltiades,⁴⁴ Brasidas,⁴⁵ Sophokles,⁴⁶ Dion,⁴⁷ Aratos⁴⁸ ve Philopoimen⁴⁹ gibi insanlara tanrı veya yarı tanrı onuru verildiğini göz önüne aldığımızda, sıradan ölümlüleri tanrılaştırma eğiliminin antik dönem Yunanistan'ında işlemsel bir ilke olduğu ve ektiği ilahilik tohumlarının, daha az aydınlanmış daha önceki çağlardakinden belki daha çok ürettiğini inkâr etmek imkânsız gibidir; zira mevcut ilahi varlıkların sayısının, dönemin bilgisine ters olarak her an farklılaşması, cahilliğin sınırları ilerledikçe veya geriledikçe artması veya azalması, anlaşılan, teolojik evrim yasasıdır. Yunanistan'ın tarihsel çağında bile gökte-

⁴⁴ Herodotos, vi. 38.

⁴⁵ Thukydides, v. 11.

⁴⁶ *Etymologicum Magnum*, Δεξιαν maddesi, par. 256. 6; Istros, Sophokles'in yaşamından alıntılar yapar, *Vitorum Scriptores Graeci Miores*, ed. A. Westermann (Brunswick, 1845), s. 131; *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, i. 425. Şaire Deksion adıyla tapılırdı ve Atina'da M.Ö. 4. yüzyıla ait bir yazıtta "Deksion'un tapınağı"ndan söz edilir. Bkz. Ch. Michel, *Recueil d'Inscriptions Grecques* (Brüksel, 1920), s. 966, s. 761 vd.; G. Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*³, s. 1096 (C. iii. s. 247 vd). Karş. P. Foucart, *Le culte des Héros de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, c. xlii. Deneyimli Fransız bilim insanı bu inceleme yazısında aynı fikre sahip ve aynı eğitimi almış Yunanlıların kahramanlara tapmalarını ele almıştır. Konuyu ele alışıyla ve vardığı genel sonuçlarla hemfikir olduğumu görmekten mutluyum.

⁴⁷ Sicilyalı Diodoros, xvi. 20.

⁴⁸ Polybios, viii. 14; Plutarkhos, Aratos, 53; Pausanias, ii. 8. 1, ii. 9. 4 ve 6.

⁴⁹ Sicilyalı Diodoros, xxix. 18, ed. L. Dindorf; Livy, xxxix. 50. Plutarkhos, Philopoimen'in cenaze töreninin etkileyici tasvirinde kahramanlık veya ilahilik onurlarından söz etmez (*Philopoemen*, 21); ama Messeneli mahkûmların mezardaki ölüyü taşıladıklarını söyler.

ki hiyerarşinin kademeleri, bireyin yüceltildiği yavaş giden bir süreçle değil, kimi zaman düşman karşısında kitle halinde orduya katılmayla belirleniyordu; tıpkı Yunanistan'ın özgürlüğü için Marathon'da ve Plataia'da ölen bütün yiğitlerin, kahramanlıklarının onurlandırılmasına uygun bir tarzda, göğe çıkan merdivende yüceliğin ilk basamağına kabul edilmeleri gibi. Yunanlar 2. yüzyıla kadar bu şerefe böyle nail oldular.⁵⁰

Yine de kadın ve erkek bütün Yunan kahramanlarının bir zamanlar yaşadıklarını varsaymak hata olurdu. Birçoğu kuşkusuz halkın doğaüstü korunma arzusunu tatmin etmek için başkalarının modellerine dayanarak yaratılmış bütünüyle hayali varlıklardı. Özellikle ailelerin ve kabilelerin ataları, kentlerin kurucuları, kurumların ve loncaların koruyucuları rolünü oynayan eponymos denen kahramanların çoğu böyleydi. Bu şablonda bir kahraman yaratmanın reçetesi basitti. İcabında ailenin, kabilenin, kentin, kurumun veya loncanın eril son ekle biten adını alıyordunuz, olay bitiyordu. Titiz veya çok şekilciyseniz Delphoi'deki bilgelik pınarına başvurabilirdiniz, o da kuşkusuz mutad ücret karşılığında size bir berat gönderirdi. Klisthenes Attike'nin on kabilesini yarattığında ve sembolik lider hizmeti görmek isteyen zorunlu kahramanlar arandığında Atinalılar Delphoi'deki tanrıya yüz adaydan oluşan "uzun bir liste" gönderdiler, tanrı da onlardan hizmetine girmeye

⁵⁰ Marathon'da ölenlerin kahramanlığını uygun bir tarzda onurlandırması konusunda bkz. Pausanias, i. 32. 4; *Corpus Inscriptorum Atticarum*, ii. S. 471. Ölen askerlere kurban sunulduğu modern zamanlarda Marathon'da gün ışığına çıkmıştır. Bkz. Pausanias, C. ii. 433 vd. konusunda benim yorumum. Ölülerin Plataia'da nail oldukları kahramanlık onurları için bkz. Thukydides, iii. 58; Plutarkhos, *Aristides*, 21; G. Kaibel, *Epigrammata Graeca ex lapidibus conlecta* (Berlin, 1878), S. 461, s. 183; *Inscriptiones Graecae Megaridis Oropiae Boeoticae*, ed. G. Dittenberger (Berlin, 1892), S. 53, s. 31 vd. Yazıtta ölümlere açıkça "kahramanlar" deniyor ve kentin "bugüne kadar" onlara hâlâ kurbanlar kestiğinden söz ediliyor (μεχρις ἐφ' ἡμῶν).

uygun on ad seçti.⁵¹ Phokislilerin sembolik atası Phokos'un mezarına her gün kan sunusu dökülmesi gibi, hayali kahramana kimi zaman gerçek kan da sunulurdu,⁵² balıkla düşük değerli beslenen ve istihkakı yılda bir kez verilen Lykia'nın Phaselis kentindeki gerçek veya hayali başka bir kahramandan⁵³ daha şanslıydı o. Zavallı kahramanın, bir yılın sonundan öbür yıla kadar bu ölçekte bir istihkakı idare etmeyi nasıl becerdiğini anlamak zordur.

Euhemoros'un tanrıları ölümlere ayıran sistemi, fenomenlerin sonsuz çokluğunu ve çeşitliliğini tek bir basit ilkeyle açıklayan bütün sistemlerin yapısında var olan kusurun sıkıntısını kuşkusuz çeker; tıpkı, labirenti andıran bu evrenin merkezine gitmemiz için Ariadne'nin ipliği türünden tek bir ipucu yol gösterebilirmiş gibi; yine de yaşlı Yunan düşünürün teorisi önemli bir hakikat ögesini içerir, kötülük kadar iyilikte de etkili olan insanın doğasının özünde, hemcinslerimizin ölümlü alınlarını defne gibi ışık halkalarıyla da taçlandırarak onları yüceltme ve tapma eğilimi vardır. Uranos'la Ge, Helios'la Selene, Naiaslar, Dryaslar gibi Yunan tanrılarının çoğu doğal kuvvetlerin ve Nike, Hygieia, Tike gibi diğerleri de soyut fikirlerin doğrudan, saydam kişileştirilmesiyle,⁵⁴ pantheonun bazı üyelerinin

⁵¹ Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, 21; *Etymologicum Magnum*, 'Ἐπώνυμοι maddesi; Aristides, *Panathen.*, C. iii. s. 331, ed. G. Dindorf, eklerle yorumlar (burada Καλλισθένης'i Κλεισθένης okumalıyız). Hayal ürünü kahramanlar konusunda bkz. P. Foucart, *Le culte des Héros chez les Grecs*, s. 47 vd.

⁵² Pausanias, x. 4. 10. Phokis'in eponymos kahramanı Phokos'un karakteri konusunda bkz. Pausanias, x. I. 1.

⁵³ Athenaios, vii. 51, par. 297E-298A.

⁵⁴ L. Deubner Yunan ve Roma dininde soyut fikirlerin kişileştirilmesi ve tanrılaştırılmasını W. H. Roscher, *Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, iii. 2068 vd.'da büyük bir bilgi zenginliğiyle açıklar. Iuvenalis'in, tanrılaştırılmış bu soyut fikirlerin en popülerlerinden biri olan Kader tanrıçası için söylediğini (x. 365 vd.) başka birçok tanrı ve tanrıça için de söylemek aynı ölçüde doğru olabilir.

Nos te,

Nos facimus, Fortuna, deam caeloque locomus.

görmek görevine basit kadınlar ve erkekler olarak başlamaları mümkün, hatta muhtemeldir, gerçi masalın sisleri arasında şecerelerini mütevazı kökenlerine kadar izlemenin imkanı yoktur. Yunan efsanesinin ve tarihinin kadın ve erkek kahramanlarında, bu görkemli varlıkların yeryüzünde zar atmayı ve göklerin güneşinin ışığında şatafatlı kanatlarıyla övünmeyi öğrenmeden önceki koza veya kuluçka evresini görürüz. Eriyip gitmiş bedenleri hâlâ kefenlere sarılıdır ama mezardan tapınağa geçtiklerinde daha güzel renkli bir kılıkla değişecektir.

Fakat *Bibliotheka*'nın büyük bölümünü oluşturan mitolojik ve efsanevi hikâyelerin dışında, yazarımızın eserinde gözden kaçırılmaması gereken başka bir öğeyi, halk hikâyesi ögesini fark ederiz. Mit, efsane ve halk hikâyesi arasındaki ayırım her zaman açıkça anlaşılmadığından veya düzgün bir şekilde gözlemlenemediğinden, bu terimleri ne anlamda kullandığımı anlatmamın yararı olabilir.

Mitten, insan yaşamının veya dış doğanın fenomenlerini yanlış açıklamayı anlıyorum. Bu açıklamalar bilginin daha ileri evresinde şeylerin nedenlerini felsefe ve bilimde arayan içgüdüsel meraktan kaynaklanır ama temel, cahilliğin ve yanlış anlamamanın üzerine atıldığından, açıklamalar her zaman yanlıştır, zira doğru olsalardı, mit olmaktan çıkarlardı. Mitlerin konuları insanın aklına gelen nesneler kadar sayısızdır; zira her şey insanda merak uyandırır, o da her şeyin nedenini öğrenmek ister. Birçok kişinin mitlerle yanıtlamaya çalıştığı sorular dünyanın ve insanın kökeni, gök cisimlerinin görünür devinimleri, mevsimlerin düzenli tekrarlaması, bitki örtüsünün büyümesi ve bozulması, yağmur yağması, gök gürültüsüyle şimşek, ay ve güneş tutulmalarıyla depremler, ateşin bulunması, yararlı sanatların icadı, toplumun başlangıcı, ölümün gizemiyle ilgilidir. Kısacası, mitlerin yelpazesi dünya kadar geniştir, insanın merakı ve cahilliğiyle sınırdadır.⁵⁵

⁵⁵ Bazı modern yazarlar bakış alanını tuhafça sınırlayarak mitlerin kap-

Efsanelerden, geçmişte gerçek insanların kaderlerini anlatan veya insan yer almasa bile, gerçek yerlerde geçtiği söylenen olayları tasvir eden sözlü veya yazılı gelenekleri anlıyorum. Böyle efsaneler hakikatle hakikat dışının karışımını içerir, zira tamamıyla hakikat olsalardı efsane değil, tarih olurlardı. Hakikatle hakikat dışının oranı farklı efsanelerde haliyle değişir; belki genelde hakikat dışı en azından ayrıntılarda ağır basar, olağanüstülük veya mucize ögesi her zaman değilse de sıklıkla vardır.

Halk hikâyelerinden, ismi cismi bilinmeyen insanların icat ettikleri ve önce kuşaktan kuşağa ağızdan ağza aktarılan hikâyeleri, gerçek olayları anlattıklarını iddia etseler de aslında tamamıyla hayal gücüne dayanan, dinleyeni eğlendirmekten başka bir amaç gütmeyen, gerçekte onun her şeye inanacağı iddiasında bulunmayan hikâyeleri anlıyorum. Kısacası, bunlar eğitmek ve öğretmek için değil, dinleyeni yalnızca eğlendirmek için uydurulmuş bal gibi uyduruk hikâyelerdir; saf masal diyarına mensupturlar. Halkın töresel bilgisini anlamaktan çok açıklamak isteyen gayretli öğrenci masal bahçesini ele geçirmeye ve tırpanını sallayarak hayal gücünün çiçeklerini toprağa sermeye çok eğilimlidir. Her çitin arkasındaki boğa veya her gülün içindeki pamukçuk gibi, her hikâyenin gerisinde bir mit veya dinsel tören aramamamız gerektiği ona ara sıra hatır-

samını ritüelle kısıtlatılar, sanki insanın şeylerin nedenini merak etmesine ve bunların üzerinde düşünmeye koyulmasına yalnızca ritüel uygundur. Yeni bir yazarın kısaca belirttiği gibi, “*Mitler dinsel törenlerin açıklamalarıdır*” (F. Sartiaux, “La philosophie de l’histoire des religions et les origines du Christianisme dans le dernier ouvrage de M. Loisy”, *Revue du Mois*, Eylül-Ekim 1920, aynı basım. 15). Hesiodos’un *Tanrıların Doğuşu*, Apollodoros’un *Bibliotheka’sı* veya Ovidus’un *Dönüşümler’i* gibi bilinen mitlerin derlemelerini deşmek için, çok hatalı bir şekilde, bir kavrayışı yaymanın yettiğini düşündüler herhalde; zira bu eserlerde ritüeller ne kadar az dikkate alınır! Kuşkusuz bazı mitler, hakiki kaynağı unutulmuş dinsel törenleri açıklamak için uydurulmuştur; ama böyle mitlerin sayısı azdır, başka konuları ele alan ve başka kaynaktan gelen mitlerle kıyaslandığında neredeyse son derece azdır.

latılmalıdır. Oduncunun baltasının yeşil alanlarda keseceği keresteyi, balıkçının oltasının parıldayan havuzlardan yakalayacağı balığı veya bir gün madencinin kazmasının uzaktaki mavi tepelerin iç kısımlarından yontabileceği madeni düşünmeden, zihin, yeşil ormanla, parıldayan ırmakla ve uzaktaki mavi tepelerle süslü güzel manzarayı temaşa etmekten büyülediği gibi, önünden geçen görünür sahnelerden elde edilen yararın dışında, bir dizi imgelemden kendi adına haz duyar. Kaba saba atalarımızın bize ağızdan ağza miras bıraktıkları her hikâyede mitik veya büyümlü bir anlam aramanın yanlışlığı gibi, mağaraların duvarlarını süsledikleri her heykeli ve resmi de aynı hazin ve ciddi anlamda yorumlamak yanlıştır. İlk zamanlardan beri bazı insanlar sırf kendileri keyif aldıkları için bunları anlatırlarken, öbürleri zihnün taklitçilikten, eli beceriyle kullanmaktan ve gözün güzel formlardan ve renklerden aldığı saf zevkle çizmişler, oymuşlar ve resim yapmışlardır.⁵⁶ Faydacı inanç ancak faydayı geniş ve liberal anlamda yorumlamamız, hem bireyin hem türlerin devamına son derece bağlı olan bedensel içgüdülerin apaçık tatminiyle sınırlamamız koşuluyla doğrudur.

Bu tanımlar kabul edilirse, mitin kaynağının akıl, efsanenin bellek, halk hikâyelerinin muhayyile olduğunu; insan zihninin bu kabataslak yaratımlarına karşılık gelen daha olgun üç ürünün bilim, tarih ve masal olduğunu söyleyebiliriz.

⁵⁶ Marcellin Boule yakın zamanda, tarihöncesi mağara resimlerine dair büyü yorumunu çok ileri götürme eğilimi konusunda mantıklı bazı gözlemler yapmıştır. Bu ilk sanat eserlerinde büyüye yer verildiğini inkâr etmeden, başlangıçta, "*l'art n'est probablement qu'un manifestation particulière d'un esprit général d'imitation déjà si développé chez les singes*" ["Muhtemelen sanat maymunlarda zaten çok gelişmiş bulunan genel taklit ruhunun kendine özgü bir tezahürüdür"] sonucuna varır. Bkz. *Les Hommes Fossiles* (Paris, 1921), s. 260. Sarat Chandra Roy'un esaslı eseri *Principles and Methods of Physical Anthropology* (Patina, 1930), s. 87 vd. benzer bir görüşü açıklar, sanatın kaynağı büyümlü ve dinin amaca yönelik kasıtlı eyleminden çok, duygusal itici güçlerdir.

Fakat eğitimli, düşünceli insanlar mitler, efsaneler ve halk hikâyeleri arasında net bir ayırım yaparken, genellikle bu çeşitli hikâyeleri aktaran, entelektüel arzularını tatmin eden insanların bunları her zaman veya alışkanlıkla ayırt edebildiklerini varsaymak hata olurdu. Genellikle halk belki üç tür hikâyeyi aynı derecede doğru veya en azından aynı derecede imkân dahilinde kabul eder. Örneğin Apollodoros'un *Bibliotheka*'ya aldığı çok farklı hikâyelerin arasında doğruluk veya ihtimal ayırımı yaptığının en küçük bir belirtisi yoktur. Hepsi ona aynı derecede inandırıcı gelir; veya inandırıcılıkları konusunda kuşkuya kapıldıysa bile özenle bastırmıştır.

Sayfalarında karşımıza çıkan uyduruk popüler hikâye pasajlarının arasından Meleagros, Melampos, Medeia, Glaukos, Perseus, Peleus, Thetis örneklerini verebiliriz, kuşku duyulmayan halk hikâyelerindeki benzer olaylarla kıyasladığımızda açıkça ortaya çıktığı gibi, bunların hepsi masalcılık sanatının izlerini taşır. Karşılaştırma yapmaya davet eden bu hikâyelerin bazısına dipnotlarda ve ekte dikkat çektim ama sayıları kuşkusuz artırılabilir. Yunan geleneğinde halk hikâyesi ögesinin hacminin genellikle sanıldığından daha geniş olması ihtimal dışı gibi görünmez. Folklor araştırması şimdikinden daha çok tamamlanıp kesinleştğinde antik dönem edebiyatının görkemli büyük gelgitinin kabarmasına katkıda bulunan halkın hayal ürününün birçok dereciğini kaynaklarına kadar takip etmek mümkün olabilir.⁵⁷

⁵⁷ Halk hikâyeleri araştırmalarında belirgin bir ilerlemeye işaret eden yakın tarihli eserlerin arasında, Johannes Bolte'la George Polivka'nın *Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm* gibi mütevazı bir ad verdiği, 1913-1928 arasında Leipzig'de oktav [15 × 23 cm] boyutunda üç cilt halinde basılan kitabından özellikle söz etmek istiyorum. Başka halkların halk hikâyelerinin bir araştırmasıyla bir indeks içerecek olan dördüncü cilt de vadedilmiştir. Bu cilt, Alman bilimini onurlandıran bu bilgi dolu eserin faydasına büyük katkıda bulunacaktır. Yalnızca iki Grimm'in derlediği Alman hikâyelerini ele alsa da kitap benim bildiğim halk hikâyelerinin tam bir bibliyografyasını içerir. Notla-

Apollodoros'un *Bibliotheka'sı* bazı bakımlardan Yaratılış kitabına benzer. İki eserde de yaratılıştan, maddi evrenin düzenlenmesinden yazarın halkının, atalarının ırkının yurdu ve görkemlerinin sahnesi olacak ülkede ortaya çıktıkları zamana kadar dünya tarihini veya bütün olayları kaydettiğini iddia eder. İki eserde de doğanın mutasyonları ve insanın değişimleri mitin ve efsanenin pusunun çarpıttığı veya büyüttüğü çekicilikte görülür. İki eser de derlemedir, nispeten daha geç bir dönemde düzeltmen pasajları birleştirmiş, çeşitli belgelerden aldığı malzemeleri farklarını açıklama veya tezatlarını bağdaştırma zahmetine her zaman girmeden bir araya getirmiştir. Fakat aralarındaki benzerlik burada biter. Zira Yaratılış kitabı bir edebiyat dehasının şaheseri iken, Apollodoros'un *Bibliotheka'sı* sıradan bir insanın yavan bir derlemesidir, Yunan şiirinin ölümsüz ürünlerini ve Yunan sanatının olağanüstü yaratımlarını esinleyen uzun bir masal ve efsane dizisini hayal gücü veya heyecan kıvılcımı olmadan anlatır. Yine de antik dönem edebiyatının gemi enkazından bizim için kurtardığı batmış mallar ve örnekler için ona minnet duyabiliriz, mütevazı emekleri olmasıydı, gemiyle birlikte bunlar da geçmişin dipsiz okyanusuna geri dönüşsüz şekilde gömülmüş olurdu.

II. Elyazmaları ve Baskılar

1. *Elyazmaları*.⁵⁸ *Bibliotheka'nın* çok sayıda elyazmasının bulunduğu bilinmektedir ama bunların hepsi geç dönemdendir, değeri azdır. Hiçbiri tam değildir, Theseus'un ilk Atina yolculuğu serüvenlerinin ortasında ansızın bitiverir. Bu, hepsinin eksik bir asıldan kopya edildiği sanısını uyandırır. Son editör Richard Wagner on dört elyazmasını

rım basıma gidinceye kadar elime geçmediği için üzgünüm ama Ek'te ondan biraz yararlanabildim.

⁵⁸ Elyazmalarıyla ilgili bu açıklama R. Wagner'in metnin eleştirel basımına yazdığı önsözden alınmıştır (Teubner, Leipzig, 1894).

tek tek sayar, metni düzeltirken bunların onunu kullanmıştır. Aralarından birini günümüze gelen elyazmalarının tekmilinin türetildiği arketip olarak ayırır. Bu, Paris Ulusal Kitaplığı'nda bulunan 14. yüzyıldan kalma 2722 sayılı elyazmasıdır, Wagner onu R harfiyle işaretler. Kullandığı diğer dokuz elyazmasını aşağıdaki gibi üç sınıfa ayırır:

İlk sınıf iki elyazmasını içerir, yani Oxford'da Bodley Kitaplığı'nda bulunan 15. yüzyıldan (Laudianus 55) ve Paris'te 15. veya 16. yüzyıldan kalma (2967 sayılı) elyazmalarıdır. Wagner Oxford elyazmasına O, Paris elyazmasına R^a işaretini verir.

B işareti koyulan ikinci sınıf, üç elyazmasını içerir, yani 16. yüzyıldan kalma 52 sayılı (P işaretli) Palatin-Vatikan elyazması; 16. yüzyıldan kalma (R^b işaretli) 1653 sayılı Paris elyazması ve 15. yüzyıldan kalma (R^c işaretli) 1658 sayılı başka bir Paris elyazması.

C işareti koyulan üçüncü sınıf, dört elyazmasını içerir, yani 15. yüzyıldan kalma (V işaretli) 1017 sayılı Vatikan elyazması; Floransa'da Lorenzo Kitaplığı'nda 15. yüzyıldan kalma (L işaretli) LX sayılı elyazmasını; Napoli'de 15. yüzyıldan kalma (N işaretli) III. A sayılı elyazmasını; Torino'da 15. yüzyıldan kalma (T işaretli) C II. 11 sayılı elyazmasını.

Wagner bunların dışında doğru sıralanmış gibi görünmeyen dört elyazmasından daha söz eder. Bunlar Oxford'da Bodley Kitaplığı'nda 16. yüzyıldan kalma elyazması (d'Orvillianus X. I. 1. 1); British Museum'da 16. yüzyıldan kalma elyazması (Harlianus 5732); Torino'da 16. yüzyıldan kalma elyazması (B IV. 5); Roma'da Barberini Sarayı'nda 16. yüzyıldan kalma elyazmasıdır (T 122). Bunlardan British Museum'daki elyazmasının iyi, İtalya elyazmalarının çok kötü yazılmış olduğu belirtilir.

1885'e kadar *Bibliotheka*'nın metninin saptandığı mevcut malzemeler bunlardı, R. Wagner Roma Vatikan Kitaplığı'nda bazı mitoloji eserlerini incelediğinde, *Bibliotheka*'nın uzun zaman önce kaybolan son kısmının büyük bölümü

dahil, epitome'yi içeren, 14. yüzyıldan kalma Yunanca bir elyazması (S. 950) bulacak kadar tarihliydi. A. Papadopoulos-Kerameus iki yıl sonra Kudüs'te benzer bir epitome'nin fragmanlarının Yunanca elyazmasını buldu. Elyazması daha önce Aziz Sabbas Manastırına (laura) aitti, bu nedenle *Codex Sabbaiticus* adıyla biliniyordu. Şimdi 366 sayısıyla Kudüs patrikhanesinin kitaplığında korunmaktadır. Bunlar, iki epitome'yi de tuhaf bir rastlantı sonucu hemen hemen aynı zamanda ama birbirlerinden habersiz yayınladılar.⁵⁹ Gerçi genel fikir birliğine göre, iki epitome'nin metni birbiriyle tam örtüşmez. Vatikan epitomesinin metni Sabbaiticus kodeksiyle sınıflanan metinden farklı olsa da Tzetzes'in belirttiği haliyle Apollodoros'un metnine kimi zaman uyar ve bu uygunluk Wagner'i Vatikan epitomesini Tzetzes'in yazdığı sonucuna varmaya sevk etmiştir. Tzetzes, Apollodoros'un *Bibliotheka's*ını kuşkusuz iyi biliyordu, bilgi dolu Lykophron yorumunda büyük ölçüde ondan yararlanmıştı. Kendisinin veya öğrencilerinin yararlanması için epitome'yi sakladıysa, şaşırtıcı değildi bu. Vatikan epitomesini içeren aynı elyazmasının Tzetzes'in Lykophron yorumunun bir bölümünü de içerdiği gözlemi onun yazdığı hipotezini doğrular.

2. Baskılar. *Bibliotheka'yı* ilk kez 1555'te Roma'da Benedictus Aegius basıp yayınladı. Yunanca metnin yanında Latince tercümesi vardı ve arkasından bazı notlar geliyordu. İkinci baskısı, bilim insanı ve matbaacı Hieronymus

⁵⁹ Vatikan epitomesini R. Wagner Latince notlar ve bilimsel incelemelerle beraber *Epitoma Vaticana ex Apollodori Bibliotheca*, edidit Richardus Wagner, *Accedunt Curae Mythographae de Apollodori fontibus* adıyla 1891'de Leipzig'de yayınladı. A. Papadopoulos-Kerameus epitomenin Sabbaiticus fragmanlarını *Apollodori Bibliothecae fragmenta Sabbaitica* adıyla Rheinisches Museum, N.F. xlvı, s. 161-192'de yayınladı (1891). H. Achelis, Sabbaiticus fragmanlarını ve Profesör Hermann Diels'in *Reinisches Museum'un* aynı cildinde yayınladığını belirttiği bazı okunuşları yeniden inceledi, s. 617 vd.

Commelinus tarafından hazırlanmış, ölümünden sonra 1599'da Heidelberg'deki matbaasında basılmıştı. Bu baskı, Yunanca metnin yanı sıra Aegius'un Latince versiyonunu da içerir, Palatin elyazmasındaki başlıca okunuşları kaydeden Commelinus metnin başına birkaç eleştiri notu da eklemiştir. Sonraki baskısını Taraquil Faber piyasaya çıkarmıştır (Salmurii, 1611). Ben görmedim ama Heyne'e göre, bilim insanına yakışan aceleyle yazılmış birkaç küçük notu içerir. Sonraki editör Cambridge Trinity College üyesi ve üniversitede kürsü sahibi Yunanca profesörü İngiliz bilim adamı Thomas Gale'di. 1675'te Paris'te yayınlanmış veya her halükârda basılmış olan *Historiae Poeticae Scriptores Antiqui* adlı kitapta Konon, Ptolamaïos, Hephais-tionis, Parthenios ve Antonius Liberalis konulu mitolojik incelemelerin yanı sıra Apollodoros'un da editörlüğünü yaptı. Apollodoros'u düzeltmek için en azından bir Oxford elyazmasındaki okunuşlardan yararlandı ama Heyne'e göre, ona başvuracak kadar gayretli değildi. Apollodoros'la ilgili metninin beraberinde Latince bir tercüme de vardı, ardından eleştiri ve yorum notları geliyordu.

Apollodoros'un daha önceki bütün baskılarının yerini ünlü Alman bilim insanı C. G. Heyne'nin bol eleştiri ve açıklamalı yorumla yayınladığı baskı aldı. İki cilt halinde yayınlandı, biri 1782 ve 1783'te, sonra da gözden geçirilip geliştirilerek 1803'te Göttingen'de.⁶⁰ Heyne hiçbir elyazmasına bizzat başvurmamasına rağmen, birçok elyazmasının karşılaştırılmasından yararlandı, genç bilim insanı Gerard Jacob van Swinden'in yıllar önce planladığı bir Apollodoros baskısı için Palatin, Vatikan, Medici ve Paris Kraliyet Kitaplığı'ndaki iki elyazmasından yaptığı karşılaştırma buna dahildi. Heyne de Paris Kraliyet Kitaplığı'ndaki üçüncü elyazmasının bazı parçalarından yararlanmış, bun-

⁶⁰ Bu ikinci basım iki formatta basıldı, biri oktavoydu, diğeri daha küçüktü. Ben, oktavo baskısından yararlandım. Birinci ciltte giriş ve eleştiri notlarıyla beraber Yunanca metin vardır ama çevirisi yoktur. İkinci cilt açıklamalı bir yorumu içerir.

ları ona J. Schweihäuser sağlamıştır. Bu karşılaştırmaların ve hayranlık uyandıran eleştiri anlayışının yardımıyla Heyne, Apollodoros'un metninin birçok yerini eski haline getirebilmiş ve ilk editör Aegius'un yorumlardan veya başka kaynaklardan alarak eklediği, daha sonraki editörlerin de dokunmadan bıraktığı birçok yabancı kelimeyi ve cümleyi atabilmiştir. Heyne'in yorumu kendisinin bilgisine, yerinde ve doğru karar vermesine ve sağduyusuna bol bol tanıklık eder, zirvedeki bilim insanı ününü destekler.

Apollodoros'un yeni baskısı, E. Clavier'nin Fransızca çevirisi ve notlarıyla iki cilt halinde 1805'te Paris'te, diğeri yine notlarla birlikte Chr. L. Sommer tarafından 1822'de Rudolstadt'ta Latince basıldı. Ben, Faber'in eski baskısı gibi, bu iki baskıyı da görmedim, yalnızca haberini aldım. C. Müller, Yunan tarihçilerinden kalan fragmanlarla ilgili mükemmel baskının⁶¹ ilk cildine Apollodoros'un metnini Latince çevirisiyle birlikte almıştır. Gördüğümüz gibi, artık Apollodoros'un günümüze gelen tek mil elyazmalarının arketipi olduğuna inanılan 2722 Paris elyazmasının karşılaştırmasından yararlanma avantajını ilk kez o elde etmiştir. A. Westermann antik dönem Yunan mitoloji uzmanları derlemesinde (*Scriptores Poeticae Historiae Graeci*, Brunswick, 1843) Apollodoros'un metninin eleştiri notlarıyla birlikte editörlüğünü yapmış ama hiçbir elyazmasını bu amaçla karşılaştırmamıştır. Büyük bilim insanı Immanuel Bekker de, mutad pratiğinin tersine, yayınladığı Apollodoros baskısında hiçbir elyazmasını karşılaştırmamıştır (Teubner, Leipzig, 1854). Yine de, mükemmel yargısına, engin Yunanca bilgisine ve kopyacılar konusunda uzun deneyime dayanarak, bazı yerlerini tahminlere göre düzelttiği sağlıklı bir metin ortaya çıkarmıştır. Bunun arkasından gelen R. Hercher'in baskısının (Weidmann, Berlin,

⁶¹ *Fragmenta Historicorum Graecorum*, beş cilt, Paris. Birinci cildin önsözünde Şubat 1841 tarihi vardır; beşinci cildin önsözü Kasım 1869 tarihli-
dir.

1874) belirgin özelliği, birçok okunuşu tahmine dayanarak vermesidir, bunların birkaçı mantıklı veya ihtimal dahilindedir, birçok yeri böyle kesip çıkartarak yaptığı bu tahripkâr eleştirinin, yazarın yanlışlarını düzeltmek yerine neredeyse tadını kaçırdığı söylenebilir.

Son olarak, Vatikan ve Sabbaiticus epitomelerinin ilk kez eklendiği Apollodoros'un metninin editörlüğünü özlü bir eleştiri malzemesi ve indeksle Richard Wagner yapmıştır (Teubner, Leipzig, 1894). Wagner elyazmalarını kapsamlı karşılaştırmış, özellikle de, diğer elyazmalarımızdan açıkça ayrı olan ve daha iyi okunuşları içeren Vatikan ve Sabbaiticus epitomelerini karşılaştırmış, özgün metnin birçok yerini eski haline getirmiştir. Talihi sayesinde Vatikan epitomesini bulmasıyla, metne yaptığı makul düzeltmelerle hem Apollodoros dersi hem de Yunan mitolojisi dersi alan öğrencilerinin minnetini kazanmıştır.

Elinizde tuttuğunuz baskının metni Wagner'e dayanmaktadır ama kuşkulu parçaları Heyne, Müller, Westermann, Bekker, Hercher, ara sıra da daha eski Aegius, Commelinus ve Gale'in baskılarıyla karşılaştırdım; okunuşların seçiminde kendi yargımı kullandım. Wagner'in bütün varyasyonları dipnotlarda belirtilmektedir. Ben, hiçbir elyazmasını karşılaştırmak okumadım, okunuşlarına yaptığım göndermeler istisnasız seleflerimden, neredeyse hepsi, elyazmalarını belirtmek için verdiği işaretleri kullandığım Wagner'in eleştirel malzemesinden alınmıştır. Tahmine dayanan kendi düzeltmelerim çok nadiren dahil edilmiştir ama bu bakımdan yalnızca iki elyazmasının otoritesine dayanan, benim kuşağımdan bilim insanlarının *Bibliotheka'nın* geri kalanı gibi ayrıntılı inceleme konusu haline getirmediikleri *Epitome'nin* metnini ele alırken kendime bir şekilde daha fazla özgürlük tanıdım.

Epitome'yi veya daha doğrusu kısaltılmamış eserin elyazmalarının kesildiği yerde başlayan yalnızca bu bölümünü yayınlarken Wagner'in düzenlemelerinden başka bir yola saptım. Wagner Vatikan ve Sabbaiticus versiyon-

larını paralel iki sütun halinde düzenleyerek basmış. Bu düzenlemenin, elyazmasının bütün bulgularını okura ilk bakışta sunma avantajı var, dezavantajıysa aynı hikâyeyi birbirinden biraz farklı veya hiç farksız kelimelerle okumak zorunda sık sık bırakmasıdır. Bu tekrardan kaçınmak için, iki versiyonun bize aynı hikâyeyi anlattığı yerde yalnızca birini bastırdım, gerektiği yerde öbürüyle düzelttim, iki versiyon arasındaki farkları dipnotta belirttim. Bu durumda, *Bibliotheka*'nın geri kalanı gibi, *Epitome*'nin metni de birçok yerde iki paralel kanala ayrılmaktansa tek bir dere halinde akmakta. Bu düzenlemenin eleştirel bilim insanının taleplerini yeterince karşılarken, sıradan okura da daha uygun geleceğine inanıyorum. Vatikan ve Sabbaiticus versiyonları arasında o kadar az fark var ki hangisinin metinde basılacağına, hangisinin dipnotlara atılacağına karar vermek her zaman kolay değildi. Her koşulda daha tam ve daha iyi olan versiyonu tercih etmeye gayret ettim, iki versiyon konusunda düşüncelerin aynı ağırlıkta olduğu yerde genelde Vatikan versiyonunu seçtim, çünkü bütününde onun Yunanca üslubu bir şekilde daha saf, büyük ihtimalle aslına uygun gibi görünüyor.

Belleklerini mitin veya efsanenin ayrıntılarıyla tazelemek veya bir hikâyenin kaynağına kadar izini sürmek isteyen bilim insanları *Bibliotheka*'dan kuşkusuz başlıca referans eser diye yararlandıklarından; her bir hikâyenin anlatıldığı, antik dönemin başka yazarlarının belli başlı parçalarına dipnotlarda gönderme yaparak onlara kolaylık sağlamak istedim, her zaman değilse de Apollodoros'un bunlara ne kadar uyduğunu veya bunlardan ne kadar farklı olduğunu kısaca belirttim. Ayrıca, yazarımla ilgili yorum yaparken başka halklardan alınan benzerliklerle bazı halk bilimi konularından örnekler verdim ama kaynaklarını ve anlamlarını enine boyuna tartışmaktan kaçındım, çünkü bu tartışmalar Apollodoros'a dair bu basımın kapsamını aşardı. Aynı nedenle, Apollodoros konusunda güvenilir bir yorumun gerekli bir parçasını oluşturan anıtların şekillen-

dirdiği kanıtlardan çok az söz ettim. Daha önce, Pausanias yorumumda anıtların çoğunu anlattım ve tartıştım, tekrardan kaçınmak ve yerden tasarruf etmek için, okurlarıma bu çalışmayı sık hatırlatma imkânı tanıdım kendime. Yine de korkarım ki bu basımda genellikle tanınan ek açıklamaların sınırlarını bir hayli aştımd; sınırı aşmama izin verip mazur gören içten hoşgörülerini için genel yayın yönetmenlerine teşekkür etmek istiyorum.

J. G. Frazer
I, Brick Court, Temple, Londra
5 Nisan, 1921

Soyağacı Tabloları

Aşağıdaki tablolar başlıca altı ailenin soyağacı tablolarını içerir, şöyle ki:

- 1 Deukalionoğulları
 - A Erken dönem Deukalionoğulları
 - B Aitolia soyu
 - C Aioloşoğulları ve onların soylarından gelenler
- 2 İnakhosoğulları
 - A Argos'ta ve doğuda erken dönem İnakhosoğulları
 - B Argos'ta Belosoğulları soyu
 - C Agenoroğulları soyu: Girit'te Europe'nin soyundan gelenler
 - D Agenoroğulları soyu: Thebai'de Kadmos'un soyundan gelenler
- 3 Atlasoğulları
 - A Lakonia kraliyet soyu ve Thebai'de tahtı ele geçirenler
 - B Troia kraliyet soyu
- 4 Asoposoğulları (Akhilleus'la Aias'ın soyu)
- 5 Atina kraliyet soyu
- 6 Peloposoğulları (Agamemnon'la Menelaos'un soyu)

Bu tabloların çoğu Yunanistan'ın başlıca merkezlerinden birinin mitik kraliyet soyunu gösterir. Tablolarda yer alan altı aileden yalnızca biri, yani Atinalılar tek bir ailenin tek bir kentte hüküm sürdüğü en basit muhtemel kalıba uyar. Genelde soyağacı sistemi daha tasarrufludur, iki veya da-

ha çok kentte hüküm süren soylar ortak bir ataya uzanır, aynı ailede birleşir. Bu durumda, İnakhosoğulları ailesinin farklı kolları mitik Yunanistan'ın ve Girit'in en büyük iki merkezinin, hem Argos'un hem Thebai'nin kraliyet ailesini oluşturur. En geniş ve bu merkezler arasında bölünmüş ilk üç ailenin aile ağaçları tablolarda alt bölümlere ayrılmıştır.

Bu ailelerin çeşitli üyelerini, maceralar Akdeniz dünyasının farklı birçok yerine götürse de büyük ailelerle bağdaştırılmış başlıca merkezlerin Yunanistan'ın tam merkezinde yer alması doğaldır. Başlıca iki istisna vardır, yani bekleneneği gibi, Yunanistan'da Mykene'yle bağlantıları bulunan çok eski bir uygarlık merkezi olduğu için Girit'le, Yunanistan'ın mitik tarihinde doruğa çıkan Troia savaşı sergüzeştiyle bağlantısından ötürü Küçük Asya'nın kuzeybatısındaki Troia. Troialılara genelde Helen diye bakılmasa da hüküm süren aile Atlas ata aracılığıyla Yunan kökenlerine uzanır. Diğer yandan, bu çeşitli ailelerle bağdaştırılan yerlerekteki haritaya yerleştirilebilir.

Kıta Yunanistan'ını Korinthos Körfezi ikiye böler, Peloponnesos'u Yunanistan'ın geri kalanından ayırır, ancak Korinthos Kanalı onu Yunanistan'la birleştirir. Körfezin hemen kuzeyinden başlayıp Aitolia'dan kuzeydoğuda Thessalia'ya kadar uzanan toprak kuşağı öncelikle ilk aileyle, Deukalionoğullarıyla bağdaştırılan alandır. Erken dönem mitlerinde bu alan önemli olsa da birbirinden ayrı birçok merkez vardı, yalnızca bir iki kuşak boyunca bu merkezler belli başlı kahramanlık mitleriyle bağdaştırılırdı. Dahası, bu ailenin birçok üyesi çeşitli evrelerde yeni alanlara taşındı; kuzeyde, batı Peloponnesos'ta ve güneyde yeni hanedanlıklar kurdular. Sonuçta, bu ailenin yapısı hayli karmaşıktır, aşağıdaki ailelerin çoğundaki gibi tek tek merkezlerde kalabalık soylar bulamayız. İkinci tabloda (1B) yer alan Aitolia kraliyet soyu Aiolos'un bir kızından geliyordu; Aitolia'nın en önemli kenti, Yunanistan'ın her yerinden kahramanları kendine çeken ilk büyük Kalydon Yabandomuzu avı macerasının yeri Kalydon'du. Üçüncü

tabloda (1C) yer alan Aiolosogullarının soyundan gelenler öncelikle Thessalia (ama batı Peloponnesos ve başka yerlerle de) bağdaştırılıyordu; burada Pelias'la İason'un yurdu İolkos ve Admetos'la Alkestis'in yurdu Pherai önemli kentlerdir.

Peloponnesos'ta Korinthos Körfezi'nin güneyinde en önemli bölge tarih çağlarındaki gibi Lakonia (Sparta) değil, Mykene'nin büyük Mykene, Argos ve Tiryns kentlerinin yer aldığı Argos'tu. Burada, ikinci aile, İnakhosogulları başlıca hükümrان soyunu oluşturunuyordu. Argos kökenli olsa da (İnakhos, Argos'un en büyük ırmağıydı) bu ailenin başka kolları Girit ve Thebai'de hüküm sürüyordu. Argos'tan kuzeye, Korinthos Kanalı'ndan yukarı çıkıldığında başlıca kenti Thebai olan Boiotia solda, Attike sağda yer alır. Mitik tarihte Thebai en önemli kent olarak Argos'la aynı mertebede sayılıyordu.

Aşağıdaki tablolarda Atlasogullarının başlıca iki soyu, Peloponnesos'un belli başlı ikinci merkezi Lakonia'nın en eski kraliyet soyuyla Troia kraliyet soyu yer alır.

Asoposogullarının aile ağacı, Troia savaşının en büyük iki kahramanın, (başka bölgelerden gelen, farklı bir bölgede hüküm süren Aiakos torunları) Akhilleus'la Aias'ın ortak soyunu açıklamak için geliştirilen bir istisnadır. Bu görece geç bir gelişmedir; *İlyada*'da bu ikili ilişkilendirilmez. Aiakos, Attike'yle Peloponnesos arasında yer alan Saronikos Körfezi'nde küçük Aigina adasının ilk kralıdır. İki oğlu da sürgün edilmiştir. Aias'ın babası Telamon çok uzakta bulunmayan, kuzeyde Salamis adasına gitmiştir; Peleus eninde sonunda Thessalia'ya gelmiş, tanrıça Thetis burada ona oğlu Akhilleus'u doğurmuştur.

Atina kraliyet soyuyla Pelopsoğulları buna dahil değildir. Atinalı soyağaçları görece geç bir dönemde sistemleştirilmiş, Aigeus ve Theseus'tan öncekilerin hiçbirisi önemli bir kahramanlık mitiyle bağdaştırılmamıştır. İlk dört kral topraktan doğmuştur. Pelopsoğulları Peloponnesos, Argos ve Lakonia'nın belli başlı her merkezinde ikinci kraliyet

soyunu oluşturmuştur; zira Troia savaşı döneminde Mykene’yi yöneten Agamemnon’la Sparta’yı yöneten Menelaos 2B ve 3A tablolarında yer alan ilk hükümran ailelere mensup değildi, onlar, Küçük Asya’da yaşayan Tantalos’la kuzeybatı Peloponnesos’ta Pisa kralı olan oğlu Pelops’un soyundan geliyorlardı. Geri dönen Heraklesoğulları, hem Argos’ta hem Lakonia’da hüküm süren Tisamenos’uldrnce Pelopsoğulları yerlerinden edildi.

Aşağıdaki tablolarda:

Çocukların ebeveyni *yaklaşık işaretiyle* (~) belirtilir; hem anne hem babalmlyse bu işaret genellikle evliliği de belirtir.

Her merkezin birbiri ardına gelen kralı **bolt** yazıyla belirtilir ve tahta çıkma sırası isimlerinnnde küçük harflerle (*a, b, c vb.*) belirtilir. 2B’de Argos soyunun tahta çıkma sırası krallık Proitos’la Akrisios arasında bölündüğünde baş gösteren kargaşalar nedeniyle belirtilmemektedir.

1C’de yalnızca lkos’un soyu, 5’te yalnızca Mykene soyu belirtilmektedir. Zira 3A’da Amyklas’tan sonra Lakonialıların tahta çıkması 3. 10. 4’teki hikâyeyle anlaşılır; alternatif soyağaçları için 3. 10. 3’e başvurulmalıdır.

Aile ağaçlarını iki veya daha çok tabloya bölmek gerektiğinde birden çok tabloda yer alan oknmli kişiler *kutu* içine alınmaktadır.

Lütfen dikkat: Birçok soyağacı konusunda görüş ayrılıkları vardır. Bu tablolar başka kaynaklarda kaydedilen alternatif gelenekler veya *Bibliotheka’*da sözü edilen değişiklikler belirtilmeden, *Bibliotheka’nın* metninde anlatılan ana hatları gösterir.

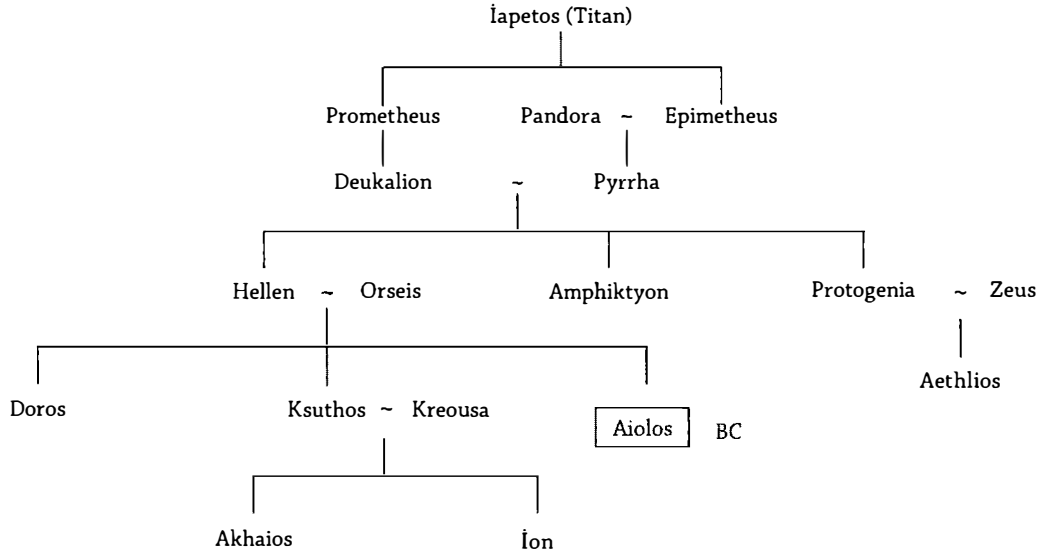
Bu tablolarda amaç grecenmli kişilerin soyunun ve birbiriyle ilişkisinin net bir resmini oluşturmaktır ve bunlar hiçbir şekilde eksiksiz değildir.özellikle birçok evlilikte tablolarda isimleri verilenlerden daha çok ocuk doğmuştur, atlanan isimler her zaman belirtilmemiştir; netleştirme nedeniyle annelerin isimleri kimi zaman verilmemiş,

Çocuklar her zaman doğum sırasına göre belirtilmemiştir.

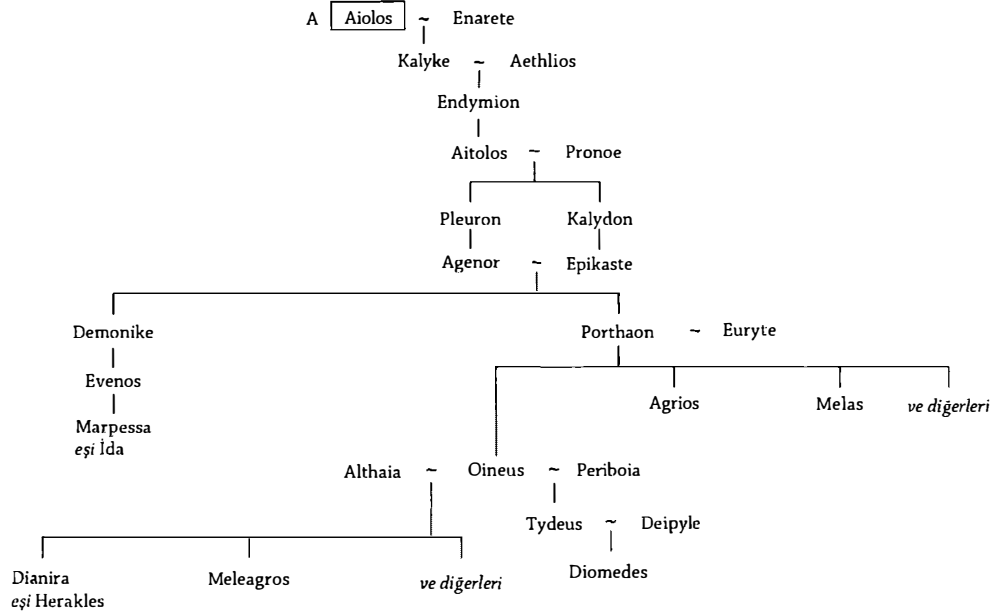
Resmin tamamı için metne başvurulmalıdır.

Deukalionoğulları ve Atlasoğullarının tablolarına ailenin bütün kolları dahil değildir.

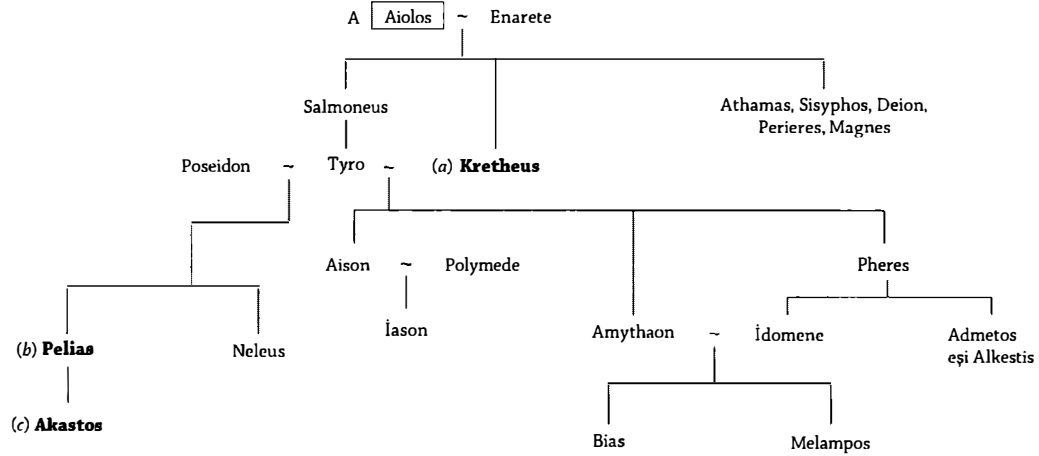
1A Erken dönem Deukalionoğulları

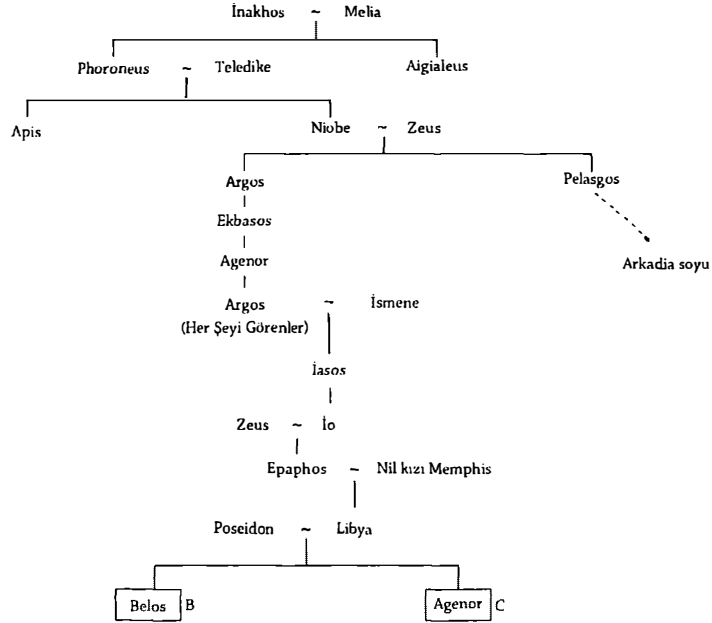
1B Aitolia soyu

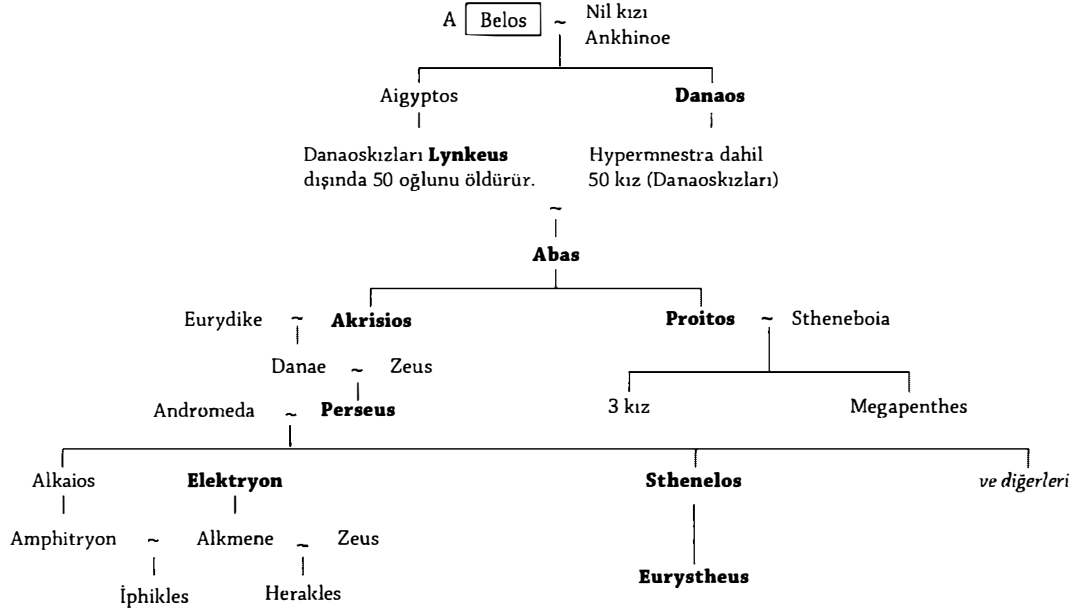
1C Aiolos oğulları ve onların soylarından gelenler

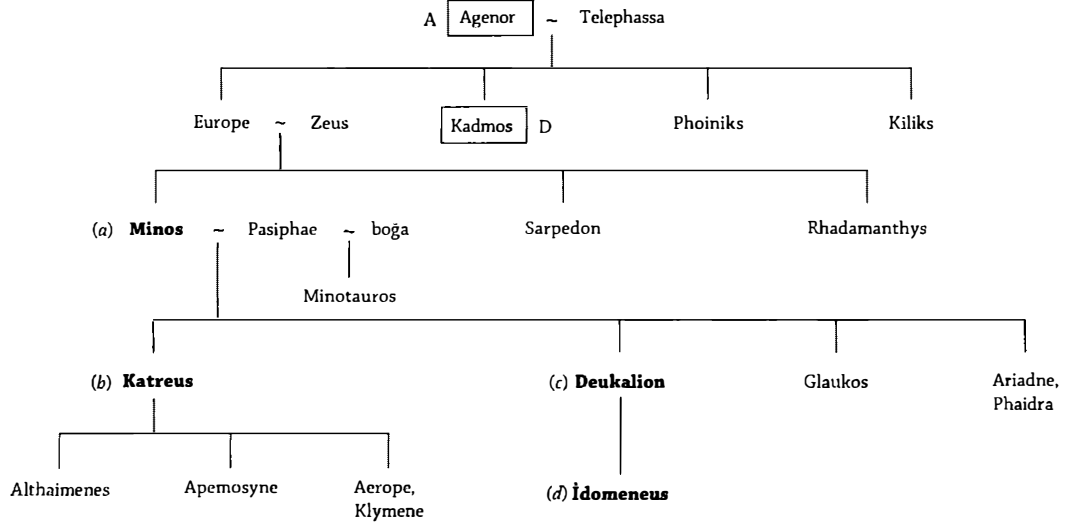
2A Argos'ta ve doğuda erken dönem İnakhosoğulları

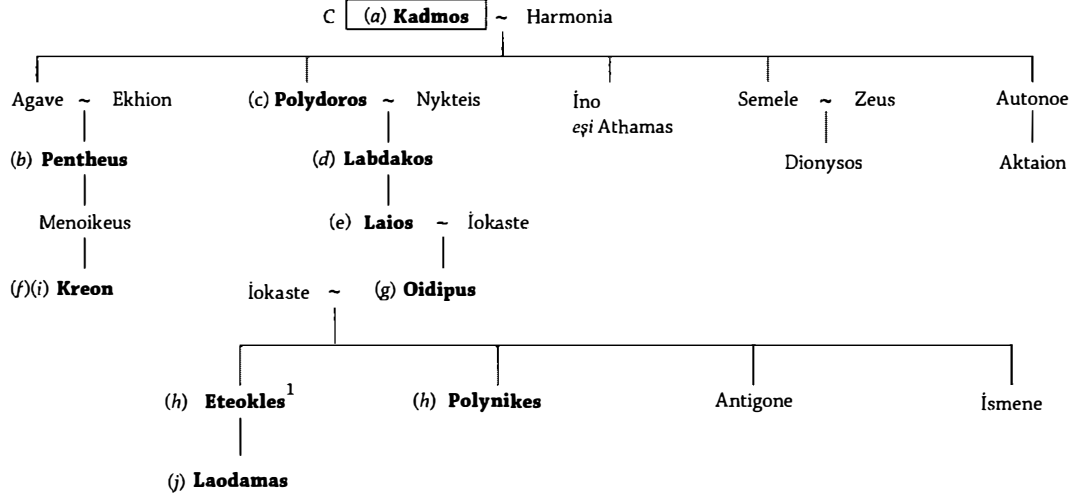
2B Argos'ta Belosoğulları soyu

2C Agenoroğulları soyu: Girit'te Europe'nin soyundan gelenler

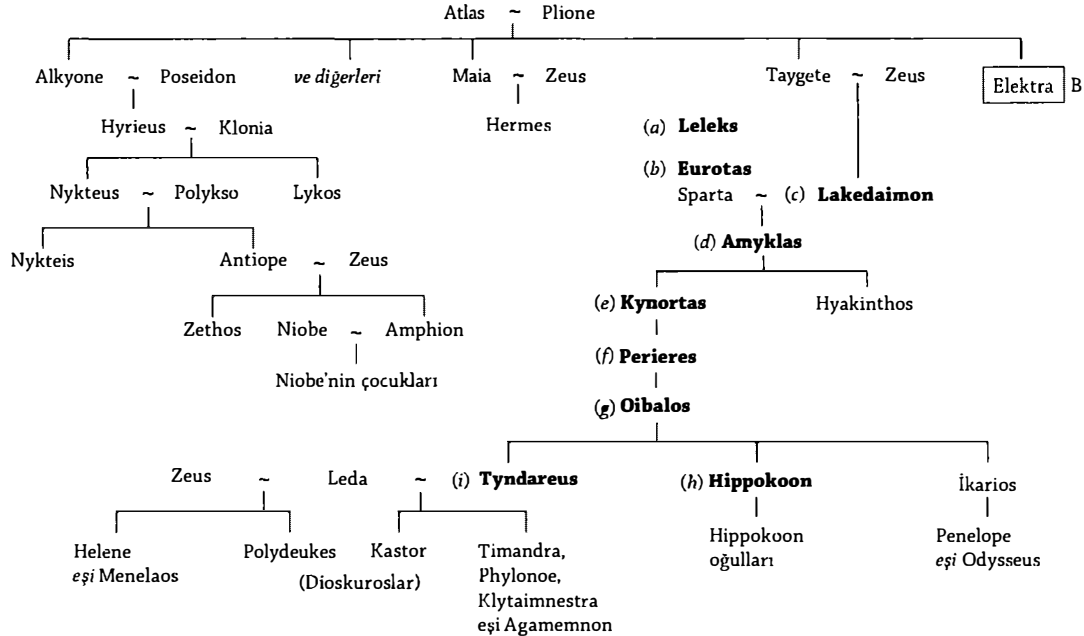

2D Agenoroğulları soyu: Thebai'de Kadmos'un soyundan gelenler

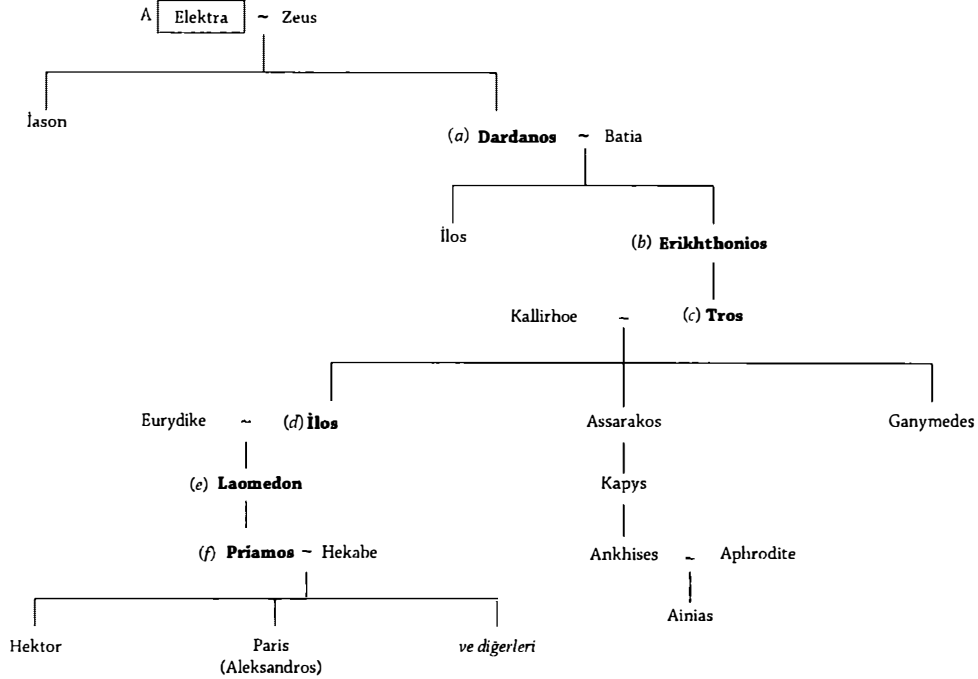

1 Eteokles'le Polynikes her yıl dönüşümlü hüküm sürmekte anlaştı ama birinci yıl sonunda kavga ettiler. Eteokles'in ardından ya kral ya da Laodamas'ın vasisi olarak tahta Kreon geçti.

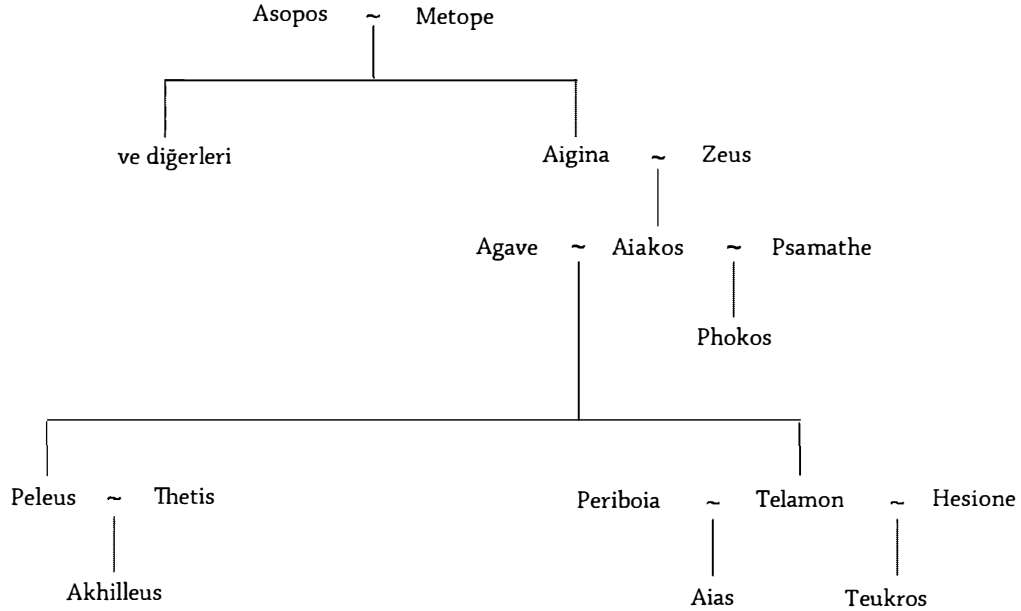
3A Lakonia kraliyet soyu ve Thebai'de tahtı ele geçirenler

3A Troia kraliyet soyu

4 Asoposoğulları (Akhilleus'la Aias'ın soyu)

5 Atina kraliyet soyu

(a) **Kekrops** (topraktan doğdu)

(b) **Kranaos** (topraktan doğdu)

(c) **Amphiktyon** (topraktan doğdu veya Deukalion oğlu)

(d) **Erikhtonios** ~ Praksithea
(Hephaistos oğlu)

(e) **Pandion I** ~ Zeuksippe

(f) **Erekhtheus**

~ Praksithia

Butes

Prokne
eşi Tereus

Philomela

(g) **Kekrops II**

~ Metiadusa

Metion
Metion
oğulları

Orithyia ~ Boreas
Zetes ve Kalais
(Boreas oğulları)

~

Prokris
eşi Kephalos

ve diğerleri

(h) **Pandion II**

~ Pylia

(i) **Aigeus**

~ Aithra

Pallas,
Nisos,
Lykos

(j) **Theseus**

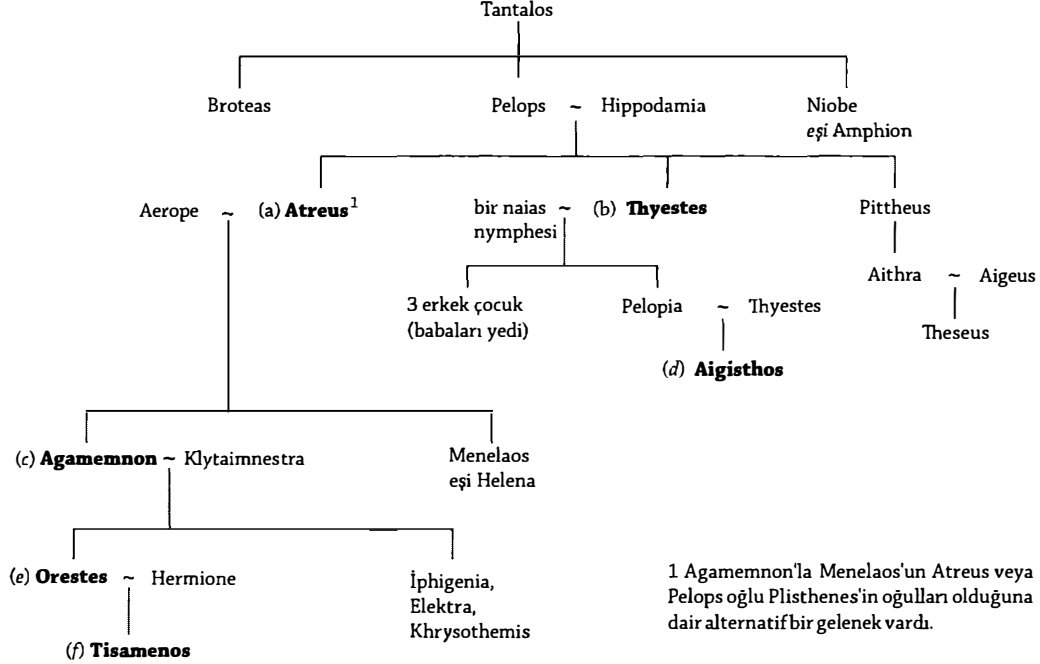
~ çeşitli adlar verilen
bir Amazon

Eumolphos

(h) **Menesthios**

Hippolytos

6 Pelopsoğulları (Agamemnon'la Menelaos'un soyu)

Antik Yunanistan'ın önemli bölgeleri ve kentleri

Özet

I. Tanrıların Doğuşu

I. Kitap, i - vi. bölümler

Gök'ün ve Yer'in dölleri: Yüz-elliler, Kykloplar, Titanlar, i. 1-3. Titanlar Gök'e saldırıp onu sakatlar, Erinyelerin kökeni, i. 4. Kronos'la Rhea'nın çocukları, Zeus'un doğuşu, i. 5-7. Zeus Titanları yener ve krallığı kardeşleriyle bölüşür, ii. 1. Titanların dölü, ii. 2-5. Deniz'in ve Yer'in dölü, ii. 6-7.

Zeus'un Hera, Themis, Dione, Euronyme, Styks ve Mnemosyne'den (Musalar) çocukları, iii. 1. Musaların çocukları: Kalliope'nin çocukları Linos ve Orpheus, iii. 2. Keleio'nun çocuğu Hyakinthos (Thamyris), iii. 3. Euterpe'nin çocuğu Rhesos, Thalia'nın çocukları Korybantlar, Melpomene'nin çocukları Sirenler, iii. 4. Hephaistos, iii. 5. Athena'nın doğuşu, iii. 6. Asteria, Latona; Artemis'in ve Apollon'un doğuşu. Apollon Python'u öldürür, iv. 1. Tityos, iv. 1. ve Marsyas, iv. 2. Artemis Orion'u öldürür, iv. 3-5.

Poseidon'la Amphitre'nin çocukları, iv. 6.

Pluton Persephone'yi kaçıır. Demeter Eleusis'e (Triptolemos) gelir. Persephone Pluton'la (Askalaphos) kalır, v. Tanrılarla devlerin savaşı, vi. 1-2. Typhon, vi. 3.

II. Deukalion Ailesi

I. Kitap, vii - ix. bölümler

Prometheus insanları yaratır, ateşi çaldığı için Kaukasos'a çivilenir, vii. 1. Deukalion'la Pyrrha tufandan kurtulur, vii. 1-2. Deukalion'un çocukları. Hellen'in oğulları Doros, Ksuthos, Aiolos ve onların çocukları, vii. 2-3.

Aiolos kızları ve dölleri: Perimede, Psidike, Alkyone, vii. 3-4. Kanake (Aloeuşoğulları), vii. 4. Kalyke, Endymion, Aitolos, Pleuron, Kalydon ve çocukları (Marpessa), vii. 5-10. Pleuron torunu, Dianira'yla Meleagros'un oğlu Oineus, viii. 1-2. Kalydon'da yaban domuzu avı (avcıların listesi, viii. 2). Meleag-

ros'un ölümü, viii. 2-3. Oineus oğlu Tydeus. Oineus'un ölümü, viii. 4-6.

Aiolosoğulları ve döller: Phrikhos ve Helle'nin babası Athamas (Altın Post), ix. 1. Athamas'la İno'nun ölümleri, ix. 2. Sisypheos ve taşı, ix. 3. Dioneus, ix. 4. Perieres, ix. 5. Magnes, ix. 6. Salmoneus ve gök gürlemesi taklidi, ix. 7. Salmoneus kızı, Neleus'la Pelias'ın annesi Tyro, ix. 8-10. Tyro'nun kocası Kerkheus. Torunları Bias ve kâhin Melampos (Phylakos'un sürüleri), ix. 11-13. (Kertheus oğlu) Pheres oğlu ve Alkestis'in kocası Admetos, ix. 14-15. (Kertheus oğlu) Aison oğlu, Pelias'ın Altın Postu getirsin diye gönderdiği İason, ix. 16. *Argonautlar*. – Argo gemisinin inşası. Argonautların listesi, ix. 16. Argonautlar Lemnos adasına gelirler, ix. 17. Dolionların kralı Kyzikos'u yanlışlıkla öldürürler, ix. 18. Herakles'le Polyphemos'u Mysia'da (Hylas) bırakırlar, ix. 19. Polydeukes, Bebryklerin kralı Amykos'u yener, ix. 20. Salmydessos'ta Phineus'u Harpyalardan kurtarır, ix. 21. Simplegadların arasından geçerler, ix. 22. Maryandynlerin kralı Lykos onları kabul eder, ix. 23. Kolkhis'e gelirler. Medeia'nın yardımıyla İason boğaları evcilleştirir, Yer'den doğmuş insanları yener, Altın Postu kaçıır, Argonautlar (Apsyrtos'u öldüren) Medeia'yla yola çıkarlar, ix. 23-24. Eridanos'tan geçerlerken Zeus yolu şaşırtır; Kirke onları Apsyrtos cinayetinden arındırır, ix. 24. Sirenler, Skylla, Kharybdis'i geride bırakıp Phaiaklara gelirler, ix. 25. Phoibos Apollon'un sunağına adak adarlar, Girit adasının tunç bekçisi Talos'u ortadan kaldırırlar, ix. 26. Argonautların dönüşü. Pelias'ın ölümü, ix. 26-27. İason'la Medeia Korinthos'a kaçar. Medeia İason'un gelini Glauke'yi ve çocuklarını öldürür, Aigeus'la birlikte Atina'ya sığınır, ondan oğlu Medos dünyaya gelir, en sonunda kendi ülkesine döner, ix. 28.

III. İnakhos Ailesi (Belos)

II. Kitap, i - viii. bölümler

İnakhos oğlu Aigialeus ve Phoroneus, ve Phoroneus'un çocukları. Argos ve Pelasgos. Her-Şeyi-Gören Argos, i. 1. İo'nun yolculukları, i. 2-4. Büyük torunları Agenor (karş. iii. 1-7) ve Belos, i. 4.

Belos dölü: Danaos ve Aigiptos, i. 4, Aigiptos oğullarının Danaos kızlarıyla evlenmesi (liste, i. 5), i. 4-5. Amymone oğlu, gemileri batıran Nauplios, i. 5.

Lynkeus'la Hypermnestra'nın torunları Akrisios ve Proitos, ii.

1. Melampos, Proitos kızlarının deliliğini tedavi eder, ii. 2.

Bellerophontes, Khimaira'yı öldürür, iii. 1-2. Akresios kızı

Danae, bebeği Perseus ile Seriphos'a gider, iv. 1. Polydek-

tes'in gönderdiği Perseus Phorkides'e ve nymphelere gider,

Medusa'yı öldürür (Pegasos'un doğuşu), iv. 2. Andromeda'yı

kurtarır, Polydektes'i cezalandırır, iv. 3. ülkesine döndüğün-

de Akrisios'u kazayla öldürür, iv. 4. Perseus ailesi. Perseus

torunu Eurystheus'un doğuşu, iv. 5. Perseus oğlu

Elektryon'un Teleboai'yle savaşı. Perseus torunu Amphitryon

kazayla Elektryon'u öldürür, iv. 6. Amphitryon Alkmena'yla

birlikte Thebai'ye gider, Kadmos'ta tilkiyi öldürür, Taphoslu-

lara savaş açar: Altın saçlı Pterelaos, kızı tarafından öldürü-

lür, iv. 6-7.

Zeus'la Alkmena'nın oğlu Herakles, Hera'nın gönderdiği

yılanları öldürür, iv. 8. Herakles'in eğitimi, iv. 9. Herakles

Kithairon aslanını öldürür (Thespios kızları), iv. 9-10, Minyaslı-

ları yener, Megara'yla evlenir, tanrılardan silahlar alır, iv. 11,

cinnet geçirip çocuklarını öldürür, Apollon onu Eurystheus'a

gönderir, iv. 12.

Herakles'in on iki (on, bkz. iv. 12 ve v. 11) işi, v.

1. Nemea aslanını boğar ve Molorkhos onu ağırlar, v. 1.

2. Iolaos'la birlikte Lerna yılanını ortadan kaldırır ve yengeci öldürür, v. 2.

3. Kyreneia geyiğini yaralayıp yakalar, v. 3.

4. Erymanthos yaban domuzunu yakalar, Kentauroi'yi öldürür (Pholos, Khiron), v. 4.

5. Augias'ın ahırlarını temizler (Phyleus'un tanıklığı), v. 5.

6. Stymphalos kuşlarını vurur, v. 6.

7. Girit boğasını Eurystheus' getirir, v. 7.

8. Thrake kralı Diomedes'in kısraklarını getirir (Abderos'un ölümü ve Abdera'nın kuruluşu), v. 8.

9. Hippolyte'nin kemerini ele geçirir (Paros'ta Androgeus oğulları; Mygdon; Hesione'nin kurtuluşu; Sarpedon; Thasos; Proteus oğulları), v. 9.

10. Geryoneus'un sürülerini Erythia'dan savar (Herakles sü-tunları; Güneş'in altın arabası: İalebion, Derkynos, Eryks, Strymon), v. 10.

11. Hesperidlerin elmalarını Hyperborililerden alıp Myke-ne'ye getirir (Kyknos, Nereus, Antaios, Busiris, Emathion, Prometheus, Atlas), v. 11.

12. Kerberos'u ölümler ülkesinden kaçıtır (Eleusis gizemleri, Gorgo'nun hayaleti, Theseus ve Pirithos, Askalaphos, Menoi-tios), v. 12.

Herakles, Eurytos kızı Iole'ye boşu boşuna kur yapar, bir öfke krizinde İphitos'u öldürür, vi. 1-2, Delphoi üçayağı için Apol-lon'la kavga eder, üç yıl Omphale'ye hizmet eder (Kekrops-lar, Syleus; İkarus'un gömülmesi), vi. 2-3. Telamon'la birlikte Troia'yı ele geçirir (Hesione, Priamos), vi. 4. Kos adasını yağmalar, vii. 1. Augias'ı yener (Eurytos ve Kteatos; Olym-pia'da temeller), vii. 2. Pylos'u ele geçirir, Lakedaimonlularla savaşıır (Kepheus, Sterope, ve Gorgo'nun saçı), vii. 3. Auge'ye baskı yapar (Telephos'un öğrenilmesi), vii. 4. Dianira'la evle-nir (Akhelus'la güreş, Amalthia'nın boynuzu), vii. 5. Kaly-donlular için Thesprotialılarla savaşıır (Astyokhe, Tlepole-mos), oğullarını Sardinya adasına gönderir, bir şölende Eunomos'u öldürür, Dianira'yla Trakhis'e gider; ırmağın geçidinde Nesseus'u öldürür, vii. 6, Thiodamas'ın bir öküzü-nü öldürür. Aigimios için Lapithlerle savaşıır (Koronos, Lao-goras), Kyknos ve Amyntos'u öldürür. Oikhalia'yı ele geçirir, İole'yi kaçıtır; Dianira'dan aldığı zehirli giysi bedenine yapı-şır, Oita dağında (Poias) odun yığınının üzerinde kendini yakar, göğre çıkararak Hebe'yle evlenir, vii. 7.

Herakles'in çocuklarının listesi, vii. 8.

Heraklesoğulları önce Keyks'e, sonra Atinalılara kaçarlar, onla-rın yardımcılarıyla Eurystheus'u yenerler, viii. 1. Peloponne-sos'u işgal ederler, sonra bırakırlar. Tlepolemos Rodos'a gi-der. Heraklesoğullarının, bir kehaneti yanlış anlayarak Pelo-ponnesos'u ikinci defa ele geçirme girişimleri sonuçsuz kalır, viii. 2. Üç kuşak sonra Temenos, Kresphontes ve Aristodemos gemiler inşa ederek Peloponnesos'a yeni bir saldırıya hazırla-nırlar ama bir kâhini öldürdükleri için girişimleri başarısızlı-ğa uğrar, viii. 2-3. Heraklesoğulları on yıl sonra Oksylos'un

önderliğinde Peloponnesos'u alırlar, kura çekerek aralarında bölüşürler, viii. 3-5. Temenos'la Kresphontes'in ölümü, viii. 5.

IV. Agenor Ailesi (Europe)

III. Kitap, i. 1 - iii. 2. bölümler

Agenor'un çocukları. Zeus Europe'yi kaçıır; onu geri getirmek için gönderilen Phoiniks, Kiliks, Kadmos ve Thasos Phoinike, Kilikia, Thrake ve Thasos'a yerleşir, i. 1. Europe'nin çocukları: Minos, Sarpedon, Rhadamanthys (Miletos), i. 2. Europe'nin kocası Asterios ölünce Minos Girit tahtına geçer. Poseidon'un denizden gönderdiği boğanın aşkıyla yanıp tutuşan Pasiphae, Minotauros'u doğurur, i. 3. Minos torunu Althaimenes kız kardeşi Apemosyne'le birlikte Rodos'a yerleşir ve babası Katreus'u istemeden öldürür, ii. Minos oğlu Glaukos, ölümü ve dirilişi (kâhin Polyidos), iii. 1-2.

V. Agenor Ailesi (Kadmos)

III. Kitap, iv. 1 - vii. 7. bölümler

Bir ineğin peşine takılan Kadmos Thebai'ye varır, Ares'in ejderini öldürür, Yer'den doğan kardeşleri yener, iv. 1-2. Kadmos'la Harmonia'nın çocukları Autonoe, İno, Semele, Agave, Polydoros. Semele ve Zeus. Dionysos'un doğumu ve büyümesi (Athamas, İno ve Melikertes), iv. 2-3. Autonoe oğlu Aktaion ve köpekleri, iv. 4. Dionysos'un yolculukları (Lykurgos'un ve Pentheus'un ölümü, korsanlarla serüven), v. 1-3. Kadmos'la Harmonia'nın İlyria'da sonları, v. 4. Polydoros dölleri; Labdakos, Laios. Antiope'nin Zeus'tan olan çocukları Zethos'la Amphion, Lykos'la Dirke'yi öldürürler, v. 5. Niobe ve çocukları, ağlayan kaya, v. 6. Oidipus, doğumu ve terk edilmesi, babasını öldürmesi, Sfenks bilmecesi, ensesti, sürgün edilmesi ve Attike'de ölümü, v. 7-9.

Yedilerin Thebai seferi, vi. 1 - vii. 1. Eteokles'in sürgüne gönderdiği Polynikes, Adrastos kızıyla evlenir (Tydeus), vi. 1. Polynikes'in rüşvet olarak altın gerdanlık verdiği Eriphyle Amphiaraios'u savaşa katılmaya ikna eder, vi. 2. Liderlerin listesi, vi. 3. Opheltes'in ölümünden sonra Nemeia oyunlarını başlatırlar, vi. 4. Tydeus'u Thebai'ye elçi gönderirler, vi. 5, kente saldırırlar (kâhin Tiresias'ın açıklaması, vi. 7), Thebaili-

lere yenilirler (Kapeneus, Eteokles ve Polynikes, Tydeus, Amphiaraios), vi. 6-8. Antigone'nin kahramanlığı ve ölümü. Theseus liderlerin cesetlerini gömer, Euadne'nin odun yığını üzerinde ölümü, vii. 1.

Epigonlar (liste, vii. 2) Thebai'yi ele geçirirler; Tiresias'ın ölümü, vii. 2-4. Alkmaion, annesini öldürmesi, deliliği, yolculukları ve ölümü; eşi Kallirrhoe, çocukları Amphilokhos ve Tisiphone, vii. 5-7.

VI. Pelasgos Ailesi

III. Kitap, viii - ix. bölümler

Pelasgos oğlu Lykaon ve oğulları (liste, viii. 1), dinsizlikleri nedeniyle Zeus en küçükleri Nyktimos dışında hepsini yıldırımlarıyla öldürür, viii. 1-2. Lykaon kızı, Arkas'ın annesi Kalisto ayıya dönüştürülür, viii. 2. Arkas döller. Telephos'un annesi Auge, ix. 1. Atalanta ve talipleri, Melanion ve altın elmalar, ix. 2.

VII. Atlas Ailesi

III. Kitap, x. 1 - xii. 6 bölümler

Pleiadlar, x. 1. Maia oğlu Hermes, gençlik serüvenleri, x. 2. Taygete dölü: Lakedaimon, Hyakinthos, Lynkeus ve İdas. Leukippos kızları, kızlarından Arsinoe, Asklepios'un annesi olur (Koronis). Asklepios, Khiron'dan eğitim alır, iyileştirme sanatını öğrendiği için Zeus onu yıldırımlarıyla çarpar. Apollon Kyklopları öldürür ve bir yıl Admetos'a hizmet eder, x. 3-4. Hippokoon, İkarios ve Tyndareus çocukları. Helene'nin doğuşu, x. 4-7. Theseus Helene'yi kaçırmaya çalışır ama Kastor'la Polydeukes onu kurtarır, x. 7. Helene'nin talipleri ve Menelaos'la evliliği, x. 8-9. Menelaos'un çocukları, xi. 1. Kastor ve Polydeukes, İdas ve Lynkeus'la savaşları, tanrılar katına yükselmeleri, alt ve üst dünyalar arasında değişimleri, xi. 2. Atlas kızı Elektra, döller, xii. 1-6. İasion, Dardanos ve oğulları İlos ve Erikhthonios. Erikhthonios oğlu, İlos, Assarakos, Ganymedes'in babası Tros, xii. 1-2. İlos bir ineğin peşinden giderek Troia'ya varır, Palladion'u alır. İlos oğlu, Tithonos'la Priamos'un babası Laomedon, xii. 3. Tithonos ve Şafak. Priamos'un çocukları: Aisakos, Hektor, Paris, Cassandra ve diğer-

leri, xii. 4-5. Hektor ve Andromakhe. Paris ve Oinone, xii. 6.

VIII. Asopos Ailesi

III. Kitap, xii. 6 - xiii. 8. bölümler

Asopos'un çocukları İsmenos, Pelagon ve yirmi kız, kızlardan Aigina'yı Zeus kaçıırır, xii. 6. Aigina oğlu Aiakos, doğruluğu, yağmur duası; kardeşleri Phokos'u öldürdükleri için sürgüne gönderilen Peleus'la Telamon. Telamon Salamis kralı olur; Aias ve Teukros, xii. 6-7. Peleus, Phthia'ya gelir; Kalydon yabandomuzu avına katıldığında kazayla Eurytion'u öldürür; Akastos onu arındırır, Akastos'un eşi Astydamia ona dil uzatır; Pelion dağında avlanır; Khiron onu Kentauroslerden kurtarır, xiii. 1-3. Peleus'la Thetis'in evliliği, xiii. 4-5. Akhilleus'un yetişmesi (Thetis, Khiron, Lykomedes), xiii. 6-8. Phoiniks, Patroklos, xiii. 8.

IX. Atina Kralları

III. Kitap, xiv. 1 - xv. 9. bölümler

1. Yer'den doğan *Kekrops*. Athena'yla Poseidon'un Atina'nın koruyuculuğunu almak için yarışması, xiv. 1. Kekrops'un çocukları Erysikhthon, Agraulos, Herse, Pandrosos (Halirrotios; Ares'in Aeropagos'ta davası ve aklanması), xiv. 2. Herse oğlu, Kinyras'ın atası Kephalos xiv. 3. Kinyras oğlu Adonis yabandomuzu avında ölür, xiv. 3-4.
2. Kranae, Kranaikhme ve Atthis'in Yer'den doğmuş babası *Kranaos*, xiv. 5.
3. Yer'den doğan veya Deukalion oğlu *Amphiktyon*, xiv. 6.
4. Hephaistos'un Atthis veya Athena'dan doğan oğlu *Erikhthonios*, Akropolis'e bir Athena sureti adar ve Panathenai şenliklerini başlatır, xiv. 6.
5. Erikhthonios oğlu *Pandion*: Hüküm sürdüğü dönemde Demeter Eleusis'te Keleus'a, Dionysos İkarios'a gelir (Erigone'nin ölümü), xiv. 7. Pandion kızları Prokne ve Philomela (Tereus), xiv. 8.
6. Pandion oğlu *Erekhthius*; Kâhin tavırlı kardeşi Butes, çocukları, xv. 1. Khthonia, Prokris ve Kephalos (Minos), xv. 1. Orithyia ve Boreas, xv. 2. Kleopatra ve Phineus, xv. 3. Khione oğlu Eumolpos, xv. 4. Erekhthius Eleusis'le savaşta kızların-

dan birini kurban eder, Eumolpos'u öldürür, xv. 4-5.

7. Erekhthius oğlu *Kekrops*, xv. 5.

8. Kekrops oğlu *Pandion*. Metion oğulları tarafından sürgün edilir, Megara'ya kaçır, xv. 5.

9. Pandion oğlu *Aigeus* kardeşleriyle Atina'ya döner, xv. 5-6, Aithra Troizen'de oğlu Theseus'a hamile kalır, xv. 6-7. Minos oğlu Androgeus'u Marathon boğasını yakalamaya gönderir, xv. 7. Minos Megara'da (Nisos ve Skylla) ve Atina'da savaşı, xv. 7-8. Hyakinthos kızları Atina'da kurban edilir, xv. 8. Minos Atinalılara kızlarını ve oğullarını her yıl Minotauros'a (Daidalos'un yaptığı labirent) göndermeleri için haraç koyar, xv. 8-9.

X. Theseus

III. Kitap, xvi. bölüm, *Epitome* i. 1-24

Theseus büyüyünce Troizen'den Atina'ya gider, Periphetes ve Sinis'i öldürür, iii. xvi, Krommyon domuzunu, Skiron, Kerkyon ve Damastes'i öldürür, *Epitome*, i. 1-4. Medeia'nın teşvikiyle Aigeus onu Marathon boğasının üzerine gönderir, ona bir kâse zehir verir, 5-6. Theseus Ariadne'nin yardımıyla Minotauros'u ele geçirir. Ariadne'yle birlikte kaçarak onu Naksos'ta Dionysos'a teslim eder, 7-9, Aigeus'un ölümünden sonra Atina kralı olur, 10-11. Daidalos'la oğlu İkarios labirentten kaçarlar: İkarios denize düşer ama Daidalos, kızları Minos'u öldüren Kokalos'un sarayına varır, 12-15. Theseus bir Amazonla, sonra Phaidra'yla evlenir. Hippolytos'un ölümü, 16-19. İksion ve çarkı, 20. Kentauroslarla Lapithlerin savaşı, 21 (Zenobius). Kaineus, 22. Theseus. Pirithos'la ölümler ülkesine iner ama Herakles tarafından kurtarılır, Atina'dan sürüldüğünde Lykomedes onu öldürür, 23-24.

XI. Pelops Ailesi

Epitome, ii. 1-16

Tantalos ölümler ülkesinde, 1. Broteas, 2. Pelops, Myrtilos'un yardımıyla Oinomaos'u yener, Hippodamia'yla evlenir, Myrtilos'u öldürür, Peloponnesos'u ele geçirir, 3-9. Pelops oğulları: Atreus, Thyestes (altın kuzu, Aerope, güneşe dönüş yolculuğu, yamyam şöleni, Aigisthos), 10-14. Agamemnon'la

Menelaos'u Polyphides ve Oineus yetiştirir, 15. Agamemnon Klytaimnestra'yla, Menelaos Helene'yle evlenir, 16.

XII. Antehomerika

Epitome, iii. 1-35

Zeus savaşı körüklemeye karar verir, 1. Paris Aphrodite'ye Kavga Elması ödülü verir. Paris, Helene'yi kaçıır, Phoinike ve Kıbrıs'ta oyalandıktan sonra Troia'ya döner, 2-4. Helene Proteus'la Mısır'a gider, 5. Menelaos'la Agamemnon Yunan krallarını savaşa çağırır, Odysseus deli numarası yapar (Palamedes'in ölümü). Kinyras oyuncak gemiler gönderir. Bağcılar, 6-10.

Gemilerin listesi, 11-14. Aulis'te kehanet, 15. Seçilmiş liderler Agamemnon ve Akhilleus, 16. Mysia savaşı. Akhilleus Telephos'u yaralar. Yunanlıların geri dönüşü, 17-18.

Helene'nin kaçırılmasının onuncu yılında Yunanlılar yeniden teşkilatlanır. Akhilleus'un iyileştirdiği Telephos onlara yol gösterir, 19-20. İphigenia Aulis'te Artemis'e kurban edilirken tanrıça onu Tauris'e götürür, 21-22. Yunanlılar Tenedos'a gelir, 23. Tenes ve üvey annesi, 24-25. Akhilleus Tenes'i öldürür, 26. Yılanın soktuğu Philoktetes Lemnos'ta yalnız bırakılır, 27. Odysseus ve Menelaos Helene'nin iade edilmesini ister, 28. Yunanlılar Troia'da karaya çıkar, Troialılar kaçır. Protesilaos'un ölümü (Laodamia). Kyknos. Troialılar kuşatılır, 29-31. Akhilleus, Troilos'u öldürür, Lykaon'u ele geçirir, Mestor'u öldürdükten sonra Ainiyas'ın sürülerini kovar, 32. Akhilleus'un aldığı kentler, 33. Onuncu yılda Troialılar yabancılardan yardım alır (liste), 34-35.

XIII. "İlyada"

Epitome, iv. 1-8

Akhilleus'un gazabı. Menelaos'la Paris'in dövüşü, 1. Diomedes Aphrodite'yi yaralar ve savaşta Glaukos'la karşı karşıya gelir. Aias'la Hektor'un dövüşü, 2. Kovalanan Yunanlılar Akhilleus'a elçiler gönderir, 3. Odysseus'la Diomedes Dolon'u öldürür, 4. Hektor gemilere saldırır, 5. Patroklos'un ölümü, 6. Akhilleus Thetis'in silahlarını alır, Troialıları kovalar, ve Hektor'u öldürür. Patroklos'un gömülmesi, Priamos

Hektor'un cesedini fidye karşılığında alır, 7-8.

XIV. Posthomerika

Epitome, v. 1-25

Akhilleus Penthesilia'yı öldürür. Thersites (Hippolyte'nin ölümü), 1-2. Akhilleus Memnon'u öldürür ama Apollon'la Paris de onu vurur, 3. Aias'la Odysseus onun cesedini ve silahlarını kurtarır, 4. Akhilleus'un gömülmesi, 5. Akhilleus'un silahları için Aias'la Odysseus'un rekabeti. Aias'ın ölümü ve gömülmesi, 6-7. Kalkhas'ın kehaneti uyarınca Odysseus'la Diodemes Paris'i vuran Philoktetes'i yakalar, 8. Helene'yle evlenmek için Diphobos'la Helenos'un kavgası. Kalkhas'ın tavsiyesiyle Odysseus İda dağında Helenos'u yakalar, Helenos Yunanlılara Troia'nun düşeceği kehanetinde bulunur, 9-10. Helenos'un tavsiyesiyle Yunanlılar Pelops'un kemiklerini, Odysseus'la Phoiniks de Neoptolemos'u Skyros'tan getirir. Neoptolemos, Telephos oğlu Eurypylos'u öldürür. Odysseus'la Diomedes Troia'nın Palladionunu çalar, 11-13.

Odysseus'un tavsiyesiyle Epios Tahta Atı yapar, liderler onun içine gizlenirler. Yunanlılar Sinon'u geride bırakıp Tenedos'a giderler, 14-15. Troialılar Atı kente sürüklerler, Laokoon'la Cassandra'nın tavsiyelerine rağmen onu Athena'ya adamaya karar verirler, 16-17. Laokoon oğullarını yılanlar öldürür, 18. Sinon'un verdiği işaretle Yunanlılar geri dönerler. Helene Atın yanına gelir, Yunan liderlerine seslenir (Antiklos), 19. Liderler attan inip Yunanlılara kapıları açarlar, 20. Troia'nın yağmalanması: Priamos, Glaukos, Ainnias, Helena, Aithra, Cassandra, 21-22. Ganimetlerin bölüşülmesi: Astyanaks'la Polyksena'nın öldürülmesi, Cassandra, Andromakhe ve (köpeğe dönüştürülen) Hekabe'nin kaderleri, deprem Laodike'yi yutar. Dinsizliği nedeniyle Aias'ın yargılanması, 23-25.

XV. Dönüşler

Epitome, vi. 1-30

Agamemnon'la Menelaos'un dönüş kavgası. Diomedes, Nestor ve Menelaos yola çıkar, 1. Amphilokhos, Kalkhas, Leontios, Polypoites ve Podalirios karayoluyla Kolophon'a gider,

burada beceri yarışmasında Mopsos Kalkhas'ı yener, yoldaşları Kalkhas'ı gömer, 2-4.

Tenos açıklarında Agamemnon'un gemisi fırtınada parçalanır. Geminin batması, Aias'ın ölümü ve gömülmesi, 5-6. Birçoğu kazaya uğrar, Kaphereus Burnunda Nauplios'un gösterdiği düzmece ışıklarla ölür, 7. Nauplios oğlunun ölümünün intikamını alır, 8-11. Neoptolemos karadan Molossia'ya gider, bu arada Phoiniks'i gömer. Helenos Deidamia'yla birlikte Molossia'da kalır. Peleus'un ölümünden sonra Neoptolemos Phthia kralı olur, Hermione'yi Orestes'ten zorla çekip alır, Delphoi'de öldürülür, 12-14. Kaphereus Burnunda batan gemiden kurtulan liderlerin yolculukları, 15, 15 a b c (Tzetzes).

Demophon'la Phyllis'in aşkı, 16-17. Podalirios ve kehanet, 18. Amphilokhos, 19. Lokrislilerin Troia Athena'ya bin yıl gönderdiği bakireler, 20-22. Aigisthos'la Klytaimnestra dönüş yolunda Agamemnon'u öldürür, 23. Orestes, Strophios tarafından büyütülür ve Pylades'in yardımıyla katil Klytaimnestra'yla katil Aigisthos'u öldürür. Furialar ona eziyet ederler ama Areopagos'ta aklanır, 24-25. Orestes Pylades'in yardımıyla İphigenia'yı ve Artemis suretini Tauris'ten Yunanistan'a getirir, 26-27. Orestes'in çocukları ve ölümü, 28. Uzun yolculuklardan sonra Menelaos Mısır'a gelir, Helene'yi Proteus'tan geri alır ve sekiz yıl sonra Sparta'ya döner. Ölünce Helene'yle birlikte Elysion ovasına kabul edilir, 29-30.

XVI. Odysseus'un Yolculukları

Epitome, vii. 1-40

Odysseus'un Libya, Sicilya, Okyanus veya Tyrrhenia Denizinde dolaşması farklı farklı anlatılır, 1.

Troia'dan yola çıktıktan sonra Odysseus Kikonlarla savaşır, 2.

Lotus-yiyecekler, 3. Kyklop Polyphemos'la serüven, 4-9.

Rüzgârların Kralı Aiolos'un adası, 10-11. Yamyam Laistrygonlar, 12-13. Büyücü Kirke, 14-16. Ölüler ülkesine iniş, 17.

Sirenler, 18-19. Skylla ve Kharybdis, 20-21. Güneş'in öküzleri.

Geminin batması. Kharybdis, 22-23. Kalypso adası. Sal. Alkinos ve Phaiaklar. Eve dönüş, 24-25. Penolope'nin talipleri (liste 27-30), 26-31. Eumaios. Melantheus. İros, 32. Taliplerin

öldürölmesi, 33.

Odysseus Thesprotia'da Tiresias'ın hoşuna giden dinsel törenler yapar, kraliçe Kallidike'yle evlenir (Poliporthes), 34-35.

Oğlu Telegonos istemededen Odysseus'u öldürür. Telegonos babasının cesedini alır, Penelope'yle birlikte Kirke'ye gider, Kirke onları Kutsal Adalara gönderir, 36-37.

Anlatılan başka Penelope ve Odysseus hikâyeleri: Antinous'un Penelope'yi ayarttığı ve Penelope'nin bu yüzden babası Ikarios'a geri gönderildiği söylenir; Mantinia'da Hermes oğlu Pan'ı doğurur, 38. Odysseus, Penelope'yi ayarttığı söylenen Amphinomos'u öldürür, 39. Talipleri öldürdüğü için, Neoptalamos'un sürgün kararı verdiği Odysseus Aitolia'ya göç eder, Thoas'ın kızından Leontophonos adlı oğlu doğar, ileri yaşta ölür, 40.

BIBLIOTHEKA

I. Kitap

I. Tanrıların Doğuşu

I. [Gök'ün ve Yer'in dölleri: Yüz-elliler, Kykloplar, Titanlar, 1-3] 1 EVRENİN ilk yöneticisi Gök'tü.¹ Yer'le evlendiğinde önce Yüz-Elliler doğdu, onlara Braireus, Gyes, Kottos adları verildi, iriliklerinin ve güçlerinin dengi yoktu, her birinin yüz eli ve elli başı vardı.² 2 Bunlardan sonra

¹ Hesiodos'a göre, (*Tanrıların Doğuşu*, 126 vd.), Gök (Uranos) Yer'in (Gaia) oğluydu ama sonra kendi annesiyle yattı ve ondan Kronos, devler, Kykloplar ve diğerleri doğdu. Gök'le Yer'in evliliği konusunda, bkz. Sextus Empiricus'un alıntı yaptığı Euripides'in *Khyrippios* kitabının fragmanı, s. 751, Bekker baskısı (*Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck,² Leipzig, 1889, s. 633); Lucretius, i. 250 vd., ii. 991 vd.; Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, ii. 325 vd. Böyle bir evlilik miti daha alt ırklarda çok yaygındır. Bkz. E. B. Taylor, *Primitive Culture*² (Londra, 1873), i. 321 vd., ii. 270. Örneğin Batı Afrika'nın Togo ülkesinde Ewe halkı Yer'in Gök'ün eşi olduğunu, ikisinin yağmurun tohumları filizlendirdiği, meyve verdirdiği yağmurlu bir mevsimde evlendiğini düşünür. Bu meyvelere Yer Ana'nın çocukları diye bakarlar, onların görüşüne göre, Yer insanların ve tanrıların da annesidir, bkz. J. Spieth, *Die Ewe-Stämme* (Berlin, 1906, s. 464, 548). Senegal ve Nijer bölgelerinde Gök tanrıyla Yer tanrıçanın, insanlara yaşam ve ölüm, mutluluk ve keder dağıtan başlıca ruhların ebeveyni olduğuna inanılır. Bkz. Maurice Delafosse, *Haut-Sénégal-Niger* (Paris, 1912), iii. 173 vd. Benzer şekilde, Hint takımadalarında Batı Flores halkı Manggerai, Gök'le Yer'i karı koca olarak kişileştirir; yağmurda gerdeğe girerler, yağmur Yer Ana'yı dölleyince çocukları, yani tarlaların ürünüyle ağaçların meyveleri doğar. Göğe *langit* denir; erkek kuvvettir; yere *alang* denir; dişi kuvvettir. Birlikte, *Moeri kraéng* denen ilahi bir çift oluştururlar. Bkz. H. B. Stapel, "Het Manggëraische Volk (Batı Flores)", *Tijdschrift voor Indische Taal-Land- en Volkenkunde*, lvi (Batavia ve Lahey, 1914), s. 163.

² Karş. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 147 vd. Hesiodos'un bazı elyazmalarında Gyes yerine Gyges okunur, Platon, *Yasalar*, vii. par. 795c, geç dönem yorumcusu adın bu biçimini destekler. Karş. Ovidus, *Fasti*, iv. 593;

Yer ona Kyklopları, yani Arges, Streopas, Brontes'i doğurdu.³ Her birinin alnında tek bir gözü vardı. Fakat Gök onları bağlayıp Tartaros'a attı, yer gökten ne kadar uzaksa burası da yerden o kadar uzak, Hades'te karanlık bir yerdi.⁴ 3 Gök'ün Yer'den Titan adında başka çocukları doğdu, onlara Okeanos, Koios, Hyperion, Krios, İapetos ve hepsinin en küçüğüne Kronos; kızları Titanidlere de Tethys, Rhea, Themis, Mynemosyne, Phoibe, Dione, Theia adları verildi.⁵

[Titanlar Gök'e saldırıp onu sakatlar, Erinyelerin kökeni] 4 Fakat Tartaros'a atılan çocuklarını kaybetmekten büyük üzüntü duyan Yer, Titanları babalarına saldırmaya ikna etti, Kronos'a adamant taşından bir tırpan verdi. Okeanos dışında hepsi ona saldırdı, babalarının cinsel organlarını kesip denize atıldılar; akan kanın damlalarından Furialar, yani Alekto, Tisiphone ve Megaira doğdu.⁶ Babaları

Horatius, *Odes*, ii. 17. 14, iii. 4. 69 ve geç dönemde yazılan yorumlar.

³ Karş. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 139 vd.

⁴ Karş. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 617 vd., Tartaros'un tasviri için, 717 vd. Hesiodos'a göre, bir tunç örsün gökten yere düşmesi dokuz gün dokuz gece, yerden Tartaros'a düşmesi de dokuz gün dokuz gece sürerdi.

⁵ Karş. *Tanrılarının Doğuşu*, 132 vd. Kronos'a en küçük çocuk denmesinde hemfikirdir. Babasından sonra göksel tahta çıkan Zeus da aynı şekilde ailenin en küçüğüydü (Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 453 vd.), antik dönemin Yunanlılarında veya atalarında bir zamanlar verasetin son doğan çocuğun veya en küçüğün tahta geçmesi göreneğiyle düzenlediğini varsayabiliriz, bkz. *Folk-Lore in the Old Testament*, i. 429 vd. Antik dönem geleneklerinin ve göreneklerinin uzun zaman devam ettiği Arkadia'nın gözlerden uzak dağlık arazisinde Kral Lykaon'un yerine en küçük oğlunun geçtiği söylenir. Bkz. Apollodoros, iii. 8. 1.

⁶ Karş. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 156-190. Burada Apollodoros Hesiodos'un izinden gider, Hesiodos'a göre, Furialar Gök'ün denize atılan cinsel organlarından değil, Yer'e düşüp onu tohumlayan kan damlalarından fışkırır. Kronos'un, bu işi yaptığı tırpanı Akhaia'da Drepanion Burnu'nda denize attığı söylenir. Oğul tanrının baba tanrıyla sakatlamasının barbarca hikâyesi daha sonraki çağların ahlak anlayışını sarsmıştır. Bkz. Platon. *Devlet*, ii. par. 377E-378A, *Euthyphron*, par. 5E-6A; Cicero, *Tanrılarının Doğuşu*, ii. 24. 63 vd. Andrew Lang hikâyeyi bir ihtimalle Yer'le

tahttan indirilince Tartaros'a atılan kardeşlerini büyüttüler ve egemenliği Kronos'a teslim ettiler.

[Kronos'la Rhea'nın çocukları, Zeus'un doğuşu, 5-7] 5 Fakat Kronos da onları bağlayıp Tartaros'a kapadı, kız kardeşi Rhea'yla evlendi; Yer de Gök de onu kendi oğlunun tahttan indireceği kehanetinde bulunduğu için, Kronos doğan dölünü yutmayı alışkanlık haline getirdi. İlk doğan Hestia'yı, ardından Demeter'le Hera'yı, sonra da Pluton'la Poseidon'u yuttu.⁷ 6 Buna çok öfkelenen Rhea, Zeus'a hamile kalınca Girit'e gitti, onu Diktos mağarasında doğurdu.⁸ Baksınlar diye onu Kureteslerle Melisseus'un kızları nymphelere, Adrastia'yla İda'ya verdi. 7 Nympheler çocuğu Amalthia'nın sütüyle beslediler;⁹ silahlı Kure-

Gök'ün ayrılmasını açıklamak isteyen dünya çapında bir mit diye yorumlar. Bkz. *Custom and Myth* (Londra, 1884), s. 45 vd.; Gök'le Yer'in zorla ayrılması konusunda bkz. E. B. Taylor, *Primitive Culture*², i. 322 vd.

⁷ Karş. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 453-467.

⁸ Hesiodos'a göre, Rhea Zeus'u Girit'te doğurmuş, bebek tanrıyı Aigaion dağında bir mağaraya saklamıştır (*Tanrıların Doğuşu*, 468-480). Sicilyalı Diodoros (v. 70) Zeus'un Girit'te Diktos'ta doğduğundan, tanrının sonra orada bir kent kurduğundan söz eder. Fakat Diodoros'a veya onun kabul ettiği otoritelere göre, çocuk İda dağında büyümüştür. Antik dönemde çocuğun İda dağında mı, Diktos dağında mı büyüdüğü konusunda fikir birliği yoktu. Apollodoros Diktos der, Vergilius (*Çiftçilik Sanatı*, iv. 153), Servius (Virgilius, *Aineias*, iii. 104 üzerine), Vatikan Mitoloji Yazarları, *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. Gb H. Bode, Cellis, 1834, C. 1, s. 34, 79, Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 104, İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 18) onu destekler. Öte yandan. Kallimakhos (*Övgü*, i. 51), Ovidus (*Fasti*, iv. 207), Lactantius Placidus (Statius, *Thebais*, iv. 784 üzerine) İda dağı iddiasından yanadır. Apollodoros bu konuda geleneğin bocaladığına işaret eder, dağa Diktos derken, tanrının bakıcılarından birine İda adını verir.

⁹ Zeus'u nymphelerin beslediği konusunda bkz. Kallimakhos, *Övgü*, i. 46 vd.; Sicilyalı Diodoros, v. 70. 2 vd.; Ovidus, *Fasti*, v. 111 vd.; Hyginus, *Fabulae*, 139; *de Astronomia*, ii. 13; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iv. 784'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1., s. 34, 79 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 104; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 16). Kallimakhos'a göre, Amalthia keçiydi. Aratos da, inanmasa bile, yüce tanrıyı bir keçinin emzirdiği hikâyesinden söz eder (Strabon, viii. 7. 5, par. 387), anlaşılan bu yaygın bir fikirdir (Sicilyalı Diodoros, v. 70. 3;

tesler bebeği mağarada korudular, Kronos çocuğun sesini duyamasın diye mızraklarını kalkanlarına çarparak gürültü yaptılar.¹⁰ Rhea bir taşı yeni doğmuş bebekmiş gibi kundağa sararak yutsun diye Kronos'a verdi.¹¹

Hyginus, *Astronom.* ii. 13; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 16). Bir hikâyeye göre, bakıcı Amalthia, "ne gökte, ne yerde, ne de denizde bulunabilsin diye" beşiğinin içinde onu ağaca asmıştır (Hyginus, *Fab.* 139). Bakıcıları Adrastia'yla İda'nın babası Melisseus'un Girit kralı olduğu söylenir (Hyginus, *Astronom.* ii. 13); ama muhtemelen bebek Zeus'u arıların beslediği hikâyesini akılcılaştırma girişimiyle bu ad verilmiştir. Bkz. Virgilius, *Çiftçilik Sanatı*, i. 149 vd., ve Servius'un v. 153 üzerine yazdığı not; Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 104; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 16.

¹⁰ Kureteslerin bebek Zeus'u koruma becerisi konusunda bkz. Kallimakhos, *Övgü*, i. 52 vd.; Strabon, x. 3. 11, par. 468; Sicilyalı Diodoros, v. 70. 2-4; Lucretius, ii. 633-639; Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, iii. 150 vd.; Ovidus, *Fasti*, iv. 207 vd.; Hyginus, *Fab.* 139; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 104'ü üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iv. 784'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1., s. 34, 79 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 104; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 16). Kureteslerin, ilahi bebeği insan olmayan ebeveyninden silahlarını çarpıp gürültü ederek korumalarının hikâyesi gerçek bir göreneği yansıtabilir, insan ebeveynlerin çocuklarını daimonların saldırısından korumaya çalışma göreneği. Bkz. *Folk-lore in the Old Testament*, iii. 472 vd.

¹¹ Rhea'nın, Zeus'u babası Kronos'un midesinden kurtarma hilesi konusunda bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 485 vd.; Pausanias, viii. 36. 3, ix. 2. 7, ix. 41. 6, x. 24. 6; Ovidus, *Fasti*, iv. 199-206; Hyginus, *Fab.* 139; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 104'ü üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iv. 784'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1., s. 34, 79 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 104, İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 16). Kronos'un yuttuğu, sonra da kustuğu bu taş 2. yüzyıla kadar Delphoi'de gösterilirdi; her gün üzerine yağ dökülür, festival günlerinde üzerine eğrilmemiş yün serilirdi (Pausanias, x. 24. 6). Zeus'un abisi Poseidon doğduğunda Rhea'nın aynı şekilde babası Kronos'a yutsun diye bir sığa vererek bebeği kurtardığı, tanrıya bunun daha sindirilebilir gibi geldiğini, zira tanrının onu tükürdüğünün söylenmediğini okuyoruz (Pausanias, viii. 8. 2). Akragas'ın kötü şöhretli tiranı Phalaris, Rodos'ta Lindos Athena tapınağına Rhea'nın elinden çocuklarını alıp yutan Kronos'un temsil edildiği bir rölyefle bezeli bir kâse adanmıştı. Kâsenin üzerindeki yazıt onu ünlü sanatçı Daidalos'un Sicilya Kralı Kokalos'a armağan ettiğini ifade ediyordu. Bunları, geçen yıllarda Lindos'ta bulunan uzun bir yazıttan öğreniyoruz: Yazıt, Athena tapınağında saklanan hazinelerin, üzerlerinde tarih bulunan notlarla birlikte

II. [Zeus, Titanları yener ve krallığı kardeşleriyle bölüşür] 1 Zeus iyice büyüdüğünde Okeanos kızı Metis'i kendisine yardıma çağırdı, Metis Kronos'a yutması için bir ilaç verdi, Kronos ilaçla önce taşı, sonra da çocuklarını kustu,¹² Zeus onların yardımıyla Kronos'a ve Titanlara savaş açtı.¹³ On yıl savaştılar,¹⁴ Yer, Zeus'a Tartaros'a atılanlarla ittifak

envanterini içerir. Bkz. Chr. Blinkenberg, *La Chronique du temple Lindien* (Kopenhag, 1912), s. 332 (*Academie Rolaye des Sciences et des Lettres de Danemark, Extrait du Bulletin de l'année 1912*, S. 5-6.)

¹² Kronos'un dölünü kusması konusunda bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 493 vd., ancak Hesiodos Metis'in kusturucu vererek aracılık yaptığı konusunda hiçbir şey söylemez, taktiği Yer'e (Gaia) atfeder.

¹³ Zeus'un Titanlarla savaşı için bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 617 vd.; Horatius, *Odes*, iii. 4. 42 vd.; Hyginus, *Fab.* 118.

¹⁴ Yer'in bu kehanetinin Delphoi'nin en eski kehaneti olduğu söylenir; tanrıçanın kâhinlik görevini sonra Themis üstlendi, daha sonra da onun yerini Apollon aldı. Bkz. Aiskhylos, *Eumenides*, 1 vd.; Pausanias, x. 5. 5. vd. Yer'in Olympia'da bir kehanet merkezinin bulunduğu söylenir ama 2. yüzyılda artık yoktu. Bkz. Pausanias, v. 14. 10, Akhaia Aigira'da bir yeraltı mağarasında Yer'in kehanetlerini, esinlenmenin bir yolu olarak önceden boğa kanı içmiş bir rahibe iletliyordu. Bkz. Plinius, *Naturalis Historia*, xxvii. 147; karş. Pausanias 25. 13. Antik dönemin son zamanlarında bazı filozoflar Yer'in Delphoi'deki kehanet merkezini akılcı ilkelerle açıklamışlardır: Yer'den gelen doğal buharlarla rahibenin transa girip kâhinlik yaptığını öne sürmüşler, kendi yaşadıkları dönemlerde kehanet merkezinin çökmesini buharların giderek yok olmasıyla açıklamışlardır. Cicero bu teoriye öncülük eder. Bkz. Plutarkhos, *De defectu oracularum*, 40 vd.; Cicero, *De divinatione*, i. 19. 38, i. 36, 79, ii. 57. 117. Afrika'nın batı kıyısındaki Loango'da büyücüler hâlâ benzer bir teoriye inanırlar; esinlenmek için yapay bir kuyuya veya doğal bir çukura inerler, kutsal etkiyi içlerine çekerek bir süre orada kalırlar, tıpkı Yunan rahibelerinin benzer bir amaçla Aigira ve Delphoi'deki kehanet mağaralarına inmeleri gibi. Bkz. *Die Loango Expedition*, iii. 2, von Dr. E. Pechuël-Loesche (Stuttgart, 1907), s. 441. Kehanetin kaynağı olduğu sanılan esin verici buharlar ve kehanet merkezleri için bkz. Sicilyalı Diodoros, xvi. 26; Strabon, ix. 3. 5, par. 419; Pausanias, x. 5. 7; İustinus, xxiv. 6. 6-9. Pythia rahibesinin kehanetlerde bulunmak için mağaraya indiği Plutarkhos'un bir ifadesinden anlaşılır (*De defectu oracularum*, 51, κατέβη μὲν εἰς τὸ μαντεῖον). Antik dönemde Yer'in kehanetleri için bkz. A. Bouché-Leclercq, *Histoire de le Divination dans l'Antiquité*, ii. 251 vd.; L. R. Farnell, *The Cultes of the Greek States*, iii. 8 vd.

yaparsa kazanacağı kehanetinde bulundu. Zeus, gardiyanları Kampe'yi öldürdü, onların bağlarını çözdü. Sonra Kykloplar Zeus'a gök gürlemesi, şimşek ve yıldırım verdiler.¹⁵ Pluton'a miğfer, Poseidon'a üçlü yaba hediye ettiler. Bu silahlarla kuşanan tanrılar Titanları yendiler, onları Tartaros'a kapatıp yüz-ellileri bekçi atadılar¹⁶ama hüküm sürmek için kura çektiler, Zeus'un payına gökte, Poseidon'a denizde, Pluton'a Hades'te egemenlik kurmak düştü.¹⁷

[Titanların dölü, 2-5] 2 Titanların dölü doğdu: Okeanos'la Tethys'ten Okeanidler, yani Asia, Styks, Elektra, Doris, Eurynome, Amphitrite ve Metis;¹⁸ Kolos'la Phoibe'den Asterie ve Leto;¹⁹ Hyperion'la Theia'dan Şafak, Güneş ve Ay;²⁰ Krios'la Deniz'in (Pontos) kızı Eurybie'den Astraios Pallas ve Perses;²¹ 3 İapetos'la Asia'dan göğü omuzlarında taşıyan Atlas, Prometheus, Epimetheus ve Titanlarla savaşırken Zeus'un yıldırımla vurarak Tartaros'a attığı Menoitios²² dünyaya geldi. 4 Kronos'la Philyra'dan çifte bedenli Kentauros Khiron;²³ 5 Şafak'la Astraios'tan rüzgârlar ve yıldızlar;²⁴ Perses'le Asterie'den Hekate;²⁵ Pallas'la Styks'ten Nike, Zelos, Kratos ve Bia²⁶

¹⁵ Karş. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 501-506.

¹⁶ Karş. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 717 vd.

¹⁷ Karş. Homeros, *İlyada*, xv. 187 vd.; Platon, *Gorgias*, par. 523A.

¹⁸ Karş. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 346-366, Apollodoros'un Nereid olan Amphitrite dışında, Okeanos kızları dediği hepsinden söz eder. Bkz. Apollodoros, i. 2. 7; Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 243.

¹⁹ Koios'la Phoibe'nin dölü için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 404 vd.

²⁰ Hyperion'la Theia'nın dölü için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 371 vd.

²¹ Krios'la Eurybie'nin dölü için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 375 vd.

²² İapetos'la Asia'nın dölü için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 507-520.

²³ Kronos'un Philyra'yla birleştiğinde at şekline girdiği, Khiron'un bu nedenle yarı insan yarı at bir kentauros olduğu söylenir. Bkz. Rodoslu Apollonios, *Argonautica*, i. 554'e geç dönemde yazılan yorumlar.

²⁴ Şafak'la Astraios'un dölü için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 378 vd.

²⁵ Hekate'nin ebeveyni için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 409 vd. Fakat geç dönemde bu konuda fikir birliği yoktur. Bkz. Rodoslu Apollo-

dünyaya geldi. Fakat Zeus Hades'te bir kayadan akan Styks'in suyuna yemin ettirir, bu onuru ona bahşeder, çünkü çocuklarıyla birlikte Styks Titanlara karşı Zeus'un yanında savaşıyordu.²⁷

[Deniz'in ve Yer'in dölü, 6-7] 6 Deniz'le (Pontos) Yer'den Phorkos, Thaumas, Nereus, Eurybie ve Keto dünyaya geldi.²⁸ Thaumas'la Elektra'dan İris, Harpyalar, Aello ve Okypete;²⁹ Porkys'le Keto'dan, Perseus'u ele aldığımızda söz edeceğimiz Phorkydes ve Gorgolar³⁰ dünyaya geldi. 7 Nereus'la Doris'ten Nereidler dünyaya geldi,³¹ adları Kymothoe, Speio, Glaukonome, Nausithoe, Halie, Erato, Sao, Amphitrite, Eunike, Thetis, Eulimene, Agave, Eudore, Doto, Pherusa, Galatia, Aktaie, Pontemedusa, Hippothoe, Lysianassa, Kymo, Eione, Alimede, Pleksaure, Eukrante, Proto, Kalipso, Panope, Kranto, Neomeris, Hipponoe, İanira, Polynome, Autonoe, Melite, Dione, Nesaie, Dero, Eua-gore, Psamathe, Eumolpe, İone, Dynamene, Keto, Limnoria'dır.

III. [Zeus'un Hera, Themis, Dione, Euronyme, Styks ve

nios, *Argon*. iii. 467'ye geç dönemde yazılan yorum. Orpheus övgülerine göre, Hekate Deo'nun, Bakchylides'e göre Gece'nin, Musaios'a göre Zeus'la Asterie'nin, Pherekydes'e göre Aristaios'un kızıdır.

²⁶ Styks'le Pallas'ın dölü için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 383 vd.; Hyginus, *Fab*, s. 30, ed. Bunte.

²⁷ Karş. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 389-403. Styks'in sularına yemin etme konusunda ayrıca bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 775 vd.; karş. Homeros, *İlyada*, xv. 37 vd.; *Odysseia* v. 186 vd.; Homeros'un Apollon'a Övgüsü, 86 vd.

²⁸ Deniz'le (Pontos erkek kabul edilir) Yer'in (dişi kabul edilir) dölü için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 233 vd.; Hyginus, *Fab*. parç. 28, ed. Bunte.

²⁹ Thaumas'la Elektra'nın dölü için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 265 vd.

³⁰ Phorkyslerin ve Gorgonların ebeveyni için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 270 vd.; Hyginus, *Fab*. parç. 29, ed. Bunte. Canavarlar için bkz. Apollodoros, ii. 42. vd.

³¹ Nereidler listesi için bkz. Homeros, *İlyada*, xviii. 38-49; Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 240-264; Homeros'un Demeter'e Övgüsü, 417-423; Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, iv. 334-344; Hyginus, *Fab*. par. 28 vd., ed. Bunte.

Mnemosyne'den (Musalar) çocukları] 1 Zeus Hera'yla evlendi, Hebe, Eileuia ve Ares doğdu³² ama ölümlü ölümsüz birçok kadınla cinsel ilişkiye girdi. Gök kızı Themis'ten kızları, Mevsimler yani Barış (Eirene), Düzen (Eunomia) ve Adalet (Dike); ayrıca Moiralar yani Klotho, Lakhesin, Atropon;³³ Dione'den, Aphrodite;³⁴ Okeanos kızı Eurynome'den Kharitler yani Aglaia, Eyphrosyne, Thalia;³⁵ Styx'ten Persephone³⁶; Bellek'ten (Mnemosyne) Musalar, önce Kalliope, sonra Klio, Melpomene, Euterpe, Erato, Terpsikhore, Urania, Thalia ve Polymnia³⁷ doğdu.

[Musaların çocukları: Kalliope'nin çocukları Linos ve Orpheus] 2 Kalliope Oiagros'a veya söylendiğine göre Apollon'a, Herakles'in öldürdüğü oğlu Linos'u,³⁸ âşık edebiyatı yapan, şarkılarıyla kayaları ve ağaçları yerinden oynatan Orpheus'u³⁹ doğurdu. Orpheus, eşi Eurydike yı-

³² Zeus'la Hera'nın döllerini için bkz. Homeros, *İlyada*, v. 889 vd. (Ares), xi. 270 vd. (Eilithuia), *Odyseia*, xi. 603 vd. (Hebe); Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 921 vd. Hesiodos'a göre, Hera Zeus'un aldığı son eşi; ilk eşi Metis, ikincisi Themis'ti (*Tanrılarının Doğuşu*, 886, 901, 921).

³³ Zeus'la Themis'in kızları için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 901 vd.

³⁴ Aphrodite'nin annesi Dione için bkz. Homeros, *İlyada*, v. 370 vd.; Euripides, *Helene*, 1098; Hyginus, *Fab.* par. 30, ed. Bunte. Hesiodos, Aphrodite'nin Gök'ün (Uranos) kesilmiş cinsel organlarının etrafında biriken denizin köpüklerinden doğduğunu anlatır. Bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 188 vd.

³⁵ Kharitlerin ebeveyni için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 907 vd.; Pausanias, ix. 35. 5; Hyginus, *Fab.* par. 30, ed. Bunte.

³⁶ Mutat hikayeye göre Persephone'nin annesi Styks değil, Demeter'di. Bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 912 vd.; Homeros'un Demeter'e Övgüsü, 1 vdd.; Pausanias, viii. 37.9; Hyginus, *Fab.* s. 30, ed. Bunte,

³⁷ Musaların adları ve ebeveyni için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 75 vd., 915 vd.

³⁸ Linos'un ebeveyniyle ilgili hikâyeler farklıdır. Birine göre, Apollon'un Musa Urania'dan doğan oğluydu (Hyginus, *Fab.* 161); diğerine göre, Apollon'la Krotopos kızı Psamathe'nin oğluydu (Pausanias, ii. 19. 8); bir başkasına göre, Apollon'la Poseidon kızı Aithusa'nın oğluydu (*Contest of Homer and Hesiod*, s. 570, ed. Evelyn-White, *Loeb Classical Library*); başka birine göre, Magnes'le Musa Klio'nun oğluydu (Tzetzes, *Schol. on Lycophon*, 832).

³⁹ Orpheus'un Oiagros'la Musa Kalliope'nin oğlu olduğunu Rodoslu

lan sokup öldüğünde onu geri getirmek isteyerek Hades'e indi,⁴⁰ Pluton'u Eurydike'yi yukarı göndermeye ikna etti. Tanrı, Orpheus evine dönünceye kadar arkasına bakmazsa bunu yapacağına söz verdi. Fakat Orpheus söz dinlemedi, arkasına dönerek Eurydike'ye baktı; bu nedenle Eurydike gerisingeri döndü. Orpheus Dionysos gizemlerini de buldu,⁴¹ Mainadlar onu parçaladığında⁴² Pieria'ya gömüldü.

Apollonios doğrular, *Argon.* i. 23, vd.; Konon, *Narrations*, 45; Tzetzes, *Schol. on Lycophon*, 831, *The Contest of Homer and Hesiod*'un yazarı, ed., Evelyn-White; Hyginus, *Fab.* 14; Birinci ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarları (*Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 26, 90). Asklepiades de aynı görüşü savunur ama bazıları onun annesinin Musa Polynia olduğunu söyler (Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 23, geç dönemde yazılan yorumlar). Pausanias, müzisyenin annesinin Musa Kalliope olduğunu açıkça reddeder (ix. 30. 4). Babasının Oiagros olduğundan Platon (*Şölen*, par. 179D), Sicilyalı Diodoros (iv. 25. 2) ve İskenderiyeli Klemes de (*Protrepticus*, 7. par. 63, ed. Potter) söz eder. Orpheus'un şarkı söyleyerek kayaları ve ağaçları yerinden oynatması konusunda bkz. Euripides, *Bakkhalar*, 561 vd.; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 26 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 25. 2; Eratosthenes, *Catasterismi*, 24; Konon, *Narrat.* 45; Horatius, *Odes*, i. 12. 7 vd.; Seneca, *Hercules Oetaeus*, 1036 vd.; a.g.y. *Hercules Furens*, 572 vd.

⁴⁰ Orpheus'un Eurydike'yi geri getirmek için ölüler diyarına inmesini karş. Pausanias, ix. 30. 6; Konon, *Narrat.* 45; Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, iv. 454 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, x. 8 vd.; Hyginus, *Fab.* 164; Seneca, *Hercules Furens*, 569 vd.; a.g.y. *Hercules Oetaeus*, 1061 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 26 vd., 90 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 76; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 44). Eurydike'nin kazara üzerine bastığı yılanın ısırması sonucu öldüğünden Vergilius, Ovidus, Hyginus ve Vatikan Mitoloji Yazarları söz eder.

⁴¹ Orpheus'un gizemlerini oluşturması konusunu karş. Euripides, *Rhesos*, 943 vd.; Aristophanes, *Kurbağalar*, 1032; Platon, *Protagoras*, par. 369D; a.g.y. *Devlet*, ii. 7., par. 365E-366A; Demosthenes, *Söylevler*, xxv. 11, par. 772; Sicilyalı Diodoros, i. 23, 1. 96. 2-6, iii. 64. 6, iv. 25. 3, v. 77. 3; Pausanias, ii. 30. 2, ix. 30. 4, x. 7. 2; Plutarkhos, *Fragments*, 84 (Plutarkhos, Didot baskısı, C. 5, par. 55). Sicilyalı Diodoros'a göre, Orpheus Yunanistan'da oluşturduğu Dionysos gizemlerinde Mısır'ın Osiris gizemlerini taklit etti. Dionysos gizemlerinin Osiris'inkine dayandığı görüşünü son yıllarda büyük üstat ve aydın Fransız bilim insanı Paul Foucart öne sürmüştür. Bkz. *La culte des Dionysos en Attique* tezi (Paris, 1904), s. 8 vd.; a.g.y. *Les mystères d'Éleusis* (Paris, 1914), s. 1 vd., 445 vd.

[Keleio'nun çocuğu Hyakinthos (Thamyris)] 3 Klio, Adonis'e âşık olduğu için azarladığı Aphrodite'nin gazabına uğradı, Magnes oğlu Peiros'a âşık oldu; onunla birleşti ve Hyakinthos'u doğurdu, Hyakinthos Philammon'la nypmhe Argiope'nin oğlu, başka erkeklere âşık olan ilk erkek Thamyris'in ihtirasını kabarttı. Fakat sonra Apollon Hyakintos'a âşık oldu, disk atma yarışında onu istemeden öldürdü.⁴² Güzelliğiyle ve âşık edebiyatıyla sivrilen Thamyris Musalarla müzik yarışmasına girdi, anlaşılmaya göre, o kazanırsa hepsiyle ilişkiye girecek ama yenilirse

⁴² Orpheus'un Mainadların veya Thrakeli kadınların ellerinde ölmesi konusunda bkz. Pausanias, ix. 30. 5; Konon, *Narrat.* 45; Eratosthenes, *Cataster.* 24; Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, iv. 520 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, xi. 1 vd. Kadınların, dul kalan Euripides'in ölen eşinin hatırasına sadık kalmasına, onların çekiciliğini ve sevgisini umursamamasına içerledikleri söylenir genellikle. Fakat Eratosthenes veya bu adı alan yazar hikâyesinin başka bir yüzünü yazar. Orpheus'un Dionysos'a saygı göstermediğini, güneşe en yüce tanrı diye baktığını, Pangaion dağının tepesinden güneşin doğuşunu seyretmek için her sabah erkenden kalktığını söyler. Dionysos buna kızmış, Bassarisleri, yani Bakkhanalları ozanı parçalasınlar diye kışkırtmış. Aiskhylos bu konuda *Bassaridler* yani *Bassarae* adlı bir tragedya yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck² (Leipzig, 1889), s. 9 vd.

⁴³ Hyakinthos'un Apollon'un attığı diskle ölmesi konusunda bkz. Nikandros, *Theriaca*, 901 vd.; Pausanias, iii. 19. 4 vd.; Lukianos, *Dialogi deorum*, xiv.; Philostratos, *Eikones*, i. 23 (24); Palaiphatos, *De incredibilibus*, 47; Ovidus, *Dönüşümler*, x. 162 vd.; Servius, Vergilius'un *Eclogues*, iii. 63'ü üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iv. 223'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 37, 135 vd., 90 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 117; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 181). Bilinen hikâyeye göre, Apollon Hyakinthos'un sevgisi için Batı Rüzgârıyla veya başkalarına göre, Kuzey Rüzgârıyla rekabet ediyordu; Hyakinthos Apollon'u tercih etti, kıskanan Batı Rüzgârı Apollon'un attığı diskin yönünü değiştiren bir esinti çıkararak intikam aldı, disk Hyakinthos'un başına çarpıp onu öldürdü. Genç maktulün kanından onun trajik ölümünü hatırlatan harflerle yazılmış sümbül fışkırdı; gerçi antik dönemde bunların okunuşunda görüş birliği yoktu. Ovidus gibi bazıları bunları AI AI, yani "Ah, ah!" diye bağırma şeklinde okudular. Başkaları da İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı gibi, çiçeğin koyu renk hatlarında Hyakinthos adının Yunanca ilk harfini (γ) görebildiklerini düşünüyorlardı.

Musalar istedikleri her şeyi ondan alabileceklerdi. Musalar onu yendiler, hem gözlerini hem de âşık edebiyatını elinden aldılar.⁴⁴ [Euterpe'nin çocuğu Rhesos, Thalia'nın çocukları Korybantlar, Melpomene'nin çocukları Sirenler] 4 Strymonas ırmağı kenarında Euterpe'nin oğlu Rhesos dünyaya geldi, Diomedes onu Troia'da öldürdü;⁴⁵ ama bazıları annesinin Kalliope olduğunu söyler. Thalia Apollon'dan Koribantları dünyaya getirdi;⁴⁶ Melpomene Akhelus'a Sirenleri doğurdu, Odysseus'u ele aldığımızda söz edeceğiz onlardan.⁴⁷

[Hephaistos] 5 Hera, cinsel ilişkiye girmeden Hephaistos'u doğurdu⁴⁸ ama Homeros'a göre Hephaistos Zeus'un

⁴⁴ Thamyris'in ve Musalarla yarışmasının hikâyesi Zenobius, *Cent.* iv. 27 ve Homeros, *İlyada*, ii. 595'e geç dönemde yazılan yorumda neredeyse aynı kelimelerle tekrar edilir. Ozanın Musalarla rekabeti ve Musaların onu kör etmesi konusunda bkz. Homeros, *İlyada*, ii. 594-600; karş. Euripides, *Rhesos*, 915 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 60 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 197). Thamyris'in ölüler ülkesinde cezalandırılması Phokaialı Prodikos'a atfedilen epik *Minyas* şiirinde anlatılır (Pausanias, iv. 33. 7). Polygnotos'un Delphoi'de yaptığı büyük yer altı dünyası resminde, kör müzisyen, dalgalı uzun saç lüleleriyle, kırık liri ayağının dibinde otururken görülür (Pausanias, x. 30. 8).

⁴⁵ Rhesos'un ölümü için bkz. Homeros, *İlyada*, x. 474 vd.; karş. Konon, *Narrat.* 4. Bu, Euripides'in *Rhesos* tragedyasının konusudur; bkz. özellikle 756 vd. Euripides, Rhesos'un Strymonas ırmağıyla Musalardan birinin oğlu olduğunu anlatır (dize 279. 915 vd.) ama onu doğuran Musanın adını vermez.

⁴⁶ Korybantların ebeveyni konusunda çok farklı hikâyeler anlatılır. Bazıları Güneş'le Athena'nın oğulları olduklarını; diğerleri onların ebeveyninin Zeus'la Musa Kalliope olduğunu, başkaları babalarının Kronos olduğunu söyler. Bkz. Strabon, x. 3. 19, par. 472. Başka bir hikâyeye göre, anneleri Tanrıların Annesi'ydi, onları Samothrake'ye, yani Kutsal Ada'ya yerleştirdi, Samothrake adının bu anlama geldiğine inanılırdı. Korybantların babasının adı saygısız halktan sır olarak saklandı ama Samothrake gizemlerde erginlenenlere açıklanırdı. Bkz. Sicilyalı Diodoros, iii. 55. 8 vd.

⁴⁷ Sirenler için bkz. Apollodoros, *Epitome*, vii. 18 vd. Apollodoros, başka bir yerde Sirenlerin annesinin Sterope olduğu görüşünden söz eder.

⁴⁸ Karş. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 927 vd.; Lukianos, *De sacrificiis*, 6. İuno'nun, İupiter'le ilişkiye girmeden tanrıça Flora'nın yardımıyla

çocuklarından biriydi.⁴⁹ Hephaistos Hera'yı bağlarından kurtarmaya geldiği için Zeus onu gökten fırlatıp atmıştır.⁵⁰ Zira Herakles Troia'yı alıp denize açıldığında Hera onun ardından bir fırtına gönderdiği için Zeus Hera'yı Olympos'tan aşağı sarkıtmıştı.⁵¹ Hephaistos Lemnos'a düşmüş, bacaklarından sakatlanmış⁵² ama Thetis onu korumuştur.⁵³

Mars'a gebe kaldığı söylenir (Ovidus, *Fasti*, v. 229 vd.). Evrensel değilse de sosyal evrimin belli bir evresinde erkeklerin, kadınların ilişkiye girmeden gebe kalması olasılığına inanması anlaşılan yaygındır, birçok yabanıl buna hâlâ inanmaktadır. Bkz. *Adonis, Attis, Osiris*, 3. Baskı, i. 92 vd.; *Folk-lore in the Old Testament*, ii. 204, notlar; A. ve G. Grandidier, *Etnographie de Madagascar*, ii (Paris, 1914), s. 245 vd. E. S. Hartland, *Primitive Paternity* (Londra, 1909-1910) kitabında konuyu enine boyuna tartışmaktadır.

⁴⁹ Karş. Homeros, *İlyada*, i. 571 vd., 577 vd. Bu satırlarda Hephaistos annesinin Hera olduğunu açıkça kabul eder ama Zeus'un babası olduğunu kabul ettiği aynı derecede açık değildir; ona verdiği "baba" sanı tanrının, tanrılarla ve insanlarla ilişkisinin genelinde ebeveyn olduğuna gönderme yapabilir.

⁵⁰ Bkz. Homeros, *İlyada*, i. 590 vd.

⁵¹ Bkz. Homeros, *İlyada*, xv. 18 vd., burada, Zeus'un Hera'yı göğe astığında ayaklarına iki örs bağladığı söylenir. Karş. Apollodoros, ii. 7. 1; Nonnos, *Mythographi Graeci*, Westermann, (Brunswick, 1843), Ek Narrationum. xxix. 1, par. 371 vd.

⁵² Topallığın mitte ve dinsel törende anlamı çapraşıktır, Batı Afrika'da Yorubalar çiçek hastalığı tanrısı Shankpanna'nın total olduğunu ve bastona dayanarak topalladığını, bacaklarından birinin kurduğunu söylerler. Bkz. (Sir) A. B. Ellis, *The Yoruba-speaking peoples of the Slave Coast of West Africa* (Londra, 1894), s. 73. Güney Nijerya'da Ekoiler yer-yüzünün ilk ateşini gökten gelen bir delikanlının çaldığını, Yaratanın (Obassi Osaw) onun hırsızlığını topallıkla cezalandırdığı anlatırlar. Bkz. P. Amaury Talbot, *In the Shadow of the Bush* (Londra, 1912), s. 370 vd. Anlaşılan, bu total delikanlı Eko masallarında iyi peri rolünü oynar, sağ bacağına kısa bir ayaklık bağlanmış, sakat gibi topallayan bir aktör "ayaklık oyununda" kimi zaman onu temsil eder. Bkz. Amaury Talbot, *a.g.e.*, s. 58, 285. Beninli Edoların "bir totalı yılda bir kez kentin etrafında, sonra da Enyai yolunda Adaneha denen bir yere sürüklemeye göreneği vardı. Muhtemelen bu, arınma töreniydi." Bkz. W. N. Thomas, *Anthropological Report on the Edo-speaking peoples of Nigeria*, Kıs. I (Londra, 1910), s. 35. Brandenburg Eyaleti'nin bazı yerlerinde İyi Cuma veya Paskalya öncesi Cumartesi günlerinde çocukların "Kral Yarışı" adlı yarışta kazanan "Kral", sonuncu gelene "Topal Marangoz" denirdi. Marangozun

[Athena'nın doğuşu] 6 Zeus Metis'le ilişki kurdu, Metis onun sarılmalarından kaçmak için şekilden şekle girdi. Metis gebe kaldığında Zeus onu yutarak gelecekteki gelişmelerin önünü aldı, çünkü Yer, Metis'in doğuracağı bu kız çocuktan sonra göğün egemeni olacak bir erkek çocuk doğuracağını söylemişti. Bu korkusu yüzünden Zeus onu yuttu.⁵⁴ Doğum vakti geldiğinde Prometheus veya diğerlerinin dedikleri gibi, Hephaistos Zeus'un kafasını baltayla yardı, iyice silahlanmış Athena, Triton ırmağında onun kafasından fırladı.⁵⁵

IV. [Asteria, Latona; Artemis'in ve Apollon'un doğuşu. Apollon Python'u öldürür] 1 Koios kızlarından Asteria, Zeus'un sarılmalarından kaçınmak için, bıldırcın şekline girip kendini denize attı, kente önceleri onun adı verilerek

bir bacağı kırıkmiş gibi ayaklığa sarılır, o da koltuk değneğiyle aksayarak yürümek zorunda kalırdı. Çörek pişirmek için yumurta toplayan yoldaşları onu kapı kapı gezdirirdi. Bkz. A. Kuhn, *Märkische Sagen und Märchen* (Berlin, 1843), s. 323 vd.

⁵³ Hephaistos'un Lemnos'a düşmesi konusunda bkz. Homeros, *İlyada*, i. 599 vd.; Lukianos, *De sacrificiis*, 6. Yok olup gitmiş – belki denize gömülmüş- Moskhylos adlı bir volkan nedeniyle Ateş tanrısının Lemnos'la ilişkilendirildiği sanılmaktadır. Bkz. H. F. Tozer, *The Islands of the Aegean*, s. 269 vd.; R. C. Jebb, Sophokles konusunda, *Philoctetes*, 800, ve Ek, s. 243-245. Başka bir hikâyeye göre, Hephaistos Lemnos'a değil, denize düşmüş, Thetis onu kurtarmıştır. Bkz. Homeros, *İlyada*, 394 vd.

⁵⁴ Bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 886-900, 929g-929p, ed. Evelyn-White; Platon, *Timaios*, par. 23D'e geç dönemde yazılan yorumlar. Hesiodos Zeus'un Yer'le Gök'ün tavsiyesiyle veya uyarısıyla hareket ettiğini söyler. Goettling ve Palery açıklamalarında, Hesiodos'un geç dönem yorumcusu Metis'in istediği her şekle girme gücü bulunduğundan söz eder.

⁵⁵ Krş. Apollodoros'un birinci kitabını otorite kabul ettiğini belirten geç dönem yorumcusunun Homeros, *İlyada*, i. 195 yorumu. Vazo ressamlarının izinden gidilen, bilinen hikâyeye göre, Zeus'un kafasını baltayla Hephaistos yarmış, Athena doğmuştur. Bkz. Pindaros, *Olympian Odes*, ii. 35 (65) vd.; Platon, *Timaios*, par. 2D'e geç dönemde yazılan yorum. Euripides'e göre, (*Ion*, 454 vd.) doğumda Prometheus'un etkisi vardı; ama başkalarına göre, yüce tanrının başını Palamaon veya Hermes yararak Athena'yı dışarı çıkardı. Pindaros, *Olymp.* vii. 35 (65)'e geç dönemde yazılan yorum.

Asteria, daha sonra da Delos dendi.⁵⁶ Fakat Leto Zeus'la ilişkiye girmişti, Hera onu Delos'a kadar yeryüzünün dört bir yanında kovaladı, Leto önce Artemis'i sonra da onun yardımıyla Apollon'u doğurdu.⁵⁷

Artemis kendini avlanmaya adadı ve bekar kaldı; ama Zeus'la Hybris'in oğlu Pan'dan⁵⁸ kehanet sanatını öğrenen

⁵⁶ Kallimakhos, *Delos'a Övgü*, 36 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 401; Hyginus, *Fab.* 53; Servius, Vergilius'un *Theb.* iv. 795'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 13, 79 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 37; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 17).

⁵⁷ Apollon ve Artemis'in doğumu için bkz. *Homeros'un Apollon'a Övgüsü*, 14 vd.; Pindaros, *Delos Üzerine*, par. 560, ed. Sandys; Hyginus, *Fab.* 140; önceki notta belirtilen yazarlar. Olağan geleneğe göre, Leto Artemis'le Apollon'u eskiden Asteria veya Ortygia denen Delos'ta doğurdu. Fakat *Homeros'un Apollon'a Övgüsü*'nün yazarı Ortygeia'yla Delos'u ayırır, Apollon'un Delos'ta, Artemis'in Ortygia'da doğduğunu söyler. Delos'u ayrı tutar, Strabon'un düşündüğü gibi, Ortygia adası belki Delos'un biraz uzağında, iskân edilmemiş Rhenia adasıyla aynıydı, burada Delosluların mezarları vardı; zira hiçbir ceset Delos'a gömülemez veya yakılamazdı (Strabon, x. 5. 5, par. 486). Yalnızca bu da değil, Delos'ta doğmak veya ölmek bile yasaya aykırıydı; bebek bekleyen anneler ve ölmek üzere bulunan halk Rhenia'ya götürülür, burada doğururlar veya ölürlerd. Ne var ki Rhenia kutsal adaya o kadar yakındı ki Samos tiranı Polykrates, onu Delos Apollon'a adadı, iki adayı zincirle birleştirdi. Bkz. Thykydides, iii. 104; Sicilyalı Diodoros, xii. 58. 1; Pausanias, ii. 27. 1. Doğumun da ölümün de kutsal adayı kirleteceği düşüncesi Atina akropolisinde bulunan, hiç kimsenin hiçbir kutsal alanda doğmaması veya ölmemesi gerektiğinin belirtildiği bir yazıtta açıklanır. Bkz. *Εφημερίς ἀρχαιολογική*, Atina, 1884. s. 167 vd. Antik nekropolisin, çiriş otlarının kapladığı harabeye dönmüş, ihmal edilmiş kalıntıları Delos boğazına bakan ağaçsız çorak yamaçlarda hâlâ görülmektedir. Bkz. H. F. Tozer, *The Islands of Aegean* (Oxford, 1890), s. 14 vd. Apollodoros'un yazdığı, Artemis'in, kendisi doğduktan hemen sonra küçük ikiz kardeşi Apollon'un dünyaya gelmesine yardım ettiği ilginç efsaneden Servius (Vergilius, *Aineias*. iii. 73 üzerine) ve Vatikan Mitoloji Yazarları da (bkz. son notun göndermeleri) söz eder. Bu yazarlar, loğusa kadınların bakire tanrıça Artemis'e neden yakardıklarını açıklamak için bu efsanenin anlatıldığını belirtirler.

⁵⁸ Pindaros'un geç dönem yorumcusu Zeus'la Thymbreus'un (Thymbris? Hybris?) oğlu Pan'ı Hermes'le Penelope'nin oğlu Pan'dan ayırt eder. Bkz. *Pythians*, par. 297, ed. Boeckh argümanı.

Apollon, o sıralarda Themis'in kehanetlerde bulunduğu Delphoi'ye geldi.⁵⁹ Kehanet merkezine bekçilik yapan Pythion yılanı onun derin çukura⁶⁰ yaklaşmasını önlemeye çalıştığında, Apollon onu öldürüp kehanet merkezini ele geçirdi.⁶¹ [Tityos] Çok geçmeden Apollon, Orkhomenos kızı Elara'yla Zeus'un oğlu Tityos'u öldürdü; Zeus Elara'yla seviştikten sonra Hera'nın korkusuyla onu yerin altına sakladı, Elara karnında taşıdığı oğlu azman Tityos'u doğurdu.⁶² Leto Delphoi'ye geldiğinde Tityos ona baktı,

⁵⁹ Themis'in Delphoi'deki kehanet merkezi için bkz. Aiskhylos, *Eumenides*, 1 vd.; Euripides, *İphigenia Tauris'te*, 1259 vd.; Pausanias, x. 5. 6. Ovidus'a göre (*Dönüşümler*. i. 367 vd.), Deukalion, büyük tufandan sonra halkı yeniden iskân etmenin en iyi yollarını Delphoi'de Apollon'a değil, Themis'e danıştı.

⁶⁰ Varsayılan övgü buharların etkisiyle rahibelerin kehanetlerde bulunduğu merkezdeki derin çukura gönderme yapılmaktadır. Bkz. Sicilyalı Diodoros, xvi. 26; Strabon, ix. 3. 5, par. 419; İustinus. xxiv. 6. 9.

⁶¹ Apollon'un, Delphoi kehanet merkezine bekçilik yapan ejder Pythion'u öldürmesi konusunda bkz. Plutarkhos, *Quaestiones graecae*, 12; a.g.y., *De defectu oraculorum*, 15; Aelianus, *Varia Historia*, iii. 1; Pausanias, ii. 7. 7, ii. 30. 3, x. 6. 5 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, i. 437 vd.; Hyginus, *Fab.* 140. Plutarkhos ve Aelianus'tan, Apollon'un ejderi öldürdüğü için arınmak amacıyla Tempe'ye gitmesi gerektiğini, hem ejderin öldürülmesinin hem de tanrının arındırılmasının sekiz yılda bir Delphoi'de bir dinsel festivalde temsil edildiğini öğreniyoruz. Bkz. Pausanias, ii. 7. 7 (3. cilt. s. 53 vd.) konusunda benim yorumum. Belki, öldürüldüğü için duyduğu doğal öfkeyi yatıştırmak amacıyla, ölen ejderin şerefine Delphoi'de Phythia oyunları oluşturuldu (Ovidus ve Hyginus, a.g.e.; karş. İskenderiyeli Klemes, *Protrept.* 2, par. 29, ed. Potter).

⁶² Karş. Homeros, *Odysseia*, vii. 324'e geç dönemde yazılan yorumlar; Eustathios, Homeros'un *Odysseia*, vii. 32'si üzerine; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 761 vd., 761. dizeye geç dönemde yazılan yorum. Rodoslu Apollonios'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusundan öğrendiğimiz üzere, Zeus'un, Hera'nın kıskançlığının öfkesinden korumak için aşkının ışığını yer altına saklamasının ilginç öyküsünü mitoloji ve antik dönem uzmanı Atinalı Pherekydes anlatmıştır. Pherekydes Herodotos'la Hellanikos'un çağdaşıydı, M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştı. Apollodoros ona sık gönderme yapar ve bu notlar sırasında anlama fırsatı bulduğum gibi, onun yazılarından çok yararlanmış gibidir. Bazıları, Tityos'un annesi Elara veya Elare'nin Orkhomenos değil, Minyas kızı olduğunu düşünüyordu (Homeros'a geç dönemde yazılan yorumlar ve Eustathios, a.g.e.).

arzu galip geldi, Leto'yu kollarının arasına aldı. Fakat Leto çocuklarını yardıma çağırdı, onlar da oklarıyla Tityos'u vurup öldürdüler. Tityos öldükten sonra bile cezalandırıldı; yüreğini Hades'te akbabalar yedi.⁶³

[ve Marsyas] 2 Apollon, Olympos oğlu Marsyas'ı da öldürdü. Zira Athena'nın, yüzünü çirkinleştirdiği için fırlatıp attığı flütü⁶⁴ bulan Marsyas Apollon'la müzik yarışmasına girmişti. Kazananın, kaybedene istediğini yapacağı konusunda anlaşmışlar, sınav ilerleyince Apollon yarışmada lirini ters tutarak çalmış, Marsyas'a da aynı şeyi

Tityos yer altında büyüdüğü için yerden doğduğu söylenir (γηγενης, Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 761'e geç dönemde yazılan yorumlar). Homeros ona apaçık Yer oğlu der (*Odysseia*, xi. 576), Vergilius bu konuda onun izinden gider (*Aineias*. vi. 595).

⁶³ Tityos'un suçu ve cezası konusunda bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 576-581; Pindaros, ix. 90 (160) vd., 90. (160) dizeye geç dönemde yazılan yorum; Lucretius, iii. 984 vd.; Vergilius, *Aineias*. 595 vd.; Horatius, *Odes*, ii. 14. 8. vd.; iii. 4. 77. vd.; iii. 11. 21 vd., iv. 6. 2 vd.; Hyginus, *Fab.* 55; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 4, 110 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 13; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 104). Tityos'un mezarı Phokis'te Panopeus'teydi; çevresi yüz metrenin altında biri olan bir tepe veya höyüktü. Bkz. Pausanias, x. 4. 5. Euboi'a'da Tityos'un annesinin adıyla anılan Elarion mağarası da vardı, Tityos'un da bir kutsal alanı vardı, burada kahraman diye tapılıyordu (Strabon, ix. 3. 14, par. 423). Apollon'la Artemis'in Tityos'u öldürmesi Amyklai'de Apollon'un tahtında temsil edilmişti (Pausanias, iii. 18. 15), Knidosluların Delphoi'ye adadıkları bir grup heykelin konusu buydu (Pausanias, x. 11. 1). Onun ölümler ülkesinde çektiği acıları Polynotos Delphoi'de ünlü resminde canlandırmıştı. Büyük sanatçının tasvirinde, günahkâr bir deri bir kemik kalmıştı ama akbabalar ciğeri dişleyerek artık işkence etmiyordu (Pausanias, x. 29. 3).

⁶⁴ Athena'nın flüt çalarken kabarıp şişen yanaklarının sudaki yansımasını gördüğü söylenir. Bkz. Plutarkhos, *De chohibenda ira*, 6; Athenaios, xiv. 7, par. 616 EF; Propertius, iii. 22 (29). 16 vd.; Ovidus, *Fasti*, vi. 697 vd.; a.g.y., *Ars Amat.* iii. 505 vd.; Hyginus, *Fab.*, 165; Fulgentius, *Mytholog.* iii. 9. 9; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 40, 114 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 125; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 115). Atina akropolisinde Athena'nın, fırlatıp attığı flütü aldığı için Marsyas'ı cezalandırmasını temsil eden bir grup heykel vardı (Pausanias, i. 24. 1). Antik dönem sanatında bu konu sevilen bir temaydı, Bkz. Pausanias, a.g.e., (C. ii. par. 289 vd.'na benim notum.)

yapmasını söylemişti. Fakat Marsyas yapamamıştı. Apollon'un kazandığı hükmüne varılmış, Apollon Marsyas'ı yüksek bir çam ağacına asarak derisini yüzmüştü.⁶⁵

[Artemis Orion'u öldürür, 3-5] 3 Artemis Delos'ta Orion'u öldürdü.⁶⁶ Orion'un bedeninin devasa olduğunu ve Yer'den doğduğunu söylerler; ama Pherekydes onun Poseidon'la Euryale'nin oğlu olduğunu söyler.⁶⁷ Poseidon ona denizi atlayarak aşma gücü bahşetmişti.⁶⁸ Önce Side'yle⁶⁹ evlendi, Hera güzellikte kendisiyle yarıştığı için

⁶⁵ Marsyas'la Apollon'un müzik yarışması ve yenilen Marsyas'ın cezalandırılması için bkz. Sicilyalı Diodoros, iii. 59; Pausanias, ii. 22. 9; Ovidius, *Dönüşümler*, vi. 382 vd.; a.g.y., *Fasti*, vi. 703 vd.; Hyginus, *Fab.* 165; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 40, 114 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 125; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 115). *τὴν κίθαραν στρέψας* sözlerinin yorumundan kuşkulandırılmıştır; ama onların, Heyne'in doğru açıkladığı gibi, "lirini ters tuttu" anlamına geldiği, Hyginus'un ("*citharam versabat*") ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı'nın ("*invertit citharam, et canere coepit. Inversis autem tibiis, quum se Marsya Apollini aequiparare nequiret*" vb.) benzer pasajlarıyla karşılaştırıldığında görülür. Marsyas'ın çam ağacına asıldığını Apollodoros dışında birçok antik dönem yazarı olumlar. Bkz. Nikandros, *Alexipharmaca*, 301 vd.; ve geç dönemde yazılan yorum; Lukianos, *Tragodopodagra*, 314 vd.; Archias Mitylenaeus, *Anthologica Palatina*, vii. 696; Genç Philostratos, *Eikones*, i. 3; Longos, *Pastorales*, iv. 8; Zenobius, *Cent.*, iv. 81; Ioannes Tzetzes, *Chiliades*, i. 353 vd., Yalnızca Plinius, yaşadığı dönemde Apamia'dan Phrygia'ya giden yol üzerinde bulunan Aulokrene'de hâlâ yetişen çınar ağacı der (*Doğa Tarihi* xvi. 240). Marsyas'ın yüzülen derisi tarih çağlarında Kelainai'da sergileniyordu. Bkz. Herodotos, vii. 26; Ksenophon, *Anabasis*, i. 2. 8; Livius, xxxviii. 13. 6; Quintus Curtius, iii. 1. 1-5; Plinius, *Doğa Tarihi* v. 106.

⁶⁶ Bkz. Homeros, *Odyseia*, v. 121-124; Horatius, *Odes*, iii. 4. 70 vd.

⁶⁷ Orion'un ebeveyniyle ilgili aynı hikâye Hesiodos'ta da vardır, Pherekydes muhtemelen onun izinden gider. Bkz. Eratosthenes, *Catasterism.* 32; Hyginus, *Astronom.* ii. 34.

⁶⁸ Bazıları Orion'un denizin içinde (Vergilius, *Aineias* x. 763 vd.) bazıları da üzerinde yürüdüğünü (Eratosthenes, *Catasterism.* 32; Nikandros, *Ther.* 15'in geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Astronom.* ii. 34) düşünüyordu.

⁶⁹ Side, Yunanca "nar" demektir, Orion'un Side'yle evliliğinin, Orion takımyıldızının gece gökyüzünde görüldüğü mevsimde narın olgunlaşmasının mitik bir ifadesi olduğu varsayılmıştır. Bkz. W. Poape, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*³ (Brunswick, 1884), ii. 1383.

onu Hades'e atmıştı. Orion Khios'a gitti sonra, Oinopion kızı Merope'yi baştan çıkardı. Fakat Oinopion onu sarhoş etti, uyurken gözlerini oydu, deniz kıyısına attı. Fakat Orion Hephaistos'un demirci dükkânına gitti, bir delikanlıyı yakalayıp omuzlarına oturttu, kendisini güneş ışığına çıkarmasını söyledi. Çıktığında güneş ışınları onu iyileştirdi, görmesi düzeldikten sonra bütün hızıyla Oinopion'a koştu. 4 Fakat Apollon ona, Hephaistos'un yerin altında yaptığı bir ev hazırlamıştı.⁷⁰ Şafak Orion'a âşık oldu, onu alıp Delos'a getirdi; Zira Şafak Ares'le yattığı için Aphrodite onu sürekli âşık ediyordu. 5 Fakat Orion, bazılarının dediği gibi, disk atma yarışında Artemis'e hodri meydan dediği için öldürüldü, fakat bazıları Aphrodite'nin onu, Hyperbore bakirelerinden birine, Opis'e tecavüz ettiği için vurduğunu söyler.⁷¹

⁷⁰ Orion'la Oinopion'un bu ilginç hikâyesini şu yazarlar da anlatır: Eratosthenes, *Catasterism*. 32; Aratos, *Phaenomena*, 322'ye geç dönemde yazılan yorum, *Epícorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 89'dan alıntı; Nikandros, *Ther.* 15'e geç dönemde yazılan yorumlar; Hyginus, *Astronom.* ii. 34; Servius, Vergilius'un *Aineias*. x. 763'ü üzerine; Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 33 (*Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 12), ancak bu son yazar Oinopion'un yerine Girit kralı Minos'u koyar. Orion'un kendisini güneş ışığına çıkarması için sırtına aldığı rehberin adı Kedalion'du (Lukianos, *De domo*, 28). Sophokles hikâyeyi birkaç fragmanı günümüze gelen *Cedalion* adlı satirik dramının teması haline getirmiştir. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², par. 202 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C, ii. par. 8 vd.; Euripides kör edilen Polymestor'un görmesinin düzelmesi için Güneş'e dua ettiğini anlatır (*Hecuba*, 1067 vd.)

⁷¹ Karş. Homeros, *Odysssea*, v. 121'e geç dönemde yazılan yorumda baki-reye Upis denir. Genellikle daha çok kabul gören başka bir hikâyeye göre, Orion Artemis'e yanaşmaya yeltendiği için Artemis'in ona gönderdiği akrebin sokmasıyla ölmüştür. Bu hizmeti karşılığında akrep takımyıldız mertebesiyle göğe çıkarılmış, Orion da benzer bir payeye ulaşmıştır. Orion takımyıldızının gökyüzünün çevresinde Akrep takımyıldızından hep kaçmasının nedeni budur. Bkz. Aratos, *Phaenomena*, 634 vd.; Nikandros, *Ther.* 13 vd.; Eratosthenes, *Catasterism*. 32; Homeros, *İlyada*, xviii. 486; Homeros, *Odysssea*, v. 12'e geç dönemde yazılan yorum; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iii. 27'si üzerine; Caesar Germanicus, *Aratea*, s. 386, ed. Eyssenhart, Martianus Capella basımında. Ho-

[Poseidon'la Amphitre'nin çocukları] 6 Poseidon, Okeanos kızı Amphitrite'yle evlendi, Triton⁷² ve Güneş'le evlenen Rhode⁷³ doğdu.

[Pluton Persephone'yi kaçıırır. Demeter Eleusis'e (Triptolemos) gelir. Persephone Pluton'la (Askalaphos) kalır] V. 1 Pluton Persephone'ye âşık oldu, Zeus'un yardımıyla onu gizlice kaçırdı.⁷⁴ Fakat Demeter onu yeryüzünün her

meros, *İlyada*, xviii. 486'ya geç dönemde yazılan yorumda, M. Ö. 4. yüzyılda yaşayan gramerci ve şair Euphorion'un otorite kabul edildiği belirtilir.

⁷² Karş. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 930 vd.

⁷³ Daha çok Rhodos şeklinde geçen Rhode, Rodos adasının kişileştirilmesidir, Pindaros ona Güneş'in gelini der (*Olympi*. vii. 14), çünkü antik dönemde Güneş'e tapılan önemli bir yerd. M. Ö. 220 civarından kalma bir yazıtta, rahiplerin halk için, "Güneş'e, Rhodos'a, başka tanrılarla tanrıçalara, Rodosluların kentini ve ülkesini gözetken kurucularla kahramanlara" ettikleri dualar kaydedilir. Bkz. P. Cauer, *Delectus Inscriptionum Graecorum*², s. 123, S. 181; Ch. Michel, *Receuil d'Inscriptions Grecques*, s. 24, S. 21; H. Collitz ve B. Bechtel, *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften*, C. iii. s. 412, S. 3749. Rodoslular Güneş kullansın diye her yıl denize bir arabayla dört at atarlardı, belli ki gökte bütün bir yıl bindikten sonra eski arabasıyla atlarının epey harap olduğunu düşünürlerdi. Bkz. Festus, "October equus" maddesi, s. 181, ed. C. O. Müller.

⁷⁴ Persophone'nin kaçırılıp Demeter'in onu aramasının hikâyesi *Homeros'un Demeter'e Övgüsü*'ne dayanır. Gülmeyen Taş açıklaması dahil, giriş pasajını Zenobius (*Cent*. i. 7) ve Aristophanes'in (*Athlar*, 785) geç dönem yorumcusu onların otoritesinden söz etmeden kelimesi kelimesine aktarır. Persophone'nin kaçırılıp Demeter'in onu aramasının başka hikâyeleri için bkz. Sicilyalı Diodoros, v. 4. 1-3, v. 58; 2; Cicero, *In Verrem*, Act. 1. lib. 4, cap. 48; Ovidus, *Fasti*. iv. 419 vd.; a.g.y. *Dönüşümler*, v. 346 vd.; Hyginus, *Fab*. 146; Lactantius Placidus, Statius'un v. 347'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 106-108 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 93-100). Bütün bu yazarlar Perseus'un kaçırıldığı yerden Sicilya diye söz etmekte hemfikirlerdir; Cicero ve Ovidus yeri Enna (Henna)'yla özdeşleştirir, Cicero canlı bir tasvir yapar. *Homeros'un Demeter'e Övgüsü*'nün yazarı "Nysa ovasında" yerin yarıldığını söyler ama burasının gerçek mi yoksa mitolojik bir yer mi olduğu kuşkuludur. Bkz. T. W. Allen ve E. E. Sikes, *The Homeric Hymns*, s. 4 (*Hymn* i. 8. üzerine). Daha sonraki yazarları kaçırılma olayını bu adaya yerleştirmeye sevk eden belki Sicilya'nın çok bereketli, özellikle mısırın bol olmasıydı. Demeter'in Eleusis ziyaretine Ovidus'un yorumunda (*Fasti*, iv. 507 vd.)

yerinde gece gündüz meşalelerle aramaya koyuldu, Hermione halkından Pluton'un onu kaçırdığını öğrenince⁷⁵ tanrılara çok kızdı, göğü terk etti, kadın kılığında Eleusis'e geldi. Yanında Panayır Dansları Kuyusu'nun bulunduğu, onun adından kinaye Gülmeyen denen kayanın üzerine oturdu ilkin;⁷⁶ sonuçta, o tarihte Eleusis'te hüküm süren

Keleus buranın kralı değil, kılık değiştirmiş tanrıçayı mütavezi kulübesinde ağırlayan yaşlı yoksul çiftçidir.

⁷⁵ Kaybolan Persephone'yi ararken kederli Demeter'in Hermione'ye gelmesinden, *Homeros'un Demeter'e Övgüsü*'nün yazarı, bildiğim kadarıyla da Zenobius (*Cent. i. 7*) ve Aristophanes'in (*Athlar*, 785) geç dönem yorumcusu dışında başka hiçbir antik dönem yazarı söz etmez, ancak onların ikisi de Apollodoros'u adını vermeden kopya etmişlerdir. Fakat karış. Hermione'de Demeter'in Yeraltı tapınağından söz eden ve orada gözlemlediği tuhaf kurban törenini anlatan Pausanias, ii. 35. 4-8. Hermione'de ölümler diyarının bölgeleriyle iletişim kurulduğu sanılan derin bir çukur vardı, Herakles'in Kerberos'u buradan beslediği söylenirdi (Pausanias, ii. 35. 10). Apollodoros'un bu pasajdaki ifadesi yerel geleneğe göre, Pluton'un gelinini aynı derin çukurdan ölümler ülkesine götürdüğünü akla getirmektedir. Hermione'nin iyi halkı ölümler ülkesindeki bölgele-re özel giriş hakları bulunduğu o kadar inanmıştı ki Yunanlıların ölümlerin ağzına para koyma uygulamasını tutumluluk ederek yerine getirmiyorlardı (Strabon, ix. 6, 12, par. 373). Belli ki ölümler ülkesine arka kapıdan girebilirlerken, kendilerini ölümler ülkesine taşıyın diye Kharon'a para ödemenin israf olacağını düşünüyorlardı.

⁷⁶ Karş. Yüreğindeki üzüntüyle Demeter'in Bakire Kuyusu yolunun kenarında oturduğunu söyleyen *Homeros'un Demeter'e Övgüsü*, 98 vd. Şiirde daha sonra (dize 270 vd.) Demeter Eleusis halkını "Kallikho-rion'un üzerine" -yani Panayır Dansları Kuyusu'nun- bir sunakla bir tapınak inşa etmeye yönlendirdi. Apollodoros, Demeter'in yanında oturduğu kuyuyu Panayır Dansları Kuyusu'yla özdeşleştirir. Fakat Pausanias'tan (i. 38. 6, i. 39. 1) iki kuyunun farklı olduğunu, birbirinin biraz uzağında, Panayır Dansları Kuyusu'nun Demeter'in kutsal alanı yakınında, Bakire Kuyusu'nun veya Pausanias'ın verdiği adla Çiçekli Kuyu'nun Eleusis'in dışında, Megara yolu üzerinde bulunduğunu öğreniyoruz. Eleusis'te kutsal alanda yapılan modern kazıda Panayır Dansları Kuyusu kutsal alanın kapısının hemen dışında bulunmuştur. Çokgen taşlardan özenle yapılmış, Eleusisli kadınların belki etrafında dans ettikleri ağız eşmerkezli çemberlerle çevrilmiştir. Bkz. *Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας*, Atina, 1892, s. 33 vd. Antik dönemde dinsel yeminler kuyu suyunun üzerine edilirdi (Alkiphron, iii. 69).

Keleus'a gitti. Evde bazı kadınlar vardı, Demeter'e yanlarına oturmasını söylediklerinde yaşlı İambe tanrıçayla şakalaştı, onu güldürdü.⁷⁷ Bu nedenle, Thesmophoria'da kadınların şakalar yaptıkları söylenir.⁷⁸

Fakat Keleus'un eşi Metanira'nın bir çocuğu vardı, Demeter ona bakmayı kabul etti, onu ölümsüzleştirmek istyerek bebeği geceleri ateşin üzerine koydu, ölümlü bedenden soydu. Demophon –çocuğun adı buydu- günden güne olağanüstü büyürken Praksithia onu seyrediyordu, ateşe gömüldüğünü görünce çığlığı bastı; bu yüzden bebek ateşte yandı, tanrıça kimliğini açıkladı.⁷⁹ 2 Fakat Metanira'nın büyük çocuğu Triptolemos için Demeter kanatlı atlardan bir araba yaptı, göğe götürsün diye ona buğday verdi, o da buğdayı yeryüzünün iskân edilmiş her yerine saçtı.⁸⁰ Fakat Panyasis Triptolemos'un Eleusis oğlu oldu-

⁷⁷ Yaşlı kadının Demeter'le şakalaşması konusunda bkz. *Homerus'un Demeter'e Övgüsü*, 194-206; Demeter'in ev sahibinin, Poseidon oğlu Hippothoon olduğunu söyleyen Nikandros, *Alexipharmaca*, 130'a geç dönemde yazılan yorumlar.

⁷⁸ Anlaşılan, şakalar açık saçık (Sicilyalı Dodoros, v. 4. 6) ama niyetleri muhtemelen ciddiye; zira Thesmophoria'da tarlalardan verim almak için dinsel törenler yapıldı, kadınların açık saçık konuşmalarının ortak bir büyüyle tohumların büyümesini hızlandırdığı düşünülmüş olabilir (Bkz. *Scholia in Lucianum*, ed. H. Rabe (Leipzig, 1906), s. 275 vd.; *Spirits of the Corn and of the Wild*, i. 62 vd., 116, ii. 17 vd.

⁷⁹ Bkz. Ek, "Çocukları Ateşin Üzerine Koyma".

⁸⁰ Karş. Cornutus, *Theologiae Graecae Compendium*, 28, s. 53 vd., ed. C. Lang; Ovidus, *Fasti*, iv. 559 vd.; a.g.y. *Tristia*, iii. 8. (9) 1. vd.; Hyginus, *Fab* 147; a.g.y. *Astronom.*, ii. 14; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 19 ve 163'ü üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* ii. 382'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 3, 107 ((Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 8; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 97). Sophokles kaybolan Triptolemos tragedyasında Triptolemos'un ejder arabasından söz eder. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 262, frag. 539; *The fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 243, frag. 596. Yunan vazo resimlerinde Triptolemos genellikle ejder arabasında tasvir edilir. Antik dönem sanatında arabanın tasvirleri için bkz. Stephani, *Compte Rendu* (St. Petersburg), 1859, s. 82 vd.; Pausanias, vii. 18. 3 (C. iv, s. 142 vd.) konusunda benim notum; özellikle A. B. Cook, *Zeus*, i. (Cambridge, 1914), s. 211 vd., Cook daha eski anıtlarda Triptolemos'un

ğunu onaylar, zira Demeter'in ona geldiğini söyler. Ne var ki Pherekdydes ona Okeanos'la Yer'in oğlu der.⁸¹

3 Zeus, Pluton'a bakireyi geri göndermesini söyleyince, Pluton, bakire, annesiyle uzun süre kalamasın diye ona yemesi için nar tanesi verdi.⁸² Persephone sonucu öngöre-

muhtemelen güneşi temsil eden basit bir tekerleğin üzerinde otururken tasvir edildiğini belirtir. Belli ki ilk ekicinin mitik simgesiydi. Bkz. *Spirits of the Corn and of the Wild*, i. 72 vd.

⁸¹ Triptolemos'un ebeveyni konusunda anlatılan hikâyeler çok farklıdır (Pausanias, i. 14. 2 vd.), onun muhtemelen tamamıyla mitik bir kişi olduğunu hatırladığımızda buna şaşırılmamalıyız. Adını Eleusis'e verdiği söylenen, aynı ölçüde mitik bir kahraman olan Eleusis konusunda bkz. Pausanias, viii. 38. 7. Hyginus (*Fab.* 147) ve Servius, (Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, i. 19 üzerine) ona Eleusinus der.

⁸² Bakire (Kore) Persephone'dir. Nar tanesini veya tanelerini yemesi konusunda bkz. *Homeros'un Demeter'e Övgüsü*, 371 vd., 411 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, v. 333 vd.; a.g.y. *Fasti*, iv. 601 vd.; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 39 ve *Aineias*, iv. 462'si üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iii. 511'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 3 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 7; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 100). Bir canlı, ölümler dünyasına gidip orada yiyecek paylaşırsa onun artık canlılar ülkesine geri dönemeyeceği inancı yaygındır. Eski Mısırlılar ölünün ruhu ruhlar ülkesine giderken onu tanrıçanın (Hathor, Nouit veya Nit) karşıladığına, ona meyveler, ekmek ve su ikram ettiğine, yaşayan biri bunları alırsa yeryüzüne bir daha dönemeyeceğine inanırlardı. Bkz. G. Maspero, *Histoire Ancienne des Peuples d'Orient Classiques, les Origines* (Paris, 1895) s. 184. Benzer şekilde, Güney Pasifik'te yeni Kaledonya yerlileri biri öldüğünde öbür dünyadan gelen elçilerin, onun ruhunun havadan ve denizden ruhlar ülkesine gitmesine yol gösterdiğini söylerler. Oraya gittiğinde başka ruhlar onu karşılar, yiyecek, özellikle muz ikram edilen bir şölene davet edilir. Yiyecekleri tadarsa akıbeti sonsuza kadar belirlenir: Yeryüzüne dönemez. *Annales de la Propagation de la Foi*, xxxii, (Lyons, 1860), s. 439 vd. Doğu Malezyalılar canlıların ölümler ülkesine inebildiğine ve yukarı dünyaya sağ dönebildiğine inanır. Geri dönenler, ölümler dünyasında dost ruhların orada bir şey yemesinler diye kendilerini dostça nasıl uyardıklarını anlatırlar. Bkz. R. H. Codrington, *The Melanesians* (Oxford, 1891), s. 277, 286. Yeni Zelandalı Maorilerde de buna benzer inançlar geçerlidir ve benzer hikâyeler anlatırlar. Örneğin ölümler ruhlar ülkesine göçen bir kadının, geri döndüğünde, babasının kendisini karşılayarak, "Yeryüzüne geri dönmelisin, zira torunuma bakacak kimse kalmadı artık. Fakat unutma, burada yemek yedin mi bir daha asla yaşama dönemezsin, sana ikram edilen hiçbir şeyi tat-

meden narı yuttu; Akheron'la Gorgyna'nın oğlu Askalaphos onun aleyhine tanıklık ettiği için Demeter Hades'te onun üzerine ağır bir kaya fırlattı.⁸³ Fakat Persephone yılın üçte biri Pluton'la, geri kalan zamanını tanrılarla geçirmek zorunda kaldı.⁸⁴

VI. [Tanrılarla devlerin savaşı, 1-2] 1 Demeter efsanesi böyledir. Fakat Titanların kaderine öfkelenen Yer, Gök'ten devleri doğurdu.⁸⁵ Azmanlıkta benzerleri yoktu, güçleri

ma" dediğini anlatır. Bkz. E. Shortland, *Traditions and Superstitions of the New Zealanders* (Londra, 1856), s. 150-152. Keza, aynı tehlikeli yolculuğu yapan, Hutu adlı büyük reisi anlatırlar. Ölmüşlerin ruhlarının yerine gittiğinde, Hine hu ite po, yani Büyük Gece Ana denen bir varlıkla karşılaşmış, ölümler ülkesine giden yolu ona sormuş. Varlık ona yolu göstermiş, "Alt bölgelere gittiğinde yiyeceğini tedbirli ye ki dayanabilsin, onların yemeklerini paylaşmamalısın, zira paylaşırsan bir daha asla yukarıya dönemezsin" demiş. Bkz. R. Taylor. *Te Ika A Maui, or New Zeland and Its Inhabitants*, 2. baskı (Londra, 1870), s. 271. Aynı kural canlıların kimi zaman kendilerini önünde buldukları veya kederlerinin onları gitmeye zorladığı periler ülkesi için de geçerlidir. "Bilgeler, bir insanın bu koşullarda tekrar dışarı çıkıncaya kadar tek kelime etmemesini veya perilerin yiyeceğini içeceğini hiçbir surette tatmamasını salık verirler. Bkz. J. G. Campbell, *Superstitions of the Highlands and Islands of Scotland* (Glasgow, 1900), s. 17. Ayrıca bkz. E. S. Hartland, *The Science of Fairy Tales* (Londra, 1891), s. 40 vd.

⁸³ Dedikoducu Askalaphos için aş. bkz. ii. 5. 12. Başka bir hikâyeye göre, Persephone veya Demeter onu acı acı bağırarak bir baykuşa döndürerek cezalandırdı. Bkz. Ovidius, *Dönüşümler*, v. 538 vd.; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 39'u ve *Aineias*. iv. 462'si üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb*. iii. 511'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 108 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 100).

⁸⁴ Apollodoros, Persophone'nin yılın üçte birini kocası Pluton'la ölümler dünyasında, üçte ikisini de annesi ve diğer tanrılarla beraber yukarı dünyada geçirmek zorunda kaldığı konusunda Homeros'un Demeter'e *Övgüsü*'yle (dize 398 vd.; 445 vd.) aynı fikirdedir. Fakat başka bir hikâyeye göre, Persophone iki ülke arasında zamanını ikiye ayırdı, altı ayını yeryüzünün altında, altı ayını üstünde geçirdi. Bkz. Ovidius, *Fasti*, iv. 613 vd.; a.g.y. *Dönüşümler*, v. 564 vd.; Hyginus, *Fab*. 146; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 39'u üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 108 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 100).

⁸⁵ Hesiodos'a göre (*Tanrıların Doğuşu*, 183 vd.) Kronos babası Gök'ü (Uranos) sakatladığında, Yer onun gökyüzünden damlayan kanıyla gebe

yenilmezdi, başlarından ve çenelerinden aşağıya inen kalın saçlarıyla ve ejder büyüklüğünde ayaklarıyla görünüşleri korkunçtu.⁸⁶ Bazılarının dediği gibi, Phlegrai'da ama diğerlerine göre Pallene'de doğdular.⁸⁷ Gökyüzüne kayalar ve yanan meşeler atıldılar. Alkyoneus, Porphyryon ve Alkyaneus diğerlerinden üstündüler, hatta Alkyeneus doğduğu ülkede dövüştüğü sürece ölümsüzdü. Güneş'in ineklerini Erythia'dan da kovalamıştı. Tanrılar bir kehanette bulunmuşlardı, devlerin hiçbirini öldürmeyeceklerdi ama onların sonu bir ölümlünün elinden gelecekti. Yer bunu öğrenince, bir ölümlünün bile devleri yok etmesini önlemek için bir otun peşine düştü. Fakat Zeus Şafak, Ay ve Güneş'in parlamasını yasakladı, otu kimse bulamadan kendisi kopardı ve Athena aracılığıyla Herakles'i yardıma

kaldı ve vakti gelince devleri doğurdu. Tanrılarla devlerin savaşı için bkz. I. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 63; Horatius, *Odes*, iii. 4. 49 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, i. 150 vd.; Claudius, *Gigantomachia*; Sidonus Apollinarius, *Carmina*, xii. 15 vd., ed. Baret; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 4, 92 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 11; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 53). Apollodoros'un burada anlattığı hikâyeyi anıtların, özellikle tapınak heykellerinin ve vazo resimlerinin kanıtları destekler. Euripides'in (*Ion*, 208 vd.) anlattığından öğrendiğimize göre, tanrılarla devlerin savaşı Delphoi Apollon tapınağının dışındaki heykellerde tasvir edilmiştir. Benzer hikâyeler için bkz. Ek, "Yer'in Gök'te Savaşı".

⁸⁶ Karş. Ovidus, *Dönüşümler*, i. 184, *Tristia*, iv. 7. 17; Macrobius, *Saturnalia*, i. 20; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 578'i üzerine; Cladianus, *Gigantomachia*, 80 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 92 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 53). Pausanias devlerin yılan ayaklı olduğunu kabul etmez (Pausanias, viii. 29. 3) ama antik dönemin daha sonraki anıtlarında genellikle böyle tasvir edilirler. Bkz. Kuhnert, W. H. Roscher, *Lexikon der griech. und röm. Mythologie*, i. 1664 vd.'da.; M. Mayer, *Die Giganten und Titanen*, s. 274 vd.

⁸⁷ Phlegrai'nin Pallene'nin eski adı olduğu söylenir (Bizanslı Stephanos, *φλέγρα* maddesi). Tanrılarla devlerin savaş sahnesi çeşitli yerlerde geçiyordu. Bkz. Sicilyalı Diodoros, v. 71; Strabon, v. 4. 4 ve 6, par. 243, 245, vi. 3, 5. par. 281, vii. par. 330, frag. 25 ve 27, x. 5. 16, par. 489, xi. 2. 10, par. 495; Pausanias, viii. 29. 1 ve benim notum. Anlaşılan bu masalların birincil kaynakları volkanik fenomenler ve soyu tükenmiş hayvanların kemiklerinin fosilleridir.

çağırdı. Herakles Alkyoneus'u önce okla vurdu ama dev yere düşünce bir şekilde canlandı. Ancak Herakles Athena'nın tavsiyesiyle onu Pallene'nin dışına sürükledi de dev öyle öldü.⁸⁸ 2 Fakat Porphyryon savaşta Herakles'le Hera'ya saldırdı. Ne var ki Zeus ona Hera'ya cinsel istek duyma esini verdi, dev Hera'nın giysilerini parçalayıp onu zorlayınca Hera yardım istedi, Zeus devi yıldırımla vurdu, Herakles de ok atarak öldürdü.⁸⁹ Öbür devlere gelince, Ephialtes'i Apollon sol gözünden, Herakles sağ gözünden vurdu; Eurytos'u Dionysos thyrsosuyla*, Klytios'u Hekate meşalelerle, Mimas'ı Hephaistos akkor halinde demir oklarla öldürdü.⁹⁰ Enkelados kaçtı ama Athena Sicilya adasını onun üzerine attı;⁹¹ Palas'ın derisini yüzdü, savaşta kendi bedenini korumak için onun derisinden kalkan yaptı.⁹² Poseidon, Polybotes'i denizde kovaladı, o da Kos'a geldi; Poseidon adanın Nisyros denen parçasını kopararak

⁸⁸ Karş. Pindaros, *Nemean*, iv. 27 (43) vd.; *Isthm.* vi. 31 (45) vd. ve geç dönemde yazılan yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 63. Apollodoros gibi, Pindaros, *Isthm.* vi. 32 (47)'nin geç dönem yorumcusu da Alkyoneus'un Güneş'in öküzlerini kovaladığını söyler. Herakles'in, yaralı devi öldürmeden önce Pallene'nin dışına sürüklemesinin nedeni, Apollodoros'un yukarıda açıkladığı gibi, devin doğduğu yerde dövuştüğü sürece ölümsüz olmasıydı. Düşen devin doğduğu yere dokunduğunda canlanmasının nedeni budur.

⁸⁹ Karş. Devlerin kralını (Porphyron) Herakles'in değil, Apollon'un vurduğunu söyleyen Pindaros, *Pyth.* vii. 12 (15) vd. Tzetzes, Apollodoros'la hemfikirdir (*Schol. on Lycophron*, 63).

* Dionysos'un simgelerinden, sarmaşık veya asma dallarıyla sarılı, ucunda çam kozalağı takılı değnek -çn.

⁹⁰ Euripides'e göre (*Ion*, 215 vd.) Mimas'ı yıldırımlarıyla Zeus, Apollonios'a (*Argon.* iii. 1226 vd.) ve Claudianus'a göre de (*Gigant.* 87 vd.) Ares katletti.

⁹¹ Karş. Vergilius, *Aineias.* iii. 578 vd. Athena'nın Enkelados'la mücadelesi Delphoi Apollon tapınağının heykellerinde tasvir edilmiştir. Bkz. Euripides, *Ion*, 209 vd.

⁹² Bir hikâyeye göre, Athena'nın, derisini yüzdüğü, korunmak için bu deriyi kullandığı Pallas, ona tecavüze yeltenen kendi babasıydı. Bkz. İskenderiyeli Klemes, *Protrept.*, ii. 28, par. 24, ed. Potter; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 355; Cicero, *Tanrıların Doğası*, iii. 23. 59.

ona fırlattı.⁹³ Hermes Hades'in miğferini giyerek⁹⁴ savaşta Hippolytos'u, Artemis de Gration'u öldürdü. Tunç sopalarla savaşan kader tanrıçaları Agrios'la Thoas'ı öldürdüler. Öbür devlere Zeus yıldırımlar yağdırdı, can çekişirlerken Herakles onları oklarıyla vurdu.

[Typhon] 3 Tanrılar devleri yenince daha da çok öfkeleyen Yer Tartaros'la cinsel ilişkiye girdi, Kilikia'da yarı insan yarı azman melez Typhon'u doğurdu.⁹⁵ Cüssesi ve kuvveti Yer'in tek mil dölünden üstündü. Uyluklarına kadar insan biçimindeydi ama azman cüssesiyle bütün dağlardan daha yüksekti, başı yıldızlara bile değerdı. Ellerinin biri batıya, diğeri doğuya erişirdi, kollarından yüz ejder başı çıkardı. Uyluklarından aşağı kocaman engerekler kıvrılmıştı, bunlar uzandığında başına değerdı, yüksek perdeden tıslarlardı. Bedeninin her yerinden kanatlar çıkar-
dı;⁹⁶ başından ve yanaklarından fışkıran kirli saç rüzgârda dalgalanırdı; gözlerinden ateş saçardı. Gökyüzüne yanan kayaları fırlatırken ağzından büyük bir ateş seli fışkırtarak tıslamalar ve naralarla saldırmaya başladığında dış görünüşü ve cüssesi böyleydi. Fakat tanrılar onun gökyüzüne saldırdığını görünce Mısır'a kaçtılar, takip edildikleri için hayvan kılığına girdiler.⁹⁷ Yine de Zeus Typhon'a uzaktan

⁹³ Karş. Strabon, x. 5. 16, par. 489.

⁹⁴ Hades'in miğferini giyenin görünmez olduğu düşünülürdü. Karş. Homeros, *İlyada*, v. 844 vd.; Hesiodos, *Herakles'in Kalkanı*, 266 vd.

⁹⁵ Özellikle Kilikia'da ünlü Korykion mağarasıyla özdeşleştirilen Typhon veya verilen farklı adıyla Typhoios konusunda bkz. Hesiodas, *Tanrılarının Doğuşu*, 820 vd.; Pindaros, *Pyth.* i. 15 vd.; Aiskhylos, *Prometheus Vincit*, 352 vd.; Antoninus Liberalis, *Transform.* 28; Ovidus, *Dönüşümler*, v. 321 vd.; Hyginus, *Fab.* 152; Mela, i. 76, ed. G. Parthey; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 4, 29, 92 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 11; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 53). Korkrion mağarası için bkz. *Adonis, Attis, Osiris*. 3. Baskı, i. 152 vd. Hesiodos'a göre (*Tanrılarının Doğuşu*, 821), Typhoios Yer'in en küçük çocuğuydu.

⁹⁶ Veya "tüyler". Fakat Antoninus Liberalis (*Transform.* 28) Typhon'un çok sayıda kanadından söz eder.

⁹⁷ Karş. Antoninus Liberalis, *Transform.* 28; Ovidus, *Dönüşümler*, v. 399 vd.; Hyginus, *Fab.* 152; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode,

yıldırımlar yağdırdı, adamant taşından orağıyla yakın mesafeden vurdu, kaçan Typhon'u Suriye'nin yüksek Kasios dağına kadar takip etti. Canavarın ciddi yara aldığını görünce onunla boğuştu. Fakat Typhon ona kuyruğunu dolayarak sıkıca sardı, elinden orağı almak için güreşirken el ve ayak tendonları kesildi, onu omuzlarına alarak deniz yoluyla Kilikia'ya götürdü, Korkios mağarasına geldiğinde yere bıraktı. Tendonları ayı postuna saklayarak ortadan kaldırdı, yarı hayvan yarı bakire ejder Delphyne'yi tendonlara muhafız atadı. Fakat Hermes'le Aigipan tendonları çaldılar, görünmeden onları Zeus'a taktılar.⁹⁸ Gökyüzünde gücünü aniden toparlayan Zeus kanatlı atların çektiği arabasına binerek Typhon'a yıldırımlar yağdırdı, Nysa denen dağa kadar onu takip etti, burada kader tanrıçaları kaçığın aklını çeldi; güçleneceğine ikna ederek ölümlü meyvelerin tadına baktırdı.⁹⁹ Yeniden kovalanarak Thrake'ye geldi; Haimos dağında savaşa katıldı, bütün dağları fırlatmaya başladı. Fakat dağlar yıldırımın gücüyle geri teptiğinde, dağın üzerine dere gibi kan fışkırdı, bu nedenle dağa Haimos adı verildiğini söylerler.¹⁰⁰ Sicilya denizi yoluyla kaçmaya başladığında, Zeus Sicilya'daki Etna dağını onun üzerine fırlatıp attı. Bu kocaman bir dağdır, Zeus'un yağdırdığı yıldırımlardan çıkan ateş patlamalarının bugü-

C. 1, s. 29 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 86). Mısır'da tanrıların hayvanlara dönüşmesi hikâyesini, Lukianos'un dirayetle algıladığı gibi, Yunanlılar belki Mısırlıların hayvanlara tapmasını açıklamak için uydurdular (*De sacrificiis*, 14).

⁹⁸ Nonnos'a göre (*Dionys.* i. 481 vd.), çoban kılığına girerek, Zeus'un kesilen tendonları için Typhon'a dil döken Kadmos'tu, onları, canavara büyüleyici bir müzik çalacağı lirine tel olarak istiyormuş gibi yapmıştı. Başka hiçbir Yunanlı yazar bu barbarca ve belli ki çok eski olan hikâyeden söz etmez.

⁹⁹ Kader tanrıçalarının Typhon'u böyle kandırmasının hikâyesi anlaşılan başka türlü bilinmemektedir.

¹⁰⁰ Haimos, *haima* (kan) kökünden gelir; "Kanlı dağ". Mısır'da bir kente de aynı nedenle aynı adın verildiği söylenir. (Bizanslı Stephanos, *Ἡρώ* maddesi).

ne kadar geldiğini söylerler.¹⁰¹ Bu konu için bu kadar yeter.

¹⁰¹ Etna dağının altındaki Typhon için bkz. Aiskhylos, *Prometheus Vinc-tus*, 363 vd.; Pindaros, *Pyth.* i. 17 (32) vd.; Ovidus, *Fasti*, iv. 491 vd.; *Dönü-şümler* v. 352 vd.

II. Deukalion Ailesi

VII. [Prometheus insanları yaratır, ateşi çaldığı için Kaukasos'a çivilenir] 1 Prometheus sudan ve yerden kalıba insanlar döktü,¹ onları Zeus'tan habersiz rezene sapında sakladığı ateşe verdi.² Fakat Zeus bunu öğrendiğinde,

¹ Prometheus'un insan ırkını yaratması konusunu karş. Stobaeus'ta Philemon, *Florilegium*, ii. 27; Pausanias, x. 4. 4; Lukianos, *Diologi deorum*, i.; Libanius, *Orat.* xxv. 31, C. ii., par. 552, ed. R. Foerster; Ovidus, *Dönüşümler*, i. 82 vd.; Iuvenalis, *Sat.* xiv. 35. Efsanenin daha eski versiyonlarında (Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 510 vd., *İşler ve Günler*, 48 vd.; Aiskhylos, *Prometheus Vincetus*), Prometheus'un insanı yaratmadığı, yalnızca ona iyilik ettiği görülür.

² Karş. Hesiodos, *İşler ve Günler*, 50 vd., *Tanrıların Doğuşu*, 565 vd.; Aiskhylos, *Prometheus Vincetus*, 107 vd.; Platon, *Protogoras*, II, par. 321; Hyginus, *Fab.* 144; a.g.y. *Astronom.* ii. 15. Servius'a göre, (Vergilius, *Sırtımaç Türküleri*, vi. 42 üzerine), Prometheus, güneşin tekerleğine meşale koyarak ateşi çaldı. Ateşin ilk çalınma hikâyeleri insanlar arasında yaygındır. Bkz. Ek, "Ateşin Ortaya Çıkışıyla İlgili Mitler". Prometheus'un çaldığı ateşi götürdüğünün söylendiği bitki (*νάρθηξ*) genellikle dev rezeneyle (*Ferula communis*) özdeşleştirilir. Bkz. L. Whibley, *Companion to Greek Studies*³ (Cambridge, 1916), s. 67. Tournefort, bitkinin Naksos'un güneyinde küçük ıssız bir ada olan Skinoso'da, yani antik Skhoinousa'da bol yetiştiğini bulmuştur (Plin. *Doğa Tarihi*, iv. 61). Yaklaşık yirmi beş santim aralarla boğumları ve dalları bulunan, tamamı sert kabuklarla kaplı, yaklaşık iki metre boyunda, yaklaşık on santim eninde bir sap tarif eder. "Bu sap beyaz öze doludur, çok kuru olduğu için fitil gibi tutuşur; ateş sapta mükemmelce yanmaya devam eder ve kabuğa zarar vermeden özü yavaş yavaş yakar; insanlar bu bitkiyi ateşi bir yerden bir yere götürmek için kullanırlar; gemicilerimiz onun içinde yiyecek saklarlar. Bu görenek çok eskidir, Hesiodos'un, Prometheus'un gökyüzünden ateşi çalarak rezene sapında taşığından söz ettiği pasajını açıklamaya yarayabilir.." Dahası, Hesiodos Yunanlıların bitkiye hâlâ *nartheka* dediklerini söyler. Bkz. P. de Tournefort, s. 53 *Relation d'un Voyage du Levant* (Amsterdam, 1718), i. 93. Bitki tek mil Yunanistan'da yaygındır, özellikle Atina yakınında Phalerion'da boldur. Bkz. W. G. Clark, *Peloponnesus* (Londra, 1858), s. 111; J. Murr, *Die Pflanzenwelt in der griechischen Mythologie* (Innsbruck, 1890), s. 231. J. T. Bent, Naksos'ta uzun kamış çitlerle ayrıl-

onun bedeninin İskit ülkesinde Kaukasos dağına mihlanmasını emretti. Prometheus dağa mihlandı, yıllarca bağlı kaldı. Bir kartal her gün üzerine çullanıyor, ciğerinin loplarını yiyip yutuyor, ciğeri gece büyüyordu. Herakles'i ele aldığımızda göreceğimiz gibi, Herakles sonradan onu kurtarıncaya kadar Prometheus'un hırsızlığı karşısında ödediği ceza buydu.³

[Deukalion'la Pyrrha tufandan kurtulur] 2 Prometheus'un bir oğlu vardı, Deukalion.⁴ Phthia dolaylarındaki bölgelerde hüküm sürdü, Epimetheus'la tanrıların yarattığı ilk kadın Pandora'nın kızı Pyrrha'yla evlendi.⁵ Zeus Tunç Çağında insanları yok ettiğinde Deukalion Prometheus'un tavsiyesiyle bir sandık yaptı,⁶ içine yiyecek içecek depoladı, Pyrrha'yla birlikte bindi. Fakat Zeus gökyüzünden şiddetli bir yağmur yağdırarak Yunanistan'ın büyük

muş portakal bahçeleri görmüştür, şunları ekler: “Lesbos'ta bu kamışa *νάρθηκα* (*νάρθηξ*) denir, Prometheus'un gökten ateşi indirdiği kamışın karşılığı olan, günümüze gelen eski bir kelime. Fikir iyi anlaşılabilir: Ateşi bir evden bir eve taşımak isteyen çiftçi, sönmesin diye onu bu kamışlardan birinin içine koyacaktır.” Bkz. J. Theodore Bent, *The Cyclades* (Londra, 1885), s. 365. Belki Bent rezeneyle kamışı karıştırmıştır. Akılcı Sicilyalı Diodoros, ateşin çalınması mitini açıklar, Prometheus çırayı keşfetmiştir, ateş bunlar birbirine sürtilerek yakılır, der. Bkz. Sicilyalı Diodoros, v. 67. 2. Fakat Yunan geleneği çitanın keşfini Hermes'e atfeder. Bkz. *Homeros'un Hermes'e Övgüsü*, 108 vd.

³ Prometheus'un kurtarılması konusunda bkz. ii. 5. 11.

⁴ Aşağıdaki Deukalion'la Pyrrha hikâyesinin tamamı, Homer, *İlyada*, i. 126'nın, Apollodoros'u otorite kabul ettiğini belirten geç dönem yorumcusu tarafından aktarılmaktadır.

⁵ Pandora'nın yaratılışı konusunda bkz. Hesiodos, *İşler ve Günler*, 60 vd., *Tanrıların Doğuşu*, 572 vd.; Hyginus, *Fab.* 142.

⁶ Deukalion tufanı konusunda bkz. Lukianos, *De dea Syria*, 12 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, i. 125-415; Hyginus, *Fab.* 153; Servius, Vergilius'un *Eclog.* vi. 41'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 57 vd., 99 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 189; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 73); *Folk-lore in the Old Testament*, i. 146 vd. Tufandan sağ kurtulduğu söylenen başka bir kişi Kerambos adlı biriydi: Hikâyede nymphelerin onu kanatlarına alıp Thessalia dağlarına götürdükleri anlatılır. Bkz. Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 353 vd.

bölümünde tufan çıkardı, öyle ki yakınlardaki yüksek dağlara kaçan birkaç kişi dışında bütün insanlar öldü. Bundan sonra Thessalia'daki dağlar ayrıldı, Isthmos'la Peloponnesos dışında tekmil dünya boğuldu. Fakat dokuz gün dokuz gece sandığıyla denizde giden Deukalion Parnassos'a sürüklendi, yağmur dinince orada karaya çıktı, Kaçış tanrısı Zeus'a adak sundu. Zeus ona Hermes'i gönderdi, ona seçim yapma fırsatı tanıdı, Deukalion insanlar olmasını seçti. Zeus'un emriyle, taşları kaldırıp başının üzerinden fırlattı, Deukalion'un fırlattığı taşlar erkek, Pyrrha'nın fırlattıkları kadın oldu. Dolayısıyla, metafor olarak insanlara, *laastan* "taştan" insanlar (*laos*) dendi.⁷

[Deukalion'un çocukları. Hellen'in oğulları Doros, Ksuthos, Aiolos ve onların çocukları] Deukalion'un Pyrrha'dan çocukları oldu, ilki Hellen'di, bazıları onun babasının Zeus olduğunu söyler, ikincisi Kranaos'tan sonra Attike'de hüküm süren Amphiktyon'du; üçüncüsü kızı Protagonia'ydı, Zeus'tan doğurduğu Aithlios'un annesiydi.⁸ 3 Orseis Hellen'e Doros, Ksuthos ve Aiolos'u⁹ doğurdu. Yunanlılara kendi adını vererek Hellenler dedi,¹⁰ ülkeyi oğulları arasında paylaştırdı. Ksuthos Peloponnesos'u aldı, Erekhthius kızı Kreusa'dan oğulları Akhaïos ve İon doğdu, Akhalılar ve İonialılar adlarını Akhaïos ve İon'dan aldılar. Doros Peloponnesos'un karşısındaki ülkeyi aldı,

⁷ Karş. Pindaros, *Olymp.* ix, 41 vd.; Hyginus, *Fab.* 153.

⁸ Deukalion'un çocuklarıyla ilgili bu pasaj Homeros, *İlyada*, xiii. 307'nin, Apollodoros'u otorite kabul ettiğini söyleyen geç dönem yorumcusu tarafından aktarılmaktadır.

⁹ Hellen ve oğulları için bkz. Strabon, viii. 7. 1, par. 383; Pausanias, vii. 1. 2; Konon, *Narrat.* 27. Homeros, *İlyada*, i. 2'ye geç dönemde yazılan yorumlara göre Ksuthos, Aiolos oğluydu.

¹⁰ Paros kronolojisine göre, ulusal ad M. Ö. 1521'de Yunanlılarından (*Graikoi*) Hellenlere dönüştü. Bkz. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, i. 542 vd. Karş. Aristoteles, *Meteorologica*, i. 14, par. 352; *Etymologicum Magnum*, par. 239, *Γραικός* maddesi; Bizanslı Stephanos, *Γραικός* maddesi; Pausanias, iii. 20. 6 ve benim notum; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 160.

burada yaşayanlara onun adı verilerek Dorlar dendi.¹¹ Aiolos Thessalia dolayındaki bölgelerde hüküm sürdü ve buranın sakinlerine Aioller dendi.¹² **[Aiolos kızları ve döl-leri: Perimede, Psidike, Alkyone]** Aiolos, Deimakhos kızı Enarete'yla evlendi, yedi oğlu, yani Kretheus, Sisypnos, Athamas, Salmoneus, Deion, Magnes, Perieres ve beş kızı, yani Kanake, Alkyone, Psidike, Kalyke, Perimede oldu.¹³

Perimede, Akhelus'a Hippodamas'la Orestes'i, Psidike de Myrmidon'a Antiphos'la Aktor'u doğurdu. 4 Alkyone, Sabah Yıldızı'nın oğlu Keyks'le evlendi.¹⁴ Bunlar gururları yüzünden telef oldular; zira Keyks eşinin Hera, Alkyone ise eşinin Zeus olduğu söylemişti.¹⁵ Fakat Zeus onları kuşa dönüştürdü; Alkyone'yi balıkçıl (*alkyon*), Keyks'i sümsük kuşu (*ceyx*) yaptı.¹⁶

[Kanake (Aloeusoğulları)] Kanake Poseidon'dan Hoplaus, Nireus, Epopeus, Aloeus ve Triops'u doğurdu. Aloeus, Triops kızı İphimedia'yla evlendi; ama Poseidon'a âşık oldu, sık sık deniz kıyısına giderek dalgaları ellerine doldurup kucağına döktü. Poseidon onunla buluştu ve Aloadlar denen iki oğlu, Otos'la Ephialtes doğdu.¹⁷ Bunlar

¹¹ Dorların ilk merkezleri için bkz. Herodotos, i. 56.

¹² Thessalia Aiollerini karş. Pausanias, x. 8. 4; Sicilyalı Diodoros, iv. 67. 2.

¹³ Aiolos'un soyundan gelenler ve yerleşimleri için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 67. 2-7; Pindaros, *Pyth.* iv. 107 (190)'a geç dönemde yazılan yorumlar.

¹⁴ Ovidus'a göre (*Dönüşümler*, xi. 271 vd.), Keyks'in yüzüne babasının parlaklığı yansımıştı.

¹⁵ Karş. Aristophanes, *Kuşlar*, 250'ye geç dönemde yazılan yorum; Homeros, *İlyada*, ix. 562'ye geç dönemde yazılan yorum; Eustathios, Homeros'un a. g. e. par. 776'sı üzerine. Hikâye antik dönemin bir Yunan göreneğini hatırlatabilir belki, buna göre, krallara hep Zeus denirdi. Bkz. I. Tzetzes, *Antehomerica*, 102 vd.; a.g.y. *Chiliades*, i. 474; A. B. Cook, "The European Sky-god", *Folk-lore*, xv. (1904), s. 299 vd.

¹⁶ Karş. Lukianos, *Halycon*, 1; Aristophanes, *Kuşlar*, 250'ye geç dönemde yazılan yorum; Ovidus, *Dönüşümler*, xi. 410 vd., özellikle 710 vd.; Hyginus, *Fab.* 65. Deniz kuşu *ceyx*'in tanımlaması kuşkuludur. Bkz. D'Arcy Wentworth Thompson, *Glossary of Greek Birds* (Oxford, 1895), s. 81.

¹⁷ Aloadlar için bkz. Homeros, *Odyseia*, xi. 305 vd.; Vergilius, *Aineias*, vi.

her yıl bir dirsek* eninde, bir kulaç** boyunda büyüdüler. Dokuz yaşına geldiklerinde¹⁸ enleri dokuz dirsek, boyları dokuz kulaçtı, tanrılarla savaşmaya karar verdiler. Ossa'yı Olympos'un, Pelion'u Ossa'nın üzerine koydular, bu dağları göğe kadar yükseltmekle tehdit ettiler, denizi dağlarla doldurarak kurutacaklarını, karayı deniz haline getireceklerini söylediler. Ephialtes Hera'yı, Otos Artemis'i kazanmaya çalıştı; dahası, Ares'i bağladı.¹⁹ Yine de Hermes Ares'i gizlice kurtardı, Artemis Aloadları hile yaparak Naksos'ta öldürdü. Geyik kılığına girerek aralarına sızdı, hayvanı vurmak isterlerken kargılarıyla birbirlerini vurdu-
lar.²⁰

[Kalyke, Endymion, Aitolos, Pleuron, Kalydon ve çocukları (Marpessa), 5-10] 5 Kalyke'yle Aethlios'un Endymion adında bir oğlu vardı. Aiolıları Thessalia'dan çıkardı, Elis'i kurdu. Fakat bazıları onun Zeus oğlu olduğunu söylerler. Güzelliği herkesi geride bırakırdı, Ay ona âşık oldu ve Zeus ona istediğini seçme fırsatı verdi, o da yaş almadan, ölümsüz kalarak sonsuza kadar uyumayı seçti.²¹

582 vd.; Hyginus, *Fab.* 28.

* Dirsek: Orta parmağın ucundan dirseğe kadar bir uzunluk ölçüsü birimi (43-56 cm) -çn.

** Kulaç: Yaklaşık 1.80 m uzunluğunda derinlik ölçüsü birimi -çn.

¹⁸ Homeros'un (*Od.* xi. 31) anlamı tartışılan ἐννέγοι'sini bu yanıtlar. Bkz, Merry, Homeros'un *Od.* x. 19'u üzerine. Hyginus (*Fab.* 28) ἐννέγοι'yi Homeros gibi anlar ("cum essent annorum novem").

¹⁹ Ares'i on üç ay tunç bir küpe hapsettikleri, Ares'in, Hermes'in aracılığıyla büyük bir tükenmişlik durumundayken kurtulduğu söylenir. Bkz. Homeros, *İl.* v. 385 vd. Karş. "Ares tunç küpte" notum, *Classical Review*, ii (1888) s. 222.

²⁰ Karş. Hyginus, *Fab.* 28.

²¹ Endymion ve Ay konusunda bkz. Apollonius Rhodius, *Argon.* iv. 57 vd., ve geç dönemde yazılan yorum; Pausanias, v. 1. 4; *Mythographi Graeci*, ed. Westermann, s. 319 vd., 324; Hyginus, *Fab.* 271. Apollodoros'un bu pasajını Zenobius (*Cent.* iii. 76) neredeyse kelimesi kelimesine aktarır ama her zamanki gibi, otorite kabul ettiği kişiden söz etmez. Endymion'un sonsuz uykusu dillere destandır. Bkz. Platon, *Phaidon*, 17,

6 Endymion'un Naiad nymphesinden veya bazılarının dediği gibi, İphianassa'dan oğlu Aitolos doğdu, Phoroneus oğlu Apis'i öldürüp Kuretes ülkesine kaçtı. Orada ev sahiplerini, Phthia'yla Apollon'un oğulları Doros, Laodokos ve Polypoetes'i öldürdü, ülkeye kendi adını vererek Aitolia dedi.²²

7 Aitolos'la Phorbos'un kızı Pronoe'nin oğulları Pleuron'la Kalydon vardı, Aitolia kentlerine onların adları verildi. Pleuron, Doros kızı Ksanthippi'yle evlendi, oğulları Agenon'la kızları Sterope, Stratonike, Laophonte doğdu. Kalydon'la Amythaon kızı Aiolia'nın kızları vardı; Epikaste ve Ares'e Oksylos'u doğuran Protogenia. Pleuron oğlu Agenor, Kalydon kızı Epikaste'yle evlendi, Porthaon ve Demonike doğdu, Demonike Ares'ten Evenos, Molos, Pylos ve Thestios'u doğurdu.

8 Evenos'un, Apollon'un kur yaptığı bir kızı vardı, Marpessa, ama Apharios oğlu İdas, Poseidon'dan aldığı kanatlı arabayla onu kaçırdı.²³ Arabayla onun peşine düşen Evenos Lykormas ırmağına geldi ama onu yakalayamayınca atları öldürüp kendini ırmağa attı, ırmağa Evenos adı verildi. 9 Fakat İdas Messene'ye geldi, kıza âşık olan Apollon onu kızıdan vazgeçirmeliydi. Kız için mücadele ederlerken Zeus onları ayırdı, bakirenin ikisinden hangisiyle evleneceğini kendisinin seçmesine fırsat verdi; kız yaşlanınca, Apollon'un kendisini terk edeceği korkusuyla İdas'ı ken-

par. 72 c; Macarius, *Cent.* iii. 89; Diogenianus, *Cent.* iv. 40; Cicero, *De finibus*, v. 20. 55; karş. a.g.y. *Tuscul. Disput.* i. 38. 92.

²² Karş. Pausanias, v. 1. 8; Konon, *Narrat.* 14.

²³ Evenos'la Marpessa için bkz. Homeros, *İlyada*, ix. 557'ye geç dönemde yazılan yorum; Eustathios, Homeros'un a.g.e., s. 776'sı üzerine; Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar*, 40; Hyginus, *Fab.* 242 (Evenos'a Herakles oğlu der). Bu yazarların ilk ikisine göre, Oinomaos gibi, Evenos da kızının taliple-riyle araba yarışı yapar, kızını kazanana vereceğini vadederd; ama yenilen rakiplerin kafalarını kesip evinin duvarına mılırlardı. Anlaşılan, bu Apollodoros'un önündeki hikâyenin değişik bir versiyonuydu, gerçi onu biraz kısaltmıştır.

dine koca seçti.²⁴

10 Thestios'un Kleoboia kızı Eurythemis'ten kızları ve oğulları vardı: Kızları Althaia, Leda,²⁵ Hypermnestra, oğulları İphiklos, Evippos, Pleksippos ve Eurypylos'tu.

Porthaon'la Hippodamos kızı Euryte'nin oğulları Oineus, Agrios, Alkathos, Melas, Leukipeus ve kızı Sterope vardı, Sterope'nin Akhelus'tan Sirenleri doğurduğu söylenir.

VIII. [Pleuron torunu, Dianira'yla Meleagros'un oğlu Oineus, 1-2] 1 Dionysos asma bitkisini ilk defa Kalydon'da hüküm süren Oineus'a verdi.²⁶ Oineus, Thestios kızı Althaia'yla evlendi, çukurun üzerinden atladığı için kendi eliyle öldürdüğü Tokseus dünyaya geldi.²⁷ Tokseus'tan başka Tyreus'la Klymenos ve Andraimon'la evlenen kızı Gorge, Dionysos'tan Althaia'yı doğurduğu söylenen diğer kızı Dianira vardı. Bu Dianira araba kullanır, savaş sanatını uygulardı, Herakles onunla evlenmek için Akhelus'la savaşıyordu.²⁸ 2 Althaia'nın Oineus'tan bir oğlu vardı, Meleagros,²⁹ gerçi babasının Ares olduğu söylenirdi. Yedi gün-

²⁴ Karş. Homeros, *İlyada*, ix. 557'ye (Simonides'ten söz eden) geç dönemde yazılan yorum; Eustathios, Homeros'un *a.g.e.* par. 776'sı üzerine; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 561; Pausanias, v. 18. 2.

²⁵ Pausanias (iii. 13. 8) Leda'nın Pleuron oğlu Agenor oğlu Thestios kızı olduğunu söylerken Apollodoros'la hemfikirdir; soyağacı konusunda Areus'un epik şiirini otorite kabul ettiğini belirtir.

²⁶ Karş. Hyginus, *Fab.* 129.

²⁷ Romulus'un da yükselen Roma surunun üzerinden atladığı için Remus'u öldürdüğü söylenir (Livius, i. 7. 2).

²⁸ Bkz. Apollodoros, ii. 7. 5 ve not.

²⁹ Meleagros'un yaşamı ve ölümüyle ilgili aşağıdaki hikâyenin tamamını birkaç kelime değişikliği ve birkaç atlamayla Zenobius (*Cent.* v. 33) aktarmaktadır. Hikâyeyi Bakkhylides (*Epinic.* v. 93 vd.) ve yanan odundan veya Meleagros'un ölümünden açıkça söz etmese de Homeros (*İlyada*, ix. 529-599) anlatır. Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 34; Ovidius, *Dönüşümler*, viii. 270 vd.; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* ii. 481'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 46 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 146). Sophokles ve Euripides onu tragedyalarının teması haline getirir. Bkz. Aug. Nauck, *Tragicorum Graecorum Fragmenta*² (Leipzig, 1889), s. 219 vd., 525 vd. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson,

lükken kader tanrıçalarının geldikleri, ocakta yanan odun söndüğünde Meleagros'un öleceğini söyledikleri belirtilir. Bunu duyan Althaia odunu kapıp bir sandığa sakladı.³⁰ Meleagros büyüyünce yürekli, yenilmez biri oldu ama sonu aşağıdaki gibi geldi. Ülkenin yıllık ürünlerinin ilk meyvelerini tanrıların hepsine adayan Oineus Artemis'i unuttu. Fakat gazaba gelen tanrıça toprağın ekilmesini engelleyen, karşısına çıkan sığırları ve insanları telef eden olağandışı büyüklükte ve güçte bir yabandomuzu gönderdi. Oineus bu yabandomuzuna saldırmak için Yunanistan'ın en soylu erkeklerini topladı, hayvanı kim öldürürse ödül olarak derisini ona vermeyi vadetti. **[Kalydon'da yaban domuzu avı (avcılarının listesi)]** Yabandomuzunu avlamak için toplananlar şunlardı:³¹ Oineus oğlu Meleagros; Ares oğlu Dryas; bunlar Kalydon'dan geldiler; Messene'den Apharios oğulları İdas'la Lynkeus; Lakadaimon'dan Zeus'la Leda'nın oğulları Kastor'la Polydeukes; Atina'dan Aigeus oğlu Theseus; Pherai'den Pheres oğlu Admetos; Arkadia'dan Lykurgos oğulları Ankaïos'la Kephios; İolkos'tan Aison oğlu İason; Thebes'ten Amphitryon oğlu İphikles; Larissa'dan İksion oğlu Pirithos; Phthia'dan Aiakos oğlu Peleus; Salamis'ten Aiakos oğlu Telamon; Phthia'dan Aktor oğlu Eurytion; Arkadia'dan Skhoineus

ii. 64 vd.

³⁰ Meleagros'un yaşamının bağlı olduğu yanan odun hikâyesi için ayrıca bkz. Aiskhylos, *Adak Sunucular*, 604 vd.; Bakkhylides, *Epinic*. v. 136 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 34. 6 vd.; Pausanias, x. 31. 4; Antoninus Liberalis, *Transform*. 2; Dion Khrysostomos, *Söylevler*. lxxvii. C. 2, s. 231, ed. L. Dindorf; Homeros, *İlyada*, ix. 534'e geç dönemde yazılan yorum; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 445-525; Hyginus, *Fab*. 171. 174; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb*. ii. 481'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 47 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 146). Hikâye "dış ruh"la ilgili kapsamlı bir masallar sınıfı veya insan yaşamının kendi bedeni dışındaki bir nesneye veya bir hayvana bağlı olduğu inancı kapsamında. Bkz. *Balder the Beautiful*, ii. 94 vd.

³¹ Kalydon yabandomuzunu avlayan kahramanların listesi için bkz. Ovidus, *Dönüşümler*, viii. 299 vd.; Hyginus, *Fab*. 173.

kızı Atalanta; Argos'tan Oikleus oğlu Amphiaraos, Thistios oğulları da onlarla geldi. Toplandıklarında Oineus onları dokuz gün ağırladı; ama onuncu gün Kepheus, Ankaios ve diğerleri bir kadınla birlikte ava çıkmaya dudak bükünce, Meleagros onları Atalanta'yla birlikte av sürmeye zorladı, zira İdas'la Marpessa'nın kızı Kleopatra'yla evli olmasına rağmen Atalanta'dan da çocuğu olmasını istiyordu. Yabandomuzunun etrafını sardıklarında canavar Hyleus'la Ankaios'u, Peleus da kargısıyla istemedi Eurytion'u öldürdü. Fakat yabandomuzunu ilkin okuyla sırtından Atalanta, sonra da gözünden Amhiaraus vurdu; Meleagros ise onu böğründen bıçağıyla öldürdü ve derisini aldığı anda Atalanta'ya verdi. Yine de erkekler varken bir kadının ödül almasının hata olduğunu düşünen Thistios oğulları deriyi Atalanta'dan aldılar, Meleagros almak istemiyorsa doğuştan gelen öncelikleriyle onun kendilerine ait olduğunu iddia ettiler. **[Meleagros'un ölümü]** 3 Fakat Meleagros öfkelenerek Thistios oğullarını öldürdü, deriyi Atalanta'ya verdi. Gel gör ki kardeşlerinin öldürülmesinin üzüntüsüyle, Althaia odunu yaktı, Meleagros anında son nefesini verdi.

Fakat bazıları Meleagros'un böyle ölmediğini,³² Thistios oğulları yabandomuzunu önce İphiklos'un vurduğunu öne sürerek deriyi istediklerinde Kureteslerle Kalydonlular arasında savaş çıktığını söylerler; Meleagros birden ortaya çıkıp³³ Thistios'un birkaç oğlunu öldürdüğünde, Althaia ona lanet etmiş, o da öfke içinde evinde kalmış; ne var ki düşman surlara yaklaşp vatandaşlar gelip kendilerini kurtarması için ona yakardıklarında eşini gönülsüzce bırakıp dışarı fırlamış, Thistios'un öbür oğullarını da öldürdükten sonra savaşırken ölmüş. Meleagros öldükten sonra Althaia ve Kleopatre kendilerini asmışlar, ölüye yas tutan

³² Aşağıdaki Meleagros'un ölümü hikâyesinin büyük bölümü Homeros, *İlyada*, ix. 529 vd.'da geçen hikâyedir.

³³ O tarihte Kureteslerin kuşattıkları Kalydon'dan.

kadınlar kuşa dönüştürülmüşler.³⁴

[Oineus oğlu Tydeus. Oineus'un ölümü, 4-6] 4 Althaia'nın ölümünden sonra Oineus, Hipponos kızı Periboia'yla evlendi. *Thebaid*'in yazarı, Olenos yağmalandığında Oineus'un Periboia'yı onur armağanı olarak aldığını söyler; ama Hesiodos, Amarynkeus oğlu Hippostratos'un Periboia'yı baştan çıkardığını, babası Hipponos'un, Akhaia Olenos'tan Yunanistan'ın uzağında yaşayan Oieneus'a onu öldürmesini emrederek gönderdiğini söyler.³⁵ 5 Yine de, bazıları Hipponos'un, kızını Oineus'un baştan çıkardığını anladığını, bu nedenle, gebe kaldığında onu Oineus'a gönderdiğini söylerler. Oineus'a Tydeus'u doğurur. Fakat Pisandros, Tydeus'un annesinin Gorge olduğunu, zira Zeus'un, Oineus'un öz kızına âşık olmasını istediğini söyler.³⁶

Bazıları, Tydeus büyüüp yürekli bir adam olduğunda Oineus'un erkek kardeşi Alkathos'u öldürdüğü için sürgün edildiğini söylerler; ama *Alcmaeonid*'in yazarına göre, onun kurbanları Dineus'a suikast düzenleyen Melas oğullarıydı; adları Pheneus, Euryalos, Hyperlaos, Antiokhos, Eumedes, Sternops, Xanthippos, Sthenelaos'tu; ama Phekydes'in söylediğine göre, kendi kardeşi Olenias'ı öl-

³⁴ Bu kuşlara Yunanca *meleagrides*, yani beç tavuğu (*Numida sp.*) denir. Bkz. Antoninus Liberalis, *Transform.* 2; Aelianus, *De natura animalium*, iv. 42; Ovidus, *Dönüşümler*, viii. 533-546; Hyginus, *Fab.* 174; Plinius, *Doğa Tarihi*, x. 74, xxxvii. 40. Artemis'e tapanlar kuş yemekten şiddetle kaçınırlardı; bu kaçınmanın nedenini Sporad adalarından biri olan Leros'un yerlileri bilirlerdi (Aelianus, *a.g.e.*). Kuşlar bakirenin (Artemis?) adadaki kutsal alanında tutulur ve rahipler tarafından beslenirdi (Athenaios, xiv, 71, par. 655 c). Artemis'in asayla dokunarak Meleagros'un iki kız kardeşini kuşa, sonra da Leros adasına dönüştürdüğü söylenirdi (Antoninus Liberalis, *a.g.e.*). Kuşlar konusunda bkz. D'Arcy Wentworth Thompson, *Glossary of Greek Birds* (Oxford, 1895), s. 114 vd.

³⁵ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 35. 1 vd., yazara göre, Periboia Ares'ten bir çocuğu olduğunu iddia eder. Sophokles bu konuda bir tragedya yazmıştır; bunun birkaç fragmanı günümüze gelmiştir (*The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, i. 216 vd.).

³⁶ Gorge, Oineus kızıydı. Yk. bkz. i. 8. 1; Pausanias, x. 38. 5.

dürdü.³⁷ Agrios onu suçlayınca Argos'a kaçtı, Adrastos'a geldi, Adrastos kızı Deipyle'yle evlendi, oğlu Diomedes doğdu.

6 Thydeus Adrastos'la birlikte Thebai seferine katıldı,³⁸ Melanippos'un yaralaması sonucu öldü. Fakat Agrios oğulları, yani Thersites, Onkhestos, Prothos, Keleutor, Lykopeus, Melanippos krallığını Oineus'tan alıp babalarına vermek için mücadele ettiler, dahası, henüz sağ olan Oineus'u kafese koyarak işkence ettiler.³⁹ Yine de daha sonra Diomedes Alkmaion'la birlikte Argos'tan gizlice gelerek Agrios'un, çok geçmeden Peloponnesos'a kaçan Onkhestos ve Thersites dışında bütün oğullarını öldürdü; Oineus yaşlandığı için, Diomedes krallığı, Oineus kızıyla evlenen Andraimon'a verdi ama Oineus'u Peloponnesos'a götürdü. Yine de Agrios'un kaçan oğulları Arkadia'da Telephos'un ocağının yakınında yaşlı adamı pusuda bekleyip öldürdüler. Fakat Diomedes cesedi Argos'a getirdi, şimdi onun adı verilerek Oinoe kenti denen yere gömdü.⁴⁰ Adrastos'un veya bazılarının dediği gibi, Aigialeus'un kızı Aigialia'yla evlendi, Thebai ve Troia savaşlarına katıldı.

IX. [Aioloşoğulları ve döller: Phrikhos ve Helle'nin babası Athamas (Altın Post)] 1 Aioloşoğullarından Athamas Boiotia'da hüküm sürerdi, Nephele'den oğlu Phrik-

³⁷ Karş. Eustathios, Homeros'un *İlyada* xiv. 122'si üzerine par. 971; Homeros, *İlyada*, xiv. 114, 120'ye geç dönemde yazılan yorum; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. iii. s. 38, frag. 799; Statius, *Theb.* i. 401 vd., Lactantius Placidus'un yorumuyla, s. 47 vd., ed. R. Jahnke. Tydeus'u kimin öldürdüğü konusunda hikâyeler farklıdır ama Kalydon'dan Argos'taki Adrastos'a kaçtığı, Adrastos'un onu cinayetten arındırdığı (Eustathios ve Homeros, *a.g.e.*'e geç dönemde yazılan yorum), ona kendi kızını eş olarak verdiği konusunda fikir birliği vardır. Karş. Apollodoros, iii. 6. 1.

³⁸ Aş. bkz. iii. 6. 3 vd.

³⁹ Bunu ve bundan sonrakileri karş. Pausanias, ii. 25. 2; Aristophanes, *Acharn.* 418; Antoninus Liberalis, *Transform.* 37; Hyginus, *Fab.* 175. Hikâye Euripides'in *Oeneus* adlı trajedisinin temasıdır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 536 vd.

⁴⁰ Karş. Pausanias, ii. 25. 2.

sos'la kızı Helle doğdu.⁴¹ İkinci bir kadınla, İno'yla evlendi, ondan Learkhos'la Melikertes doğdu. Fakat İno Nephele'nin çocuklarına kumpas kurdu; kadınları buğdayın tohumlarını kavursunlar diye ikna etti; kadınlar buğdayı aldılar, erkeklere haber vermeden kavurdular. Fakat kavrulmuş buğday ekilen toprak yıllık ürününü vermedi; Athamas, kıtlıktan nasıl kurtulabileceğini sormak için elçiler gönderdi. İno elçileri, Phriksos Zeus'a kurban edilirse verimsizliğin sona ereceği kehanetinde bulunulduğunu söylemeye ikna etti. Athamas bunu duyduğunda ülkenin sakinleri Phriksos'u sunağa getirmesi için ona baskı yaptılar. Fakat Nephele kızı Helle'ye birlikte onu ellerinden aldı, onlara Hermes'ten aldığı altın postlu bir koç verdi, koç onları gökte taşıdı, ülkeyi ve denizi aştılar. Fakat Sigion'la Khersonese arasındaki denizin üzerindelerken Helle düşüp boğuldu, denize onun adı verilerek Hellespontos denildi. Fakat Phriksos Kolkhia'ya geldi, buranın kralı Güneş'le Perseis'in oğlu, Kirke'nin ve Minos'un evlendiği Pasip-

⁴¹ Athamas, Phriksos ve Helle'nin hikâyesi için bkz. Zenobius, *Cent.* iv. 38; Apostolius, *Cent.* xi. 58; Aristophanes, *Bulutlar*, 257'ye geç dönemde yazılan yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 22; Eustathios, Homeros'un *İlyada* vii. 86, par. 667'si üzerine; Homeros, *İlyada*, vii. 86'ya geç dönemde yazılan yorum; Sicilyalı Diodoros, iv. 47; Hyginus, *Fab.* 1-3; a.g.y., *Astronomica*, ii. 20; Lactantius Placidus, Statius'un *Achill.* i. 65'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 8, 120 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 23; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 134). Herodotos'a (vii. 197) göre, Phriksos soyundan gelenlerde, ailenin en büyük oğlu prytanion'dan içeriye girerse, (belli ki Laphystios Zeus'a) kurban edilmesi kuralı vardı; bu nedenle, böyle bir akıbet riskinden kaçmak için ailede birçok kişi yabancı ülkelere gitmişti. Sophokles *Athamas* adlı bir tragedya yazmıştır, burada çelenklerden taç giymiş kralın kurban edilmek üzere Zeus sunağına götürüldüğünü ama sonunda Herakles'in müdahalesiyle kurtulduğunu anlatır (Aristophanes, *Bulutlar*, 237'ye geç dönemde yazılan yorum; Apostolius, xi. 58; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, i. 1 vd.). Bu gelenekler sonuçta, Athamas kraliyet soyunda en büyük oğlun ekinlerde sorun çıkmasını önlemek veya buna çare olmak için belli aralarda kurban edildiğine, daha sonraları insan yerine koç kurban edilmesinin genellikle kabul gördüğüne işaret eder. Karş. *The Dying God*, s. 161 vd.

hae'nin kardeşi Aietes'ti. Phriksos'u ağırladı, ona kızlarından birini, Khalkiope'yi verdi. Phriksos altın postlu koçu Kaçış Tanrısı Zeus'a kurban etti, postunu Aietes'e verdi, o da onu Ares korusunda bir meşeye mıhladı. Phriksos'un Khalkiope'den çocukları, yani Argos, Melas, Phrontis ve Kytisoros oldu.

[Athamas'la İno'nun ölümleri] 2 Fakat sonra Athamas Hera'nın gazabıyla İno'nun çocuklarından da yoksun kaldı; bir delilik nöbetinde Learkhos'u okla vurdu, İno Melikertes'le birlikte kendini denize attı.⁴² Athamas Boiotia'dan sürülünce nereye yerleşeceğini tanrıya sordu, vahşi hayvanları misafir edebileceği herhangi bir yere yerleşmesi kehanetini alınca, bir koyunu parçalayıp yutan kurtlara âşık oluncaya kadar ülkenin büyük bölümünü dolaştı; ama kurtlar onu görünce avlarını bırakıp kaçtılar. Athamas bu ülkeye yerleşti, kendi adından kinaye ona Athamantia dedi;⁴³ Hyseus kızı Themisto'yla evlendi, Leukon, Erythrios, Skhoineus ve Ptos doğdu.

[Sisyphos ve taşı] 3 Aiolos oğlu Sisyphos şimdi Korinthos denen Ephyra'yı kurdu,⁴⁴ Atlas kızı Merope'yle evlendi. Glaukos adında bir oğulları vardı, Eurymede'den doğan oğlu Bellerophontes soluğundan ateş fışkıran Khimera'ya öldürdü.⁴⁵ Fakat Sisyphos'a Hades'te, bir taşı tepeye

⁴² Karş. Zenobius, *Cent.* iv. 38; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 229; Homeros, *İlyada*, vii. 86'ya geç dönemde yazılan yorum; Eustathios, Homeros'un *İlyada* vii. 86, par. 667'si üzerine; a.g.y., Homeros'un *Odyseia* 5. 339'u üzerine, par. 1543; Pausanias, i. 44. 7 vd., ix. 34. 7; Ovidus, *Dönüşümler*, iv. 481-542; Hyginus, *Fab.* 4 ve 5. Euripides birkaç pasajı günümüze gelen *Ino* tragedyasını yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², par. 482 vd. Athamos'u Hera'nın delirttiği söylenir, zira bebek Dionysos'u Hermes'ten alıp kız çocuk gibi yetiştirdiği için ona kızgındı. Bkz. Apollodoros, iii. 4. 3; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 22.

⁴³ Karş. Platon, *Minos*, par. 315 c'ye geç dönemde yazılan yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 22; *Etymologicum Magnum*, Ἀθαμάντιον maddesi, s. 24. 10. Bu yazarların sonuncusuna göre, Athamantia Thessalia'da bir ovaydı.

⁴⁴ Karş. Homeros, *İlyada*, vi. 152 vd.; Pausanias, ii. I. 1.

⁴⁵ Bellerophontes ve Khimera için bkz. Apollodoros, ii. 3. 1 ve not.

çıkarmaya çalışarak elleriyle ve başıyla yuvarlama cezası verildi; ama Sisypchos ne kadar itse de taş gerisingeri geldi.⁴⁶ Bu cezaya Asopos kızı Aigina uğruna katlandı; zira Zeus Aigina'yı gizlice kaçırdığında Sisypchos'un bu sırrı kızını arayan Asopos'a açıkladığı söylenir.

[Dioneus] 4 Dion, Phokis'te hüküm sürüyordu, Ksuthos kızı Diomode'yle evliydi; Asterodia adında bir kızıyla Ainetos, Aktor, Phylakos, ve Erekteus kızı Prokris'le evlenen Kephalos adlı oğulları vardı.⁴⁷ Fakat sonra Şafak ona âşık oldu, onu kaçırdı.

[Perieres] 5 Perieres Mesene'yi aldı, Perseus kızı Gorgophone'yle evlendi, ondan oğulları yani Aphareus, Leukippos,⁴⁸ Tyndareus ve İkarios dünyaya geldi. Fakat birçok kişi Perieres'in Aiolos oğlu olmadığını, Amyklas oğlu Kynortas oğlu olduğunu söylüyordu;⁴⁹ Perieres'in soyundan gelenlerin hikâyesini Atlas'ın ailesini ele aldığımızda anlatacağız.

⁴⁶ Sisypchos ve taşı için bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 593-600. Homeros Sisypchos'a neden bu cezanın verildiğini söylemez, Pausanias da (ii. 5. 1), Homeros'un (*İlyada*, i. 180) geç dönem yorumcusu da ona bu cezanın verilmesine neden olan suç konusunda hemfikirdir. Hyginus, onun çektiği acıların nedeninin saygısızlık olduğuna karar verir (*Fab.* 60). Ölüme pranga vurduğunun, öyle ki Ares Ölümü serbest bırakıp Sisypchos'u onun pençelerine verinceye kadar kimsenin ölmediğinin anlatıldığı bu kurnaz hilebazın güzel hikâyesi (Homeros, *İlyada*, vi. 153'e geç dönemde yazılan yorum), Aiskhylos, Sophokles ve Euripides'in oyunlarının temasıydı. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², par. 74 vd., 251, 572; *The Fragments of Sophokles*, ed. A. C. Pearson, c. 2, s. 184 vd. Atina'nın Otuz Tiran'ından biri olan Kritias'ın, aynı temada bir oyunu bulunduğu sanılır, tanrılara inanmanın kökenine tamamiyle kuşkucu bakan çok çarpıcı bir pasaj bize kadar gelmiştir. Bkz. Sextus Empiricus, ed. Im. Bekker, s. 402 vd.; *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², par. 771 vd.

⁴⁷ Karş. ii. 4. 7, iii. 15. 1. Şafak'ın yani Gündüz'ün Kephalos'a aşkı için bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 986 vd.; Pausanias, i. 3. 1; Antoninus Liberalis, *Transform.* 41; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 700-713; Hyginus, *Fab.* 189, 270.

⁴⁸ Karş. Pausanias, iv. 2. 2. ve 4.

⁴⁹ Aş. bkz. iii. 10. 3.

[**Magnes**] 6 Magnes bir Naiad nymphesiyle evlendi, oğulları Polydektes ve Diktys doğdu; bunlar Seriphos'ta koloni kurdular.

[**Salmoneus ve gök gürlemesi taklidi**] 7 Salmoneus önce Thessalia'ya yerleşti ama sonra Elis'e geldi, burada bir kent kurdu.⁵⁰ Burnu havadaydı, kendini Zeus'la bir tuttu, saygısızlığı yüzünden cezalandırıldı; zira kendisinin Zeus olduğunu söyledi, tanrılarının sunularını aldı, bunların kendisine sunulmasını emretti; kurutulmuş hayvan derilerini ve kazanları arabasıyla sürükleyerek yıldırımlar yağdırdığını, yanan meşaleleri savurarak şimşek çaktırdığını söyledi. Fakat Zeus onu yıldırımla çarptı, kurduğu kent tek mil sakinleriyle birlikte yok oldu.⁵¹

[**Salmoneus kızı, Neleus'la Pelias'in annesi Tyro, 8-10**] 8 Salmoneus'la Alkide'nin kızı Tyro'yu, Salmoneus'un erkek kardeşi Kretheus büyüttü, Tyro Enipeus ırmağına âşık oldu, akan suların kıyısında sık sık dolaşarak feryadını dile getiriyordu. Fakat Poseidon Enipeus'un kılığına girerek onunla yattı,⁵² Tyro terk ettiği ikiz oğullarını gizlice doğurdu. Bebekler yerde yatarken, yoldan geçen seyislerin

⁵⁰ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 68. 1. Kentine Salmone adı verildi, Bkz. Strabon, vii. 3. 31 ve 32, par. 356; Bizanslı Stephanos, Σαλμώνη maddesi.

⁵¹ Karş. Vergilius, *Aineias*. vi. 585 vd., ve Servius'un yorumu; Hyginus, *Fab.* 61; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 28, 93 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 82; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 56). Salmoneus'la ilgili geleneklerde Gök tanrı rolünü oynayan, sihir takli-diyle yağmur yağdırmaya, yıldırım düşürmeye ve şimşek çaktırmaya çalışan bir kral soyunun izini sürebiliriz belki. Bkz. *The Magic Art and the Evolution of Kings*, i. 310, ii. 177, 180 vd. Sophokles bu konuda satirik bir oyun yazmıştır (*The Fragments of Sophokles*, ed. A. C. Pearson, C. ii, s. 177 vd.)

⁵² Tyro'nun Enipeus ırmağına aşkı için bkz. Homeros, *Odyseia*, xi. 235 vd.; Lukianos, *Dial. Marin.* 13; Sicilyalı Diodoros, iv. 68. 3; Eustathios, Homeros'un *Odyseia* xi. 234'ü üzerine, par. 1681. Sophokles bu kadın kahramanın romantik aşkı ve üzüntüleri konusunda iki oyun yazdı, ikisinin de adı Tyro idi. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 272 vd.; *The Fragments of Sophokles*, ed. A. C. Pearson, C. ii, s. 270 vd.

kısrağı ikizlerden birine çifte attı, yüzünde grimsi mavi bir leke bıraktı. Seyis iki çocuğu da alıp yetiştirdi; yüzünde grimsi mavi (*pelion*) nişan bulunan çocuğa Pelias, diğerine Neleus adını verdi.⁵³ Büyüdüklerinde annelerini buldular, üvey anneleri Sidero'yu öldürdüler. Annelerine kötü davrandığını öğrendiklerinde ona saldırdılar ama Sidero onlara yakalanmadan önce Hera'nın kutsal alanına sığınmıştı.⁵⁴ Yine de Pelias onu o sunakların üzerinde kesti, Bundan sonra Hera'ya saygısızca davranmaya devam etti. 9 Fakat sonradan kardeşler birbirine düştü, sürgüne gönderilen Neleus Messene'ye geldi, Pylos'u kurdu, Amphion kızı Khloris'le evlendi,⁵⁵ kızı Pero'yla oğulları, yani Taurus, Asterios, Pylaon, Dimakhos, Eurybios, Epilaos, Phrasios, Eurymenes, Evagoras, Alastor, Nestor, ve Poseidon'un

⁵³ İkiz Pelias ve Neleus'un terk edilmesi ve bulunması konusunda bkz. Menandros, *Epitrepontes*, 108-116 (*Four Plays of Menander*, ed. E. Capps, s. 60 vd.); Homeros, *İlyada*, x. 334'e geç dönemde yazılan yorum; Eustathios, Homeros'un *Odyseia* xi. 253'ü üzerine, par. 1681. Eustathios'a (*a.g.e.*) ve Homeros'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusuna göre, Pelias kısarak, Neleus köpek sütü emdi. Karş. Aelianus, *Var. Hist.* xii. 42. Aristoteles (*Poetika*, 16, par. 1454, b 25) Sophokles'in *Tyro* adlı oyununda terk edilen bebeklerin tanınmasında, içinde bulundukları teknenin (*σκάφη*) etkisinin olduğunu söyler. Menandros biraz farklı bir geleneği takip etmiştir, zira çocukları yaşlı bir keçi çobanının bulduğunu, onların tanıdığı nişanın küçük bir kese veya cüzdan (*πηριδίον*) olduğunu söyler. Hayvanların emzirdiği, bir çiftçinin büyüttüğü ve krallık kavgasına giren, tanrı babayla insan annenin terk edilmiş ikizlerinin efsanesinin Romulus ve Remus efsanesiyle benzer noktaları vardır; Roma hikâyesinin kesin kaynağının Sophokles'in dramlaştırdığı haliyle Yunan masalı olduğu, erken dönem Roma tarihçisi Q. Fabius Pictor'a Yunan tarihçi Peparithoslu Diokles kanalıyla geldiği, Fabius Pictor'un bu konuda ve erken dönem Roma tarihiyle ilgili başka birçok konuda onun izinden gittiği ortaya atılmıştır (Plutarkhos, *Romulus*, 3). Sophokles'in, Pelias ve Neleus'un içine bırakıldığı tekne için kullandığı aynı *σκάφη* kelimesini Plutarkhos da (*a.g.e.*) Romulus ve Remus'un terk edildiği tekne için kullanır. Bkz. C. Trieber, "Die Romulussage", *Rheinisches Museum*, N. F. xliii. (1888), s. 568.

⁵⁴ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 175, Apollodoros'u kopya etmiş gibidir.

⁵⁵ Karş. Homeros, *Odyseia*, xi. 281 vd.; Pausanias, iv. 2. 5.

şekil değiştirme gücü verdiği Periklymenos doğdu. Herakles Pylos'u yağmalarken, Periklymenos savaşta kendini aslana, yılan ve arıya dönüştürdü ama Neleus'un öbür oğullarıyla birlikte Herakles onu da öldürdü. Yalnızca Nestor kurtuldu, çünkü Gerenalıların arasında büyümüştü.⁵⁶ Kratieus kızı Anaksibia'yla evlendi,⁵⁷ kızları Pisidike, Polykaste ve oğulları Perseus, Stratikhos, Aretos, Ekheperon, Psisitratos, Antilokhos, Thrasymedes doğdu.

10 Fakat Pelias Thessalia'da oturuyordu, Bias kızı Anaksibia'yla evliydi ama bazılarına göre, eşi Amphion kızı Phylomakhe'ydi; oğlu Akasos'la kızları Pisidike, Pelopia, Hippothoe ve Alkestis doğdu.⁵⁸

[Tyro'nun kocası Krekheus. Torunları Bias ve kâhin Melampos (Phylakos'un sürüleri), 11-13] 11 Kretheus İolkos'u kurdu, Salmoneus kızı Tyro'yla evlendi, ondan oğulları Aison, Amythaon ve Pheres doğdu.⁵⁹ Amythaon Pylos'ta oturuyordu ve Pheres kızı İdomene'yle evliydi, iki oğlu, Bias'la Melampos dünyaya geldi. İkincisi kırdı yaşıyordu, evinin önünde yılanların barındığı bir meşe ağacı

⁵⁶ Aş. bkz. ii. 7. 3 ve karş. Homeros, *İlyada*, xi. 690-693 ve geç dönemde yazılan yorum; Ovidus, *Dönüşümler*, xii. 549 vd.; Hyginus, *Fab.* 10. Periklymenos için bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 156'nın geç dönem yorumcusunun Hesiodos'un alıntı yaptığı dizeleri, ona göre, Poseidon Periklymenos'a kendini kartala, karıncaya, arıya veya yılanı dönüştürme gücü vermiştir; fakat sinek şekline girdiğinde Herakles onu sopa darbesiyle öldürmüştür, açıklama yapan kişi böyle der. Başka bir hikâyeye göre, Periklymenos arı şekline girdiğinde Herakles onu öldürmüştür (Eustathios, Homeros'un *Odyseia* xi. 285'i üzerine, par. 1685 vd.; Homeros, *İlyada*, ii. 336'ya geç dönemde yazılan yorum). Fakat Ovidus (*a.g.e.*) kartal şekline girdiğinde Herakles'in onu vurduğunu söyler, Hyginus (*Fab.* 10) da bu versiyonun izinden gider. Periklymenos'un kendini istediği herhangi bir hayvana veya ağaca dönüştürebildiği de belirtilir (Eustathios, *a.g.e.*; Homeros, *Odyseia*, xi. 286'ya geç dönemde yazılan yorum).

⁵⁷ Homeros'a göre (*Odyseia*, iii. 452) Nestor'un eşi Klymenos kızı Eurydike'ydi.

⁵⁸ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 175.

⁵⁹ Karş. Homeros, *Odyseia*, xi. 258 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 175.

vardı. Hizmetkârları yılanları öldürdüler ama Melampos odun toplayıp sürüngenleri yaktı, küçüklerini büyüttü. Küçükler büyüdüğünde Melampos uyurken omuzlarına çıktılar, dilleriyle onun kulaklarını temizlediler. Melampos telaşla uyandı, başının üzerinde uçan kuşların çığlıklarını anlayabildiğini fark etti, kuşlardan öğrendiği olup bitecekleri insanlara önceden söyledi.⁶⁰ Ayrıca kuşlar aracılığıyla kehanette bulunmayı öğrendi, Alphios kıyılarında Apollon'la karşılaştıktan sonra en iyi kâhin oldu.

12 Bias, Neleus kızı Pero'yla evlenmek istiyordu.⁶¹ Fakat kızıyla birçok kişi evlenmek istediğinden, Neleus, Phylakos'un sürüsünü kim getirirse kızını ona vereceğini söyledi. Sürü Phylake'deydi, ne insanın ne de hayvanın yaklaşılabildiği bir köpek sürüye bekçilik ediyordu. Sürüyü çalamayan Bias kardeşini yardıma çağırdı. Melampos yarım sözü verdi, sürüyü çalarken yakalanacağı, bir yıl tutsak edildikten sonra sürüyü alacağı kehanetinde bulundu.

⁶⁰ Melampos'un yılan türlerine gösterdiği sevgi karşılığında yılanlardan kuş dilini ve kehanet sanatını öğrenmesi konusunda bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 118'e geç dönemde yazılan yorum; karşı. Eustathios, Homeros'un *Odyseia* xi. 292'si üzerine, par. 1685; Plinius, *Doğa Tarihi* x. 137. Helenos'la Kassandra'nın da kehanet gücünü benzer tarzda edindiği söylenir. Çocukken bir gece Apollon tapınağında bırakıldılar, sabah yılanlar kulaklarını yalarken bulundular. Bkz. Homeros, *İlyada*, vii. 44'e geç dönemde yazılan yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron, Introd.* C. 1, s. 266 vd., ed. C. G. Müller. Porphyrios, bizim de kulaklarımızı yılan temizleseydi, belki biz de bütün insanlar da tek mil hayvanların dillerini anlardık, demiştir (*De abstinentia*, ii. 4). Birçok ülkenin halk hikâyelerinde insanların yılanlardan ya onların etini yiyerek ya da başka bir yolla hayvanların dilini öğrendikleri söylenir. Bkz. Benim makalem, "The Language of Animals", *The Archaeological Review*, i (1888), s. 166 vd.

⁶¹ Pero'yla evlenmek istediğinin aşağıdaki romantik hikâyesini Homeros'un (*Odyseia*, xi. 287) geç dönem yorumcusu anlatır. Eustathios'un, Homeros'un *Odyseia* xi, 292'si üzerine yorumunda da büyük ölçüde aynen tekrar edilir. Karş. Theokritos, iii. 43'e geç dönemde yazılan yorum; Rodoslu Apollonios, i. 116'ya geç dönemde yazılan yorum; Propertius, ii. 3. 51 vd. Homeros (*Od.* xi. 287-297, xv. 225-238) ve Pausanias (iv. 36. 3) hikâyenin mucizevi öğelerini kırparak özetini aktarır. Bkz. Ek, "Phylakos'un Sürüsü ve Melampos".

Bu sözü verdikten sonra Phylake'ye gitti, tam da kehanette bulunduğu gibi, çalarken yakalandı, hücreye hapsedildi. Bir yıl bitmek üzereyken çatının gizli bir yerinde kurtları duydu, biri kirişin ne kadarının kemirildiğini sordu, öbürü geriye çok az kaldığı yanıtını verdi. Onlara hemen başka bir hücreye gitmelerini emretti, çok geçmeden çatıyı yere indirdi. Phylakos şaşırды, onun mükemmel bir kâhin olduğunu anlayıp serbest bıraktı, oğlu İphiklos'un nasıl çocuk sahibi olabileceği konusunda kehanette bulunmasını istedi. Melampos, sürüyü alması koşuluyla anlatacağına söz verdi. İki boğa kurban edip onları parçalara ayırdıktan sonra kuşları çağırdı; bir akbaba geldiğinde, ondan, Phylakos koçları kısırlaştırırken kanlı bıçağını İphiklos'un yanına bıraktığını, çocuk korkup kaçtığında bıçağı kutsal meşe ağacına sapladığını öğrendi,⁶² ağacın kabuğu bıçağı örttü, gizledi. Bıçak bulunur, pası kazınıp on gün içmesi için İphiklos'a verilirse bir oğlu olacağını söyledi. Akbabadan bunları öğrendikten sonra Melampos bıçağı buldu, pası kazıdı, on gün içsin diye İphiklos'a verdi, oğlu Podarkes doğdu.⁶³ Sürüyü Pylos'a sürdü, Neleus kızını alıp kardeşine verdi. Bir süre Messene'de oturmaya devam etti ama Dionysos Argoslu kadınları delirttiğinde krallığın bir bölümünü almak koşuluyla onları iyileştirdi, Bias'la birlikte oraya yerleşti.⁶⁴

13 Bias'la Pero'nun bir oğlu, Talaos vardı, Melampos oğlu Abas kızı Lysimakhe'yle evliydi, Lysimakhos ona Adrastós, Parthenopaios, Pronaks, Mekisteus, Aristomakhos, ve Amphiaros'la evlenen Eriphyle'yi doğurdu. Parthenopaios'un bir oğlu vardı, Epigoni'yle birlikte Thebai seferine katılan Promakhos;⁶⁵ Mekisteus'un bir oğlu vardı, Troia'ya

⁶² Homeros'un (*Od.* xi. 287 ve 290) geç dönem yorumcusuyla Eustathios'a göre (Homeros, *Od.* xi. 292 üzerine, par. 1685) ağaç meşe değil, yabani armut (ἄχερδος) ağacıydı.

⁶³ Karş. Apollodoros, *Epitome*, iii. 20 ve not.

⁶⁴ Aş. bkz. ii. 2. 2; Sicilyalı Diodoros, ii. 68. 4; Pausanias, ii. 18. 4.

⁶⁵ Karş. aş. iii. 72.

giden Euryalos.⁶⁶ Pronaks'ın Lykurgos adında bir oğlu vardı; Adrastos'un, Pronaks kızı Amphithia'dan Argia, Deipyle, Aigialia adında üç kızıyla Aigialeus'la Kyanippos adında iki oğlu doğdu.

[(Kretheus oğlu) Pheres oğlu ve Alkestis'in kocası Admetos, 14-15] 14 Kretheus oğlu Pheres Thessalia'da Pherai'yi kurdu, Admetos'la Lykurgos'un babasıydı. Lykurgos Nemea yakınlarına yerleşti, Eurydike'yle veya bazılarının dediği gibi, Amphithea'yla evlendi, sonradan Arkhemoros adı verilen Opheltos doğdu.⁶⁷ 15 Admetos Pherai kralı olduğunda Apollon köle olarak ona hizmet ediyordu,⁶⁸ Admetos, Pelias kızı Alkestis'le evlenmek istedi. Pelias kim arabasına yabandomuzu koşarsa kızını ona vereceğini ilan etmişti. Apollon onları koştu, Admetos'a getirdi, o da onları Pelias'a götürüp Alkestis'i aldı.⁶⁹ Fakat evlilik sunusunda bulunurken Artemis'e sunuda bulunmayı unuttu; gerdek odasını açınca çöreklenmiş yılanlarla dolu olduğunu gördü. Apollon ona tanrıçayı yatıştırmasını emretti, kader tanrıçaları ona keremde bulundu, Admetos ölmek üzereyken biri onun yerine ölmeyi gönüllü seçerse ölümden kurtulacaktı. Ölüm günü gelince ne babası ne de anesi onun için ölecekti ama onun yerine Alkestis öldü. Fakat Bakire⁷⁰ onu yeryüzüne geri gönderdi veya bazı hikâyelere göre, Herakles Alkestis için Hades'le mücadele etti, onu Admetos'a geri getirdi.⁷¹

⁶⁶ Bkz. Homeros, *İlyada*, ii. 565 vd.

⁶⁷ Aş. bkz. iii. 6. 4.

⁶⁸ Aş. bkz. iii. 10. 4.

⁶⁹ Karş. Hyginus, *Fab.* 50 ve 51.

⁷⁰ Yani Persephone.

⁷¹ Euripides bu patetik hikâyeyi neyse ki günümüze kadar gelen *Alkestis* tragedyasında ölümsüzleştirmiştir. Karş. belli bir ölçüye kadar Apollodoros'un bu pasajıyla kelimesi kelimesine hemfikir olan Zenobius, *Cent.* i. 18. Admetos'la Alkestis hikâyesinin tarihte bir benzeri vardır. İspanya Kralı 2. Felipe hastalandığında, ölmek üzereyken dördüncü eşi Avusturyalı Anna "krallığın ve kilisenin esenliği için çok önemli olan bir yaşamı koruması ve onun yerine kendisini sunu kabul etmesi için Her Şeye

[(Kretheus oğlu) Aison oğlu, Pelias'ın Altın Postu getirsin diye gönderdiği İason] 16 Kretheus oğlu Aison'un, Autolykos kızı Polymede'ten oğlu İason doğmuştu. İason İolkos'ta oturuyordu, Kretheus'tan sonra Pelias buraya kral olmuştu.⁷² Fakat Pelias krallığıyla ilgili olarak kehanet merkezine danıştığında tanrı onu tek sandallı adama dikkat etmesi için uyardı. Kral önce hiçbir şey anlamadı ama sonra kavradı. Zira Poseidon'a denizde sunu yaparken, başkalarıyla birlikte İason'u da katılmaya çağırdı. İason çiftçiliği seviyordu, bu nedenle, kırdan oturuyordu ama sunuda bulunmaya koştu, Anauros ırmağını geçerken akıntıda sandalının birini kaybetti, tek sandalla karaya çıktı. Pelias onu görünce kehaneti hatırladı; İason'a gidip, iktidarda kendisi bulunsaydı ve vatandaşlarından biri ona öldürüleceği kehanetinde bulunmuş olsaydı, ne yapardı, diye sordu. Bunun üzerine İason, -şans eseri veya kendisi-

Kadir Tanrıya üzüntü içinde yakardı. Kronoloji yazarı, görüldüğü gibi, sonuçta Tanrının onun duasını dinlediğini söyler. Kral iyileşti; kraliçe birkaç gün içinde ölümle sonuçlanan bir hastalığa yakalandı." Ölen kraliçeyi, Kastilia'nın vahşi ve çorak dağları arasında bulunan Escorial'in hüznü veren yığınağında İspanya krallarıyla birlikte ebedi istirahat yerine yatırdılar; ama onu yaşamının baharına ve kocasının güzel kollarına geri döndürecek, Yunan efsanesinin bir benzerini oluşturacak Herakles yoktu. Bkz. W. H. Prescott, *History of the Reign of Philip the Second*, vi. kitap, 2. bölümün sonu.

⁷² Pelias ve İason'un hikâyesi için bkz. Pindaros, *Pyth.* iv. 73 (129) vd., ve geç dönemde yazılan yorum; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 5 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, i. 175; Hyginus, *Fab.* 12 ve 13; Servius, Vergilius'un *Sığirtmaç Türküleri* iv. 34'ü üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iii. 516'sı üzerine. Zenobius, *Cent.* iv. 92'de Apollodoros'un bu pasajını neredeyse kelimesi kelimesine kopya etmiştir ama her zamanki gibi bilgi vermeden. Aitolialı savaşçıların sol ayaklarında ayakkabıyla, sağ ayakları ayakkabısız yürümesi her zaman bir görenekti. Bkz. Macrobius, *Sat.* v. 18-21, Euripides'le Aristoteles'ten alıntı yapar; Pindaros, *Pyth.* iv, 133'e geç dönemde yazılan yorum. Plataia kuşatmasında Sparta hatlarını yaran iki yüz kişinin yalnızca sol ayağında ayakkabı vardı (Thukydides, iii. 22). Vergilius Latium'da bazı köylü milisleri sağ ayaklarında ayakkabıyla, sol ayakları çıplak tasvir eder (*Aineias.* vii. 689 vd.) Görenek için bkz. *Taboo and the Perils of the Soul*, s. 311 vd.

ne saygı göstermeyen Pelias'ın başına Medeia'nın bela olmasını isteyen Hera'nın gazabı sonucunda- "Altın postu getirmesini emrederdim" dedi. Pelias'ın bunu duymasıyla ona hemen altın postu aramasını söylemesi arasında çok zaman geçmedi. Post Kolkhis'te Ares'in korusunda bir meşe ağacına asılıydı, hiç uyumayan bir ejder ona bekçilik ediyordu.⁷³

[Argonautlar. – Argo gemisinin inşası. Argonautların listesi] Postu getirmeye gönderilen İason Phriksos oğlu Argos'tan yardım istedi; Athena'nın tavsiyesi üzerine Argos, inşa eden kişinin adından kinaye Argo denen elli kürekli bir gemi yaptı; baş tarafına Athena Dodona meşesinden konuşan bir kalas yerleştirdi.⁷⁴ Gemi yapıldığında İason kehanet merkezine danıştı, tanrı ona Yunanistan'ın en soylu erkeklerini topladıktan sonra yelken açabileceğini söyledi. Aşağıdaki kişileri toplandı:⁷⁵ Hagnios oğlu dümenci Tiphys; Oiagros oğlu Orpheus; Boreas oğulları Zetes'le Kalais; Zeus oğulları Kastor'la Polydeukes; Aiakos oğulları Telamon'la Peleus; Zeus oğlu Herakles; Aigeus oğlu Theseus; Aphaneus oğulları İdas'la Lykeus; Oikleus oğlu Amphiaras; Koronos oğlu Kaineus; Hephaistos veya Aitolos oğlu Philaimon; Aleus oğlu Kepheus; Arkisios oğlu Laertes; Hermes oğlu Autoymos; Skhoineus kızı Atalanta, Aktor oğlu Menoitios; Hippasos oğlu Akastos; Pheres oğlu Admetos; Pelias oğlu Akastos; Hermes oğlu Eurytos; Oineus oğlu Meleagros; Lykurgos oğlu Ankaïos; Poseidon

⁷³ Bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 1268-1270, iv. 123 vd. 163.

⁷⁴ Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 524 vd., iv. 580 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 175. Aşağıdaki Argos yolculuğunun hikâyesi ağırlıklı olarak Rodoslu Apollonios'un *Argonautica*'sına dayanır. Argonautların yolculuğu için ayrıca bkz. Pindaros, *Pyth.* iv. 156 (276) vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 40-49; *Orphica*, *Argonautica*; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 175; Hyginus, *Fab.* 12, 14-23; Ovidius, *Dönüşimler*, vii. 1 vd.; Valerius Flaccus, *Argonautica*.

⁷⁵ Argonautların listesi için bkz. Pindaros, iv. 171 vd.; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 20 vd.; *Orphica*, *Argonautica*, 119 vd.; Valerius Flaccus, *Argon.* i. 352 vd.; Hyginus, *Fab.* 14.

oğlu Euphemos; Thaumakos oğlu Poias; Teleon oğlu Butes; Dionysos oğulları Phanos'la Staphylos; Poseidon oğlu Erginos; Neleus oğlu Perklymenos; Güneş oğlu Augias; Thestios oğlu İphiklos; Phriksos oğlu Argos; Mekisteus oğlu Euryalos; Hippalmos oğlu Peneleus; Alektor oğlu Litos; Naubolos oğlu İphitos; Ares oğulları İalmenos'la Askalaphos; Kometes oğlu Asterios; Elatos oğlu Polyhemos.

[Argonautlar Lemnos adasına gelirler] 17 Amiral İason'la birlikte denize açıldılar, Lemnos'a uğradılar.⁷⁶ Şans eseri, o tarihte adada erkek sayısı azdı, adayı Thoas kızı kraliçe Hypsipyle yönetiyordu, bunun nedeni aşağıdaki gibiydi. Lemnos kadınları Artemis'e saygı göstermiyordu, Artemis onların başına kötü bir koku bela etti; bunun üzerine, kocaları komşu Thrake ülkesinden kadınları esir alıp onlarla yattılar. Kabul görmeyen Lemnos kadınları babalarını ve kocalarını öldürdüler ama Hypsipyle babası Throas'ı sakladı, korudu. O tarihte kadınların yönettiği Lemnos'a gelen Argonautlar kadınlarla yattılar, Hypsipyle İason'la yattı, oğlu Eineus ve Nebrophonos doğdu.

[Dolionların kralı Kyzikos'u yanlışlıkla öldürürler] 18

⁷⁶ Argonautların Lemnos ziyareti için bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 607 vd.; *Orphica, Argonautica.* 473 vd.; Homeros, *İlyada*, vii. 468'e geç dönemde yazılan yorum; Valerius Flaccus, *Argon.* ii. 77 vd.; Hyginus, *Fab.* 15. Lemnos'ta kadınların erkekleri topluca katlettiği konusu için ayrıca bkz. Herodotos, vi. 138; Apostolios, *Cent.* x. 65; Zenobius, *Cent.* iv. 91; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 609, 615'e geç dönemde yazılan yorum. Argonautların Lemnos ziyareti Aiskhylos'un ve Sophokles'in oyunlarının temasıydı. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 79, 215 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, ii. 51 vd. Lemnos gelenekleri, adada eski kadın egemenliğinin veya kadınların erkekleri yönetme geleneğinin kanıtı diye yorumlanmıştır. Bkz. J. J. Bachofen, *Das Mutterrecht* (Stuttgart, 1861), s. 68 vd. Her yıl Lemnos adası toplu katliam suçundan arındırılır ve ölümlere sunularda bulunulurdu. Törenler dokuz gün sürer, bu süre içinde adada ateşler yakılır, gemiler Delos'tan yeni ateş getirirdi. Gemi, ölümlere sunularda bulunulmadan önce gelirse kıyıya yanaşmaz, demir atmazdı, sunular bitinceye kadar açıkta dolaşırdı. Bkz. Philostratos, *Heroica*, xx. 24.

Lemnos'tan sonra Kyzikos'un krallık yaptığı Dolionların ülkesinde karaya çıktılar.⁷⁷ Kral onları nazik karşıladı. Fakat oradan gece vakti yola çıkıp ters rüzgârlarla karşılaştıklarında yönlerini kaybettiler, tekrar Dolionların arasına döndüler. Ne var ki onları Pelasgos ordusu sanan Dolionlar onlarla savaştılar (zira Pelasgoslar sürekli saldırıyorlardı), iki taraf da birbirlerinin kim olduklarını fark etmedi. Argonautlar Kyzikos dahil karşıtlarının çoğunu öldürdü ama gün ağarınca ne olup bittiğini anladılar, acı acı ağıt yaktılar, saçlarını kestiler, Kyzikos'u muhteşem bir törenle gömdüler.⁷⁸ Cenazeden sonra yola devam ettiler, Mysia'ya geldiler.⁷⁹

[Herakles'le Polyphemos'u Mysia'da (Hylas) bırakırlar] 19 Herakles'le Polyphemos'u orada bıraktılar. Zira Thiodamas oğlu, Herakles'in sevgilisi Hylas su çekmeye gönderilmiş ve güzel olduğu için nympheler onu kaçırmıştı.⁸⁰ Fakat Polyphemos onun ağladığını duydu, kılıcını çekti, haydutların kaçırdığını sanarak iz sürdü. Herakles'le karşılaştığında olup biteni anlattı; ikisi Hylas'ı ararken

⁷⁷ Argonautların Dolionları ziyareti ve kral Kyzikos'un ölümü için bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 935-1077, *Orphica, Argonautica*, 486 vd.; Valerius Flaccus, *Argon.* ii. 634 vd., iii. 1 vd.; Hyginus, *Fab.* 16.

⁷⁸ Üç gün yas tuttular, saçlarını yoldular, mezarın üzerine bir höyük yaptılar, etrafında üç kere zırhlı dolaştılar, cenaze törenleri yaptılar ve ölümlerin onuruna oyunlar düzenlediler. Höyük daha sonraları da kalmış olmalıydı, Kyzikos halkı her yıl üzerine dinsel ritüel sunusu olarak sıvı dökerdi. Bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 1507-1077. Karş. *Orphica, Argonautica*, 571 vd.; Valerius Flaccus, *Argon*, iii. 332 vd.

⁷⁹ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 1172 vd.; Valerius Flaccus, *Argon*, iii. 481 vd.

⁸⁰ Hylas ve Herakles konusunu karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 1207; Theokritos, *a.g.e.*, xiii; Antoninus Liberalis, *Transform.* 26; *Orphica, Argonautica*, 646 vd.; Valerius Flaccus, *Argon*, iii. 521 vd.; Propertius, i. 20. 17 vd.; Hyginus, *Fab.* 14; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 18. 140 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 49; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 190). Yerlilerin görelî geç dönemlere kadar Hylas'a, kaybolduğu pınarın başında sunularda bulunmaya devam ettiği, rahiplerin onu üç kez adıyla çağırdığı, yankının üç kez yanıt verdiği söylenir (Antoninus Liberalis, *a.g.e.*).

gemi denize açıldı. Polyphemos Mysia'da Kios kentini kurdu, kral oldu,⁸¹ fakat Herakles Argos'a döndü. Ancak Herodoros Herakles'in o tarihte gitmediğini, Omphale sarayında köle olarak hizmet ettiğini söyler. Pherekydes ise onun Thessalia'da Aphetai'de bırakıldığını, Argo'nun insan sesi çıkararak onun ağırlığını taşıyamadığını duyurduğunu söyler. Yine de Demaratos Herakles'in Kolkhis'e gittiği kaydını düşmüştür; zira Dionysos bile Argonautların liderinin Herakles olduğunu doğrular.⁸²

[Polydeukes, Bebryklerin kralı Amykos'u yener] 20 Poseidon'la Bithynialı nymphenin oğlu Kral Amykos'un yönettiği Bebryklerin ülkesine gitmek için Mysia'dan yola çıktılar.⁸³ Amykos güçlü kuvvetli bir adam olarak, orada karaya çıkan yabancıları kendisiyle boks maçı yapmaya zorluyor, onları bu yolla öldürüyordu. Argo'ya giderek her zamanki gibi mürettebattan en iyi adamlarla boks maçı yapmak için hodri meydan dedi. Polydeukes onunla boks maçı yaptı, dirseğiyle darbe vurarak onu öldürdü.

⁸¹ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 1321 vd., 1345 vd.

⁸² Herakles'in Argo yolculuğuna katıldığı konusunda antik dönem yazarlarının görüşleri çok farklıdır. Bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 1290'a geç dönemde yazılan yorum. Yazarımız, Herakles'in Mysia'da bırakıldığını ve Argos'a geri döndüğünü söyleyerek her zamanki gibi Rodoslu Apollonios'un (*Argon.* i. 1273 vd.) versiyonunu izler. Başka bir versiyona göre, Herakles Argo onu Mysia'da bıraktıktan sonra Kolkhis'e yürüdü (Theokritos, *a.g.e.*, xiii. 73 vd.). Herodotos (i. 193) İason'la arkadaşlarının Argo'dan su getirmek için inen kahramanı Thessalia'da Aphetai'de bıraktıklarını söyler. Herodotos'un bu hikâyesinde, Pherekydes'in izinden gittiği Apollodoros'un bu pasajından anlaşılmaktadır. Karş. Bizanslı Stephanos, Αφεταί maddesi.

⁸³ Argonautların Bebrykler ziyareti ve Polydeukes'le Amykos'un boks maçı için bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 1 vd.; Theokritos, xxii. 27 vd.; *Orphica, Argonautica*, 661 vd.; Valerius Flaccus, *Argon.* iv. 99 vd.; Hyginus, *Fab.* 17; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iii. 353'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 31. 123 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 93; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 140). Amykos'un annesi Bithynialı nymphenin adı Melie'ydi (Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 4, Hyginus, *Fab.* 17; Servius, Vergilius'un *Aineias* v. 373'ü üzerine).

Bebrykler Polydeukes'e saldırdıklarında, kahramanlar silahlarına sarıldılar, birçoğunu kaçarken öldürdüler.

[Salmydessos'ta Phineus'u Harpyalardan kurtarır] 21
Oradan denize açıldılar, Thrake'de iki gözünü de kaybetmiş kâhin Pineus'un oturduğu Salmydessos'ta karaya çıktılar.⁸⁴ Bazıları onun Agenor'un⁸⁵ ama başkaları Poseidon oğlu olduğunu söyler, körlüğü konusunda farklı nedenler öne sürülür, ya insanlara kehanetlerde bulunup geleceği bildirdiği için tanrılar ya kendi çocuklarını üvey annelerinin kışkırtmasıyla kör ettiği için Boreas ve Argonautlar⁸⁶ ya da Phriksos'un çocuklarına Kolkhis'ten Yunanistan'a nasıl gideceklerini açıkladığı için Poseidon onu kör etmiştir. Tanrılar ona Harpyaları da gönderdiler. Bunlar kanatlı dişi yaratıklardı ve Phineus'un önüne sofra kurulduğunda gökten indiler, yiyeceğin çoğunu kapıp kaçtılar, kalanların çok azı bile o kadar kötü kokuyordu ki kimse dokunamadı. Argonautlar yolculuk konusunu ona danıştıklarında, kendisini Harpyalardan kurtarırlarsa onlara tavsiyede bulunacağını söyledi. Argonautlar ona yiyecek içecek dolu bir sofra kurdular, Harpyalar birdenbire çığlıklar atarak üşüşüp yemeği kaptılar. Boreas oğulları Zetes'le Kalais bunu görünce kılıçlarını çektiler, kanatlanarak havada onların peşinden gittiler. Harpyaları Boreas oğullarının

⁸⁴ Phineus'la Harpyalar konusunda bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 176 vd., dize 177, 178, 181'e geç dönemde yazılan yorum; Homeros, *Odysseia*, xii. 69'a geç dönemde yazılan yorum; Valerius Flaccus, *Argon.* iv. 422 vd.; Hyginus, *Fab.* 19; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 209'u üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 9 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 27; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 142). Aiskhylos ve Sophokles Phineus konulu tragedyalar yazmışlardır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 83, 284 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii, s. 311 vd. Klasik Harpyalar tanımı Vergilius'un (*Aineias*. iii. 225 vd.) tanımıdır. Karş. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 265-269. Argonautların Phineus'u ziyaret ettikleri hikâyesinde akılcı Sicilyalı Diodoros (iv. 43 vd.) Harpyalara bütün göndermele-ri atar.

⁸⁵ Bkz. Rodoslu Apollonios (*Argon.* i. 237, 240) ve Hyginus (*Fab.* 19).

⁸⁶ Aş. bkz. iii. 15. 3 not.

telef etmesi, kaçan bir Harpyayı yakalayamadıklarında Boreas oğullarının ölmesi önceden belirlenmişti. Böylece Harpyaların peşine düşüldü, biri Peloponnesos'ta artık Harpyalar denen Tigris ırmağına düştü; bazıları o Harpyaya Nikothea, bazıları Ailopos dediler. Fakat Okypete veya bazı hikâyelere göre Okythoe (ama Hesiodos ona Okypode der)⁸⁷ adı verilen diğeri Propontis'e uçtu, şimdi onun adıyla Strophanes denen Ekhinad adalarına geldi; adalara geldiğinde uçmaktan çark etti (*estraphe*), kıyıya geldiğinde takipçisiyle beraber yere düştü. Fakat Apollonios *Argonautica*'da Harpyaların Strophades adalarına kadar kovalandığını ama Phineus'a eziyet etmeye son vereceklerine yemin ettikten sonra hiç zarara uğramadıklarını söyler.⁸⁸

[Symplegadların arasından geçerler] 22 Harpyalardan kurtulan Pineus Argonautlara yolculuklarının rotasını çizdi, denizdeki "Çarpışan Kayalar"⁸⁹ civarını tavsiye etti. Bunlar büyük yarlardı, rüzgârların gücüyle ileri gittiklerinde denize geçit kapanırdı. Üzerlerini örten sis çok yoğundu, çok yüksek sesle çarpışırldı, kuşların bile aralarından uçması imkânsızdı. Bu nedenle, Pineus onlara kayaların arasından bir güvercin uçurmalarını, tehlikesizce geçtiğini görürlerse büyük bir güvenle geçmelerini ama

⁸⁷ Hesiodos (Tanrıların Doğuşu. 267) ona Okypete der.

⁸⁸ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 284-298, eskiden adalara Yüzen Adalar dendiğini söyler.

⁸⁹ Çarpışan Kayalar Yunanlıların Symplegadlar dedikleri adalardır. Diğer adı Gezgın Kayalar (*Planktai*) veya Mavi Kayalardı (*Kyania*). Bkz. Herodotos, iv. 85; Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 317 vd.; Valerius Flaccus, *Argon.* iv. 561 vd.; Plinius, *Doğa Tarihi* vi. 32; Merry, Homeros'un *Odysseia* xii. 61'i üzerine; Ek, "Çarpışan Kayalar". Argo'nun onların arasında geçişi pasajı için bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 317 vd.; 549-610; *Orphica, Argonautica*, 683-714; Valerius Flaccus, *Argon.* iv. 561-702; Hyginus, *Fab.* 19. *Orphica*'nın yazarına göre, Argonautların veya daha çok Athena'nın Çarpışan Kayaların arasından uçurduğu kuş güvercin değil, balıkçıldı (*ἐρωδιός*). Balıkçıl özellikle Athena'yla özdeşleştirilirdi. Bkz. D'Archy Wentworth Thompson, *Glossary of Greek Birds*, s. 58.

kuş telef olursa kayaları zorlamamalarını söyledi. Bunu duyunca denize çıktılar, kayalara yaklaşırken geminin başından bir güvercin uçurdular, kuş uçarken kayalar çarpıştığında yalnızca kuyruk teleği koptu. Kayaların yeniden ayrılmasını beklediler, küreklere sıkıca sarıldılar, Hera'nın da yardımıyla oradan geçtiler, gerçi teknenin süslü pupasının ucu koptu. Symplegadlar sonra kıpırdamadan durdu, zira aralarından bir gemi geçerse hiç hareket etmeyecekleri önceden belirlenmişti.

[Maryandynlerin kralı Lykos onları kabul eder] 23 Argonautlar Mariandynlerin ülkesine vardılar, Kral Lykos onları nazik karşıladı.⁹⁰ Kâhin İdmon bir yabandomuzunun açtığı yaradan öldü,⁹¹ Tiphys de orada öldü, geminin dümenine Ankaia's geçti.⁹²

[Kolkhis'e gelirler. Medeia'nın yardımıyla İason boğaları evcilleştirir, yerden doğmuş insanları yener, Altın Postu kaçıır, Argonautlar (Apsyrtos'u öldüren) Medeia'yla yola çıkarlar] Thermodon'u ve Kaukasos'u geçtikten sonra Kolkhis ülkesinde Phasis ırmağına geldiler.⁹³ Gemi demir attığında İason Aietes'i ziyaret etti, Pelias'ın ondan ne istediğini açıkladı, postun verilmesini istedi. Öbürü, tunç ayaklı boğaları tek eliyle arabaya koşarsa pos-

⁹⁰ Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 720 vd.; *Orphica, Argonautica*, 715 vd.; Valerius Flaccus, *Argon.* iv. 733 vd.; Hyginus, *Fab.* 18.

⁹¹ Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 815 vd.; *Orphica, Argonautica*, 725 vd.; Valerius Flaccus, *Argon.* iv. 1 vd.; Hyginus, *Fab.* 14 ve 18. Apollonios'a göre, Apollon'un Nisaiallara kentin koruyucu olarak tapmalarını emrettiği İdmon'un mezar tümseğinin üzerinde yabancı bir zeytin ağacı vardı.

⁹² Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 851-898 vd.; *Orphica, Argonautica*, 729 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 890; Valerius Flaccus, *Argon.* v. 13 vd.; Hyginus, *Fab.* 14 ve 18.

⁹³ Kolkhis'teki İason ve Altın Postu alması konusunda bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 1260 vd., iii. 1 vd., iv. 1-240; Sicilyalı Diodoros, iv. 48. 1-5; Valerius Flaccus, *Argon.* v. 177 - viii. 139 vd.; Ovidius, *Dönüşümler*, vii. 1-158. İason'un Kolkhis'teki serüvenleri Sophokles'in *Kolkhisli Kadınlar* adlı oyununun konusuydu. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii, s. 15 vd.; *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 204 vd.

tu ona vermeyi vaat etti. Bunlar Hephaistos'un hediye ettiği, azman iki vahşi boğaydı; ayakları tunçtu, ağızlarından ateş soluyorlardı. Aietes ondan bu yaratıkları koşmasını ve ejderin dişlerini ekmesini istedi; Kadmos'un Thebai'ye ektiği ejder dişlerinin yarısını Athena'dan almıştı.⁹⁴ İason boğaları nasıl koşacağı bilmecesini çözerken Okeanos kızı Eiduia'nın Aietes'e doğurduğu kızı büyücü Medeia ona âşık oldu. Boğaların İason'u öldüreceği korkusuyla, kendisiyle evleneceğine ve Yunanistan'a dönerken onu da götürüleceğine yemin ederse, boğaları koşmasına ve postu almasına babasından gizli yardım etme teklifinde bulundu. İason yemin edince ona bir ilaç verdi, boğaları koşarken kalkanına, mızrağına ve bedenine sürmesini önerdi; ilacı sürerse ne ateşten ne demirden tek bir gün bile zarar gelmeyeceğini söyledi. Dişler ekildiğinde, yerden silahlı adamların fışkırarak ona saldıracaklarını, grup halinde toplandıklarını görünce uzaktan tam ortalarına taş atmasını, bunun birbirleriyle kavgaya tutuşmalarına neden olacağından onları öldürebileceğini açıkladı.⁹⁵ Medeia'nın tavsiyesini duyunca İason merhemi sürdü,⁹⁶ boğaları aramak için tapınağın korusuna gitti; ona ateş fışkırtırsalar da onları koşuma vurdu.⁹⁷ Dişleri ektiğinde yerden silahlı adamlar fışkırdı; birçoğunu bir arada gördüğünde kendini belli etmeden onlara taşlar fırlattı, aralarında kavgaya tutuştuklarında yaklaşp onları öldürdü.⁹⁸ Fakat boğalara koşum vurulsa da Aietes postu vermedi; zira Argo'yu

⁹⁴ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 401 vd., 1176 vd.

⁹⁵ Tunç ayaklı boğalara koşum vurulması konusunu karşı. Pindaros, *Pyth.*, i. 224 (399); Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 1026 vd. İason'un sürmesi gereken ilaç konusunda ayrıca bkz. Pindaros, *Pyth.*, iv. 221 (394) vd.; Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 844 vd. Bu, Kaukasos'ta Prometheus'un kanından yetiştiği söylenen safran renkli çiçekleri bulunan bir bitkiden çıkarılırdı. Karş. Valerius Flaccus, *Argon.* vii. 355 vd.; Sahte Plutarkhos, *De Fluviis*, v. 4.

⁹⁶ Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 1246 vd.

⁹⁷ *a.g.e.*, 1278 vd.

⁹⁸ *a.g.e.*, 1320-1398.

yakmak, mürettebatını öldürmek istiyordu. Ama o henüz bunu yapamadan, Medeia geceleyin posta bekçilik eden ejderi ilaçlarla uyuşturup uyuttu, postu aldı, İason'la birlikte Argo'ya geldi.⁹⁹ Kardeşi Apsyrtos da onunla beraberdi.¹⁰⁰ Argonautlar geceleyin onlarla birlikte denize açıldılar.

24 Aietes Medeia'nın cesurca işler yaptığını anladığında, geminin peşine düştü; ama Medeia onun yaklaştığını görünce erkek kardeşini öldürdü, doğrayarak parçalarını derinlere attı. Çocuğun parçalarını toplarken Aietes geride kaldı; bu nedenle gerisingeri döndü, çocuğun kurtardığı parçalarını gömdü, oraya Timoi adı verildi. Fakat çok sayıda Kolkhisliyi Argo'yu aramaya gönderdi, Medeia'yı getirmezlerse ona vereceği cezayı onların çekeceğini söyledi; ayrılıp farklı yerlerde aradılar.

[Eridanos'tan geçerlerken Zeus yolu şaşırtır; Kirke onları Apsyrtos cinayetinden arındırır] Argonautlar Eridanos ırmağını geçip yollarına devam ederlerken Zeus onlara şiddetli bir fırtına gönderdi, rotadan çıkardı, çünkü Apsyrtos'un öldürülmesine kızmıştı. Apsyrtid adalarını geçerlerken gemi dile geldi, Kirke onları Apsyrtos cinayetinden arındırsın diye Ausonia'ya gitmezlerse şayet Zeus'un öf-

⁹⁹ Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 123-182 vd.

¹⁰⁰ Burada Apollodoros, Rodoslu Apollonios'un versiyonundan ayrılır, Rodoslu Apollonios'a göre, İason'la Medeia'nın geride bıraktıkları Apsyrtos bir grup Kolkhisliyle birlikte onların peşine düştü, onları ele geçirdi ve İstros'ta bir adada Medeia'nın suç ortaklığı yapmasıyla İason'u haince öldürdü. Bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 224 vd., 303-481. Anlaşılan, Apollodoros Pherekydes'in yedinci kitabında anlattığı hikâyenin izinden gitmiştir (Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 223, 228'e geç dönemde yazılan yorum). Hyginus (*Fab.* 23) ve Orpheusçu şair (*Argonautica*, 1027 vd.) de Apollonios'un versiyonunun izinden gider. Sophokles'in *Kolkhisli Kadınlar* oyununda Aietes yerine Apsyrtos öldürülür (Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 228'e geç dönemde yazılan yorum); Euripides (*Medea*, 1334) bu hikâyeyi kabul eder. Apollodoros'un Apsyrtos'un öldürüldüğü versiyonunu Zenobius (iv. 92) da kelimesi kelimesine tekrar eder ama her zamanki gibi bilgi vermeden.

kesinin dinmeyeceğini söyledi.¹⁰¹ Liguria ve Kelt uluslarını geride bırakıp Sardinia denizinde giderlerken Tyrrhenia kıyısından geçtiler, Aiaia'ya geldiler, burada Kirke'ye yakdılar, arındılar.¹⁰²

[Sirenler, Skylla, Kharybdis'i geride bırakıp Phaiaklara gelirler] 25 Sirenleri geçerlerken¹⁰³ Orpheus en güzel şarkılarından birini söyleyerek Argonautları durdurdu. Butes, Sirenlerin açığında tek başına yüzdü ama Aphrodite onu alıp Lilybaion'a götürdü.

Sirenlerden sonra geminin karşısına Kharybdis, Skylla ve Gezgin Kayalar çıktı,¹⁰⁴ kayaların üzerinden büyük bir ateş ve duman yükseliyordu. Fakat Nereidlerle birlikte Thetis, Hera'nın çağırısıyla geminin dümenini onlara doğru kırdı.

Güneşin sığır sürüsünün¹⁰⁵ bulunduğu Thrinakia adasını geçip Phaiakların adası Korkyra'ya geldiler, adanın kralı Alkinos'tu.¹⁰⁶ Kolkhisliler gemiyi bulamayınca bazıları Keraunia adalarına yerleşti, bazıları İlyria'ya gitti, Apsyrtid adalarında koloni kurdular. Fakat bazıları Phaiaklara geldi, Argo'yu orada bulunca Alkinos'tan Medeia'yı geri vermesini istediler. Medeia İason'la yattıysa onu İason'a vereceğini ama hâlâ bakireyse babasına geri göndereceği yanıtını verdi.¹⁰⁷ Ne var ki Alkinos'un eşi Are-

¹⁰¹ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 576-591; *Orphica, Argonautica*, 1160 vd.

¹⁰² Karş. Arınma törenlerini anlatan Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 659-717. Katillerin üzerinde süttten kesilmemiş bir domuz sallanırdı; sonra domuzun boğazı kesilir, kanı katillerin ellerine serpilirdi. Katillerin benzer arınma törenleri Yunan vazo resimlerinde tasvir edilir. Bkz. Pausanias, ii. 31. 8 (C. iii. s. 277) üzerine benim notum.

¹⁰³ Argonautlar ve Sirenler konusunda bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 891-921; *Orphica, Argonautica*, 1270-1297; Hyginus, *Fab.* 14.

¹⁰⁴ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 922 vd. Bu Gezgin Kayaların Lipari adaları olduğu sanılmaktadır, ikisi hâlâ aktif durumdadır.

¹⁰⁵ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 964-979, ona göre Güneş'in sığır sürüsü süt beyazdı, altın boynuzluydu.

¹⁰⁶ Phaiaklarla Argonautlar için bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 982 vd.; *Orphica, Argonautica*, 1298-1354; Hyginus, *Fab.* 23.

¹⁰⁷ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1106 vd.; *Orphica, Argonautica*,

te Medeia'yla İason'u evlendirerek inisiyatifi eline aldı,¹⁰⁸ Kolkhisliler Phaiakların arasına yerleştiler,¹⁰⁹ Argonautlar Medeia'yla birlikte denize açıldılar.

[Phoibos Apollon'un sunağına adak adarlar, Girit adasının tunç bekçisi Talos'u ortadan kaldırırlar] 26 Gece yolculuk ederlerken şiddetli bir fırtına çıktı, Apollon Melantion sıra dağlarında mevzilenererek denize ok attı, şimşek çaktırdı. Derken, bir adaya yaklaştıklarını fark edip demir attılar, ona Anape adını verdiler, çünkü karaltısı hiç beklenmedik bir anda belirivermişti (*anaphaneraî*). Phoibos Apollon'a bir sunak yaptılar, sunuda bulundular, şölen düzenlediler; Arete'nin Medeia'ya verdiği on iki hizmetçi kız kahramanlara neşeli şakalar yaptılar; kadınların sunuda bulunurken şaka yapmaları göreneği bugün de vardır.¹¹⁰

Buradan ayrıldıktan sonra Talos onların Girit kıyısına gelmesini engelledi.¹¹¹ Bazıları Talos'un Tunç Irkından

1327 vd.

¹⁰⁸ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1111-1169; *Orphica, Argonautica*, 1342 vd.

¹⁰⁹ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1206 vd.

¹¹⁰ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1701-1730; *Orphica, Argonautica*, 1361-1367. Apollonios'un anlattıklarından, bu sunularda kadınlarla erkeklerin birbirine takılmasının müstehcen nitelikte (*αισχροῖς ἐπεσσειν*) olduğu sonucuna varıyoruz. Apollodoros burada da Apollonios'tan ayrılır, Apollonios Apollon'un müdahalesine ve Anaphe adasının belirivermesine Argonautların Girit'e yaklaşmasından ve Talos'un onları geri püskürtmesinden sonra yer verir. Dahası, Apollonios Argonautları Phaiaklardan ayrıldıktan sonra fırtınanın, çok sıkıntı çektikleri Libya'ya ve Syrtes'e sürüklediğini anlatır (*Argon.* iv. 1228-1628). Argo'nun yolculuğunun bu Libya epizodu Sicilyalı Diodoros'ta vardır (iv. 56. 6) ama Apollodoros tümüyle atlar.

¹¹¹ Talos konusunda bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1639-1693; *Orphica, Argonautica*, 1358-1360; Photios, *Bibliotheca*, par. 443 b, satır 22-25'te Agatharkhides, ed. Bekker; Lukianos, *De saltatione*, 49; Zenobius, *Cent.* v. 85; Suidas, *Σαρδάνιος γέλως* maddesi; Eustathios, Homeros, *Odysssea*, xx. 302 üzerine, par. 1893; Platon, *Devlet*, i. par. 337A'ya geç dönemde yazılan yorum. Anlaşılan, Talos güneşin boğa başlı insan şeklinde tasvir edilen tunç imgesiydi. Bkz. *The Dying God*, s. 74 vd.; A. B. Cook, *Zeus*, i.

geldiğini, diğerleri Hephaistos'un Talos'u Minos'a verdiğini söylerler; tunç-insandı ama bazıları ona boğa derdi. Boynundan bileklerine inen tek bir damar vardı, damarın ucunda tunç bir çivi çakılıydı. Her gün adanın etrafında koşan Talos'u bu korurdu; Argo'nun kıyıda durduğunu görünce her zaman yaptığı gibi taşladı. Ölümüne Medeia'nın düzenleri yol açtı, ya bazılarının dediği gibi Medeia ilaçlarla onu delirtti ya da öbürlerinin dediği gibi, ona ölümsüzlük vadederek çiviye çıkardı, bu durumda bütün iltihapları fışkırınca öldü. Fakat bazıları Poias'ın onu ayak bileğinden vurup öldürdüğünü söyler.

[Argonautların dönüşü. Pelias'ın ölümü] Argonautlar Girit'te bir gece kaldıktan sonra su almak için Aigina'ya gittiler, su alırken aralarında yarıştılar.¹¹² Sonra Eubolia'yla Lokris'ten geçerek Oiklos'a geldiler, bütün yolculuğu dört ayda tamamladılar.

27 Argonautların dönüşünden umudunu kesen Pelias Aison'u öldürmek istedi; ama o kendi yaşamına kendisinin son vermesini talep etti, sunuda bulunurken korkusuzca boğa kanı içerek öldü.¹¹³ İason'un annesi Pelias'a lanet etti,

718 vd. Talos'un ölümünü anlattığı bu hikâyesinde yazarımız Rodoslu Apollonios'tan yine ayrılır, Rodoslu Apollonios'a göre, Talos'un ayak bileğini bir kaya sıyırmış, bedenindeki bütün iltihapların fışkırmasıyla ölmüştür. Sophokles, oyunlarından birinde bu kazayı anlatmıştır (Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1638'e geç dönemde yazılan yorum; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, i. 110 vd.). Talos'un ölümünü Medeia'nın büyülerine bağlayan Apollodoros'un anlattığı hikâyeyi çok güzel bir üslupta yapılmış harika bir vazo resmi örnekler, Talos Argonautların yanında kendinden geçip ölürken, büyücü Medeia yanında durup kurbanına acımasızca bakar, bir elinde tuttuğu sepetten başka öldürücü otlar çıkarır. Bkz. A. B. Cook, *Zeus*, i. s. 721, Levha XLI.

¹¹² Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1765-1772, Aigina'da gençlerin omuzlarında su dolu kaplarla koştukları yarışın kökenini açıklamak için bu hikayenin anlatıldığını onun anlattıklarından öğreniyoruz.

¹¹³ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 50. 1; Valerius Flaccus, *Argon.* i. 777 vd. Eski insanlar boğa kanının zehir içerdiğine inanırlardı. Çok kişi Themistokles'in de boğa kanı içerek kendini öldürdüğünü öne sürerdi (Plutarkhos, *Themistokles*, 31).

kendini astı,¹¹⁴ geride bebeği Promakhos'u bıraktı ama Pelias, annesinin ardında bıraktığı oğlunu bile öldürdü.¹¹⁵ İason geri döndüğünde postu verdi, acısını çektiği hataların öcünü almak isteyerek uygun bir fırsat kolladı. O tarihte başka kahramanlarla birlikte İsthmos'a gitti, gemiyi Poseidon'a adadı; ama sonra Pelias'ı cezalandırmanın bir yolunu bulsun diye Medeia'ya baskı yaptı. Medeia Pelias'ın sarayına gitti, kızlarını babalarını küçük parçalar halinde doğrayıp kazanda kaynatmaya ikna etti, ilaçlarıyla babalarını gençleştirmeyi vadetti; onların güvenini kazanmak için bir koç kesti, koçu kaynatarak kuzuya dönüştürdü. Bundan sonra kızlar ona inandılar, babalarını doğradılar, parçalarını kaynattılar.¹¹⁶ Akastos İolkos sakinlerinin

¹¹⁴ Apollodoros'a göre (i. 9. 16) adı Perimede'ydi. Sicilyalı Diodoros ona Amphinome der, Pelias'a lanet ettikten sonra kendisini hançerlediğini söyler (iv. 50. 1).

¹¹⁵ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 50. 1.

¹¹⁶ Karş. Pelias'ın ölümü hikâyesi, Sicilyalı Diodoros iv. 51 vd.; Pausanias, viii. 11. 2 vd.; Zenobius, *Cent.* iv. 92; Plautus, *Pseudolus*, Sahné iii, dize 868 vd.; Cicero, *De senectute*, xxiii. 83; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 297-349; Hyginus, *Fab.* 24. Medeia'nın Pelias'ı kandırmasının öyküsü Yunan vazo resimlerinde tasvir edilir. Örneğin siyah figürlü bir vazoda koçun kaynayan kazandan çıkarıldığı, Medeia'yla Pelias'ın iki kızının mutlu bir şaşkınlık ifadesiyle seyrettiği, beyaz saçlı kralın umutla oturup beklediği görülür. Bkz. Miss J. E. Harrison, *Greek Vase Paintings* (Londra, 1894), Levha ii; A. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, ii. 1201 vd. ve şekil 1394. *Dönüşler* (*Nostoi*) destanının yazarına göre, Medeia İason'un yaşlı babası Aison'u da aynı tarzda gençleştirmiştir. Pherekydes'le Simonides'e göre, sihirli gençleştirmeyi kocasına da başarıyla uygulamıştır. Aiskhylos da *Dionysos'un Bakıcıları* adlı bir oyun yazmış, Medeia'nın basit bir kaynatma süreciyle hem bakıcıları hem de kocalarını aynı tarzda gençleştirdiğini anlatmıştır. Bkz. Euripides'in *Medea*'sına Yunanca argüman; ve Aristophanes, *Atlılar*, 1321'e geç dönemde yazılan yorum (Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 251-294'e göre, Medeia Aison'u kaynatarak değil, eski verimsiz kanunu bedeninden çekip yerine sihirli bir maya koyarak gençleştirmiştir). Pelops'un ölüsünü acımasız babası Tantalos, tanrıların şöleninde sofraya getirdiğinde tanrılar Pelops'a acımışlar, kazanda kaynatarak yaşama döndürmüşler, o da kazandan Demeter'in istemeden payının bulunduğu kayıp omzu dışında iyi ve eksiksiz çıkmıştır. Bkz. Pindaros, *Olymp.* i. 26 (40) vd., ve geç dönemde yazılan

yardımla babasını gömdü, İason'la Medeia'yı ülkeden sürdü.

[İason'la Medeia Korinthos'a kaçar. Medeia İason'un gelini Glauke'yi ve çocuklarını öldürür, Aigeus'la birlikte Atina'ya sığınır, ondan oğlu Medos dünyaya gelir, en sonunda kendi ülkesine döner] 28 Korinthos'a gittiler, Korinthos kralı Kreon kızı Glauke'yi İason'a vermek isteyinceye kadar on yıl mutlu yaşadılar, İason Glauke'yle evlendi, Medeia'dan boşandı. Fakat Medeia İason'un yemin ettiği tanrılara yakardı, nankörlüğünü sık sık başına kaktıktan sonra geline zehre batırılmış bir giysi gönderdi, Glauke onu giyince kendisini kurtarmaya gelen babasıyla birlikte amansız ateşte yandı.¹¹⁷ Fakat Medeia İason'dan doğurduğu çocukları Mermeros'la Pheres'i öldürdükten sonra Güneş'ten, kanatlı ejderlerin çektiği bir araba aldı, Atina'ya kaçtı.¹¹⁸ Başka bir geleneğe göre, Medeia kaçarken henüz bebek olan çocuklarını bırakarak onları Akraia Hera'nın sunağına yakarıcı yaptı, fakat Korinthoslular onları alıp ölümüne yaraladılar.¹¹⁹

yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 152-153. Gençliğin ve yaşamın sihirle tazelenmesinin anlatıldığı hikâyeler için bkz. Ek, "Gençliğin Tazelenmesi".

¹¹⁷ Bkz. Euripides, *Medea*, 1136 vd. Can çekişirken Glauke'nin kendisini çeşmeye attığı, bundan sonra çeşmeye onun adının verildiği söylenir (Pausanias, ii. 2. 6). Çeşme bulunmuş ve son yıllarda kazı yapılmıştır. Bkz. G. W. Elderkin, "The Fountain of Glaucé at Corinth", *American Journal of Archaeology*, xiv. (1910), s. 19-50.

¹¹⁸ Medeia'nın Korinthos'ta kalışının bu trajik sonuna dair hikâyede yazarımız Euripides'in *Medea*'sının izinden gitmiştir. Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 54; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 391 vd.; Hyginus, *Fab.* 25. Apulius'a göre (*Metamorph.* i. 10) Medeia kralın kızı kadar sarayını ve kralı da yakmaya kalkışmıştır.

¹¹⁹ Karş. Pausanias, ii. 3. 6; Aelianus, *Varia Historia*, v. 21; Euripides, *Medea*, 9 ve 264'e geç dönemde yazılan yorum. Göreli yakın tarihe kadar Korinthoslular çocukları öldürmenin kefareti olarak her yıl sunularda bulunur, başka törenler de yaparlardı. Siyahlar giymiş, saçları kesilmiş yedi kızla yedi erkek çocuk cinayetin işlendiği Akraia Hera kutsal alanında bir yıl kalmalıydı. Romalılar Korinthos'u ele geçirdikten sonra bu görenek yürürlükten kalktı. Bkz. Pausanias, ii. 3. 7; Euripides, *Medea*,

Medeia Atina'ya geldi, Aigeus'la evlenerek oğlu Medos'u doğurdu. Ancak daha sonra Theseus'a komplo kurmaya kalkıştı, Atina'dan çıkarıldı, oğlu Medos'la birlikte sürgün edildi.¹²⁰ Medos barbarların çoğunu ele geçirdi, denetimindeki toprağın tamamına Media adını verdi,¹²¹ Hintlilere karşı çıktığı seferde öldü. Medeia fark edilmeden Kolkhis'e döndü, kardeşi Perses'in, Aietes'in krallığını elinden aldığını gördü, Perses'i öldürdü, tahtı babasına iade etti.¹²²

264'e geç dönemde yazılan yorum; karş. Philostratos, *Heroica*, xx. 24.

¹²⁰ Bir hikâyeye göre, Medeia Theseus'u zehirlemeye kalkıştı ama dudaklarına götürdüğü zehir kabını babası hızla alıp savurdu. Aş. bkz. *Epitome*, i. 5 vd.; Plutarkhos, *Theseus*, 12; Sicilyalı Diodoros, iv. 55. 4-6; Pausanias, ii. 3-8; Homeros, *İlyada*, xi. 741'e geç dönemde yazılan yorum; Eustathios, *Comment on Dionysius Perieg.* 1017; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 406-424. Ovidus'a göre, Medeia'nın Theseus'u öldürmek için kullandığı zehir boğanotuymdu.

¹²¹ Etimolojiyi karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 55. 5 ve 7, iv. 56. 1; Strabon, xi. 13. 10, par. 526; Pausanias, ii. 3. 6; Eustathios, *Comment on Dionysius Perieg.* 1017; Hyginus, *Fab.* 27.

¹²² Başkalarına göre, Perses'i Medeia değil, oğlu Medos öldürmüştür. Bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 56. 1; Hyginus, *Fab.* 27. Cicero başka türlü bilinmeyen bir Latin tragedyasının bazı dizelerini aktarır, tahtından indirilen Aietes'in krallara ve erkeklere yakışmayan bir ifadeyle umutsuz durumuna yas tuttuğunu anlatır (*Tusculan. Disput.* iii. 12. 26). Hyginus'un hikâyesinin bir tragedyadan, belki Cicero'nun aktardığı aynı tragedyadan alındığını gösteren her ipucu vardır. Fakat bu tragedya muhtemelen Yunan aslına dayanıyordu; zira Sicilyalı Diodoros, tragedya yazarlarının aşırı hayal güçleriyle Medeia'nın tarihini abartıp çarpıttığına işaret ederek, gaspçının öldürülmesinin benzer bir hikâyesini anlatır.

II. Kitap

III. İnakhos Ailesi (Belos)

I. [İnakhos oğlu Aigialeus ve Phoroneus, ve Phoroneus'un çocukları. Argos ve Pelasgos. Her-Şeyi-Gören Argos] 1 Deukalion'un ailesinin bütün hikâyesini anlattığımızı göre, İnakhos'un ailesinden söz etmeliyiz.

Okeanos'la Tethys'in İnakhos adında bir oğlu vardı, Argos'ta bir ırmağa onun adı verilmişti.¹ Okeanos kızı Melia, İnakhos'a oğulları Phoroneus'la Aigialeus'u doğurdu. Çocuk sahibi olmadan ölen Aigialeus'un tek mil ülkesine Aigialia denirdi; sonradan tamamına Peloponnesos adı verilen ülkede hüküm süren Phoroneus'a nymphe Teledike Apis'le Niobe'yi doğurdu. Apis iktidarını tiranlığa dönüştürdü, Peloponnesos'a kendi adını vererek Apia dedi; ama acımasız bir tiran olduğundan ona komplo kuruldu, Thelksion'la Telkhis onu öldürdüler. Çocuğu yoktu, tanrı kabul edilir, Sarapis denirdi.² Fakat Zeus'un (birlikte yaşadığı ilk ölümlü kadın) Niobe'den bir oğlu vardı, Aku-

¹ İnakhos ve soyundan gelenler için bkz. (Apollodoros'un izinden giden) Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 177; Pausanias, ii. 15. 5; Euripides, *Orestes*, 932'ye geç dönemde yazılan yorum; Homeros, *İlyada*, i. 22'ye geç dönemde yazılan yorum. Apion'a göre, İsraililer İnakhos'un Argos'ta hüküm sürdüğü dönemde Mısır'dan çıktılar. Bkz. Eusebios, *Praeparatio Evangelii*, x. 10. 10 vd. Phoroneus konusunda, antik dönemde birkaç dizesi günümüze gelen *Phoronis* destanı vardı. Bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 209 vd.

² Apollodoros Argoslu Apis'i Mısır boğası Apis'le, onu da Serapis'le (Sarapis) özdeşleştirir. Mısır Apis'i için bkz. Herodotos, ii. 153 (ve Wiedemann'ın notu), iii. 27 ve 28. Peloponnesos'un veya Argos'un adı olarak Apia için bkz. Aiskhylos, *Yakarıcılar*, 260 vd.; Pausanias, ii. 5. 7; Homeros, *İlyada*, i. 22'ye geç dönemde yazılan yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 177; Bizanslı Stephanos, *Ἀπία* maddesi.

silaios'un dediğine göre, Niobe'nin Pelasgos adlı bir oğlu daha vardı, Peloponnesos halkına onun adıyla Pelasgoslular denirdi. Ne var ki Hesiodos Pelasgos'un Yer oğlu olduğunu söyler. Ondan yine söz edeceğim.³ 2 Fakat krallığı Argos aldı, Peloponnesos'a kendi adını vererek Argos dedi; Strymon'la Neaira'nın kızı Evadne'yle evlendi, Ekbasos, Piras, Epidauros ve tahta geçen Kriasos⁴ doğdu.

Ekbasos'un Agenor adlı bir oğlu, onun da Her-Şeyi-Gören denen bir oğlu, Argos vardı. Argos'un bedeninin her yerinde gözleri vardı,⁵ son derece güçlüydü, Arkadia'ya saldıran boğayı öldürüp derisine büründü;⁶ bir satyros Arkadialılara kötülük edip sığırlarını çaldığında Argos karşı koyarak onu öldürdü. Tartaros'la Yer'in kızı, yoldan geçenleri kaçıran Ekhidna'yı⁷ da uykusunda yakalayıp öldürdüğünü söylenir. Apis'in katilinden öç aldı, suçluyu öldürdü.

[İo'nun yolculukları] 3 Asopos'un kızı İsmene'yle Argos'un, İo'nun babası olduğu söylenen İasos adlı bir oğlu vardı.⁸ Fakat kronoloji yazarı Kastor ve birçok tragedya yazarı İo'nun İnakhos kızı olduğunu öne sürer.⁹ Hesiodos

³ Aş. bkz. iii. 8. 1.

⁴ Karş. Euripides, *Orestes*, 932'ye geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 145.

⁵ Argos ve çok sayıda gözü için bkz. Aiskhylos, *Yakarıcılar*, 303 vd.; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 1116; Ovidus, *Dönüşümler*, i. 625 vd.; Hyginus, *Fab.* 145; Servius, Vergilius'un *Aineias*. vii. 790'ı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 5 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 18).

⁶ Karş. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 116'nun, Argos'un bir hayvan derisine büründüğünü ve bedeninin her yerinde gözleri bulunduğunu söyleyen geç dönem yorumcusundan alıntı yapan Dionysios.

⁷ Yarı kadın yarı yılan canavar Ekhidna için bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 295 vd.

⁸ Karş. Pausanias, ii. 16. 1; Euripides, *Orestes*, 932'ye geç dönemde yazılan yorum.

⁹ Karş. Aiskhylos, *Prometheus*, 589 vd.; Herodotos, i. 1; Plutarkhos, *De malignitate Heroditi*, 11; Lukianos, *Dial. deorum*, iii.; a.g.y. *Dial. Marin.* vii. 1; Pausanias, iii. 18. 13; Ovidus, *Dönüşümler*, i. 583 vd.; Hyginus, *Fab.* 145.

ve Akusilaos onun Piren kızı olduğunu söylerler. İo, Hera rahibesiyken Zeus onu baştan çıkardı ama Hera anlayınca Zeus bir dokunuşuyla İo'yu beyaz bir ineğe dönüştürdü,¹⁰ onu tanımadığına yemin etti; Hesiodos, âşışın yeminlerinin tanrıların öfkelerini tüketmediğini söyler. Hera Zeus'tan ineği istedi, onu Her-Şeyi-Gören Argos'un korumasına verdi. Pherekydes bu Argos'a Arestor oğlu der¹¹ ama Asklepiades'a göre İnakhos oğludur, Kerkops onun Argos'la Asopos kızı İsmene'nin oğlu olduğunu, Akusilaos ise Yer'den doğduğunu söyler.¹² Argos onu Mykenelilerin koruluğundaki zeytin ağacına bağladı. Fakat Zeus Hermes'e ineği çalmasını emretti, Hieraks boşboğazlık ettiği için bunu gizlice yapamayınca Argos'u taşıyarak öldürdü;¹³ Bu nedenle ona Argiphontes¹⁴ dendi. Sonra Hera ineğe zarar vermek için atsineği gönderdi,¹⁵ hayvan önce, kendi adından kinaye İonia körfezi denen yere geldi. Sonra İlyria'da dolaştı, Haimos dağına aşarak o tarihte Thrake Boğazı, şimdiyse onun ardından *Bosphoros*¹⁶ denen yeri geçti. İskit ve Kimmer ülkelerine geldi, geniş karasal alanlarda dolaştı, Mısır'a gelinceye kadar hem Avrupa'da hem Asya'da karada uzun mesafeler kat etti, uzun mesafeler boyunca yüzdü, Mısır'da asıl şekline döndü, Nil ırmağının kıyısında oğlu Epaphos'u doğurdu¹⁷. Hera Kureteslerden

¹⁰ Karş. Aiskhylos, *Yakarıcılar*, 291 vd.; Homeros, *İlyada*, 103'e (Apollodoros'un bu pasajından söz eden) geç dönemde yazılan yorum; Ovidus, *Dönüşümler*, i. 588 vd.

¹¹ Pherekydes'in bu pasajından, Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 1116'nın geç dönem yorumcusu alıntı yapar.

¹² Aiskhylos da böyle der, *Prometheus*, 305.

¹³ Karş. Aiskhylos, *Prometheus*, 561'e geç dönemde yazılan yorum; Homeros, *İlyada*, ii. 103'e geç dönemde yazılan yorum.

¹⁴ Yani, Argos'u öldüren.

¹⁵ Atsineğinden rahatsız olan İo'nun yolculukları için bkz. Aiskhylos, *Yakarıcılar*, 540 vd.; *Prometheus*, 786 (805) vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, i. 724 vd.

¹⁶ *Bosporos*, "inek boğazı" veya "öküz-geçidi".

¹⁷ Karş. Aiskhylos, *Prometheus*, 846 (865) vd.; Herodotos, ii. 153, iii. 27; Ovidus, *Dönüşümler* i. 748 vd.; Hyginus, *Fab* 145.

çocuğu kaçırmalarını istedi, onlar da kaçırdılar. Zeus bunu öğrenince Kuretesleri öldürdü, İo da çocuğunu aramaya koyuldu. Bütün Suriye'yi dolaştı, çünkü ona, oğluna Byblos kralının eşinin baktığı söylenmişti;¹⁸ Epaphos'u bulunca Mısır'a geldi, o tarihte Mısırlıların kralı olan Telegonos'la evlendi. Mısırlıların İsis dedikleri Demeter'in¹⁹ heykelini dikti; İo'ya da aynı şekilde bu İsis adını verdiler.²⁰

[Büyük torunları Agenor (karş. iii. 1-7) ve Belos] 4 Mısır kralı olan Epaphos, Nil kızı Memphis'le evlendi, Memphis kentini kurdu, kente onun adını verdi, Libya bölgesine adı verilen kızı Libya doğdu.²¹ Libya'nın Poseidon'dan ikiz oğulları Agenor'la Belos doğdu.²² Agenor Fenike'ye gitti, orada hüküm sürdü, büyük soyların atası oldu; bu nedenle, onu daha sonra ele alacağız.²³ Fakat Belos Mısır'da kaldı, ülkede hüküm sürdü, Nil kızı Ankhinoe'yle evlendi, **[Belos dölü: Danaos ve Aigiptos] ondan ikiz oğulları Aigiptos'la Danaos doğdu²⁴ ama Euripides'e göre, Kepheus ve Phineus da onun oğullarıydı. Belos, Danaos'u Libya'ya, Aigiptos'u Arabia'ya yerleştirdi; ama Aigiptos**

¹⁸ Antik dönemde kimi kez İo'yla özdeşleştirilen İsis'in (aş. bkz.), Byblos kralının bebek oğluna baktığı söylenir. Bkz. Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 15 vd. Muhtemelen iki hikâye de İsis'in ölen Osiris'in cesedini aramak için giriştiği söylenen aramayı yansıtır.

¹⁹ Demeter'in İsis'le özdeşleştirilmesi için bkz. Herodotos, ii. 39, 156; Sicilyalı Diodoros, i. 13. 15, i. 25. 1, i. 96. 5.

²⁰ Herodotos (ii. 41) sanatta İsis'in İo gibi inek boynuzlu bir kadın şeklinde tasvir edildiğini söyler. İo'yla İsis'in özdeşleştirilmesi için bkz. Sicilyalı Diodoros, i. 24. 8; Lukianos, *Dial. deorum*, iii.; İskenderiyeli Klemes, *Strom.* i. 21. 106, par. 382, ed. Potter; Propertius, iii. 20. 17 vd.; Iuvenalis, *Sat.* vi. 526 vd.; Statius, *Sylv.* iii. 2. 101 vd.; Hyginus, *Fab.* 145.

²¹ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 894.

²² Karş. Tzetzes, *Chiliades*, vii. 349 vd.

²³ Aş. bkz. iii. 1.

²⁴ Aşağıdaki Aigiptos'la Danaos hikâyesini, Danaos'la kızlarının Argos'a yerleşmeleri dahil, Apollodoros'un ikinci kitabını otorite kabul ettiğini söyleyen, Homeros, *İlyada*, i. 42'nin geç dönem yorumcusu birkaç atlama ve değişikliklerle kelimesi kelimesine aktarmaktadır. Karş. Aiskhylos, *Yakarıcılar*, 318 vd.; Euripides, *Hecuba*, 886 ve *Orestes*, 872; Hyginus, *Fab.* 168; Servius, Vergilius'un *Aineias*. x. 497'si üzerine.

Melampodes ülkesini hükmü altına aldı, ona kendi adını vererek Aigypptos dedi. İkisinin de çok sayıda çocuğu ve eşi vardı; Aigypptos'un elli oğlu, Danaos'un elli kızı vardı. Sonradan krallık için mücadele ederlerken Danaos Aigypptos oğullarından korktu, Athena'nın tavsiyesiyle ilk kez bir gemi inşa etti, kızlarını da gemiye bindirerek kaçtı. Rodos'a uğrandığında Linos Athena'nın heykelini dikti.²⁵ Buradan Argos'a geldi ve hüküm süren kral Gelanor krallığı ona teslim etti;²⁶ ülkenin efendisi oldu, sakinlerine kendi adını verdi, Danai dedi. Fakat İnakhos'un ülkenin Hera'ya ait olduğuna tanıklık etmesine kızan Poseidon pınarları bile kuruttuğu için ülke susuz kaldığından,²⁷ Danaos kızlarını su çekmeye gönderdi. Kızlarından biri, Amymone, su ararken bir geyiğe ok attı, uyuyan bir satyrosu vurdu, satyros yerinden fırlayıp onunla sevişmek istedi; ama Poseidon ortaya çıkınca satyros kaçtı, Amymone Poseidon'la yattı, Poseidon Lerna'daki pınarları ona açıkladı.²⁸

[Aigiptos oğullarının Danaos kızlarıyla evlenmesi] 5
Fakat Aigypptos oğulları Argos'a geldiler, Danaos'a düşmanlığı bir kenara bırakmayı tavsiye ettiler, kızlarıyla evlenmek istediler. Onların itirazlarına güvenmeyen Danaos sürgüne gittiğinden ötürü onlara gazez duyuyordu; yine

²⁵ Karş. Herodotos, ii. 182; *Marmor Parium*, 15, 17, par. 544, 546, ed. C. Müller (*Fragmenta Historicorum Graecorum*, C. 1); Sicilyalı Diodoros, v. 58. 1; Strabon, xiv. 2. 11, par. 655; Eusebios, *Praeparatio Evangelii*, iii. 8. Tanrıçaya tapma konusunda bkz. Cecil Torr, *Rhodes in Ancient Times* (Cambridge, 1885), s. 74 vd., 94 vd. Son yıllarda Rodos'ta Lindos Athena tapınağının kronolojisi bulunmuştur; mermer bir levhanın üzerine yazılmıştır. Bkz. Chr. Blinkenberg, *La Chronique du temple Lindien* (Kopenhag, 1912).

²⁶ Karş. Pausanias, ii. 16. 1, ii. 19. 3 vd.

²⁷ Karş. Pausanias, ii. 15. 5.

²⁸ Karş. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 187 vd.; Lukianos, *Dial. Marin.* vi.; Philostratos, *Eikones*, i. 8; Homeros, *İlyada*, iv. 171'e geç dönemde yazılan yorum; Propertius, iii. 18. 47 vd.; Hyginus, *Fab.* 169. Lerna'da Amymone denen bir akarsu vardı. Bkz. Strabon, viii. 6. 8, par. 371; Pausanias, ii. 37. 1 ve 4; Hyginus, *a.g.e.*

de evliliğe razı geldi, bakireleri kura çekerek aralarında paylaştırdı.²⁹ Önce Lynkeus'un eşi olarak en büyükleri Hypermnastra'yı, Proteus'un eşi olarak Gorgophone'yi seçtiler; zira Lynkeus'la Proteus'u Mısır'da kraliyet soyundan bir kadın, Argyphia doğurmuştu; fakat geriye kalan Busiris, Enkelados, Lykos ve Daiphon Europe'nin Danaos'a doğurduğu kızları, yani Automate, Anymone, Agave ve Skaia'yı kurayla aldılar. Bu kızları Danaos'a bir kraliçe doğurmuştu; ama Gorgophone'yle Hypermnestra'yı ona Elephantis doğurmuştu. İstros Hippodamia'yı, Khalodon Rhodia'yı, Agenor Kleopatra'yı, Khaitos Asteria'yı, Diokorystes Hippodamia'yı, Alkes Glauke'yi, Alkmenor Hippomedusa'yı, Hippothos Gorge'yi, Eukhenor İphimeditusa'yı, Hippolytos Rhode'yi aldı. Bu on oğul Arabialı bir kadından doğmuştu; ama bakireler Hamadryad nymphelerinden doğmuşlardı, bazıları Atlantia'nın, öbürleri Phoebe'nin kızlarıydı. Agaptolemos Pirene'yi, Keretes Dorium'u, Eurydamas Phartisi, Aegios Mnestra'yı, Argios Evippe'yi, Arkhelaos Anaksibia'yı, Mnemakhos Nelo'yu aldı. Bu yedi oğul Fenikeli bir kadından, bakireler Etiyopyalı bir kadından doğmuştu. Aigyptos'un Tyria'dan doğan oğulları, Danaos'un Memphis'ten doğan kızlarını adlarının benzerliği nedeniyle kura çekmeden eş aldılar; Klitos Klite'yi, Sthenelos Sthanala'yi, Khrysippos Khrysippe'yi aldı. Aigyptos'un Naiad nymphesi Kaliadne'den doğan on iki oğlu Danaos'un Polykso nymphesinden doğan kızları için kura çektiler; oğullar Eurylokhos, Pantos, Peristhenes, Hermos, Dryas, Potamon, Kisseus, Liksos, Imbros, Bromios, Polyktor, Khthonios, kızlar Autonoe, Theano, Elektra, Kleopatra, Eurydime, Glaukippe, Anthelia, Kleodore,

²⁹ Aigyptos kızlarıyla Danaos oğullarının evliliği ve trajik sonu için bkz. Zenobius, *Cent.* ii. 6; Euripides, *Hecuba*, 886'ya geç dönemde yazılan yorum ve *Orestes*, 872; Homeros, *İlyada*, iv. 171'e geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 168; Servius, Vergilius'un *Aineias*. x. 497'si üzerine. Apollodoros'un kaydettiği evlenen çiftlerin adlarının listesini Hyginus, *Fab.* 179'daki listeyle karşılaştırın.

Evippe, Erato, Stygne, Bryke'ydi. Aigyptos'un Gorgo'dan doğan oğulları Danaos'un Pieria'dan doğan kızları için kura çektiler, Periphas Aktia'yı, Oineus Padorke'yi, Aigyptos Dioksippe'yi, Menalkes Adite'yi, Lampos Okypete'yi, İdmon Phylarge'yi aldı. Aigyptos'un en küçük oğullarından İdas Hippodike'yi, Daiphron Adiante'yi (bu bakireleri doğuran anne Herse'ydi), Pandion Kallidike'yi, Erbelos Oime'yi, Hyberbios Kelaino'yu, Hippokorystes Pyperippe'yi aldı, bu adamların annesi Hephastine, bu bakirelerin annesi Krino'ydu.

Oğullar gelinlerini kurada çektikten sonra Danaos şölen yaptı, kızlarına hançerler verdi, Hypermnestra dışında hepsi damatları öldürdü; Lynkeus Hypermnestra'nın bekaretine saygı göstermiş, o da onu korumuştur.³⁰ Bu nedenle Danaos onu kapattı, koruma altına aldı. Fakat Danaos'un öbür kızları damatların kafalarını Lerna'da gömdüler,³¹ kentin önünde cesetlere cenaze törenleri yaptılar; Zeus'un emri üzerine Athena'yla Hermes onları arındırdı. Danaos sonra Hypermnestra'yla Lynkeus'u evlendirdi, diğer kızlarına atletik yarışmalarda kazananları aldı.³²

[Amymone oğlu, gemileri batıran Nauplios] Amymone'nin Poseidon'dan bir oğlu vardı, Nauplios.³³ Bu Nauplios epey ileri bir yaşa geldi, denizlerde dolaştı, karşısına çıkanları ölüme götürmek için deniz feneri ışıklarından

³⁰ Karş. Pindaros, *Nem.* i. 6 (10) ve geç dönemde yazılan yorum; Pausanias, ii. 19. 6, ii. 20. 7, ii. 21. 1 ve 2; Horatius, *Odes*, iii. 11. 30 vd.; Ovidius, *Heroides*, xiv.

³¹ Karş. Zenobius, *Cent.* iv. 86. Pausanias'a göre (ii. 24. 2) Aigyptos oğullarının kafaları Argos'un akropolisi Larisa'ya, başsız gövdeler Lerna'ya gömüldü.

³² Karş. Pindaros, *Pyth.* ix. 112 (195) ve geç dönemde yazılan yorum; Pausanias, iii. 12. 2. Efsane gelin için yarışılan eski bir göreneği yansıtabilir. Bkz. *The Magic Art and the Evolution of Kings*, ii. 299 vd. Danaos'un beş yılda bir (veya dört yılda bir demeliyiz) kutlanan oyunların kurucusu olduğu söylenir, bu oyunlarda koşuda kazananların ödülü kalkandı. Bkz. Hyginus, *Fab.* 179.

³³ Karş. Strabon, viii. 6. 2, par. 368; Pausanias, ii. 38. 2, iv. 35. 2.

yararlandı.³⁴ Sonunda kendisinin de aynı tarzda öldüğü anlaşıldı. Fakat ölmeden önce evlenmişti; tragedya şairlerine göre, eşi Katreus kızı Klymene'ydi; ama *Dönüşler*'in³⁵ yazarına göre, eşi Philyra'ydı; Kerkops'a göre Hesione'ydi. Ondan çocukları Palamedes, Oiaks ve Nausimedon doğdu.

II. [Lynkeus'la Hypermnestra'nın torunları Akrisios ve Proitos] 1 Danaos'tan sonra Argos'ta tahta Lynkeus çıktı, Hypermnestra'dan oğlu Abas doğdu; Abas'ın, Mantineus kızı Aglaia'dan ikiz oğulları Akrisios'la Proitos³⁶ dünyaya geldi. Bu ikisi henüz ana rahmindeyken birbirleriyle kavga etti, büyüdüklerinde de krallık için savaştılar,³⁷ savaş sırasında ilk kez onlar kalkanı buldular. Akrisios üstünlük sağladı, Proitos'u Argos'tan sürdü; Proitos Lykia'ya, İabates'in veya bazılarının söylediği gibi, Amphiaros'un sarayına gitti, Homeros'un Antia³⁸ ama tragedya şairinin Stheneboia³⁹ dediği kralın kızıyla evlendi. Lykia ordusuyla birlikte kayınpederi ona ülkesini teslim etti, Kyklopların onun için tahkim ettiği Tiryns'i işgal etti.⁴⁰ Tekmil Argos toprağını aralarında paylaştılar, oraya yerleştiler, Akrisios Argos'ta Proitos Tiryns'te hüküm sürdü. **[Melampos, Proitos kızlarının deliliğini tedavi eder]** 2 Lakedaimon kızı Eurydike Akrisios'a kızı Danae'yi, Stheneboia Proitos'a kızları Lysippe, İphinoe ve İphianassa'yı doğurdu. Bu bakireler büyüyün-

³⁴ Aş. bkz. *Epitome*, vi. 7-11.

³⁵ *Nostoi*. Homeros'un Troia kahramanlarının dönüşünü anlatan epik şiiri. Bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 52 vd.; Hesiodos, bu diziden, par. 524 vd.; D. B. Monro, Homeros baskısında, *Odysseia*, Kit. xiii-xxiv., par. 378-382.

³⁶ Bunu ve bundan sonrasını karş. Pausanias ii. 16. 2, ii. 25. 7.

³⁷ İkiz Esav ve Yakup da ana rahminde ve sonraki yaşamlarında kavga ettiler (*Yaratılış*, xxv. 21 vd.) Karş. Rendel Harris, *Boanerges*, s. 279 vd.; Esav ve Yakup örneğindeki gibi, Proitos, küçük ikizini yenen büyüğüydü.

³⁸ Homeros, *İlyada*, vi. 160.

³⁹ Aş. bkz. ii. 3. 1, iii. 9. 1. Euripides ona Stheneboia der (Eustathios, Homeros'un *İlyada*, vi. 159, par. 632'si üzerine).

⁴⁰ Karş. Bakkhylides, *Epinic*. x. 77 vd.; Pausanias, ii. 25. 8; Strabon. viii. 6. 8, par. 371.

ce, Hesiodos'a göre, Dionysos törenlerini kabul etmedikleri ama Akusilaos'a göre, Hera'nın tahta heykeli aleyhinde konuştukları için delirdiler.⁴¹ Delirdiklerinde bütün Argos ülkesini dolaşıyorlar, sonra Arkadia ve Peloponnesos'tan geçerek kendilerinden geçmiş durumda çöle koşuyorlardı. Fakat Amythaon'un Abas kızı İdomene'den doğan oğlu,

⁴¹ Karş. Bakkhylides, *Epinic.* x. 40-112; Herodotos, ix. 34; Strabon, viii. 3. 10, par. 346; Sicilyalı Diodoros, iv. 68; Pausanias, ii. 7. 8, ii. 18. 5, v. 5. 10, viii. 18. 7 vd.; Pindaros, *Nek.* ix. 13 (30)'a geç dönemde yazılan yorum; İskenderiyeli Klemes, *Strom.* vii. 4, 26, par. 844, ed. Potter; Bizanslı Stephanos, *Ἀζαρία* maddesi; Vergilius, *Sığırtaç Türküleri*, vi. 48 vd.; Ovidius, *Dönüşümler*, xv. 325 vd.; Plinius, *Doğa Tarihi* xxv. 47; Servius, Vergilius'un *Sığırtaç Türküleri*, vi. 48'i üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.*, iii. 453'ü üzerine; Vitruvius, viii. 3. 21. Bu yazarlardan Herodotos, Sicilyalı Diodoros ve bir pasajda Pausanias (ii. 18. 4) özelde Proitos kızlarından söz etmeden, genelde Argos kadınlarının delirdiklerinden söz eder. Pausanias'ın aynı pasajda (ii. 18. 4) hemfikir olduğu Sicilyalı Diodoros'a göre, bu olay sırasında Argos kralı Proitos değil, Megapenthes oğlu Anaksagoras'tı. Megapenthes için bkz. Apollodoros, ii. 4. 4. Vergilius'a göre, bakireler ineğe döndürüldüklerini imgelediler; Servius ve Lactantius Placidus, Hera'ya (İuno) üstünlük havası tasladıklarından, Hera'nın onları cezalandırmak için bu fikri onların aklına soktuğunu belirtir; aslında Lactantius Placidus bir yerde, öfkeli tanrıçanın onları hemen yavru ineklere dönüştürdüğünü söyler. A. B. Cook bu efsanelerin simgeleri olan ve inek tanrıça Hera'nın benzerliğini benimseyen rahibeleri hatırlattığını söyler. Bkz. A. B. Cook, *Zeus*, i. 451 vd. Fakat geleneğin, mitik donanımlarla birlikte, Argos kadınlarını veya bir bölümünü geçici olarak etkisine alan deliliğin gerçek biçimini anlatması mümkündür. Bunu, Malay yarımadasında vahşi Jakun kabilesi kadınlarının yaşadıkları benzer geçici delilikle kıyaslayabiliriz. "Anak Endau'dan bir Jakun erkeği benim yanımda Piang-gu'lu Pengululardan tuhaf bir şekilde şikâyet etti. Bu yerleşmede bütün kadınların sık sık bir tür deliliğe –belki bir histeri biçimine– kapıldığını, her kadının şarkı söyleyerek tek başına ormana kaçtığını, günlerce gecelerce orada kaldığını, sonunda neredeyse çıplak veya üstü başı paramparça geri döndüğünü anlattı. Bu tür ilk olayın birkaç yıl önce meydana geldiğini, hâlâ sık yaşandığını, genellikle her iki üç ayda meydana geldiğini söyledi. Olaylar bir kadınla başlamıştı, şimdi diğerlerinin hepsi aynı şeyi yapıyordu." Bkz. Ivor H. N. Evans, "Further Notes on the Aboriginal Tribes of Pahang", *Journal of the Federated Malay States Museums*, C. ix. Kıs. 1, Ocak 1920, s. 27 (Kalküta, 1920).

ilaçlar ve arındırmalarla bunun ilk tedavisini bulan kâhin Melampos, egemenliğin üçüncü parçasını alırsa bakireleri iyileştirmeye söz verdi. Proitos tedaviye bu kadar yüksek ücret ödemeyi kabul etmediğinde bakireler her zamankinden daha çok çıldırdılar, ayrıca onlarla birlikte başka kadınlar da çıldırmıştı, onlar da evlerini terk etmiş, çocuklarına zarar vermişler, çöle akın etmişlerdi. Kötülük çok yüksek perdeye çıkıncaya kadar Proitos şart koşulan ücreti ödemeye razı olmadı, Melampos kardeşi Bias ne zaman bu kadar geniş bir toprağı alırsa o zaman iyileştirmeye söz verdi. Tedavi ertelenirse Melampos daha çoğunu talep eder korkusuyla Proitos hekimin bu koşullarda başlamasını kabul etti. Melampos çok güçlü kuvvetli gençleri yanına alarak kadınları dağlardan Sikyon'a kadar çığlıklar ve bir tür çılgın dansla kovaladı. Takipte kızların en büyüğü İphinoe son nefesini verdi; ama öbürleri arındırılacak ve akılları başlarına gelecek kadar şanslıydılar.⁴² Proitos onları Melampos ve Bias'la evlendirdi, sonradan Bias oğlu Megapenthes doğdu.

III. [Bellerophontes, Khimaira'yı öldürür] 1 Sisypchos oğlu Glaukos oğlu Bellerophon, kardeşi Deliades'i veya bazılarının dediğı gibi Piren'i yahut öbürlerinin belirttiğı gibi Alkimenes'i kazara öldürdü, Proitos'a gelip arındı.⁴³ Stheneboia ona âşık oldu,⁴⁴ Bellerophon'a buluşma teklifle-

⁴² Bakkhylides'e göre (*Epinic.* x, 95 vd.), bakirelerin babası kızları iyileştirse Güneş'e yirmi kızıl öküz adamaya yemin etti: Yemini duyuldu, Artemis'in araya girmesiyle öfkeli Hera tedaviye rıza gösterdi.

⁴³ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 17; a.g.y. *Chiliades*, vii. 810 vd.; Homeros, *İlyada*, vii. 155'e geç dönemde yazılan yorum. Bu yazarların söz ettiğı bir anlatıma göre, Bellerophon (Belleros'u öldüren anlamına gelen) adını, Korinthos'ta Belleros adlı bir tiranı öldürdüğü için aldı.

⁴⁴ Aşağıdaki Bellerophon hikâyesinde yazarımız, Homeros, *İlyada*, vi, 155 vd.'nın izinden gider (burada Proitos'un eşine Stheneboia yerine Antia denir). Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 17; *Chiliades*, vii. 816 vd.; (muhtemelen Apollodoros'un izinden giden) Zenobius, *Cent.* ii. 87; Hyginus, *Fab.* 57; a.g.y. *Astronom.* ii. 18; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 24, 119 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 71 ve 72; İkinci

ri gönderdi, Bellerophon buluşma tekliflerini reddedince Stheneboia, Proitos'a Bellerophon'un ahlaksız bir teklifte bulunduğunu söyledi. Proitos Stheneboia'ya inandı, İobates'e götürmesi için Bellerophon'a bir mektup verdi, mektupta Bellerophon'u öldürmesi yazıyordu. Mektubu okuyan İobates ona Khimaira'yı öldürmesini emretti, hayvanın onu öldüreceğine inanıyordu, zira Khimaira tek kişi şöyle dursun birçok kişi için bile kolay bir av değildi; bedeninin ön kısma aslan, kuyruğu ejder, ateş fışkırttığı ortadaki üçüncü başı keçiydi. Ülkeye zarar veriyor, sürüleri rahatsız ediyordu; zira üç hayvan gücünde tek bir yaratıktı. 2 Homeros'un doğruladığı gibi,⁴⁵ bu Khimaira'nın, Amisosdares tarafından beslendiği ve Hesiodos'un anlattığı gibi,⁴⁶ Typhon'un Ekhidna'dan doğan çocuğu olduğu söylenir. Bellerophon, Medusa'yla Poseidon'un dölü kanatlı atına bindi, yüksekten uçarak Khimaira'yı yüksekten vurdu.⁴⁷ Bu yarışmadan sonra İobates ona Solymi'yle savaşmasını emretti, Bellerophon bu görevini de bitirdiğinde Amazonlarla savaşmasını emretti. Bellerophon onları da öldürdüğünde İobates cesaretleriyle tanınmış Lykialıları seçti, onlara pusu kurup Bellerophon'u öldürmelerini söyledi. Fakat Bellerophon onların da hepsini öldürdüğünde İobates onun cesaretine hayran kaldı, mektubu ona gösterip kendisiyle birlikte kalmasını istedi; dahası ona kızı Philonoe'yi verdi,⁴⁸ ölürken krallığını ona miras bıraktı.

Vatikan Mitoloji Yazarı, 131). Euripides bu konuda *Stheneboia* adlı bir tragedya yazdı. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 567 vd. Tzetzes'e göre, (*Schol. on Lycophron*, 17) birlikte yemek yiyenlerin birbirini öldürmesini yasaklayan eski bir görenek nedeniyle İobates Bellerophon'u kendi elleriyle öldürmekten çekindi.

⁴⁵ Homeros, *İlyada*, xvi. 328 vd.

⁴⁶ Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 319 vd.

⁴⁷ Bellerophon'un Khimaira'yla mücadelesi için bkz. Homeros, *İlyada*, vi. 179 vd.; Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 319 vd.; Pindaros, *Olymp.* xiii. 84 (120) vd.; Hyginus, *Fab.* 57.

⁴⁸ Pindaros, *Olymp.* xiii. 59 (82)'ye geç dönemde yazılan yorumu göre Antiklia; Homeros, *İlyada*, vi. 155'e geç dönemde yazılan yorumu göre

IV. [Akresios kızı Danae, bebeği Perseus ile Seriphos'a gider] 1 Akrisios nasıl erkek çocuk sahibi olacağını kehanet merkezine danıştığında tanrı ona kızının bir erkek çocuk doğuracağını, çocuğun onu öldüreceğini söyledi.⁴⁹ Bu korkuyla Akrisios yeraltına tunç bir oda yaptı ve Danae'yi orada tuttu.⁵⁰ Ne var ki bazılarının dediği gibi, Proitos onu baştan çıkardı, aralarında bu yüzden kavga çıktı;⁵¹ ama bazıları Zeus'un çatıdan Danae'nin kucağına akan altın bir akıntı kılığında onunla cinsel ilişki kurduğunu söyler. Akrisios Danae'nin Perseus'u doğurduğunu öğrendiğinde, onu Zeus'un baştan çıkardığına inanmadı, kızını çocukla beraber sandığa koyup denize attı. Sandık Seriphos'ta kıyıya vurdu, Diktys çocuğu alarak büyüttü. **[Polydektes'in gönderdiği Perseus Phorkides'e ve nymphelere gider, Medusa'yı öldürür (Pegasos'un doğuşu)]** 2 Diktys'in kardeşi Polydektes o tarihte Seriphos kralıydı, Danae'ye âşık oldu ama ona ulaşamadı, çünkü Perseus artık büyümüştü. Polydektes, Oinomaos kızı Hippodamia'ya evlilik hediyesi için bağış toplama bahanesiyle Perseus dahil, arkadaşlarını çağırdı.⁵² Perseus, Gorgo'nun başını bile ondan esirgeme-

Kassandra.

⁴⁹ Anlaşılan, Perseus'un (ii. 4. 1-4) aşağıdaki efsanesi Pherekydes'in ikinci kitabında anlattığı efsaneye dayanmaktadır, Rodoslu Apollonios'un *Argon.* iv. 1091, 1515'in geç dönem yorumcusu, hikâyesi Apollodoros'unkine yakından uyan Pherekydes'i otorite kabul ettiğini belirir. Zenobius, *Cent.* i. 41'de Apollodoros'un hikâyesini kelimesi kelimesine ama her zamanki gibi bilgi vermeden alıntılar, ancak Apollonios'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusu gibi Andromeda epizodunu sessizlik içinde geçirir. Karş. (muhtemelen Apollodoros'un izinden giden) Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 838; Homeros, *İlyada*, xiv. 319'a geç dönemde yazılan yorum. Perseus'un annesi Danae'nin hikâyesi Sophokles'le Euripides'in oyunlarının temasıydı. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 143 vd., 168 vd., 453 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 38 vd., 155 vd.

⁵⁰ Karş. Sophokles, *Antigone*, 944 vd. Horatius Danae'yi tunç bir kuleye hapsedilmiş tasvir eder (*Odes.* iii. 16. 1 vd.).

⁵¹ Yani Akrisios ile Proitos'un. Yk. bkz. ii. 2. 1.

⁵² Yani Hippodamia'ya talipmiş de taliplerin gelinlerine verdikleri gibi,

yeceğini söylediğinde, Polydektes diğerlerinden atlarını vermelerini istedi, Perseus'un atlarını almadı, ona Gorgo'nun başını getirmesini sipariş etti. Hermes'le Athena'nın yol göstermesiyle Perseus Phorkos kızlarına, yani Enyo, Perphredo ve Dino'ya gitti; zira onlar Phorkos'un Keto'dan olan doğuştan yaşlı çocukları ve Gorgoların kardeşleriydi.⁵³ Üçünün tek bir gözü, tek bir dişi vardı, bunları sırayla birbirlerine veriyorlardı. Perseus gözle dişi ele geçirdi, onları geri istediklerinde nymphelere giden yolu kendisine gösterirlerse teslim edeceğini söyledi. Bu nymphelerin kanatlı sandalları ve bir tür torba olduğu söylenen *kibisis*leri vardı. Fakat Pindaros ve *Kalkan*'da Hesiodos Perseus'tan şöyle söz ederler.⁵⁴

"Fakat korkunç bir canavarın, Gorgo'nun başı
Onun bütün sırtını kaplamış, *kibisis* her tarafını sarmıştı."

İçine giysi ve yiyecek konduğu için ona *kibisis* denir.⁵⁵ Hades'in başlığı da onlardaydı. Phorkides ona yolu gösterdiğinde dişle gözü geri verdi, nymphelere geldi, istediğini aldı. Torbayı (*kibisis*) omzuna astı, sandalları ayak bileklerine kadar çekti, başlığı başına giydi. Onu giydiğinde kimi isterse görürdü ama başkaları onu görmezdi. Hermes'ten adamant taşından bir orak aldı, Okeanos'a uçtu, Gorgoları uyurken yakaladı. Adları Stheno, Euryale ve Medusa'ydı. Yalnızca Medusa ölümlüydü; bu nedenle Perseus onun başını getirmeye gönderilmişti. Fakat Gorgo-

ona hediye parası topluyormuş gibi davrandı. Hippodomia ve talipleri için bkz. *Epitome*, ii. 4 vd.

⁵³ Phorkides'i karış. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 270 vd.; Aiskhylos, *Prometheus*, 794 vd.; Eratosthenes, *Cataster*, 22; Ovidus, *Dönüşümler*, iv. 744 vd.; Hyginus, *Astronom.* ii. 12. Aiskhylos bu konuda bir satirik oyun yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 83 vd.

⁵⁴ Hesiodos, *Herakles'in Kalkanı*, 223 vd.

⁵⁵ *κίβισις* kelimesini yazar saçma biçimde *κεῖσθαι* ve *ἐσθής*'ten türetmiştir. Parılı kelimesi muhtemelen eklenmiştir.

ların başlarının çevresinde pullarla kaplı yılanlar çöreklenmişti, domuz dişi gibi kocaman dişleri, tunç elleri, onlara uçma gücü veren altın kanatları vardı, kendilerine bakan herkesi taşa çevirirlerdi. Perseus onlar uyurken tepelerinde durdu, Athena onun elini yönlendirdi, Perseus başını çevirdi, üzerinde Gorgo'nun suretini gördüğü tunç kalkana bakarak⁵⁶ onun başını kesti. Baş kesildiğinde Gorgo'dan kanatlı at Pegasos ve Geryon'un babası Khrysaor dışarı fırladı; onları Poseidon'dan doğurmuştu.⁵⁷ 3 Perseus Medusa'nın başını torbaya (*kibisis*) koydu, geri döndü; ama Gorgolar uykudan uyanıp Perseus'u kovaladılar: Fakat başlığından ötürü onu göremediler, zira başlık onu gizliyordu.

[Andromeda'yı kurtarır, Polydektes'i cezalandırır] Kepheus'un kral olduğu Etiyopya'ya gelince kralın kızı Andromeda'nın av olarak deniz canavarına bırakıldığını gördü.⁵⁸ Kepheus'un eşi Kassiepia güzellikte Nereidlerle aşık atıyor, onlardan daha iyi olmakla övünüyordu; Nereidler kızdılar, onların gazabını paylaşan Poseidon karayı istila eden bir sel ve bir canavar gönderdi. Fakat Ammon, Kassiepia kızı Andromeda canavara av olarak verilirse felaketten kurtulacaklarını öngördüğünde Aithopialılar Kepheus'a baskı yaptılar, o da kızını kayaya bağladı. Per-

⁵⁶ Karş. Ovidus, *Dönüşümler*, iv. 782 vd.

⁵⁷ Karş. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 280 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, iv. 784 vd.; vi. 119 vd.; Hyginus, *Fab.* 151.

⁵⁸ Andromeda'nın hikâyesi için bkz. Tzetzes, *Schol. on Lycophiron*, 836; (hikâyeyi akılcı hale getiren) Konon, *Narrat.* 40; Eratosthenes, *Cataster.* 16, 17 ve 36; Ovidus, *Dönüşümler*, iv. 665 vd.; Hyginus, *Fab.* 64; a.g.y. *Astronom.* ii. 11; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 24 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 73). Bu yazarların ilk ikisine göre, hikâye İoppe'de geçiyordu. İosepos döneminde İoppe kayalarının üzerinde Andromeda'nın prangalarının izleri hâlâ görülüyordu (*Bell. Jud.* iii. 9. 2.). Bu konuda Sophokles ve Euripides, bazı fragmanları günümüze kadar gelen tragedya yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 157 vd., 392 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, i. 78 vd.

seus onu görünce âşık oldu, Kepheus'a, kurtaracağı bakireyi eş olarak kendisine verirse canavarı öldürmeyi vaat etti. Bunun için ant içildi, Perseus canavarın karşısına çıkıp onu öldürdü, Andromeda'yı kurtardı. Ancak Andromeda'nın ilk nişanlısı, Kepheus'un kardeşi Phineus Perseus'a komplo kurdu; ama Perseus komployu fark etti, ona ve komplocu arkadaşlarına Gorgo'yu göstererek onları hemen taşa dönüştürdü. Seriphos'a dönünce, Polydektes'in zulmü nedeniyle annesinin ve Diktys'in sunaklara sığındığını gördü; Polydektes'in arkadaşlarını topladığı saraya geldi; kendi yüzünü başka yöne çevirerek Gorgo'nun başını gösterdi; ona bakan hepsi taşa dönüştü, her biri Gorgo'nun çarptığı halde kaldı. Diktys'i Seriphos kralı atadıktan sonra sandalları, torbayı (*kibisis*) ve başlığı Hermes'e iade etti ama Gorgo'nun başını Athena'ya verdi. Hermes sözü edilen nesneleri nymphelere iade etti, Athena Gorgo'nun başını kalkanının ortasına yerleştirdi. Fakat bazıları Medusa'nın başının Athena uğruna kesildiğini iddia ederler; Gorgo'nun güzellikte tanrıçayla yarıştığını söylerler.

[Ülkesine döndüğünde Akrisios'u kazayla öldürür] 4

Perseus Akrisios'u görmek için Danae ve Andromeda'yla birlikte Argos'a gitti. Fakat korkunç kehaneti⁵⁹ öğrendiğinde Argos'tan ayrıldı, Pelasgoi ülkesini terk etti. Larissa kralı Teutamides ölen babasının onuruna atletik oyunlar düzenliyordu, Perseus yarışmaya geldi. Pentatlona katıldı ama disk atarken Akrisios'u vurdu, onu anında öldürdü.⁶⁰ Kehanetin gerçekleştiğini anladı, Akrisios'u kentin dışına gömdü,⁶¹ kendi eliyle öldürdüğü Akrisios'un mirasını iddia ederek Argos'a dönmekten utandı, Tiryns'e, Proitos oğlu Megapenthes'e gitti, onunla takas yaparak Argos'u

⁵⁹ Yani Akrisios'u Danae oğlunun öldüreceği kehaneti.

⁶⁰ Karş. Pausanias, ii. 16. 2.

⁶¹ Başka bir hikâyeye göre, Akrisios'un mezarı Larissa akropolisinde Athena tapınağındaydı. Bkz. İskenderiyeli Klemes, *Protrept.* iii. 45, par. 39, ed. Potter.

ona teslim etti.⁶² Megapenthes Argos'ta, Perseus da Mi-deia'yla Mykene'yi tahkim ettikten sonra Tiryns'te hüküm sürdü.⁶³ **[Perseus ailesi. Perseus torunu Eurystheus'un doğuşu]** 5 Perseus'un Andromeda'dan oğulları doğdu: Yunanistan'a gelmeden önce Perses dünyaya gelmişti, onu ve Kepheus'u (Pers krallarının onun soyundan geldiği söylenir) geride bıraktı; Mykene'de Alkaios, Sthenelos, Helios, Mestor ve Elektryon⁶⁴ ve Perieres'le evlenen kızı Gorgophone⁶⁵ doğdu.

Alkaios'un, Pelops kızı Astydamia'dan oğlu Amphitryon ve kızı Anakso doğdu; ama bazıları onların Guneus kızı Laonome'den, bazıları Menoikeus kızı Hipponome'den doğduğunu söylerler; Mestor'a Pelops kızı Lysidike Hippothoe'yi doğurdu. Bu Hippothoe'yi Poseidon kaçırıp Ekhinad adasına getirdi, orada onunla cinsel ilişkiye girdi, Taphios dünyaya geldi, Taphios Taphos kolonisini kurdu, halkına Teleboai dendi, çünkü Taphios doğduğu ülkeden çok uzağa⁶⁶ gitmişti. Taphios'un, Poseidon'un başına altın saç ekerek ölümsüzleştirdiği Pterelaos adlı bir oğlu vardı.⁶⁷ Pterelaos oğulları, yani Khromios, Tyrannos, Antiokhos, Khersidamos, Mestor ve Everes doğdu.

Elektryon, Alkaios kızı Anakso'yla evlendi,⁶⁸ kızı Alk-

⁶² Krallıkların bu takası için bkz. Pausanias, ii. 16. 3.

⁶³ Perseus'un Mykene'yi tahkim etmesi veya kurması için bkz. Pausanias, ii. 15. 4, ii. 16. 3.

⁶⁴ Perseus'la Andromeda'nın oğullarını karış. Homeros, *İlyada*, xix. 116'ya geç dönemde yazılan yorum; Rodoslu Apollonios, *Argon*. i. 747'ye geç dönemde yazılan yorum. Homeros, Perseus'un Mykene'de doğan beş oğlu konusunda Apollodoros'la hemfikirdir, ancak birine Helios yerine Ailios der; Apollonios yalnızca dört oğuldan, Alkaios, Sthenelos, Mestor ve Elektryon'dan söz eder.

⁶⁵ Aş. bkz. iii. 10. 3.

⁶⁶ Yazar Teleboai adını *telou hebē* (τηλοῦ ἑβῆ) "uzağa gitti" ifadesinden türetmiştir. Tzetzes de (*Schol. on Lycophron*, 932) aynı yanlış etimolojiyi kabul eder, Taphoslulara önceden Teleboaililer dendiğini söyler (x. 20. 20, par. 459).

⁶⁷ Aş. bkz. ii. 4. 7.

⁶⁸ Dolayısıyla, Elektryon yeğeniyle, kardeşi Alkaios'un kızıyla evlendi

mene⁶⁹ ve oğulları, yani Stratobates, Gorgophonos, Phylonomos, Kelainos, Amphimakhos, Lysinomos, Khirimakhos, Anaktor ve Arkhelaïos doğdu; bunlardan başka, Phrygialı kadın Mideia'dan piçi Likymnios vardı.⁷⁰

Sthenelos'un, Pelops kızı Nikippe'den⁷¹ kızları Alkyone ve Medusa, sonra da Mykene'de hüküm süren oğlu Eurystheus doğdu. Herakles doğmak üzereyken Zeus, tanrılara Perseus'un doğmak üzere bulunan torununun Mykene'de hüküm süreceğini duyurdu, Hera kıskançlığından İlithyiaları Alkmene'nin doğumunu geciktirmeye,⁷²

(yk. bkz. ii. 4. 5), Butes'in de benzer şekilde kardeşi Erekhtheus'un kızıyla evlendiği söylenir (iii. 15. 1), Phineus'un, erkek kardeşi Kepheus'un kızıyla nişanlandığı belirtilir (ii. 4. 3). Hepsî göz önüne alındığında, bu gelenekler belki, yeğenle, erkek kardeşin kızıyla evlenme göreneğine işaret eder.

⁶⁹ Başka bir hikâyeye göre, Alkmene'nin annesi, Pelops'un, Lysidike (Pindaros, *Olymp.* vii. 27 (49); Plutarkhos, *Theseus*, 6) ve Eurydike (Sicilyalı Diodoros, iv. 9. 1) gibi değişik adlar verilen kızıydı (Euripides, *Heraklidae*, 210 vd.).

⁷⁰ Karş. Pindaros, *Olymp.* vii. 27 (49)'a geç dönemde yazılan yorum.

⁷¹ Diğer hikâyelere göre, adı Antibia (Homeros, *İlyada*, xix. 119'a geç dönemde yazılan yorum) veya Arkhippe'ydi (I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 172, 192).

⁷² Karş. Homeros, *İlyada*, xix. 95-133, burada da (dize 119) doğum tanrıçaları İlithyialardan çoğul söz edilir. Ovidus'a göre (*Dönüşümler*, ix. 292 vd.) doğum tanrıçası (İlithyia'nın Roma'daki dengi Lucinae), Alkmene'nin doğurduğuna dair yalan bir haberle kandırılıp, duruşunu değiştirmeye, doğuma izin verinceye kadar odanın kapısında bacaklarını çaprazlayıp, ellerini kenetleyerek oturup Herakles'in doğumunu geciktirdi. Karş. Pausanias, ix. 11. 3. Antoninus Liberalis, *Transform.* 29'a göre, kader tanrıçalarıyla İlithyia Herakles'in doğumunu böyle geciktirdi. Güney Nijerya'da Efikler ve İbibolarda "doğum yapmak üzere bulunan bir kadının evinde kilitleri açmak ve bağları çözmek gerektiğine dair eski görenek hâlâ geçerlidir, çünkü bunun büyü titreşimleri yaparak doğumu ertelediği düşünülür. Kadın cinsinin gizemleri konusunda tecrübeli büyücü hekimin tavsiyesiyle, kıskanç bir kadının giysilerinin altına çok sayıda asma kilit sakladığı, sonra da hasta bir kadının kapısının yanına oturup anahtarı her birinin içinde gizlice çevirdiği anlatılıyordu. Daha önce rakibesinden eski bir peştamal çalmış, top yapıncaya kadar onu sıkı sıkı örmüştü, ilave bir tedbir olarak, parmaklarını sıkıca birbirine kilitlemiş, bacaklarını çaprazlayarak oturmuş, tam da eski Iunonis Luci-

Sthenelos oğlu Eurystheus'u yedi aylık doğurtmaya ikna etti.⁷³

[Perseus oğlu Elektryon'un Teleboai'yle savaşı. Perseus torunu Amphitryon kazayla Elektryon'u öldürür] 6 Elektryon Mykene'de hüküm sürerken, Pterelaos oğulları Taphoslularla birlikte gelip, annesinin babası Mestor'un⁷⁴ krallığında hak iddia ettiklerinde, iddiaya hiç kulak asmayan Elektryon'un sürülerini kovaladılar; Elektryon oğulları sığırları kurtarmaya çalıştığında meydan okuyarak birbirlerini öldürdüler,⁷⁵ Fakat Elektryon oğullarından henüz genç olan Likymnios, Pterelaos oğullarından da gemileri koruyan Everes sağ kaldı. Kaçıp denize açılan Taphoslular kaldırdıkları sürüyü yanlarına aldılar, sığırları Eleialıların kralı Polyksenos'a teslim ettiler; fakat Amphitryon onlara Polyksenos'tan aldığı fidyeyi verdi, sürüyü Mykene'ye iade etti. Elektryon oğullarının ölümünün öcünü almak isteyerek Teleboai'ye savaş açmayı teklif etti ama önce kızı Alkmene'yle birlikte krallığı Amphitryon'a verdi, geri dönünceye kadar kızının bekâretine dokunmayacağına ye-

nae'nin bebek Herakles'in doğumunu kösteklemeye karar verdiğinde yaptığı gibi" (D. Amaury Talbot, *Woman's Mysteries of a Primitive People, the Isis of Southern Nigeria* (Londra, 1915), s. 22. Ayrıca bkz. *Taboo and the Perils of the Soul*, s. 294 vd.

⁷³ Karş. Homeros, *İlyada*, xix. 119'un geç dönemin yorumcusu; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 172 vd., 192 vd.

⁷⁴ Pterelaos'un babası Thapios, Mestor kızı Hippothoe'nin oğluydu. Yk. bkz. ii. 4. 5. Bu durumda, Mestor Pterelaos'un çocuklarının anne tarafından değil, baba tarafından büyük büyükbabasıydı. Pterelaos oğullarının anne tarafından büyükbabasının kim olduğunu bilmiyoruz, çünkü onların annesinin adı kaydedilmemiştir. "Anne tarafından büyükbaba" kelimeleri muhtemelen metne sızmış bir tahrifti. Bu kelimelerin yarattığı zorluk dışında, Pterelaos oğullarının bu seferi sırasında Mykene'de Elektryon'un hâlâ hüküm sürdüğünü varsaymak da güçtür, çünkü o, Perseus oğlu ve Mestor'un büyük büyükbabasının kardeşiydi.

⁷⁵ Karş. Rodoslu Apollonios, Argon. i. 747-751 ve dize 747'ye geç dönemde yazılan yorum: Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 932, anlaşılan, onun hikâyesi Apollodoros'un kine dayanmaktadır.

min ettirdi.⁷⁶ Yine de sürüyü geri alırken, ineklerden biri kaçtı ve Amphitryon elindeki değneği ona fırlattı. Fakat değnek ineğin boynuzlarından geri sekerek Elektryon'un başına geldi, onu öldürdü.⁷⁷ Sthenelos Ampithryon'u tek-mil Argos'tan sürmek için bu bahaneye sarıldı, Mykene ve Tiryns tahtını kendisi ele geçirdi; Mideia'yı, çağırdığı Pe-lops oğulları Atreus'la Thyestes'e verdi.

[Amphitryon Alkmene'yla birlikte Thebai'ye gider, Kadmos'ta tilkiyi öldürür, Taphoslulara savaş açar: Altın saçlı Pterelaos, kızı tarafından öldürülür] Amphitryon Alkmene ve Likymnios'la beraber Thebai'ye gitti, Kreon onu arındırdı.⁷⁸ Kardeşi Perimede'yi Likymnios'a verdi. Alkmene ona kardeşlerinin ölümünün öcünü alınca onun-la evleneceğini söyleyince Amphitryon öç almaya girişti, Teleboai'ye karşı sefer düzenledi, kendisine yardım etsin diye Kreon'u çağırdı. Kreon, Amphitryon önce Kadmia'yı dişi tilkiden kurtarırsa sefere katılacağını söyledi;⁷⁹ zira

⁷⁶ Karş. *Herakles'in Kalkanı*, 14 vd., burada Amphitryon'un Taphoslularla savaşırken öldürülen kardeşlerinin, Elektryon oğullarının öcünü alınca-ya kadar eşi Alkmene'ye dokunmadığı söylenir. Gelenek, kanın öcünü alan birinin, düşmanının canını alıncaya kadar bekâreti kesinlikle gö-zetmesini emreden göreneğe işaret eder.

⁷⁷ Anlaşılan, Apollodoros'un izinden giden Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 932'de Elektryon'un ölümüyle ilgili benzer bir hikâye anlatır. Efsanenin bu versiyonuna göre, Amphitryon, Elektryon'u tamamen kaza sonucu öldürmüştür. Ama Hesiodos'a göre, (*Herakles'in Kalkanı*, 11 vd., 79 vd.) iki adam sürü için kavga etti ve Amphitryon sinirlenerek Elektryon'u öldürdü. Karş. Homeros, *İlyada*, xiv. 323'e geç dönemde yazılan yorum.

⁷⁸ Yani Elektryon'u öldürdüğü için. Bkz. Hesiodos, *Herakles'in Kalkanı*, 79 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 932; Euripides, *Hercules Furens*, 16 vd.

⁷⁹ Hayvanın ini Teumessos'taydı, bu nedenle, Teumessos tilkisi diye bilinirdi. Bkz. Pausanias, ix. 19. 1; Antoninus Liberalis, *Transform.* 41; Apostolios, *Cent.* xvi. 42; Suidas, *Τευμυσία* maddesi; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 553 vd. (Apollodoros'u otorite kabul ettiğini belirtir); Ovidus, *Dönü-şümler*, vii. 762. Geç dönem Yunan yazarı Palaiphatos (*De Incredib.* 8) çok sayıda mitolojik düğümü çözen akılcı bir ölçüden kolayca yararlanarak vahşi hayvanı saldırganlığa eğilimli, yırtıcılık alışkanlığı bulunan, Tilki adlı bir centilmene (καλὸς κἀγαθός) dönüştürdü. Bu hayvan, Kephalos onun başına vurarak Thebailileri bu deritten kurtarıncaya kadar onların

vahşi bir dişi tilki Kadmia'yı kasıp kavuruyordu. Fakat Amphitryon görevi üstlense de hiç kimsenin onu yakalamaması önceden belirlenmişti. 7 Ülke bu acıyı çekerken, Thebaililer her ay vatandaşlarından birinin oğlunu vahşi dişi tilkiye teslim ediyordu, teslim etmeselerdi, birçoğunu kaçırdı. Amphitryon Atina'da Dioneus oğlu Kephalos'a gitti, Teleboai yağmalarından pay karşılığında, Minos'un Prokris'e verdiği Girit'ten getirilen köpeği avlamaya getirmesi için onu ikna etti;⁸⁰ zira bu köpeğin neyin peşine düşse onu yakalayacağı önceden belirlenmişti. Köpek tilkiyi kovaladığında Zeus ikisini de taşa dönüştürdü. Müttefiklerinin, yani Attike'de Thorikos'tan Kephalos, Phokis'ten Panopeus, Argolis'te Helos'tan Perseus oğlu Helios, Thebai'den Kreon'un desteğiyle Amphitryon Taphosluların adalarını kasıp kavurdu. Pterelaos yaşadıkça Taphos'u alamadı; ama Pterelaos kızı Komaitho Amphitryon'a âşık olunca babasının başındaki altın saçı çekip kopardı, Pterelaos öldü,⁸¹ Amphitryon bütün adaları hükmü altına aldı. Sonra Komaitho'yu öldürdü, ganimetle birlikte Thebai'ye yelken açtı,⁸² adaları Helios'la Kephalos'a verdi; onlar da kendi adlarını verdikleri kentler kurarak yerleştiler.

[Zeus'la Alkmena'nın oğlu Herakles, Hera'nın gönderdiği yılanları öldürür] 8 Fakat Amphitryon Thebai'ye varmadan, bir gece Zeus geldi, gecenin uzunluğunu üç katına çıkardı, kendini Amphitryon'a benzetti, Alkme-

bedeninde bir diken halini almıştı.

⁸⁰ Prokris için aş. bkz. iii. 15. 1.

⁸¹ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 932. Nisos'la kızı Megara'nın benzer hikâyesi için aş. bkz. iii. 15. 8.

⁸² Tarihiç Herodotos, Thebai İsmenos Apollon tapınağı üzerinde "Kadmeia harfleri"yle bir yazıt bulunan bir üçayak gördü, bu da Amphitryon'un Teleboai'den aldığı ganimetlerden gemiyi adadığını ortaya koyuyordu. Bkz. Herodotos, v. 59. Ganimetlerin arasında Poseidon'un oğlu Teleboes'e, onun da Pterelaos'a verdiği ünlü kadeh vardı. Bkz. Athenaios, xi. 99, par. 498 c; Plautus, *Amphitryo*, 256 vd. Amphitryon'un Teleboai'ye veya Taphoslulara seferi için bkz. Strabon, x, 2, 20; Pausanias, i. 37. 6; Plautus, *Amphitryo*, 183-256.

ne'yle yattı,⁸³ Teleboai'nin başına gelenleri anlattı. Fakat Amphitryon geldiğinde, gelinin kendisini karşılamadığını görünce nedenini sordu; eşi onun önceki gece geldiğini, kendisiyle yattığını söylediğinde, Amphitryon eşine Zeus'un sahip olduğunu Tiresias'tan öğrendi. Alkmene'nin iki oğlu dünyaya geldi, yani Zeus'tan doğurduğu bir gece daha büyük olan Herakles'le Amphitryon'dan doğurduğu İphikles. Çocuk sekiz aylık olduğunda Hera bebeği öldürmek istedi, yatağına kocaman iki yılan gönderdi. Alkmene Amphitryon'u yardıma çağırdı ama Herakles kalktı, yılanları iki eliyle boğarak öldürdü.⁸⁴ Ancak Pherekydes yılanları yatağa Amphitryon'un koyduğunu söyler, çünkü iki çocuktan hangisinin kendisinin olduğunu bilmek istiyordu, İphikles kaçıp Herakles kıpırdamadığında İphikles'in kendi bedeninden çıktığını öğrendi.

[Herakles'in eğitimi] 9 Herakles'e Amphitryon araba sürmeyi, Autolykos güreşmeyi, Eurytos okla vurmaya, Kastor çitlemeyi, Linos lir çalmayı öğretti.⁸⁵ Bu Linos Orp-

⁸³ Zeus'un Alkmene'yi kandırması, Herakles'le İphikles'in doğumu için bkz. Hesiodos, *Herakles'in Kalkamı*, 27-56; Sicilyalı Diodoros, iv. 9; Homeros, *İlyada*, xiv. 323 ve *Odysseia*, xi. 266'ya geç dönemde yazılan yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 33; Hyginus, *Fab.* 29. Hikâye Sophokles'le Euripides'in kaybolmuş oyunlarının konusuydu (*Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 156, 386 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, i. 76 vd.); Plautus'un günümüze gelmiş iyi bilenen *Amphitryon* komedyasının da temasıdır. Bu oyunda (Önsöz, 112 vd.) Plautus, İüpiter'in (Zeus) Herakles'in babası olduğu geceyi uzatmasından söz eder. Homeros'un (*İlyada*, xiv. 323) geç dönem yorumcusu Zeus'un Güneş'i üç gün doğmamaya ikna ettiğini söyler; Sicilyalı Diodoros da (iv. 9. 2) üç kat uzamış geceden söz eder. Homeros'un (*İlyada*, xiv. 323; *Odysseia*, xi. 266) geç dönem yorumcularından öğrendiğimiz gibi, Pherekydes hikâyenin tamamını anlatır, muhtemelen Apollodoros burada onun izinden gider, zira birkaç satır aşağıda Pherekydes'ten söz eder.

⁸⁴ Bebek Herakles'le yılanları karşı. Pindaros, *Nem.* i. 33 (50) vd.; Theokritos, xxiv; Sicilyalı Diodoros, iv. 10. 1; Pausanias, i. 24. 2; Plautus, *Amphitryon*, 1123 vd.; Vergilius, *Aineias*. viii. 288 vd.; Hyginus, *Fab.* 30. Theokritos'a göre (xxiv. 1), Herakles yılanları öldürdüğünde on aylıktı.

⁸⁵ Herakles'in eğitimi için bkz. Theokritos, xxiv. 104 vd., ona göre, Herakles güreşi Autokylos'tan değil, Hermes oğlu Harpalykos'tan öğrendi.

heus'un kardeşıydı; Thebai'ye gelmiş, Thebaili olmuştu ama Herakles onu bir lir darbesiyle öldürdü; Linos ona vurduğu için Herakles öfkeye kapılıp onu öldürmüştü.⁸⁶ Herakles cinayetle suçlandığında, Rhadamanthys'in koyduğu, her kim haksız bir saldırgana karşı kendini savunursa serbest bırakılacaktır, yasasından söz etti, aklandı. Fakat aynısını yine yapmasından korkan Amphitryon onu sığır çiftliğine gönderdi; Herakles burada büyüdü, gücü ve cüssesiyle herkesi geçti. Zeus oğlu olduğu dış görünüşünden belliydi; zira cüssesi dört dirsekti,⁸⁷ gözlerinden ateş çıkıyordu; okuyla da kargısıyla da hedefi hiç sektirmiyordu.

[Herakles, Kithairon aslanını öldürür (Thespios kızları)] Sürülerin yanında on sekiz yaşına geldiğinde Kithairon aslanını öldürdü, zira Kithairon'dan gelip saldıran bu hayvan Amphitryon'la Thespios'un sürülerine zarar veriyordu.⁸⁸ 10 Bu Thespios Thespia kralıydı, Herakles aslanı yakalamak istediğinde ona gitti. Kral onu elli gün ağırladı, Herakles'in ava gittiği her akşam Thespios kızlarından birini onunla yatırdı (Arneus kızı Megamede ona elli kız doğurmuştu). Zira hepsinin Herakles'ten çocuğu olmasını çok istiyordu. Herakles yatak arkadaşının her zaman aynı olduğunu düşünmesine rağmen hepsiyle cinsel ilişkiye girmişti.⁸⁹ Herakles aslanı yendiğinde onun postuna büründü, kafatasını⁹⁰ miğfer olarak taktı.

⁸⁶ Karş. Sicilyalı Diodoros, iii. 67. 2; Pausanias, ix. 29. 9; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 213 vd.

⁸⁷ Tarihçi Herodotos'un tam ölçülerine göre, dört dirsek, bir ayaktı. Bkz. I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 210 vd.; a.g.y., *Schol. on Lycophron*, 662.

⁸⁸ Başka bir hikâyeye göre, Kithairon aslanını Alkathos öldürdü (Pausanias, i. 41. 3 vd.). Fakat Tzetzes (*Chiliades*, ii. 216 vd) Herakles'in hikâyesinde izinden gittiği Apollodoros'la hemfikirdir.

⁸⁹ Herakles'le Thespios kızları konusunu karşı. Sicilyalı Diodoros, iv. 29. 2 vd.; Pausanias, ix. 27. 6 vd.; Pausanias ve Herodotos'u otorite kabul ettiğini belirten Athenaios, kızların babasına Thestios der.

⁹⁰ Daha doğrusu, "açılmış ağzı"nı. Herakles Yunan sanatında sıklıkla aslanın kafası başlığıyla, genellikle aslan postunu giyinmiş tasvir edilir.

[Minyaslıları yener, Megara'yla evlenir, tanrılardan silahlar alır] 11 Avdan dönerken, Thebaililerden haraç almak için Erginos'un gönderdiği habercilerle karşılaştı.⁹¹ Thebaililer şu nedenle Erginos'a haraç ödüyorlardı. Onkhestos'ta Poseidon kutsal alanında Menoikeus'un Perieres adlı arabacısı taş atarak Minyaslıların kralı Klymenos'u yaralamıştı; ölmek üzereyken Orkhomenos'a götürürlerken son nefesinde oğlu Erginos'a ölümünün öcünü alma görevi vermişti. Erginos Thebai'ye yürümüş, hiç de az sayıda olmayan Thebailiyi öldürdükten sonra onlarla anlaşma imzalamış, yirmi yıl ona haraç ve her yıl yüz sürü göndereceklerini yeminlerle onaylamışlardı. Bu haracı istemek için Thebai'ye giden habercilerle karşılaşan Herakles onlara saldırdı, kulaklarını, burunlarını ve ellerini kesti, bunları [iplerle] boyunlarına bağlayarak Erginos'a ve Minyaslılara haraç olarak götürmelerini söyledi. Bu saldırıya çok öfkelenen Erginos Thebai'ye yürüdü. Fakat Athena'dan silah alan ve komutayı üstlenen Herakles Erginos'u öldürdü, Minyaslılar kaçtı, onları Thebaililere iki kat haraç ödemek zorunda bıraktı. Şu işe bakın ki Amphitryon ceturca savaşıp öldü. Kahramanlık ödülü olarak Herakles, Kreon'dan en büyük kızı Megara'yı aldı,⁹² ondan üç oğlu, Therimakhos, Kreontiades ve Dikoon dünyaya geldi. Fakat

Bkz. örneğin A. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, i. şek. 724, 726, 729, 730.

⁹¹ Herakles'le Erginos konusunu karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 10. 3-5; Pausanias, ix. 37. 2 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 266 vd.

⁹² Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 10. 6; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 228. Herakles'in Megara'dan doğan çocukları konusunu karş. aş. ii. 7. 8. Herakles'in Megara'dan doğan çocuklarının sayısı ve adları antik dönemde büyük ölçüde değişiktir. Pindaros'a göre (*Isthm.* iv. 63 vd.) sekiz çocuğu vardır. Euripides üç çocuktan söz eder (*Hercules Furens*, 995 vd.). Bkz. Pindaros, *Isthm.* iv. 61 (104)'e geç dönemde yazılan yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 48 ve 663; Homeros, *Odysseia*, xi. 269'un (Apollodoros'la hemfikir olan ve Asklepiades'i otorite kabul eden) geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab.* 31 ve 32. Thebaililer çocukların onuruna kurbanlar ve oyunlarla her yıl şölen düzenlerlerdi. Bkz. Pindaros, *Isthm.* iv. 61 (104) ve geç dönemde yazılan yorum.

Kreon küçük kızını İphikles'e verdi, onun zaten Alkathos kızı Automedusa'dan İolaos adında bir oğlu vardı. Zeus oğlu Rhadamanthys Amphitryon'un ölümünden sonra Alkmene'yle evlendi, Boiotia'da Okaleai'de sürgün yaşadı.⁹³

İlkin Eurytos'tan okçuluk sanatını öğrenen⁹⁴ Herakles, Hermes'ten kılıç, Apollon'dan ok ve yay,⁹⁵ Hephaistos'tan göğüslük, Athena'dan giysi aldı; Nemeia'da kendisine bir değnek kesti.

[Cinnet geçirip çocuklarını öldürür, Apollon onu Eurystheus'a gönderir] 12 Minyaslılarla savaştan sonra Hera'nın kıskançlığı Herakles'i delirtti, Megara'dan doğan çocuklarıyla İphikles'in iki çocuğunu ateşe attı;⁹⁶ bunun üzerine, kendini sürgün etti, Thespios onu arındırdı, Delphoi'ye giderek nereye yerleşmesi gerektiğini tanrıya

⁹³ Karş. Rhadamanthys'in kendi kardeşini öldürdüğü için Girit'ten kaçtığını söyleyen Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 50. Tzetzes değerli çiftin Boiotia'da Okaleai'ye (veya Okalea) yerleştikleri konusunda hemfikirdir. Mezarları Boiotia'da Haliartos yakınındadır. Bkz. Plutarkhos, *Lysander*, 28. Antik dönemde Sparta Kadmeia'yı işgal ettiği sırada Alkmene'nin mezarı kazılmıştır. Küçük iki bilezik, pişmiş topraktan iki kavanoz, bilinmeyen antik harflerle yazılmış bir tunç tablet bulunmuştur. Bkz. Plutarkhos, *De genio Socratis*, 5.

⁹⁴ Yk. bkz. ii. 4. 9. Başka bir hikâyeye göre, Herakles okçuluğu sürgündeki Rhadamanthys'ten öğrendi (Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 50, bu pasajın elyazmalarında okunan *αὐτοῦ*'yu kabul edersek) bu, Apollodoros'un burada izinden gittiği hikâyenin bir versiyonuydu. Fakat anlaşılan bu, birbirine çok yakın iki pasajda Apollodoros'un iyiden iyiye çelişkiye düşmesinden çok, yazarının *Εὐρύτου* yerine yanlışlıkla *αὐτοῦ* yazmasıdır. Bilgili Tzetzes (a.g.e.) en az üç farklı insandan söz eder – Teutaros, Eurytos, Rhadamanthys- Herakles'e ok atmayı öğretme onurunu gelecek farklı farklı belirtiyordu.

⁹⁵ Tanrıların Herakles'e hediyeleri konusunda bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 13. 3, Hermes'le Apollon'un verdiği kılıçla yayın dışında Poseidon'un verdiği atlardan da söz eder.

⁹⁶ Karş. Euripides, *Hercules Furens*, 967 vd.; Moskhos, iv. 13 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 11. 1 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 38; Şamlı Nikolaos, Frag. 20, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, iii. 369; Hyginus, *Fab*, 32.

sordu.⁹⁷ Pythia rahibesi ona ilk kez Herakles dedi, o tarihe kadar Alkides deniyordu.⁹⁸ Rahibe ona Tiryns'e yerleşmesini, Eurystheus'a on iki yıl hizmet etmesini, kendisine verilen on işi yapmasını, işleri tamamladığında ölümsüz olacağını söyledi.⁹⁹

[Herakles'in on iki (on, bkz. iv. 12 ve v. 11) işi] V. [1. Nemea aslanını boğar ve Molorkhos onu ağırlar] 1 Herakles bunu duyunca Tiryns'e gitti, Eurystheus'un emrettiklerini yaptı. Önce, Eurystheus ona Nemeia aslanının postunu getirmesini buyurdu;¹⁰⁰ Typhon oğlu olan aslan dayanıklı bir yaratıktı. Aslana saldırmaya giderken yol üzerindeki Kleonai'ye geldi ve gündelik işçi Molorkhos'un evinde kaldı;¹⁰¹ ev sahibi ona kurban kesmesini teklif ettiğinde Herakles otuz gün beklemesini, avdan sağ dönerse Kurtarıcı Zeus'a kesmesini ama ölürse, kahraman olarak kendisine kesmesini söyledi.¹⁰² Nemeia'ya gelerek aslanın

⁹⁷ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 10. 7.

⁹⁸ Herakles'e Amphytryon'un babası olan büyükbabası Alkaios'un adından ötürü Alkides deniyordu. Yk. bkz. ii. 4. 5. Fakat başka bir hikâyeye göre, Apollon ona Herakles adını vermeden önce kahraman kendisine Alkaios diyordu. Bkz. Sextus Empiricus, s. 398 vd., ed. Im. Bekker; Pindaros, *Olymp.* vi. 68 (115)'e geç dönemde yazılan yorum.

⁹⁹ Herakles'in işleri için bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 1091 vd.; Euripides, *Hercules Furens*, 359 vd., 1270 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 10 vd.; Pausanias, v. 10. 9, v. 26. 7; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, vi. 208 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, 229 vd.; Vergilius, *Aineias*. vii. 287 vd.; Ovidius, *Dönüşümler*, ix. 182 vd.; Hyginus, *Fab.* 30.

¹⁰⁰ Nemeia aslanı konusunu karşı. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 326 vd.; Bakchylides, *Epinic.* viii. 6 vd.; Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 1091 vd.; Theokritos, xxv. 162 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 11. 3 vd.; Eratosthenes, *Cataster.* 12; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 232 vd.; Hyginus, *Fab.* 30. Hesiodos'a göre, Nemeia aslanı canavar Ekhidna'yla Geryon köpeği Orthos'un oğluydu. Hyginus, aslanı Ay'ın beslediğini söyler.

¹⁰¹ Herakles'le Molorkhos konusunda karşı. Tibullus, iv. 1. 12 vd.; Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, iii. 19 ve Servius'un notu; Martialis, iv. 64. 30, ix. 43. 13; Statius, *Sylv.* iii. 1. 28.

¹⁰² Yunanlıların tanrıya sunulan kurbanla kahramana yani tapılan ölüye sunulan kurban için farklı iki kelimesi vardı; birinci kurban *θύειν*, ikinci- si *ἐναγίζειν* filleriyle ifade edilirdi. İkisi arasındaki fark için bkz. Pausa-

izini sürdü, önce ona ok attı ama hayvanın dayanıklı olduğunu anlayınca değneğini kaldırıp peşine düştü. Aslan iki ağızlı bir mağaraya sığındığında Herakles girişin birini ördü, öbüründen içeri girdi, kolunu boynuna dolayarak boğuncaya kadar ona sıkıca sarıldı; omuzlarına alıp Kleonai'ye getirdi. Otuz gün sonra Molorkhos'un, ölmüş bir kahraman olarak kendisine kurban kesmeye hazırlandığını gördü. Kurtarıcı Zeus'a kurban kesti, aslanı Mykene'ye getirdi. Onun kahramanlığına şaşırان Eurystheus bundan böyle kente girmesini yasakladı ama işlerinin meyvelerini kapıların önünde sergilemesini emretti. Korkuya kapılarak yer altına saklanmak için kendisine tunç bir küp yaptırdı-ğı¹⁰³ ve vereceği iş emirlerini Eleialı Pelops oğlu Kopreus'la iletteği¹⁰⁴ de söylenir. Bu Kopreus İphitos'u öldürüp Mykene'ye kaçmış, orada Eurystheus tarafından arındırılmış, oraya yerleşmişti.

[2. Iolaos'la birlikte Lerna yılanını ortadan kaldırır ve yengeci öldürür] 2 Eurystheus ikinci iş olarak ona Lerna

nias, ii. 10. 1, ii. 11. 7; iii. 19. 3; *ἐναγίζειν*'in daha çok örneği için bkz. Pausanias, iii. 1. 8, vi. 21. 11, vii. 17. 8, vii. 19. 10, vii. 20. 9, viii. 14. 10 ve 11, viii. 41. 1, ix. 5. 14, ix. 18. 3 ve 4, ix. 38. 5, x. 24. 6; *Inscriptiones Graecae Megarides, Oropiae, Boetiae*, ed. G. Dittenberger, s. 32. *θύειν*'le *ἐναγίζειν* arasındaki antitez örnekleri için bkz. Herodotos, ii. 44; Plutarkhos, *De Herodoti malignitate*, 13; Ptolemaeus Hephaest., *Nov. Hist.* iii. (*Mythographi Graeci*, ed. A. Westermann, s. 186); Pollux, viii. 91; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 274'e geç dönemde yazılan yorum. Benzer *θυσίαι* ve *ἐναγίσματα* isimleri de birbirine karışttır. Bkz. Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, 58. Yalnızca kahramanlara veya ölümlere kesilen kurbanlar için kullanılan başka bir kelime *ἐντέμνειν*'dir. Örneğin bkz. Thukydides, dize 11, *ὥς ἥρωι τε ἐντέμνουσι* (Amphipolis'te Brasidas'a kesilen kurbanların). *ἐναγίζειν* ve *ἐντέμνειν* fiilleri kimi zaman bu anlamda birleştirilir. Bkz. Philostratos, *Heroica*, xx. 27 ve 28. Bu kelimelerin kullanımına daha çok örnek için bkz. Fr. Pfister, *Der Reliquienkult im Altertum* (Giesen, 1909-1912), s. 466 vd. Karş. P. Foucart, *Le culte des héros chez les Grecs* (Paris, 1918, s. 96,98).

¹⁰³ Karş. bu olaya Erymanthos yabandomuzu serüveninden sonra yer veren Sicilyalı Diodoros, iv. 12. 1.

¹⁰⁴ Haberci Kopreus'u karş. Homeros, *İlyada*, xv. 639 vd.; ve geç dönem yorumcusunun notu.

hidrasını öldürmesini emretti,¹⁰⁵ Lerna bataklığında beslenen yaratık düzlüğe çıkıp hem sürüleri hem de ülkeyi kasıp kavuruyordu. Hidranın kocaman bir cüssesi, sekizi ölümlü, biri ölümsüz dokuz başı vardı. Herakles, İolaos'un sürdüğü arabaya binerek, Lerna'ya geldi, hidrayı Amy-mone pınarlarının yanında bir tepede gördü, ini buradaydı. Alev saçan odunlar fırlatarak onu dışarı çıkmaya zorladı, bunu yaparken de onu yakalayıp sıkıca tuttu. Fakat hidra bir ayağından yaralanmıştı, Herakles'e yapıştı. Herakles değneğiyle vurarak başlarını ezmeyi başaramadı, zira bir baş ezildiğinde iki baş çıkıyordu. Kocaman bir yengeç de hidraya yardıma geldi, Herakles'in ayağını ısırıldı.¹⁰⁶ Herakles yengeci öldürdü, çevredeki ormanın bir bölümünü ateşe versin, hidranın başlarını yeniden bitmesini önlemek için odunlarla kökünden yaksın diye İolaos'u yardıma çağırdı. Yeniden biten başların böylelikle üstesinden gelen Herakles ölümsüz başı kesti, Lerna'dan Elaios'a giden yolun kenarına gömdü, üzerine ağır bir kaya koydu. Hidranın bedenini yarıp, ödüne oklarını batırdı. Ne var ki Eurystheus bu işin on işten sayılmayacağını, çünkü hidranın üstesinden tek başına değil, İolaos'un yardımıyla geldiğini söyledi.

[3. Kerynia geyiğini yaralayıp yakalar] 3 Üçüncü iş ola-

¹⁰⁵ Karş. Euripides, *Hercules Furens*, 419 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 11. 5 vd.; Pausanias, ii. 37. 4, v. 5. 10, v. 17. 11; Zenobius, *Cent.* vi. 26; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, vi. 212 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 237 vd.; Vergilius, *Aineias*. viii. 289 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 69 vd.; Hyginus, *Fab.* 30. Diodoros'la Ovidus hidranın başını yüze çıkarır, kuşkucu Pausanias (ii. 37. 4) bire indirir. Zenobius ve Hyginus'la birlikte hem Diodoros hem de Pausanias, Herakles'in oklarını hidranın ödyle zehirli hale getirdiğinden söz ederler. Zenobius'un hidra hikâyesi Apollodoros'unkine açıkça dayanır, gerçi her zamanki gibi, otorite kabul ettiği kişinin adını vermez.

¹⁰⁶ Herakles'in düşmanı Hera bu hizmeti nedeniyle yengeci gökyüzünde bir takımyıldız mertebesine yükseltti. Bkz. Eratosthenes, *Cataster.* 11 (Panyasis'in *Heraclia*'sını otorite kabul ettiğini belirtir); Hyginus, *Astronomica.* ii. 23.

rak, Eurystheus Kerynia geyiğini Mykene'ye canlı getirmesini emretti.¹⁰⁷ Geyik Oinoe'deydi; altın boynuzları vardı ve Artemis için kutsaldı; bu nedenle onu ne öldürmek ne de yaralamak isteyen Herakles bütün bir yıl peşine düştü. Fakat kovalanmaktan yorulan hayvan Artemisios denen dağlara sığındı, oradan Ladon ırmağını geçti, Herakles geyik tam akarsuyu geçmek üzereyken onu vurdu, omuzlarına alarak Arkadia'ya koştu. Fakat Apollon'la birlikte Artemis onun karşısına çıktı, geyiği ondan geri istedi, kutsal hayvanını öldürmeye kalkıştığı için onu azarladı.¹⁰⁸ Yine de Herakles gerekli açıklamayı yaparak ve suçu Eurystheus'a yükleyerek tanrıçanın öfkesini yatıştırdı, hayvanı canlı olarak Mykene'ye getirdi.

[4. Erymanthos yaban domuzunu yakalar, Kentauroi'yi öldürür (Pholos, Khiron)] 4 Dördüncü iş olarak, Eurystheus, Erymanthos yabandomuzunu canlı getirmesini emretti;¹⁰⁹ hayvan, Erymanthos dedikleri dağdan çıkarak Psophis'i kasıp kavuruyordu. Herakles, Pholoe'den geçer-

¹⁰⁷ Karş. Pindaros, *Olymp.* 28 (50) vd.; Euripides, *Hercules Furens*, 375 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 13. 1; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 265 vd.; Hyginus, *Fab.* 39. Pindaros, Herakles'in altın boynuzlu geyiği ararken "soğuk kuzey rüzgârının gerisindeki toprağı" gördüğünü söyler. Bu durumda, dişilerin boynuzlarının bulunduğu tek geyik cinsinin Ren geyiği olduğu söylendiğinden, Sir William Ridgeway altın boynuzlu geyiğin Ren geyiğinden başkası olmadığını zekice öne sürer. Bkz. *Early Age of Greece* i. (Cambridge, 1901), s. 360 vd. Apollodoros'ta gördüğümüz gibi, daha sonraki Yunan geleneği geyiğin doğduğu toprağa bu kadar uzakta yer vermez. Oinoe, Argolis'te bir yerdi. Artemisios dağı Argolis'i Mantinia ovasından ayıran sıra dağdır. Ladon, Yunanistan'ın değilse de Arkadia'nın en güzel ırmağıdır. Geyiğin adını aldığı Kerynites ırmağı Arkadia'da doğar, Akhaia'dan geçerek denize akar. Irmağın modern adı *Buphusia*'dır. Bkz. Pausanias, vii. 25. 6 ve benim notum.

¹⁰⁸ Geyiğin, "Taygete (beni) Artemis'e adadı" yazıtı taşıdığı söylenir. Bkz. Pindaros, *Olymp.* iii. 29 (53) vd., ve geç dönemle yazılan yorum.

¹⁰⁹ Erymanthos yabandomuzu ve Kentauros lar için bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 1095 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 12; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 268 vd.; Hyginus, *Fab.* 30. Yabandomuzunun dişlerinin Kampania'da Kyme'de Apollon kutsal alarında saklandığı söylenirdi (Pausanias, vii. 24. 5).

ken Silenos'un Melie nymphesinden¹¹⁰ doğan oğlu Kentau-ros Pholos onu ağırladı. Kentauros Herakles'e kızarmış et ikram etti, kendisiyse çiğ et yedi. Herakles şarap istediğin-de Kentauros, Kentaurosların ortak malı olan küpü açmak-tan korktuğunu söyledi.¹¹¹ Fakat Herakles onu cesur dav-ranmaya teşvik etti, küpü açtı, çok geçmeden kokuyu du-yan, kayalar ve köknar keresteleriyle silahlanmış Kentau-roslar Pholos'un mağarasına geldiler. Girmeye ilk cesaret eden Ankhios'la Agrios'u Herakles odun yağmuruyla geri püskürttü, diğerlerini vurdu, Maleia'ya kadar kovaladı. Khiron'la birlikte Maleia'ya sığındılar, Lapithlerin Pelion dağından sürdükleri Khiron Meleia'ya yerleşmişti. Kanta-uroslar Khiron'a yapıştıklarında Herakles onlara ok attı, Elatos'un kolunun içinden geçen ok Khiron'un dizine sap-landı. Buna üzülen Herakles ona koştu, okun sapını geri çekti, Khiron'un verdiği ilacı sürdü. Fakat yara iyileşme-yince Khiron mağaraya çekildi, orada ölmek istedi ama ölemedi, zira ölümsüzdü. Prometheus Zeus'a onun yerine kendisinin ölümsüz olmasını teklif ettiğinde Khiron öle-bildi. Öbür Kentauroslar farklı yönlelere kaçtılar, bazıısı Me-leia dağına, Eurytion Pholoe'ye, Nessos Evenos ırmağına geldi. Öbürlerini Poseidon Eleusis'e kabul etti, dağda sak-ladı. Fakat Pholos bir cesetteki oku çekip çıkardı, bu kadar küçük bir şeyin böyle azman yaratıkları nasıl öldürdüğünü merak etti; ne var ki ok elinden kayarak ayağına düştü, Pholos'u hemen oracıkta öldürdü.¹¹² Herakles Pholoe'ye döndüğünde Pholos'un ölüsünü buldu; onu gömdü, yaban domuzu avına devam etti. Yabandomuzunu çalılıkta bağı-

¹¹⁰ Bu nympheler için bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 187. *δρυς*'tan yani meşe kelimesinden gelen Dryades'in meşe nymphesi olması gibi, bu ad da belki *μελία*'dan yani dişbudak kelimesinden gelen dişbudak nymphesi olabilir.

¹¹¹ Karş. I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 271; Theokritos, vii. 149 vd. Dionysos küpü Herakles gelinceye kadar açmamasını emrederek bir Kentaurosa vermişti.

¹¹² Karş. Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 294'ü üzerine.

rarak kovalarken yorgun hayvanı derin kara yönlendirdi, tuzak kurarak Mykene'ye getirdi.

[5. Augias'ın ahırlarını temizler (Phyleus'un tanıklığı)]

5 Eurystheus'un ona verdiği beşinci iş Augias'ın sığırlarının gübrelerini bir günde temizlemektir.¹¹³ Augias'a bazıları Güneş oğlu, bazıları Poseidon oğlu, bazıları da Phorbas oğlu derdi; sürülerce sığırı vardı. Herakles Augias'a gitti, Eurystheus'un emrettiğini söylemeden, sığırların onda birini kendisine verirse gübreleri bir günde temizleyeceğini söyledi. Augias inanmadı ama söz verdi. Augias oğlunun tanıklığında Herakles sığırların avlusunun temellerine gedik açtı, sonra da birbirine yakın akan Alpheus'la Penios'un akıntılarının yönünü değiştirdi, ilkin suyu başka bir açmadan dışarı akıtarak avluya yönlendirdi. Augias bunun Eurystheus'un emriyle yapıldığını öğrenince ödülü vermedi; bu konuda hakeme başvurmaya hazır olduğunu söyledi. Hakemler yerlerini aldıklarında Herakles Phyleus'u çağırdı, Phyleus, babasının Herakles'e ödül vermeyi kabul ettiğini söyleyerek aleyhine tanıklık etti. Öfkelenen Augias, oylama yapılmadan önce hem Phyleus'a hem de Herakles'e eşyalarını toplayıp Elis'ten gitmelerini emretti. Phyleus Dulikhion'a gidip yerleşti.¹¹⁴ Herakles Olenos'ta Deksamenos'a gitti.¹¹⁵ Deksamenos kızı Mnesimakhe'yi Kentauros Eurytion'la evlendirmeye hazırlanıyordu. Dek-

¹¹³ Augias ve sığır ahırları için bkz. Theokritos, xxv. 7 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 13. 3; Pausanias, v. 1. 9 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 278 vd. (anlaşılan, Apollodoros'un izinden gitmiştir); Homeros, *İlyada*, ii. 629, xi. 700'e geç dönemde yazılan yorum; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 172'ye geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 30. Mantıklı Pausanias'a göre, Augias'ın babasının adı Eleus'tu (*Eleios*), halk bunu Helios, "Güneş" olarak değiştirmişti; Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 300'ü üzerine.

¹¹⁴ Karş. Homeros, *İlyada*, ii. 629'a geç dönemde yazılan yorum; Pausanias, v. 1. 10, v. 3. 1 ve 3.

¹¹⁵ Karş. Homeros, *Odysseia*, xi. 295'in geç dönem yorumcusunun gönderme yaptığı Bakkhylides; Bakkhylides, ed. R. C. Jebb, s. 430; Sicilyalı Diodoros, iv. 33. 1; Pausanias, vii. 18. 1; Hyginus, *Fab.* 33.

samenos yardım isteyince, Herakles gelini almaya gelen Eurytion'u öldürdü. Fakat Eurystheus para karşılığı yapıldığını öne sürerek bunu da on işten saymadı.

[6. Stympthalos kuşlarını vurur] 6 Eurystheus'un Herakles'e verdiği altıncı iş Stympthalos kuşlarını kovalamaktı.¹¹⁶ Arkadia'nın Stympthalos kentinde sık bir ormanın derinlerinde Stympthalia denen bir göl vardı. Kurtlara av olmaktan korkan kuşlar akın akın göle sığınıyordu.¹¹⁷ Herakles kuşları ormandan nasıl kovacağını bilmezken Athena ona Hephaistos'tan aldığı tunç kastanyetleri verdi. Herakles göle bakan bir dağda bunları çalarak kuşları korkuttu. Sese katlanamayarak kuşlar korku içinde kanat çırpıldılar, Herakles de onları oklarıyla vurup düşürdü.

[7. Girit boğasını Eurystheus'a getirir] 7 Eurystheus'un Herakles'e verdiği yedinci iş Girit boğasını getirmektir.¹¹⁸ Akusilaos onun, Europe'ye denizi geçirten boğa olduğunu söyler ama başkaları da Minos denizden her ne çıkarsa çıksın Poseidon'a kurban etmeyi vadettiğinde, tanrının

¹¹⁶ Stympthalos kuşları için bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 1052-1057, 1054 üzerine geç dönemde yazılan yorum; Sicilyalı Diodoros, iv. 13. 12; Strabon, viii. 6. 8, par. 371; Pausanias, viii. 22. 4; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, vi. 227 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 291 vd., Hyginus, *Fab.* 20 ve 30; Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 300'ü üzerine. Bu efsanevi kuşların tüylerini ok gibi kullandığı söylenir. Karş. D'Arcy Wentworth Thompson, *Glossary of Greek Birds*, s. 162. Rodoslu Apollonios'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusundan, hem Pherekydes'in hem de Hellanikos'un kuşları korkutmak için tunç çingirak kullanıldığından söz ettiğini öğreniyoruz.

¹¹⁷ Bildiğim kadarıyla, Stympthalia kuşlarıyla ilgili başka hiçbir hikâyede kurtlardan söz edilmez. Belki Kurt Koyağı adında eski bir efsaneyi hatırlatır bu, Stympthalos'tan güneybatıya, Orkhomenos'a giden, çam ağaçlarıyla kaplı kocaman tepelerin arasındaki yolda derin vadiye hâlâ bu ad verilir. Koyak, antik kentin bulunduğu yerde oturup, gölün temiz suyunun karşısında, güneydeki vadiye bağlanan yüksek dağlara bakan biri için manzaranın dikkat çeken bir özelliğini oluşturur. Bkz. Pausanias, C. iv. par. 269, benim yorumum.

¹¹⁸ Girit boğası için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 13. 4; Pausanias, i. 27. 9 vd., v. 10. 9; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 293-298 (anlaşılan Apollodoros'un izinden gitmiştir); Hyginus, *Fab.* 30.

denizden gönderdiği boğa olduğunu söylerler. Minos, boğanın güzelliğini görünce onu sürüye kattı, Poseidon'a başka bir boğa kurban etti, derler; tanrı buna kızmış, boğayı vahşileştirmişti. Bu boğaya saldırmak için Herakles Girit'e geldi, yardım isteğine yanıt olarak Minos, tek başına mücadele edip boğayı yakalamasını söyledi, Herakles boğayı yakalayarak Eurystheus'a getirip gösterdikten sonra serbest bıraktı. Fakat boğa Sparta'nın ve tekmil Arkadia'nın altını üstüne getirdi, İsthmos'u geçerek Attike'den Marathon'a geldi, buranın sakinlerine zarar verdi.

[8. Thrake kralı Diomedes'in kısıraklarını getirir (Abderos'un ölümü ve Abdera'nın kuruluşu)] 8 Eurystheus'un Herakles'e verdiği sekizinci iş Thrake kralı Diomedes'in kısıraklarını Mykene'ye getirmektir.¹¹⁹ Bu Diomedes Ares'le Kyrene'nin oğluydu, Thrake'nin çok cenkçi Bistones halkının kralıydı, insan yiyen atları vardı. Herakles bir grup gönüllüyle denize açıldı, yemliklerden sorumlu seyisleri etkisiz hale getirerek kısırakları denize sürdü. Silahlı Bistonesler onları kurtarmaya geldiklerinde, göz kulak olsun diye kısırakları Abderos'a verdi, Abderos Lokris'in Opois bölgesindendi, Hermes oğlu ve Herakles'in yordakçısıydı; ama kısıraklar onu arkalarında sürükleyerek öldürdüler. Fakat Herakles Bistones halkıyla savaştı, Diomedes'i öldürdü, diğerlerini kaçmak zorunda bıraktı. Herakles, ölen Abderos'un mezarının yayında Abdera kentini kurdu,¹²⁰

¹¹⁹ Diomedes'in insan yiyen atları için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 15. 3 vd.; Philostratos, *Eikones*, ii. 25; İzmirli Quintus, *Posthomerica*. vi. 245 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 299-308 (hayvanların erkeğine at, dişilerine kısırak demerin dışında Apollodoros'un izinden gitmiş gibi görünür); Strabon, vii. par. 331, frag. 44 ve 47, ed. A. Meineke; Bizanslı Stephanos, *Ἀβδῆρα* maddesi; Hyginus, *Fab.* 30 (kısırak değil, dört atın adlarını verir). Sicilyalı Diodoros'a göre (*a.g.e.*), Herakles Thrake kralı Diomedes'i kendi kısıraklarına vererek öldürdü, atlar onu parçalayıp yuttu. Ayrıca tarihçi, Herakles kısırakları Eurystheus'a getirdiğinde kralın onları Hera'ya adadığını, soylarının Büyük İskender dönemine kadar devam ettiğini anlatır.

¹²⁰ Karş. Strabon, vii. par. 531, frag. 44 ve 47, ed. A. Meineke; Bizanslı Stephanos, *Ἀβδῆρα* maddesi; Philostratos, *Eikones*, ii. 25. Philostratos'tan,

kısrakları getirip Eurystheus'a verdi. Fakat Eurystheus onları saldı, onlar da bilinen adıyla Olympos dağına geldi, vahşi hayvanlar onları parçaladı.

[9. Hippolyte'nin kemerini ele geçirir (Paros'ta Androgeus oğulları; Mygdon; Hesione'nin kurtuluşu; Sarpedon; Thasos; Proteus oğulları)] 9 Eurystheus'un Herakles'e verdiği dokuzuncu görev Hippolyte'nin kemerini getirmektir.¹²¹ Hippolyte, Thermodon ırmağı dolaylarında yaşayan, çok iyi savaşıyan Amazon halkının kraliçesiydi; erkeksi nitelikler taşıdıkları için, karşı cinsle cinsel ilişkiye girip çocuk doğursalar bile sadece kızları büyütürlerdi; kargı atarken engel olmasın diye sağ memelerini dağlardı ama emzirebilsinler diye sol memelerini bırakırlardı. Diğerlerinden üstünlüğünün nişanesi olarak Ares'in kemeri Hippolyte'deydi. Herakles bu kemeri alması için

Abderos'un onuruna atletik oyunlar düzenlendiğini öğreniyoruz. Oyunlar boks, güreş, pankreas ve at yarışı dışında –çünkü Abderos'u atların öldürdüğü söyleniyordu- bilinen diğer bütün oyunları kapsıyordu. Arikia konusunda kutsal alanın geleneksel kurucusu Virbius'la özdeşleştirilen Hippolytos'u atlar öldürdüğü için, atların korudan dışlanması kuralıyla bunu kıyaslayabiliriz. Bkz. Vergilius, *Aineias*. vii. 761-780; Ovidius, *Fasti*, iii. 265 vd. Toprağı yine bereketlendirmek için (bkz. Apollodoros, iii. 5. 1) Thrake kralı Lykurgos'u atların öldürdüğünü hatırladığımızda, atların öldürdüğü söylenen başka bir Thrake kralının, Diomedes'in insan yiyen atları geleneğinin, kurban ister atların çifteleri altında ezilerek ölsün, ister kuyruklarına bağlanıp parçalansın, atların yardımıyla insan kurban etme göreneğine işaret ettiği sonucuna varıyoruz. Lykurgos destanında öne sürüldüğü gibi, kurban toprağın bereketlenmesi için sunulursa, kurbanı böyle parçalamanın nedeni, yaşam veren değerli parçaları çorak toprağa mümkün olduğunca çok ve çabuk saçmak olabirdi. Karş. *Adonis*, *Attis*, *Osiris*², ii. 97 vd. Athenaios'un viii. 41, par. 349B'de söz ettiği şair Makhon, Abdera oyunlarına üstü örtük değinir.

¹²¹ Herakles'in Amazon'un kemerini getirme seferi konusunda bkz. Euripides, *Hercules Furens*, 408 vd.; Rodoslu Apollonios, *Argon*. ii. 777 vd.; ve dize 779, 780'e geç dönemde yazılan yorum; Sicilyalı Diodoros, iv. 16; Pausanias, v. 10. 9; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, vi. 240 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 309 vd.; a.g.y. *Schol. on Lycophron*, 1327 (Apollodoros'un izinden gitmiş ve ona adıyla gönderme yapmıştır); Hyginus, *Fab*. 30.

gönderildi, çünkü Eurystheus kızı Admete istemişti. Bir grup gönüllü arkadaşını yanına alarak tek bir gemiyle denize açıldı, Minos oğullarının,¹²² yani Eurymedon, Khryses, Nephalion ve Philolaos'un yaşadığı Paros adasına uğradı. Fakat şu işe bakın, gemidekilerden ikisi karaya çıkınca Minos oğulları onları öldürdü. Buna öfkelenen Herakles, Minos oğullarını hemen orada öldürdü, diğer adalıları yakın kuşatma altında tuttu, sonra ona öldürülen iki kişiye karşılık içlerinden hangisini isterse seçmesini talep edecek bir delege heyeti gönderdiler. Bunun üzerine kuşatmayı kaldırdı, Androgeus'la Minos'un oğullarını, yani Alkaios'la Stheneleus'u alarak Mysia'ya, Daskylos oğlu Lykos'un sarayına geldi, kral onu ağırladı; Lykos'la Bebryklerin kralı arasındaki savaşta Lykos'un tarafını tuttu, Amykos'un kardeşi kral Mygdon dahil, birçoğunu öldürdü. Bebryklerin toprağının büyük bölümünü alarak Lykos'a verdi, o da buraya Heraklia adını verdi.

Themiskyra limanına uğradığında Hippolyte onu görmeye geldi, neden geldiğini sordu, kemeri ona vermeyi vadetti. Fakat Amazon kılığına giren Athena, gelen yabancıların kraliçeyi kaçıracağını söyleyerek kalabalığın içinde dolaştı. Silahlı Amazonlar at sırtında gemiye geldiler. Fakat Herakles onları silahlanmış görünce kalleslikten şüphelendi, Hippolyte'yi öldürerek kemerini aldı. Diğerleriyle savaştıktan sonra denize açıldı, Troia'ya uğradı.

Fakat şu işe bakın, o tarihte kent Apollon'la Poseidon'un gazabı sonucunda umutsuz durumdaydı. Zira Laomedon'un haddini bilmezliğini sınamak için insan kılığına girmişler, ücret karşılığında Pergamon'u tahkim etmeyi üstlenmişlerdi. Fakat kenti tahkim ettiklerinde Laomedon onlara ücret ödemedi.¹²³ Bu nedenle, Apollon veba, Posei-

¹²² Sicilyalı Diodoros'a göre (v. 79. 2), Rhadamanthys Paros adasını oğlu Alkaios'a bağışlamıştı. Apollodoros'un kanıtlarıyla birleştirildiğinde, gelenek Paros'ta bir Girit kolonisine işaret eder.

¹²³ Karş. Homeros, *İlyada*, vii. 452 vd., xxi. 441-457. Bu pasajlardan ilkinde göre, Troia surlarını kral Laomedon için Poseidon'la Apollon birlikte

don selle gelen, ova halkını kaçıran bir canavar gönderdi. Fakat kâhinler Laomedon kızı Hesione'yi deniz canavarına parçalayıp yutsun diye verirse bu felaketlerden kurtulacaklarını söylediklerinde, onu deniz kenarındaki kayalara bağlayarak terk etti.¹²⁴ Herakles onu terk edilmiş görünce,

yaptı. Fakat ikinci pasaja göre, surları Poseidon tek başına yaptı, Poseidon duvarcılık yaparken Apollon, İda'nın ormanlık koyaklarında kralın sürüsüne bakarak sığırtmaç hizmeti verdi. Hizmetleri bir yıl sürdü, sonunda hilebaz kral iki tanrıya dürüstçe kazandıkları öngörülen ücreti başından savmakla kalmadı, çekip gitmezlerse Apollon'un ellerini ve ayaklarını bağlayıp adalarda köle olarak satmakla tehdit etti. Soyuldukları kadar hakarete de uğrayan iki tanrı yüreklerinde öfke ve gazapla gitti. Homeros'un anlattığı bu tuhaf hikâyeye Pindaros da değinir (*Olymp.* vii. 30 (40) vd.), iki tanrının tahkimat işinde yardım etsin diye kahraman Aiakos'u yanlarına aldığı ayrıntısını ekler; Pindaros'un (par. 194 vd., ed. Boeckh) geç dönem yorumcusu, Troia'nın kaderinde ele geçirilmek yazdığı gibi, surların inşasında ölümsüzlere bir ölümlünün yardım etmesi gerekirdi, yoksa kent alınamazdı, açıklamasını yapar. Alaycı Lukianos (*De sacrificiis*, 4) hem Apollon'un hem Poseidon'un Troia surlarında tuğla ördüklerini, kralın onları kandırdığı miktarın otuz Troia drahmisinden fazla olduğunu anlatır. Vergilius (*Çiftçilik Sanatı*, i. 502) ve Horatius (*Odes*, iii. 3. 21 vd.) hilebazlığa değinir. Karş. Hyginus, *Fab.* 89; Ovidus, *Dönüşümler*, xi. 194 vd.; Servius, Vergilius'un *Aineias*. vii. 157'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 43 vd., 138 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 136; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 193). Homeros Apollon'la Poseidon'un Laomedon'a neden hizmet ettiklerini açıklamaz ama geç dönem yorumcusu (*İlyada*, xxi. 444 üzerine) Tzetzes'le (*Schol. on Lycophron*, 34) hemfikirdir, onların hizmetine, Zeus'u, yüce tanrıyı bağlamak amacıyla bazı tanrıların katıldıkları bir komplo nedeniyle Zeus'un onlara verdiği ceza der. Homeros komplodan söz eder (*İlyada*, i. 399 vd.), komplocuların arasında Poseidon, Hera ve Athena'nın adlarını verir ama Apollon'dan söz etmez; tanrıların çirkin planı Thetis'le yüz-elli dev Briareus'un müdahalesiyle başarısızlığa uğradı. Apollon'un işlediği cinayetin cezası olarak sığırtmaçlık yaparak bir insana hizmet ettiğini daha önce duymuştuk (yk. bkz. i. 9. 15 ve not). Olympos'un bu dolaylı kronolojileri erken dönemde Yunanlıların tanrısalılık kavramına tuhaf bir ışık tutar.

¹²⁴ Herakles'in Hesione'yi kurtarma hikâyesi için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 42; Homeros, *İlyada*, xx. 146'ya geç dönemde yazılan yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 34; Ovidus, *Dönüşümler*, xi. 211 vd.; Valerius Flaccus, *Argon*, ii. 451 vd.; Hyginus, *Fab.* 89; Servius, Vergilius'un *Aineias*, viii. 157'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s.

Laomedon'dan, Ganymede'nin kaçırılması karşılığında Zeus'un tazminat olarak verdiği kısırakları alması koşuluyla Hesione'yi kurtarmayı vadetti.¹²⁵ Laomedon kısırakları vereceğini söyleyince Herakles canavarı öldürüp Hesione'yi kurtardı. Fakat Laomedon öngörülen ödülü vermediğinde,¹²⁶ Herakles Troia'da savaşmakla tehdit ederek denize açıldı.¹²⁷

Ainos'a uğradı, burada onu Poltys ağırladı. Yola çıkarırken, Poseidon oğlu, Poltys'in kardeşi ahlaksız Sarpedon'u Ainos sahilinde okla öldürdü. Thasos'a geldi, adada oturan Thrakelilere boyun eğdirdi, adayı otursunlar diye Androgeus oğullarına verdi. Thasos'tan Torone'ye gitti, orada Poseidon oğlu Proteus oğulları Polygonos ve Telegonos güreşmek için ona meydan okudular, güreş karşılaşmasında onları öldürdü.¹²⁸ Mykene'ye getirdiği kemeri

44 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 136). İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı (Fab. 193, C. 1, par. 138. ed. G. H. Bode) Hesione'den söz etmeden hikâyenin farklı bir yorumunu anlatır. Tzetzes, tepeden tırnağa zırhlı Herakles'in deniz canavarının çenesinden içeri girdiğini, üç gün deniz canavarının karnında yaşayarak onu kesip doğradığını, üç gün sonra başında hiç saç kalmadan dışarı çıktığını anlatır. Homeros'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusu benzer bir hikâye anlatır, Hellanikos'u otorite kabul ettiğini belirtir. Herakles'le Hesione'nin hikâyesi Perseus'la Andromeda'nın hikâyesine çok benzer (bkz. Apollodoros, ii. 4. 3). İki hikâye de bakirelerin Deniz'e gelin olarak kurban edilmesinden kaynaklanabilir. Karş. *The Magic Art and the Evolution of Kings*, ii. 150 vd.

¹²⁵ Atları Zeus Ganymedes'in babası Tros'a vermişti. Bkz. Homeros, *İlyada*, v. 265 vd.; Homeros'un *Aphrodite'ye Övgüsü*, 210 vd.; Pausanias, v. 24. 5. Efsanevi bir şairi destekleyen başka bir hikâyeye göre, yaşlı babaya verilen tazminat at değil, Hephaistos'un yaptığı altın asmaydı. Ganymedes'in görevi gökte altın bir kâsede kıvılcık vermek olduğundan (Homeros'un *Aphrodite'ye Övgüsü*, 206), yeryüzündeki evinde onun yerini alacak altın bir asma bağışı uygun olurdu.

¹²⁶ Laomedon'un Herakles'e atları vermeyi reddetmesi konusunda bkz. Homeros, *İlyada*, v. 638-651, xxi. 441-457; Ovidius, *Dönüşümler*, xi. 213 vd.; Hyginus, *Fab.* 69. Laomedon iki kez sözünü tutmadı, birincisi Poseidon'la Apollon'a, ikincisi Herakles'e. Bu nedenle, Ovidius, "Troia'nın iki kez yalancı şahitlik eden surları"ndan söz eder. (*Dönüşümler*, xi. 215).

¹²⁷ Herakles'in Troia kuşatması ve kenti ele geçirmesi için aş. bkz. ii. 6. 4.

¹²⁸ Karş. I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 320 vd.

Eurystheus'a verdi.

[10. Geryoneus'un sürülerini Erythia'dan savar (Herakles sütunları; Güneş'in altın arabası: İalebion, Derkynos, Eryks, Strymon)] 10 Onuncu iş olarak Eurystheus ona Erythia'dan Geryoneus'un sürülerini getirmeyi emretti.¹²⁹ Erythia okyanus yakınında bir adaydı; şimdi Gadira denmektedir.¹³⁰ Adada Okeanos kızı Kallirhoe'yle Khrysaor'un oğlu Geryoneus yaşıyordu. Tek bedende üç insandı, bedenler belinde birleşiyor ama yanlarda ve kalçalarda üçe ayrılıyordu.¹³¹ Kızıl bir sürüsü vardı, Eurytion sürünün sığırtmacı, Typhon'la Ekhidna'dan doğan iki başlı köpek Orthos¹³² bekçi köpeğiydi. Herakles, Geryoneus'un sürü-

¹²⁹ Herakles'le Geryoneus'un sürüsü için bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 287-294, 979-983; Pindaros, *Frag.* 160 (151), ed. Sandys; Herodotos, iv. 8; Platon, *Gorgias*, 39, par. 484B; Sicilyalı Diodoros, iv. 17 vd.; Pausanias, iii. 18. 13, iv. 36. 4; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, vi. 219 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 322-352 (anlaşılan, Apollodoros'un izinden gider); Platon, *Timaios*, par. 24E'ye geç dönemde yazılan yorum; Plinius, *Doğa Tarihi* iv. 120; Solinus, xxiii. 12; Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 300'ü üzerine.

¹³⁰ Karş. Herodotos, iv. 8; Strabon, iii. 2. 11, par. 148, iii. 5. 4., par. 169; Plinius, *Doğa Tarihi* iv. 120; Solinus, xxiii. 12. Gadira, Cadiz'dir. Plinius'a göre (a.g.e.), bu ad Kartaca dilinde "çit" anlamına gelen *gadir*'den türemiştir. Karş. Dionysios, *Perieg.* 453 vd. Aynı *agadir* kelimesi Fas'ın güneyinde "tahkimli ev" anlamında hâlâ kullanılmaktadır ve ülkede birçok yer bu adı taşımaktadır. Bunların içinde en çok Agadir limanı bilinir. Bkz. E. Doutté, *En tribu* (Paris, 1914), s. 50 vd. Solinus (a.g.e.) adanın diğer adının Erythrea, Mela'ysa (iii. 47) Eythria olduğunu söyler.

¹³¹ Geryoneus'un üçlü bedeni için bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 287; Aiskhylos, *Agamemnon*, 870; Euripides, *Hercules Furens*, 423 vd.; Platon *Timaios*, par. 24E'ye geç dönemde yazılan yorum; Pausanias, v. 19. 1; Lukianos, *Toxaris*, 62; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 652; Lucretius, v. 29; Horatius, *Odes*, ii. 14. 7 vd.; Vergilius, *Aineias*, 289; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 184 vd.; Hyginus, *Fab.* 30 ve 151.

¹³² Bekçi köpeğinin adı Orthos (*Orthos*) ve Orthrus (*Orthros*) olarak farklı verilir. Bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 293 (anlaşılan *Orthos* daha iyi bir okunuştur); İzmirli Quintus, *Posthomerica*, vi. 253 (*Orthros*); Pindaros, *Isthm.* i. 13 (15) (*Orthos*); Platon, *Timaios*, par. 24E'ye geç dönemde yazılan yorum (*Orthros*, Stallbaum da); I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 333 (*Orthros*); Pediasmos, *De Herculis laboribus*, 10 (*Orthos*); Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 300'ü üzerine (*Orthrus*).

sünü getirmek için bütün Avrupa'da yolculuk yaparken birçok vahşi hayvan öldürdü ve Libya'ya ayak bastı,¹³³ Tartessos'a gelerek yolculuğunun nişanesi olarak, Avrupa'yla Libya'nın sınırlarında karşılıklı iki sütun dikti.¹³⁴ Fakat yolculuğunda Güneş'ten ısınınca tanrıya yayını doğrulttu, o da onun cesaretini takdir ederek kendi altın kupa arabasını verdi, okyanusu onunla geçti.¹³⁵ Erythia'ya var-

¹³³ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 17. 3 vd., Herakles'in vahşi hayvanları Girit'ten tamamıyla temizlediğini Libya çöllerinde birçoğunu denetimine aldığını, ülkeyi verimli ve bayındır duruma getirdiğini söyler.

¹³⁴ Herakles'in sütunları konusunda antik dönemde görüşler çok farklıydı. Bkz. Strabon, iii. 5. 5, par. 169-172. Belli ki genel görüş onları Calpe (Cebelitarık) kayasıyla ve boğazların kuzey ve güney yakasında yer alan Abyla, Abila veya Abylica (Ceuta) kayasıyla özdeşleştiriyordu. Bkz. Strabon, iii. 5. 5, par. 170; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 649; Plinius, *Doğa Tarihi* iii. 4; Mela, i. 27. ii. 95; Martianus Capella, vi. 624. Dahası genellikle Herakles'in zamanından önce iki karanın bir kanalla birbirine bağlandığı, kahramanın kanalı ayırarak boğazı yarattığı sanılıyordu. Bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 18. 5; Seneca, *Hercules furens*, 235 vd.; a.g.y. *Hercules Oetaeus*, 1240, Plinius, a.g.e.; Mela, 1. 27; Martianus Capella, vi. 625. Ancak bazıları tam tersine, boğazların daha önce geniş olduğunu, Atlantik okyanusundan canavarların Akdeniz'e doluşmasını önlemek için Herakles'in daralttığını düşünüyorlardı (Sicilyalı Diodoros, a.g.e.). Tamamıyla farklı bir görüş, Herakles sütunlarını Gadira (Cadiz) kutsal alanında, üzerine tapınağın inşasının maliyetinin yazıldığı tunç sütunlarla özdeşleştiriyordu. Bkz. Strabon, iii. 5. 5, par. 170; karş. Plinius, *Doğa Tarihi* ii. 242, "Herakles sütunlarının Gadira'ya atandığı"nı söyler. Herakles sütunlarına diğer göndermeler için bkz. Pindaros, *Olymp.* iii. 43 vd.; *Nem.* iii. 21, *Isthm.* iv. 11 vd.; Athenaios, vii. 98, par. 315 CD; Tzetzes, *Chiliades*, ii. 339 (sütunlara Alybe ve Abinna der); Platon, *Timaios*, par. 24E'ye geç dönemde yazılan yorum; Dionysios, *Orbis Descriptio*, 64-68 ve Eustathios'un yorumu (*Geographi Graeci Minores*, ed. C. Müller, ii. par. 107, 228). Eustathios'a göre (a.g.e.), Calpe barbarların Cebelitarık kayasına verdikleri addı ama Yunanca adı Alybe'ydi; Ceuta kayasına barbarlar Abenna ama Yunanlılar Kynegatika, yani Avcı Kayası diyorlardı. Ayrıca sütunları eskiden Kronos sütunları, sonradan Briareus sütunları dendiğini söylüyordu.

¹³⁵ Athenaios'un (xi. 39. par. 470 CD) Pherekydes'in üçüncü kitabından yaptığı alıntıdan öğrendiğimize göre, burada Apollodoros Pherekydes'in izinden gider, alıntı şöyledir: "Herakles vuracakmış gibi yayını ona doğrulttu, Güneş ona vazgeçmesini emretti; Herakles korkup vazgeçti.

diğında Abas dağında konakladı. Ne var ki köpek onu fark ederek saldırdı; ama Herakles derneğiyle ona vurdu; sığırtmaç Eurytion köpeğin yardımına koşunca onu da öldürdü. Fakat orada Hades'in sürüsünü otlatan Menoites, Genyoneus'a neler olduğunu bildirdi, Geryoneus Herakles'i Anthemos ırmağı yanında sürüyü güderken yakaladı, onunla savaştı ama okla öldü. Herakles sürüyü kupa arabasına bindirdi, Tartessos'u geçtikten sonra arabayı Güneş'e iade etti.

Abderia'yı geçerek¹³⁶ Liguria'ya geldi¹³⁷ burada Poseidon

Karşılığında Güneş, bütün gece Okeanos'ta kendisinin doğduğu doğuya giderken bindiği atlı kupa arabasını ona bağışladı. Herakles bu kupa arabasında Erythia'ya gitti. Açık denize çıktığında Okeanos onu denemek için kupa arabasını dalgaların üzerinde çılgınca fırlattı. Herakles neredeyse ok atıp onu vuracaktı; Okeanos korktu, ona vazgeçmesini emretti." Stesikhoros, Güneş'in gecenin karanlığında okyanusu geçebilmek için altın kupa arabasına binerek annesine, evlendiği eşine ve sevgili çocuklarına gittiğini anlatır. Bkz. Athenaios, xi. 38, par. 468E; karşı. a.g.e. 16. par. 781D. Erken dönem şairleri Pisandros'la Panyasis de büyük kahramanın serüvenlerine adadıkları, ikisi de *Heraclia* adını taşıyan şiirlerinde Herakles'in altın kupa arabasında yolculuğunu anlatır. Bkz. Athenaios, xi. 38, par. 469D; karşı. Makrobius, *Saturn.*, v. 21. 16 ve 19. Başka bir şair, Mimnermos, yorgun Güneş'in geceleri Aithopia'ya kadar suyun üzerinde giden altın yatağında uyuduğunu, Aithopia'da yeni atların koşulduğu bir arabanın, binip gökte günlük yolculuğuna devam etmesi için hazır beklediğini öne sürüyordu. Bkz. Athenaios, xi. par. 470A.

¹³⁶ Abderia, Abdera arazisi, İspanya'nın güneyinde bir Fenike kentidir, daha iyi bilinen Thrake'deki Abdera'yla karıştırılmamalıdır. Bkz. Strabon, iii. 4. 3, par. 157; Bizanslı Stephanos, *Ἀβδῆρα* maddesi.

¹³⁷ Apollodoros, Herakles'in ünlü Liguria serüvenini çok kısaltmıştır. Geryoneus'un sürüleriyle ülkede giderken sığırlarını çalmaya yeltenen çok sayıda cenkçi yerli ona saldırmıştı. Bir süre yayıyla onları püskürttü ama okları bitince çok büyük sıkıntıya girdi; zemin yumuşak toprak olduğu için mermi olarak kullanacak hiç taş yoktu. Babası Zeus'a yalvardı, acıyan tanrı gökten taş yağdırdı, taşları toplayıp düşmanlarına fırlatan kahraman durumu onların aleyhine çevirebildi. Serüvenin geçtiği yerin Marsilya'yla Rhone arasında bir ova olduğu söylenir, alanın her yerine saçılmış insan başı büyüklüğünde çok miktarda taş nedeniyle buraya Taşlı Ova denirdi. Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus* oyununda bu hikâyeyi kurtarıcı Herakles'e hitaben Prometheus'un ağzından

oğulları İalebion'la Derkynos onu soyup sürüyü almaya kalkıştılar ama Herakles onları öldürdü,¹³⁸ Tyrrhenia'ya doğru yoluna devam etti. Fakat Region'da bir boğa kaçtı,¹³⁹ hemen denize atlayarak Sicilya'ya yüzdü, Tyrrhenialılar boğaya *italus*¹⁴⁰ dedikleri için, bundan sonra İtalya adı verilen komşu ülkeden geçerek Elymi'de hüküm süren Eryks'in ülkesine geldi.¹⁴¹ Eryks, Poseidon oğluydu, boğa-

aktarılan bir tür kehanet haline getirmiştir. Bkz. Strabon, iv. 1. 7, par. 182 vd.; Bodrumlu Dionysius, *Antiq. Rom.* i. 41; Eustathios, *Commentary on Dionysius Periegetes*, 76 (*Geographi Graeci Minores*, ed. C. Müller, ii. 231); Hyginus, *Astronom.* ii. 6; *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 66 vd. Taşlı Ova'ya şimdi Plaine de la Crau denir. "Arles ve Marsilya arasında yolculuk eden herkesin dikkatini çeker, çünkü iki kenti birleştiren demiryolu onu ikiye ayırır. Geniş bir düzlük alan biçimindedir, kilometrelerce kare boyunca uzanır, çakıl taşı büyüklüğünden insan başı büyüklüğüne kadar yuvarlak taşlarla kaplıdır. Bu ova suların altında kalıp Durance ırmağıyla Rhone'un ağzında Akdeniz körfezinin yatağının olduğu erken dönemde Durance ırmağının bunları Alplerden taşıdığı öne sürülmektedir" (H. F. Tozer, *Selections from Strabo*, s. 117).

¹³⁸ Karş. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 340 vd., kurbanların adlarının Derkynos ve Alebion olduğunu söyler.

¹³⁹ Yazar, Rhegion adını açıkça bu olaydan türetir (*ἀπορρήγνυσσι*'den *ρήγιον*). Hellanikos, boğanın veya düvenin kaçtığını, Herakles'in onun peşine düştüğünü anlatır. Bkz. Bodrumlu Dionysius, *Antiq. Rom.* i. 35. 2. Apollodoros'un, Herakles'in İtalya serüvenlerini, özellikle Romalıların çok önemsedikleri Roma'daki bu serüvenleri hiç önemsemeden geçiştirmesi biraz gariptir. Kahramanın İtalya serüvenleri ve Roma'da kalışı için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 20-22; Bodrumlu Dionysius, *Antiq. Rom.* i. 34 vd.; Propertius, iv. 9; Vergilius, *Aineias*. viii. 201 vd.; Ovidus, *Fasti*, i. 543 vd. İtalya'da Herakles'e tapmanın popülerliği konusunda bkz. Bodrumlu Dionysius, *Antiq. Rom.* i. 40. 6, şöyle der: "İtalya'nın (Roma'nın yanı sıra) başka birçok yerinde kutsal alanlar tanrıya ayrılmış, iki kentte ve yol kenarlarında sunaklar yapılmıştır; İtalya'da tanrıya saygı gösterilmeyen bir yeri zor görürsünüz."

¹⁴⁰ Antik dönemde bazıları İtalya adının Latince *vitulus*, "buzağı" kelimesinden türediğini öne sürüyorlardı. Bkz. Varro, *Rerum Rusticarum*, ii. 1. 9; Bodrumlu Dionysius, *Antiq. Rom.* i. 35. 2; karş. Aulus Gellius, xi. 1. 2.

¹⁴¹ Herakles ve Eryks konusunda bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 23. 2; Pausanias, iii. 16. 4 vd., iv. 36. 4; Tzetzes, *Chiliades*, ii. 346 vd.; a.g.y. *Schol. on Lycophron*, 866; Vergilius, *Aineias*. v. 410 vd.; Servius, Vergilius'un *Aineias*. i. 570'i üzerine.

yı kendi sürülerine kattı. Herakles sürüyü Hephaistos'a emanet ederek boğayı aramaya koştu. Eryks'in sürüsünde buldu, kral Eryks, Herakles güreş karşılaşmasında onu yenemezse boğayı teslim etmeyeceğini söyleyince, Herakles onu üç kere yendi, güreşirken öldürdü; boğayı alarak geri kalan sürüyle birlikte İonia denizine sürdü. Fakat denizin koylarına geldiğinde Hera at sineği göndererek inekleri huzursuz etti, onlar da Thrake'de dağların eteklerine dağıldı. Herakles peşlerinden gitti, bazısını yakalayarak Hellespontos'a sürdü; ama geri kalanlar o zamandan beri vahşileşti.¹⁴² İnekleri zor bela toplayan Herakles Strymon ırmağını suçladı, ırmakta daha önce yüzülebiliyordu, kayalar doldurarak yüzülemez duruma getirdi; sürüyü götürüp Eurystheus'a verdi, o da Hera'ya kurban etti.

[11. Hesperidlerin elmalarını Hyperborililerden alıp Mykene'ye getirir (Kyknos, Nereus, Antaios, Busiris, Emathion, Prometheus, Atlas)] 11 İşler sekiz yıl bir ayda tamamlandığında¹⁴³ Eurystheus on birinci iş olarak Herak-

¹⁴² Belli ki hikâye Thrake'de vahşi sığırların kökenini açıklamak için anlatılıyordu.

¹⁴³ Herakles'in işlerinin tamamladığı bu dönemden Homeros'un (*İlyada*, viii. 368) geç dönem yorumcusu ve Tzetzes (*Chiliades*, ii. 353 vd.) söz eder, ancak ikisinin de önünde Apollodoros'un bu pasajı bulunmuş olabilir. Dönemin, sekiz yıllık döngüye gönderme yapması mümkündür; bu da dikkat çeken bir şekilde antik devirde Yunanlıların dinsel takviminde yer alır; örneğin Pythia oyunları aslında sekiz yıllık aralarla düzenlenirdi. Geminus, *Element. Astron.* viii. 25 vd., ed. C. Manitius; Censorinus, *De die natali*, 18. Herakles'in Eurystheus'a sekiz yıl hizmet süresinin çocuklarını öldürmesinin kefareti olduğu unutulmamalıdır (bkz. Apollodoros, ii. 4. 12). Kadmos'un, Ares'in dölü ejderi öldürmesinin kefareti olarak Ares'e sekiz yıl hizmet ettiği söylenir (bkz. Apollodoros, iii. 4. 2). Fakat o günlerde "ebedi yıl"ın mutlak sekiz yılı kapsadığı söylenir (Apollodoros, *a.g.e.*). Apollon, Kyklopları öldürmesinin kefareti olarak Admetos'a bir yıl hizmet etti (Apollodoros, iii. 10. 4); ama Servius'a göre (Vergilius, *Aineias*. vii. 761 üzerine), Apollon bir değil, dokuz yıl hizmet etti. Ama bu ifadede Servius'un veya otorite kabul ettiği kişinin önünde muhtemelen, Apollon'un hizmet süresi olarak *ἐννεατηρίς*'ten söz eden bir Yunan yazarı vardı. *ἐννεατηρίς* tam anlamıyla "dokuz yıl" anlamına gelse de Yunanlıların kayda geçirme tarzına göre dönem as-

les'e Hesperidlerin bahçesinden altın elmaları getirmesini emretti,¹⁴⁴ zira ne Augias'ın sürüsü ne de hidra işini kabul

lında sekiz yıla eşitti (karş. Celsus, *De die natali*, 18. 4; "*Octaeteris facta, quae tunc enneateris vocitata, quia primus ejus annus nono quoque anno redibat*"). Kadmos, Apollon ve Herakles'in sekiz yıl hizmetini konu alan bu efsaneler, antik dönemde Yunan katillerin sekiz yıl sürgüne gönderildiği ve bu zaman içerisinde bir yabancıya hizmet ederek kefarete ödemeleri gerektiğini anlatır muhtemelen. Bu sekiz yıllık döneme "büyük yıl" denir (Censorinus, *De die natali*, 18. 5), katilin bu sürgün dönemi hep bir yıldır. Bkz. Apollodoros, ii. 8. 3; Euripides, *Hippolytus*, 34-37, a.g.y. *Orestes*, 1643-1645; Şamlı Nikolaos, *Frag. 20* (*Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, iii. 369); Hesykhios, ἀπειναντισμός maddesi; Suidas, ἀπειναντίσαι maddesi. Bu durumda, daha sonraları katilin sürgün dönemi alışıldığı üzere tek bir yıl olsa da, daha önceleri "büyük yıl" yani alışıldığı üzere sekiz yıl olması muhtemeldir. Styks üzerine yalan yere yemin eden bir tanrı suçunun kefareti susarak ve tam bir yıl oruç tutarak ödemeliydi, bundan sonra tanrılar grubundan dokuz yıl sürgün edilirdi (Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 793-804); bundan başka Lykia Zeus'un törenlerinde insan eti yiyen bir insanın dokuz yıllığına kurda dönüşeceği sanılırdı. Bkz. Pausanias, viii. 2; Plinius, *Doğa Tarihi* viii. 81; Augustine, *De civitate Dei*, xviii. 17. Bu görüşler, bazı yerlerde sekiz yıllık dönem yerine uyulan dokuz yıllık kefarete dönemine işaret eder. Apollodoros'un bu pasajında sekiz yıllık bir döneme bir ay daha eklemek benim açıklayamadığım bir zorluk yaratmaktadır. Antik dönemde matematikçiler "büyük yıl"ı, sonunda, güneş, ay ve gezegenlerin başlangıçta birbirine aldıkları görelî konumu tekrar aldıkları dönem diye tanımlarlar; fakat dönemin uzunluğuna dair görüşler çok farklıydı. Bkz. Cicero, *Tanrılarının Doğası*, ii. 20. 51 vd. Belli ki "çevrilen" veya "dünyevi" (*mundanus*) yıl "büyük yıl"dan farklıydı, bu dönemin sonunda, hem güneş ve gezegenlerin hem de sabit denin yıldızların birbirine aldıkları görelî konum başlangıçtakiyle aynıdır; zira antik dönem insanları sabit denin yıldızların devinimini duyularımızla algılamasak da devindiğini kabul ederlerdi. "Çevrilen" veya "dünyevi" yılın uzunluğunu antik dönem fizikçileri on beş bin yıl olarak hesaplamışlardır. Bkz. Cicero, *Somnium Scipionis*, 7 ve Macrobius'un ii. 11'e yorumu.

¹⁴⁴ Hesperidlerin elmaları için bkz. Hesiodos, *Tanrılarının Doğuşu*, 215 vd.; Euripides, *Hercules Furens*, 394 vd.; Rodoslu Apollonios, *Argon*. iv. 1396 vd., ve 1396 üzerine geç dönemde yazılan yorum; Sicilyalı Diodoros, iv. 26; Pausanias, v. 11. 6, v. 18. 4, vi. 19. 8; Eratosthenes, *Cataster*. 3; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 355 vd.; Ovidius, *Dönüşümler*, iv. 637 vd., ix. 190; Hyginus, *Fab.* 30; a.g.y. *Astronom.* ii. 3; *Scholia in Caesaris Germanici Areta*, s. 382 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 13 vd., (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 38; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 161).

etmişti. Bazılarının dediği gibi, elmalar Libya'da değil, Atlas'ta Hyperborelerdeydi.¹⁴⁵ Yer, elmaları Hera'yla evlendikten sonra Zeus'a verdi, Typhon'la Ekhidna'nın dölü, farklı birçok sesle konuşan yüz başlı ölümsüz ejder onlara bekçilik etti. Onunla birlikte Hesperidler de, yani Aigle, Erythia, Hesperia ve Arethusa da bekçilik ediyorlardı. Herakles yolculuğunda Ekhedoros ırmağına geldi. Ares'le Pyrene'nin oğlu Kyknos öcünü almak için onu teke tek dövüşmeye davet etti. Ares, Kyknos'u destekledi, ona yol gösterdi ama ikisinin arasına yıldırım düştü, dövüşçüleri ayırdı.¹⁴⁶ İlyria'da dolaşan Herkales Eridanos ırmağına seyirtti, Zeus'la Themis'in kızları nymphelere geldi. Nympheler Nereus'u nerede bulacağını açıkladılar, Herak-

Rodoslu Apollonios'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusundan, Pherekydes'in Hera'nın evliliğiyle ilgili eserinin ikinci kitabında Herakles'le Hesperidlerin elmaları hikâyesini anlattığını öğreniyoruz. Geç dönem yorumcusunun anlattıklarıyla Apollodoros'un anlattıklarının yakın benzerliği yazarımızın başka yerlerdeki gibi burada da Pherekydes'in izinden gittiğini gösterir. Pherekydes'in anlattığı altın elmaların kökeni açıklaması aşağıdaki gibidir. Zeus Hera'yla evlendiğinde tanrılar geline hediyeler getirdiler. Yer, altın elmalar getirdi, Hera onları o kadar beğendi ki tanrıların Atlas dağı yakınında bulunan bahçesine dikilmesini emretti. Fakat Atlas kızları altın meyveyi çaldıkları için, ağaca bekçilik etsin diye kocaman bir yılan gönderdi. Pherekydes'i otorite kabul eden Eratosthenes ve Hyginus'un (*Astronom.* ii. 3) ve Germanicus'un *Arta'*sının geç dönem yorumcusunun anlattıkları hikâye budur.

¹⁴⁵ Apollodoros burada Hesperidlerin bahçelerinin epeyce kuzeyde değil, epeyce batıda olduğunu anlatan mutata versiyondan ayrılır. Herakles'in altın boynuzlu geyiği getirmek için epeyce kuzeye gittiğini görmüştük (bkz. ii. 5. 3 not.); Hyperboreler ülkesinden, Olimpiyat oyunlarında kazananın tacını oluşturan zeytin filizini de onun getirdiği söylenir. Bkz. Pindaros, *Olymp.* iii. 11 (20) vd.; Pausanias, v. 7. 7, karş. *a.g.e.* v. 15. 3.

¹⁴⁶ Karş. Hyginus, *Fab.* 31, oğlunun tarafını tutan Mars'ın (Ares) müdahalesini ve düşen yıldırımın iki dövüşçüyü ayırdığını anlatır; yine de Herakles'in Kyknos'u öldürdüğünü söyler. Apollodoros'a göre, kuşkulu biten bu dövüşün Makedonya'da yapıldığı sanılmaktadır, çünkü Ekhedoros ırmağı Makedonya'daydı (Herodotos, vii. 124, 127). Bu durumda, Herakles'in bu dövüşünü, Ares'in, adı Kyknos olan başka bir oğluyla Thessalia'da Pagasai yakınında girdiği daha ünlü dövüşten ayırmalıyız. Bkz. Apollodoros, ii. 7. 7. Belli ki Hyginus iki dövüşçüyü karıştırmıştır.

les onu uyurken yakaladı, tanrı türlü türlü şekillere girse de, kahraman onu bağladı, elmaların ve Hesperidlerin yerini öğreninceye kadar da bırakmadı.¹⁴⁷ Öğrenince Libya'ya geçti. Bu ülkeyi o zamanlar Poseidon oğlu, yabancıları güreşmeye zorlayarak öldüren Antaios yönetiyordu.¹⁴⁸ Herakles, güreşmesi için baskı yapıldığında onu kucaklayıp havaya kaldırdı,¹⁴⁹ kemiklerini kırarak öldürdü; yere değdiğinde daha da güçlendiği için bazıları ona Yer oğlu derdi.

¹⁴⁷ Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1396'nın geç dönem yorumcusu da Herakles'le nymphelerin buluşmasını ve Herakles'in Nereus'la mücadelesini anlatır, muhtemelen Apollodoros'un da izinden gittiği Pherekydes'i otorite kabul ettiğini söyler. Direnen deniz tanrısı Nereus'un Herakles'le karşılaştığında geçirdiği dönüşümler, direnen deniz tanrısı Proteus'un Menelaos'la (Homeros, *Odyseia*, iv. 354-570) ve direnen deniz tanrıçası Thetis'in sevgilisi Peleus'la (aş. bkz. iii. 13. 5) karşılaştıklarında geçirdiği dönüşümlere benzer.

¹⁴⁸ Herakles ve Antaios için bkz. Pindaros, *Isthm.* iv. 52 (87) vd.; 52 (87) ve 54 (92)'ye geç dönemde yazılan yorumla beraber; Sicilyalı Diodoros, iv. 17. 4; Pausanias, ix. 11. 6; Philostratos, *Eikones*, ii. 21; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, vi. 285 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 363 vd.; Platon, *Yasalar*, vii. par. 796'nın geç dönem yorumcusu (anlattıkları Apollodoros'un anlattıklarıyla neredeyse kelimesi kelimesine hemfikirdir); Ovidus, *Ibis*, 393-395, ve geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 31; Lucanus, *Pharsal.* iv. 588-644; Iuvenalis, *Sat.* iii. 89; Statius, *Theb.* vi. 893 vd.; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* vi. 869 (894)'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 19, 131 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 55; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 164). Pindaros'a göre, acımasız dev, babası Poseidon'un tapınağının çatısını kurbanlarının kafataslarıyla örtmüştü. Annesi Yer'le temas edince gücünü yeniden kazanmasının hikâyesini Lucanus mutat sıkıcı laf kalabalığıyla anlatır. Ovidus, Iuvenalis ve Statius kısaca değinir. Antaios'un Atlantik kıyısında batı Fas'ta hüküm sürdüğü söylenir. Burada tümseğin mezar olduğuna işaret edilir, yerliler tümsekten toprak alındığında hemen yağmur yağdığına, toprak yerine koyuluncaya kadar da durmadığına inanırlardı. Bkz. Mela, iii. 106. Sözde mezarı Sertorios'un kazdığı ve altmış dirsek uzunluğunda bir iskelet bulduğu söylenir. Bkz. Plutarkhos, *Sertorius.* 9; Strabon, xii. 3. 8, par. 829.

¹⁴⁹ Daha doğrusu, "kucaklamalarıyla onu hava kaldırdı." Güreşçinin kucağından söz eden bu teknik terim (*ἀμμα*) için bkz. Plutarkhos, *Fabius Maximus*, 23 ve *Alcibiades*, 2.

Herakles Libya'dan sonra Mısır'a geçti. O tarihte bu ülkeyi Apaphos kızı Lysianassa'yla Poseidon'un oğlu Busiris¹⁵⁰ yönetiyordu. Bu Busiris bir kehanet gereğince yaban-

¹⁵⁰ Herakles ve Busiris için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 18. 1, iv. 27. 2 vd.; Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar*, 38; Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1396; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, ii. 367 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 182 vd.; a.g.y., *Ars Amat.* i. 647-652; Ovidus, *Ibis*, 397'ye geç dönemde yazılan yorum (s. 72, ed. R. Ellis); Hyginus, *Fab.* 31 ve 56; Servius, Vergilius'un *Aineias.* vii. 300'ü ve *Çiftçilik Sanatı* iii. 5'i üzerine; Philargyrius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, iii. 5'i üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* xii. 155'i üzerine, Apollodoros gibi, geç dönemin yorumcularıyla birlikte Ovidus, Hyginus ve Philargyrius da Busiris'in temellerini attığı insan kurban etmenin nedenini dokuz veya sekiz yıl süren kıtlığa ve kuraklığa bağlar. Onların hikâyeleri Rodoslu Apollonios'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusunun otorite kabul ettiğini belirttiği Pherekydes'ten kaynaklanabilir. Hyginus (*Fab.* 56) kurban tavsiye eden bilici Phrasios'un Pygmalion'un kardeşi olduğunu ekler. Herodotos, Busiris'ten söz etmeden insan kurban etmenin Mısır dininin ruhuna son derece yabancı olmasına dayanarak hikâyeyi kabul etmez (Herodotos, ii. 45). İsokrates de Herakles'le ilgili geleneğe güvenmez, çünkü Herakles Perseus'tan dört kuşak önce, Busiris'ten iki yüz yıl sonraydı. Bkz. İsokrates, *Busiris*, 15. Ancak Yunan geleneğinin aslında doğru olduğunu düşünmek için nedenler vardır. Antik dönemin kabul ettiğimiz en eski otoritesi Manetho, İliithia kentinde "Typhon erkekleri"ni yakıp küllerini savurma pervanesiyle saçmanın gelenek olduğunu kesinlikle doğrular (Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 73). Bu "Typhon erkekleri" kızıl saçlıydı, çünkü kötülüğün beden almış hali olan Mısırlı Typhon da kızıl saçlıydı (Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 30 ve 33). Fakat kızıl saçlılar, siyah saçlı yerli Mısırlıların tersine, genellikle yabancıydılar; Yunan geleneğine göre, kurban seçilenler bu yabancıydılar. Sicilyalı Diodoros Yunan geleneğini doğrulayarak buna işaret eder (i. 88. 5), kızıl saçlı erkeklerin Osiris'in mezarında kurban edildiğini söyler, gerçi bu ifade "Osiris'in mezarı" anlamına geldiğini açıkladığı Busiris adının etimolojisinden çıkarılan sonuç olabilir. Bu etimoloji doğru olabilir, Busiris Mısır dilinde *bu-As-iri'nin*, "Osiris'in yeri"nin Yunanca karşılığıdır. Bkz. A. Wiedemann, *Herodots Zweites Buch* (Leipzig, 1890), s. 213. Porphyrios, otorite kabul edilen Manetho'ya dayanarak, Güneşin Kentinde insan kurban etme göreneğini, kurbanların yerini balmumu suretlerin almasını emreden Amosis'in (Amasis) kaldırdığını belirtir. İnsan kurbanların, tıpkı kurbanlık danalar gibi muayene edildiğini, sunağa uygun bulunduklarının işareti olarak damgalandıklarını ekler. Bkz. Porphyrios, *De abstinentia*, iii. 35. Sextus Empiricus da yaşadığı M. S. 200 civarında bunlar yapıyormuş gibi, Mısır'da insanla-

cıları Zeus sunağında kurban ederdi. Mısır'da dokuz yıldır kıtlık görüldüğü için, Kıbrıs'tan gelen bilgili kâhin Phrasios, Zeus'un onuruna her yıl bir yabancı öldürürlerse kıtlığın biteceğini söylemişti. Busiris kâhini öldürerek başladı, ülkeye gelen yabancıları öldürerek devam etti. Herakles de yakalanıp sunaklara sürüklendi ama bağlarını kopardı, hem Busiris'i hem de oğlu Amphidamas'ı¹⁵¹ öldürdü.

Herakles Asya'ya geçtiğinde Lindosluların limanı Thermydrai'ye uğradı.¹⁵² Bir sığır çobanının kağnısındaki öküzlerden birini çözdü, kurban ederek etiyle şölen yaptı. Fakat kendisini koruyamayan sığır çobanı bir dağın üzerine çıkıp lanet etti. Bu nedenle, bugün bile Herakles'e lanetlerle kurban keserler.¹⁵³

rın kurban edildiğinden söz eder. Bkz. Sextus Empiricus, par. 173, ed. Bekker. Seleukos Mısır'da insanların kurban edilmesiyle ilgili özel bir inceleme yazmıştır (Athenaios, iv. 72, par. 172D). Bu olgulara göre, toprağı verimli kılmak veya uzun bir kuraklıktan sonra yağmur yağdırmak için kurbanların sunulduğu veya bir keresinde bizzat kralın kurban edildiği gelenek önemsiz olmayabilir. Zira krallar ve önderler benzer koşullarda sık kurban edilmiştir (bkz. Apollodoros, iii. 5. 1; *Adonis, Attis, Osiris*, 3. baskı, ii. 97 vd.; *The Magic Art and the Evolution of Kings*, i. 344 vd., 352 vd.); antik dönemde Mısır'da yöneticilerin ekinlerin yetersizliğinden sorumlu tutulduğu açıkça söylenir (Ammianus Marcellinus, xxviii. 5. 14); uç örneklerde öldürülmeleri şaşırtıcı olmazdı. Euripides'in satirik bir oyununun teması Busiris'ti. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 492 vd.

¹⁵¹ Rodoslu Apollonios'un (*Argon.* iv. 1396) geç dönem yorumcusu ona İphidamas der ve Herakles'in öldürdüklerinin listesine "haberci Khalbes ve hizmetlileri"ni de ekler.

¹⁵² Bizanslı Stephanos'un verdiği ad Thermydra şeklindedir (bkz. madde). Tzetzes bu olayı anlatırken limana Thermydron der (*Chiliades*, ii. 385). Lindos Rodos'un başlıca kentlerinden biriydi.

¹⁵³ Karş. Konon, *Narrat.* 11; Philostratos, *Eikones*, ii. 24; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 385 vd.; Lactantius, *Divin. Inst.* i. 21. Tzetzes'in dışında (açıkça Apollodoros'un izinden gider) bütün bu yazarlara göre, Herakles'in bu olayda kurbanı arabacı değil, çift süren bir çiftçiydi; Philostratos onun adının Thiodamos olduğunu söyler, şunları ekler: "Dolayısıyla, Herakles'e çift sürmeye koşulan bir öküz kurban edilir, çiftçinin ettiği lanetlerle kurban kesmeye başladıklarını sanıyorum; Herakles'in bu hoşuna gider ve lanetleri karşılığında Lindosluları kutsar." Lactantius'a göre,

Arabistan'dan geçerken Tithonos oğlu Emathion'u öldürdü,¹⁵⁴ Libya'dan geçip dış denize doğru giderken Güneş ona kupa arabasını verdi. Karşı anakaraya geçerken Kaukassos'ta Ekhidna'yla Typhon'un dolü Prometheus'un ciğerini yiyen kartalı vurdu, kendisine zincir olarak zeytini¹⁵⁵ seçtikten sonra Prometheus'u serbest bıraktı,¹⁵⁶ sonra

kurban bir çift öküzdü, kurban kesilen sunak *buzygos*, yani "öküzlerin boyunduruğu" adını taşıyordu. Hikâyenin açıklama iddiasında bulunduğu kurbanı, çiftçinin işlerini kutsamayı sağlama almak için çift sürme zamanı kesmek mümkün gibi gelmektedir. Eleusis'te yapılan kutsal çift sürme töreni bunu doğrular, burada eski rahip ailesi *Buzygai* yani Öküz Boyunduruklarının üyeleri Raros ovasındaki tekerlek izlerine kadar çift sürmeye rehberlik ederlerken lanetler yağdırırlardı. Bkz. *Etymologicum Magnum*, *Βουζυγία* maddesi, s. 206, satır 47 vd.; *Anecdota Graeca*, ed. Im. Bekker, i. 221; Hesychios, *Βουζύγη* maddesi; *Paroemiographi Graeci*, ed. E. L. Leutsch ve F. G. Schneidewin, i. 388; Sophokles, *Antigone*, 225'e geç dönemde yazılan yorum; Plutarkhos, *Praecepta Coniugalium*, 42. Karş. Toepffer, *Attische Genealogie* (Berlin, 1889), s. 136 vd.; *The Spirits of the Corn and of the Wild*, i. 108. vd. Anlaşılan, Yunanlılar lanetleri toprağın bereketini artıracak özel faydalar saymışlardır; zira bir Yunan kimyon ektiğinde ondan beddua etmesi beklenirdi, yoksa ekinden iyi sonuç alınmazdı, denir. Bkz. Theophrastos, *Historia plantarum*, vii. 3. 3, ix. 8. 8.; Plutarkhos, *Quaest. Conviv.* vii. 2. 3; Plinius, *Doğa Tarihi* xix. 120. Romalı yazarlar sedefotu ve fesleğen ekenlerin gözettiği benzer bir görenekten söz ederler. Bkz. Palladius, *De re rustica*, iv. 9; Plinius, *Doğa Tarihi* xix. 120. Doğru yöneltildiğinde lanetlerin faydalı etkisi konusunda ayrıca bkz. *The Magic Art and the Evolution of Kings*, i. 278 vd.

¹⁵⁴ Karş. I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 369 vd., her zamanki gibi Apollodoros'un izinden gider. Sicilyalı Diodoros'a göre (iv. 27. 3), Herakles Busiris'i öldürdükten sonra Nil'den Etiyopya'ya indi, Aithopia kralı Emathion'u öldürdü.

¹⁵⁵ Anlaşılan, Herakles'in Hyperborelerin ülkesinden getirdiği, Olimpiyat oyunlarında zafer nişanı olarak belirlenen zeytin taca gönderme yapılmaktadır. Bkz. Pindaros, *Olymp.* iii. 11 (20 vd.), Pausanias, v. 7. 7. Antik dönem insanların tuhaf bir görüşü vardı, başa taç veya çelenk, parmaklara yüzük takma göreneği prangaları hatırlatırdı, onlara çok iyilik eden Prometheus'a Kaukassos'ta dağların ve karların arasında bir zamanlar onların uğruna bunlar takılmıştı. Prometheus'u asla salıvermeyeceğine yemin eden Zeus'un iradesine, tutuklunun tekmil zincirlerinden kurtulmasıyla set çekilmiş olmasın diye, özgürlüğünü kazanan Prometheus'un parmağına, demir prangalarla zincirlendiği kayadan yapılmış bir yüzük takması emredildi; bu nedenle, kurtarıcılarının çaktı-

Prometheus'un yerine, ölümsüz olmasına rağmen ölmeye razı olan Khiron'u Zeus'a sundu.

Prometheus Herakles'e elmaları kendisinin gidip almasını, Atlas'ı göndermesini, ama önce onu gökkubbenin yükünden kurtarmasını söylemişti; Hyperborelerin ülkesine, Atlas'a geldiğinde tavsiyeyi tuttu ve onu yükünden kurtardı. Fakat Atlas Hesperidlerden üç elma alınca Herakles'e geldi, gökkubbeyi taşımak istemeyerek, <elmaların Eurystheus'a kendisinin götüreceğini söyledi, Herakles'ten göğü kendisinin yerine taşımasını istedi. Herakles bunu yapacağını vadetti ama göğü hileyle yeniden Atlas'a vermeyi başardı. Prometheus'un tavsiyesiyle Herakles başına bir altlık koyuncaya kadar Atlas'a gökyüzünü taşıсын diye yakardı.¹⁵⁷ > Atlas bunu duyunca elmaları yere bıraktı,

ği acıların anısına erkekler o tarihten beri yüzük takarlar. Taç veya çelenk takma uygulamasını da bazıları aynı şekilde açıklardı. Bkz. Hyginus, *Astronom.* ii. 15; Servius, Vergilius'un *Sığırtmaç Türküleri*, vi. 42'si üzerine; Plinius, *Doğa Tarihi* xxxvii. 2; Isidoros, *Origines*, xix. 32. 1. Apollodoros'un pasajında, eğer metin doğruysa, Prometheus'un kurtarıcısı Herakles serbest bıraktığı tutuklu için kendini vekâleten bağlamakla yükümlüdür; bunu çok sevdiği zeytinle yapmayı seçer. Benzer şekilde, Prometheus'un yerine ölecek birini de bulmalıdır, onun yerine Khiron'u bulur. Prometheus'un yerine Khiron'un geçirilmesi konusunda bkz. Apollodoros, ii. 5. 4. Prometheus'un ölümsüzlüğe ve büyük iyilikseverliğe, hatta insanoğlunun yaratıcılığına eriştiği varsayılsa da anlaşılan, Yunanlılar ona tapmamışlardır; Lukianos, hiçbir yerde Prometheus tapınağı bulunmadığını söyler (*Prometheus*, 14).

¹⁵⁶ Herakles ve Prometheus konusunda bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 15. 2; Pausanias, v. 11. 6; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 370 vd.; Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 1248, iv. 1396'ya geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Astronom.* ii. 15; a.g.y., *Fab.* 31, 54 ve 144; Servius, Vergilius'un *Sığırtmaç Türküleri*, vi. 42'si üzerine. Apollonios'un (ii. 1248), Pherekydes'i otorite kabul ettiğini belirten geç dönem yorumcusu Prometheus'u kemiren kartalın ebeveyni konusunda Apollodoros'la hemfikirdir; bu durumda, Apollodoros'un bu pasajda aynı yazarın izinden gittiğini tahmin edebiliriz. Aiskhylos, Prometheus'un Kaukassos'ta otuz bin yıl acı çektiğini söyler (Hyginus, *Astron.* ii. 15) ama Hyginus bir pasajda bunu belirtse de başka yerde onun acı çektiği süreyi otuz yıla indirir (*Fab.* 54 ve 144.)

¹⁵⁷ Tırnak içindeki pasaj Apollodoros'un elyazmalarında eksik ama Rodoslu Apollonios'un (*Argon.* iv. 1396) geç dönem yorumcusu eski duru-

gökkubbeyi Herakles'ten aldı. Herakles elmaları kapıp gitti. Fakat bazıları elmaları Atlas'tan almadığını, bekçi yılanı öldürdükten sonra kendisinin kopardığını söyler. Elmaları getirip Eurystheus'a verdi. Fakat Eurystheus aldığı anda Herakles'e bağışladı, Athena da Herakles'ten alıp iade etti; zira elmaların başka bir yerde durması meşru değildi.

[12. Kerberos'u ölümler ülkesinden kaçırır (Eleusis gizemleri, Gorgo'nun hayaleti, Theseus ve Pirithos, Askalaphos, Menoitios)] 12 Herakles'e verilen on ikinci görev Hades'ten Kerberos'u getirmektir.¹⁵⁸ Bu Kerberos'un üç adet

muna getirmiş, belli ki Apollodoros'un da izinden gittiği yazar Pherkydes'i otorite kabul ettiğini belirtmiştir. Herakles'le Atlas arasındaki zekâ yarışının hikâyesi, Pausanias'ın (v. 10. 9) görüp anlattığı Olympia Zeus tapınağının günümüze gelmiş metoplarının birinde tasvir edilmiştir. Bkz. Pausanias (C. iii, par. 524 vd.) üzerine benim notum.

¹⁵⁸ Herakles ve Kerberos için bkz. Homeros, *İlyada*, viii. 366 vd.; *Odyseia*, xi. 623 vd.; Bakkhylides, *Epinic*. v. 56 vd.; Euripides, *Hercules furens*, 23 vd., 1277 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 25. 1, iv. 26. 1; Pausanias, ii. 31. 6; ii. 35. 10, iii. 18. 13, iii. 25. 5 vd., v. 26. 7, ix. 34. 5; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 388-405 (anlaşılan, Apollodoros'un izinden gitmektedir); Homeros, *İlyada*, viii. 368'e geç dönemde yazılan yorum; Ovidus, *Dönüşümler*, vi. 410 vd.; Hyginus, *Fab*. 31; Seneca, *Agamemnon*, 859 vd., *Hercules furens*, 50 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 20 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 57). Antik dönem yazarları Kerberos'un başlarının sayısı konusunda farklı görüşlerdedir. Hesiodos elli beş der (*Tanrıların Doğuşu*, 31 vd.); Pindaros bu sayıyı yüze çıkarır (Homeros, *İlyada*, viii. 368'e geç dönemde yazılan yorum); bir yerde Tzetzes'in (*Schol. on Lycophron*, 699), başka bir yerde Horatius'un (*Odes*, ii. 13. 34) kabul ettiği büyük bir sayı. Diğerleri bu sayıyı üçe indirir. Bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadımlar*, 1098; Euripides, *Hercules furens*, 24 ve 1277; Pausanias, iii. 25. 6; Horatius, *Odes*, ii. 19. 29 vd., iii. 11. 17 vd.; Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, iv. 483, *Aineias*. vi. 417 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, iv. 451 vd.; Hyginus, *Fab*. 151; Seneca, *Agamemnon*, 62, *Hercules furens*, 783 vd. Belli ki Apollodoros bu çelişkilerle uzlaşmak ister, aynı zamanda Kerberos'un elli başlı olduğundan söz eden Tzetzes her zamanki gibi onun izinden gider (*Chiliades*, ii. 390 vd.). Apollodoros'un, Kerberos tasvirinden Herakles'in Hades'in sığırlarından birini öldürmesine kadar olan bu pasajını Homeros, *İlyada*, viii. 368'in geç dönem yorumcusu birkaç küçük değişikliklerle aktarır. Bkz. Dindorf'un yorumu, C, i, s. 287 basımı. Bekker yorumunun basımında

köpek başı, bir yılan kuyruğu, sırtında her tür yılan başı vardı. Herakles onu getirmek için yola çıkarken erginlenmek isteyerek Eleusis'e, Eumolphos'a gitti. Ne var ki o tarihte yabancıları erginlemek meşru değildi: Pyllos'un evlatlığı olarak erginlenmeyi önerdi. Fakat Kentaurosların cinayetinden arındırılmadığı için gizemleri göremezdi, Eumolphos onu arındırdı, sonra da erginledi.¹⁵⁹ Lakonia'da Tainaron'a geldi, Hades'e inişin ağzı buradaydı, buradan indi.¹⁶⁰ Fakat ruhlar onu görünce Meleagros ve Gorgo Medusa dışında hepsi kaçıştı. Herakles, Gorgo sağmış gibi ona kılıcını çekti ama Hermes'ten onun boş bir hayalet olduğunu öğrendi.¹⁶¹ Hades'in kapılarına yaklaştı-

alıntıyı atlar (s. 233).

¹⁵⁹ Herakles'in Eleusis'te erginlenmesi konusunu karış. Sicilyalı Diodoros, iv. 25. 1; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 394. Diodoros'a göre, törenleri Orpheus oğlu Musaios yaptı. Aynı yazar başka bir yerde (iv. 14. 3) Kentaurosları öldürdükten sonra onu aklamak amacıyla Demeter'in Herakles onuruna daha küçük Eleusis gizemleri düzenlediğini söyler. Herakles'in erginlenmesinde Pyllos'un evlat edinen baba görevi yaptığı ifadesini Plutarkhos da tekrar eder (*Theseus*, 33), Kastor'la Polydeukes'in Atina'da erginlenmeden önce Aphidnos tarafından evlat edinildiklerinden söz eder. Herodotos (viii. 65), isteyen her Yunan'ın Eleusis'te erginlendiğini söyler. Herakles'in erginlenmesi antik dönem kabartmalarında tasvir edilmiştir. Bkz. A. B. Cook, *Zeus*, i. 425 vd.

¹⁶⁰ Karş. Euripides, *Hercules furens*, 23 vd.; Pausanias, xxv. 5; Seneca, *Hercules furens*, 807 vd. Anlaşılan, Sophokles Herakles'in Tainaron'un yer altı bölgelerine inişi konusunda satirik bir drama yazmıştır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i., s. 167 vd. Başka bir hikâyeye göre, Herakles Tainaron'dan değil, Karadeniz'de Herakleia Pontika yakınında Akherusia burnundan inmiştir. İnişin belirtileri büyük bir derinliğe işaret etmektedir. Bkz. Ksenophon, *Anabasis*, vi. 2. 1.

¹⁶¹ Bakkhylides de (*Epinic*. v. 71 vd.) Herakles'in Hades'te parlayan zırhının içindeki Meleagros'a yayını doğrulttuğunu, Meleagros'un kahramana ölümlerin ruhunun korkulacak hiçbir yanı bulunmadığını hatırlattığını anlatır; Vergilius da (*Aineias*. vi. 290 vd.) Hades'te Aineias'ın, Gorgolarla Harpyalara kılıç çektiğini, sonra Sibylla'nın onların yalnızca uçuşan boş gölgeler olduklarını söylediğini anlatır. Üç Gorgo'dan yalnızca Medusa ölümlü olduğundan, Apollodoros'un bir tek onun hayaletinden söz etmesi daha doğrudur. Bkz. Apollodoros, ii. 4. 2. Karş. Homeros, *Odysseia*, xi. 634 vd.

ğında Persephone'yle evlenmek istediği için oraya hapsedilen Pirithos'la¹⁶² Theseus'u buldu. Herakles'i gördüklerinde ellerini ona uzattılar, sanki onun gücüyle ölümden ayağa kalkacaklardı. Aslında, Herakles Theseus'u elinden tutup kaldırdı ama Pirithos'u kaldırmak istediğinde yer sallanınca bırakıp gitti. Askalaphos'un taşını da kenara yuvarladı.¹⁶³ Ruhlara can vermek isteyerek Hades'in sığırlarından birini öldürdü. Fakat Keuthonymos oğlu, sığır çobanı Menoites onu güreşe davet etti. Herakles onu tam belinden yakalayıp kaburgalarını kırmıştı¹⁶⁴ ki Persephone müdahale edince bıraktı. Pluton'a Kerberos'u sorunca, Pluton taşıdığı silahlardan birini bile kullanmadan hayvanı yenerse onu alıp götürebileceğini söyledi. Herakles hayvanı Akheron kapılarında buldu, göğüslüğünün içine elini soktu ve aslan postuna iyice sarınıp hayvanın başını

¹⁶² Yerin altında Theseus'la Pirithos konusunda bkz. Apollodoros, *Epitome*, i. 23 vd.; Homeros, *Odysseia*, xi. 631; Euripides, *Hercules furens*, 619; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 101 vd. ve 101 üzerine geç dönemde yazılan yorum: Sicilyalı Diodoros, iv. 26. 1, iv. 63. 4 vd.; Pausanias, i. 17. 4, ix. 31. 5., x. 29. 9; Apostolios, *Cent.* iii. 36; Suidas, *Λίχνοι* maddesi, Aristophanes, *Atlılar*, 1368'e geç dönemde yazılan yorum; Vergilius, *Aineias*. vi. 392 vd., 617 vd.; Horatius, *Odes*, iii. 4. 79 vd., iv. 7. 27 vd.; Hyginus, *Fab.* 79; Aulus Gellius, x. 16. 13; Servius, Vergilius'un *Aineias*. vi. 617'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 18 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 18). Genel görüşe göre, Herakles Theseus'u kurtardı ama Pirithos'u kurtaramadı. Yine de diğerleri ikisini de ölümden ayağa kaldırdığını öne sürerler (Hyginus, *a.g.e.*); başkaları ikisini de ayağa kaldıramadığını olumlar (Sicilyalı Diodoros, iv. 63. 5). Romantik hikâyenin yavan akılcı versiyonu Hades'i Molossoların veya Thesprotoların Aidoneus adlı kralına dönüştürür, kralın eşi Persephone, kızı Kora, köpeği Kerberos'tur, kızının taliplerinden endişe duyuyordu, azgın hayvanı kim denetim altına alırsa kızını ona vermeyi vadetti. Theseus'la Pirithos'un kızının gönlünü kazanmak için değil, onu kaçırmak için geldiklerini anlayınca onları tutukladı. Köpek Pirithos'u bir çırpıda yendi ama Herakles'in müdahalesiyle kral salıvermeye razı oluncaya kadar Theseus tutuklu kaldı. Bkz. Plutarkhos, *Theseus*, 31. 4 ve 35. 1 vd.; Aelianus, *Var. Hist.* iv. 5; Pausanias, i. 17. 4, i. 18. 4, ii. 22. 6, iii. 18. 5; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 406 vd.

¹⁶³ Bkz. Apollodoros, i. 5. 3.

¹⁶⁴ Karş. I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 396 vd., sığır çobanına Menoitios der.

kollarının arasına aldı, kuyruğundaki canavar onu ısırda da ellerini hiç gevşetmeden hayvan teslim oluncaya kadar¹⁶⁵ sıktı. Sonra onu götürdü. Troizen'den indi.¹⁶⁶ Fakat Demeter Askalaphos'u kısa kulaklı baykuşa dönüştürdü,¹⁶⁷ Herakles Kerberos'u Eurystheus'a gösterdikten gerisingeri Hades'e götürdü.

VI. [Herakles, Eurytos kızı Iole'ye boşu boşuna kur yapar, bir öfke krizinde İphitos'u öldürür, 1-2] 1. Herakles, işlerinden sonra Thebai'ye gitti, Megara'yı İolaos'a verdi,¹⁶⁸ yeniden evlenmek isteyerek Oikhalia kralı Eurytos'un, kendisini ve oğullarını okçulukta yenebilecek adama ödül olarak kızını vereceğini öğrendi.¹⁶⁹ Oikhalia'ya geldi, okçulukta onlardan daha iyi olduğunu kanıtlamasına rağmen gelini alamadı; zira Eurytos'un en büyük oğlu İphitos İole'nin Herakles'e verilmesini söylerken, Eurytos'la diğerleri kabul etmediler, çocukları olursa, yine dölünü öldürmesinden korktuklarını söylediler.¹⁷⁰ 2 Çok geçmeden, Autolykos Euboi'a'dan birkaç sığır çaldı, Eurytos Herakles'in çaldığını sandı; ama İphitos inanmadı, Herakles'e gitti. Ölen Alkestis'i Admetos için kurtardıktan sonra Pherai'dan dönen Herakles'le karşılaştı, sığırları birlikte aramaya çağırdı. Herakles arayacağını vadetti, onu ağırladı; ama yeniden delirerek İphitos'u Tiryns surlarından aşağı

¹⁶⁵ Kelimesi kelimesine, "(onu) ikna edinceye kadar".

¹⁶⁶ Karş. Pausanias, ii. 31. 2. Başkalarına göre, Herakles Kerberos'la birlikte Hermione'den (Pausanias, ii. 35. 11) veya Boiotia'da Laphystios dağından (Pausanias, iv. 34. 5) indi.

¹⁶⁷ Karş. Ovidius, *Dönüşümler*, v. 538 vd. Kısa kulaklı baykuş (ἄγτος) için bkz. D'Arcy Wentworth Thompson, *Glossary of Greek Birds*, s. 200 vd.

¹⁶⁸ Bu konuda ve Syleus'la aşağıdaki serüveni konusunu karşı. Sicilyalı Diodoros, iv. 31 (anlaşılan, Apollodoros'la aynı otoritenin izinden gider); I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 412-435.

¹⁶⁹ Karş. Homeros, *İlyada*, v. 392'ye geç dönemde yazılan yorum; Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 260 vd. ve 266'ya geç dönemde yazılan yorum; Euripides, *Hippolytus*, 545'e geç dönemde yazılan yorum.

¹⁷⁰ Megara'dan doğan çocuklarını öldürdüğü gibi, Bkz. Apollodoros, ii. 4. 12.

attı.¹⁷¹ Cinayetten arınmak isteyerek Pylos prensi Neleus'a gitti. Neleus Eurytos'la dostluğu nedeniyle onun isteğini reddedince Amyklai'ye gitti, Hippolytos oğlu Diphobos onu arındırdı.¹⁷² Fakat İphitos'u öldürmesinin sonucu olarak ağır hastalandı, Delphoi'ye giderek hastalıktan nasıl kurtulabileceğini sordu. Pythia rahibesi kehanetlerle kurtulamayacağı yanıtını verince tapınağı talan etmek, kendi kehanet merkezini kurmak için üçayağı almak istedi. **[Delphoi üçayağı için Apollon'la kavga eder, üç yıl Omphale'ye hizmet eder (Kekropslar, Syleus; İkarus'un gömülmesi), 2-3]** Fakat Apollon onunla mücadele etti,¹⁷³ Zeus ikisinin arasına bir yıldırım fırlattı. Birbirlerinden ayrıldıklarında Herakles bir kehanet aldı, hastalığının çaresinin, kendisinin satılması, üç yıl hizmet etmesi ve cinayetinin kefaretinin Eurytos'a ödemesi olduğu bildirildi. 3

¹⁷¹ Homeros (*Odyseia*, xxi. 23-30) hikâyeyi biraz farklı anlatır. Homeros'a göre, İphitos on iki kısırak (öküz değil) kaybetmişti, onları ararken Herakles geldi, evinde onu öldürdü, kısırakları alıyordu. Homeros'un (*Odyseia*, xxi. 22) geç dönem yorumcusu, kısırakları Autolykos'un çalarak Herakles'e sattığını söyler. Pherekydes'in Homeros'un aynı pasajını otorite kabul ettiğini belirten geç dönem yorumcu, Herakles'in İphitos'u surun üzerine kalleslikle çektiğini, sonra da onu aşağıya fırlattığını söyler. Kısırakların aranması ve İphitos'un öldürülmesi için ayrıca bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadımlar*, 270-273; Sicilyalı Diodoros, iv. 31. 2 vd. (Herakles'in kin beslediği için kısırakları kendisinin çaldığını söyler); I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 417-423; Homeros, *İlyada*, v. 392'ye geç dönemde yazılan yorum. Anlaşılan, bu hikâyede kısırakların yerine sığırları koyan tek yazar Apollodoros'tur.

¹⁷² Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 31. 4 vd.; Homeros, *İlyada*, v. 392'ye geç dönemde yazılan yorum.

¹⁷³ Herakles'in üçayağı almaya kalkışması için bkz. Plutarkhos, *De E apud Delphos*, 6; a.g.y., *De sera numinis vindicta*, 12 (Herakles'in onu Pheneus'a götürdüğünü söyler); Pausanias, iii. 21. 8, viii. 37. 1, x. 13. 7 vd.; Pindaros, *Olymp.* ix. 29 (43)'e geç dönemde yazılan yorum; Cicero, *Tanrıların Doğası*, iii. 16. 42; Hyginus, *Fab.* 32; Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 300'ü üzerine. Antik dönem sanatında bu konu sıklıkla tasvir edilmiştir; örneğin Delphoi'de Siphnos Hazinesi'nin alınlığında heykeli yapılmıştır; kutsal alanda kazı yapan Fransızlar heykelin önemli parçalarını bulmuşlardır. Bkz. É. Bourguet, *Les ruines de Delphes* (Paris, 1914), b. 76 vd. ve Pausanias, C. v., par. 274 vd. üzerine benim yorumum.

Kehanetin bildirilmesinden sonra Hermes Herakles'i sattı, İardanes kızı, Lydia kraliçesi Omphale onu satın aldı,¹⁷⁴ kocası Tmolos'un ölümünden sonra krallık ona kalmıştı. Eurytos kefaret ödendiğinde kabul etmedi ama Herakles Omphale'ye köle olarak hizmet etti, köleliği sırasında Ephesos'ta Kerkopsları yakalayıp bağladı;¹⁷⁵ Aulis'te yoldan geçenleri [bağını] kazmaya zorlayan Syleus'la kızı Kseno-

¹⁷⁴ Herakles ve Omphale konusunda bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 247 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 31. 5-8; Lukianos, *Dialog. deorum*, Plutarkhos, *Quaestiones Graecae*, 45; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 425 vd.; Homeros, *Odysseia*, xxi. 22'ye geç dönemde yazılan yorum; Lydialı Ioannes, *De magistratibus*, iii. 64; Ovidus, *Heroides*, ix. 55 vd.; Hyginus, *Fab.* 32; Seneca, *Hercules Oetaeus*, 371 vd.; Statius, *Theb.* x. 646-649. Homeros'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusu, Pherekydes, Hermes'in Herakles'i Omphale'ye üç talantona sattığını belirtir. Diodoros'a göre (a.g.e.), onun satılmasından elde edilen miktar öldürülen İphitos'un oğullarına tazminat olarak ödenecekti. Sophokles'e göre (*Trakhisli Kadınlar*, 252 vd.) kölelik süresi yalnızca bir yıldır; ama Sophokles'in (*Trakhisli Kadınlar*, 253) geç dönem yorumcusu, Herodoros'un üç yıl dediğini belirtir ki bu Apollodoros'un ifadesiyle hemfikirdir.

¹⁷⁵ Kerkopslar konusunda bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 31. 7; Nonnos, *Mythographi Graeci*, ed., A. Westermann, *Appendix Narrationum*, 39, s. 376; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 431, v. 73 vd.; Zenobius, *Cent.* v. 10; Apostolios, *Cent.* xi. 19. Bu kötü insanların sayısı ikiye. Herakles'in onları baş aşağı sıraya asarak taşıdığı söylenir. Yunan sanatında böyle tasvir edilirler. Bkz. W. H. Roscher, *Lexikon der griech. und röm. Mythologie*, ii. 1166 vd. Kerkopes adı "kuyruklu adamlar" (κέρκος, "kuyruk" kelimesinden) demektir. Onlarla ilgili bir hikâyeye göre, hilebaz insanlardı, Zeus onları maymuna dönüştürerek cezalandırmıştı, Napoli körfezi açıklarında İshkia ve Prokida adalarına onların adıyla Pithekusai ("Maymun Adaları") denirdi. Bkz. Harpokration, *Κέρκωψ* maddesi; Eustathios, Homeros'un *Odysseia*, xix. 247'si üzerine par. 1864; Ovidus, *Dönüşümler*, 88 vd. Pherekydes'e göre, Kerkopslar taşla dönüştürülmüştü. Bkz. Lukianos, *Alexander*, 4, par. 18'e geç dönemde yazılan yorum, ed. H. Rabe. Herakles'le Kerkopsların hikâyesi Yunan pazarlarına maymun getiren Fenikeli tüccarların anısı olarak yorumlanmıştır. Bkz. O. Keller, *Thiere des classischen Alterthums* (Innsbruck, 1887), s. 1. Başında bir maymun taşıyan ve bir maymunu da tasmaıyla güden Herakles gibi bir erkek figürünün tasvir edildiği bir Asur alçak-kabartması belki bu yorumu destekler, belli ki bunlar krala haraç verilen hayvanlardı. Bkz. O. Keller, *a.g.e.*, s. 11, şek. 2; Perrot ve Chipiez, *Histoire de l'Art dans l'Antiquité*, ii. 547, şek. 254.

dike'yi öldürdü, asmaları kökünden yaktı.¹⁷⁶ Dolikhe adasına uğradığında İkaros'un cesedinin kıyıya vurmuş olduğunu görüp gömdü, adaya Dolikhe yerine İkaria adını verdi. Karşılığında, Daidolos Pisa'da Herakles'in büstünü yaptı, Herakles bir gece onu canlı bir insan sanarak taş attı. Omphale'ye hizmet ettiği sırada Kolkhis yolculuğu¹⁷⁷ ve Kalydon yabandomuzu avının gerçekleştiği, Theseus'un Troizen'den dönerken İsthmos'u kötü insanlardan temizlediği söylenir.

[Telamon'la birlikte Troia'yı ele geçirir (Hesione, Priamos)] 4 Köleliğinden sonra hastalıktan kurtulunca soylu gönüllülerden bir ordu topladı, her biri elli kürekli on sekiz gemiyle İlion'a yelken açtı.¹⁷⁸ İlion limanına gelince gemilerin gözetimini Oikleus'a bıraktı,¹⁷⁹ kendisi diğer kahramanlarla birlikte kente saldırmaya gitti. Laomedon,

¹⁷⁶ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 31. 7; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 432 vd.; Konon, *Narrat.* 17. Euripides bu konuda satirik bir oyun yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 575 vd. Efsane, bağcılarının yoldan geçen yabancılara uyguladıkları bir göreneğe dayanabilir. Bkz. W. Mannhardt, *Mythologische Forschungen*, s. 12, 53 vd., antik dönemde bağcılarının kaba şakaları konusunda Horatius, *Sat.* i. 8. 28 vd.; ve Plinius, *Doğa Tarihi* xviii. 26. 66 (249)'a gönderme yapar.

¹⁷⁷ Yani Argo yolculuğu. Yk. bkz. i. 9. 16 vd. Kalydon yabandomuzu avı için yk. bkz. i. 8. 2. Theseus'un İsthmos'u temizlemesi için aş. bkz. iii. 16 ve *Epitome*, i. 1. 1 vd.

¹⁷⁸ Herakles'in Troia'yı kuşatması ve ele geçirmesi için bkz. Homeros, *İlyada*, v. 640-643, 648-651; Pindaros, *Isthm.* vi. 26 (38) vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 32; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 443 vd.; a.g.y., *Schol. on Lycophron*, 34; Ovidus, *Dönüşümler*, xi. 213-217, xiii. 22 vd.; Hyginus, *Fab.* 89. Diodoros'un anlattığı hikâye kelimesi kelimesine değilse de konusu açısından Apollodoros'un anlattığıyla o kadar hemfikirdir ki belki iki yazar aynı kaynaktan almıştır. Tzetzes'in hemfikir olduğu Homeros Herakles'in Troia'ya yalnızca altı gemiyle gittiğini söyler. Diodoros Homeros'un ifadesini önemser ama bazılarına göre, Herakles'in donanmasında "on sekiz uzun gemi" bulunduğu söz eder.

¹⁷⁹ Troia'daki Oikleus'u karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 32. 3; mezarının Arkadia'da Megalopolis yakınında bulunduğunu söyleyen Pausanias, viii. 366. Anlaşılan Sophokles *Oikleus* adlı bir oyun yazmıştır, gerçi adın yazılışı konusunda bazı kuşkuvar vardır. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 119.

kuvvetinin büyük bölümüyle gemilerin üzerine yürüyerek savaşta Oikleus'u öldürdü ama Herakles'in birlikleri onu püskürttü, etrafını kuşattı. Kuşatmadan sonra, kente ilkin Telamon, arkasından Herakles girdi. Fakat Herakles kente önce Telamon'un girdiğini görünce, kılıcını çekerek ona saldırdı, birinin ondan daha iyi olduğunun düşünülmesi onu huzursuz ediyordu. Bunu anlayan Telamon eline geçen taşı topladı, Herakles ona ne yaptığını sorunca Yüce Galip Herakles'e sunak inşa ettiğini söyledi.¹⁸⁰ Herakles ona teşekkür etti, kenti alıp Laomedon'la Podarkes dışında diğer oğullarını öldürünce, Laomedon kızı Hesione'yi ödül olarak Telamon'a verdi,¹⁸¹ esirlerden her kimi isterse yanına almasına izin verdi. Hesione erkek kardeşi Podarkes'i seçince Herakles onun önce köle olması, sonra da fidye karşılığı azat edilmesini söyledi. Podarkes satılırken Hesione başörtüsünü çıkarıp fidye olarak verdi; bu nedenle Podarkes'e Priamos adı verildi.¹⁸²

VII. [Kos adasını yağmalar] 1 Herakles Troia'dan denize açıldığında Hera sert rüzgârlar gönderdi,¹⁸³ Zeus buna o kadar kızdı ki Hera'yı Olympos'tan aşağıya sarkıttı.¹⁸⁴ Herakles Kos'a gitti,¹⁸⁵ onu bir korsan filosunun lideri sanan

¹⁸⁰ Bu olayı Tzetzes de (*Schol. on Lycophron*, 469) kaydeder; ama ona göre, Telamon'un sunağa verdiği ad Yüce Galip (*Kallinikos*) değil, Hastalıkları Önleyen'dir (*Aleksikakos*).

¹⁸¹ Karş. Sophokles, *Aias*, 1299-1303; Homeros, *İlyada*, viii. 284'e geç dönemde yazılan yorum; Ovidus, *Dönüşümler*, 216 vd.; Hyginus, *Fab.* 89.

¹⁸² Tzetzes, Priamos adının *priamai*, "satın almak" fiilinden türetildiğini biraz daha açık anlatır, *Schol. on Lycophron*, 34, Ποδάπκην ἐπρίατν, ὅθεν καὶ ἐκλήθη Πρίαμος. Karş. Hyginus, 89, *Podarci, filio eius infanti, regnum dedit, qui postea Priamus est appellatus, ἀπὸ τοῦ πρίασθαι*. Herakles'in krallığı genç Priamos'a vermesini karş. Seneca, *Troialı Kadımlar*, 718 vd.

¹⁸³ Bkz. Homeros, *İlyada*, xiv. 249 vd., xv. 24 vd.

¹⁸⁴ Bkz. Apollodoros, i. 3. 5.

¹⁸⁵ Herakles'in Kos maceralarını karş. Homeros, *İlyada*, i. 590, xiv. 255'e geç dönemde yazılan yorum; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 445; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 363 vd. Homeros'un (*İlyada*, xiv. 225) geç dönem yorumcusu hikâyenin Pherekydes'te yer aldığını söyler, Apollodoros bu pasajda belki onun izinden gitmiştir.

Koslular taşlar yağdırarak yaklaşmasını önlemeye çalıştılar. Fakat Herakles şiddete başvurdu, gece kenti ele geçirdi, Poseidon'la Astypalaia'nın oğlu kral Eurypylos'u öldürdü. Khalkedon savaşta Herakles'i yaraladı, fakat zarar görmesin diye onu kaçırdı. Kos'u yerle bir ettikten sonra Athena'nın yardımıyla Phlegra'ya geldi, tanrıların devlerle savaşında tanrıların tarafını tuttu.¹⁸⁶

[Augias'ı yener (Eurytos ve Kteatos; Olympia'da temeller)] 2 Çok geçmeden bir Arkadia ordusu topladı, Yunanistan'ın önde gelenlerinin gönüllü katılımıyla Augias'a yürüdü.¹⁸⁷ Fakat Herakles'in savaşa hazırlandığını duyan Augias Eurytos'la Kteatos'u¹⁸⁸ Elealılara general atadı. Onlar, gücü bu kuşaktan herkesi geride bırakan tek insan halinde birleşmiş iki insandı. Aktor'la Molione'nin oğullarıydılar, gerçi babalarının Poseidon olduğu söylenirdi; Aktor, Augias'ın kardeşiydi. Fakat seferde Herakles hastalandı; Molionidlerle ateşkes yapmaya karar verdi. Fakat sonra Molionidler Herakles'in hastalığını öğrenince orduya saldırıp birçok kişiyi öldürdüler. Herakles o zaman geri çekildi ama sonra üçüncü İsthmos şenliği kutlamasında Eleialılar Molionidleri kurban kesmeye gönderdiklerinde

¹⁸⁶ Bkz. Apollodoros, i. 6. 1 vd.

¹⁸⁷ Herakles'in Augias seferi için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 33. 1; Pausanias, v. i. 10 vd., v. 2. 1, vi. 20. 16; Pindaros, *Olymp.* x. 31 (40)'a geç dönemde yazılan yorum.

¹⁸⁸ Babaları Aktor'un adından Aktorlar veya anneleri Molione'nin adından Molioneler veya Molionidler denen Eurytos'la Kteatos için bkz. Homeros, *İlyada*, ii. 621, xi. 709 vd., 751 vd., xxiii. 639; Pausanias, v. I. 10 vd., v. 2. 1 vd. ve 5. Bazılarına göre, onların tek bedende birleşmiş iki bedeni vardı (Homeros, *İlyada*, xxiii. 638, 639'a geç dönemde yazılan yorum). Bazılarına göre, her birinin iki başı, dört eli, dört ayağı ama tek bedeni vardı (Homeros, *İlyada*, xi. 709). Karş. Eustathios, Homeros'un *İlyada*, xi. 740'u üzerine, par. 882. Şair İbykos onlara, "tek bedenle eş başlarla" gümüş yumurtadan doğmuş ikizler der (*ισοκεφάλος ἐνιγύνους*). Bkz. Athenaios, ii. 50, par. 57 vd. Apollodoros'un bu pasajda izinden gitmiş olabileceği Pherekydes onların hikâyelerini anlatır (Homeros, *İlyada*, xi. 709'a geç dönemde yazılan yorum).

Herakles Kleonai'de pusu kurup onları öldürdü,¹⁸⁹ Elis'e yürüyerek kenti aldı. Augias'la oğullarını öldürdükten sonra Phyleus'u çağırdı, krallığı ona verdi.¹⁹⁰ Olimpiyat oyunlarını da kutladı,¹⁹¹ Pelops¹⁹² için bir sunağın temelini attı, on iki tanrıya altı sunak yaptı.¹⁹³

[Pylos'u ele geçirir, Lakedaimonlularla savaşır (Kepheus, Sterope, ve Gorgo'nun saçı)] 3 Elis'i aldıktan sonra Pylos'a yürüdü,¹⁹⁴ kenti alıp, savaşta kılık değiştiren Neleus'un¹⁹⁵ en yiğit oğlu Periklymenos'u öldürdü. Neleus'la Nestor dışında bütün oğullarını öldürdü; zira Nestor gençti ve Gerenalılar arasında büyümüştü. Savaşta, Pyloslu-

¹⁸⁹ Karş. Pindaros, *Olymp.* x. 26 (32) vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 33. 3; Pausanias, ii. 15. 1, v. 2. 1.

¹⁹⁰ Karş. Pindaros, *Olymp.* x. 34 (43) vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 33. 4; Pausanias, v. 3. 1; Homeros, *İlyada*, xi. 700'e geç dönemde yazılan yorum.

¹⁹¹ Herakles'in Olympia kutsal alanının sınırlarını çizdiği, dört yılda bir yapılan Olimpiyat şenliğini kurduğu ve ilk kez Olimpiyat oyunlarını kutladığı söylenir. Bkz. Pindaros, *Olymp.* iii. 3 vd., vi. 67 vd., x. 43 (51) vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 14. 1 vd., v. 64. 6; Pausanias v. 7. 9, v. 8. 1 ve 3 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 41; Homeros, *İlyada*, xi. 700'e geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 273.

¹⁹² Apollodoros'un Olympia'da Pelops sunağından söz etmesi belki yanlış anlaşılır. Daha doğrusu, Pausanias Herakles'in Olympia'da yüksek memurların her yıl kahramana siyah bir koç kurban ettikleri bir çukuru bulunan Pelops kutsal alanının temellerini attığını anlatır (v. 13. 1 vd.); Pausanias sunaktan söz etmez. Kahraman, yani tapılan bir ölü olan Pelops'a sunak hakkı verilmemişti, onun ancak kurban çukuruna hakkı vardı. Çukurlarda ölümlere kurban kesilmesi için bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 23 vd.; Philostratos, *Heroica*, xx. 27; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 274'e geç dönemde yazılan yorum; Pausanias, ix. 39. 6; Fr. Pfister, *Der Reliquienkult im Altertum*, s. 474 vd.

¹⁹³ Her biri bir çift tanrıya adanmış çiftli altı sunak için bkz. Pindaros, *Olymp.* v. 4 (8) vd., x. 24 (30) vd.; Pindaros, *Olymp.* v. 4 (8) ve 5 (10)'a geç dönemde yazılan yorum, Herakles'in sunakların temelini attığı konusunda Herodotos'tan alıntı yapılır.

¹⁹⁴ Herakles'in Pylos savaşı için bkz. Homeros, *İlyada*, v. 392 vd., xi. 690 vd.; Homeros, *İlyada*, ii. 396'ya geç dönemde yazılan yorum; Pausanias, ii. 18. 7; ii. 26. 8; v. 3. 1.; vi. 22. 5; vi. 25. 2.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 451; Ovidus, *Dönüşümler*, xii. 549 vd.

¹⁹⁵ Bkz. Apollodoros, i. 9. 9 ve not.

ların tarafını tutan Hades'i de yaraladı.¹⁹⁶

Pylos'u alınca, Lakedaimon'a yürüdü, Hippokoon oğullarına ceza vermek istiyordu,¹⁹⁷ onlara kızgındı, çünkü ikisi de Neleus adına savaşmışlardı, Likymnios oğlunu öldürdükleri için daha kızgındı. Hippokoon'un sarayına bakarken Molossos cinsi bir köpek fırlayıp ona saldırdı, Herakles taş atıp köpeği vurdu, bunun üzerine Hippokoon oğulları dışarı çıkarak onu değnekleriyle öldüresiye dövdüler. Onun ölümünün öcünü almak amacıyla Herakles Lakedaimonlulara saldırmak için ordu topladı. Arkadia'ya gelince Kepheus'tan yirmi oğluyla birlikte müttefiki olmasını istedi. Kepheus, ülkeden ayrılırsa Argosluların Tegea'ya saldırmasından korkarak sefere katılmayı kabul etmedi. Fakat Herakles Athena'dan tunç bir kabın içinde Gorgo'nun saçından bir lüle almış, onu Kepheus kızı Sterope'ye vermiş, kente bir ordu ilerlerse, önüne bakmama koşuluyla saç lülesini surlardan üç kere göstermesini, düşmanın gerisingeri dönüp kaçacağını söylemişti.¹⁹⁸ Sonuçta, Kepheus'la oğulları sefere katıldılar, savaşta Herakles'in kardeşi İphikles'le birlikte öldüler. Hippokoon'la oğullarını öldürüp kentin denetimini ele aldıktan sonra Herakles Tyndareus'a gitti, krallığı ona teslim etti.

[Auge'ye baskı yapar (Telephos'un öğrenilmesi)] 4 Herakles Tegea'dan geçerken Aleus kızı olduğunu bilmeden Auge'ye tecavüz etti.¹⁹⁹ Auge bebeğini gizlice doğurup

¹⁹⁶ Bkz. Homeros, *İlyada*, v. 395 vd.; Pausanias, vi. 25. 2 vd. Aynı savaşta Herakles'in Hera'yı okla sağ memesinden yaralandığı söylenir. Bkz. Homeros, *İlyada*, v. 392 vd.; İskenderiyeli Klemes, *Protrept.* ii. 36, par. 31, ed. Potter, kahramanın tanrıçayı yaralandığından Panyasis'in söz ettiğini ondan öğreniyoruz. Keza, aynı Pylos savaşında Herakles'in mızrağıyla Ares'i kalçasından yaralandığını, bu yürekli tanrıyı yere serdiğini okuyoruz. Bkz. Hesiodos, *Herakles'in Kalkanı*, 359 vd.

¹⁹⁷ Herakles'le Hippokoon'un ve oğullarının savaşı için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 33. 5 vd.; Pausanias, ii. 18. 7, iii. 10. 6, iii. 15. 3-6, iii. 19. 7, viii. 53. 9.

¹⁹⁸ Karş. Pausanias, viii. 47. 5

¹⁹⁹ Herakles, Auge ve Telephos'un hikâyesi için bkz. Apollodoros, iii. 9.

1; Sicilyalı Diodoros, iv. 33. 7-12; Strabon, xiii. 1. 69, par. 615; Pausanias, viii. 4. 9, viii. 47. 4, viii. 48. 7, viii. 54. 6, x. 28. 8; Tzetzes, *Schol. on Lycoph-ron*, 206; Hyginus, *Fab.* 99 vd. Hikâyeyi Hekataios anlatmıştır (Pausanias, viii. 4. 9, viii. 47. 4). Bu, Sophokles'in ve Euripides'in tragedyalarının da temasıydı. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 146 vd., 436 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 46 vd., ii. 70 vd. Antik dönem yazarları arasında hikâyenin değişik versiyonları yaygındı ve antik dönem sanatçıları resmini yapıyorlardı. Bkz. Pausanias, i. 4. 6 (C. ii., par. 75 vd.) üzerine benim notum. Bu versiyonlardan burada söz etmeyi atladığım biri şöyledir. Tegea kralı Aleus Delphoi'yi ziyaret ettiğinde kahin, kızının bir erkek çocuk doğuracağı, onun da Aleus oğullarını, yani dayılarını öldüreceği yolunda onu uyardı. Bu felaketten korunmak için Aleus evine koştu, kızını Athena rahibelğine atadı, erdemsizlik ederse onu öldüreceğini bildirdi. Şu işe bakın, Herakles Elis'e giderken Tegea'ya geldi, burada Augias'a savaş açma niyetindeydi. Kral konukseverlik göstererek onu Athena tapınağında ağırladı, şarabın heyecan verdiği kahraman, bir bakire olan rahibeye tecavüz etti. Babası Aleus, kızının çocuğu olacağını öğrenince Palamedes'in babası deneyimli sandalcı Nauplios'u çağırdı, kızını götürüp boğsun diye ona teslim etti. Denize doğru giderlerken kız (Auge) Parthenios dağında Telephos'u doğurdu, sandalcı kızı ve bebeği boğacağına ikisini de Mysia'da kral Teuthras'a sattı, çocuğu olmayan Teuthras Auge'yle evlendi, Telephos'u evlat edindi. Bkz. Alkidamas, *Odys.* 14-16, par. 179 vd., ed. Blass (Antiphon basımına ekli). Anneyle çocuğun birlikte Teuthras'a satıldığı bu versiyon Apollodoros'un benimsediği versiyondan farklıdır, Apollodoros'un kinde Auge Mysia'da Teuthras'a satıldı, bebeğiye Arkadia'da kaldı, onu bir sığırtmacı büyüttü (iii. 9. 1). Aleus oğulları, Telephos'un dayıları Kepheus ve Lykurgos'tur (Apollodoros, iii. 9. 1). Antik dönem yazarları Telephos'un onları öldürerek kehaneti nasıl gerçekleştirdiğini anlatmazlar, gerçi Hyginus'la (*Fab.* 244) bir Yunan mesel yazarı (*Paroemiographi Graeci*, ed. Leutsch ve Schneidewin, C. i, s. 212) cinayetten söz etmiştir. Anlaşılan, Sophokles kaybolan *Mysialılar* oyununda hikâyeyi anlatmıştır; zira Telephos'un Tegea'dan Mysia'ya hiç konuşmadan nasıl geldiğinden söz eder (Aristoteles, *Poetika*, 24, par. 1460a, 32, ed. Bekker). Telephos'un suskunluğu mesel halini almıştır. Zira komedyâ şairi Aleksis kimseye tek kelime etmeden akşam yemeğini silip süpüren ağgözlü asalaktan söz ederken, "kendisine sorulan sorulara yalnızca başını sallayarak yanıt veren suskun Telephos gibi akşam yemeğini yer" der. (Athenaios, x. 18, par. 421D). Başka bir komedyâ şairi, Amphis, balıkçıların çarşıda müşterilerine tasladıkları büyüklenme havalarını anlatırken bir generalle konuşmak balıkçıyla konuşmaktan bin kere daha kolaydır, der; zira balıkçı takımından birine bir balığı gösterip, "Kaça?" diye sorarsanız sizinle konuşması şöyle dursun, önce-

Athena kutsal alanına bıraktı. Fakat ülke vebadan kırılıyordu, Aleus kutsal alana geldi, sorduğunda kızının doğum yaptığını öğrendi. Bebeği Parthenios dağına götürdü, tanrıların sağlayışıyla bebek korundu: Zira henüz doğum yapmış bir geyik onu emzirdi, çobanlar da onu alıp Telephos adını verdiler.²⁰⁰ Babası, Auge'yi yabancı bir ülkede satsın diye Poseidon oğlu Nauplios'a verdi; Nauplios Auge'yi Teuthrania prensi Teuthras'a verdi, o da onunla evlendi.

[Dianira'la evlenir (Akhelos'la güreş, Amalthia'nın boynuzu)] 5 Herakles Kalydon'a gelince, Oineus kızı Dianira'yı kazanmaya çalıştı.²⁰¹ Onunla evlenmek için boğa

leri size bakmaya tenezzül etmez, Telephos gibi sessizce mallarının üzerine eğilir; gerçi zaman içinde para isteği sizi küçümsemesine baskın çıkar, tütsülenmiş ahtapota vurur, kendi kendine konuşuyormuş gibi düşüne taşına, "O altı peni, çekiç balığı bir şilin" diye mınıldanırdı. Son sözü edilen şair, Telephos'un neden suskun olduğunu laf arasında açıklar; "bütün caniler aynı durumda olduğu için" balıkçıların çenelerini tutması çok doğaldır, der, bu durumda Yunan yasasının veya göreneğinin tuhaf bir yanını belirtir, en kötü suçlular sınıfıyla kıyasladığı "lanetli balıkçılara" gazeine kendini kaptırır. Bkz. Athenaios, vi. 5. par. 224 DE. Yunan katillerini kurbanlarının hayaletlerinin sık görüldüğü murdarlıklar sırasında sıkıntısını çektikleri sınırlamalardan kurtaran ve hemşerileriyle yeniden arkadaşlık etmelerine imkan veren anıdırma töreni yapıncaya kadar suskunluk kuralına uymaları gerektiği sonucunu çıkarabiliriz, zira gözle görülmeyen ama tehlikeli bu takipçilerinden anıdırma töreninin onları kurtardığı sanılırdı. Antik dönemde Yunanistan'da katillere getirilen sınırlamalar için bkz. *Psyche's Task*, 2. baskı, s. 113 vd.; *Folk-Lore in the Old Testament*, i. 80, 83 vd. Katilin suskunluğunun saiki, konuşarak dikkat çekip kurbanın hayaletinin intikam almasına yol açma korkusu olabilirdi. Benzer şekilde, bazı halklarda dul kadın, kocasının ölümünden sonra bir süre suskunluğu sürdürmeliydi, anlaşılan bu kural, tanıdık seslerin ölen kocanın öfke veya sevgi tutkularını uyaracağı korkusuna dayanıyordu. Bkz. *Folk-Lore in the Old Testament*, iii. 71 vd.

²⁰⁰ Anlaşılan, Apollodoros Telephos adını θηλή "hayvan memesi" ve ἔλαφος "geyik" kelimelerinden türetmiştir.

²⁰¹ Herakles Kerberos'u getirmek için yer altına indiğinde Meleagros'un hayaletiyle karşılaştı, onunla sohbet ederken, ölen kahramanın kardeşi Dianira ile evlenmek istediğini söyledi. Bakkhylides (*Epinic*. v. 165 vd.) evlenme hikâyesinin böylece, gökte değil, yer altında başladığını anlatır,

kılığına giren Akhelus'la güreşti; Herakles boğanın boynuzlarından birini kırdı.²⁰² Herakles Dianira ile evlendi, Akhelus da Amalthia'nın boynuzunu vererek boğanın boynuzunu iyileştirdi. Amalthia, Haimonios kızıydı, boğa boynuzluydu, Pherekydes'e göre, boynuzun her istendiğinde bol bol et veya içki temin etme gücü vardı.²⁰³

[Kalydonlular için Thesprotialılarla savaşır (Astyokhe, Tlepolemos), oğullarını Sardinya adasına gönderir, bir şölende Eunomos'u öldürür, Dianira'yla Trakhis'e gider; ırmağın geçidinde Nesseus'u öldürür] 6 Herakles Kalydonlularla birlikte Thesprotialılara sefer düzenledi Phylas'ın krallığındaki Ephyra kentini aldı, kralın kızı Astyokhe'yle cinsel ilişkiye girdi, böylece Tlepolemos doğdu.²⁰⁴

anlaşılan, Pindaros bunu kaybolan bir şiirinde anlatır. (Homeros, *İlyada*, xxi. 194' n geç dönem yorumcusu). Herakles'in Dianira ile Kalydon'da evlenmesi konusunda bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 34. 1. Kalydon, gelinin babası Oineus'un ülkesiydi.

²⁰² Herakles'in Akhelus ırmağıyla mücadelesi için bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 9-21; Sicilyalı Diodoros, iv. 35. 3 vd.; Dion Khrysostomos, *Söylevler*. lx.; Homeros, *İlyada*, xxi. 194' n geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 1-88; Hyginus, *Fab.* 31; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 20, 131 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 58; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 165). Ovidus'a göre, ırmak tanrısı kendini önce yılanı, sonra boğaya dönüştürdü. Homeros'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusundan öğrendiğimize göre, Akhelus'un boğa şeklinde olduğu hikâyeyi Arkhilokhos anlatmıştır. Diodoros, efsaneyi kendi yavaş  slu-buyla akılcılaştırmış, ünlü iyiliksever Herakles'in Kalydon halkı yararına açtığı kanala bunun bir gönderme olduğunu öne sürmüştür.

²⁰³ Bazılarına göre, Amalthia, sütüyle bebek Zeus'u besleyen keçiydi. Boynuzlarından birinden ambrosia, diğerinden nektar akardı. Bkz. Kallimakhos, *Zeus'a övgü*, 48 vd., ve geç dönemde yazılan yorum. Başkalarına göre, Amalthia yalnızca bir nympheydi, tanrıyı emziren bir keçisi vardı. Bkz. Eratosthenes, *Cataster.* 13; Hyginus, *Astronom.* ii. 13; Ovidus, *Fasti*, v. 115 vd. Bazıları, Zeus'un hayvanın sütüyle beslendiğine duyduğu minnetle, keçiyi takımyıldız haline getirdiğini, boynuzlarından birini kendisini büyüten nymphelerden birine verdiğini, aynı zamanda boynuzun her ne isterse sağladığını söylerler. Bkz. Zenobius, *Cent.* ii. 48. Boynuz için bkz. A. B. Cook, *Zeus*, i. 501 vd.

²⁰⁴ Karş. Phyleus'a Ephyra kralı diyen ama kızının adından söz etmeyen Sicilyalı Diodoros, iv. 36. 1. Pindaros'a göre (*Olymp*, vii. 23 (40) vd., ve

Onlarla birlikte yaşarken Thespios'a mesaj gönderdi, oğullarından yedisini alıkoyup üçünü Thebai'ye, diğer kırkını koloni kursunlar diye Sardinia adasına göndermesini söyledi.²⁰⁵ Bu olaylardan sonra Oineus'la şölendeyken Arkhiteles oğlu Eunomos, Herakles'in ellerine su dökerken, çocuğu bir yumruk darbesiyle öldürdü, çocuk Oineus'un akrabasıydı.²⁰⁶ Bunun kaza olduğunu anlayan çocuğun babası Herakles'i bağışladı; fakat Herakles yasa uyarınca sürgün cezası çekmek istedi, Trakhis'te Keyks'e gitti. Ya-

geç dönemde yazılan yorum) Herakles oğlu Tlepolemos'un annesi Astyokhe değil, Astydamia'ydı.

²⁰⁵ Gönderme yapılan oğullar, Herakles'in Thespios'un elli kızından doğan oğullarıdır. Bkz. Apollodoros, ii. 4. 10. Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 29, Herakles'in oğullarından ikisinin (üçünün değil) Thebai'de kaldığını, onların soyundan gelenlerin tarihçinin yaşadığı dönemde saygı gördüklerini söyler. Oğullarının genç olması nedeniyle, Herakles'in koloninin liderliğini yeğeni İolaos'a verdiğini de belirtir. Sardinia kolonisi için ayrıca bkz. Pausanias, i. 29. 5, vii. 2. 2.; ix. 23. 1, x. 17. 5, Sardinia'da hâlâ İolaia denen yerler bulunduğunu, onun döneminde burada yaşayanların hâlâ İolaos'a taptklarını söyler (x. 17. 5). Sahte Aristoteles (Westermann'ın *Scriptores rerum mirabilium Greaci* eseri içinde *Mirab. Auscult.* 100, s. 31) antik Yunan üslubunda taştan güzelce yapılmış yuvarlak binalar dahil, eserlerin İolaos'a atfedildiğini söylediğinden, adada hâlâ görülen ve başka yerlerde birebir benzeri bulunmayan, dikkat çekici yuvarlak kulelere gönderme yapıldığından pek kuşku duyulmaz. Yerliler bunlara *nuraghes* derler. Kesik koni şeklinde yapılmışlardır, malzemeleri kimi zaman devasa büyüklükte kare veya işlenmemiş taşlardan ibarettir. Bkz. Pettor ve Chipiez, *Histoire de l'Art dans l'Antiquité*, iv. 22 vd. Sardinialı İolaos, belki yerel bir tanrı veya kahramandı, Yunanlılar adının benzerliği nedeniyle onu kendilerinin İolaos'uyla özdeşleştirmişlerdi. Fenike asıllı kahraman Esmun'la özdeş olduğu da tahmin edilmiştir. Bkz. W. W. Baudissen, *Adonis und Esmun* (Leipzig, 1911), s. 282 vd.

²⁰⁶ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 36. 2; Pausanias, ii. 13. 8; Athenaios, ix. 80, par. 410F-411A; Rodoslu Apollonios, *Argon*, i. 1212'ye geç dönemde yazılan yorum; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 50-51; a.g.y., *Chiliades*, ii. 456 vd. Athenaios'tan (a.g.e.) bu hikâyeyi Hellanikos, Herodoros ve Nikanderos'un anlattığını veya değindiğini öğreniyoruz. Kurban Eunomos, Ennomos, Eurynomos, Arkhias, Kherias, Kyathos gibi farklı adlarla belirtilir. Herakles'in kayınbabası Oineus'un sakisiydi. Genellikle tragedyanın geçtiği sahne Oineus'un kralı olduğu Kalydon'dur (Apollodoros, i. 8. 1) ama Pausanias sahneyi Phlios'a taşır.

nına Dianira'yı alarak Evenos ırmağına geldi, Kentauros Nessos burada oturur ve sandalıyla yolcuları ücret karşılığında karşıya geçirirdi,²⁰⁷ dürüst olduğu için sandalı ona tanrıların verdiğini iddia ederdi. Herakles ırmağı kendi başına geçti ama ücret ödemesi istenince Dianira'yı götürsün diye Nessos'a teslim etti. Fakat Nessos karşıya geçirirken ona tecavüz etti. Dianira bağırdı, Herakles duyup Nessos'u sudan çıkarken kalbinden vurdu. Nessos ölmek üzereyken Dianira'yı yanına çağırdı, Herakles'e aşk büyü-sü yapmak isterse, okun açtığı yaradan akan kanla birlikte yere dökülen spermi karıştırmasını söyledi. Dianira böyle yaptı, onu yanında taşıdı.

[Thiodamas'ın bir öküzünü öldürür. Aigimios için Lapithlerle savaşır (Koronos, Laogoras), Kyknos ve Amyn-tos'u öldürür. Oikhalia'yı ele geçirir, İole'yi kaçırr; Dianira'dan aldığı zehirli giysi bedenine yapışır, Oita dağında (Poias) odun yığınının üzerinde kendini yakar, göğe çıkarak Hebe'yle evlenir] 7 Dryopis ülkesinden geçerken yiyecek sıkıntısı çeken Herakles, bir çift öküz güden Thiodamas'la karşılaştı; öküzlerden birini çözüp kesti, şölen yaptı.²⁰⁸ Trakhis'te Keyks'e geldiğinde, onun tarafın-

²⁰⁷ Herakles, Nessos ve sandaldaki ölümcül arbede için bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadımlar*, 555 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 36. 3 vd.; Strabon, x. 2. 5., par. 451; Dion Khrysostomos, *Söylevler*. lx; Eusebios, *Praeparatio Evangelii*, ii. 2. 15 vd.; Nonnos, Westermann'ın *Mythographi Graeci* eseri içinde, *Appendix Narrationum*, xxviii. 8, par. 371; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 50-51; a.g.y., *Chiliades*, ii. 457 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 101 vd.; Hyginus, *Fab.* 34; Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 300'ü üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* xi. 235'i üzerine, *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 20 vd., 131 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 58; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 165). Hikâyeyi Arkhilokhos anlatır (Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 1212'nin geç dönem yorumcusu). Hikâyenin Apollodoros versiyonunu birkaç kelime değişikliği ve atlamayla Zenobius (*Cent.* 1. 33) kopya etmiştir ama her zamanki gibi bilgi vermez.

²⁰⁸ Herakles ve Thiodamas'ı Kallimakhos ile karşı. *Homeros'un Diana'ya Övgüsü*, 160 vd., ve 161'de (Thiodamas'a Dryopis kralı diyen) geç dönemde yazılan yorum; Nonnos, Westermann'ın *Mythographi Graeci* eseri içinde, *Appendix Narrationum*, xxviii. 6, par. 370 vd.; Rodoslu Apollonios,

dan ağırlandı, sonra da savaşta Dryopislileri yendi.²⁰⁹

Sonra buradan yola çıktı, Dorların kralı Aigimios'un müttefiki olarak savaştı.²¹⁰ Ülkenin sınırları konusunda çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle, Lapithler Koronos'un komutasında onunla savaştılar; Dorlar etrafları kuşatılınca Herakles'i yardıma çağırılmışlar, ona ülkeden pay vermeyi önermişlerdi. Herakles krala yardıma geldi, Koronos'la diğerlerini öldürdü, karşılığında hiçbir ödül kabul etmeden bütün ülkeyi Aigimios'a verdi. Dryopislilerin kralı Laogoras'ın²¹¹ da Apollon'un kutsal alanında şölen yaparken çocuklarıyla birlikte öldürdü; zira kral şiddet yanlısıydı ve Lapithlerin müttefikiydi. İtonos'tan geçerken Ares'le Pelopia'nın oğlu Kyknos onu teke tek dövüşe davet etti; yaklaşınca Herakles onu da öldürdü.²¹² Ormenion'a geldi-

Argon. i. 1212'ye geç dönemde yazılan yorum; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 464 vd. Apollonios'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusundan hikâyeyi, Apollodoros'un burada izinden gitmiş olabileceği Pherekydes'in anlattığını öğreniyoruz. Anlaşılan, hikâye, Rodos'ta Lindos'ta anlatılan Herakles hikâyelerinden biriyle aynıdır. Bkz. Apollodoros, ii. 5. 11 ve not.

²⁰⁹ Keyks'in Herakles'i kabul etmesi için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 36. 5; Pausanias, i. 32. 6. Herakles'in Dryopis'i ele geçirmesi için bkz. Herodotos, viii. 43, kar. 73; Sicilyalı Diodoros, iv. 37. 1 vd.; Strabon, viii. 6. 13, par. 373; Pausanias, iv. 34. 9 vd.; Nonnos, Westermann'ın *Mythographi Graeci* eseri içinde, *Appendix Narrationum*, xxix. 6, par. 371; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 1212, 1218. Bu anlatılanlardan, Dryopislilerin soyguncu vahşi bir kabile ve asıl yurtlarının Parnassos dağının korunakları olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Dorların gelmesiyle buradan çıktıklarında Thesalia, Euboia, Peloponnesos, hatta Kıbrıs'a gidip yerleştiler. 2. yüzyıla kadar Dryopislilerin soyundan gelenler uluslarının veya kabilelerinin geleneklerini, Messenia kıyısında Asine'de doğmanın gururunu korudular (Pausanias, *a.g.e.*)

²¹⁰ Dorların kralı Aigimios'un müttefiki olarak Herakles'in Lapithlere açtığı savaş konusunda bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 37. 3 vd.

²¹¹ Karş. I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 466.

²¹² Herakles'in Kyknos'la çarpışması konusunda bkz. Hesiodos, *Herakles'in Kalkamı*, 57 vd.; Pindaros, *Olymp.* ii. 82 (147) ve geç dönemde yazılan yorum, x. 15 (18) ve geç dönemde yazılan yorum; Euripides, *Hercules furens*, 391 vd.; Plutarkhos, *Theseus*, 11; Pausanias, i. 27. 6; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 467. Kyknos'un kanlı ganimetlerle babası Ares'e tapınak inşa etme maksadıyla ülkeden geçen yabancıların kafalarını kestiği söylenir.

ğinde kral Amyntor silahlandı, onun geçmesini yasakladı; geçmesine karşı çıkınca onu da öldürdü.²¹³

Thrakis'e geldiğinde, Eurytos'u cezalandırmak isteyerek Oikhalia'ya saldırmak için bir ordu topladı.²¹⁴ Arkadialılar,

Bunu Pindaros'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusundan öğreniyoruz. Serüvenlerinin geçtiği sahne Thessalia'ydı. Pausanias'a (a.g.e.) göre, Herakles bu zalimi Peneus ırmağı kıyısında öldürdü; ama Hesiodos sahneyi Pagasai'ye götürür, Kyknos'un mezarını Anauros ırmağının sürükleyip götürdüğünü söyler, bu Pagasai körfezine akan küçük bir akıntıydı. Bkz. Hesiodos, *Herakles'in Kalkamı*, 70 vd., 472 vd. Stesikhoros, Kyknos'un hikâyesini bir şiirinde anlatır. Bkz. Pindaros, *Olymp.* x. 15 (19)'un geç dönem yorumcusu. Herakles'in başka bir Kyknos'la çarpışması için bkz. Apollodoros, ii. 5. 11.

²¹³ Kralın, kızı Astydamia'nın Herakles'le evlenmesine karşı çıktığı söylenir. Herakles onu öldürmüş, Astydamia'yı zorla almış ve ondan oğlu Ktesippos doğmuştur. Bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 37. 4. Ormenion, Pelion dağının eteğinde küçük bir kasabaydı. Bkz. Strabon, ix. 18, par. 438.

²¹⁴ Eurytos Oikhalia kralıydı. Bkz. Apollodoros, ii. 6. 1 vd. Herakles'in Oikhalia'yı alması için bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 351-365, 476-478; Sicilyalı Diodoros, iv. 37. 5; Zenobius, *Cent.* i. 33; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 469 vd.; a.g.y. *Schol. on Lycophron*, 50-51; Homeros, *İlyada*, v. 392'ye geç dönemde yazılan yorum; Euripides, *Hippolytus*, 545'e geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 35; Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 191'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 129 vd., 131 vd. (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 159, 165). Eurytos'un kenti Oikhalia'nın durumu çok tartışmalıydı. Homeros kentin Thessalia'da olduğunu söyler (*İlyada*, ii. 730). Fakat başkalarına göre ya Euboia'da, ya Arkadia'da veya Messenia'daydı. Bkz. Strabon, ix. 5. 17, par. 438; Pausanias, iv. 2. 2 vd.; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 87'ye geç dönemde yazılan yorum; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 165. Anlaşılan, Apollodoros onun Euboia'da olduğunu söyler. Yk. bkz. ii. 6. 1. vd. *Oikhalia'nın Alınışı* adlı bir antik dönem epiği vardı, genellikle Samoslu Kreophilos'a atfedilirdi, gerçi bazıları Homeros'un olduğunu düşünürdü. Bkz. Strabon, xiv. 1. 18, par. 638 vd.; karş. a.g.e., ix. 5. 17, par. 438; Pausanias, iv. 2. 3 (şiire *Heraclea* der); Kallimakhos, *Epigram.* vi (vii); Epicorum Graecorum Fragmenta, ed. G. Kinkel, par. 60 vd.; F. G. Welcker, *Der epische Cyclus* (Bonn, 1835), s. 229 vd. Eurytos oğullarının adları için bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 266'ye geç dönemde yazılan yorum. Hesiodos'un kaybolan bir şiirinin bir pasajından alıntı yapar, Eurytos oğulları olarak Deion, Klytios, Tokseus ve İphitos'tan kızı olarak da İola'dan (İole) söz edilir. Geç dönemin bir yorumcusu, Kreophylos ve Aristokrates'e göre, oğullarının adlarının Tokseus, Klytios ve Deion olduğunu ekler. Sicilyalı

Trakhis'ten gelen Melioi ve Epiknemid Lokrislilere katılarak Eurytos'la oğullarını öldürdü, kenti aldı. Onun tarafında olup yenilenleri, yani Keyks oğlu Hippasos'la Likymnios oğlu Argios'la Melas'ı gömdükten sonra kenti yağmaladı, İole'yi esir aldı. Euboia'nın dağlık burnu Kenaion'a uğradı, orada Zeus'a sunak inşa etti.²¹⁵ Kurban kesme maksadıyla, haberci Likhas'ı hoş giysiler getirsin diye Trakhis'e gönderdi.²¹⁶ Dianira İole'yi ondan öğrendi, He-

Diodoros (iv. 37. 5) oğullarının adlarının Tokseus, Molion ve Klytios olduğunu söyler.

²¹⁵ Karş. Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 237 vd., 722 vd., 993 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 37. 5; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 136 vd.; Seneca, *Hercules Oetaeus*, 102 vd., 782 vd. Kenaion Euboia'nın epeyce kuzeybatı ucunda, modern Lithada burnudur. Karşıdaki Lokris kıyısıyla birleşecekmiş gibi denizde epeyce batı yönünde uzanan bir yarımadayla biten alçak, düz bir burundur. Fakat alçak ve düz olsa da yarımadanın büyük bölümünde, genellikle sakız ağacı ve başka bodur ağaçların yetiştiği dik, engebeli, çıplak dağlar vardır, çıplaklığı ve kuraklığıyla bu dağlar Euboia'nın kuzeyinin büyük bölümünü, özellikle ovaları ve küçük vadileri kaplayan güzel ormanlar ve zengin bitki örtüsüyle tam bir zıtlık oluşturur. Ancak dağlar çorak ve çıplaksa da yarımadanın kıyılarına vuran denizin ve karşısında, geniş bir amfiteyatro gibi kuzey, batı ve güney ufkunu birleştiren uzun mavi dağlar silsilesine uzanan tepelerin görünüşü muhteşemdir. Bu mavi dağlar Magnesia, Phthiotis ve Lokris'tedir. Eteklerinde bütün Sperkheus vadisi göz önüne serilir. Herakles'in ünlü sunusunu sunduğu Zeus kutsal alanı, muhtemelen, Homeros'un deyişiyle (*İlyada*, ii. 538) "kayalık Dion kenti"ydi, zeytin, nar, dut ve başka yüksek ağaçların gölgelediği, bol akarsuyun bulunduğu dağların batı ucunda, yükseklerde yer alan bir köyün, modern Lithada'nın yerindeydi belki. Sakinleri vaktiyle burada bir köy bulunduğunu söyler, birçoğu yapay tepelik görüntüsü veren taş yığınları geleneği belirtmese bile belki destekleyebilir. Bkz. W. Vischer, *Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland* (Bâle, 1857), s. 659-661; H. N. Ulrichs, *Reisen und Forschungen in Griechenland*, ii (Berlin, 1863), s. 236 vd.; C. Bursian, *Geographie von Griechenland*, ii. 409 vd. Dion'da (Lithada?) Aziz Konstantinos kilisesi adıyla anılan yerin doğu ucunda son yıllarda üç basamaklı yuvarlak kaidesiyle bir tapınağın temelleri ve epece geniş bir kutsal alan fark edilmiştir. Bu yıkıntılar Kenaion Zeus'un kutsal alanının kalıntıları olabilir. Bkz. A. B. Cook, *Zeus*, i. 123 n. 9.

²¹⁶ Bunu ve aşağıdakini karşı. Sophokles, *Trakhisli Kadınlar*, 756 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 38. 1 vd.; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 472 vd.; a.g.y. *Schol. on*

rakles'in bu bakireyi kendisinden daha çok sevmesinden korkarak Nessos'un dökülen kanının gerçekten aşk büyü-sü olduğunu sanarak tuniğe²¹⁷ sürdü. Herakles onu giydi, sunuda bulunmaya gitti. Fakat tunik ısınır ısınmaz hidra-nın zehri derisini aşındırmaya başladı. Herakles tepki ola-rak Likhas'ı ayaklarından havaya kaldırıp dağlık burun-dan²¹⁸ aşağı attı, bedenine yapışan tuniği parçaladı, tunik öylesine yapışmıştı ki derisi de parçalandı. Böylesine kötü bir durumda gemiyle Trakhis'e götürüldü: Olup biteni öğrenen Dianira kendini astı.²¹⁹ Fakat Dianira'dan doğan en büyük oğlu Hyllös'a büyüyünce İole'yle evlenme gö-re-vini verdikten sonra,²²⁰ Trakhis ülkesinde Oita dağına gitti, odunları yığdı,²²¹ üzerine çıktı, yakılsın diye emirler verdi.

Lycophron, 50-51; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 136 vd.; Hyginus, *Fab.* 36; Sene-ca, *Hercules Oetaeus*, 485 vd.; Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 300'ü üzerine, *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 21, 132 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 58; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 165). Apollodoros'un aşağıdaki pasajını Herakles'in göğ-e çıkışı dahil, önemsiz birkaç atlama ve değişiklikle Zenobius (*Cent.* i. 33) kelimesi kelimesine kopya etmiş ama her zamanki gibi bilgi vermemiştir.

²¹⁷ Yani Herakles'in sunuda bulunurken giymesi için Likhas'ın Trak-his'ten getirdiği "hoş giysi"ye.

²¹⁸ Okunuşu kesin değildir.

²¹⁹ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 38. 3. Sophokles'e göre (*Trakhisli Kadınlar*, 930 vd.), Dianira kendine kılıç saplamıştır. Fakat kendini asma Yunan efsanelerinde kadın kahramanların benimsediği gözde bir intihar tarzi-ydi, tıpkı İokasta, Erigone, Phaidra ve Oinone gibi. Bkz. Apollodoros, i. 8. 3, i. 9. 27, iii. 5. 9, iii. 12. 6, iii. 13. 3, iii. 14. 7, *Epitome*, i. 19. Anlaşılan, erkekler de bunu yapmıştır.

²²⁰ Herakles'in ölürken verdiği görev için bkz. Sophokles, *Trakhisli Kadın-lar*, 1216 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 278 vd. Herakles'in cariyesinin, Dianira'dan doğan büyük oğlunun eşi olmasını çok içten istediği hikâye-si dikkat çekicidir. Afrika'nın birçok çok-eşli kabilesinde, anne dışında, babanın bütün eşlerinin miras kalması görenektir. Bkz. *Folk-Lore in the Old Testament*, i. 541. n. 3. ii. 280. Avşalom'un babasının cariyelerine davranışı (2 Samuel, xvi. 21 vd.) benzer bir göreneğin eskiden İsrail'de de gözetildiğini belirtir. Yunanistan'da buna benzer bir uygulamanın görünen başka bir izine rastladığımı hatırlamıyorum.

²²¹ Herakles'in odun yığınının üzerinde ölümü için bkz. Sophokles, *Trak-hisli Kadınlar*, 1191 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 38. 3-8; Lukianos, *Hermoti-*

Kimse yakmayınca sürülerini arayarak oradan geçen Poias odun yığınının tutuşturdu. Herakles yayını ona verdi. Odun yığını yanarken Herakles'in üzerinden bir bulutun geçtiği, bir gök gürlemesiyle onu göğe uçurduğu söylenir.²²² Bun-

mos, 7; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 229 vd.; Hyginus, *Fab.* 36; Seneca, *Hercules Oetaeus*, 1483 vd., Servius, Vergilius'un *Aineias*. viii. 300'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 21, 132 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 58; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 165). Bilinen hikâyeye göre, odun yığınının ateşe veren, Poias değil, oğlu Philoktetes'ti. Sicilyalı Diodoros (iv. 38. 4), Lukianos (*De morte Peregrini*, 21), Ovidus (*Dönüşümler*, ix. 233 vd.), Hyginus (*Fab.* 36), Seneca (*Hercules Oetaeus*, 1485 vd., 1727) ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarına göre de. Efsanenin farklı ve daha az bilinen versiyonuna göre, Herakles odun yığınının üzerinde yanarak ölmedi, güneşte alev alan zehirli giysisinin yol açtığı acıyı hafifletmek için kendini yakındaki bir akarsuya atınca boğuldu. Akarsuyun suları o tarihten beri sıcaktır, ona Thermopylai adı verilmiştir. Bkz. Nonnos, Westermann'ın *Mythographi Graeci* eseri içinde, *Appendix Narrationum*, xxviii. 8; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 50-51. Nonnos zehirli tuniğin alev alarak Herakles'i yaktığını açıkça söyler. Hyginus'un hikâyesinde de güneşin sıcağına maruz kalınca yandığı düşünülür (*Fab.* 36); karş. Sophokles, *Trakhisli Kadımlar*, 684-704; Seneca, *Hercules Oetaeus*, 485 vd., 716 vd. Thermopylai'nin suları bugün de sıcak akar. Bkz. *Adonis, Attis, Osiris*, 3. baskı, i. 120 vd. Vatikan Mitoloji Yazarları, belki kopyacının hatasıyla, Herakles'in ölümünü Oita dağından Etna dağına taşırlar.

²²² Apollodoros'tan kopya çeken Zenobius da (*Cent.* i. 33) Herakles'in bulutun içinde göğe yükseldiğini anlatır. Daha kuşkulu bir anlayışla, Sicilyalı Diodoros (iv. 38. 4) odun yığını ateşe verilir verilmez gök gürültülü bir fırtınanın patladığını, kahramanın arkadaşları kemiklerini toplamaya geldiklerinde hiç kemik bulamadıklarını, bu durumda onun tanrılarına götürüldüğünü belirttiklerini anlatır. Herakles'in geleneksel ölüm tarzını karş. Alberuni, *India*, İng. baskı ed. E. C. Sachau, ii. 168: "Galenos Hippokrates'in özdeyişlerinin yorumunda şöyle der: 'İnsanlığın yararına uğraşan Dionysos, Herakles ve başkalarıyla da ilgili olarak anlatılanlar gibi, Asklepios'un da bir ateş sütununda meleklerle yükseldiğini çoğunluk bilir. İnsanlar, tanrının, onların ölümlü ve dünyevi yanını yok etmek, sonra da ölümsüz yanını kendine çekerek ruhlarını göğe yükseltmek için bunu yaptığını söylerler.'" Lukianos, tanrısal ögesi tanrılara saf ve lekesiz yükselirken, ölümlü annesinden miras aldığı içindeki insani ögenin Oita dağında yanan odun yığınının temizlenen Herakles'in tanrıya dönüştüğünden söz eder. Bkz. Lukianos, *Hermotimos*, 7. İnsanın ölümsüz ögesini ölümlü ögesinden ateşin ayırdığı görüşüyle Apollodoros'ta daha önce karşılaştık. Bkz. i. 5. 4.

dan sonra ölümsüzlüğe kavuştu, Hera'yla uzlaşarak kızı Hebe'yle evlendi,²²³ ondan oğulları Aleksiares'le Aniketos doğdu.

[Herakles'in çocuklarının listesi] 8 Herakles'in Thespios kızlarından oğulları vardı,²²⁴ yani Prokritos'tan Antileon ve Hippeus (zira en büyük kızı ikiz doğurmuştu); Panope'den Threpsippas; Lyse'den Eumedes; Kreton; Epilais'ten Astyanaks; Kerthe'den İobes; Eurybia'dan Polylos; Patro'dan Arkhemakhos; Meline'den Laomedon; Klytippe'den Eurykapyos; Eubote'den Eurypylos; Aglaia'dan Antiades; Khryseis'ten Onesippos; Oria'dan Laomenes; Lysidike'den Teles; Menippis'ten Entelides; Anthippe'den Hippodromos; Eury'den ... Teleotagoras; Hippo'dan Kapylos; Euboa'dan Olympos; Nike'den Nikodromos; Argele'den Kleolaos; Eksole'den Eurythras; Ksantis'ten Homolippos; Stratonike'den Atromos; İphis'ten Keleustanor; Laothoe'den Antiphos; Antiope'den Aloprios; Kalamestis'ten Astybie; Phyleis'ten Tigris; Aiskhreis'ten Leukones; Anthia'dan ...; Eurypyle'den Arkhedikos; Erato'dan Dynastes; Asopis'ten Mentor; Eone'den Amestrios; Tiphys'e'den Lynkaos; Olympusa'dan Halokrates; Helikonis'ten Phalias; Hesykhia'dan Oistrobles; Terpsikrate'den Euryopes; Elakhia'dan Buleus; Nikippe'den Antimakhos; Pyrippe'den Patroklos; Praksithia'dan Nephos; Lysippe'den Erasippos; Toksikrate'den Lykurgos; Marse'den Bukolos; Eurytele'den Leukippos; Hippokrate'den Hippozygos. Bunlar Thespios kızlarından doğdu. Başka kadın-

²²³ Herakles'in Hebe'yle evliliği için bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 602 vd.; Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 950 vd.; Pindaros, *Nem.* i. 69 (104) vd., x. 17 (30= vd., *Isthm.* iv. 59 (100); Euripides, *Heraklidae*, 915 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1349, 1350, Ovidius, *Dönüşümler*, ix. 400 vd. Euripides'e göre (*Heraklidae*, 854 vd.) Heraklesoğullarını savunmak için Atinalıların Argoslularla yaptığı savaşta İolaos'un arabasında iki yıldızın pırıl pırıl parladığı görüldü, kâhin onları Herakles'le Hebe diye yorumladı.

²²⁴ Hyginus, Heraklesoğullarının kısa bir listesini verir, *Fab.* 162. Thespios kızları için bkz. ii. 4. 10.

lardan da oğulları vardı: Oineus kızı Dianira'dan Hyllos, Ktesippos, Glenos ve Onites;²²⁵ Kreon kızı Megara'dan Therimakhos, Deikoon ve Kreontiades;²²⁶ Omphale'den, Agelaos;²²⁷ Kroisos'un ailesi ondan geliyordu;²²⁸ Eurypylos kızı Khalkiope'den Thettalos; Augias kızı Epikaste'den Thestalos; Stymphalos kızı Parthenope'den Everes; Aleus kızı Auge'den Telephos;²²⁹ Phylas kızı Astyokhe'den Tlepolemos;²³⁰ Amyntor kızı Astydamia'dan Ktesippos; Pireus kızı Autonoi'den Palaimon.

VIII. [Heraklesoğulları önce Keyks'e, sonra Atinalılara kaçarlar, onların yardımlarıyla Eurystheus'u yenerler] 1 Herakles tanrılara götürüldüğünde oğulları Eurystheus'tan kaçarak Keyks'e geldiler.²³¹ Fakat Eurystheus

²²⁵ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 37. 1.

²²⁶ Karş. ii. 4. 11; Homeros, *Odyseia*, xi. 269'un, Herakles'in Megara'dan doğan çocuklarının adları konusunda Apollodoros'la aynı fikirde olan geç dönem yorumcusu. Fakat başka yazarlar farklı listeler vermişlerdir. Örneğin Argoslu Dinias Apollodoros'un söz ettiği üç adı verir ama onlara Deion'u ekler. Bkz. Pindaros, *Isthm.* v. 61 (104)'e geç dönemde yazılan yorum.

²²⁷ Sicilyalı Diodoros (iv. 31. 8) ve Ovidus (*Heroides*, ix. 53 vd.) Omphale'nin Herakles'e doğurduğu oğlunun adının Lamos olduğunu söyler.

²²⁸ Herodotos'a göre (1. 7), Sardeis tahtında oturan Kroisos hanedanından önceki hanedanın izi Herakles'in bir köle kızıdan doğan oğlu Alkaios'un soyuna kadar sürülmektedir. Selefî veya atası Herakles gibi, Kroisos'un da, Persler Sardeis'i ele geçirdiklerinde odun yığını üzerinde kendini yakmaya kalkışması tuhaf bir rastlantıdır. Bkz. Bakkhylides, iii. 24-62. Sardeis'in ele geçirilmesinden ve Kroisos'un ölümünden veya esir alınmasından kırk yıl sonra yapılmış olabilecek bir kırmızı figürlü vazo sahnesinde gelenek tasvir edilmektedir. Bkz. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, ii 796, Şek. 860. Karş. *Adonis, Attis, Osiris*, 3. baskı, i. 174 vd. Yunan geleneğinin Omphale'yle ilişkilendirdiği Herakles muhtemelen Tarsoslu Sandan'la özdeş bir Doğu tanrısıdır. Bkz. *Adonis, Attis, Osiris*, i. 124 vd.

²²⁹ Yk. bkz. ii. 7. 4, aş. bkz. iii. 9. 1.

²³⁰ Yk. bkz. ii. 7. 6.

²³¹ Herekles'e barınak sağlayan, konukseverlik gösteren Trakhis kralı Keyks'e yk. bkz. ii. 7. 7. Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 57, Eurystheus'un tehditleri, sonuçta da Herakles'in çocuklarının Trakhis'ten kaçışları konusunda Apollodoros'la hemfikirdir. Longinos'un (*De sublimitate*, 27)

teslim olmalarını isteyip savaşıla tehdit edince korktular, Trakhis'i terk ederek Yunanistan'ın içlerine doğru kaçtılar. Takip edilirlerken Atina'ya geldiler, Merhamet sunağında oturarak yardım istediler.²³² Onları teslim etmeyi kabul etmeyen Atinalılar Eurystheus'la savaşı karıştırdılar, oğulları Aleksandros, İphimедon, Eurybios, Mentor ve Perimedes'i öldürdüler. Eurystheus arabayla kaçtı ama Hyllos peşine düştü, tam Skiron yarlarından geçerken onu öldürdü; başını kesip Alkmene'ye verdi; o da dokuma iğneleriyle onun gözlerini oydu.²³³

alıntı yaptığı Hekataios'a göre, kral Keyks onları koruyacak güçte olmadığını öne sürerek ülkeden çıkmalarını emretti. Karş. Pausanias, i. 32. 6.

²³² Karş. Heraklesoğullarının Merhamet sunağına sığındıklarından söz eden Aristophanes, *Atlılar*, 1151'in geç dönem yorumcusu. Merhamet sunağı için aş. bkz. iii. 7. 1 not. Apollodoros, Atinalıların Heraklesoğullarını savunmak için Argoslulara açtıkları ünlü savaş epizodunu atlamıştır. Bir kehanet, Atinalıların zaferinin soylu bir bakirenin Persephone'ye kurban edilmesine bağlı olduğunu bildirince, Herakles kızı Makaria gönüllü kurban oldu, Atinalılar uğruna isteyerek kendini verdi. Bkz. Euripides, *Heraclidae*, 406 vd., 488 vd.; Pausanias, i. 32. 6; Zenobius, *Cent.* ii. 61; Timaios, *Lexicon*, Βάλλ'εῖς μακαρίαν maddesi; Platon, *Büyük Hippias*, par. 293A'ya geç dönemde yazılan yorum; Aristophanes, *a.g.e.*'e geç dönemde yazılan yorum. Hikâyeyi, Theseus oğlu Demophon'u Heraklesoğullarının Atina'daki koruyucusu olarak tasvir eden Pherekydes anlatmıştır. Bkz. Antoninos Liberalis, *Transform.* 33. Bu konuyla ilgili oyunda, Demophon'u Atina kralı ve Heraklesoğullarının desteği olarak sunan Euripides onun izinden gitmiş olabilir (*Heraclidae*, iii vd.). Fakat Pausanias'a göre (i. 32. 6), sığınmacıları kabul edip onları Eurystheus'a teslim etmekten yana olan Demophon değil, babası Theseus'tu.

²³³ Eurystheus'un ölümü ve gömülmesi konusunda gelenekler farklıdır. Apollodoros'la hemfikir olan Sicilyalı Diodoros (iv. 57. 6) Eurystheus'un bütün oğullarının savaşta öldürüldüğünü, Herakles oğlu Hyllos'un, kralı, arabasıyla kaçarken öldürdüğünü söyler. Pausanias'a göre, (i. 44. 9), Eurystheus'un mezarı, İolaos'un (Hyllos'un değil) savaştan sonra kralı ülkesine kaçarken öldürdüğü Skiron Kayaları yakınındaydı. Euripides'e göre, İolaos Eurystheus'u Skiron Kayalarında yakaladı, Alkmene'ye götürdü, o da Atinalıların kralı öldürmesin diye yalvarmalarına rağmen infaz edilmesini emretti; cesedi Atina'yla Marathon arasında bir Attike kasabası olan Pallene'de Athena kutsal alanının önüne gömüldü. Bkz. Euripides, *Heraclidae*, 843 vd., 928 vd., 1030 vd. Strabon'a göre (viii. 6. 19, par. 377), Eurystheus Marathon'da Heraklesoğullarına ve Tolaos'a

[Peloponnesos'u işgal ederler, sonra bırakırlar. Tlepo-
lemos Rodos'a gider. Heraklesoğullarının, bir kehaneti
yanlış anlayarak Peloponnesos'u ikinci defa ele geçirme
girişimleri sonuçsuz kalır] 2 Eurystheus öldükten sonra
Heraklesoğulları Peloponnesos'a saldırdılar, tek mil kentle-

savaş açtı; savaşta yenildi, cesedi Gargettos'a gömüldü ama başı kesildi, Trikorythos'ta anayolun altında Makaria pınarına cesedinden ayrı gömüldü, bu nedenle, oraya "Eurystheus'un Başı" adı verildi. Dolayısıyla, Strabon savaş ve Eurystheus'un ölümü sahnesini Marathon'da kurar. Heraklesoğulları zafer kazansın diye kendini kurban eden kahramanın adıyla anılan Makaria pınarının Marathon'da bulunduğunu Pausanias'tan biliyoruz (i. 32. 6). Anlaşılan, Marathon ovasının kuzey ucunda büyük bir bataklık oluşturan güçlü yeraltı pınarlarına aynı ad verilmiştir. Eurystheus'un başının altına gömüldüğü ve izleri modern zamanlara kadar gelen antik anayol bir uçtaki bataklıkla diğer uçtaki dağın dik yamacı arasından geçiyordu. Bataklıkla dağın oluşturduğu dar geçidin kuzey ucunda, antik dönem Trikorythos'unun yerinde kurulduğunu yazıtların kanıtladığı modern Kato-Souli köyü vardır. Bkz. W. M. Leake, *The Demi of Athens*, 2. baskı (Londra, 1841), s. 95 vd. ve Pausanias, C. ii, par. 432, 439 vd. ile ilgili benim yorumum. Fakat Euripides'e göre Eurystheus'un cesedinin, içine veya yakınına gömüldüğü Pallene, dik ve yüksek Pentelikos'la Hymettos dağlarını birbirinden ayıran uçurumda, Hymettos dağının kuzey eteğine on sekiz mil kadar uzaktı. Kuzeydoğudan Atina ovasına tek geçidi oluşturan bu uçurumun stratejik önemi vardı ve bu nedenle, efsanevi veya tarihsel birçok savaşa haliyle sahne olmuştu. Strabon'a göre, Hesykhios'un ve Bizanslı Stephanos'un (*Γαργηττός* maddesi) onayladığı gibi, Eurystheus'un başının gömüldüğü Gargettos, anlaşılan, Pentelikos'un eteği yakınında, uçurumun karşı yakasındaydı, belli ki buradaki modern küçük Garito köyü antik dönemdeki adı sürdürmektedir. Bkz. W. M. Leake, *a.g.e.*, s. 26 vd., 44-47; *Karten von Attika, Erläuternder Text*, Heft II. von A. Milchhoefer (Berlin, 1883), s. 35 (Gargettos'un yeri konusunda aynı fikirde değildir); *Guides-Joanne, Grèce*, B. Haussoullier, i. (Paris, 1896), s. 204 vd. Dolayısıyla, Eurystheus'un cesedinin Pentelikos'la Hymettos arasındaki uçurumun karşı veya güney yakasında bulunan Pallene'ye bakan Gargettos'a gömüldüğünü varsayarsak, Euripides'le Strabon'un onun cesedinin gömüldüğü yer konusundaki ifadeleri belki bağdaştırılabilir. Bu önemli geçitte değişik zamanlarda yapıldığı söylenen savaşlar için bkz. Herodotos, i. 62 vd.; Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, ve Sir J. E. Sandys'in notu; Plutarkhos, *Theseus*, 13; Euripides, *Hippolytus*, 35'e geç dönemde yazılan yorum.

ri ele geçirdiler.²³⁴ Geri dönüşlerinin birinci yılında bütün Peloponnesos'ta veba baş gösterdi; kehanette bunun Heraklesoğulları yüzünden baş gösterdiği, çünkü doğru zamandan önce geri döndükleri belirtildi. Bu nedenle, Peloponnesos'tan çıkıp Marathon'a çekildiler, oraya yerleştiler.²³⁵ Peloponnesos'tan çıkmadan Tlepolemos Likymnios'u istemeden öldürmüştü, değneğiyle bir köleyi döverken Likymnios aralarından koşmuştu; peşinden gelen birçok kişiyle birlikte Rodos'a sürgüne gitti, oraya yerleşti.²³⁶ Hyllos babasının emirleri uyarınca İole'yle evlendi, Heraklesoğullarının dönüşünde etkili olmaya çalıştı.

²³⁴ Heraklesoğullarının Peloponnesos'u ilk kuşatma girişimi için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 58. 1-4. Bu kuşatmadan genellikle geri dönüş diye söz edilir, çünkü babaları Herakles Boiotia'da Thebai'de doğmuş olsa da Mykene ve Tiryns'e atalarının krallığı, kendi asıl yurdu diye bakardı. Apollodoros'un burada kullandığı kelimeyi (κάθοδος) Yunanlı yazarlar hep sürgünden geri dönüş, özellikle Heraklesoğullarının geri dönüşü karşılığında kullanırlar. Bkz. örneğin Strabon, viii. 3. 30, par. 354, viii. 4. 1, par. 359, viii. 5. 5, par. 365, viii. 6. 10, par. 372, viii. 7. 1, par. 383, viii. 8. 5, par. 389, ix. 1. 7, par. 392, x. 2. 6, par. 451, xiii. 1. 3, par. 582, xiv. 2. 6, par. 653; Pausanias, iv. 3. 3., v. 6. 3. Tekabül eden κατέρχεσθαι "sürgünden dönmek" ve κατὰγειν "sürgünden geri getirmek" fiillerinin ikisini de Apollodoros bu anlamlarda kullanır. Bkz. ii. 7. 2 ve ii. 8. 2 ve 5. iii. 10. 5. Heraklesoğullarının, Dorlarla beraber Peloponnesos'a nihai geri dönüşünün tarihine Thukydides (i. 12. 3) Troia'nın alınmasının on sekizinci yılı der; Pausanias'a göre (iv. 3. 3) bu olaydan iki kuşak sonradır ki Thukydides'in hesabıyla epeyce örtüşür. Vellius Paternulus (i. 2. 1), tarih konusunda Thukydides'le hemfikirdir, biz daha çok tatmin olalım diye de Herakles'in tanrı mertebesine ulaşmasından yüz yirmi yıl sonra geri dönüşün vuku bulduğunu ekler.

²³⁵ Sicilyalı Diodoros Heraklesoğullarının vebadan sonra Attike'ye geri döndükleri konusunda hiçbir şey söylemez ama yenilmelerinden ve Hyllos'un İsthmos'ta ölümünden sonra Trikorythos'a çekildiklerini, elli yıl orada kaldıklarını kaydeder (iv. 58. 3 vd.). Trikorythos'un Marathon ovasının kuzey ucunda yer aldığını görmüştük (yk. bkz. ii. 8. 1'e not).

²³⁶ Tlepolemos'un cinayet işlemesi ve sürgüne gitmesi konusunda bkz. Homeros, *İlyada*, ii. 653-670, 662 ve bu dizelere geç dönemde yazılan yorum; Pindaros, *Olymp.* vii. 27 (50) vd.; Strabon, xiv. 2. 6, par. 653; Sicilyalı Diodoros, iv. 58. 7 vd. Pindaros'a göre, cinayet kaza eseri değildi, bir öfke nöbeti sırasında zeytin ağacından değnekle işlenmişti.

Delphoi'ye giderek nasıl döneceklerini sordu; tanrı, dönmek için üçüncü mahsulü beklemlerini söyledi. Fakat Hyllos üçüncü mahsulün üç yıl anlamına geldiğini sandı, bu süreyi bekledikten sonra, ordusuyla geri döndü²³⁷ [...], o tarihte Orestes oğlu Tisamenos Peloponnesos kralıydı.²³⁸ Peloponnesoslular başka bir zafer kazandılar, Aristomakhos²³⁹ öldürüldü. Kleodaios²⁴⁰ oğulları büyüdülerinde geri dönme konusunu kehanet merkezine danıştılar. Tanrı daha öncekiyle aynı yanıtı verince Temenos onu kınadı, kehanete itaat ettiklerinde başlarına felaket geldiğini söyledi. Fakat tanrı talihsizliklerinin sorumlusunun kendileri olduğunu, kehanetleri anlamadıklarını, zira "üçüncü mah-

²³⁷ Korinthos'un İsthmos yöresinde bir Peloponnesos ordusu onu karşıladı, burada yenildi, Tegea kralı Ekhemos tekte tek dövüşte onu öldürdü. Düşmanlarıyla yaptıkları anlaşmaya göre, Heraklesoğulları Attike'ye geri çekildiler, Peloponnesos'u elli yıl istila etmeye kalkışmadılar. Bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 58. 1-5; Pausanias, viii. 5. 1. Apollodoros buradaki boş yere bu olayları kaydetmiş olabilir.

²³⁸ Heraklesoğullarının bu kral zamanında geri döndüklerini ilk belirten Pausanias'tır (ii. 18. 7, iii. 1. 5; karş. iv. 3. 3) ama sonra bu görüşten vazgeçer (viii. 5. 1).

²³⁹ Herakles oğlu Hyllos (Pausanias, i. 35. 8) oğlu Kleodaios (Pausanias, iii. 15. 10) oğluydu bu Aristomakhos (Pausanias, ii. 7. 6). Aristomakhos Aristodemos, Temenos ve Kresphontes'in babasıydı (Pausanias, ii. 7, viii. 5. 6), bunlardan Temenos ve Kresphontes Heraklesoğullarıyla Dorlara Peloponnesos'u son kez istila etmelerinde ve ele geçirmelerinde yol gösterdi (Pausanias, ii. 18. 7, v. 3. 5 vd., v. 4. 1, viii. 5. 6, x. 38. 10). Karş. Herodotos, vi. 52, "Hyllos oğlu Kleodaios oğlu Aristomakhos oğlu Aristodemos" diyerek Aristodemos'un Herakles'in soyundan geldiğini kısaca belirtir. Bu durumda, geleneksel soyağacına göre, Peloponnesos'u ele geçirenler Herakles'in torunlarının torunlarıydı. Ele geçirenlerin babası Aristomakhos için Pausanias (ii. 7. 6) kehanetin anlamını yanlış anlayarak Peloponnesos'a dönme şansını kaçırdıklarını söyler. Anlaşılan bu, Apollodoros'un belirttiği (aş. bkz. n. 4) "dar alanlara" göndermedir.

²⁴⁰ Heyne'in belirttiği gibi, Kleodaios adının burada yanlış olduğu neredeyse kesindir, hatayı Apollodoros veya kopyacı yapmış olabilir. Zira Kleodaios Apollodoros'un, savaşta öldüğünü az önce belirttiği Aristomakhos'un babasıydı; sonucun kanıtlandığı gibi, burada Aristomakhos'un kardeşlerine değil, oğullarına, yani Peloponnesos'u ele geçiren Temenos'la Kresphontes'e gönderme yapılmaktadır. Karş. aşağıdaki not.

sul"le yeryüzünün mahsulünü değil, insan soyunun mahsulünü, dar alanlar kelimesiyle de İsthmos'un sağ tarafındaki geniş belli denizi kastettiği yanıtını verdi.²⁴¹ [Üç kuşak sonra Temenos, Kresphontes ve Aristodemos gemiler inşa ederek Peloponnesos'a yeni bir saldırıya hazırlanır- lar ama bir kâhini öldürdükleri için girişimleri başarısız- lığa uğrar, 2-3] Bunu duyunca Temenos ordu hazırlattı, Lokris'te gemiler inşa ettirdi, bu nedenle buraya Naupaktos adı verilmektedir.²⁴² Ordu oradayken Aristodemos yıldırım çarpması²⁴³ sonucunda öldü, Autesion kızı Ar- gia'dan doğan ikiz oğlu Eurysthenes'le Prokles kaldı.²⁴⁴ 3 Şu işe bakın, Naupaktos'ta ordunun da başına bir felaket geldi. Zira orada epeyce taşkınlık içinde kehanetlerde bu- lunan bir kâhin karşılarına çıktı, onu Peloponnesosluların

²⁴¹ Bu kehaneti kinik filozof Oinomaos kaydetmiş ve derlemiştir, tanrıların açıkladığı söylenen şeyde yanıtılınca, bütün kehanet mekanizmasının alay etmek ve halka saygısız davranmak olduğunu açığa vurmayı iş edinmişti. Bunu, Eusebios'un bazı seçkilerini koruduğu *Kehanetler Üzeri- ne* adlı kitabında yapmıştır. Aristomakhos kehanet merkezine başvurdu- ğunda ona "Tanrılar sana dar alanlar yoluyla zafer diyor" (*Νίκην σοι φαίνουσι θεοὶ δι' ὁδοῖο στενύγρων*) yanıtı verildiğini bunların birinden (Eusebios, *Praeparatio Evangelii*, v. 20) öğreniyoruz. Soruyu soran kişi bunu "Korinthos İsthmos'u yoluyla" anladı, böyle anlayınca Herakleso- ğulları İsthmos yoluyla Peloponnesos'a girmeye yeltendiler. Yanılma- lardan bıkan tanrı "dar alanlar" dediğinde aslında "geniş alanlar", yani Korinthos körfezinin ağzındaki denizi kast ettiğini açıkladı. Karş. K. O. Müller, *Die Dorier*², i. 58 vd., kehanetin "seviyeli karşılığını" aşağıdaki bir kısa bir uzun hece ölçüsüyle yazılmış iki dizelye yeniler: -

γενεᾶς γάρ, οὐ γῆς καρπὸν ἐξεῖπον τρίτον
καὶ τὴν στενυγρὰν αὐτὸν εὐρυγᾶτορα
-ἔχοντα κατὰ τὸν Ἰσθμὸν δεξιάν.

²⁴² Naupaktos, "gemi yapımı" demektir. Karş. Strabon, ix. 3. 7; Pausanias, iv. 26. 1, x. 38. 10.

²⁴³ Aristodemos Aristomakhos oğlu, Peloponnesos'u ele geçiren Teme- nos'la Kresphontes'in kardeşiydi (Pausanias, ii. 18. 7). Bazıları, kehanet merkezine danışmadığı için Apollon'un onu Delphoi'de öldürdüğünü, bazıları da Pylades'le Elektra'nın çocuklarının onu öldürdüğünü söyler (Pausanias, iii. 1. 6). Apollodoros bu iki hikâyeden birincisini açıkça benimser; akılcı Pausanias ikincisini tercih eder.

²⁴⁴ Karş. Herodotos, vi. 52.

orduyu bozmak için gönderdikleri büyücü sandılar. Herakles oğlu Antiokhos oğlu Phylas oğlu Hippotes kargı atarak onu vurup öldürdü.²⁴⁵ Bunun sonucunda deniz kuvveti donanmanın imha edilmesiyle yok oldu, kara kuvvetleri açlık çekti, ordu dağıldı. **[Heraklesoğulları on yıl sonra Oksylos'un önderliğinde Peloponnesos'u alırlar, kura çekerek aralarında bölüşürler, 3-5]** Temenos bu felaketle ilgili olarak kehanet merkezine danıştığında tanrı, bunları kâhinin²⁴⁶ yaptığını söyledi, onu öldüreni on yıllığına sürgüne göndermesini, Üç Gözlüyü rehber edinmesini emretti. Hippotes'i sürgüne gönderdiler, Üç Gözlüyü aramaya başladılar.²⁴⁷ Andraimon oğlu, tek gözlü atın üzerinde oturan (öbür gözünü ok çıkarmıştı) Oksylos'a rastladılar; bir cinayet nedeniyle Elis'e kaçmıştı, bir yıl geçtikten sonra oradan Aitolia'ya dönüyordu.²⁴⁸ Kehanetin anlamını keşfederek onu rehber edindiler. Düşmanla savaşa girdiklerinden ondan hem karada hem denizde yararlandılar, Orestes oğlu Tisamenos'u öldürdüler.²⁴⁹ Aigimios oğulları, müttefikleri Pamphylos'la Dymas da savaşa girdi.

4 Peloponnesos'un denetimini ele geçirince Zeus Babaya üç sunak yaptılar, buralarda kurban kestiler, kentler için kura çektiler. Kurada birinci çekiliş Argos, ikincisi Lakedaïmon, üçüncüsü Messene için yapılacaktı; bir su testisi

²⁴⁵ Kâhin Akarnaialı Karnos'tu: Dorlar kâhin öldürüldükten sonra ruhunu yatıştırmaya devam ettiler. Bkz. Pausanias, iii. 13. 4; Konon, *Narrationes*, 26; Theokritos, v. 83'e geç dönemde yazılan yorum.

²⁴⁶ Yani öldürülen adamın gazaba gelen ruhunun.

²⁴⁷ Bunu ve aşağıdakileri karş. Pausanias, v. 3. 5 vd.; Suidas, *Τριόφθαλμος* maddesi; Oksylos'u karş. Strabon, viii. 3. 33, par. 357. Pausanias Oksylos'a Haimon'un oğlu der.

²⁴⁸ Cinayetin kazara işlendiği söylenir; bir hikâyeye göre, kurban katilin kardeşiydi. Bkz. Pausanias, v. 37. Katilin bir yıllığına sürgün edilmesi için bkz. ii. 5. 11'e not.

²⁴⁹ Pausanias Tisamenos'un ölümüyle ilgili başka bir hikâye anlatır. Geri dönen Heraklesoğulları tarafından Lakedaïmon ve Argos'tan sürgün edilince kral Tisamenos'un orduyu Akhaia'ya yönlendirdiği, o tarihte Yunanistan'ın bu bölgesinde yaşayan İoniahlılarla savaştığını anlatır. Bkz. Pausanias, ii. 18. 8, vii. 1. 7 vd.

getirdiler, her bir testinin içine bir kura atmasına karar verildi. Aristodemos'un iki oğlu Prokles ve Eurysthenes'le Temenos testiye çakıl taşları attılar ama kendisine Messene'nin verilmesini isteyen Kresphontes bir parça toprak attı. Toprak suda ufalanınca diğer iki kura ister istemez üste çıkacaktı. Önce Temenos'un kurası, sonra Aristodemos'un oğullarının kuraları çekildi, ardından Kresphontes'e Messene çıktı.²⁵⁰ 5 Üzerinde kurban kestikleri sunaklarda işaretler bulunduğunu gördüler: Kurada Argos'u alanlar kara kurbağası, Lakedaimon'u alanlar yılan, Messene'yi alanlar tilki buldular.²⁵¹ Bu işaretler konusunda, kâhinler kara kurbağası bulanlar için kentte kalmanın daha iyi olduğunu (zira yaratığın yürüme gücü yoktu), yılan bulanların saldırılarda dehşet saçacaklarını, tilkiyi bulanların kurnaz olacaklarını söylediler.

[Temenos'la Kresphontes'in ölümü] Temenos, oğulları Agelaos, Eurypylos ve Kallias'ı elinin tersiyle itti, onların yerine kızı Hymetho'yla kocası Diphontes'e güvendi; bu nedenle, oğulları babalarını öldürmek için kiralık katiller tuttular.²⁵² Cinayet işlendikten sonra ordu krallığın Hymetho'yla²⁵³ Diphontes'e ait olduğuna karar verdi. Kresphontes Messene'de çok uzun süre hüküm sürmedi,

²⁵⁰ Kuraların çekilmesi ve Kresphontes'in Messenia'yı sağlama alma hilesi için bkz. Polyainos, *Strateg.* i. 6; Pausanias, iv. 3. 4 vd. Sophokles hileye değinir (*Aias*, 1282 vd., 1285'e geç dönemde yazılan yorum).

²⁵¹ Polygnotos'un Delphoi'deki ünlü resimlerinde ressam Sparta kralı Menelaos'u kalkarında yılan armasıyla resmetmişti. Bkz. Pausanias, x. 26. 3. Büyük Messene kahramanı Aristomenes'in Lakedaimonluların attığı çukurdan bir tilkinin yardımıyla kaçtığı söylenir. Bkz. Pausanias, iv. 18. 5 vd. Bir parça toprağın Argoslularla ilişkilendirilmesinin kanıtına Apollodoros'tan başka bir yerde rastladığımı hatırlamıyorum.

²⁵² Karş. Pausanias, ii. 19. 1, ii. 28. 2 vd., Hymetho'yla kocası Diphontes'in adlarında hemfikirdir ama Temenos oğullarının adlarına Kisos, Kerynes, Phalkes ve Agraios der.

²⁵³ Hymetho'nun mezarı Argos'tadır ama kardeşi Phalkes'in Epidauros yakınında onu kazara öldürdüğü söylenir, öldüğü yerde çok uzun zaman sonra zeytin ve başka ağaçların bulunduğu kutsal bir koruda ona tapılmıştır. Bkz. Pausanias, ii. 23. 3, ii. 28. 3-7.

iki oğlu onu öldürdü;²⁵⁴ gerçek Heraklesoğullarından Polyphontes tahta çıktı ve öldürülen adamın eşi Merope istemese de onunla evlendi.²⁵⁵ Fakat o da öldürüldü. Çünkü Merope üçüncü oğlunu doğurmuştu, adı Aipytos'tu, büyütsün diye babasına vermişti. Çocuk büyüyünce gizlice geri döndü, Polyphontes'i öldürdü, atalarının krallığını geri aldı.²⁵⁶

²⁵⁴ Karş. Pausanias, iv. 3. 7.

²⁵⁵ Karş. Hyginus, *Fab.* 137.

²⁵⁶ Pausanias, iv. 3. 7 vd. (Polyphontes'in adını vermez); Hyginus, *Fab.* 184. Hyginus'a göre, babasının katilinden intikam almak için yaşayan Kresphontes'in oğlunun adı Telephon'du. Merope, Aipytos ve Polyp-hontes'in bu hikâyesi, Matthew Arnold'un antik dönem tragedyasını taklit ettiği *Merope* tragedyasının temasıdır.

III. Kitap

IV. Agenor Ailesi (Europe)

I. [Agenor'un çocukları. Zeus Europe'yi kaçıır; onu geri getirmek için gönderilen Phoiniks, Kiliks, Kadmos ve Thasos Phoinike, Kilikia, Thrake ve Thasos'a yerleşir] 1 İnakhos ailesini gözden geçirdikten, Belos'tan Heraklesoğullarına kadar anlattıktan sonra, şimdi Agenor'un soyundan söz etmeliyiz. Dediğim gibi,¹ Libya'nın Poseidon'dan Belos ve Agenor adında iki oğlu vardı. Belos artık Mısır'da hüküm sürüyordu ve daha önce söz edilen çocukların babasıydı; ama Fenike'ye gitti, Telephassa'yla evlendi, kızı Europe, oğulları Kadmos, Phoiniks ve Kiliks doğdu.² Fakat

¹ Yk. bkz. ii. 1. 4

² Antik dönem yazarları Fenikelilerin, Kilikialıların ve Thebaililerin bu mitik atalarının soyağaçları konusunda farklı görüşlerdeydiler. Bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* ii. 178, iii. 1186'ya geç dönemde yazılan yorum. Geç dönem yorumcusunun bu pasajlarda farklı görüşlerini belirttiği otoriteler Hesiodos, Pherekydes, Asklepiades ve Antimakhos'tu. Moskhos (ii. 40 ve 42) Europe'nin annesinin Telephassa olduğu konusunda Apollodoros'la hemfikirdir ama babası konusunda farklı düşünür (aş. bkz.). Hyginus'a göre (*Fab.* 6 ve 178), Kadmos'la Europe'yi Agenor'a Telephassa değil, Argiope doğurmuştur. Euripides'e göre, Agenor'un üç oğlu vardı, Kiliks, Phoiniks ve Thasos. Bkz. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 6'ya geç dönemde yazılan yorum. Pausanias, Thasos konusunda hemfikirdir, Thasos yerlilerinin soyunun Fenikelilerden geldiğini, asıllarının izinin Agenor oğlu Thasos'a kadar sürüldüğünü söyler (Pausanias, v. 25. 12). Pausanias bunu söyleyerek, Fenikeli kolonicilerin Thasos'ta, tarihçinin bizzat gittiği harika altın madenlerini bulduklarını (Herodotos, vi. 46 vd.), adada Herakles'e bir sunak yaptıklarını söyleyen Herodotos'un (ii. 44) izinden gitmiştir. Herodotos da Kiliks'in Fenikeli Agenor oğlu olduğunu anlatır (vii. 91), Agenor oğlu Kadmos'un Thera adında bir Fenike kolonisi bıraktığını söyler (iv. 147). Sicilyalı Diodoros, Agenor oğlu Kadmos'un Rodos'ta bir Fenike kolonisi kurduğunu, kolonicilerin so-

bazıları Europe'nin Agenor'un değil, Phoiniks'in kızı olduğunu söyler.³ Zeus onu sevdi, evcil bir boğa kılığına girerek onu sırtına bindirdi, deniz yoluyla Girit'e götürdü.⁴

yundan gelenlerin Poseidon rahipliğini kalıtsal devam ettirdiklerini, Poseidon'a tapmayı Kadmos'un kurumsallaştırdığını belirtir (v. 59. 2 vd.). Rodos'ta Lindos Athena kutsal alanında üzerinde Fenike dilinde bir yazıt bulunan bir üçayağın yer aldığından da söz eder. Rodos'ta Lindos Athena tapınağının resmi kaydının bulunmasıyla bu ifade son yıllarda doğrulanmıştır. Zira mermer bir levhaya yazılmış bu kaydın girişi şöyledir: "Polyzalos'un Tarihlerinin dördüncü kitabında anlattığı gibi, Kadmos Fenike harfleriyle yazılmış tunç bir üçayak (adadı)." Bkz. Chr. Blinkenberg, *La Chronique du Temple Lindien* (Kopenhag, 1912), s. 324. Bu destanlardan vardığımız tek güvenilir sonuca göre, Yunanlılar Fenikelilerle Kilikialılar arasındaki kan bağının izini sürmüşler, bazı Yunan adalarıyla anayurdun bazı yerlerinde bir Fenike ögesi fark etmişlerdir. Mümkün görüldüğü gibi, Europe ayın inek şeklinde kişileşmesiye (bkz. *The Dying God*, s. 88), Agenor oğullarının kayıp kız kardeşlerini arayışlarını, onun gümüş boynuzlarıyla denize yansıdığını gördükleri aya doğru, batıya dümen kıran Fenikeli denizcilerin mitolojik hikâyesi olarak yorumlayabiliriz.

³ Homeros (*İlyada*, xiv. 321 vd.), Bakkhylides (xvi, 29 vd., par. 376, ed. Jebb) ve Moskhos'a (ii. 7) göre, Europe Phoiniks kızıydı. Homeros'un (*İlyada*, xii. 292) geç dönem yorumcusu da Europe'ye Phoiniks kızı der. Platon'un (*Timaios*, par. 24E) geç dönem yorumcusu Europe'ye Agenor, Phoiniks veya Tityos kızı der. Fakat bazıları Kadmos'un da Agenor değil, Phoiniks oğlu olduğunu söylemiştir (Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 1186'ya geç dönemde yazılan yorum).

⁴ Karş. Moskhos, ii. 77 vd.; Homeros, *İlyada*, xii. 292'ye geç dönemde yazılan yorum; Sicilyalı Diodoros, v. 78. 1; Lukianos, *Dial. Marin.* xv.; a.g.y., *De dea Syria*, 4; Ovidus, *Dönüşümler*, ii. 836 vd.; a.g.y., *Fasti*, v. 603 vd.; Hyginus, *Fab.* 178; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 47, 100 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 148; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 76). Zeus'la Europe mitinin işaret ettiği Fenike'yle Girit arasındaki bağlantıyı Gazze'de Marnas adlı tanrıya tapılması doğrular, bu tanrıyı halk Girit tanrısı Zeus'la özdeşleştirdi. Adının, Girit dilinde "bakire" anlamına gelen *marnadan* geldiği düşünüldü; öyle ki G. F. Hill'in belirttiği gibi, *marnas* "delikanlı" anlamına da gelebilirdi. Kente de Minos'un adıyla Minoa denirdi. Bkz. Bizanslı Stephanos, Γάλα madde. Gazze'de M. S. 402'ye kadar "Girit tanrısı Zeus'a", Marnas'a tapma devam etti, en sonunda yasaklandı ve Marnion kutsal alanı yıkıldı. Bkz. Marcus Diaconus, *Life of Porphyry, Bishop of Gaza*, 64-71, s. 73-82, G. F. Hill çevirisi (Oxford, 1913). Marnas'a yağmurun efendisi diye bakıldığı-

Zeus burada onunla yattı, Europe Minos, Sarpedon ve Rhadamanthys'i doğurdu;⁵ fakat Homeros'a göre, Sarpedon Zeus'la Bellerophontes kızı Laodamia'nın oğluydu.⁶ Europe ortadan kaybolunca babası Agenor oğullarını onu aramaya gönderdi, Europe'yi buluncaya kadar dönmemelelerini söyledi. Annesi Telephassa, Poseidon'un veya Pherekydes'e göre Kiliks oğlu Thasos⁷ onlarla birlikte Europe'yi aramaya gitti. Fakat gayretle aradıktan sonra Europe'yi bulamadılar, eve dönme düşüncesinden vazgeçtiler, farklı yerlere yerleştiler; Phoiniks Fenike'ye yerleşti, Kiliks Fenike yakınına yerleşerek Pyramos ırmağı yakınında egemenliği altına aldığı bütün ülkeye Kilikia adını verdi; Kadmos'la Telephassa Thrake'ye yerleşti; Thasos da benzer şekilde, Thrake açıklarında bir adada Thasos kentini kurdu, oraya yerleşti.⁸

[Europe'nin çocukları: Minos, Sarpedon, Rhadamanthys (Miletos)] 2 Girit hükümdarı Asterios Europe ile evlendi, onun çocuklarını büyüttü.⁹ Fakat çocuklar büyüyünce birbirleriyle kavga ettiler; zira Kleokhos kızı Aria'yla Apollon'un oğlu Miletos'a aşık olmuşlardı.¹⁰ Genç, Sarpedon'a daha yakın davrandığından, Minos savaşa gitti, zafer kazandı, diğerleri kaçtılar. Miletos Karia'ya

nı, kuraklık zamanında ona dua edildiğini, sunular sunulduğunu bu eserden öğreniyoruz (böl. 19, s. 24). Tanrı ve Girit'le ilişkisi için bkz. G. F. Hill'in çevirisinin girişi, s. xxxii-xxxviii.

⁵ Karş. Homeros, *İlyada*, xii. 292'ye geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 178.

⁶ Homeros, *İlyada*, ii. 198 vd.

⁷ Bazı yazarlara göre, Thasos Agenor oğluydu. Yk. bkz. s. 209'daki not.

⁸ Apollodoros muhtemelen, Thasos'un Thasos adasında koloni kurduğunu kastediyordu. Metin bozulmuş olabilir. Thasos'ta Fenikelilerin izleri konusunda yk. bkz. s. 209'daki not.

⁹ Karş. Homeros, *İlyada*, xii. 292'ye geç dönemde yazılan yorum; Sicilyalı Diodoros, iv. 60. 3 (kralın adına Asterios der). Asterion'un veya Asterios'un Girit mitolojisindeki yeri için bkz. A. B. Cook, *Zeus*, i. 543 vd.

¹⁰ Aşağıdaki Miletos'un kuruluşuyla ilgili destanı karşı. Antoninus Liberalis, *Transform.* 30; Pausanias, vii. 2. 5; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 186'ya geç dönemde yazılan yorum.

geldi, burada kendi adını verdiği Miletos kentini kurdu; Sarpedon, topraktan hisse karşılığında Lykialılarla savaşan Kiliks'le ittifak yaptı, Lykia kralı oldu.¹¹ Zeus ona üç kuşaklık ömür ayrıcalığı verdi. Fakat bazıları onların Zeus'la Kassiepia'nın oğlu Atymnios'u sevdiklerini, onun için kavga ettiklerini söyler. Rhadamanthys adalılara yasalar yaptı¹² ama sonra Boiotia'ya kaçtı, Alkmene'yle evlendi;¹³ dünyadan ayrıldığından bu yana Hades'te Minos'la beraber yargıçlık görevi yapmaktadır, Girit'te oturan Minos yasalar çıkardı, Güneş'le Perseis'in kızı Pasiphae'yle¹⁴ evlendi; fakat Asklepiades, onun eşinin Asterios kızı Krete olduğunu söyler. Ondan oğulları, yani Katreus,¹⁵ Deukalion, Glaukos ve Androgeus ile kızları Akalle, Ksendike, Ariadne, Phaidra doğdu; nypmhe Paria'dan ise Eurymedon, Nephalion, Khryses ve Philolaos; Deksithea'dan da Euksanthios doğdu.

[Europe'nin kocası Asterios ölünce Minos Girit tahtına geçer. Poseidon'un denizden gönderdiği boğanın aşkıyla yanıp tutuşan Pasiphae, Minotauros'u doğurur] 3 Asterios çocuğu olmadan ölünce Minos Girit'te hüküm sürmek istedi ama isteğine karşı çıkıldı. Bu durumda, krallığı tanrıların kendisine verdiğini iddia etti, bunu kanıtlamak için

¹¹ Karş. Herodotos, i. 173; Sicilyalı Diodoros, v. 79. 3; Strabon, xii. 8. 5, par. 573; Pausanias, vii. 3. 7. Lykia'da Sarpedon'a kahraman diye tapılırdı. Bkz. W. Dittenberger, *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae*, S. 552 (C. ii. s. 231).

¹² Karş. Sicilyalı Diodoros, v. 79. 1 vd.

¹³ Yk. bkz. ii. 4. 11 not.

¹⁴ Güneş'in kızı; karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 999; Pausanias, iii. 26. 1, v. 25. 9; Antoninus Liberalis, *Transform.* 41; *Mythographi Graeci*, ed. Westermann, *Appendix Narrationum*, par. 379; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 736. Pausanias Pasiphae'yi ay olarak yorumlamış (iii. 26. 1), bazı modern bilim insanları bu yorumu benimsemiştir. Minos'la Pasiphae'nin evliliği konusunda Girit gelenekleri, kralla kraliçenin Güneş'le Ay'ı temsil ederek her sekiz yılda bir yaptığı evlilik ritüeline işaret eder. Bkz. *The Dying God*, s. 70 vd.; A. B. Cook, *Zeus*, i. 521 vd. (Europe'nin aslında Girit'in, yıllık bitki örtüsünden sorumlu Yer tanrıçası olduğunu belirtir.)

¹⁵ Karş. Pausanias, viii. 53. 4.

dua ettiği her şeyin gerçekleşeceğini söyledi. Poseidon'a kurban kesti, bir boğa derinlerden çıkıp gelsin diye dua etti, çıkıp geldiğinde kurban edeceğine söz verdi. Poseidon ona gerçekten güzel bir boğa gönderdi, Minos krallığı aldı ama boğayı da sürüsüne kattı, yerine başka boğa kurban etti.¹⁶ Denizlerde egemenliği ilk Minos ele geçirdi, neredeyse tek mil adaları yönetimi altına aldı.¹⁷ Fakat boğayı kurban etmemesine kızan Poseidon hayvanı vahşileştirdi, Pasiphae'nin ona arzu duymasını sağladı.¹⁸ Boğaya duyduğu aşkından, cinayet işlediği için Atina'dan sürülen mimar Daidalos'tan yardım istedi.¹⁹ Daidalos tahtadan tekerlekli bir inek yaptı, içini oydu, bir ineğin yüzdüğü derisini etrafına dikti, boğanın her zaman otladığı çayıra bıraktı. Pasiphae onun içine girdi; boğa geldi, gerçek bir inekmiş gibi onunla çiftleşti. Minotauros adı verilen Asterios'u doğurdu. Asterios boğa yüzlüydü ama diğer her yanı ile insandı; birtakım kehanetler uyarınca Minos onu kapattı; Labyrinthos'ta sakladı. Daidalos'un yaptığı Labyrinthos "girift dönemeçlerin dışarıya çıkış yolunu karmakarışık ettiği" bir odaydı.²⁰ Minotauros, Androgeus,

¹⁶ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 77. 2; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 479 vd. (anlaşılan, Apollodoros'un izinden gitmiştir); Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* v. 431'i üzerine, ona göre, boğayı Poseidon değil, İüpiter (Zeus) göndermiştir.

¹⁷ Herodotos, i. 171; Thukydides, i. 4 ve 8.

¹⁸ Anlaşılan, Apollodoros burada Euripides'in izinden gider, *Giritliler* adlı dramasının fragmanında Euripides, Pasiphae'nin, boğayı deniz tanrısına kurban etmeyerek sözünden dönen kocası Minos'un saygısızlığını cezalandırmak için Poseidon'un, boğaya bir tür delilik halinde tutku duymasına yol açtığı için af dilediğini anlatır. Bkz. W. Schubert ve U. von Wilamowitz-Moellendorf, *Griechische Dichterfragmente*, ii. (Berlin, 1907), s. 74 vd.

¹⁹ Aş. bkz. iii. 15. 8.

²⁰ Anlaşılan, Yunanca aslında bu kelimeler bir şiirden, muhtemelen bir tragedyadan – belki de birkaç fragmanı günümüze gelen *Daidalos* tragedyasından alıntıdır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 167 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i, s. 110 vd. Minotauros ve Labyrinthosu karşı. Sicilyalı Diodoros, iv. 77. 1-5;

Phaedra ve Ariadne'yi daha sonra Theseus'un hikâyesinde anlatacağım.²¹

[Minos torunu Althaimenes kız kardeşi Apemosyne'le birlikte Rodos'a yerleşir ve babası Katreus'u istemeden öldürür] II. 1 Fakat Minos oğlu Katreus'un Aerope, Klymene ve Apemosyne adında üç kızıyla Althaimenes adında bir oğlu vardı.²² Katreus kehanet merkezine yaşamının nasıl sona ereceğini sorduğunda tanrı ona çocuklarının birinin elinden öleceğini söyledi. Katreus kehaneti gizledi ama Althaimenes bunları duydu, baba katili olma korkusuyla, kız kardeşi Apemosyne'yi de alarak Girit'ten gitti, Rodos'ta bir yere geldi, mülkiyetini ele geçirerek buraya Kretinia dedi. Atabyrion denen dağa çıkınca çevredeki adaları gördü; Girit gözüne çarptı, atalarının tanrıları ansızın aklına gelince Atabyrion Zeus sunağını yaptı.²³ Ama

Plutarkhos, *Theseus*, 15 vd.; Hyginus, *Fab* 40; Lactantius Placidus, Statius'un *Achill*. 192'si üzerine. Pasiphae ile boğanın aşkı için bkz. Euripides, *Hippolytus*. 887'ye geç dönemde yazılan yorum; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 479 vd.; Vergilius, *Sığırtmaç Türküleri*, vi. 45 vd.; Ovidus, *Ars Amator*, i. 289 vd.

²¹ Aş. bkz. iii. 15. 7-9; *Epitome*, i. 7-11.

²² Sicilyalı Diodoros Althaimenes'in istemeden baba katili oluşunun trajik hikâyesini benzer şekilde anlatır, v. 59. 1-4, baba ve kardeş katiline Rodos'ta daha sonra kahraman diye tapıldığını söyler.

²³ Atabyrion Zeus ve Rodos'un en yüksek dağı olan Atabyrion, Atabyrum veya Atabyris dağındaki Zeus kutsal alanı için bkz. Pindaros, *Olymp*. vii. 87 (159) vd.; Polybios, vii. 27. 7, ed. L. Dindorf; Appianos, *Bell. Mithridat*. 26; Strabon, xiv. 2. 12, par. 655; Sicilyalı Diodoros, v. 59. 2; Lactantius, *Divin. Institut*. i. 22. Sicilyalı Diodoros yüksek bir tepeyi taçlandıran kutsal alanın kendi zamanına kadar hayli saygı gördüğünü, buradan Girit adasının uzaktan görüldüğünü anlatır. En yüksek tepeden biraz daha alçak olanının üzerinde gri kireç taşından yapılmış tapınağın bazı iri kalıntılarının hâlâ durdurduğunu söyler. Bkz. H. F. Tozer, *The Islands of the Aegean* (Oxford, 1890), s. 220 vd.; Cecil Torr, *Rhodes in Ancient Times* (Cambridge, 1885), s. 1. 75. Anlaşılan, Atabyrion Zeus'a boğa olarak tapılmıştı; zira dağın üzerinde bulunan tunç sığır heykellerinin devletin başına kötülük gelirken böğürdüğü söylenir, küçük tunç boğa heykelleri dağda ara sıra hâlâ görülmektedir. Bkz. I. Tzetzes, *Chiliades*, iv. 390 vd.; Pindaros, *Olymp*. vii. 87 (159)'a geç dönemde yazılan yorum; Cecil Torr, *a.g.e.*, 76, Lev. 4. Ayrıca, adada bulunan Yunanca yazıtlardan,

çok geçmeden kardeş katili oldu. Zira Hermes Apemosyne'ye âşık oldu, Apemosyne ondan kaçtığında Hermes onu yakalayamadı, çünkü Apemosyne'nin ayağı ondan tezdi, Hermes yola taze deriler yaydı, Apemosyne pınardan dönerken ayağı kaydı, Hermes ona tecavüz etti. Apemosyne başına gelenleri kardeşine anlattı ama Althaimenes tanrıyı yalnızca bir bahane sayarak kardeşine vurdu, ölümüne yol açtı. 2 Katreus, Aerope'yle Klymene'yi yabancı ülkelerde satsın diye Nauplios'a verdi; bu ikisinden Aerope Plisthenes'le evlendi, Agememnon'la Menelaos'u dünyaya getirdi; Klymene Nauplios'un eşi oldu; Oiaks'la Palamedes'i doğurdu. Fakat sonra yaşlılığın pençesine düşen Katreus krallığı oğlu Althaimenes'e vermek istedi, bu amaçla Rodos'a gitti. Kahramanlarla birlikte adanın ıssız bir yerinde gemiden inince onları yağmaya gelmiş korsanlar sanan sığır çobanları onun peşine düştü. Onlara doğrusunu söyledi ama köpeklerin havlamasından onu duyamadılar, onu taşlarlarken Althaimenes geldi, onun Katreus olduğunu bilmeden mızrağını atarak öldürdü. Sonradan doğruyu öğrendiğinde duasına yanıt olarak bir boşluğun içinde yutulup yok oldu.

[Minos oğlu Glaukos, ölümü ve dirilişi (kâhin Polyidos)] III. 1 Deukalion'un İdomenus ve Krete'yle birlikte

adını tanrıdan alan *Atabyrialılar* din birliğinin bulunduğunu öğreniyoruz; bu yazıtlardan birinde (No. 31) tanrıya öküz veya boğa (τὸν βοῦν) adandığı kaydedilmiştir. Bkz. *Inscriptiones Graecae Insularum Rhodi, Chalcis, Carpathi, cum Saro Casi*, ed. F. Hiller de Gaertringen (Berlin, 1895), S. 31, 161, 891. Bu şekilde adanan öküzler, hayvanların, muhtemelen adada bulunanlar gibi, tunç heykelcikleriydi, gerçi Dittenberger bunların kurban edilen canlı öküzler olduğunu düşünüyordu. Bkz. Dittenberger'in tezi, *De sacris Rhodiorum Commentatio altera* (Halle, 1887), s. vii. vd. Atabyrion Zeus'una tapınma Fenike kökenli olabilirdi, zira Rodos'ta bir Fenike kolonisi bulunduğunu görmüştük (yk. bkz. iii. 1. 1 not), Atabyrion adının Sami dilinden geldiğini, İbranice karşılığının Tabor olduğuna inanılır. Bkz. *Encyclopaedia Biblica*, "Tabor" maddesi, C. viii. 4881 vd. Karş. A. B. Cook, *Zeus*, i. 642 vd.

Molos adlı bir piçi oldu.²⁴ Fakat Glaukos henüz küçük bir çocukken fare kovalarken bal küpüne düşüp boğuldu.²⁵ O, yitip gittikten sonra Minos iyice arayıp soruşturdu, onu nerede bulacağını kâhinlere danıştı. Kuretesler ona, sürüsünde üç renkli bir inek bulunduğunu, ineğin rengini en iyi tanımlayabilenin oğlunu hayata döndürebileceğini söyledi.²⁶ Kâhinler toplandığında Koiranos oğlu Polyidos ineğin rengini böğürtlen meyvesiyle kıyasladı, çocuğu aramak zorunda kalınca onu bir tür kehanetle buldu.²⁷ Fakat Minos çocuğu hayata döndürmesi gerektiğini belirterek onu cesetle beraber kapattı. Polyidos büyük bir şaşkınlığa kapıldığında cesede doğru giden bir yılan gördü. Ceset zarar görürse kendisinin öldürüleceği korkusuyla taş atıp yılanı öldürdü.²⁸ Fakat bir yılan daha geldi, önceki yılanı ölmüş görünce gitti, sonra yine geldi, getirdiği otu diğerinin leşinin tam üzerine bıraktı; leşin üzerine bıraktığı ot çok geçmeden ölü yılanı hayata döndürdü. Bunu görünce şaşırان Polyidos aynı otu Glaukos'un cesedine uyguladı,

²⁴ Karş. Sicilyalı Diodoros, v. 79. 4.

²⁵ Glaukos, Minos'la Pasiphae'nin oğluydu. Yk. bkz. iii. 1. 2. Bu ölüp dirilme için bkz. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 811; Apostolios, *Cent.* v. 48; Palaiphatos, *De incredib.* 27; Hyginus, *Fab* 136; a.g.y. *Astronom.* ii. 14. Sophokles ve Euripides bu konuda birer tragedya yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 216 vd., 558 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii., s. 56 vd.

²⁶ İneğin veya buzağının (Hyginus böyle der) günde iki defa veya her dört saatte bir renk değiştirdiği, önce beyaza, sonra kırmızıya, sonra da siyaha döndüğü söylenirdi. Kâhin Polyidos hayvanın rengini önce beyaz, sonra kırmızı, en sonunda siyaha dönen olgun dutla kıyaslar. Bkz. Hyginus, *Fab.* 136; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 811; Athenaios'un alıntı yaptığı Sophokles, ii. 36, par. 51D, ve Bekker, *Anecdota Graeca*, i. par. 361, sat. 20 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 60, frag. 395.

²⁷ Bir şarap mahzenine tüneyen ve arıları kaçırtan bir baykuşu gözlemleyerek boğulan çocuğu bulduğu söylenir. Bkz. Hyginus, *Fab.* 136. Karş. Aelianus, *Nat. Anim.* v. 2, anlaşılan, Hyginus burada Euripides'in *Polyidos* tragedyasının izinden gitmiştir.

²⁸ Bekker'in metne yaptığı düzeltme kabul edilirse.

ölmüş çocuğu diriltti.²⁹ 2 Minos artık oğluna kavuşmuştu ama Glaukos'a kehanet sanatını öğretinceye kadar Polyidos'un Argos'a gitmesine izin vermedi. Polyidos bu zorlama üzerine ona bunu öğretti, Argos'a dönerken Glaukos'a ağzına tükürmesini söyledi. Glaukos tükürdü, kehanet sanatını unuttu.³⁰ Europe'nin soyundan gelenleri bu kadar anlatmak yeter.

²⁹ Başka bir hikâyeye göre, Glaukos'u Asklepios diriltmiştir. Aş. bkz. iii. 10. 3; Pindaros, *Pyth.* iii. 54 (96)'ya geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 49; a.g.y., *Astronom.* ii. 14. Tonga geleneğinde ölen bir çocuk, cesedi belli bir ağacın yapraklarıyla örtülerek hayata döndürülür. Bkz. Père Reiter, "Traditions Tonguiennes", *Anthropos*, xii-xiii. (1917-1918), s. 1036 vd.; ve Ek, "Glaukos'un Dirilişi".

³⁰ Cassandra, Apollon'un bahsettiği kâhinlik armağanı karşılığında ona sevgi göstermeyi kabul etmeyince, Apollon'un onun ağzına tükürdüğü, böylece, kehanette bulunduğu doğrulara kimseyi ikna edememesine yol açtığı söylenir. Bkz. Servius, Vergilius'un *Aineias.* ii. 247'si üzerine. Tükürmeyle ilgili antik dönem batıl inançları için bkz. Plinius, *Doğa Tarihi* xxviii. 35 vd.; C. de Mensignac, *Recherches Ethnographiques sur la Salive et le Crachat* (Bordeaux, 1892) s. 41 vd.

V. Agenor Ailesi (Kadmos)

IV. [Bir ineğin peşine takılan Kadmos Thebai'ye varır, Ares'in ejderini öldürür, Yer'den doğan kardeşleri yener, 1-2] 1 Telephassa öldüğünde Kadmos onu gömdü, Thrakelilerin konukseverlik gösterip onu ağırlamasından sonra Europe'yi aramak için Delphoi'ye geldi. Tanrı ona Europe'den yana endişelenmemesini, bir ineğin ona yol göstereceğini, ineğin yorgunluktan yığıldığı yerde bir kent kurmasını söyledi.¹ Böyle bir kehanet aldıktan sonra Phokis'e gitti; sonra Pelagon'un sürüsünden bir ineğe rastladı, onun peşinden gitti. Boiotia'yı geçtikten sonra inek, şimdi Thebai kentinin bulunduğu yere çöktü. İneği Athena'ya kurban etmek istedi, bazı arkadaşlarını Ares pınarından su çekmeye gönderdi. Fakat bazılarının Ares'in dölü dedikleri bir ejder pınarı koruyordu, gönderilenlerin çoğunu telef etti. Öfkeye kapılan Kadmos ejderi öldürdü, Athena'nın tavsiyesiyle dişlerini ekti. Dişler ekildiğinde, yerden Spar-

¹ Kadmos'un Thebai'yi kurmasının hikâyesini karş. Pausanias, ix. 12. 1 vd., ix. 19. 4; Homeros, *İlyada*, ii. 494'e geç dönemde yazılan yorum; Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 638'e geç dönemde yazılan yorum (kehaneti uzun uzadıya alıntılar); Aiskhylos, *Thebai'ye Karşı Yediler*, 496'ya geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 178; Ovidus, *Dönüşümler*, iii. 6 vd. Homeros'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusu Apollodoros'la neredeyse kelimesi kelimesine hemfikirdir, Hellanikos'un *Boiotica'sı*nu ve Apollodoros'un üçüncü kitabını otorite kabul ettiğini söyler. Bu durumda, bu hikâyede Apollodoros'un Hellanikos'un izinden gittiğini düşünebiliriz. Pausanias'a göre, Kadmos'un peşinden gittiği inek her bir yanında dolunayı andıran bir iz taşıyordu; Hyginus basitçe, ineğin yan tarafında ay işareti bulunduğunu söyler. Varro (*Rerum rusticarum*, iii. 1) Boiotia'daki Thebai'nin dünyanın en eski kenti olduğunu, büyük tufandan önce kral Ogyges'in onu kurduğunu söyler. Kentin çok eski olduğuna dair geleneği yakın zaman önce yerleşim yerinde bulunan birçok Mykene kalıntısı doğrulamıştır. Bkz. A. D. Kerampoullou, *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον* (Atina, 1917), s. 1 vd.

ti² denen silahlı adamlar fıskırdı. Bunların bazıısı rastgele birbiriyle dalaştı, bazıısı bilmeden birbirini öldürdü. Fakat Pherekydes, Kadmos yerden çıkan silahlı adamları görünce onlara taş yağdırdı, onlar da kendilerinin birbirlerine taş attıklarını sanarak birbirleriyle dövüştüler, der. Yine de beşi yaşadı: Ekhion, Udaïos, Khthonios, Hyperenor ve Peloros.³ 2 Fakat Kadmos işlediği cinayetin kefareti olarak Ares'e sonsuz yıl hizmet etti; o tarihte yıl bizim hesabımıza göre sekiz yıla denkti.⁴

Cezası bittikten sonra Athena Kadmos'u kral yaptı. Zeus da onu Aphrodite'yle Ares'in kızı Harmonia'yla evlendirdi. Bütün tanrılar gökten indi, Kadmia'da şölen yaparak düğünü övgülerle kutladılar.⁵ Kadmos Harmonia'ya bir giysi ve Hephaistos'un yaptığı bir gerdanlık verdi, bazıları gerdanlığı Kadmos'a Hephaistos'un ama Pherekydes Europe'nin verdiğini söyler, Europe'ye de onu Zeus vermiş-

² Yani "ekilmiş". Karş. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 939 vd. Ejderin dişlerinin ekilmesi hikâyesi için bkz. Pausanias, ix. 10. 1; Homeros, *İlyada*, ii. 494'e geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 178; Ovidus, *Dönüşümler*, iii. 26-130. Benzer şekilde, İason Kolkhis'te Athena'dan aldığı ejder dişlerinin bazıısını ekti, dişlerden, birbiriyle dövüşen silahlı adamlar fıskırdı. Bkz. Apollodoros, i. 9. 23. Thebai'de ejderin koruduğu pınar için bkz. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 930 vd.; Pausanias, ix. 10. 5 ve benim notum. Pınarları ejderlerin veya yılanların koruduğu yaygın bir batıl inançtı. Karş. *The Magic Art and the Evolution of Kings*, ii. 155 vd.

³ Pausanias (ix. 5. 3), Rodoslu Apollonios'un (*Argon.* iii. 1179) geç dönem yorumcusu ve Hyginus (*Fab.* 179) da sağ kalan Spartilerin adlarını aynı şekilde verir. Pherekydes'in de aynı adları verdiğini Apollonios'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusundan öğreniyoruz, gerçi bunu Apollodoros'un bu pasajda yazara gönderme yapmasından da çıkarabiliriz. Ovidus (*Dönüşümler*, iii. 126) beşinin yaşadığından söz eder ama yalnızca birinin adını (Ekhion) verir.

⁴ "Sonsuz yıl" muhtemelen eski sekiz yıllık döngüye göndermedir, bu konu ve katilin sürgün süresi için bak. ii. 5. 11 not.

⁵ Kadmos'la Harmonia'nın düğünü için bkz. Pindaros, *Pyth.* iii. 88 (157 vd.; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 822 vd.; Theognis, 15-18; Sicilyalı Diodoros, iv. 2. 1, v. 48, v. 49. 1; Pausanias, iii. 18. 12, ix. 12. 3; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 101 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 78, geline Hermiona der).

ti.⁶ [Kadmos'la Harmonia'nın çocukları Autonoe, İno, Semele, Agave, Polydoros. Semele ve Zeus. Dionysos'un doğumu ve büyümesi (Athamas, İno ve Melikertes), 2-3] Kadmos'un kızları Autonoe, İno, Semele, Agave ve oğlu Polydoros dünyaya geldi.⁷ İno Athamas'la, Autonoe Aristaaios'la, Agave Ekhion'la evlendi. 3 Fakat Zeus Semele'ye âşık oldu, Hera'nın haberi olmadan onunla yattı.⁸ Semele ne zaman isterse Zeus onunla yatmayı kabul etmişti, Hera kandırınca Semele, Zeus'tan, Hera'ya kur yapmaya nasıl gittiyse kendisine de öyle gelmesini istedi. Reddedemeyen Zeus onun yatak odasına şimşek ve gök gürlemesi eşliğinde arabasıyla geldi, yıldırım yağdırdı. Fakat Semele korkudan öldü, Zeus onun karnından çıkan altı aylık çocuğu⁹ yıldırımın çıkardığı ateşten aldı, kendi baldırına dikti. Se-

⁶ Başka bir hikâyeye göre, bu altın gerdanlığı Aphrodite Kadmos'a veya Harmonia'ya vermiştir. Bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 5; Pindaros, *Pyth.* iii. 94 (167)'ye geç dönemde yazılan yorum; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 71'e geç dönemde yazılan yorum. Fakat başka bir hikâyeye göre de gerdanlığı ve giysiyi Athena vermiştir. Bkz. Sicilyalı Diodoros, v. 49. 1. İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı (78. bkz. önceki not) gerdanlığı Minerva'nın (Athena) teşvikiyle Vulcanus'un (Hephaistos) yaptığını, düğünde Harmonia'ya kendisinin verdiğini söyler.

⁷ Karş. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 975-978; Sicilyalı Diodoros, iv. 2. 1. Kızları Semele ve İno'yu karş. Pindaros, *Olymp.* ii. 22 (38) vd.

⁸ Zeus'la Semele'nin aşkı ve Dionysos'un doğumu için bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 940-942; Euripides, *Bakkhalar*, 1 vd., 242 vd., 286 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 2. 2 vd., v. 52. 2; Philostratos, *Imag.* i. 13; Pausanias, iii. 24. 3, ix. 5. 2; Homeros, *İlyada*, xiv. 325'ün geç dönem yorumcusu (adını vermeden Apollodoros'u kopya eder); Pindaros, *Olymp.* ii. 25 (44); Lukianos, *Dial. deorum.* ix.; Nonnos ve Niketas, Westermann'ın *Mythographi Graeci, Appendix Narrationum* eseri içinde lxxi. par. 385; Ovidius, *Dönüşümler*, iii. 259 vd.; Hyginus, *Fab.* 167 ve 179; Fulgentius, *Mytholog.* ii. 15; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* i. 12'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 38 vd., 102 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 120; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 79).

⁹ Homeros, *İlyada*, xiv. 325'in geç dönem yorumcusu bebek Dionysos'u böyle anlatır, Euripides'in *Bakkhalar*'ında gönderme yapmasına rağmen Apollodoros'tan kopya etmiş olabilir. Fakat Lukianos (*Dial. deorum.* ix. 2.) ve Nonnos (Westermann'ın *Mythographi Graeci, Appendix Narrationum* eseri içinde par. 385) bebeğin yedi aylık doğduğunu yazar.

mele ölünce Kadmos'un öbür kızları, Semele'nin bir ölüm-lüyle yattığı, Zeus'u yalan yere suçladığı, bu nedenle yıldırımla kavrulduğu haberini yaydılar. Fakat zamanı gelince Zeus dikeşleri söktü, Dionysos'u doğurdu, onu Hermes'e emanet etti. Hermes Dionysos'u İno'yla Athamas'a götürdü, onu kız gibi yetiştirsinler diye onları ikna etti.¹⁰ Hera onları delirtti, Athamas en büyük oğlu Learkhos'u geyik sanarak avda öldürdü.¹¹ İno, Melikertes'i kaynayan kazana attı,¹² içindeki ölü çocukla birlikte kazanı denize fırlattı. Ona Leukothoe, çocuğa da Palaimon denirdi, bu adları onlara gemiciler vermişti; zira fırtınaya tutulan gemicilere yardım ederlerdi.¹³ Sisypheos, Melikertes'in onuruna İsthmos oyunlarını başlattı.¹⁴ Fakat Zeus Dionysos'u oğla-

¹⁰ Akhilleus'un gençken Skyros kralı Lykomedes'in sarayında kız gibi giyindiğini söylenir. Aş. bkz. iii. 13. 8 not. Bu gelenekler, erkek çocukların nazardan korumak için kız gibi giydirildiği eski bir göreneğin kalıntılarını belirtebilir. Bkz. benim makalem "The Youth of Achilles", *The Classical Review*, vii. (1893). s. 292 vd. ve Pausanias, i. 22. 6'ya notum.

¹¹ Karş. Pausanias, i. 44. 7, ix. 34. 7; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 229; Homeros, *Odysseia*, v. 334'e geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 2 ve 4; Ovidus, *Fasti*, vi. 489 vd.; a.g.y. *Dönüşümler*, iv. 512 vd.; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* 1. 12'si üzerine; Servius, Vergilius'un *Aineias*. v. 241'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 102 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 79).

¹² Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 229; Pindaros, *Isthm.*, *Argum.* par. 514'e geç dönemde yazılan yorum, ed. Boeckh.

¹³ İno ve Melikertes için ayrıca bkz. Pausanias, i. 42. 6, i. 44. 7 vd.; ii. 1. 3, iv. 34. 4; Zenobius, *Cent.* iv. 38; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 107, 229-231; Homeros, *İlyada*, viii. 86 ve *Odysseia*, v. 334'e geç dönemde yazılan yorum; Euripides *Medea*, 1284; Hyginus, *Fab.*, 2 ve 4; Ovidus, *Dönüşümler*, iv. 519-542; a.g.y., *Fasti*, vi. 491 vd.; Servius, Vergilius'un *Aineias*. v. 241'i üzerine, Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* i. 12'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 102 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 79).

¹⁴ Melikertes'in onuruna İsthmos oyunlarının başlatılması için bkz. Pausanias, i. 44. 8, ii. 1. 3; Pindaros, *Isthm. Argum.*, par. 514, 515'e geç dönemde yazılan yorum, ed. Boeckh; Euripides, *Medea*, 1284'e geç dönemde yazılan yorum; İskenderiyeli Klemes, *Protrept.* ii. 34, par. 34, ed. Potter; Zenobius, *Cent.* iv. 38; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 107, 229-231; Hyginus, *Fab.* 2.

ğa dönüştürerek Hera'nın öfkesinden kurtardı,¹⁵ Hermes onu aldı, Asya'da Nysa kentinde oturan nymphelere götürdü, Zeus daha sonra onları yıldızlara dönüştürdü, Hyadlar adını verdi.¹⁶

[Autonoe oğlu Aktaion ve köpekleri] 4 Autone'yle Aristaion'un Aktaion adında bir oğlu vardı, Khiron onu avcı olarak yetiştirmiş, sonra Kithairon'da onu kendi köpekleri

¹⁵ Dionysos oğlak unvanını taşımıştır. Bkz. Hesykhios, *Ἑριφός ὁ Διόνυσος* maddesi; Bizanslı Stephanos, *Ἀκρῶρεια* maddesi. Tanrılar Typhon'un hışmından kurtulmak için Mısır'a kaçtıklarında Dionysos'un keçiye dönüştüğü söylenir. Bkz. Antoninus Liberalis, *Transform.* 28; Ovidus, *Dönüşümler*, v. 39; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 29 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 86). Bereket tanrısı olarak Dionysos'un kimi zaman keçi, kimi zaman boğa şekline girdiğine inanılırdı; bu nedenle, ona tapanlar keçileri ve boğaları canlı canlı parçalayıp yiyerek onunla paylaşma girerlerdi. Bkz. *Spirits of the Corn and of the Wild*, i. 12 vd., ii. 1 vd. Dionysos ayinlerinde her zaman keçi kurban edilirdi, çünkü bu hayvan asmayı kemirir, zarar verirdi; ama kurbanı açıklamak için öne sürülen bu neden daha sonraki bir yorum olabilir. Bkz. Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, ii. 380-384, hem tragedyanın hem de komedyanın kökenini şarap tanrısı onuruna keçi kurban edilmesine bağlar. Karş. Varro, *Rerum Rusticarum*, i. 2. 19; Ovidus, *Fasti*, i. 353 vd.; Cornutus, *Theologiae Graecae Compendium*, 30; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 118 üzerine.

¹⁶ Anlaşılan, burada Apollodoros, Hyadların bebek Dionysos'a nasıl baktıklarını anlatan Pherekydes'in izinden gider. Bkz. Homeros, *İlyada*, xviii. 486; Hyginus, *Astronom.* ii. 21; Germanicus, *Arete*'ya geç dönemde yazılan yorum (Martianus Capella, ed. Fr. Eyssenhart, s. 396); *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, i. 84. Frag. 46. Asma tanrısına yağmur nymphelerinin bakmasından daha uygun hiçbir şey olamazdı. Sicilyalı Diodoros'a göre (iii. 59. 2, iii. 64. 5, iii. 65. 7, iii. 66. 3) nymphelerin Dionysos'u büyüttükleri Nysa Arabistan'daydı; burası kuşkusuz yağmur alan bir ülke değildi; fakat başkalarına göre, Nysa'nın Afrika'da, veya verdiği adla Libya'da, uzakta yer aldığını doğrular. Herodotos Nysa "Mısır'dan daha ötede, Etiyopya'dır" der (ii. 146), "Kutsal Nysa kentinde ve çevresinde oturan, Dionysos şenliklerini kutlayan Etiyopyalılardan" söz eder (iii. 97). Fakat aslında antik dönem insanları Nysa'yı birçok farklı, uzak diyarda aramıştı, muhtemelen mitikti, belki Dionysos adını açıklamak için keşfetmişti. Bkz. Bizanslı Stephanos ve Hesykhios, *Νύσα* maddesi; A. Wiedermann, Herodotos'un ii. 146'sı üzerine; T. W. Allen ve E. E. Sikes, *Homeric Hymn to Dionysus*, i. 8. par. 4 üzerine.

yemişti.¹⁷ Akusilaos'a göre, böyle ölmüştü, çünkü Semele'ye kur yaptığı için Zeus ona kızmıştı; ama daha yaygın bir görüşe göre, nedeni, Artemis'i yıkanırken görmüş olmasıydı. Tanrıça onu önce geyiğe dönüştürdü, elli köpeğini çıldırttı, köpek sürüsünün, onun kim olduğunu anlamadan yemesine yol açtı. Aktaion ölünce köpekler acı acı uluyarak efendilerini aradılar, ararlarken Khiron'un mağarasına geldiler, Khiron Aktaion'un bir suretini yaptı, onların üzüntüsünü bu yatıştırdı.

...Aktaion'un köpekleri

Şimdi onun beyaz tenli cesedinin etrafındalar, bir yaratığın cesediymiş gibi,

Güçlü köpekler onu parçalıyor. Önce Arkena yaklaştı.

... ondan sonra da güçlü kuvvetli bir damızlık,

Güzel ayaklı Lynkeus ve Balios'la Amaryntheus.

Bunları her zaman isim isim sayardı.

Sonra Zeus öfkesiyle Aktaion'u telef etti.

Efendisinin kara kanını ilk içenler

İz sürmede hızlı Spartos, Omargos ve Bores'ti.

Aktaion'u önce bunlar yedi, kanını içtiler.

Onlardan sonra öbürleri istekle başına üşüştüler...

İnsanların ıstırap veren acılarına çare olmak için.

V. [Dionysos'un yolculukları (Lykurgos'un ve Pentheus'un ölümü, korsanlarla serüven), 1-3] 1 Dionysos asmayı keşfetti,¹⁸ Hera onun aklını başından alınca¹⁹ Mısır

¹⁷ Aktaion ve köpekleri için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 3-5; Nonnos, *Dionys.* v. 287 vd.; Palaiphatos, *De incredib.* 3; Nonnos, Westermann'ın *Mythographi Graeci, Appendix Narrationum* eseri içinde, 6, s. 360; Hyginus, *Fab.* 181; Ovidus, *Dönüşümler*, iii. 138 vd.; Fulgentius, *Mytholog.* iii. 3; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 103 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 81). Hyginus ve Ovidus köpeklerin adlarının listesini verir.

¹⁸ Dionysos'un asmayı keşfetmesi ve yolculukları için bkz. Sicilyalı Diodoros, iii. 62 vd., iv. 1. 6 vd., iv. 2. 5 vd.; Strabon, xv. 1. 7-9, par. 687 vd. Dionysos'un dolaşmalarının, özellikle Hindistan yolculuğunun hikâyesi

ve Suriye’de dolaşıp durdu. Onu önce Mısır kralı Proteus kabul etti²⁰ ama sonra Phrygia’da Kybele’ye geldi.²¹ Rhea onu arındırdıktan ve Dionysos erginleme törenlerini öğrendikten sonra Rhea’dan ergilenme giysisini aldı, Thra-ke’den geçerek Hintlilerle savaşmaya gitti. Fakat Dryas

belki asmanın geniş bir coğrafi alana yayıldığıнын basit bir gözlemini belirtir. Bitki nereye dikilse ve üzümlerden nerede şarap yapılırsa asma tanrısının orada kalmış olması gerektiğini, armağanlarının nimetini veya zararını ölümlülere dağıttığını gösterir. Asmanın anavatanının Karadeniz’in güney bölgeleri, Kaukassos’la Hazar denizi olduğunu düşünmenin, anlaşılan, bazı nedenleri vardır, burada bitki “yüksek ağaçlara sarılıp budama yapılmadan veya yetiştirilmeden bol bol meyve vererek, tropik sarmaşığın bereketli vahşiliğiyle” hâlâ vahşi yetişir. Bkz. A. de Candolle, *Origin of Cultivated Plants* (Londra, 1884), s. 191 vd. Karş. A. Engler, Victor Hehn’in *Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergang aus Asien* eseri içinde (7. bas) (Berlin, 1902), s. 85 vd. Fakat bu bölgeler, Dionysos’un yolculuklarında geçtiği sanılan bölgelerdir tam tamına. Anlaşılan, kimi zaman tahayyül edildiği gibi, Büyük İskender’in Hindistan seferleri tanrının yolculuklarını elbette belirtmez (bkz. F. A. Voight, W. H. Roscher’in *Lexicon der griech. und röm. Mythologie* eseri içinde, i. 1087), çünkü Büyük İskender doğmadan önce ölen Euripides bunları coğrafi kesinlikle anlatır. Şair, ünlü oyunu *Bakkhalar*’da (dize 13-20) Lydia, Phrygia, Baktria, Media ve tekmil Asia’da yolculuklarını tanrının ağzından aktarır. Şair Asia derken, bizim bu kelimeden anladığımız anlamda Asya kıtasını kastetmez, zira kıtarın büyük bölümünü bilmiyordu; yalnızca çoğu yerinde asmanın yerel bitki olduğu Akdeniz’den İndus’a kadar güney kısmını kastediyordu.

¹⁹ Karş. Euripides, *Kykloplar*, 3 vd.

²⁰ Dionysos’un Mısır yolculuğu arkaik dönem insanların izini sürdükleri Osiris’le Dionysos tapınımları arasındaki yakın benzerliği açıklamak için uydurulmuştur kuşkusuz. Bk. Herodotos. ii. 42. 49 ve 144; Sicilyalı Diodoros, i. 11. 3, i. 13. 5, i. 96. 5, iv. 1. 6; Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 28, 34 ve 35; Tibullus, i. 7. 29 vd. Dionysos’un büyüdüğü yer varsayılan Nysa’nın da aynı nedenle Mısır’a komşu olduğuna inanırdı bazıları. Bkz. Homeros’un *Dionysos’a Övgüsü*, i. 8 vd.; Sicilyalı Diodoros, i. 15. 6, iv. 2. 3.

²¹ Dionysos’la Phrygia’nın bağdaştırılması konusunda bkz. Euripides, *Bakkhalar*, 59 vd., 78 vd., burada Bakkhanallar korusu Phrygia dağlarından Yunanistan’a kadar Dionysos’a eşlik ederken tasvir edilir. Bir hikâyeye göre, Dionysos’u büyük Phrygia tanrıçası Rhea büyüt müştür (Bizanslı Stephanos, *Μάσταιρα* maddesi). Bu efsanelerle belki, Bakkhos ve Phrygia dinleri arasında, özellikle vahşice kendinden geçme ve orji ayinleri açısından bazı benzerlikleri açıklamak istenmiştir.

oğlu Lykurgos Edonların kralıydı, Strymon ırmağı kıyısında oturuyordu, onu küçük görerek süren ilk o oldu.²² Dionysos Nereus kızı Thetis'le beraber denize sığındı, ona eşlik eden çok sayıda satyrosla beraber Bakkhanallar da tutuklandı. Fakat sonra Bakkhanallar aniden serbest bıraktı, Dionysos Lykurgos'u delirtti. Delirdiğinde, asma dalı kestiğini sanarak kendi oğlu Dryas'ı baltayla öldürdü, oğlunun el ve ayaklarını kestiğinde²³ aklı başına geldi.²⁴

²² Lykurgos'un Dionysos'a düşmanlığı için bkz. Homeros, *İlyada*, vi. 129 vd., ve geç dönemde yazılan yorum; Sophokles, *Antigone*, 955 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 273; Hyginus, *Fab.* 132; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 14'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 39 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 122). Anlaşılan, Sophokles'e göre, uyruklarının elinden bir mağaraya hapsedilmekten daha kötüsünü çekmedi, burada deliliği giderek yatıştı. Hyginus, Servius ve Birinci Vatikan Mitoloji Yazarına göre, gözü dönmüş kral asmaları kesmeye giriştiğinde kendi ayağını veya iki bacağına kesti. Anlaşılan, oduncunun kutsal bir ağacı baltayla keserken yaralandığı yaygın bir inançtı. Bkz. W. Mannhardt, *Baumkultus*, s. 36 vd. Misyoner Praglı Jerome'un putperest Litvanyalıları vaazında onları kutsal ormanları kesmeye ikna ederken, Hristiyanlığa dönenlerden birinin onun teşvikiyle gidip antik bir meşe ağacına baltayı indirdiği ama bacaklarından yaralanıp yere düştüğü söylenir. Bkz. Aeneas Sylvius, *Opera* (Basel, 1571), s. 418 [yanlışlıkla 420 sayısı verilmiştir]. Hristiyanlığa dönen bu gayretkeşin kazası, kutsal asmaya benzer bir girişimde bulunan Edon kralının başına geldiği söylenene benzer.

²³ Yunanlı katiller kurbanlarının kulakları ve burunları gibi çıkıntı yapan organlarını kesip ipe dizer, öldürdükleri adamın boynuna ve koltuk altlarına dolarlardı. Bu göreneğin altında yatan asıl motif, ölüyü böyle keserek onu veya daha çok hayaletini öç alamayacak güçsüz duruma getirmektir (*ἵνα, φασίν, ἀσθενὴς γένοιτο πρὸς ἀντιτίσασθαι τὸν φανέα*, Sophokles, *Elektra*, 445'e geç dönemde yazılan yorum; *διὰ τούτων ὥσπερ τὴν δύναμιν ἐκείνων* [scil. *τῶν ἀναιρεθέντων*] *ἀπ' αἰπούμενοι, διὰ τὸ μὴ παθεῖν ἐς ὑστερόν τι δεινὸν παρ' ἐκείνων*, Suidas, *μασχαλισθῆναι* maddesi). Bu barbarca görenek için bkz. Sophokles, *a.g.e.*, geç dönemde yazılan yorum, Suidas, *a.g.e.*; Hesykhios ve Photios, *Lexicon*, *μασχαλισματα* maddesi; Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 477'ye geç dönemde yazılan yorum. Bir hikâyeye göre (Sophokles, *a.g.e.*, geç dönemde yazılan yorum) katil, kurbanın çıkıntı yapan organlarını bağlardı ama daha çok anlatılan ve daha ihtimal dahilinde bir hikâyeye göre, bunları kurbanın kesilmiş cesedine bağlardı. Karş. E. Rohde, *Psyche*³, i. 322-326; R. C. Jebb,

Fakat ülke verimsizleştğinde tanrı kehanette bulunarak Lykurgos öldürülseydi, ülke berekete kavuşurdu, dedi. Bunu duyan Edonlar onu Pangaion dağına götürüp bağladılar, Dionysos'un iradesiyle burada onu atlar öldürdü.²⁵

Sophokles'in *Elektra* 445'i üzerine. Bu uygulama belki *İlyada*'nın Ambrosiana elyazmasında özgün çizimde tasvir edilmiştir, burada Homeros'un Dolon epizodu anlatılır (*İlyada*, x. 314 vd.); çizimde, öldürülen Dolon'un kesilmiş elleri ve ayakları yanına konmuş, Odysseus da Dolon'un kesik başını ellerinde tutarken resmedilmiştir. Bkz. *Annali dell' Istituto di Corrispondenza Archeologica* (Roma, 1875); A. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, i. 460 vd., Şek. 506. Anlaşılan, cebren öldürülen birinin hayaletinin katili için tehlikeli olduğu ama yaşasaydı onu elden ayaktan düşürecek şekilde cesedinde hasar oluşturarak, zarar veremeyecek güçsüz bir duruma getirebileceği inancı yaygındı. Örneğin Avustralya'da bazı aborijinler ölen düşmanlarının hayaletleri onlara mızrak atmasın diye cesedin sağ elinin başparmağını keserlerdi. Bkz. A. Oldfield, "The Aborigines of Australia", *Transactions of the Ethnological Society of London*, iii. (1865) s. 284. Travancore'da asılan katillerin çok zarar vereceği düşünülürdü; bu nedenle, zarar vermelerini önlemek için suçlunun topuklarını kılıçla kesmek veya darağacında sallanırken dizinin arkasındaki kırışleri keserek topal bırakmak görenekti. Bkz. S. Mateer, *The Land of Charity*, (Londra, 1871), s. 203 vd. Ermenistan'da ailenin bir üyesinin ölümünden sonra biri hastalandığında, akrabalarından birini ruhlar diyarına sürükleyince kadar mezarında rahat edemeyen ölünün hastalığa yol açtığı sanılırdı. Bu felaketi önlemek için ceset mezardan çıkarılır, başı kesilir ve iki misli güven altına almak için baş parçalanır veya başına ve kalbine iğne batırılırdı. Bkz. Manuk Abeghian, *Der armenische Volksglaube* (Leipzig, 1899), s. 11. Batı Afrika'nın bazı yerlerinde hayaletinin hastalığa yol açtığı sanılan bir kimsenin cesedini benzer şekilde mezardan çıkarıp başını kesmek görenekti, "çünkü başı kesilen ölünün eski gücü kalmaz, sonuçta (hastaya) sıkıntı verecek durumda olamazdı." Bkz. J. B. Labat, *Relation Historique de l'Ethiopie Occidentale* (Paris, 1732), i. 208.

²⁴ Öldürülen annesinin Furialarının delirttiği Orestes'in de kendi parmaklarından birini ısırp koparınca aklının başına geldiği söylenirdi (Pausanias, viii. 34. 2). Delirmesine yol açan annesinin hayaletinin öfkesini parmağını kurban ederek dindirdiği sanılırdı. Karş. *Folk-lore in the Old Testament*, iii. 240 vd.

²⁵ Kralın böyle öldürülmesi belki tanrının karakterine uygun bir ölümü belirtmektedir. Zira Dionysos'u Titanların parçaladığı söylenirdi. Bkz. *Adonis, Attis, Osiris*, 3. baskı, ii. 98 vd.; *Spirits of Corn and of the Wild*, i. 24 vd.

2 Thrake'den geçti, buraya sütunlar dikti,²⁶ Thebai'ye geldi, kadınları evlerini terk etmeye zorladı, Kithairon'da Bakkhos taşkınlığında onlara tecavüz etti. Fakat Agave'nin Ekhion'a doğurduğu Pentheus, Kadmos'un yerine kral oldu, bu taşkınlıklara son vermeye çalıştı. Bakkhanalları gözetlemek için Kithairon'a geldiğinde çılgınlık nöbetine giren annesi Agave onu paramparça etti; zira onu vahşi bir hayvan sandı.²⁷ Dionysos Thebaililere tanrı olduğunu gösterdikten sonra Argos'a geldi, kendisine saygı göstermedikleri için buradaki kadınları çıldırttı, kadınlar kucaklarında taşıdıkları bebeklerin etlerini dağlarda yediler.²⁸ 3 İkaria'dan Naksos'a geçmek istedi, Tyrrhenialı korsanların gemisini kiraladı. Fakat korsanlar onu gemiye alınca Naksos'a uğramadan geçerek, onu satma maksadıyla Asia'ya doğru yol aldılar. Ne var ki Dionysos geminin direğini ve kürekleri yılanla dönüştürdü, gemiyi sarmaşık ve flüt sesleriyle doldurdu. Korsanlar delirerek denize atladılar, Dionysos onları yunus balıklarına dönüştürdü.²⁹ Adamlar onun tanrı olduğunu anladılar; saygı gösterdiler; annesini Hades'ten alarak ona Thyone adını verdi, onunla birlikte göğe yükseldi.³⁰

²⁶ Karş. I. Tzetzes, *Chiliades*, viii. 582 vd.

²⁷ Apollodoros bu satırlarda Euripides'in *Bakkhalar* argümanını özetlemiştir; Pentheus'un ölümü için bkz. dize 1043 vd. Karş. Hyginus, *Fab.*, 184; Ovidus, *Dönüşümler*, iii. 511 vd., özellikle 701 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 103 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 83). Aiskhylos Pentheus konulu bir tragedya yazmıştır (*Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 60 vd.).

²⁸ Proteus kızlarının çıldırmasına yapılan gönderme. Yk. bkz. ii. 2. 2 not.

²⁹ Dionysos ve korsanların hikâyesi Homeros'un *Övgüsü* No. VII. *Dionysos*'un temasıdır. Karş. Ovidus, *Dönüşümler*, iii. 581 vd.; Hyginus, *Fab.* 134; a.g.y., *Astronom.* ii. 17; Servius, Vergilius'un *Aineias*. i. 67'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 39, 133 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 123; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 171).

³⁰ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 25. 4. Dionysos'un annesi Semele'yi getirmek için Lerna'dan ölümler diyarına indiği, dipsiz olduğu için ölümler diyarına kolayca inilebildiği belirtilen Alkyone gölüne girdiği söylenir. Bkz. Pausanias, ii. 37. 5; gölün bugünkü durumunun tasviri için bkz.

Pausanias, C. v. par. 604 vd.'na benim yorumum. Daha önce ölümler diyarına hiç gitmemiş olan Dionysos nasıl gideceğini bilmiyordu, yolu sorma zorunluluğundan kurtuldu. Prosymnos adında biri ödül vermesi koşuluyla tanrıya yolu gösterdi. Dionysos ölümler diyarından geri döndüğünde rehberini bu süre içinde ölmüş buldu; ama bıçakla güzelce yonttuğu incir ağacı dalının yardımıyla, ölüye söz verdiği ödülü mezarında ödedi. Bu hikâyeye Dionysos tören alaylarında ağırlıklı olarak öne çıkan âletleri açıklamak için anlatılmıştır. Bkz. İskenderiyeli Klemes, *Protrept.* ii. 34, par. 20 vd., ed. Potter; Nonnos, Westermann'ın *Mythiografi Graeci, Appendix Narrationum* eseri içinde, xxii. 1., par. 368; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 212; Arnobius, *Adversus Nationes*, v. 28; Hyginus, *Astronom.* ii. 5. Pausanias tanrının rehberine Polymnos der. Bkz. Pausanias, ii. 37. 1. Yine de Hyginus ölümler diyarının rehberine Hypolipnos der. Tanrının derin sudan aşağı inışı her yıl havuzun kamışlar biten kenarında gece törenleriyle kutlanırdı (Pausanias, ii. 37. 6). Dindar Pausanias törenlerin doğasını açığa vurmaktan çekinir; ama ölümler diyarının bekçisine sunu olarak göle bir kuzu atıldığını, tanrının yapraklarla süslü simgelerine gizlenmiş borucuların gecenin sessizliğinde ve karanlığında borularından ürkütücü sesler çıkarırlarken kaybolmuş Dionysos'u suyun derinliklerinden çağırdıklarına inanılırdı. Bkz. Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 35. Belki bu boru sesiyle çağırma yanıt olarak, asma tanrısının kıyafetini giymiş bir oyuncu, tapınanların, onun ölümden dirilişini kutlamalarını kabul etmek için havuzdan suları damlayarak çıkmış olabilirdi. Yine de, başkalarına göre, Dionysos'la annesi Lerna'nın kasvetli bataklığında değil, güzel, neredeyse karayla kuşatılmış Troizen körfezinde dirilmiştir, burayı şimdilerde engebeli dağların eteğinde koyu yapraklı yüksek servi ağaçlarının arasına serpişmiş portakal ve limon koruları çevrelemektedir. Bkz. Pausanias, ii. 31. 2. Plutarkhos göğe çıkma sahnesinin görsel bir resmini yapmıştır. Ölümlerin ruhlarının üzerinde daireler çizip, uçan kuşlar gibi kanatlarını alçalttığı ama heybetli derinliğini aşmaya cesaret edemediği, Bakkhos'un kutsal mağaraları gibi ve her tür çiçeğin açtığı, sarhoş eden nefis bir kokunun yayıldığı yeşil çayırlar ve ormanlarla kaplı büyük bir kanyon olduğunu söyler. Buraya Unutma Yeri denir. Bkz. Plutarkhos, *De sera numinis vindicta*, 22, par. 565 vd. Dionysos'un annesinin ruhunu ölümler diyarının gardiyanından kurtarmak için gaddar bekçiye yaptığı hileye dair hoş bir hikâyeye anlatılırdı. Gölgeler ülkesinde annesinin ruhunun yerini alması için, oğlunun en sevdiği şeyi göndermesi koşuluyla Hades'in, annesini serbest bırakmaya razı olduğunu söyler. Dionysos için dünyada en değerli şeyler sarmaşık, asma ve mersindi; bunlardan mersini gönderdi, onun ayinlerine katılanların alınlarına mersin yapraklarından çelenkler takmalarının nedeni budur. Bkz. Aristophanes, *Kurbağalar*, 330'a geç dönemde yazılan yorum. Aristophanes'in eğlenceli *Kurbağalar* komedyasının teması ölümler diyarının yağmalanmasıdır.

[Kadmos'la Harmonia'nın İlyria'da sonları] 4 Fakat Kadmos'la Harmonia Thebai'den ayrılıp Enkhelealıların ülkesine gittiler. İlyrialılar Enkhelealılara saldırırlarken tanrı kehanette bulundu, Kadmos'la Harmonia lider olursa İlyrialıları yeneceklerini söyledi. Enkhelealılar tanrıya inandılar, onları lider yapınca İlyrialıları yendiler. Kadmos İlyrialıların kralı oldu, oğlu İlyrios doğdu. Fakat sonra Zeus Harmonia'yla onu yılanı dönüştürerek Elysion ovalarına gönderdi.³¹

[Polydoros döleri; Labdakos, Laios. Antiope'nin Zeus'tan olan çocukları Zethos'la Amphion, Lykos'la Dirke'yi öldürürler] 5 Polydoros, Thebai kralı olunca Kht-honios oğlu Nykteus kızı Nykteis'le evlendi, Labdakos adında bir oğlu oldu, Pentheus'la aynı tarzda düşündüğü için Labdakos onun ardından öldü.³² Fakat Labdakos'un

³¹ Kadmos'la Harmonia'nın İlyria'ya gitmeleri ve sonraki çağlarda mezarlarının bulunduğu bu ülkede yılanı dönüşmeleri için bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 516 vd.; Dionysos Periegetes, *Orbis Descriptio*, 390 vd., ve Eustathios'un yorumuyla 391. dize; Strabon, i. 2. 39, par. 46, vii. 7. 8. par. 326; Pausanias, ix. 5. 3; Athenaios, xi. 5. par. 462B; Bizanslı Stephanos, *Δυππάχιον* maddesi; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 933 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, iv. 563-603; Hyginus, *Fab.* 6; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iii. 290'ı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 84 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 150). Euripides çiftin birer yılanı dönüştüğünden söz eder ama İlyria'ya sürülmelerinden hiç söz etmez (*Bakkhalar*, 1530 vd.), çünkü metnin bu kısmında muhtemelen uzun bir boşluk vardır. Hyginus'a göre, çiftin iki yılanı dönüşmesi, Hyginus'un anlamsızca Kastalia pınarı dediği Thebai'deki pınarı koruyan kutsal ejderini öldürdüğü için Ares'in Kadmos'a verdiği cezaydı. İnsanların ölünce eski evlerini sık sık ziyaret eden yılanlara dönüştükleri, özellikle Güney Afrika'da Bantu kabilelerinin yaygın bir inancıdır. Yunanlıların atalarının, Kadmos'la Harmonia'nın geleneksel dönüşümünün soyutlanarak yaşama olduğuna dair bu yaygın batıl inancı paylaşmış olabildiklerini düşünmenin nedeni vardır. Bkz. *Adonis*, *Attis*, *Osiris*, 3. baskı, i. 82 vd.

³² Karş. Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 8; Pausanias, ii. 6. 2, ix. 5. 4 vd. Apollodoros Labdakos'u Bakkhanaların öldürdüğünü, çünkü onların orji törenlerini kutlamalarına karşı çıktığını ima eder. Fakat anlaşılan, antik dönem yazarları onun cebren öldürüldüğünden hiç söz etmez.

geride bir yaşındaki oğlu Laios kaldı, Laios'un çocukluğunda yönetimi Nykteus'un kardeşi Lykos ele geçirdi. İkisi de³³ Ares'le Boiotialı Dotis'in oğlu Phlegyas'ı öldürdükleri için Euboia'dan³⁴ kaçtılar, Hyria'ya yerleştiler, Thebai'ye geldiklerinde Pentheus'la dostlukları nedeniyle vatandaşlığa kabul edildiler. Thebaililer tarafından başkomutan seçildikten sonra Lykos büyük güç elde etti, yirmi yıl hüküm sürdü ama Zethos'la Amphion aşağıdaki nedenle onu öldürdü. Antiope, Nykteus kızıydı, Zeus onunla cinsel ilişkiye girmişti.³⁵ Antiope gebe kaldı, babası onu tehdit edince Sikyon'da Epopeus'a kaçtı, onunla evlendi. Nykteus, Lykos'a Epopeus'la Antiope'yi cezalandırmasını emrettikten sonra bir umutsuzluk anında kendini öldürdü. Lykos Sikyon'a savaş açtı, Epopeus'u öldürdü, Antiope'yi esir aldı. Geri dönüş yolunda Antiope Boio-

³³ Yani iki kardeş, Lykos'la Nykteus.

³⁴ Bu Phlegyas'ın, Pausanias'ın (ix. 36. 1) Ares'le Khryse'nin oğlu dediği Orkhomenos kralı Phlegyas olduğu sanılmaktadır. Bu özdeşleştirme doğruysa, Heyne'in belirttiği gibi, "Euboia'dan" sözü yanlış gibi gelir, çünkü Orkhomenos Euboia'da değil, Boiotia'dadır. Fakat Euboia adında birçok yer vardı, birinin Boiotia'da yer alması muhtemeldir. Şayet böyleyse, Dotis için kullanıldığında gereksiz gibi görünen "Boiotialı" sıfatını Apollodoros'un Euboia için kullandığı ve kopyacının yanlışlıkla yazdığı sonucunu çıkarabiliriz. Bu varsayımlar kabul edilirse metin şöyle okunur: "İkisi de Ares'le Dotis'in oğlu Phlegyas'ı öldürdükleri için Boiotia'daki Euboia'dan kaçtılar, Hyria'ya yerleştiler." Euboia adının çeşitli yerlere verildiği konusunda bkz. Bizanslı Stephanos, *Εὐβοία* maddesi; W. Pape, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, *Εὐβοία* maddesi.

³⁵ Antiope ve Dirke'nin aşağıdaki hikâyesini karış. Pausanias, ii. 6. 1 vd., ix. 25. 3; J. Malalas, *Chronographia*, ii. s. 45-49, ed. L. Dindorf; Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 1090'a geç dönemde yazılan yorum; Şamlı Nikolaos, frag. 11, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, iii. 365 vd.; Hyginus, *Fab.* 7 ve 8; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 32. 99 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 74). Euripides, Hyginus'un özetlediği (*Fab.* 8) *Antiope* tragedyasını yazmıştır. Oyunun birçok fragmanı korunmuştur. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 410 vd. Anlaşılan, Apollodoros hikâyesinin bu versiyonunda Euripides'in izinden gitmiştir. Efsane, Farnese boğası denen, şimdi Napoli Müzesinde bulunan ünlü bir heykel grubuyla anılmaktadır. Bkz. A. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, i. 107, Şek. 113.

tia'da Eleurethai'da iki oğul doğurdu. Bebekler orada bırakıldı ama bir sığır çobanı onları bulup büyüttü, birine Zethos, öbürüne Amphion adını verdi. Zethos kendini sığır yetiştirmeye verdi ama Amphion halk şairi oldu, zira Hermes ona lir vermişti.³⁶ Fakat Lykos'la eşi Dirke Antiope'yi hapsetti, ona kin güderek davrandılar. Yine de bir gün bağları kendiliğinden gevşedi, gardiyanlarının haberi olmadan oğullarının kulübesine gelip içeri alsınlar diye yalvardı. Oğulları annelerini tanıdılar, Lykos'u öldürdüler ama Dirke'yi bir boğaya bağladılar, cesedini pınara attılar, o günden sonra bu pınar Dirke diye anılır. İktidara geldiklerinde kentin etrafını surla çevirdiler, taşlar Amphion'un lirinden çıkan seslerin peşinden gitti;³⁷ Laios'u sürgüne gönderdiler.³⁸ Laios Peloponnesos'a yerleşti, Pelops onu konukseverlik göstererek kabul etti; Pelops oğlu Khrysippos'a araba sürmeyi öğretirken âşık olup onu kaçırdı.³⁹

³⁶ Karş. Pausanias, ix. 5. 7 vd. İki kardeşin kavga ettiği, güçlü kuvvetli Zethos'un, Amphion'un müziğe tutkulu bağımlılığını kınadığı, onu müziği bırakmaya zorladığı, zira tarım, sığır yetiştiriciliği ve savaşa daha erkekçe işler diye baktığı söylenir. İlimli Amphion lir tıngırdatmayı bırakacak kadar onun bu teşviklerine boyun eğdi. Bkz. Dion Khrysostomos, *Söylevler*. lxxiii. C. ii. par. 254, ed. L. Dindorf; Horatius, *Epist.* i. 18. 41-44; *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 414-416, frag. 184-188. Biri pratik yaşamı, öbürü düşünsel veya sanatsal yaşamı savunan iki kardeşin tartışması anlaşılan ünlüydü. Oturmuş, gülümseyerek küçümser bir havada bakan atletik kardeşinin takdirini kazanmak isteyerek, ayakta durmuş, lirini tutan Amphion güzel bir kabartmada tasvir edilmiştir. Bkz. W. H. Roscher, *Lexicon der griech. und röm. Mythologie*, i. 311.

³⁷ Karş. Homeros, *Odysseia*, xi. 260-265 (müziğin mucizesinden söz etmez); Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 735-741; Pausanias, ix. 5. 6-8; Propertius, i. 9. 10, iv. 2. 3 vd.; Horatius, *Odes*, iii. 11. 2, *Ars Poetica*, 394-396. Apollonios, Amphion altın liriyle şarkı söyleyerek kendisinin iki misli büyüklüğünde bir kayanın yükünü peşinden sürükleyip giderken, Zethos'un bir dağın yükünün altında sendelediğini anlatır. Anlaşılan, dehanın gücüne oranla kaba kuvvetin güçsüzlüğünü belirtmek ister.

³⁸ Laios'un sürgün edilmesi ve geri dönmesi için bkz. Pausanias, ix. 5. 6 ve 9; Hyginus, *Fab.* 9.

³⁹ Karş. Athenaios, xiii. 79, par. 692 vd., Laios'un Khrysippos'u arabasıyla

[Niobe ve çocukları, ağlayan kaya] 6 Zethos Thebai'ye adı verilen Thebe'yle, Amphion Tantalos kızı Niobe'yle evlendi,⁴⁰ yedi oğlu yani Sipylos, Eupinytos, İsmenos, Da-

Thebai'ye kaçırdığını söyler. Khryssippos utançtan kendini öldürdü, denir. Bkz. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 1760'ya geç dönemde yazılan yorum.

⁴⁰ Niobe ve çocuklarının hikâyeleri için bkz. Homeros, *İlyada*, xxiv. 602 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 74; Pausanias, i. 21. 3, ii. 21. 9, v. 11. 2, v. 16. 4, viii. 2. 5 ve 7; I. Tzetzes, *Chiliades*, iv. 416 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, vi. 146 vd.; Hyginus, *Fab.* 9 ve 11; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iii. 191'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 50 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 156). Niobe'nin çocuklarının sayısı konusunda antik dönem yazarlarının görüşleri çok değişti. Diodoros, Ovidus, Hyginus, Lactantius Placidus ve Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı Niobe'nin yedi oğlu ve yedi kızı bulunduğu konusunda Apollodoros'la hemfikirdir, Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 159'un geç dönem yorumcusundan, Aiskhylos, Euripides ve kayıp oyunlarında Aristophanes'in aynı sayıyı kabul ettiklerini ama Pherekydes'in altı oğul, altı kız hesabında Homeros'la hemfikir olduğunu, Hellanikos'un ise bu hanıma dört oğulla üç kızdan fazlasını uygun görmediğini öğreniyoruz. Öte yandan, aynı geç dönem yorumcusuna göre, Lydialı Ksanthos iki cinsten eşit sayıda çocuk sayısını kabul eder. Muhtemelen burada Hesiodos'u otorite kabul ederek izinden gider (aş. bkz. Apollodoros), aynı sayıda çok çocuğu Bakkhylides, Pindaros ve Mimnermos'un kabul ettiği, Sappho'nun sayıyı dokuz, Alkman'ın ona çektiği söylenir (Aulus Gellius, xx. 70; Aelianus, *Varia Historia*, xii. 36). Aiskhylos ve Sophokles bazı fragmanları günümüze gelen *Niobe* adlı birer tragedya yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 50 vd., 228 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, ii. 94 vd., frag. 442-451. Konu şimdi Floransa Uffizi Galerisi'nde bulunan bir grup hoş antik heykelde anlatılmaktadır. Bkz. A. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, iii. 1674 vd. Antik dönemde bu grubun Skopas'a mı yoksa Praksiteles'e mi atfedileceği konusunda tereddüt yaşanıyordu. Bkz. Pausanias, ii. 29. 9 (C. iii. par. 201) üzerine benim notum. Grubun patetik karakterinin daha şiddetli, daha üzüntülü duyguları anlatmakta anlaşılan mükemmellik kaydetmiş Skopas'tan yana konuştuğu, oysa Praksiteles'in Yunan dinsel tahayyülünün daha parlak, daha yumuşak yaratımlarını tercih ettiği savunulabilir. Skopos'un dehasının bu kasvet eğilimini, Tegea Athena Alea tapınağının dekorasyonu için seçtiği konular (Pausanias, viii. 45. 5. 7) ve hemen orada bulunan az sayıda heykel kalıntısı ortaya koyar. Bkz. Pausanias, C. iv. par. 426 vd.'na benim yorumum. Yine de Yunan heykeli tarihçisi geçenlerde ölen Profesör M. Collignon kopya gözüyle baktığı bu ünlü

masikhthon, Agenor, Phaidimos, Tantalos ve aynı sayıda kızı, yani Ethodaia (veya bazılarına göre Neaira), Kledoksa, Astyokhe, Phthia, Pelopia, Astykratia, Ogygia oldu. Ama Hesiodos onların on oğluyla on kızı, Herodoros iki erkek, üç kızı, Homeros altı oğluyla altı kızı bulunduğunu söyler. Bu kadar çok çocuğu olan Niobe, Leto'dan daha çok kutsandığını söyledi; buna çok kızan Leto Artemis'le Apollon'u onlara karşı kıskırttı, Artemis kız çocuklarını evde oklarıyla vurdu, Apollon erkek çocukları Kithairon'da avlanırlarken öldürdü. Erkeklerden yalnızca Amphion, kızlardan da daha sonra Neleus'un evlendiği en büyükleri Khloris kurtuldu. Fakat Telesilla'ya göre, Amyklas'la Meliboia sağ kaldı,⁴¹ Amphion kurbanların arasındaydı.⁴² Fakat Niobe Thebai'den ayrıldı, Sipylos'taki babası Tantalos'a gitti, orada Zeus'a dua etti, taşla dönüştü, taş gece gündüz gözyaşları akıtmaktadır.

[Oidipus, doğumu ve terk edilmesi, babasını öldürmesi, Sfenks bilmecesi, ensesti, sürgün edilmesi ve Attike'de

grubun aslını Skopas'ın veya Praksiteles'in yaptığını kabul etmemiştir. Belirgin özelliğini resimsel gruplandırmanın oluşturduğu bir Asya okuluna ait olduğunu, M. Ö. 3. yüzyıldan önce yapılmış olamayacağını savunmuştur. Başka bir ünlü heykel grubunu, Dirke'yle boğayı da aynı okula atfetmiştir (yk. bkz. iii. 5. 5 not). Bkz. M. Collignon, *Histoire de la Sculpture Grecque* (Paris, 1892-1897), ii. 532 vd. Niobe'nin çocuklarının mezarı Thebai'dedir (Pausanias, ix. 16. 7; karş. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 159 vd.); ama Statius'a göre (*Theb.* vi. 124 vd.) *Mater Dolorosa* doğduğu Sipylos dağına gömmek için ölen çocuklarının küllerini ikili altı urnede taşımıştır. Dolayısıyla, şair çocukların sayısında Homeros'un izinden saygıyla gider.

⁴¹ Karş. Pausanias, ii. 21. 9, v. 16. 4, ona göre, Khloris'in asıl adı Meliboia'ydı; ama erkek ve kız kardeşleri öldürülürken onun rengi uçtu, bu nedenle ona Khloris, yani Uçuk Renkli Kadın dendi. Khloris'le Neleus'un evliliği için bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 281 vd.

⁴² Amphion'un ölümü konusunda antik dönem yazarları farklı görüşteydiler. Bir hikâyeye göre, Amphion delirmiştir (Lukianos, *De saltatione*, 41), kuşkusuz katil tanrıdan oğullarının ölümünün öcünü almak için Apollon tapınağına saldırmaya kalkıştığında tanrı oklarıyla onu öldürmüştür (Hyginus, *Fab.* 9). Ovidus'a göre (*Dönüşümler*, v. 271 vd.), üzüntüsünden kendini hançerlemiştir.

ölümü, 7-9] 7 Amphion'un ölümünden sonra tahta Laios geçti. Menoikeus kızıyla evlendi; bazıları ona İokaste, bazıları Epikaste der.⁴³ Kahin, Laios'u oğlu olmasın diye uyardı, zira doğacak oğul babasını öldürecek; yine de şaraptan sarhoş olunca cinsel ilişkiye girmişti. Bebek doğduğunda çocuğun ayak bileklerine iğneler batırdı, onu bir yere bıraksın diye bir sığır çobanına verdi. Fakat sığır çobanı onu Kithairon'a bıraktı; Korinthos kralı Polybos'un sığır çobanı bebeği bulup kralın eşi Periboia'ya getirdi.⁴⁴ Kraliçe onu evlat edindi, kendi çocuğu gibi baktı, ayak bileklerini iyileştirdikten sonra ona Oidipus adını verdi, ona bu adı vermesinin nedeni ayaklarının şiş olmasıydı.⁴⁵ Delikanlı büyüüp gücüyle bütün arkadaşlarını geride bırakınca onu kıskandılar, evlat edinilmiş çocuk diyerek ona tepeden baktılar. Periboia'ya sordu ama ondan hiçbir şey öğrenemedi, Delphoi'ye giderek hakiki ebeveynini sordu. Tanrı ona doğduğu ülkeye gitmemesini, çünkü babasını öldüreceğini, annesiyle yatacağını söyledi. Bunu

⁴³ Laios, İokaste veya Epikaste'nin ve oğulları Oidipus'un trajik hikâyesi için bkz. Homeros, *Odyseia*, xi. 271-280 ve 271. dizeye geç dönemde yazılan yorum. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 1-62; Sicilyalı Diodoros, iv. 64; Pausanias, ix. 2. 4; ix. 5. 10 vd., x. 5. 3 vd.; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 1760'a geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 66 ve 67. Homeros'ta Oidipus'un annesinin adı Epikaste'dir; daha sonraki yazarlar ona İokaste der. Oidipus'un acıklı hikâyesi Sophokles'in iki tragedyasının, *Kral Oidipus* ve *Oidipus Kolonos*'ta tragedyalarının konusudur. Seneca'nın *Oedipus* tragedyasının da temasıdır. Homeros'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusundan, hikâyeyi Androtion'un anlattığını öğreniyoruz. Efsanenin Apollodoros versiyonu Sophokles'i yakından izler, Zenobius (*Cent.* ii. 68) birkaç kelimeyi değiştirip biraz kısaltarak ama her zamanki gibi bilgi vermeden tekrar etmiştir. Başka halkların folklorunda da benzer hikâyeler vardır. Bkz. Ek, "Oidipus Efsanesi".

⁴⁴ Sophokles ona Merope der (*Kral Oidipus*. 775), Seneca da (*Oedipus*, 272, 661, 802). Fakat Pherekydes'e göre, Polybos'un eşi Orsilokhos kızı Medusa'ydı (Sophokles, *a.g.e.*, geç dönem yorumcusu).

⁴⁵ Oidipus adı "şiş ayak" anlamında yorumlanmıştır. Çocuğun ayak bileklerine iğne batırılması konusunda bkz. Sophokles, *Kral Oidipus*, 718; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 26 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 64; Pausanias, x. 5. 3; Hyginus, *Fab.* 66; Seneca, *Oedipus*, 812 vd.

duyunca saymaca ebeveyninin çocuğu olduğu inancıyla Korinthos'tan ayrıldı, Phokis'te bir arabaya bindi, dar bir yolda arabasını süren Laios'a rastladı.⁴⁶ Laios'un habercisi Polyphontes ona yolu açmasını söyledi, söz dinlemeyerek geç davrandığı için atlarından birini öldürünce Oidipus öfkeye kapılarak hem Polyphontes'i hem Laios'u öldürdü, Thebai'ye vardı. 8 Laios'u Plataia kralı Damasistratos gömdü,⁴⁷ Menoikeus oğlu Kreon tahta çıktı. Krallığı döneminde Thebai'nin başına büyük bir bela geldi. Zira Hera Sfenks'i gönderdi,⁴⁸ annesi Ekhidna, babası Typhon'du;

⁴⁶ "Dar yol" şimdi Megas Kavşağı (*Stavrodromi tou Mega*) denen ünlü Ayırık Yol'dur (Pausanias, x. 5. 3 vd.), Daulis'ten gelen yolla Thebai ve Lebadia'dan gelen yollar kesişip birleşerek uzun vadiden Delphoi'ye iner. Bu noktada iki yanını yüksek ve sarp dağların çevirdiği bir geçit tek mil Yunanistan'ın en vahşi ve en muhteşem manzaralarından birini oluşturur; vadinin kuzey yakasında yükselen Parnassos yarıları hakikaten heybetlidir. İnsan yerleşiminin hiçbir izi yoktur. Her yer yörenin trajik anılarına uygun, ıssız ve sessizdir. Karş. Pausanias, x. 5. 3 (C. v. par. 231 vd.) için benim yorumum. Ayırık Yol veya diğer adıyla Üçlü Yol ve babayla oğlun burada ölümcül karşılaşması için bkz. Sophokles, *Kral Oidipus*, 715 vd., 1398 vd.; Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 37 vd.; Seneca, *Oedipus*, 276 vd.

⁴⁷ Karş. Pausanias, ix. 5. 4.

⁴⁸ Sfenks ve bilmecesi için bkz. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 326 (Ekhidna'yla Orthos'un dölü olduğunu söyler); Sophokles, *Kral Oidipus*, 391 vd.; Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 45 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 64. 3 vd.; Pausanias, ix. 26. 2-4; Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 45'e geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab. 67*; Seneca, *Oedipus*, 92 vd. Bilmecayı birçok antik dönem yazarı dize halinde belirtir. Bkz. Athenaios, x. 81, par. 456B; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 7; *Anthologia Palatina*, xiv. 64; Sophokles, *Kral Oidipus*, par. 6, ed. R. C. Jebb; Euripides, *Fenikeli Kadımlar*'ın argümanı ve a.g.e. dize 50'ye geç dönemde yazılan yorum (*Scholia in Euripiden*, ed. E. Schwartz, C. i. par. 243 vd. 256). Anlaşılan, Yunanistan'ın dışında bilmece çeşitli halklarda az çok benzer şekillerde yaygındı. Selenga Moğollarında (R. G. Lathan, *Descriptive Ethnology*, i. 325) ve Gaskonya'da (J. F. Bladé, *Contes populaires de la Gascogne*, i. 3-14) da bilmece mevcuttur. Dahası, Britanya Orta Afrikası'nda Yunanistan'daki şekliyle bire bir aynı olduğu yakın tarihte kaydedilmiştir: Bunu belirten misyoner belli ki bilmediği Sfenks'in bilmecesine gönderme yapmaz. Bkz. Donald Fraser, *Winning a primitive people* (Londra, 1914), s. 171, "Sabah dört, öğleyin iki, akşam üç ayak üzerinde yürüyen nedir? Yanıt: Ço-

yüzü kadındı, memeleri, ayakları ve aslan kuyruğu, kuş kanatları vardı. Musalardan bilmeceyi öğrenerek Phikion dağına oturdu, bilmeceyi Thebaililere söyledi. Bilmece suydu: - Tek sesli ama dört, iki, üç ayaklı olan nedir? Thebaililer kehanetin pençesindeydi, bilmeceyi ne zaman çözerlerse Sfenks'ten o zaman kurtulacaklardı; sık sık buluşup yanıtı tartıştılar, yanıtı bulamadıklarında Sfenks içlerinden birini kapıp yiyordu. Birçoğu telef olup geriye bir tek Kreon oğlu Haimonos kaldığında Kreon, bilmeceyi kim çözerse ona hem krallığı hem de Laios'un eşini vereceğini duyurdu. Bunu duyan Oidipus çözümü buldu, Sfenks'in bilmesinin insana gönderme yaptığını söyledi; zira insan bebekken ellerinin ve ayaklarında üzerinde yürür, yetişkinliğinde iki ayaklıdır ve yaşlandığında yanındaki bastondan destek alır. Sfenks kendini hisardan aşağı attı, Oidipus hem tahta geçti, hem de bilmeden annesiyle evlendi, ondan iki oğlu, Polynikes'le Eteokles'le kızları İsmene ve Antigone dünyaya geldi.⁴⁹ Fakat bazıları çocuklarının Hyperphas kızı Eurygania'dan doğduklarını söyler.⁵⁰ Daha sonra sır ortaya çıkınca İokaste kendini iple astı;⁵¹ Oidipus gözlerini çıkardıktan sonra Thebai'den sü-

cukluğunda elleri ve dizleri üzerinde emekleyen, büyüdüğünde dik, yaşlılığında bastonla yürüyen insan."

⁴⁹ Karş. Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 55 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 64. 4; Hyginus, *Fab.* 67.

⁵⁰ Bu hikâyeyi Pausanias (ix. 5. 10 vd.) ve Euripides'in (*Fenikeli Kadımlar*, 1760), Pisandros'u otorite kabul ettiğini belirten geç dönem yorumcusu benimser. Başka bir versiyonuna göre, Oidipus İokaste'yi kaybettikten sonra, üvey oğullarını namusuna göz dikmekle yalan yere suçlayan Astymedusa'yla evlendi. Bkz. Homeros, *İlyada*, iv. 376'ya geç dönemde yazılan yorum; Eustathios, Homeros'un, *a.g.e.*, par. 369'u üzerine; Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 53'e geç dönemde yazılan yorum.

⁵¹ Karş. Homeros, *Odyseia*, xi. 277 vd.; Sophokles, *Kral Oidipus*, 1235 vd. Seneca'ya göre, bir pasajda (*Oedipus*, 1034 vd.) İokaste enest ilişkisini anlayınca kendini hançerleyerek öldürdü. Fakat Euripides İokaste'yi iki oğlundan daha uzun yaşatır, İokaste onların cesetleri üzerinde kendini hançerleyerek öldürür. Bkz. Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 1455-1459. Seneca *Fenikeli Kadımlar* tragedyasında belki Euripides'in izinden gitmiştir,

rüldü, babaları kentten ayrılırken ona bir yardım eli uzatmayan oğullarına lanet etti.⁵² Antigone'yle beraber Attike'deki Eumenidlerin kutsal alanının bulunduğu Kolonos'a geldi, oraya oturup yakardı, Theseus şefkatle kabul etti, çok geçmeden öldü.⁵³

[*Yedilerin Thebai seferi*, vi. 1 - vii. 1] VI. [Eteokles'in sürgüne gönderdiği Polynikes, Adrastos kızıyla evlenir (Tydeus)] 1 Eteokles'le Polynikes krallık konusunda anlaşmaya vardılar, sırayla her yıl birinin yönetmesine karar verdiler.⁵⁴ Bazıları önce Polynikes'in yönettiğini, bir yıl

zira bu oyunun fragmanlarında (dize 443 vd.) İokoste'nin savaş alanında oğulları Eteokles'le Polynikes'i barıştırma girişiminde bulunduğunu anlatır; ama oyunun sonu kayıptır. Benzer şekilde Statius da İokoste'nin savaşan oğullarının arasını bulmaya nasıl gayret ettiğini, birbirlerini öldürdüklerini öğrendiğinde kendini nasıl hançerlediğini anlatır. Bkz. Statius, *Theb.* vii. 474 vd., xi. 634 vd.

⁵² Tuhaf, belki de çok eski bir efsane Oidipus'un lanetini başka bir gerekçeye bağlar. Oğullarının ona kesilen her kurbanın omzunu istihkak diye gönderdikleri ama bir gün omuz yerine yanlışlıkla kalça (*ισχίον*) gönderdikleri, onun da çok öfkelenerek tanrılara oğulları birbirlerini öldürsün diye dua ederek onlara lanet ettiği söylenir. Bu hikâyeyi *Thebaid* epiğinin yazarı anlatmıştır. Bkz. Sophokles, *Oidipus Kolonos'ta*, 1375'e geç dönemde yazılan yorum; Zenobius, *Cent.* v. 43. Athenaios, onun öfkesi için başka bir neden belirtir (xi. 14, par. 465 vd.), otorite olarak o da *Thebaid*'in yazarını kabul eder.

⁵³ Oedipus'la Antigone'nin Attike'deki Kolonos Hippios'a gelişi, Oidipus'un gizemli ölümü Sophokles'in *Oidipus Kolonos'ta* adlı tragedyasının konusudur. Kolonos tepesi Atina'dan 2 km uzaktadır, şairin Oidipus'un öldüğü ve gömüldüğü yer olarak Kolonos'u mu yoksa Atina'yı mı kastettiği kuşkuludur, Oidipus'un mezarı daha sonraki dönemlerde Akropolis'le Areopagos'un arasında, Eumenides kutsal alanında gösterilir (Pausanias, i. 28. 7). Bkz. Pausanias, i. 28. 7, i. 30. 2, C. ii. par. 36 vd.; 393 vd. üzerine benim notlarım; R. C. Jebb, Sophokles'in *Oidipus Kolonos'ta* tragedyası üzerine, s. xxx. vd. Eumenides kutsal alanı için bkz. *Oidipus Kolonos'ta*, dize 36 vd.

⁵⁴ Karş. Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 69 vd., 473 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 1; Zenobius, *Cent.* i. 30; Hyginus, *Fab.* 67; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 48 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 152). Burada ve sonrasında Zenobius (*a.g.e.*) Apollodoros'u yakından izler, belki ondan kopya etmiştir.

sonra krallığı Eteokles'e devrettiğini söyler; fakat bazıları da önce Eteokles'in yönettiğini ve krallığı devretmediğini söyler. Bu durumda, Thebai'den kovulan Polynikes gerdanlığı ve giysiyi alarak⁵⁵ Argos'a geldi. Argos kralı, Talaios oğlu Adrastos'tu; Polynikes gece onun sarayına yaklaşıırken Oineus'un Kalydon'dan kaçan oğlu Tydeus'la kavgaya tutuştu.⁵⁶ Ansızın bir bağırış üzerine Adrastos ortaya çıktı, onları ayırdı, kendisine kızlarını bir yabandomuzu ve bir aslanla evlendireceğini söyleyen kâhinin sözlerini hatırlayarak⁵⁷ ikisini damatlığa kabul etti, çünkü birinin kalkanında yabandomuzunun ön kısmı, diğerininkinde aslanın ön kısmı vardı.⁵⁸ Tydeus Deipyle'yle, Polynikes Argia'yla evlendi;⁵⁹ Adrastos onların ikisine de doğdukları ülkeleri teslim etme sözü verdi. Önce Thebai'ye savaş açmak istiyordu, kabile liderlerini topladı.

[Polynikes'in rüşvet olarak altın gerdanlık verdiği

⁵⁵ Yani Kadmos'un düğünde Harmonia'ya verdiği gerdanlıkla giysiyi. Yk. bk. iii. 4. 2.

⁵⁶ Yk. bkz. i. 8. 5.

⁵⁷ Adrastos'a Apollon kehanette bulunmuştu. Bkz. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 408 vd., *Yakarıcılar*, 132 vd. Bu pasajlarda şair sürgündeki iki prensin sarayın kapısında gece vakti kavgalarını ve Adrastos'un onları uzlaştırmasını anlatır. Karş. Zenobius, i. 30; Hyginus, *Fab.* 69; Statius'un *Theb.* i. 370 vd. için ayrıntılı anlatımı. Kehanette Adrastos'a söylenen sözleri Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 409'un geç dönem yorumcusu aktarır. Bir yoruma göre, Tydeus'un kalkanının üzerindeki yabandomuzu Kalydon yabandomuzuna, Polynikes'in kalkanının üzerindeki aslansa aslan yüzlü sfenkse göndermedir. Başkaları iki kabile reisinden birinin yabandomuzu derisine diğerinin aslan postuna büründüğünü söylemeyi tercih eder. Bkz. Euripides, *a.g.e.*'e geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 69.

⁵⁸ Yunanlıların kalkanlarının üzerine yaptıkları armaları antik dönem yazarları anlatır veya bunlar vazo resimlerinde belirtilir, bkz. G. H. Chase, "The Shield Devices of the Greeks", *Harvard Studies in Classical Philology*, C. xiii. s. 61-127. Bu araştırmada derlenen kanıtlardan (s. 98 ve 112 vd.) hem yabandomuzunun hem de aslanın mızrakların üzerinde yaygın yer verilen armalar olduğu vazo resimlerinden anlaşılmaktadır.

⁵⁹ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 3; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 409'a geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 69; Statius, *Theb.* ii. 201 vd.

Eriphyle Amphiaros'u savaşa katılmaya ikna eder] 2 Fakat Oikleus oğlu Amphiaros kâhindi ve Adrastos dışında sefere katılan herkesin kaderinde telef olup gitme yazdığını önceden görünce kendisi vazgeçti, başkalarının da cesaretini kırdı. Yine de Polynikes Alektor oğlu İphis'e gitti, Amphiaros'un nasıl savaşa gitmek zorunda bırakılacağını sordu. İphis, eğer Eriphyle gerdanlığı alırsa bunun yapılabileceği yanıtını verdi.⁶⁰ Amphiaros Eriphyle'nin Polynikes'ten hediye almasını yasaklamıştı; ama Polynikes gerdanlığı ona verdi, Amphiaros'u savaşa girmeye ikna etsin diye yakardı; zira Eriphyle'nin gücü dahilindeydi bu, çünkü daha önce Amphiaros'la Adrastos arasında anlaşmazlık çıktığında, Amphiaros Adrastos'la ileride herhangi bir anlaşmazlık çıkarsa kararı Eriphyle'ye bırakacağına yemin etmişti.⁶¹ Bu durumda, Thebai'ye savaş açılmasını Adrastos destekler ve Amphiaros karşı çıkarsa gerdanlığı alan Eriphyle Adrastos'la birlikte savaşın diye kocasını ikna ederdi. Savaşa gitmek zorunda kalan Amphiaros, oğullarına büyüyünce annelerini öldürmelerini, Thebai'ye savaş açmalarını söyledi.

[Liderlerin listesi] 3 Yedi liderle bir ordu toplayan Adrastos Thebai'ye savaş açmak için acele ediyordu. Liderler şunlardı:⁶² Talaos oğlu Adrastos; Oikleus oğlu Amphiaros;

⁶⁰ Eriphyle'nin kocası Amphiaros'u kandırmasının hikâyesi için ayrıca bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 5 vd.; v. 17. 7 vd.; ix. 41. 2; Homeros, *Odysseia*, xi. 326'nın geç dönem yorumcusu (Asklepiades'i otorite kabul ettiğini belirtir); Hyginus, *Fab. 73*; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 49 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 152). Homeros (*Odysseia*, xi. 326 vd., xv. 247), Sophokles (*Elektra*, 836 vd.) ve Horatius (*Odes*, iii. 16. 11-13) hikâyeye değinir ama anlatmazlar. Sophokles belki *Epigoni* tragedyasıyla aynı olan Eriphyle tragedyasını yazmıştır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 129 vd.

⁶¹ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 6; Homeros, *Odysseia*, xi. 326'ya geç dönemde yazılan yorum; Pindaros, *Nem.* ix. 13 (30)'a geç dönemde yazılan yorum. Hain Eriphyle Adrastos'un kardeşi (yk. bkz. i. 9. 13) ve Amphiaros'un eşi olarak onların arasında nitelikli bir hakem görevini haliyle yapabiliirdi.

⁶² Thebai savaşına katılan yedi savaşçının listesi için bkz. Aiskhylos,

raos; Hipponous oğlu Kapaneus; Aristomakhos veya bazılarına göre Talaos oğlu Hippomedon. Bunlar Argos'tan gelmişti ama Oidipus oğlu Polynikes Thebaili, Oineus oğlu Tydeus Aitolialı, Melanion oğlu Parthenopaios Arkadialıydı. Ancak bazı kaynaklarda Tydeus'la Polynikes bu yedi kişinin içinde sayılmaz, onların yerine İphis oğlu Eteoklos'la⁶³ Mekisteus⁶⁴ listeye dahil edilir.

[Opheltes'in ölümünden sonra Nemeia oyunlarını başlatırlar] 4 Lykurgos'un kral olduğu Nemeia'ya geldiklerinde su aradılar; Hypsipyle, baktığı Eurydike'yle Lykurgos'un çocuğu bebek Opheltes'i bırakarak onlara pınarın yolunu gösterdi.⁶⁵ Zira Hypsipyle'nin babası Thoas'un sağ

Thebai'ye Karşı Yediler, 375 vd.; Sophokles, *Oidipus Kolonos'ta*, 1309 vd.; Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 1090 vd. ve *Yakarıcılar*, 857 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 7; Hyginus, *Fab.* 70.

⁶³ Yedi Savaşçı arasında Eteoklos'un yer aldığını Aiskhylos (*Thebai'ye Karşı Yediler*, 458 vd.), Sophokles (*Oidipus Kolonos'ta*, 1316) ve Euripides bir oyununda (*Yakarıcılar*, 871 vd.) kabul ederler ama Euripides başka bir oyununda (*Fenikeli Kadımlar*, 1090 vd.) kabul etmez; Hyginus (*Fab.* 70) atlar. Anlaşılan, Yedilerin arasında yer alma hakkını Argoslular kabul eder, çünkü Savaşçıları temsil eden Delphoi'ye adadıkları bir heykel grubuna onu da dahil etmişlerdir. Bkz. Pausanias, x. 10. 3.

⁶⁴ Adrastos'un kardeşi. Bkz. i. 9. 13.

⁶⁵ Yedi Savaşçının Hypsipyle'yle Nemeia'da karşılaşması, Opheltes'in ölümü ve Nemeia oyunlarının düzenlenmesi için bkz. Pindaros, *Nem., Argument*, par. 424 vd. ed. Boeckh, geç dönemde yazılan yorum; Bakkhylides, *Epimic.* viii. [ix] 10 vd.; İskenderiyeli Klemes, *Protrept.* ii. 34, s. 29, ed. Potter, ayrıca geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Fab.* 74 ve 273; Statius, *Theb.* iv. 646 - vi; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iv. 717'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 123 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 141). Opheltes'in veya Arkhemoros'un onuruna Nemeia oyunlarının tesis edilmesinden Aiskhylos kayıp bir oyununda söz etmiştir. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 49. Nemeia oyunlarında hakemlerin Opheltes'in yasını tutarak koyu renk elbiseler giydikleri söylenir (Pindaros, *Nem., Argument*, par. 424 vd. ed. Boeckh, geç dönemde yazılan yorum); kazanana verilen maydanoz tacın aynı acıklı nedenle seçildiği belirtilir (Servius, Vergilius'un *Sığırtmaç Türküleri*, vi. 68'i üzerine). Ancak başka bir hikâyeye göre, Nemeia'da taşlar aslında zeytinden yapıldı ama Pers savaşı felaketinden sonra malzeme değişti, maydanozdan yapıldı (Pindaros, *a.g.e.*

kurtulduğunu sonradan öğrenen Lemnoslu kadınlar⁶⁶ onu öldürüp Hypsipyle'yi köle olarak satmışlardı. Lykurgos'a hizmet ediyordu. Hypsipyle pınarı gösterirken bıraktığı çocuğu bir yılan öldürdü. Adrastos'la arkadaşları geldiklerinde yılanı öldürdüler, çocuğu gömdüler. Amphiaraios bunun, ileride başlarına gelecekleri önceden haber veren bir işaret olduğunu söyledi, çocuğa Arkhemoros adını verdiler.⁶⁷ Onun onuruna Nemeia oyunları düzenlediler;

geç dönem yorumcusu). Opheltes'in mezarı Nemeia'daydı, taş duvarla çevriliydi; alanda sunaklar vardı (Pausanias, ii. 15. 3). Euripides, Mısır papirüslerine yazılmış birçok fragmanı yakın zamanda bulunan Hypsipyle adlı bir tragedya yazmıştır (*Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 594 vd.; A. S. Hunt, *Tragicorum Graecorum Fragmenta Papyrae nuper reperta* (Oxford, tar. yok., s. yok). Bu fragmanların birinde (iv. 27 vd.) tekmi Asopia'da yerel Zeus'un bekçiliğine (κληδοῦχος) Lykurgos'un seçildiği söylenir. Aynı unvanı (κληειδοῦχοι) taşıyan resmi görevliler Olympia'da (Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*³, C. ii. s. 168, S. 1021), Delos'ta (Dittenberger, *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae*, C. i. s. 252, S. 170) ve Atina'da Aiskulapios tapınında da (E. S. Roberts ve E. A. Gardner, *Introduction to Greek Epigraphy*, Kıs. ii, s. 410, S. 157) vardı. Bu unvanı alanların görevi tapınağın anahtarlarını korumaktı. Roma'da Palazzo Spada'da hoş bir kabartmada çocuk Opheltes'in cesedinin etrafına çöreklenmiş, iki kahramanın saldırdığı yılan tasvir edilir, arka plandaysa dehşet içinde ellerini kaldırmış, testisi ayağının dibinde yatan Hypsipyle'nin geriye çekildiği görülür. Bkz. W. H. Roscher, *Lexicon der griech. und röm. Mythologie*, i. 473; A. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, i. 113, Şek. 119. Opheltes'in veya Arkhemoros'un ölümü güzel bir vazo resminin de konusudur, ölen çocuk tabut sehпасının üzerinde yatar, biri ona bir mersin çelengi takan, diğeryse öne sürüldüğü gibi, güneş ışınlarının cesedi bozmasını önlemek için şemsiye tutan iki kadın eşlik eder. Resimde, yazıtlardan belirlenen figürlerin arasında anne Eurydike'nin, sarayında, bir yanında yakaran Hypsipyle, diğer yanında saygın Amphiaraios'la ayakta durduğu görülür. Bkz. E. Gerhard, "Archemoros", *Gesammelte Abhandlungen* (Berlin, 1866-1868), i. 5. vd., *Abbildungen*, Şek. i; K. Friederichs, *Praxiteles und die Niobegruppe* (Leipzig, 1855), s. 123 vd.; A. Baumeister, *a.g.e.*, i. 114. Şek. 120.

⁶⁶ Yk. bkz. i. 9. 17.

⁶⁷ Yani "kör talihi başlatan", "meşum", "önsezi". Bakkhylides (*Epinic.* viii. 14, *σᾶμα μέλλοντος φόνου*), Pindaros (*Nem. Argum.* par. 424 vd., ed. Boeckh) ve Statius, *Theb.* iv. 717'ye yorumunda Lactantius Placidus bu

Adrastos at, Eteoklos koşu yarışlarında, Tydeus boks, Amphiaraios atlama ve disk atma, Laodokos kargı atma, Polynikes güreş, Partenopaios okçuluk karşılaşmalarında kazandı.

[Tydeus'u Thebai'ye elçi gönderirler] 5 Kithairon'a geldiklerinde Eteokles'e, aralarında anlaştıkları gibi krallığı Polynikes'e devretmesi gerektiğini önceden söylesin diye Tydeus'u gönderdiler. Eteokles mesajı hiç umursamayınca Tydeus Thebailileri denemek isteyerek onları teke tek dövüşe çağırdı, her seferinde kazandı. Thebaililer elli adamı silahlandırıp dönüş yolunda ona pusu kursalar da Maion dışında hepsini öldürdü, kampa döndü.⁶⁸

[Kente saldırırlar (kâhin Tiresias'ın açıklaması, 7), Thebaililere yenilirler (Kapaneus, Eteokles ve Polynikes, Tydeus, Amphiaraios), 6-8] 6 Silahlanan Argoslular surlara yaklaştılar;⁶⁹ yedi kapı bulunduğundan, Adrastos Homoloidas, Kapaneus Ogygias, Amphiaraios Proitidas, Hippomedon Onkaidas, Polynikes Hypsistas,⁷⁰ Parthenopaios Elektras, Tydeus Krenidas⁷¹ kapılarında konuşlandı. Ete-

adı böyle yorumlar.

⁶⁸ Tydeus'un Thebaililere elçi gitmesi ve sonrası için bkz. Homeros, *İlyada*, iv. 382-398, v. 802-808 ve dize 376'ya geç dönemde yazılan yorum; Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 4; Statius, *Theb.* ii. 307 vd.

⁶⁹ Yedi Savaşçının komutasında Argos ordusunun Thebai'yi kuşatması günümüze gelmiş iki Yunan tragedyasının, Aiskhylos'un *Thebai'ye Karşı Yediler* ve Euripides'in *Fenikeli Kadınlar* tragedyalarının konusudur. İkisinde de Yedi Savaşçının yedi kapıya saldırısı anlatılır. Bkz. *Thebai'ye Karşı Yediler*, 375 vd.; *Fenikeli Kadınlar*, 105 vd., 1090 vd. Kuşatma Statius'un uzun soluklu ve ağdalı epiği *Thebaid*'in de temasıdır. Ayrıca karşı. Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 7-9; Pausanias, i. 39. 2, ii. 20. 5, viii. 25. 4, x. 10. 3; Hyginus. *Fab.* 69. 70. Savaş aynı adlı kaybolmuş iki şiirin de konusuydu, daha eski bir mersiye şairi Kallinos'un *Thebaid*'iyle Platon'un çağdaşı Antimakhos'un *Thebaid*'inin. Bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 9 vd., 275 vd. Thebai'nin yedi kapısı için bkz. Pausanias, ix. 8. 4-7 ve benim yorumum (C. iv. par. 35 vd.). Antik dönem yazarları kapıların adları konusunda hemfikir değillerdi.

⁷⁰ Yani "En Büyük Kapı".

⁷¹ Yani "Çeşme Kapısı".

okles de Thebailileri silahlandırdı, düşmanın sayısına uygun liderler atadı, savaş düzeni aldı, düşmanı nasıl yenebileceklerini öğrenmek için kehanete başvurdu. 7 Thebaililerin arasında bir kâhin vardı, Everes'le nymphe Khariklo'nun oğlu, Spartalı⁷² Udaioş ailesinden Tiresias, gözlerini kaybetmişti. Körlüğü ve kehanet gücüyle ilgili farklı hikâyeler anlatılır. Bazıları, tanrıların sırlarını açıkladığı için onu tanrıların kör ettiğini söyler. Fakat Pherekydes onu Athena'nın kör ettiğini söyler;⁷³ Khariklo Athena için değerli olduğundan ... ve Tiresias tanrıçayı çırlıçıplak gördüğünden, tanrıça onun gözlerini elleriyle kapadı, onu kör etti. Khariklo ondan oğlunu iyileştirmesini isteyince bunu yapamadı ama onun kulaklarını temizleyerek kuşların dilini anlamasını sağladı; ona kızılılık ağacından⁷⁴ bir değ-

⁷² Yani Kadmos'un diktiği ejder dişlerinden fışkıran adamlardan, Sparti'den biri. Yk. bkz. iii. 4. 1.

⁷³ Kallimakhos *Pallas'ın Yıkanmaları* övgüsünde Athena'nın Tiresias'ı kör edişini anlatır. Tiresias'ın annesi Khariklo'nun Athena'nın gözde görevlisi olduğunu, her nereye gitse onu yanında götürdüğünü, nymphely genellikle kendi arabasına aldığını anlatır. Bir yaz günü öğle saatlerinin sıcağı ve dinginliği dağlarda hüküm sürerken tanrıça ve nymphe soyunup Helikon dağının güzel akışlı Hippokrene pınarının serinliğine daldılar. Fakat köpekleriyle tepelerde gezinen genç Tiresias köpüren pınarda susuzluğunu gidermeye geldi, görmesinin meşru olmadığı şeyi gördü. Tanrıça öfkeyle bağırdı, davetsiz misafirin gözleri hemen o anda karanlığa gömüldü. Annesi nymphe oğlunu kör ettiği için tanrıçaya sitem etti, Athena bunu kendisinin yapmadığını ama tanrıların yasaları bir ölümsüz rızası olmadan gören birine körlük cezası verdiğini açıkladı. Tanrıça gence görme kaybının tesellisi olarak yalvaçlık ve kâhinlik, uzun ömür ve ölümden sonra ölümler diyarında zihinsel güçlerini hiç gölgelemeden koruma armağanları verdi. Bkz. Kallimakhos, *Pallas'ın Yıkanmaları*, 57-133. Apollodoros'un bu pasajından öğrendiğimiz gibi, bu hikâyesinde Kallimakhos, Tiresias'ın körlüğünü aynı nedene bağlayan Pherekydes'in izinden gitmiştir belki. Apollon oğlu Erymanthos'un Aphrodite'yi yıkanırken gördüğü için kör edildiği söylenir. Ptolemaios Hephaistionos, *Nov. Hist.* i, Westermann'ın *Mythographi Graeci* eseri içinde, s. 183.

⁷⁴ Elyazmalarına göre değnek maviydi. Antik mitlerde ve masallarda kızılılık ağacı için bkz. C. Boetticher, *Der Baumkultus der Hellenen* (Berlin, 1856), s. 130 vd.

nek de verdi, bununla gören biri gibi yürüyordu. Fakat Hesiodos onun Kyllene’de çiftleşen yılanlar gördüğünü, onları yaralayınca erkekten kadına dönüştüğünü ama aynı yılanların yeniden çiftleştiğini görünce yeniden erkek olduğunu söyler.⁷⁵ Zeus’la Hera aşktan kadınların mı, yoksa erkeklerin mi daha çok zevk aldığını tartışırken karar versin diye ona başvurdular. Aşkın zevkleri birden ona kadar derecelendirilirse erkeklerin birini, kadınların dokuzunu aldığını söyledi. Bunun üzerine Hera onu kör etti ama Zeus ona kehanet sanatını bahşetti.

Tiresias’ın Zeus’la Hera’ya sözü.
Erkek on parçanın yalnızca birini,
Fakat kadın tamamını yüreğine alır.

⁷⁵ Tiresias’ın iki kez cinsiyet değiştirmesinin bu tuhaf hikâyesi nedenleriyle beraber Phlegon, *Mirabilia*, 4; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 683; Eustathios, Homeros’un *İlyada*, x. 482’si üzerine par. 1665; Homeros, *İlyada*, x. 494’e geç dönemde yazılan yorum; Antoninus Liberalis, *Transform.* 17; Ovidus, *Dönüşümler*, iii. 316 vd.; Hyginus, *Fab.* 75; Lactantius Placidus, Statius’un *Theb.* ii. 95’i üzerine; Fulgentius, *Mytholog.* ii. 8; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 5, 104, 169 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 16; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 84)’te de anlatılır. Phlegon hikâyeyi Hesiodos, Dikaiarkhos, Klitarkhos ve Kallimakhos’un anlattığını söyler. Olayın Arkadia’da Kylene dağında geçtiği konusunda Apollodoros, Hyginus, Lactantius Placidus ve İkinci Vatikan Mitoloji yazarıyla hemfikirdir; Eustathios ve Tzetzes ise olayın, Thebaili bir kâhin için daha uygun olan Boiotia’da Kithairon dağında geçtiğini belirtir. Eustathios ve Tzetzes’e göre, Tiresias dişi yılanı öldürünce kadın, sonra erkek yılanı öldürünce erkek oldu. Ovidus’a göre, kâhin yedi yıl kadın olarak yaşadı, sekizinci yıl tekrar erkek oldu; Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı onun sekiz yıl sonra eski haline döndüğünü söyler; Üçüncü Vatikan Mitoloji Yazarı eski haline yedinci yılda döndüğünü olumlar. Antoninus Liberalis dışında, söz ettiğim bütün yazarlar Zeus’la Hera’nın Tiresias’a sordukları soruya onun verdiği yanıtı kaydederler, gerçi yaptığı matematiksel oranlama konusunda tam olarak hemfikir değildirler. Dahası, Antoninus Liberalis dışında hepsi Tiresias’ın soruya verdiği yanıt Hera’nın hoşuna gitmediği için, körlüğünün Hera’nın (İuno) ona verdiği ceza olduğunda aynı fikirdedir. Phlegon, Hyginus, Lactantius Placidus ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarına göre, Zeus (İupiter) Tiresias’ın ömrünü olağan ömrün yedi katı uzatmıştır.

Çok ileri yaşa kadar da yaşadı.

Thebaililer ona danışmak istediklerinde Kreon oğlu Menoikeus kendini Ares'e isteyerek kurban ederse galip gelebileceklerini söyledi. Bunu duyan Kreon oğlu Menoikeus kapıların önünde kendini öldürdü.⁷⁶ Fakat savaş sırasında Kadmeialılar kalabalık halinde surlara kadar kovalandı, Kapaneus bir merdiven kaptı, Zeus onu yıldırımla vurduğunda merdivenden surlara tırmanıyordu.⁷⁷ Bunun üzerine Argoslular gerisingeri kaçtılar. Çoğu ölürken iki ordunun da kararıyla Eteokles'le Polynikes krallık için teke tek dövüşürken birbirlerini öldürdüler.⁷⁸ 8 Şiddetli bir çarpışma daha yapıldı, Astakos oğulları cesurca işler yaptılar; İsmaros Hippomedon'u,⁷⁹ Laedes Eteoklos'u, Amphidokos Parthenopaios'u öldürdü. Fakat Euripides, Parthenopaios'u Poseidon oğlu Periklymenos'un öldürdüğünü söyler.⁸⁰ Astakos'un sağ kalan oğullarından Melanippos Tydeus'u karnından yaraladı. Tydeus yarı ölü yatarken Athena Zeus'tan rica ettiği bir ilacı getirdi, onu ölümsüzleştirmek istedi. Fakat Amphiaraios Argosluları Thebai'ye savaş açmaya ikna ederek kendisine karşı çıktığı için Tydeus'tan nefret ediyordu; tanrıçanın niyetini anlayınca Melanippos'un başını kesti, yaralı bile olsa öldüren oymuş gibi, Tydeus'a verdi. Tydeus başı yarıp açtı, beyinleri yu-

⁷⁶ Menoikeus'un kendini gönüllü kurban etmesi konusunda bkz. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 911 vd.; Pausanias, ix. 25. 1; Cicero, *Tuscul. Disput.* i. 48. 116; Hyginus, *Fab.* 68; Statius, *Theb.* x. 589 vd.

⁷⁷ Kapaneus'un ölümünü karş. Aiskhylos, *Thebai'ye Karşı Yediler*, 423 vd.; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 1172 vd.; a.g.y. *Yakarıcılar*, 496 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 8; Hyginus, *Fab.* 71; Statius, *Theb.* x. 827 vd.

⁷⁸ Eteokles'le Polynikes'in teke tek dövüşmesi ve ölümü için bkz. Aiskhylos, *Thebai'ye Karşı Yediler*, 804 vd.; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 1356 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 8; Pausanias, ix. 5. 12; Hyginus, *Fab.* 71; Statius, *Theb.* xi. 447-579.

⁷⁹ Statius'a göre (*Theb.* ix. 455-539) Hippomedon İsmenos ırmağında boğulmak üzereyken Thebai oklarının bulutuna yenildi.

⁸⁰ Parthenopaios'un ölümü için bkz. Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 1153 vd. *Thebaid'* de de Periklymenos Parthenopaios'un katili olarak anlatılır, Bkz. Pausanias, ix. 18. 6.

tuverdi. Fakat Athena bunu görünce o kadar tiksindi ki niyetlendiği iyiliği bir kenara bırakıp ilacı vermekten vazgeçti.⁸¹ Amphiaraios İsmenos ırmağının kıyısına kaçtı, Pe-

⁸¹ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1066; Pindaros, *Nem.* x. 7 (12)'nin geç dönem yorumcusu; Homeros, *İlyada*, v. 126'nın geç dönem yorumcusu. Bütün bu yazarlar Melanippos'u öldürenin de başını kesenin de Tydeus değil, Amphiaraios olduğunu söyler. Pausanias da (ix. 18. 1) Melanippos'u Amphiaraios'un öldürdüğünü anlatır. Bu nedenle, Heyne "yaralı bile olsa öldüren oymuş gibi" sözlerinin metne eklendiğini kabul etmekte belki haklıydı. Statius (*Theb.* viii. 717-767) da bildik ayrıntılı üslubuyla hikâyeyi anlatır; ama ona göre, Melanippos'u öldürüp başını kesen ve kanlı başı Tydeus'a getiren Amphiaraios değil, Kapeneus'tu. Tydeus'un barbarlığının hikâyesini Ovidus, *İbis*'inde (427 vd., 515 vd.) birçok kez anlatır, şairin lanetleme maksadıyla tekmil antik mitoloji yelpazesini imbiğten geçirdiği tuhaf bir eserdir bu. Savaş alanında bu yamyamlık geleneğiyle, savaşta her zaman düşmanlarının kafalarını kesen ve öldürdükleri ilk insanın kanını içen eski Skyth geleneğini kıyaslayabiliriz (Herodotos, iv. 64). Ölen düşmanın cesaretine sahip olmak için, onun kan, et veya beyni gibi bazı parçalarını yiyip yutmak aslında barbarların genel bir uygulamasıydı. Örneğin bkz. L. A. Millet-Mureau, *Voyage de la Perouse autour du Monde* (Paris, 1797), ii. 272 (Kaliforniyalı Kızılderililer hakkında); Fay-Cooper Cole, *The Wild Tribes of Davao District, Mindanao* (Chicago, 1913), s. 94, 189 (Filipin Adaları'nda yaşayanlar hakkında). *Spirits of the Corn and of the Wild*, ii. 148 vd.'da birçok örnek daha aktardım. Homeros'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusundan hikâyeyi, bu pasajda Apollodoros'un izinden gittiği Pherekydes'in anlattığını öğreniyoruz. Melanippos'un mezarı Thebai'den Khalkis'e giden yolun üzerindeydi (Pausanias, ix. 18. 1) ama Sikyon tiranı Klisthenes "Melanippos'u" Sikyon'a" getirdi (ἐπηγάγετο τὸν Μελάνιππον) Prytanion'da, yani yüksek düzey resmi görevlilerin toplantı yaptıkları ve yemek yedikleri dairede ona bir kutsal alan adadı; dahası o tarihe kadar Melanippos'un düşmanı Adrastos için kesilen kurbanlar ve düzenlenen festivaller Melanippos'un onuruna yapıldı. Bkz. Herodotos, v. 67. Modern Katoliklerin aynı derecede mucizevi kalıntıları güven altına almaları gibi, kahramanların mucizevi kalıntılarını güven altına almayı çok isteyen antik dönem Yunanlılarının ortak pratiğinin izinden giderek, Klisthenes "Melanippos'u getirdi"ğinde muhtemelen kahramanın kemiklerini de Sikyon'daki yeni kutsal alana taşımıştır. Kutsal kemiklerin böyle taşınmasının en ünlü örneği, kalıntıları Tegea'dan Sparta'ya getirilen Orestes'tir (Herodotos, i. 67 vd.). Pausanias bu uygulamanın birçok örneğinden söz eder. Bkz. Pausanias tercümemin dizin kısmı, "Kemikler" maddesi, C. vi. s. 31. Kuşkusuz kemikleri Prytanion'a gömmek mutlak değildi,

riklymenos onu sırtından yaralamadan önce Zeus yıldırım düşürerek yeri yardı, Amphiarao, arabası ve bazılarının Elato dediği arabacısı Baton'la birlikte yok oldu;⁸² Zeus onu ölümsüzleştirdi. Atı Arion sayesinde yalnızca Adrastos kurtuldu. Bu at Poseidon'un, Furia kılığına giren Demeter'le birleşmesinden doğan çocuğuydu.⁸³

burası kentin Ortak Ocağıydı (Pollux, ix, 40; *Corpus Inscriptiorum Atticarum*, ii. 467, satır 6, 73; Pausanias, viii. 53. 9, C. iv. par. 441 vd.'na benim notum); ama Mantinia'da Kepheus kızı Antinoe'nin gömüldüğü söylenen (Pausanias, viii. 9. 5), Ortak Ocak denen yuvarlak bir yapı vardı; Yunan tapınaklarında kadın ve erkek kahraman mezarı az değildi. Bkz. İskenderiyeli Klemes, *Protrept.*, iii. 45, par. 39 vd., ed. Potter. Antik dönemde kalıntılara tapma konusu etraflıca ele alınmıştır, bkz. Fried. Pfister, *Der Reliquienkult im Altertum* (Giessen, 1909-1912).

⁸² Karş. Pindaros, *Nem.* ix. 24 (59) vd., x. 8 (13) vd.; Euripides, *Yakarıcılar*, 925 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 8; Strabon, ix. 2. 11, s. 404; Pausanias, i. 34. 2, ii. 23. 2, ix. 8. 3, ix. 19. 4; Statius, *Theb.* vii. 789-823. Periklymenos'a gönderme, burada Apollodoros'un aklından Pindaros'un bu ilk pasajlarının geçtiğini açıkça kanıtlar. Pausanias, Amphiarao'sun arabacısından Baton adıyla tekrar tekrar söz eder (ii. 23. 2, v. 17. 8, x. 10. 3). Amphiarao'sun arabası ve atlarıyla beraber canlı canlı yutulup ölümler ülkesine indiğine inanılırdı. Bkz. Euripides, *Yakarıcılar*, 925 vd.; Statius, *Theb.* viii. 1 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 49 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 152). Sophokles, Hades'te onun canlı canlı hüküm sürdüğünden söz eder (*Elektra*, 836 vd.). Dahası, Amphiarao tanrılaştırılmıştır (Pausanias, viii. 2. 4; Cicero, *De divinatione*, i. 40. 88), tanrı olarak, Attike'de Oropos yakınında küçük bir vadide sevimli, ünlü bir kehanet merkezi vardı. Bkz. Pausanias, i. 34 ve benim yorumum (C. ii. par. 466 vd.). Amphiarao'sun gözden kaybolup yerin dibine girdiği yer tam olarak Potnia yolu üzerindeydi ve Thebai'den çok uzakta değildi. İçinde sütunların bulunduğu etrafı çevrilmiş küçük bir alandı. Yer, Amphiarao'su içine almak için yıldırımla yarılrken (Pindaros, *Nem.* ix. 24 (59) vd., x. 8 (13) vd.), içinde sütunların bulunduğu etrafı çevrilmiş alan, kuşkusuz, Yunanlıların yıldırım düşen yerde her zaman yaptıkları, çitle çevrili o küçük kutsal alanlardan biriydi. Aş. bkz. iii. 7. 1'e not.

⁸³ Adrastos'un hızlı küheylanı Arion'dan, muhtemelen bildiği bu ilginç ve tuhaf mitin ayrıntılarına girmeden hayvanın tanrısal ebeveynine kısaca değinen Homeros söz eder (*İlyada*, xxiii. 346 vd.). Antik Yunanistan'ın çok barbarca tekmi hikâyelerinden biri olan bu miti daha sonraki yazarlar açıklamışlardır. Bkz. Pausanias, viii. 25. 4-10, viii. 42. 1-6; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 153; karşı. Homeros, *İlyada*, xxiii. 346'ya geç dönemde yazılan yorum. Hikâyenin Arkadia'nın dağlık iki yerinde geçtiği

VII. [Antigone'nin kahramanlığı ve ölümü. Theseus liderlerin cesetlerini gömer, Euadne'nin odun yığını üzerinde ölümü] 1 Thebai tahtına geçen Kreon Argoslu ölülere gömülmeden attırdı, hiç kimsenin onları gömmeyeceğini bildirdi ve başlarına bekçi dikti. Fakat Oidipus kızlarından biri, Antigone, Polynikes'in cesedini çaldı, gizlice gömdü. Kreon bunu fark edince Antigone'yi canlı canlı mezara gömdü.⁸⁴ Adrastos Atina'ya kaçtı,⁸⁵ Merhamet Sunağına⁸⁶

anlatılır: Bunlardan biri Ladon'un güzel vadisinde Thelpusa'ydı, diğeri Phigalia'ydı, burada atın tanrıça annesinin sığ mağarasının romantik vahşi Neda koyağında bir yarın çok aşağısında bulunduğu söylenirdi. Tanrıçanın gitmiş olmasına rağmen, mağara hâlâ vardır: Küçük bir Mesih ve Aziz Yuhanna kilisesine dönüştürülmüştür. Bkz. Pausanias, C. iv. par. 406 vd.'na benim yorumum. Sicilyalı Diodoros'a göre (iv. 65. 9), Adrastos Argos'a dönmüştür. Fakat Pausanias (i. 43. 1), yenilen ordusunu Thebai'den geri getirirken oğlunun ölümüne çok üzülererek ileri yaşta Megara'da öldüğünü söyler: Pausanias Megaralıların Adrastos'a kuşkusuz kahraman olarak taptıklarını da belirtir. Hyginus (*Fab.* 242) Adrastos'la oğlu Hippono'nun Apollon'un kehanetine itaat ederek kendilerini ateşe attıklarına dair tuhaf bir hikâye anlatır.

⁸⁴ Apollodoros Antigone'nin kahramanlığı ve ölümü hikâyesinde Sophokles'in *Antigone* tragedyasında anlattıklarının izinden gider. Karş. Aiskhylos, *Thebai'ye Karşı Yediler*, 1005 vd. Hyginus (*Fab.* 72) hikâyenin başka bir versiyonunu anlatır. Ona göre, Antigone kardeşi Polynikes'in cenaze törenini yaparken yakalanınca, Kreon onu öldürmesi için oğlu Haimon'a teslim etti, Haimon Antigone'nin nişanlısıydı. Fakat Haimon onu öldürecekmiş gibi yaparak kaçırıp evlendi, bir oğlu oldu. Zaman içinde çocuk büyüdü, Thebai'ye geldi, Kreon onu, Sparti'nin yani Ejder-Adamların tek mil soyunun bedeninde taşıdığı işaretten tanıdı. Herakles Haimon'la öfkeli babasının arasına beyhude yere girdi. Kreon amansızdı; Haimon kendini ve eşi Antigone'yi öldürdü. Bazıları Hyginus'un bu hikâyede, birkaç fragmanı günümüze gelen *Antigone* tragedyasını yazan Euripides'in izinden gittiğini düşünmüştür. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 404 vd.

⁸⁵ Adrastos'un Atina'ya kaçışı ve Atinalıların onun adına müdahalesi için bkz. İsostrates, *Panegyric*, §§ 54-58, *Panathen.* §§ 168-174; Pausanias, i. 39. 2; Plutarkhos, *Theseus*, 29; Statius, *Theb.* xii vd. (Adrastos'un yerine Argoslu evli ve yaşlı kadınları yakartır). Hikâyeyi Euripides günümüze gelen *Yakarıcılar* oyununda ele almış, Apollodoros genelde onun izinden gitmiştir. Fakat Statius gibi, Apollodoros da yakarma sahnesine Atina Merhamet Sunağında yer verirken Euripides Eleusis Demeter Sunağında

sığındı. Üzerine yakarı dalı⁸⁷ koyarak ölülerini gömmeleri için yakardı. Atinalılar Theseus'la beraber harekete geçtiler, Thebai'yi ele geçirdiler, ölüleri gömsünler diye akrabalarına verdiler. Kapaneus'un odun yığını yanarken eşi, İphis kızı Evadne kendini odun yığınının üzerine attı, onunla beraber gömüldü.⁸⁸

yer vermiştir (*Yakarıcılar*, 1 vd.). İkinci versiyondan yana, ölen liderlerin mezarlarının Eleusis'te Çiçekli Kuyunun yakınında bulunduğu söylenebilir (Pausanias, i. 39. 1 vd.; Plutarkhos, *Theseus*, 29); erlerin mezarlarıysa Eleusis'ten dosdoğru Thebai'ye giden yolda, Attike'yle Boiotia sınırında Eleutheraî'deydi (Euripides, *Yakarıcılar*, 756 vd., Plutarkhos, *a.g.e.*). Atinalıların Thebaililerden Argoslu ölüleri gömme iznini nasıl aldıkları konusunda da gelenek farklıdır. Bazıları Theseus'un Thebai'ye bir ordu sevk ettiğini, Thebaililerin yenildiğini, ölen Argosluları gömsünler diye teslim etmek zorunda kaldıklarını söylemiştir. Euripides, Statius ve Apollodoros'un benimsediği versiyon budur. Başkaları Theseus'un elçi gönderdiği, Thebaililerin rızasıyla ölüleri gömmek için müzakereler yapıldığını söylemişlerdir. Thebaililer için daha az onur kırıcı olan bu versiyonu pek tabii onlar (Pausanias, i. 39. 2), ve Euripides'in Thebaililerin yenildiğine dair hikâyesini açıkça reddeden vatansever Boiotialı Plutarkhos tarafından benimsenmiştir. Yazılarındaki birçok pasajda İsostrates neredeyse inanılmaz bir anlamsızlıkla iki versiyonu da benimser, benimsediği için kendini savunur (*Panathen.* §§ 168-174). Lysias, Adrastos'un Atina'ya kaçışından açıkça söz etmeden Atinalıların Thebaililere önce, Argosluların ölülerini gömmelerine izin vermelerini rica ederek bir haberci gönderdiklerini, istekleri geri çevrilince Thebaililerle savaşp onları yendiklerini, Argoslu ölüleri alıp Eleusis'e gömdüklerini söyler. Bkz. Lysias, ii. 7-10.

⁸⁶ Atina Merhamet Sunağı için bkz. ii. 8. 1; Pausanias, i. 17. 1 ve benim notum (C. ii. par. 143 vd.); Sicilyalı Diodoros, xiii. 22. 7; Statius, *Theb.* xii. 481-505. Atina'da bulunan geç döneme ait bir yazıda bundan söz edilir (*Corpus Inscriptionum Atticarum*, iii. S. 170; G. Kaibel, *Epigrammata Graeca ex lapidibus conlecta*, S. 782). Daha önceki yazarlar söz etmemesine rağmen sunak daha sonraki dönemlerde Atina'nın en ünlü yerlerinden biriydi. Philostratos, Atinalıların Merhamet Sunağını ön üçüncü tanrı olarak inşa ettiklerini, üzerine sunu olarak şarap değil, gözyaşı döktüklerini söyler (*Epist.* 39). Bu imgede belki Statius'u kopya etmiştir (*Theb.* xii. 488, "lacrymis altaria sudant").

⁸⁷ Yakarıcının, korunma istediğinin belirtisi olarak sunağın üzerine koyduğu zeytin dalı. Bkz. Andokides, *De mysteriis*, 110 vd.; R. C. Jebb, *Sophokles'in Oidipus Kolonos'ta* oyunu üzerine, 3.

⁸⁸ Evadne'nin, kocası Kapaneus'un odun yığını üzerinde ölümü için bkz.

[Epigonlar (liste, 2) Thebai'yi ele geçirirler; Tiresias'ın ölümü, 2-4] 2 Ölenlerin, Epigonlar adı verilen oğulları on yıl sonra babalarının ölümünün öcünü almak için Thebai'ye sefer düzenlemeye karar verdiler;⁸⁹ kehanet merke-

Euripides, *Yakarıcılar*, 1034 vd.; Zenobius, *Cent.* i. 30; Propertius, i. 15. 21 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, v. 14. 38; a.g.y. *Pont.* iii. 1. 111 vd.; Hyginus, *Fab.* 243; Statius, *Theb.*, xii. 800 ve Lactantius Placidus'un dize 801 üzerine notu; Martialis, iv. 75. 5. Kapaneus Thebai kuşatmasında merdivene tırmanırken yıldırımla öldürülmüştü. Bkz. Apollodoros, iii. 6. 7. Bu nedenle, cesedi kutsal sayılıyordu, yakılmaması, gömülmesi ve mezarının çitle çevrilmesi gerekiyordu; diğer cesetlerin tümüyle tek bir odun yığını üzerinde yakılıyordu. Bkz. Euripides, *Yakarıcılar*, 934-938, burada *συνήλας τάφον* mezarın içeriden çitle çevrilmesine göndermedir. Anlaşılan, yıldırımla ölen Semele de etrafı çevrilmiş bir kutsal alanda yatıyordu. Bkz. Euripides, *Bakkhalar*, 6-11. Yine de önceki pasajla tutarsız olarak Euripides, Kapaneus'un cesedinin odun yığını üzerinde yakıldığını varsayar (dize 1000 vd.). Plinius (*Doğa Tarihi* ii. 145) yıldırımla öldürülen birinin yakılmaması, gömülmesi kuralını belirler, Tertullianus (*Apologeticus*, 48) da bu konuya değinir. Numa'ya atfedilen eski bir Roma kanunu, yıldırımla öldürülen birine mutlak cenaze töreni yapılmasını yasaklamıştır. Bkz. Festus, "Occisum" maddesi, s. 178, ed. C. O. Müller. Bu pasajların Roma göreneğine gönderme yaptığı doğrudur ama anlaşılan, Euripides'in sözleri (*Yakarıcılar*, 934-938) Yunan pratiğinin de aynı olduğunu gösterir, yıldırımla ölen insanların cesetlerinin kaldırılmamasını, olay yerine gömülmesini söyleyen Artemidoros bunu doğrular (*Onirocrit.* ii. 9). Aynı yazar yıldırım çarpan bir kimsenin gözden düşmüş sayılmadığını, hatta tanrı olarak saygı gördüğünü anlatır; yıldırımla ölen kölelere bile, Zeus'un onurlandırdığı biri olarak saygıyla yaklaşılır, cesetleri hoş giysilere sarılırdı. Böyle görenekler, Zeus'un yıldırım halinde indiği inancıyla bir ölçüde açıklanır; bu nedenle, yıldırım neye çarparsa çarpsın haliyle ona kutsal gözüyle bakılırdı. Yıldırım çarpan yerler İnen Zeus'a (*Ζεύς καταβάτης*) ithaf edilir, çitle çevrilirdi. Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde böyle yerleri gösteren yazıtlar bulunmuştur. Bkz. Pollux, ix. 41; Pausanias, v. 14. 10 ve benim notum (C. iii. par. 565, C. v. par. 614). Karş. E. Rohde, *Psyche*³, i. 320 vd.; H. Usener, "Keraunos", *Kleine Schriften*, iv. 477 vd. (Clemens Romanus ve Cyrillus'ten, şimşekle ölen kimselere tapıldığının daha çok kanıtını aktarır); Chr. Blinkenberg, *The Thunderweapon in Religion and Folklore* (Cambridge, 1911), s. 110 vd.

⁸⁹ Sicilyalı Diodoros, Epigonların Thebai'ye açtığı savaşı çok benzer tarzda anlatır (iv. 66) Karş. Pausanias, ix. 5. 13 vd.; ix. 8. 6, ix. 9. 4 vd.; Hyginus, *Fab.* 70. Bu konuda *Epigoni* adında bir epik şiir vardır, bazıları onu Homeros'a (Herodotos, iv. 32; *Biographi Graeci*, ed. A. Westermann,

zine danıştıklarında tanrı Alkmaion'un liderliğinde zaferi öngördü. Alkmaion annesini cezalandırıncaya kadar orduya komuta etmek istememesine rağmen sefere katıldı; zira Eriphyle, Polynikes oğlu Thersandros'tan giysiyi almış, oğullarını da⁹⁰ savaşa gitmeye ikna etmişti. Alkmaion'u lider seçtikten sonra Thebai'ye savaş açtılar. Sefere katılanlar şunlardı: Amphiaraios oğulları Alkmaion'la Amphilokhos; Adrastos oğlu Aigialeus; Tydeus oğlu Diomedes; Parthenopaios oğlu Promakhos; Kapaneus oğlu Sthenelos; Polynikes oğlu Thersandros; Mekisteus oğlu Euryalos. 3 Thebai yakınındaki köyleri yağmalamaktan başladılar; Thebaililer Eteokles oğlu Laodamas'ın komutasında onlara karşı ilerlediklerinde kahramanca savaşmışlar,⁹¹ Laodamas Aigialeus'u, Alkmaion da onu öldürdü,⁹² onun ölümünden sonra Thebaililer surların gerisine kaçtılar. Fakat Tiresias Argoslularla anlaşma yapmak için bir haberci gönderdiklerinde kaçmalarını söylediği için, çocuklarıyla eşlerini arabalara bindirip kentten kaçtılar. Geceleyin Tilphussa denen pınara geldiklerinde Tiresias ondan içip

s. 42 vd.), bazıları da Antimakhos'a (Aristophanes, *Barış*, 1270) atfederler. Karş. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 19, 173 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, i. 129.

⁹⁰ Hemen öğrendiğimiz gibi, Eriphyle oğulları Alkmaion'la Amphilokhos'tu. Baş döndüren hain anneleri daha önce babaları Amphiaraios'u ikna ettiği gibi, onları da savaşa gitmeye ikna etti, onun gözünde süslü gerdanlık ve cicili bicili elbise yakınlarının yaşamından daha değerliydi. Yk. bkz. iii. 6. 2; gerdanlık ve giysi için bkz. iii. 4. 2, iii. 6. 1 ve 2; Sicilyalı Diodoros, iv. 66. 3.

⁹¹ Savaş Glisas denen yerde yapıldı, Argoslu yöneticilerin mezarları Pausanias'ın dönemine kadar gelmişti. Bkz. Pausanias, ix. 5. 13, ix. 8. 6, ix. 9. 4, ix. 19. 2; Pindaros, *Pyth.* viii. 48 (68)'in Hellanikos'u otorite kabul ettiğini belirten geç dönem yorumcusu.

⁹² Başka bir anlatıma göre, Kral Laodamas savaşta ölmedi, yenildikten sonra birtakım Thebailiyi İlyrialı Enkhelea kabilesine sevk etti, onlar Laodamas'ın ataları Kadmos'la Harmonia'ya son yuvalarını veren aynı halktı. Bkz. Herodotos, vi. 61; Pausanias, ix. 5. 13; ix. 8. 6. İlyria'daki Kadmos ve Harmonia için yk. bkz. iii. 5. 4.

öldü.⁹³ Thebaililer çok uzaklara gittikten sonra Hestiaia kentini kurup oraya yerleştiler. 4 Thebaililerin kaçtığını sonradan öğrenen Argoslular kente girip ganimet topladılar, surları yerle bir ettiler. Fakat ganimetin bir bölümünü ve onunla birlikte Tiresias kızı Manto'yu Delphoi Apollon'a gönderdiler; zira Thebai'yi alırlarsa ganimetlerin en güzelini ona adamaya ant içmişlerdi.⁹⁴

[Alkmaion, annesini öldürmesi, deliliği, yolculukları ve ölümü; eşi Kallirrhoe, çocukları Amphilokhos ve Tisiphone, 5-7] 5 Thebai'nin ele geçmesinden sonra Alkmaion, annesinin ona zarar verecek rüşvetler aldığını öğrenince⁹⁵ öfkesi daha da arttı, Apollon'un kehanetine itaat ederek annesini öldürdü.⁹⁶ Bazıları annesini kardeşi Amphilokhos'un yardımıyla, bazıları da tek başına öldürdüğünü söyler. Fakat annesinin cinayetinin Furia'sı Alkmaion'u takip ederek delirtti, Alkmaion önce Arkadia'da Oikleus'a,⁹⁷ sonra Psophis'te Phegeus'a gitti. Phegeus onu arındırdıktan sonra, Phegeus kızı Arsinoe'yle⁹⁸ evlendi, gerdanlıkla giysiyi ona verdi. Fakat sonra Alkmaion'un

⁹³ Bkz. Pausanias, ix. 33. 1, Tiresias'ın mezarının pınarda yer aldığını söyler. Fakat Thebai'den Khalkis'e giden yol üzerinde bir kâhin için de dikilmiş bir anıt vardı (Pausanias, ix. 18. 4). Sicilyalı Diodoros (iv. 67. 1), Tiresias'ın Haliartos topraklarında Tilphussa pınarının yakınında Tilphusion dağında öldüğü konusunda Pausanias ve Apollodoros'la hemfikir.

⁹⁴ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 66. 6 (Tiresias kızına Manto değil, Daphne der); Pausanias, vii. 3. 3, ix. 33. 2; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 308'e geç dönemde yazılan yorum.

⁹⁵ Yani babası Amphiaros'a zarar verdiği gibi. Yk. bkz. iii. 6. 2.

⁹⁶ Karş. Thukydides, ii. 102. 7 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 65. 7; Pausanias, viii. 24. 7 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 407 vd.; Hyginus, *Fab.* 73. Sophokles de Euripides de *Alkmaion* veya daha doğrusu adın doğru telaffuzu böyle olduğu için *Alkmeon* adlı tragedyalar yazmışlardır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 153 vd., 379 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i., s. 68 vd.

⁹⁷ Oikleus Amphiaros'un babası, dolayısıyla, Alkmaion'un dedesiydi. Bkz. i. 8. 2.

⁹⁸ Pausanias (viii. 24. 8) ve Propertius (i. 15. 19) ona Alpheisiboia der.

mevcudiyeti nedeniyle toprak verimsizleşti,⁹⁹ tanrı bir kehanetinde ona Akhelus'a gitmesini ve ırmağın kıyısında bir kez daha yargılanmasını¹⁰⁰ söyledi. Önce Kalydon'da Oineus'a gitti, konukseverlik gördü, sonra da Thesprotialılara gitti, fakat oradan kovuldu; ama sonunda Akhelus pınarlarına geldi, Akhelus onu arındırdı,¹⁰¹ Alkmaion onun kızı Kallirrhoe'yle evlendi. Dahası, Akhelus'un getirdiği kum ve çamurla oluşturduğu ülkede koloni kurdu, oraya yerleşti.¹⁰² Fakat sonra Kallirrhoe gerdanlıkla giysiye göz dikti, onlara sahip olmazsa Alkmaion'la yaşamayacağını söyledi. Alkmaion hemen Psophis'e gitti, Phegeus'a, bir kehanette kendisine gerdanlıkla giysiyi Delphoi'ye götürüp adarsa delilikten kurtulacağını bildirildiğini söyledi.¹⁰³ Phegeus ona inandı, gerdanlıkla giysiyi teslim etti; ama bir hizmetli onun bunları Kallirrhoe'ye götüreceğini açıklayınca Phegeus oğulları babalarının emri uyarınca pusu kurarak Alkmaion'u öldürdüler.¹⁰⁴ Arsinoe, Phegeus

⁹⁹ Pelops'un da haince işlediği bir cinayet nedeniyle Yunanistan'ın kıtlık çektiği söylenir. Aş. bkz. iii. 12. 6. Babasını öldürüp annesiyle evlenen Oidipus'un mevcudiyeti nedeniyle Thebai ülkesinin de benzer şekilde toprak, sığır ve kadından yana bereketsizlik çektiği öne sürülmüştür. Bkz. Sophokles, *Kral Oidipus*, 22 vd., 96 vd.; Hyginus, *Fab.* 67. Kan dökmenin, özellikle de bir erkek akrabanın kanunu dökmenin, sonuçta mahsul vermeyi reddeden toprağa karşı bir suç olduğu görüşüne belli ki bugün bazı Afrika halklarının hâlâ inandıkları gibi, antik dönemde İbraniler de inanırlardı. Bkz. *Folk-lore in Old Testament*, i. 82 vd.

¹⁰⁰ Metin burada hasara uğramıştır.

¹⁰¹ Anlaşılan, Akhelus burada kısmen ırmak, kısmen insan veya daha çok tanrı olarak tahayyül edilmektedir.

¹⁰² Karş. Thukydides, ii. 102. 7 vd.; Pausanias, viii. 24. 8 vd. Akhelus'un ağzında biriken alüvyon toprağı ve yeni ülkenin oluşumunu karş. Herodotos, ii. 10.

¹⁰³ Ephoros veya oğlu Demophilos'a göre, Alkmaion'a Delphoi'de bu kehanet aslında bildirilmiştir. Bkz. Athenaios, vi. 22, par. 232 D-F, burada kehanetin sözlerinden alıntı yapılmıştır.

¹⁰⁴ Rüzgâr alan yüksek Psophis vadisinde Bakireler denen yüksek servi ağaçları mezarını gölgeler. Bkz. Pausanias, viii. 24. 7. Uzun bir beyin hummasından ve yorucu uzun yolculuklardan sonra heybetli Arkadia dağları arasında, ana katili için huzurlu bir dinlenme yeri. Benim gitti-

oğullarını azarlayınca, onlar da Arsinoe'yi bir sandığa koyarak Tegea'ya götürdüler, onu Alkmaion'u öldürmekle yalan yere suçlayarak köle olarak Agapenor'a verdiler. 6 Alkmaion'un vakitsiz ölümünü öğrenen ve Zeus'un kur yaptığı Kallirrhoe Alkmaion'dan doğurduğu oğullarının, babalarının katilinden öç almaları için iyice büyümelerini diledi. Oğulları ansızın büyüyünce, babalarının öcünü almak için yola çıktılar.¹⁰⁵ Phegeus oğulları Pronos'la Agenor¹⁰⁶ gerdanlıkla giysiyi adamak için Delphoi'ye götürdüler, Alkmaion oğulları Amphoteros ve Akarnan'la aynı zamanda Agapenor'un evine gittiler; Alkmaion oğulları babalarının katillerini öldürdüler, Psophis'e giderek saraya girdiler, hem Phegeus'u hem de eşini öldürdüler. Tegea'ya kadar kovalandılar ama Tegealıların ve bazı Argosluların araya girmesiyle kurtuldular, Psophislileri kaçırdılar. 7 Ne olup bittiğini annelerine bildirdikten sonra, Akhelus'un talimatı doğrultusunda Delphoi'ye giderek gerdanlığı ve giysiyi adadılar.¹⁰⁷ Sonra Epiros'a gittiler, burada yaşayanları toplayarak Akarnania'da koloni kurdular.¹⁰⁸

Fakat Euripides, Alkmaion'un delilik döneminde Tiresias kızı Manto'dan iki çocuğunun, Amphilokhos'la kızı Tisiphone'nin dünyaya geldiğini, bebekleri Korinthos'a götürüp Korinthos kralı Kreon'a büyütsün diye verdiğini, Kreon'un eşinin, olağanüstü güzelliği nedeniyle Tisipho-

ğim yer biraz Yorkshire vadisini andırıyor ama daha vahşi ve daha ıssız.

¹⁰⁵ Karş. Ovidus, *Dönüşümler*, ix. 413 vd.

¹⁰⁶ Pausanias (viii. 24. 10) onlara Temenos ve Aksion der.

¹⁰⁷ Pausanias'a göre (viii. 24. 10, ix. 41. 2) gerdanlığı Delphoi'ye adayan Alkmaion oğulları değil, Phegeus oğullarıydı. Gerdanlık veya her ne diye geçiyorsa o, Phokai'nin vicdansız lideri Phayllos'un kutsal hazinelerin çoğuyla birlikte onu da götürdüğü M. Ö. 4. yüzyıldaki Kutsal Savaş'a kadar Delphoi'de Basiretli Athena kutsal alanında korunuyordu. Bkz. Parthenios, *Narrat.* 25 (Phylarkhos'u otorite kabul ettiğini belirtir); Athenaios, vi. 22. par. 232 DE (Ephoros'un on üçüncü kitabını otorite kabul ettiğini belirtir).

¹⁰⁸ Karş. Thukydides, ii. 102. 9; Pausanias, viii. 24. 9, benzer şekilde, Akarnania adını Alkmaion oğlu Akarnan'dan türetir.

ne'yi köle olarak sattığını, Kreon'un onunla evlenme ihtimalinden korktuğunu söyler.¹⁰⁹ Fakat onu Alkmaion satın almış, kendi kızı olduğunu anlamadan hizmetçilik yaptırmıştır, çocuklarını geri istemek için Korinthos'a gittiğinde oğlunu da geri almıştır. Apollon'un kehanetlerine itaat eden Amphilokhos, Argos Amphilokia'yı kurmuştur.¹¹⁰

¹⁰⁹ Kuşkusuz, Euripides'in yazdığı *Alkmaion* adında kayıp iki tragedya-sından birine gönderme yapılmaktadır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 479 vd.

¹¹⁰ Argos Amphilokia, Ambrakia Körfezi'nde bir Aitolia kentiydi. Bkz. Thukydides, ii. 68. 3, kurucusu Amphilokhos'un Amphiaraios oğlu, dolayısıyla Alkmaion'un oğlu değil, kardeşi olduğunu söyler. Amphiaraios oğlu Amphilokhos için bkz. iii. 7. 2.

VI. Pelasgos Ailesi

VIII. [Pelasgos oğlu Lykaon ve oğulları (liste, 1), dinsizlikleri nedeniyle Zeus en küçükleri Nyktimos dışında hepsini yıldırımlarıyla öldürür, 1-2] 1 Şimdi, Akusilaos'un da bizim düşündüğümüz gibi,¹ Zeus'la Niobe'nin oğlu olduğunu söylediği ama Hesiodos'un Yer oğlu dediği Pelasgos'a bakalım. Okeanos kızı Meliboia'dan veya başkalarının söylediği gibi, nymphe Kyllene'den doğan Lykaon adında bir oğlu vardı.² Arkadia'da hüküm süren Lykaon'un çok sayıda eşinden elli oğlu doğmuştu, yani Melaineus, Thesprotos, Heliks, Nyktimos, Peuketios, Kaukon, Mekisteus, Hopleur, Makareus, Makednos, Horos, Polikhos, Akontes, Evaimon, Ankyor, Arkhebatos, Karteron, Aigaion, Pallas, Eumon, Kanethos, Prothous, Linos, Korethos, Mainalos, Teleboas, Physios, Phassos, Phthios, Lykios, Halipheros, Genetor, Bukolion, Sokleus, Phineus, Eumetes, Harpeleus, Portheus, Platon, Haimon, Kynaithos, Leon, Harpalykos, Heraieus, Titanas, Mantineus, Klitor, Stymphalos ve Orkhomenos Bunlar gururda ve dinsizlikte herkesi geçerlerdi; onların dinsizliğini kanıtlamak için Zeus gündelik işçi kılığında geldi. Ona konukseverlik gösterdiler, yerlilerden birinin oğlunu öldürüp bağırsaklarına sunular doldurdular, en büyük kardeşleri Mainalos'un

¹ Yk. bkz. ii. 1. 1.

² Deukalion tufanı uyarısına kadar ve uyarı dahil, aşağıdaki Lykaon ve oğullarıyla ilgili pasajı, Apollodoros'un adını kabul ettiği otorite olarak veren Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 481) büyük ölçüde kelimesi kelimesine kopya eder. Lykaon oğullarının başka listesi için bkz. Pausanias, viii. 3. 1 vd., Nyktimos'a Lykaon'un en büyük, Apollodoros ise en küçük oğlu der (aş. bkz.). Kyllene'nin Pelasgos'un eşi ve Lykaon'un annesi olduğunu Euripides, *Orestes*, 1645'in geç dönem yorumcusu doğrular.

kışkırtmasıyla onun önüne koydular.³ Fakat Zeus, nefretle

³ Bunu ve sonrasını karş. şamlı Nikolaos, *frag.* 43 (*Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, iii. 378; Suidas, *Λυκάων* maddesi): “Pelagos oğlu, Arkadia kralı Lykaon babasının kurumlarını dürüstçe sürdürdü. Babası gibi, uyruklarını adaletsizlikten vazgeçirmek isteyerek, Zeus’un dürüstlüğü ve adaletsizliği görmek için bir yabancı kılığına girerek kendisini sık sık ziyaret ettiğini söyledi. Anlattığına göre, bir keresinde tanrıyı ağırlamaya hazırlanırken kurban kesti. Söylenđiđi gibi, çok sayıda kadından dünyaya gelen elli oğlundan bazıları kurban sunusunda hazır bulundu, konukseverlik gösterdiklerinin gerçek bir tanrı olup olmadığını bilmek isteyerek, bir çocuk kurban ettiler, çocuğun etine kurbanın etini karıştırdılar, ziyaretçi gerçekten tanrıysa onların ne yaptıklarını anlayacağına inanıyorlardı. Fakat tanrının şiddetli bir fırtına patlatarak çocuğu öldüren bütün katilleri telef eden yıldırımlar yağdırdığını söylerler.” Hyginus (*Fab.* 176) hikâyenin başka bir versiyonunu anlatır, hiddetlenen Zeus’un masayı devirdiğini, Lykaon oğullarını yıldırımla öldürdüğünü, Lykaon’u kurda dönüştürdüğünü ekler. Destanın, Apollodoros’un açıkça kabul ettiği bu versiyonuna göre, Lykaon babası Pelagos gibi, adaletle yöneten dürüst bir kraldı (Pausanias, viii. 1. 4. 6) ama tanrının öfkesini uyarıp felaketi kendilerinin ve erdemli ebeveyninin üzerine çeken, hatta büyük tufanda insanoğlunun mevcudiyetini tehlikeye sokan oğullarının kötülüğü ve dinsizliği kralın halkına yararlı olmak için gösterdiği erdemli gayretlere ket vuruyordu. Fakat genellikle belki daha çok kabul gören başka bir geleneğe göre, bir insanı kurban edip tabakta sofraya getirerek konuk tanrıyı öfkelendiren bizzat Kral Lykaon’du; bazılarına göre de kurban kralın oğlu Nyktimos’tan başkası değildi. Bkz. İskenderiyeli Klemes, *Protrept.* ii. 36, par. 31, ed. Potter; Nonnos, *Dionys.* xviii. 20 vd.; Arnobius, *Adversus Nationes*, iv. 24. Ne var ki bazıları kurbanın kralın oğlu değil, kızı Kallisto’yla Zeus’un oğlu, torunu Arkas olduğunu söyler. Bkz. Eratosthenes, *Cataster.* 8; Hyginus, *Astronom.* ii. 4; *Scholia Germanici Aratea*, par. 387 (Martianus Capella’da, ed. Fr. Eyssenhardt). Ovidus’a göre (*Dönüşümler*, i. 28) kurban Molossoi’dan bir esirdi. Başkaları basitçe, Lykaon’un tanrının önüne insan eti koyduğunu söylemişlerdir. Bkz. Lactantius Placidus, Statius’un *Theb.* xi. 128’i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 5 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 17). Hyginus, Ovidus, Caesar Germanicus ve Birinci Vatikan Mitoloji Yazarına göre, Zeus kralı bu suçu nedeniyle kurda dönüştürmüştür; ama öte yandan, İskenderiyeli Klemes, Nonnos, Eratosthenes ve Arnobius böyle bir dönüşümden hiç söz etmezler. Tanrının öfkeyle masayı devirdiğini Hyginus (*a.g.e.*) ve Apollodoros gibi Eratosthenes de (*a.g.e.*) kaydeder. Pausanias (viii. 2. 3) trajik olayı biraz farklı anlatır, Lykaon’un Zeus sunağına insan bebek getirdikten sonra hemen kurda dönüştüğünü söyler.

bugün hâlâ Trapezos⁴ denen yerde masayı devirdi, Lykaon'a ve en küçükleri Nyktimos dışında bütün oğullarına yıldırımlar yağdırdı; neyse ki Yer hızlı davranarak Zeus'un sağ elini tutmuş, gazabını yatıştırmıştı. 2 Fakat Nyktimos'un tahta geçtiği Deukalion çağında tufan meydana geldi;⁵ bazıları buna Lykaon oğullarının dinsizliğinin yol açtığını söylemişlerdir.

[Lykaon kızı, Arkas'ın annesi Kallisto ayıya dönüştürülür] Fakat Eumelos ve başkaları, Lykaon'un Kallisto⁶ adında bir kızı da vardı, derler; gerçi Hesiodos ona nymphetelerden biri, Asios Nykteus kızı, Pherekydes Keteus kızı der.⁷ Avda Artemis'e arkadaşlık ederdi, aynı giysileri giyerdi, bakire, kalmak için ona ant içmişti. Zeus ona âşık

⁴ Trapezos için bkz. Pausanias, viii. 3. 3, viii. 5. 4, viii. 27. 4-6, viii. 29. 1, viii. 31. 5. Apollodoros bu adı Yunanca *trapeza* "masa" kelimesinden türetir. Karş. Eratosthenes, *Cataster*. 8.

⁵ Yk. bkz. 1. 7. 2.

⁶ Zeus'un Lykaon kızı Kallisto'ya aşkı, onu ayıya, sonunda da Ayı takımyıldızına dönüştürmesi için bkz. Pausanias, i. 25. 1, viii. 3. 6 vd.; Eratosthenes, *Cataster*, 1; Libanius, Westermann'ın *Mythographi Graeci, Appendix Narrationum* eseri içinde, 34, par. 374; Tzetzes, *Schol. on Lycophoron*, 481; Hyginus, *Fab.* 155, 176 ve 177; Ovidius, *Dönüşümler*, ii. 409-507; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 138'i üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iii. 685'i üzerine; *Scholia in Caesaris Germanici Aratea*, s. 381, ed. F. Eyssenhardt (Martianus Capella basımında); *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 5 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 17) C. ii. par. 94 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 58). Kallisto'nun ayıya dönüşmesi âşık Zeus'a, kıskanç Hera'ya ve Artemis'in öfkesine atfedilir. Arkadialıların ayı totemini benimsemiş bir halk olduğu görüşü lehine kanıt olarak onların, adı genellikle Yunanca *arktos* yani "ayı" dan türetilmiş oğlu Arkas aracılığıyla bir ayı kadının soyundan geldikleri gösterilmiştir. Bkz. Andrew Lang, *Myth, Ritual and Religion* (Londra, 1887), ii. 21 vd.

⁷ Tegealı tarihçi Araithos da Arkas'ın annesinin Keteus kızı olduğunu anlatır; ona göre, Lykaon'un kızı değil, torunuydu, adı Kallisto değil, Megisto'ydu. Fakat Araithos kahramanın ayıya dönüştüğüne dair mutlak geleneği kabul etmiş, dönüşme olayının kuzey Arkadia'da Nonakris'te geçtiğini söylemiştir. Bkz. Hyginus, *Astronom.* ii. 1. Euripides'in (*Orestes*, 1646) geç dönem yorumcusuna göre, Arkas'ın annesi Keteus'un Stilbe'den doğan kızıydı.

oldu, bazılarının dediği gibi Artemis'in, bazılarının dediği gibi Apollon'un kılığına girerek o istemese de yatağını onunla paylaştı, Hera'nın dikkatinden kaçmasını isteyerek onu ayıya dönüştürdü. Fakat Hera Artemis'i onu vahşi bir hayvan diye vurmaya ikna etti. Yine de bazıları bekaretini korumadığı için Artemis'in onu vurduğunu söyler. Kallisto öldüğünde Zeus bebeği aldı, ona Arkas adını verdi, Arkadia'da büyütsün diye Maia'ya teslim etti; Kallisto'yu yıldıza dönüştürerek Ayı adını verdi.

IX. [Arkas dölleri. Telephos'un annesi Auge] 1 Arkas'ın, Amyklas kızı Leanira'dan veya Kroko kızı Meganira'dan, Eumelos'a göreyse nymphe Khrysopelia'dan Elatos ve Aphidas adında iki oğlu vardı.⁸ Bunlar ülkeyi aralarında paylaştılar, fakat bütün güç Elatos'taydı, Kinyras kızı Laodike ona Stymphalos'la Përseus'u doğurdu. Proitos'la evlenen Aphidas'ın, oğlu Aleus'la kızı Stheneboia dünyaya geldi. Aleus'un Pereus kızı Neaira'dan Auge adlı bir kızıyla Kepheus ve Lykurgos adlı iki oğlu doğdu. Auge'yi Herakles baştan çıkardı,⁹ Auge rahibesi olduğu Athena kutsal alanında bebeğini gizledi. Fakat ülke bereketsizleşip kehanetlerde Athena kutsal alanında bir dinsizlik yapıldığı duyurulduğunda babası Auge'yi buldu, öldürsün diye Nauplios'a verdi, Mysia prensi Teuthras Auge'yi ondan alarak evlendi. Fakat Parthenios dağına bırakılan bebeği bir geyik emzirdi, bu nedenle ona Telephos adı verildi. Korythoslu sığırtaçların beslediği Telephos ebeveynini arama maksadıyla Delphoi'ye gitti, tanrıdan aldığı bilgi üzerine Mysia'ya giderek Teuthras'ın evlatlık oğlu oldu, onun ölümünden sonra hükümdarlık tahtına geçti.

[Atalanta ve talipleri, Melanion ve altın elmalar] 2 Lykurgos'un Kleophyle veya Eurynome'den oğulları Anka-

⁸ Arkas oğulları ve Arkadia'nın onlar arasında paylaşılması için bkz. Pausanias, viii. 4. 1 vd. Pausanias'a göre, Arkas'ın bir Dryas nymphesinden Azas, Aphidas ve Elatos adlı üç oğlu vardı; babası Azas'a Azania yöresini, Aphidas'a Tegea kentini ve Elatos'a Kyllene dağını verdi.

⁹ Auge ve Telephos'un hikâyesi için bkz. ii. 7. 4.

ios, Epokhos, Amphidamas ve İasos dünyaya geldi.¹⁰ Amphidamas'un Melanion adlı bir oğluyla, Eurystheus'un evlendiği Antimakhe adlı bir kızı vardı. İasos'un Minyas kızı Klyemene'den kızı Atalanta¹¹ doğmuştu. Babası Atalanta'yı terk etmişti, çünkü erkek çocuk istiyordu; avcılar onu alıp bakıncaya kadar bir dişi ayı sık sık gelerek emzirirdi. Tam büyüyünceye kadar Atalanta bekâretini korudu, elinde silahlarıyla avlanarak doğada yaşadı. Kentauros Rhoekus'la Hylaios ona tecavüz etmeye kalkıştılar ama onları vurup öldürdü. Dahası, kabile reisleriyle Kalydon

¹⁰ Bkz. Pausanias, viii. 4. 10, bu dört oğuldan yalnızca ilk ikisinden söz eder.

¹¹ Atalanta'nın ve talibinin onu altın elmalarla cezbetmesinin hikâyesi için bkz. Theokritos, iii. 40-42; Hyginus, *Fab.*, 185; Ovidus, *Dönüşümler*, x. 560-680; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 113'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 14, 91 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 39; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 47). Apollodoros'un işaret ettiği gibi, Atalanta'nın babasının adı konusunda görüşler farklıdır. Kallimakhos'a (*Artemis'e Övgü*, 215) ve Birinci ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarlarına (*Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 54, 124) göre, adı İasios'tu. Propertius (i. 1. 10) babasının İasos olduğu konusunda anlaşılan Apollodoros'la hemfikirdir, zira Atalanta'dan İasis aile adıyla söz eder. Fakat Sicilyalı Diodoros (iv. 34. 4, iv. 65. 4), Pausanias (viii. 35. 10), Hyginus ve Ovidus'a göre babası Skhoineus'tu. Hesiodos da ona Skhoineus der (bkz. Apollodoros, aş.), az önce söz edilen geç dönem yazarları bu adı onun otoritesine dayanarak kabul etmişlerdir. Apollodoros'tan öğrendiğimize gibi (aş. bkz.), Euripides'e göre, kahramanın babasının adı Mainalos'tu. Atalanta'yı ayının emzirmesini ve iki kentaurosun, Hylaios'la Rhoekos'un ona başarısız saldırısını Aelianus (*Var. Hist.* xiii. 1) zengin resimsel ayrıntılarla anlatır, ancak evlenme yarışından söz etmez. Altın elmaları aşağı atarak nazlı bakireyle evlenmeyi kazanan talibe çok sayıda yazar (Theokritos, Hyginus, Ovidus, Servius, Birinci ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı) Hippomenes der. Geç dönem yazarları, Apollodoros'tan öğrendiğimiz gibi (aş. bkz.) başarılı talibe Hippomenes diyen Euripides'in izinden gitmiş olabilirler. Fakat Propertius (i. 1. 9) ve Ovidus (*Ars Amat.* ii. 188) âşığa Milanion derler, Apollodoros'un benimsediği Melanion biçimine hemen hemen uygundur bu. Anlaşılan bu konuda Pausanias da Apollodoros'la hemfikirdir, zira Atalanta oğlu Parthenopaios'un (aş. bkz.) babasının Melanion olduğunu söyler (iii. 12. 9).

yabandomuzunu avlamaya gitti, Pelias onuruna düzenlenen oyunlarda Peleus'la g re ip kazandı. Sonra ebeveynini buldu ama babası onu evlenmeye ikna edince yarış parkuru olan bir yere gitti, ortasına    dirsek yükseklikte bir sırik dikti, gönlünü kazanmaya çalışanları kendisi de silahlarıyla koşarken önünde buradan ko turdu; gönlünü kazanmaya çalışanlardan birini yakalarsa cezası hemen orada  l md , yakalayamazsa  d l  evlenmektir. Taliplerin birçoğu  ld   nde Melanion ona   ık oldu, gelip yarı a katıldı. Beraberinde Aphrodite'den birkaç altın elma getirmişti,¹² Atalanta onun pe i sıra koşarken elmaları yere attı, d  en elmaları alan Atalanta yarı ta yenildi. Melanion onunla evlendi. Bir gün avlanırlarken Zeus'un kutsal alanına girdikleri, orada sevi meye kalkı tıklarında aslana d n  t kleri söylenir.¹³ Fakat Hesiodos ve başkaları Atalanta'nın  sasos değil, Skhoineus kızı olduğunu söylemişlerdir; Euripides ise onun Mainalos kızı, kocasının da Melanion değil, Hippomenes olduğunu söyler.¹⁴ Atalanta'nın

¹² Ovidus'a göre (*Dönüşümler*, x. 644) tanrıça altın elmaları Kıbrıs'ın en zengin toprağı Tamasos'taki kutsal arazisinden getirdi; arazinin tam ortasında yaprakları ve dalları altın kırıntılarıyla parlayan harika bir a a  yetmişti; Aphrodite dallardan    elma kopardı. Fakat başkalarına göre, elmalar çok daha iyi bilinen Hesperidlerin bahçesinden gelmişti. Bkz. Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 113'   zerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 14 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, i. 39).

¹³ Hyginus (*Fab.* 185); Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 113'   zerine; Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı da (*Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 14, fab 39) kutsala saygısızlı ı ve cezasını kaydederler.   ıkların h rmetsizlikleri nedeniyle birer aslana dönüşmesini antik dönem mitoloji yazarları, aslanların birbiriyle değil, leoparlarla  iftle ti ini, böylece, d n  t kten sonra   ıkların işledikleri günahı bir daha i lemeyeceklerini açıklarlar. Doğa tarihiyle ilgili bu ilginç pasajda Plinius'un *Doğa Tarihi*'ne gönderme yaparlar; ama bize geldiği tarzıyla Plinius, bu konuda yalnızca, dişi aslan, bir leopar için itibarını ihmal ettiğinde eşinin bunu kolayca anlayıp ona büyük ceza verdiğini söyler (*Doğa Tarihi* viii. 43). Doğa tarihçisi, erkek aslan da dişi leoparla benzer bir uygunsuz davranışta bulunursa ne olduğundan söz etmez.

¹⁴ Euripides, kaybolan *Meleagros* tragedyasında Atalanta'nın babasına ve

Melanion'dan veya Ares'ten, Thebai savaşına katılan oğlu Parthenopaios doğmuştur.¹⁵

kocasına bu adı vermiş olabilir. Atalanta adı oyunun mevcut fragmanlarından birinde (S. 530) geçer. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 525 vd.

¹⁵ Yk. bkz. iii. 6. 3. Başkalarına göre, Parthenopaios'un babası Melanion veya Ares değil, Meleagros'tu. Bkz. Hyginus, *Fab.* 70, 99 ve 270; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 54, 125 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 174; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 144).

VII. Atlas Ailesi

X. [Pleiadlar] 1 Atlas'la Okeanos kızı Plione'nin Arkadia Kyllene'de dünyaya gelen, Pleiadlar adı verilen yedi kızı vardı, yani Alkyone, Merope, Kelaino, Elektra, Sterope, Taygete ve Maia.¹ Bunlardan Sterope Oinomaos'la² Mero-

¹ Pleiadlar için bkz. Aratos, *Phaenomena*, 254-268; Eratosthenes, *Cataster.* 23; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiii. 551 vd.; Homeros, *İlyada*, xviii. 486'ya geç dönemde yazılan yorum; Pindaros, *Nem.* ii. 10 (16)'ya geç dönemde yazılan yorum; Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 226'ya geç dönemde yazılan yorum; Hyginus, *Astronom.* ii. 21; a.g.y., *Fab.* 192; Ovidus, *Fasti*, iii. 105, iv. 169-178; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 138'i ve *Aineias.* i. 744'ü üzerine; *Scholia in Caesaris Germanici Aratea*, s. 397, ed. F. Eyssenhardt (Martianus Capella basımında) *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 73 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 234). Pleiadların adları konusunda antik yazarlar genelde hemfikir. Örneğin Apollodoros gibi Aratos da bu adları sırayla verir. Ancak Theokritos'un (xiii. 25) geç dönem yorumcusu, Maia dışında farklı bir liste verir, ayrıca Kallimakhos'u otorite kabul ederek, onlara Amazon kraliçesinin kızları der. Genellikle babalarının Atlas olduğu söylendiği için, kimi zaman Atlantidler de denir (Apollodoros, a.ş.; Sicilyalı Diodoros, iii. 60. 4; karş. Hesiodos, *İşler ve Günler*, 382). Fakat Pleiad adının kökeni konusunda görüşler çok farklıdır. Bazıları onu, anneleri Pleione'nin adından türetmiştir; ama çok daha büyük ihtimalle bu ad *πλεῖν*, "gemiyle gitmek" kelimesinden gelir, çünkü Akdeniz bölgesinde bu yıldızlar yazın, Mayıs ortasından Kasım sonuna kadar geceleri görülürdü, bu da antik dönemde deniz yolculuğu mevsimine tekabül ederdi. Bazı antik dönem yazarları (Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 138'i üzerine) adın böyle türediğini kabul ediyorlardı. Pleiadların sayısına gelince, genellikle yedi olduğu ama birinin ya da bir kısmının insan gözüyle görülemediği veya hemen hemen görülemediği kabul edilirdi. Bu görünmezliğin iki açıklaması vardı. Bazıları Dardanos'un annesi Elektra'nın Troia'nın düşmesine yüzünü elleri arasında saklayacak kadar üzüldüğü; diğeri sıradan biri olan Sisyphos'la evlenen Merope'nin, hepsi tanrıların sevgilisi olan kız kardeşlerinin görkemli suçluluğuyla karşılaştırıldığında, namuslu olmasına rağmen mütevazı kaderinden çok utanarak kendini göstermeye cesaret edemediğidir. Örneğin Ovidus ve Hyginus bu alternatif ve aynı ölçüde muhtemel teorileri belirtir. Avcı

pe Sisyphos'la evlendi. Poseidon onlardan ikisiyle, önce Kelaino'yla, ikinci olarak da Alkyone'yle cinsel ilişkiye girdi, Kelaino Poseidon'un Makaron Adaları'nda iskân ettiği Lykos'u, Alkyone de (Apollon'a Eleuther'i doğuran) kızı Aithusa'yla oğulları Hyrieus'la Hyperenor'u doğurdu. Hyrieus'la nymphe Klonia'nın Nykteus'la Lykos adında iki oğlu vardı. Polykso Nykteus'a Antiope'yi, Antiope Zeus'a Zethos'la Amphion'u doğurdu.³ Zeus Atlas'ın öbür kızlarıyla da cinsel ilişkiye girdi.

[Maia oğlu Hermes, gençlik serüvenleri] 2 En büyükleri Maia Zeus'la girdiği cinsel ilişkinin meyvesi olarak Kylle-ne dağında bir mağarada Hermes'i doğurdu.⁴ Hermes kundak bezlerinin içinde bir yabanın üzerine yatırıldı⁵ ama

Orion hoş karşılanmayan ilgisiyle yedi yıl, hatta on iki yıl bakireleri takip ettiği için göğe yükseldikleri söylenir, en sonunda Zeus acıyarak takipçiyi ve takip edilenleri göğe göndermiştir, birer yıldız olarak burada sonsuza kadar parlayacaklar ve takip sonsuza kadar sürecektir. Işığı-nı gizleyen utangaç veya üzüntülü Pleiad'ı modern astronomlar Kelaino'yla, antik dönemdeki gibi bugün de, olağanüstü keskin görüşlü insanların aysız, sakin gecelerde görebildikleri, neredeyse yedinci kadir bir yıldızla özdeşleştirirler. Bkz. A. von Humboldt, *Cosmos*, çev. E. Sabine, iii. 47 vd.

² Karş. Pausanias, v. 10. 6. Başka bir anlatıma göre, Sterope veya kimi zaman verilen adıyla Asterope Oinomaos'un eşi değil, tanrı Ares'e onu doğuran annesiydi. Bkz. Eratosthenes, *Cataster*. 23; Hyginus, *Astronom*. ii. 21; Hyginus, *Fab*. 84, 159; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. Bode, i. s. 73 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 234).

³ Yk. bkz. iii. 5. 5.

⁴ Hermes'in doğumunun ve gençlik serüvenlerinin aşağıdaki hikâyesi güzel *Homeros'un Övgüsü* IV, *Hermes'e* doğrudan veya dolaylı dayanır, gerçi Apollodoros'un başka kaynaklardan yararlanmış olabileceği önem-siz birkaç konu övgüden farklıdır. Karş. *Homeric Hymns*, ed. T. W. Allen ve E. E. Sikes, s. 130 vd. Apollodoros'un başvurmuş olabileceği diğer edebi kaynaklar Sophokles'in satirik oyunu *Ikhneutai* yani *İz Sürenler* olabilir.

⁵ Karş. *Homeros'un Hermes'e Övgüsü*, 21, 63, 150 vd., 254, 290, 358; Sophokles, *Ikhneutai* 269 (*The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, ii. 258). Dionysos'un da doğduğunda yabanın üzerine yatırıldığı söylenir (Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 155'i üzerine): Bu nedenle, "yabadan" soyadını almıştır (Αἰκνίτης, Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 35).

kendini bunlardan kurtardı, Pieria'nın yolunu tuttu, Apollon'un güttüğü sığırları çaldı.⁶ İzi bulunmasın diye ayakla-

Tanrılarla ilgili bu gelenekler, antik dönemde Yunanlıların "zenginlik ve bereket habercisi" (πλοῦτον καὶ καρποὺς οἰωνίζόμενοι) olarak yeni doğmuş çocukları yabalara yatırma göreneğini yansıtır. Bkz. Kallimakhos, *Övgü*, 1. 48'e geç dönemde yazılan yorum (*Callimachea*, ed. O. Schneider, i. 109). Göreneğin sembolizmi konusunda bkz. W. Mannhardt, "Kind und Korn", *Mythologische Forschungen*, s. 351-374; J. E. Harrison, "Mystica Vannus Iacchi," *Journal of Hellenic Studies* xxiii. 1903, s. 292-324. Bu görenek antik dönem Yunanistan'ıyla sınırlı değildi, modern zamanlara kadar Hindistan'da ve Doğunun başka yerlerinde de büyük ölçüde uygulanmıştır. Bu konuda saptanan veya değinilen motifler farklıdır. Anlaşılan, kimi zaman çocuğun zenginliğini ve refahını güven altına alma, kimi zaman onu nazardan ve başka tehlikeli etkilerden koruma maksadı güdülmüştür. Bkz. *Spirits of the Corn and of the Wild*, i. 5-11. Tek bir örnek vermek gerekirse, Belucistan'da Brahnilerde "en iyi ebeveynler, Tanrı onlara sepetin alabildiği tahıl kadar çok çocuk versin diye bebeklerini ilk altı gün *chaj'*da, yani tahıl sepetinde tutarlar ... Fakat bazı halkların tahıl sepetiyle hiç ilgisi yoktur; sepetin sara hastalığı barındırdığını söylerler, gerçi ben bunun nasıldığını veya nedenini düşünemiyorum. Bu nedenle, çocuğu, elekten dökülen tahıl kadar şans dökülsün diye onun içine yatırılır" (Denys Bray, *The Life-History of a Brāhūi*, Londra, 1913, s. 13). Anlaşılan, başka yerlerde tahıl eleğinin yerini yaba almıştır.

⁶ Karş. Homeros'un *Hermes'e Övgüsü*, 68 vd.; Antoninus Liberalis, *Transform.*, 23; Ovidus, *Dönüşümler*, ii. 680 vd. Bebek Hermes'in sığır hırsızlığı Sophokles'in, birçok fragmanı geçtiğimiz yıllarda keşfedilen satirik *Ikhneutai* yani *İz Sürenler* dramasının konusuydu. Oyunda sahne Kyllene dağında geçer. Apollon sahneye çıkar, sığırlarının kaybolduğundan şikâyet eder, Thessalia'dan Boiotia'ya onları araya araya nasıl geldiğini anlatır, kaybolan hayvanları bulmasına kim yardım ederse ona ödül teklif eder. Duyuru Silenos'un kulağına gelir, olay yerine koşup ödülün esaslı bir çıkar sağlaması şartını koşarak kendisinin ve satyroslarının yardımını içtenlikle teklif eder. Teklifi kabul edilir, satyroslar hemen av köpekleri gibi kokunun peşine düşerler ve sığırların farklı yönleri işaret ederek şaşırtan ayak izlerini keşfederler. Fakat bu keşiften hemen sonra daha önce hiç duymadıkları tuhaf bir ses onları şaşırtır. Aslında bu genç Hermes'in mağarada çaldığı lirden çıkan boğuk sestir. Tam o anda nymphe Kyllene mağaradan çıkar, yemyeşil ormanlık tepelerin sessizliğinde gürültü yaptıkları için vahşi yaratıkları azarlar. Satyroslar izinsiz girdikleri için alçakgönüllülükle özür dilerler fakat yeryüzünün derinlerinden gelen bu tuhaf seslerin anlamını öğrenmek isterler. İstekleri uyarınca nymphe Maia'nın Zeus'a Hermes adında bir oğlu gizlice mağarada

rına ayakkabılar giydi, sığırları Pylos'a getirdi, geri kalanını bir mağaraya sakladı; ama ikisini kurban etti, derilerini kayalara çiviledi, etlerinin bazısını kaynatıp yedi,⁷ bazısını yaktı. Hemen Kyllene'ye gitti. Mağaranın önünde otlayan bir kaplumbağa gördü. İçini temizledi, kurban ettiği sığırdan yaptığı çalgı tellerini kabuğuna taktı, liri yaptıktan sonra mızrağı icat etti.⁸ Fakat Apollon sığırları arayarak

doğurduğunu, kendisinin zaman zaman çocuğa baktığını, bebeğin hızlı hatta ürkütücü şekilde büyüdüğünü, babasının emirleriyle mağarada tutulduğunu, boş zamanlarında ölü hayvanlardan, sesler çıkaran tuhaf bir oyuncak yapmaya kendini adanmış olduğunu açıklar. Daha fazlasını açıklasın diye ısrar edildiğinde, Hermes'in liri kaplumbağa kabuğundan yaptığını, çalgının "onun üzüntüsünün tek merhemi, tek tesellisi" olduğunu, ölü hayvanların onunla konuşan büyüleyici, tatlı seslerinin çocuğu kendinden geçirdiğini anlatır. Bu dokunaklı anlatımdan etkilenmeyen satyroslar erken gelişen bebeği sığırları çalmakla suçlarlar hemen. Bakıcısı bu suçlamayı öfkeyle reddeder, zavallı çocuğun babasından veya annesinden hırsızlık eğilimi mirası almadığını cesaretle belirtir, suçlayanlara hırsız gidip başka yerde aramalarını, çünkü uzun sakalları ve dazlak kafalarıyla bu yaşta pişman olabilecekleri böyle gülünç suçlamaları uydurmaktan daha iyisini bilmeleri gerektiğini azimle söyler. Bakıcının küçük emaneti ateşli savunması, daha önce onun müzik yeteneğini övmesinden daha çok etkilemez satyrosları; aslında dâhi bebeğin lir yapımında hayvan derileri kullandığından söz etmesi onlarda kuşku uyandırır, söz konusu derileri kayıp sığırların derileriyle hiç tereddüt etmeden özdeşleştirirler. Bu kanıları güçlendiğinde, suçlu onlara teslim edilinceye kadar yerlerinden kımıldamayı kabul etmezler. Yunanca metin bu noktada bozulmaya başlar; bakıcıyla satyroslar arasındaki ateşli diyalogun kopuk kopuk birkaç fragmanını bulabiliriz ancak; "inekler", "hırsız", "alçak" gibi kelimeler can sıkacak kadar tekrar edilir, sonra her şey sessizleşir. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 224-270. J. E. Harrison görünüşe göre ılımlı soytarılıkla ilgili olan bu pasajdan ciddi bir ritüel, aslında dinsel bir önem çıkarır, yine de, oyunun yazarının muhtemelen çok bilinçsiz olduğunu kabul eder. Bkz. *Essays and Studies presented to William Ridgeway*, ed. E. C. Quiggin (Cambridge, 1913), s. 136 vd.'da bilgilendirici makalesi.

⁷ Homeros'un *Hermes'e Övgüsü* (115 vd.)'da Hermes'in iki öküzün etini kızartıp (on iki tanrı için) on iki porsiyona böldüğü ama aç olmasına rağmen kendisinin hiç yemediği söylenir.

⁸ Karş. Sophokles, *Ikhneutai* 278 vd. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, ii. 259. Homeros'un *Hermes'e Övgüsü*, 22 vd.'nda Hermes sığırları

Pylos'a geldi,⁹ buranın sakinlerine sordu. Sığır güden bir çocuk gördüklerini söylediler ama hiçbir iz bulamadıklarından, nereye doğru gittiğini söyleyemediler. Hırsız kehanete¹⁰ başvurarak bulan Apollon Kyllene'de Maia'ya geldi, Hermes'i suçladı. Fakat Maia ona kundaktaki çocuğu gösterdi. Apollon çocuğu Zeus'a getirdi, sığırlarını istedi; Zeus ona sığırları geri vermesini söyleyince Hermes sığırları aldığını inkâr etti ama kendisine inanılmadığını görünce Apollon'u Pylos'a götürdü, sığırları geri verdi. Ne var ki Apollon onun lirini duyunca liri sığırlarla takas etti. Hermes onları otlatırken kendisine bir çoban kavalı yaparak çaldı.¹¹ Apollon kavalı da almak isteyerek sığır güderken kullandığı altın değneği vermeyi teklif etti.¹² Hermes kavalı teslim etti ama Apollon'dan çakıl taşlarıyla nasıl kehanette bulunacağını öğrendi.¹³ Zeus onu kendine ve

çalmadan önce liri icat eder.

⁹ Homeros'un *Hermes'e Övgüsü*'nde (185 vd.) Apollon kayıp sığırları aramak için Pylos'a değil, Boiotia'da Onkhestos'a gider.

¹⁰ Karş. Homeros'un *Hermes'e Övgüsü*, 213 vd., burada Apollon'un uzun kanatlı bir kuşu gözlemleyerek hırsızın Hermes olduğunu anladığı söylenir.

¹¹ Karş. Homeros'un *Hermes'e Övgüsü*, 511 vd., ne var ki Apollon'un kavalı Hermes'ten alma veya kavalları altın değnekle takas etme girişiminden burada hiç söz edilmez. Ancak 526. dizeden sonra övgüde bir boşluk vardır, kayıp pasajda söz konusu takas ve Hermes'in kehanet armağanı istemesi yer alabilir, Apollodoros bunların ikisinden de söz eder, övgünün bugünkü halinde bunlar yoktur.

¹² Altın değnek armağanı için bkz. Homeros'un *Hermes'e Övgüsü*, 527 vd.

¹³ Karş. Homeros'un *Hermes'e Övgüsü*, 552 vd. *Thirai* denen kehanet çakıl taşlarından söz edilmektedir, bunlar Parnassos'ta oturan ve Apollon'un bakıcısı denen kanatlı kız kardeşler halinde kişileştirilmişlerdir. Bkz. Zenobius, *Cent. v. 75*; Kallimakhos, *Apollon'a Övgü*, 45 ve geç dönemde yazılan yorum; *Etymologicum Magnum*, Θρία maddesi, s. 455. 45; Hesychios, Θρία maddesi; *Anecdota Graeca*, ed. Bekker, i. 265. 11, Θριάσιον πεδίον maddesi. Bir hikâyeye göre, kehanet çakıl taşları Athena'nın buluşuydu, Apollon bunlardan o kadar iğrenmişti ki Zeus bu kehanet tarzının önceden çok kabul görmesine rağmen gözden düşmesine neden oldu; Apollon, "Çakıl taşı atan çok kişi bulunabilir ama pek azı kâhindir" diyerek rakip sanatı uygulayanlara kinini açığa vurdu. Bkz. Zenobius, *Cent. v. 75*; Bizanslı Stephanos, *Θρία maddesi*. Bu gelenek

yeraltı tanrılarına haberci yaptı.

[Taygete dölü: Lakedaimon, Hyakinthos, Lynkeus ve İdas. Leukippos kızları, kızlarından Arsinoe, Asklepios'un annesi olur (Koronis). Asklepios, Khiron'dan eğitim alır, iyileştirme sanatını öğrendiği için Zeus onu yıldırımlarıyla çarpar. Apollon Kyklopları öldürür ve bir yıl Admetos'a hizmet eder, 3-4] 3 Taygete'nin Zeus'tan Lakedaimon adında bir oğlu vardı, Lakedaimon ülkesi adını ondan almıştı.¹⁴ Eurotas'ın (Naias nymphesi Kleokharia'yla Yer'in oğlu Leleks'in¹⁵ oğluydu) kızı Sparta'yla Lakedaimon'un, Amyklas adında bir oğlu ve Akrisios'la evlenen Eurydike adında bir kızı vardı. Amyklas'la Lapithos'un kızı Diomede'nin Kynortas ve Hyakinthos adında iki oğlu vardı.¹⁶ Bu Hyakinthos'un Apollon'un sevgilisi olduğu, Apollon'un disk atarken istemeden onu öldürdüğü söylenir.¹⁷ Stesikhoros'un söylediğine göre, Kynortas'ın

çakıl taşlarıyla kehanet tarzının modasının zamanla geçtiğinin, acayip sözleri tanrının ifadeleri kabul edilen Delphoi'deki çılgın kadın kâhinlerin çok daha görkemli ve etkileyici ritüellerinin onları gölgede bıraktığının kanıtı kabul edilebilir belki. Yine de Delphoi'deki tapınakta bir üçayağın üzerindeki kâsede kehanet çakıl taşları bulunduğu, soru soran biri kehanet merkezine başvurduğunda, esinlenmiş rahibe kehanette bulunurken çakıl taşlarının kâsenin içinde dans ettiği belirtilir. Bkz. Nonnos, Westermann'ın *Mythographi Graeci* eseri içinde, Appendix Narrationum, S. 67, s. 381; Suidas, *Πυθώ* maddesi. Yunanlılarda çakıl taşlarıyla kehanet için bkz. A. Bouche-Leclercq, *Histoire de la Divination dans l'Antiquité*, i. 192, vd.; Pausanias. 7. 25. 10 üzerine benim notum (C. iv. par. 172).

¹⁴ Karş. Pausanias, iii. 1. 2; Euripides, *Orestes*. 626'nun geç dönem yorumcusu.

¹⁵ Pausanias'a göre (iii. 1. 1) Eurotas, Leleks oğlu Myles oğluydu.

¹⁶ Karş. Pausanias, iii. 1. 3.

¹⁷ Yk. bkz. i. 3. 3; Nikandros, *Ther.* 901 vd., ve dize 902 üzerine geç dönemde yazılan yorum; Pausanias, iii. 1. 3, iii. 19. 5; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 241 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, x. 161-219; Plinius, *Doğa Tarihi* xxi. 66; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 37, 135 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 117; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 181). Hyakinthos'un mezarı Amyklai'de büyük bir Apollon suretinin altındadır; Mezara bir tunç kapıdan girilir ve kahraman olarak ona burada sunularda bulunulur. Bkz. Pausanias, iii. 19. 3. Karş. *Adonis, Attis, Osiris*,

Perieres adında bir oğlu vardı, Perseus kızı Gorgophone'yle evliydi, Gorgophone ona Tyndareus, İkaros, Aphareus ve Leukippos'u doğurdu.¹⁸ Aphareus'la Oibalos kızı Arene'nin Lynkeus, İdas ve Pisos adında üç oğlu vardı; ama birçok kişiye göre, İdas'ın babası aslında Poseidon'du. Lynkeus keskin görüşüyle dikkat çekiyordu, öyle ki yerin altını bile görebiliyordu.¹⁹ Leukippos'un Hilaira ve Phoibe adında iki kızı vardı, Dioskuros lar onları kaçırıp evlendiler.²⁰ Leukippos onlardan başka, Arsinoe'nin de babasıydı: Apollon onunla cinsel ilişkiye girmiş, Arsinoe Aiskulapios'u doğurmuştu. Fakat bazıları Aiskulapios'a Leukippos kızı Arsinoe'nin değil, Thessalia'da Phlegyas kızı Koronis'in oğlu, der.²¹ Apollon'un onu sevdiğini, hemen

3. baskı, i. 313 vd.

¹⁸ Yk. bkz. i. 9. 5. Apollodoros, Perieres'in Aiolos oğlu olduğunu anlatır (karş. i. 7. 3), gerçi birçok kimsenin ona Kynortas oğlu gözüyle baktığını ekler. Aş. bkz. iii. 10. 4 ve not.

¹⁹ Karş. Pindaros, *Nem.* x. 62 (116) vd.; Pausanias, iv. 2. 7 (Pindaros'un önceki pasajını bile yanlış anlamış gibidir); Tzetzes, *Schol. on Lycophron* 553; Hyginus, *Fab.* 14, par. 42, ed. Bunte.

²⁰ Aş. bkz. iii. 11. 2.

²¹ Antik dönem yazarları Aiskulapios'un annesi konusunda ikiye ayrılırlar, kimi Leukippos kızı Messenialı Arsinoe, kimi Phlegyas kızı Thessalialı Koronis olduğunu iddia eder. Bkz. Pindaros, *Pyth.* iii. 8 (14)'ün geç dönem yorumcusu iki taraftan da otoritelerden alıntı yapar; Arsinoe'yi savunanların arasında Asklepiades, ve Sokrates adında Argoslu bir yazar vardı. Messenialı Arsinoe'yle ilgili iddiaları Messenialı vatanseverler destekler, tanrıya ve oğullarına kendi vatandaşları gözüyle bakarlar. Bkz. Pausanias, ii. 26. 3-7, iv. 3. 2., iv. 31. 12. Anlaşılan, Apollodoros, Messenialıların görüşünü kabul etmiştir. Fakat öte yandan kalabalık bir otorite ordusu Koronis'ten yanadır, onun tanrının annesi olduğu iddiası, Epidauros Aiskulapios Rahipliğinden güçlü bir destek görmüştür, şifa veren tanrıya tapılan başlıca yerlerden biriydi burası. Bkz. *Homeros'un Aiskulapios'a Övgüsü*, xvi. 1 vd.; Pindaros *Pyth.* iii. 8 (14) vd.; Rodoslu Apollonios, *Argonaut.* iv. 616 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 71. 1, v. 74. 6; Pausanias, ii. 26. 3-7; Hyginus, *Fab.* 202; a.g.y. *Astronom.* ii. 40; Servius, Vergilius'un *Aineias.* vi. 617'si üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iii. 506'sı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, i. par. 17, 37 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı 46, 115). s. 14. Arsinoe'nin iddialarını açıkça reddeden Pausanias, belirleyici gözüyle baktığı bir

onunla cinsel ilişkiye girdiğini ama onun, babasının kararına rağmen Kaineus'un kardeşi İskhys'i tercih edip onunla yaşadığını söylerler. Apollon bu haberi getiren kuzguna lanet etti, daha önceki beyaz rengini siyaha çevirdi; ama Koronis'i öldürdü. Koronis yanarken Apollon bebeği odun yığınının üzerinden aldı, kentauros Khiron'a getirdi,²² onu

Delphoi kehanetinde Koronis'in lehine aktarır: Zira Aiskulapios'un hakiki annesini kendi babası Apollon'dan başka kim bilir ki? Tanrının tanıklığı bu sefer hiç de muğlak değildi, şöyleydi:

"Ey, dünyanın büyük sevinci olmak için doğan Aiskulapios, Aşkın dölü, Phlegyas kızı güzel Koronis'in bana doğurduğu Engebeli Epidauros'ta."

Bkz. Pausanias, ii. 26. 7. Modern zamanlarda Epidauros'un taşları bu kehanetin doğruluğunu kanıtlamak için ayağa kalkmıştır, diyebiliriz. Zira Aiskulapios'un Epidauros'ta büyük kutsal alanında yapılan modern kazılar sırasında Apollon'la Aiskulapios'un onuruna bir övgünün yazıldığı kireçtaşı bir tablet bulunmuştur, küçük tanrının aile ağacı burada neredeyse dakik şekilde göz önüne serilmekte ve Delphoi'nin kehanetine tamamiyle uymaktadır. Övgünün yazarı İsylos adında bir Epidauros yerlisiydi, çok titizdi, övgüsünü yayınlamadan önce, tanrı bunun yayınlanmasını onaylar mı diye sorarak Delphoi'nin bilgi pınarına başvuracak kadar temkinliydi. Tanrı çok yürekten sözlerle ona izin verdi; bu nedenle, övgüye, Delphoi Apollon'un *imprimatur*'unu taşıyan otantik belge diye bakabiliriz. Aiskulapios'un şeceresinin izi şöyle sürülebilir: Zeus Baba, Musa Erato'yla Malos'u kutsal evlilikle (ὁσίοισι γάμοις) evlendirdi. Çiftin kızı Kleophema doğdu, Epidauros yerlisi Phlegyas'la evlendi; Phlegyas'ın ondan Aigla veya Koronis adıyla bilinen kızı doğdu, altın yaylı Phoibos onu dedesi Malos'un evinde görüp âşık oldu, ondan çocuğu Aiskulapios doğdu. Bkz. *Ἐφημερίς ἀρχαιολογική*, iii. (1885) 65 vd.; H. Collitz ve F. Bechtel, *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften*, iii. 1, s. 162 vd., No. 3342.

²² Koronis'in tanrı sevgilisine nasıl hata yaptığının, onun tarafından nasıl öldürüldüğünün, tanrının yanan odun yığınının çocuğu nasıl kurtarıp Khiron'a getirdiğinin hikâyesini Pindaros, *Pyth.* 11. 8(14) vd.'da anlatır. Karş. Pindaros'un bu pasajına, özellikle dize 27 (48)'e geç dönemde yazılan yorum; Pausanias, ii. 26. 6 (ona göre, çocuğu yanan odun yığının üzerinden kapıp alan Apollon değil, Hermes'ti); Hyginus, *Fab.* 202; a.g.y., *Astronom.* ii. 40; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iii. 506'sı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, i. par. 17, 37, ve 118 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı 46, 115; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı 128). Pindaros ve Pausanias dışında bütün bu yazarlar dedikodu-cu kuzgunun ve cezalandırılmasının hikâyesini anlatırlar. Ovidus, (*Dö-*

kentauros büyüttü, iyileştirme ve avlanma sanatlarını öğretti. Aiskulapios cerrah oldu, bu sanatı zirveye taşıdı, bazılarının ölümünü önlemekle kalmadı, ölüleri de diriltti; zira Athena'dan Gorgo'nun damarlarında dolaşan kanı almıştı; sol taraftaki damarlarda dolaşan kanı insanı zehirlemek için kullanırken, sağ tarafından akan kanı sağ tutmak için kullandı, bu yolla ölüleri diriltti.²³ Onun kendilerini dirilttiğini söyleyen bazılarını buldum,²⁴ yani Stesikhoros'un *Eriphyle*'de söylediği Kapaneus'la Lykurgos'u,²⁵ *Naupactia*

nüşümler, ii. 534 vd.) ve Antoninus Liberalis (*Transform.* 20) de aynı hikâyeyi anlatırlar ama hiçbiri Aiskulapios'tan söz etmez. Belki diğer yazarların bilgi kaynağı olan Pherekydes de anlatır. Bkz. Pindaros, *Pyth.* iii. 34 (59)'un geç dönem yorumcusu. Apollodoros'la hemfikir olan Pindaros ve Pausanias Koronis'in insan sevgilisinin adının Elatos oğlu İshkys olduğunu belirtirler. Fakat Antoninus Liberalis ona Alkyoneus; Lactantius Placidus ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı Lykos der; Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı yalnızca Elatos oğlu olduğunu anlatır (*Fab.* 115). Yunan efsanesiyle ilgili töresel bilgilerde Koronis'le karganın veya kuzgunun bağlantısı için Pausanias, ii. 17. 11 (C. iii. par. 72 vd.)'na benim notum. Karş. D'Arcy Wentworth Thompson, *Glossary of Greek Birds*, s. 93. ²³ Karş. Zenobius, *Cent.* i. 18, muhtemelen Apollodoros'u kopya etmiştir. Euripides'e göre (*İon*, 999 vd.) Pallas, Erikhthonios'a Gorgo'nun kanından iki damla verdi, biri ölümcül zehirdi, diğeri hastalıkları iyileştiren güçlü bir ilaçtı.

²⁴ Aiskulapios'un yaşama döndürdüğü söylenen diğer ölülerin listesi için bkz. Sekstus Empirikus, s. 658, ed. Bekker; Pindaros, *Pyth.* iii. 54 (96)'nın geç dönem yorumcusu; Euripides, *Alkestis*, I'in geç dönem yorumcusu. Geç dönemin bu iki yorumcusu, Pherekydes'e göre, Aiskulapios'un Delphoi'de ölenleri dirilttiğinden söz ederler. Aiskulapios'un yaşama döndürdüğü ölülerin listesine Propertius, Minos oğlu Androgeus'u da ekler.

²⁵ Euripides, *Alkestis*, I'in geç dönem yorumcusuyla Pindaros, *Pyth.* iii. 54 (96)'nın geç dönem yorumcusu da Stesikhoros'un otoritesine dayanarak bu iki insanın Aiskulapios'un gücüyle dirildiğinden söz eder. Bunun dışında, antik dönem yazarları olayı besbelli dikkate almazlar, Lykurgos adını taşıyan birçok efsanevi kişinin hangisinden söz edildiğini bilmiyoruz. Heyne olayın, Thebai'ye karşı gerçek yedilerden biri olan Kapaneus'la Pronaks (bkz. i. 9. 13) oğlu Lykurgos'u Aiskulapios'un, Epigonların Thebai savaşı sırasında yaşama döndürdüğü çıkarsamasında bulunur. Sekstus Empirikus'un bir pasajı (par. 658, ed. Bekker) bu çıkarsamayı doğrular, burada şunlar yazar: "Stesikhoros *Eriphyle*'sinde onun

yazarının belirttiği Hippolytos'u,²⁶ Panyasis'in söylediği Tyndareus'u,²⁷ Orpheuşçuların belirttikleri Hymenaios'u, Melesagoras'ın anlattığı Minos²⁸ oğlu Glaukos'u. 4 Fakat Zeus, insanların ondan iyileştirme sanatını öğrenerek birbirlerini kurtarmasından korktu, onu yıldırımla vurdu.²⁹

[Aiskulapios'un] Thebai'de düşenlerin bazılarını yeniden ayağa kaldırdığını söyler."

²⁶ Aiskulapios'un Hippolytos'u yaşama döndürmesi konusunda bkz. Pindaros, *Pyth.*, iii. 54 (96) vd., geç dönem yorumcusuyla birlikte; Sekstus Empirikus, par. 658, ed. Bekker (Arkadialılar konulu kitabında Staphylos'u otorite kabul ettiğini aktarır); Euripides, *Alkestis*, I üzerine geç dönem yorumcusu (Apollodoros'u otorite kabul ettiğini belirtir); Eratosthenes, *Cataster.* 6; Hyginus, *Fab.* 49; a.g.y. *Astronom.* ii. 14; Lactantius Placidus, Statius'un *Thieb.* iv. 434, vi. 353 (375)'i üzerine. Dirildikten sonra Hippolytos'un gidip Roma yakınında Alban Tepelerinde Arikia'ya yerleştiği, burada kral olarak hüküm sürdüğü, Diana'ya bir kutsal alan adadığı söylenir. Bkz. Pausanias, ii. 27. 4; Vergilius, *Aineias.* vii. 701 vd., Servius'un yorumuyla birlikte; Ovidus, *Fasti*, iii. 263 vd.; vi. 735 vd.; a.g.y., *Dönüşümler*, xv. 297 vd.; Persius, *Sat.* vi. 56, par. 347 vd., ed. O. Jahn; Lactantius, *Divin. Inst.* i. 17; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, par. 118 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 128). Diana'nın Arikia'da ünlü rahibeliğini açıklamak için anlatılan bu çok iyi bilinen İtalyan efsanesi konusunda Apollodoros'un suskunluğu, hiç söz etmediği Roma konusunda suskunluğu gibi, ya Apollodoros'un Roma İmparatorluğunu kasten görmezden geldiğini ya da Yunanistan'la İtalya'nın Roma egemenliği altında bulunan bu parçası arasında çok az ilişkinin bulunduğu bir dönemde yazdığını gösterir.

²⁷ Aiskulapios'un Tyndareus'u diriltmesi konusunda ayrıca bkz. Sekstus Empirikus, par. 658, ed. Bekker; Euripides, *Alkestis*, I'in geç dönem yorumcusu (bu yazarların ikisi de Panyasis'i otorite kabul ettiklerini belirtirler); Lukianos, *De saltatione*, 45; Zenobius, *Cent.* i. 17; Plinius, *Doğa Tarihi*, xxix. 3.

²⁸ Yk. bkz. iii. 3. 1.

²⁹ Aiskulapios'un ölümü, Apollon'un intikamı ve Admetos'un kölesi olmasına dair bu hikâyeyi Zenobius, *Cent.* i. 18'de neredeyse kelimesi kelimesine kopya etmiştir ama her zamanki gibi bilgi vermeden. Karş. Euripides *Alkestis* I'in geç dönem yorumcusunun aktardığı Pherekydes; Pindaros, *Pyth.* iii. 54 (96) vd.; Euripides, *Alkestis*, I vd., 123 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 71. 1-3; Hyginus, *Fab.* 49; Servius, Vergilius'un *Aineias.* vii. 750'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 17 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 46). Sicilyalı Diodoros'a göre (a.g.e.) Aiskulapios hekimlik uygulamalarında o kadar başarılıydı ki ölüm oranı

Buna kızan Apollon, Zeus'un yıldırımlarını yapan Kyklopları öldürdü.³⁰ Fakat Zeus onu Tartaros'a atacaktı; ancak Latona'nın araya girmesiyle bir yıl birine kölelik etmesini emretti. Bu nedenle, Pherai'de Pheres oğlu Admetos'a gitti, sığırtmaçlık yaparak ona hizmet etti, bütün ineklerine her doğumda ikiz doğurttu.³¹

**[Hippokoon, İkarios ve Tyndareus çocukları. Hele-
ne'nin doğuşu, 4-7]** Fakat bazıları Aphareus ve Leukippos'un, Aiolos oğlu Perieres oğulları olduğunu, Kynortas oğlu Perieres'in Oibalos'un, onun da Naias nymphesi Battia'dan dünyaya gelen Tyndareus, Hippokoon ve İkarios'un babası olduğunu söylerler.³²

algılanabilir şekilde azaldı ve Hades elindekileri alıyor diye doktoru Zeus'a şikâyet etti. Şikâyet Zeus'u öfkeliendirdi, Aiskulapios'u yıldırımla öldürdü. Apollodoros'un hemfikir olduğu Pherekydes'e göre, Apollon'un Admetos'a kölelik ettiği süre bir yıldır; Servius'a ve Birinci Vatikani Mitoloji Yazarına göre dokuz yıldır. Bu, bu dönemin, sıradan sekiz yılı kapsayan "büyük" veya "sonsuz" denen dönem olabileceğini akla getirir. Yk. bkz. ii. 5. 11'in notu ve iii. 4. 2. Bir hikâyeye göre, Apollon'un kölelik etme saiki Admetos'a aşkıydı. Bkz. Kallimakhos, *Apollon'a Övgü*, 45 vd.; Euripides, *Alkestis*, I'in Rhianos'u otorite kabul ettiğini belirten geç dönem yorumcusu. Apollon'un Admetos kadar Brankhos'a da kölelik ettiği söylenir (Philostratos, *Epist.* 57), Laomedon'a da kölelik ettiğini görmüştük. Yk. bkz. ii. 5. 9 not.

³⁰ Euripides, *Alkestis*, I'in geç dönem yorumcusunun alıntı yaptığı Pherekydes'e göre, Apollon Kyklopu değil, oğullarını öldürdü. Geç dönem yorumcusunun alıntı yaptığı üzere, Pherekydes'in pasajı şöyle devam eder: "Apollon, Zeus'un emriyle bir yıl köle olarak hizmet etmek için ona (yani Admetos'a) geldi, çünkü Apollon Brontes'in, Steropes'in ve Arges'in oğullarını öldürmüştü. Onları Zeus'a kininden ötürü öldürdü, çünkü Zeus Pytho'da yıldırımla kendi oğlu Aiskulapios'u öldürmüştü; zira Aiskulapios tedavileriyle ölüleri diriltiyordu."

³¹ Bkz. Ek, "Admetos'un sürüsü ve Apollon".

³² Soyağaçları için yk. bkz. i. 7. 3, i. 9. 5, ii. 4. 5, iii. 10. 3; Pausanias, ii. 21. 7, iii. 1. 3 vd., iv. 2. 2 ve 4; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 284, 511. Pausanias, Perieres'in Aiolos oğlu olduğunu ısrarla söyler ve bu gelenek (Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 284'te alıntılanan) Hesiodos'tan destek bulmuştur. Öte yandan Tzetzes, Perieres'in Kynortas oğlu olduğunu anlatır (*Schol. on Lycophron*, 511). Apollodoros burada ve başka yerde (1. 9. 5) aralarında karar vermeden iki gelenekten de söz eder. İki pasajda (i.

5 Hippokoon'un oğulları vardı, yani Dorykleus, Skaios, Enarophoros, Eutikhēs, Bukolos, Lykaithos, Tebros, Hippothos, Eurytos, Hippokorystes, Alkinos ve Alkon. Hippokoon bu oğullarının yardımıyla İkarios'la Tyndareus'u Lakedaimon'dan sürdü.³³ Thestios'a kaçtılar, komşularına

7. 3, i. 9. 5) Perieres'in babasının Aiolos olduğunu öne sürer veya değinir; başka bir pasajda (iii. 10. 3) Perieres'in babasının Kynortes olduğunu öne sürer. Anlaşılan, bu pasajda, bir geleneğe göre, Perieres adında iki kişi bulunduğunu söyler: Biri, Aiolos oğlu, Aphareus'la Leukippos'un babasıydı; diğeri Kynortes oğlu, nymphe Batia'yla evlenen ve ondan dünyaya gelen Tyndareus, Hippokoon ve İkarios'un babası Oibalos'un babasıydı. Pausanias, Perseus kızı Gorgophone'nin önce Perieres'le evlendiğini, ondan Aphareus ve Leukippos adlı iki oğlu olduğunu, onun ölümünden sonra Kynortas (Kynortes) oğlu Oibalos'la evlendiğini, ondan da oğlu Tyndareus'un doğduğunu söyler. Bkz. Pausanias, ii. 21. 7, iii. 1. 4, iv. 2. 4. Öte yandan Apollodoros, Perieres'in yalnızca Aphareus'la Leukippos'un değil, Perseus kızı Gorgophone'den doğan Pyndaros'la İkarios'un de babası olduğunu anlatır. Yk. bkz. i. 9. 5, iii. 10. 3. Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 511) oğulları konusunda onunla hemfikirdir ama Perieres'i Aiolos yerine Kynortas oğlu yapar. Dolayısıyla, Tyndareus'un babası konusunda iki gelenek vardı; birine göre, babası Perieres, diğere göre Oibalos'tu. Fakat Tyndareus'un annesi konusunda iki gelenek hemfikir di, annesinin Perseus kızı Gorgophone olduğunu anlatırlardı. Tyndareus'un babası konusunda farklı iki geleneği uzlaştırmamanın tasarlanmış olabileceği başka bir hikâyeye göre, Oibalos Perieres oğluydu, Tyndareus, İkarios, Arene ve Nikostrat'e den piçi Hippokoon'un babasıydı. Bkz. Euripides, *Orestes*, 457'nin geç dönem yorumcusu; Homeros, *İlyada*, ii. 581'in geç dönem yorumcusu. Apollodoros bu pasajda bu hikâyeden söz eder ama belli ki kabul etmez, gerçi kızı Arene'den ve piçi Hippokoon'dan hiç söz etmez. Soyağacının bu son versiyonunu kabul ederssek Tyndareus hem Oibalos'un hem de Perieres'in soyundan gelir, Oibalos oğlu, Perieres torunudur. Hesiodos'un yakın tarihte bulunan *Listeller*'inin fragmanında şair Tyndareus'a Oibalid der, babasının Oibalos olduğunu belirtir. Bkz. *Griechische Dichterfragmente*, i., *Epische und elegische fragmente*, von W. Schubert ve U. von Wilamowitz Moellendorff (Berlin, 1907), s. 30, satır 38 (*Berliner Klassikertexte*, C. 1); Hesiodos, ed. H. G. Evelyn-White, s. 191, Frag. 68, satır 38 (*The Loeb Classical Library*).

³³ Tyndareus'un sürülmesi ve Herakles'in onu eski durumuna getirmesi için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 33. 5; Pausanias, ii. 18. 7; iii. 1. 4 vd., iii. 21. 4; Euripides, *Orestes*, 157; Homeros, *İlyada*, 581'in geç dönem yorumcusuna, Euripides'in ve Homeros'un geç dönem yorumcularına göre, İkarios kardeşi Tyndareus'u Sparta'dan çıkarmak için Hippokoon'a

açtığı savaşta onunla ittifak kurdular; Tyndareus Thestios kızı Leda'yla evlendi. Fakat sonra, Herakles Hippokoon'la oğullarını öldürünce³⁴ geri döndüler, Tyndareus kral oldu.

6 İkarios'la Naias nymphesi Periboia'nın³⁵ Thoas, Damassippos, İmeusimos, Aletes, Perileus³⁶ adında beş oğluyla Odysseus'un evlendiği Penelope adında bir kızı vardı.³⁷ Tyndareus'la Leda'nın kızları vardı, yani Ekhemos'un evlendiği Timandra,³⁸ Agamemnon'un evlendiği Klytaimnestra; Artemis'in ölümsüzleştirdiği Phylonoe adında bir kızı daha vardı. 7 Fakat Zeus kuğu şekline girerek Leda'yla cinsel ilişki kurdu, aynı gece Tyndareus da; Zeus'a Polydeukes'le Helene'yi, Tyndareus'a da Kastor'la Klytaimnestra'yı doğurdu.³⁹ Fakat bazıları Helene'nin Neme-

katıldı.

³⁴ Yk. bkz. ii. 7. 3.

³⁵ Homeros (*Odysseia* xx. 16)'nın geç dönem yorumcusuna göre, İkarios'un eşi Ortilokhos kızı Dorodokhe'ydi; ama Pheredykes'e göre, eşinin Eurypylos kızı Asterodia olduğunu ekler.

³⁶ İkarios oğlu Perileus'un (Perilaos) Areopagos mahkemesinde Orestes'i öldürmekle suçlandığı söylenir. Bkz. Pausanias, viii. 34. 4.

³⁷ Karş. Pausanias, iii. 12. 1, iii. 20. 10 vd. Bu pasajların ilkinde göre, Odysseus ona bir koşu yarışında talip oldu. Gelinler için yarış konusunda bkz. iii. 9. 2, *Epitome*, ii. 5 ve i. 7. 8'e not.

³⁸ Karş. Pausanias, viii. 5. 1.

³⁹ Karş. Euripides, *Helene*, 16 vd.; Lukianos, *Dial. deorum*, xx. 14; a.g.y. *Charidemus*, 7; Homeros, *Odysseia*, xi. 208'in geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab. 77*; a.g.y., *Astronom.* ii. 8; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 27, 64, 119 vd., 163 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 78 ve 204; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 132; Üçüncü Vatikan Mitoloji Yazarı, 3. 6). Leda'nın kuğuyla girdiği cinsel ilişkinin meyvesi olarak bir yumurta yumurtladığı söylenir, Pausanias'ın döneminde bunun, Sparta'da Hilaira ve Phoibe tapınağının çatısında kordonlarla asılı olduğu hâlâ görülüyordu. Bkz. Pausanias, iii. 16. 1. Bir hikâyeye göre (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 78) Kastor, Polydeukes ve Helene bu tek yumurtadan çıkmıştı; başka bir hikâyeye göre (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 204) Leda iki yumurta yumurtlamıştı, birinden Kastor'la Polydeukes, diğerinden Klytaimnestra'yla Helene çıkmıştı. Lukianos'a inanırsak, gökyüzünde Kastor'la Polydeukes'ten her birinin üzerinde veya yumurtadan çıkmasının nişanesi olarak başının üzerinde bir yumurta vardı. Bkz. Lukianos, *Dial. deorum*, xxvi. 1. Kastor'la Polydeukes'in arasındaki

sis'le Zeus'un kızı olduğunu söylerler; zira Nemesis kendini kaza dönüştürerek Zeus'la cinsel ilişkiye girmekten kaçınmış ama Zeus kuğu kılığına girip onunla cinsel ilişki kurmuş; Nemesis aşklarının meyvesini yumurtlamış, bir çoban yumurtayı korularda bularak Leda'ya vermiş; o da onu göğsüne koyup saklamış; Helene yumurtadan çıkınca Leda onu kendi kızı gibi büyütmüş.⁴⁰ **[Theseus Helene'yi kaçırmış ama Kastor'la Polydeukes onu kurtarır]** Güzel bir kadın olduğunda Theseus onu kaçırıp Aphidnai'ye getirir.⁴¹ Fakat Theseus Hades'teyken Polydeukes'le Kastor Aphidnai'ye yürüdüler, kenti ele geçirdiler, Helene'yi geri aldılar ve Theseus'un annesi Aithra'yı da esir ettiler. **[Helene'nin talipleri ve Menelaos'la evliliği, 8-9]** 8 Yunanistan kralları Helene'yle evlenmek için Sparta'ya geldiler:

farka gelince, birinciye Zeus, ikinciye Tyndareus oğlu diye bakılırdı, bkz. Pindaros, *Nem.* x. 79 (149) vd. Hesiodos'a göre, hem Polydeukes hem de Kastor Zeus oğullarıydılar. Bkz. Pindaros, *Nem.* x. 80 (150)'nin geç dönem yorumcusu.

⁴⁰ Helene'nin doğuşunun bu değişik hikâyesini karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 88 (Apollodoros'un izinden gitmiş olabilir); Eratosthenes, *Cataster.* 25; Pausanias, i. 33. 7 vd.; Kallimakhos, *Artemis'e Övgü*, 232'nin geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Astronom.* ii. 8. Eratosthenes'le Kallimakhos'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusuna göre, Zeus'la Nemesis biri kuğu, biri kaz şekline girerek Attike'de Rhamnos'ta birleşti, burada Nemesis'in ünlü bir kutsal alanı vardı, mermer kalıntıları bugün de deniz kenarında mükemmel bir durumda görülebilmektedir. Tanrıçanın Rhamnos'taki heykeli Phidias'ın elinden çıkmıştı, kaidesinde Leda'nın küçük Helene'yi annesine getirdiği tasvir edilmiştir. Modern dönemlerde bu mermer rölyeflerin bazıları o noktada bulunmuştur ama kişiler tanınamayacak kadar çok fragmanlar halindedir. Bkz. Pausanias, i. 33, 2-8 ve benim yorumum, C. ii, par. 455 vd.

⁴¹ Helene'nin Aphidnai'de tutsaklığı ve kardeşleri Kastor ve Polydeukes'le beraber kaçışı için bkz. Apollodoros, *Epitome*, i. 23; Herodotos, ix. 73; Strabon, ix. I. 17, par. 396; Sicilyalı Diodoros, iv. 63. 2-5; Plutarkhos, *Theseus*, 31 vd.; Pausanias, i. 17. 5, i. 41. 3, ii. 22. 6, iii. 18. 4 vd., karş. v. 19. 3; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 503; Hyginus, *Fab.* 79. Hikâyeyi tarihçi Hellanikos (Homeros, *İlyada*, iii. 144'ün geç dönem yorumcusu), kısmen de Alkman (Homeros, *İlyada*, iii. 242'nin geç dönem yorumcusu) anlatmıştır.

Onun gönlünü kazanmaya çalışanlar şunlardı:⁴² Laertos oğlu Odysseus; Tydeus oğlu Diomedes; Nestor oğlu Antilokhos; Ankaïos oğlu Agapenor; Kapaneus oğlu Sthenelos; Kteatos oğlu Amphimakhos; Eurytos oğlu Thaliptos; Phyleus oğlu Meges; Amphiaraios oğlu Amphilokhos; Peteus oğlu Menesthios, İphitos oğulları Skhedios'la Epistrophos; Agasthenes oğlu Polyksenos; Hippalkimos oğlu Peneleus; Alektor oğlu Leitos; Oileus oğlu Aias; Ares oğulları İalmenos'la Askalaphos; Khalkodon oğlu Elephenor; Admetos oğlu Eumelos; Koronos oğlu Leonteus; Aiskulapios oğulları Podalirios'la Makhaon; Poias oğlu Philoktetes; Evaimon oğlu Eurypylos; İphiklos oğlu Protesilaos; Atreus oğlu Menelaos; Telemon oğulları Aias'la Teukros; Menoitios oğlu Patroklos. 9 Bu kalabalığı görünce Tyndareus birinin tercih edilmesinin diğerlerini kavgaya düşürmesinden korktu; fakat Odysseus ona, Penelope'nin kalbini kazan-

⁴² Helene'nin taliplerinin başka bir listesi için bkz. Hyginus, *Fab.* 81. Hesiodos *Liste*'sinde Helene'nin taliplerinin listesini verir, bu listenin önemli fragmanları yakın tarihte bulunmuştur. Menelaos, Amphiaraios'un iki oğlu (Alkmaion ve Amphilokhos), Odysseus, İphiklos oğlu Podarkes, Aktor oğlu Protesilaos, Peteus oğlu <Menesthios>, Salamisli Aias, Khalkedon oğlu Elephenor ve Minos oğlu İdomenus. Bu liste Apollodoros'un listesiyle kısmen hemfikirdir, zira Apollodoros'un katmadığı Podarkes'le İdomenus'un adlarını içerir, Apollodoros Amphiaros'un bir oğlundan, yani Amphilokhos'tan söz eder. Hyginus, İdomenus'u katar ama Podarkes'le Amphiaros oğullarını katmaz. Yakın tarihte bulunan bu fragmanlarda Hesiodos kendini basit bir adlar listesiyle sınırlamaz; farklı kur yapma tarzlarını anlatarak taliplerin farklı karakterlerini ortaya çıkarmanın bir yolunu bulur. Kurnaz ve tutumlu Odysseus hiçbir düğün hediyesi vermez, çünkü hanımı kazanmakta hiç şansı olmadığından çok emindi. Öte yandan, cesur Aias başkalarının malını sunmakta son derece cömertti; yakındaki kıyılardan ve adalardan kaldırmayı önerdiği harika koyunlar ve öküzler hediye edeceğini vaat etti. İdomenus hanıma kur yapmak için kimseyi göndermedi, kendisi geldi, belli ki kişisel cazibesinin gücüne güveniyordu, onun kalbini kazanacak, yanında parıltılı bir gelinle yurduna dönecekti. Bkz. *Griechische Dichterfragmente*, i., *Epische und elegische fragmente*, von W. Schubert ve U. von Wilamowitz Moellendorf (Berlin, 1907), s. 28 vd., (*Berliner Klassikertexte*, C. 1); Hesiodos, ed. H. G. Evelyn-White, (Londra 1914), s. 192 vd, (*The Loeb Classical Library*).

masına yardım ederse hiçbir kavganın çıkmayacağı bir yol önermeyi vaat etti. Odysseus, ona, seçilen damadın evliliğine biri zarar verirse ona yardım edeceklerine dair bütün taliplerden yemin etmelerini istemesini söyledi. Tyndareus bunu duyunca taliplere yemin ettirdi,⁴³ Helene'ye Menelaos'u damat seçerken, İkarios'tan Penelope'yi Odysseus'la evlendirmesini istedi.

XI. [Menelaos'un çocukları] 1. Menelaos'un Helene'den kızı Hermione, bazılarına göre de oğlu Nikostratos;⁴⁴ Aitolialı köle Pieris'ten veya Akusilaos'a göre Tereis'ten oğlu

⁴³ Karş. Hesiodos, *Epische und elegische fragmente*, ed. W. Schubert ve U. von Wilamowitz Moellendorff, s. 33; Hesiodos, ed. H. G. Evelyn-White, s. 198; Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 57 vd.; Thukydides, i. 9; Pausanias, iii. 20. 9; Homeros, *İlyada*, ii. 339'un geç dönem yorumcusu; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 202. Pausanias'a göre (a.g.e.), talipler bir atın paylaştırılmış parçalarının üzerine basarak yemin ettiler. Ciddi bir anlaşma yaparken adak kurbanın parçalarının üzerine basma veya aralarından geçme göreneği için bkz. *Flok-lore in the Old Testament*, i. 392 vd.

⁴⁴ Homeros (*Odysseia*, iv. 12-14; karş. *İlyada*, iii. 174 vd.) Helene'nin tek çocuğunun kızı Hermione olduğunu kesinlikle olumlar. Fakat Sophokles, *Elektra*, 539'un geç dönem yorumcusunun, dizelerini aktardığını Hesiodos'a göre, Helene daha sonra Menelaos'a oğlu Nikostratos'u doğurdu. Karş. Homeros, *Odysseia*, iv. 11'in geç dönem yorumcusu, daha sonraki yazarlara göre Helene'nin Aleksandros'tan (Paris) Korythos veya Helenos adında bir oğlu olduğunu söyler. Giritli Diktys'e göre (*Bell. Trojan*. v. 5) Helene'nin Aleksandros'tan üç oğlu vardı, yani Troia'da tonozlu çatının çökmesiyle kazada ölen Bunomos, Korythos ve İdaios. Homeros, *İlyada*, iii. 175'in geç dönem yorumcusu Lakedaimonluların Helene'nin iki oğluna, Nikostratos'la Aithiolas'a taptıklarını söyler. Ariathos'un otoritesine dayanarak, Helene'nin Menelaos'tan Maraphios adlı bir oğlu daha olduğunu, Pers Maraphion ailesinin ondan geldiğini belirtir. Bkz. *İlyada*, C. i. s. 147 vd., C. iii. s. 171'in geç dönem yorumcusu, Dindorf basımı. Bir hikâyeye göre, Helene'nin, Menelaos'la evlenmeden önce Theseus'tan bir kızı vardı; bu kız İphigenia'ydı; Helene onu kardeşi Klytaimnestra'ya emanet etmiş, o da çocuğu büyütmüş, kocası Agamemnon'a kendi dölü diye yutturmuştu. İphigenia'nın ebeveyni konusundaki bu hikâyeyi Stesikhoros'un otoritesi ve başka şairler desteklemiştir. Bkz. Pausanias, ii. 22. 6 vd.; Antoninus Liberalis, *Transform*. 27. Sophokles, Menelaos'un Troia'ya yelken açmadan önce iki çocuğu bulunduğunu anlatır (*Elektra*, 539 vd.).

Megapenthes;⁴⁵ Eumelos’a göreyse nymphe Knossia’dan oğlu Ksenodamos dünyaya geldi.

2 [Kastor ve Polydeukes, İdas ve Lynkeus’la savaşları, tanrılar katına yükselmeleri, alt ve üst dünyalar arasında değişimleri] Leda’nın doğurduğu oğullardan Kastor savaş sanatında, Polydeukes boks sanatında deneyim kazandı;⁴⁶ yiğitlikleri nedeniyle onlara Dioskuri⁴⁷ adı verildi. Leukippos kızlarıyla evlenmek isteyerek onları Messene’den kaçırıp evlendiler;⁴⁸ Phoibe Polydeukes’e Mnesileus’u, Hilaira

⁴⁵ Karş. Homeros, *Odysseia*, iv. 10-12.

⁴⁶ Karş. Homeros, *İlyada*, iii. 237; *Odysseia*, xi. 300.

⁴⁷ Yani “Zeus’un çocukları”.

⁴⁸ Anlaşılan, mutat geleneğe göre, Aphareus oğulları İdas’la Lynkeus, Leukippos kızlarıyla nişanlıydılar, onlarla kuzendiler, çünkü Aphareus ve Leukippos kardeşti (yk. bkz. iii. 10. 3). Hem damatların hem de gelinlerin kuzenleri olan Kastor’la Polydeukes’i düğüne davet ettiler, çünkü Kastor’la Polydeukes’in insan babası Tyndareus (yk. bkz. iii. 10. 7) Aphareus ve Leukippos’un kardeşiydi (yk. bkz. iii. 10. 3). Fakat düğünde Kastor’la Polydeukes gelinleri kaçırdı, takip eden damatlara, yani İdas’la Lynkeus’a saldırdılar. Sonuçta meydana gelen kavgada Kastor’la Polydeukes öldürüldü, Zeus İdas’ı yıldırımla öldürdü. Bkz. Theokritos, xii. 137 vd.; Homeros, *İlyada*, iii. 243’ün geç dönem yorumcusu; Pindaros, *Nem.* x. 60 (112)’nin geç dönem yorumcusu; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 546; a.g.y. *Chiliades*, ii. 686 vd.; Hyginus, *Fab.* 80; Ovidus, *Fasti*, v. 699 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 27 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 77). Yine de Apollodoros’a göre, kuzenler arasındaki kavganın nedeni, ortak bir baskında Arkadia’dan kaldırdıkları sığırların bölünmesiydi. Bu, Pindaros’un izinden gittiği hikâyenin bir versiyonudur anlaşılan; zira kuzenler arasındaki ölümcül arbedeyi anlatırken (*Nem.* x. 60 (112) vd.) İdas’ın Kastor’a saldırmasına yol açan saik olarak yalnızca sığırlar konusunda öfkesinden söz eder. Kastor’la Polydeukes’in, Leukippos kızlarının ırzına geçmesi sanatta sevilen bir konuydu. Bkz. Pausanias, i. 18. 1, iii. 17. 3, iii. 18, iv. 31. 9. Apollodoros’tan öğrendiğimize göre, bakirelerin adları Phoibe ve Hilaira’ydı. Karş. Bizanslı Stephanos, *Ἀφιδνα* maddesi; Propertius, i. 2. 15 vd.; Hyginus, *Fab.* 80. Sparta’da bir kutsal alanları vardı, bakireler burada rahibelik görevi yapıyorlardı, tanrıçaların adından kinaye onlara Leukippides deniyordu. Bkz. Pausanias, iii. 16. 1. Hesykhios’un karanlık açıklamasından (*πωλία* maddesi), tanrıçalar gibi bu bakire rahibelerin sayısının iki olduğunu, onlara “Leukippides’in sıpaları” dediği sonucunu belki çıkarabiliriz. Dahası, tanrıçaların efsanevi babası Leukippos’un adı dü-

Kastor'a Anogon'u doğurdu. Aphareus oğulları İdas ve Lynkeus'la beraber ganimet sığırları Arkadia'dan sürdüler, İdas'ın yağmayı paylaşmasını kabul ettiler. Bir ineği dörde kesti, ganimetin yarı hissesinin önce kim yerse onun, geri kalan hissesinin de ikinci kim yerse onun olacağını söyledi. Diğerlerine şans tanımadan İdas kendi payını yedi, sonra da kardeşininkini yiyip yuttu, ele geçirdikleri sığırları kardeşinin yardımıyla Messene'ye sürdü. Fakat Dioskuri tekrar Messene'ye yürüdü, bu sürüyü ve yanı sıra daha fazlasını da aldı. İdas'la Lynkeus'u bekleyerek pusuya yattılar. Ama Lynkeus Kastor'u fark etti, orada olduğunu İdas'a açıkladı, o da onu öldürdü. Polydeukes peşinden koştu, kargısını atarak Lynkeus'u öldürdü, ama Polydeukes İdas'ı takip ederken onun attığı taş başına isabet etmişti, bilincini kaybedip yere düştü. Zeus, İdas'ı yıldırımla vurdu, Polydeukes'i gökyüzüne aldı; Kastor cansız yatarken Polydeukes ölümsüzlüğü istemeyince Zeus ikisine de birbirini takip eden günlerde tanrıların ve ölümlülerin arasında yaşamayı bahşetti.⁴⁹ Dioskuri tanrılığa yüksel-

pedüz "Beyaz Ad" anlamına geldiği için, Leukippides'ten rahibeler diye söz edildiğini, belki de birer beyaz at olarak kabul edildiğini varsaymak çekicidir. Dahası, şayet böyle diyebilirsek, birer beyaz at olan bu bakireleri kaçıran Kastor'la Polydeukes hem her zaman atlarla bağdaştırılmakla kalmamıştır, Pindaros, *Pyth.* i. 66 (126)'da onlara Beyaz At (λευκόπολοι), Euripides de kayıp *Antiope* oyununun bir fragmanında "Zeus'un Beyaz Sıpaları" demiştir. Bkz. S. Wide, *Lakonische Kulte* (Leipzig. 1893), s. 331 vd.; A. B. Cook, *Zeus*, i. 442. Bu çakışmalar pek rastlantı eseri olamaz. Birer beyaz at kabul edilen bir çift kardeş tanrıya tapıldığına, belli ki genç bir rahibin veya rahiplerin yardım ettiği, Beyaz Sıpalardan bir çift genç rahibenin hizmet ettiği, beyaz kısraklar diye düşünülen bir çift kardeş tanrıçayla evlendiklerine işaret ederler; zira Lakonia'daki bir yazıt genç Marcus Aurelius Zeuksippus'un "Leukippides rahibi ve Tyndaridlerin sığırtmacı (? βοναγόρ)" olduğunu anlatır, yani Kastor'la Polydeukes'in sığırtmacı. Bkz. *Delectus Inscriptionum Graecarum propter dialectum memorabilium*², s. 17, S. 36; H. Collitz ve F. Bechtel, *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften*, iii. 2, s. 40 vd., S. 4499.

⁴⁹ Karş. Homeros, *Odysssea*, xi. 298-304; Pindaros, *Nem.* x. 55 (101) vd., 75 (141) vd.; a.g.y., *Pyth.* xi. 61 (93 vd.; Homeros, *Odysssea*, xi. 301'e geç dönemde yazılan yorumlar; Lukianos, *Dialog. deorum*, xxvi; Vergilius,

tildiğinde, Tyndareus Menelaos'u Sparta'ya çağırdı, krallığı ona teslim etti.

XII. [Atlas kızı Elektra ve dölleri, 1-6] [İasion, Dardanos ve oğulları İlos ve Erikhthonios. Erikhthonios oğlu, İlos, Assarakos, Ganymedes'in babası Tros, 1-2] 1 Atlas kızı Elektra'nın Zeus'tan İasion ve Dardanos adında iki oğlu vardı.⁵⁰ İasion Demeter'e âşık, tanrıçaya tecavüz etme girişiminde Zeus onu yıldırımla öldürdü.⁵¹ Kardeşi-

Aineias. vi. 121 vd.; Hyginus, *Fab.* 80; a.g.y., *Astronom.* ii. 22; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 120 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 132). Bu yazarların sonuncusu, mitin, ikizlerden birinin yıldızı batarken, diğerinin yıldızının doğduğu anlamına geldiğini açıklar. İkizlerin bir açıdan Sabah ve Akşam Yıldızlarıyla özdeşleştirildiğini öne sürmek mantıklıdır, Ölümsüz ikiz (Polydeukes) Sabah Yıldızı kabul edilir, gökyüzünün aydınlığında kayboluncaya kadar şafak vakti doğduğu görülür, ölümlü kardeşiyse (Kastor) Akşam Yıldızıyla özdeşleştirilir, alacakaranlıkta yeryüzündeki yatağına gömüldüğü görülür. Bkz. J. G. Welcker, *Griechische Götterlehre*, i. 600 vd.; J. Rendel Harris, *The Dioscuri in the Christian Legends* (Londra, 1903), s. 11 vd. Anlaşılan, Spartalı ikizlerle ilgili bu görüşü Spartalılar sevmişlerdi, zira Kastor'la Polydeukes'in açıkça görüldüğü veya Sparta donanmasının üzerinde durduğu söylenen büyük Aigospotami deniz zaferinden sonra, galipler Delphoi'ye onları savunan tanrıların iki altın yıldız biçiminde simgelerini atamışlardır, ölümcül Leuktra savaşından kısa süre önce bunlar, Sparta'nın talih yıldızının sonsuza kadar söndüğünü belirtirmiş gibi düşüp kaybolmuştur. Bkz. Cicero, *De divinatione*, i. 34. 75, ii. 32. 68. İkizlerle ilgili aynı yorum onların beyaz atlarına da çok uygundur (bkz. önceki not), yıldız kardeşlerin mavi gökyüzünde bunlara bindikleri düşünülmüş olabilir.

⁵⁰ İasion'un ebeveyni konusunda bu açıklama Hellanikos'un (Homeros, *Odysseia*, v. 125'in geç dönem yorumcusu) otoritesine dayanır. Karş. Sicilyalı Diodoros, v. 48. 2.

⁵¹ Karş. Konon, *Narrat.* 21; Strabon, vii. s. 331, frag. 50, ed. Meineke; Hyginus, *Astronom.* ii. 4. Sevgililerin üç kez sürülmüş bir tarlada buluştuklarını anlatan Homeros bunu farklı bir şekilde aktarır (*Odysseia*, v. 125-128). Aynı şekilde Hesiodos da (Tanrıların Doğuşu, 969-974) buluştukları üç kez sürülmüş tarlanın Girit'in verimli bir bölgesinde yer aldığını, Refah'ın onların aşkının meyvesi olduğunu söyler. Karş. Sicilyalı Diodoros, v. 77. 1 vd.; Hyginus, *Fab.* 270. Homeros, *Odysseia*, v. 125'in geç dönem yorumcusu, İasion'un tufandan sonra tahılın tohumunu koruyan tek insan olduğunu söyleyerek miti akılcılaştırmaya çalışır.

nin ölümüne üzülen Dardanos Samothrake'yi terk etti, karşındaki anakaraya geldi. Bu ülkeyi Skamandros ırmağıyla nymphe İdaia'nın oğlu kral Teukros yönetiyordu, ülkenin halkına, Teukros'un adından kinaye, Teukrialılar deniyordu. Kral onu iyi karşılayıp ülkeden pay ve kızı Batia'yı verdiğinde o da Dardanos kentini kurdu, Teukros öldüğünde bütün ülkeye Dardania adını verdi.⁵² 2 İlos ve ve Erikhthonios adında oğulları vardı, bunlardan İlos öldüğünde çocuğu yoktu,⁵³ Erikhthonios tahta geçti, Simoeis kızı Astyokhe'yle evlendi, oğlu Tros doğdu.⁵⁴ Tros tahta çıkınca, ülkeye kendi adıyla Troia dedi, Skamandros kızı Kallirrhoe'yle evlendi, kızı Kleopatra'yla oğulları İlos, Assarakos ve Ganymedes doğdu.⁵⁵ Zeus, güzelliğinden ötürü bu Ganymedes'i bir kartalın sırtında kaçırdı, gökyüzünde onu tanrılara saki atadı,⁵⁶ Assarakos'un, Simoeis kızı Hie-

⁵² Dardanos'un Samothrake'den Asya'ya göç ederek Dardania'yı yani Dardanos'u kurması için bkz. Sicilyalı Diodoros, v. 48. 2 vd.; Konon, *Narrat.* 21; Bizanslı Stephanos, *Δάρδονος* maddesi; karş. Homeros, *İlyada*, xx. 215 vd. Bir hikâyeye göre, Samothrake'den salla sürüklendi ve salın üzerinde Troas kıyısına geldi. Bkz. Lykophron, *Kassandra*, 72 vd., ve Tzetzes'in geç dönemde yazdığı yorum; Homeros, *İlyada*, xx. 215'e geç dönemde yazılan yorum. Teukros kızı Batia'yla evlenmesini ve tahta geçmesini karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 75. 1. Bizanslı Stephanos'a göre (*Δάρδανος* maddesi), Dardanos'un eşi Batia Teukros değil, Tros kızıydı.

⁵³ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 29. Dardanos oğlu Erikhthonios için bkz. Homeros, *İlyada*, xx. 219 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 75. 2. Bodrumlu Dionysios'a göre (*Antiquit. Rom.*, i. 50. 3) Dardanos'un eşi Batia'dan doğan oğullarının adları Erikhthonios ve Zakyntos'tu.

⁵⁴ Karş. Tros'un annesinden söz etmeyen Homeros, *İlyada*, xx. 230. Apollodoros'la hemfikir olan Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 29) ona Simoeis kızı Astyokhe der.

⁵⁵ Karş. Homeros, *İlyada*, xx. 231 vd.; Sicilyalı Diomedes, iv. 75. 3. Homeros ve Diodoros, Tros'un eşinin adından söz etmez. Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 29) ve otorite olarak Hellanikos'a başvuran Homeros, *İlyada*, xx. 231'in geç dönem yorumcusu ona Skamandros kızı Kallirrhoe der. Bkz. *Scholia Graeca in Homeri Iliadem Townleyana*, ed. E. Maass, C. ii., s. 321.

⁵⁶ Karş. Homeros, *İlyada*, xx. 232-235; Homeros'un *Aphrodite'ye Övgüsü*, 202 vd. Mitin bu ilk versiyonlarında Ganymedes'i gökyüzüne taşıyan fail olarak kartaldan söz edilmez. Kuş figürleri mitin daha sonraki versiyon-

romneme'den Kapys adında bir oğlu vardı; Kapys'in, İlos kızı Themiste'ten doğan oğlu Ankhises Aphrodite'de şehvet duyguları uyandırmış, Aphrodite ona Ainiyas'la⁵⁷ çocuk sahibi olmadan ölen Lyros'u doğurmuştu. **[İlos bir ineğin peşinden giderek Troia'ya varır, Palladion'u alır. İlos oğlu, Tithonos'la Priamos'un babası Laomedon]** 3 Fakat İlos Phrygia'ya gitti, orada kralın düzenlediği oyunları gördü, güreşte galip geldi. Ödül olarak elli delikanlı, bir o kadar da bakire aldı, bir kehanete uyarak kral ona benekli bir inek verdi, hayvan nereye yatarsa oraya bir kent kurmasını emretti; böylece İlos ineği takip etti. İnek, Phrygialı Ate'nin Tepesi denen yere gelince yere yattı; İlos burada bir kent kurdu ve İlion adını verdi.⁵⁸ Kendisine bir işaret verilmesi için Zeus'a dua etti ve gündüz vakti, gökten düşerek çadırının önünde duran Palladion'u gördü. Üç dirsek boyundaydı, ayaklarını birleştirmişti; sağ eliyle mızrağı, öbür eliyle bir örekeyle bir çıkırığı havaya kaldırmıştı.⁵⁹

larında ve sanatta temsilinde barizdir. Karş. Lukianos, *Dialog. deorum*, iv. 1; Vergilius, *Aineias*. v. 252 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, x. 155 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 56, 139, 162, 256 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 184; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 198; Üçüncü Vatikan Mitoloji Yazarı, 3. 5 ve 15. 11).

⁵⁷ Karş. Homeros, *İlyada*, xx. 239 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 75. 5. İki yazarda da Assarakos'un ve Kapys'in eşlerinin adları yoktur. Aphrodite'nin Ankhises'e aşkı ve Ainiyas'ın doğumu için bkz. Homeros, *İlyada*, ii. 819-821, v. 311-313; Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 1008-1010.

⁵⁸ İlion'un kuruluşuyla ilgili bu efsaneyi Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 29'da tekrar eder. Thebai sitesinin de benzer bir kehanete uyularak seçildiği söylenir. Yk. bkz. iii. 4. 1. Homeros (*İlyada*, xx. 215 vd.) ovada İlion kurulmadan önce İda Dağı'nda Dardania'nın kurulduğunu söyler. Ate Tepesini karş. Bizanslı Stephanos, *Ἰλιον* maddesi.

⁵⁹ Pallas'ın, Palladion adıyla bilinen antik dönem sureti için bkz. Bodrumlu Dionysios, *Antiquit. Rom.*, i. 68 vd., ii. 66. 5; Konon, *Narrationes*, 34; Pausanias, i. 28. 9, ii. 23. 5; İskenderiyeli Klemes, *Protrept.* iv. 47, s. 42, ed. Potter; Ioannes Malalas, *Chronogr.* v. s. 108 vd., ed. L. Dindorf; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 355; Suidas, *Παλλάδιον* maddesi; *Etymologicum Magnum*, *Παλλάδιον* maddesi, s. 649. 50; Homeros, *İlyada*, vi. 311'in geç dönem yorumcusu; Vergilius, *Aineias*, ii. 162 vd.; Ovidus, *Fasti*, vi. 417-436; a.g.y., *Dönüşümler*, xiii. 337-349; Silius İtalicus, *Punc.* xiii. 30 vd.;

Giritli Diktys, *Bell. Trojan.* v. 5; Servius, Vergilius'un, *Aineias.* ii. 166'sı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 114 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 40 ve 142). Bize kadar gelen Palladion'la ilgili gelenekler görece geç dönemdendir, birçok bakımdan birbirinden farklıdır; fakat anlaşılan, en çok kabul gören açıklamaya göre, gökyüzünden düşen suret küçük bir tahtaydı ve Troia'da kaldığı sürece kent alınamayacaktı. Yunan geleneğine göre, Palladion çalındı, Odysseus'la Diomedes onu Yunan karargâhına götürdü (bkz. Apollodoros, *Epitome*, v. 10 ve 13), Yunanlıların eline geçmesi Troia'nın düşmesini sağlama aldı. Roma geleneğine göre, Yunanlılar Troia'yı alıncaya kadar suret kentte kaldı, Aineias onu kurtarmayı başardı, İtalya'ya götürdü, sonunda burada Roma Vesta tapınağına koyuldu. Bu iki gelenek besbelli birbirleriyle tutarsızdır, dahası, Roma geleneği, kutsal surete sahip olan kenti düşmanın ele geçiremeyeceği inancıyla çelişir. Vesta tapınağındaki suretin sahiciliğini iddia etmek için, antik döneme meraklı vatansever Romalılar çeşitli çarelere başvurmuşlardır. Örneğin, hakiki Palladion kutsal alanda özenle saklanırken birebir bir kopyasının Troia'da halka sergilendiğini, açığöz Aineias aslını diğer kutsal bagajıyla birlikte paket ederek gizlice kaçırırken, saf Yunanlıların sahte suretin üzerine atladıklarını söylemişlerdir (Bodrumlu Dionysios, *Antiquit. Rom.* i. 68 vd.). Veya hürsüz Diomedes'e çaldığı sureti asıl sahiplerine geri vermesi için baskı yapıldığını (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, a.g.e.); veya Athena onu rüyasında ikaz edince sureti İtalya'da Aineias'a geri verdiğini (Silius İtalicus, a.g.e.) onaylamışlardır. Fakat hakiki Palladion'a sahip olduğunu iddia edenler yalnızca Romalılar değildir; Argoslular da kendilerinde bulunduğunu iddia etmişler (Pausanias, ii. 23. 5), Atinalılar Palladion'la aynı adı taşıyan antik mahkemede suretin görüleceğini öne sürmüşlerdir. Bkz. Pausanias, i. 28. 8; Harpokration, *βουλεύσεως* ve *ἐπὶ Παλλιδίῳ* maddeleri; Suidas, *ἐπὶ Παλλιδίῳ* maddesi; İlios Polydeukes, viii. 188 vd.; Aiskhines, ii. 87, par. 298'in geç dönem yorumcusu, ed. Schultz; Bekker, *Anecdota Graeca*, i. s. 311, satır 3 vd. Palladion'un görünüşünün birebir tasvirlerinden biri, Apollodoros'un bu pasajda verdiği tasvir ve bunu da Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 355) yazar adıyla birlikte aktarır. Giritli Diktys'e göre (a.g.e.), İlios, Athena tapınağını inşa ederken suret gökten düşmüştü; yapı neredeyse bitmişti ama henüz çatısı yapılmamıştı, böylece Palladion kutsal yapıda dosdoğru tam yerine düşmüştü. İskenderiyeli Klemes (a.g.e.) tuhaf bir görüşten söz eder, Palladion'un "tıpkı Olymposlunun (Zeus'un suretinin) Hindistan'da bir hayvanın kemiklerinden (yani fildişinden) yapılması gibi, Pelops'un kemiklerinden yapılmıştı". Pherekydes *palladia* konusunu genelde tartışır; onları, ellerle yapılmayan şekiller" diye tanımlar, adını, *βάλλειν*, "atmak, savurmak" kelimesiyle aynı olduğunu düşündüğünü *πάλλειν*'den türetir, çünkü bu nesneler gökyüzünden savruluyordu. Bkz. Tzetzes, *Schol. on*

Palladion'la ilgili olarak anlatılan hikâye şöyledir:⁶⁰ Athena doğunca onu Pallas adında bir kızı bulunan Triton'un⁶¹ yetiştirdiği, iki kızın da savaş sanatlarında deneyim kazandığı, bunun bir gün onları çekişmeye götürdüğü, Pallas tam saldıracakken Zeus'un korkuya kapılarak aralarına aigis'i koyduğu, Pallas'ın şaşırarak yukarıya baktığı ve Athena'nın onu yaralayarak yere düşürdüğü anlatılır. Pallas'a son derece üzülen Athena tahtadan ona benzeyen bir suret yaptı, Pallas'ı korkutan aigis'i suretin göğsüne sardı, Zeus'a götürüp onurlandırdı. Fakat sonradan Elektra, tecavüze uğradığında⁶² surete sığındı ve Zeus Ate'nin⁶³ yanı sıra Palladion'u da İlion ülkesine attı; İlos bir tapınak yaparak onu onurlandırdı. Palladion efsanesi böyledir.

İlos Adrastos kızı Eurydike'yle evlendi, oğlu Laomedon oldu,⁶⁴ o da Skamandros kızı Strymo'ya evlendi; ama bazılarına göre eşi, Otreus kızı Plakia, bazılarına göreyse Leukippe'ydi; Tithonos, Lampos, Klytios, Hiketaon, Po-

Lycophron, 355; *Etymologicum Magnum*, Παλλάδιον maddesi, s. 649-50. Apollodoros her zamanki gibi Yunan geleneğiyle yetinir; Romalıları ve Palladion'a sahip oldukları iddialarını görmezden gelir.

⁶⁰ Heyne, Palladion'un kökenine dair anlatılan aşağıdaki hikâyeye metne eklenmiş gözüyle bakar, Hercher ve Wagner onun görüşünü kabul ederler. Fakat belli ki bu pasajı Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 355) biliyordu, suretin tanımını Apollodoros'tan alıp hemen aktarmıştı.

⁶¹ Belli ki Triton ırmağının tanrısı, genel olarak Libya'da yaşadığı düşünülmüştü, gerçi bazıları onu Boiotia'daki küçük bir akıntıyla özdeşleştirirdi. Bkz. Herodotos, iv. 180; Pausanias, ix. 33. 7; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 519; karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 109'un geç dönem yorumcusu.

⁶² Yk. bkz. iii. 12. 1.

⁶³ Zeus'un öfkeyle Ate'nin bir daha Olympos'a asla gelmeyeceğine nasıl yemin ettiğini, onu başından tutup gökyüzünden nasıl aşağı attığını Homeros (*İlyada*, xix. 126-131) anlatır.

⁶⁴ Karş. Homeros, *İlyada*, xx. 236. Homeros Laomedon'un annesinden söz etmez. Pasajın geç dönem yorumcusuna göre, annesi Apollodoros'un söylediği gibi Adrastos kızı Eurydike'ydi; başkasına göre, Teukros kızı Batia'ydı. Fakat Apollodoros'un kaydettiği aile ağacı doğruysa, Batia İlos'un eşi pek olamazdı, çünkü onun büyük büyükannesiydi.

darkes⁶⁵ adında beş oğluyla Hesione, Killa, Astyokhe adında üç kızı oldu; nymphe Kalybe'den de Bukolion adında bir oğlu vardı.⁶⁶

[Tithonos ve Şafak. Priamos'un çocukları: Aisakos, Hektor, Paris, Kassandra ve diğerleri, 4-5] 4 Şafak âşık olduğu Tithonos'u kaçırıp Etiyopya'ya getirdi, orada onunla ilişkiye girdi, ondan Emathion ve Memnon adında iki oğlu oldu.⁶⁷ 5 Fakat az önce anlattığımız gibi,⁶⁸ bundan

⁶⁵ Karş. Apollodoros'un, Laomedon oğulları konusunda hemfikir olduğu Homeros, *İlyada*, xx. 237 vd. Homeros, Laomedon'un eşinden ve kızlarından söz etmez. Homeros, *İlyada*, iii. 250'nin geç dönem yorumcusuna göre, eşinin adı Zeuksippe veya Strymo'ydu; ilk ad için şair Alkman'ı, ikincisi için tarihçi Hellanikos'u otorite kabul eder. Apollodoros Hellanikos'un izinden gitmiş olabilir, gerçi öbür geleneklere de aşinaydı. Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 18)'e göre, Priamos ve Tithonos Laomedon'un farklı anneden çocuklarıydı; Priamos'un annesi Leukippe, Tithonos'un annesi Strymo veya Skamandros kızı Rhoio'ydu. Homeros, *İlyada*, xi. 1'in geç dönem yorumcusu Tithonos'tan Laomedon'la Skamandros kızı Strymo'nun oğlu diye söz eder.

⁶⁶ Karş. Bukolion, Laomedon'un en büyük oğluydu ama piçti ve ikizlerden biriydi, diyen Homeros, *İlyada*, vi. 23 vd.

⁶⁷ Şafak'ın (*Eos*) Tithonos'a aşkı için bkz. Homeros'un *Aphrodite'ye Övgüsü*, 218 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 18; Homeros, *İlyada*, xi. 1'in geç dönem yorumcusu; Propertius, ii. 18. 7-18, ed. Butler. Homeros, Şafak'ın (*Aurora*) Tithonos'un yatağından doğduğunu söyler (*İlyada*, xi. 1 vd.; *Odyseia*, v. 1 vd.). Homeros övgüsünün yazarına göre, Şafak, sevgilisi için Zeus'tan ölümsüzlük ihsanı aldı; Homeros'un geç dönem yorumcusuna göre, âşık tanrıçadan ölümsüzlük ihsanı isteyip alan Tithonos'tu. Fakat ihsan bir felakete dönüştü; Tithonos da, tanrıça da çağın illetlerinden azade olmayı istemeyi unutmışlardı. Bu nedenle, Tithonos yaşlanıp saçları beyazlayınca elini ayağını kimildatamadığında çektiği acılardan kurtulsun diye ölmek için dua etti; ama ölemezdi, zira ölümsüzdü. Bu durumda, tanrıça ona acıyarak ya odasına kapadı, parıltılı kapıları örttü, sonsuza kadar peltek konuşsun, anlaşılmaz sözler söylesin diye bıraktı ya da onu böceklerin en müzikali olan çekirgeye dönüştürdü, böylece sevgilisinin sesini sonsuza kadar duymanın neşesini edinecekti. Övgü yazarı, daha üzücü olan birinci kaderi, geç dönem yorumcusu ise ikinci-yi olumlar. Tzetzes (*a.g.e.*), "yılanlar gibi çekirgeler de yaşlandığında yaşlılık derisini değiştirir" (τὸ γῆρας, birebir anlamı "yaşlılık" ama Yunanlılar yılanların deri değiştirmesi için kullanırlar) dediğinde belki dönüşümün sırrını bize verir. Yunanlıların atalarının paylaştıkları, deri

sonra Herakles İlion'u ele geçirdi, Priamos denen Poderas tahta çıktı, önce Merops kızı Arisbe'yle evlendi, ondan Aisakos adında bir oğlu oldu, o da Kebren kızı Asterope'yle evlendi, Asterope öldüğünde yasını tuttu ve kuşa dönüştürüldü.⁶⁹ Fakat Priamos, Arisbe'yi Hyrtakos'a verdi, Dymas'ın, bazılarının dediğine göre Kisseus'un, başkalarına göreyse Sangarios ırmağıyla Metope'nin kızı, ikinci eşi Hekabe'yle evlendi.⁷⁰ Hekabe önce oğlu Hektor'u doğurdu; ikinci bebeği doğmak üzereyken Hekabe rüyasında bir meşale doğurduğunu, ateşin bütün kente yayılıp onu yaktığını gördü.⁷¹ Priamos, Hekabe'den rüyasını öğrendi-

döken yaratıkların gençliklerini tazeleyip sonsuza kadar yaşadıklarına dair bu görüş vahşilerde yaygındır. Bkz. *Folk-lore in the Old Testament*, i. 66 vd. Anlaşılan, antik dönemde Latinler aynı yanılsamayı el üstünde tutuyorlardı, zira yaşlılık ve yılanların deri değiştirmesi için aynı adı (*senecta* veya *senectus*) kullanıyorlar.

⁶⁸ Yk. bkz. ii. 6. 4.

⁶⁹ Karş. Apollodoros'un izinden giden Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 224. Yashının dönüştürüldüğü kuş dalgıçkuşunun bir türü gibi görünmektedir. Bkz. Ovidus, *Dönüşümler*, xi. 749-795; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iv. 254, v. 128'i üzerine.

⁷⁰ Homeros'a (*İlyada*, xvi. 718 vd.) göre, Hekabe "Sangarios kıyılarında, Phrygia'da oturan" Dymas kızıydı. Fakat Euripides (*Hekabe*, 3) onun Kisseus kızı olduğunu anlatır, Vergilius da (*Aineias*. vii. 320, x. 705) onun izinden gider. Mitoloji yazarları Hyginus'la Tzetzes Hekabe'nin Kisseus'un mu yoksa Dymas'ın mı kızı olduğu sorusunu açık bırakırlar. Bkz. Hyginus, *Fab.* 91, III, 249; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, *Introd.* s. 266, ed. Müller. Karş. Euripides, *Hekabe*, 3'ün geç dönem yorumcusu: "Pherekydes şunu yazar: Laomedon oğlu Priamos, Protes oğlu Eioneus oğlu Dymas'ın veya Sangarios ırmağının Naias nymphesi Evagora'dan kızı Hekabe'yle evlenir. Fakat bazıları Hekabe'nin annesinin Ksanthos kızı Glaukippe olduğunu kaydetmişlerdir. Fakat Euripides'le hemfikir olan Nikandros Hekabe'nin Kisseus kızı olduğunu söyler." Homeros, *İlyada*, xvi. 718'in geç dönem yorumcusu, Pherekydes'e göre, Hekabe'nin babası Dymas, annesi nymphe Eunoe'ydi ama Athenion'a göre, babası Kisseus, annesi Teleklia'ydı, der. Bu durumda, İmparator Tiberius'un, döneminin gramercilerine sormayı sevdiği "Hekabe'nin annesi kimdi?" sorusunu sonuçta güvenle yanıtlayamadığımız bellidir. Bkz. Suetonius, *Tiberius*, 70.

⁷¹ Hekabe'nin rüyası ve bebek Paris'in terk edilmesi konusunda bkz.

ğinde oğlu Aisakos'u çağırır, zira o rüya yorumcusuydu, bunu annesinin babası Merope'den öğrenmişti. Aisakos çocuğun bu ülkenin yıkımına yol açacağını beyan etti, bebeğin terk edilmesini tavsiye etti. Bebek doğunca Priamos onu İda'ya bırakması için bir köleye verdi, kölenin adı Agelaos'tu. Terk ettiği bebeği beş gün bir ayı emzirdi; Agelaos onu sağ bulunca alıp götürdü, çiftliğinde kendi çocuğu gibi büyüttü, ona Paris adını verdi. Paris büyüyüp delikanlı olduğunda gücü ve güzelliğiyle birçoklarını geri bıraktı, bundan sonra ona Aleksandros soyadı verildi, çünkü soyguncuları püskürtüp sürüleri savunmuştu.⁷² Çok geçmeden, ebeveynini buldu.

Paris'ten sonra Hekabe kızları Kreusa, Laodike,⁷³ Polyksene ve Kassandra'yı doğurdu. Apollon, Kassandra'yla ilişki kurmak isteyerek ona kehanet sanatını öğretmeyi vaat etti; sanatı öğrendi ama Apollon'la yatmayı reddetti; bu nedenle, Apollon onu kehanetlerinin inandırma gücünden yoksun bıraktı.⁷⁴ Daha sonra Hekabe oğulları⁷⁵

Pindaros, par. 544-546, ed. Sandys; Homeros, *İlyada*, iii. 325'in geç dönem yorumcusu; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 86; Cicero, *De divinatione*, i. 21. 42; Hyginus, *Fab.* 91; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 139 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 197). Euripides (*Troialı Kadınlar*, 919 vd) ve Vergilius (*Aineias*. vii. 319 vd.) açıkça söz etmeseler de rüyaya değinirler. Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 224) de kâhin Aisakos'un uyarısını kaydeder, ona göre, bilge hem annenin hem de çocuğun öldürülmesini tavsiye etmiştir. Euripides (*Andromakhe*, 293 vd.) Kassandra'nın uğursuz bebeği öldürme kehanetinde çılgık atarak kendinden geçtiğini anlatır. Bebek Paris'i beş gün bir ayının emzirdiğinden, anlaşılan, bir tek Apollodoros söz eder.

⁷² Belli ki Apollodoros, Aleksandros adını ἀλέξω "savunmak", ἀνδρός'u da "insan, erkek" in -in halinden türetir.

⁷³ Homeros Laodike'den Priamos kızlarının en güzeli ve Helikaon'un eşi diye söz eder (*İlyada*, iii. 122 vd., vi. 252).

⁷⁴ Karş. Aiskhylos, *Agamemnon*, 1202-1212; Hyginus, *Fab.* 93; Servius, Vergilius'un *Aineias*. ii. 247'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 55, 139 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 180; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 196). Servius'a göre (*a.g.e.*), Apollon Kassandra'nın ağzına tükürerek kehanetlerinin doğruluğuna insanları inandırma gücünü elinden aldı. Benzer bir prosedürle Glaukos'un da kehanet yete-

Diphobos, Helenos, Pammon, Polites, Antiphos, Hipponos, Polydaros ve Troilos'u doğurdu: Bu sonuncusunun Apollon'dan olduğu söylenir.

Priamos'un başka kadınlardan da oğulları, yani Melanippos, Gorgythion, Philaimon, Hippothous, Glaukos, Agathon, Khersidamas, Euagoras, Hippodamas, Mestor, Atas, Doryklos, Lykaon, Dryops, Bias, Khromios, Astygonos, Telestas, Evandros, Kebriones, Mylios, Arkhemakhos, Laodikos, Ekhephron, İdomenus, Hyperion, Askanios, Demokoon, Aretas, Diopites, Klonios, Ekhemmon, Hypirokhos, Aigeoneus, Lysithous, Polymedon; kızları yani Medusa, Medesikaste, Lysimakhe, Aristodeme vardı.

[Hektor ve Andromakhe. Paris ve Oinone] 6 Hektor, Eetion⁷⁶ kızı Andromakhe'yle, Aleksandros Kebren ırmağının kızı Oinone'yle⁷⁷ evlendi. Oinone, Rhea'dan kehanet sanatını öğrenmişti, Aleksandros'u Helene'yi getirmeye gitmesin diye uyardı; ama ikna edemeyince, yaralanırsa kendisine gelmesini, zira yalnızca kendisinin onu iyileştirebile-

neğinin elinden alındığını görmüştük. Yk. bkz. iii. 3. 2. Homeros, *İlyada*, vii. 44'ün geç dönem yorumcusu Kassandra'yla ikiz erkek kardeşi Helenos'un kehanet armağanını nasıl aldıklarının tamamıyla farklı bir hikâyesini anlatır. İbizlerin doğumunun şerefine Thymbra Apollon kutsal alanında şenlik düzenlendiğinde orada birbiriyle oynayan çocukların tapınakta uyuyakaldığını söyler. Bu sırada, şarabın etkisiyle coşan ebeveyni ve dostları, doğumları nedeniyle şölen yaptıkları ikizleri tamamıyla unutarak eve gitmişlerdi. Ertesi sabah ayıldıklarında tapınağa geldiler, kutsal yılanların çocukların duyu organlarını dilleriyle temizlediğini gördüler. Kadınların bu tuhaf görüntü karşısında attıkları çığlıktan korkan yılanlar bebeklerin yanında yerde duran defne dallarının arasında gözden kayboldular; ama o saatten itibaren Kassandra'yla Helenos kâhinlik armağanı edinmişlerdi. Geç dönem yorumcusu bu hikâyede Antiklides'in otoritesine başvurur. Benzer şekilde Melampos'un da kulaklarını yalayan yılanlar sayesinde kehanet sanatını edindiği söylenmiştir. Yk. bkz. i. 9. 11.

⁷⁵ Karş. Homeros, *İlyada*, xxiv. 248 vd.; Hyginus, *Fab.* 90.

⁷⁶ Homeros, *İlyada*, vi. 395 vd., burada Eetion'un Kilikia'da Thebe kralı olduğu söylenir.

⁷⁷ Paris'le Oinone'nin aşkını ve trajik sonlarını karş. Konon, *Narrat.* 23; Parthenios, *Narrat.* 4; Ovidus *Heroides*, v.

ceğini söyledi. Aleksandros Helene'yi Sparta'dan getirip Troia kuşatıldığında Philoktetes onu Herakles'in okuyla vurunca İda'da Oinone'ye gitti. Fakat Oinone çok üzgündü, onu iyileştirmek istemedi. Bunun üzerine Aleksandros Troia'ya getirildi, orada öldü. Fakat Oinone fikrini değiştirdi, onu iyileştirmek için ilaçlar getirdi; onun ölüsünü bulunca kendini astı.

VIII. Asopos Ailesi

[Asopos'un çocukları İsmenos, Pelagon ve yirmi kız, kızlardan Aigina'yı Zeus kaçıır] Asopos ırmağı Okeanos'la Tethys'in, Akusilaos'un söylediğine göre Pero'yla Poseidon'un, bazılarına göre de Zeus'la Eurynome'nin oğluydu. Ladon ırmağının kızı Metope onunla evlendi, İsmenos ve Pelagon adında iki oğluyla, yirmi kızı dünyaya geldi, kızlarından Aigina'yı Zeus kaçırdı.¹ Asopos onu araya araya Korinthos'a geldiğinde, ona tecavüz edenin Zeus olduğunu Sisypheos'tan öğrendi.² Asopos Zeus'un peşine düştü ama Zeus ona yıldırımlar fırlatarak kendi sularına geri gönderdi,³ bu nedenle, bugün bile o ırmağın sularından kömür çıkarılır.⁴ Aigina'yı, o zamanlar Oinone,

¹ Irmak tanrısı Asopos'la ailesi için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 72. 1-5; Pausanias, ii. 5. 1 vd.; v. 22. 6. Diodoros'a göre, Asopos Okeanos'la Tethys'in oğluydu; Ladon kızı Metope'yle evlendi, ondan iki oğluyla on iki kızı oldu. Diodoros ve Pausanias, Aigina'nın babası Asopos'u, Phlios veya Sikyon'da aynı adı taşıyan ırmakla özdeşleştirir; ama vatansever Boiotialı şair Pindaros Boiotialı Asopos adına iddiada bulunur (*Isthm.* viii. 16 (35) vd.), haliyle (bu şiirin 17. (37) dizesinin) geç dönem yorumcusu kadar Statius (*Theb.* vii. 315 vd.) ve (*Theb.* vii. 424) geç dönem yorumcusu Lactantius Placidus da onu destekler. Phlioslular, onların Asopos'unun, adını Boiotia'da Thebai'ye veren Thebe'nin babası olduğunu iddia edecek kadar ileri gidiyorlardı; ama Thebaililer bu görüşü kabul edemezler (Pausanias, ii. 5. 2).

² Karş. yk. i. 9. 3; Pausanias, ii. 5. 1.

³ Karş. Kallimakhos, *Delos'a Övgü*, 78; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 117'nin geç dönem yorumcusu.

⁴ Lactantius Placidus'a göre (Statius'un *Theb.* vii. 315'i üzerine) Asopos'ta için için yanan kömürler vardı, Statius lafı uzatan üslubuyla (*Theb.* vii. 325 vd.), "yıldırımların küllerinin parladığı cesur ırmaktan ve yanıp tutuşan kıyılarından göğe yükselen Aitnaios'un buharları"ndan söz eder, ırmağın üzerindeki pusun şiirsel anlatımı olabilir bu. Fakat hem şair hem de işine saygılı yorumcu burada Boiotia'daki Asopos'a gönderme yaparlar, oysa Apollodoros muhtemelen bu adı taşıyan

şimdiyse onun adından kinaye Aigina denen adaya getirildiğinde Zeus onunla birlikte oldu ve ondan oğlu Aiakos doğdu.⁵ Aiakos adada yalnız olduğu için Zeus karıncaları insanlara dönüştürdü.⁶ Aiakos, Skiron kızı Endeis'le evlendi, ondan Peleus ve Telamon adında iki oğlu oldu.⁷ Fakat Pherekydes Telamon'un Peleus'un kardeşi olmadığını, Kykreus kızı Glauke'yle Aktaius'un oğlu olduğunu söyler.⁸ Sonraları Aiakos, Nereus kızı Psamathe'yle yaşadı, Psamathe onunla sevişmekten kaçınma umuduyla kendini foka dönüştürmüştü, Phokos adında bir oğlu oldu.⁹

Phlios'taki ırmağa gönderme yapar.

⁵ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 72. 5; Pausanias, ii. 29. 2; Hyginus, *Fab.* 52. Aigina'nın eski adı Oinone'yi karş. Pindaros, *Nem.* iv. 46 (75), v. 16 (29), vii. 7 (12), *Isthm.* v. 34 (44); Herodotos; viii. 46; Strabon, vii. 6. 10, s. 375; Hyginus, *Fab.* 52. Aigina'nın eskiden başka bir adı da Oinopia'ydı. Bkz. Pindaros, *Nem.* vii. 21 (45); Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 472 vd.

⁶ Karıncaların insanlara dönüşmesi için bkz. Pindaros, *Nem.* iii. 13(21)'in geç dönem yorumcusu ve Tzetzes'in *Schol. on Lycophron*, 176'da aktardığı Hesiodos, Homeros, *İlyada*, i. 180'in geç dönem yorumcusu; Strabon, viii. 6. 16, s. 375; Hyginus, *Fab.* 52; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 614 vd.; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 23, 42 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 67; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 204). Myrmidonlar adını *μύρμηκες*'ten yani "karıncalar"dan türeten hikaye kuşkusuz yanlış bir etimolojiye dayanır. Strabon (*a.g.e.*) miti akılcılaştırmaya çalışmıştır.

⁷ Karş. Plutarkhos, *Theseus*, 10; Pausanias, ii. 29. 9; Euripides, *Andromakhe*, 687. Başka bir hikâyeye göre, Telamon'la Peleus'un annesi Endeis, Khiron kızıydı. Bkz. Pindaros, *Nem.* v. 7(12)'nin geç dönem yorumcusu; Homeros, *İlyada*, xvi, 14'ün geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab.* 14.

⁸ Eski yazar Pherekydes'in (M. Ö. 480 civarı) otoritesine dayandığımız Telamon'un ebeveynine dair bu hikâyeye, onun Aiakos oğlu olduğunu anlatandan muhtemelen daha eskidir. Buna göre, Telamon Aigina'nın değil, Salamis'in yerlisiydi, annesi Glauke Salamis kralı Kykreus kızıydı (kime göre olduğu konusunda aş. bkz. iii. 12. 7). Telamon'un sonraki yaşamının Salamis'le ilişkilendirildiği kuşkusuzdur, bir hikâyeye göre (Sicilyalı Diodoros, iv. 72. 7) Salamis kralı Kykreus kızı Glauke'yle evlendi, efsanenin muhtemelen daha sonraki versiyonunda aynı kadın annesi diye anlatılır. Bkz. Sir R. C. Jebb, *Sophocles, Ajax* (Cambridge, 1896) Giriş, § 4, s. xvii vd.

⁹ Karş. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, 1003 vd.; Pindaros, *Nem.* v. 12 (21) vd.; Euripides, *Andromakhe*, 687'nin, deniz nymphesinin foka dönüştüğünü anlatan geç dönem yorumcusu. Phokos'un çocukları Phokis'e

[Aigina oğlu Aiakos, doğruluğu, yağmur duası; kardeşleri Phokos'u öldürdükleri için sürgüne gönderilen Peleus'la Telamon. Telamon Salamis kralı olur; Aias ve Teukros, 6-7] Aiakos, insanların en dindarıydı. Pelops, Arkadia kralı Stymphalos'la savaşında Arkadia'yı ele geçiremediğinde dost numarasıyla kralı öldürüp parçalanmış kollarını ve bacaklarını etrafa savurduğu için Yunanistan kıtlık çektiğinde, tanrıların kehanet merkezleri, Aiakos Yunanistan adına dua ederse ülkenin bu felaketlerden kurtulacağını beyan etti. Aiakos dualar etti, Yunanistan yokluktan kurtuldu.¹⁰ Ölümünden sonra bile Aiakos Plu-

yerleştiler, adlarını ülkeye verdiler. Bkz. Pausanias, ii. 29. 2, x. 1. 1, x. 30. 4. O halde, adlarının ve soylarının izini bir hayvan ataya kadar süren Yunanlıların bir örneği vardır: Yani Phokisliler. Fakat fokun Phokislilerin totemi olduğu sonucunu çıkarmak acele etmektir. Foka batıl bir saygıyla baktıklarının kanıtı yoktur, gerçi Phokislilerden gelen Küçük Asya Phokialıları (Pausanias, vii. 3. 10) figürü en eski paralarının üzerine koymuşlardır. Fakat Rodos'un gülü ve Selinus'un yabancı kerevizi (*selinon*) gibi muhtemelen bu da bir cinasin işaretiydi. Bkz. George Macdonald, *Coin Types* (Glasgow, 1905), s. 17, 41. 50.

¹⁰ Karş. İskrates, *Evagoras*, 14 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 61. 1 vd.; Pausanias, ii. 29. 7 vd.; İskenderiyeli Klemes, *Strom*, vi. 3. 28, s. 753; Pindaros, *Nem.*, v. 9 (17)'nin geç dönem yorumcusu. Gelenekte, uzun süren kuraklığın tek mil Yunanistan toprağında meyveleri sararıp soldurduğu, gök tanrısı Zeus oğlu Aiakos'a haliyle, kavrulmuş toprağın ve ölen tahılın şiddetle ihtiyacı olan yağmuru göklerdeki babasından isteyecek en uygun kişi gözüyle bakıldığı anlatılır. Böylece, Yunanlılar ekinleri ve halkı kurtarmak için Zeus'a aracılık etmesini talep ederek ona elçiler gönderdiler. "Aiakos onların ricalarına uyarak Hellen dağına çıktı, pak ellerini göğe uzatarak ortak tanrıya seslendi, dertli Yunanistan'a acısın diye ona dua etti. Daha duasını ederken yüksek perdeden gök gürültüsü duyuldu, çevredeki bütün gökyüzünü bulutlar kapladı, ardı arkası kesilmeyen şiddetli bir sağanak patladı, bütün ülkeyi sel bastı. Aiakos'un dualarıyla toprağın meyvelerinin bol bereketi böyle sağlandı." (İskenderiyeli Klemes, *a.g.e.*). Aiakos'un, dualarına tam zamanında aldığı bu karşılığa gönül borcu olarak Aigina'da Panhellenios dağında Zeus için bir tapınak yaptırdığı söylenir (Pausanias, ii. 30. 4). Yağmur tanrısının tapınağı için başka hiçbir yer bu kadar uygun düşmezdi; zira Aigina'nın en yüksek dağı Panhellenios dağının sarp zirvesi körfezin çevredeki her kıyısından görülen bariz bir işaretti, antik dönemde dağın üzerinde duran buluta

ton'un mekânında saygı görür, Hades'in anahtarlarını korur.¹¹

Phokos atletik sporlarda sivrildiği için kardeşleri Peleus'la Telamon ona komplo kurdular, kurada Telamon çıktı ve bir karşılaşmada başına disk atarak kardeşini öldürdü, Peleus'un yardımıyla cesedini taşıyıp ormana gizledi. Fakat katil ortaya çıkarılınca Aiakos ikisini de Aigina'dan sürdü.¹² 7 Telamon, Asopos kızı Salamis'le Posei-

yağmur belirtisi diye bakılırdı (Theophrastos, *De signis tempestat.* i. 24). Apollodoros'a göre, kuraklığın nedeni Pelops'un işlediği cinayetti, Arkadia kralını haince öldürmüş, cesedinin parçalarını etrafa savurmuştu. Anlaşılan, antik dönemden başka hiçbir yazar bu cinayetten söz etmez; ama Sicilyalı Diodoros benzer bir tarzda bir felaketin izlerini cinayete kadar sürür. Girit kralı Minos'un, oğlu Androgeus'u katlettiklerinden Atinalılara kıtlık ve açlık cezası vermesi için Zeus'a dua ettiğini, bu kötülüklerin çok geçmeden bütün Attike'ye ve Yunanistan'a yayıldığını söyler. Alkmaion'un annesini öldürmesinin de benzer şekilde tahul kıtlığına yol açtığına inanılırdı. Yk. bkz. iii. 7. 5 ve not.

¹¹ Roma'da bir dinsel septiğin mezarında yazan biraz geç dönemden dizelerde Aiakos'tan, yeraltı bölgelerinin bekçisi yani anahtarının koruyucusu (κλειδοῦχος) diye söz edilir; fakat şair aynı zamanda bütün sakinleriyle birlikte bu bölgelerin yalnızca birer masaldan ibaret olduğuna, oradaki ölümlerden geriye ancak kemiklerle küllerin kaldığına ikna eder. Bkz. *Corpus Inscriptionum Graecorum*, C. iii, s. 933, S. 6298; G. Kaibel, *Epigrammata Graeca ex lapidibus contexta* (Berlin, 1878), s. 262 vd., S. 646. Sanatta başka bir yerde bizzat Pluton elinde Hades'in anahtarını tutarken tasvir edilir. Bkz. Pausanias, v. 20. 3. İsokrates'e göre (*Evagoras*, 15), Aiakos ölümden sonra çok büyük saygı görür, Pluton ve Proserpine'yle birlikte denetçi olarak oturur. Platon onu Minos, Rhadamanthys ve Triptolemos'la birlikte ölümleri yargılarken tasvir eder (*Sokrates'in Savunması*, 32, par. 41A), Avrupa'dan gelenlerin ruhlarını yargılamak onun özel göreviydi, meslektaş Rhadamanthys ise Asya'dan gelenlerle ilgilenirdi (*Gorgias*, 79, par. 524A); anlaşılan, Afrikalı ruhlar için hiçbir hazırlık yapılmamıştı. Lukianos, Aiakos'un bir tür biletçi veya gümrük görevlisi (τελώνης) olarak öbür dünyada daha az saygın bir rol oynadığını, görevinin kayıktan inen hayalet yolcuları kontrol etmek, saymak, yol parasını ödediklerini görmek olduğunu anlatır. Bkz. Lukianos, *Cataplus*, 4, *Charon*, 2. Başka bir yerde Aiakos'un Hades'in kapısını koruduğunu söyler (*Dialog. Mort.* xx. 1).

¹² Phokos cinayeti ve Peleus'la Telamon'un sürgüne gönderilmesi konusunda bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 72. 6 vd. (ölümün kaza sonucu oldu-

don'un oğlu Kykhreus'un Salamis'teki sarayının yolunu tuttu. Bu Kykhreus adayı kasıp kavuran yılanı öldürerek

ğunu anlatır); Pausanias, ii. 29. 9 vd.; Pindaros, *Nem.* v. 14 (25)'in geç dönem yorumcusu; Euripides, *Andromakhe*, 687'nin geç dönem yorumcusu (*Alkmaionis*'ten dizeler aktarır); Homeros, *İlyada*, xvi. 14'ün geç dönem yorumcusu; Antoninus Liberalis, *Transform.* 38; Plutarkhos, *Parallel Yaşamlar*, 25; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 175 (C. i, s. 444, 447, ed. Müller); Hyginus, *Fab.* 14; Ovidus, *Dönüşümler*, xi. 266 vd.; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* ii. 113'ü, vii. 344'ü, xi. 281'i üzerine. Katille ilgili birçok noktada gelenek farklıdır. Apollodoros'la Plutarkhos'a göre, katil Telamon'du; ama anlaşılan, daha genelde kabul gören görüşe göre Peleus'tu. (Diodoros, Pausanias, Euripides'in *a.g.e.*'nin geç dönem yorumcularından biri, Ovidus ve Lactantius Placidus'un bir pasajında). Pherekydes, Telamon'la Peleus arasında herhangi bir ilişkiyi kabul etmemekte ve Telamon'u Aiginalıdan çok Salamisli diye anlatmakta (yk. bkz.) haklı olmasına rağmen özgün gelenekte Phokos'un katilinin muhtemelen Telamon değil, Peleus olduğu anlatılıyordu. Hikâyenin başka bir versiyonuna göre, cinayette iki kardeşin de parmağı vardı, Telamon disk atarak başından vurmuş, Peleus ise sırtının ortasına bir balta darbesi indirerek işini bitirmişti. Eski *Alkmaionis* epiğinin anonim yazarının anlattığı hikâye budur; kardeşler arasındaki aynı iş bölümünü Pindaros'un geç dönem yorumcusu ve Tzetzes de kabul eder, gerçi onlara göre, disk Peleus soğuk çeliği Telamon tutuyordu. Başka yazarlar (Antoninus Liberalis ve Hyginus) suçu ikisi arasında tam anlamıyla bölüştürmeden cinayeti iki kardeşe yüklerler. Anlaşılan, suçun işlendiğine veya disk yarışması sırasında bir kaza meydana geldiğine dair fikirler genelde uyuşmaktadır; fakat Dorotheus (Plutarkhos *a.g.e.*'de aktarır) cinayetin yabandomuzu avında işlendiğini öne sürer, anlaşılan, Lactantius Placidus bir yerde (Statius'un *Theb.* ii. 113'ü üzerine) bu görüşü kabul etmiştir, gerçi başka yerlerde (vii. 344 ve xi. 281 üzerine) kardeşler aynı ölçüde suçlularmış gibi konuşur. Fakat hikâyenin bu versiyonu belki Phokos cinayetinin, daha sonra, Kalydon yabandomuzunun veya bir başkasının avlandığı bir yabandomuzu avında meydana geldiği söylenen Eurytion'un katliyle karıştırılmasından kaynaklanmıştır. Aş. bkz. iii. 13. 2 ve not. Pausanias'a göre, sürgüne gönderilen Telamon sonradan döndü, yargılandı, davada savunmasını bir geminin güvertesinde yaptı, çünkü babası adaya ayak basmasına izin vermedi. Fakat acımasız babası onun suçluluğuna hüküm verince doğduğu toprağa bir daha dönmek üzere uzaklara yelken açtı. Aiakos'un namını adaletinin şaşmazlığıyla en yüksek seviyeye çıkaran, gölgeler diyarında Minos ve Rhadamanthys'in yanındaki yargıç kürsüsüne oturmayı ona kazandıran kendi oğlu aleyhine verdiği bu hüküm olabilirdi.

Salamis kralı olmuştu, çocuğu yoktu, ölürken krallığını Telamon'a bıraktı.¹³ Telamon, Alkathos¹⁴ kızı Periboia'yla evlendi, oğluna Aias adını verdi, çünkü Herakles onun oğlu olsun diye dua ettiğinde duanın ardından bir kartal belirmişti.¹⁵ Aias Troia seferine Herakles'le beraber gitti,

¹³ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 72. 4; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 110, 175, 451. Tzetzes bu pasajlardan ikincisinde (dize 175, C. 1, s. 444 üzerine, ed. Müller) Apollodoros'la yakından hemfikirdir, belki onun izinden gitmektedir. Hesiodos destanın bir şekilde farklı bir versiyonunu anlatır. Ona göre, yılanı Kykhreus yetiştiriyordu ama yol açtığı zararlar nedeniyle onu Salamis'ten Eurylokhos sürdürdü; bürüldükten sonra onu Demeter Eleusis'e kabul etti, hizmetlilerinden biri yaptı. Bkz. Strabon, ix. 1. 9, s. 394. Diğerleri onun gerçek yılan değil, acımasızlığı nedeniyle Yılan takma adı verilen kötü biri olduğunu, Eurylokhos'un onu sürdürdüğünü, onun da Eleusis'e sığındığını, burada Demeter'in kutsal alanında ona önemsiz bir görev verildiğini söylerler. Bkz. Bizanslı Stephanos, *Κυχρεῖος πάγος* maddesi; Eustathios, *Commentary on Dinonyus Periegetes*, 507 (*Geographi Graeci Minores*, ed. C. Müller, C. ii. s. 314). Kykhreus'a Salamis'in koruyucu kahramanlarından biri gözüyle bakılırdı, burada yüzü batıya dönük olarak gömüldü. Mezarına düzenli sunularda bulunulurdu, Solon Atina'nın adanın sahipliği iddiasının doğruluğunu kanıtlamak istedi, gece adaya yelken açtı, mezarındaki ölüye sunuda bulundu. Bkz. Plutarkhos, *Solon*, 9. Kykhreus'a Atina'da da tapılıyordu (Plutarkhos, *Theseus*, 10). Salamis savaşında Yunan gemilerinin arasında bir yılanın belirdiği, Tanrı'nın Atinalılara bu yılanın kahraman Kykhreus olduğunu duyurduğu söylenir (Pausanias, i. 36. 1). Hikâye kralların ve kahramanların ölümünden sonra daima yılanı dönüştükleri inancının anısını koruyabilir. Aynı inanç Erikhthonios veya Erekhthius'la Kekrops'un Atina yılanlarıyla bağdaştırılmasını da muhtemelen açıklar. Bkz. *The Dying God*, s. 86 vd. Bu efsanevi yilandan ötürü Lykophron Salamis'e Ejder Adası adını vermiştir (*Kassandra*, 110).

¹⁴ Karş. Ksenophon, *Cynges*. i. 9; Homeros, *İlyada*, xvi. 14'e geç dönemde yazılan yorum. Sicilyalı Diodoros'a göre (iv. 72. 7), Telamon ilkin Salamis kralı Kykreus kızı Glauke'yle, onun ölümünden sonra Alkathos kızı Atinalı Eriboia'yla evlendi, Aias ondan dünyaya geldi. Pindaros da Eriboia'dan Telamon'un eşi diye söz eder; bkz. *Isthm.* vi. 45 (65).

¹⁵ Herakles'in dua etmesi ve duaya yanıt olarak kartalın belirmesi için bkz. Pindaros, *Isthm.* vi. 35 (51) vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 455-461. Apollodoros'un ve Tzetzes'in izinden giden Pindaros Aias adını *aetos* "kartal" adından türetmiştir. Hikâyede, Herakles'in, bebek Aias'ı kendi giydiği aslan postuna sardığı, Aias'ın sadağın asıldığı koltukaltı, başkalarına göreyse boynu dışında hiçbir yerinden yara almadığı anlatılır. Bu

ödül olarak Laomedon kızı Hesione'yi aldı, ondan oğlu Teukros doğdu.¹⁶

XIII. [Peleus, Phthia'ya gelir; Kalydon yabandomuzu avına katıldığında kazayla Eurytion'u öldürür; Akastos onu arındırır, Akastos'un eşi Astydamia ona dil uzatır; Pelion dağında avlanır; Khiron onu Kentauroslerden kurtarır, 1-3] 1 Peleus, Aktor oğlu Eurytion'un Phthia'daki sarayına kaçtı, onun tarafından arındırıldı, kızı Antigone'yi ve ülkenin üçte birini aldı.¹⁷ Polydora adında bir kızı

durumda, kahramanın intiharını tasvir ederken Aiskhylos, bir ruh umutsuz adama keskin kılıcını kullanacağı ölümcül noktayı gösterinceye kadar kılıcını bedenine sokmaya çalıştığında kılıcın yay şeklinde kıvrılıp geri döndüğünü anlatır. Bkz. Sophokles, *Aias*, 833'ün geç dönem yorumcusu; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 455-461; Homeros, *İlyada*, xxiii. 821'in geç dönem yorumcusu. Platon, Alkibiades'e, Sokrates'in kusur işlemesinin Aias'a çeliğin işlemesinden daha zor olduğunu söyletirken aklında muhtemelen tragedyanın bu çarpıcı pasajı vardı (*Şölen*, 35, par. 219E).

¹⁶ Yk. bkz. ii. 6. 4. Teukros'un annesi Hesione Telamon'un yasal eşi değildi, Homeros, Teukros'un piç olduğunu söyler (*İlyada*, viii. 283 vd., ve dize 284'ün geç dönem yorumu). Başka bir hikâyeye göre, Herakles'le beraber Troia kuşatmasına giden Telamon değil, kardeşi Peleus'tu. Şairler bu konuda birbirleriyle uyumlu değillerdi. Pindaros iki pasajda (*Nem.* iv. 25 (40) vd.; *Isthm.* vi. 27 (39) vd.) maceranın şanını Telamon'a verir, başka bir pasajda Peleus'a devreder (Euripides, *Andromakhe*, 796'nın geç dönem yorumcusu; Pindaros, s. 604, ed. Sandys). Euripides de aynı şekilde tutarsızdı. Bkz. *Troialı Kadınlar* 804 vd. (Telamon), *Andromakhe* 766 vd. (Peleus) ile tezatır.

¹⁷ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 175 (C. 1. s. 444 vd., 447, ed. Müller); Antoninus Liberalis, *Transform.* 38; Sicilyalı Diodoros, iv. 72. 6; Aristophanes, *Bulutlar*, 10063'ün geç dönem yorumcusu; Eustathios, Homeros'un *İlyada*, ii. 684, s. 321'i üzerine. Tzetzes'e ve Aristophanes'in geç dönem yorumcusuna göre, Peleus'u Phokos cinayetinden arındıran Aktor oğlu Eurytos'tu (Eurytion değil). Antoninus Liberalis'e göre, İros oğlu Eurytion'du. Diodoros'a göre, ülkenin kralı, çocuğu olmadan, kralığı Peleus'a bırakan Aktor'du. Eustathios Peleus'un ev sahibinin Aktor olduğunda hemfikiridir ama Polymela adında bir kızı bulunduğunu, Peleus'a krallığının yanı sıra onu da verdiğini söyler. Tzetzes'ten (*a.g.e.*, s. 444 vd.) Eurytos'un (Eurytion) Peleus'u arındırmasını Pherekydes'in kaydettiğini öğreniyoruz, burada Apollodoros onun izinden gitmiş olabilir.

oldu, o da Perieres oğlu Boros'la evlendi.¹⁸ 2 Buradan Eurytion'la beraber Kalydon yabandomuzunu avlamaya gitti ama yabandomuzuna kargı attığında istemeden Eurytion'u yaralayıp öldürdü. Bunun üzerine, Phthia'dan da kaçarak İolkos'ta Akastos'a gitti, onun tarafından arındırıldı.¹⁹ 3 Pelias'ın onuruna düzenlenen oyunlarda güreşte Atalanta'yla yarıştı.²⁰ Akastos'un eşi Astydamia Peleus'a âşık oldu, ona buluşma teklifi gönderdi;²¹ Peleus'un gön-

¹⁸ Bkz. Homeros, *İlyada*, xvi. 173-178, Peleus kızı Polydora'nın Sperkhios ırmağından Menesthios adında bir oğlu olduğunu söyler, gerçi çocuğa Pieres oğlu, insan kocası, Boros sembolik olarak babalık yapmıştır. Karş. Heliodoros, *Aethiop.* ii. 34. Hesiodos da Polydora'nın Peleus kızı olduğunu kabul eder (Homeros, *İlyada*, xvi. 175'in geç dönem yorumcusu). Homeros Polydora'nın annesinden söz etmez ama Pherekydes'e göre, Eurytion kızı Antigone'ydi (Homeros, *a.g.e.*'in geç dönem yorumcusu). Başka yerlerdeki gibi muhtemelen burada da Apollodoros Pherekydes'in izinden gitmiştir. Staphylos'a göre, Thessalia konusunda eserinin üçüncü kitabında, Peleus'un eşi ve Polydora'nın annesi Aktor kızı Eurydike'ydi (Homeros, *a.g.e.*'in geç dönem yorumcusu). Apollodoros biraz sonra (bu bölüm, §4'te) Peleus'un Perieres kızı Polydora'yla evlendiğini, Polydora'nın Sperkhios ırmağından Menesthios adında bir oğlu olduğunu, gerçi çocuğa sembolik olarak Peleus'un babalık yaptığını söyler. Apollodoros bu ikinci pasajda, anlaşılan, Polydora'yı anlatırken kafası karışmıştır, gerçi bu pasajda doğru olarak onun Peleus kızı olduğunu anlatır. Karş. Höfer, W. H. Roscher, *Lexicon der griech. und röm. Mythologie*, iii. 2641 vd.

¹⁹ Peleus'un istemeden işlediği cinayet ve Akastos'un onu arındırması için bkz. i. 8. 2; Aristophanes, *Bulutlar*, 1063'ün geç dönem yorumcusu; Antoninus Liberalis, *Transform.* 38; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 175 (C. 1. s. 447, ed. Müller). Aristophanes'in geç dönem yorumcusu öldürülenin Eurytion değil, Eurytos olduğunu söyler. Antoninus Liberalis ve Tzetzes onun Aktor değil, İros oğlu Eurytion olduğunu anlatırlar. Özellikle Kalydon yabandomuzu avından değil, bir yabandomuzu avından veya genelde bir avdan söz ederler.

²⁰ Yk. bkz. iii. 9. 2.

²¹ Ahlsız eşin ve hain ev sahibinin erdemli kahramanı silahsız, tek başına uyurken bıraktığı ormanın tehlikelerinden mucizevi kurtuluşunun aşağıdaki romantik hikâyesine Pindaros, *Nem.* iv. 54 (88) vd., dize 25 (46) vd.'da kısaca değinir. Pindaros *Nem.* iv. 54 (88) vd. ve 59 (95)'in, Aristophanes, *Bulutlar*, 1063'ün ve Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 224'ün geç dönem yorumcuları açıkça anlatırlar. Ama Apollodoros bu pasajda

lünü edemeyince eşine, onun, Akastos kızı Sterope'yle evlenmek üzere bulunduğu haberini verdi; Peleus'un eşi bunu duyunca kendini astı. Akastos'un eşi kocasına Peleus'u yalan yere şikâyet etti, kendisini baştan çıkarmaya çalıştığını öne sürdü. Bunu duyunca Akastos arındırdığı adamı öldürmedi ama onu Pelion dağına avlanmaya götürdü. Burada avlanma yarışı yaptılar, Peleus yakaladığı hayvanların dillerini keserek torbasına koydu, Akastos'la beraberindekilerse Peleus'un avını kaparak onunla alay ettiler, hiçbir şey avlayamadığını öne sürdüler. Fakat Peleus onlara dilleri gösterdi, bu diller kadar çok hayvan avladığını söyledi.²² Pelion dağında uyuyakalınca Akastos onu bıraktı, kılıcını ineklerin gübrelerinin içine sakladı, geri döndü. Peleus doğrulup kılıcını ararken kentauroslar onu yakaladı, Khiron onu kurtarmasaydı telef olup gidecekti, Khiron kılıcı da arayıp buldu, ona geri verdi.

[Peleus'la Thetis'in evliliği, 4-5] 4 Peleus, Perieres kızı Polydora'yla evlendi, ondan meşru kabul edilen oğlu Me-

hikâyenin hiç eksiksiz ve en anlaşılır versiyonunu verir. Pindaros ahlaksız eşe Hippolyte veya Hippolyte Kretheus, yani Kretheus kızı Hippolyte der. Geç dönem yorumcusu ona Kretheis, Rodoslu Apollonios'un geç dönem yorumcusu Kretheis veya Hippolyte, Aristophanes'in geç dönem yorumcusu önce Hippolyte, sonra Astydamia der. Peleus'un, imansız ev sahibinin, kahraman ormanda uyurken ineklerin gübresinin içine sakladığı kılıcı demirci tanrı Hephaistos'un yaptığı büyülü bir kılıçtı, merhametli tanrılar Peleus'a erdeminin ödülü olarak onu vermişlerdi. Erdemli kahraman bu harikulade sembolle Ortaçağ şövalyesi gibi her yerde savaşta galip geliyor, avda başarılı oluyordu. Karş. Zenobius, *Cent.* v. 20. Kılıcın saklanması epizodunu Hesiodos anlatmıştır, konuyla ilgili dizelelerinin bazısını Pindaros, *Nem.* iv. 59 (95)'in geç dönem yorumcusu aktarmıştır. Peleus'un, Akastos'un evinde ve ormanda yaşadığı serüvenlerin eksiksiz hikâyesi peri masalı gibi okunur, gerçek halk bilimi öğeleri içerdiğinden pek kuşku duymayız. W. Mannhardt, hikâyeyi araştırırken bunları ortaya çıkarmıştır. Bkz. *Antike Wald. und Feldkulte* (Berlin, 1877), s. 49 vd.

²² Peri masallarında kahraman sıklıkla yedi başlı ejderin veya başka korkunç yaratıkların dillerini keser, onları yiğitliğinin kanıtı olarak gösterir. Bkz. W. Mannhardt, *Antike Wald. und Feldkulte*, s. 53 vd.; *Spiritis of the Corn and of the Wild*, ii. 269.

nesthios dünyaya geldi, aslında Menesthios, Sperkhios ırmağının oğluydu.²³ 5 Sonra Nereus²⁴ kızı Thetis'le evlendi, Zeus'la Poseidon onunla evlenmek için yarışıyorlardı; ama Themis, Thetis'in oğlunun babasından daha güçlü olacağı kehanetinde bulununca geri çekildiler.²⁵ Fakat bazıları, Zeus onunla ilişkiye girmeyi kafasına koyduğunda Prometheus'un ona Thetis'in doğuracağı oğlunun göklerin egemeni olacağını söylediğini belirtirler;²⁶ başkalarına göreyse Thetis Hera tarafından büyütüldüğü için Zeus'la ilişkiye girmeye gönlü yoktu, buna kızan Zeus onun bir ölümlüyle evlenmesini istedi.²⁷ Bunun üzerine Khiron, Peleus'a onu yakalamasını, şekil değiştirmesine rağmen onu sıkıca tutmasını tavsiye etti, Peleus bekleyip onu kaçırdı, Thetis kâh ateşe, kâh suya, kâh hayvana dönüşse de Peleus Thetis'in ilk şeklini yeniden aldığını görünceye kadar onu bırakmadı.²⁸ Peleus Thetis'le Pelion dağında

²³ Yk. bkz. iii. 13. 1'in notu.

²⁴ Karş. Homeros, *İlyada*, xviii. 83 vd.; 432 vd.; Pindaros, *Nem.* iv. 61 (100) vd.; Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 701 vd., 1036 vd.; Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 805 vd.; Catullus, lxiv; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 142 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 207, 208; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 205).

²⁵ Bkz. Pindaros, *Isthm.* viii. 27 (58) vd.; Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 790 vd.; kehaneti Proteus'a atfeden Ovidus, *Dönüşümler*, xi. 217 vd. Apollodoros bu pasajı, yazarın adıyla beraber Tzetzes'ten (*Schol. on Lycophron*, 178) aktarır.

²⁶ Karş. Aiskhylos, *Prometheus*, 908 vd.; Homeros, *İlyada*, i. 519'un geç dönem yorumcusu; İzmirli Quintus, *Posthomeric*, v. 388 vd.; Hyginus, *Fab.* 54; a.g.y., *Astronom.* ii. 15. Hyginus'a göre, Zeus, bilgenin Thetis'le evlenmesin diye ikaz etmesinin karşılığında duyduğu minnetle Prometheus'u prangalarından kurtarmıştır.

²⁷ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 790-798, anlaşılan, Apollodoros'un burada aklında tuttuğu pasaj.

²⁸ Gönülsüz Thetis'in ölümlü âşığının sarılmasından kendini kurtarmak için girdiği çeşitli şekiller için bkz. Pindaros, *Nem.* iv. 62 (101) vd.; Pindaros, *Nem.* iv. 62 (101)'in geç dönem yorumcusu; Pausanias, v. 18. 5; İzmirli Quintus, *Posthomeric*, iii. 618-624; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 175, 178 (C. 1, s. 446, 457, ed. Müller); Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 582'nin geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, xi, 235 vd. Thetis'in ateşe, suya,

evlendi, tanrılar evliliği şölen ve şarkılarla kutladılar.²⁹ Peleus'a Khiron kül renginde bir mızrak,³⁰ Poseidon da Balios ve Ksanthos adlı atları verdi, bunlar ölümsüzdü.³¹

[Akhilleus'un yetişmesi (Thetis, Khiron, Lykomedes), 6-8] 6 Thetis, Peleus'tan bebeği olunca onu ölümsüzleştirmek istedi, Peleus'un haberi olmadan çocuğun kalıtım yoluyla babasından aldığı ölümlü öğeyi yok etmek için gece onu ateşte saklamaya ama gündüz ambrosia yağı sürmeye başladı.³² Fakat Peleus onu göz hapsine aldı, ço-

rüzgâra, ağaca, kuşa, kaplana, aslana, yılan ve mürekkepbalığına dönüştüğü söylenir. Mürekkepbalığı (*sepia*) şeklini aldığı anda en sonunda Peleus onu yakalamayı ve sıkıca tutmayı başarmıştır (Tzetzes, *a.g.e.*). Âşığının kollarından kendini kurtarmak için geçirdiği dönüşümleri babası Nereus'un Herakles'ten kaçarken (yk. ii. 5. 11), ırmak tanrısı Akhelus'un aynı cesur kahramanla mücadele ederken (yk. ii. 7. 5) ve deniz tanrısı Proteus'un Menelaos'a aksilik çıkarırken geçirdikleri dönüşümlerle (Homeros, *Odysseia*, iv. 354 vd.) karşılaştırabiliriz. Bütün bu hikâyelerde gereğine uygun olarak, su tayflarının, sanki doğdukları değişken, sebatsız öğenin istikrarsızlığını yansıtan değişebilme özellikleri anlatılıyordu. Peleus'un denizden gelen gelinini yakalayıp denetimi altına aldığı yerin, Thessalia'nın bundan sonra Sepia yani Mürekkepbalığı adını taşıyan güneydoğu burnu olduğuna inanılıyordu. Burnun tek mil kıyısı Thetis'e ve diğer Nereidlere adandı; Persler donanmaları burunda karaya oturduktan sonra bu noktada Thetis'e kurban adadılar (Herodotos, vii. 191). Ayrıca bkz. Ek, "Peleus'la Thetis'in Evliliği".

²⁹ Pindaros'a göre (*Pyth.* 89 (159) vd.), Peleus'la Thetis'in düğününde Musalar şarkı söylediler. Catullus aynı olayda Kader Tanrıçalarının da şarkı söylediklerini anlatır, onların büyülü şarkısını kaydeder (lxvi. 305 vd.).

³⁰ Karş. Homeros, *İlyada*, xvi. 140-144, 140. dizenin geç dönem yorumcusu, yorumcuya göre, Khiron mızrağının sapını dişbudak ağacından kesti, Athena cilaladı, Hephaistos (mızrağın ağızını) yaptı. Göç dönem yorumcusu bu hikâyede *Kypria* epiğinin yazarına başvurur.

³¹ Karş. Homeros, *İlyada*, xvi. 148 vd.

³² Thetis'in Akhilleus'a nasıl ölümsüzlük vermek istediğinin ve Peleus'un bu girişimi nasıl engellediğinin bu hikâyesi Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 869 vd.'dan alınmıştır. Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 178 (C. 1, s. 458, ed. Müller). Başka bir efsaneye göre, Thetis'in yedi oğlu vardı, Akhilleus yedincidir; Thetis ilk altısını ölümlü olup olmadıklarını anlamak veya yapılarındaki ölümlü kısmı yakarak ölümsüzleştirmek için ateşe veya bir tencerede kaynayan suya atarak telef etmişti; babası

cuğun ateşte debelendiğini görünce haykırdı; böylece amacına ulaşması engellenen Thetis yavrusunu bıraktı, Nereidlere gitti.³³ Peleus çocuğu Khiron'a götürdü, Khiron onu aldı, aslan ve yabandomuzunun iç organlarıyla, ayı ilikleriyle besledi,³⁴ dudakları hiç memeye değmediği için

Peleus yalnızca topuk kemiğinin yandığı anda ateşten çekip almasaydı yedinci oğlu Akhilleus da aynı şekilde yok olup gidecekti. Akhilleus'un bedeninin eksilen bu parçasını sağlamak için Peleus bütün devlerin en hızlısı Damysos'un iskeletini kazıp çıkardı, topuk kemiğini aldı, küçük oğlu Akhilleus'un topuğuna güzelce oturttu, yeni yani epeyce eski kemiğin geri kalan kemiklere mükemmelce kaynaması için ilaçlar sürdü. Bkz. Ptolemaios Hephaistionis, vi. Westermann'ın *Mythographi Graeci* eseri içinde s. 195; Lykophron, *Kassandra*, 178 vd., 178. dizeye Tzetzes'in yazdığı yorum (C. 1, s. 455 vd.); Homeros, *İlyada*, xvi. 37'nin geç dönem yorumcusu; Aristophanes, *Bulutlar*, 1068, par. 433'ün geç dönem yorumcusu, ed. Fr. Dübner; Rodoslu Apollonios, *Argon*. iv. 816'nın geç dönem yorumcusu. Benzer bir hikâye Demeter'le Keleus'un bebeği için de anlatılır. Yk. bkz. i. 5. 1 ve not.

³³ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon*. iv. 875 vd., Thetis'in, Akhilleus'u ölümsüzleştirme çabasında Peleus araya girince bağırarak çocuğu yere attığını, evden fırlayıp çıkarak öfkeyle denize daldığını, bir daha asla geri dönmediğini söyler. Homeros, *İlyada*'da Thetis'in denizin diplerinde yaşlı babası Nereus ve deniz nympheleriyle beraber yaşadığını (*İlyada*, 357 vd., xviii. 35 vd., xxiv. 83 vd.), perişan kocasının, sarayında yalnız başına acınası bir yaşlılığa sürüklendiğini (*İlyada*, xviii. 134 vd.) anlatır. Anlaşılan şair karı-kocanın kavga edip ayrılma hikâyesini biliyordu, gerçi hiçbir yerde buna veya ayrılmalarına yol açan üzücü yanlış anlamaya değinmez. Homeros ya inanılmaz diye kabul etmediği ya da epiğin saygınlığına yakışmadığını düşündüğü halk geleneğinin özelliklerini başka yerlerde olduğu gibi burada da suskunlukla geçirir. Yine de Peleus'la Thetis'in hikâyesini bir insanın deniz kızlarıyla veya başka deniz yaratıklarıyla evliliğine benzer hikâyeler diye sınıflandırmakta haklı olsak da hikâye daima ikisinin muhtemelen bir süre birlikte mutlu yaşadktan sonra en sonunda kavga ederek sonsuza kadar ayrıldığını anlatan mutat üzücü tarzda biter.

³⁴ Karş. Homeros, *İlyada*, xvi. 37'nin geç dönem yorumcusu. Statius'a göre (*Akhill*. ii. 382 vd.) Khiron genç Akhilleus'u sıradan yiyeceklerle değil, aslan eti ve iliğiyle besledi. Philostratos onun beslenmesinin bal peteğiyle yavru geyiklerin iliğini içerdiğini söyler (*Heroica*, xx. 2), *Etymologicum Magnum* (Ἀχιλλεύς maddesi, s. 181)'in yazarıysa onun geyik iliğiyle beslendiğini söyler. Karş. Eustathios, Homeros'un *İlyada*, i. 1'i üzerine, s. 14. Aslanların, yabandomuzlarının ve ayıların iliklerinin,

ona Akhilleus adını verdi;³⁵ o zamandan önce adı Ligyron'du.

7 Bundan sonra Peleus İason ve Dioskuroslarla beraber İolkos'u yerle bir etti; Akastos'un eşi Astydamia'yı öldürdü, kollarını ve bacaklarını kesti, ordusunu onun parçalarının arasından kente soktu.³⁶

bunları yiyen genç kahramana kuşkusuz bu hayvanların gücünü ve cesaretini vereceği sanılıyor, yavru geyiklerin veya karacaların iliklerininse daha sonraları onda çok göze çarpan tez ayaklılığı sağlama alacağı düşünülüyordu. Birçok ırk, paylaşma büyüüne dayanarak bazı hayvanların etlerini yiyerek veya kanlarını içerek onların niteliklerini edinmek ister; başka hayvanların sahip olduğuna inanılan istenmeyen nitelikler, yemekle kendilerine geçmesin diye bu yaratıkların etini yemekten kaçınırlar. Örneğin Afrika'nın çeşitli kabilelerinde erkekler aslan yürekli olmak için aslanların yüreğini yerler, diğerleriyse kaplumbağa gibi yavaş yürümesinler diye bu hayvanın etini yemezler. Bkz. *Spirits of the Corn and of the Wild*, ii. 138 vd. Antik dönemde aynı ilkeye dayanarak, insanlar kuzgun, köstebek veya şahin yerlerse kehanet sanatını edineceklerine inanılıyordu, çünkü bu yaratıklara kehanet gücü verildiği sanılıyordu. Bkz. Porphyrios, *De abstinentia*, ii. 48; Plinius, *Doğa Tarihi*, xxx. 19. Medea'nın da yaşlı Aison'u damarlarına uzun yaşayan bir erkek geyiğin karaciğeriyle insanların dokuz kuşağı boyunca yaşayan bir karganın başını aşilayarak gençliğe döndürdüğü söylenir. Bkz. Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 273 vd.

³⁵ Apollodoros Akhilleus adını saçma bir şekilde α (olumsuzluk eki) ve χείλη, yani "dudak"tan türetir, öyle ki kelime "dudak olmayan" anlamına gelir. Karş. *Etymologicum Magnum*, s. 181, Ἀχιλλεύς maddesi; Eustathios, Homeros'un *İlyada* i, 1'i üzerine, s. 14.

³⁶ Astydamia'nın Peleus'a ahlaksız davranışı konusunda bkz. iii. 13. 3. Fakat kötü kadının parçalanması ve parçalarının arasından kente girilmesi muhtemelen basit bir öç alma ediminden ibaret değildi; ordunun, düşmanların arasında güvenliğini sağlama almak için tasarlanmış bir dinsel kurban veya arınma olabilir. Boiotia'da bir toplu arınma tarzı bir köpeği ikiye keserek parçaların arasından geçmeyi içerirdi. Bkz. Plutarkhos, *Quaestiones Romanae*, III. Makedonya ordusunun arınmasında da benzer bir tören yapıldı. Köpek ikiye kesilirdi; başıyla ön tarafı sağa, iç organlarıyla beraber arka tarafı sola konurdu, silahlı birlikler bu parçaların arasından geçirdi. Bkz. Livius, xli. 6; Quintus Curtius, *De gestis Alexandri Magni*, x. 9. 28. Benzer törenlerden örnekler ve bunları açıklama girişimi için bkz. *Folk-lore in the Old Testament*, i. 391 vd. Orada verilen örneklere bir başkası da eklenebilir. Cezayirli korsanların denizde büyük tehlikeye koyun kurban etme, koyunun başını kesme, iç

8 Akhilleus dokuz yaşındayken Kalkhas, Troia'nın onsuz alınamayacağını beyan etti; Thetis Akhilleus savaşa giderse kaderinin ölüm olduğunu önceden görerek onu kadın kılığına soktu, Lykomedes'e bir bakire diye emanet etti.³⁷ Onun sarayında büyüyen Akhilleus'un Lykomedes kızı Deidamia'yla ilişkisi vardı, daha sonra Neoptolemos adı verilen oğlu Pyrrhos doğdu. Fakat Akhilleus'un sırrı ortaya çıktı, Odysseus Lykomedes'in sarayında onu aradı,

organlarını çıkarma, sonra da bunları başıyla birlikte güverteden atma göreneği vardı; "bir tür yatıştırma olarak, bedeni (derisini yüzmeden) olabildiğince çabuk ortadan ikiye keserler, bir parçasını geminin sağından, öbürünü solundan denize atarlardı." Bkz. Joseph Pitts, *A true and faithful Account of the Religion and Manners of the Mohammedans* (Exon. 1704), s. 44. Peleus'un İolkos'u ele geçirmesi için bkz. Pindaros, *Nem.* iii. 34 (59), iv. 54 (80) vd. Peleus İolkos'u tek başına ele geçirdi; ama pasajın geç dönem yorumcusu Pherekydes'in otoritesine dayanarak, ona İason'la Tyndareus oğullarının (Kastor'la Polydeukes) eşlik ettiğini doğrular. Bu ifade Apollodoros'un açıklamasına uyduğu için, yazımızın genellikle başka yerlerde de yaptığı gibi Pherekydes'in izinden gittiğini tahmin edebiliriz. Rodoslu Apollonios'un (*Argon.* i. 224) geç dönem yorumcusuna göre, Peleus İolkos'a geri döndüğünde ahlaksız eşi gibi Akastos'u da öldürmüştür.

³⁷ Skyros'ta Lykomedes'in sarayında bakire kılığına girmiş Akhilleus için bkz. Bion, ii. 5 vd.; Genç Philostratos, *Imag.* 1; Homeros, *İlyada*, ix. 668'in geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab.* 96; Statius, *Akhill.* i. 207 vd. Polygnotos bu konuyu Atina akropolisinin girişinde bir odaya resmetmişti (Pausanias i. 22. 6). Euripides aynı temada *Skyroslular* oyunu yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 574 vd. Sophokles de aynı adlı bir tragedya yazmıştır, kimi zaman aynı konuyu ele aldığı düşünülmüştür ama muhtemelen Skyros'taki Neoptolemos, ve Odysseus'la Phoiniks'in onu Troia'dan alıp götürmeleriyle ilgiliydi. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 191 vd. Genç Akhilleus gibi, genç Dionysos'un da bakire olarak büyütüldüğü söylenir. Yk. bkz. iii. 4. 3 ve not. İmparator Tiberius'un sarayındaki antik dönem meraklılarına ciddiyetle sorduğu soru şuydu: Akhilleus kızların arasında kız gibi yaşarken adı neydi? Bkz. Suetonius, *Tiberius*, 70. Bilgili insanlar bu soruya ciddiyetle çeşitli yanıtlar verirlerdi: Bazıları, delikanlının kız isminin Kerkysera, bazıları İssa, öbürleri de Pyrrha olduğunu söylerlerdi. Bkz. Ptolemaios Hephaestionis, *Nov. Hist.* i. Westermann'ın *Mythographi Gracii* eseri içinde, s. 183.

borazan sesi sayesinde onu buldu.³⁸ Böylece Akhilleus Troia'ya gitti.

[Phoiniks, Patroklos] Ona Amyntor oğlu Phoiniks eşlik ediyordu. Bu Phoiniks, babasının metresi Phthia onu yalan yere kendisini baştan çıkarmakla suçladığı için babası tarafından kör edilmişti. Fakat Peleus onu Khiron'a götürdü, o da Phoiniks'in görme yeteneğini düzeltti, bunun üzerine Peleus onu Dolopialıların kralı yaptı.³⁹

³⁸ Mutat hikâyeye göre, kurnaz Odysseus Skyros'ta kılık değiştirmiş Akhilleus'la kız arkadaşlarının önüne silahlarla beraber sepetler ve kadın elbiseleri yaydı; gerçek kızlar incik boncuğun üzerine hevesle atlarken Akhilleus silahları kaparak cinsiyetini açığa vurdu. Bkz. Genç Philostratos, *Eikones*, i; Homeros, *İlyada*, xix. 326'nın geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, xiii. 162 vd. Apollodoros, Akhilleus'un borazan sesiyle ortaya çıkarıldığını anlatır. Hyginus (*Fab* 96) bunu açıklar, Akhilleus'un değersiz süslerle silahları incelerken Odysseus'un duyulacak bir boru ve silahlı çatışma sesi çıkardığını, bunun üzerine Akhilleus'un yakında bir düşman bulunduğunu sanarak bakire kıyafetini parçaladığını, mızrakla kalkanı kaptığını anlatır. Statius onun ortaya çıkmasına dair benzer bir hikâyeye anlatır.

³⁹ Bkz. Homeros, *İlyada*, ix. 437-484 ve 448. dizinin geç dönem yorumu. Fakat Homeros öfkeli babasının Phoiniks'i kör etmesi veya Khiron'un onu tedavi etmesi konusunda hiçbir şey söylemez; Homeros'a göre, babasının metresinin onu kendisini baştan çıkarma suçlaması yalan değil doğrudur. Phoiniks'i, metresi kıskanan annesi bu işe teşvik etmişti. Fakat bu temayı işleyen tragedya yazarları hikâyeye Homeros'un anlatığının varyasyonlarını dahil etmişlerdir (Homeros, *a.g.e.*'in geç dönem yorumcusu.) Sophokles'le Euripides bu konuda aynı adlı tragedyalar yazmışlardır, *Phoiniks*; anlaşılan Euripides'in tragedyası ünlüydü. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 286, 621 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 320 vd. Yunan antolojisinden bir şair Phoiniks'i babası Amyntor'un kör ettiğine değinir (*Anthol. Palat.* iii. 3). Muhtemelen hem şair, hem de Apollodoros, Aristophanes'in (*Akharn.* 121) bir değinmesinde Phoiniks'in kör olduğunu anlattığını bilen Euripides'ten almıştır. Apollodoros'un izinden gitmiş olabilecek Tzetzes, (*Schol. on Lycophron*, 421) Phoiniks'in hem kör edilmesini hem de iyileştirilmesini anlatır. Homeros'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusuna göre, metresin adı Klytia, Tzetzes'e göre (*a.g.e.*) Klytia veya Phthia'ydı. Apollodoros ona Phthia der. Platon'un (*Yasalar*, xi. par. 931 B) geç dönem yorumcusu hikâyenin Apollodoros'unkiyle tamamıyla aynı versiyonunu verir, ondan kopyalamış olabilir. Propertius (ii. I. 60) Khiron'un, Phoi-

Akhilleus'a Patroklos da eşlik ediyordu; Menoitios'la⁴⁰ Akastos kızı Sthenele'nin oğluydu veya annesi Pheres kızı Periopis veya Philokrates'in dediği gibi Peleus kızı Poly-mele'ydi. Opois'te zar atma oyununda çıkan kavgada Amphidamas oğlu genç Klitonymos'u öldürdü, babasıyla beraber kaçarak Peleus'un evine yerleşti,⁴¹ Akhilleus'un gözbebeği oldu.

niks'in gözlerini iyileştirdiğinden söz eder.

⁴⁰ Karş. Homeros, *İlyada*, xi. 785 vd. Homeros Patroklos'un annesinin adından söz etmez.

⁴¹ Bkz. Homeros *İlyada*, xxiii. 84-90; karş. Homeros, *İlyada*, xii. 1'in geç dönem yorumcusu; Strabon, ix. 4. 2, par. 425; Ovidus, *Ex Ponto*, i. 3. 73 vd. Öldürülen çocuğun adı Klisonymos (*a.g.e.*, geç dönem yorumcusu) veya Aianis (Strabon ve *a.g.e.*'in geç dönem yorumcusu) olarak farklı verilir.

IX. Atina Kralları

XIV. [Yer'den doğan Kekrops. Athena'yla Poseidon'un Atina'nın koruyuculuğunu almak için yarışması] 1 Yer oğlu, bedeninde insanla yılanın birleştiği Kekrops Attike'nin ilk kralıydı, eskiden Akte adı verilen ülkeye kendi adını vererek Kekropia dedi.¹ Onun döneminde tanrıların, her birine kendine özgü tarzda tapılsın diye kentleri ele geçirmeye karar verdikleri söylenir. Attike'ye ilk Poseidon geldi, akropolisin ortasına yabasıyla bir darbe indirdi, şimdi Erekhtheis denen gölü meydana getirdi.² Ondan

¹ Apollodoros'un genellikle hemfikir olduğu *Paros Kronolojisi* (*Marmor Parium*, satır 2-4)'e göre Attike'nin ilk kralı Kekrops'tu, ülkeye onun adından kinaye Kekropia deniyordu, oysa eskiden Aktaios adındaki bir yerlisinden kinaye Aktike denirdi. Pausanias (i. 2. 6) bu Aktaios'un Attike'nin ilk kralı olduğunu anlatır, Kekrops'un onun kızıyla evlenerek tahta geçtiğini söyler. Fakat Apollodoros gibi (iii. 15. 5), Pausanias da bu ilk Kekrops'u, sonradan gelecek Erekhthius oğlu Kekrops'tan ayırır (i. 5. 3). Apollodoros birinci Kekrops'un Aktaios kızıyla evlendiğini söylerken Pausanias'la hemfikirdir, Aktaios kızının adının Agraulos olduğunu söyler (aş. bkz. iii. 14. 2). Philokhoros, Aktaios diye birinin büyük ihtimalle hiç yaşamadığını söylemiştir; ona göre, Attike'yi Ogyges döneminde bir sel baskını yerle bir etmiş, nüfusunu azaltmıştır, bu Kekrops'un hükümlanlık dönemine kadar sürmüştür. Bkz. Eusebios, *Praeparatio Evangelii*, x. 10. Ioannes Tzetzes (*Chiliades*, v. 637) ve Hyginus (*Fab.* 48) Kekrops'u ilk Atina kralı diye tasvir etmekte hemfikirdir; Hyginus ona Yer oğlu der. Üst kısmı insan, alt kısmı yılan olan ikili biçimi için bkz. Aristophanes, *Eşek Arıları*, 438 ve geç dönemde yazılan yorum; Euripides, *Ion*, 1163 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 111; a.g.y., *Chiliades*, v. 638 vd.; Aristophanes, *Zenginlik*, 773; Sicilyalı Diodoros, i. 28. 7, hikayeyi kendisinin her zamanki tarzında akılcılaştırır.

² Poseidon'la Athena'nın Attike'ye sahip olma yarışı için bkz. Herodotos, viii. 55; Plutarkhos, *Themistokles*, 19; Pausanias, i. 24. 5, i. 26. 5; Ovidus, *Dönüşümler*, vi. 70 vd.; Hyginus, *Fab.* 164; Servius, Vergilius'un *Georg.* i. 12'si üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* vii. 185'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 1, 115 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 2; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 119). Antik

sonra Athena geldi, burayı eline geçirdiğine tanıklık etsin diye Kekrops'u çağırdı, Pandrosion'da hâlâ görülen zeytin ağacını dikti.³ Fakat ikisi ülkeye sahip olmak için mücadeleye girince Zeus onları ayırdı, bazılarının onayladığı gibi

dönem meraklısı seçkin Varro hikayenin akılcı bir açıklamasını öne sürer. Ona göre, Attike'de ansızın bir zeytin ağacı, ülkenin başka bir yerinde de su fışkırmıştır. Bu nedenle, kral Kekrops bu belirtilerin ne anlama geldiğini Delphoi'de Apollon'a sormuştur. Kehanet merkezi zeytinle suyun sırasıyla Athena'yı ve Poseidon'u simgelediği, Attikelilerin bu tanrılardan hangisine tapacaklarını seçmekte özgür oldukları yanıtını vermiştir. Bu durumda konu erkek ve kadın yurttaşların genel meclisine bırakılıyordu; zira o günlerde kadınlar da erkekler gibi oy kullanıyorlardı. Bütün erkekler tanrıya, bütün kadınlar tanrıçaya oy verdiler; kadınların sayısı erkeklerden bir fazlaydı. Seçimi kaybeden erkek aday hayal kırıklığına uğradı, denizin suyuyla ülkeyi seller altında bıraktı, onun öfkesini yatıştırmak için, gelecekte kadınları oy kullanmaktan yoksun bırakmaya ve çocukların annelerinin adlarını taşımasını yasaklamaya karar verildi. Bkz. Augustinus, *De civitate Dei*, xviii. 9. Atina akropolisinde Poseidon'un yabasının izi geç dönemlere kadar görülüyordu. Bkz. Strabon, ix. 1. 16, par. 396; Pausanias, i. 26. 5. Tanrının, ülkede hakkı bulunduğunun kanıtı olarak meydana getirdiği varsayılan "deniz" de akropoliste Erekhthion'da görülüyordu; Pausanias ona deniz suyu kuyusu adını verir, güney rüzgârı esince kuyudan dalga sesleri geldiğini söyler. Bkz. Herodotos, viii. 55; Pausanias, i. 26. 5; viii. 10. 4. Geç dönem Latin mitoloji yazarlarına göre (bkz. yukarıdaki gönderme) Poseidon iddiasını desteklemek için kayadan bir at meydana getirdi, anlaşılan, Vergilius (*Çiftçilik Sanatı*, i. 12 vd.) hikâyesinin bu versiyonunu kabul etmiş ama Yunan yazarları uygun görmemişlerdir. Atinalılar Poseidon'la Athena'nın Boedromion ayının ikinci günü yarıştıklarını söylemişler, bu nedenle, o günü takvimden çıkarmışlardır. Bkz. Plutarkhos, *De fraterno amore*, 11; a.g.y. *Quest. Conviv.* ix. 6. Şanssız Poseidon, Argos'a sahip olmak için Hera'yla da yarıştı ama hakemler onun aleyhine, tanrıçanın lehine karar verince Attike'deki gibi ülkeyi sel altında bırakarak öcünü aldı. Bkz. Pausanias, ii. 22. 4; karş. *a.g.e.*, ii. 15. 5; Polemon, *Yunan Tarihi*, Aristides, C. iii. s. 322'nin geç dönem yorumcusu, ed. G. Dindorf.

³ Anlaşılan, zeytin ağacı 2. yüzyıla kadar gelmiştir. Bkz. Herodotos, viii. 65; Bodrumlu Dionysios, *De Dinarcha Judicium*, 3; Pausanias, i. 27. 3; Cicero, *De legibus*, i. 1. 2; Hyginus, *Fab.* 164; Plinius, *Doğa Tarihi*, xvi. 240. Dionysios, ağacın Pandrosion'da büyüdüğü konusunda Apollodoros'la hemfikirdir, Erekhthion'un batı çitini oluşturan yazıtlar bunu kanıtlar. Bkz. Pausanias, C. ii, par. 337'ye benim yorumum.

Kekrops'la Kranaos'u veya Erysikhthon'u değil, on iki tanrıyı hakem atadı.⁴ Onların kararı uyarınca ülke Athena'ya bırakıldı, çünkü Kekrops kente ilk zeytin ağacını Athena'nın diktiğine tanıklık etti. Bu nedenle, Athena kente kendi adını vererek Atina dedi, çok öfkelenen Poseidon Thriasio ovasını sel bastırdı, Atina'yı denizin altında bıraktı.⁵

[Kekrops'un çocukları Erysikhthon, Agraulos, Herse, Pandrosos (Halirrothios; Ares'in Aeropagos'ta davası ve aklanması)] 2 Kekrops, Aktaios kızı Agraulos'la evlendi, bu yaşamı çocuğu olmadan terk eden Erysikhthton adında bir oğlu, Agraulos, Herse ve Pandrosos adında kızları oldu.⁶ Agraulos'un Ares'ten Alkippe adında bir kızı vardı. Ares, Poseidon'la nymphe Euryte'nin oğlu Halirrhothios'un Alkippe'ye tecavüz etmeye yeltendiğini fark etti, onu öldürdü.⁷ Poseidon'un suçladığı Ares, Areopagos'ta on iki tanrının huzurunda yargılanarak aklandı.⁸

[Herse oğlu, Kinyras'ın atası Kephalos] 3 Herse'nin

⁴ Karş. Ovidus, *Dönüşümler*, vi. 72 vd.

⁵ Bu sel için bkz. Augustinus, *De civitate Dei*, xviii. 9'da Varro; Hyginus, *Fab.* 164. Eleusis, Thriasio ovasındaydı. Bkz. Strabon, ix. i. 6, par. 392, ix. i. 13, par. 395.

⁶ Karş. Pausanias, i. 2. 6; Hyginus, *Fab.* 146; Ovidus, *Dönüşümler*, ii. 737 vd. Bütün bu yazarlar kızlarının ilkinde Agraulos yerine Aglauros derler, iki Yunan vazosunun üzerinde bulunan yazılar Aglauros adını doğrular (*Corpus Inscriptionum Graecorum*, C. iv., s. 146. S. 7716, 7718).

⁷ Karş. Pausanias, i. 21. 4; Bizanslı Stephanos ve Suidas, *Ἀρειος πάγος* maddesi; Bekker'in *Anectoda Graeca'sı*, C. i, s. 444, satır 8 vd. Bu üç yazardan, hikâyeyi, Apollodoros'un burada izinden gitmiş olabileceği tarihçi Philokhoros'la Hellanikos'un anlattığını öğreniyoruz.

⁸ Bkz. Euripides, *Ion*, 1258 vd., *İphigenia Tauris'te*, 945 vd.; Demosthenes, xxiii. 66, par. 641; *Paros Kronolojisi (Marmor Parium)* satır 5 vd.; Pausanias, i. 28. 5; Euripides, *Orestes*, 1648, 1651'in geç dönem yorumcusu. Areopagos adının genellikle "Ares tepesi" anlamına geldiği varsayılmış, gelecekte yüce mahkemenin huzurunda ilk kez Ares'in cinayetten yargılandığı açıklanmıştır. Fakat adın "lanetler tepesi" anlamına gelme ihtimali belki daha fazladır. Bkz. Pausanias i. 28. 5 (C. ii. s. 363 vd.) üzerine benim notum. Areopagos mahkemesinde başka efsanevi veya mitolojik yargılamalar için aş. bkz. iii. 15. 1, iii. 15. 9.

Hermes'ten Kephalos adında bir oğlu vardı, Şafak ona âşık oldu, kaçırdı,⁹ Syria'da onunla ilişki kurarak oğlu Tithonos'u doğurdu, Tithonos oğlu Phaethon,¹⁰ onun oğlu

⁹ Yk. bkz. i. 9. 4 not, burada Diomedes, Kepholos'un Deion oğlu olduğunu söyler; karş. ii. 4. 7; iii. 15. 1. Pausanias'la (i. 37. 6, x. 29. 6) Antoninus Liberalis de (*Transform.* 41) Kephalos'a Deion oğlu derler. Homeros'un (*Odysseia*, xi. 321) geç dönem yorumcusu babasına Deioneus der. Hyginus iki pasajda (*Fab.* 189, 270) Kephalos'un Deion'un, başka bir pasajda Hermes'in (*Mercurius*) Erekhthius kızı Kreusa'dan doğan oğlu olduğunu anlatır. Euripides, "Şafak güzel aydınlığıyla Kephalos'u aşkı uğruna gökyüzüne kaçırdı" der (*Hippolytos*, 454 vd.).

¹⁰ Hesiodos'la (*Tanrıların Doğuşu*, 980 vd.) Pausanias'a (i. 3. 1) göre, Phaethon Kephalos'la Şafak'ın veya Gün'ün oğluydu. Anlaşılan, daha yaygın başka bir hikâye göre Phaethon'un babası Güneş'ti. Bkz. Sicilyalı Diodoros, v. 23; Pausanias, i. 4. 1, ii. 3. 2; Lukianos, *Dialog. deorum*, xxv. 1; I. Tzetzes, *Chiliades*, iv. 357 vd.; Eustathios, Homeros'un *Odysseia*, xi. 325'i üzerine, s. 1689; Homeros, *Odysseia*, xvii. 208'in geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, ii. 19 vd.; Hyginus, *Fab.* 152, 156; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* i. 221'i üzerine; *Scholia in Caesaris Germanici Aratea*, s. 421, ed. Fr. Eyssenhardt, Martianus Capella basımında; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 37, 93, 208 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 118; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 57; Üçüncü Vatikan Mitoloji Yazarı, iii. 8. 14); Servius, Vergilius'un *Aineias*. x. 189'u üzerine. Güneş'e onu doğuran annesine genellikle Klymene denir (Lukianos, Tzetzes, Eustathios, Ovidus, Hyginus, Lactantius Placidus, Vatikan mitoloji yazarları ve Servius'ta böyledir); fakat Homeros'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusu ona Asopos'un kızı Rhode der. Phaethon'un annesi Klymene'nin Okeanos'la Tethys'in (I. Tzetzes, *Chiliades*, iv. 359; Ovidus, *Dönüşümler*, ii. 156) veya İphys'in veya Minyas'ın (Eustathios, *a.g.e.*) kızı olduğu söylenir. Apollodoros, Phaethon'un Güneş'in arabasını bir günlüğüne alıp toprağa çok yakın sürerek yaktığının, delişmence bir hızlı giderken Zeus'un onu yıldırımla çarpıp öldürdüğünün, Eridanos ırmağına düştüğünün, kız kardeşlerinin burada kavak ağacına dönüşünceye kadar yas tuttuklarının, gözyaşlarının ağaçlardan akan amber damlalarına dönüştüğünün hikâyesini sessizce geçirir. Ovidus (*Dönüşümler*, ii. 1 vd.) hikâyeyi birçok resimsel ayrıntıyla uzun uzadıya anlatır. Karş. Lucretius, dize 396 vd.; Sicilyalı Diodoros, Lukianos, Homeros'un geç dönem yorumcusu, Hyginus ve Latin mitoloji yazarları, *a.g.e.* Euripides bu konuda bir tragedya yazmıştır, bunun fragmanları büyük ölçüde günümüze gelmiştir. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 599 vd. Benzer hikâyeler için bkz. Ek, "Phaethon ve Güneş'in Arabası".

Astynous, onun oğlu da Syria'dan Kilikia'ya geçerek Kenderis kentini kuran, Hyria kralı Megassares kızı Pharnake'yle evlenen, Kinyras¹¹ adında bir oğlu dünyaya gelen Sandokos'tu. Bu Kinyras bazı insanlarla beraber geldiği Kıbrıs'ta Paphos'u kurdu; orada Kıbrıs kralı Pygmalion kızı Metharme'yle evlendi, oğlu Oksyporos'la Adonis¹² ve onların yanı sıra kızları Orsedike, Laogore, Braisia doğdu. **[Kinyras oğlu Adonis yabandomuzu avında ölür]** 4 Aphrodite'nin gazabı nedeniyle bunlar yabancılarla birlikte oturdular ve yaşamları Mısır'da sona erdi. Artemis'in öfkesi nedeniyle Adonis henüz çocukken yabandomuzu avında yaralanıp öldü.¹³ Yine de Hesiodos onun Alphonesi-

¹¹ Hyginus'a göre (*Fab.* 142), Kinyras Paphos oğluydu.

¹² Farklı ve görünüşte daha yaygın bir geleneğe göre, Adonis'in, Kinyras'ın kendi kızı Myrrha veya Smyrna'yla ensest ilişkisinden dünyaya geldiği anlatılır. Bkz. Theokritos, i. 107'nin geç dönem yorumcusu; Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar*, 22; Antoninus Liberalis, *Transform.* 34 (yine de Smyrna'nın babasının adını farklı verir); Ovidus, *Dönüşümler*, x. 298 vd.; Hyginus, *Fab.* 58, 164; Fulgentius, *Mytolog.* iii. 8; Lactantius Placidus, *Narrat. Fabul.* x. 9; Servius, Vergilius'un *Sığırtmaç Türküleri*, x. 18'i ve *Aineias.* v. 72'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 60 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 200). Antik dönemde kralların hanedanlarında benzer ensest vakaları sık belirtilir. Belki bunlar tacı erkeklerdense kadınlar aracılığıyla aktarma kuralından kaynaklanıyordu; böyle bir kural da dul kalan kralın, eşinin ölümünden sonra tahtta meşru olarak kalmasının tek yolunun kendi kızıyla evlilikten geçtiğini düşünmesine neden oluyordu. Bkz. *Adonis, Attis, Osiris*, 3. baskı, i. 43 vd. Apollodoros, biraz aşağıda Panyasis'in otoritesine dayanarak Adonis'in ensest ilişkiden doğduğu efsanesinden söz eder.

¹³ Karş. Bion, *Idyl.* i.; Kornutos, *Theologiae Graecae Compendium*, 28; Plutarkhos, *Quaest. Conviv.* iv. 5. 3, § 8; Athenaios, ii. 80, par. 69 B; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 831; Aristides, *Apology*, ed. J. Rendel Harris (Cambridge, 1891), s. 44, 106 vd.; Propertius, iii. 4 (5) 53 vd., ed. F. A. Paley; Ovidus, *Dönüşümler*, x. 710 vd.; Hyginus, *Fab.* 218; Macrobius, *Saturnal.* i. 21. 4; Lactantius, *Divin. Inst.* 1. 17; Firmicus Maternus, *De errore profanarum religionum*, 9; Augustinus, *De civitate Dei*, vi. 7. Eskiden Adonis'le onun Babil'deki muadili Tammuz'un yabandomuzu şeklinde tasavvur edilmesinin ve onu yabandomuzunun öldürdüğü hikâyesinin sadece bu eski anlayışın yanlış anlaşılması olmasının bazı nedenleri vardır. Bkz. *Spirits of the Corn and of the Wild*, ii. 22 vd.; C. F. Burney, *The Book of Judges*

boia'yla Phoiniks'in oğlu olduğunu doğrular; Panyasis onun Smyrna adında bir kızı bulunan Assyria kralı Thias oğlu olduğunu söyler.¹⁴ Bu Smyrna, Aphrodite'yi onurlandırmadığı için tanrıçanın gazabı sonucunda babasına tutku duydu, dadısının suç ortaklığıyla, babası anlamadan on iki gece onun yatağını paylaştı. Fakat babası bunu fark edince kılıcını çekip onu kovaladı, babası yetiştiğinde Smyrna görünmez olmak için tanrılara dua etti; tanrılar merhamet ederek onu *smyrna* (mür) dedikleri ağaca dönüştürdüler.¹⁵ On ay sonra ağaç patladı, güzelliğinden

(Londra, 1918), s. xxii vd., "Sümerce Tammuz, yani DUMU.Zİ (Bab. Du'ûzu, Dûzu) adının Türkçe *domuz*'la ve 'tanrının özgün kimliğinin, gelişen efsanede onu öldüren yabandomuzuyla aynı olduğuna' dair Ball'un dahice buluşuna" (PSBA. xvi. 1894, s. 105 vd.) gönderme yapar. Profesör Burney'nin işaret ettiği gibi, W. Robertson Smith, "Kıbrıslı Adonis'in aslında Yabandomuzu tanrısı olduğunu, başka örneklerdeki gibi burada da kutsal kurbanın yanlış bir yorumla tanrının düşmanına dönüştürüldüğü" görüşünü yıllar önce açıklamıştır (*Religion of the Semites*, yeni basım, Londra, 1894, s. 411, not 4). Adonis'e tapanların yabandomuzu eti yemekten sakındıkları gözlemi bu görüşü doğrular. Bkz. W. W. Baudissin, *Adonis und Esmun* (Leipzig, 1911), s. 142, SS. *Cyri et Joannis Mircalua*, Migne'nin *Patrologia Graeca*'sı lxxxvi. 3, 3624'ten alıntı yapar.

¹⁴ Antoninus Liberalis'e göre (*Transform.* 34) Adonis'in annesi Smyrna Belos'la nymphe Orithyia'nın kızıydı. Tzetzes, Adonis'in annesi Myrrha'nın Thias kızı olduğundan söz eder, ama sonra reddeder (*Schol. on Lycophron*, 829, 831). Hyginus Adonis'in babası Kinyras'ın Assyria kralı olduğunu söyler (*Fab.* 58). Adonis'in Asur'la bu geleneksel bağlantısının nedeni, Adonis'in dininin, Suriye ve Kıbrıs'taki Yunanlılarca iyi bilinse de, Asur veya Babil kökenli olduğuna dair iyice yerleşmiş inanç olabilir, burada ona Dumuzi veya Tammuz adıyla tapılıyordu. Bkz. *Adonis, Attis, Osiris*, 3. baskı, i. 6 vd.

¹⁵ Adonis'in annesinin mür ağacına dönüşmesi için bk. Theokritos, i. 107'nin geç dönem yorumcusu; Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar*, 22; Antoninus Liberalis, *Transform.* 34; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 829; Ovidus, *Dönüşümler*, x. 476 vd.; Hyginus, *Fab.* 58, 164; Fulgentius, *Mytholog.* iii. 8; Lactantius Placidus, *Narrat. Fabul.* x. 9.; Servius, Vergilius'un *Sığırtmaç Türküleri*, x. 18'i ve *Aineias*. v. 72'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 60 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 200). Mür ağacından sızan sakız damlalarının, dönüşüme uğrayan Myrrha'nın acı kaderine döktüğü gözyaşları olduğu düşünülürdü (Ovidus, *a.g.e.*, 500 vd.).

dolayı verilen adıyla Adonis doğdu, henüz bebekken Aphrodite onu tanrıların haberi olmadan bir sandığa sakladı, Persephone'ye emanet etti. Fakat Persephone onu alınca geri vermedi. Dava Zeus'un huzurunda görüldü, yıl üçe bölündü ve tanrı, Adonis'in yılın bir kısmını kendi başına, bir kısmını Persephone'yle, bir kısmını da Aphrodite'yle geçirecek şekilde düzenledi.¹⁶ Ne var ki Adonis ayrıca kendi payını da Aphrodite'ye devretti; ama sonra avlanırken bir yabandomuzu onu boynuzuyla yaralayıp öldürdü.

[Kraae, Kranaikhme ve Atthis'in Yer'den doğmuş babası Kranaos] 5 Kekrops ölünce Kranaos tahta geçti;¹⁷ Yer oğluydu, Deukalion çağında sel basmasının onun döneminde meydana geldiği söylenir.¹⁸ Mynes kızı Lakedaimonlu Pedias'la evlendi, Kraae, Kranaikhme ve Atthis dünyaya geldi; Atthis henüz bakireyken ölünce Kranaos ülkeye Atthis adını verdi.¹⁹

[Yer'den doğan veya Deukalion oğlu Amphiktyon] 6 Tahta geçen Amphiktyon, Kranaos'u sürgüne gönderdi;²⁰

¹⁶ Hikâyenin başka bir versiyonuna göre, Aphrodite'yle Persephone Adonis için girdikleri tartışmada Zeus'un hakemliğine başvurdular, o da Musa Kalliope'yi hakem atadı. Kalliope, Adonis'in her biriyle yılın yarısını geçirmesine karar verdi; fakat karar Aphrodite'yi o kadar öfkelen-dirdi ki Thrakeli kadınları Kalliope'nin oğlu müzisyen Orpheus'u parçala-sınlar diye kışkırttı. Bkz. Hyginus, *Astronom.* ii. 6. Theokritos'un (*Id.* iii. 48) bir geç dönem yorumcusu, yaygın söylentiye göre, ölü Adonis'in yılın altı ayını Persephone'nin, altı ayını da Aphrodite'nin kollarında geçirdiğini belirtir; tahılın ekildikten sonra altı ay yerin üstünde, altı ay altında kalmasının mitolojik anlatımı olduğunu söyleyerek bu sözleri açıklar.

¹⁷ Karş. Pausanias, i. 2. 6.

¹⁸ *Paros Kronolojisi'*ne göre (satır 4-7) Deukalion Lykoria'da Parnassos dağında hüküm sürdü, şiddetli yağmurların ardından o bölgeyi sel basınca güvende olmak için Atina'da kral Kranaos'a kaçtı, Yağmurlu Zeus'a burada bir kutsal alan kurdu ve kaçabildiği için şükran sunu-larında bulundu. Karş. Eusebios, *Chronic.* C. ii. s. 26, ed. A. Schoene. Apol-lodoros'a göre (iii. 8. 2) selin Arkadia kralı Nyktimos döneminde bastı-ğını görmüştük.

¹⁹ Karş. Pausanias, i. 2. 6; Eusebios, *Chronic.* C. ii. s. 28, ed. A. Schoene.

²⁰ Karş. *Paros Kronolojisi*, satır 8-10; Pausanias, i. 2. 6; Eusebios, *Chronic.* C.

bazıları Amphiktyon'un Deukalion, bazıları da Yer oğlu olduğunu söyler; on iki yıl hüküm sürdükten sonra Erikhthonios onu sürgün etti.²¹ Kimi, bu Erikhthonios'un Hephaistos'la Kranaos kızı Atthis'in, kimi de, aşağıdaki gibi, Hephaistos'la Athena'nın oğlu olduğunu söyler: Athena bazı silahlar yaptırmak isteyerek Hephaistos'a geldi. Fakat Aphrodite'nin terk ettiği Hephaistos Athena'ya âşık oldu, onu takip etmeye başladı; ama Athena kaçtı. Hephaistos büyük gürültüyle ona yaklaşıncı (çünkü topaldı), sarılmaya kalkıştı; ama Athena erdemli bir bakire olarak ona boyun eğmedi; Hephaistos spermini tanrıçanın bacağına damlattı. Tanrıça tiksinierek spermi yünle sildi, yünü yere attı; tanrıça kaçarken sperm yere düştüğünden, Erikhthonios meydana geldi.²² [Hephaistos'un Atthis veya

ii. s. 30, ed. A. Schoene. *Paros Kronolojisi*, Amphiktyon'un Deukalion oğlu olduğunu, önce Thermopylai'da, sonra Atina'da hüküm sürdüğünü anlatır; ama Kranaos'a karşı ayaklandığı konusunda hiçbir kayıt yoktur. Pausanias, Amphiktyon'un Kranaos kızıyla evli olmasına rağmen onu tahttan indirdiğini söyler. Eusebios Amphiktyon'a Deukalion oğlu, Kranaos damadı der.

²¹ Karş. Pausanias, i. 20. 6.

²² Erikhthonios'un doğuşu hikâyesini karş. Homeros, *İlyada*, ii. 547'nin (Apollodoros'la büyük ölçüde kelimesi kelimesine hemfikir olan) geç dönem yorumcusu; Euripides, *İon*, 20 vd., 266 vd.; Eratosthenes, *Cataster*. 13; Nonnos, Westermann'in *Mythographi Graeci, Appendix Narrationum* eseri içinde 3, s. 359 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 111; Antigonus Carystius, *Histor. Mirab.* 12; *Etymologicum Magnum*, Ἐρπεχθεύς maddesi, s. 371. 29; Hyginus, *Fab.* 166; a.g.y., *Astronom.* ii. 13; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, iii. 113'ü üzerine; Fulgentius, *Mytholog.* ii. 14; Lactantius, *Divin. Inst.* ii. 17; Augustinus, *De civitate Dei*, xviii. 12; *Scholia in Caesaris Germanici Aratea*, s. 394, ed. Fr. Eyssenhardt (Martianus Capella baskısında); *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 41, 86 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 128; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 37, 40). Erikhthonios'un doğuşu hikâyesini Eratosthenes'e (a.g.e.) göre Euripides, Homeros'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusuna göre Kallimakhos anlatmıştır. Pausanias belli ki hikayeyi biliyordu, gerçi Erikhthonios'un Hephaistos'la Yer'in oğlu olduğunu belirtmekle yetinir (2. 6, i. 14. 6). C. G. Heyne'in uzun zaman önce gözlemlediği gibi, hikâye belli ki Erikhthonios adının anlamını açıklamak için uydurulmuş etimolojik bir mittir, bazıları onu ἐρίς, "mücadele" ve χθών "yer", bazıları da ἔριον, "yün" ve

Athena'dan doğan oğlu Erikhthonios, Akropolis'e bir Athena sureti adar ve Panathenai şenliklerini başlatır] Athena onu ölümsüzleştirmek isteyerek, diğer tanrılardan habersiz büyüttü; bir sandığa koyarak Kekrops kızı Pandrosos'a emanet etti, sandığı açmasını yasakladı. Fakat Pandrosos'un kız kardeşleri meraktan sandığı açtılar, bebeğin etrafında çöreklenmiş bir yılan gördüler; bazılarının söylediği gibi, yılan onları telef etti ama başkalarına göre de, Athena'nın öfkesi yüzünden çıldırdılar, kendilerini akropolisten aşağı attılar.²³ Etrafı çevrilmiş alanda²⁴ Athe-

“χθών” “yer” kelimelerinden türetmiştir. Erikhthonios'un *eri*'sinin ilk türetilme tarzı anlaşılan daha yaygındır. Mitoloji yazarları mitlerin yaratılmasında yanlış etimolojinin ne ölçüde işlevsel olduğunu belki yeterince kaydetmemişlerdir. Mitlerin kaynaklarından biri “dil hastalığı”dır, gerçi tek kaynak olmaktan çok uzaktır.

²³ Erikhthonios'un sandıkta bulunmasıyla ilgili bu hikâyeyle karşı. Euripides, *Ion*, 20 vd., 266 vd.; Pausanias, i. 18. 2; Antigonus Carystius, *Hist. Mirab.* 12; Ovidus, *Dönüşümler*, ii. 552 vd.; Hyginus, *Fab*, 166; a.g.y., *Astronom.* ii. 13; Fulgentius, *Mytholog.* ii. 14; Lactantius, *Divin. Inst.* i. 17; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 41, 86 vd., 88 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 128; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 37, 40). Besbelli Apollodoros sandığın içindeki bebek Erikhthonios'u etrafında yılanın çöreklandığı tamamıyla bir insan bebeği olarak anlatır. Bebeği korumak için yılanı Athena'nın koyduğu söylenmiştir; Euripides'e göre (*Ion*, 20 vd.), böyle iki koruyucu yılan vardı. Fakat genel geleceğe göre, Erikhthonios yılan ayaklıydı, yani bacakları yılanlarla bitiyordu. Bkz. Nonnos, Westermann'ın *Mythographi Graeci, Appendix Narrationum* eseri içinde 3, s. 360; *Etymologicum Magnum*, *Ἐπεχθεύς* maddesi, s. 371. 17; Hyginus *Fab.* 166; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 113'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 41 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 128; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 37). Aslında Hyginus bir pasajda (*Astronom.* ii. 13) Erikhthonios'un yılan doğduğunu, bakirelerin kutuyu açıp içindeki yılanı görünce çıldırarak kendilerini akropolisten aşağıya attıklarını, yılanınsa Athena'nın kalkanının altına sığındığını, onu tanrıçanın büyüttüğünü doğrular. Erikhthonios'la yılan özdeşleştiren bu görüşü Pausanias kabul etmese de biliyordu; zira Atina akropolisinde ünlü Bakire Athena heykelini tasvir ederken ayaklarının dibinde, kalkanının arkasında bir yılanın çöreklandığını fark eder, yılan “belki Erikhthonios'tur” diye ekler (i. 24. 7). Atina akropolisinde Erikhthion'da yaşayan ve ayda bir kere bal çörekleriyle beslenen kutsal yılan, asıl formu saygın bir yılan olan Erikhthonios olabilir. Bkz. Herodo-

na'nun bizzat büyüttüğü Erikhthonios Amphietyon'u sürgün ederek Atina kralı oldu; akropolise Athena'nın tahtadan bir suretini dikti,²⁵ Panathenaia şenliğini başlattı,²⁶

tos, viii. 41; Aristophanes, *Lysistrata*, 758 vd. ve geç dönemde yazılan yorum; Plutarkhos, *Themistokles*, 10; Philostratos; *Eikones*, ii. 17. 6; Hesykhios, δράκωνος ve οἰκουρὸν ὄφιν maddeleri; Suidas, δράκωνος maddesi; *Etymologicum Magnum*, δράκωνος maddesi, s. 287; Photios, *Lexicon*, οἰκουρὸν ὄφιν maddesi; Eustathios, Homeros'un *İlyada*, i. 357'si üzerine, s. 1422, satır 7 vd. Bazılarına göre, Erekhthion'da böyle iki kutsal yılan vardı (Hesykhios, οἰκουρὸν ὄφιν maddesi). Erikhthonios'un atası Kekrops'un da torunu gibi yarı insan yarı yılan olduğunun söylenildiğini (yk. iii. 14. 1) hatırladığımızda Atina'nın eski krallarının akropolisdeki kutsal yılanlarla akrabalık iddiasında bulundukları, öldüklerinde ruhlarının onlara geçeceğini öne sürebildikleri sonucuna varabiliriz. Karş. *The Dying God*, s. 86 vd.; Pausanias, i. 18. 2'ye benim notum (C. ii, s. 168 vd.). Erekhthidler yani genelde Atinalılar anlamına gelen Erekhthios'un soyundan gelenler, bebek Erikhthonios'u koruyan yılanların simgesel anısına ama belki de gerçekte çocukları koruyan birer nazarlık olarak bebeklerinin boyunlarına veya vücutlarına altın yılanlar takarlardı. Bkz. Euripides, *Ion*, 20-26, 1426-1431. Erekhthios ve Erikhthonios aslında aynı olabilirdi. Bkz. Homeros, *İlyada*, ii. 547'nin geç dönem yorumcusu; *Etymologicum Magnum*, Ἐρεχθεύς maddesi, s. 371. 29; C. F. Clinton, *Fasti Hellenici*, C. i, s. 61 not n.

²⁴ "Etrafı çevrilmiş alan" Atina akropolisinde Erekhthion'dur. Anlaşılan, aslında Erikhthonios'la aynı olan kutsal yılan Erekhthion'da yaşardı. Bkz. bir önceki not.

²⁵ Yani Athena'nın, Erekhthion'da zeytin ağacından yapılmış antik sureti. Bkz. Pausanias, i. 26. 6'ya benim notum (C. ii. s. 340 vd.)

²⁶ Karş. *Paros Kronolojisi*, satır 18; Harpokration, Παναθήναια maddesi; Eratosthenes, *Cataster*. 13; Hyginus, *Astronom*. ii. 13, Erikhthonios'un dört atlı araba yarışlarında yarıştığını söyler. Aslında Erikhthonios arabayı veya her halükârda dört atlı arabayı icat etmekle ün kazanmıştı. Bkz. *Paros Kronolojisi*, satır 18 ve 21; Eusebios; *Chronic*. C. ii. s. 32, ed. A. Schoene; Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*, iii. 113 vd.; Fulgentius, *Mytholog*. ii. 14. Bazılarına göre, arabayı yılan ayaklarını gizlemek amacıyla icat etmişti. Bkz. Servius, Vergilius'un *Georg*. iii. 113'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 41, 87 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 127; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 37). Bazıları Panathenaia şenliğinin başlatılmasını Theseus'a atfeder (Plutarkhos, *Theseus*, 24) ama *Paros Kronolojisi* (satır 18) Apollodoros'la hemfikir olarak bunu Erikhthonios'a atfeder; tarihçi Hellanikos'la Androtion'un Attike konulu eserlerinde otoriteleriyle bu atfı desteklediklerini Harpokration'dan (a.g.e.)

Naias nymphesi Praksithia'yla evlendi, Pandion adında bir oğul oldu.

[Erikhthonios oğlu Pandion: Hüküm sürdüğü dönemde Demeter Eleusis'te Keleus'a, Dionysos İkaros'a gelir (Erigone'nin ölümü)] 7 Erikhthonios ölünce Athena'nın aynı etrafı çevrilmiş alanına gömüldü,²⁷ Pandion²⁸ kral oldu, Demeter ve Dionysos onun zamanında Attike'ye geldiler.²⁹ Fakat Demeter'i Eleusis'te Keleus,³⁰ Dionysos'u

öğreniyoruz. Dolayısıyla, her zamanki gibi burada da Apollodoros anlaşılan en iyi kaynaklara dayanmaktadır.

²⁷ Karş. İskenderiyeli Klemes, *Protrept.* iii. 45, s. 39, ed. Potter, kutsal alanlara veya tapınaklara gömüldüğü söylenen efsanevi veya mitik kişilerin listesini verir. Verdiği örnekler arasında Paphos'ta Aphrodite kutsal alanında Kinyras'la soyundan gelenlerin mezarları, Larissa akropolisinde Athena tapınağında Akrisios'un mezarı vardır. Apollodoros'un bu pasajını yorumlayan C. G. Heyne bu örneklerle Kastor'un Sparta'da bir kutsal alandaki mezarını (Pausanias, iii. 13. 1), Hyakint-hos'un Amyklai'de Apollon suretinin altındaki mezarını (Pausanias, iii. 19. 31) ve Arkas'ın Mantinia'da Hera tapınağındaki mezarını (Pausanias, viii. 9. 3) ekler. "Bu örnekleri öne sürerek bazıları tanrılara tapmanın defnedilmiş ölümlülere saygı göstermekten çıktığını kanıtlamaya çalışmıştır" der Heyne.

²⁸ Karş. Pausanias, i. 5. 3, Erikhthonios oğlu Pandion'a birinci, ikinci Kekrops oğluna ikinci diyerek iki kralı ayırt etmeye çalışır. Bu ayrımı Apollodoros kabul eder (aş. bkz. iii. 15. 5), bunu *Paros Kronolojisi* (*Marmor Parium*, satır 22 ve 30) de destekler. Eusebios da ikinci Pandion'u bilir ama ikinci Kekrops oğlu yerine onu Erekhthius oğlu yapar (*Chronc.* kit. i. C. i. süt. 185, ed. A. Schoene). Fakat ikinci Kekrops gibi (aş. iii. 15. 5) ikinci Pandion da görelî geç bir tarihçinin geleneğin kırılan çerçevesi-nin içine sokuşturduğu aradaki kronolojik bir boşluktan ibarettir. Karş. R. D. Hicks, *Companion to Greek Studies*, ed. L. Whibley, 3. baskı, (Cambridge, 1916), s. 70.

²⁹ Burada Apollodoros, Demeter'in gelişini Pandion'un değil, oğlu Erekhthius'un hükümrانlık dönemine tarihlendiren *Paros Kronolojisi*'nden (*Marmor Parium*, satır 23 vd.) ayrılır. *Paros Kronolojisi*, Triptole-mos'un Eleusis'te Rarion ovasına ilk kez tahıl ekmesine ve Eumolpos'un Eleusis'te gizemleri ilk kez kutlamasına gönderme yapar (*Marmor Pa-rium*, satır 23-29). Anlaşılan, *Paros Kronolojisi* Demeter'in gelişini tarımın başlamasına ve Eleusis gizemlerinin Erekhthius'un hükümrانlık dö-ne-minde tesis edilmesine tarihlendiren kabul edilmiş Atina geleneğine uygundur. Bkz. Sicilyalı Diodoros, i. 29. 1-3. Öte yandan, *Paros Kronolojisi*

da İkaros ağırladı, İkaros ondan bir asma dalı aldı, şarap yapma yöntemini öğrendi. İkaros tanrının nimetlerini insanlara vermeyi arzu ederek çobanlara gitti, çobanlar içkinin tadına baktıktan sonra çok keyif aldılar, öyle ki su katmadan çok fazla içtiler, zehirlendiklerini sanarak İkaros'u öldürdüler; ama gündüzün³¹ ayıldılar, onu gömdüler. Kızı Erigone babasını ararken İkaros'a eşlik eden Maira adında evcil köpek onun ölüsünü buldu, Erigone babası için duyduğu kederle kendini astı.³²

Girit'te İda dağında demir bulunmasını Birinci Pandion'un hükümlanlık dönemine tarihlendirir (*Marmor Parium*, satır 22 vd.). Dionysos'un Attike'ye gelişi konusunda hiçbir şey söylemez. Demeter'le Dionysos'un gelişi Attike'de ilk kez tahıl ve asma yetiştirilmesinin mitik açıklamasıdır; Attike geleneğinde bu önemli buluşlar ya Birinci Pandion'un ya da oğlu Erekhthius'un hükümlanlık dönemlerine gönderme yapar.

³⁰ Yk. bkz. i. 5. 1.

³¹ Çıkarıma göre, içki âlemini gece yapmışlardı. Yunanca μεθ' ἡμέραν daima "gündüzün" demektir; "ertesi gün" diye çevrilmemelidir. Bkz. Herodotos, ii. 150, οὐ νυκτὸς ἀλλὰ μετ' ἡμέρην ποιεύμενον; Platon, *Phaidros*, par. 251 D, ἐμμανὴς οὐσα οὕτε νυκτὸς δύναται καθεύδειν οὕτε μεθ' ἡμέραν οὐ ἂν ἡ μένειν. Karş. Apollodoros, i. 9. 18, iii. 5. 6 (νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν), iii. 12. 3, *Epitome*, iv. 5, vii. 31 (μεθ' ἡμέραν μὲν ὑφαίνουσα, νύκτωρ δὲ ἀναλύνουσα).

³² Şarabın Atina'da ilk kez tanıtılmasına ve ölümcül sonuçlarına dair bu hikâyeyi karş. Homeros, *İlyada*, xxii. 29'un geç dönem yorumcusu; Aelianus, *Var. Hist.* vii. 28; Nonnos, *Dionys.* xlvii. 34-215; Hyginus, *Fab.* 130; a.g.y. *Astronom.* ii. 4; Statius, *Theb.* xi. 644-647, 644. dize üzerine Lactantius Placidus'un yorumuyla beraber; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, ii. 835'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 6, 91 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 19; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 61). Atinalılar babasının ölüsünü bulduğu aynı ağacın dibinde kendini asan Erigone'nin ölümünün kefareti olduğu sanılan tuhaf bir sallanma festivali yaparlardı (Hyginus, *Astronom.* ii. 4). Bkz. Hesychios ve *Etymologicum Magnum*, Αἰώρα maddesi; Athenaios, xiv. 10, par. 618 EF; Festus, ed. C. O. Müller, s. 194, "Oscillantes" maddesi. Karş. *The Dying God*, s. 281 vd. Ancak bazıları ölümünün kefareti böyle ödenen Erigone'nin İkaros'un değil, Atina'da Orestes'i babasını öldürmekle suçlayan ve Orestes aklandığında kendini asan Aigisthos kızı olduğunu düşünürler (*Etymologicum Magnum*, a.g.y.; karş. Apollodoros, *Epitome*, vi. 25 ve not). Sophokles *Erigone* adında bir oyun yazmıştır ama iki Erigone'den hangisinden söz ettiği kuşkuludur. Bkz. *The Fragments of Sophoc-*

[Pandion kızları Prokne ve Philomela (Tereus)] 8 Pandion teyzesi Zeuksippe'yle evlendi,³³ Prokne ve Philomela adında iki kızıyla, Erekhthius ve Butes adında ikiz oğulları doğdu. Fakat ülkenin sınırları nedeniyle Labdakos'la savaş çıkınca, Ares oğlu Tereus'u Thrake'den yardıma çağırdı, onun yardımıyla savaşı başarılı bir sonuçla bitirince kızı Prokne'yi Tereus'la evlendirdi.³⁴ Tereus'un ondan Itys

les, ed. A. C. Pearson, C. i, s. 173 vd. İkarıos'un evi İkaria'daydı (Bizanslı Stephanos, Ἰκαρία maddesi). Statius'un tasvirinden (a.g.e.) buranın Marathon ormanlarında bulunduğunu çıkarıyoruz, bu tanım uyarınca, yerleşim yeri Pentelikos dağının ormanla kaplı yamaçlarının kuzey eteğinde ormanlık bir vadide bulunmuştur. Buraya hâlâ uygun bir şekilde Dionysos denir. Engebeli sarp bir yol terk edilmiş Rapentosa köyünden aşağıdaki geniş derinlikte yer alan Marathon ovasına kadar uzanan romantik vahşi bir koyağa götürür. Burada bulunan yazıtların çoğu Dionysos'a tapıldığını belirtir. Bkz. Pausanias, C. ii. s. 461 vd.'na benim yorumum, karş. s. 442.

³³ Teyzeyle evlenme geleneği dikkate değerdir. Yunan efsanesinde böyle bir evliliğin başka bir örneğine rastladığımı hatırlamıyorum.

³⁴ Prokne'yle Philomela'nın trajik hikâyesi ve onların birer kuşa dönüşmesi için bkz. Zenobius, *Cent.* iii. 14 (Apollodoros'la bir ölçüde kelimesi kelimesine hemfikirdir); Konon, *Narrat.* 31; Akhilleus Tatios, dize 3 ve 5; I. Tzetzes, *Chiliades*, vii. 459 vd.; Pausanias, i. 5. 4, i. 41. 8 vd., x. 4. 8 vd.; Eustathios, Homeros'un *İlyada*, xix, 518'i üzerine, s. 1875; Hyginus, *Fab.* 45; Ovidus, *Dönüşümler*, vi. 426-674; Servius, Vergilius'un *Sığırtmaç Türküleri*, vi. 78'i üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* v. 120'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 2 ve 147 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 8; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 217). Sophokles bu temada *Tereus* tragedyasını yazmıştır, hikâyenin günümüze gelen versiyonlarının bundan derlendiğine inanılır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii., s. 221 vd. Ne var ki Hyginus'un versiyonunun birçok özeliği diğerlerinden farklıdır. Örneğin Tereus'un hüthüt yerine şahine dönüştüğünü anlatır; fakat bu dönüşüm konusunda Aiskhylos'un (*Yakarıcılar*, 60 vd.) otoritesine dayanır. Tereus'un genellikle Thrakeli olduğu söylenir ve tragedya sahnesi kimi zaman Thrake'de kurulur. Bu açıklamayı benimseyen Ovidus İtys'in ölümüyle Bakkhanalların çılgınca törenlerini bağdaştırır, zira suçun Thrakeli kadınların Dionysos için iki yılda bir düzenlenen şenliği (*sacra trieterica*) kutladıkları, iki kadının Bakkhanallar gibi giyindiği zamanda işlendiğini söyler. Öte yandan, Thukydides (ii. 29) Tereus'un, Phokis'in Daulia bölgesinde yaşadığını, tragedyanın bu ülkede geçtiğini kesinlikle

adında bir oğlu oldu, Philomela'ya da âşık olunca, Prokne'nin öldüğünü söyleyerek onu da baştan çıkardı, çünkü Prokne'yi kırsal bölgede gizlemişti. Philomela'yla evlendikten sonra onunla yattı, dilini kesti. Fakat Philomela bir elbiseye dokuduğu harflerle derdini Prokne'ye anlattı. Kardeşini arayıp bulan Prokne oğlu Itys'i öldürüp haşladı, farkına varmayan Tereus'a akşam yemeğinde ikram etti, kardeşiyle birlikte hemen kaçtı. Tereus başına geleni fark edince baltayı kaparak peşlerine düştü. Phokis'te Daulia'da yetiştiğinde Prokne'yle Philomela kuşa dönüşmek için tanrılara dua ettiler, Prokne bülbül, Philomela serçe haline geldi. Tereus de kuşa dönüştü, hüthüt oldu.

XV. [Pandion oğlu Erekhthius; Kâhin tavırlı kardeşi Butes, çocukları] 1 Pandion ölünce oğulları babalarının mirasını paylaştılar, Erekhthius krallığı,³⁵ Butes ise Erekhthius Athena ve Poseidon rahipliğini³⁶ aldı.

doğrular; aynı zamanda bölgenin nüfusunun o tarihte Thrakeli olduğunu da söyler. Strabon (ix. 3. 13, s. 423), Zenobius, Konon, Pausanias ve Nonnos (Dionys. iv. 320 vd.) bu konuda onun izinden gider. Thukydides bülbüle Daulia kuşu diyen Yunan şairlere gönderme yaparak görüşünü destekler. Megaralılar Tereus'un Megaris'te Pagai'da hüküm sürdüğünü iddia etmişler, höyük şeklindeki mezarını göstermişlerdir, burada her yıl ona kabuksuz arpa yerine çakıl sunusunda bulunurlardı (Pausanias, i. 41 vd.). Fakat Parnassos'un çok dik yamaçlarının eteğindeki derin romantik vadinin üzerinde yükselen koyakların tepesinde sık sarmaşık ve kutsal meşeyle kaplı Daulis'in kalelerini ve yıkılmış gri surlarını gören hiç kimse, Yunan tarihinin ve şiirinin güzel manzaraya katmak için birleştikleri efsanevi çekicilikten bunları yoksun bırakmaya isteyerek razı gelmez.

³⁵ *Paros Kronolojisi* (*Marmor Partum*, satır 28 vd.), Eusebios (*Chronic*, C. i., s. 186, ed. A. Schoene), Hyginus (*Fab.* 49) ve Ovidus (*Dönüşümler*, vi. 675 vd.)'na göre Erekhthius Pandion oğlu bilinir. Ovidus'a göre (a.g.e.), Erekhthius'un dört oğluyla dört kızı vardı.

³⁶ Karş. Harpokration, *βούτης* maddesi, Boutad ve Eteobutad ailelerinin kökeninin izinin bu Butes'e kadar sürüldüğünü anlatır. Atina akropolisinde Erekhthion'da kahraman olarak ona adanmış bir sunak vardı (Pausanias, i. 26. 5). Karş. J. Toepffer, *Attische Genealogie* (Berlin, 1889), s. 113 vd. Erekhthius Atina'da Poseidon'la bir tutulurdu (Hesychios, *Ἐρεχθεύς* maddesi). Atinalılar Erekhthius Poseidon'a adak adarlardı

Erekththius, Phrasimos'la Kephisos kızı Diogenia'nın kızı Praksithia'yla evlendi, oğulları Kekrops, Pandoros, Metion'la kızları Prokris, Kreusa, Khthonia, ve Boreas'ın kaçırdığı Orithyia doğdu.³⁷

[Khthonia, Prokris ve Kephalos (Minos)] Khthonia Butes'le,³⁸ Kreusa Ksuthos'la,³⁹ Prokris Deion oğlu Kepha-

(Athenagoras, *Supplicatio pro Christianis*, 1). Onun kâhinliğine Erekhthieus Poseidon kâhinliği deniyordu (Sahte Plutarkhos, x. *Orat. Vit. Lykurgos*, 30. par. 1027, ed. Dübner; *Corpus Inscriptionum Atticarum*, iii. S. 805; Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*³, S. 790). Erekhthion'da bulunan bir yazıt Erekhthius Poseidon'a bir ithaf içerir (*Corpus Inscriptionum Atticarum*, i. S. 387).

³⁷ Orithyia'nın, oyun arkadaşlarıyla dans edip çiçek topladığı İlissos kıyısından Boreas tarafından kaçırıldığı söylenir. Boreas sunağı olayın yerini belirtir. Aş. bkz. iii. 15. 2. Platon, *Phaidros*, par. 229 BC; Pausanias, i. 19. 5; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 212 vd., 212, şair Simonides'le erken dönem tarihçisi Pherekydes'in bu hikâyeyi anlattığını kendisinden öğrendiğimiz dizinin geç dönem yorumcusu. Karş. Ovidus, *Dönüşümler*, vi. 683 vd. Başka bir hikâyeye göre, Boreas Orithyia'yı Kentin Koruyucusu Polias Athena'ya adak adamak için akropolisin yamacına çıkan tören alayında sepet taşıırken gördü; tez canlı âşık kraliyetin bakirelerinin etrafını saran korumalara ve kalabalığa görünmeden onu da kendisiyle beraber döndürdü. Bkz. Homeros, *Odyseia*, xiv. 533'ün Akusilaos'u otorite kabul ettiğini belirten geç dönem yorumcusu. Orithyia'nın ebeveyni konusunda farklı bir gelenek, Boreas'ın Orithyia'yı Kekrops, Erekhthius, Aglauros, Herse ve Pandrosos'un önünde kaçırmasını bir vazo resminde tasvir eder, hepsinin kimliği yazılardan saptanır (*Corpus Inscriptionum Graecorum*, C. iv. s. 146, S. 7716). Apollodoros'un mutat Yunan geleneğinin (Herodotos, vii. 189) izinden giderek bu pasajda öne sürdüğü gibi, sanatçı resmi çok doğal olarak kendi görüşüne göre, Kekrops'un üç kızı Aglauros, Herse ve Pandrosos'un (yk. bkz. iii. 14. 2) Orithyia'nın kardeşleri, dolayısıyla, babasının Erekhthius değil Kekrops olduğu varsayımına dayanarak yorumlar. Rodoslu Apollonios'un (*Argon.* i. 212) geç dönem yorumcusunun, Orithyia'nın babasının Kekrops olduğuna dair açık ifadesi bu çıkarımı doğrular. Söz konusu vazo resmi için bkz. F. G. Welcker, *Antike Denkmäler*, iii. 144 vd.; A. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, i. 351 vd.

³⁸ Bu, Apollodoros'ta rastladığımız yeğenle, yani erkek kardeşin kızıyla evlenmenin veya nişanlanmanın üçüncü örneğidir. Yk. bkz. ii. 4. 3, ii. 4. 5. Böyle bir evliliğe bu kadar çok gönderme yapılması anlaşılan eskiden yeğenle, yani erkek kardeşin kızıyla evlenildiğine işaret eder.

³⁹ Karş. Euripides, *İon*, 57 vd.; Pausanias, vii. 1. 2, ancak burada Kre-

los'la⁴⁰ evlendi. Prokris, altın bir taç rüşveti karşılığında Pteleus'un yatağına girmesine izin verdi, Kephalos anlayınca Minos'a kaçtı. Fakat Minos ona âşık oldu ve onu baştan çıkarmaya çalıştı. Bir kadın Minos'la yatarsa canını kurtarması imkânsızdı; zira Minos birçok kadınla beraber olduğu için Pasiphae onu büyülemişti, ne zaman yatağına başka bir kadın alsa onun cinsel organlarına zararlı hayvanlar salıveriyor, sonuçta kadın ölüyordu.⁴¹ Fakat Minos'un hızlı koşan bir köpeğiyle hedefini hiç sektirmeyen bir kargısı vardı; Prokris bunların karşılığında onun yatağını paylaştı, kendisine zarar veremesin diye önce kankurutan bitkisinin kökünden bir içki verdi. Fakat sonra Mi-

usa'nın adından söz edilmez.

⁴⁰ Antik dönem yazarları Kephalos'la Prokris'in trajik hikâyesini ayrıntılı anlatmışlardır. Bkz. Homeros, *Odyseia*, xi. 321'in geç dönem yorumcusu; Eustathios, Homeros'un *a.g.e.* üzerine, par. 1688; Antoninus Liberalis, *Transform.* 41; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 542 vd.; Hyginus, *Fab.* 189; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 670-861; Servius, Vergilius'un *Aineias*. vi. 445'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 16 vd., 147 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 44; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 216). Bu yazarlardan Tzetzes, Apollodoros'u adını vererek onu yakından izler. Prokris'in Pteleus'la gizlice seviştiğinden ve altın taç rüşvetinden söz eden yalnızca iki yazar vardır. Anlatılanların özetini veren Homeros, *a.g.e.*'in geç dönem yorumcusundan hikâyeyi Pherekydes'in anlattığını öğreniyoruz. Kephalos kılık değiştirerek eşinin erdemini bizzat sınar; utanan Prokris'in Minos'a kaçışından ve Şafak'ın (*Aurora*) Kephalos'a aşkından da hiç söz edilmez: Birçok versiyonunda bu bariz bir şekilde tasvir edilir. Antoninus Liberalis Prokris'in Minos'a kaçış epizodunu ayrıntılarda bazı farklarla anlatır. Prokris'in Minos'tan aldığı köpek için bkz. ii. 7. 1. Hayvanın adı Laklaps'tı (Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 771; Hyginus, *Fab.* 189). Hyginus'a göre (*a.g.e.*) hem köpeği hem de hiç sektirmeyen kargıyı Prokris'e Artemis (Diana) vermişti. Sophokles *Prokris* adlı bir tragedya yazmıştır, antik dönemden bunun dört kelimesi bize miras kalmıştır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii, s. 170 vd. Kocasının Prokris'i kazara öldürmesi Yunanistan'da bilinen, aslında klişe bir hikâyedir (Pausanias, x. 29. 6).

⁴¹ Antoninus Liberalis (*Transform.* 41), kadınların maruz kaldıkları tehlikeyi ve Prokris'in buna karşı akıl ettiği yöntemi anlaşılır bir şekilde açıklar. Ona göre, Minos'un kendi bedeninden salıverdiği hayvanlar yılanlar, akrepler ve kırkayaklardı.

nos'un eşinden korkarak Atina'ya geldi, Kephalos'la barıştı, beraber ava gittiler; zira Prokris avlanmayı severdi. Prokris sık ağaçlıkta bir hayvanı kovalarken, Kephalos onun orada olduğunu bilmeden kargısını attı, Prokris'i vurup öldürdü, Areopagos'ta yargılanarak ömür boyu sürgüne mahkûm edildi.⁴²

[Orithyia ve Boreas] 2 Orithyia İlissos ırmağı kıyısında oynarken Boreas onu kaçırıp ilişkiye girdi; Orithyia, kızları Kleopatra'yla Khione'yi ve kanatlı oğulları Zetes'le Kalais'i doğurdu. Bu çocuklar İason'la birlikte denize açıldılar,⁴³ Harpyaları kovalarken sonları geldi; ama Akusilaos'a göre onları Tenos'ta Herakles öldürdü.⁴⁴ **[Kleopatra ve Phineus]** 3 Kleopatra Phineus'la evlendi, Pleksippos ve Pandion doğdu. Kleopatra bu çocukları doğurduktan sonra Phineus, Dardanos kızı İdaia'yla evlendi. İdaia üvey oğullarını Phineus'a yalan yere şikâyet etti, onları kendisini baştan çıkarmaya çalışmakla suçladı, ona inanan Phineus ikisini de kör etti.⁴⁵ Fakat Argonautlar Boreas'la denize

⁴² Karş. I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 552. Kephalos'un eşini öldürdükten sonra Thebai'de sürgün yaşadığı söylenir (Pausanias, i. 37. 6).

⁴³ Yk. bkz. i. 9. 21; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 21 vd.; ii. 173 vd., Homeros, *İlyada*, xiv. 533'ün geç dönem yorumcusu; Sophokles, *Antigone*, 891'in geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab.* 14, s. 42 vd., ed. Bunte; Ovidus, *Dönüşümler*, vi. 711 vd.; Servius, Vergilius'un *Aineias*. iii. 209'u üzerine. Hyginus'a göre (a.g.e.) kanatları ayaklarına bağlıydı, saçları gök mavisiydi. Hyginus başka bir yerde (*Fab.* 19), ayaklarındaki gibi başlarında da kanatları bulunduğunu anlatır. Ovidus onların ikiz olduğunu, sakalları çıkmaya başlayınca kadar kanatlarının gelişmediğini söyler; ona göre, kanatlar doğal şekilde yandan bitiyordu.

⁴⁴ Bu Rodoslu Apollonios'un (*Argon.* i. 1298-1308) benimsediği versiyondur, Apollonios bize, Zetes'le Kalais Argonautları Herakles'i Mysia'da bırakmaya ikna ettikleri için, Herakles'in onları Pelias'ın cenaze oyunlarından dönerken Tenos'ta öldürdüğünü; mezarlarının üzerine höyük yaptığını, höyüğün üzerine iki sütun diktiğini, sütunlardan birinin iki ölünün babası Kuzey Rüzgârının her esişinde sallandığını anlatır. Herakles'in Zetes'le Kalais'i katletmesinden Hyginus (*Fab.* 14, s. 43, ed. Bunte) söz eder.

⁴⁵ Yk. bkz. i. 9. 21. Phineus'la oğullarının hikâyesini, otorite kabul ettiği Apollodoros'un bu pasajına gönderme yapan Sophokles'in (*Antigone*,

açıldıklarında onu cezalandırdılar.⁴⁶

[Khione oğlu Eumolpos] 4 Khione'nin Poseidon'la ilişkisi vardı, babasından habersiz Eumolpos'u⁴⁷ doğurdu,

981) geç dönem yorumcusu anlatır. Antik dönem insanları hikâyeyi birçok değişiklikler yaparak anlatmışlardır, bazıları Sophokles'in (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusunun dikkatini çekmiştir. Sophokles'e göre (*Antigone*, 969 vd.) iki genci kör eden babaları Phineus değil, mekiğini hançer gibi kullanan acımasız üvey anneleriydi. Otoritelerimiz üvey annenin de üvey oğulların da adlarını farklı verirler. Ayrıca bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 43 vd.; Homeros, *İlyada*, xii. 69'un geç dönem yorumcusu (otorite olarak Asklepiades'e başvurur); Rodoslu Apollonios. *Argos*, ii. 178'in geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab* 19; Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 209'ü üzerine; Ovidus, *İbis*, 265, 271'in geç dönem yorumcusu: *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 9, 124 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 27; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 124). Phylarkhos'a göre, Aiskulapios anneleri Kleopatra'nın hatırına gençlerin görme yeteneğini düzeltti ama bunu yaptığı için Zeus onu yıldırımla öldürdü. Bkz. Sekstus Empirikus, *Adversus Mathematicos*, i. 262, par. 658, ed. Bekker; karş. Pindaros, *Pyth.* iii. 54 (96)'nın geç dönem yorumcusu; Euripides, *Alkestis*, 1'in geç dönem yorumcusu. Hem Aiskhylos hem de Sophokles *Phineus* adında tragedyalar yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 83, 284 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 311 vd.

⁴⁶ Burada Apollodoros, başka yerde izinden gittiği (i. 9. 21), Argonautların Phineus'u cezalandırma yerine onu Harpyalardan kurtararak büyük bir fayda sağladıklarını onaylayan mutat gelenekten ayrılır.

⁴⁷ Eumolpos'un ebeveyni hikâyesini karş. Pausanias, i. 38. 2; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 854; Hyginus, *Fab*. 157. İsostrates (iv. 68), Eumolpos'un Poseidon oğlu olduğunu anlatırken Apollodoros'la hemfikirdir ama annesinin adını vermez. Öte yandan, *Paros Kronolojisi* (*Marmor Parium*, satır 27 vd.) Eumolpos'u Musaios oğlu olarak tasvir eder. Eleusis Gizemlerini onun kurduğunu söyler. Apollodoros, Gizemlerin tesis edilmesini Eumolpos'a açıkça atfetmez ama belki değinir. Karş. ii. 5. 12. Anlaşılan, Eleusis Gizemlerini Thrakeli Eumolpos'un kurduğu inancı yaygındı. Bkz. Plutarkhos, *De exilio*, 17; Lukianos, *Demonax*, 34; Photios, *Lexicon*, *Εὐμολπίδαι* maddesi. Fakat bazıları Gizemleri tesis eden Eumolpos'un Thrakeli Eumolpos'tan farklı olduğunu savunur; onlara göre bu Eumolpos'un annesi Triptolemos kızı Deiope'ydi. Antik dönem yazarlarının bazıları Eumolpos adında üç farklı efsanevi kişilik bulunduğunu, Eleusis Gizemlerini tesis edenin ilk Eumolpos'un kuşağından gelen beşinci nesle ait olduğunu öne sürerler. Bkz. Sophokles, *Oidipus Kolonos'ta*, 1053'ün geç dönem yorumcusu; Photios, *Lexicon*, *Εὐμολπίδαι* maddesi. Apollo-

ortaya çıkmasın diye çocuğu denize attı. Fakat Poseidon onu alıp Etiyopya'ya götürdü, büyütsün diye (Amphitrite'den doğan kendi kızı) Benthesisikyme'ye verdi. Eumolpos iyice büyüdüğünde Benthesisikyme'nin kocası iki kızından birini ona verdi. Fakat Eumolpos baldızına tecavüz etmeye yeltendi, bu nedenle sürgün edildi, Oğlu İsmaros'la beraber Thrake kralı Tegyrios'a gitti, o da kızını Eumolpos oğluyla evlendirdi. Fakat sonradan Tegyrios'a komplo kurduğu anlaşıncı Eleusislilere kaçtı, onlarla dostluk kurdu. Daha sonra, İsmaros ölünce Tegyrios onu geri çağırdı, Eumolpos döndüğünde eski anlaşmazlığı çözümlendi, tahta geçti. Atinalılarla Eleusisliler arasında savaş çıkınca Eleusisliler Thrakelilerden meydana gelen büyük bir kuvvetle beraber kendi saflarında savaşması için onu çağırdılar.⁴⁸ **[Erekththius Eleusis'le savaşta kızlarından birini kurban eder, Eumolpos'u öldürür, 4-5]** Erekththius, kehanet merkezine Atinalıların nasıl galip gelebileceklerini sorduğunda tanrı şayet kızlarından birini öldürürse savaşı kazanacakları yanıtını verdi; en küçüğü-

doros'un burada anlattığı Eumolpos'un denize atılmasının, Poseidon'un onu kurtarmasının ve Etiyopya'da büyümesinin hikâyesini başka hiçbir antik dönem yazarı fark etmemiş gibidir.

⁴⁸ Atinalılarla Eleusisliler arasındaki savaş için bkz. Pausanias, i. 5. 2, i. 27. 4, i. 31. 3, i. 36. 4, i. 38. 3, ii. 14. 2, vii. 1. 5, ix. 9. 1; Alkidamas, *Odyss.* 23, s. 182, ed. Blass; Euripides, *Fenikeli Kadımlar*, 854'ün geç dönem yorumcusu; Aristides, *Söylevler*. xiii. C. 1, s. 190 vd., ed. Dindorf. Pausanias, savaşta Erekththius'un eline geçenin Eumolpos değil, oğlu İsmaros veya Pausanias'ın verdiği adla İmmarados olduğunu söyleyerek (i. 5. 2, i. 27. 4) Apollodoros'tan ve diğer otoritelerimizden ayrılır. Pausanias'a göre (i. 38. 3) savaşta Erekththius öldürüldü ama Eumolpos savaşı sürdürdü, Eleusis'te kalmasına izin verildi (ii. 14. 2). Dahası, Pausanias Eleusis'le savaşta Atinalıların kuvvetlerinin başkomutanlığını sürgündeki İon'a teklif ettiklerini, onun da kabul ettiğini anlatır (i. 31. 3, ii. 14. 2, vii. 1. 5); Strabon (viii. 7. 1, s. 383) bu anlatım konusunda büyük ölçüde hemfikir- dir. Eumolpos'un Atina'ya açtığı savaştan Platon (*Meneksenos*, par. 239 B), İsostrates (iv. 68, xii. 193), Demosthenes (ix. 8, par. 1391) ve Plutarkhos (*Paralel Yaşamlar*, 31) söz eder. İsostrates'e göre, Eumolpos babası Poseidon'un ülkenin mülkiyetini Athena'dan önce kazandığı bahanesiyle Erekththius'tan Atina krallığını talep etmiştir.

nü öldürdüğünde diğerleri de kendilerini öldürdüler; zira bazılarının dediği gibi, birlikte ölmeye yemin etmişlerdi.⁴⁹ 5 Kıyımdan sonra yapılan savaşta Erekhthius Eumolpos'u öldürdü. **[Erekhthius oğlu Kekrops]** Fakat Poseidon Erekhthius'u⁵⁰ ve evini yok etti, Erekhthius'un en büyük oğlu Kekrops tahta geçti.⁵¹ Eupalamos kızı Metiadusa'yla evlendi, Pandion doğdu. **[Kekrops oğlu Pandion. Metion oğulları tarafından sürgün edilir, Megara'ya kaçar]** Kekrops'tan sonra hüküm süren bu Pandion'u bir ayaklanmada Metion oğulları sürgün ettiler, o da Megara'da Pylas'a gitti, Pylas kızı Pylia'yla evlendi.⁵² Hatta daha sonra kente kral atandı; Pylas, amcası Bias'ı öldürdü, krallığı Pandion'a verdi, kendisiyse bir grupla beraber Peloponnesos'a gidecek Pylos kentini kurdu.⁵³

Pandion Megara'dayken oğulları Aigeus, Pallas, Nisos ve Lykos doğdu. Fakat bazıları Aigeus'un Skyrios oğlu

⁴⁹ Karş. Lykurgos, *Contra Leocratem*, 98 vd., ed. C. Scheibe, Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar*, 20; Suidas, *παρθένοι* maddesi; Apostolios, *Cent.* xiv. 7; Aristides, *Söylevler*, xiii. C. i, s. 191, ed. Dindorf; Cicero, *Pro Sestio*, xxi, 48; a.g.y., *Tusculan. Disput.* i. 48; 116; a.g.y., *Tanrıların Doğası*, iii. 19. 50; a.g.y., *De finibus*, v. 22. 62; Hyginus, *Fab.* 36. Suidas'la Apostolios'a göre, Erekhthius'un altı kızından yalnızca en küçük ikisi, Protogenia'yla Pandora kendilerini kurban ettiler. Euripides'e göre (*İon*, 277-280) kardeşlerin en küçüğü, Krensa'ya kıyılmadı, çünkü henüz kucakta bir bebektir. Aristides yalnızca bir kızın kurban edildiğinden söz eder. Cicero (*Tanrıların Doğası*, iii. 19. 50) bu adak nedeniyle Erekhthius'la kızlarına Atina'da tanrı gözüyle bakıldığını söyler. Ölümlerinden sonra Erekhthius kızlarına "ayık" yani şarabın yer almadığı kurbanlar sunuluyordu. Bkz. Sophokles, *Oidipus Kolonos'ta*, 100'ün geç dönem yorumcusu. Bakirelerin kahramanca sunusunu Euripides *Erekhthius* tragedyasında övmüştür, Lykurgos (a.g.e. 100) bunun uzun bir parçasını aktarır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 464 vd.

⁵⁰ Hyginus'a göre (*Fab.* 46), Zeus, oğlunu öldürdükleri için Atinalılara kızan Poseidon'un ricası üzerine Erekhthius'u yıldırımla öldürdü.

⁵¹ Karş. Pausanias, i. 5. 5, vii. 1. 2.

⁵² Karş. Pausanias, i. 5. 3, Pandion'un mezarının Megara toprağında, Dalgıç kuşu Athena kayalığı denen kayalıkta bulunduğunu söyler.

⁵³ Karş. Pausanias, i. 39. 4, iv. 36. 1, vi. 22. 5, bu Megara kralına Pylas, Pylos ve Pylon gibi farklı adlar verir.

olduğunu, Pandion'un ona kendi oğlu süsü verdiğini söylerler.⁵⁴ **[Pandion oğlu Aigeus kardeşleriyle Atina'ya döner]** 6 Pandion'un ölümünden sonra oğulları Atina'ya yürüdüler, Metion oğullarını sürerek yönetimi dörde böldüler; fakat bütün güç Aigeus'taydı.⁵⁵ Aigeus'un evlendiği ilk eşi Hoples kızı Meta, ikinci eşi Rheksenor kızı Khalkiope'ydi.⁵⁶ Hiç çocuğu bulunmadığı için kardeşlerinden korktu, Pythia'ya gitti, çocuk sahibi olmak için kehanet merkezine danıştı. Tanrı onu şu yanıtı verdi:

"Ey insanların en iyisi, Atina'nın yükseklerine varıncaya kadar

Şarap tulumunun kabarık ağzını açma."⁵⁷

[Aithra Troizen'de oğlu Theseus'a hamile kalır] 7 Kehanetten ne anlam çıkaracağını bilmeden Atina'dan dönüş

⁵⁴ Karş. Belki Apollodoros'u kopya eden Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 494. Aigeus kardeşi Pallas oğulları, Aigeus'un Erekhthius'un soyundan gelmediğini, çünkü Pandion'un evlatlığı olduğunu iddia ederler. Bkz. Plutarkhos, *Theseus*, 13.

⁵⁵ Karş. Pausanias, i. 5. 4, i. 39. 4, ona göre, Pandion'un en büyük oğlu Aigeus Attike'de egemenliği aldı, hak talebinden vazgeçen kardeşi Nisos'a da Megara krallığı verildi. Antik dönem insanların hemfikir olmadıkları, Attike'nin Pandion oğulları arasında dörde bölünmesi için bkz. Strabon, ix. i. 6, s. 392; Aristophanes, *Lysistrata*, 58'le *Eşek Arıları*, 1223'ün geç dönem yorumcusu.

⁵⁶ Karş. Belki Apollodoros'u kopya eden Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 494.

⁵⁷ Theseus'un babası olacağı kehaneti ve Theseus'un insan ebeveyninin işaretleri için bkz. Plutarkhos, *Theseus*, 3 ve 6; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 494; Hyginus, *Fab.* 37. İşaretler için krş. Sicilyalı Diodoros, iv. 69 ve 1 ve 6; Pausanias, i. 27. 8, ii. 32. 7. Theseus'un, Poseidon annesiyle ilişki kurduğu için tanrının oğlu olduğunu iddia ettiği; soyunun denizden geldiğini kanıtlamak için denize daldığı, Minos'un onun deniz tanrısının oğlu olduğu iddiasını sınamak için denize attığı altın yüzükle beraber Amphitrite'nin hediyesi altın tacı da getirdiği söylenir. Bkz. Bakkhylides, xvi. (xvii.) 33 vd.; Pausanias, i. 17. 3; Hyginus, *Astronom.* ii. 5. Resmedilmeye değer bu hikâye Mikon tarafından Atina'da Theseus kutsal alanına resmedilmiş (Pausanias, *a.g.e.*), bazı Yunan vazolarının üzerine de çizilmiştir. Bkz. Pausanias, C. ii. s. 157 vd.'na benim notum.

yolunu tuttu. Troizen yolundan giderek, Pelops oğlu Pittheus'un evinde kaldı, kehaneti anlayan Pittheus onu sarhoş ederek, kızı Aithra'yla yatırdı. Fakat aynı gece Poseidon da onunla ilişkiye girmişti. Aigeus, Aithra'ya erkek çocuk doğurursa babasının kim olduğunu söylemeden onu büyütmesini tembih etti; kılıcını ve sandallarını bir kayanın altına koydu, çocuk kayayı yuvarlayıp onları alınca, çocuğu onlarla beraber göndermesini söyledi.

[Minos oğlu Androgeus'u Marathon boğasını yakalamaya gönderir] Fakat kendisi Atina'ya geldi, Minos oğlu Androgeus'un gelenlerin hepsini yendiği Panathenaia şenliği oyunlarını kutladı. Aigeus Androgeus'u Marathon boğasının üstüne gitsin diye gönderdi, Androgeus boğayı öldürdü. Fakat bazıları, Laios onuruna yapılan oyunlara katılmak için Thebai'ye giderken kışkanç rakiplerinin yolunu kesip onu öldürdüklerini söyler.⁵⁸ Minos, Paros'ta Kharislere sunuda bulunurken onun ölüm haberi getirildiğinde başından çelengi çıkardı, flütün müziğini susturdu ama yine de sunuda bulunmaya devam etti; o günden bugüne Paros'ta Kharislere flüt ve çelenk olmadan sunuda bulunurlar. **[Minos Megara'da (Nisos ve Skylla) ve Atina'da savaşır]** 8 Fakat denizin hakimi Minos çok geçmeden bir donanmayla Atina'ya saldırdı, o tarihte Pandion oğlu Nisos'un hüküm sürdüğü Megara'yı ele geçirdi, Onkhestos'tan Nisos'a yardıma gelen Hippomenes oğlu

⁵⁸ Androgeus'un öldürülmesinin bu hikâyesini Platon, *Milos*, par. 321A'nın geç dönem yorumcusu neredeyse kelimesi kelimesine tekrar eder. Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 60. 4 vd.; Zenobius, *Cent.* iv. 6; Homeros, *İlyada*, xviii. 590'ın geç dönem yorumcusu. Bütün bu yazarlar, Androgeus'un felaketinin nedeni olarak Panathenaia şenliğinin atletizm yarışlarında sivrilmesini gösterirler. Servius (Vergilius'un *Aineias*, vi. 14'ü üzerine) ve Lactantius Placidus (Statius'un *Akhill.* 192'si üzerine) oyunlarda bütün rakiplerini yenen tanınmış bir atlet olan Androgeus'u Atina'da Atinalı ve Megaralı suikastçıların öldürdüğünü söylerler. Pausanias (i. 27. 10), Androgeus'u Marathon boğasının öldürdüğünden söz eder. Hyginus'a göre (*Fab.* 41) Androgeus babası Minos'un Atinalılara açtığı savaşta öldürülmüştür.

Megareus'u öldürdü.⁵⁹ Nisos, kızının ihanetiyle can verdi. Zira başının ortasında mor bir saç vardı, kehanette bu saç koparılırsa öleceği söylenmişti; Kızı Skylla, Minos'a âşık oldu, bu saçı çekip kopardı. Fakat Minos kendini Megara'nın hakimi yapınca bakireyi ayağından geminin arkasına bağlayıp boğdu.⁶⁰

Hyakinthos kızları Atina'da kurban edilir] Savaş uzayıp da Atina'yı ele geçiremediğinde Minos Atinalılardan öcünü alabilmek için Zeus'a dua etti. Kentin başına açlık ve veba belası geldi, Atinalılar önce eski bir kehanete itaat ederek Hyakinthos kızları Antheis, Aigleis, Lytaia ve Orthaia'yı Kyklop Geraistos'un mezarında öldürdüler; kızların babası Hyakinthos Lakedaimon'dan gelmişti, Atina'da oturuyordu.⁶¹ Fakat bu işe yaramayınca nasıl kurtulabile-

⁵⁹ Karş. Pausanias, i. 39. 5, Megareus'a Poseidon oğlu der, Megara'nın adını ondan aldığını söyler.

⁶⁰ Nisos'un, kızı Skylla'nın ihanetiyle öldürüldüğü hikâyesini karş. Aiskhylos, *Adak Sunucular*, 612 vd.; Pausanias, i. 19. 5, ii. 34. 7; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 650; Euripides, *Hippolytos*, 1200'ün geç dönem yorumcusu; Propertius, iv. 19 (18) 21 vd.; [Vergilius] *Ciris*, 378 vd.; Hyginus, *Fab.* 198; Ovidus, *Dönüşümler*, viii. 6 vd.; Servius, Vergilius'un *Sırtımaç Türküleri*, vi. 74'ü üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* i. 333, vii. 261'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 2, 116 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 3; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 124). Pterelaos'la kızı Komaitho için de benzer bir hikâye anlatılır. Yk. bkz. ii. 4. 5, ii. 4. 7.

⁶¹ Karş. Sicilyalı Diodoros, xvii. 15. 2; Hyginus, *Fab*, 238 (anlaşılan, tek bir kızdan söz eder; ama pasaj bozuktur); Harpokration, *Ῥάκινθος* maddesi, Lakedaimonlu Hyakinthos'un kızlarının Hyakinthides adıyla bilindiklerini söyler. Hyakinthos kızlarından birinin adının Lusia olduğu söylenir (Bizanslı Stephanos, *Λουσία* maddesi). Yine de bazıları, Hyakinthides'i Erekhthius'un, ülke için aynı şekilde kurban edilen kızlarıyla (yk. bkz. iii. 15. 4) özdeşleştirmişlerdir. Bkz. Demosthenes, lx. 27, par. 1397; Suidas, *παρθένου* maddesi. *Atthis*'inin beşinci kitabında Phanodemos'a göre (Suidas, *a.g.e.*'de aktarır) Erekhthius kızlarına Hyakinthides denirdi, çünkü Hyakinthos adlı tepede kurban edilmişlerdi. Benzer şekilde, Heyne'in bu pasajla ilgili notunda belirttiği gibi, Leos'un Praksithia, Theope ve Eubule adlı üç kızının kehanete itaat edip isteyerek kurban oldukları veya babalarının onları rahatça kurban ettiği söylenir. Atina'da Leokorion denen etrafı çevrilmiş alan onlara tapmaya ayrılmıştı. Bkz.

ceklerini kehanet merkezine sordular; tanrı, hangi kefareti seçerse Minos'a onu vermelerini söyledi. Minos'a bir heyet gönderdiler, vereceği cezayı onun takdirine bıraktılar. **[Minos Atinalılara kızlarını ve oğullarını her yıl Minotauros'a (Daidalos'un yaptığı labirent) göndermeleri için haraç koyar, 8-9]** Minos, Minotauros'a yem etmek için silahsız yedi delikanlıyla aynı sayıda bakire göndermelerini emretti.⁶² Minotauros bir labirentte tutuluyordu, içeri giren çıkış yolunu bulamazdı; zira birçok dolambaçlı dönüş dışarıya çıkılan gizli yolu kapatıyordu.⁶³ Labirenti Eupalamos'la Alkippe'nin oğlu Daidalos inşa etmişti;⁶⁴ 9

Aelianus, *Var. Hist.* xii. 28; Demosthenes, lx. 28. par. 1398; Pausanias, i. 5. 2 ve benim notum (C. ii. s. 789; Apostolios, *Cent.* x. 53; Aristides, *Söylevler*, xiii. C. i. s. 191 vd., ed. Dindorf; Cicero, *Tanrıların Doğası*, iii. 19. 50. Boiotia'da da Orion'un iki genç kızının ülkelerini ölümcül vebadan veya kuraklıktan kurtarmak için kendilerini kurban ettikleri söylenir, Gortynia Apollon kehanet merkezine göre, tek çare iki bakirenin kendini isteyerek kurban etmesiydi. Antoninus Liberalis, *Transform.* 25; Ovidus, *Dönüşümler*, xiii. 685-699. Aulis'te İphigenia'nın geleneksel kurban edilmesinin de dahil edilebileceği bu efsanelerin sıklığı eskiden Yunanlıların böyle veba ve uzayan kuraklık gibi çok acil durumlarda sıradan sunular etkisiz kalınca fiilen bakirelerin kurban edildiğini akla getirmektedir.

⁶² Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 61. 1-4; Plutarkhos, *Theseus*, 15; Pausanias, i. 27. 10; Platon, *Minos*, par. 321 A'nın geç dönem yorumcusu; Vergilius, *Aineias*, vi. 14; Hyginus, *Fab.* 41; Lactantius Placidus, Statius'un *Akhill*. 192'si üzerine.

⁶³ Minotauros ve Labyrinthos için bkz. iii. 1. 4.

⁶⁴ Karş. I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 490 ve Platon, *İon*, par. 121 A'nın geç dönem yorumcusu; ikisi de Daidalos'un annesiyle babasının adı konusunda Apollodoros'la hemfikirdir. Suidas (*Πέρδικος ἱερὸν* maddesi), Platon'un (*Devlet*, viii. par. 529d) geç dönem yorumcusu, Hyginus (*Fab.* 39, 244 ve 274), Servius (Vergilius, vi. 14) Daidalos'un babasının adına Eupalamos der. Pausanias ona Palamaon (ix. 3. 2), Sicilyalı Diodoros Erekhthius oğlu Eupalamos oğlu Metion der. Daidalos'un ebeveyni konusunda en eski otoritemiz Pherekydes'tir, Daidalos'un babasının Erekhthius oğlu Metion, annesinin İphinoe olduğunu söyler (Sophokles, *Oidipus Kolonos'ta*, 472'nin geç dönem yorumcusu); Platon (*İon*, 4, par. 533 A) Daidalos'un babasıyla ilgili bu geleneği destekler. Plutarkhos'un aktardığı (*Theseus*, 19) Klidemos'a göre, annesi Erekhthius kızı Merope olduğu için Daidalos Theseus'un kuzeniydi. Pausanias'ın (vii. 4. 5) "bu

zira mükemmel bir mimardı, suretleri ilk bulan oydu, kız kardeşi Perdiks'in oğlu Talos'u akropolisten aşağı attığı için Atina'dan kaçmıştı;⁶⁵ zira Talos onun öğrencisiydi, Daidalos onun, bulduğu bir yılanın çene kemiğiyle ince bir değnek biçtiğini görünce yetenekleriyle kendisinin önüne geçmesinden korkmuştu.⁶⁶ Fakat Talos'un cesedi bulundu; Daidalos Areopagos'ta yargılanarak, mahkûm edilince Minos'a kaçtı. Orada, Pasiphae, Poseidon'un boğasına âşık

Daidalos, soylu Atinalılardan olan Metionidlerden geliyordu" ifadesiyle gelenek tamamıyla uyum içindedir. Karş. J. Töpffer, *Attische Genealogie*, s. 165 vd. Yaşamının ve serüvenlerinin etrafında toplanan hikayenin bulutlarının arasından Leonardo da Vinci kadar derbeder ve Benvenuto Cellini kadar ilkesiz bir sanatçı figürünü belli belirsiz seçebiliyoruz.

⁶⁵ Daidalos'un yeğenini öldürmesi, yargılanması ve kaçmasını karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 76. 4-7; Pausanias, i. 21. 4, i. 26. 4, vii. 4. 5; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 490 vd.; Suidas ve Photios, *Lexicon*, Πέρδικος ἱερόν mad-desi; Apostolios, *Cent.* xiv. 17; Euripides, *Orestes*, 1648'in geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, viii. 236-259; Hyginus, *Fab.* 39 ve 244; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 43 ve *Aineias*, vi. 14'ü üzerine; İsidoros, *Orig.* xix. 19, 9. Öldürülen yeğenin adına genellikle Talos denir ama Pausanias'a ve Suidas'a göre (a.g.e.) göre Kalos'tu. Öte yandan, Sophokles (Suidas'la Photios'un adı geçen eserlerde aktardıkları) kayıp *Kamikoslular* oyununda ona Perdiks, yani Keklik der; Ovidus, Hyginus, Servius ve İsidoros bu adı kabul ederler. Fakat burada Apollodoros'un izinden gittiği başka bir geleneğe göre, Perdiks ("Keklik") öldürülen yeğenin değil, Daidalos'un kız kardeşinin, oğlunun ölümüne üzüntüsünden kendini asan annesinin adıydı; Atinalılar ona taparlardı, akropolisin yanında ona bir kutsal alan tahsis ettiler (Apostolios, Suidas ve Photios'un adı geçen eserlerinde böyledir). Talos'un veya Kalos'un mezarı akropolisin eteğinde, muhtemelen, mazgallarından düştüğü öne sürülen yerde, tiyatronun yanında görülüyordu (Pausanias, i. 21. 4). Sicilyalı Diodoros ve Euripides (*adı geçen eserler*) Daidalos'un Areopagos'ta yargılandığından söz ederler.

⁶⁶ Yılanın çene kemiğindeki dişleri taklit edip demir testereyi bularak buluşunu geliştirdiği söylenir. Bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 76. 5; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 494 vd. Latin yazarlar bu buluşun aklına balık omurgasından geldiğini savunuyorlardı. Bkz. Ovidus, *Dönüşümler*, viii. 244 vd.; Hyginus, *Fab.* 274; Servius, Vergilius'un *Aineias* vi. 14'ü üzerine, İsidoros, *Orig.*, xix. 19. 9. Bu Latin yazarlara göre, becerikli sanatçı pusulayı da bulmuştu. Talos veya Perdiks ve mekanik buluşları için bkz. A. B. Cook, *Zeus*, i. 724 vd.

olunca tahta bir inek yaparak onun suç ortağı oldu, Atinalıların Minotauros'a yem olarak her yıl yedi delikanlıyla bir o kadar da bakire gönderdikleri labirenti inşa etti.

X. Theseus

[Theseus büyüyünce Troizen'den Atina'ya gider, Periphetes ve Sinis'i öldürür] XVI. 1 Aithra Aigeus'a oğlu Theseus'u doğurdu, Theseus büyüyünce kayayı itip sandalla kılıcı aldı,¹ yaya olarak aceleyle Atina'ya gitti. Kötü insanların etrafını çevirdikleri yolu temizledi.² Zira ilkin Epidauros'ta Hephaistos'la Antiklia'nın oğlu Periphetes'i öldürdü, taşıdığı sopadan ötürü ona Sopalı deniyordu. Ayakları güçsüz olduğu için demir sopa taşıyor, yoldan geçenleri öldürüyordu. Theseus sopayı ondan aldı, bundan böyle kendi taşıdı.³ 2 İkincisi, Polypemon'la Korinthos kızı Sylea'nın oğlu Sinis'i öldürdü. Bu Sinis'in lakabı Çam Büken'di; zira Korinthos Kanalı'nda oturan Sinis gelip geçenleri çam ağaçlarını bükmeye zorluyordu; fakat bunu yapamayacak kadar güçsüzlerdi, ağaçlar onları havaya savuruyor, acınacak bir şekilde ölüyorlardı. Theseus onu aynı tarzda öldürdü.⁴

¹ İnsan babası Aigeus'un bıraktığı ebeveynliğinin işaretleri. Yk. bkz. iii. 15. 7.

² Tam anlamıyla, "evcilleştirdi". Theseus'un Atina yolundaki maceraları için bkz. Bakkhylides, xvii (xviii.), 16 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 59; Plutarkhos, *Theseus*, 8 vd.; Pausanias, i. 44. 8, ii. 1. 3 vd.; Lukianos, *Jupiter Tragoedus*, 21, s. 64 vd., ed. H. Rabe; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 433 vd.; a.g.y., *Ibis*, 407 vd.; Hyginus, *Fab.* 38.

³ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 59. 2; Plutarkhos, *Theseus*, 8. 1; Pausanias, ii. 1. 4; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 436 vd.; Hyginus, *Fab.* 38. Periphetes, Theseus'un Troizen'den Korinthos Kanalı'na giderken geçmek zorunda bulunduğu Epidauros'ta oturuyordu. Apollodoros'tan başka hiçbir yazar bu caninin bacaklarının güçsüzlüğünden söz etmez; kusuru, kuş-kullanmayan kurbanlarına ansızın saldırıp onları yere düşürerek şaşırttığı, onlara vuracak mesafeye gelinceye kadar sopasını zavallı bir sakat gibi topallayarak koltuk değneği diye kullanmış olabileceğini akla getirir.

⁴ Karş. Bakkhylides, xvii. (xviii) 19 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 59. 3; Plu-

tarkhos, *Theseus*, 8. 2; Pausanias, ii. 1. 4; Lukianos, *Jupiter Tragoedus*, 21'in geç dönem yorumcusu; Pindaros, *Isthm.*, *Argum.* par. 514, ed. Boeckh; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 440 vd.; Hyginus, *Fab.* 38. Bakkhylides, Pindaros'un geç dönem yorumcusu ve Hyginus Sinis'e Poseidon (Neptun) oğlu derler. Antik dönem yazarları zalim Sinis'in kurbanlarını nasıl öldürdüğü konusunda tam hemfikir değildirler. Diodoros, Pausanias ve Pindaros'un geç dönem yorumcusuna göre, Sinis iki çam ağacını yere eğiyor, kurbanın elleriyle ayaklarını bu iki ağaca bağlıyor, sonra ağaçları bırakıyordu, yaylanan ve birbirinden ayrılan ağaçlar adamcağızın bedenini ikiye ayırıyordu. Bu gaddarca cinayet tarzından daha sonraları İmparator Aurelianus askeri infazlarda fiilen yararlanmıştır. Bkz. Vopiscus, *Aurelian*, 7. 4. Botho adında Ruthenialı bir korsanın insanları aynı şekilde öldürdüğü söylenir. Bkz. Saxo Grammaticus, *Historia Danica*, kit. vii. C. i, s. 353 vd., ed. P. E. Müller. Hyginus'a göre, kurbanının yardımıyla Sinis, çam ağacını yere eğiyordu; sonra kurban ağacı yerde tutmak için mücadele verirken Sinis ağacı bırakıyor, ağacın çarpma etkisiyle adam havaya uçuyor, olanca ağırlığıyla yere düşerek ölüyordu. Anlaşılan, Apollodoros ağacın yere eğilmesinde Sinis'in işbirliğinden söz etmemesi dışında, benzer bir ölüm tarzını tasavvur etmiştir. *Paros Kronolojisi* (*Marmor Parium*, satır 35 vd.)'na göre, Theseus Sinis'i Troizen'den Atina'ya giderken değil, daha sonra, tahta geçip bütün Attike'yi tek bir idarede birleştirdiğinde öldürmüştür; bundan sonra Kanal'a gitmiş, Sinis'i öldürmüş, Isthmos [Kanal] oyunlarını kutlamıştır. Anlaşılan, bu gelenek Theseus'un oyunları ölünün cenazesine gösterilen saygı veya daha büyük ihtimalle kurbanının öfkeli tayfını yatıştırma kefareti olarak düzenlemiştir. Pindaros'un (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusu bu çıkarımı doğrular, bazılarına göre, Theseus'un, öldürdüğü Sinis'in onuruna Isthmos oyunlarını düzenlediğini söyler. Plutarkhos (*a.g.e.*) Theseus Sinis'i öldürdüğünde, ölünün Perigune adlı kızının kaçıp kuşkonmaz tarhına saklandığını, Theseus'a Melanippos'u doğurduğunu, Melanippos'un Ioksas adında bir oğlu olduğunu, onun soyundan gelen hem kadın hem erkek Ioksidlerin, bir zamanlar ataları olan kadını koruduğu için kuşkonmaza saygı göstererek onu yakmadıklarını anlatır. Ailenin veya klanın bütün üyelerinin belli bir bitki türüne gösterdikleri bu kalıtsal saygı, kanıt bulunması gerekme de totemizmi hatırlatır.

Vatikan Epitomesinden ve Sabbaiticus Fragmanlarından Derlenen, Apollodoros'un *Bibliotheka'sının* *Epitome'si*

(*APOLLODORI BIBLIOTHECA EPITOMA EX
EPITOMA VATICANA ET FRAGMENTIS
SABBAITICIS COMPOSITA*)

I. [Krommyon domuzunu, Skiron, Kerkyon ve Damastes'i öldürür, 1-4] 1 Üçüncüsü, onu besleyen yaşlı kadının adından kinaye Phaia denen Krommyon dişi domuzunu öldürdü;¹ bazıları bu dişi domuzun Ekhidna'yla Typhon'un dölü olduğunu söyler. 2 Dördüncüsü, Pelops veya bazılarının dediğine göre Poseidon oğlu Korinthoslu Skiron'u öldürdü. Skiron, Megara bölgesinde kendi adıyla Skiron denen kayalıklarda oturuyor, yoldan gelip geçenleri onun ayaklarını yıkamaya zorluyor, yıkama sırasında dev deniz kaplumbağasına av olsunlar diye tekmeye denizin dibine atıyordu. 3 Fakat Theseus onu ayaklarından yakalayarak denize attı.² Beşincisi, Eleusis'te Brankhos'la

¹ Karş. Bakkhylides, xvii (xviii.) 23 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 59, 4; Plutarkhos, *Theseus*, 9; Pausanias, ii. 1. 3; hayvana erkek domuz diyen Hyginus, *Fab*, 38. Plutarkhos hikâyesinin, Phaia dişi domuzunun bu adı taşıyan bir kadın soyguncuya dönüştüğü akılcı bir versiyonundan söz eder. Apollodoros'tan başka hiçbir antik dönem yazarı dişi domuzu besleyen yaşlı Phaia'dan söz etmez ama Theseus'un dişi domuzu öldürmesinin tasvir edildiği bir vazo resminde yaşlı kadın görülmektedir. Bkz. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, iii. s. 1787 vd., 1789, Şek. 1873; Höfer, W. H. Rocher'in *Lexicon der griech. und rom. Mythologie* eseri içinde, ii. 1450 vd.

² Karş. Bakkhylides, xvii (xviii.) 24 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 59. 4; Plutarkhos, *Theseus*, 10; Pausanias, i. 44. 8; Euripides, *Hippolytos*, 979'un geç

nymphe Argiope'nin oğlu Kerkyon'u öldürdü. Bu Kerkyon yoldan gelip geçenleri güreşmeye zorluyor, güreşirken onları öldürüyordu. Fakat Theseus onu havaya kaldırıp yere fırlattı.³ 4 Altıncısı, bazılarının Polypemon dediği Damastes'i öldürdü.⁴ Damastes'in evi yol kenarındaydı,

dönem yorumcusu; Lukianos, *Jupiter Tragoedus*, 21'in geç dönem yorumcusu, s. 65, ed. H. Rabe; Ovidus, *Dönüşümler* vii. 443 vd.; Hyginus, *Fab.* 38; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* i. 333'ü üzerine, *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 52, 117 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 167; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 127). İkinci Vatikan Mitoloji Yazarının Skiron'un ölümünü Theseus'a değil, sanatçı Daidalos'a atfetmesi epey tuhaftır. Plutarkhos'tan öğrendiğimize göre, Megaralılar komşuları Skiron'un karakteriyle ve yaptıklarıyla ilgili halihazırdaki küçültücü rivayetleri öfkeyle reddetmişler, onun çok saygın biri, soyguncuların düşmanı, erdemlinin dostu olduğunu, evlilik yoluyla çok yüksek nitelikli ailelerle bağlantısı bulunduğunu anlatmışlardır; fakat görünen o ki alçağı aklama çabaları pek başarıya ulaşmamıştır. Skiron'un kendi adını verdiği Skiron Kayalıkları denize dik yükselen bir sıra yüksek yarıdır; ön cephede, yukarı giden yolun neredeyse yarısında parçalanıp dökülmüş dar bir çıkıntı üzerine basılmayacak kadar tehlikeli bir yerdi, maceraperest gezgin buradan çok aşağıdaki dev dalgaların köpüklerine dehşetle bakardı. 19. yüzyılın ortasında yolun tehlikeleri kıyı boyunca bir karayoluyla bir tren yolu inşa edilmesiyle bertaraf edildi. Bkz. Pausanias, i. 44. 6'ya benim notum (C. ii. s. 546 vd.).

³ Karş. Bakkhylides, xvii (xviii.) 26 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 59. 5; Plutarkhos, *Theseus*, 11; Pausanias, i. 39. 3; Lukianos, *Jupiter Tragoedus*, 21'in geç dönem yorumcusu, s. 65, ed. H. Rabe; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 439.; Kerkyon'a Volkanus (Hephaistos) oğlu diyen Hyginus, *Fab.* 38. Hikâyeyle bağdaştırılan, Kerkyon'un güreş okulu diye bilinen yer Megara yolu üzerindeydi (Pausanias, *a.g.e.*). Lukianos'un geç dönem yorumcusu (*a.g.e.*) buranın Eleutherai'ye yakın olduğunu söyler ama muhtemelen yanılmaktadır; zira burası Eleutherai'ye yakın olsaydı Eleusis'ten The-sai'ye giden yolun üzerinde bulunurdu, Theseus Isthmos'tan Atina'ya bu yoldan gidemezdi.

⁴ Daha çok Prokrotes adıyla bilinir. Bkz. Bakkhylides, xvii (xviii.) 27 vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 59. 5; Plutarkhos, *Theseus*, 11; Pausanias, i. 38. 5; Euripides, *Hippolytos*, 977'nin geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 438; Hyginus, *Fab.* 38. Antik dönemin otoriteleri bu caninin adı konusunda hemfikir değillerdir. Apollodoros'la Plutarkhos ona Damas-tes derler; ama Apollodoros bazılarının ona Polypemon dediğini söyler, lakabının Prokrotes olduğunu söyleyen Pausanias bu adı destekler. Ovidus iki pasajda (*Dönüşümler* vii. 438; *Heroides*, ii. 69) ona açıkça Prok-

biri küçük biri büyük iki yatak hazırlamıştı; yoldan gelip geçenlere konukseverlik gösteriyor, kısa boyluları büyük yatağa yatırıp yatağa uydurmak için çekiçle dövüyordu; fakat uzun boyluları küçük yatağa yatırıyor, bedenlerinin yatağın dışına taşan kısımlarını testereyle kesiyordu.

Theseus yolu açarak Atina'ya geldi. **[Medeia'nın teşvi-kiyle Aigeus onu Marathon boğasının üzerine gönderir, ona bir kâse zehir verir, 5-6]** 5 Fakat Aigeus'la evlenen Medeia ona komplo kurdu,⁵ hain bellettiği Theseus'a karşı Aigeus'u uyanık olmaya ikna etti. Aigeus onun kendi oğlu olduğunu bilmeden ondan korktu, Marathon boğasıyla karşılaşmaya gönderdi. Theseus boğayı öldürdüğünde Aigeus aynı gün Medeia'dan aldığı bir zehri ona verdi. Fakat Theseus tam zehirli içkiyi içmek üzereyken babasına kılıcı verdi, kılıcı tanıyan Aigeus fırlayıp kadehi elinden

roster der ama üçüncü pasajda (*a.g.e.*, 407) anlaşılan ondan Polypemon oğlu diye söz eder. Euripides'in (*a.g.e.*) geç dönem yorumcusu ona yanlış olarak Sinis der. Bakkhylides'in ona yaptığı göndermeyi yorumlamak zordur. Jebb, pasajı şöyle tercüme eder: "Polypemon'un güçlü çekici, kendinden daha güçlü biriyle karşılaşan Sakat'ın [*Prokoptes*] elinden düştü." Burada Jebb, *Prokoptes*'i, çekici alan ve kullanmayı atası, belki de babası Polypemon'dan öğrenen Prokrotes'in öbür adı diye anlar. Fakat başka çeviriler ve açıklamalar önerilmiştir. Bkz. Jebb'in Eki, s. 490 vd.'daki not. W. H. Roscher, *Lexicon der griech. und röm. Mythologie*, iii. 1683, 2687 vd. Söz konusu çekiç, Apollodoros gibi Euripides'in geç dönem yorumcusundan da öğrendiğimiz üzere, Prokrotes'in uzun yatağa uydurmak için kısa boyluları dövdüğü âletti; el testeresi muhtemelen uzun boyluları kestiği âletti. Hyginus'un hemfikir olduğu Apollodoros'a göre, Prokrotes'in konuklarına verdiği iki yatağı vardı, kısa boylular için uzun, uzun boylular için kısa yatak. Fakat Euripides'in geç dönem yorumcusunun hemfikir olduğu Sicilyalı Diodoros'a göre, gelenlerin hepsi için tek bir yatağı vardı, konuklarını koşullara göre çekiçle veya el testeresiyle bu yatağa uyduruyordu.

⁵ Theseus'un Medeia'nın kışkırtmasıyla Marathon boğasıyla karşılaşmaya gönderilmesini Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı da doğrular. Bkz. *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 18, *Fab.* 48. Karş. Plutarkhos, *Theseus*, 14; Pausanias, i. 27. 10; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 433 vd. Medeia'nın Atina'ya gitmesi konusunda bkz. i. 9. 28.

aldı.⁶ 6 Babası Theseus'u bu yolla tanıyıp komployu öğrenince Medeia'yı sürgüne gönderdi.

[Theseus Ariadne'nin yardımıyla Minotauros'u ele geçirir. Ariadne'yle birlikte kaçarak onu Naksos'ta Dionysos'a teslim eder. 7-9] 7 Theseus Minotauros'a üçüncü haraç gönderilirken listeye dahil edildi veya bazılarına göre, gönüllü olarak kendini önerdi.⁷ Geminin yelkeni siyahtı, Aigeus oğluna, sağ dönerse gemiye beyaz yelkenler germe görevi verdi.⁸ 8 Theseus Girit'e geldiğinde Minos kızı Ariadne ona âşık oldu, kendisini Atina'ya götürmeyi ve evlenmeyi kabul ederse yardım etmeyi teklif etti. Theseus bunu yapmayı yemin ederek kabul etti, Ariadne Daidalos'a labirentten dışarıya çıkış yolunu söylesin diye yalvardı. 9 Daidalos'un tavsiyesiyle Ariadne, Theseus içeriye girerken ona bir ip verdi; Theseus içeriye girince ipi kapıya bağladı, arkasından sürükledi.⁹ Minotauros'u labirentin

⁶ Karş. Plutarkhos, *Theseus*, 12; Homeros, *İlyada*, xi. 741'in geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, vii. 404-424. Ovidus'a göre, Medeia'nın Theseus'un canına kıymaya kalkıştığı zehir Skythia'dan gelirken yanında getirdiği boğanotuydu. Anlaşılan, Sophokles *Aigeus* tragedyasında bu olayı anlatmıştır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i, s. 15 vd.

⁷ Karş. Pausanias, *Theseus*, 17; Eustathios, Homeros'un *Odysseia*, xi. 320'si üzerine, par. 1688; Homeros, *Odysseia*, xi. 322'nin ve *İlyada*, xviii. 590'ın geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab.* 41; Lactantius Placidus, Statius'un *Ahkill.* 192'si üzerine. Anlaşılan, yaygın geleneğe göre bu tehlikeli hizmete gönüllü oldu ama Homeros'un (*İlyada*, xviii. 590) geç dönem yorumcusu başka kurbanlarla beraber o da kuraya katılmış gibi söz eder. Plutarkhos'tan (*a.g.e.*) aktaran Hellanikos'a göre, kurbanlar kurayla seçilmemiş, Minos Atina'ya gelerek bizzat seçmiş, bu özel durumda ilk seçtiği Theseus olmuştur.

⁸ Siyah ve beyaz yelkenler için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 61. 4; Plutarkhos, *Theseus*, 17 ve 22; Pausanias, i. 22. 5; Catullus, lxiv. 215-245; Hyginus, *Fab.* 41 ve 43; Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 74'ü üzerine. Plutarkhos'tan (*a.g.e.*) aktaran Simonides'e göre, güvenlik işareti olan yelken beyaz değil kıızıldı, mavi denizle tezat oluşturarak uzak mesafeden göze neredeyse beyaz kadar kolayca çarpıyordu.

⁹ Karş. Homeros, *Odysseia*, xi. 322'nin ve *İlyada*, xviii. 590'ın geç dönem yorumcusu; Eustathios, Homeros'un *Odysseia*, xi. 320'si üzerine, s. 1688;

son bölümünde bulunca yumruklarıyla vurarak onu öldürdü; ipi arkasından sürükleyerek dışarı çıktı. Geceleyin Ariadne ve çocuklarla¹⁰ beraber Naksos'a geldi. Burada Dionysos Ariadne'ye âşık oldu, onu kaçırdı;¹¹ Lemnos'a getirerek onunla ilişkiye girdi, Thoas, Staphylos, Oinopion ve Peparethos doğdu.¹²

Sicilyalı Diodoros, iv. 61. 4; Plutarkhos, *Theseus*, 19; Hyginus, *Fab.* 42; Servius, Vergilius'un *Aineias*, vi. 14'ü ve *Çiftçilik Sanatı*, i. 222'si üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* xii. 676'sı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 16, 116 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 43; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 124). Âşık Ariadne'nin Theseus'a verdiği ipi en açık şekilde Homeros'un (adı geçen eserler) geç dönem yorumcularıyla Eustathios anlatır. Bunun ip yumağı olduğunu, Ariadne'nin sevgilisi kullansın diye Daidalos'tan istediğini buradan öğreniyoruz. Theseus içeri girince ipin bir ucunu kapının sövesine bağlamalı, Minotauros'u en dipteki yerinde uyurken buluncaya kadar labirentin derinlerine giderken açmak için yumağı elinde tutmalıydı; sonra canavarı saçından yakalayıp Poseidon'a kurban etmeliydi; bundan sonra adımlarını izleyerek geri dönmeli, giderken ardındaki ipi sarmalıydı. *Odysseia*'nın (a.g.e.) geç dönem yorumcusuna göre, hikâyeyi Pherekydes anlatmıştı, daha sonraki yazarlar ondan kopya etmiş olabilirlerdi.

¹⁰ Yani Minotauros'tan kurtardığı delikanlılar ve bakirelerle.

¹¹ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 61. 5; Plutarkhos, *Theseus*, 20; Pausanias, i. 20. 3, x. 29. 4; Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 997'nin geç dönem yorumcusu: Theokritos, ii. 45'in geç dönem yorumcusu; Catullus, lxiv. 116 vd.; Ovidus, *Heroides*, x.; a.g.y., *Ars amat.* i. 527 vd.; a.g.y., *Dönüşümler*, viii. 174 vd.; Hyginus, *Fab.* 43; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı* i. 222'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 116 vd. (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 124). Homeros'un anlattığı Ariadne'nin kaderi hikâyesi farklıdır. Theseus onu Girit'ten Atina'ya kaçırdığında Artemis'in, Dionysos'un kışkırtmasıyla onu Dia adasında öldürdüğünü söyler (*Odysseia*, xi. 321-325). Sicilyalı Diodoros gibi daha sonraki yazarlar Dia'yı Naksos'la özdeşleştirirler ama daha çok o, "Girit'in kuzey kıyısında, Herakleion açıklarında bugünün küçük Standia adasıdır" (W. W. Merry, Homeros'un, *Odysseia*, xi. 322'si üzerine). Anlaşılan, Apollodoros Dionysos'un Ariadne'yi Naksos'tan Lemnos'a kaçırdığını, orada onunla ilişki kurduğunu söyleyen antik dönemin günümüze gelen tek yazardır.

¹² Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 997'nin geç dönem yorumcusu. Diğerleri Staphylos'la Oinopion'u Ariadne'nin Theseus'a doğurduğunu söylemiştir.

[Aigeus'un ölümünden sonra Atina kralı olur, 10-11] 10 Theseus Ariadne'ye üzüntüsünden, limana yaklaşırken gemisine beyaz yelkenleri germeyi unuttu; akropolisten geminin siyah yelkenle geldiğini gören Aigeus Theseus'un öldüğünü sandı; kendini aşağı atarak öldürdü.¹³ **11** Fakat Theseus, onun yerine Atina kralı oldu; Pallas'ın elli oğlunu¹⁴ ve aynı şekilde kendisine muhalefet eden herkesi öldürdü, tek başına hükmetti.

[Daidalos'la oğlu İkarios labirentten kaçarlar: İkarios denize düşer ama Daidalos, kızları Minos'u öldüren Kokalos'un sarayına varır, 12-15] 12 Minos Theseus'la bera-

¹³ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 61. 6 vd.; Plutarkhos, *Theseus*, 22; Pausanias, i. 22. 5; Hyginus, *Fab.* 43; Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 74'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 117 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 125). Üç Latin yazarı Aigeus'un kendisini denize attığını, bundan sonra denize onun adından kinaye Aigina denildiğini söyler. Pausanias onun tam nereden düştüğünü, yani akropolisin batı ucundaki yüksek mazgalı anlatır, daha sonra burada yüzyıllardan beri küçük, zarif Kanatsız Zafer tapınağı yer almaktadır. Atina limanlarına, Aigina'nın karşısındaki açık denize ve Peloponnesos kıyısına bakan muhteşem bir manzaraya hakimdir, açık havada çok uzaklardaki mavi ve berraklık belli belirsiz görünür. İyi bir gözcü olan yaşlı adam geri dönen oğlunun beyaz ya da kırmızı yelkeninin rengini baktığı yerden yorğun gözleriyle seçememiş olabilirdi.

¹⁴ Pallas Aigeus'un kardeşiydi (yk. bkz. iii. 15. 5); dolayısıyla, elli oğlu Theseus'un kuzeniydi. Aigeus'un çocuğu olmadığı için, yeğenleri tahta geçmeyi umuyorlardı; fakat Theseus kralın oğlu ve besbelli mirasçısı olduğu iddiasıyla Troizen'den gelince, kuzenleri hayal kırıklığına uğradılar, onun yabancı olduğunu ve kimsenin onu tanımadığını öne sürerek karşı çıktılar. Bu durumda, Theseus tahta çıkınca Pallas'la elli oğlu ona karşı ayaklandı ama yenilerek öldürüldüler. Bkz. Plutarkhos, *Theseus*, 3 ve 13; Pausanias, i. 22. 2, i. 28. 10; Euripides, *Hippolytos*, 35'in, Philokhoros'un ayaklanmayla ilgili bir pasajını aktaran geç dönem yorumcusu. Kuzenlerini öldürerek işlediği suçtan arınmak için Theseus eşi Phaidra'yla beraber bir yıl sürgüne gitti. Sürgün yeri doğduğu Troizen'di; Phaidra'nın üvey oğlu Hippolytos'u görüp ölümcül bir tutku hissettiği, ona ölümcül bir tuzak kurduğu yer burasıydı. Bkz. Euripides, *Hippolytos*, 34 vd.; Pausanias, i. 22. 2. Başka bir hikâyeye göre, Theseus Atina'da Delphinion mahkemesinde cinayetten yargılandı, cinayetinın meşru müdafaa olduğu talebine dayanarak amlandı (Pausanias, i. 28. 10).

berindekilerin kaçtıklarını öğrenince suçlu bulduğu Daidalos'la onun Minos'un kadın kölesi Naukrate'den olma oğlunu İkaros'u labirente kapattı. Fakat Daidalos kendisi ve oğlu için kanatlar yaptı, oğlunu, kaçarken tutkal güneşte eriyip kanatların kopup düşmemesi için çok yükseklerde veya tüylerin nemden dökülmemesi için denize yakın uçuşmasını diye uyardı. 13 Fakat akıllı başından giden İkaros babasının talimatlarını kulak ardı ederek tutkal eriyinceye kadar yükselip durdu, onun adından kinaye İkaros adı verilen denize düşerek öldü.¹⁵ Fakat Daidalos Sicilya'da Kamikos'a sağ salım geldi. 14 Minos Daidalos'un izini sürdü, onu aradığı her ülkeye sarmal bir deniz kabuğu götürdü, her kim deniz kabuğundan iplik geçirebilirse ona büyük ödül vermeyi vadetti, Daidalos'u bu yolla bulacağına inanıyordu. Sicilya'nın Kamikos kentinde Daidalos'un saklandığı Kokalos'un sarayına geldiğinde, sarmal deniz kabuğunu gösterdi. Kokalos onu aldı, ipliği geçirmeyi vadetti, Daidalos'a verdi; 15 Daidalos ipliği bir karıncaya bağladı, sarmal deniz kabuğunda delik açarak karıncayı içinden geçirdi. Minos deniz kabuğuna iplik geçirildiğini görünce Daidalos'un Kokalos'la beraber olduğunu anladı,

¹⁵ Karş. Strabon, xiv. 1. 19, s. 639; Lukianos, *Gallus*, 23; Arrianus, *Anabasis*, vii. 20. 5; Zenobius, *Cent.* iv. 92; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 498 vd.; Severus, *Narr.* 5, Westermann'ın *Mythographi Graeci, Appendix Narrationum* eseri içinde, 32, s. 183-235; Hyginus, *Fab.* 40; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 16 ve 117 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 43; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 125). Bir hikâyeye göre, Daidalos Kyme'de yere indi, burada kanatlarını Apollon'a adadı. Bkz. Vergilius, *Aineias*, vi. 14 vd.; İuvenalis, iii. 25. Sicilyalı Diodoros (iv. 77. 5 vd.) ve Pausanias (ix. 11. 4. vd.) Daidalos'la İkaros'un uçuş mitini akılcılaştırır. Diodoros'a göre, Pasiphae kaçmaları için ikisine bir gemi bulmuş ama bir adaya geldiklerinde İkaros denize düşüp boğulmuştur. Pausanias'a göre, babayla oğul, Daidalos'un henüz keşfettiği ve deniz rüzgârında ilk kez açtığı yelkenlerle rüzgârın önünde sürüklenerek ayrı gemilerde gitmişler. Apollodoros'un yanı sıra İkaros'un annesinin adından söz eden yazar yalnızca Tzetzes'tir; onun Naukrate adında köle bir kadın olduğunu anlatırken kopya çekmiş olabileceği Apollodoros'la hemfikir dir.

hemen onu teslim etmesini talep etti.¹⁶ Kokalos onu teslim edeceğini vadetti, Minos'u ağırladı; fakat Kokalos kızları banyoda Minos'un hakkından geldiler; yine de bazıları onun üzerine kaynar su dökülünce öldüğünü söyler.¹⁷

[Theseus bir Amazonla, sonra Phaidra'yla evlenir. Hippolytos'un ölümü, 16-19] 16 Theseus Amazonlara kar-

¹⁶ Minos'un Daidalos'u tuhaf bir hileyle bulmasını muhtemelen Apollodoros'tan kopya çekmiş olabilecek Zenobius (*Cent.* iv. 92) tekrar eder. Sophokles, Daidalos'un Sicilya'da Kokalos'un sarayında kalmasını işlediği *Kamikoslular* adlı kayıp oyununda bu hileden söz eder. Bkz. Athenaios, iii. 32, par. 32 CD; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, ii. 3 vd.

¹⁷ Karş. Zenobius, *Cent.* iv. 92; Sicilyalı Diodoros, iv. 70. 2; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 508 vd.; Homeros, *İlyada*, ii. 145'in geç dönem yorumcusu: Pindaros, *Nem.* iv. 59 (95)'in geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Ibis*, 289., ve geç dönemde yazılan yorum. Zenobius'un hikâyesi, Kokalos kızlarına konuk kralın başına kaynar su yerine kaynar zift döktürmesi dışında, Apollodoros'la yakından hemfikirdir. Başka otoriteler kaynar sudan söz eder. Pindaros'un geç dönem yorumcusu, her zaman yaratıcılık gösteren Daidalos prensesleri, Minos banyoda oyalanırken kaynar suyu çatıdan dökecek bir boru yapmaya ikna etti, der. Başka yazarlar Minos'un nasıl öldürüldüğünden söz etmeden, Kokalos kızlarının onun katledilmesinde aracılığından söz ederler. Bkz. Pausanias, vii. 4. 6; Konon, *Narrat.* 25; Hyginus, *Fab.* 44. Herodotos Minos'un Daidalos'u aramak için gittiği Sicilya'da korkunç bir şekilde öldüğünü söylemekle yetinir (vii. 160 vd.). "Hakkından geldiler" diye tercüme ettiğim Yunanca ifade (ἐκλυτοῦ ἐγένετο) tuhaftır. Metin bozulmamışsa ἐξελεύθη "gevşemiş, rahatlamış, cesareti kırılmış" kelimelerinin karşılığı olmalıdır. Karş. Aristoteles, *Problemata*, i. par. 861b 2 vd., ed. Bekker, κατεψυγμένου παντὸς τοῦ σώματος καὶ ἐκλελυμένου πρὸς τοὺς πόνοους. Ellerin esnek, sakın veya efemine hareketini ifade etmek için Aristoteles de ἐκλυτοῦ sıfatını kullanır (*Physiog.* 3, 808a14); evcil fillerin vahşi filleri ἕως ἂν ἐκλύσωσιν (αὐτοῦς) "gevşetinceye veya güçsüz düşürüncüye kadar" vurmak için eğitildiğini söyler (*Hayvan Araştırmaları*, ix. 1, par. 610a27, ed. Bekker). İsostrates bir çeteden söz eder (ὄχλος) πρὸς τὸν πόλεμον ἐκλελυμένος (*Söylevler*, iv. 150). ἐκλύειν fiili, belalı veya külfetli bir şeye son vermek anlamında kullanılır (Sophokles, *Kral Oidipus*, 35 vd., ve Jebb'in notu); belki, belalı veya külfetli gözüyle bakılan kişiler de buna dahil edilmiştir. Hem şeyler (Horatius, *Odes*, i. 9. 5, *dissolve frigus*) hem de kişiler (Sallust, *Jugurtha*, 17, *plerisque senectus dissolvit*) için kullanılan Latince benzeri *dissolvere*'yle karşılaştırabiliriz.

şı yapılan seferde Herakles'e katıldı, Antiope'yi veya bazı-
larının dediği gibi Melanippe'yi kaçırdı; fakat Simonides
ona Hippolyte der.¹⁸ Bu nedenle, Amazonlar Atina'ya yü-
rüdüler, Areopagos yakınında karargâh kurduktan sonra¹⁹
Theseus'la Atinalılara yenildiler. Theseus'un Amazon'dan
bir oğlu olmasına rağmen, 17 daha sonra Deukalion'dan
Minos kızı Phaidra'yı alarak evlendi²⁰; Theseus'un daha
önce evlendiği Amazon, düğün kutlanırken Amazon ar-
kadaşlarıyla beraber tepeden tırnağa silahlı geldi, toplan-
mış konukları öldürmekle tehdit etti. Fakat hemen kapıları
kapatıp, onu öldürdüler. Yine de bazıları onu savaşta The-
seus'un öldürdüğünü söylerler. 18 Phaidra Theseus'a
Akamas ve Demophon adında iki çocuk doğurduktan son-
ra, onun Amazon'dan doğan oğluna, yani Hippolytos'a
âşık oldu, ondan kendisiyle yatmasını istedi. Gelgelelim,

¹⁸ Theseus ve Amazonlar için bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 28; Plutarkhos, *Theseus*, 26-28; Pausanias, i. 2. 1, i. 15. 2, i. 41. 7, ii. 32. 9, v. ii. 4 ve 7; Zenobius, *Cent.* v. 33. Theseus döneminde Amazonların istila ettiklerine İsostrates defalarca gönderme yapar (*Söylevler*, iv. 68 ve 70, vi. 42, vii. 75, xii. 193). Theseus'un evlendiği, Hippolytos'u doğuran Amazon'un adı Antiope'ydi (Plutarkhos, *Theseus*, 26, 28; Sicilyalı Diodoros, iv. 28; Pau-
sanias, i. 2. 1, i. 47. 7; Seneca, *Hippolytus*, 917 vd.; Hyginus, *Fab.* 30). Fakat Simonides'le hemfikir olan Klidemos'a göre adı Hippolyte'dir (Plutarkhos, *Theseus*, 27), İsostrates de böyle der (*Söylevler*, xii. 193). Pausanias Hippolyte'nin Antiope'nin kardeşi olduğunu söyler (i. 41. 7). Tzetzes, Theseus'un eşinin ve Hippolytos'un annesinin Hippolyte değil, Antiope olduğunu açıkça doğrular (*Schol. on Lycophron*, 1329). Antiope'nin mezarının hem Atina'da hem de Megara'da bulunduğu belirtiliyordu (Pausanias, i. 2. 1, i. 41. 7).

¹⁹ Sicilyalı Diodoros'a göre, Amazonlar daha sonra Amazonion denen yerde kamp kurdular. Anlaşılan, antik yazarlardan Klidemos savaşın topografyasını dakik anlatmıştır, ona göre, Amazonların sıralanması Amazonion'dan Pnyks'e uzanıyordu, Atinalıların bir yandan Museion Tepesi'nden öte yandan Ardetos ve Lykeion'dan onlara saldırdılar. Bkz. Plutarkhos, *Theseus*, 27.

²⁰ Bu Deukalion, Minos oğluydu, onun ardından hüküm sürdü; dolayısıyla, Phaidra'nın kardeşi idi. Yk. bkz. iii. 1. 2; Sicilyalı Diodoros, iv. 62. 1. Döneminde büyük sel baskınının meydana geldiği daha ünlü Deukalion'la karıştırılmamalıdır.

Hippolytos bütün kadınlardan nefret ediyordu, onun sarılmalarından kaçıyor. Fakat onun babasına şikâyet etmesinden korkan Phaidra yatak odasının kapılarını kırdı, elbiselerini parçaladı, Hippolytos'u saldırmakla yalan yere suçladı. 19 Theseus Phaidra'ya inandı, Hippolytos'un ölmesi için Poseidon'a dua etti. Hippolytos deniz kıyısında arabasıyla giderken Poseidon köpüklü dalgaların içinden bir boğa gönderdi, atlar korktu, araba parçalandı, dizginlere dolanan Hippolytos ölüme sürüklendi. Phaidra tutkusu ortaya çıkınca kendini astı.²¹

²¹ Phaidra'nın üvey oğlu Hippolytos'a duyduğu suçlu tutku ve masum gencin, babası Theseus'un lanetlerinin yol açtığı ölümü günümüze gelen iki tragedyanın, Euripides'in *Hippolytos*'uyla, Seneca'nın *Hippolytos*'unun veya *Phaidra*'sının konusudur. Ayrıca karşı. Sicilyalı Diodoros, iv. 62; Pausanias, i. 22. 1 vd.; ii. 32. 1-4; Homeros, *Odysseia*, xi. 321'in Asklepiades'i otorite kabul eden geç dönem yorumcusu; Tzetzes, *Schol. on Lycophoron*, 1329; a.g.y., *Chiliades*, vi. 504 vd.; Platon, *Yasalar*, xi, par. 931B'nin geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, xv. 497 vd.; a.g.y. *Heroides*, iv.; Hyginus, *Fab. 47*; Servius, Vergilius'un *Aineias*, vi. 445 ve vii. 761'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 17, 117 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 46; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 128). Sophokles *Phaidra* adında bir tragedya yazmıştır, bazı fragmanları günümüze kalmıştır ama olayların kurgusu konusunda hiçbir şey bilinmemektedir. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii, s. 294 vd. Euripides aynı konuda iki tragedya yazmıştır, ikisi de *Hippolytos* adını taşır: bize kadar gelen ikincisidir. İlk *Hippolytos*'ta Theseus'un eşinin hatalı davranışına öfkelenen şair, Phaidra'nın karakterini ve davranışını ikincisinden daha koyu renklerle resmetmiş, ikincisinde portreyi yumuşatmış, kinci Aphrodite'nin kışkırttığı ama ölümcül tutkusunun saikine sonuna kadar direnen, Hippolytos'a aşkını söylemeyi kabul etmeyen, boşboğaz bir dadının açık etmesinin utancına dayanmaktansa kendini kendi elleriyle öldüren mutsuz bir kadını tasvir etmiştir. Hikâyenin bu versiyonu belli ki Apollodoros'un burada izinden gittiği hikâye değildir, Apollodoros'a göre, Phaidra üvey oğluna karşı suçlu yaklaşımlarda bulunmuştur. Öte yandan, Apollodoros'un versiyonu bu bakımdan Homeros'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusununkine uygundur: iki yazar da s. Euripides'in birinci *Hippolytos*'unun izinden gitmiş olabilir. Bazı fragmanları bize kadar gelen kayıp oyun konusunda bkz. Westermann, *Vitarum Scriptores Graeci Minores*, s. 137'de Euripides'in yaşamı; Euripides'in günümüze gelen *Hippolytos*'unun Yunanca argümanı (C. i, s. 163, ed. Paley); *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A.

[İksion ve çarkı] 20 İksion Hera'ya âşık oldu, ona zorla sahip olmaya çalıştı; Hera haber verince Zeus olayın gerçekten böyle olup olmadığını öğrenmek için Hera'ya benzeyen bir bulut yaptı, onu İksion'un yanına yatırdı; İksion Hera'yla yatmakla övününce Zeus onu rüzgâr gücüyle havada dönen bir tekerleğe bağladı; İksion'un ödediği ceza budur. İksion'dan gebe kalan bulut Kentauros'u doğurdu.²²

Nauck², s. 491 vd. Apollodoros tragedya sahnesiyle ilgili hiçbir şey söylemez. Günümüze gelen oyununda Euripides, sahneyi Theseus'un Pallas oğullarını öldürdüğü için Phaidra'yla birlikte arınmaya gittiği Troizen'e yerleştirir (*Hippolytos*, 34 vd.). Pausanias bu açıklama konusunda hemfikir, mutsuz çiftin yan yana mezarının Troizen'de, delik deşik yapraklarının Phaidra'nın broşunun hâlâ izini taşıdığı bir mersin ağacının yanında görüleceğini söyler. Buranın doğal güzelliği dahi Euripides'in romantik mutsuz aşk ve ölüm öyküsüne kattığı çekiciliğe uygundur. Troizen'de çalılırların el değmemiş aralarına dağılmış, yabani otların kapladığı önemsiz birkaç kalıntı vardır. Fakat yakınında karanlık kuleler gibi şurada burada yükselen yüksek servi ağaçlarının altında bereketli limon ve portakal koruları vardır, bu yeşillik kuşağının arkasındaysa ormanlık tepeler yükselir, hemen hemen karayla çevrilmiş körfezin mavi sularının karşısında Poseidon'un kutsal adası Kalauria yer alır, tepeleri koyu yeşil çam ağaçlarının içinde gizlenir.

²² Karş. Pindaros, *Pyth.* ii. 21 (39)-48 (88) ve 21. dizeye geç dönemde yazılan yorum; Sicilyalı Diodoros, iv. 69. 4 vd.; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 1185'in geç dönem yorumcusu; Homeros, *Odysseia*, xxi. 303'ün geç dönem yorumcusu; Rodoslu Apollonios, *Argon.* iii. 62'nin geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab.* 62; Servius, Vergilius'un *Aineias*, vi. 286'sı üzerine (tekerlek cezasından söz etmez); Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iv. 539'u üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 4, 110 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 14; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 106). I. Tzetzes Pindaros'a açıkça ters düşer, şairin resimsel miti yerine sıkıcı, akılcı bir hikâye anlatır (*Chiliades*, vii. 30 vd.). Bazılarına göre, İksion'un tekerleği yanıcıydı (Euripides, *a.g.e.*'in geç dönem yorumcusu); Vatikan Mitoloji Yazarına göre, etrafına yılanlar sarılıydı. Tekerleğin yanıcılığını vazo resimleri destekler. Bundan ve başka kanıtlardan yola çıkarak A. B. Cook havayla yanmaya başlayan tekerleğin Güneş'in mitik açıklaması olduğunu, İksion'un "eski çağlarda güneş tanrısının cisim almış verimsiz şekilleri olduğundan öldürülen bütün bir insan İksionlar serisinin tipik örneğini oluşturduğunu" tartışır. Bkz. *Zeus*, i. 198-211.

[Kentauroslarla Lapithlerin savaşı] 21 Theseus kentauroslarla savaşıırken Pirithos'la ittifak yaptı.²³ Zira Pirithos, Hippodamia'yla evlendiğinde gelinin akrabaları olarak kentaurosuları da düğün şölenine davet etmişti. Fakat şaraba alışık olmayan kentaurosular açgözlülükle içerek sarhoş oldular, gelin içeri girince ona saldırmaya kalkıştılar. Fakat baştan aşağı silahlı Pirithos, Theseus'la beraber onlarla savaşa girdi, Theseus birçoğunu öldürdü.

[Kaineus] 22 Kaineus eskiden kadındı, Poseidon onunla ilişkiye girdikten sonra ondan kendisini yara almayan bir erkek yapmasını istedi; bu nedenle, kentauroslarla savaşıırken yaralanma endişesi duymadı, birçoğunu öldürdü; fakat diğerleri etrafını sarıp incir ağaçlarıyla döve döve onu toprağa gömdüler.²⁴

²³ Pirithos'un düğününde Theseus'un kentauroslarla savaşımasıyla ilgili bu pasaj Apollodoros'un bu metninde yoktur ama tahminen Zenobius'tan (*Cent.* v. 33) veya daha çok, adını vermeden Apollodoros'un pasajlarını sık aktaran, cümle ekleyerek asıl metni değiştiren onun düzeltmeninden alınmıştır. Düzeltmeyi, *Epitome* bulunmadan önce ilkin Profesör C. Robert önermiş; R. Wagner, Apollodoros baskısında bunu benimsemiştir. Bkz. C. Robert, *De Apollodori Bibliotheca*, s. 49 vd.; R. Wagner, *Epitoma Vaticana ex Apollodori Bibliotheca*, s. 147. Pirithos, İksion oğlu olduğu için (yk. bkz. i. 8. 2) evliliğinin hikâyesi haliyle, babasının suçunun ve cezasının anlatılmasını izleyecekti. Pirithos'un düğünü konusunda ayrıca bkz. Sicilyalı Diodoros, iv. 70. 3; Plutarkhos, *Theseus*, 30; Pausanias, v. 10. 8; Homeros, *Odysseia*, xxi. 295'in geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab* 33; Ovidus, *Dönüşümler*, xii. 210-535; Servius, Vergilius'un *Aineias*, vii. 304'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 51, 111 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 162; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 108). Pirithos'un eşinin adına Plutarkhos Deidamia ama Homeros (*İlyada*, ii. 742) gibi Sicilyalı Diodoros, Hyginus, İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı da Hippodamia der. Ovidus Hippodame der. Pirithos'un düğününde Lapithlerle kentaurosuların savaş sahnesi Olympia Zeus tapınağının batı alınlığında heykel haline getirilmiştir; Almanlar tapınak kazılarında bütün heykelleri az çok parçalar halinde bulmuşlardır, şimdi bunlar Olympia Müzesi'nde sergilenmektedir. Bkz. Pausanias, v. 10. 8 ve benim yorumum (C. iii. s. 516 vd.).

²⁴ Kaineus, cinsiyet değiştirmesi, yaralanmazlığı için bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 57-64. ve 57. dizeye geç dönemde yazılan yorum; Homeros, *İlyada*, i. 264'ün geç dönem yorumcusu: Plutarkhos, *Stoic. absurd.* 1;

[Theseus. Pirithos'la ölümler ülkesine iner ama Herakles tarafından kurtarılır, Atina'dan sürüldüğünde Lykome-des onu öldürür] 23 Theseus Pirithos'la bir anlaşma yaptı, ikisi de Zeus'un kardeşleriyle evlenecekti, Pirithos'un yar-dımıyla Theseus yirmi yaşındaki Helene'yi Sparta'dan kaçırdı,²⁵ Persephone'yi Pirithos'a gelin etme çabasıyla

a.g.y. *De profectibus in virtute*. 1; Lukianos, *Gallus*, 19; a.g.y., *De saltatione*, 57; Apostolios, *Cent.* iv. 19; Palaiphatos, *De incredib.* 11; Antoninus Libe-ralis, *Transform.* 17; Vergilius, *Aineias*, vi. 448 vd.; Ovidus, *Dönüşümler*, xii. 459-532; Hyginus, *Fab.* 14. s. 39 vd., ed. Bunte; Servius, Vergilius'un *Aineias*, vi. 448'i üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Akhill.* 264'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 49, 111 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 154; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 108; Üçüncü Vatikan Mitoloji Yazarı, 6. 25). Servius'la Vatikan Mitoloji Yazar-larına göre Kaineus ölümünden sonra yeniden kadına dönüştü, Pla-ton'un veya Aristoteles'in insanın ruhunun her göç ettiğinde yeni bir bedene girdiği görüşüne uygundu bu. Orta Avustralya'da Urabunna ve Waramunga kabilelerinin bu konuda Platon'la veya Aristoteles'le hem-fikir olması epey ilginçtir. Ölümlerin ruhlarının er geç yeni bedenlere göç ettiğine, birbirini izleyen her göçte cinsiyet değiştirdiğine inanırlar. Bkz. (Sir) Baldwin Spencer ve F. J. Gillen, *The Northern Tribes of Central Australia* (Londra, 1904), s. 148. Ovidus'a göre (*Dönüşümler*, xii. 524 vd.) Kai-neus'u yere yıkan kütük yığınlarının tepesinden sarı kanatlı bir kuşun uçtuğu görülmüştü; kâhin Mopsos kuşun, bu yaratığa dönüşen Kaineus olduğunu açıklamıştı. Kaineus'la ilgili başka bir geleneğe göre, mızrağını pazar yerinin ortasına saplamış, halka ona tanrı gözüyle bakmasını emretmiş, ve mızrak üzerine yemin etmişti. Mızrağından başka hiçbir tanrıya dua etmez, adak adamazdı. Bu dinsizliği Kentauros-ları onu yenmeye kışkırtan Zeus'un gazabını üzerine çekti. Bkz. Homeros, *İlyada*, i. 264'ün geç dönem yorumcusu; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 57'nin geç dönem yorumcusu. Kaineus'un ebeveynine, dinsizliğine, yaralanmazlı-ğına, ölüm tarzına dair hikâyenin tamamını, papirüs üzerine yazdığı eserinin bazı fragmanları birkaç yıl önce Mısır'da Oksyrrynkhos'ta bulu-nan Yunan gramercinin aktardığı pasajda eski nesir yazarı Akusilaos anlatmaktadır. Bkz. *Oxyrhynchus Papyri*, Kıs. xiii. (Londra, 1919), s. 133 vd. Muhtemelen Apollonios'un bu Kaineus hikâyesini sıklıkla gönderme yaptığı Akusilaos'tan derlemiştir. Antik dönem yazarının neyse ki bulu-nan bu fragmanı, Apollodoros'un yararlandığı kaynakların harikâlığına ve onun bunların sadakatle izinden gittiğine güvenimizi teyit eder. Bu eksiksiz eserinde Kaineus'un tapınmak için mızrağını yere saplamasın-daki dinsizliği anlatmış olabilirdi, gerçi bu epizot *Epitome*'de atlanmıştır.

²⁵ Yk. bkz. iii. 10, 7 ve not. Sicilyalı Diodoros (iv. 63. 2) Helene'nin on

Hades'e indi. Lakedaimonlular ve Arkadialılarla birlikte Dioskuri Atina'yı ele geçirip Helene'yle Pittheus kızı Aithra'yı kaçırp esir aldılar;²⁶ fakat Demophon ve Akamas kaçtı. Dioskuri Menesthios'u da sürgünden geri getirdi, Atina hükümranlığını ona verdi.²⁷ 24 Pirithos'la Theseus Hades'e vardıklarında akılları çelindi, Hades konukları olarak onları ağırlama bahanesiyle önce Unutma Sandalyesine oturtulmalarını söyledi, sandalyeye yerleştiler ve dolanan yılanlar onları sıkıca bağladı. Pirithos sonsuza kadar bağlı kaldı ama Herakles Theseus'u yeryüzüne geri getirerek Atina'ya gönderdi.²⁸ Menesthios onu sürünce Lykomedes'e gitti, o da Theseus'u uçurumdan atıp öldürdü.

yaşındayken Theseus'la Pirithos tarafından kaçırıldığında söyler.

²⁶ Karş. Sicilyalı Diodoros, iv. 63. 3 ve 5; Plutarkhos, *Theseus*, 32 ve 34; Pausanias, i. 17. 5, ii. 22. 6. Bu yazarlara göre, Dioskuri Atina'yı değil, Aphidna'yı (Aphidnai'yi) ele geçirdi.

²⁷ Erekhthius oğlu Orneus oğlu Peteus oğlu Menesthios Atina'nın soylu bir ailesindendi. Bkz. Plutarkhos, *Theseus*, 32; Pausanias, ii. 25. 6. Theseus'un yokluğunda Kastor'la Polydeukes'in onu geri getirip tahta çıkardığından Pausanias (i. 17. 6) ve Aelianus da (*Var. Hist.* iv. 5) söz eder. Karş. Plutarkhos, *Theseus*, 32 vd.

²⁸ Ölüler ülkesindeki Theseus'la Pirithos ve Herakles'in Theseus'u kurtarması konusunda yk. bkz. ii. 5. 12 ve not. Büyük ressam Polygnotos iki kahramanı sandalyelerde otururken resmetmiştir, Theseus arkadaşının ve kendisinin kılıcını tutar, Pirithos ılık ve yaşam dünyasında çok hizmet etmiş ama artık faydasız hale gelmiş kılıcına efkârlı bakar. Bkz. Pausanias, x. 29. 9. Ancak Apollodoros'un bu pasajda yaptığı gibi başka hiçbir antik dönem yazarı Unutma Sandalyesinden açıkça söz etmez, gerçi Horatius değinir (*Odes*, iv. 7. 27 vd.), burada Pirithos'un sıkıca bağlandığı, sadık dostunun çözecek gücünün bulunmadığı "Lethe'nin bağları"ndan söz eder. Fakat Apollodoros kahramanların sandalyelerine yerleştiklerini söylerken, Theseus'la Pirithos'un sandalyelerine bağlanmadığını, bedenlerine bağlanan kayanın mengene gibi onları sıkıştırdığını söyleyen eski şair Panyasis'in izinden gidiyor olabilir (Pausanias, *a.g.e.*). Aslında, Theseus o kadar sıkı yapışmıştı ki Herakles onu sertçe çektiğinde kişiliğinden bir parçayı orada bıraktı. Bkz. Suidas, *Λισποῖ* maddesi; Aristophanes, *Athlar*, 1368'in geç dönem yorumcusu; karş. Aulus Gellius, x. 16. 13.

XI. Pelops Ailesi

II. [Tantalos ölümler ülkesinde] 1 Tantalos'a Hades'te verilen ceza, üzerinde bir taşın sallanması, her daim gölün içinde durması, omuzlarının üzerinden iki yana baktığında gölün kıyısında meyve ağaçlarının büyüdüğünü görmesiydi. Su çenesine geliyordu, fakat bir yudum içecekken su çekiliyordu; meyveleri yiyecekken rüzgârlar meyveleriyle birlikte ağaçları bulutlar kadar yükseğe kaldırıyordu. Bazıları onun tanrıların gizemlerini boşboğazlık ederek insanlara söylediği, ambrosiayı arkadaşlarıyla paylaşmaya kalkıştığı için bu cezanın verildiğini söylerler.¹

¹ Tantalos'un cezası için bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 582-592, yalnızca açlık ve susuzluk işkencesinden söz eder ama aslı duran taş konusunda hiçbir şey söylemez. Fakat daha sonraki yazarlar taşın sıkça söz ederler. Bkz. Plutarkhos, *Quaestiones Graecae*, 6'dan ve Pindaros, *Olymp.* i. 60 (97)'den aktaran Arkhilokhos; Pindaros, *Olymp.* i. 55 (87) vd., ve 60 (97), dizeye geç dönemde yazılan yorum; a.g.y. *Isthm.* viii. 10 (21); Euripides, *Orestes*, 4-10; Platon, *Kratilos*, par. 395 D-E; Hyperides, *Frag.* 176, ed. Blass; Antipatros, *Anthologia Palatina*, *Appendix Planudea*, iv. 131. 9 vd.; Plutarkhos, *Batıl İnanç Üzerine*, 11; Lukianos, *Dial. Mort.* 17; Pausanias, x. 31. 10; Philostratos, *Vit. Apollon.* iii. 25; Apostolios, *Cent.* vii. 60, xvi, 9; Nonnos, *Narrat.*, Westermann'ın *Mythographi Graeci*, *Appendix Narrationum* eseri içinde, 73, s. 386; Athenaios, vii. 14, par. 281 B C; Lucretius, iii. 980 vd.; Cicero, *De finibus*, i. 18. 69; a.g.y., *Tuscul. Disput.* iv. 16. 35; Horatius, *Epod.* 17, 65 vd. ve *Sat.* i. 1. 68 vd.; Ovidius, *Dönüşümler*, iv. 458 vd.; Hyginus, *Fab.* 82. Ovidius yalnızca açlık ve susuzluk, Lukianos yalnızca susuzluk işkencesinden söz eder. Başka bir hikâyeye göre, Tantalos Lydia'da Sipylus Dağı'nın altına gömüldü, burası sağlığında onun eviydi, mezarı geç dönemlere kadar vardı (Pausanias, ii. 22. 3, v. 13. 7). Hikâyeye göre, Zeus'un Girit'teki kutsal alanını koruyan değerli bir köpeği vardı; ama Miletoslu Pandareus hayvanı çaldı, saklasın diye Tantalos'a emanet etti. Zeus malını iade etmesi için Hermes'i yataklık eden kişiye gönderdi ama Tantalos yaratığın onun evinde olmadığına veya onunla ilgili hiçbir şey bilmediğine yemin etti, körü körüne inkâr etti. Bu durumda, öfkelenen Zeus yalan yere yemin etmekten suçlu

[Broteas] 2 Avcı Broteas Artemis'e saygı göstermiyor, ateşin bile kendisine zarar vermeyeceğini söylüyordu. Çıldıırıp kendini ateşe attı.²

[Pelops, Myrtilos'un yardımıyla Oinomaos'u yener, Hippodamia'yla evlenir, Myrtilos'u öldürür, Peloponnesos'u ele geçirir, 3-9] 3 Pelops, tanrıların şöleninde öldürüp kaynatıldıktan sonra yeniden hayata döndüğünde herkesten daha güzeldi,³ herkesi geçen güzelliğiyle Posei-

düzenbazı cezalandırmak için Sipylos Dağı'nı onun üzerine yığdı. Bkz. Pindaros, *Olymp.* i. 60 (97)'nin geç dönem yorumcusu; Homeros, *İlyada*, xix. 518, xx. 66'nın geç dönem yorumcusu. Anlaşılan, Sophokles kayıp *Tantalos* oyununda köpeğin çalınmasını, Hermes'in hayvanı geri alma işini, belki de hırsızın dağın altına gömülmesini anlatmaktadır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 209 vd.

² Apollodoros'un, Tantalos'la Pelops'un arasında söz ettiği bu Broteas, belki Tantalos oğluydu, antik dönemde ovanın üç yüz ayak kadar yukarısında Sipylos Dağı'nın kenarında hâlâ görülebilen kayaya Tanrıların Annesinin suretini oyduğu söyleniyordu. Bkz. Pausanias, iii. 22. 4, v. 13. 7'ye benim notum (C. iii. s. 553 vd.) Ovidus, ölmek isteyerek kendini odun yığınının üzerinde yakan (*Ibis*, 517 vd.), belki de Apollodoros'un Broteas'ıyla özdeşleştirilen bir Broteas'tan söz eder, gerçi Ovidus'un geç dönem yorumcuları onu ya Iupiter (Zeus) oğlu ya da Erikhthonios'la özdeşleştirilen Volcanus'la (Hephaistos) Pallas'ın (Athena) oğlu olduğunu anlatırlar. Geç dönem yorumcularından birine göre, Zeus oğlu Broteas çok kötü biriydi, Zeus onu kör etmiş, o da yaşamından tiksinererek kendisini yanan odun yığınının üzerine atmıştı. Başka bir geç dönem yorumcusuna göre, Hephaistos'la Athena'nın oğlu Broteas çirkin olduğu için hor görülüyordu, zihnini bu o kadar kemiriyordu ki yanarak ölmeyi tercih etti. Bkz. Ovidus, *Ibis*, ed. R. Ellis, s. 89. Batı Asya geleneklerinde ender rastlanmayanlar gibi, insanın kendini ateşe kurban etmesini veya ateşle intihar etmesini hatırlatan bir öge içermesi ihtimal dışı görünmemektedir. Bkz. K. B. Stark, *Niobe und die Niobiden* (Leipzig, 1863), s. 437 vd.; insanın kendini ateşe kurban etmesi veya ateşle intihar etmesi konusunda bkz. *Adonis, Attis, Osiris*, Üçüncü Baskı, C. i, s. 172 vd.

³ Hikâyeye göre, davet edildiği tanrılar şöleninde Tantalos en küçük oğlu Pelops'un kazanda kaynatıp parçaladığı kollarıyla bacaklarını ikram etti. Fakat öldürülen çocuk yeniden kazana koyulup çıkarıldı, Demeter'in veya başkalarına göre Thetis'in bilmeden yediği omuz etinin yerine fildişi bir omuzla hayata döndürüldü. Bkz. Pindaros, *Olymp.* i. 24 (37) vd., ve 37. dizeye geç dönemde yazılan yorum; Lukianos, *De saltatione*, 54; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 152; Nonnos, *Narr.*, Westermann'ın

don'un gözdesi oldu, Poseidon ona öyle bir kanatlı araba verdi ki denizde giderken bile dingilleri ıslanmıyordu.⁴ 4 Pisa kralı Oinomaos'un Hippodamia adında bir kızı vardı,⁵

Mythographi Graeci, Appendix Narrationum eseri içinde, 57, s. 380; Servius, Vergilius'un *Aineias*, vi. 603'ü ve *Çiftçilik Sanatı*, iii. 7'si üzerine; Hyginus, *Fab.* 83; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 109, 186 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 102; Üçüncü Vatikan Mitoloji Yazarı, vi. 21). Pelops'un fildişi omzu daha sonra Elis'te sergilenmek için kullanıldı (Plinius, *Doğa Tarihi*, xxviii. 34); fakat Pausanias'ın zamanında artık yoktu (Pausanias, i. 13. 6).

⁴ Karş. Pindaros, *Olymp.* i. 37 (60) vd., 71 (114) vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 156. Pindaros, Pelops'un kıyıya giderek Poseidon'a kendisine hızlı bir araba vermesi için yalvardığını, tanrının ortaya çıkarak ona kanatlı küheylanlarıyla altın bir araba bahsettiğini anlatır. Olympia'da Kypselos sandığının üzerine araba yarışında Pelops'un atları kanatlı resmedilmiştir (Pausanias, v. 17. 7).

⁵ Pelops'un Hippodamia'yla evlenmek istemesi ve onu kazanmasına dair aşağıdaki hikâye bize kadar gelen en eksiksiz hikâyedir. Karş. Pindaros, *Olymp.* i. 67 (109) vd.; Sicilyalı Diodoros, iv. 73; Pausanias, v. 10. 6 vd.; v. 14. 6, v. 17. 7, vi. 20. 17, vi. 21. 6-11, viii. 14. 10 vd.; Homeros, *İlyada*, ii. 104'ün geç dönem yorumcusu; Sophokles, *Elektra*, 504; Euripides, *Orestes*, 982 ve 990'ın geç dönem yorumcusu; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 752'nin geç dönem yorumcusu; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 156; Hyginus, *Fab.* 84; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, iii. 7'si üzerine, ed. Lion; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 7, 125 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 21; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 146). Sophokles'le Rodoslu Apollonios'un (adı geçen eserler) geç dönem yorumcularından öğrendiğimiz gibi, hikâyeyi Pherekydes anlatır. Bu, biri Sophokles'in öbürü Euripides'in *Oinomaos* adlı iki oyunun da temasıydı. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 233 vd., 539 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 121 vd. Euripides'in (*Orestes*, 990) geç dönem yorumcusunun ve Tzetzes'in anlattıkları hikâyenin versiyonları birbirine ve kopya etmiş olabilecekleri Apollodoros'unkine yakından benzer. Oinomaos'un kızını evlendirmek istemesinin nedeninin ona duyduğu ensest tutku olduğunu öne sürerlerken Apollodoros'la ve Pindaros'un geç dönem yorumcusuyla hemfikirdirler; aslında kehanet merkezinin, Oinomaos'un damadının elinden öleceğine dair uyarısından söz etseler de daha dakik tarihçilerin onun bu davranışı için belirledikleri saikin ensest tutku olduğunu doğrularlar. Sicilyalı Diodoros başka yazarların belirtmedikleri bazı ayrıntılardan söz eder. Ona göre, yarışın hedef noktası Poseidon'un Korinthos'taki sunağıydı; talibin başlamasına izin veriliyordu; Oinomaos arabasına binmeden önce

Oinomaos ya bazılarının dediği gibi kızına âşık olduğu için ya da, kehanet merkezinin, kızıyla evlenecek adamın elinden öleceği uyarısı nedeniyle, hiç kimse onunla evlenemedi; babası onu kendisiyle ilişkiye girmeye ikna edemediği için taliplerini öldürttü. 5 Ares ona silahlar ve atlar verdi, taliplere kızıyla evlenmeyi ödül olarak sundu, ama her talip Hippodamia'yı arabasına alıp Korinthos Kanalı'na gitmek zorundaydı, tepeden tırnağa silahlı Oinomaos hemen onu takip ediyor, ona yetişirse öldürüyordu; yeti-

Zeus'a koç kurban ediyor, o kurban keserken talip yola çıkıyor ve kurban kesmeyi bitiren Oinomaos peşinden giderek onu yetişinceye kadar talip yol boyunca elinden gelenin en iyisini yapıyordu. Kurban Olympia'da özel bir sunakta kesiliyordu, bazıları ona Hephaistos'un, bazıları da Savaşçı Zeus'un sunağı diyorlardı (Pausanias, v. 14. 6). Olympia Zeus tapınağının doğu alınlığında yarışmacılar arabaları ve arabacılarıyla birlikte Zeus'un suretinin önünde yarışa hazırlanırken tasvir edilmiştir; aralarında Hippodamia'yla annesi Sterope de vardır. Almanlar Olympia kazısında bu heykelleri az çok tahrip olmuş durumda bulmuşlardır, şimdi yerel müzede sergilenmektedir. Bkz. Pausanias, v. 10. 6 vd. ve benim yorumum (C. iii. s. 504 vd.). Oinomaos'un Lesbos'ta hüküm sürdüğünü kabul eden Euripides'in (*Orestes*, 990) geç dönem yorumcusunun hikâyesinin bu sahnesinin yerini değiştirmesi epeyce tuhaftır, gerçi aynı zamanda mutat geleneğe uygun olarak, yarışın hedef noktasının Korinthos Kanalı olduğunu söyler. Oinomaos'un Lesbos'la bağlantısını bir hikâye bir ölçüde onaylar, burada otoritenin Theopompos olduğu belirtilir. Pelops'un Hippodamia'yla evlenmek isteyerek Pisa'ya (Olympia) giderken arabacısı Killos'un Lesbos'ta öldüğünü, acıklı kaderine ağlayan ve cenazesine saygı gösterilmesi için yalvaran hayalinin Pelops'un rüyasında görüldüğünü anlatır. Bu nedenle, Pelops cesedi yakmış, küllerini bir höyüğün altına gömmüş, yakınına Killos Apollon kutsal alanını yapmıştır. Bkz. Homeros, *İlyada*, i. 38'in geç dönem yorumcusu (burada ἐξερπάρου τὸ εἶδωλον διὰ πυρός'u belki ἐξεπύρου τὸ εἶδωλον διὰ πυρός "ceset kül oluncaya kadar ateşte yakıt" okumalıyız, εἶδωλον belli ki "ceset" anlamında kullanılıyordu.) Strabon Killos'un veya kendi verdiği adla Killas'ın mezarını Killas Apollon kutsal alanının yanında kocaman bir höyük diye anlatır ama mezara ve kutsal alana Lesbos'ta değil, tam karşıdaki anakarada, Adramyttion'da yer verir, gerçi Lesbos'ta da bir Killaion bulunduğunu söyler. Bkz. Strabon, xiii. 1. 62 ve 63, s. 612, 613. Profesör C. Robert Oinomaos'la Hippodamia efsanesinin aslında Olympia'ya değil, Lesbos'a ait olduğunu savunur. Bkz. *Bild und Lied*, s. 187 not.

şemediği takdirde, talip Hippodamia evlenecekti. Bu yolla pek çok talip öldürdü, bazıları on iki kişi der;⁶ taliplerin başlarını keserek evine çiviliyordu.⁷

6 Pelops da evlenmek isteyerek geldi; Hippodamia onun güzelliğini görünce ona tutku beslemeye başladı, Hermes oğlu Myrtilos'u ona yardım etmeye ikna etti; zira Myrtilos Oinomaos'un arabacısıydı. 7 Hippodamia'ya âşık olan ve onu memnun etmek isteyen Myrtilos bu durumda tekerleklerin göbeğine dingil çivileri koymadı,⁸ böylece Oinomaos'un yarışı kaybetmesine, dizginlere dolanıp ölüme sürüklenmesine neden oldu; fakat bazılarına göre, onu Pelops öldürmüştür. Ölürken, ihanet ettiğini anladığını Myrtilos'a lanet etmiş, Pelops'un elinden ölsün diye dua etmiştir.

8 Dolayısıyla, Pelops Hippodamia'yla evlendi; Myrtilos'un eşlik ettiği yolculuğunda bir yere geldi, susayan eşi için su çekmek üzere biraz uzaklaştı; bu sırada Myrtilos ona tecavüz etmeye yeltendi.⁹ Fakat Pelops Hippoda-

⁶ Tzetzes'e (*Schol. on Lycophron*, 156) ve Euripides'in (*Orestes*, 990) geç dönem yorumcusuna göre, öldürülen taliplerin sayısı on iki ama Pindaros'la geç dönem yorumcusuna göre on üç kişiydi. Bkz. Pindaros, *Olymp.* 1. 79 (127) vd., 79. dize üzerine geç dönem yorumcusu, burada taliplerin adları verilir. Taliplerin yüksek bir toprak yığının altına gömüldüğünü, sonradan Pelops'un her yıl onlara kahraman olarak kurban kestiğini söyleyen Pausanias (vi. 21. 7) daha uzun bir isim listesi verir.

⁷ Hyginus'a göre (*Fab.* 84), Pelops başarısız taliplerin başlarının kapıya çivilenmiş olduğunu görünce aşırı cesaretine pişman oldu, Oinomaos'un arabacısı Myrtilos'a yarışta kendisine yardım ederse krallığın yarısını vereceğini vadetti.

⁸ Pherekydes'in desteklediği başka bir hikâye göre, Myrtilos yapışkan dingil çivilerini bronz dingil çivileriyle değiştirdi. Bkz. Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 752'nin geç dönem yorumcusu; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 156; Euripides, *Orestes*, 998'in geç dönem yorumcusu; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, iii. 7'si üzerine, ed. Lion, burada *aereis*'i *cereis* okumalıyız (Servius'un Thilo ve Hagen basımında metin bozuktur ve bu pasaj yoktur); *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 7, 125 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 21; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 146).

⁹ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 156; Homeros, *İlyada*, ii. 104'ün geç

mia'dan bunu öğrenince Myrtilos'u Geraistos Burnu'nda denize attı, onun adından kinaye denize Myrtilos Denizi dedi;¹⁰ Myrtilos denize atılırken Pelops hanesine lanetler yağdırdı. 9 Pelops Okeanos'a varıp Hephaistos tarafından arındırıldığında¹¹ Elis'te Pisa'ya geri döndü ama önce, eskiden Apia ve Pelasgiotis denen, kendi adını vererek Peloponnesos dediği yeri hükmü altına aldıktan sonra Oinomaos'un yerine kral oldu.¹²

[Pelops oğulları: Atreus, Thyestes (altın kuzu, Aerope, güneşe dönüş yolculuğu, yamyam şöleni, Aigisthos), 10-14] 10 Pelops oğulları Pittheus, Atreus, Thyestes ve diğerleriydi.¹³ Atreus'un eşi, Katreus kızı Aerope'ydi, Thyestes'i seviyordu. Atreus bir zamanlar Artemis'e sürülerinin en

dönem yorumcusu. Daha sonra yazar biraz anlamsızca, Pelops'la Hippodamia Ege Denizi'ni geçerlerken Hippodamia susayınca Pelops'un çölde su aramak için arabadan indiğinde olayın meydana geldiğini söyler.

¹⁰ Karş. Euripides, *Orestes*, 989 vd.

¹¹ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 156; Euripides, *Orestes*, 990'ın geç dönem yorumcusu.

¹² Peloponnesos'un eski adı Apia için bk. ii. 1. 1; Pausanias, ii. 5. 7; Bizanslı Stephanos, *Απία* maddesi. Pelasgiotis terimi Peloponnesos'un adı olarak başka hiçbir yerde geçmez. Yine de Euripides belli ki Pelasgia'yı Argolis'in karşılığı olarak kullanır (*Orestes*, 960).

¹³ Pindaros'a göre, Pelops'un Hippodamia'dan doğan altı oğlu vardı, pasajın geç dönem yorumcusu onların adları konusunda üç farklı liste verir. Apollodoros'un söz ettiği üçü her listede vardır. s. 163 Bkz. Pindaros, *Olymp.* i. 89 (144) ve geç dönemde yazılan yorum. Hyginus (*Fab.* 84) üç oğlunun, Hippalkimos, Atreus ve Thyestes'in adını sayar. Pelops'un meşru çocuklarının yanı sıra, Hippodamia'yla evlenmeden önce doğan Khrysippos adında bir piçi bulunduğu söylenir. Bu çocuğuna sevgisi eşinin kıskançlığını uyandırdı, onun kışkırtmasıyla Atreus'la Thyestes Khrysippos'u kuyuya atarak öldürdüler. Bu suç nedeniyle Pelops lanet ederek iki oğlunu sürgüne gönderdi, Hippodamia Argolis'e kaçtı ama kemikleri sonradan Olympos'a getirildi. Bkz. Thukydides, i. 9; Pausanias, vi. 20. 7; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 415 vd.; Homeros, *İlyada*, ii. 105'in geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab.* 85. Euripides bu konuda *Khrysippos* adında bir tragedya yazmıştr. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 632 vd. Cicero (*Tuscul. Disput.* iv. 33. 71) bu tragedyaya değinir. Khrysippos için ayrıca bk. iii. 5. 5.

güzel kuzusunu kurban edeceğine yemin etmişti; ama bir altın kuzu ortaya çıktığında yemini yerine getirmeyi ihmal ettiği, 11 kuzuyu boğarak bir kutunun içine sakladığı, Aerope'nin onu kendisini baştan çıkartan Thyestes'e verdiği söylenir. Mykeneliler kral olarak bir Pelonid seçmelerini söyleyen bir kehanet aldıkları için, Atreus'la Thyestes'i çağırılmışlardı. Krallık konusunda tartışma çıktığında Thyestes kalabalığa krallığın altın kuzunun sahibine ait olması gerektiğini duyurdu, Atreus kabul ettiğinde Thyestes kuzuyu getirdi, kral yapıldı. 12 Fakat Zeus Hermes'i Atreus'a gönderdi, güneş geri giderse Atreus'un kral olacağı konusunda Thyestes'le anlaşmaya varmasını söyledi; Thyestes kabul edince güneş doğuda battı; Thyestes'in gaspına tanrı açıkça tanık olduğu için, Atreus krallığı aldı, Thyestes'i sürgüne gönderdi.¹⁴ 13 Fakat sonradan zinayı

¹⁴ I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 425 vd.; Homeros, *İlyada*, ii. 106'nın geç dönem yorumcusu; Euripides, *Orestes*, 811, 998'in yorumcusu altın kuzu ve iki kardeşin krallık yarışında ona sahip olma ve ondan medet ummalarının hikâyesini büyük ölçüde aynı şekilde anlatırlar. Tzetzes Atreus'un sürüsünün en güzel kuzusunu Artemis'e kurban etmek için yemin ettiğini kaydeder ve Apollodoros'la kuşkusuz karıştırarak otorite olarak Apollonios'u belirtir. Belki Tzetzes ve geç dönem yorumcuları Apollodoros'un bu pasajından veya şimdi ancak *Bibliotheka*'nın son bölümü halinde elimizde bulunan *Epitome*'nin yerine kısaltılmamış metinde bulunan pasajdan yararlanmışlardır. Euripides hikâyeye değinme yoluyla aynı tarzda anlatır. Bkz. *Elektra*, 699 vd.; *Orestes*, 906 vd. Karş. Platon, *Devlet Adamı*, 12, par. 268 vd.; Pausanias, ii. 18. 1; Lukianos, *De astrologia*, 12; Dion Khrysostomos, *Söylevler*, lxvi. C. ii, s. 221, ed. L. Dindorf; Cicero, *Tanrıların Doğası*, iii. 27, 68'de aktarılan Akkios; Seneca, *Thyestes*, 222-235; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iv. 306'sı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 7, 125 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 22; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 147). Bu çeşitli hikâyelerden ve değinmelerden anlaşılan, Atreus'un büyük olması nedeniyle doğuştan hakkı olduğunu öne sürdüğü (I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 426 vd.) krallık konusundaki tartışmalarında kim en büyük mucizeyi gösterirse kral olmasına karar verilmişti. Atreus sürüsünde doğan altın kuzuyu vermeyi tasarlıyordu; ama bu arada hain eşi Aerope, kuzuyu iddiasının kanıtı olarak ortaya koyan ve bu durumda taç ödülünü alan sevgilisi Thyestes'e vermişti. Yine de iddiasında haklı olan Atreus Zeus'un yardımıyla daha büyük bir mucize gösterebildi, gökyüzünde kendi yolunda giden

öğrenince Thyestes'e haberci göndererek uzlaşma teklif etti; dostluk kisvesi altında Thyestes'i tuzağa düşürdüğünde, yakarıcı olarak Zeus sunağında oturmalarına rağmen, onun Naias nymphesinden doğan oğulları Aglaos, Kallileon ve Orkhomenos'u öldürdü. Bacaklarıyla kollarını keserek kaynattı, elleriyle ayaklarını koymadan Thyestes'e ikram etti; Thyestes iştahla yerken onların elleriyle ayakla-

ve batı yerine doğuda batan güneş ve Pleiades'ti bu. Atreus'un ilahi bir onay aldığına tanıklık eden bu kudretli harika, tartışmayı onun lehine çözdü; kral oldu, rakibi Thyestes'i sürgüne gönderdi. Latin şairlerinin kabul ettiği farklı bir hikâyeye göre, tacın Atreus'un hakkı olduğunu değil, tam tersine, prens yeğenlerini öldürüp parçalayarak kollarıyla bacaklarını masada babaları Thyestes'e ikram ettiği için, güneş ondan nefretini ve tiksintisini göstermek adına gökyüzündeki yolunu geriye döndürmüştür. Bkz. I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 451; Statyllius Flaccus, *Anthologia Palatina* içinde, ix. 98. 2; Hyginus, *Fab.* 88 ve 258; Ovidus, *Tristia*, ii. 391 vd.; a.g.y., *Ars amat.* i. 327 vd.; Seneca, *Thyestes*, 776 vd.; Martialis, iii. 45. 1 vd. Bu sonuncunun Sophokles'in *Atreus* tragedyasında sahneye koyduğu güneşin geriye doğru hareketinin yorumu olduğunu Statyllius Flaccus'un dizelerinden çıkarabiliyoruz. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 93. Daha sonraları akılcılar (Hyginus, *Fab.* 158; Servius, Vergilius'un *Aineias*, i. 568'i üzerine) Atreus'un güneş tutulmasını hesaplayan ilk astronom olduğunu veya güneşin yıldızların hareketinin ters yönüne döndüğüne ilk kez onun işaret ettiğini, bu nedenle, daha az bilimden yana olan kardeşini gölgede bıraktığını söyleyerek kadim hikayeyi açıklamışlardır. Bkz. Strabon, i. 2. 15, s. 23; Lukianos, *De astrologia*, 12. Euripides'in bir fragmanı bu astronomik buluş iddiasını Atreus'un ağzından anlatır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 639 (frag. 861). Mitin çok daha göz alıcı bir açıklamasını Platon (a.g.e.) yapmış, ağır başlı bir ironiyle,engin zaman dilimlerinin art arda gelen döngülerinde evrenin ters yönlere döndüğünün, her döngünün, sonunda, tersine hareketine canlı yaşamının büyük yıkımının eşlik ettiğinin kanıtına örnek diye göstermiştir. Bu olağanüstü teoriyi filozofun aklına belki Empedokles'in spekülasyonları getirmiştir, hem antik dönemde Hintlilerin yaratılış ve yok oluşun art arda gelen dönemleri öğretisine, hem de Herbert Spencer'ın evrimin ve bozulmanın art arda gelen sınırsız döngülerinin sonsuza kadar hareket ettiği büyük kozmik süreç görüşüne benzer. Bkz. Sir Charles Lyell, *Principles of Geology*, On İkinci Basım (Londra, 1875), i. 7, *Manu Yasaları*'nı aktarır; Herbert Spencer, *First Principles*, Üçüncü Basım (Londra, 1875), s. 536 vd. Karş. *Spirits of the Corn and of the Wild*, ii. 303 vd.

rını gösterdi, onu ülkeden sürdü.¹⁵ 14 Fakat Thyestes her ne yolla olursa olsun Atreus'tan öç almak isteyerek bu konuda kehanet merkezine başvurdu, kendi kızıyla ilişkiye girip bir oğlu doğarsa öç alabileceği yanıtını aldı. Bunu yaptı ve kızından Aigisthos doğdu. Aigisthos büyüyüp Thyestes'in oğlu olduğunu öğrenince Atreus'u öldürdü, krallığı Thyestes'e geri verdi.¹⁶

[Agamemnon'la Menelaos'u Polyphides ve Oineus yetiştirir] 15 Fakat¹⁷ dadı Agamemnon'la Menelaos'u, Sik-

¹⁵ Thyestes'in ünlü veya ünsüz şöleni için bkz. Aiskhylos, *Agamemnon*, 1590 vd.; Pausanias, ii. 18. 1; I. Tzetzes, *Chiliades*, i. 447 vd.; Hyginus, *Fab.* 88; Seneca, *Thyestes*, 682 vd.; Servius, Vergilius'un *Aineias*, i. 568, xi. 262'si üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* iv. 306'sı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 7, 126, 209 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 125; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 115; Üçüncü Vatikan Mitoloji Yazarı, viii. 16). Sophokles kardeşler arasındaki ölümcül kan davası konusunda birine *Atreus*, diğerine *Thyestes* adını verdiği en az iki tragedya yazmıştır. Oyunların kurgusu tam olarak bilinmemektedir ama muhtemelen birincisinde yamyam şölenini, ikincisinde Thyestes'in daha sonraki serüvenleriyle suçlarını ele aldığı sanılmaktadır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. 1, s. 91 vd., 185 vd. Euripides de *Thyestes* adlı bir tragedya yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 480 vd. Tzetzes Thyestes'in öldürülen üç oğlunun adları konusunda Apollodoros'la hemfikir dir, ancak birine Kallileon yerine Kallaos der. Seneca'yla Hyginus yalnızca ikisinin, Tantalos'la Plisthenes'in adlarını verirler.

¹⁶ Kızı Pelopia'yla encest ilişkisi dahil Thyestes'in daha sonraki bu hikâyesini, Sophokles'in *Thyestes*'inden derlediğine inanılan Hyginus (*Fab.* 87 ve 88) uzun uzadıya anlatır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 185 vd. Encest ilişkisi ve adını bir keçinin emzirmesinden alan Aigisthos'un doğumunu Lactantius Placidus'la (Statius'un *Theb.* iv. 306'sı üzerine) Birinci ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarları (*Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 7 vd.) daha kısa anlatır. Encestin, baba kızın gece birbirini tanımadan buluştukları Sikyon'da meydana geldiği söylenir; daha sonra, Pelopia'nun kendisine tecavüz edenden zorla aldığı ve onunla ilişkiye girdiğini anlayınca kendine ölümüne sapladığı kılıçtan birbirlerini tanımışlar.

¹⁷ Bu paragrafta tercüme edilen pasaj, Apollodoros'un burası eksik olan bu metninde yoktur. Muhtemelen Apollodoros'tan alan Tzetzes'in *Chiliades*'inde vardır (i. 456-465); zira önceki satırlarda Tzetzes, Atreus'la Thyestes'in suçlarını Apollodoros'la hemfikir olarak anlatır, metninde

yon'un efendisi Polyphides'e¹⁸ götürdü, o da onları Aitolialı Oineus'a gönderdi. Tyndareus çok geçmeden onları geri aldı, Thyestes'e sığındığı Hera sunağında Kytheria'ya yerleşeceğine yemin ettirdikten sonra sürgüne gönderdiler. Tyndareus kızlarıyla evlenerek ona damat oldular, Agamemnon, Klytaimnestra'yla evlenmeden önce kocasını, Thyestes oğlu Tantalos'la yeni doğmuş bebeğini öldürdü, Menelaos Helene'yi aldı.

[Agamemnon Klytaimnestra'yla, Menelaos Helene'yle evlenir] 16 Agamemnon Mykene'de hüküm sürdü, eski kocası, Thyestes oğlu Tantalos'la¹⁹ çocuğunu öldürdükten sonra Tyndareus kızı Klytaimnestra'yla evlendi. Agamemnon'un oğlu Orestes'le kızları Khrysothemis, Elektra ve İphigenia doğdu.²⁰ Menelaos Helene'yle evlendi, Tyndareus krallığını ona devredince Sparta'da hüküm sürdü.²¹

neredeyse kesin gibi görüldüğü üzere, Apollonios'u Apollodoros okursak, aslında Apollodoros'u otorite kabul ettiğini söyler. Alman editör R. Wagner sayesinde Apollodoros'un metni düzeltilerek bu pasaj buraya oturtulmuştur. Apollodoros, Aigisthos'un Atreus'u öldürüp Mykene tahtına kendi babası Thyestes'i çıkarmasından sonra burada, Atreus'un iki çocuğunun, Agamemnon'la Menelaos'un dadısının gençleri Sikyon'a göndererek saldırılardan koruduğunu anlatır. Babaları Atreus öldüğü sırada Agamemnon'la Menelaos'un genç yaşta olduklarının belirtilmesi, Atreus'un, iki oğlunu Thyestes'i bulup yakalamaları için ülke dışına gönderdiğini anlatan Hyginus'un (*Fab.* 88) hikâyesiyle tutarlı değildir.

¹⁸ Polyphides'in Sikyon'un yirmi dördüncü kralı olduğu, Troia'nın alındığı dönemde yaşadığı söylenir. Bkz. Eusebios, *Chronic.* C. i. süt. 175, 176, ed. A. Schoene.

¹⁹ Klytaimnestra'nın ilk kocası Tantalos ve katili Agamemnon için bkz. Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 1148 vd.; Pausanias, ii. 18. 2, ii. 22. 2 vd. Pausanias'a göre, Tantalos Thyestes veya Broteas oğluydu, kemikleri Argos'ta büyük bir bronz kabın içinde saklanıyordu.

²⁰ Homeros'ta (*İlyada* ix. 142 vd.) Agamemnon, oğlu Orestes'le Khrysothemis, Laodike ve İphianassa (İphigenia) adında üç kızı bulunduğunu söyler, şayet yiğit kahraman Akhilleus kendisini bağışlar da Troia'ya karşı Yunan saflarında yine savaşırsa kızlarından birini ona drahomasız vermeyi teklif eder. Homeros Agamemnon kızı, Yunan tragedyasının dikkat çeken bir şekilde ortaya çıkan figürü Elektra'yı da Agamemnon'un üçüncü kızı İphigenia'nın kurban edildiğini de bilmez.

²¹ Yk. bkz. iii. 11. 2.

XII. Antehomerika

III. [Zeus savaşı körüklemeye karar verir] 1 Fakat daha sonra Aleksandros Helene'yi kaçırdı, çünkü bazılarının dediği gibi, Zeus'un, Europe'yle Asia'yı savaştırmak için kazanabilsin veya diğerlerinin dediği gibi, yarı tanrılar soyu yüceltilsin diye iradesi bu yöndeydi. **[Paris Aphrodite'ye Kavga Elması ödülü verir. Paris, Helene'yi kaçıır, Phoinike ve Kıbrıs'ta oyalandıktan sonra Troia'ya döner, 2-4] 2** Bu nedenlerden biri uyarınca Hera, Athena ve Aphrodite'nin girdikleri güzellik yarışmasında Kavga [Eris] ödül olarak bir elma attı; Zeus, Hermes'e, haklarında karar vermesi için onları İda dağında Aleksandros'a götürmesini emretti. Tanrıçalar Aleksandros'a hediye vadettiler. Hera, kendisi bütün kadınlara tercih edilirse onu bütün insanların kralı yapacağını söyledi; Athena savaşta zafer ve Aphrodite Helene'yle evlilik vadetti. Aleksandros, Aphrodite'den yana karar verdi;¹ Phereklos'un yaptığı gemilerle

¹ Paris'in (Aleksandros) kararı için bkz. Homeros, *İlyada*, xxiv. 25 vd.; Proklos, *Chrestom. i (Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 16 vd.'da *Kypria*; Hesiodos et., ed. H. G. Evelyn-White, s. 488, 490; Euripides, *Troialı Kadımlar*, 924 vd., *İphigenia Aulis'te*, 1290 vd.; *Helene*, 23 vd.; *Andromakhe*, 274 vd.; İsostrates, *Helene*, 41; Lukianos, *Dial. deorum*, 20, *Dial. marin.* 5; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 93; Hyginus, *Fab.* 92; Servius, Vergilius'un *Aineias*, i. 27'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 65 vd., 142 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 208 İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 205). Hikâyede Kavga dışında bütün tanrılarla tanrıçaların Peleus'la Thetis'in düğününe davet edildiği, Kavga'nın görmezlikten geldiği için, düğün davetlilerine, üzerinde "En güzel olan alsın" veya "Güzel için elma" yazan bir altın elma attığı anlatılır. Üç tanrıça, Hera, Athena ve Aphrodite bu güzellik ödülü için yarıştılar, Zeus tartışmacıları Paris'in kararına havale etti. Proklos'a göre, *Kypria*'da altın elmadan söz etmeden Kavga'nın müdahalesinden söz edilir, Lukianos ve Hyginus gibi geç dönem yazarlarında elma ilk kez ortaya çıkar. Yarışmacı üç tanrıçanın Paris'e tekliflerini Euripides (*Troialı*

Sparta'ya yelken açtı.² 3 Menelaos onu dokuz gün ağırladı; fakat onuncu gün Menelaos annesinin babası Katreus'un cenaze törenini yapmak için Girit'e gidince Aleksandros Helene'yi kendisiyle birlikte çekip gitmeye ikna etti. Helene o zaman dokuz yaşında bulunan Hermione'yi terk etti, çoğu eşyasını gemiye yükleyerek geceleyin Aleksandros'la beraber yelken açtı.³ 4 Fakat Hera onlara şiddetli bir fırtına gönderdi, Sidon'a uğramak zorunda kaldılar. Takip edilmekten korkan Aleksandros Phoinike ve Kıbrıs'ta uzun zaman kaldı.⁴ Fakat takip edilme ihtimalinin kalmadığını düşündüğünde Helene'yle beraber Troia'ya geldi. [Helene

Kadınlar, 924 vd.), İsokrates, Lukianos ve Apollodoros hatırı sayılır bir görüş birliğiyle kaydederler. Hyginus, bazı editörlerin yanlışlıkla *formosimum* okudukları elyazmalarındaki *fortissimum*'u doğru okursak, onlarla uyum içindedir. Paris'in karar sahnesi Amyklai'de Apollon tahtında ve Olympia'da Kyselos sandığında tasvir edilmiştir (Pausanias, iii. 18. 12, v. 19. 5).

² Karş. gemiyi, Harmonides oğlu Tekton oğlunun yaptığını öğrendiğimiz Homeros, *İlyada*, v. 59 vd. Dr. Leaf'in fark ettiği gibi, babasıyla dedesinin adları bu işin ailede üç kuşaktan beri yapıldığına işaret eder. Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 97.

³ Paris'in Sparta'da konukseverlik göstererek ağırlanması, Menelaos'un Girit'e gitmesi ve suçlu çiftin kaçmasının bu hikâyesini karş. Proklos, *Chrestom. i (Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 17; I. Tzetzes, *Antehomerica*, 96-134. Menelaos'un anne tarafından dedesi Katreus'un ölümü konusunda bkz. iii. 2. 1 vd.

⁴ Homeros (*İlyada*, vi. 289 vd., 291. dizeye geç dönemde yazılan yorum) Paris'le Helene'nin yolculuğunu bilir. Paris'in kenti ele geçirdiğini söyleyen Proklos'a göre (*Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 18) *Kypria* epiğinde de kaydedilmektedir. Yine de, Herodotos'a göre (ii. 117), *Kypria*'nın yazarı Paris'le Helene'nin Sparta'dan İlion'a sakin bir denizde hoş bir rüzgârda geldiklerini anlatır. Anlaşılan, Herodotos'la Proklos'un önlerinde duran *Kypria*'nın metinleri farklıdır. Giritli Diktys, rüzgârların Kıbrıs'a sürüklediği Paris'in aynı gemiyle Sidon'a gittiğini, burada kralın onu konukseverlik göstererek ağırladığını ama ev sahibini haince öldürüp sarayını yağmalayarak kralın konukseverliğine alçakça karşılık verdiğini anlatır. Gemilerine ganimetleri yüklediğinde Sidonlular ona saldırdı ama kanlı bir dövüşten ve iki gemisini kaybettikten sonra saldırırları dövmeyi başardı, geri kalan gemileriyle denize açıldı. Bkz. Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, i. 5.

Proteus'la Mısır'a gider] 5 Fakat bazıları Hermes'in, Zeus'un iradesine itaat ederek Helene'yi çalıp Mısır'a kaçırdığını, Mısır kralı Proteus'un gözetimine verdiğini, Aleksandros'un, bulutlardan yapılma bir Helene silüetiyle Troia'ya gittiğini söylerler.⁵

[Menelaos'la Agamemnon Yunan krallarını savaşa çağırır, Odysseus deli numarası yapar (Palamedes'in ölümü). Kinyras oyuncak gemiler gönderir. Bağcılar, 6-10] 6 Menelaos Helene'nin kaçırıldığını fark edince Mykene'ye, Agamemnon'a geldi, Troia'yla çarpışmak için bir ordu toplamasını, Yunanistan'da vergileri artırmasını istedi. Her krala haberci göndererek ettikleri yeminleri hatırlattı,⁶ tekmil Yunanistan'a aynı şekilde hakaret edildiğini söyleyerek her birine kendi eşinin güvenliğine dikkat etmesi uyarısında bulundu. Birçoğu sefere katılmaya istekliyken bazıları İthaka'ya, Odysseus'a gitti. 7 Fakat Odysseus savaşa girmek istemeyerek deli numarası yaptı. Ne var ki Nauplios oğlu Palamides onun deliliğinin uydurma olduğunu kanıtladı; Odysseus çıldırmış gibi davrandığında

⁵ Karş. Euripides, *Helene*, 31-51, 582 vd., 669 vd., *Elektra*, 1280 vd. Drama yazarı, *Helene*'de Aphrodite'yi kendisine tercih ettiği için Paris'e kızan Hera'nın bir Helene silüeti yaptığını, Paris'in onunla evlendiğini, gerçek Helene'yi Hermes'in Mısır'a götürdüğünü, Proteus'un gözetimine bıraktığını söyler. Şair, *Elektra*'da kavga çıkararak insanları kan dökmeye kışkırtmak için Helene'nin silüetini Troia'ya Zeus'un gönderdiğini söyler. Herodotos farklı bir hikâye anlatır (ii. 112-120). Ona göre, Paris gerçek Helene'yi Mısır'a kaçırdı ama Paris'in suç işlemesine öfkelenen kral Proteus onu Mısır'dan sürdü, Helene'yi gerçek kocası Menelaos gelip alıncaya kadar salimen göz altında tuttu. Karş. Philostratos, *Vit. Apollon*. iv. 16; I. Tzetzes, *Antehomerica*, 147 vd. Daha sonraki yazarlar bu görüşü kabul ederler, Proteus'un, koruduğu gerçek Helene'nin yerine büyü sanatıyla onun bir silüetini yaptığını, Troia'ya götürmesi için Paris'e verdiğini eklerler. Bkz. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 113; Servius, Vergilius'un *Aineias*, i. 651, ii. 592'si üzerine. Bildiğimiz kadarıyla, Helene uzaklarda ya Sparta'da ya da Proteus'la birlikte Mısır'dayken Yunanlılarla Troialıların uğruna savaşıp öldükleri Troia'daki Helene'nin ancak bir hayal olduğu teorisini ilk kez M.Ö. 6. yüzyılda şair Stesikhos öne sürmüştür.

⁶ Bu yeminler konusunda bkz. iii. 10. 9.

Palamides onu takip etti, Telemakhos'u Penelope'nin kucağından alarak öldürecekmiş gibi kılıcını çekti. Çocuk için korkan Odysseus deli numarası yaptığını itiraf etti, savaşa gitti.⁷

8 Odysseus bir Phrygialıyı esir alarak, ona zorla bir vatanı ihanet mektubu yazdırdı, sözüm ona Priamos Palamides'e gönderiyordu; Palamides'in çadırına biraz altın gömdükten sonra mektubu karargaha bıraktı. Agamemnon mektubu okudu, altını buldu, Palamides'i hain diye taşlanmak üzere müttetiklere teslim etti.⁸

⁷ Odysseus'un Troia savaşıdan kaçmak için yaptığı deli numarası için bkz. Proklos, *Epícorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 18; Lukianos, *De domo*, 30; Philostratos, *Heroica*, xi. 2; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 818; Cicero, *De officiis*, iii. 26. 97; Hyginus, *Fab.* 95; Servius, Vergilius'un *Aineias*, ii. 81'i üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Akhill.* i. 93'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 12, 140 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 35; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 200). Anlaşılan, bildik hikâyeye göre, Odysseus yaptığı delilik numarasını desteklemek için sabana öküz, at veya eşek koştı, tuz ekti. Tarlaları bu şekilde gübrelerken Yunan heyetleri geldi, aldatmacayı anlayan Palamides sabanın önüne Odysseus oğlunu yatırdı, bunun üzerine babası sabanı durdurdu, akıl sağlığını açık etti. Yine de Lukianos, Palamides'in kılıcıyla çocuğu tehdit ettiğini söyleyerek Apollodoros'la hemfikir, gerçi aynı zamanda birbirine benzemeyen hayvanların birlikte koşulduğundan söz ederek aklında saban sürme sahnesinin bulunduğunu gösterir. Anlattıkları bir resme, belki de Plinius zamanında Ephesos'ta hâlâ sergilenen bu sahnenin ünlü resmine (*Doğa Tarihi*, xxxv. 129) dayandığını gösterir. Sophokles *Çılgın Odysseus* adlı bir oyun yazmıştır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 115 vd.

⁸ Kurnaz Odysseus'un, kendisini savaşa katılmaya zorlayan Palamides'ten öç aldığı Machiavelli tarzı hileyi Euripides'in (*Orestes*, 432) geç dönem yorumcusuyla Hyginus (*Fab.* 105) uzun uzadıya anlatır. Geç dönem yorumcusuna göre, Palamides'in kölesine düzmece mektubu ve efendisinin yatağının altındaki altını ifşa etmesi için rüşvet verildi, altın burada bulundu ve ihanetin mahkûmiyete yol açan kanıtı kabul edildi. Hyginus'a göre, Odysseus Palamides'in çadırının altındaki toprağa altını gömmek için daha da ayrıntılı bir hileye başvurmuştu. Karş. Servius, Vergilius'un *Aineias*, ii. 81'i üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Akhill.* i. 93'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 12, 140 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 35; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 200). Giritli Diktys (*Bellum Trojanum*, ii. 15) Palamides'e kurulan

9 Menelaos, Odysseus ve Talthybios'la beraber Kıbrıs'ta Kinyras'a gitti, mütteliklere katılması için ikna etmeye çalıştı. Kinyras, yanlarında bulunmayan Agamemnon'a hediye zırhlar gönderdi,⁹ elli gemi göndermeye söz verdi ama Mygdalion oğlunun komutasında tek bir gemi gönderdi, diğerlerini topraktan yaptırıp denize indirdi.¹⁰

10 Apollon oğlu Anios kızları Elais, Spermo ve Oino'ya Bağcılar denirdi: Dionysos onlara topraktan yağ, tahıl ve şarap üretme gücü vermişti.¹¹

tuzağın tamamıyla farklı bir hikâyesini anlatır. Odysseus'la Diomedes'in onu kuyuya inmeye ikna ettiklerini, sonra da üzerine yağın kayaların altına gömdüklerini söyler.

⁹ Karş. Homeros, *İlyada*, xi. 19 vd.; çok süslü tek bir zırhtan söz eder.

¹⁰ Karş. Eustathios, Homeros'un *İlyada*, xi. 20'si üzerine, s. 827, bazılarına göre, Kinyras'ın "Menelaos'a Paplos'ta elli gemi göndermeye yemin ettiğini ama yalnızca bir gemi gönderdiğini, diğerlerini topraktan yaparak toprak adamlarla beraber gönderdiğini; böylece topraktan bir filo göndererek yemininden yan çizdiğini" söyler. Karş. Homeros, *İlyada*, xi. 20'nin Townley yorumu, ed. E. Maass (Oxford, 1887), C. i. s. 378. Wagner, Kıbrıs kralının bu kurnazlığının *Kypria* epiğinde kaydedildiğini öne sürmekte haklı olabilirdi, gerçi Proklos'un derlediği şiirin kısa özetinde bundan söz edilmez. Bkz. R. Wagner, *Epitoma Vaticana ex Apollodori Bibliotheca*, b. 181 vd. Alkidamas (*Odyss.* 20 vd., s. 181 vd., ed. Blass) Kinyras'a giden Yunan heyetinin farklı bir hikâyesini anlatır. Kinyras'ın, Yunan temsilcisi Palamides'e kendisini askeri hizmetten kurtarması karşılığında rüşvet verdiğini, yüz gemi göndermeyi vadetmesine rağmen hiç gemi göndermediğini söyler.

¹¹ Bu üç Bağcı kadın (*Oinotrophoi* ve *Oinoropoi*) için bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 29 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 570, 581; Homeros, *Odysseus*, vi. 164'ün geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, xiii. 632-674; Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 80'i üzerine, Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, i. 23. Her bir bağcı Dionysos'tan adını aldığı şeyi üretme gücünü almıştı; bu durumda, adını *elaia*, "zeytin"den alan Elais zeytinyağı, adını *sperma* "tohum"dan alan Spermo tahıl, adını *oinos* "şarap"tan alan Oino şarap üretiyordu. Apollodoros'a göre kadınlar bu ürünleri topraktan temin ediyorlardı; ama Ovidus'la Servius'a göre, her neye dokunsalar duruma göre zeytinyağına, tahıla veya şaraba dönüşüyordu. Anios'un bu değerli güçlere sahip olan kızlarının peşinden haliyle çok koşuluyordu. Apollon oğlu olan babaları Delos kralı, aynı zamanda babası Apollon'un rahibiydi (Vergilius, *Aineias*, iii. 80) Aineias, Troia'dan dönerken adaya geldiğinde, kral mazur görülebilir bir

[**Gemilerin listesi, 11-14**] 11 Askeri güç Aulis'te toplandı. Troia savaşına gidenler şunlardı:¹² Boiotialılardan on

gururla kızlarının becerileri ve ona sağladıkları gelirin üzerinde durdu (Ovidus, *Dönüşümler*, xiii. 650 vd.). Tzetzes, Yunanlılar Troia'ya giderken Delos'ta karaya çıktıklarında tanrı babasından kehanet armağanını alan kralın (Sicilyalı Diodoros, v. 62. 2) Troia'nın on yıl alınmayacağını söylediğini, kızlarının onlara her zaman yiyecek temin edeceklerine söz vererek dokuz yıl kendisiyle birlikte kalmaya davet ettiğini söyler. Bu konukseverce teklif belli ki o zaman kabul edilmedi; ama sonra Yunanlılar Troia önünde ordugâh kurduklarında Agamemnon genç kadınları çağırarak ordusunu doyurmaları için kesin emir verdi. Tzetzes'e inanırsak, bunu başarıyla yaptılar; ama Ovidus'un hikâyesinden yargıya varırsak levazım işini çok yorucu buldular, zira Tzetzes onların kaçtığını söyler. Takipçileri onları yakalayınca Dionysos'a dua ettiler, o da onları beyaz güvercinlere dönüştürdü. Bugüne kadar, der Servius, Delos'ta güvercine zarar vermenin günah sayılmasının nedeni budur. Tzetzes'ten bu üretken bakirelerin hikâyesini Pherekydes'in anlattığını, Pherekydes'in *Kypria* epiğinin yazarından aldığını öğreniyoruz. Stesikhoros, Menelaos'la Odysseus'un Anios kızlarını getirmek için Delos'a nasıl gittiklerini anlatır (Homeros, *Odyseia*, vi. 164'ün geç dönem yorumcusu). Apollodoros'un *Epitome*'sinde bu kadınlardan kısaca söz etmenin işgal ettiği yerden bir hükme varabilirsek, yazarın bütün metninde, Aulis'te toplanan donanmaya ve orduya yiyecek sağlamak için onların hizmetlerinin ne kadar gerektiğini anlattığını tahmin edebiliriz. Giritli Diktys'in, Yunan ordusu Aulis'ten ayrılmadan önce Anios'la kızlarından tahıl, şarap ve başka erzak aldığı ifadesi bu tahmini teyit eder. Bu tedarikleri kesinleştirmek için, Menelaos'la Odysseus kadınları şahsen güvence altına alma amacıyla Delos'a gitmiş olabilirler.

¹² Aulis'te toplanan Yunan kuvvetlerinin listesi için bkz. Homeros, *İlyada*, ii. 491-759; Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 253 vd., Hyginus, *Fab.* 97; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, i. 17. Apollodoros'un kaydettiği gemilerle liderlerin sayısı Homeros'unkine her zaman uymaz. Örneğin Apollodoros Boiotialıların kırk gemi, Homeros (dize 509) elli gemi verdiklerini söyler; Apollodoros Phokaialıların dört lideri vardı derken Homeros (dize 517) ancak iki liderden söz eder. Dr. Walter Leaf, *Homer and History* (Londra, 1915) adlı eserinde Yunan kuvvetlerinin listesini, Homeros ve tarihle bunun bağlantısı meselesini enine boyuna tartışır. Listenin özgün biçimde *İlyada*'da yer almadığına, Boiotialı bir vatanseverin, halkının Troia savaşında çok önemli bir rol oynadığı iddiasıyla halkını övmek amacıyla daha sonra eklediği sonucuna varmıştır, gerçi bu iddia Thukydides'in (i. 12) Boiotialıların Troia'nın alınmasından altı yıl sonrasına kadar Boiotia adıyla bilinen ülkeye göç etmedikleri ifadesiyle çelişkilidir. Kitabında Troia savaşının mit değil, "burada en azından genelde Homeros'un

lider: Kırk gemi getirdi. Orkhomenoslulardan dört lider: Otuz gemi getirdi. Phokaialılardan dört lider: Kırk gemi getirdi. Lokrislilerden Oileus oğlu Aias: kırk gemi getirdi. Euboialılardan Khalkodon'la Alkyone'nin oğlu Elephenor: kırk gemi getirdi. Atinalılardan Menesthios: elli gemi getirdi. Salamisliilerden Telamon oğlu Aias: On iki gemi getirdi. 12 Argoslulardan Tydeus oğlu Diomedes ve beraberindekiler: Seksen gemi getirdi. Mykenelilerden Atreus'la Aerope'nin oğlu Agamemnon: yüz gemi. Lakedaimonlulardan Atreus'la Aerope'nin oğlu Menelaos: altmış gemi. Pyloslulardan Neleus'la Khloris'in oğlu Nestor: kırk gemi. Arkadialılardan Agapenor: yedi gemi. Elealılardan Amphimakhos'la beraberindekiler: kırk gemi. Dulikhionlulardan Phyleus oğlu Meges: kırk gemi. Kephallenlerden Laertes'le Antiklia'nın oğlu Odysseus: on iki gemi. Aitolialılardan Andraimon'la Gorge'nin oğlu Thoas: Kırk gemi getirdi. 13 Giritlilerden Deukalion oğlu Idomenus: kırk gemi. Rodoslulardan Herakles'le Astyokhe'nin oğlu Tlepolemos: dokuz gemi. Symelilerden Khrapos oğlu Nireus: üç gemi. Koslulardan Thessalos oğulları Phidippos'la Antiphos: otuz gemi. 14 Myrmidonlardan Peleus'la Thetis'in oğlu Akhilleus: elli gemi. Phylake'den İphiklos oğlu Protesilaos: kırk gemi. Pherailılardan Admetos oğlu Eumelos: on bir gemi. Olizonlulardan Poias oğlu Philoktetes: yedi gemi. Ainienlerden Okytos oğlu Guneus: yirmi iki gemi. Trikkelilerden Podalirios: otuz gemi. Ormenionlulardan Eurypylos: kırk gemi. Gyrtoneilerden Pirithos oğlu Polypoites: otuz gemi. Magnesialılardan Tenthredon oğlu Protheus:

anlattığı tarzda savaşılan" gerçek bir savaş yapıldığı, Homeros'un kaydettiği başlıca kahramanların "gücünü kaybetmiş tanrılar" değil, ailelerinin ve servetlerinin anısı Yunan geleneğinde yaşayan etten kemikten kadınlar ve erkekler oldukları, gerçi zamanla İbrani ataların, Büyük İskender'in, Vergilius'un ve Şarlman'ın anılarının etrafını sardığı gibi onların da etrafını birçok mitik özelliklerin ve olayların sardığından hiç kuşku duyulmadığına dair gayretli iddiasında Dr. Leaf'in inandıklarıyla hemfikirim.

kırk gemi. Toplam bin on üç gemi; kırk üç lider, otuz birlik.

[Aulis'te kehanet] 15 Askeri güç Aulis'teyken Apollon'a adak adadıktan sonra yakındaki çınar ağacının yanında bulunan sunaktan bir yılan çıktı, yuvası buradaydı; yuvasındaki sekiz serçeyle birlikte dokuzuncu olarak ana kuşu yedikten sonra taşla dönüştü. Kalkhas bu işaretin Zeus'un iradesiyle verildiğini söyledi, bundan Troia'nın on yılda alınacağı sonucunu çıkardı.¹³ Troia'ya yelken açmaya hazırlandılar. **[Seçilmiş liderler Agamemnon ve Akhilleus] 16** Tekmil ordunun komutası Agamemnon'daydı, on beş yaşındaki Akhilleus amiraldi.¹⁴

[Mysia savaşı. Akhilleus Telephos'u yaralar. Yunanlıların geri dönüşü, 17-18] 17 Fakat Troia'ya giden rotayı bilmedikleri için Mysia'ya geldiler, Troia olduğunu sanarak kenti yağmaladılar.¹⁵ Mysialıların kralı Herakles oğlu Telephos'tu, ülkenin yağmalandığını görünce Mysialıları silahlandırdı, kalabalıkla beraber gemilere kadar Yunanlı-

¹³ Karş. Homeros, *İlyada*, ii. 299-330; Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 18; Cicero, *De divinatione*, ii. 30. 63-65; Ovidus, *Dönüşümler*, xii. 11-23.

¹⁴ Akhilleus'un büyük amiral olduğundan başka hiçbir antik dönem yazarı söz etmez, gerçi deniz tanrıcısının oğlu olarak bu mevkiye çok uygundu. Ne var ki Giritli Diktys (*Bellum Trojanum*, i. 16) Akhilleus'un Aias ve Phoiniks gemilerine komuta ettiğini, kara kuvvetlerinin komutanlığını Palamides, Diomedes ve Odysseus'un aralarında paylaştıklarını söyler.

¹⁵ Yunanlıların Mysia'ya çıkmalarının ve Telephos'la karşılaşmalarının hikâyesini karş. Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 18 vd.; Homeros, *İlyada*, i. 59'un geç dönem yorumcusu. Bu iki yazarın hikâyesi Apollodoros'unkiyle bir ölçüde kelimesi kelimesine aynıdır, belki aynı kaynaktan almışlardır ki bu kaynak Proklos'un özetlediği *Cypria* epiği olabilir. Geç dönem yorumcusu Dionysos'un, Telephos'un görevi olan onurlandırmayı tanrıdan esirgediği için asma dalına takılıp düşmesine yol açtığını anlatır. Pindaros bu olaya değinir; bkz. *Isthm.* viii. 48 (106) vd. Philostrotos'la (*Heroica*, iii. 28-36) Giritli Diktys (*Bellum Trojanum*, ii. 1-7) Mysia savaşını daha ayrıntılı anlatırlar. Philostratos (§ 35), Smyrnalıların Agamemnon kaynakları dedikleri sıcak İonia kaynaklarında yaralıların yıkandıklarını söyler.

ları kovaladı, direniş gösteren Polynikes oğlu Thersandros'un da aralarında bulunduğu birçoğunu öldürdü. Fakat Akhilleus saldırınca Telephos direnemeyip kaçtı, takip edilirken asma dalına takıldı, kalçasından mızrakla yaralandı. 18 Yunanlılar Mysia'dan hareket ederek denize açıldılar, şiddetli bir fırtına gelirken birbirlerinden ayrılıp kendi ülkelerine gittiler.¹⁶ Yunanlılar o tarihte geri döndükleri için savaşın yirmi yıl sürdüğü söylenir.¹⁷ Zira Helene'nin kaçırılmasından iki yıl sonra Yunanlılar hazırlıklarını tamamlayıp sefere çıktılar, Mysia'dan Yunanistan'a geri çekildikten sonra, Argos'a dönüp Aulis'e gelmelerinden önce de sekiz yıl geçti.

[Helene'nin kaçırılmasının onuncu yılında Yunanlılar yeniden teşkilatlanır. Akhilleus'un iyileştirdiği Telephos onlara yol gösterir, 19-20] 19 Az önce söz edilen sekiz yıllık aradan sonra Aulis'te tekrar toplandılar, yolculuk konusunda kafaları çok karıştı, çünkü onlara Troia'nın yolunu gösterebilecek bir lider yoktu. **20** Telephos, yarası iyileşmediği ve Apollon kim onu yaraladıysa yarasına şifa vererek onun iyileştireceğini söylediği için, paçavralar giyerek Mysia'dan Argos'a geldi, Troia'ya giderken izlenecek rotayı göstermeyi vadederek Akhilleus'tan yardım istedi. Akhilleus, Pelion mızrağının pasını kazıyarak onu iyileştirdi. İyileşen Telephos izlenecek rotayı gösterdi,¹⁸

¹⁶ Karş. Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 19, Ona göre, dönüş yolculuğunda Akhilleus Skyros'ta karaya çıktı, gençlik aşkı Lykomedes kızı Deidamia'yla evlendi. Yk, bkz. iii. 13. 8.

¹⁷ Karş. Homeros, *İlyada*, xxiv. 765 vd., burada, Helene doğduğu ülkeden Troia'ya geldiğinden bu yana yirmi yıl geçtiğini söyler. Bu sözler geç dönüm yorumcularını ve tefsircileri şaşırtır ama Apollodoros'un bu pasajıyla açıklanır.

¹⁸ Telephos'un ıstırap veren yarasının Akhilleus tarafından iyileştirildikten sonra Yunan donanmasına Troia'nın rotasını göstermesinin hikâyesi muhtemelen *Kypria* epiğinden derlenmiştir; çünkü Proklos'un kısa özetinde yer alan bu konularla uyuşur. Bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 19. Karş. Homeros, *İlyada*, i. 59'un geç dönem yorumcusu: Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, ii. 10. Telephos'un yarasının mızrağın

Kalkhas kehanet sanatıyla onun verdiği bilgilerin doğruluğunu teyit etti.

[İphigenia Aulis'te Artemis'e kurban edilirken tanrıça onu Tauris'e götürür, 21-22] 21 Fakat Argos'tan denize açılıp ikinci kez Aulis'e vardıklarında rüzgâr elvermediği için donanma limandan çıkamadı, Kalkhas Agamemnon'un en güzel kızı Artemis'e kurban edilinceye kadar yola çıkamayacaklarını söyledi; zira tanrıça Agamemnon'a kızmıştı, çünkü Agamemnon hem bir geyiği vurduğunda "Artemis bile (bunu daha iyi) yapamaz"¹⁹ demişti, hem de Atreus tanrıçaya altın kuzuyu kurban etmemişti. **22** Bu kehaneti duyunca Agamemnon Odysseus'la Talthybios'u Klytaimnestra'ya yolladı, İphigenia'yı istedi, askeri hizmetinin ödülü olarak onu Akhilleus'la evlendireceğine söz verdiğini bahane etti. Bunun üzerine Klytaimnestra, İphigenia'yı gönderdi, Agamemnon onu sunağın yanına yatır-

pasıyla iyileştirilmesi için ayrıca bkz. Hyginus, *Fab.* 101; Propertius, ii. 1. 63 vd.; Ovidus, *Ex Ponto*, ii. 2. 6. Plinius, Akhilleus'u kılıcıyla mızrağının ucundaki pası Telephos'un yarasına kazırken temsil eden bir resimden söz eder (*Doğa Tarihi*, xxv. 42, xxxiv. 152). Mızrak, Khiron'un Akhilleus'un babası Peleus'a verdiği ünlü mızraktı: Gövdesi Pelion dağında bir dişbudak ağacından kesilmişti, Akhilleus dışında Troia'daki Yunanlılardan hiçbiri onu savuramazdı. Bkz. Homeros, *İlyada*, xvi. 140-144, xix. 387-391, xxii. 133 vd. Akhilleus'un Telephos'un yarasını iyileştirdiğini mızraktan söz etmeden Giritli Diktys (a.g.e.), Homeros'un (*İlyada*, i. 59) geç dönem yorumcusu ve Aristophanes'in (*Bulutlar*, 919) geç dönem yorumcusu da belirtir. Konuyu Sophokles *Akhaialıların Meclisi*, Euripides de *Telephos* adlı oyunlarında ele almıştır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, i. 94 vd.; *Griechische Dichterfragmente*. ii. *Lyrische und dramatische Fragmente*, ed. W. Schubert ve U. von Wilamowitz Moellendorff (Berlin, 1907), s. 64 vd., *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 161 vd., 579 vd. Aristophanes, Euripides'in oyununda (*Akharn.* 430 vd.) Telephos'un sahnede paçavralar ve çullar giymesiyle alay eder. Apollodoros, Telephos'un paçavralar giydiğini anlatırken aklından Euripides'in pasajı veya Aristophanes'in parodisi geçiyor olmalıydı.

¹⁹ Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 183. Tam ifadeyi Homeros, *İlyada*, i. 108'in geç dönem yorumcusu belirtir:

οὐδὲ ἡ Ἀρτεμις οὕτως ἂν ἐτόξευσε, "Artemis bile böyle vuramazdı". Sabbaiticus'un yazarı bu kısacık ibareyi yanlış yorumlamıştır.

dı, Artemis sunağa onun yerine bir geyik bırakıp onu Tauris'e kaçırıp kendi rahibeliğine atadığında Agamemnon onu tam öldürmek üzereydi; fakat bazıları Artemis'in onu ölümsüzleştirdiğini söyler.²⁰

[Yunanlılar Tenedos'a gelir] 23 Aulis'ten denize açıldıktan sonra Tenedos'a uğradılar. Burayı Kyknos'la Proklianın oğlu Tenes yönetiyordu, ama bazılarına göre o Apollon oğluydu. Babası onu sürgün ettiği için burada oturuyordu.²¹ **[Tenes ve üvey annesi, 24-25] 24** Kyknos oğlu Tenes'le kızı Hemithea Laomedon kızı Proklian'dan doğmuştu ama sonra Kyknos Tragasos kızı Philonome'yle evlendi; Philonome Tenes'e âşık oldu, onu baştan çıkara-

²⁰ İphigenia'yı Aulis'te kurban etme girişimi ve yerine bir dişi geyik bırakma hikâyesi, Proklos'un (*Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 19) özetlediği Kypria epiğindeki olaylarla uyuşur. Euripides'in aynı konuda tragedyasıyla da uyumludur. Bkz. Euripides, *İphigenia Aulis'te*, özellikle dize 87 vd., 1541 vd. Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 183; Homeros, *İlyada*, i. 108'in geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab.* 98; Ovidus, *Dönüşümler*, xii. 24-38; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, i. 19-22; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 6 vd., 141 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 20; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 202). Bazıları tanrıçanın İphigenia'yı ayıya veya boğaya dönüştürdüğünü söylerler (Tzetzes, *a.g.e.*). Giritli Diktys Artemis'in İphigenia'yı kurtarmak için müdahale ettiğini es geçer; ona göre, bakireyi sunaktan kurtarıp Skyth kralına götüren Akhilleus'tur.

²¹ Tenes'in üvey annesinin iftirası, sürgüne gönderilmesi ve Tenedos'un tahtına çıkmasıyla ilgili aşağıdaki hikâyeyi Pausanias, x. 14. 2-4; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 232; Homeros, *İlyada*, i. 38'in geç dönem yorumcusu; Eustathios, Homeros'un *İlyada*, i. 38'i üzerine s. 33'te aynı şekilde anlatır. Eustathios'la Homeros'un geç dönem yorumcusu Tenes'in kız kardeşine Leukothia adını verir, üvey annelerinin alternatif adına da Polyboia der. Pausanias'a göre, Kyknos'un ilk eşi Laomedon değil, Klytios kızıydı. Adlar konusunda Tzetzes muhtemelen kopya ettiği Apollodoros'la hemfikirdir. Hikâyenin akılcılaştırılmış bir versiyonunu Sicilyalı Diodoros (dize 83) anlatır. Ona göre, Tenedoslular Tenes'e ölümünden sonra tanrı diye tapmışlar, onun için etrafı çevrili bir alan yaparak geç dönemlere kadar adak adanmışlardı. Etrafı çevrili alana hiçbir flütçünün girmesine izin verilmiyordu, çünkü bir flütçü Tenes'in aleyhine yalancı tanıklık yapmıştı, ve Tenes'i Akhilleus öldürdüğü için bu alanda onun adından söz edilmezdi. Karş. Plutarkhos, *Quaestiones Graecae*, 28.

mayınca Kyknos'a onu yalan yere şikâyet etti, kendisini baştan çıkarmaya çalışmakla suçladı ve Eumolpos adında bir flütçüyü tanık gösterdi. 25 Kyknos Philonome'ye inandı, Tenes'le kız kardeşini sandığa koyarak denizin akıntısına bıraktı. Sandık Leukophrys adasında kıyıya vurdu, Tenes karaya çıktı, adaya yerleşti, kendi adından kinaye buraya Tenedos dedi. Fakat Kyknos sonradan hakikati öğrenince flütçüyü taşıyarak öldürttü, eşini diri diri top-rağa gömdü.

[Akhilleus Tenes'i öldürür] 26 Yunanlılar Tenedos'a yaklaşırlarken Tenes onları gördü, taş atarak onları uzaklaştırmaya çalıştı ama Akhilleus kılıcıyla göğsünü keserek onu öldürdü ama Thetis Akhilleus'u Tenes'i öldürmemesi için uyarmıştı, çünkü Tenes'i öldürürse Apollon'un elinden ölürdü.²² **[Yılanın soktuğu Philoktetes Lemnos'ta yalnız bırakılır]** 27 Apollon'a kurban keserlerken sunaktan çıkan bir suyanı Philoktetes'i ısırdı; yara iyileşmeyip kötü kokmaya başladığında ordu kötü kokuya dayanamadı, Agamemnon'un emriyle Odysseus onu mülkiyetinde bulunan Herakles'in yayıyla beraber Lemnos adası kıyısına götürdü; burada yayıyla kuş avlayarak vahşi doğada yaşadı.²³

²² Karş. Plutarkhos, *Quaestiones Graecae*, 28. Thetis'in Akhilleus'u Tenes'i öldürmesin diye uyardığından Plutarkhos söz eder ve tanrıçanın Akhilleus'un hizmetlilerinden birini oğluna uyarıyı hatırlatmakla özel olarak görevlendirdiğini söyler. Fakat Akhilleus adaya koştığında Tenes'in kardeşine vuruldu, onunla sevişti; Tenes, baştan çıkarana karşı kardeşini savundu, kavgada Akhilleus onu öldürdü. Katil öldürdüğüünün kim olduğunu anladığında kendisini zamarunda uarması gereken köleyi öldürdü, Tenes'i daha sonra ona tapınmaya ayrılan kutsal alana gömdü. Hikâyenin bu versiyonu Apollodoros'un açıkça izinden gittiği hikâyeden açıkça farklıdır.

²³ Proklos'un kısa özetinden çıkarabildiğimize göre, Philoktetes'i Lemnos'ta terk etme hikâyesi *Kypria* epîğinde anlatılmaktadır. Bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 19. Proklos'a göre, Philoktetes'i suyanı ısırdığında Yunanlılar Tenedos'ta şölen yapıyorlardı. Apollodoros'un, Yunanlılar Apollon'a kurban keserlerken olayın meydana geldiği ifadesiyle bu ifade tutarsız değildir, zira Proklos'un söz ettiği şölen kur-

ban kesme olabilir. Hikâyenin Sophokles'in *Philoktetes*'inde izinden gittiği başka bir versiyonuna göre, kaza Philoktetes'in başına Tenedos'ta değil, küçük Khryse adasında geldi, burada bu adı taşıyan tanrıçaya tapılırdı ve Philoktetes'i ısırın yılan onun tapınağının koruyucusuydu. Bkz. Sophokles, *Philoktetes*, 263-270, 1326-1328. Daha sonraki yazarlar Khryse'yle Athena'yı özdeşleşmişler, Tzetzes gibi onlar da Philoktetes'in tanrıçanın sunağını temizleyip altına gömüldüğü toprağı boşaltırken ısırdığını söylemişlerdir. Bkz. Homeros, *İlyada*, ii. 722'nin geç dönem yorumcusu; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 911; Eustathios, Homeros'un *İlyada*, ii. 724'ü üzerine, s. 330. Fakat ne Sophokles ne de Khryse'nin adını taşıyan, suretinin de dahil olduğu tapınağı temsil eden vazo resminin kanıtı bu özdeşleştirmeyi destekler. Bkz. Jebb'in Sophokles, *Philoktetes* basımı, s. xxxviii. §21; A. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, iii. 1326, Şek. 1325. Khryse adası kuşkusuz "Lemnos yakınında ıssız bir adaydı", M.Ö. 1. yüzyıla kadar "çektığı acıların anısına bir Philoktetes sunağı, bir bronz yılan, bir yay ve şeritlerle bağlı bir zırh" vardı (Appianos, *Mithridat*. 77). 2. yüzyılda, Pausanias'ın zamanından önce ada denize gömülmüştü (Pausanias, viii. 33. 4). Başka bir hikâyeye göre, Philoktetes'in yılanla talihsiz karşılaşması yoldaşlarının onu bıraktıkları adada, Lemnos'ta meydana geldi. Bkz. Homeros'un (a.g.e.) ve Eustathios'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusu; Sophokles, *Philoktetes*, 270'in geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab*. 102. Philoktetes'in, Herakles'in okuyla yayını Oita dağında odun yığınınu tutuşturma hizmetinin ödülü olarak bu kahramandan aldığı genellikle öne sürülür. Bkz. Sophokles, *Philoktetes*, 801-803; Sicilyalı Diodoros, iv. 38. 4; Homeros, *İlyada*. ii. 124'ün geç dönem yorumcusu; Hyginus, *Fab*. 102; Ovidus, *Dönüşümler*, i. 229-234. Servius'un sürdürdüğü bir hikâyeye göre, Philoktetes'in acı veren yarasına yılan değil, hidranın zehrinin bulaştığı bu oklar yol açtı. Herakles'in odun yığını üzerindeyken arkadaşına küllerinin serpiştiği yeri açıklamama görevini resmen verdiği söylenir. Philoktetes ölmek üzere bulunan arkadaşının isteği uyacağına yemin ederek söz verdi ama sonra mezara ayağını basarak sırrı açığa vurdu. Bu nedenle, savaşa giderken zehirli oklardan birinin üzerine düşerek ihanet eden ayağından yaralandı. Bkz. Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 102'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 21, 132 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 59; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 165). Homeros, Yunanlıların Philoktetes'i Lemnos'ta bir başına bıraktıklarından, ölümcül suyılanının ısırdığının şiddetli acıya yol açtığından (*İlyada*, ii. 721-725) söz eder ama ıstırap çeken kişinin nerede nasıl ısırdığını söylemez. Sophokles Lemnos'un ıssız bir ada olduğunu anlatır (*Philoktetes*, 1 vd.). Terk edilen kahramanın, ıssız adasında on yıl tam anlamıyla yalnız yaşayan antik dönem Robinson Crusoe'sunun kaderi sevilen bir tragedya konusudur. Aiskhylos, Sophokles ve Euripides, hepsi de bu konuda *Philoktetes* adın-

[Odysseus ve Menelaos Helene'nin iade edilmesini ister] 28 Tenedos'tan denize açılarak Troia'ya geldiler, Odysseus'la Menelaos'u Helene'nin ve mallarının iadesini talep etmeye gönderdiler. Fakat Trioalılar bir meclis toplayarak Helene'yi iade etmeyi reddetmekle kalmadılar, elçileri de ölümle tehdit ettiler. [Yunanlılar Troia'da karaya çıkar, Troialılar kaçar. Protesilaos'un ölümü (Laodamia). Kyknos. Troialılar kuşatılır, 29-31] 29 Yine de Antenor onları kurtardı,²⁴ fakat barbarların küstahlığına çok öfkeleyen Yunanlılar silahlarına sarılarak onlara doğru yelken açtılar. Thetis Akhilleus'u gemiden ilk inen o olmasın diye uyardı, çünkü ilk inen ilk ölecekti. Düşman filosunun yaklaştığı haberini alan barbarlar silahlarıyla denize yürüdüler. 30 Yunanlılardan gemiden ilk inen Protesilaos oldu, az barbar öldürmedi ama Hektor'un elinden öldü.²⁵ Eşi Lao-

da oyunlar yazmıştır. Bkz. Dion Khrysostomos, *Söylevler*, lii; Sophokles, *Philoktetes*'e Jebb'in Giriş yazısı, s. xiii vd.; *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 79 vd., 613 vd.

²⁴ Odysseus'la Menelaos'un Helene'nin teslim edilmesi amacıyla Troia'da elçilik yapmaları için bkz. Homeros, *İlyada*, iii. 205 vd., xi. 138 vd.; Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 19; Bakkhylides, xiv. [xv]; Herodotos, ii. 118; I. Tzetzes, *Antehomerica*, 154 vd.; Homeros, *İlyada*, iii. 206'nın geç dönem yorumcusu. Proklos'un belirttiği gibi (a.g.e.), Kypria epiğinin yazarına göre, elçiler Protesilaos'un yenildiği (aş. bkz.) birinci savaştan önce gönderildi; Tzetzes'e göre, Yunan ordusu Aulis'te toplanmadan önce gönderildiler; Homeros'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusuna göre Tenedos'tan gittiler. Herodotos elçilerin ordu Troad'da karaya çıktıktan sonra gönderildiğini söyler. Sophokles elçiler konusunda *Helene'nin Teslim Edilmesi Talebi* adlı bir oyun yazmıştır. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 171 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i, s. 121 vd. Libanios bize hayali iki konuşma bırakmıştır, bu konuşmaları Yunan ordusu Troia surlarının görüş alanı içinde kamp kurarken, Yunan elçileri Menelaos'la Odysseus'un düşmanlıklar başlamadan önce Troia meclisine yaptıkları varsayılır. Bkz. Libanios, *Declamationes*, iii ve iv (C. v, s. 199 vd., ed. R. Foerster).

²⁵ Karş. Homeros, *İlyada*, ii. 698-702; Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 19; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 245; a.g.y., *Chiliades*, ii. 759 vd.; a.g.y., *Antehomerica*, 221 vd.; Eustathios, Homeros'un *İlyada*, ii. 701'i üzerine, s. 325 ve *Odysseia*, xi. 521'i üzerine, par. 1697;

damia onu ölümünden sonra da sevdi, kocasının bir suretini yaparak onunla vakit geçirdi. Tanrılar ona acımışlardı, Hermes Hades'ten onu geri getirdi. Onu görünce Laodamia Troia'dan döndüğünü düşündü, sevindi; fakat Protesilaos geri götürüldüğünde Laodamia kendini hançerle-
yerek öldürdü.²⁶

Pausanias, iv. 2. 5; Hyginus, *Fab.* 103; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, ii. 11. Apollodoros'un izinden gittiği yaygın geleneğe göre, Protesilaos Hektor'un elinde öldü; ama başkalarına göre onu Ainiyas, Akhates veya Euphorbos öldürdü. Bkz. Eustathios, *a.g.e.*; I. Tzetzes, *Antehomerica*, 230 vd. Yunanlıların aldıkları kehanete göre, gemiden ilk atlayan ilk ölecekti. Bkz. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 245; Hyginus, *Fab.* 113; Ovidus, *Heroid.* xiii. 93 vd. Pausanias (i. 34. 2), Protesilaos'un öldükten sonra Yunanlılardan büyük saygı görenlerin arasında bulunduğunu kaydeder. Troad'ın karşısında Thrake Khersonese'ye gömüldü, burada tanrı olarak tapıldı (Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 532). Yarımada Elaius veya Eleus'taki mezarının çevresi kutsal alanla çevriliydi, ona tapanlar elbiseler ve başka sunularla beraber çok sayıda altın, gümüş ve bronz gemi sunarak bağlılıklarını kanıtlarlardı; fakat Kserkses Yunanistan'ı işgal ettiğinde tahıl ekerek ve sığırları otlamaya salarak alanın kutsallığını bozan Persler bu hazineleri alıp götürdüler (Herodotos, ix. 116). Kutsal alanda yüksek karaağaçlar büyüdü, mezarı gölgeledi; Troia'da uzaklara bakan ağaçların yaprakları tazeliğini ve güzelliğini hâlâ korurken dar denizin karşısında, Protesilaos'un öldüğü yerde, Troia'ya bakan ağaçların yapraklarının tıpkı kahraman gibi erken sürdüğü ama çabuk döküldüğü söylenir. Bkz. Philostratos, *Heroica*, iii. 1. Başkaları, karaağaçların boyları çok uzadığında tepe dalların hemen kuruduğunu söylerler. Bkz. İzmirli Quintus, *Posthomerica*, vii. 408 vd.; Plinius, *Doğa Tarihi*, xvi. 238.

²⁶ Karş. *Kypria* epiğinin yazarına göre, Protesilaos'un eşinin adı Polydora'ydı, Meleagros kızıydı (Pausanias, iv. 2. 7). Apollodoros gibi daha sonraki yazarlar ona Laodamia derler. Trajik hikâye için bkz. Lukianos, *Dial. Mort.* xxiii (kadının adını belirtmez); Eustathios, Homeros'un *İlyada*, ii. 701'i üzerine, s. 325; Aristides'in geç dönem yorumcusu, C. iii. s. 671 vd., ed. Dindorf; I. Tzetzes, *Chiliades*, ii. 763; Propertius, i. 19. 7-10; Hyginus, *Fab.* 103, 104; Ovidus, *Heroid.* xiii.; Servius, Vergilius'un *Aineias*, vi. 447'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 51, 147 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 158; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 215). Hyginus'a göre (*Fab.* 103), Laodamia üç saatliğine bile olsa Protesilaos'un kendisine geri gönderilmesi için dua etmişti; duası yerine getirildi ama ondan ayrılmanın acısına dayanamadı, onun kollarında öldü (Servius, *a.g.e.*). Hikâyenin akılcı versiyonuna göre, Laodamia ölen kocasının balmumundan suretini yapmış, babası suretin yakılmasını

31 Protesilaos'un ölümü üzerine Akhilleus Myrmidonlarla beraber karaya çıktı, Kyknos'un başına taş atarak onu öldürdü.²⁷ Barbarlar onun öldüğünü görünce kente kaçtılar, Yunanlılar gemilerinden inerek ovayı cesetlerle doldurdular. Troialıları kıştırarak etraflarını sardılar; gemileri dizdiler. **[Akhilleus, Troilos'u öldürür, Lykaon'u ele geçirir, Mestor'u öldürdükten sonra Aineias'ın sürülerini korur]** 32 Barbarlar cesaret gösteremeyince Akhilleus Troilos'a pusu kurdu, Thymbra Apollon sunağında onu öldürdü,²⁸ geceleyin kente gelerek Lykaon'u esir aldı.²⁹ Da-

emredinceye kadar ona gizli gizli sarılmıştı, kendini suretle beraber ateşe attı ve onunla beraber telef oldu (Hyginus, *Fab.* 104). Ovidus'a göre, Laodamia efendisinin yokluğunda onun balmumu suretini yaptı, o yaşarken bile sureti sevip okşadı. Laodamia'nun acı hikâyesi Wordsworth'ün iyi bilinen (*Laodamia*) şiirinin teması olduğu gibi, Euripides'in bir tragedyasının da temasıydı (*Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 563 vd.).

²⁷ Karş. Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 19; Pindaros, *Olymp.* ii. 82 (147); Aristoteles, *Retorik*, ii. 22, par. 1396 b 16-18, ed. Bekker; İzmirli Quintus, *Posthomericus*, iv. 468 vd.; I. Tzetzes, *Antehomerica*, 257 vd.; Theokritos, xvi. 49'un geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, xii. 70-140; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, ii. 12. Kyknos'un yara almadığı söylenir (Aristoteles, *a.g.e.*): Bu nedenle, Akhilleus'un mızrağı da kılıcı da onun bedenini hiç etkilememiş, kahraman onu kendi miğferinin kayışlarıyla boğmak zorunda kalmıştı. Ovidus babası deniz tanrısı Poseidon'un ölen Kyknos'u yaşarken taşıdığı adla (Kyknos, κύκνος) kuğuya dönüştürdüğünü ekleyerek hikâyeyi anlatır.

²⁸ Karş. Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 20; Homeros, *İlyada*, xxiv. 257'nin geç dönem yorumcusu (burada *ὀχρεθῆναι*'in *λοχρηθῆναι* veya *λογχευθῆναι* okunması önerilmiştir); Eustathios, Homeros'un *İlyada*, xxiv. 251'i üzerine, s. 1348; Dion Khrysostomos, *Söylevler*, xi. C. i. s. 189, ed. L. Dindorf; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 307-313; Vergilius, *Aineias*, i. 474 vd.; Servius, Vergilius'un *Aineias*, i. 474'ü üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 66 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 210). Troilos'un genç olduğu anlatılır ama ölümüyle ilgili hikâyeler farklıdır. Eustathios'a göre, Akhilleus mızrağıyla öldürdüğünde çocuk Thymbra'da veya Thymbra Apollon kutsal alanında atlarını eğitiyordu. Tzetzes onun Hekabe'yle Apollon'un, ama sembolik olarak Priamos oğlu olduğunu, saldırgandan kaçarak Apollon tapınağına geldiğini, Akhilleus'un onu sunakta kestiğini söyler. Troilos yirmi yaşına kadar yaşasaydı Troia alınamazdı, tarzında bir kehanet

hası, başta gelen bazı savaşçıları yanına alarak ülkeyi yerle bir etti, Ainias'ın sürüsünü kaldırmak için İda'ya gitti. Fakat Ainias kaçtı, Akhilleus sığırtmaçları ve Priamos oğlu Mestor'u öldürdü, sürüyü yola çıkardı.³⁰ **[Akhilleus'un aldığı kentler]** 33 Lesbos,³¹ Phokaia, ardından Kolophon, Smyrna, Klazomenai, Kyme, sonra Aigialos, Tenos, Yüz Kentler denenleri, sonra da sırasıyla Adramytion'la Side'yi, Endion, Linaion ve Kolone'yi aldı. Hipoplakias Thebai'yi,³² Lyrnessos'u,³³ Antandros'u ve başka birçok kenti de aldı.

[Onuncu yılda Troialılar yabancılardan yardım alır (liste), 34-35] 34 Dokuz yıl geçtikten sonra Troialılara katılmak üzere müttefikler geldi:³⁴ Yakındaki kentlerden Ankhises oğlu Ainias, onunla beraber Dardanalıların liderleri Antenor ve Theanos'un oğulları Arkhelokhos ve Akamas; Thrakelilerden Eusoros oğlu Akamas; Kikonlardan Tiroizenos oğlu Euphemos; Paionialılardan Pyraikhmes; 35 Paphlagonialılardan Bilsates oğlu Pylaimenes; Zelia'dan

vardı (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı). Akhilleus'un çocuğu öldürme saiki bu olabilir. Giritli Diktys'e göre (*Bellum Trojanum*, iv. 9), Troilos esir alındı ve Akhilleus'un emriyle halkın önünde acımasızca öldürüldü. Yorulmak bilmeyen Sophokles her zamanki gibi bu konuda da bir tragedya yazmıştır. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii, s. 253 vd.

²⁹ Karş. Homeros, *İlyada*, xxi. 34 vd., xxiii. 746 vd. Akhilleus Lykaon'u babası Priamos'un bahçesinde sopa keserken ele geçirdi. Ele geçiren kişi tarafından Lemnos'ta esir olarak satıldıktan sonra fidye ödendi, Troia'ya geri döndü ama birkaç gün sonra savaşta Akhilleus'la karşılaşınca Akhilleus onu acımasızca öldürdü. Anlaşılan, hikâye *Kypria* epiğinde de anlatılmıştır. Bkz. Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 20.

³⁰ Karş. Homeros, *İlyada*, xx. 90 vd., 188 vd.; Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 20.

³¹ Karş. Homeros, *İlyada*, ix. 129; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, ii. 16.

³² Karş. Homeros, *İlyada*, ii. 691, vi. 397.

³³ Akhilleus Lyrnessos'u yağmalarken, kocasını öldürdükten sonra metresi Briseis'i ele geçirdi. Bkz. Homeros, *İlyada*, ii. 688 vd., xix. 60, 291 vd., xx. 92, 191 vd. Karş. Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, ii. 17.

³⁴ Troialılarla müttefiklerinin aşağıdaki listesini karş. Homeros, *İlyada*, ii. 816-877.

Lykaon oğlu Pandaros; Adrastia'dan Merops oğulları Ad-
rastos'la Amphios; Arisbe'den Hyrtakos oğlu Asios; Laris-
sa'dan Pelasgos³⁵ oğlu Hippothous; Mysia'dan Arsinous
oğulları Khromios'la³⁶ Ennomos; Alizonlulardan Mekis-
teus oğulları Odios'la Epistrophos; Phrygialılardan Are-
taon oğulları Phorkys'le Askanios; Maionialılardan
Talaimenes oğulları Mesthles'le Antiphos; Karialılardan
Nomion oğulları Nastes'le Amphimakhos; Lykialılardan
Zeus oğlu Sarpedon'la Hippolokhos oğlu Glaukos.

³⁵ Karş. Homeros, *İlyada*, ii. 842 vd., burada şair Hippothous'un Pelasg soyundan Lethos oğlu olduğunu söyler. Pasağı yanlış anlayan Apollodoros Pelasgıı sıfatını Pelasgos adına dönüştürmüştür.

³⁶ Homeros ona Khromis der (*İlyada*, ii. 858).

XIII. “İlyada”

IV. [Akhilleus’un gazabı. Menelaos’la Paris’in dövüşü]

1 Akhilleus dışarı çıkıp savaşa gitmedi, çünkü rahip Khryses kızı Briseis konusunda kızgındı.¹ Sonuçta barbarlar güven tazelediler, kentten çıkarak saldırdılar. Aleksandros, Menelaos’la teke tek savaştı; Aleksandros yenildiğinde Aphrodite onu kaçırdı.² Pandaros, Menelaos’u ok atıp vurarak ateşkesi bozdu.³

[Diomedes Aphrodite’yi yaralar ve savaşta Glaukos’la karşı karşıya gelir. Aias’la Hektor’un dövüşü] 2 Yiğitçe işler yapan Diomedes, Aphrodite Ainiyas’a yardıma geldiğinde tanrıçayı yaraladı;⁴ Glaukos’la karşılaşınca babalarının dostluğunu hatırladı, silahlarını değiş tokuş ettiler.⁵ Hektor en cesur olanı teke tek savaşa davet edince birçok kişi öne çıktı ama kura Aias’a düştü, yiğitçe işler yaptı; ama gece oluyordu, haberciler onları ayırdı.⁶

[Kovalanan Yunanlılar Akhilleus’a elçiler gönderir] 3 Yunanlılar dış limanı korumak için sur ve hendek yaptılar,⁷ ovada savaşıldı, Troialılar Yunanlıları surun içine kovaladılar.⁸ Fakat Yunanlılar Odysseus, Phoiniks ve Aias’ı Akhilleus’a elçi göndererek, savaşmasını istediler, Briseis’le beraber başka hediyeler de vadettiler.⁹ [Odysseus’la

¹ Karş. Homeros, *İlyada*, i, 1 vd. Apollodoros, Troia savaşı olaylarında bu noktadan itibaren Homeros’un izinden gider.

² Karş. Homeros, *İlyada*, iii. 15-382.

³ Karş. Homeros, *İlyada*, iv. 85 vd.

⁴ Karş. Homeros, *İlyada*, v. 1-417.

⁵ Karş. Homeros, *İlyada*, vi. 119-236.

⁶ Karş. Homeros, *İlyada*, vii. 66-312.

⁷ Karş. Homeros, *İlyada*, vii. 436-441.

⁸ Karş. Homeros, *İlyada*, viii. 53-565.

⁹ Odysseus, Phoiniks ve Aias’ın Akhilleus’a elçi gitmeleri *İlyada*’nın dokuzuncu kitabının konusudur. Libanios Odysseus’un konuşmasına

Diomedes Dolon'u öldürür] 4 Gece olunca Odysseus'la Diomedes'i casus olarak gönderdiler; bunlar Eumelos oğlu Dolon'la (Troialıların müttefiki olarak bir gün önce gelen ve savaşa henüz katılmayarak çadırını Troia kuvvetlerinden ve Hektor'dan biraz uzağa kuran) Thrakeli Rhesos'u öldürdüler; onun etrafında uyuyan on iki kişiyi de katlettiler, atları gemilere sürdüler.¹⁰ **[Hektor gemilere saldırır]** 5 Fakat gündüz çetin bir savaş yapıldı; Agamemnon, Diomedes, Odysseus, Eurypylos ve Makhaon yaralandı, Yunanlılar püskürtüldü,¹¹ Hektor suru yarıp içeri girdi.¹² geri çekilen Aias gemileri ateşe verdi.¹³

[Patroklos'un ölümü] 6 Fakat Akhilleus Protesilaos'un gemisinin yandığını görünce kendi silahlarını ve atlarını verdiği Patroklos'la Myrmidonları gönderdi. Troialılar onu görünce Akhilleus sandılar, kaçmaya başladılar. Patroklos onları surun içinde kovaladı, aralarında Zeus oğlu Sarpedon'un da bulunduğu birçoğunu öldürdü, ardından onu Euphorbos yaraladı, ve sonunda Hektor öldürdü.¹⁴ **[Akhilleus Thetis'in silahlarını alır, Troialıları kovalar, ve Hektor'u öldürür. Patroklos'un gömülmesi, Priamos Hektor'un cesedini fidye karşılığında alır, 7-8]** 7 Cesetler için şiddetli bir savaş yapıldı, Aias cesetleri yiğitlik göstererek güçlükle kurtardı.¹⁵ Akhilleus öfkesini bir kenara bırakıp Briseis'i geri aldı. Hephaistos'tan bir zırh takımı getirildiğinde onu giyip¹⁶ savaşa gitti, Troialıları kalabalık halinde Skamandros'a kadar kovaladı, aralarında Aksios ırmağı

hayali bir cevap yazmıştır (*Declam.* vi., C. v. s. 303-360, ed. R. Foerster).

¹⁰ Bu olaylar *İlyada*'nın onuncu kitabında anlatılır. Kurgusu *İlyada*'daki çarpışmadan yola çıkan ve günümüze gelen tek Yunan draması Euripides'in *Rhesos* tragedyasının konusu bunlardan oluşur.

¹¹ Bu olaylar *İlyada*'nın on birinci kitabında anlatılır.

¹² Karş. Homeros, *İlyada*, xii. 436 vd.

¹³ Karş. Homeros, *İlyada*, xv. 716 vd.

¹⁴ Bu olaylar *İlyada*'nın on altıncı kitabında anlatılır.

¹⁵ Bu olaylar *İlyada*'nın on yedinci kitabında anlatılır.

¹⁶ Bu olaylar *İlyada*'nın on sekizinci ve on dokuzuncu kitaplarında anlatılır.

oğlu Pelegon oğlu Asteropaios'un da bulunduğu çoğunu öldürdü; ırnak öfkeyle ona saldırdı. 8 Fakat Hephaistos ırnağın sularını güçlü bir alevle kovaladıktan sonra kuruttu.¹⁷ Akhilleus teke tek savaşta Hektor'u öldürdü, ayak bileklerinden arabasına bağlayıp gemilere kadar sürükledi.¹⁸ Patroklos'u gömdükten sonra onuruna oyunlar düzenledi, araba yarışında Diomedes, boksta Epeus, güreşte Aias'la Odysseus galip geldi.¹⁹ Oyunlardan sonra Priamos Akhilleus'a gelerek Hektor'un cesedi için kefareti ödeyip onu gömdü.²⁰

¹⁷ Bu olaylar *İlyada*'nın yirminci ve yirmi birinci kitaplarında anlatılır. Akhilleus'un Asteropaios'u öldürmesi konusunda bkz. *İlyada*, xxi. 139-204. Akhilleus'un Skamandros ırnağıyla çarpışması ve ateş tanrısı Hephaistos'un ırnağın sularını kurutması için bkz. *İlyada*, xxi. 211-382. Bütün pasajda Yunanlıların ırmaklara insan şekli, insan sesi ve insan tutkuları izafe ederek kişileşmiş varlıklar halinde onları kavrayışının çarpıcı bir örneği verilir. Bu arada (dize 130-132), ırnağa boğa ve at kurban edildiğini, atların suya canlı canlı atıldığını öğreniyoruz.

¹⁸ Akhilleus'la Hektor'un çarpışması ve Hektor'un ölümü *İlyada*'nın yirmi ikinci kitabının konusudur.

¹⁹ Patroklos'un gömülmesi ve onuruna düzenlenen cenaze oyunları *İlyada*'nın yirmi üçüncü kitabında anlatılır.

²⁰ Bu olaylar *İlyada*'nın yirmi dördüncü kitabında anlatılır.

XIV. Posthomerika

V. [Akhilleus Penthesilia'yı öldürür. Thersites (Hippolyte'nin ölümü), 1-2] 1 Otrere'yle Ares kızı Penthesilia kaza eseri Hippolyte'yi öldürdü, Priamos onu arındırdı. Savaşta aralarında Makhaon'un da bulunduğu birçok kişiyi öldürdü, sonra da onu Akhilleus öldürdü, Akhilleus ölümünden sonra Amazon'a âşık oldu ve onunla alay eden Thersites'i öldürdü.¹

2 Hippolyte Hippolytos'un annesiydi; ona Glauke ve Melanippe de denir. Phaidra'nın düğünü kutlanırken Hippolyte silahlanarak Amazonlarıyla beraber gelince Theseus'un konuklarının onu öldürdükleri söylenir. Onu

¹ Proklos'un derlediği şiirin özetinden öğrendiğimize göre, bu olayları Arktinos *Aithiopsis* adlı eserinde anlatır. Bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 33. Karş. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 33. Karş. Sicilyalı Diodoros, ii. 46. 5; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, i, 18 vd.; 538 vd.; I. Tzetzes, *Posthomerica*, 6 vd., 100 vd., 136 vd.; a.g.y., *Schol. on Lycophron*, 999; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, iv. 2 vd. İzmirli Quintus Penthesilia'nın Troia'ya gelme nedenini Apollodoros'tan daha iyi açıklar (*Posthomerica*, i. 18 vd.). Avda geyiği hedef alan Penthesilia mızrağıyla kaza eseri kardeşi Hippolyte'yi öldürdü, ölen kadının oç alma tanrıçaları ona musallat olunca suçundan arındırılmak için Troia'ya geldi. Sicilyalı Diodoros aynı hikâyeyi daha kısa anlatır. Tzetzes'e göre (*Schol. on Lycophron*, 999) Thersites iğrenç suçlamaları kadar, güzel Amazon'un gözlerini de çıkararak Akhilleus'u gazaba getirdi. *Aithiopsis*'te değersiz köylüyü öldürdükten sonra Akhilleus'un Lesbos'a gittiği, Apollon, Artemis ve Latona'ya kurban kestikten sonra Odysseus'un cinayet suçundan onu arındırdığı anlatılır. Bkz. Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, s. 33. Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 997) Penthesilia'nın annesinin adının Otrere (Otrera) olduğunu söyler, Hyginus (*Fab.* 112) Apollodoros'la hemfikirdir. Genellikle Makhaon'u Apollodoros'un dediği gibi Penthesilia'nın değil, Eurypylos'un öldürdüğü söylenir. Bkz. Pausanias, iii. 26. 9; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, vi. 390 vd.; I. Tzetzes, *Posthomerica*, 520 vd.; Hyginus, *Fab.* 113. Pausanias'tan (a.g.e.), Leskhes'in *Küçük İlyada*'sında katilin Penthesilia değil, Eurypylos olduğunu öğreniyoruz.

ister müttefiki Penthesilia istemedi öldürsün, ister Theseus öldürmüş olsun, ister Amazonların tehdit eden tutumunu gören Theseus'un adamları telaşla kapıları kapayarak onu engelleyip öldürmüş olsun; o, nihayetinde bir savaş çıkmış ve öyle ölmüştür.²

[Akhilleus Memnon'u öldürür ama Apollon'la Paris de onu vurur] 3 Tithonos'la Şafak'ın oğlu Memnon Yunanlılara karşı büyük bir Etiyopya ordusuyla geldi, Antilokhos dahil Yunanlıların çoğunu öldürdü, sonra da onu Akhilleus öldürdü.³ Akhilleus Troialıları kovalarken Aleksandros'la Apollon onu Skaia Kapısı'nda ayak bileğinden vurdular. **[Aias'la Odysseus onun cesedini ve silahlarını kurtarır]** 4 Cesetler için savaşıldı, Aias Glaukos'u öldürdü, gemiye taşısınlar diye silahlarını verdi, Odysseus saldıranlarla savaşırken Aias düşmanların arasında kargı yağmuru altında cesetleri taşıdı.⁴ **[Akhilleus'un gömülmesi]** 5 Ak-

² Yk. bkz. *Epitome*, i. 17. Bu iki pasaj pratikte birbirinin tekrarıdır. Birincisi Apollodoros'un Sabbaiticus *epitomesinde*, ikincisi Vatikan *epitomesinde* yer alır. *Epitome*'nin bir yazarı olayı Theseus tarihinde, diğeri Troia tarihinde anlatmayı tercih etmiştir.

³ Proklos'un özetinden öğrendiğimize göre, bu olayları Arktinos *Aithiopsis*'te anlatır. Bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 33. Karş. İzmirli Quintus, *Posthomeric*, ii. 100 vd., 235 vd., 452 vd.; I. Tzetzes, *Posthomeric*, 234 vd.; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, iv. 6. Memnon'la Akhilleus arasındaki mücadele, Apollon'un Amyklai'daki tahtında ve Olympia'da Kypselos sandığında tasvir edilir (Pausanias, iii. 18. 12, v. 19. 1). Olympia'da Hippodamion'un yanına dikilen bir grup heykelin de konusudur (Pausanias, v. 22. 2). Grubu destekleyen kaidenin bazı parçaları bulunmuştur: Birinde, arkaik harflerle yazılmış MEMNON adı vardır. Bkz. *Die Inschriften von Olympia*, S. 662; benim Pausanias, C. iii., s. 629 vd.'na yorumum. Aiskhylos bu konuda *Psykhostasia* adlı bir tragedya yazmıştır, Zeus'un rakip kahramanların ruhlarını terazide tarttığını anlatır. Bkz. Plutarkhos, *De audiendis poetis*, 2; Homeros, *İlyada*, viii. 70'in geç dönem yorumcusu, *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 88 vd. Sophokles'in *Etiyopyyalılar* adlı oyunu muhtemelen aynı temayı ele alıyordu. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 22 vd. Homeros (*Odysseia*, iv. 187 vd.) Memnon'un Antilokhos'u öldürdüğünden söz eder.

⁴ Arktinos *Aithiopsis*'te Akhilleus'un ölümünü aynı şekilde anlatır. Bkz.

Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 38 vd. Karş. İzmirli Quintus, *Posthomerica*, iii. 26-387; Hyginus, *Fab.* 107. Bu yazarların hepsi, Apollodoros'un anlattığı Akhilleus'un ölümcül yarayı topuğundan aldığı konusunda hemfikirdir. Hikâyeye göre, Akhilleus doğduğunda annesi Thetis onu Styks'in sularına daldırarak yaralanmaz hale getirmek istedi; ama annesinin tuttuğu topuğu suyla ıslanmadı ve yaralanabilir durumda kaldı. Bkz. Servius, Vergilius'un *Aineias*, vi. 57'si üzerine; Lactantius Placidus, *Akhill.* i. 134; a.g.y., *Narrat. fabul.* xii. 6; Fulgentius, *Mytholog.* iii. 7. Akhilleus'un ölümünün faili konusunda gelenek farklıdır. Arktinos ve Apollodoros gibi bazı yazarlar kahramanı Apollon'la Paris'in birlikte öldürdüğünü söylerler. Homeros'ta (*İlyada*, xxii. 359 vd.) ölmek üzereyken Hektor, Akhilleus'u Skaia Kapısı'nda Paris'le Apollon'un öldüreceği kehanetinde bulunur; Homeros aynı kehaneti daha esrarengiz bir şekilde konuşan at Ksanthos'un ağzından aktarır, Balam'ın eşiği gibi o da yoluna çıkan tehlike konusunda efendisini uyarır (*İlyada*, xix vd.). Vergilius'la Ovidus'a göre, ölümcül oku Paris'in eli atar ama Apollon'un eli onu tam hedefine yönlendirir. Bkz. Vergilius, *Aineias*, vi. 56-58; Ovidus, *Dönüşümler*, xii. 697-609. Hyginus'a göre, oku Akhilleus'un ölümlü topuğuna Paris kılığına girmiş Apollon oturtur (*Fab.* 107). Fakat Homeros bir pasajda (*İlyada* xxi. 277 vd.) Akhilleus'un ölümünün yalnızca Apollon'un oklarının işi olduğundan söz eder; İzmirli Quintus (iii. 60 vd.), Aiskhylos ve Horatius bu versiyonun izinden giderler. Bkz. Platon, *Devlet*, ii. 21, par. 383 A B; Sophokles, *Philoctetes*, 334 vd.; Horatius, *Odes*, iv. 6. 1 vd. Diğer yazarlar tam tersine Akhilleus'u tek başına Paris'in öldürdüğünden söz ederler. Bkz. Euripides, *Andromakhe*, 655; a.g.y., *Hekabe*, 387 vd.; Plutarkhos, *Quaest. Conviv.* ix. 13. 21; 4. Hikâyenin çok farklı bir versiyonu Akhilleus'un ölümünü Priamos kızı Polyksena'ya beslediği tutkuyla ilişkilendirir. Priamos'un, Troia'da kuşatmanın kaldırılması koşuluyla Akhilleus'a kızıyla evlenmesini teklif ettiği söylenir. Bu amaçla yürütülen müzakerelerde Akhilleus Thymbra Apollon tapınağına tek başına ve silahsız gitmiş, orada haince katledilmiş, Diphobos dostça kucaklıyormuş gibi onu göğsüne bastırmış, Paris de kılıcını saplamıştır. Bkz. I. Tzetzes, *Posthomerica*, 385-423; Philostratos, *Heroica*, xx. 16 vd.; Hyginus, *Fab.* 110; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, iv. 10 vd.; Servius, Vergilius'un *Aineias*, vi. 57'si üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Akhill.* i. 134'ü üzerine; Dares Phrygios, *De excidio Trojae*, 34; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 13, 143 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 36; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 205). Bu yazarlardan İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı Akhilleus'un, Hektor'un kardeşi Polyksena'yı ilk defa, Hektor'un cesedine karşılık fidye olarak bileziklerini ve küpelerini aşağı attığı kulede dururken gördüğünü, Akhilleus evlilik ve barış antlaşmasını yapmak için Thymbra Apollon tapınağına geldiğinde Paris'in tanrının suretinin

hilleus'un ölümü orduyu umutsuzluğa düşürdü, Patroklos'la beraber onu da Beyaz Ada'ya gömdüler, ikisinin kemiklerini karıştırdılar.⁵ Akhilleus'un öldükten sonra

arkasına saklandığını, şüphe duymayan kahramanı okla vurduğunu anlatır. Servius'un (a.g.e.) ve Lactantius Placidus'un (a.g.e.) daha kısa anlatımlarında izinden gittikleri ölüm hikâyesi anlaşılan budur. Karş. Nonnos, Westermann'ın *Mythographi Graeci, Appendix Narrationum* eseri içinde, s. 382, S. 62.

⁵ Arktinos'un *Aithiopsis*'ine göre, Akhilleus'un cesedi katafalkta yatarken annesi Thetis Musalarla ve Akhilleus'un kız kardeşleriyle birlikte geldi, ölen oğlunun yasını tuttu; sonra odun yığınının üzerinden alarak Beyaz Ada'ya götürdü; fakat Yunanlılar bir höyük mezar yaparak ölen kahramanın onuruna oyunlar düzenlediler. Bkz. Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 34. Karş. Homeros, *Odyseia*, xxiv. 43-92; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, iii. 525-787 (cesedin hazırlanması, Thetis'in ağıtı, Nereidler, Musalar, cesedin yakılması); I. Tzetzes, *Posthomerica*, 431-467; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, iv. 13 ve 15. Homeros, Akhilleus'un cesedi odun yığınının üzerinde yakıldıktan sonra kemiklerinin arkadaşı Patroklos'un kemikleriyle beraber, Thetis'in Dionysos'tan aldığı, Hephaistos'un yaptığı altın kül saklama kabına konduğunu anlatır. Tzetzes'le Giritli Diktys'e göre, kül saklama kabı Sigeon Burnu'na gömüldü. İzmirli Quintus'ta (iii. 766-780) Poseidon'un, Akhilleus'un ölmediğinin güvencesini vererek Thetis'in üzüntüsünü yatıştırdığını, zira göçen kahramana Eukinos Denizi'nde (Karadeniz) bir ada vereceğini, kahramanın burada sonsuza kadar tanrı olacağını, çevre kabilelerin ona kurban keserek tapacaklarını okuyoruz. Vadedilen toprak Apollodoros'un söz ettiği Beyaz Ada'ydı. Istros'un ağzında ormanlık bir ada olduğu anlatılır. Burada Akhilleus'un suretiyle birlikte bir tapınağı vardı; kahramanın burada eşi Helene, arkadaşları Patroklos ve Antilokhos'la beraber ölümsüz yaşadığını söyleniyordu. Burada Homeros'un dizelerini okuyordu, adanın yakınlarında seyreden gemiciler rüzgârın suyun karşısından anlaşılır şekilde getirdiği şarkıyı duyabiliyorlardı; kıyıya uğrandığında veya açığa demir atıldığında atların ayak sesleri, savaşçıların bağırışları silahların vuruşma sesleri duyuluyordu. Bkz. Pausanias, iii. 19. 11-13; Philostratos, *Heroica*, xx. 32-40. Akhilleus'un ölümlü kalıntıları Troad'a gömülüp yalnızca ölümsüz ruhu Beyaz Ada'da yaşarken, Apollodoros'un, Yunanlıların onu Beyaz Ada'da toprağa verdikleri ifadesine, ondan veya büyük ihtimalle sadeleştiren veya kopya çeken kişiden kaynaklanan bir hata diye bakılmalıdır. Belki Apollodoros eserinin özgün halinde, Thetis'in, Akhilleus'un cesedini odun yığınının üzerinden alarak Beyaz Ada'ya getirdiğini anlatan Arktinos'un izinden gitmişti.

Makaron adalarında Medeia ile evlendiği söylenir.⁶ Onun onuruna oyunlar düzenlediler, Eumelos araba yarışında, Diomedes koşuda, Aias disk karşılaşmasında, Teukros okçulukta kazandı.⁷ **[Akhilleus'un silahları için Aias'la Odysseus'un rekabeti. Aias'ın ölümü ve gömülmesi, 6-7]** 6 Silahları da en cesurun ödülü olarak teklif edildi, Aias'la Odysseus yarışmacı olarak öne çıktılar. Troialılar veya başkalarına göre müttefikler hakem oldular, Odysseus tercih edildi. Perişan haldeki Aias orduya bir gece saldırısı planladı. Athena onu çıldırttı, kılıcı elinde sığır sürüsüne daldı, cinnet geçirerek sığırtaçlarla beraber sığırları öldürerek Akhaialılara götürdü. 7 Fakat sonradan akli başına gelince kendini de öldürdü.⁸ Agamemnon cesedinin ya-

⁶ Karş. Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 810 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 174. Rodoslu Apollonios'un geç dönem yorumcusuna göre (*Argos.* iv. 815), Akhilleus'un Elysion ovasında Medeia'yla evlendiğini ilk defa Ibykos teyit etmiş, sonradan Simonides aynı hikâyeyi tekrar etmiştir. Homeros hikâyeyi bilmez, Akhilleus'un ruhunun kaderinden şikâyet ettiğini ve Asphodel çayırı boyunca uzun adımlarla yürüdüğünü anlatır (*Odysseia*, xi. 471-540).

⁷ İzmirli Quintus, *Posthomerica*, iv. 88-595'te Akhilleus'un onuruna düzenlenen cenaze oyunlarını uzun uzadıya geleneksel tarzda anlatır. Teukros'la Aias'ın, okçuluk ve disk atma yarışlarında galip geldiğini anlatırken Apollodoros'la hemfikirdir (*Posthomerica*, iv. 405 vd., 436 vd.); araba yarışını Eumolos'un kazandığını anlatır (iv. 500 vd.) ama metindeki boşlukta yarışın sonu kayıptır.

⁸ Leskhes, *Küçük İlyada*'da bu olayları anlatır. Bkz. Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 36; karş. Aristoteles, *Poetika*, 23, par. 1459 b 4 vd. Aias'la Odysseus'un Akhilleus'un silahları için yarışmasını Arktinos *Aithiopsis*'inde de anlatır. Bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 34. Homeros da bu hikâyeyi bilir (*Odysseia*, xi. 542 vd.), Troialılarla Pallas Athena'nın hakemlik yaptığını ve silahları ödül olarak Odysseus'a verdiğini anlatır. Homeros'un bu pasajının (dize 547) geç dönem yorumcusu, iki yarışmacı arasında karar verme gibi hatırı kırıcı bir görevi üstlenmek istemeyen Agamemnon'un tartışmanın kararını Troialı esirlere bıraktığını, bu iki kahramandan hangisinin Troialılara en çok zarar verdiğini sorduğunu belirtir. Esirler en çok zararı Odysseus'un verdiğine karar verirler, böylece silahlar ödül olarak ona verilir. *Küçük İlyada*'nın yazarının benimsediği başka bir hikâye göre, Nestor'un tavsiyesi üzerine Yunanlılar iki rakibin liyakatlerini tartışan Troialılara

kılmasını yasakladı; İlion'da ölenlerin arasında yalnızca o, tabutla gömüldü.⁹ Mezarı Rhoition'dadır.

kulak misafiri olsunlar diye Troia surlarına casuslar gönderdiler. İki kızın soruyu tartıştığını duydular, Odysseus'u tercih eden birinin daha iyi akıl yürüttüğünü düşünerek ona göre karar verdiler. Aristophanes, *Atlılar*, 1056'nın geç dönem yorumcusu. Pindaros'a göre (*Nem.* viii. 26 (45) vd.), Yunanlılar gizli oylarla Odysseus'tan yana karar verdiler. Aiskhylos, *Silahlarla İlgili Karar* adlı kayıp oyununda bu konuyu işlemiştir. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 57 vd. Silah ödülünü alamadığı için uğradığı hayal kırıklığı sonucunda Aias'ın delirmesi ve intihar etmesi, Sophokles'in günümüze gelen *Aias* tragedyasının temasıdır. Silahlar için yarışma konusunda ayrıca bkz. İzmirli Quintus, *Posthomericæ*, v. 121 vd.; I. Tzetzes, *Posthomericæ*, 481 vd.; Zenobius, *Cent.* i. 43; Hyginus, *Fab.* 107; Ovidus, *Dönüşümler*, xii. 620-628, xii. 1-398. İzmirli Quintus'la Tzetzes tartışmanın hakemlerinin Troialı esirler olduğunu anlatır, Ovidus ise hakemlik yapan ve Odysseus'tan yana karar veren Yunan liderlerinden söz eder. Zenobius'a göre (*a.g.e.*), cinnet geçiren Aias, Agamemnon'la Menelaos'u kırbaçladığını sanarak iki koçu kırbaçlamıştır. Bu hikâye Sophokles'in (*Aias*, 97-110, 237-244) anlattığı Aias'ın cinnet geçirmesine dayanır.

⁹ *Küçük İlyada*'nın yazarı aynı şekilde Aias'ın cesedinin gömülmediğini, "kralın gazabı yüzünden" tabuta koyulduğunu söyler. Bkz. Eustathios, Homeros'un *İlyada*, ii. 557'si üzerine, s. 285. Philostratos kâhin Kalkhas'ın talimatıyla cesedin toprağa yatırıldığını, "çünkü intihar edenlerin ateşte yakılmasının meşru olmadığını" anlatır (*Heroica*, xiii. 7). Cesedi mutlak şekilde yakmama geleneğinin nedeni muhtemelen buydu. Zira intihar edenlerin hayaleti genellikle korkunç görünür; bu nedenle, ruhlarını kötülük yapamayacak kadar güçsüz bırakmak için cesetlerini bertaraf etmek üzere olağandışı yollar benimsenir. Örneğin ölümlerini genellikle toprağa gömen Orta Afrika'nın Baganda kabilesi intihar edenlerin cesetlerini hayaletleri tahrip etmek için boş araziye veya kavşaklara gömerler; zira intihar edenin hayaleti tahrip edilmezse başkalarını onu örnek almaya kışkırtacağına inanırlar. İlave tedbir olarak, intihar edenin cesedinin gömüldüğü yerden geçen herkes "hayalet tahrip olmadıysa kendisini yakalamasını önlemek için" buraya biraz ot veya birkaç dal parçası atıyordu. Aynı nedenle, bir insan kendini ağaca asarak kendini öldürürse ağaç köklerinden sökölür, cesetle beraber yakılırdı; kendini bir evde öldürürse ev yıkılır ve malzemeler ateşte yakılırdı: zira "insanlar aynı suçu işlemeye kışkırtılmasınlar diye, intihar edilen evde yaşamaktan korkarlardı". Bkz. *The Baganda* (Londra, 1911), s. 20 vd., 289. Orta Afrika'da komşu Banyoro ulusu için de benzer görenekler geçerliydi. "Bir kimsenin kendini astığı ağacı yok etmek, bir kimsenin intihar ettiği evi yakmak gerektiği söylenir, yoksa bunlar genelde insanlar için tehlike

[Kalkhas'ın kehaneti uyarınca Odysseus'la Diomedes Paris'i vuran Philoktetes'i yakalar] 8 Savaş zaten on yıldır devam ediyordu, Yunanlılar umutsuzluğa kapıldıklarında Kalkhas kendi saflarında savaşılan Herakles yayına ve oklarına sahip olmazlarsa Troia'yı alamayacakları kehanetinde bulundu. Bunu duyan Odysseus Diomedes'le beraber Lemnos'a, Philoktetes'e gitti, yayı ve okları kurnazlıkla aldı ve onu Troia'ya gitmesi için ikna etti. Philoktetes,

oluşturabilir ve intihara teşebbüs etmeleri için onları etkiler." Bkz. J. Roscoe, *The Northern Bantu* (Cambridge, 1915), s. 24 vd. (yine de burada cesedin yakıldığından açıkça söz edilmez). Benzer şekilde, Batı Afrika'da Togolandlı Hos kabilesi, intihar eden kimsenin hayaletinden çok korkar. Kendini asan birinin hayaletinin cesedini ilk gören kişiye eziyet edeceğine inanılır. Bu nedenle, böyle birinin akrabaları cesede yaklaştıklarında büyümlü kurdeleler takıp yüzlerini büyümlü pudraya bulayarak hayaletten korunurlar. Adamın kendini astığı ağaç ve ölümcül kemendi bağladığı dal kesilir. Ceset bu dala bağlanır, "kanlı insanların" yani şiddet kullanarak ölen insanların gömüldükleri yere kadar ormanlarda, taşların üzerinde, dikenli çalılarda acımasızca sürüklenir. Büyük aceleyle sığ bir mezar kazıp cesedi içine atarlar. Bunu yaptıktan sonra eve koşarlar; zira yeterince çabuk geri çekilmezlerse "kanlı insanların" hayaletlerinin taş atacağını bu taşlardan birinin isabet ettiği kimsenin ölmesi gerektiğini söylerler. Böyle insanların evleri yıkılıp yakılır. İntiharın toprağı kirlettiğı ve yağmur yağmasını engellediğine inanılır. Bu nedenle, birinin kendini öldürdüğü bölge Yer-tanrıya sunulan kurbanla arındırılmalıdır. Bkz. J. Spieth, *Die Ewe Stämme* (Berlin, 1906), s. 272, 274, 276 vd., 756, 758. İntihar edenlerin cesetlerine uygulanan özel işlem için bkz. R. Lasch, "Die Behandlung der Leiche des Selbstmörders", *Globus*, lxxvi. (Brunswick, 1899, s. 63-66). Sophokles'in *Aias*'ında Aias'ın cesedine gömme törenleri yapmak önceleri reddedilir ama sonra kabul edilir; bu törenler anlatılmasa bile cesedin odun yığını üzerinde yakılmasının bunlara dahil olduğunu tahmin edebiliriz. Aias'a kahraman diye tapan ve bedeninden geriye kalanların her zaman bir cenazeye verilen onurlardan yoksun bırakıldığını düşününce çok geçirmiş olabilecek Atinalıların dinsel duygularına saygı gösteren Sophokles her zamanki geleneğin bu farklılığını ortaya koymuş olabilir. Bkz. Jebb'in *Aias* basımına yazdığı Giriş (Cambridge, 1896), s. xxix vd. Atina'da Aias'a tapılması konusunda bkz. Pausanias, i. 35. 3; *Corpus Inscriptionum Atticarum*, ii. S. 467-471; Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*³, S. 717, C. ii. s. 370. Bu yazıtlardan, Atinalı gençlerin her yıl Salamis'e giderek burada Aias'a kurban kestiklerini öğreniyoruz.

Troia'ya gitti, Podalirios onu iyileştirdikten sonra Aleksandros'u vurdu.¹⁰ **[Helene'yle evlenmek için Diphobos'la Helenos'un kavgası. Kalkhas'ın tavsiyesiyle Odysseus İda dağında Helenos'u yakalar, Helenos Yunanlılara Troia'nın düşeceği kehanetinde bulunur, 9-10]** 9 Aleksandros'un ölümünden sonra Helenos'la Diphobos, hangisinin Helene'yle evleneceği konusunda kavgaya etti; Diphobos tercih edildiğinde Helenos Troia'yı terk etti, İda'ya yerleşti.¹¹ Fakat Khalkas kenti koruyacak kehanetle-

¹⁰ İzmirli Quintus birçok şiirsel süsleme katsa da bu olayları *Posthomerica*, ix. 325-479'da (Philoktetes'in Lemnos'tan getirilmesi, Podalirios'un onu iyileştirmesi) ve x. 206 vd.'da (Paris'in Philoktetes'in oklarıyla ölümcül yaralanması) birebir aynı tarzda anlatır. Leskhos *Küçük İlyada*'da hikâyeyi biraz farklı anlatır. Ona göre, Philoktetes yardım etmeden Troia'nın alınamayacağı kehanetinde Kalkhas değil, Odysseus'un yakaladığı Troialı kâhin Helenos bulunmuştur; Diomedes tek başına Philoktetes'i Lemnos'tan getirmiş, onu Podalirios değil, Makhaon iyileştirmiştir. Tzetzes'in hikâyesi (*Posthomerica*, 571-595), Helenos'un kehaneti ve Makhaon'un tedavisi konusunda Leskhos'un hikâyesiyle aynıdır. Sophokles de kehaneti Troialı kâhin Helenos'un ağzından aktararak (*Philoktetes*, 604-613) *Küçük İlyada*'nın izinden gider. Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 811. Euripides'le Sophokles bu konudaki oyunlarında (yk. bkz. *Epitome*, iii. 27'ye not) yaralı Philoktetes'i Lemnos'tan Troia'ya getirmek için Yunanlıların gönderdiği temsilciler konusunda ayrışır. Apollodoros, İzmirli Quintus, Hyginus'un (*Fab.* 103) hemfikir olduğu Euripides'e göre, temsilciler Odysseus'la Diomedes; Sophokles'e göre, Odysseus'la Akhil-leus oğlu Neoptolemos'tu. Bkz. Dion Khrysostomos, *Söylevler*, lii. C. ii. s. 161, ed. L. Dindorf; Jebb'in Sophokles'in *Philoktetes* basımına yazdığı Giriş (Cambridge, 1898), s. xv. vd.; *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 613 vd. Yine de Sophokles bu habercilik işinde Odysseus'un yol arkadaşının Diomedes yerine Neoptolemos olduğunu anlatarak mutlak hikâyenin dışına çıkar gibi görünse de diğer versiyonu da satıcının ağzından aktararak (*Philoktetes*, 570-597) dolaylı yoldan kabul eder. Atina akropolisinin girişinde bir resimde Odysseus veya Diomedes (hangisi olduğu belli değildir) Philoktetes'in yayını taşıırken tasvir edilmiştir. Bkz. Pausanias, i. 22. 6 ve benim yorumum (C. ii. s. 263 vd.). Philoktetes'le Paris'in çarpışmasını John Malalas (*Chronogr.* v. s. 110 vd., ed. L. Dindorf) anlatır.

¹¹ Karş. Konon, *Narrat.* 34; Servius, Vergilius'un *Aineias*, ii. 166'sı üzerine. Paris'in ölümünden sonra Helene'nin Diphobos'la evlendiği *Küçük İlyada*'da anlatılır. Bkz. Proklos, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kin-

ri Helenos'un bildiğini söyleyince Odysseus pusuya yatıp onu bekledi, yakalayarak kampa getirdi; 10 Helenos İlion'un alınabileceğini anlatmak zorunda kaldı,¹² yani ilkin Pelops'un kemikleri onlara getirilirse; sonra Neoptolemos onların safında savaşırsa; üçüncüsü gökten düşen Palladion¹³ Troia'dan çalınırsa, zira Palladion surların içindeyken kent alınamazdı.

[Helenos'un tavsiyesiyle Yunanlılar Pelops'un kemiklerini, Odysseus'la Phoiniks de Neoptolemos'u Skyros'tan getirir. Neoptolemos, Telephos oğlu Eurypylos'u öldürür. Odysseus'la Diomedes Troia'nın Palladionunu çalar, 11-13] 11 Yunanlılar bunları duyunca Pelops'un kemiklerini getirttiler, Odysseus'la Phoiniks'i Skyros'a, Lykomedes'e gönderdiler ve bu ikisi Neoptolemos'un gitmesine izin versin diye onu ikna ettiler.¹⁴ Kampa gelen ve

kel, s. 36. Karş. I. Tzetzes, *Posthomericæ*, 600 vd.; a.g.y., *Schol. on Lycophron*, 143, 168; Euripides, *Troialı Kadınlar*, 959 vd.; Homeros, *İlyada*, xxiv. 251'le *Odysseia*, iv. 276'nın geç dönem yorumcusu; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, iv. 22. Anlaşılan, Homeros bu evliliği biliyordu (*Odysseia* iv. 276).

¹² Helenos'un yakalanması ve kehaneti için bkz. Sophokles, *Philoktetes*, 604 vd., 1337 vd.; Konon, *Narrat.* 34; I. Tzetzes, *Posthomericæ*, 571-579; a.g.y., *Chiliades*, vi. 508-515; Servius, Vergilius'un *Aineias*, ii. 166'sı üzerine; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, ii. 18. Nasıl yakalandığı ve kehanetlerinin esası çeşitli şekillerde anlatılıyordu. Tzetzes, Pelops'un kemiklerinin getirilmesinin Helenos'un kehanetleri arasında olduğundan söz eder; Palladion'un ele geçirilmesi gerektiğini Konon'la Servius kaydeder. Pausanias'a göre (v. 13. 4), Pisa'dan Troia'ya Pelops'un kürek kemiği getirildi; Troia'dan dönüşte kemik gemi kazasında kayboldu ama sonra bir balıkçı onu buldu.

¹³ Palladion için bkz. iii. 12. 3.

¹⁴ Neoptolemos'un Skyros'tan getirilmesi için bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 506 vd.; Proklos'un özetlediği Leskhes'in *Küçük İlyada'sı*, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 36 vd.; Pindaros, *Paian*, vi. 98 vd., ed. Sandys; Sophokles, *Philoktetes*, 343-356; Genç Philostratos, *Imag.* 2; İzmirli Quintus, *Posthomericæ*, vi. 57-113, vii. 169-430; I. Tzetzes, *Posthomericæ*, 523-534. Apollodoros, Neoptolemos'u Skyros'tan getiren temsilcilerin Odysseus'la Phoiniks olduğunu söylerken Sophokles'le hemfikirdir. İzmirli Quintus'a göre, temsilciler Odysseus'la Diomedes'ti. Homeros, Leskhes ve Tzetzes tek temsilci olarak Odysseus'tan, Philostratos Phoi-

babasının silahlarını Odysseus'tan alan Neoptolemos birçok Troialı öldürdü. 12 Sonradan Telephos oğlu Eurypylos, Mysialılardan büyük bir kuvvetle gelerek Troialıların safında çarpıştı. Yiğitçe işler yaptı ama Neoptolemos tarafından öldürüldü.¹⁵ 13 Gece vakti Odysseus Diomedes'le beraber kente gitti, Diomedes'i beklesin diye orada bıraktı, kendini çirkinleştirip basit bir kıyafet giydikten sonra dilenci kılığında tanınmadan kente girdi. Helene onu tanıdı,

niks'ten söz ederler. Pindaros muğlak bir şekilde "haberciler"den söz eder. Bu pasajda Wagner'in, *πείθουσι <αὐ> τὸν νεοπτόλεμον προέσθαι*, "Neoptolemos'un gitmesine izin versin diye onu ikna ettiler" tahminini benimsedim. Bu tahmin kabul edilmezse pasajı, "Neoptolemos'u riske atılmaya ikna ettiler" diye çevirmek zorundayız. Fakat *προϊημί*'nin böyle orta çatı kullanılmasının başka bir benzerinden söz edemiyorum. Nesneler kullanıldığında fiil sıklıkla kötü bir anlam iletir. Demosthenes bunu "şansını çöpe atmak" "fırsatı savsaklamak" anlamında kullanır (*Söylevler*, xix. *Sahte Elçilik Üzerine*, s. 388, §§ 150, 152, *μὴ πρόεσθαι, οὐ προήσασθαι*) İphikrates aynı anlamda kullanıyordu (Aristoteles, *Retorik*, ii. 23. 6'da aktarır, *διότι προεῖτο*). Aristoteles, sağlığını çöpe atan biri için bu fiili kullanır (*Nikomakhos'a Etik*, iii. 5. 14, *τότε μὲν οὖν ἐξῆν αὐτῷ μὴν οοεῖν, προεμένῳ δ' οὐκέτι, ὥσπερ οὐδ' ἀφέντι λίθον ἔτ' αὐτὸν δυνατόν ἀναλαβεῖν*). Yine de başka bir yerde Aristoteles cömert insanın hesapsız eli açıklığını anlatmak için bu kelimeyi kullanır (*Retorik*, i. 9. 6, *εἶτα ἡ ἐλ ευθεριότης: προϊενται γὰρ καὶ οὐκ ἀνταγωνίζονται περὶ τῶν χρημάτων, ὧν μάλιστα ἀφίενται ἄλλοι*). Wagner'in düzeltmesi kabul edilmezse, Apollodoros'un bu pasajını *belki <μὴ>πρόεσθαι* okuyup "Neoptolemos'u şansını çöpe atmamaya ikna ettiler" diye çevirebiliriz. Fakat Wagner'in basit ve muhtemelen doğru düzeltmesini kabul etmek daha iyidir.

¹⁵ Eurypylos'la Neoptolemos'un teke tek savaşı ve Eurypylos'un ölümü için bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 516-521; Proklos'un özetlediği Leskhos'in *Küçük İlyada'sı*, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 37; İzmirli Quintus, *Posthomericum*, viii. 128-220; I. Tzetzes, *Posthomericum*, 560-565; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, iv. 17. Eurypylos Mysia kralıydı. Annesi Astyokhe önce onun Troia savaşına gitmesine izin vermedi ama Priamos bir altın asma hediye ederek Astyokhe'nin kuşkularını giderdi. Apollodoros'un, Eurypylos'un ölümü konulu kısa anlatımı Proklos'un aynı şekildeki özet anlatımına yakından uyar. Sophokles bu konuda bir tragedya yazmıştır, bunun çok bozulmuş birkaç fragmanı Mısır'da bulunmuştur. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 146 vd.; A. S. Hunt, *Tragicorum Graecorum Fragmenta Papyracea nuper reperta* (Oxford, The Clarendon Press; tar. yok, s. no. yok.).

Helene'nin yardımıyla Palladion'u çaldı, muhafızların çoğunu öldürdükten sonra Diomedes'in yardımıyla Palladion'u gemilere getirdi.¹⁶

¹⁶ Proklos'un özetinden (*Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 37) öğrendiğimize göre, bu olaylar Leskhes'in *Küçük İlyada*'sında anlatılır, şöyle denir: "Odysseus kendini çirkinleştirip Troia'ya casus gibi girer, Helene onu tanıyınca kentin alınması konusunda onunla bir anlaşma yapar; Odysseus bazı Troialıları öldürüp gemilere gelir. Bunlardan sonra Diomedes'le beraber Palladion'u İlion'dan çıkarır." Bundan anlaşıldığına göre, Odysseus Troia'ya farklı iki sefer yapmıştır; birinde basit giyimli bir casus olarak tek başına gitmiş, Helene onu tanıyınca Troia'nın Yunanlıların eline geçmesi için Helene'yle onun ölçülerine göre bir anlaşma yapmıştır; diğerinde Diomedes'le beraber gitmiş, ikisi birlikte Palladion'u çalmıştır. Bu seferlerden birincisini Homeros *Odysseia*'da (iv. 242 vd.) anlatır, burada Helene Odysseus'un kendisini yaralarla nasıl çirkinleştirdiğini, basit bir kıyafetle kendini gizleyerek dilenci olarak Troia'ya nasıl geldiğini; onu yalnızca kendisinin tanıdığını, Yunanlıların sırlarını onun ağzından nasıl aldığını, Odysseus gemilere salimen dönünceye kadar onu ele vermeyeceğine yemin ederek onu rahatça nasıl gönderdiğini, Odysseus'un geri dönüş yolunda birçok Troialıyı nasıl öldürdüğünü anlatır. Euripides de Odysseus'un bu Troia ziyaretini anlatır, Helene'nin Odysseus'un orada bulunduğunu Hekabe'ye ifşa ettiğini, onun da Odysseus'un canını bağışlayarak ülkeden gönderdiğini ekler (*Hekabe*, 239-250). Apollodoros, Odysseus'un bu çok farklı iki seferini karıştırıp tek sefer halinde birleştirmiştir. Odysseus'la Diomedes'in Troia'ya birlikte yaptıkları sefer ve Palladion'un çalınması için ayrıca bkz. Konon, *Narrat.* 34; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, x. 350-360; Homeros, *İlyada*, vi. 311'in geç dönem yorumcusu; J. Malalas, *Chronogr.* v. s. 109, 111 vd., ed. L. Dindorf; Zenobius, *Cent.* iii. 8; Apostolios, *Cent.* vi. 15; Suidas, *Διομήδεις ἀνάγκη* ve *Παλλάδιον* maddeleri; Hesykhios, *Διομήδεις ἀνάγκη* maddesi; Eustathios, Homeros'un *İlyada*, x. 531'i üzerine, s. 822; Platon'un *Devlet*, vi. 493 B'sinin geç dönem yorumcusu; Servius, Vergilius'un *Aineias*, ii. 166'sı üzerine; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, v. 5 ve 8 vd. Apollodoros'un hikâyesinde ganimetten başlıca payı Odysseus almış gibidir. Fakat başka ve anlaşılan daha yaygın bir geleneğe göre sureti kaçırın aslında Diomedes'ti. Konon'un hikâyesinden çıkan özellikle budur. Diomedes'in Odysseus'un omuzlarına çıktığını, böylece duvara tırmandığını, kendisinin ardından yoldaşını yukarı çekmek istemediğini, Palladion'u aramaya gittiğini anlatır. Palladion'u sağlama alarak Odysseus'a verdi, kendi adımlarını izleyerek Yunan kampına döndüler. Fakat bu arada kurnaz Odysseus'un aklına yoldaşını öldürme ve hayati önem taşıyan surete sahip olmak geldi.

[Odysseus'un tavsiyesiyle Epeus Tahta Atı yapar, liderler onun içine gizlenirler. Yunanlılar Sinon'u geride bırakıp Tenedos'a giderler, 14-15] 14 Fakat sonradan Tahta Atı yaptırmayı düşündü, mimar Epeus'a önerdi.¹⁷ Epeus

Diomedes'in arkasına düştü, kılıcını çekti. Fakat ay çok parlıyordu; vurmak için kolunu kaldırdığında ay ışığında kılıcın parıltısı dikkatli Diomedes'in gözüne çarptı. Yüzünü döndü, kılıcını çekti, öbürünü korkaklığından ötürü azarlayarak önüne kattı, kılıcının yassı yeriyle hainin sırtına vurdu. Bu olay, büyük zorunlulukta yapmaları gerekeni yapanlar için kullanılan "Diomedes'in zorunluluğu" özdeyişine neden oldu. Odysseus'un ay ışığında ona vurmak için havaya kaldırdığı kılıcın parıltısı yerine gölgesinin Diomedes'in dikkatini çektiğini söylemek dışında, başka Yunan özdeyiş yazarları ve sözlük yazarları da özdeyişi benzer şekilde açıklarlar. Anlaşılan, resmi yapılmaya değer bu hikâye *Küçük İlyada*'da anlatılmıştır (Hesychios, *Διομήδεις ἀνάγκη* maddesi). Bir hikâyeye göre, Diomedes'le Odysseus Troia kalesine lağımdan, aslında Sophokles'in bu konuda yazdığı oyunda dediği gibi dar ve çamurlu bir lağımdan giderek geldiler (Servius, Vergilius'un *Aineias*, ii. 166). Bkz. İulios Polydeukes, ix. 49; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 36, frag. 367. Bazıları, Palladion'u Yunan kahramanlarına tanrıçanın rahibesi Theano'nun haince teslim ettiğini doğrularlar (Homeros, *İlyada*, vi. 311'in geç dönem yorumcusu; Suidas, *Παλλάδιον* maddesi); bu adıma onu kocası Antenor'un teşvik ettiği söyleniyordu (J. Malalas, *Chronogr.* v. s. 109, ed. L. Dindorf; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, v. 5 ve 8) Theano'nun rahibelik görevi konusunda bkz. Homeros, *İlyada*, vi. 297 vd.

¹⁷ Troia'nın ele geçirildiği söylenen tahta at hilesi için bkz. Homeros, *Odysseia*, iv. 271-289, viii. 492-515, xi. 523-532; Proklos'un özetlediği Leskhes'in *Küçük İlyada*'sı, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 49; İzmirli Quintus, *Posthomericum*, xii. 23-83, 104-156, 218-443, 539-585, xiii. 21-59; Tryphiodoros, *Excidium Ilii*, 57-541; I. Tzetzes, *Posthomericum*, 629-712; a.g.y., *Schol. on Lycophron*, 930; Vergilius, *Aineias*, ii. 13-267; Hyginus, *Fab.* 108; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, v. 9 ve 11 vd. Homeros hikâyeye yalnızca değinir ama Leskhes'le Arktinos kuşkusuz eksiksiz anlatır, gerçi onların hikâyelerinde yalnızca Proklos'un yaptığı kısa özetler vardır. Vergilius, İzmirli Quintus, Tryphiodoros, Tzetzes ve Apollodoros gibi daha sonraki yazarların hikâyeleri muhtemelen bu eski efsanevi şairlerin eserlerine dayanır. Arktinos'un şiiri, Proklos'un özetinden bir hükme varabilirsek, Troialıların Tahta At konusunda düşünceleriyle başlıyordu ve özetin Apollodoros'un metniyle benzerliğinden yazarımızın her ayrıntıda olmasa da (örneğin Laokoon ve oğulları vakasında Arktinos'tan farklıdır) genelinde Arktinos'un izinden gittiği sonu-

İda'da kereste kesti, iki yanından açılan içi oyuk bir at yaptı. Odysseus en yiğit elli (veya *Küçük İlyada'nın* yazarına göre üç bin) kişiyi atın içine girmeye ikna etti,¹⁸ diğerleri

cuna varabiliriz.

ABD'nin İspanya'ya açtığı Bağımsızlık Savaşı'nda Prens Maurice'in Breda'nın hakimi olmak için yaptığı hileyle Tahta At hilesini kıyaslayabiliriz. O tarihte yakıtını gemilerle tedarik eden kenti bir İspanyol garnizonu almıştı. Bu gemilerden birinin Adrian Vandenberg adlı kaptanı kente giriş izni verilmeden önce bütün gemilerde yapılması gereken incelemede vali yokken çok ihmalkâr davranıldığını fark etti. Bu, Vandenberg'in baskın yaparak kaleyi alma planı yapmayı aklına getirdi. Bu planı Prens Maurice'e iletti, o da hemen benimsedi. Bunun üzerine, görünüşte gemiye her zamanki gibi tezek yüklendi; fakat dipten birkaç ayak yüksekte, kalaslarla sabitlenmiş bir zemin tezeğe destek sağlıyordu; Haranguer adlı yetenekli bir subayın komutasında, seçilmiş yetmiş asker bu zeminin altına yerleştirildi. Gemi yalnızca birkaç mil gidecekti, yine de beklenmedik kazalar yüzünden Breda'ya varmaları günlerce sürdü. Rüzgârın yön değiştirmesi onların aleyhine oldu, eriyen buz (zira Şubat ayıydı) seyrin hızını kesti, kıyıya çarpan gemi o kadar büyük hasar gördü ki kimi zaman su askerlerin dizlerine kadar çıktı. Tedarikleri neredeyse bitti, endişelerine ilaveten içlerinden biri şiddetli öksürüğe yakalandı, şayet bu devam etseydi kaçınılmaz olarak onları düşmana açık ederdi. Adam yoldaşlarına kendisini öldürsünler diye çok yalvardı, bu amaçla onlara kendi kılıcını teklif etti; ama onlar hep reddettiler, neyse ki surlara yaklaşmalarından önce askerın öksürüğü kesildi. Hatta gemideki sızıntı bile kaza eseri durdu. Tahkimata yaklaşınca gemide en yüzeysel şekilde arama yapıldı. Tehlike hâlâ çok büyüktü, zira tezek hemen satın alındı, garnizonun askerleri tezeği boşaltmak için işe koyuldular. Geminin çabuk kavrayan kaptanı onları konuşmasıyla eğlendirip sonra da kendisiyle şarap içmeye davet etmeseydi kalasları çok geçmeden bularak pusuyu ortaya çıkarırlardı. Subay daveti hemen kabul etti. Gün yavaş yavaş ilerledi, karanlık bastı, İspanyol askerlerinin hepsi sarhoş oldu veya uyudu. El ayak çekilince Haranguer'le adamları gemiden çıktılar, iki gruba ayrılarak muhafızlara saldırdılar, çok geçmeden iki kapıya da hakim oldular. Paniğe kapılan garnizon kentten kaçtı. Prens Maurice kente girerek kaleyi ele geçirdi. Bu olaylar 1590'da meydana geldi. Bkz. Robert Watson, *History of the Reign of Philip the Second*, Dördüncü Basım (Londra, 1785), kit. xxi. C. iii. s. 157-161.

¹⁸ Tzetzes'e göre, Tahta Atın içine giren adam sayısı yirmi üçtü, Tzetzes onların adlarını da verir (*Posthomerica*, 641-650). İzmirli Quintus otuz kişinin adını verir, sayılarının daha çok olduğundan söz eder (*Posthomerica*, xii. 314-335). Atı yapan Epeus'un en son içeri girip merdiveni toplama-

gece olunca çadırlarını yaktılar, denize açıldılar, Tenedos açığında faça edip beklediler ama ertesi gece yeniden karaya doğru seyrettiler. 15 Atın üzerine, “Yunanlılar, eve döndükleri için bu şükran sunusunu Athena’ya adadılar” anlamında bir yazı yazdıktan ve Odysseus’u kendilerine lider atadıktan sonra onun tavsiyesine uyarak en yiğitlerini atın içine soktular. Onlar da çadırlarını yaktılar, onlara işaret vermek için fener yakacak olan Sinon’u geride bırakarak denize açıldılar, Tenedos açıklarında faça ettiler.

[Troialılar Atı kente sürüklerler, Laokoon’la Kassandra’nın tavsiyelerine rağmen onu Athena’ya adamaya karar verirler, 16-17] 16 Gün ışıdığında Troialılar Yunanlıların kampı terk ettiklerini görüp kaçtıklarını düşündüklerinde büyük bir sevinçle atı sürüklediler, Priamos’un sarayının yanına getirdiler, ne yapacaklarını tartıştılar. 17 Kassandra onun içinde silahlı bir kuvvet bulunduğunu söyleyince kâhin Laokoon onu onayladı, bazıları onu yakmaktan, bazıları da uçurumdan aşağı atmaktan yanaydı; ama çoğunluk tanrıçaya kutsal bir adak sunusu olarak onu korumaktan yanaydı,¹⁹ sunmanın ve şölen yapmanın yolunu tuttular. **[Laokoon oğullarını yılanlar öldürür]** 18 Ne var ki Apollon onlara bir işaret gönderdi; zira yakındaki adalardan iki yılan yüzerek denizden geldi, Laokoon oğullarını bir çırpıda yedi.²⁰ **[Sinon’un verdiği işaretle Yunanlılar**

diğini söyler; tuzağın kapısının nasıl açılıp kapandığını bildiği için sürgünün yanına oturdu. Homeros’un Attaki kahramanlarla ilgili anlatımından (*Odyseia*, xi. 526 vd.) hükme varılırsa çoğu yüreksizdi, zira ağlaşıyorlar ve dizleri birbirine vuruyordu; fakat Neoptolemos asla ürkmedi, kılıcının kabzasını yoklayıp durdu.

¹⁹ Troialıların bu tartışmalarını karşı. Homeros, *Odyseia*, viii. 505 vd.; Proklos’un özetlediği Arktinos’un *Ilii Persis*’i, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 49; Tryphiodoros, *Excidium Ilii*, 250 vd.

²⁰ Karşı. Proklos’un özetlediği Arktinos’un *Ilii Persis*’i, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 49; Bodrumlu Dionysios, *Antiquit. Roman.* i. 48. 2; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xii. 444-497; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 347; Vergilius, *Aineias*, ii. 199-227; Hyginus, *Fab.* 135; Servius, Vergilius’un *Aineias*, ii. 201’i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G.

geri dönerler. Helene Atın yanına gelir, Yunan liderlerine seslenir (Antiklos)] 19 Gece olup hepsi uykuya dalınca Yunanlılar Tenedos'tan yola çıkarak yaklaştılar, Sinon onlara yol göstermek için Akhilleus'un mezarının üzerinde feneri yaktı.²¹ Helene atın etrafında dolaşarak her birinin

H. Bode, C. 1, s. 144 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 207). *Laokoon* tragedyası konusunda en eski otoritemiz Arktinos'a göre, iki yılan Laokoon'la oğullarından birini öldürdü. Vergilius, Hyginus ve Servius'a göre, yılanlar Laokoon'la iki oğlunu öldürdü. İzmirli Quintus'a göre, yılanlar iki oğlu öldürdü ama onların kaderine ağıt yakarak yaşayan babanın canını esirgedi. Anlaşılan, Apollodoros bu son versiyonun izinden gitmiştir. Laokoon'un başına gelen bu felaketi Servius, Euphorion'un otoritesine dayanarak açıklar. Yunan ordusu Troad'da karaya çıktığında, Troialıların Poseidon rahibini, deniz tanrısına adaklar adayarak istilayı önlemediği için taşlayarak öldürdüklerini anlatır. Bu durumda, Yunanlılar görünüşte gittiklerinde, Yunanlıların yolculuğunu fırtınalı geçirsın diye teşvik etmek için Poseidon'a adakta bulunmak kuşkusuz makul sayılırdı. Fakat rahiplik makamı boştu, kurayla rahip seçmek gerekiyordu. Kurada Thymbra Apollon rahibi Laokoon çıktı ama Laokoon tanrının suretinin önünde eşiyle yattığı için Apollon'un gazabına uğramıştı, bu saygısızlığı yüzünden iki oğluyla beraber telef edildi. Bu hikâye Apollodoros'un, Apollon'un işaret olarak iki yılan gönderdiği ifadesini anlamamızı yardım eder. Tzetzes'e göre, Laokoon oğlu Thymbra Apollon Tapınağında öldü, suç mahalli böylece ceza mahalli haline geldi. Sophokles Laokoon konusunda bir tragedya yazmıştır ama oyundan birkaç fragman kalsa da içeriği bilinmemektedir. Bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 211 vd.; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 38 vd. Modern zamanlarda Laokoon hikâyesi Vergilius'un dizelerinden çok, Vatikan'da harika bir heykel grubundan bilinir. Rodoslu üç heykeltıraşın eseri olan bu grup, heykel veya resmin başka bir esere tercih edilmesi gerektiğini belirten Plinius'un döneminde İmparator Titus'un sarayını süslüyordu (*Doğa Tarihi*, xxxvi. 37). Lessing şiirin ve sanatın karşılaştırmalı sınırları üzerine ünlü denemesinin metninde bu gruba yer vermiştir.

²¹ Kaçak ve hain Sinon'un suyun karşısındaki Yunanlılara talihsiz kentin yolunu göstermek için yaktığı fener ışığı Troia'nın alınması hikâyelerinde her zaman ön plana çıkan bir özelliktir; ama bunun Akhilleus'un mezarından yakılmasından söz eden başka tek yazar Tryphiodoros'tur, bütün gece boyunca Helene'nin odasının üzerinde dolunay gibi parlak bir ışığın yandığını, zira tekmil kent karanlığa ve sessizliğe gömüldüğünde Helene'nin uyumadan düşmana işaret verdiğini ekler; eğlence ve müzik sesleri kesilmişti, yaz gecesinin sakinliğini köpek havlaması bile

eşinin sesini taklit edip kahramanlara seslendi. Fakat Antilokhos cevap verecekken Odysseus onun ağzını kapadı.²² **[Liderler attan inip Yunanlılara kapıları açarlar] 20** Düşmanlarının uyuduğunu düşündüklerinde atı açarak silahlarıyla ortaya çıktılar. İlk olarak attan atlayan Portheus oğlu Ekhion öldü; ama diğerleri kendilerini ipten aşağı bırakarak surların üzerine indiler, kapıları açtılar, Tenedos'tan gelen yoldaşlarını içeri aldılar. **[Troia'nın yağmalanması: Priamos, Glaukos, Aineias, Helena, Aithra, Kassandra, 21-22] 21** Ellerinde silahlarıyla kente yürüyerek evlere girdiler, uyuyanları öldürdüler. Neoptolemos Avludaki Zeus sunağına sığınan Priamos'u öldürdü.²³ Fakat Antenor oğlu Glaukos evine kaçtı, Odysseus'la Menelaos onu tanıyarak silahlı müdahalelerinin sonucunda kurtardılar.²⁴ Aineias babası Ankhises'i alarak kaçtı, Yunanlılar din-

bozmuyordu. Bkz. Tryphiodoros, *Excidium Ilii*, 487- 521. Şairin Troia'nın yazın düştüğünü tasavvur ettiği, Troialıların ırmak kenarlarından kopardıkları çiçeklerden Tahta Atın yelesine çelenk yaptıklarını, kadınların onun ayaklarının altına güllerden halılar serdiklerini (316 vd., 340-344. dizeler) anlatmasında görülür. Kılı kırk yaran Tzetzes Troia'nın kış ortasında düştüğünü öne sürerek bu fantezi çiçekler için Tryphiodoros'u ciddi şekilde eleştirir; Orpheus'tan öğrendiği asla yalan söylememeye riayet ederek selefine verdiği dersi perçinler. 12. yüzyılda Bizans'ta Yüksek Eleştirinin durumu böyleydi. Bkz. I. Tzetzes, *Posthomerica*, 700-707.

²² Bu olay Homeros, *Odysseia*, iv. 274-289'dan alınmıştır. Antilokhos'un, Odysseus'un demir pençesinin altında son nefesini verdiğini söyleyen Tryphiodoros bunu kopya ederek daha ayrıntılı anlatır (*Excidium Ilii*, 463-490).

²³ Priamos'un sunakta ölümünü karş. Proklos'un özetlediği Arktinos'un *İlii Persis*'i, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 49; Euripides, *Troialı Kadınlar*; 16 vd.; 481-483; a.g.y. *Hekabe*, 22-24; Pausanias, 17. 4; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiii. 220-250; Tryphiodoros, *Excidium Ilii*, 634-639; I. Tzetzes, *Posthomerica*, 732 vd.; Vergilius, *Aineias*, ii. 533-558; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, v. 12. Leskhes'e göre, acımasız Neoptolemos Priamos'u sunaktan sürükleyerek evinin kapısına getirdi. Bkz. Pausanias, x. 27. 2 ve benim notum (C. v. s. 371). Proklos'un özet hikâyesi Apollodoros'un özet hikâyesiyle neredeyse kelimesi kelimesine uyur.

²⁴ Odysseus'la Menelaos, Antenor'a konukseverlik bağlarıyla bağlıydılar;

darlığı nedeniyle onun geçmesine izin verdiler.²⁵ 22 Fakat Menelaos Diphobos'u öldürdü, Helene'yi alıp gemilere götürdü;²⁶ Theseus oğulları Demophon'la Akamas da Theseus'un annesi Aithra'yı götürdüler; zira onların daha sonra Troia'ya gittiklerini söylerler.²⁷ Cassandra'nın Athe-

zira Helene'nin teslim edilmesinden söz etmek için Troia'ya elçi gittiklerinde konukseverlik göstererek onları evinde ağırlamıştı. Bkz. Homeros, *İlyada*, iii. 203-207. Dahası, Antenor Helene'nin ve mallarının Yunanlılara teslim edilmesini savunmuştu. Bkz. Homeros, *İlyada*, iii. 347-353. Leskhes'e göre, Antenor oğullarından biri, Lykaon, Troia yağmalanırken yaralandı ama Odysseus onu tanıdı, arbededen sağ salım çekip çıkardı. Bkz. Pausanias, x. 26. 8. Sophokles Antenor'a oğulları konusunda bir tragedya yazmış, Yunanlıların Troia saldırısında Antenor'un evinin önüne askerlerin saygı gösterdiklerinin belirtisi olarak leopar derisi astıklarını söylemiştir. Bkz. Strabon, xiii. 1. 53, s. 608. Polygnotos, Delphi'de görüleceklerden biri olan Troia'nın yağmalanması konulu büyük resminde Antenor'un duvarına leopar derisi asılmış evini tasvir etmiştir; evin önünde Antenor, eşi ve Glaukos dahil çocukları duruyordu, onların yanındaysa kölelerin eşiği yüklemesi sürgünlerin yola çıkmak üzere oldukları uzun yolculuğa işaret ediyordu. Bkz. Pausanias, x. 27. 3. Roma geleneğine göre, Antenor Adriyatik'in girişinde, o zamandan beri halkına Venedikliler adı verilen Enetialılar kolonisinin yöneticisiydi (Livius, i. 1). Sophokles'in *Antenoroğulları* oyunu için bkz. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. A. Nauck², s. 160; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 86 vd.

²⁵ Karş. Ksenophon, *Kynegetikos*, i. 15; İzmirli Quintus, *Posthomericæ*, xiii. 315-327; Vergilius, *Aineias*, ii. 699 vd.

²⁶ Karş. Proklos'un özetlediği Arktinos'un *İlii Persis'i*, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 49; İzmirli Quintus, *Posthomericæ*, xiii. 354 vd.; Tryphiodoros, *Excidium Ilii*, 627-633; I. Tzetzes, *Posthomericæ*, 729-731; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, v. 12. Diphobos, Paris'in ölümünden sonra Helene'yle evlenmişti. Yk. bkz. *Epitome*, v. 8. 9.

²⁷ Karş. Proklos'un özetlediği Arktinos'un *İlii Persis'i*, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 50; Pausanias, x. 25. 8; İzmirli Quintus, *Posthomericæ*, xiii. 496-543; Euripides, *Hekabe*, 123'le *Troialı Kadınlar*, 31'in geç dönem yorumcusu; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, v. 13. Homeros, Aithra'nın Troia'da Helene'nin hizmetçilerinden biri olduğunu söyler (*İlyada*, iii. 144). İzmirli Quintus, torunlarının büyükannelerini tanıdıklarını uzun uzadıya anlatır, Hellanikos'a göre torunları onu kurtarma veya fidye verme amacıyla Troia'ya gitmişlerdi (Euripides, *Hekabe*, 123'ün geç dönem yorumcusu). Leskhes de onu tanıdıklarını anlatmıştır (Pausanias, a.g.e.). Kastor'la Polydeukes kardeşleri Helene'yi Atina'da kurtardıkları

na'nın suretine sarıldığını gören Lokrisli Aias ona tecavüz etti; suretin bu nedenle gökyüzüne baktığını söylerler.²⁸

[Ganimetlerin bölüşülmesi: Astyanaks'la Polyksena'nın öldürülmesi, Cassandra, Andromakhe ve (köpeğe dönüştürülen) Hekabe'nin kaderleri, deprem Laodike'yi yutar. Dinsizliği nedeniyle Aias'ın yargılanması, 23-25]
23 Troialıları öldürüp kenti ateşe verdiler, ganimeti aralarında paylaştılar. Bütün tanrılara kurban kestikten sonra Astyanaks'ı mazgallardan aşağıya attılar,²⁹ Polyksena'yı

rında Aithra'yı esir almışlardı. Yk. bkz. iii. 7. 4, *Epitome*, i. 23. Sanatçı, Olympia'da Kypselos sandığının üzerinde Aithra'nın başına ayağını koymuş, hizmetçisinin saçlarını çeken Helene'yi resmetmiştir. Bkz. Pausanias, v. 19. 3; Dion Khrysostomos, *Söylevler*, xi. C. i. s. 179, ed. L. Din-dorf.

²⁸ Aias'ın Cassandra'ya tecavüz etmesini karş. Proklos'un özetlediği Arktinos'un *İlii Persis'i*, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 49 vd.; Homeros, *İlyada*, xiii. 66'nın Kallimakhos'a gönderme yapan geç dönem yorumcusu; Pausanias, i. 15. 2, v. 11. 6, v. 19. 5, x. 26. 3, x. 31. 2; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiii. 420-429; Tryphiodoros, *Excidium Ilii*, 647-650; Vergilius, *Aineias*, ii. 403-406; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, v. 12; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 55 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 181). Arktinos, Cassandra'yı sığındığı Athena suretinden çekip sürüklerken Aias'ın sureti aşağı indirdiğini anlatır. Bu olay Olympia'da Kypselos sandığında tasvir edilmiş (Pausanias, v. 19. 5), Polygnotos da Troia'nın yağmalanmasını anlattığı Delphoi'deki büyük resminde bunu betimlemiştir (Pausanias, x. 26. 3). Homeros'un (a.g.e.) geç dönem yorumcusu ve İzmirli Quintus Athena suretinin, yakarıcıya gösterilen şiddet karşısında dehşete kapılarak bakışlarını çatıya çevirdiğini anlatır.

²⁹ Karş. Proklos'un özetlediği Arktinos'un *İlii Persis'i*, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 50; Euripides, *Troialı Kadımlar*, 719-737, 1133-1135; a.g.y., *Andromakhe*, 8-11; Pausanias, x. 26. 9; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiii. 251-257; Tryphiodoros, *Excidium Ilii*, 644-646; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1263; Euripides, *Andromakhe*, 10'un geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, xiii. 415-417; Hyginus, *Fab.* 109; Seneca, *Troialı Kadımlar*, 524 vd., 1063 vd. Astyanaks'ın kuleden atılarak veya Troia yağmalandıktan sonra öldürüldüğü konusunda genellikle hemfikir olsalar da ölümünün faili konusunda farklı görüştedirler. Proklos'un bildirdiğı gibi, Arktinos onu Odysseus'un öldürdüğünü söyler yalnızca. Tryphiodoros Odysseus'un onu yüksek bir kuleden attığını kaydeder. Öte yandan Leskhes *Küçük İlyada*'da Neoptolemos'un Astyanaks'ı anne-

Akhilleus'un mezarında öldürdüler.³⁰ 24 Özel ödül olarak Agamemnon Cassandra'yı, Neoptolemos Andromakhe'yi, Odysseus Hekabe'yi aldı.³¹ Ama bazıları onu Helenos'un

sinin kucagından alarak mazgallardan aşağı attığını söylemiştir (I. Tzetzes, *a.g.e.*, Pausanias, *a.g.e.*). Euripides'le Seneca'ya göre, çocuğun katili Troia yağmalanırken cinayeti öfkeyle işlemedi, kent alındıktan sonra Yunanlıların daimi meclisinde çıkan bir kararı uygulayarak kasten işledi. Polyksena'nın Akhilleus'un mezarında kurban edilmesi gibi, Astyanaks'ın ölümüne de kurban edilme diye bakan Apollodoros anlaşılan bu versiyonun izinden gitmiştir. Odysseus kâhin Kalkhas'ın sözlerini aktararak acımasız tanrıları törene katılmaya çağırırken Astyanaks'ın surdan isteyerek atladığını anlatan Seneca'yı hariç tutarsak, antik dönemin diğer otoriteleri Astyanaks'ın ölümüne böyle bakmazlar.

³⁰ Polyksena'nın Akhilleus'un mezarında kurban edilmesi için bkz. Proklos'un özetlediği Arktinos'un *İlii Persis'i*, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 50; Euripides, *Hekabe*, 107 vd., 218 vd., 391-393, 521-582; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiv. 210-328; Tryphiodoros, *Excidium Ilii*, 686 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 323; Hyginus, *Fab.* 110; Ovidius, *Dönüşümler*, xiii. 439-480; Seneca, *Troialı Kadınlar*, 168 vd., 938-944, 1118-1164; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, v. 13; Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 322'si üzerine. Euripides'le Seneca'ya göre, Akhilleus'un hayaleti mezarının üzerinde görüldü ve bakirenin kurban edilmesini talep etti. Diğerleri Neoptolemos'un (İzmirli Quintus) veya Agamemnon'un (Ovidius) rüyasında ölünün ruhunu gördüğünü söylemişlerdir. İzmirli Quintus'ta hayalet, Yunanlıları, talebini yerine getirinceye kadar ters rüzgârlar nedeniyle denize salıvermeyip Troia'da tutmakla tehdit eder, bu durumda, kurban büyük bir soğukkanlılıkla kesilir. Euripides kurbanı, hayaletin susuzluğunu gidermesi için gereken kanı sağlamanın bir yolu olarak ilkelce düşünmüştür (*Hekabe*, 391-393, 536 vd.); ama Seneca hayaletin Polyksena'yı Elysion ovasında kendine eş olarak istediğini anlatır (*Troialı Kadınlar*, 938-944). Philostratos, geleneği daha romantik tarzda hikâye eder, Akhilleus'un ölümünden sonra, Troia'nın düşmesinden önce âşık Polyksena'nın kentten gizlice kaçarak öbür dünyada Akhilleus'un gelini olabilmek için onun mezarında kendini hançerle öldürdüğünü söyler. Bkz. Philostratos, *Heroica*, xx. 18; a.g.y., *Vit. Apollon.* iv. 16. 4. Mutat geleneğe göre, bakireyi babasının mezarında Neoptolemos öldürmüştür. Kurban edilmesinin resimleri Atina'da ve Pergamon'da vardı (Pausanias, i. 22. 6, x. 25. 10). Sophokles bu temada bir tragedya yazmıştır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 161 vd.

³¹ Karş. Yunan liderlerinin esir alınan bu kadınları paylaştıkları konusunda Apollodoros'la hemfikir olan İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiv.

aldığını, onunla beraber Khersonese'ye gittiğini söylerler;³² Hekabe orada dişi köpeğe dönüştü ve Helenos onu şimdi Dişi Köpeğin Mezarı denen yere gömdü.³³ 25 Priamos'un en güzel kızı Laodike'ye gelince, herkesin gözü önünde yerde büyük bir yarık açılarak onu yuttu.³⁴ Yunanlılar Troia'yı yerle bir ettikten sonra yola çıkmak üzereyken Aias saygısızlık ettiği için Athena'nın kızdığını söyleyen Kalkhas onları durdurdu. Aias'ı öldürmeye niyetlendiler ama sunağa kaçtı, onlar da onu bıraktılar.³⁵

20-23.

³² Helenos'un Hekabe, Andromakhe ve Cassandra'yla beraber Khersonese'ye gittiğini söyleyen Dares Phrygios hikâyesinin bu versiyonunu benimser (*De Excidio Trojae*, 43).

³³ Hekabe'nin dişi köpeğe dönüşmesini karş. Euripides, *Hekabe*, 1259-1273; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiv. 347-351; Dion Khrysostomos, *Söylevler*, xxxii. C. ii. s. 20, ed. L. Dindorf; Agatharkhides, *De Erythraeo Mari*, Photios, *Bibliotheca*, par. 442a 23 vd., ed. Bekker; İülios Polydeukes, v. 45; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 315, 1170; Cicero, *Tuscul. Disput.* iii. 26. 63; Ovidus, *Dönüşümler*, xiii. 565-571; Hyginus, *Fab.* 111; Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 6'sı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 145 (İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 209). Giritli Diktys (*Bellum Trojanum*, v. 16) hikâyesinin akılcı bir versiyonunu anlatır. Dönüşüm hikayesinin Hekabe adının Hekate adına benzemesinden kaynaklandığını tahmin edebiliriz; zira Hekate'ye köpeklerin eşlik ettiği öne sürülüyor, Hekabe'nin Hekate'nin hizmetçisi olduğu söyleniyordu (Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1176).

³⁴ Karş. İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiii. 544-551; Tryphiodoros, *Excidium Ilii*, 660-663; I. Tzetzes, *Posthomerica*, 736; a.g.y., *Schol. on Lycophron*, 314.

³⁵ Karş. Proklos'un özetlediği Arktinos'un *İlii Persis'i*, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 49 vd. Odysseus Yunanlılara Cassandra'ya karşı işlediği suçtan ötürü Aias'ı taşıyarak öldürmelerini tavsiye etmiştir (Pausanias, x. 31. 2).

XV. Dönüşler

VI. [Agamemnon'la Menelaos'un dönüş kavgası. Diomedes, Nestor ve Menelaos yola çıkar] 1 Bunlardan sonra mecliste görüştüler, Agamemnon'la Menelaos kavga etti, Menelaos yola çıkmayı tavsiye etti, Agamemnon kalıp Athena'ya kurban kesmekte ısrar etti. Diomedes, Nestor ve Menelaos birlikte deniz açıldıklarında ilk ikisinin yolculuğu şanslı geçti ama fırtınaya yakalanan Menelaos beş gemiyle Mısır'a geldi, diğer gemilerini kaybetti.¹

[Amphilokhos, Kalkhas, Leontios, Polypoites ve Podalirios karayoluyla Kolophon'a gider, burada beceri yarışmasında Mopsos Kalkhas'ı yener, yoldaşları Kalkhas'ı gömer, 2-4] 2 Fakat Amphilokhos, Kalkhas, Leonteus, Podalirios, Polypoites gemilerini İlion'da bırakarak karayoluyla Kolophon'a geldiler, kâhin Kalkhas'ı buraya gömdüler;² zira kendisinden daha bilge bir kâhinle karşılaşırса öleceği ona önceden söylenmişti. 3 Apollon'la Manto'nun oğlu kâhin Mopsos onlara kalacak yer verdi, kehanet sanatı konusunda Kalkhas'la tartıştı. Orada bir yaban inciri ağacı bitti, Kalkhas "Kaç incir var?" diye sorduğunda Mopsos "On bin, bir kile ve bir incir de arttı" yanıtını verdi, böyle olduğu görüldü. 4 Mopsos, gebe bir domuzun "rahminde kaç domuz var ve ne zaman doğuracak?" diye Kalkhas'a sorduğunda Kalkhas "Sekiz" yanıtını verdi. Fakat Molpos gülümsedi, "Kalkhas'ın kehaneti doğru değil, Apollon'la Manto'nun oğlu olarak ben, doğru kehanetten gelen keskin görüşten yana son derece zenginim, ra-

¹ Karş. Homeros, *Odysseia*, iii. 130 vd., 276 vd.; Proklos'un özetlediği Hagias'ın *Nostoi* eseri, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 53.

² Karş. Proklos'un özetlediği Hagias'ın *Nostoi* eseri, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 53; Strabon, xiv. 1. 27, s. 642; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 427-430, 980.

himdeki domuzların sayısı Kalkhas'ın dediği gibi sekiz değil dokuz ve kesinlikle yarın saat altıda doğuracak" dedi. Böyle olduğu ortaya çıkınca kalbi kırılan Kalkhas öldü, Notion'a gömüldü.³

[Tenos açıklarında Agamemnon'un gemisi fırtınada parçalanır. Geminin batması, Aias'ın ölümü ve gömülmesi, 5-6] 5 Agamemnon kurban kestikten sonra denize açıldı, Tenedos'a uğradı. Fakat Thetis gelip Neoptolemos'u iki gün beklemeye, kurban kesmeye ikna etti; Neoptolemos bekledi. Ancak ötekiler denize açıldılar, Tenos'ta fırtınaya yakalandılar; zira Athena Zeus'tan Yunanlılara bora göndermesini rica etmişti; gemilerin çoğu battı.

6 Athena, Aias'ın gemisine yıldırım düşürdü; gemi parçalandığında Aias salimen bir kayaya çıktı, Athena'nın niyetine rağmen kurtulduğunu duyurdu. Fakat Poseidon üçlü yabasıyla vurarak kayayı yardı, Aias denize düşerek telef oldu; dalgaların kıyıya sürüklediği cesedini Thetis Mykonos'a gömdü.⁴ **[Birçoğu kazaya uğrar, Kaphereus**

³ Karş. Strabon, xiv. 1. 27, s. 642 vd.; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 427-430, 980. Strabon'dan, Kalkhas'ın yaban inciri ağacı bilmecesini Hesiodos'un, Mopsos'un dişi domuz bilmecesini Pherekydes'in kaydettiğini öğreniyoruz. İkinci bilmece konusunda otoritelerimiz biraz farklıdır. Pherekydes'e göre doğru yanıt "Biri dişi üç küçük domuz"dur. Tzetzes'e göre, Kalkhas bilmeceyi çözememiş, Mopsos dişi domuzun, biri erkek on küçük domuz doğuracağını söyleyerek çözmüştür. Strabon, Kalkhas'ın kendisinden daha yetenekli bir kâhinle karşılaşınca öleceği haberini veren kehanetten Sophokles'in *Helene'yi İsteme* oyununda söz ettiğini de söyler. Bu oyun için bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 121 vd. İki kâhinin rekabetinin farklı bir hikâyesini Konon (*Narrat.* 6) anlatır.

⁴ Geminin kazaya uğraması ve Lokrisli Aias'ın ölümünü karş. Homeros, *Odysseia*, iv. 499-511; Proklos'un özetlediği Hagias'ın *Dönüşler'i*, *Epiconum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 53; Homeros, *İlyada*, xiii. 66'nın geç dönem yorumcusu; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiv. 530-589; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 365, 387, 389, 402; Vergilius, *Aineias*, i. 39-45; Hyginus, *Fab.* 116; Seneca, Agamemnon, 532-556; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, vi. 1. Polygnotos, Delphoi'de yaptığı büyük yeraltı resminde Aias'ı cildinde deniz suyunun dalga oluşturduğu bir deniz kazazedesi olarak resmetmiştir (Pausanias, x. 31. 1). Homeros'un (*a.g.e.*) geç dönem

Burnunda Nauplios'un gösterdiği düzmece ışıklarla ölür] 7 Diğerleri geceleyin Eubolia'ya giderken Nauplios, Kaphareus dağında fener yaktı; bunu kurtulanlardan bazı-
larının yaktığını düşünerek kıyıya seyrettiler, Kaphereus
kayalarına çarptılar, birçoğu telef oldu.⁵ **[Nauplios oğlu-
nun ölümünün intikamını alır, 8-11]** 8 Nauplios'la Kat-
reus kızı Klymene'nin oğlu Palamides, Odysseus'un entri-
kalarının sonucunda taşlanarak öldürülmüştü.⁶ Nauplios
bunu öğrenince,⁷ Yunanlılara gitti, oğlunun ölümü karşılı-
ğında tazminat talep etti; 9 ama başarı elde edemedi geri
döndü (zira hepsi Palamides cinayetinde Odysseus'un suç
ortacı olan Agamemnon'dan yanaydı), Yunan kıyılarında

yorumcusuna göre, Aias Delos kıyısına atılmış, burada Thetis onu bula-
rak gömmüştür. Fakat Delos'ta gömülmek, hatta ölmek yasa dışı oldu-
ğundan (Thukydides, iii. 104), Apollodoros'un, Aias'ın Delos'un doğu-
sunda küçük bir ada olan Mykonos'a gömüldüğü ifadesi daha akla
yatkındır. Onun öldüğünü duyan Lokrisliler yasını tuttular, bir yıl siyah
giydiler, her yıl bir gemiye harika sunular yüklediler, siyah bir yelken
açtılar, gemiyi ateşe verdiler, boğulan kahramana kurban olsun diye
denizde sürüklediler. Bkz. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 365. Sophokles,
kahramanın suçu ve cezası konusunda *Lokrisli Aias* adlı bir tragedya
yazmıştır. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i. s. 8 vd.

⁵ Nauplios'un Yunan gemilerini dalgakıranlara çekmek için yaktığı
yanıltıcı ışık için bk. bkz. ii. 1. 5; Euripides, *Helene*, 766 vd., 1126 vd.;
Euripides, *Orestes*, 432'nin geç dönem yorumcusu; İzmirli Quintus, *Post-
homerica*, xiv. 611-628; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 384; Propertius, v. 1.
115 vd.; Hyginus, *Fab.* 116; Seneca, *Agamemnon*, 557-575; Giritli Diktys,
Bellum Trojanum, vi. 1; Servius, Vergilius'un *Aineias*, xi. 260'ı üzerine;
Lactantius Placidus, Statius'un *Akhill.* i. 93'ü üzerine; *Scriptores rerum
mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 46, 141 (Birinci Vatikan Mitoloji
Yazarı, 144; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 201). Hikâyeyi muhtemelen
Hagias, *Dönüşler (Nostoi)* epiğinde anlatmıştır, gerçi bu şiirin özetinden
yalnızca "Kaphereus Kayalarında Fırtına" diye söz edilir. Bkz. *Epicorum
Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 53. Gemi batıran Nauplios, Sop-
hokles'in bir tragedyasının konusuuydu. Bkz. *The Fragments of Sophocles*,
ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 80 vd.

⁶ Palamides'in ölümü için bk. bkz. *Epitome*, iii. 8.

⁷ §12'nin sonuna kadar bu pasajı Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 384-386'da
birkaç küçük kelime değişikliğiyle ama otoriteden söz etmeden aktarır;
karş. a.g.y., dize 1093.

dolaşarak Yunan kadınlarının, Klytaimnestra'nın Aigisthos'la, Aigialia'nın Sthenelos oğlu Kometes'le, İdomenus'un eşi Meda'nın Leukos'la eşlerini aldatmalarını planladı. 10 Fakat Leukos, tapınağa sığınan kızı Klisithyra'yla beraber onu öldürdü; Girit'ten on kent alarak kendini bunların tiranı yaptı; Troia savaşından sonra İdomenus Girit'e geldiğinde Leukos onu sürdü.⁸ 11 Bunlar Nauplios'un eski entrikalarıydı; ama sonra Yunanlıların doğdukları topraklara dönmek üzere olduklarını öğrendiğinde şimdi Ksylophagos denen Kaphereus dağında fener yaktı; burayı liman sanarak kıyıya yaklaşan Yunanlılar kazaya uğradılar.

[Neoptolemos karadan Molossia'ya gider, bu arada Phoiniks'i gömer. Helenos Deidamia'yla birlikte Molossia'da kalır. Peleus'un ölümünden sonra Neoptolemos Phthia kralı olur, Hermione'yi Orestes'ten zorla çekip alır, Delphoi'de öldürülür, 12-14] 12 Thetis'in tavsiyesiyle Neoptolemos iki gün Tenedos'ta kaldıktan sonra Helenos'la beraber karayolundan Molossia ülkesine gitmek için yola çıktı, Phoiniks yolda öldü, Neoptolemos onu gömdü.⁹

⁸ Bkz. Ek, "İdomenus'un yemini".

⁹ Karş. Proklos'un özetlediği Hagias'ın *Dönüşler'i* (*Nostoi*), *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 53; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 902, "Apollodoros ve diğerleri"nden aktarır, Servius'a göre (Vergilius, *Aineias*, ii. 166), Yunan liderlerinin gemilerinin kazaya uğrayacağını öngörerek Neoptolemos'u karayolundan geri dönmesi için uyanan kâhin Helenos'tu; Neoptolemos bu faydası nedeniyle ona şükran duydu, ölürken Andromakhe'yi eş olarak Helenos'a verdi (Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 297'si üzerine). Helenos, Yunanlılara Troia'yı alabilmenin yollarını açıkladığı, özellikle de Neoptolemos'un Skyros'tan getirilmesini tavsiye ettiği için Neoptolemos'un kâhinle dostluk ilişkisi vardı. Yk. bkz. *Epitome*, v. 10. Eustathios, Homeros'un *Odyseia*, iii. 189'u üzerine, s. 1463'te farklı bir geleneği kaydeder. Neoptolemos'un denizyoluyla Theselia'ya geldiğini, Thetis'in tavsiyesiyle burada gemilerini yaktığını söyler; bundan sonra onu nerede temeli demirden, duvarları tahtadan, çatısı yünden bir ev bulursa oraya yerleşmesi için kâhin Helenos yönlendirdi, Epiros'ta Pambotis gölüne gelinceye kadar ülkenin iç kısmında yürüdü, uçlarını yere sapladıkları mızraklarıyla destekledikleri battani-

Savaşta Molossialıları yendikten sonra kral olarak hüküm sürdü, Andromakhe'den oğlu Molossos doğdu. 13 Helenos, Molossia'da bir kent kurarak yerleşti, Neoptolemos annesi Deidamia'yı eş olarak ona verdi.¹⁰ Peleus, Akastos oğulları tarafından Phthia'dan sürgün edilip¹¹ öldüğünde,

yelerin altına kamp kuran bazı insanlara rastladı. Karş. Homeros, *Odysseia*, iii. 188'in, "Molossia'yı yerle bir etti, Andromakhe'den Molossos adlı bir oğlu dünyaya geldi, Eratosthenes'in anlattığı gibi, Molossia krallarının soyu Molossos'tan gelir" eklemesini yapan geç dönem yorumcusu. Pambotis gölünün, yanında Dodona'nın yer aldığı şimdi Ioanina denen göl olduğu sanılmaktadır. Pausanias (i. 11. 1), Pyrrhos'un (Neoptolemos) "Helenos'un kehanetleri uyarınca" Epiros'a yerleştiğinden, Andromakhe'den Molossos, Pielos ve Pergamos'un doğduğundan söz eder.

¹⁰ Neoptolemos'un annesi Deidamia için bk. bkz. iii. 13. 8. Anlaşılan, başka hiçbir antik dönem yazarı Helenos'la Deidamia'nın evliliğinden söz etmez.

¹¹ Euripides'e göre (*Troialı Kadımlar*, 1126-1130), Neoptolemos henüz Troia'dayken dedesini Akastos'un sürgün ettiğini duydu; bunun üzerine Andromakhe'yi de yanına alarak hemen evine gitti. Euripides'in bu pasajının (dize 1128) geç dönem yorumcusu Peleus'u Akastos'un iki oğlunun, Arkhandros'la Arkhiteles'in sürgün ettiğini, torunu Neoptolemos'la görüşmeye giderken sürgün kralı fırtınanın Kos adasına sürüklediğini, onu Molon adında birinin ağırladığını ve onun burada öldüğünü söyler. Erken dönemde Thessalia ile Kos arasındaki bağlantı için bkz. W. R. Paton ve E. L. Hicks, *The Inscriptions of Cos*, s. 344 vd. Peleus'un sürgün edilmesiyle ilgili daha ayrıntılı farklı bir hikâyeyi Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, vi. 7-9'da anlatır. Buna göre, Neoptolemos parçalanmış gemilerini Molossia'da onarıırken Akastos'un Peleus'u tahtından indirek sürgün ettiğini duydu. Yaşlı dedesinin yardımına koştu, onu Sepiades adalarından birinin kıyısında karanlık bir mağarada saklanırken buldu, torunu onu kurtarmaya gelecek umuduyla geçen her gemiye heyecanla bakıyordu. Neoptolemos kılık değiştirerek, Akastos'un iki oğlu Menalippos'la Plistehenes'i avlanırlarken öldürmeyi tasarladı. Sonra, Troialı esir kılığına girerek Akastos'u mağaraya çekmenin bir yolunu buldu, eski kocası Peleus'u denizden tam zamanında ziyarete gelen Thetis müdahale etmesiydi onu orada öldürecek. Kurtulmaktan mutlu olan Akastos hemen orada krallığı Neoptolemos'a bıraktı, büyükbabasıyla tanrıça büyükannesinin ve yol arkadaşlarının eşliğinde kahrman hemen ülkeyi eline geçirdi. Bu romantik hikâyeye belki kayıp bir Yunan tragedyasına, muhtemelen Sophokles'in *Peleus* oyununa dayanır, oyunun yazarı Peleus'un yaşlılığındaki kaderini işlemiş gibi görünür.

Neoptolemos babasının yerine tahta geçti. 14 Orestes delirdiğinde Neoptolemos, onun, daha önce Troia'da nişanlandığı eşi Hermione'yi kaçırdı,¹² bu nedenle, Orestes onu

Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 140 vd. Giritli Diktys'in, Peleus'un Sepiades adalarından birine sığındığı ifadesi, Euripides'le ilgili (a.g.e.) geç dönem yorumunda Kos adını, birçok bilim insanının öne sürdüğü gibi, İkos okumak gerektiğini öne sürer (A. C. Pearson, C. ii. 141); zira İkos Euboia yakınında küçük bir adaydı (Bizanslı Stephanos, *Ἰκός* maddesi) ve Peleus için burası çok uzaktaki Kos adasından çok daha doğal bir sığınma yeri olurdu. Üstelik Sidonlu Antipatros, Peleus'un İkos'a gömüldüğünü açıkça teyit eder (*Anthologia Palatina*, vii. 2. 9 vd.). Peleus'un Sepiades adalarıyla bağlantısını Euripides de destekler; zira *Andromakhe* oyununda (dize 1253-1269) Thetis bir grup Nereidle beraber yaşlı kocası Peleus'a, sonsuza kadar kendisiyle birlikte tanrı olarak denizin dibinde yaşasın diye götürmek için gelinceye kadar ona bu adalarda bir mağarada kalmasını teklif ettiğini anlatır. Aynı oyunda (dize 22 vd.) Euripides, Neoptolemos'un, büyükbabası Peleus'un sağlığında Pharsalia krallık esasını kabul etmediğini söyler.

¹² Bu pasajda Apollodoros anlaşılan Euripides'in *Andromakhe*, 967-981'de anlattığı hikâyenin izinden gider. Bu hikâyeye göre, Menelaos kızı Hermione'yi Agamemnon'la Klytaimnestra'nın oğlu, kuzeni Orestes'le evlendirdi. Fakat Menelaos, Troia savaşında Neoptolemos Troia'yı alırsa Hermione'yi onunla evlendireceğine söz verdi. Bunun üzerine, savaştan dönen Neoptolemos gelinini kocası Orestes'ten istedi, öldürdüğü annesi Klytaimnestra'nın Öç Tanrıçası Orestes'e musallat olup o sıralarda onu delirtmişti. Orestes hanımını vermeye karşı çıktı ama nafile; Neoptolemos ana katili olmasını ve kanın öcünü almak için peşine düşen görünmez intikamcılar küstahça başına kaktı. Orestes eşini rakibine vermek zorunda kaldı ama sonra Neoptolemos'u Delphoi'de öldürerek öcünü aldı. Hyginus (*Fab.* 123) da destanın bu versiyonunun izinden gider. Hikâyede apaçık bir güçlük vardır; zira Menelaos kızını Orestes'le evlendirdiyse ilk kocası yaşarken onu Neoptolemos'a nasıl vadedebilmiştir? Hikâyenin başka bir versiyonu bu güçlüğü çözer, burada o tarihte Troia savaşında bulunan babası Menelaos'un yokluğunda büyükbabasının Hermione'yi Orestes'le nişanladığı veya evlendirdiği öne sürülür; bu arada, kızının verildiğinden habersiz olan Menelaos Troia'da Neoptolemos'a onunla evlendirmeyi vadetmişti, savaştan döndüğünde Neoptolemos onu Orestes'ten zorla almıştı. Bkz. Eustathios, Homeros'un *Odysseia*, iv. 3'ü üzerine par. 1479; Homeros, *Odysseia*, i. 4'ün geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Heroides*, viii. 31 vd. Servius, Vergilius'un *Aineias*, ii. 330'u üzerine, karş. a.g.e., dize 297. Tragedya şairi Philokles'e göre, Hermione Tyndareus tarafından Orestes'e verilmekle kalmadı, babası onu

Delphoi'de öldürdü. Fakat bazıları onun Apollon'dan babasının ölümü için tazminat talep etmeye Delphoi'ye gittiğini, adak sunularını yağma ettiğini, tapınağı ateşe verdiğini ve Phokialı Makhaires'un bu nedenle onu öldürdüğünü söylerler.¹³

Neoptolemos'la evlendirdiğinde Orestes'ten çocuğu da vardı. Bkz. Euripides, *Andromakhe*, 32'nin geç dönem yorumcusu. Hermione'nin Neoptolemos'un eşi olmadan önce Orestes'le yaptığı bu ilk evliliği Vergilius (*Aineias*, iii. 330) ve Ovidus (*Heroides*, viii. birçok yerde) kabul eder ama Homeros bilmez. Öte yandan, Homeros Menelaos'un Troia'da Hermione'yi Neoptolemos'la nişanladığını, Sparta'ya döndükten sonra evliliği kutladığını kaydeder (*Odysseia*, iv. 1-9). Sophokles *Hermione* adlı bir tragedya yazmıştı, anlaşılan, bunun kurgusu Euripides'in *Andromakhe*'sine benziyordu. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 141 vd. Euripides'in, Neoptolemos'un Hermione'yi Orestes'ten zorla alarak evlendiği görüşü tutarlı gibi görünmez; zira *Orestes* adlı oyununda (dize 1653-1657) Apollon, Orestes'e Hermione'yle evleneceği ama Neoptolemos'un bunu asla yapamayacağı kehanetinde bulunur.

¹³ Apollodoros'un öne sürdüğü gibi, Delphoi'de Neoptolemos'un öldürülmesi farklı anlatılmıştır. Euripides'e göre, Neoptolemos Delphoi'ye iki defa gitmiştir. Birincisinde Troia'da babası Akhilleus'u vuran Apollon'dan tazminat talep etmek için gitmiştir (yk. bkz. *Epitome*, v. 3). İkincisinde tanrıyı cinayetin hesabını vermeye çağırmaktan suçlu olarak ataklığını ve dinsizliğini başışlatmak için gitmiştir: Neoptolemos'a, eşi Hermione'yi aldığı için öfke duyan Orestes bu gidişinde pusu kurarak rakibini Apollon tapınağında öldürmüştür, ne var ki öldürücü darbeyi Orestes değil, "bir Delphoiili" indirmiştir. Bkz. Euripides, *Andromakhe*, 49-55, 1086-1165; karş. a.g.y., *Orestes*, 1656 vd. Anlaşılan Apollodoros hikâyesinin bu versiyonunu tercih eder. Hyginus (*Fab.* 123), Vellius Paterculus (i. 1. 3) (Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 297 ve 330'u üzerine), ve biraz muğlak bir şekilde Giritli Diktys'in de (*Bellum Trojanum*, vi. 12 vd.) kabul ettiği budur. Neoptolemos'un Orestes tarafından öldürülmesinden Heliodoros (ii. 34) ve İustinos (xvii. 3. 7) söz eder ama hiçbir saik atfetmezler. Pindaros farklı bir hikâye anlatır. Neoptolemos'un Troia yağmasının ilk semeresi olan sunuları yanına alarak Delphoi'de tanrıya danışmaya gittiğini; kurban eti nedeniyle çıkan bir arbedede bir adamın onu hançerleyerek öldürdüğünü, ölümünden sonra kutsal alanda yaşadığının ve kahramanların onuruna yapılan törenlerde ve adakların sunumunda başkanlık yaptığının öne sürüldüğünü söyler. Bkz. Pindaros, *Nem.* vii. 34 (50)-47 (70); karş. *Paian*, vi. 117 vd., ed. Sandys. Pindaros'un bu pasajlarının ilkinin, 42. (62) dizinin geç dönüm yorumcusu kurbanlara el koymanın (*ἀρπαζειν*) Delphoiililerin göreneği olduğunu, Neoptolemos'un,

sunularını ele geçirmelerini önlemeye çalıştığını ve Delphoililerin kılıçlarıyla onu öldürdüklerini söyleyerek arbedeyi açıklar. Anlaşılan bu açıklama Pherekydes'ten kaynaklanır, zira Euripides'in (*Orestes*, 1655) geç dönem yorumcusu aşağıdaki pasajı bu erken dönem tarihçisinden aktarır: "Neoptolemos Menelaos kızı Hermione'yle evlenince döllerı konusunda bilgi almak için Delphoi'ye gitti; zira Hermione'den çocuğu olmamıştı. Kehanet merkezinde Delphoililerin etleri kapıştıklarını (διαρπάζοντας) görünce onlardan almaya çalıştı. Fakat rahipleri Makhaireus onu öldürüp tapınağın eşığının altına gömdü." Hikâyenin, Pausanias'ın izinden gittiğı versiyonu anlaşılan budur, zira Apollon rahibinin Neoptolemos'u üzerinde öldürdüğü ocaktan söz eder (x. 24. 4), başka bir yerde "Pythia rahibesi, Delphoililere Akhilleus oğlu Pyrrhos'u (Neoptolemos) öldürmelerini emretti" der (i. 13. 9; karş. iv. 17. 4). Neoptolemos'un katilinin adının Makhaireus olduğundan Euripides'in (*Andromakhe*, 53) geç dönem yorumcusuyla Neoptolemos'un "tanrıdan babasının öldürölmesinin tazminatını talep ettiğı veya daha büyük ihtimalle tapınağı saldırdığı için" öldürölüğünü söyleyen Strabon (ix. 3. 9., s. 421) söz eder. Aslında Asklepiades *Tragodumena* adlı eserinde şunları yazmıştır: "Onu Makhaireus'un öldürüp önce tapınağın eşığının altına gömdüğü ama sonra Menelaos'un gelip cesedi alarak etrafı çevrili alanda mezar yaptığı konusunda bütün şairler hemfikirdir. Makhaireus'un Daitas oğlu olduğu söylenir." Bkz. Pindaros, *Nem.* vii. 42 (62)'nin geç dönem yorumcusu. Apollodoros'un belirttiğı, Strabon'un tercih ettiğı Neoptolemos'un tapınağı yağmalamak için Delphoi'ye gelmesiyle ilgili hikâyeden Strabon'la Pindaros'un (*Nem.* vii. 58, Boeckh) geç dönem yorumcusu söz eder. Muhtemelen bu Neoptolemos'un babasının ölümünün tazminatını istemek veya tanrıyı cezalandırmak için gittiğı hikâyesiyle çelişkili değildir; zira tazminatını vermeyen veya cezai yükümlölüğünü yerine getirmeyen tanrının mallarına veya öteberisine el koyma haliyle haciz şeklini alırdı. Öldürölün Neoptolemos'un Apollon tapınağının eşığının altına gömölüdüğü gelenek dikkat çekicidir ve hatırlayabildiğim kadarıyla Yunan efsanelerinde benzeri yoktur. Cesedin daha sonra alınarak etrafı çevrili alana gömölüdüğü ifadesi Pausanias'ın (x. 24. 6) "tapınaktan çıkıp sola dönölnce içinde Akhilleus oğlu Neoptolemos'un mezarının bulunduğı etrafı çevrili bir alana gelirsiniz. Delphoililer her yıl kahraman diye ona adak adarlar" gözlemine uygundur. Neoptolemos'un Delphoi'de başka kahramanlardan bile üstün tutulduğünü, onların onuruna yapılan törenlerde ve adanan adaklarda onun başkanlığına başvurulduğünü Pindaros'tan (*Nem.* vii. 44 (65) vd.) öğreniyoruz. Thessalialı Ainienler Neoptolemos onuruna her dört yılda bir Delphoi'ye büyük bir tören alayı ve pahalı sunular gönderirlerdi. Tören Pythia oyunlarıyla aynı zamanda yapılırdı. Bkz. Heliodoros, *Aithiop.* ii. 34 - iii. 6. Çoğunluk tarafından aleni dinsizlik ve yağmayla suçlanan

[Kaphereus Burnunda batan gemiden kurtulan liderlerin yolculukları] 15 Yunanlılar dolaşp durduktan sonra karaya çıktılar, çeşitli ülkelere, bazıları Libya'ya, bazıları İtalya'ya, diğerleri Sicilya'ya, bazıları İberia yakınındaki adalara, öbürleri Sangarios ırmağının kıyılarına, bazıları da Kıbrıs'a yerleştiler. Kaphereus'ta gemileri kazaya uğrayanların bazılarını dalgalar bu yöne, bazılarını da başka yöne sürükledi.¹⁴ Guneus Libya'ya gitti, Thessalos oğlu Antiphos Pelasgoi ülkesine gitti, ülkeyi ele geçirerek Thessalia adını verdi. Philoktetes İtalya'da Campanialıların ülkesine gitti; Koslularla beraber Phidippos Andros'a, Agapenor Kıbrıs'a,¹⁵ diğerleri başka yerlere yerleştiler.

Apollodoros ve diğerleri¹⁶ şunları anlatırlar. Guneus kendi gemilerini bıraktı, Libya'da Kinyps ırmağına gelerek buraya yerleşti.¹⁷ Fakat Meges'le Prothos diğer birçoğuyla

birinin, saldırıp soyduğu söylenen aynı kutsal mekânda böyle bir övgü mertebesine nasıl yükseltildiğini anlamak biraz zordur. Öne sürüldüğü gibi, Neoptolemos'un belki taşlanarak öldürülen günah keçisi olarak alenen kurban edildiğini belirtirsek görünürdeki çelişki daha anlaşılabilir hale gelir, anlaşılan Thargalia'da kurban edilen insanların kaderi böyle olmuş, ilk kurbanın Apollon'un bazı kutsal kaplarını çaldığına dair efsane onların kurban edilmesini haklı göstermiştir. Bkz. Harpokration, *φάρμακος* maddesi; Neoptolemos'un günah keçisi olarak kurban edildiği varsayımı için bkz. J. Toepffer, "Thargelienbrauche," *Beiträge zur griechischen Altertumswissenschaft*, Berlin, 1897, s. 132 vd., Euripides'e göre (*Andromakhe*, 1277 vd.) Neoptolemos'un Apollon sunağında hançerlendiği gibi, taşlandığına da işaret eder. Ölüyü eşik altına gömme görevi için bkz. *Folk-lore in the Old-Testament*, iii. 13 vd.

¹⁴ Agapenor dışında, bu paragrafta anlatılan diğerlerinin dolaşp durması *Epitome*'nin metninde bulunmayan aşağıdaki üç paragrafta (15a, 15b, 15c) biraz daha eksiksiz özetlenip anlatılır ama tahminen bunlar Tzetzes'in Lykophron konusunda geç dönem yorumlarından eklenmiştir, Tzetzes'in önünde muhtemelen Apollodoros'un yalnızca *Epitome*'si değil, bütün metni bulunuyordu.

¹⁵ Karş. Pausanias, viii. 5. 2, fırtınanın Kıbrıs'a sürüklediği Agapenor'un Paphos'u kurduğunu, Eski Paphos'ta Aphrodite tapınağını yaptığını söyler. Karş. Aristoteles, *Peplos*, 30 (16), Bergk'in *Poetae Lyrici Graeci*³ derlemesi içinde, ii. 654.

¹⁶ Bu paragraf Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 902'den aktarılmaktadır.

¹⁷ Başka bir anlatıma göre, Guneus denizde boğuldu. Bkz. Aristoteles,

birlikte Eubolia'da Kaphereus'a ulařtılar¹⁸ . . . Prothos'un gemisi Kaphereus'ta kazaya uğradığında dalgalar Magnesialıları da onunla beraber Girit'e sürükledi, buraya yerleştiler.

İlion'un yağmalanmasından sonra¹⁹ Menesthios, Phidippos, Antiphos, Elephenor halkı ve Philoktetes uzağa, Mimas'a gittiler. Sonra Menesthios Melos'a gitti, oranın kralı Polyanaks öldüğü için kral olarak hüküm sürdü. Thessalos oğlu Antiphos Pelasgoi'ye gitti, ülkeyi ele geçirerek Thessalia adını verdi.²⁰ Dalgalar Koslularla beraber Phidippos'u önce Andros'a, sonra Kıbrıs'a sürükledi, buraya yerleşti. Elephenor Troia'da öldü²¹ halkı da İonia körfezinden sürüldü, Epiros'ta Apollonia'ya yerleşti. Tlepolemos halkı Girit'e uğradı; sonra rüzgârlar onları rotadan çıkardı, İberia adalarına yerleştiler . . . Protesilaos halkı akıntıyla sürüklenerek Kanastron ovası yakınında Pellene'ye geldi.²² Dalgalar Philoktetes'i İtalya'da Campania'ya sürükledi, Lukanalılarla savaştıktan sonra Kroton'la Thurion arasında Krimissa'ya yerleşti;²³ gezginliğı bitince Gezgini (*Alaiois*)

Peplos, 32 (37), Bergk'in *Poetae Lyrici Graeci*³ derlemesi içinde, ii. 654.

¹⁸ Boğulan bu iki adamın mezar kitabeleri Aristoteles, *Peplos*, 25 (19) ve 28 (35)'e atfedilir. Bkz. Bergk'in *Poetae Lyrici Graeci*³ derlemesi içinde, ii. 653, 654. Meges Dulikhion halkının, Prothos Magnesia halkının liderleriydi. Bkz. *Epitome*, iii. 12 ve 14.

¹⁹ Bu paragraf Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 911'den aktarılmaktadır.

²⁰ Karş. Strabon, ix. 5. 23, s. 444.

²¹ Elephenor savaşta Agenor tarafından öldürüldü. Bkz. Homeros, *İlyada*, iv. 463-472. Karş. Aristoteles, *Peplos*, 33 (4), Bergk'in *Poetae Lyrici Graeci*³ derlemesi içinde, ii. 654.

²² Kanastron veya Kanastra Makedonia'da Pallene (Pellene) yarımadasının en güney ucudur. Bkz. Herodotos, vii. 123; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 599 ve geç dönemde yazılan yorum; Strabon, vii. frag. 25, s. 330 (C. ii, s. 462, ed. Meineke), Apostolios, *Cent.* ii. 20; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 526; Livius, xxx. 45. 15, xlv. 11. 3.

²³ Philoktetes'in bir isyanda Thessalia'nın Melibolia kentinden sürüldüğü (Homeros, *İlyada*, ii. 717 vd.) ve güney İtalya'ya kaçtığı, Kroton'la Thurion arasında Petilia, Eski Krimissa ve Khone kentlerini kurduğı söylenir. Bkz. Strabon, vi. 1. 3, s. 254, Philoktetes'in Petilia ve Eski Krimissa kentlerini kurduğunu kaydettikten sonra şöyle devam eder: "Apollodo-

Apollon tapınağı kurdu, Euphorion'un söylediği gibi, yayını ona adadı.²⁴

Navaithos İtalya'da bir ırmaktır.²⁵ Apollodoros'a ve diğerlerine göre, İlion alındıktan sonra Laomedon kızları, Priamos'un kardeşleri, yani Aithylla, Astyokhe ve Medesikaste başka kadın esirlerle beraber kendilerini İtalya'nın bu bölgesinde buldukları ve Yunanistan'da köle edilmekten korkarak gemileri ateşe verdikleri için bu adla anılmışlardı; bu nedenle ırmağa Navaithos, kadınlara da Nauprestides deniyordu; kadınların beraberindeki Yunanlılar gemilerini kaybedince buraya yerleşmişlerdi.²⁶

ros *Gemiler Kitabı*'nda Philoktetes'ten söz ettikten sonra şöyle der: Bazıları onun Kroton'un ülkesine gelip dağlık burunda Krimissa'yla onun yukarısında Khone kentini kurduğunu, civardakilere Khoneliler adı verildiğini, Sicilya'ya gönderdiği adamların Troialı Aigestes'in yardımıyla Eryks yakınındaki Segesta'yı tahkim ettiklerini anlatırlar." Strabon'un bu alıntıyı yaptığı kitap yazarımızın *Bibliotheka*'sı değil, Atinalı gramerci Apollodoros'un Homeros'un Listesi'ni konu alan *Gemilerin Listesi* adlı eseridir. Strabon'a göre (viii. 3. 6, s. 339), Apollodoros bu kitabındaki malzemenin çoğunu Skepsisli Demetrios'tan almıştır. Bu eserin fragmanları için bkz. Heyne'nin *Apollodoros'u* (İkinci Basım, 1803), C. i., s. 417 vd.; *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, i. 453 vd.

²⁴ Karş. Aristoteles, *Mirab. Auscult.*, 107 (115): "Sybarislilerin Philoktetes'e taptıkları söylenir; zira Troia dönüşü Makalla denen yerde Kroton toprağına yerleşti, aradaki mesafenin yirmi dört kilometre olduğunu söylerler, Herakles'in yayını Halia Apollon tapınağına adadığını anlatırlar. Fakat Kroton halkının, egemenliği döneminde yayı oradan alıp kendi ülkelerindeki Apollon tapınağına adadığını söylerler. Philoktetes'in ölünce Sybaris ırmağının yanına gömüldüğü de söylenir; zira Tlepolemos döneminde Rhodialıların yardımına gitmişti, Tlepolemos onları bu bölgelere göndermiş ve bu ülkenin barbar halkıyla savaşa sokmuştu." Barbarlarla bu savaş Apollodoros'un veya her halükârda Tzetzes'in Philoktetes'in İtalya'ya geldikten sonra girdiğini anlattıkları "Lukanialılarla savaş"tı hiç kuşkusuz.

²⁵ Bu paragraf Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 921'den aktarılmaktadır.

²⁶ Aynı hikâyeyi Strabon da anlatır, ırmağa Niaithos der (vi. 1. 12, s. 262). Bizanslı Stephanos adı Navaithos (Ναύαιθος) derken Apollodoros'la hemfikirdir. Apollodoros bu adı *ναῦς*, "gemi" ve *αἶθω*, "yakmak" kelimelerinden türetir. Vergilius, Segesta'nın veya kendisinin verdiği adla Sicilya'da Akesta'nın kuruluşu konusunda aynı hikâyeyi anlatır. Bkz.

[Demophon'la Phyllis'in aşkı, 16-17] 16 Birkaç gemiyle Demophon Thrake'de Bisaltia ülkesine geldi,²⁷ kralın kızı Phyllis ona âşık olunca babası drahoma olarak krallığıyla beraber kızını Demophon'a vererek evlendirdi. Fakat Demophon kendi ülkesine gitmek istedi, birçok defa ricada bulunup dönmeye yemin ettikten sonra yola çıktı. Phyllis uzaklarda Dokuz Yol denen yere kadar ona eşlik etti, içinde Rhea Ananın gizeminin bulunduğunu, hiçbir dönüş ümidi kalmayınca kadar açmamasını söyleyerek ona bir kutu verdi. 17 Demophon Kıbrıs'a gitti, oraya yerleşti. Belirlenen zaman geçince Phyllis Demophon'a ah ederek kendini öldürdü; Demophon kutuyu açtı, korkuya kapılarak atına atladı, çılgın gibi dört nala ölümüyle buluşmaya gitti; zira at tökezleyince onu yere attı, o da kılıcının üzerine düştü. Fakat halkı Kıbrıs'a yerleşti.

[Podalirios ve kehanet] 18 Podalirios Delphoi'ye giderek nereye yerleşeceğini kehanet merkezine sordu; kehanet merkezinden etrafını saran gökyüzü çökse bile hiçbir zarar görmeyeceği bir kente yerleşmesi yanıtını alarak, Karia'da

Vergilius, *Aineias*, dize 604-771.

²⁷ Theseus oğulları Demophon'la kardeşi Akamas büyükanneleri Aithra'yı esirlikten kurtarmak için Troia'ya gitmişlerdi. Yk. bkz. *Epitome*, v. 22. Demophon'la Phyllis'in aşkının ve acıklı kaderinin aşağıdaki hikâyesini, Demophon yerine kardeşi Akamas demenin dışında neredeyse aynı kelimelerle Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 495'te anlatır. Lukianos da Akamas'la Phyllis'in adlarını birlikte verir (*De saltatione*, 40). Servius hüzünlü âşıkların hoş bir hikâyesini anlatır. Demophon'un döneceğinden umudunu kesen Phyllis'in kendini astığını ve yapraksız bir badem ağacına dönüştüğünü ama Demophon gelip ağacın gövdesine sarıldığına yaprak çıkararak onun okşamalarına karşılık verdiğini anlatır; bu nedenle, daha önce *petala* denen yapraklara bundan böyle Yunanca *phylla* denmiştir. Bkz. Servius, Vergilius'un *Sığırtmaç Türküleri*, v. 10'u üzerine. Karş. *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 51, 146 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 159; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 214). Hyginus hikâyeyi daha az romantik tarzda anlatır (*Fab.* 59, karş. 243). Phyllis aşkından ölünce mezarında ağaçlar bittiğini ve yapraklarının kuruyup döküldüğü mevsimde onun ölümünün yasını tuttuğunu söyler.

ufkunun dört bir yanını dağların çevirdiği Khersonese'ye yerleşti.²⁸

[**Amphilokhos**] 19 Bazılarına göre, Troia'ya daha sonra gelen Alkmaion oğlu Amphilokhos fırtınada Mopsos'un ülkesine sürüklendi; bazılarının dedikleri gibi, krallık için teke tek savaşıp birbirlerini öldürdüler.²⁹

²⁸ Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 1047) aynı hikâyeyi neredeyse aynı kelimelerle anlatır, muhtemelen Apollodoros'tan kopya etmiştir. Podalirios'un Karia'ya yerleşmesini karş. Pausanias, iii. 26. 10; Bizanslı Stephanos, *Σύγνα* maddesi. Podalirios'a İtalya'da kahraman diye tapılıyordu. Daunia'da Drion dağının eteğinde bir kutsal alanı vardı, aynı dağın tepesinde bir kutsal alanda kâhin Kalkhas'a tapılırdı, tapınanlar burada kara koç keserler ve rüyalarında açıklamalar almak amacıyla kurbanların derisine sarılarak uyurlardı. Bkz. Strabon, vi. 3. 9, s. 284; Lykophron, *Kassandra*, 1047 vd. Lykophron Podalirios'un İtalya'ya gömüldüğünü söyler ve bilgili ama sert yorumcusu Tzetzes bunu söylediği için onu açıkça yalan söylemekle suçlayarak adamakıllı azarlar (*Schol. on Lycophron*, 1047).

²⁹ Yaygın geleneğe göre, Troia alındıktan sonra Amphilokhos'la Mopsos'un birlikte Kilikia'ya gittiklerini söyleyen Tzetzes (*Schol. on Lycophron*, 440-442) bu pasajı yazarın adını vererek Apollodoros'tan aktarır. Amphilokhos'la Mopsos'un Troia'dan gelerek Kilikia'da Mallos'u kurduklarını söyleyen Strabon'un tanıklığı bu ifadeyi teyit eder (xiv. 5. 16, 675 vd.). Hem Tzetzes (*a.g.e.*) hem de Strabon (*a.g.e.*) Amphilokhos'la Mopsos'un arasındaki tartışmayı anlatırlar. Onlara göre, Amphilokhos bir süreliğine Argos'a gitmek istedi (muhtemelen Amphilokhos'un Argos'una; bkz. iii. 7. 7). Krallığı veya rahipliği yokluğunda Mopsos'a emanet ederek yola çıktı. Argos'ta işlerin durumundan memnun olmayarak bir yıl sonra döndü, krallığı veya rahipliği Mopsos'tan geri istedi. Fakat *Beati possidentes* ["Malikler kutsaldır", "hukukun onda dokuzu mülkiyettir"- ç.n.] ilkesine göre davranan naip krallık veya rahiplik tacını vermeyi kabul etmedi; bu durumda savaşın ateşten gömleğine başvurdular, iki savaşçı da telef oldu. Cesetleri birbirine bakmayan mezarlara gömüldü; zira birbirleriyle ölümüne savaşan rakipler ölümde birbirlerine kaşlarını çatmasınlar diye halk aralarına bir kule inşa etti. Ne var ki aralarındaki rekabet ölümünden sonra kehanet merkezinde ortak çalışmalarını engellemedi. 2. yüzyılda kehanet merkezi yarulmazlığıyla büyük ün kazandı (Pausanias, i. 34. 3). Ortaklığın önde gelen lideri belli ki Amphilokhos'tu, zira genellikle kehanet merkeziyle yalnızca onun bağlantısından söz edilir; işin aktif payını Mopsos'un aldığını öğrendiğimiz tek antik dönem yazarı Plutarkhos'tur (*De defectu oraculorum*, 45), gerçi Cicero ortaklardan birlikte söz eder (*De divinatione*,

[Lokrislilerin Troia Athena'ya bin yıl gönderdiği bakireler, 20-22] 20 Lokrisliler ülkelerini güçlkle geri kazandılar, üç yıl sonra Lokris'te veba baş gösterdiğinde onlara İlion'da Athena'nın gönlünü almalarını ve bin yıl boyunca yakarıcı iki bakire göndermelerini emreden bir kehanet aldılar. Kurada ilkin Periboia'yla Kleopatra çıktı. 21 Troia'ya geldiklerinde yerliler onları kovaladılar, onlar da kutsal mekâna sığındılar. Tanrıçaya yanaşamadılar ama kutsal mekânı silip süpürdüler; tapınaktan dışarı çıkmadılar, saçları kırpıldı, ayakkabısız sade elbiseler giydiler. 22 İlk bakireler ölünce diğerlerini gönderdiler; etrafı çevrilmiş alanın dışında görülüp kılıçtan geçirilmemek için kente geceleyin girdiler; fakat sonra dadılarıyla bebeklerini gönderdiler. Bin yıl geçince Phokaia savaşından sonra yakarıcı göndermeyi kestiler.³⁰

i. 40. 88). Plutarkhos'a ve Dio Cassius'a göre (lxxii. 7), kehanetler rüyalarda iletiliyordu; ama Lukianos (*Philopseudes*, 38) danışanın soruyu tabletin üzerine yazıp kâhine verdiğini söyler. Hiç yanılmayan bu iletişimlerin ücreti yalnızca iki obol, yani iki pens yarım peniydi. Bkz. Lukianos, *Aleksandros*, 19; a.g.y., *Deorum concilium*, 12. Antik dönem yazarları Mallos'ta kehanette bulunan Amphilokhos'un Amphiaraios oğlu mu, yoksa torunu mu olduğu konusunda iki görüşe ayrılmışlar gibidir. Apollodoros ona Alkmaion oğlu der, bu da onu Amphiaraios torunu yapar, zira Alkmaion Amphiaraios oğluydu. Fakat Tzetzes hikâyenin mutad denen versiyonunu kaydederken Amphilokhos'a Amphiaraios torunu değil, oğlu der (*Schol. on Lycophron*, 440-442). Karş. Strabon, xiv. 1. 27, s. 642; İzmirli Quintus, *Posthomerica*, xiv. 365-369. Lukianos bu konuda çelişkilidir; zira bir pasajda Amphilokhos'a Amphiaraios oğlu (*Aleksandros*, 19) derken başka bir pasajda alay ederek lanetli ana katilinin (burada kasıt Alkmaion'dur) soylu oğlu diye söz eder (*Deorum concilium*, 12). Apollodoros başka bir yerde hem Amphiaraios oğlu Amphilokhos hem de Alkmaion oğlu Amphilokhos diye söz eder. Yk. bkz. iii. 7. 2 ve 7.

³⁰ Her yıl Lokrisli iki bakire göndererek Troia'da Athena'nın gönlünü alma göreneğinin hikayesini Tzetzes aynı tarzda anlatır, Apollodoros'un atladığı bazı ilginç noktaları da ekler. Bakireler geldiğinde Troialıların onları karşılayarak yakalamaya çalıştıklarını ondan öğreniyoruz. Yakalasalardı bakireleri öldürecekler, kemiklerini meyve vermeyen yabancı ağaçlarının odunlarıyla yakacaklardı. Bunu yaptıklarında külleri Traron dağından denize atarlardı. Fakat bakireler kendilerini takip edenlerden kaçarlarsa Athena tapınağına gizlice çıkarlar, etrafı çevrilmiş kutsal alanı

[Aigisthos'la Klytaimnestra dönüş yolunda Agamemnon'u öldürür] 23 Agamemnon Kassandra'yla beraber Mykene'ye döndükten sonra Aigisthos'la Klytaimnestra onu öldürdüler; zira Klytaimnestra ona kolsuz ve yakasız bir gömlek verdi, Agamemnon gömleği giymeye çalışırken öldürüldü ve Aigisthos Mykene'de hüküm sürdü.³¹ Kas-

silip süpürürlerdi; ama tanrıçaya yaklaşılamazlar, gece dışında kutsal mekândan ayrılamazlardı. Tzetzes bakirelerin hizmet süreleri boyunca yalın ayak ve kırpık saçlı olduğunu, her birinin sade bir tunik giydiğini anlatırken Apollodoros'la hemfikirdir. Göreneğin bin yıl yerine getirildiği, Phokaia savaşı (M. Ö. 357-346) sonra son verildiği ifadesinde Sicilyalı tarihçi Timaios'u otorite kabul ettiğini belirtir: Bkz. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1141. Lokris'in en soylu yüz ailesinin bakireleri kurayla seçiliyordu (Polybios, xii. 5); karaya çıkınca ölümden kurtulduklarında kutsal mekânda tanrıçaya ömür boyu (Plutarkhos, *De sera numinis vindicta*, 12) veya her halükârda halefleri gelinceye kadar hizmet ediyorlardı (Suidas, *κατεγήρασσαν* maddesi). İyice otantik hale gelmiş, dikkati çok çeken bu görenekle ilgili başka göndermeler için bkz. Strabon, xiii. 1. 40, s. 600 vd.; Homeros, *İlyada*, xiii. 65'in geç dönem yorumcusu; Iamblikhos, *De Pythagorica vita*, viii. 42; Suidas, *ποινή* maddesi (Aelianus'tan aktarır); Servius, Vergilius'un *Aineias*, i. 41'i üzerine. Diğer otoritelerimizin tersine Servius her yıl tek bir bakire gönderildiğini söyler, Belli ki Strabon bu göreneğin ileri bir tarihte, Pers döneminde ortaya çıktığını teyit eder (

τὰς δὲ λοκρίδας πεμφθῆναι περσῶν ἡδὲ κρατοῦντων συνέβη). Clinton bu görüşü kabul eder, bu durumda göreneğin M. Ö. 559'tan M. Ö. 346'ya kadar sürdüğünü savunur (*Fasti Hellenici*, i. 134 vd.).

³¹ Agamemnon'un öldürülmesi için bkz. Homeros, *Odysseia*, iii. 193 vd., 303-305. iv. 529-537; xi. 404-434; Proklos'un özetlediği Hagias'ın *Dönüşler'i* (*Nostoi*), *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 53; Aiskhylos, *Agamemnon*, 1379 vd.; a.g.y., *Eumenides*, 631-635; Sophokles, *Elektra*, 95-96; Euripides, *Elektra*, 8-10; a.g.y., *Orestes*, 25 vd.; Pausanias, ii. 16. 6; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1108 ve 1375; Hyginus, *Fab.* 117; Seneca, *Agamemnon*, 875-909; Servius, Vergilius'un *Aineias*, xi. 268'i üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 47, 126, 141 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 147; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 147 ve 202); Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, vi. 2. Pausanias'ın hemfikir olduğu Homeros'a ve *Dönüşler'in* yazarına göre Agamemnon'u Aigisthos, Aiskhylos'a göre Klytaimnestra öldürdü. Sophokles ve Euripides cinayeti ikisinin işlediğinden söz ederler. s. 270 Klytaimnestra'nın kocasını keserken giydirdiği kolsuz ve yakasız gömleği Aiskhylos trajik bir tumturaklılık ve müphemlikle ama daha sonraki yazarlar (Tzetzes, Sene-

sandra'yı da öldürdüler.³² [Orestes, Strophios tarafından büyütülür ve Pylades'in yardımıyla katil Klytaimnestra'yla katil Aigisthos'u öldürür. Furialar ona eziyet ederler ama Areopagos'ta aklanır, 24-25] 24 Fakat Agamemnon kızlarından biri, Elektra, kardeşi Orestes'i kaçırıp büyütsün diye Phokaialı Strophios'a verdi: o da onu kendi oğlu Pylades'le beraber büyüttü.³³ Orestes büyüyünce Delphoi'ye döndü, tanrıya babasının katillerinden öç alayım mı diye sordu. 25 Tanrı ona izin verdi, bunun üzerine, Pylades'le beraber gizlice Mykene'ye giderek hem annesini hem Aigisthos'u öldürdü.³⁴ Çok geçmeden delirdi ve Öç Tanrıçaları onu takibe aldı, Atina'ya dönerek Areopagos'ta yargılandı. Öç Tanrıçalarının, Tyndareus'un veya Aigisthos'la Klytaimnestra'nın kızı Erigone'nin onu mahkemeye verdiği söylenir; davasında oylar eşit verilince aklandı.³⁵

ca, Servius, Vatikan Mitoloji Yazarları) daha açıkça anlatırlar.

³² Cassandra'nın katili için bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 421-423; Pindaros, *Pyth.* xi. 19 (29) vd.; Philostratos, *Eikones*, ii. 10; Athenaios, xiii. 3, s. 556 C; Hyginus, *Fab.* 117. Hyginus'a göre hem Klytaimnestra hem Aigisthos'un Cassandra cinayetinde parmağa vardı; başka yazarlara göre Klytaimnestra onu tek başına öldürmüştü.

³³ Karş. Pindaros, *Pyth.* xi. 34 (52) vd.; Sophokles, *Elektra*, 11 vd.; Euripides, *Elektra*, 14 vd.; Hyginus, *Fab.* 117. Pindaros, genç Orestes'in, babası Agamemnon öldürüldükten sonra Parnassos'un eteğinde yaşlı Strophios'a götürüldüğünü anlatır; ama çocuğu kimin kurtarıp oraya götürdüğünü söylemez. Sophokles'le Euripides'e göre, Orestes'i kurtaran ailenin eski uşağıydı ama Sophokles yaşlı adamın çocuğu Elektra'nın elinden aldığını söyler. Apollodoros'la aynı fikirde olan Hyginus, Agamemnon öldürüldükten sonra Elektra'nın bebek kardeşi Orestes'in sorumluluğunu (*sustulit*) aldığını, onu Phokaia'da Strophios'un bakımına verdiğini anlatır.

³⁴ Agamemnon cinayetinin bu öcü günümüze gelen üç Yunan tragedyasının, Aiskhylos'un *Khoephoroi*'sinin, Sophokles'in *Elektra*'sının ve Euripides'in *Elektra*'sının temasıdır. Proklos'un kısa özetinden (*Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 53) öğrendiğimize göre, Hagias da *Dönüşler*'de anlatmıştır. Pindaros, *Pyth.* xi. 36 (55) vd.; Hyginus, *Fab.* 119. Homeros Aigisthos'u Orestes'in öldürdüğünden kısaca söz eder (*Odysseia*, i. 29. 298-300, iii. 306 vd.); Klytaimnestra'yı kendi oğlunun öldürdüğünden açıkça söz etmez ama değinir (*Odysseia*, iii. 309 vd.).

³⁵ Atina'da Areopagos mahkemesinde Orestes'in yargılanıp aklanması

[Orestes Pylades'in yardımıyla İphigenia'yı ve Artemis suretini Tauris'ten Yunanistan'a getirir, 26-27] 26 Derdinden nasıl kurtulacağını sorduğunda tanrı ona Taurislilerin ülkesinden tahta sureti alırsa kurtulacağı yanıtını verdi.³⁶ Taurisliler yabancıları öldüren,³⁷ onları Hades'ten

Aiskhylos'un *Eumenides* tragedyasının konusudur, burada aynı şekilde şair ana katilinin amlandığını, çünkü oy sayısının eşit olduğunu anlatır (dize 752 vd.). Paros Kronolojisi de aynı nedenlerle amlandığını kaydeder ve Atina kralı Demophon'un krallık dönemine tarihlendirir. Bkz. *Marmor Parium*, 40 vd. (*Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, i. 546). Karş. Euripides, *İphigenia Tauris'te*, 940-967, 1469-1472; a.g.y., *Orestes*, 1648-1652; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1374; Pausanias, i. 28. 5, viii. 34. 4; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, vi. 4. Eumenides'te Öç Tanrıçaları Orestes'i suçlarlar. Paros Kronoloji yazarına göre, Aigisthos'la Klytaimnestra'nın kızı Erigone babasının cinayeti için adli takibi başlattı; kronoloji yazarı Orestes'in suçlanmasında Klytaimnestra'nın öldürülmesinden bir madde olarak söz etmez. *Etymologicum Magnum*'un yazarına göre (s. 42, *Αἰώπα* maddesi), adli takibi Atina'da Erigone'yle büyükbabası Tyndareus birlikte yürüttüler, başarısızlıkla sonuçlandığında Erigone kendini astı. Pausanias (viii. 34. 4), Peloponnesoslu antik dönem meraklılarının suçlayanın ölen Tyndareus değil, Klytaimnestra'nın kuzeni Perilaos olduğunu öne sürdüklerini kaydeder. Hyginus'a göre (*Fab.* 119) Tyndareus Mykenelilerin önünde Orestes'i suçladı ama babası uğruna sürgüne gönderilmenin sıkıntısını yaşadı. Orestes'in, öldürdüğü annesinin Öç Tanrıçalarının yol açtığı deliliği için bkz. Euripides, *Orestes*, 931 vd.; Pausanias, iii. 22. 1, viii. 34. 1-4. Cinayeti işledikten sonra hemen kendini gösteren deliliğin yeni başlayan belirtilerini Aiskhylos güzel anlatır (*Khoephoroi*, 1021 vd.).

³⁶ Kehaneti karş. Euripides, *İphigenia Tauris'te*, 77-92, 970-978; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1374; Hyginus, *Fab.* 120.

³⁷ Taurisliler Krimia'da oturuyorlardı. Denizde kaza geçirip sığınanları ve yabancıları kurban etme gelenekleri için bkz. Herodotos, iv. 103; Euripides, *İphigenia Tauris'te*, 34-41; Sicilyalı Diodoros, iv. 44. 7; Pausanias, i. 43. 1; *Orphica, Argon.* 1975 vd., ed. Abel; Ovidus, *Ex Ponto*, iii. 2. 45-58; Mela, ii. 11; Ammianus Marcellinus, xxii. 8. 34. Herodotos'a göre, bu Taurisliler insanları Agamemnon kızı İphigenia ile özdeşleştirdikleri Bakire Tanrıçaya kurban ediyorlardı. Kurbanlar, gemi kazasına uğrayanlar ve bulabildikleri Yunanlılardı. Başlarına sopayla vurularak öldürülüyorlar, bundan sonra başları kazıklara geçiriliyor, bedenleri sarp kayalıklardan denize atılıyor veya toprağa gömülüyordu, zira cesetlerin yok edilmesi konusunda kayıtlar farklıydı, gerçi hepsi başların kazığa geçirildiği konusunda hemfikirdi. Ammianus Marcellinus tanrıçanın yöre-

bir kaya aracılığıyla getirilmiş kutsal ateşe atan ve etrafı çevrilmiş alanda yakan Skythlerin bir koluydu.³⁸ 27 Orestes Pylades'le beraber Taurislilerin ülkesine geldiğinde, onu bulup yakaladılar, bağlayarak kral Thoas'un huzuruna getirdiler, kral ikisini rahibeye gönderdi. Fakat Taurislilerle beraber rahibelik yapan kardeşi ona tanıyınca tahta sureti kaçırdı.³⁹ Suret Atina'ya getirildi, şimdi ona Tauropolos denir.⁴⁰ Fakat bazıları Orestes'in fırtınaya tutularak

deki adına Orsilokhe der.

³⁸ Kurbanların cesetlerinden kurtulmaya dair bu hikâye Euripides'in, *İphigenia Tauris'te*, oyunu 625'e dayanır: -

Ὀρέστης: τάφος δὲ ποῖος δέξεται μ', ὅταν θάνω;

Ἰφιγένεια: πῦρ ἱερὸν ἔνδον χάσμα τ' εὐρωπὸν πέτρας.

Karş. a.g.e. 1154 vd.:-

ἦδη τῶν ξένων κατήρξατο;

ἀδύτοις ἐν ἀγνοῖς σῶμα λάμπονται πυρὶ;

Bu durumda, cesetleri yok etme konusunda Apollodoros'un anlattıkları Herodotos'un anlattıklarından farklıdır.

³⁹ Orestes'le Pylades'in Taurislilerin ülkesine gitmelerinin ve Artemis suretini alarak kaçmalarının bu hikâyesi anlaşılan Apollodoros'un izinden gittiği Euripides'in *İphigenia Tauris'te* oyununun konusudur. Ovidus oyunun ana fikrini dizelerle (*Ex Ponto*, iii. 2. 43-96), Hyginus düz yazıyla (*Fab.* 120) anlatır. Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1374; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 7, 141 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 20; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 202).

⁴⁰ Tauris Artemis suretinin Atina'ya götürüldüğünü söylerken yazarımız Euripides'in izinden gider. Bkz. *İphigenia Tauris'te*, 89-91, 1212-1214. Fakat Euripides'e göre, suret Atina'da kalmayacaktı, Attike'de Halai denen kutsal alana getirilecek, burada onun için özel yapılmış tapınağa koyulacak ve Artemis Tauropolos veya Brauron Artemis sureti denecekti (*İphigenia Tauris'te*, 1446-1467). Taurislilerin ülkesinden getirildiği söylenen Artemis'in eski tahta sureti 2. yüzyıla kadar Attike Brauron'da görülmüyordu İphigenia'nın suretle birlikte Brauron'a gelerek onu bıraktığı, karayoluyla Atina'ya, sonra da Argos'a gittiği söylenir. Bkz. Pausanias, i. 23. 7, i. 33. 1. Fakat bazılarına göre, Kserkses sureti Susa'ya götürdü, sonra da Seleukos onu Syria'da Laodikia'ya verdi, 2. yüzyıla, Pausanias dönemine kadar burada kaldığı söylenir (Pausanias, iii. 16. 8, viii. 46. 3). Euripides *Halai* veya Brauron'da Artemis ritüelinin ilginç iki özelliğini tahmin tarzında kaydetmiştir. Rahip tanrıçaya kurban keserken kılıcıyla insanın boğazından kan akıttırdı, bunun kaçarak tanrıçayı aldatan Orestes'in kurban edilmesinin yerini tuttuğu kabul edilirdi. Böyle bir gele-

Rodos adasına sürüklendiğini, kehanet uyarınca suretin surun tahkimatına adandığını söylerler.⁴¹ [Orestes'in ço-

nek, tanrıçaya gerçek insanların kurban edildiği daha eski bir pratiğin hafifletilmiş tarzı olarak çok doğal şekilde açıklanır, Brauron'da bu tarz bir kurban geleneği, acımasız tanrıçanın suretinin Karadeniz'de vahşi barbarların ülkesinden getirildiği hikâyesinin ortaya çıkması için yeterdi. İnsan kurban etmeyle ilgili eski göreneğin hafifletilmiş tarzı için bkz. *The Dying God*, s. 214 vd. Euripides'in belirttiği, Brauron'daki ritüelin diğer özelliği, loğusayken ölen kadınların elbiselerinin, Brauron'a gömüldüğüne inanılan İphigenia'ya adanmasıydı. Bkz. Euripides, *İphigenia Tauris'te*, 1458-1467. Brauron ve Halai konusunda bkz. Pausanias, i. 33. 1 üzerine benim notum (C. ii. s. 445 vd.). Fakat Brauron'dan başka yerler de antik Tauris Artemis idolüne sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Lakedaimonlular, Sparta gençlerinin sunakta kanlarının akması için kırbaçlandıkları Sparta'da Orthia Artemis'in tahta suretinin İphigenia'nın Sparta'ya getirdiği özgün suret olduğunu düşünürlerdi; Pausanias onların iddiasını Atinaların iddiasına tercih ediyordu (Pausanias, iii. 16. 7-10). Başkaları Orestes'le İphigenia'nın çalı çırpı demetine sakladıkları sureti İtalya'da Aricia'ya getirdiklerini söylemişlerdir. Bkz. Servius, Vergilius'un ii. 116, vi. 136'sı üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 7, 142 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 20; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 202); karş. Strabon, v. 3. 12, s. 239. Aslında, dolaşp durduğu sırada Orestes'in birçok yere Artemis'in bir değil, birçok suretini verdiği bazılarınca doğrulanmıştır (Aelius Lampridius, *Heliogabalus*, 7). Böyle hikâyelerin açıkçası hiçbir tarihsel değeri yoktur. Muhtemelen bunlar her halükârda kanlı ve gaddar bir ritüeli suretin barbar bir ülkeden getirilmesiyle açıklamak ve mazur göstermek için uydurulmuştur.

⁴¹ Orestes'in dalgalarla Rodos'a sürüklendiğinden anlaşılan başka hiçbir antik dönem yazarı söz etmez. Surete gönderme yaptığını kabul ettiğim ve "adandı" diye çevirdiğim fiil (*καθοσιωθῆναι*) belki Orestes'e gönderme yapar; şayet böyleyse ana katillliği suçundan "arındı" anlamına gelir. Hyginus'a göre (*Fab.* 120), Orestes İphigenia ve Pylades'le beraber bunun dışında bilinmeyen Sminthe adasına gitti. Orestes'le İphigenia'nın Krimia yolu üzerinden geldikleri sanılan başka bir yer Kappadokia'da Komana'ydı; Orestes'in burada Tauropolos Artemis'e tapmayı başlattığı, yasının nişanesi olarak saçını tıraş ettiği söylenirdi. Kentin adının buradan geldiği belirtilirdi (*κόμη* kelimesinden *Κόμανα*). Bkz. Strabon, xii. 2. 3, s. 535. Tzetzes'e göre (*Schol. on Lycophron*, 1374) fırtınalar Orestes'i Syria'nın daha sonra Seleukia'yla Antiokhia'nın yer aldığı bölgesine sürükledi; Suriye'yle Kilikia sınırındaki Amanos dağına ana katili deliliğinden kurtulduğu için bu ad verildi (*μανία* "delilik" ve â olumsuzluk ekinde *Ἀμανός*). Bizans etimolojisine örnektir bu.

cukları ve ölümü, 28] 28 Mykene'ye gelince kardeşi Elektra'yla Pylades'i evlendirdi,⁴² kendisi Hermione'yle veya bazılarına göre Erigone'yle evlendi, Tisamenos⁴³ dünyaya geldi, Arkadia'da Orestion'da yılan sokması sonucunda öldü.⁴⁴

[Uzun yolculuklardan sonra Menelaos Mısır'a gelir, Helene'yi Proteus'tan geri alır ve sekiz yıl sonra Sparta'ya döner. Ölünce Helene'yle birlikte Elysion ovasına kabul edilir, 29-30] 29 Menelaos, komutasındaki toplam beş gemiyle Attike'de Sunion dağlık burnuna geldi; buradan Girit'e giderken rüzgârlar onu daha öteye sürükledi, Libya, Phoinike, Kıbrıs ve Mısır'a gide gele büyük hazine

⁴² Elektra'yla Pylades'in evliliği için bkz. Euripides, *Elektra*, 1249; a.g.y., *Orestes*, 1658; Hyginus, *Fab.* 122.

⁴³ Orestes'le Hermione'nin evliliği için bkz. *Epitome*, v. 14 ve notu. Pausanias'a göre (ii. 18. 6), Orestes'in Hermione'den Tisamenos adında bir oğlu dünyaya geldi, babasından sonra Sparta tahtına çıktı. Fakat Pausanias Orestes'in, Aigisthos kızı Erigone'den Penthilos adında bir piçi bulunduğu geleneğinden de söz eder, bu gelenek konusunda eski epik şair Kinaithon'u otorite kabul ettiğini söyler. Karş. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1474.

⁴⁴ Karş. Euripides, *Orestes*, 1645'in, otorite kabul ettiği Asklepiades'ten aktaran geç dönem yorumcusu; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 1374. Geç dönem yorumcusunun yorumladığı Euripides'in pasajında (*Orestes*, 1643-1647) Apollon Orestes'e bir yıl süreyle Arkadia'nın Parrasia bölgesinde inzivaya çekilmesini, bundan sonra Atina'ya gidip ana katilliğinden yargılandığı mahkemeye çıkmasını söyledi. Arkadia'da geçireceği bu bir yıl ana katillerinin hemşerileriyle yeniden sosyal ilişki kurmasına izin verilmeden önce sürgünde geçirmeleri gereken yıldır kuşkusuz. Bkz. ii. 5. 11'in notu. Euripides'in (*Orestes*, 1645) bir geç dönem yorumcusu süreyi böyle yorumlar. Arkadaia'daki Orestion için bkz. Pausanias, viii. 3. 1 vd., daha önce buraya Oresthasion dendiğini söyler. Orestes'in Arkadia'daki deliliğinin tuhaf hikâyesini Pausanias anlatır (viii. 34. 1-4). Öç Tanrıçaları onu delirttiklerinde gözüne siyah göründüklerini ama kendi parmaklarından birini ısırdığında beyaz göründüklerini, hemen aklının başına geldiğini söyler. Orestes'in mezarı Arkadia'da Tegea yakınındaydı; Spartalıların bu değerli kalıntılara sahip olurlarsa inatçı düşmanları Tegeahlara karşı zafer kazanacakları güvencesini veren kehanet uyarınca bir Spartalı buradan onun kemiklerini çalarak Sparta'ya götürdü. Bkz. Herodotos, i. 67 vd.; Pausanias, iii. 3. 5 vd.; iii. 11. 10; viii. 54. 3.

biriktirdi.⁴⁵ 30 Bazılarına göre, Mısır kralı Proteus'un sarayında Helene'yi buldu; zira o zamana kadar Menelaos'ta Helene'nin bulutlardan yapılmış bir hayaleti vardı.⁴⁶ Sekiz yıl dolaştıktan sonra Mykene limanına geldi, orada babasının katilinden öç alan Orestes'i buldu. Sparta'ya gelerek krallığını yeniden kazandı,⁴⁷ Hera onu ölümsüzleştirdi Helene'yle beraber Elysion ovasına gitti.⁴⁸

⁴⁵ Troia'dan dönüş yolculuğunda Menelaos'un dolaşması konusunda bkz. Homeros, *Odysseia*, iii. 276-302; karş. Pausanias, x. 25. 2.

⁴⁶ Gerçek ve hayalet Helene için bk. bkz. *Epitome*, iii. 5 ve not.

⁴⁷ Proklos'un şiirinin özetinden öğrendiğimize göre (*Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 53) Menelaos'un yurduna dönüşünü *Dönüşler*'de Hagias anlatmıştır.

⁴⁸ Homeros, *Odysseia*'da (iv. 561-569) Proteus'un, Menelaos'a kaderinde ölmek değil, tanrıların onu Elysion ovasına göndermesinin yazdığına, Helene'yle evlenerek Zeus'un damadı olduğu için orada karsız, fırtınasız, yağmursuz rahat yaşayacağına dair kehanette bulunduğunu anlatır. Karş. Euripides, *Helene*, 1676-1679.

XVI. Odysseus'un Yolculukları

VII. [Odysseus'un Libya, Sicilya, Okyanus veya Tyrrhenia Denizinde dolaşması farklı farklı anlatılır] 1 Odysseus bazılarının dediğine göre Libya'da, bazılarının dediğine göre Sicilya'da, bazılarının dediğine göre de Tyrrhenia Denizi'nde dolaşıp durdu.

[Troia'dan yola çıktıktan sonra Odysseus Kikonlarla savaşı] 2 İlion'dan denize açılarak Kikonların kenti İsmaros'a uğradı, savaşta burayı ele geçirerek yağmaladı, yalnızca Apollon rahibi Maron'un canını esirgiledi.¹ Anakarada yaşayan Kikonlar bunu duyunca ona karşı koymak için silahlarıyla geldiler, her gemiden altı adam kaybederek denize açılıp kaçtı.

[Lotus-yiyenler] 3 Lotus-yiyenlerin ülkesine geldi,² adamlarının bazılarını burada kimlerin yaşadığını öğrensinler diye gönderdi ama onlar lotus yiyince orada kaldılar; zira bu ülkede tadına bakana her şeyi unutturan tatlı

¹ Odysseus'un Kikonlarla sergüzeşleri için bkz. Homeros, *Odysseia*, ix. 39-66. Kikonlar bir Thrake kabilesiydi; Kserkses ordusuyla ülkelerine girdi (Herodotos, vii. 10). İsmaros'ta Apollon rahibi Maron için bkz. Homeros, *Odysseia*, ix. 196-211. Apollon'un ağaçlı korusunda oturuyordu, kendisini ve eşini koruduğu için Odysseus'a harika hediyeler, bal gibi tatlı on iki tulum kırmızı şarap verdi.

² Odysseus'un Lotus-yiyenlerle sergüzeşleri için bkz. Homeros, *Odysseia*, ix. 82-104; Hyginus, *Fab.* 125. Lotus-yiyenler bir Kuzey Afrika kabilesiydi, Trablus kıyılarında yaşıyorlardı (Skylaks, *Periplus*, 110; Plinius, *Doğa Tarihi*, v. 28). Lotus için bkz. Herodotos, iv. 177; Polybios, xii. 2. 1, Athenaios, xiv. 65, par. 651 D-F'de aktarır; Theophrastos, *Hist. Plant.* iv. 3. 1 vd. Botanikçiler ağaca *Zizyphus Lotus* derler. Theophrastos ağacın Libya'da yani Kuzey Afrika'da yaygın bulunduğunu, Kartaca'ya giden bir ordunun onun tek bir meyvesiyle iâşesini günlerce sağladığını söyler. Ağacın modern adı *sodr* veya *sidr*'dir. Bu nedenle, Trablus'ta bütün bir bölgeye ondan kinaye *Sodria* denir. Bkz. A. Wiedemann, *Herodots zweites Buch*, s. 385, Herodotos, ii. 96'ya not.

bir meyve yetişiyordu. Odysseus bunu öğrenince diğerk adamlarına vermedi, lotusun tadına bakanları zorla sürükleyerek gemilere getirdi. Kykloplar ülkesine varınca karaya çıktı.

[Kyklop Polyphemos’la serüven, 4-9] 4 Diğerk gemilerini yakın bir adada bırakarak tek bir gemiyle Kykloplar ülkesine geldi, on iki yoldaşıyla karaya çıktı.³ Deniz kenarında bir mağara vardı, Maron’un verdiği şarap tulumunu yanına alarak içeri girdi. Mağara, Poseidon’la nymphe Thousa’nın oğlu, alnında tek gözüyle, vahşiazman bir yamyam olan Polyphemos’a aitti. 5 Ateş yakıp oğlaklar kurban ederek şölen yaptılar. Fakat Kyklop geldi, sürüsünü içeri alınca kapıya kocaman bir taş koydu, insanları fark ederek bazılarını yedi. 6 Fakat Odysseus, içsin diye Maron’un şarabını verdi, Polyphemos içince bir içimlik daha istedi, ikinciye de içince ona adını sordu, Odysseus kendisine “Hiç Kimse” dendiğini söyleyince, Hiç Kimseyi sona bırakıp, diğerklerini ise önce yiyip bitirmekle tehdit etti, ona göstermeyi vadettiği dostluğun nişanesiydi bu. Şarap galebe çalınca uyuyakaldı. 7 Fakat Odysseus orada duran bir sopa buldu, dört yoldaşının yardımıyla sivriltti ve ateşte ısıtarak onu kör etti. Polyphemos bağırarak etraftaki Kyklopları yardıma çağırduğında gelip onu kimin yaraladığını sordular, “Hiç Kimse” deyince onun, kendisini hiç kimsenin yaralamadığını söylediğini düşünerek çekip gittiler. 8 Sürüler her zamanki otlaklarına çıkmaya çalıştığında, Polyphemos mağaranın kapısını açtı, kapıda durup ellerini uzattı, koyunlara dokundu. Fakat Odysseus üç koçu birbirine bağlayarak büyükçe olanın altına girdi, karnının altına saklanarak koyunlarla beraber dışarı çıktı. Yoldaşlarını koyunlardan çözerek hayvanları gemilere sürdü, denize açılırken Polyphemos’a bağırarak kendisinin Odysseus olduğunu,

³ Odysseus ve yoldaşlarının Kykloplarla sergüzeştleri için bkz. Homeros, *Odysseia*, ix. 105-542; Hyginus, *Fab.* 125. Hikâye birçok ülkenin halk masalıdır. Bkz. Ek, “Odysseus ve Polyphemos”.

onun elinden kaçtığını söyledi. 9 Bir kâhin Polyphemos'u önceden uyarmış, Odysseus'un onu kör edeceğini söylemişti; Polyphemos, onun adını öğrenince kayaları yerinden söküp denize fırlattı, gemi kayalardan güçlükle kaçtı. O zamandan beri Poseidon Odysseus'a öfkeliydi.

[Rüzgârların Kralı Aiolos'un adası, 10-11] 10 Tekmil gemileriyle denize açılan Odysseus Aiolia adasına geldi, buranın kralı Aiolos'tu.⁴ Zeus rüzgârları hem dindirsin hem çıkarsın diye onu rüzgârların yöneticiliğine atamıştı. Odysseus'u ağırlarken yolda hangi rüzgârları kullanacağını gösterdikten sonra ona rüzgârları içine sıkıca bağladığı öküz derisinden bir tulum verdi, tulumu gemiye sıkıca bağladı. Odysseus uygun rüzgârları kullanarak rahat bir yolculuk yaptı, İthaka'ya yaklaşıp kentten duman çıktığını görünce⁵ uykuya daldı. 11 Fakat tulumda altın taşıdığını düşünen yoldaşları tulumu açtılar, rüzgârları salıverdiler, şiddetli rüzgârlarla sürüklenerek geri gittiler. Aiolos'a geldiklerinde Odysseus ona uygun bir rüzgâr vermesini rica etti; ama Aiolos tanrılar karşı çıkınca kurtaramayacağını söyleyerek onu adadan gönderdi.

[Yamyam Laistrygonlar, 12-13] 12 Böylece yol alarak Laistrygonların ülkesine geldi,⁶ sonunda gemisi demir attı. Laistrygonlar yamyamdı, kralları Antiphates'ti. Odysseus burada yaşayanları tanımak istediğinden bazı adamlarını gönderdi. Fakat kralın kızı onlarla karşılaştı, babasına götürdü. 13 Kral onlardan birini yakalayarak bir çırpıda yiyip

⁴ Odysseus'la Rüzgârların Yönetici Aiolos'un sergüzeştleri için bkz. Homeros, *Odysseia*, x. 1-76; Hyginus, *Fab.* 125; Ovidus, *Dönüşümler*, xiv. 223-232.

⁵ Homeros, insanların ateş yakmakla meşgul olduklarını (πυρπολέοντας) görece kadar karaya yaklaştıklarını söyler (*Odysseia*, x. 30); fakat ateşlerin geminin limana girmesi için yol gösteren sinyaller mi yoksa tepelerde sürüleriyle meşgul çobanların işaret ateşleri mi olduğu belli değildir.

⁶ Odysseus'la yoldaşlarının Laistrygonların sergüzeştleri için bkz. Homeros, *Odysseia*, x. 80-132, Hyginus, *Fab.* 125; Ovidus, *Dönüşümler*, xiv. 233-244.

bitirdi; fakat diğerleri kaçtılar, kral bağırarak diğer Laistrygonları toplanmaya çağırıp onların peşine düştü. Denize geldiler ve taş atarak gemileri parçaladılar, insanları yediler. Odysseus gemisinin halatını keserek denize açıldı; ama diğer gemiler mürettebatla beraber telef oldu.

[Büyücü Kirke, 14-16] 14 Tek gemiyle Aiaia adasına geldi. Güneş'le Perse'nin kızı ve Aietes'in kardeşi Kirke burada yaşıyordu; her tür büyüde yetenekliydi.⁷ Odysseus yoldaşlarını iki gruba ayırdıktan sonra kura gereğince kendisi gemisinin yanında kaldı, Eurylokhos ise yirmi iki yoldaşıyla beraber Kirke'ye gitti. 15 Kirke'nin daveti üzerine Eurylokhos dışında hepsi içeri girdi, Kirke her birine büyüyle karıştırdığı peynir, bal, arpa unu ve şarapla doldurduğu bir kadeh verdi. İçtiklerinde onlara sihirli bir değnekle dokunarak bazısını kurda, bazısını domuza, bazısını eşeğe, bazısını aslana dönüştürdü.⁸ 16 Fakat Eurylokhos bunları gördü, Odysseus'a haber verdi. Odysseus Hermes'ten aldığı molüyle⁹ Kirke'ye gitti, onun büyülerinin

⁷ Odysseus'la yoldaşlarının büyücü Kirke'yle sergüzeşleri için bkz. Homeros, *Odysseia*, x. 133-574; Hyginus, *Fab.* 125; Ovidus, *Dönüşümler*, xiv. 246-440. Burada "büyüler" olarak çevrilen kelime (*φάρμακα*) aslında ecza demektir; ama tıbbın ilk evrelerinde ilaçlarda, kısmen büyü sayesinde, yani hekimin hastaya ilacı verirken söylediği sözlerde sihirli bir güç bulunduğu sanılıyordu. Bu nedenle eczacıyla büyücü neredeyse eşanlamlı terimlerdi. Kirke ecza bilgisini, mesleğin tıbbi yanıyla hiçbir ilgisi bulunmadan, yalnızca büyü amacıyla kullandığından, *φάρμακα*'yı "ecza" dansa "büyüler" veya "efsunlar" diye çevirmek ve ona eczacı yerine büyücü demek anlaşılan daha iyidir.

⁸ Homeros'ta (*Odysseia*, x. 237 vd.) Odysseus'un yoldaşları yalnızca domuza dönüşürler; kurda, aslana, eşeğe dönüştükleri konusunda hiçbir şey söylenmez, gerçi büyücünün evinin etrafında arka ayaklarının üzerinde duran, kuyruk sallayan ve büyülü insanlar oldukları için onlara yalakalık yapan kurtlar ve aslanlar görürler (*Odysseia*, x. 210-219).

⁹ Molü için bkz. Homeros, *Odysseia*, x. 302-306. Homeros bunun topraktan kazıyıp çıkarılan, siyah köklü beyaz çiçekli bir bitki olduğunu söyler. Theophrastos'a göre (*Hist. Plant.* ix. 15. 7) molü kuzey Arkadia'da Kyllede dağında ve Pheneus vadisinde bulunan *Allium nigrum*'a benziyordu; Theophrastos kökünün soğan gibi yuvarlak, yaprağının adasoğanı gibi olduğunu, efsunlara ve büyülere karşı panzehir diye kullanıldığını söy-

içine molü atarak içti, yalnızca onu büyü tutmadı. Kılıcını çekip Kirke'yi öldürecekti ama Kirke Odysseus'un öfkesini yatıştırdı, yoldaşlarını eski haline döndürdü. Odysseus kendisine zarar vermeyeceğine yemin ettirdikten sonra Kirke'nin yatağını paylaştı, oğlu Telegonos doğdu.¹⁰ **[Ölü-ler ülkesine iniş]** 17 Bir yıl orada oyalandıktan sonra okyanusa açıldı, ruhlara adaklar sundu,¹¹ Kirke'nin tavsiyesiyle kâhin Tiresias'a danıştı,¹² hem erkek hem kadın kahramanların ruhlarını gördü. Annesi Antiklia'yla¹³ Kirke'nin evinde düşüp ölen Elpenor'u¹⁴ da gördü.

[Sirenler, 18-19] 18 Kirke'ye geri döndüğünde büyücü Odysseus'u kendi yoluna gönderdi, o da denize açıldı,

ler. Fakat Homeros'un molüsü dünyadaki hiçbir tepede veya vadide yetişmiyordu, yalnızca "ıssız periler ülkesi"nde yetişiyordu.

¹⁰ Homeros Telegonos'u bilmez, Odysseus'un büyücü Kirke'den dünyaya gelen hiçbir dölünden söz etmez. Hesiodos, düzmece olmasından kuşkulanan bir dizede Odysseus'la Kirke'nin oğlu olarak onun adını verir (*Tanrıların Doğuşu*, 1014). Hagias *Dönüşler* epiğinde ve kahramanlık şiirleri yazan başka bir şair, yani Kyreneli Eugammon onu bilirler; aslında Eugammon Telegonos'un sergüzeştleri konusunda *Telegoneia* adlı bir epik yazmıştır ama ona göre, Telegonos Odysseus'un Kirke'den değil, Kalypso'dan doğan oğluydu. Bkz. *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. G. Kinkel, s. 56, 57 vd.; Eustathios, Homeros'un *Odysssea*, xvi. 118'i üzerine, par. 1796. Hyginus'a göre (*Fab.* 125) Kirke Odysseus'a oğulları Nausithos'la Telegonos'u doğurmuştu. Telegonos için aş. bkz. *Epitome*, vii. 36 vd.

¹¹ Odysseus'un ölümler ülkesini ziyareti *Odysssea*'nın on birinci kitabının temasıdır. Karş. Hyginus, *Fab.* 125. Ziyaret, Polygnotos'un Delphoi'deki iki büyük resminden birinin konusuydu. Bkz. Pausanias, x. 28-31.

¹² Tiresias'a danışması konusunda bkz. Homeros, *Odysssea*, xi. 90-151.

¹³ Odysseus'la annesinin görüşmesi için bkz. Homeros, *Odysssea*, xi. 153-224.

¹⁴ Kirke'nin büyülu adasının sıcak havasında Elpenor serinlemek için sarayın damında uyumuştı; sonra gitmeye hazırlanan yoldaşlarının gürültüsü ve koşturmasıyla ansızın uyandı, ayağa fırladı ve merdivenden inmeyi unutarak damdan düşüp boynunu kırdı. Gitmek için acele eden Odysseus kalıp ölen yoldaşını gömmemişti; bu nedenle, ardından ağlanmayan ve gömülmeyen Elpenor'un ruhu lideriyle ilk kez ruhlar ülkesinin eşğinde karşılaşmıştı Bkz. Homeros, *Odysssea*, x. 552-560, xi. 51-83.

Sirenlerin adasının yanından geçti.¹⁵ Sirenler Akhelus'la Musalardan biri olan Melpomene'nin kızları Pisione, Aglaope ve Thelksiepiea'ydı. Biri lir, diğeri flüt çalıyor, öbürü de şarkı söylüyordu, 19 böylece yoldan geçen denizcileri kendileriyle beraber kalmaya ikna ediyorlardı; kalçalarının aşağısı kuş şeklindeydi.¹⁶ Yanlarından geçerken Odys-

¹⁵ Odysseus'un Kirke'nin adasına geri dönmesi ve Sirenlerin yanından geçip gitmesi için bkz. Homeros, *Odysseia*, xii. 1-200; Hyginus, *Fab.* 125. Homeros Sirenlerin adlarını tek tek saymaz, onların ebeveyninden de söz etmez ama iki göndermede (dize 52, 167) sayılarının iki olduğunu belirtir. Sophokles, *Odysseus* oyununda Sirenlere Phoreus kızları der, yalnızca iki kız olduklarını kabul ederek Homeros'la hemfikirdir. Bkz. Plutarkhos, *Quaest. Conviv.* ix. 14. 6; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. iii. s. 66, frag. 861. Rodoslu Apollonios Sirenleri Musa Terpiskhore'nin Akhelus'a doğurduğunu söyler (*Argonaut.* iv. 895 vd.). Hyginus dördünün adını sayar: Teles, Raidne, Molpe ve Thelksiope (*Fabulae, praefat.* s. 30, ed. Bunte). Apollodoros'la hemfikir olarak, onların Musa Melpomene'den doğan Akhelus döllerini olduğunu söyler. Tzetzes onlara Parthenope, Leukosia ve Ligia der ama başkalarının Pisinoe, Aglaope ve Thelksiepiea dediklerini, Akhelus'la Terpiskhore'nin çocukları olduğunu ekler. Büyüleyici konserde oynadıkları rol konusunda Apollodoros'la hemfikirdir. Bkz. Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 712. Rodoslu Apollonios'un (*Argonaut.* iv. 892) geç dönem yorumcusuna göre, adları Thelksiope veya Thelksione, Molpe, Aglaophonos'tu. Onların adları ve ebeveyni konusunda ayrıca bkz. Eustathios, Homeros'un *Odysseia*. xii'si üzerine, par. 1709; Homeros, *Odysseia*, xii. 39'un geç dönem yorumcusu, Sirenlerin babasının Akhelus, annesinin ya Musa Terpiskhore ya da Porthaon kızı Sterope olduğundan söz eder.

¹⁶ Rodoslu Apollonios (*Argon.* iv. 898 vd.) benzer şekilde Sirenleri yarı bakire yarı kuş olarak anlatır. Aelianus (*De natura animalium*, xvii. 23) şairlerle ressamların onları kuş ayaklı, kanatlı bakireler olarak tasvir ettiklerini anlatır. Ovidus Sirenlerin kuş ayaklı ve kuş tüylü ama bakire yüzlü olduklarını söyler; Akhelus kızlarının neden böyle melez bir yapıda olduklarını sorar. Belki, diye düşünür, kasvetli Dis [Pluton] Persephone'yi kaçırdığında Persephone'yle oynuyorlardı, kaybettikleri oyun arkadaşlarını denizde ve karada arayabilmek için tanrıya kendilerine kanat versin diye yalvardılar. Bkz. Ovidus, *Dönüşümler*, v. 552-562. Hyginus da Sirenleri aynı şekilde üstü kadın, altı kuş diye anlatır ama kanatlarının ve tüylerinin, Persephone'yi Pluton'un pençelerinden kurtarmadıkları için Demeter'in onlara verdiği ceza olduğunu söyler. Bkz. Hyginus, *Fab.* 125, 141. Başka bir hikâye göre, evlenmemeyi seçtikleri için Aphrodite'nin kuşa dönüştürdüğü hizmetçileriydiler. Bkz. Eustat-

seus onların şarkısını dinlemek istedi, Kirke'nin tavsiyesiyle yoldaşlarının kulaklarını balmumuyla kapadı, kendisini geminin direğine bağlamalarını emretti. Sirenler onu kalmaya ikna edince yoldaşlarına çözsünler diye yalvardı ama onlar daha sıkı bağladılar, bu durumda yanlarından geçip gitti. Sirenlerin yanından bir gemi geçip giderse öleceklerine kehanet edilmişti; nitekim öldüler.¹⁷

[Sylla ve Kharybdis, 20-21] 20 Bundan sonra karşısına iki yol çıktı. Bir yanda Gezgin Kayalar,¹⁸ öte yanda kocaman iki yar, birinde Kratais'le Trienos'un veya Phorkos'un¹⁹ kızı, kadın yüzlü, kadın göğüslü ama yan tarafla-

hios, Homeros'un *Odyseia*, xii. 47'si üzerine, par. 1709. Bir zamanlar Musalarla şarkı söyleme yarışmasına girdikleri, kazanan Musaların Sirenlerin tüylerini yolarak kendilerine taç yaptıkları söylenir (Pausanias, ix. 34. 3). Edebiyattaki gibi antik dönem sanatında da Sirenler genellikle üstü kadın, altı kuş olarak tasvir edilir. Bkz. Miss J. E. Harrison, *Myths of the Odyssey* (Londra, 1882), s. 146 vd. Homeros, Sirenlerin yarı kuş şekli konusunda hiçbir şey söylemez, dolayısıyla, onların tamamıyla birer insan oldukları sonucuna varırız.

¹⁷ Homeros bundan söz etmez ama Hyginus (*Fab.* 125, 141) doğrular. Başkaları, Odysseus'un kaçmasından duydukları büyük üzüntüyle Sirenlerin kendilerini denize atıp boğulduklarını söylemişlerdir. Bkz. Homeros, *Odyseia*, xii. 39'un geç dönem yorumcusu; Eustathios, Homeros'un *Odyseia*, xii. 167'si üzerine, par. 167, 1709; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 712; karş. Strabon, vi. 1. 1, s. 252.

¹⁸ Odysseus ve Gezgin Kayalar için bkz. Homeros, *Odyseia*, xii. 52-72, 201-221. Şair, Gezgin Kayaların veya Çarpışan Kayaların arasından Argo'nun ilk geçişinden söz eder (dize 70-72), yk. bkz. i. 9. 22 ve not. Gezgin Kayalar hikâyesinin denizcilerin yüzen buzdağları hikâyesini şaşırtıcı bir şekilde hatırlattığı öne sürülmüştür. Bkz. Merry, Homeros'un *Odyseia*, xii. 61'i üzerine.

¹⁹ Homeros, Kratais'ten Sylla'nın annesi diye söz eder ama babasından hiç söz etmez (*Odyseia*, xii. 124 vd.). Stesikhoros'a göre, Sylla'nın annesi Lamia'ydı. Bkz. Homeros, *Odyseia*, xii. 124'ün geç dönem yorumcusu; Eustathios, Homeros'un *Odyseia*, xii. 85' i üzerine, par. 1714. Rodoslu Apollonios Sylla'nın Phorkos'un geceleri dolaşan cadı Hekate'den doğan kızı olduğunu anlatır (*Argonaut.* iv. 828 vd.), bu ebeveynliği, babasının adına Phorkos yerine Phorkys demenin dışında Akusilaos da desteklemiştir (Rodoslu Apollonios *Argon.* iv. 828'in geç dönem yorumcusu; karş. Eustathios, *a.g.e.*). Hyginus ona Typhon'la Ekhidna'nın kızı

rında altı köpek başıyla on iki köpek ayağı bulunan Skylla vardı.²⁰ 21 Öbür yarda günde üç kez suyu doldurup boşaltan Kharybdis. Kirke'nin tavsiyesiyle Gezgin Kayalardan geçmekten kaçındı, Skylla yarını geçerken tepeden tırnağa silahlı pupada durdu. Fakat Skylla görüldü, altı yoldaşını yakalayıp hemen yiyip bitirdi. **[Güneş'in öküzleri. Geminin batması. Kharybdis, 22-23]** 22 Buradan, sürülerin otladığı Güneşin adası Thrinakia'ya geldi, rüzgâr yol almasına elvermeyince adada bekledi.²¹ Fakat yoldaşları yiyecek bulunmadığı için sürüden bazı hayvanları kesip şölen yapınca Güneş Zeus'a haber verdi, Odysseus denize açıldığında Zeus yıldırımla onu vurdu.²² 23 Gemi parçalandığında Odysseus geminin direğine sıkıca sarıldı, Kharybdis'e sürüklendi. Kharybdis geminin direğini yutunca aşağı sarkan bir yaban inciri ağacına tutunarak bekledi, geminin direğinin yeniden ortaya çıktığını görünce üzerine atladı, Ogygia adasına kadar denizde sürüklendi.²³

[Kalypso adası. Sal. Alkinos ve Phaiaklar. Eve dönüş] 24 Orada Atlas kızı Kalypso onu ağırladı, onunla yattı, oğlu Latios'u doğurdu. Odysseus onunla beş yıl kaldı, sonra bir sal yaparak denize açıldı.²⁴ Fakat Poseidon'un

der (*Fab.* 125, 151 ve *praefat.* s. 31, ed. Bunte). Platon'un (*Devlet*, ix, par. 588 C) Apollodoros'un bu pasajını kopya etmiş olabilecek geç dönem yorumcusu Skylla'ya Kratais'le Tyrrhenos'un veya Phorkos'un kızı der, kadın yüzlü ve kadın göğüslü olduğunu, yan taraflarında altı köpek başıyla on iki ayağı bulunduğunu ekler. Bazıları Skylla'nın babasının Triton olduğunu söylemişlerdir (Eustathios, *a.g.e.*); Apollodoros'un bu pasajında Trienos adı belki Triton okunmalıdır.

²⁰ Odysseus'un Skylla ve Kharybdis'in arasından geçişi için bkz. Homeros, *Odysseia*, xii. 73-126, 222-259; Hyginus, *Fab.* 125, 199.

²¹ Odysseus'un Güneşin adası Thrinakia'daki sergüzeştleri için bkz. Homeros, *Odysseia*, xii. 127-141, 260-402.

²² Bkz. Homeros, *Odysseia*, xii. 403-425.

²³ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xii. 426-4450, karşıt. dize 128-135.

²⁴ Odysseus'un Ogygia adasında Kalypso'yla kalışı ve kendi yaptığı salla gidişi konusunda bkz. Homeros, *Odysseia*, v. 13-281, vii. 243-266; Hyginus, *Fab.* 125. Homeros'a göre (*Odysseia*, vii. 259) Odysseus Kalypso'yla Apollodoros'un dediği gibi beş yıl değil, yedi yıl kaldı. Hyginus kalışını

gazabıyla açık denizde salı parçalandı, Odysseus çırılçıplak Phaiakların kıyısına çıktı.²⁵ 25 Alkinous kızı Nausikaa elbiselerini yıkıyordu, Odysseus ondan kendisini korumasını istediğinde Nausikaa onu Alkinous'a götürdü, Alkinous onu ağırladı, hediyeler verdikten sonra bir konvoyla beraber doğduğu ülkeye gönderdi.²⁶ Fakat Poseidon Phaiaklara kızmıştı, gemiyi taşa dönüştürdü, kentin etrafını dağlarla çevirdi.²⁷

[Penelope'nin talipleri (liste 27-30), 26-31] 26 Odysseus doğduğu ülkeye gelince servetinin çarçur edildiğini gördü; zira onun öldüğüne inanan talipler Penelope'ye kur yapıyorlardı.²⁸ Dulikhion'dan elli yedi kişi gelmişti: 27 Amphinomos, Thoas, Demoptolemos, Amphimakhos, Euryalos, Paralos, Evenorides, Klytios, Agenor, Eurypylos, Pylaimenes, Akamas, Thersilokhos, Hagios, Klymenos, Philodemos, Meneptolemos, Damastor, Bias, Telmios, Polyidos, Astylkhos, Skhedios, Antigonos, Marpsios, İphidamas,

bir yıla sınırlar. Homeros Kalypso'nun Odysseus'a bir erkek çocuk doğurduğundan söz etmez. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu*'nda (dize 1111 vd.) (Kalypso'nun değil) Kirke'nin Odysseus'a Agrios ve Latinos adında iki erkek çocuk doğurduğunu söyler; ancak dizeler muhtemelen Hesiodos'un değildir, daha sonra, Latinlere seçkin bir Yunan soyu edindirmek için Roma döneminden bir şair araya eklemiştir. Dizeleri Rodoslu Apollonios, *Argonaut*, iii. 200'ün geç dönem yorumcusu aktarır. Karş. Lydialı Ioannes, *De mensibus*, i. 13, s. 7, ed. Bekker. Eustathios, (Homeros, *Odysseia*, xvi. 118, par. 1709 üzerine) Hesiodos'a göre, Odysseus'un Kirke'den Agrios ve Latios adında iki oğlu, Kalypso'dan da Nausithos ve Nausinos adında iki oğlu bulunduğunu söyler.

²⁵ Bkz. Homeros, *Odysseia*, v. 282-493; Hyginus, *Fab.* 125.

²⁶ Bkz. Homeros, *Odysseia*, vi., vii., xii. 1-24; Hyginus, *Fab.* 125.

²⁷ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xii. 125-187. "Poseidon kenti gömmek değil, büyük bir dağ kitlesiyle iki limanını (karş. *Odysseia*, vi. 263) kullanıma kapatmak niyetindeydi (Merry. dize 152 üzerine).

²⁸ Homeros'a göre, taliplerin sayısı yüz sekizdi, yani Dulikhion'dan elli iki, Same'den yirmi dört, Zakynthos'tan yirmi ve İthaka'dan on iki talip vardı. Bkz. Homeros, *Odysseia*, xvi. 245-253. Apollodoros sırasıyla bu adalardan gelenlerin sayısının elli yedi, yirmi üç, kırk dört, on iki veya toplam yüz otuz altı olduğunu belirtir. Homeros düzgün bir isim listesi vermez ama laf arasında bazılarından söz eder.

Argios, Glaukos, Kalydoneus, Ekhion, Lamas, Andraimon, Agerokhos, Medon, Agrios, Promos, Ktesios, Akarnan, Kyknos, Pseras, Hellanikos, Periphron, Megasthenes, Thrasymedes, Ormenios, Diopithes, Mekisteus, Antimakhos, Ptolemaios, Lestorides, Nikomakhos, Polypoites ve Keraos. 28 Same'den yirmi üç kişi gelmişti: Agelaos, Pissandros, Elatos, Ktesippos, Hippodokhos, Eurystros, Arkhemolos, İthakos, Peisenor, Hyperenor, Pheroites, Antisthenes, Kerberos, Perimedes, Kynnos, Thariasos, Eteoneus, Klytios, Prothous, Lykaithos, Eumelos, Itanos ve Lyammos. 29 Zakynthos'tan kırk dört kişi gelmişti: - Eurylokhos, Laomedes, Molebos, Phrenios, Indios, Minis, Liokritos, Pronomos, Nisas, Daemon, Arkhestratos, Hppo[makhos, Euryalos, Periallos, Evenorides, Klytios, Agenor], Polybos, Polydoros, Thadytios, Stratios, [Phrenios, Indios], Daisenor, Laomedon, Laodikos, Halios, Magnes, Oloitrokhos, Barthas, Theophron, Nissaios, Alkarops, Periklymenos, Antenor, Pellas, Keltos, Periphas, Ormenos, Polybos ve Andromedes. 30 İthaka'dan on iki talip vardı, yani: - Antinous, Pronous, Liodes, Eurynomos, Amphimakhos, Amphialos, Promakhos, Amphimedon, Aristratos, Helenos, Dulikheus, Ktesippos.

31 Saraya gelen talipler şölenler yaparak Odysseus'un sürülerini tükettiler.²⁹ Penelope, Laertes'in kefeni bitince evleneceğini vadetmek zorunda kaldı, üç yıl dokudu, gündüz dokuyup gece söktü. Ne yaptığı fark edilinceye kadar Penelope taliplerini bu şekilde kandırdı.³⁰ **[Eumaios. Melantheus. İros]** 32 Evdeki durumu öğrenince Odysseus dilenci kılığına girerek kölesi Eumaios'a geldi.³¹ Telemak-

²⁹ Taliplerin pervasızca harcamaları için bkz. Homeros, *Odysseia*, xiv. 80-109.

³⁰ Penelope'nin dokuması için bkz. Homeros, *Odysseia*, xix. 136-158; Hyginus, *Fab.* 126.

³¹ Odysseus'la Eumaios'un karşılaşması için bkz. Homeros, *Odysseia*, xiv. 1-492; Hyginus, *Fab.* 126.

hos'a kendini tanıttı,³² kente geldi. Keçi çobanı köle Melanthios onları karşılayıp aşağıladı.³³ Odysseus saraya gelince taliplerden yiyecek istedi,³⁴ İros adında bir dilenci bularak onunla güreşti.³⁵ Fakat kendini Eumaios'la Philoitios'a açıkladı, onlarla ve Telemakhos'la birlikte taliplere kumpas kurdu.³⁶ **[Taliplerin öldürülmesi]** 33 Penelope bir zamanlar İphitos'tan aldığı Odysseus'un yayını taliplere verdi; yayı kim bükerse onunla evleneceğini söyledi.³⁷ Hiçbiri bükemeyince Odysseus aldı, Eumaios, Philoitios ve Telemakhos'un yardımıyla talipleri vurdu,³⁸ Melanthios'u ve taliplerle yatan hizmetçi kadınları da öldürdü,³⁹ kendini eşine ve babasına tanıttı.⁴⁰

[Odysseus Thesprotia'da Tiresias'ın hoşuna giden dinsel törenler yapar, kraliçe Kallidike'yle evlenir (Poliport-hes), 34-35] 34 Hades, Persephone ve Tiresias'a kurban kestikten sonra Epiros yolundan yayan giderek Thesprotia'ya geldi, kâhin Tiresias'ın talimatları uyarınca kurban keserek Poseidon'u yatıştırdı.⁴¹ Fakat o tarihte Thesprotia

³² Telemakhos'la Odysseus'un karşılaşması ve tanışması için bkz. Homeros, *Odysseia*, xvi. 1-234.

³³ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xvii. 184-253.

³⁴ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xvii. 360-457.

³⁵ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xviii. 1-107; Hyginus, *Fab.* 126. Homeros'ta Odysseus kabadayı dilenciye bu güreşte değil, boks maçında yener. Hyginus gibi, Apollodoros da boks yerine güreş der.

³⁶ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xxi. 188-244.

³⁷ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xxi. 1-82; Hyginus, *Fab.* 126.

³⁸ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xxi. 140-434, xii. 1-389; Hyginus, *Fab.* 126.

³⁹ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xxii. 417-477.

⁴⁰ Bkz. Homeros, *Odysseia*, xxiii. 153-297, xxiv. 205-348.

⁴¹ Tiresias, Odysseus'u, talipleri öldürdükten sonra insanların denizi bilmedikleri ve yoldan geçen birinin Odysseus'un omzunda taşıdığı küreği yabayla karıştırdığı bir yere gelinceye kadar ülkenin iç kısmına gitmesi gerektiği yolunda uyarmıştı. Odysseus kırdığı tanrı Poseidon'a burada bir koç, bir boğa ve bir domuz kurban edecekti. Bkz. Homeros, *Odysseia*, xi. 119-131. Fakat Homeros yolculuğu ve kurbanı kaydetmez. Kos açıklarında küçük bir adada bir Yunan kaptan Dr. W. D. Rouse'a İlyas peygamberin ülkenin iç kısmına seyahatine dair benzer bir hikâye anlatmıştır. Bu hikâyeye göre, peygamber fırtınalarla uzun süre boğuşa-

kraliçesi olan Kallidike onu kalmaya zorlayarak krallığı teklif etti; 35 ondan Polypoites adında bir oğlu dünyaya geldi. Odysseus Kallidike'yle evlenerek Thesprotia kralı oldu, ona saldıran çevredeki halkları savaşta yendi. Fakat Kallidike ölünce krallığı oğluna devrederek İthaka'ya döndü, Penelope'nin ona oğlu Poliportthes'i doğurmuş olduğunu gördü.⁴² [Oğlu Telegonos istemeden Odysseus'u öldürür. Telegonos babasının cesedini alır, Penelope'yle birlikte Kirke'ye gider, Kirke onları Kutsal Adalara gönderir, 36-37] 36 Telegonos, Odysseus oğlu olduğunu öğrenince onu aramak için denize açıldı. İthaka adasına geldiğinde sürüsünün birazını yağmaladı, Odysseus onları savununca Telegonos ucuna vatoz balığının iğnesini taktığı elindeki mızrakla onu yaraladı, Odysseus aldığı yaradan öldü.⁴³ 37 Fakat Telegonos onu tanıyınca acı acı

rak denizin dehşetini anlamış bir balıkçıydı, omzuna bir kürek atarak tepelerin yolunu tuttu, küreğin ne olduğunu bilmeyen biriyle karşılaşınca kadar yürüdü. Peygamber küreğini burada toprağa sapladı, burada yaşamaya karar verdi. Bütün peygamber kiliseleri bu nedenle tepelerin üzerindedir. Dr. Rouse, bu efsaneyi "Bir Yunan Kaptan" adıyla *The Cambridge Review* adlı dergide yayınlamıştır.

⁴² Karş. Oğul Poliportthes'ten veya Pausanias'ın ona verdiği adla Ptoliporthes'ten epik *Thesprotis* şiirinde söz edildiğini öğrendiğimiz Pausanias, viii. 12. 6.

⁴³ Karş. Oppianos, *Halieut.* ii. 497-500; *Scholia Graeca in Homeri Odysseam*, ed. G. Dindorf, C. i. s. 6; Homeros, *Odysseia*, xi. 134'ün geç dönem yorumcusu; Eustathios, Homeros'un *Odysseia*, xi. 133'ü üzerine, par. 1676; Philostratos, *Vit. Apollon.* vi. 32; a.g.y., *Heroica*, iii. 42; Parthenios, *Narrat. Amat.* 3; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 794; Aristophanes, *Plutus*, 303'ün geç dönem yorumcusu; Cicero, *Tusculan. Disput.* ii. 21. 48 vd.; Horatius, *Odes*, iii. 29. 8; Hyginus, *Fab.* 127; Ovidus, *Ibis*, 567 vd.; Giritli Diktys, *Bellum Trojanum*, vi. 14 vd.; Servius, Vergilius'un *Aineias*, ii. 44'ü üzerine. Ölümcül mızrağının ucuna iğnesini taktığı söylenen balık (τρυγών) iğneli vatozdu (*Trygon pastinaca*), Profesör D'Arcy Wentworth Thompson'dan öğrendiğime göre, bu balık Akdeniz'de boldur ve bizim güney sahillerimizde de sıkça görülür. Zira antik dönemde balık konusunda anlatılanlar için beni Oppianos, *Halieut.* ii. 470 vd.'yla (*locus classicus*); Aelianus, *Nat. Anim.* i. 56; Nikandros, *Ther.* 828 vd.'na yönlendirdi. Aelianus'a göre, vatozun açtığı yaranın tedavisi yoktu. Herakles'in vatoz balığı ısırıldığı için bir parmağını kaybettiği söylenir (Ptolemaios Hephaïs-

ağıt yaktı, cesedini ve Penelope'yi Kirke'ye götürdü, Penelope'yle evlendi. Kirke ikisini de Kutsal Adalara gönderdi. **[Anlatılan başka Penelope ve Odysseus hikâyeleri: Antinous'un Penelope'yi ayarttığı ve Penelope'nin bu yüzden babası İkarios'a geri gönderildiği söylenir; Mantinia'da Hermes oğlu Pan'ı doğurur]** 38 Fakat bazıları Penelope'yi Antinous'un baştan çıkardığını, Odysseus'un onu babası İkarios'a gönderdiğini, Penelope Arkadia'da Mantinia'ya geldiğinde Hermes'e Pan'ı doğurduğunu söylerler.⁴⁴ **[Odysseus, Penelope'yi ayarttığı söylenen Amphinomos'u öldürür]** 39 Ne var ki başkaları Penelope'nin sonunun, Amphinomos yüzünden Odysseus'un elinden olduğunu da söylerler,⁴⁵ zira Amphinomos'un Penelope'yi

tionos, *Nov. Hist.* ii, Westermann'ın *Mytographi Graeci* derlemesi içinde, s. 181). Lindell'le Scott'ın izinden giden klasik bilim insanları kimi zaman hata yaparak bu balığı kızılözle özdeşleştirirler. Tiresias'ın, Odysseus'un ölümünün denizden geleceği kehaneti onun vatozdan aldığı yara sonucunda öleceğini önceden belirtir (Homeros, *Odysseia*, xi. 134 vd.). Homeros'un geç dönem yorumcusuna (*Scholia Graeca in Homeri Odysseam*, ed. G. Dindorf, C. i. s. 6), Hyginus'a ve Giritli Diktys'e göre, bir kehanet veya bir rüya Odysseus'u oğluna dikkat etmesi, onu öldüreceği yolunda uyardı; bunun üzerine, Telemakhos'un öldüreceğinden korkarak onu Kephallenia'ya sürmüştü (Giritli Diktys, vi. 14) Ama geride annesi Kirke'yle beraber büyülmüş adada bıraktığı oğlu Telegonos'u unutmuştu. Odysseus'un oğlu Telegonos'un elinden ölümü Sophokles'in bir tragedyasının konusudur. Bkz. *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii. s. 105 vd.

⁴⁴ Arkadia'da Mantinia'da yüksek bir höyük Penelope'nin mezarı olarak gösteriliyordu. Mantinia hikâyesine göre, Odysseus onun sadakatsizliğini anlamış ve evine sürgün etmişti; Penelope önce doğduğu Sparta'ya, sonra da ölüp gömüldüğü Mantinia'ya gitti. Bkz. Pausanias, viii. 12. 5 vd. Penelope'nin Hermes'e (Mercurius) Pan'ı doğurduğuna dair geleekten Cicero (*Tanrıların Doğası*, iii. 22. 56) söz eder. Samoslu Duris'e göre, Penelope Pan'ı her talibinden doğurmuş olabilirdi (Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 772). Servius de aynı hikâyeden söz eder (Vergilius, *Aeneias*, ii. 44 üzerine) ve Penelope'nin Pan'ı kocası yokken doğurduğunu, kocası eve gelince ucube bebeği evde bularak kaçtığını, yeniden dolaşp durduğunu söyler.

⁴⁵ Amphinomos Penelope'nin taliplerinden biriydi; diğer taliplerin sözlerinden çok onun sözleri Penelope'nin hoşuna gidiyordu, çünkü Amphi-

baştan çıkardığını öne sürerler. [Talipleri öldürdüğü için, Neoptalamos'un sürgün kararı verdiği Odysseus Aitolia'ya göç eder, Thoas kızından Leontophonos adlı oğlu doğar, ileri yaşta ölür] 40 Öldürdüğü insanların akrabalarının suçladığı Odysseus'un davayı Epiros açığındaki adaların kralı Neoptolemos'un yargısına bıraktığını; Neoptolemos'un, Odysseus zamanında yoluna çıkmasıydı Kephallenia'yı kendisi almış olacaktı, diye düşünerek onu sürgüne mahkûm ettiğini;⁴⁶ Odysseus'un Aitolia'da Andraimon oğlu Thoas'a gittiğini, Thoas kızıyla evlendiğini, ileri yaşta öldüğünü, geride bu eşinden doğan oğlu Leontophonos'un⁴⁷ kaldığını söyleyenler de vardır.

nomos çok anlayışlıydı. Bkz. Homeros, *Odysseia*, xvi. 394-398. Sonra Telemakhos onu öldürdü (Homeros, *Odysseia*, xxii. 89 vd.). Penelope'nin kocasına sadakat göstermediği kuşkusunu Homeros desteklemez.

⁴⁶ Karş. Plutarkhos, *Quaestiones Graecae*, 14. Plutarkhos'un hikâyesine göre, öldürülen taliplerin akrabaları Odysseus'a isyan ettiler; ama iki tarafı da davet eden Neoptolemos hakemlik yaparak Odysseus'a kan davası nedeniyle sürgün cezası verdi, taliplerin arkadaşlarıyla akrabalarını Odysseus'un malına verdikleri zarar nedeniyle ona tazminat ödemeye mahkûm etti. Giydiği hükme göre, Odysseus yalnızca İthaka'dan değil, Kephallenia ve Zakynthos'tan da uzaklaşacaktı, İtalya'da inzivaya çekildi. Taliplerin mirasçılarının istenen tazminat mal olarak ödendi, kabuksuz arpa, şarap, bal, zeytinyağı ve olgun yaşta kurbanlık hayvanlar buna dahildi. Odysseus bu ödemenin oğlu Telemakhos'a yapılmasını emretti.

⁴⁷ Odysseus'un kaydedilen bu son yaptıklarından anlaşılan başka hiçbir antik dönem yazarı söz etmez.

EKLER

I. Çocukları Ateşin Üzerine Koyma (Apollodoros, I. V. 1)

Demeter'in Keleus'un bebek oğluna ölümsüzlük vermek için ateşin üzerine koymasının hikâyesini Apollodoros gibi başka antik dönem yazarları da anlatırlar,¹ efsanenin değişik versiyonları arasında genelde benzerlik bulunmakla birlikte ayrıntılarda bazı farklar vardır. Nitekim çocuğun ebeveynine Keleus ve Metanira derken Apollodoros'la Ovidus *Homeros Övgüsü* yazarıyla hemfikirdir. Fakat Hyginus onlara Eleusinos'la Kothonia der; Servius bir pasajda² onlara Eleusinos'la Kyntinia adını verir, başka bir pasajda³ babaya Keleus der. Lactantius Placidus onlara Eleusius'la Hioma der; İkinci Vatikan Mitoloji yazarı Keleus'la Hiona der. Apollodoros ateşin üzerine koyulan çocuğa Demophon demektedir ve onu ağabeyi Triptolemos'tan farklı görmekte *Homeros Övgüsü* yazarıyla hemfikirdir. Fakat Ovidus, Hyginus, Servius, Lactantius Placidus ve Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı ateşin üzerine koyulan çocuğa Triptolemos derler, Demophon'dan hiç söz etmezler. İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı bu konuda bocalar; zira Demeter'in çocuk Triptolemos'a dadılık yapmayı kabul ettiğini söyledikten⁴ sonra, ateşin üzerine koyulan çocuğa Eleusios diyerek devam eder.⁵ Ateşin üzerine koyulan çocuğun

¹ Bkz. *Homeros'un Demeter'e Övgüsü*, 231-274; Ovidus, *Fasti*, iv. 549-562; Hyginus, *Fab.* 147; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 19 ve 163'ü üzerine; Lactantius Placidus, Statius'un *Theb.* ii. 382'si üzerine; *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 3, 107 (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 8; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 96 vd.).

² *Çiftçilik Sanatı*, i. 19 üzerine.

³ *Çiftçilik Sanatı*, i. 163 üzerine.

⁴ *Fab.* 96.

⁵ *Fab.* 97.

kaderi konusunda *Homer*’s *Övgüsü* yazarı yalnızca işine sekte vurulmasına öfkelenen Demeter’in çocuğu yere attığını söyler; yazar onun yaşadığından veya öldüğünden hiç söz etmez. Apollodoros çocuğun ateşte yandığını kesinlikle teyit eder; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı Demeter’in onu öfkeyle öldürdüğünü söyler. Öte yandan, çocuğa Triptolemos diyen yazarlar onun ateşte telef olduğu inancını haliyle uygun görmezler, zira onun muhteşem misyonunu, Demeter’in tahıl hediyesinin yararını insanlığa açıklasın diye onu gönderdiğini kaydederler. Son olarak, yazarlar, Demeter’in büyümlü törenini sekteye uğratan, bu durumda, onun, baktığı bebeğe ölümsüzlük ihsanında bulunmasını engelleyen iyi niyetli ama düşüncesiz kişi konusunda aynı fikirde değillerdir. *Homer*’s *Övgüsü* yazarıyla hemfikir olan Ovidius bu kişinin çocuğun annesi Metanira olduğunu söyler; Apollodoros ona Praksithia der, Praksithia bunun dışında bilinmez ama çocuğun kardeşi veya daha büyük ihtimalle dadısı olabilir; zira *Homer*’s *Övgüsü* yazarı Praksithia’nın adını Keleus kızları arasında saymaz.⁶ Bazı eleştirmenler Apollodoros’un metninde bu pasajı değiştirerek yazarımızla övgü yazarı arasında zorla uyum sağlarlar.⁷ Öte yandan, Hyginus, Servius, Lactantius Placidus ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı bağırışı veya korkusuyla çocuğun babasının tanrıçanın dikkatini dağıtıp onun iyi niyetli amacını kösteklediğini söylerler.

Demeter’in Demophon’u veya Triptolemos’u ateşin üzerine koyarak ölümsüzleştirmeye girişmesi gibi, Thetis oğlu Akhilleus’u aynı şekilde ölümsüzleştirmeye çalıştı,⁸ İsis de Byblos kralının bebek oğluna ölümsüzlük vermeyi dene-di.⁹ Şefkatli ama cahil ölümsüzlerin atılgan müdahalesi üç tanrıçanın hepsini de engelledi. Bu efsaneler, bebeklik dö-

⁶ Dize 105 vd.

⁷ *ή Πραξιθέα* A. Bekker: *Μετάνειρα, τί πράξει θεά* Heyne, Westermann: *Μετάνειρα, τί πράσσει ή θεά* Müller: *ή Μετάνειρα* Hercher, Wagner.

⁸ Apollodoros, iii. 13. 6 ve not.

⁹ Plutarkhos, *İsis et Osiris*, 16.

neminde karşılaşılan ve ilkel düşünceye göre narin hayat ipliğini kısa kesmek için pusuya yatmış daimonlar veya başka ruhsal varlıklar formunda düşünülen tehlikelerden yeni doğmuş bebeklerin hayatlarını kurtarmak için antik dönem Yunanlılarının onları ateşten geçirme göreneğine işaret eder. Yunanlıların doğumdan sonra beşinci veya yedinci gün çocukla beraber ateşin çevresinde koşma pratiği çocuğun ateşten geçirildiği eski göreneğin yerini almış olabilir.¹⁰ Dünyanın birçok yerinde benzer görenekler benzer nedenlerle yerine getirilmiştir. Nitekim İskoçya'nın dağlık arazilerinde, "babanın, vaftizden sonra odanın ortasında, eş dostun çevresinde oturduğu ateşin üzerine sarkan bir çengele ekmek ve peynir dolu bir sepet astığına rastlanmıştır; kötü ruhların veya kem gözlerin bütün girişimlerini engelleme niyetiyle çocuk üç kere ateşin üzerinden geçirilir."¹¹ Hebridlerde çocuklar vaftiz oluncaya kadar her gün sabah akşam etraflarından ateş dolaştırmak görenek haline gelmişti, kilisede tören yapılmadan önce annelerin de etrafında ateş dolaştırılırdı; bu "dolaştırılan ateş hem anneyi hem de bebeği böyle zamanlarda kötülük yapmaya hazır olan, kimi zaman da bebeği kaçıran kötü ruhların gücünden korumak için etkili bir yoldu."¹² İskoçya'da bu tür görenekler 19. yüzyılın başına kadar geçerliydi. Kimi zaman baba çocuğu kucağına alarak ocağın üzerinden atlardı, "dahası, eve gelen herkesten ocaktan yanan bir odun parçası alması, yeni doğan bebeğe veya annesine yaklaştırmaya kalkışmadan önce bununla haç çıkarması istenirdi. Vaftiz edilmemiş bebeğin ve annesinin etrafında, onları kötü ruhlardan korumak için, yanan bir bataklık kömürünü güneşin hareketi doğrultusunda dolaştırmak

¹⁰ Suidas, *Αμφιδρόμια* maddesi; Platon, *Theaitetos*, par. 160 E.

¹¹ Th. Pennant, "Second Tour in Scotland", J. Pinkerton'ın *General Collection of Voyages and Travels* kitabında, iii. 383.

¹² M. Martin, "Description of the Western Islands of Scotland", J. Pinkerton'ın *General Collection of Voyages and Travels* kitabında, C. iii, s. 612.

da görenektir.”¹³ Ocağın üzerinden atlama veya çocuğu ocağın etrafında dolaştırma göreneği, İskoçya’nın dağlık arazilerindeki kulübelerdeki gibi, şöminenin zeminin ortasında bulunduğunu belirtir. Gordon Cumming, Iona’da “toprak zeminin ortasına oyulmuş eski moda şömineli ve çatının ortasındaki delik dışında hiçbir bacası bulunmayan”¹⁴ böyle bir kulübeyle ilgili gözlemlerini anlatır. Antik dönem Yunan evlerinde de aynı şekilde zeminin ortasında bir şömine bulunmalıydı, muhtemelen onlarda da duman çatıdaki delikten çıkıyordu.

Aşağıda anlatılanlarda görüleceği gibi, çocuğu ateşin üzerine koyma saiki kimi zaman farklıydı. İskoçya’nın kuzeydoğusunda, özellikle Banff ve Aberdeen yörelerinde “çocuk huysuzlaşır ve rengi solmaya başlarsa ‘perinin insan bebeği peri bebekle değiştirdiği’ korkuları hemen baş gösterir, ateşle deneme hemen işleme koyulurdu. Ocak tepeleme kömürle doldurulurdu, perinin değiştirdiğinden kuşkulanan bebek bütün gücüyle yanan ateşin önüne, yanmayacak kadar ateşin mümkün olduğunca yakınına konur veya sepetin içinde ateşin üzerine asılırdı. Şayet ‘perinin değiştirdiği bir çocuksa gözden kaybolurken hakaret sözleri kusarak *lum*’dan [baca] kaçardı.”¹⁵ Benzer şekilde Fife’de eski ve yaygın bir batıl inancı, “perinin insan bebekle değiştirdiği peri çocuk ateş içinden geçerse yeniden perilerin çaldığı kişiye dönüştüğünü” duyuyoruz, “... bu [19.] yüzyılda Fife’de yaşlı kadınlar buna inanırlardı ama uygulamazlardı.”¹⁶ Fife madencilerinde, “çocuk doğumda giydirildikten sonra sürekli ağladığında büyükanne veya başka bir bilge büyük ‘şayet bu devam ederse

¹³ Miss C. F. Gordon Cumming, *In the Hebrides*, Yeni Basım (Londra, 1886), s. 191. Karş. John Ramsay, *Scotland and Scotsmen in the Eighteenth Century* (Edinburgh ve Londra, 1888), ii. 423.

¹⁴ Miss C. F. Gordon Cumming, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁵ W. Gregor, *Notes on the Folk-lore of the North-east of Scotland* (Londra, 1881), s. 8 vd.

¹⁶ *County Folk-lore*, C. vii. Fife J. E. Simpkins, (Londra, 1914), s. 32.

tavanın (üzerinde küçük ekmeklerin ve yulaf kurabiyelerinin 'ateşe verildiği' geniş, yuvarlak, düz fırın demiri) üzerinde çukura gömmeliyiz' derlerdi. Kimi kez bu gerçekten yapıldı ama bu uygulama artık seyrek ve deyim anlamını çok az kişi anlar. Bu fikre göre ağlayan, perinin insan çocuğuyla değiştirdiği peri çocuktu ve ateşin üzerinde tutulursa bacadan çıkıp gider, gerçek çocuk meşru yerini almak için aşağı inerken tava onun ayağını yanmaktan korurdu.”¹⁷ Benzer şekilde Highlands'te perinin insan bebekle değiştirdiği peri bebekten kurtulmanın bir yolu, alttan ateş yanarken onu demir ızgaranın veya balık sepetinin üzerine oturtmaktır.¹⁸ Perinin gerçek çocuklarla değiştirdiği peri çocukları ateşin üzerine koyarak bu değiş tokuş etme tarzı, anlaşılan, İskandinav'da da vardı; zira bir hikâyede İsveç'in güneydoğusundaki küçük Christiansö adasında bir annenin, perinin değiştirdiği çocuğu fırına atıyormuş gibi yaparak ondan kurtulduğu, kendi çocuğuna kavuştuğu anlatılır; zira bunu yapıyor havasına girdiğinde peri anne çok geçmeden odaya dalmış, çelimsiz solgun küçük bir yaratık olan kendi çocuğunu kapmış, anneye “İşte, senin çocuğun! Ben, ona senin benim çocuğuma davrandığından daha iyi davrandım” diyerek bebeğini geri vermişti. Geri verilen bebek gerçekten de güzel, sağlıklı bir çocuktu.¹⁹

Yahudiler de benzer bir göreneği yerine getirmişlerdir, zira Maimonides “Ebelerin yeni doğmuş çocukları kundak bezlerine sardıklarını, ateşin üzerine ağır kokulu tütsüler koyduktan sonra çocukları ateşteki tütsünün üzerinde ileri geri salladıklarını hâlâ görüyoruz” yazar.²⁰ Malay Yarımadasının vahşi Jakun halkında da benzer şekilde, “birçok

¹⁷ *County Folk-lore*, C. vii (yukarıdaki gibi), s. 398.

¹⁸ J. G. Campbell, *Superstitions of the Highlands and Islands of Scotland* (Glasgow, 1900), s. 39.

¹⁹ B. Thorpe, *Northern Mythology* (Londra, 1851-1852), ii. 174 vd.

²⁰ D. Chwoysohn, *Die Ssabier und der Ssabismus* (Petersburg, 1856), ii. 473'te Maimonides'ten aktarır.

kabilede çocukların doğar doğmaz en yakın dereye götürüldüğü, burada yıkandıktan sonra eve getirildiği, evde kamunian ağacının tütsüsünün atıldığı ateşin yakıldığı, çocuğun defalarca bunun üzerinden geçirildiği belirtilir. Çocuğu ateşin üzerinden geçirme pratiğinin her çağda putperest uluslarda patriğe döküldüğünü, Çin ve başka yerlerde şimdi bile yapıldığını tarihten biliyoruz.”²¹ Kantun’da çocuğa cesaret vermek ve kötü ruhları defetmek için anne çocuğunu kor haline gelmiş kömür ateşinin üzerinde defalarca sallar, bundan sonra ateşe bir topak şap atardı, şapın çocuğun en çok korktuğu yaratığa benzeyeceği varsayılırdı.²² Tenimber ve Timorlaut adalarında (Doğu Hint Adaları) “hastalığı önlemek veya daha çok, kötü ruhları korkutmak için çocuk ilk birkaç gün ateşin yanında veya üzerinde yatırılırdı.”²³ Yeni Britanya’da doğumdan sonra yapraklardan ve kokulu otlardan ateş yakarlar, bir kadın çocuğu alır, iyi dileklerde bulunarak ateşin dumanında ileri geri sallar. Aynı zamanda büyücü ateşten bir tutam kül alır, onu çocuğun gözlerine, kulaklarına, şakaklarına, burnuna ve ağzına dokundurur, “bu sayede çocuk bundan böyle kötü ruhlara ve kötü büyüye karşı korunur.”²⁴ Britanya Yeni Gine adası açıklarında Yule adasında “doğumda çocuk alevlerden geçirilir. Burada ateşte arındırma fikri muhtemel görünmektedir.”²⁵ Madagaskar’da

²¹ Sayın papaz Favre (Papa’nın misyoneri), *An Account of the Wild Tribes inhabiting the Malay Peninsula...* (Paris, 1865), s. 68 vd.

²² F. Warrington Eastlike, “Cantonese Superstitions about Infants”, *Chine Review*, ix (1880-1881), s. 302.

²³ J. G. F. Riedel, *De sluik er kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua* (Lahey, 1886), s. 303.

²⁴ R. Parkinson, *Dreissig Jahre in der Siidsee* (Stuttgart, 1907), s. 70 vd. Karş. a.g.y., *Im Bismark-Archipel* (Leipzig, 1887, s. 94 vd.; A. Kleintitschen, *Die Küstenbewohner der Gazellehalbinsel* (Hiltrup bei Münster, tar. y.), s. 204; *Les Missions Catholiques*. xvii. (Lyons, 1885), s. 110; Dr. Hahl, *Nachrichten über Kaiser Wilhelms-Land und den Bismarck-Archipel* (Berlin, 1897), s. 81.

²⁵ Peder Navarre, *Annales de la Propagation de la Foi*, lix. (Lyons, 1887), s. 185.

çocuk ilk kez eve götürülmeden önce dikkatle iki defa ateşin üzerinde havaya kaldırılır.”²⁶

Güney Afrikalı Kafirlerde “anne keskin kokan, bol duman çıkaran bir odunla ateş yakar. Bebek çok ağlayıncaya kadar bu dumanın üzerinde tutulur. Bazı insanların ölünce büyücü veya büyücü ruh halini aldığına, bu kötü varlıkların küçük bebeklere kötü niyetle zarar vermek istediklerine inanılır; onlar av arayarak ve bebekleri ele geçirmeye çalışarak etrafta dolaşırken rastladıkları bu kokulu odunun dumanına katlanamazlar. Koku büyücüyü püskürtür, o da bu kadar kötü kokmayan bir bebek aramak üzere yolculuğuna devam eder. Bebek dumandan ağladığında anne ‘Büyücü gidiyor’ diye bağırır. Bu duman süreci haftalarca her gün kapıları kapatarak yapılmalıdır, anne bu sırada özel şarkılar söylemelidir.”²⁷ Güney Afrika’da Bantu halkından Ovambolar’da ebe veya annenin yaşlı bir kadın arkadaşı yeni doğmuş bebeği ilk defa kulübeden dışarı çıkardığında, geri dönünce girişte büyük bir saman ateşi yandığını görür, bebeği “doğduğunda ona yapışan kötü büyüden arındırmak için” kesif dumanda öne arkaya defalarca sallayarak ateşten geçmelidir. Başka bir versiyona göre, bu dumanda sallama çocuğa cesaret vermek demektir; ama bana öyle geliyor ki birinci açıklama yerlilerin görüşlerine daha iyi uymaktadır.²⁸ Antik dönemde Meksikalılar dört yılda bir yapılan bir şenlikte çocuğu bu amaçla özel hazırlanmış ateşin alevlerinde hızla döndürürlerdi.²⁹

²⁶ W. Ellis, *History of Madagascar* (Londra, tar. y.), i. 151 vd.

²⁷ Dudley Kidd, *Savage Childhood, a Study of Kafir Children* (Londra, 1906), s. 18 vd.

²⁸ R. Parkinson, *Dreissing Jahre in der Südse* (Stuttgart, 1907), s. 70 vd. Karş. a.g.e., *Im Bismark-Archipel* (Leipzig, 1887), s. 94 vd.; A. Kleintitschen, *Die Küstenbewohner der Gazellehalbinsel* (Hiltrop bei Münster, tar. y.), s. 204; *Les Missions Catholiques*, xvii, (Lyons, 1885), s. 110; Dr. Hahl, *Nachrichten über Kaiser Wilhelms-Lan und den Bismarck-Archipel* (Berlin, 1897), s. 81.

²⁹ Peder Navarre, *Annales de la Propagation de la Foi*, lix. (Lyons, 1887), s. 185.

Meksiko'da Kızılderili Tarahumaras kabilesi "çocuk üç günlük olunca tütsülemek için şaman gelir. Mısır koçanlarından büyük bir ateş yakılır ve küçük battaniyeye koyulur, babasının yardımıyla şaman onu taşır, erkekse üç defa dört ana yöne doğru dumandan geçirir, törenle bir tur atar, en sonunda havaya kaldırır, çocuk iyi büyüsün, hayatta yani mısır yetiştirmekte başarılı olsun diye bu yapılır.³⁰

³⁰ W. Ellis, *History of Madagascar* (Londra, tar, y.), i. 151 vd.

II. Yer'in Gök'te Savaşı (*Apollodoros I. IV. 1*)

Kuzeybatı Amerika'da bazı Kızılderili kabileleri, Yunanlıların, Yerden doğan Devlerin Gökteki tanrılara açtıkları savaş mitine bazı bakımlardan benzeyen bir hikâyeye anlatırlar. Hikâyenin ayrıntıları kabileden kabileye değişir ama özde aynıdır.

Montana'da Pend' d'Oreille Kızılderililerinin anlattıkları hikâyeye şöyledir:

Yer halkı Gök halkına savaş açmak istedi. Liderleri Boz Ayı'ydı, bütün savaşçıları çağırıp topladı. Ayı (veya Göğü) sırayla tek tek vurmalarını söyledi. Herkes söyleneni yaptı ama okları yetmedi. Bir tek Çalikuşu ok atmamıştı. Çakal "Onun atması gerekmez. Çok küçük ve yayı da okları da çok çelimsiz" dedi. Ancak Boz Ayı Çalikuşunun da sıraya girmesi gerektiğini duyurdu. Çalikuşu ok attı, Ayı (veya Göğü) vurdu, ok hızla Aya saplandı. Sonra diğerleri Gökten Yere inen bir ok zinciri oluşturuncaya kadar ok attılar, okların her biri bir öncekinin çentiğine saplandı. Sonra bütün halk buna tırmandı, en son Boz Ayı gitti. Boz Ayı çok ağırdı, yolun yarısına gelmeden zincir onun ağırlığından çöktü. Sıçrayarak tepesindeki zincir parçasını yakaladı, kılavuzluk eden savaşçıların Göğe girmek için açtıkları tepedeki delikten okları düşürdü. Bütün zincir çöktü ve yukarıdakiler iniş yolu bulamadan havada kaldılar. Yer halkı Gök halkına saldırdı; ilk savaşta onları yendi; ama Gök halkı hemen öyle bir kuvvet topladı ki sayıları Yer halkını geçti ve bir sonraki savaşta onları bozguna uğrattı, çoğunu öldürdü. Yenilen Yer halkı merdivene koştu ama çoğu ele geçirildi, yolda öldürüldü. Merdiveni çökmüş bulduklarında her biri bütün ağırlığıyla düşmemek için

yapabildiğinin en iyisini yapmaya hazırlandı, art arda atladılar. Uçan Sincap atlarken kanat gibi açılan küçük bir elbise giyiyordu; bu nedenle artık kanada benzeyen bir şeyi vardı. Yara almadan indi. Alabalık atlamadan önce delikten aşağı baktı. Fazla derin olduğunu görünce ağzını buruşturdu, geri çekildi; bu nedenle bugün buruşuk küçük bir ağzı vardır. Remora önceden hazırlanmadan atladi, kemikleri kırıldı; bu nedenle Remora'nın vücudunun her yerinde şimdi kemik vardır. O tarihte Yerde bugün bulunmayan birtakım farklı hayvanlar vardı; ama bu savaşta öldürüldüler, yıldızlara dönüştüler. Hepsi Yere geri dönsaydı şimdikinden çok daha fazla tür bulunurdu. Bugün bulunanlar ancak savaştan geriye kalanları temsil eder.¹

Hikâyenin başka versiyonları gibi bu versiyonunda da Yer halkı ister dört ayaklı memeli ya da kuş ister balık olsun hayvan diye ifade edilir. Britanya Columbia'sında Kızılderili Okanagon kabilesinin anlattığı benzer bir versiyonda bu açıkça görülür. Burada her hayvanın ve kuşun Göğ ok attığı, kuş, yılan ve karakurbağasının da denediği ama Baştankara'nın okuyla Göğü vurmayı başardığı anlatılır; balık, Gökten çok kötü düşer, çünkü kanatları yoktur. Bu versiyona göre, diğer hepsi merdivenden Göğ tırmanırken Boz Ayı'yla Siyah Ayı Yerde kalan tek hayvanlardı; merdivene önce hangisinin tırmanacağı kavgasında iki ayı merdiveni yıktı.²

Britanya Columbia'sında Shuswap kabilesi benzer şekilde, "Siyah Ayıyla Porsuğun büyük reisler, ilkinin Balık halkının, ikincisinin Kuş halkının reisi olduğunu" anlatır. "Yerin bütün savaşçı balıklarını ve kuşlarını Gök halkıyla savaşmak için topladılar. Herkes Göğ ok attı ama oklar Göğü vurmadan geri düştü. Bütün kuşların en küçüğü,

¹ *Folk-tales of Salishan and Sahaptin Tribes*, ed. Franz Boas (Lancaster, Pa., ve New York, 1917), s. 118 (*Memoirs of the American Folk-lore Society*, C. xi.).

² *Folk-tales of Salishan and Sahaptin Tribes*, s. 85.

bütün Çalikuşlarının³ sonuncusunun attığı ok Göğü vurdu. Ondan sonra gelen en küçük kuş ok attı, ilk okun ucuna saplandı, böylece oklarını attılar; Yerden Göğe bir merdiven oluşturunca kadar oklar birbirinin ucuna zincirleme saplandı. Bütün savaşçılar bu merdivenden yukarı çıktılar, iki reisi aşağıyı koruması için bıraktılar. Çok geçmeden hepsi Gök dünyasına ulaşmıştı, Porsuk'la Siyah Ayı birbirlerinin kuyruğuna gülmeye başladılar, Siyah Ayı kızdı, Porsuk'u merdivenin ayağına kadar kovaladı, merdiven çöktü.

Bu sırada Yer halkı Gök halkına saldırmış, ilk savaşta galip gelmişti; ama Gök halkı sonradan büyük bir kuvvet toplayarak büyük bir başıbozuklukla merdivenin tepesine kaçan Yer halkını bozguna uğrattı. Merdivenin çökmesiyle geri çekilecekleri yol kapandı; birçoğu Gök halkına direndi, diğerleriye kendilerini aşağı attılar. Kuşlar uçabildikleri için Yere sağ salım ulaştılar; ama büyük bir göle atlamaya çalışan balıkların çoğu yaralandı. Düşerken bazıları gölü ıskaladı, kayaların üzerine düştü. Bu nedenle, *sematsai*'nin kafatası yassıldı, *kwaak* çenesini kırdı, *teokteitein*'in ağzı kanadı, remoranın bütün kemikleri kırılıp dağıldı, bunun üzerine öldü. Susam adlı adamın torunu kemikleri topladı, yeniden balığın vücuduna yerleştirdi, onu yaşattı. Remoranın kemiklerinin vücuduna böyle dağılmasının, *sematsai*'nin başının yassı, *teokteitein*'in ağzının kırmızı olmasının, *kwaak*'ın ağzının kırık gibi görünmesinin nedeni budur. Yukarıda kalan Yer halkının hepsi öldürüldü ve Gök halkı onları yıldızlara dönüştürdü."⁴

Gök halkına saldırı hikâyesi aynı zamanda bu Kızılderililerin bildikleri bölge hayvanlarının belirli bazı özelliklerini açıklaması anlamına gelir. Hayvanlar vahşilerin, özellikle vahşi avcılarının dikkatini haliyle çeker; hayvanların,

³ "Bazıları Sinek Kuşu, bazıları Baştankara derler."

⁴ James Teit, *The Shuswap* (Leyden ve New York, 1909), s. 749 (*The Jesup North Pacific Expedition*, C. ii, Kıs. 7).

gözleyenin merakını uyandıran özelliklerini gözlemlemek mitleri açıklamak için verimli bir kaynaktır.

Yer halkının Gök halkıyla savaşmasına yol açan nedenler şimdiye kadar belirtilmemiştir. Fakat hikâyenin, Washington Eyaleti'nin batı kıyısında bir bölgede oturan Kızılderili Quinaultların anlattıkları versiyonunda savaş saikleri tam olarak belirtilir. Kuzgunun iki kızının kökleri kazmak için çayıra gittikleri, onlar eve dönmeden gecenin bastırıldığı anlatılır. Açıkta çadır kurarak yıldızlı Göğü seyrettiler, küçük kardeş "Keşke o parlak büyük yıldızla olsaydım!" dedi. Ablası "Keşke o küçük yıldızla olsaydım!" dedi. Çok geçmeden uyuyakaldılar. Uyandıklarında yıldızlı Gök ülkesindeydiler, küçük kardeş yıldızının eli ayağı tutmayan yaşlı bir adam olduğunu gördü, ablasının yıldızıysa genç bir adamdı. Küçük kardeş yaşlı adamdan korktu; bu nedenle kaçtı, Örümcek denen yaşlı kadından aldığı ipin yardımıyla Yere inmeye çalıştı. Fakat ip kısaydı, ölüp kemikleri yere düşünceye kadar babasının evinin üzerinde asılı kaldı. Mavi Alakarga kemikleri topladı, Kuzgunun kızının kemikleri olduğunu anladı. Kuzgunu çağırdı, öyle olduğuna karar verdiler. "Bütün parçaları bir araya topladılar, bütün insanlar, hayvanlar, kuşlar ve balıklar bir araya gelerek diğer kardeşi kurtarmak için Gök halkına saldırmaya çalıştılar." Hikâyenin geri kalanı aslında önceki versiyonlardaki gibi devam eder. Gök halkıyla savaşmaya karar veren hayvanlar oklarıyla Gökkubbeyi vurmaya hazırlandılar. Aksedir ağacının gövdesinden yay, başka bir ağacın dalından ok yaptılar. Sonra Boz Ayı yayı kullanmak için yaklaştı ama onu eğemedi; onun ardından Taçboynuzlu Geyik ve diğer bütün hayvanlar denediler ama başaramadılar. Sonunda, kuşların en küçüğü Çalikuşu yayı eğdi, kolayca gerdi, Göge saplanan oku attı. Sonra oklara nişan alan Yılanın yardımıyla Çalikuşu oklar Gökten Yere inen bir zincir oluşturunca kadar bir öncekinin çentiğine saplanacak şekilde art arda ok attı. Hayvanlar zincire üşüştiler, en üst hava tabakasında çok üşüyen Kızılgerdan, Kö-

pek ve Yabankedisi ateşi çalma girişimlerinde başarısız olduktan sonra, Kunduz Gök halkından birinin evinden onlar için ateşi çalmayı becerdi. Evin bir köşesinde Kuzgunun büyük kızını da buldular. Ateşi elde ettikten sonra bütün farelerle sıçanları erkeklerin teknil yay kırışlarıyla kadınların teknil kuşaklarını ve bulabildikleri her tür bağı kemirsinler diye Gök halkına gönderdiler. Hazır olunca Yer halkı saldırdı. Gök erkekleri yaylarını kullanmaya çalıştılar ama yay kırışları kesilmişti. Gök kadınları kaçmak için giyinmeye çalıştılar ama elbiselerini tutturamadılar, bulundukları yerde kalmaları gerekti. Yer halkı ev ev dolaşarak Gök halkının büyük çoğunluğunu öldürdü. Sonunda Gök halkı toparlandı, Yer halkını püskürtmeye başladı. Kuzgunun kızını yanlarına aldılar, ok zincirinden inerek geri çekildiler, zincir çöktüğünde neredeyse hepsi sağı salim yere inmişti. Bazılarıysa Gökte asılı kaldı, şimdi yıldızlarda görülebilmekteler.⁵

Toprakları, Kızılderili Quinaultların sahip olduğı ülkenin güneyinde, Washington Eyaleti'nin güneybatısında yer alan Kızılderili Kathlametler hikâyeyi biraz benzer şekilde anlatırlar; ama Kathlamet versiyonunda ne Kuzgunun kızlarından ne de ok zincirinden söz edilir. Öte yandan, Kunduzun ateşi çalması, Farelerle Sıçanların yay kırışlarıyla kuşakları kesmesi olayları vardır. Kathlametlere göre, hayvanların Göge çıktığı ipi kesen Mavi Alakargaydı; yıldız şeklinde havada kalan yaratıkların arasında Ağıakakan, İskele Kuşu, Tırpana, Taçboynuzlu Geyik ve Karaca vardı.⁶

Britanya Columbia'sının iç bölgelerinde yaşayan Kızılderili Kutenailer de Gökte Savaş hikâyesini genelde aynı şekilde anlatırlar. Onların versiyonunda ok zinciri olayı vardır ve hayvanların Göge çıktıkları ok zinciri çöktüğün-

⁵ L. Farrand, *Traditions of the Quinault Indians* [New York] (1902), s. 107-109 (*The Jesup North Pacific Expedition*). Hikâyeyi kısalttım.

⁶ Franz Boas, *Kathlamet Texts* (Washington, 1901), s. 67-71. (*Bureau of American Ethnology, Bulletin* 26).

de onların Gökte geçirdiği değişiklikler tasvir edilir. Yarasaların, battaniyelerini kanat gibi açıp uçarak indiklerini anlatırlar. Uçan Sincap derisini çekip çıkararak uçmak için kanat gibi kullanır. Bütün balıklar aşağı atlar ama yalnızca Remora parçalanır. Yine de kardeşinin dul eşinin yardımıyla hayata döner.⁷

Gökte savaşın başlamasının farklı bir hikâyesini Britanya Columbia'sında Aşağı Fraser Irmağı Kızılderilileri anlatır. Kızılbaşlı Saksığanla Kartalın birer oğlu bulunduğunu, güzel bir kuşun peşine düşen iki gence Göge gelinceye kadar tuzak kurulduğunu anlatırlar. Oğullarını kaybeden babalar onların arkasından gitmek istediler ama nasıl gideceklerini bilmiyorlardı. Hayvanlar genel meclisini topladılar, göge nasıl çıkılabildiğini sordular. Önce Pelikan uçtu ama Göge varamadan geri döndü. Sonra Köstebek suyun ve toprağın altını kazarak Göğün yükseklerine tırmanmaya çalıştı ama haliyle başaramadı. Kayıp gençlerden birinin babası Kartal bile çok çalışmasına rağmen çok yükseğe uçamadı. Sonunda Saksığanın eşinin torunu, Tamia adında bir adam veya bir hayvan öne çıktı, Göge nasıl çıkılabildiğini rüyasında öğrendiğini söyledi. Saçını kırmızıya boyadı, alnından ve burnunun üzerinden aşağıya, çenesine kadar yüzünü çizgi halinde kırmızı boyayla süsleyerek, büyükannesi Takt ritim tutarken, "Ben, Tamia'yım! Göğü vurmaktan korkmuyorum" şarkısını söylemeye başladı. Sesini doğru perdeye ayarladıktan sonra yayını aldı, her zamanki gibi oklar dosdoğru Yere inen bir zincir oluştuncaya kadar Göge arka arkaya ok attı. Tekmil halk zincirden yukarı çıktı, Gök halkını savaşta yendi, Saksığanla Kartalın iki oğlunu kurtardı. Zafer kazanarak eve döndüklerinde ok zincirini veya daha çok, zincirin dönüştüğü geniş yolu çökttiler. Fakat Yılanın geride kaldığını, hâlâ havada durduğunu fark etmediler. Yılan Gö-

⁷ Franz Boas, *Kathlamet Texts* (Washington, 1918), s. 73-77. (*Bureau of American Ethnology, Bulletin* 59).

gün kapısına gelip de merdiveni bulamayınca aşağı atladı, düşünce vücudundaki bütün kemikler kırıldı. Şimdi bu kadar yavaş hareket etmesinin nedeni budur.⁸

Ne var ki Britanya Columbia'sında yaşayan Kızılderili Thompsonlar Gökteki Savaşa başka bir saik atfederler. Onlara göre, bu savaşa evli bir kadına tecavüz edilmesi yol açmıştır. Gök halkı, derler, Kuğunun eşini çaldı, o da bu öfkeyle gazaba gelerek tek mil Yer halkıyla bir meclis kurdu. Gök halkına savaş açmaya karar verdiler, mağdur kocanın yönetiminde yaylarını ve oklarını alıp bir araya toplanarak Göğe ok attılar ama okları yetmedi. Hepsi boşu boşuna denedikten sonra Çalikuşu ok attı. Halk okun gözden kayboluncaya kadar yükseğe çıkmasını seyretti, bir süre beklemelerine rağmen ok yere inmedi. Göğe saplanmıştı. Sonra Çalikuşu bir ok daha attı, o da aynı şekilde gözden kayboldu, yere inmedi. İlk okun çentiğine saplanmıştı, Çalikuşu birçok ok attıktan sonra halk Gökten sarkan bir zincir gibi okların uç uca saplandığını gördü. Sonunda ok zinciri Yere ulaşınca kadar Çalikuşu ok atmaya devam etti. Sonra birbiri ardına bütün halk ok zincirinden yukarı çıktı, yukardaki dünyaya girerek (bazıları gökte açtıkları delikten derler) Gök halkına saldırdı, aralarında Boz Ayılar, Siyah Ayılar ve Taçboynuzlu Geyikler vardı. Gök halkının galip geldiği büyük bir savaş yapıldı, Yer halkı büyük bir hızla ok zincirinden inerek geri çekilmeye başladı. Halkın yaklaşık yarısı yere indiğinde zincir ortasından koptu, birçoğu düşerek öldü. Zincirin koptuğu yerin yukarısında bulunan diğerleri tekrar yukarı çıkmak zorunda kaldılar, Gök halkı onları ya öldürdü ya da esir aldı. Yere inenler şimdi yeryüzünde bulunan insanları, hayvanları, kuşları ve balıkları temsil ederler. Önceden yeryüzünde farklı başka hayvanlar ve kuşlar vardı ama ya

⁸ Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 30 vd.

bu savaşta öldürüldüler ya da bugün bile göktedirler.⁹

Hikâyenin, savaşa hiçbir saik atfedilmeyen daha kısa bir versiyonunu Britanya Columbia'sında yaşayan Kızılderili Ntlakyapamuqlar anlatırlar. Bu versiyon, Göge ulaşan mutat ok zinciri olayını içerir.¹⁰

Vancouver Adasında yaşayan Kızılderili Çatloltqlar Gökte Savaşın biraz farklı bir hikâyesini anlatırlar. Çok eskiden, güneşin sıcağına dayanamadığı için kırmızı kabuklu deniz hayvanları avına geceleri giden Turpentine'in kör bir adam olduğunu söylerler. Her sabah gün ışımaya başladığında eşi "Çabuk eve gel! Güneş doğuyor" diyerek onu çağırırdı. Her zaman sıcak basmadan koşardı. Fakat bir gün eşi geç saatlere kadar uyudu, uyandığında gündüz olmuştu. Fark edince dehşete kapılıp, "Çabuk eve gel! Güneş gökte yükseldi" diye feryat ederek kıyıya koştu. Çağrı-lan yaşlı Turpentine can havliyle küreklerine eğildi ama artık çok geçti; parlayan güneş o kadar sıcaktı ki Turpentine kıyıya gelemeden eridi. Onun kaderine iğerleyen iki oğlu katil Güneş'i öldürerek ölümün öcünü almaya karar verdiler. Yaylarını ve oklarını alarak Güneş'in doğduğu yere gittiler. Burada Göge bir ok attılar, sonra Göge götü-ren mutat merdiveni yapıncaya kadar ilk oka sonrakini attılar. Merdiven bitince ağabey ağırlığını taşıyacak kadar güçlü mü diye onu salladı, çok sağlam olduğunu görünce iki kardeş yukarıya tırmandı. Göge varınca oklarıyla Güneş'i öldürdüler. Sonra ölen ışık veren cismin yerini nasıl dolduracaklarını düşündüler, problemi çok basitçe çözdüler; zira ağabey Güneş, küçük kardeş Ay oldu.¹¹

⁹ James Teit, *Mythology of the Thompson Indians* (Leyden ve New York, 1912), s. 246 (*The Jesup North Pacific Expedition*, C. viii. Kıs. ii). Aynı eserde hikâyenin başka ama daha kısa bir versiyonu kaydedilir (s. 334).

¹⁰ Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas*, s. 17.

¹¹ Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas*, s. 64 vd. Göge ulaşmak için ok zincirinden yararlanma Kuzeybatı Amerika Kızılderililerin anlattıkları halk hikâyelerinde, hatta Gök halkına saldırı-

Columbia Irmağı boyunca yaşayan, Salish soyuna mensup Kızılderili Sanpoiller Gökteki Savaşa farklı bir saik atfederler.¹² Bir zamanlar o kadar çok yağmur yağdı ki, derler, Yerdeki bütün ateşler söndü. Hayvanlar bir konsey topladılar, ateşi geri getirmek için Göğe savaş açmaya karar verdiler. Halk ilkbaharda başlayarak Göğe ok atmaya çalıştı. Önce Çakal denedi ama başaramadı. En sonunda Baştankara Göğe saplanan bir ok atmayı becerdi. Ok atmaya devam etti, bir ok zinciri oluşturdu, hayvanlar bu yolla Göğe tırmandılar. En son Boz Ayı tırmandı ama o kadar ağırdı ki ok zincirini çöktürdü, bu nedenle, Gökteki diğer hayvanlara katılamadı.

Hayvanlar Göğe ulaştıklarında kendilerini Gök halkının balık avladıkları gölün yakınında bir vadide buldular. Çakal izcilik yapmak istedi ama yakalandı. Sonra Miskfaresi gölün kıyısında çukurlar açtı, Kunduzla Kartal ateş bulmaya gittiler. Kunduz dalyanlardan birine girdi, ölü numarası yaptı. Onu reisin evine götürdüler, insanlar derisini yüzmeye başladılar. Bu sırada Kartal çadırın yakınında bir ağaca kondu. İnsanlar Kartalı görünce dışarı koştu- lar, Kunduz hemen yanan kömürle dolu bir istiridye ka- buğu alarak kaçtı. Göle atladı, insanlar onu ağlarla yaka- lamaya çalıştılar; ama su Miskfaresinin açtığı deliklerden akıp gitti. Hayvanlar ok zincirine döndüler, çöktüğünü gördüler. Sonra dört ayaklılar uçamazken kuşlar yere doğ- ru uçabildiklerinden, her kuş sırtına bir dört ayaklı olarak onunla beraber yere indi. Yalnızca Çakalla Remora yuka- rıda kaldı. Çakal bir parça manda derisini her pençesine sarıp atladı. Derinin üzerinde aşağı indi, sonunda çam ağacına kondu. Ertesi sabah kanatlarıyla hava attı ama onları bir daha çıkaramadı, yarasaya dönüştü. Remora

nın söz konusu olmadığı hikâyelerde sıradan bir olaydır. Bkz. Franz Boas, "Tsimshian Mythology", *Thirty-first Annual Report of the Bureau of American Ethnology* (Washington, 1916), s. 364 vd.

¹² F. W. Hedge, *Handbook of American Indians* (Washington, 1907-1910), ii. 451.

yere atlamak zorunda kalmış, paramparça olmuştu. Hayvanlar onun kemiklerini yerine oturtular; bazı kemikleri kaybolduğundan, kuyruğuna çam iğneleri koydular. Bu nedenle Remoranın birçok kemiği vardır.¹³

¹³ Franz Boas (ed.), *Folk-tales of Salishan and Sahaptin Tribes*, s. 107 vd.

III. Ateşin Ortaya Çıkışıyla İlgili Mitler (Apollodoros, I. VII. 1)

Hesiodos'la Hyginus'a göre, Prometheus insanlara verdiği ateşi bizzat Zeus'tan çaldı;¹ Hyginus hırsızlığın Gökte yapıldığını açıkça ifade eder, zira Prometheus'un çaldığı ateşi yeryüzüne rezene sapında getirdiğinden söz eder;² benzer şekilde Latin yazarlar da cin fikirli Prometheus'un yeryüzündeki ateşimizi sağladığı kaynak olarak gökyüzünden söz ederler.³ Fakat Platon'a göre Prometheus ateşi Athena'yla Hephaistos'un atölyesinden çalmıştır. Filozof, insanın topraktan yaratılmasının veya belirmesinin zamanı geldiğinde insan ırkının dostu Prometheus'un ne yapmak gerektiği konusunda kafasının çok karıştığını anlatır; zira yeni yaratıklara ateş temin etmek için hiçbir hazırlık yapılmamıştı, bu öge olmadan mekanik sanatlar nasıl var olabilirdi? Prometheus Zeus'un kalesine giremezdi, korku veren muhafızlar burayı koruyorlardı; bu nedenle, Athena'yla Hephaistos'un birlikte çalıştıkları atölyeye gizlice girmenin bir yolunu buldu, Hephaistos'un ateşiyle Athena'nın mekanik becerisini çalarak bu iki değerli hediye insanlara verdi.⁴ Lukianos hikâyesinin bu versiyonunu bilir, zira Hephaistos'un, ateşi çalıp demirhanesini soğukta bıraktığı için Prometheus'u azarladığını anlatır.⁵ Cicero, Prometheus'un ateşi "Lemnos'tan çaldığı"ndan söz eder:⁶ Hephaistos'un, Zeus gökyüzünden attığında düştüğü

¹ Hesiodos, *İşler ve Günler*, 50 vd., *Tanrıların Doğuşu*, 565 vd.; Hyginus, *Astronom.* ii. 15.

² Hyginus, *Fab.* 144.

³ Horatius, *Odes*, i. 3. 27 vd.; İuvenalis, xv. 84 vd.

⁴ Platon, *Protagoras*, 11, par. 321 C-E.

⁵ Lukianos, *Prometheus*, 5.

⁶ Cicero, *Tuscul. Disput.* ii. 10. 23.

Lemnos adasındaki demirhanesinden ateşin alındığını belirtir bu.⁷ Belki Hephaistos'un bu düşüşü ateşin yeryüzünde ortaya çıkışının mitik açıklamasıdır, gökyüzünden indiğinde ateşi beraberinde getirdiği ve adadaki demirci dükkânının ocağını bununla yaktığı sanılmış olabilir.

İnsanın kullandığı ilk ateşin tanrıdan veya başka bir periler ülkesinden çalındığı düşüncesi dünyanın birçok yerinde birçok vahşinin anlattığı birçok hikâyede karşımıza çıkar. Çok tuhaftır ki sıklıkla hırsız, kuş veya dört ayaklı hayvandır; bu amaçla bir araya gelmiş birtakım kuşun veya dört ayaklı hayvanın hırsızlık suçu işlemesi seyrek değildir. Öte yandan, dört ayaklı hayvan veya kuş hırsız değil, sıklıkla ateşin ilk sahibi görünür, hikâyede ateşin hayvandan veya kuştan alınarak insanlara ulaştırıldığı anlatılır. Ateşin ortaya çıkışının, özellikle de çalınmasının hikâyeleri burada uzun uzadıya anlatılmayacak kadar çok sayıdadır; başka bir yerde enine boyuna ele almayı umuyorum.⁸ Fakat böyle hikâyelerin doğası ve yaygınlığı bazı örneklerle açıklanmaya değer.

Queensland'in doğu kıyısında Grafton Burnunda yaşayan aborijinler yeryüzünde ateş diye bir şey bulunmadığı zamanı anlatırlar; kırmızı sırtlı küçük çalikuşu Bin-Jir Bin-jir (*Malerus* türü) ateşi almak için Göğe çıktı. Başardı ama yeryüzündeki arkadaşları yararlanmasın diye kuyruğunun altına sakladı. Yolculuğunun nasıl geçtiğini soran arkadaşına arayışının semere vermediğini söyledi. Fakat arkadaşı güldü, kuşun sırtındaki kırmızı noktayı göstererek, "Kuyruğunun ucunda ateş kalmış" dedi. Bin-jir Bin-jir ateşi aldığını itiraf etmek zorunda kaldı, en sonunda hangi özel tahtayı sürterek ateş elde edileceğini gösterdi.⁹ Batı Victoria'daki bazı aborijinler ilk ateşi kargalardan çalan "ateş

⁷ Homeros, *İlyada*, i. 590 vd.

⁸ Macmillan & Co. tarafından basılacak *The Origins of Fire, and other Essays* kitabında, Londra.

⁹ Walter E. Roth, "Superstition, Magic and Medecine", *North Queensland Ethnography, Bulletin No. 5* (Brisbane, 1903), s. 11.

kuyruklu çalikuşu” denen küçük bir kuşun getirdiğini, o tarihten beri sahip olduğu tek unsurun bu olduğunu düşünüyorlardı.¹⁰

Güney Avustralya’nın güneydoğusunun en ucunda yaşayan Booandik kabilesine göre, ateşin ilk sahibi onu kırmızı ibiğinde kıskançlıkla saklayan, yiyeceklerini ne zaman pişirmek isterse kaşındığı ibiğinden ateşi alan papağandı. Fakat başka papağanlar sırrını öğrenmesinler diye yemeğini gizli gizli pişirmeye dikkat ediyordu. Ne var ki küçük bir papağan ateşi çalmayı becererek arkadaşlarına ilettili.¹¹ Queensland’de Maryborough dolaylarında, kabilelerden biri başlangıçta insanların, doğuda güneş doğduğunda bir parçasını çalarak ateşi nasıl elde ettiklerini anlatmışlardır.¹² Victoria’da Condah dolaylarında yaşayan yerliler bir zamanlar birinin sicim bağladığı mızrağını bulutlara attığını söylemişlerdir. Sonra sicime tırmanarak ateşi yeryüzüne getirmiş.¹³

Avustralya’yla Yeni Gine arasında Torres Boğazındaki Doğu Adalarının yerlileri ateşin eskiden yaşlı bir kadının mülkiyetinde bulunduğunu, kadının onu başparmağıyla işaret parmağı arasındaki altıncı parmağında sakladığını söylerler. Ateş yakmak istediğinde bu parmağını yakacağın altına koymalıydı yalnızca, yakacak hemen yanardı. Başka adanın hayvanları ateşin dumanını sık sık görüp gıpta ediyorlardı, zira onlarda ateş yoktu. Kanalda art arda yüzmeyi ve çengel veya kancayla ateşi getirmeyi denediler; ama büyük kertenkele yaşlı kadının yakıcı parmağını ısırp koparmanın ve ağzına alarak gerisingeri yüzmenin yolunu buluncaya kadar hiçbiri başaramadı. Bütün halk

¹⁰ James Dawson, *Australian Aborigines* (Melbourne, Sydney ve Adelaide, 1881), s. 54.

¹¹ Mrs. James Smith, *The Booandik tribe* (Adelaide, 1880), s. 21 vd.

¹² A. W. Howitt, *The Native Tribes of South-East Australia* (Londra, 1904), s. 492.

¹³ R. Brough Smith, *The Aborigines of Victoria* (Melbourne ve Londra, 1878), i. 462.

veya daha çok, bütün hayvanlar kertenkelenin kendilerine getirdiği ateşi görünce çok memnun oldular. Hepsi ormana gitti, her biri en çok beğendiği ağaç dalını aldı; her ağaçtan gelip çıra almasını istediler. Bütün ağaçlar gelip ateş aldı ve o günden itibaren sakladılar; insanlar çıralarını ağaçlardan elde ettiler.¹⁴

Yeni Gine’de Fly Irmağının ağzında, Kiwai yerlileri ateşi ilk defa Yeni Gine anakarasında iki kişinin ürettiğini söylediler. Bütün hayvanlar ateşi çalmayı ve ateşle beraber Kiwai’ye yüzmeye çalıştı ama hiçbiri başaramadı. Kuşlar da başaramadılar, ta ki siyah papağan gagasında yanan bir çıra getirmeyi başarınca kadar. Fakat ateş kuşun ağzını korkunç yaktı; o günden beri ağzının iki yanında kırmızı birer benek vardır. Çırayı İasa’da ağzından bıraktı; insanlar ateşi korudu, o tarihten beri ateş vardır.¹⁵ Burada söz edilen papağan hiç kuşkusuz *Microglossa* türüne mensuptur, “parlak kırmızı çıplak yanakları onun simsiyah tüylelerini belirginleştirir.”¹⁶

Kiwai’de bazıları ateşin ortaya çıkmasıyla ilgili farklı bir hikâyeye anlatırlar. Ateş yakma yönteminin bambu halatla veya yay kirişiyle odun biçerken kazara veya ruhun tavsiyesiyle bulunduğunu söylerler: Sürtünme önce odunu ısıttı, sonra duman ve alev çıktı.¹⁷

Yeni Gine’nin güneydoğu ucu yakınında Milne Körfezi’nde Wagawaga’da insanların ateşi bilmedikleri için yamalarını ve gölevezlerini güneşte pişirmiş olduklarını söylerler. Fakat bir yaşlı kadının vücudunda ateş vardı,

¹⁴ *Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits*, vi (Cambridge, 1908), s. 29 vd.

¹⁵ Sayın Peder J. Chalmers, “Note on the Natives of Kiwai Island”, *Journal of the Anthropological Institute*, xxxiii. (1903) s. 188. Aynı hikâyenin başka bir versiyonu için bkz. Gunnar Landtman, *The Folk-tales of Kiwai Papuans* (Helsingfors, 1917), s. 331 vd. (*Acta Societatis Scientiarum Fennicae*, C. xlvii); W. N. Beaver, *Unexplored New Guinea* (Londra, 1920), s. 174.

¹⁶ Alfred Newton ve Hans Gadow, *A Dictionary of Birds* (Cambridge, 1893-1896), s. 93.

¹⁷ Gunnar Landtman, *a.g.e.*, s. 83, 334 vd.

kendine yemek pişirmek istediğinde ateşi bacaklarının arasından alırdı. Sırrını başkalarından dikkatle saklardı; ama bir çocuk onu ateş yakarken gördü ve yanan odunu ondan çalmayı becerdi. İnsanların ateşi yaygın kullanması böyle başladı.¹⁸ Yeni Gine'nin doğusunda D'Entrecasteaux takımadalarından Dobu'nun yerlileriyle¹⁹ D'Entrecasteaux adalarının kuzeyinde Trobriand adalarının yerlileri de²⁰ benzer bir hikâyeye anlatırlar.

Yeni Gine'nin kuzeyinde Admiralty adalarında yerliler başlangıçta yeryüzünde ateşin bulunmadığını anlatırlar. Bir kadın bir deniz kartalıyla bir sığırcığı gökyüzünden ateşi getirmesi için gönderdi. İki kuş ateşi getirdi ve o günden beri insanlar yemeklerini ateşte pişirdiler; bu iki kuş olmasaydı yiyeceğimizi hâlâ güneşte kurutacaktık. Fakat iki kuş yeryüzüne uçarken ateşi birbirlerine verdi. Sığırcık ateşi aldı, ensesinde taşıdı, rüzgâr alevi artırdı, öyle ki kuş alazlandı. Bu nedenle, şimdi sığırcık bu kadar küçük, balıkkartalı bu kadar büyüktür.²¹

Yeni Zelandalı Maoriler ilk büyük kahraman Maui'nin ateşi yeryüzüne nasıl getirdiğini anlatırlar. Ateşi, büyü-kannesi ateş tanrıçası Mahuika'dan aldı, torunun isteği üzerine tanrıça sırayla tek tek el ve ayak tımaklarından ateş üretti. Ardından, şiddetli yağmurun söndürdüğü büyük bir yangın çıktı. Yok olmaktan kaçan küçük bir ateş bazı ağaçlara sığındı, bu ağaçlar birbirine sürtüldüğünde hâlâ ateş çıkar.²² Aslında aynı mit yerel değişikliklerle

¹⁸ C. G. Seligmann, *The Melanesians of British New Guinea* (Cambridge, 1910), s. 379 vd.

¹⁹ Sayın Peder W. E. Bromilov, "Dobnan (Papuan) beliefs and folk-lore", *Report of the Thirteenth Meeting of the Australasian Association for the Advancement of Science, held at Sydney, 1911* (Sydney, 1912), s. 435 vd.

²⁰ Trobriandların bu hikâyesini, bana gönderme iyiliğinde bulunan Dr. B. Malinowski kaydetmiştir.

²¹ Josef Meyer, "Mythen und Sagen der Admiralitäts-insulaner" *Anthropos*, ii. (1907), s. 659 vd.

²² Sir George Grey, *Polynesian Mythology* (Londra, 1855), s. 45-49. Hikâyenin daha kısa versiyonları için bkz. R. Taylor, *Te Ika A Maui, or New*

Chatham adaları,²³ Tonga,²⁴ Savage adası,²⁵ Samoa,²⁶ Bowditch adası,²⁷ Union adaları,²⁸ Hervey adaları²⁹ ve Marquesas adaları³⁰ gibi Polenazya'nın da birçok bölgesinde anlatılır. Ateşi getiren her yerde insan veya insanüstü kahraman Maui'dir ama ateşi aldığı ilahi varlığın adı ve cinsiyeti farklıdır. İlahi varlık kimi zaman erkek, kimi zaman kadındır, kimi zaman kahramanın büyükbabası, kimi zaman büyükannesidir; Mahuika, Muhiuke, Manika, Manike, Manimotua, Mafuie, Mafuike gibi çok farklı adlar verilir. Maorilerin mitinde ateş tanrıçasının ülkesi anlaşılan gökyüzündedir; zira kahraman ateşi dünyaya indirmekten söz eder. Fakat neredeyse diğer bütün versiyonlarda ateş tanrısının evi kesinlikle yeraltındadır ve kahraman ateşi getirmek için ölümler ülkesine inmelidir. Ateş tanrısı kimi zaman kahramanla yaptığı mücadelede sırtı yere geldikten sonra zorlamayla ateşi verir. Maori versiyonu gibi Chatham adaları versiyonunda da ateş tanrısı ateşi parmaklarından üretir. Marquesas versiyonunda ateş tanrısı ateşi ayak parmakları, dizleri, sırtı ve göbeğinden üretir; söz ettiğim başka versiyonlarda ateşin tanrının vücudundan çıktığı konusunda hiçbir şey söylenmez. Ateşi getiren

*Zealand and its Inhabitants*² (Londra, 1870), s. 130 vd.; John White, *The Ancient History of the Maori*, ii (Londra ve Wellington, 1899), s. 108-110.

²³ A. Shand, *The Moriori People of the Chatham Islands* (Washington ve New Plymouth), 1911), s. 20 (*Memoirs of the Polynesian Society*, C. ii).

²⁴ Le P. Reiter, "Traditions Tonguiennes", *Anthropos*, xii-xiii. (1917-1918), s. 1026-1040; E. E. Collcott, "Legends from Tonga", *Folk-lore*, xxii. (1921), s. 45-48.

²⁵ G. Turner, *Samoa* (Londra, 1884), s. 211 vd.; (Sir) Basil Thompson, *Savage Island* (Londra, 1902), s. 86 vd.

²⁶ G. Turner, *a.g.e.*, s. 209-211; J. B. Stair, *Old Samoa* (Londra, 1897), s. 238 vd.

²⁷ G. Turner, *a.g.e.*, s. 270.

²⁸ (Sir) Basil Thompson, *a.g.e.*, s. 87.

²⁹ W. W. Gail, *Myths and Songs from the South Pacific* (Londra, 1876), s. 51-58, 63-69.

³⁰ E. Tregear, "Polynesian folk-lore; ii.; The Origin of Fire", *Transactions and Proceedings of the New Zealand Institute*, xx (1887), s. 385-387.

Maui açıkça insan biçimli bir kahraman olarak tasavvur edilse de kimi zaman onun ya ateş tanrısının ülkesine girmek ya da gücü elinde bulunduran kişiyle görüşmesinin ardından çıkan yangından kaçmak için kuş biçiminde farz edildiği söylenir. Nitekim Maori versiyonlarında kahraman Maui'nin kartal biçiminde farz edildiği söylenir; Hervey adalarının iki versiyonundan birinde kahramanın bir süreliğine kızıl güvercin bedenine girdiği belirtilir; Marquesas versiyonunda kahraman *patiotio* kuşu şekline girerek kendini gizler. Hikâyenin Hawai veya Sandwich adalarında anlatıldığı kaydedilen versiyonunda ateş yakma sanatını Maui, kuş arkadaşları muz ve gölevez kızartabilsinler diye ateşi taşıyıp onlara getiren *alae* kuşundan öğrenmiştir. Maui yakalayınca kuş iki çırayı birbirine sürterek nasıl ateş yakıldığını açıkladı, çıra elde edilebilen ağaç türlerini belirtti. Bu ağaçları denediğinde biri hariç hepsi bu amaca uygun çıkmayınca Maui öfkeyle kuşun kırmızı ibiğinde hâlâ görebildiğiniz üzere yanan odunu başına sürdü.³¹ Hervey adalarında anlatılan versiyonlardan birinde ateş tanrısı alttaki çıraları tutsun diye beyaz tüylü bir kuş, denizkırlangıcı kullandı, kendisiyse ateş çıksın diye üstteki çıraları mutat şekilde büktü. Fakat Maui yanan üstteki çırayı ateş tanrısının elinden kaptı, kuş alttaki çırayı tutmaya devam ederken kahraman elindeki yanan çırayı kuşun gözünün iki yanına tutup iki yeri de alazladı. Bugüne kadar denizkırlangıcının gözlerinin iki yanında siyah çizgiler görülebilmesinin nedeni budur. Nitekim Polenazya mitlerinde ateşi getirenin insani yanı kuşkusuz üstün gelse de hikâyenin başka, belki daha eski bir versiyonunda kahramanın insandan ziyade kuş olduğunun ipuçları vardır.

Ellice adalarından birinde, Nukufetau'de yerlilerin anlattığı ateşin ortaya çıkışı hikâyesi çok akılcıdır. Rüzgârda birbirine sürten karşılıklı iki daldan duman yükseldiğini

³¹ A. Bastian, *Inselgruppen in Oceanien* (Berlin, 1883), s. 278 vd.; a.g.y., *Allerlei aus Volks- und Menschenkunde* (Berlin, 1888), i. 120 vd.

gördüklerinde ateşin keşfedildiğini söylerler.³²

Orta Celebes'te yaşayan Toradyalar Yaratanın ilk kadınla erkeğe ateşi verdiğini ama nasıl yakacaklarını onlara öğretmediğini söylerler. Bu nedenle, ateş sönünce insanlar pirinci nasıl pişireceklerini bilemediler. Bu durumda, biraz ateş istesin diye gökyüzüne haberci gönderdiler, zira o günlerde gökyüzü yeryüzüne bugünkünden daha yakındı. Bu amaçla seçilen haberci *tambooya* adında bir böcekti. Böcek gökyüzüne gelip biraz ateş istediğinde tanrılar "Sana ateş vereceğiz ama ellerinle gözlerini kapamalısın ki nasıl yakıldığını görmeyesin" dediler. Fakat tanrılar böceğin her omzunun altında bir göz bulunduğunu bilmiyorlardı; böcek gözlerini kapamak için kollarını başına kaldırırsa da tanrıların doğrama bıçağıyla çakmaktaşına vurarak nasıl ateş yaktıklarını gördü, yeryüzüne döndüğünde insanlara bu sırrı açıkladı, insanlar o günden beri ateş yakıyorlar.³³

Sumatra'nın batısında Nias adasının yerlileri eski zamanlarda Belalar adı verilen bazı kötü ruhların insanlarla dostça zaman geçirdiklerini ama ateş yakmayı bir tek Belaların bildiklerini, ateşi insanlara vermek istemelerine rağmen bu sırrı onlardan sakladıklarını anlatırlar. Bir gün ateşi sönen bir adam Belanın eşinden ödünç ateş almaya gitti. Kadın ateşi nasıl yaktığını onun görmesini engellemek için ona bir elbiseyle örtünmesini söyledi. Fakat adam "Elbiseden görebilirim, üzerime sepet geçir" dedi. Kadın sepeti geçirdi ama ateş yakarken adam sepetin aralıklarından baktı, sırrı öğrendi.³⁴

³² G. Turner, *Samoa*, s. 285 vd.

³³ A. C. Kruijt, "De legenden der Poso-Alfoeren aangaande de cerste menschen", *Mededeelingen van wege het Nedenlandsche Zendelinggenootschap*, xxxviii. (1894), s. 340 vd.; N. Adriani en Alb. C. Kruijt, *De Bare'esprekende Toradjas van Midden-Celebes* (Batavia, 1912-14), ii. 186 vd.

³⁴ L. N. H. A. Chatelin, "Godsdienst en bijeloof der Niassers", *Tijdschrift voor Indische Taal- Land- en Volkenkunde*, xxvi. (1990), s. 132; E. Modigliani, *Un Viaggio à Nias* (Milano, 1890), s. 629 vd. Karş. H. Sundermann, *Die*

Adaman adasında yaşayanlar yeryüzünde bütün ateşleri yok eden büyük tufandan sonra boğulan bir adamın hayaletinin iskele kuşu şeklini alarak gökyüzüne uçtuğunu, Yaratanın burada ateşin yanında oturduğunu söylerler. Kuş yanan bir kütüğü gagasına aldı ama kaza eseri Yaratanın üzerine düşürdü, acıyla yanan Yaratan beceriksiz kuşa yanan odun fırlattı. Atılan şey iskele kuşuna isabet etmedi ama tufandan sağ kalanların yakınına düştü, onlar da yeniden ateşi kullanmaya başladılar.³⁵

Siyam'ın Thay veya Tai halkının da benzer şekilde yeryüzünde bütün ateşleri söndüren büyük tufan efsanesi vardır. Sağ kalanlar birçok haberciyi, bir insan, bir yılan, bir baykuşu ateşi getirsin diye arka arkaya Gökyüzünün Ruhuna gönderdiler ama hiçbiri görevini başaramadı. En sonunda atsineğine başvurdular, görevi isteyerek üstlendi, ancak görevi başarırsa bundan böyle mandaların kuyruklarında ve insanların bacaklarında asalak yaşamakta özgür olmayı şart koştu. Şartları kabul edildi, atsineği gökyüzüne uçtu. Atsineğinin gözleri başında değil, kanatlarının dibindedir; en azından Thay halkı böyle düşünür. Fakat Gökyüzü atsineğine "Gözlerin nerede?" diye sorunca kurnaz böcek "Diğer halkın gözlerinin olduğu yerde" karşılığını verdi. "O zaman" diye devam etti Gökyüzü, "hiçbir şey görmeyesin diye nereye kapanacaksın?" Cin fikirli atsineği "Maşrapanın kenarlarından, sanki yokmuş gibi görebilirim; ama beni aralıklı bir sepete koy, asla bir şey görmem" yanıtını verdi. Bu durumda, akılsız Gökyüzü atsineğini aralıklı bir sepete koydu, çıranın çentiğinden bir fitili hızla öne arkaya çekerek ateş yakmaya koyuldu. Sepete kurulan atsineği bütün bu süreci gördü, sırrı insanlara

Insel Nias (Barmen, 1905), s. 70.

³⁵ E. H. Man, *On the Aboriginal Inhabitants of the Andaman Islands* (Londra, tar. y.), s. 98 vd. Karş. *Census of India*, 1901, C. viii. Sir Richard C. Temple, *The Andaman and Nicobar Islands*, (Kalküta, 1903, s. 63; M. V. Portman, "The Andaman fire-legend", *The Indian Antiquary*, xxvi. (1897), s. 14-18.

açıkladı.³⁶ Bu hikâyede atsineğinin sepetin aralıklarından gözetleme hilesi Niaslıların denk düşen hikâyesindeki adamın hilesine benzer.

Güney Afrika'da Kuzey Rodezya'nın Basila kabilesi Duvarcı-Eşekarısının ateşi Tanrıdan nasıl getirdiğini anlatır. Eskiden yeryüzünde ateş bulunmadığını, bütün kuşların bir araya gelerek "Ateşi nereden alacağız?" diye sorduklarını anlatırlar. Duvarcı-Eşekarısı biraz ateş almak için Tanrıya gitmeyi teklif etti, Akbaba, Balıkkartalı ve Karga onunla beraber gitmeye gönüllü oldular. Hepsi uçtu; ama önce Akbaba, sonra Balıkkartalı, sonra da Karga çaba harcamaktan öldü, kemikleri yere düştü. Bir tek Duvarcı-Eşekarısı Tanrıya ulaştı, ateş istemeye geldiğini söyledi. Tanrı ona ateş ve inayetlerini verdi, "Çocuk sahibi olman gerekmeyecek. Çocuk istediğin zaman gidip tahıl sapına bak, Ngongwa adında bir böcek bulacaksın. Onu bulunca alıp bir eve götür. Eve geldiğinde insanların yemek pişirdikleri şömineyi ara, çocuğun Ngongwa'ya orada bir yuva yap. Yuvayı bitirince onu içine koy, orada kalsın. Günler geçince gidip ona bir bak; bir gün onun değiştiğini, tıpatıp senin gibi olduğunu göreceksin" dedi. Bugün de böyledir: Duvarcı-Eşekarısı tıpkı Tanrının emrettiği gibi şömine arayarak yuva yapar.³⁷

Yeryüzünde ateşin ortaya çıkışıyla ilgili bu Afrika hikâyesini kaydeden yazarlar şöyle açıklarlar: "Ba-ila'nın Prometheus'u, çivit mavisi kanatlı, sarı karınlı, siyah ve portakal rengi bacaklı Duvarcı-Eşekarısı Orta Afrika'da yaygın bir şeydir. Çamurdan hücrelerini hikâyede anlatıldığı gibi hem şöminelerin üzerine hem de (bu çok can sıkıcıdır) evlerin duvarlarına, kitaplara ve resimlere yapar. Bir tırtıl veya kurtçukla beraber hücrelerine yumurtlar, onları kapatıp örter; sonra duvarda çok büyük çirkin bir balçık

³⁶ A. Bourlet, "Les Thay", *Anthropos*, ii. (1907), s. 921-24.

³⁷ E. W. Smith ve A. M. Dale, *The Ila-speaking Peoples of Northern Rhodesia* (Londra, 1920), ii. 345 vd.

topağı kalıncaya kadar başka hücreler de yapar. Genç kurtçuklar yumurtadan çıkınca ebeveyninin iğnesiyle uyuşmuş böcekleri yerler ama öldürmezler. Burada yerlilerin gözleminin belli bir noktaya kadar çok doğru olduğunun örneği var; fakat bütün olguları fark etmedikleri için vardıkları sonucun yanlışlığını göz önüne almazlar. Ngongwa'nın başkalaşım geçirip Duvarcı-Eşekarısı haline geldiğini sanırlar; bu hikâye evdeki ateşin nedenini anlattığı gibi neden böyle olduğunu da açıklar.”³⁸

Toprakları Sankuru ve Kasai ırmaklarının kuzeyinde, Kongo havzasında bulunan Bansogo Meno kabileleri grubu ateşin ortaya çıkışıyla ilgili çok farklı bir hikâye anlatırlar. Çok eski zamanlardan beri dalyanları Rafya palmyesinin saplarından yaptıklarını söylerler. Bir gün böyle dalyan yapan biri saplardan birinin ucuna delik açmak istedi, bu amaçla küçük, sivri bir tahta kullandı. Delme sürecinde ateş çıktı ve ateşin elde edilmesinde bu süreçten o zamandan beri yararlanılmaktadır. Bu nedenle, halk çıra elde etmek için büyük Rafya palmyesi plantasyonlarını sürdürmektedir.³⁹

Laongo'da bir zamanlar örümceğin upuzun bir sicim ördüğünü, rüzgârın sicimin bir ucunu tutup göğe uzattığını söylerler. Sonra, ağaçkakan sicime tırmandı, gök kubbeyi gagalayarak yıldız dediğimiz bu delikleri açtı. Ağaçkakan böyle tırmandıktan sonra insanlar da sicime tırmanarak ateşi getirdiler.⁴⁰

Kamerun'un sınırlarında, güney Nijerya'da Ekoiler dünyanın başlangıcında Gök Tanrısı Obassi Osaw'ın her şeyi yaptığını ama yeryüzündeki insanlara ateşi vermediğini anlatırlar. Etim 'Ne adlı reis, o tarihte topal olmayan Topal Delikanlıyı ateş istemesi için Gök Tanrısına gönderdi. Topal Delikanlı gitti, talepte bulundu ama Gök Tanrısı öfkey-

³⁸ E. W. Smith ve A. M. Dale, *a.g.e.*, ii. 316 vd.

³⁹ E. Torday ve T. A. Joyce, *Les Bushongos* (Brüksel, 1910), s. 275 vd.

⁴⁰ *Die Loango-Expedition*, iii. 2, von E. Pechuël-Loesche (Stuttgart, 1907), s. 135.

le reddetti, onu gerisingeri yeryüzüne gönderdi. Sonra reisin kendisi Tanrıya giderek huzurunda mütevazılık gösterdi; ama daha iyisini yapamadı, eve eli boş döndü. Bunun üzerine Topal Delikanlı Gök Tanrısından ateşi çalmayı üstlendi. Bu niyetle gidip Gök Tanrısının hizmetine girdi, tanrıya birkaç gün hizmet ettikten sonra tanrı ona, “Eşlerimin evine gidip bana kandil göndermelerini söyle” dedi. Çocuk kendisine emredileni memnuniyetle yaptı, zira ateş, tanrının eşlerinin evinde saklanıyordu. Kandil kendisine verinceye kadar bekledi, sonra bütün hızıyla getirdi. Delikanlı uşakların yanında günlerce kaldıktan sonra Gök Tanrısı Obassi onu tekrar kandil getirmeye gönderdi, bu sefer tanrının eşlerinden biri, “Kandili ateşle yakabilirsin” dedi. Delikanlı yanan odunu alarak kandili yaktı, sonra yanan odunu muz yapraklarına sarıp elbisesine bağladı. Kandili efendisine getirdi, fakat o gece herkes uyurken delikanlı muz yapraklarına sardığı yanan odunu alarak evinin yolunu tuttu. Bir kere daha yeryüzüne geldiğinde ateşi reisine getirip gösterdi. Böylece yeryüzünde ilk ateş yakıldı. Fakat Tanrı Obassi Osaw gökyüzündeki evinden aşağı baktığında duman çıktığını gördü, en büyük oğluna “Git, delikanlıya sor, ateşi çalan o mu?” dedi. En büyük oğul yeryüzüne indi, babasının mesajını ilettil. Çocuk, “Ateş çalan benim. Korktuğum için sakladım” diyerek itiraf etti. Tanrının Akpan adlı en büyük oğlu, “Sana bir mesaj getirdim. Şimdiye kadar yürüyebiliyordun. Bugünden sonra artık yürüyemeyeceksin” karşılığını verdi. Topal Delikanlının yürümemesinin nedeni budur. Obassi’nin gökyüzündeki evinden ateş ilk kez o getirmiştir.⁴¹

Paragual Chago’da Kızılderili Lengualar eskiden ateş üretmeyen insanların yiyeceklerini çiğ yemek zorunda kaldıklarını anlatırlar. Fakat bir gün bir Kızılderili bir kuşun salyangozları pişirmek için yaktığı ateş buldu. Kuş yokken, yanan ince dallardan birkaçını çaldı, ateş arka-

⁴¹ P. Amaury Talbot, *In the Shadow of the Bush* (Londra, 1912), s. 370 vd.

daşlarına getirdi. Onlar da o gece ilk defa yemeklerini pişirdiler. Gökyüzünde süzülen kuş Kızılderililerin çalınan ateşin etrafında oturdıklarını görünce çok kızdı, halkı dehşete düşüren korkunç bir şimşekle beraber gök gürültülü şiddetli bir fırtına peyda etti. Bu nedenle, ne zaman gök gürlese gök gürültüsü kuşunun kızdığının, gökyüzünün ateşiyle Kızılderilileri cezalandırmak istediğinin işaretidir; zira kuş ateşi kaybettiğinden beri yiyeceğini çiğ yemek zorunda kalmıştır.⁴²

Gran Chaco'da Kızılderili Tapiete kabilesi, Kızılderililerde ateş henüz yokken yaşlı siyah akbabanın gökyüzünün şimşeklerinden ateş elde ettiğini söylerler. Ne var ki kurbağa siyah akbabanın ateşinden iki kıvılcım çaldı, ağzında Tapietelere getirdi. O zamandan itibaren Tapitelerde ateş vardır, siyah akbabada hiç yoktur. Ateşi çalınan siyah akbaba oturdu, başını ellerinin arasına alarak ağladı.⁴³

Kuzeydoğu Brezilya'nın Grao Para eyaletinde Kızılderili Tembe kabilesi ateşin eskiden akbaba kralın mülkiyetinde bulunduğunu söylerler. Ateşten yoksun Tembeler eti güneşte pişirmek zorundaydılar. Bu nedenle, akbaba kraldan ateşi çalmaya karar verdiler. Bu amaçla, bir tapir öldürüp üç gün bıraktılar, bundan sonra ceset çürüdü, kurtlar üşüştü. Akbaba kralla klanı ziyafete katılmak için aşağı indi. Tüyden elbiselerini çıkardılar, insan şekline girdiler. Yanlarında yanan bir odun getirmişlerdi, büyük bir ateş yaktılar. Kurtçukları topladılar, yapraklara sarıp kızarttılar. Pusu kuran Tembeler oraya koştular ama akbabalar uçtu, ateşi güvenli bir yere taşıdılar. Kızılderililer üç gün boşu boşuna didindiler. Sonra leşin yayına bir av sundurması yaptılar, yaşlı büyücü içine saklandı. Akbabalar tekrar gelerek sundurmanın yakınında ateş yaktılar. Tüy elbisele-

⁴² W. B. Grubb, *An Unknown People in an Unknown Land* (Londra, 1911), s. 97-99.

⁴³ E. Nordenskiöld, *Indianerleben, El Gran Chaco* (Leipzig, 1912), s. 313 vd. Ateşin ortaya çıkışıyla ilgili başka hikâyeler için bkz. *a.g.e.*, s. 21 vd., 110 vd.

rini bir yana koyup kurtçukları kızartırlarken yaşlı adam üzerlerine atıldı. Akbabalar hemen çıkarıp attıkları elbiselerine seğırttiler, yaşlı adam yanan odunu kaptı, şimdi Kızılderililerin ağaçları sürterek çıkardıkları ateşi onunla bütün ağaçların içine koydu.⁴⁴

Kuzey Brezilya'da Kızılderili Arekunalar büyük tufandan çok önce erkek kardeşleriyle beraber yaşayan Makunaima adında bir adamdan söz ederler. Henüz ateşleri yoktu, bütün yiyeceklerini çiğ yemek zorundaydılar. Bu nedenle, ateş aradılar, ateşi mülkiyetinde bulundurduğu söylenen, yerlilerin *mutag* (*Prionites momota*) dedikleri küçük bir yeşil kuş buldular. Kuş balık avlıyordu, Makunaima onun haberi olmadan kuyruğuna sicim bağladı. Sicim çok uzundu, kardeşler ipi takip ederek kuşun evine gelip ateşi aldılar. Sonra büyük tufan geldi, yerlilerin *akuli* (*Dasyprocta aguti*) dedikleri bir kemirgen bir ağacın kavuğuna sürünerek ilerleyip kovuğu tıkadı, boğulmaktan kurtuldu. Yaratık burada ateş yaktı; ama hayvanın arkasının dörtte biri alev aldı, tüyleri kızıllaştı. Bu nedenle, bugün hayvanın bedeninin bu bölümünde tüyleri kızıldır.⁴⁵

İngiliz Guyanası'nın güneydoğu bölgesinde ormanlarda yaşayan Kızılderili Taruma kabilesi başlangıçta yeryüzünde iki erkek kardeşin yaşadığını, hiç kadın bulunmadığını anlatır. Sonra küçük kardeş Duid derin bir havuzdan bir kadın avladı, onunla evlendi. İki erkek kardeş birbirine yakın ayrı evlerde yaşıyordu. Yemek pişirecek ateş bulunmadığından yemeklerini her zaman çiğ yemişlerdi; ama kadının meyve dışında hiçbir şeyi çiğ yemediğini fark ettiler. Yıllar sonra kadın yaşlanıp birçok çocuk doğurduğunda ağabey şiddet tehdidiyle onu sırrını açıklamaya zorladı. Kadın oturdu, bacaklarını iyice açarak üreme or-

⁴⁴ Th. Koch-Grünberg, *Indianmärchen aus Südamerika* (Jena, 1920), S. 65, s. 186 vd.

⁴⁵ Th. Koch-Grünberg, *Vom Roroima zum Orinoco* (Berlin, 1916-17), ii. 33-16. Aynı bölgeden Kızılderili Taulipangların anlattıkları ateşin ortaya çıkışıyla ilgili başka bir hikâye için bkz. *a.g.e.*, ii. 76.

ganları kanalından ateş üretti. Şimdi kullandığımız ateş bu ateşten gelir. Bir gün Duid yanında ateşiyle ırmağın kıyısında otururken bir timsah gelip çenesiyle ateşi kapıp götürdü. Ne var ki Duid'in ağabeyi timsahı geri çağırdı, yakıcı avını kusarak çıkarmaya ikna etti. Ateş zarar görmedi ama timsahın dilini yaktı, bunun sonucunda timsah o günden beri dilsizdir. Çok geçmeden, başka bir gün bir maroudi* Duid'in ateşini kapıp kaçtı. Yine ağabeyi imdadına yetişti. Kuş geri çağırıldı, ateşi geri verdi ama boynu yandı ve bugüne kadar kızıl kaldı. Başka bir gün Duid yokken bir jaguar gelip ateşe bastı, ayakları o kadar kötü yandı ki o günden beri ayaklarını bir daha yere düz basamadı ve parmakları üzerinde yürümek zorunda kaldı. Bir tapir de gelip ateşin üzerine bastı, çok kötü yandığı ve o günden beri toynakları bulunduğu için hareketleri çok yavaştır.⁴⁶

Meksikalı Kızılderili Coralar bir tür kertenkele olan iguananın eskiden ateşin sahibi olduğunu, eşi ve kaynanasıyla kavga edince ateşi de alarak gökyüzüne çekildiğini anlatırlar. İguana ateşi alıp götürdüğü ve yukarıda saklı tuttuğu için artık yeryüzünde ateş yoktu. Herkes toplanarak görüş alışverişinde bulundu. Kuzgunu ateşi getirmesi için gökyüzüne göndermeye karar verdiler ama bu girişimde o da sinek kuşu da diğer bütün kuşlar da başarısız oldular. Sonunda keseli sıçan gökyüzüne tırmanmayı becerdi. Orada ateşin yanında oturan yaşlı bir adam gördü. Yaşlı adam uykuya dalınca keseli sıçan bir meşale kapıp yeryüzüne inen yolun uçurumuna sürükledi. Yaşlı adam yakalayınca keseli sıçan ateşi aşağı attı. Ateş yere düştü, yeryüzünü tutuşturdu. Fakat yeryüzü tanrıçası sütüyle yangını söndürdü. İnsanlar ateşi taşıyıp götürdüler ve ateş onlarda

* Hindiye benzeyen çok sayıda türü bulunan, Cridae ailesinden, penelope cinsinden, güney Meksika'dan tropikal Güney Amerika'ya kadar uzanan ormanlarda yaşayan bir kuş -çn.

⁴⁶ W. C. Farabee, *The Central Arawaks* (Philadelphia, 1918), s. 143-47 (*University of Pennsylvania, Anthropological Publications*, C. ix.).

kaldı.⁴⁷

New Mexico'da Kızılderili Sialar insanları ve bütün hayvanları Örümceğin yarattığını söylerler. Yeraltında bir evde yaşıyordu, yuvarlak düz bir taşın üzerine sivri uçlu bir taşı sürterek burada ateş yakardı. Fakat ateşi yakınca evinde saklardı, kimse içeri girip ateşi görmesin diye birinci, ikinci ve üçüncü kapıda bir yılan ve bir yılanbalığıyla bir ayı muhafız dikerdi. Yeryüzündeki insanların ateşi yoktu, geyik gibi ot yemekten bıkmışlardı. Çakalı ateşi çalsın diye ölümler ülkesine gönderdiler. Çakal gitti, Örümceğin evinin kapılarındaki muhafızların yanından geçti, çünkü hepsi uyuyordu, Örümceğin ateşin yanında uyukladığı odaya girdi. Çakal ateşe koştu ve kuyruğuna bağlı sedir ağacından meşaleyi tutuşturdu. Sonra hızla uzaklaştı ve Örümcek uyandı; uyuyan muhafızları daha uyandırmadan, Çakal ateşle beraber yukarı dünyanın yolunu tutmuştu.⁴⁸

New Mexico'lu Navaholar insanlar ilk kez topraktan ortaya çıktıklarında kendilerinde hiç bulunmayan ateşe hayvanların çoktan sahip olduklarını gördüler. İnsanların dostu çakal, yarasa ve sincap insanlara ateşi getirmek için birbirlerine yardım etmeye karar verdiler. Hayvanlar moka-sen oyunu* oynamakla meşgulken Çakal kuyruğuna bağlı reçineli çam tahtası yongalarıyla sahneye çıktı. Hayvanlar bütün dikkatini oyuna verdiğinde Çakal alevlerin içine hızla atladı, kuyruğuna bağlı yongalar tutuştu ve kuyruğu yanarken kaçtı, bütün hayvanlar peşine düştüler. Yorulunca ateşi yarasaya verdi, yarasa artık koşamaz duruma gel-

⁴⁷ K. Th. Preuss, *Die Nayarit-Expedition*, i (Leipzig, 1912), s. 177-81.

⁴⁸ Mrs. Matilda Coxe Stevenson, "The Sia", *Eleventh Annual Report of the Bureau of Ethnology* (Washington, 1894), s. 26 vd., 70, 72 vd.

* Kuzey Amerika'da Kızılderililerin oynadıkları bir oyun. Bir oyuncu çok sayıda moka-senden birinin içine çakıl taşı, eski bir kurşun vb. saklar. Diğer oyuncu onun hangi moka-senin içinde olduğunu bilmez ancak tahmin yürütür. Tahmin eden oyuncunun dikkatini dağıtmak için oyun sırasında genellikle davullarla müzik çalınır -çn.

diğinde ateşi sincaba verdi, o da Navaholara ateşi sağ salim ulaştırmayı becerdi.⁴⁹

Çalıntı ateşi birbirine veren hayvan koşucuların bu bayrak yarışının düzeni Kuzey Amerika'da ateşin ortaya çıkışıyla ilgili mitlerin yaygın bir özelliğidir. Örneğin kuzeydoğu Utah'ta Uintah Uteler bu tür tipik bir hikâye anlatırlar. Çakalla halkında, Kartal, Sinek Kuşu, Atmaca Güvesi, Kızıl Kuyruklu Atmacada filan ateş bulunmadığını, en sonunda ateşe sahip olan bir köy halkına gelinceye kadar Çakalın liderliğinde ateş aramaya başladıklarını hikâye ederler. Çakal başına taktığı tüy taklidi küçük küçük kesilmiş ağaç kabuklarını ateşin etrafında dans ederek yakmayı becerdi. Ateşi böyle sağlama alarak kaçtı, ateşi çalınan halk onun peşine düştü. Yorulan Çakal ateşi önce Kartala, o da Sinek Kuşuna vb. verdi. Çakal, kuru, eski bir pelin otu tüpün içinde ateşi halkına getirmeyi en sonunda başardı, pelin otunda yağlı odunla delik açarak nasıl ateş yakıldığını onlara açıkladı.⁵⁰ Aynı tür pek çok hikâye gibi, bu hikâyede de failer hayvan veya kuş adı taşırlar ama bir ölçüde insan olarak anlaşılırlar. Kafa karışıklığı ille de totemizmin ürünü değildir; hayvanlarla insanlar arasında net bir ayırım yapma gücünün bulunmaması totemizmin sonucundansa nedenidir.

Başka halklar gibi, Mississippi vadisinde yaşayan Siyular, Menomoniler, Tilkiler ve başka birçok Kızılderili kabillesi de büyük tufandan sağ kurtulan birkaç kişinin ateşsiz kaldığını anlatırlar. Bu zorluğa çare bulmak için Yaşam Efendisi kendilerine ateş getirmesi için beyaz bir kuzgun gönderdi. Fakat bu arada kuş cesette asalak yaşamak için durdu ve ateş söndü. Bu ihmali nedeniyle Büyük Ruh onu beyazdan siyaha dönüştürerek cezalandırdı. Sonra Büyük

⁴⁹ Binbaşı E. Bakus, "An account of the Navajoes of New Mexico", H. R. Schoolcraft'ın *Indian Tribes of the United States* kitabı içinde (Philadelphia. 1853-1856). iv. 281 vd.

⁵⁰ A. L. Kroeber, "Uteh Tales", *Journal of American Folk-lore*, xiv. (1901), s. 252-260.

Ruh tufandan kaçan kadınlarla erkeklere ateşi getirmesi için habercisi olan küçük gri bir kuş (*erbette*) gönderdi. Kuş kendisine emredileni yaptı, Büyük Ruh gözlerinin iki yanında küçük siyah birer çizgi vererek onu ödüllendirdi. Kızılderililer bu nedenle kuşa büyük saygı gösterirler; asla öldürmezler, çocuklarına da onu vurmayı yasaklarlar. Dahası, kendi gözlerinin iki yanına da iki küçük siyah çizgi çekerek kuşu taklit ederler.⁵¹

Kaliforniya'da Kızılderili Karoklar dünyanın ilk çağlarında insanların ateşsiz olduklarını söylerler. Zira Yaratan ateşi saklamış ve kıskançlıkla korusunlar diye iki kocakarıya vermişti. Ne var ki insanların dostu Çakal iki kocakarıdan ateşi çalıp bir sıra hayvan koşucuya sırayla aktararak insanlara ateşi getirmeyi becerdi. Koşucuların arasında tarla sincabı vardı, bugün ön omuzlarının hemen gerisinde gördüğünüz siyah benek ateşi taşıırken yanmasının işareti- dir. Başka bir koşucu kurbağaydı. O günlerde kuyrukluydu ama yeterince hızlı sıçrayamadığı için ateş hırsızının peşinden fırlayarak koşan kocakarılardan biri onu yakalayıp kuyruğunu kesti. Bu nedenle bugün kurbağaların kuyruğu yoktur.⁵²

Kaliforniya'da Kızılderili Tolowalar büyük tufandan sonra yeryüzünde hiç ateş kalmadığını söylerler. Ne var ki Örümcek Kızılderililerle Yılan Kızılderililer yere bağlı balonla aya gitmeyi ve ay küresinde yaşayan Kızılderililerden ateşi çalmayı becerdiler.⁵³ Kaliforniya'da Kızılderili Maidular bir zamanlar Gök Gürlemesinin bütün ateşi alıp götürdüğünü, onu evinde sakladığını, Woswosim'i (küçük bir kuş) muhafızlık etsin ve insanların çalmasını önlesin diye atadığını hikâye ederler. Yine de iki Kertenkelenin

⁵¹ François-Vincent Badin, *Annales de l'Associations de la Propagation de la Foi*, iv (Lyons ve Paris, 1830), s. 537 vd.

⁵² S. Powers, *Tribes of California* (Washington, 1877), s. 38. (*Contributions to North American Ethnology*, C. iii.).

⁵³ S. Powers, *a.g.e.*, s. 70 vd. Ateşin ortaya çıkışıyla ilgili başka hikâyeler için bkz. *a.g.e.*, s. 161, 182, 273, 343 vd.

yardımıyla halk Gök Gürlemesinin evini dumandan bularak Fare, Geyik, Köpek ve Çakalı ateşi almaya gönderdiler, onlar da ateşi aldıklarında içinde taşımak için yanlarına bir flüt aldılar. Bekçi uyurken Fare ateşi çalmayı becerdi, çalışan öğeyi tüpün içinde taşısın diye en hızlı koşucuya verildi. Fakat Geyik ateşi ayak bileğinde taşıdı, bu nedenle bugün ayak bileğinde kırmızımsı bir benek vardır. Ateşi çalıp kaçarlarken Gök Gürlemesi uyandı, kükreyerek ayağa fırladı, hırsızların arkasından koştu. Fakat Kokarca onu vurup öldürdü. Halk sağ salim evine döndü, o günden beri ateşleri vardır.⁵⁴

Kuzey Amerika'nın daha güneyindeki kabilelerde insanlara ateşi getirdiği en çok öne sürülen hayvan çakalken daha kuzeydeki kabilenin mitinde çakalın yerini geyik, kunduz, mink ve kuzgun gibi başka hayvanlar veya kuşlar alır. Örneğin Vancouver Adasındaki kabilelerde ateş hırsız genellikle geyiktir, ateşi çakalla birebir aynı tarzda çalar, kuyruğuna veya başına reçineli çam ağacı rendeleri bağlayıp sonra da kuyruğunu sallar veya başını ateşin içine sokar, öyle ki rendeler tutuşur ve hayvan kuyruğu veya başı yanarken arkasında mutat bağırış çağırışla kaçar. Böyle hikâyeleri örneğin hepsi Vancouver Adasında yaşayan Nootkalar veya Ahtlar,⁵⁵ Katloltqlar,⁵⁶ Tlatlasikoalalar⁵⁷ ve Kwakiutllar⁵⁸ anlatırlar. Britanya Columbia'sına bitişik

⁵⁴ Rowland B. Dixon, "Maidu Myths", *Bulletin of the American Museum of National History*, xvii, Kıs. ii (New York, 1902), s. 65-67.

⁵⁵ G. M. Sprout, *Scenes and Studies of Savage Life* (Londra, 1868), s. 178 vd. Karş. Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 102. Bu son versiyonda Geyik ateşi sahibi Kurtlardan çalma girişiminde başarısız olur; fakat Saksaganla ateşi taşırken onu bilmeden yanağına koyan, yanan yanağında bugün bile görülebilen bir delik açılan Kwatiath denen bir yaratık hırsızlık yapmayı başarır.

⁵⁶ Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas*, s. 80 vd.

⁵⁷ Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas*, s. 187.

⁵⁸ George M. Dawson, "Notes and Observations on the Kwakiool people

kıyıda yaşayan Awikenog⁵⁹ ve Tsimshian⁶⁰ gibi kabilelerde aynı tür mitler yaygındır. Britanya Columbia'sı kıyısında başka bir kabile olan Heilsuklarda Geyiğin kuyruğuna bağlı bir tahtayla ateşi çaldığı için Meşale Taşıyan anlamına gelen bir unvan taşıdığı söylenir.⁶¹

Britanya Columbia'sının iç kısımlarında yaşayan Kızılderili Thompsonların anlattıkları mitte Çakal ilk ateş hırsızı olarak yeniden boy gösterir, kolayca tutuşabilen rendelerden başlığıyla ateşin etrafında dans edip rendeler tutuşur tutuşmaz kaçarak mutat şekilde ateşi çalar. Çakalın ateşi elden ele verdiği ve birbiri ardına pes edinceye kadar ateşi alıp koşan Tilki, Kurt ve Antilop dahil bir hayvanlar zinciri güneylilerin mitleriyle benzerliği tamamlar.⁶² Fakat Kızılderili Thompsonların anlattıkları mitin başka bir versiyonunda ateş hırsızı Kunduzdur, ona Kartal veya Kartalla Gelincik yardım eder.⁶³ Kızılderili Thompsonların komşuları Lillooet Kızılderilileri çok benzer bir ateş hırsızlığı hikâyesi anlatırlar. Onların versiyonunda hırsız Kunduz, yordakçısı da Kunduz istiridye kabuğunun içinde ateşi götürürken ateşin sahiplerinin dikkatini dağıtan Kartal-

of Vancouver Island", *Transactions of the Royal Society of Canada*, C. v. Kıs. ii. (1887), s. 22. Mitin başka bir Kwakiutl versiyonunda hırsız Geyik değil, insanlar için ilk ateşi hayaletlerden çalan Mink'tir. Bkz. Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas*, s. 158.

⁵⁹ Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas*, s. 213 vd.

⁶⁰ Franz Boas, "Tsimshian Mythology", *Thirty-first Annual Report of the Bureau of American Ethnology* (Washington, 1916), s. 63.

⁶¹ Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas*, s. 241.

⁶² James A. Teit, "Thompson Tales", *Folk-tales of Salishan and Sahaptin Tribes*, Franz Boas (ed.) (Lancaster, Pa., ve New York, 1917), s. 2 (*Memoirs of the American Folk-lore Society*, C. xi.).

⁶³ James A. Teit, "Mythology of the Thompson Indians", *The Jesup North Pacific Expedition*, C. viii. Kıs. ii. (Leyden ve New York, 1912), s. 229 vd., 338 vd. (*Memoirs of the American Museum of Natural History*); a.g.y., *Traditions of the Thompson River Indians of British Columbia* (Boston ve New York, 1898), s. 56 vd.

dır.⁶⁴ Britanya Columbia'sında Salish soyunun en doğu kesimini oluşturan Okanaken Kızılderilileri benzer bir hikâye anlatırlar. Onların versiyonunda ateşi daha önce anlatılan şekilde yapılan ok zincirinden gökyüzüne tırmanan hayvan halkı gökyüzünden çalar.⁶⁵ Bu şekilde yukarı dünyaya çıkan Kunduzla Kartal ateşi güven altına almak için vekil atanırlar, daha önceki gibi, Kunduz derisinin altında sağ salım sakladığı ateşi kaçıırken Kartal Gökyüzü halkının dikkatini dağıtarak bunu yapar. Yeryüzüne inmek için ok merdivenin tepesine geldiklerinde hayvanlar önce kimin ineceği konusunda birbirleriyle didişirler, didişmede henüz hepsi aşağı inmeden merdiven çöker. Bu nedenle, bazısı aşağı atlamak zorunda kalmış, Yayınbalığı ve Remora atlarken başlarını kırmıştır, bugün başlarının bu kadar gülünç olmasını bu açıklar.⁶⁶ Washington Eyaleti'nde yaşayan Salish soyundan başka bir kabile, Kızılderili Sanpoiller neredeyse birebir aynı hikâyeyi anlatırlar.⁶⁷

Britanya Columbia'sının iç kısmında yaşayan Kızılderili Chilcotinler eskiden bir insanın evi dışında yeryüzünde hiç ateş bulunmadığını, onun da ateşi kimseye vermediğini anlatırlar. Fakat Kuzgun tüylerine katran ağacı rendeleri bağlayıp ateşin etrafında dans ederek ve rendeler tutuşsun diye başına ateşe sokarak bilinen yöntemle ateşi ondan çalmayı becerdi. Bu yolla Kuzgun ateşi alarak ülkenin dört bir yanında yangınlar çıkardı. Ormanlar yanmaya başladığında hayvanlar canlarını kurtarmak için koştular, çoğu kurtuldu; ama tavşan yeterince hızlı koşamadı, ateş ona yetişerek ayaklarını yaktı. Bugün tavşanların tabanlarının altında siyah benekler bulunmasının nedeni budur. Ağaçlar alev aldıktan sonra ateş içlerinde kaldı, bugün tahtanın

⁶⁴ James Teit, "Traditions of the Lillooet Indians of British Columbia", *Journal of American Folk-lore*, xxv. (1912), s. 299 vd.

⁶⁵ Yk. bkz. Ek, "Yer'in Gök'te Savaşı".

⁶⁶ C. Hill Tout, "Report on the Ethnology of the Okanaken of British Columbia", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, xli. (1911), s. 146.

⁶⁷ Yk. bkz. Ek, "Yer'in Gök'te Savaşı".

yanmasının ve iki dalı sürterek ateş yakabilmeniznin nedeni budur.⁶⁸

Kraliçe Charlotte Adasında yaşayan Kızılderili Haidalar çok eskiden insanların ne ateşi, ne gün ışığı, ne taze suyu, ne karabalığı vardı, bütün bu güzel şeyler şimdi Nasse Irmağının bulunduğu yerde yaşayan ve hepsini kendine saklayan büyük reisin veya tanrının mülkiyetindeydi, derler. Fakat kurnaz Kuzgun bütün bu nimetleri bencil reisten veya tanrıdan çalarak insanlığa iletmeyi becerdi. Ateşi şöyle çaldı. Reisin evinde kendi şeklinde boy göstermeye cesaret edemedi; ama adi ladin yaprağı şeklini alarak evin yanındaki suyun üzerinde yüzdü. Reisin bir kızı vardı, su çekmeye geldiğinde suyla beraber yaprağı da çekti, bir yudum su içtiğinde yaprağı yuttu. Çok geçmeden gebe kalarak bir çocuk doğurdu, kurnaz Kuzgundan başkası değildi o. Böylece Kuzgun eve girdi. Şansını kollayarak bir gün yanan bir meşale aldı, tüylü ceketini giydi (zira tüyle-rini kendi iradesiyle giyip çıkarabiliyordu) duman deli-ğinden uçup gitti, ateşi yanında taşıdı ve gittiği her yerde yaydı.⁶⁹

Alaskalı Tlingit Kızılderilileri de dünyanın ilk günlerin-de Kuzgunun yaptığı harika işleri hikâye ederler. O za-manlar yeryüzünde ateş yoktu, yalnızca denizdeki bir adada vardı, derler. Kuzgun buraya uçtu ve gagasında bir çıra taşıyarak geri döndü. Fakat mesafe o kadar uzundu ki karaya geldiğinde meşale neredeyse sönmüş, Kuzgunun gagasının bile yarısı yanmıştı. Kıyıya gelir gelmez yanan közleri yere bıraktı, etrafa saçılan kıvılcımlar taşların ve

⁶⁸ Livingston Farrand, "Traditions of the Chilcotin Indians", *The Jesup North Pacific Expedition*, C. ii. Kıs. i [New York], 1900), s. 3 (*Memoir of the American Museum of Natural History*).

⁶⁹ G. M. Dawson, *Report on the Queen Charlotta Islands*, 1878 (Montreal, 1880), par. 149 B (*Geological Survey of Canada*). Haidaların hikâyesinin daha az romantik bir versiyonu Masset ağzında yaygındır. Bkz. John R. Swanton, "Haida texts – Masset dialect", *The Jesup North Pacific Expedition*, C. x. Kıs. ii (Leyden ve New York, 1908), s. 315 vd.

tahtanın üzerine düştü. Tlingitler hem taşların hem de tahtanın hâlâ ateş içermesinin nedeni budur, derler; zira taşlara çelikle vurarak onlardan kıvılcım çıkarabilirsiniz, iki dalı birbirine sürterek tahtadan ateş üretebilirsiniz.⁷⁰

Mitin Tlingitlerdeki başka bir versiyonunda başlangıçta insanlarda ateşin hiç bulunmadığı söylenir. Fakat Kuzgun (Yetl), okyanusun ötelerinde yaşayan Kar Baykuşunun ateşe muhafızlık yaptığını biliyordu. O günlerde henüz hayvan şeklinde olan bütün insanlara ateşi alıp getirmek için art arda gitmeyi emretti; ama hiçbiri getirmeyi başaramadı. En sonunda, o zamanlar uzun bir kuyruğu bulunan Geyik, “Kök nar tahtası alıp kuyruğuma bağlayacağım. Ateşi bununla getireceğim” dedi. Kar Baykuşunun evine koştu, ateşin etrafında dans etti, sonunda alevlerin yakınında kuyruğunda salladı. Kuyruğundaki tahta alev aldı, Geyik kaçtı. Böylece kuyruğu yandı, o tarihten itibaren Geyiğin ancak güdük bir kuyruğu vardır.⁷¹

Normandiya’da çok eskiden yeryüzünde ateş bulunmadığını, gökyüzünden ateş getirmek gerektiğini söylerler. Halk iri kuşlara başvurdu ama onlar bu görevi üstlenmeyi kabul etmediler. En sonunda küçük çalikuşu gitmeyi teklif etti, ateşi yeryüzüne getirmeyi başardı. Fakat dönüş yolculuğunda çalikuşunun tek mil tüyleri ateşten yandı; diğer kuşların her biri duydukları minnetle kendi tüylerinden birini ona verdi. O zamandan beri çalikuşunun tüyleri alacalıdır. Çalikuşuna örtünsün diye tüyünü vermeyen tek kuş çığlık atan baykuştur. Tekmil kuşlar katı kalpliliğini cezalandırmak için ona saldırdılar. Bu nedenle, gündüzleri

⁷⁰ H. J. Holmberg, “Ueber die Volker res Russischen Amerika”, *Acta Societatis Scientiarum Fennicae*, iv. (Helsingfors, 1856), s. 339; Alph. Pinart, “Notes sur les Koloche”, *Bulletin de la Société d’Anthropologie de Paris*, II. série, vii (1872), s. 798 vd.; Aurel Krause, *Die Tlinkit – Indianer* (Jena, 1885), s. 263.

⁷¹ Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pasifischen Küste Amerikas*, s. 314.

saklanıp ancak geceleri dışarı çıkmak zorunda kaldı.⁷² Normandiya'da bu nedenle çalıkuşuna çok saygı gösterilir, bu kuşu kim öldürürse başına bir felaket geleceğine inanılır.⁷³ Bazıları çalıkuşunu öldüren veya yuvasını talan eden kötü bir çocuğun evine gökyüzünden ateş çarpacağını söylerler.⁷⁴

Bretanya'da çalıkuşuyla ilgili aynı hikâye anlatılır ve kuşa zarar vermek aynı derecede istenmez. Saint Donan'da küçük çocukların çalıkuşu yavrularına dokunurlarsa Aziz Laurent ateşine yakalanacakları söylerler: Yani yüzlerinde, bacaklarında ve vücutlarının başka yerlerinde sivilceler veya çıbanlar çıkarılırlar.⁷⁵ Ama Bretanya'nın bazı yerlerinde aynı hikâye kızılgerdan için anlatılır. Ateşi onun getirdiğini, bunu yaparken tek mil tüylerinin yandığını, bunun üzerine diğer kuşların her birinin birer tüy vererek onu yeniden giydirdiklerini söylerler. Bir tek çığlık atan baykuş ona tüyünü vermeyi reddetti; bu nedenle, şayet gündüzleri ortaya çıkarsa bütün küçük kuşlar ona bağırırlar.⁷⁶ Guernsey'de adaya ilk ateşi kızılgerdanın getirdiğini söylerler. Fakat denizi geçerken ateşten tüyleri alazlandı, o tarihten beri göğsü kızıl kaldı.⁷⁷

Loiret bölgesinde Le Charme'da anlatılan hikâyeye göre, çalıkuşu gökyüzünden ateşi çaldı, ateşle beraber yeryüzüne indi ama kanatları tutuştu ve değerli yükünü kızılgerdana emanet etmek zorunda kaldı. Fakat kızılgerdan ateşi sımsıkı tutarak göğsünü yaktı; bu nedenle ateş taşıma gö-

⁷² Jean Fleury, *Littérature orale de la Basse Normandie* (Paris, 1883), s. 108 vd. Karş. Amélie Bosquet, *La Normandie Romanesque et Merveilleuse* (Paris ve Rouen, 1845), s. 220 vd.

⁷³ Alfred de Nore, *Coutumes, Mythes, et Traditions des Province de France* (Paris ve Lyons, 1846), s. 271.

⁷⁴ Amélie Bosquet, *a.g.e.*, s. 221.

⁷⁵ P. Sébillot, *Traditions et Superstitions de la Haute-Bretagne* (Paris, 1882), ii. 214 vd.

⁷⁶ P. Sébillot, *a.g.e.*, ii. 209 vd.

⁷⁷ Charles Swainson, *The Folk-lore and Provincial Names of British Birds*, (Londra, 1886), s. 16.

revinden istifa etmesi gerekti. O zaman toygat kutsal ateŖi aldı, sağ salim yeryüzüne taşıyarak hazineyi insanlara teslim etti.⁷⁸ Bu hikâye, bir sıra hayvan koşucunun çalınan ateŖi birbirine verdiğini söyleyen Amerika'nın ateŖ mitle-
rine benzer.⁷⁹

⁷⁸ E. Rolland, *Faune Populaire de la France*, ii. (Paris, 1879), s. 294; P. Sébil-
lot, *Le Folk-lore de France*, (Paris, 1904-1907), iii. 156.

⁷⁹ Yk. bkz. s. 475 vd.

IV. Phylakos'un Sürüsü ve Melampos (Apollodoros I. IX. 12)

Phylakos'un veya İphiklos'un sürüsü ve Melampos hikâyesini Pherekydes'in yedinci kitabını otorite kabul ettiğini belirten Homeros'un geç dönem yorumcusu anlatır.¹ Efsanenin bu versiyonu Apollodoros'un atladığı bazı resimsel ayrıntılar içerdiği ve muhtemelen erken dönem mitoloji yazarı Pherekydesvari güzel bir örnek oluşturduğu için çevirisi okura aktarılmaya değer olabilir. Dindorf'un Homeros'un geç dönem yorumcusuyla ilgili başlığında yer aldığı üzere hikâye şöyledir:²

"Poseidon oğlu Neleus'un, güzelliğiyle herkesi geride bırakan Pero adında bir kızı vardı ama kızını kendi (yani Neleus'un) annesi Tyro'nun ineklerini Phylake'de İphiklos'tan alacak ilk kişiden başka biriyle evlendirmeyecekti.³ Herkes tereddüt ettiğinde bir tek Talaos oğlu Bias⁴ bunu yapmaya girişti, kardeşi Melampos'u görevi başaracağına ikna etti. Melampos, kâhin olarak bir yıl tutuklu kalacağını bilmesine rağmen inekleri almak için Othrys'e gitti. Çalar-ken bekçiyle sığırtmaç onu yakalayarak İphiklos'a teslim ettiler. Biri kadın biri erkek iki kölenin gözetiminde bağlı kaldı. Erkek ona nazik ama kadın rezilce davranıyordu.

¹ Homeros, *Odysseia*, xi. 287'nin geç dönem yorumcusu.

² *Scholia Graeca in Homeri Odysseum*, ed. G. Dindorf (Oxford, 1855), C. ii., s. 489 vd.

³ Aslında inekler Neleus'un annesi Tyro'nundu. Fakat Neleus reşit olmadan önce İphiklos sürüyü çalıp elinde tutmuştu. Neleus büyüyünce sığırları geri istedi ama İphiklos geri vermeyi reddetti. Bu nedenle, Neleus güzel kızı Pero'yu çalınan sürüyü geri getirmeyi başaracak biriyle evlendirmeyi vadetmek zorunda kaldı. Bkz. Eustathios, Homeros'un *Odysseia*, xi. 292'si üzerine, par. 1685. Phylake Thessalia'daydı (Homeros, *Odysseia*, xi. 290'ın geç dönem yorumcusu).

⁴ Apollodoros'a göre (i. 9. 13) Talaos Bias'ın babası değil, oğluydu.

Fakat bir yıl neredeyse sona erdiğinde Melampos bazı kurtların aralarında kirişi kemirdiklerinden söz ettiklerine kulak misafiri oldu. Bunu duyunca görevlilere seslendi, kendisini dışarı çıkarmalarını söyledi, kadın yatağı ayak ucundan, adam baş ucundan tuttu. Melampos'u alıp dışarı çıkardılar. Fakat bu sırada kiriş kırılıp kadının üzerine düştü, onu öldürdü. Adam, olanları Phylakos'a, Phlyakos da İphiklos'a haber verdi. Melampos'a gelerek kim olduğunu sordular. Kâhin olduğunu söyledi. İphiklos'un çocuk sahibi olmasının bir yolunu bulursa inekleri ona vermeyi vadettiler. Bu konuda karşılıklı yemin ettiler. Melampos Zeus'a öküz kurban etti, bütün kuşlar için onu parçalara ayırdı, akbaba dışında bütün kuşlar geldi. Melampos bütün kuşlara İphiklos'un çocuk sahibi olmasının bir yolunu biliyorlar mı, diye sordu. Hepsi şaşırdı, akbabayı getirdiler. Akbaba onun çocuk sahibi olamamasının nedenini hemen keşfetti. Zira İphiklos henüz çocukken yaramazlık yaptığını gören Phylakos onu bıçakla kovalamış; yakalayamayınca da Phylakos bıçağı vahşi bir armut ağacına batırmış, ağacın kabuğu bıçağın etrafını sarmıştı, bu korkusu nedeniyle İphiklos'un çocuk sahibi olacak gücü yoktu. Akbaba onlara bıçağı vahşi armut ağacından çıkarmalarını, bıçağın pasını temizleyerek şarabına katmalarını, İphiklos'a on gün içirmelerini tavsiye etti; zira bu yolla çocuk sahibi olacaktı. Bunu yapan İphiklos cinsel gücünü yeniden elde etti, oğlu Podarkes doğdu. İnekleri Melampos'a verdi, o da onları alıp Pylos'a getirdi, Pero'nun düğün hediyesi olarak Neleus'a verdi; Pero'yu kardeşi Bias'a istedi. Çocukları, yani Perialkes, Aretos ve Alphisiboia doğdu. Hikâye Pherekydes'in yedinci kitabındadır."

Eustathios da hikâyeyi neredeyse aynı şekilde ama otoritenin kim olduğundan söz etmeden anlatır.⁵ Yine de hikâyede yapılan bir iki değişikliğin belirtilmeye değer olduğunu ekler. Melampos'un kurtların konuşmasına ku-

⁵ Homeros, *Odysseia*, xi. 292 üzerine yorum, par. 1685.

lak misafiri olduğunda hasta numarası yaptığını, çok geçmeden çökecek evden kendisini çıkarmaları için bu numaradan yararlandığını söyler; keza Melampos'un kurban keserken akbaba hariç bütün kuşları davet ettiğini, bütün kuşlara İphiklos'un çocuk sahibi olabilmesinin yollarını sorduğunu ama en sonunda akbaba ortaya çıkıp meseleyi açıklayıncaya kadar hiçbirinin yanıt veremediğini anlatır. Eustathios hikâyenin kendi versiyonunu bitirdikten sonra, Theokritos üzerine geç dönemde yapılan, hikâyeye önemli bir özellik ekleyen yoruma dikkat çeker. Yoruma göre, İphiklos'un babası Phylakos, küçük oğlunu bıçakla tehdit ederek korkuttuğunda hayvanları kısırlaştırıyordu; dahası, ağaca saplamak için havaya kaldırdığı bıçağı kazara oğlunun üreme organlarına değdirdi. Bizim baskılarımızda yer aldığı şekliyle,⁶ Theokritos üzerine geç dönemde yapılan bu yorumda söz edilmese de bu olay, Homeros üzerine yapılan geç dönem yorumunda kaydedilir,⁷ hikâyenin tamamıyla asli ve hayati bir bölümü havasındadır. Aslında, sempatatetik büyü ilkesine dayanarak, koçların üreme gücünü az önce yok ettiği için kısırlaştırma bıçağının çocuğunun üreme organlarına temas etmesinin onu cinsel gücünden yoksun bıraktığı düşünülürdü. Apollodoros olayı, bıçağın çocuğun üreme organlarına gerçekten temas ettiğinden söz etmeden anlatır. Pherekydes'in hikâyesini kopya ettiğini belirten Homeros'un geç dönem yorumcusu belki kibarlığından bunu sessizce geçiştirse de olayın Pherekydes'in anlattığı hikâyenin bir bölümünü oluşturduğundan pek kuşku duymayız. Pherekydes'in kaydettiğinden kuşku duyulmayan akbabanın tavsiye ettiği tedavi tarzı sempatatetik büyüünün veya tam anlamıyla homoeopatik büyüünün başka bir iyi örneğini oluşturur. Yaralı Telephos'un kendisini yaralayan mızrağın pasıyla iyileşmesi

⁶ Theokritos, iii. 43 üzerine geç dönemde yapılan yorum. Şimdiki haliyle bu yorumda Phylakos'un hayvanları kısırlaştırma yerine ağaç kestiği (ἐκτέμνοντι ποτε τῷ πατρὶ φυλάκῳ δένδρον) söylenir.

⁷ Homeros, *Odyseia*, xi. 290 üzerine geç dönemde yapılan yorum.

gibi⁸ genç de kendisini üreme gücünden yoksun bırakan bıçağın pasını yutarak cinsel gücünü elde etmiştir.

Otoritelerimiz hikâyenin bir noktasında hemfikir değildirler. Melampos'un çalmaya gittiği sığırların sahibi Phylakos mu yoksa oğlu İphiklos mudur? Homeros bir pasajında⁹ sığırların İphiklos'a ait olduğunu, bir yıl zorla tuttuktan sonra Melampos'u İphiklos'un serbest bıraktığını açıkça söyler. Kuşkusuz Homeros'un otoritesine dayanarak Homeros'un, Theokritos'un, Rodoslu Apollonios'un geç dönem yorumcularıyla Pausanias'ın ve Propertius'un kabul ettikleri hikâyenin versiyonu budur.¹⁰ Fakat başka bir pasajda Homeros Melampos'un İphiklos'un değil, Phylakos'un evinde bir yıl tutuklu kaldığını teyit eder.¹¹ İneklerin sahibinin Phylakos olduğunu söyleyen, Melampos'un serbest bırakılmasını İphiklos'a değil, Phylakos'a atfeden Apollodoros'un açıkça kabul ettiği bu ikinci versiyondur. Dolayısıyla, ineklerin sahipliğini daha doğrusu mülkiyetini babası Phylakos yerine İphiklos'a atfeden Homeros'un ve daha sonraki yazarların pasajlarına zorla uydurmak için, bazı editörlerin değiştirdikleri gibi, Apollodoros'un metni değiştirilmemelidir.

Apollodoros, Phylakos'un koçları kısırlaştırdığı kanlı bıçağı kutsal meşe ağacına sapladığını anlatırken de Eustathios ve Homeros'un geç dönem yorumcusuyla ters düşer; bu diğer yazarlara göre ağaç yabani armut ağacıdır.¹² Apollodoros'un burada söz ettiği kutsal meşeyle az önce Melampos'un kehanet güçlerini borçlu olduğu damızlık yılanları barındırdığını anlattığı evinin önündeki meşeyi

⁸ Bkz. Apollodoros, *Epitome*, iii. 20.

⁹ Homeros, *Odysseia*, xi. 288 vd.

¹⁰ Pausanias, iv. 36. 3; Homeros, *Odysseia*, xi. 287 ve 290'ın geç dönem yorumcusu; Theokritos, iii. 43'ün geç dönem yorumcusu; Rodoslu Apollonios, *Argon*. i. 118'in geç dönem yorumcusu; Propertius, ii. 3. 51 vd.

¹¹ Homeros, *Odysseia*, xv. 231 vd.

¹² Theokritos iii. 43'ün geç dönem yorumcusu ağaca yalnızca ağaç diyerek taraf tutmadan adil davranmayı benimser.

bağdaştırmak çekicidir.¹³ Fakat Melampos Pylos'ta, Phylakos Thessalia'da yaşıyorsa iki ağaç aynı olamaz. Modern Yunanistan'ın birçok yerinde, özellikle Kuzey Arkadia'nın تنها yükseltilerinde hâlâ olduğu gibi, meşeler kuşkusuz boldu. Fakat Phylakos'un bıçağını sapladığı meşe neden kutsal ağaçtı? Yunanistan'da eski döneme ait kaybolup gitmiş başka birçok hikâyeye gibi belki bunun da bir hikâyesi vardır.

Tekmil kuşların danışmak için çağırılması, bilgisizliklerini itiraf etmeleri, en son gelen kuşun verdiği bilgi halk hikâyelerinde ortak olaylardır. Bir Romanya hikâyesinde Leyleklerin Kralı bütün leylekleri yaşam ve ölüm sularının yerini söylesinler diye toplar; ama arkadan kör bir leylek gelip istenen bilgiyi verinceye kadar hiçbiri söyleyemez.¹⁴ Bir Macar hikâyesinde on iki başlı ejder Beyaz Ülkenin nerede olduğunu söylesinler diye bütün hayvanları çağırır; ama hiçbiri bilemez. Sonunda, total bir kurt sekerek öne gelir, Beyaz Ülkenin rehberliğini yapar.¹⁵ Başka bir Macar hikâyesinde Fareler Kraliçesi bir kalenin yerini söylemeleri için bütün fareleri toplar; ama hiçbiri söyleyemez. Ne var ki çok geçmeden onunla ilgili her şeyi bilen yaşlı kel bir fare ortaya çıkar.¹⁶ Modern bir Yunan hikâyesinde yaşlı bir kadın Cam Kentin yerini öğrenmek için bütün kuşları çağırır; ama hiçbiri bilmez. Sonunda, önceleri çağırmayı ihmal ettiği total bir kuşa danışır, kuş Cam Kentin yerini bilir.¹⁷ Başka bir modern Yunan hikâyesinde kartal *Ilinen Vilinen*'in yerini söylesinler diye bütün kuşları çağırır ama hiçbiri söyleyemez. Sonra toplantıya çağırmadığı total şahini hatırlar; total şahini çağırtır, her zamanki gibi iste-

¹³ Apollodoros, i. 9. 11.

¹⁴ M. Gaster, *Rumanian Bird and Beast Stories* (Londra, 1915), s. 263 vd.

¹⁵ G. Steir, *Ungarische Volksmärchen* (Pesth, tar. y.), s. 9.

¹⁶ G. Steir, *a.g.e.*, s. 142 vd.

¹⁷ J. G. von Hahn, *Griechische und Albanesische Märchen* (Leipzig, 1864), i. 138.

nen bilgiyi o verir.¹⁸

Bir Alman hikâyesinde Altın Şatonun Kralı yolunu kaybeder, Kuşlar Kraliçesine gelip Altın Şatonun yolunu tarif edebilir mi, diye sorar. Kraliçe onu hiç duymamıştır, şatonun yerini biliyorlar mı diye sormak için bütün kuşları toplar; ama hiçbiri söyleyemez. En sonunda, diğer bütün kuşlar toplandıktan sonra leylek çıkagelir. Kraliçe bu kadar geç kaldığı için onu azarlar ama leylek çok uzaktan geldiğini, Kraliçenin onu evine çağıran ötüşünü Altın Şatoya tünediğinde duyduğu yanıtını verir. Leylek, Kralı sırtına alır, onunla beraber Altın Şatoya uçar.¹⁹

¹⁸ J. G. von Hahn, *a.g.e.*, i. 184 vd.

¹⁹ P. Zaunert, *Deutsche Märchen seit Grimm* (Jena, 1919). s. 32-35. Daha çok örnek için bkz. E. Cosquin, *Contes Populaires de Lorraine*, i. 48.

V. Çarpışan Kayalar (Apollodoros I. IX. 22)

Halk hikâyelerinde kimi zaman yaşam suyunun, birbiriyle çarpışıp sonra tekrar ayrılan, tekrar kapanmadan önce kahramana veya habercisine değerli suyu kapacak zamanı pek tanımayan kocaman iki kayanın arasında bulunduğu söylenir. Bir Rus hikâyesinde “her gün bir iki dakika’ dışında birbirine sıkıca yapışan iki ulu dağın arasında saklanan ‘iyileştiren ve canlandıran su’yu aramak için bir kahraman gönderildi. Kahraman kendisine verilen talimata uydu, bir yere kadar atla gitti, orada dağların ayrılacağı saati bekledi. ‘Ansızın korkunç bir kasırga çıktı, güçlü bir gök gürültüsü duyuldu, iki dağ birbirinden ayrıldı. Prens Ivan kahraman küheylanını mahmuzladı, dağların arasından ok gibi uçtu, sulara iki matara batırdı, anında geri döndü.’ Kendisi sağ salim kaçtı ama atının arka ayakları kapanan kayalıkların arasına sıkıştı, paramparça oldu. Büyülü sular kuşkusuz bu gelip geçici güçlüğün de çaresiydi.”¹

Bir Romanya hikâyesinde kral, kahraman Floria’ya kendisine yaşam ve ölüm sularını getirmesini emretti. Bu zor işte kahraman yaptığı iyilikten ötürü kendisine minnet besleyen, bütün gücüyle ona yardıma hazır olan leyleğe başvurdu. Leyleklerin kralı olan leylek bu nedenle sarayına döndü, bütün leylekleri topladı, eteklerinde yaşam ve ölüm sularının pınarları bulunan, birbiriyle çarpışan dağları gördüler mi, duydular mı veya yakınına gittiler mi, diye sordu. Genç ve kuvvetli leyleklerin hiçbiri yanıt veremedi ama en sonunda arkadan bir ayağı total, bir gözü kör, vücudu buruşmuş, tüylerinin yarısı yolunmuş bir

¹ W. R. S. Ralston, *Russian Folk-tales* (Londra, 1873), s. 235 vd.

leylek geldi. Bu sakat leylek “Sizi memnun edecekse majesteleri, oraya gittim, kör gözümle çarpık bacaklarım bunun kanıtıdır” dedi. Bu üzücü deneyimine rağmen cesur kuş bir kez daha hayatını tehlikeye atarak yaşam ve ölüm sularını getirmeyi üstlendi. Leylek yanına taze et ve iki şişe alarak dosdoğru, dağların birbiriyle çarpıştığı, yaşam ve ölüm pınarlarına yaklaşılmamasını önlediği yere uçtu. Birbiriyle çarpıştığında yeryüzünü sarsan, uzaktakilerin bile yüreklerinde korku ve dehşet uyandıran bir gürültü çıkaran ulu dağlar, güneşin mızrak gibi yükseldiği saatte leyleğin gözüne uzaktan göründü. Dağlar biraz geri çekildiğinde leylek aralarından birdenbire inerek suyu almak üzereydi, hayatını tehlikeye atması üzerine dağın ortasından ansızın bir serçe uçarak ona gelip dağların yarım saat dinlendikleri öğleni beklemesi için onu uyardı. Serçe “Kısa bir süre geçip de dağların kıpırdamadığını görür görmez” dedi, “havada çıkabildiğin kadar yükseğe çık, dağın tam eteğine in. Orada, iki suyun arasındaki taşın düz çıkıntısında dur, şişelerini pınarların derinlerine daldır, dolunca ya kadar bekle. Sonra aşağı indiğin gibi yukarı çık ama dağların duvarlarına hatta çakıllara değmemeye dikkat et yoksa kaybolup gidersin.” Leylek serçenin söylediklerini yaptı; öğleye kadar bekledi, dağların uykuya yattığını görünce havada yükseldi, sonra derinlere indi, taşın düz çıkıntısında durup şişelerini doldurdu. Bundan sonra şişelerle beraber havalandı, fakat neredeyse dağların tepesine gelmişti ki bir çakıl taşına değdi. Dağlar kütürtüyle onun üzerine anında kapandı ama ancak iki zirvenin arasına hızla sıkışıp kalan kuyruğunu yakaladılar. Kuyruğunu arkada bırakarak büyük bir acıyla sıyrıldı ama canını ve iki şişe değerli suyu kurtardığı için memnundu.²

Burada leyleğin kuyruğunun kesilmesi Argonot hikâyesinde kumrunun kuyruğunun kesilmesine benzer. Modern bir Yunan hikâyesinde bir bakire her gün öğlen kısa süre-

² M. Gaster, *Rumanian Bird and Beast Stories* (Londra, 1915), s. 263-265.

liğine açık kalan dağın pınarından yaşam suyu getirir. Yarıktan güç bela dışarı çıkıp kurtulur, zira dağ üzerine kapanır, kızın elbisesinin eteğini yakalar. Fakat kız kılıcını çeker, eteğini keser, kendini kurtarır, yaşam suyunu alır ve bir kuşun bakışıyla taşa dönüşen iki kardeşi onun sayesinde eski haline gelir.³ Başka bir modern Yunan hikâyesinde yaşlı bir kadın genç bir adama yaşam suyunun yolunu tarif eder. Genç adama, her gün öğlen açılan bir dağda birçok pınar bulunduğunu, arının ona rehberlik edeceği tek bir pınardan su çekmesini, yoksa kaybolup gideceğini söyler.⁴

Giviok adında bir kahramanın maceralı yolculuklarının anlatıldığı bir Eskimo hikâyesinde, “aralarında dar geçit bulunan iki buzdağına gelinceye kadar kürek çekmeye devam ettiği, geçidin art arda bir açılıp sonra yeniden kapandığını gördüğü” ifade edilir. “Buzdağlarının etraflarından dolaşarak geçmeye çalıştı ama buzdağları her zaman onun önü sıra gidiyordu; sonunda tam aralarından geçmeyi denedi. Büyük bir hız ve atiklikle ilerledi, buzdağları kapandığında henüz geçmişti, kayığının kıcı buzdağlarının aralarında ezildi.”⁵

Taylor, Argo’nun Çarpışan Kayaların arasından geçişinin “yıkılan güneş miti hayalinden kaynaklandığı” tarzında açıklamayı önermiştir;⁶ ama hipotezini dayandırdığı analogiler anlaşılan müphemdir, Argo’nun yolculuk hikâyesinin tamamı gibi epizot da güneş mitinden çok basit bir halk hikâyesi tadındadır. Eskimo hikâyesindeki

³ J. G. von Hahn, *Griechische und Albanesische Märchen* (Leipzig, 1864), ii. 46 vd.

⁴ J. G. von Hahn, *a.g.e.*, ii. 280 vd. Kısa süreliğine açılan çarpışan iki dağın arasında veya bir dağda bulunan yaşam suyuyla ilgili başka hikâyeler için bkz. J. G. von Hahn, *a.g.e.*, i. 238, ii. 195, 284; A. Leskien ve K. Brugman, *Litauische Volkslieder und Märchen* (Strasbourg, 1882), s. 551.

⁵ H. Rink, *Tales and Traditions of the Eskimo* (Edinburgh ve Londra, 1875), s. 158 vd.

⁶ (Sir) E. B. Taylor, *Primitive Culture*² (Londra, 1873), i. 349.

olaya benzemesine rağmen, Yunanlıların Çarpışan Kayalar hikâyesinin, kuzeyde bir denizde buzdağlarıyla karşılaşan bir geminin anısı izlenimini uyandırdığını öne sürmek düşüncesizlik olurdu. Daha büyük ihtimalle bir masalcının hayalinde yaratılmıştır.

VI. Gençliği Tazeleme (Apollodoros, I. IX. 27)

Medeia'yla Pelias'ın hikâyeleri gibi hikâyeleri Avrupa'da İskandinav, Alman, Rus ve İtalyan köylüleri kaydetmişlerdir. Mesih'in, Aziz Petrus'un veya İblis'in kılık değiştirerek yeryüzüne geldiğini, kazanda kaynatarak veya demirci ocağında yakarak yaşlı birini gençleştirdiğini veya ölüyü hayata döndürdüğünü, acemi birinin (genellikle demirci) aynı beceriyi denediğini ama yapamadığını anlatırlar.¹ Kamboçya'nın Pra T'hong Rat Koma adında, ileri yaşında cüzama yakalanan mitolojik kralı için de benzer bir hikâye anlatılır. "Bilge bir Brahmi hastalığını iyileştirmeyi teklif etti; ama önce kralın öldürülüp kazanda kaynayan bir ilacın içine atılması gerekiyordu, buradan canlı ve tertemiz çıkacaktı. Kral, Brahmi'nin gücüne inanmak istemedi ama Brahmi bir köpek getirdi, öldürüp kaynayan kazana attı, köpek hemen fırlayıp ortalıkta koştu. Kralın hâlâ kuşkuları vardı. Bunun üzerine Brahmi kendini öldürmesini teklif etti, Krala kazana arka arkaya atması için üç ilaç verdi. Birincisi cesede biçim, ikincisi güzellik, üçüncüsü yaşam verecekti. Sonra Brahmi kaynayan kazana atladı ama onun talimatını unutan kral bütün ilaçları aynı anda attı, Brahmi taş heykele dönüştü."² Lakona'da Shan

¹ (Sir) G. W. Dasent, *Popular Tales from the Norse* (Edinburgh, 1859), s. 106 vd., "The Master-Smith"; Grimm, *Household Tales*, S. 81, "Brother Lusting", C. i, s. 312 vd., 440 vd. (İngilizce çev. M. Hunt); W. R. S. Ralston, *Russian Folk-tales* (Londra, 1873), s. 57 vd., "The Smith and the Demon"; T. F. Crane, *Italian Popular Tales* (Londra, 1895), s. 188 vd., "The Lord, St. Peter and the Blacksmith".

² P. A. Thompson, *Lotus Land* (Londra, 1906), s. 300 vd. Hükümdara Krung Phala diyen Adolf Bastian hikâyeyi birkaç önemsiz değişikliklerle anlatır. Bkz. A. Bastian, *Die Voelker des oestlichen Asien*, I (Leipzig, 1866), s.

halkı Buda döneminde yaşamış ilk hükümdarlarından biriyle ilgili benzer bir hikâye anlatırlar. Söylediklerine göre, “ünlü büyücü, yarı tanrı, doktor” Kom ma Rattsee “Lakona’ya geldi, hükümdara ve halka uzuvları kesilmiş ve parçalanmış olsa bile herkesi ilaçları ve büyüleriyle güzelleştireceğini, gençleştireceğini ve yaşam vereceğini duyurdu. Gençliğini tazelemek isteyen bunamanın eşğine gelmiş moruk hükümdar büyücüye kendi üzerinde denemesini rica etti. Doktor, onu doğradıktan sonra büyülü bir et suyu çorbası hazırladı, hükümdarın parçalarını içine attı, ateşin üzerine koydu. Gereken büyülü sözlerden sonra gençleşen ve mükemmel bir örnek haline gelen hükümdar kazandan çıkarıldı. Yeni görünüşünden, yeni gençlik ruhundan ve kendisini saran sevinçten o kadar memnundu ki büyücüye işlemi tekrar etmesi için yakardı, büyücü ilk doğradığında o kadar başarılı olmuştu ki tekrarladığında faydasının daha da artacağını düşünüyordu. Büyücü kabul etmediğinde hükümdar talebinde ısrarla ısrar etti. İsrarından ve açgözlülüğünden rahatsız olan yarı tanrı bu durumda onu tekrar doğradı, kazana attı, bugün bile kazandadır. Phya’nın yani hükümdarın batırıldığı tepeye Loi Phya Chech (batırılan Phya’nın tepesi) denir; yanındaki tepe büyücüden kinaye Loi Rattsee (Russi) adıyla bilinir.”³

Hollanda Yeni Ginesi’nin kuzey kıyısında Geelvink Körfezinde yaşayan Papualar, sago palmyesinin sarhoş eden suyunu satarak geçimini sağlayan yaşlı bir adamın hikâyesini anlatırlar. Fakat palmyelerden akan suyun damlalarını biriktirmek için geceleri koyduğu kapların sabahları genellikle kuru olduğunu üzülen ve görüyordu. Köy halkı hırsızlık hakkında bilgi vermekten kaçındığından bizzat gözetlemeye karar verdi, hırsız tam eylem sırasında yakalayacak kadar şanslıydı, hırsız Sabah Yıldızından başka

444 vd.

³ Holt S. Hallet, *A Thousand Miles on an Elephant in the Shan States* (Edinburgh ve Londra, 1890), s. 269 vd.

kim olacaktı ki? Yaşlı adamın elinden kurtulmanın fidyesi olarak ona, sahibinin her arzusunun yerine gelmesini sağlayan büyümlü bir sopa yani sihirbaz değneği verdi. Yaşlı adam bir süre sonra evlendi ama eşi kocasının bu kadar yaşlı ve yara izlerinin bu kadar çok olmasından hoşnut değildi. Bu nedenle, yaşlı adam büyümlü sopasının yardımıyla gençliğini tazeleyerek ona sevindirici bir sürpriz yapmaya karar verdi. Bu amaçla ormana çekildi, demir ağacından büyük bir ateş yaktı. Alevler yükseldiğinde kendini yanan közlerin içine attı, kırıışmış derisi hemen soyuldu, bütün yara izleri bakır süs eşyalarına, güzel mercanlara, altın ve gümüş bileziklere dönüştü. Ateşten genç ve yakışıklı bir adam olarak çıktı, takıların bazısını takarak evine döndü. Fakat ne eşi ne de eşinin kız kardeşi onu tanıdı; yalnızca küçük oğlu “Babam geldi!” diye bağırdı. Ancak kadınlara yeniden nasıl gençleştiiğini açıklayarak ateşin kalıntılarının hâlâ görülebildiği, geri kalan süs eşyalarının ortalığa yayıldığı ormana götürdüğünde hikâyenin gerçekliğine onları ikna etti, sevinçlerinin sınırı yoktu.⁴

Bu hikâyelerin, ateşin etkisinin gençliği tazeleme ve yaşamı uzatma imkânı verdiğine gerçek bir inancı yansıttığını tahmin edebiliriz. Bu tahmin, Doğu Afrika’da Kilimandjaro Dağında Wajaggalılarda gözlemlenen bir göreneğın desteginden kaynaklanır. Onlarda “büyücüler insanları hastalıktan ve ölümden koruma gücüne sahip olmakla övünürler. Tuhaf bir görenek örnek verilebilir. Buna *ndumo woika ndu nnini* denir: ‘bir soyluyu kaynatma göreneği’. Önemli biri, isim yapmak ve ömrünü uzatmak istediğinde bu töreni yaptırır. Katılmayı isteyen bütün akrabalarını davet eder. Büyücü sabah erkenden gelir, her şeyden önce adamın bacaklarını bükerek bir yanına yatacağı büyüklük-

⁴ J. B. van Hasselt, “Die Noeforezen”, *Zeitschrift für Ethnologie*, viii. (1876), s. 176-178; J. L. van Hasselt, “Die Papuastämme an der Geelvinkbai (Neuguinea)”, *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft zu Jena*, ix. (Jena, 1891), s. 103-105. A. Goudswaard, *Die Papoewa’s van de Geelvinksbai* (Schiedam, 1863), s. 84-87’de hikâye daha kısa anlatılır.

te bir çukur kazdırır; eşi veya ailesinden bir bakire de yanına yatar. Büyücü genellikle, 'Sevgili eşinle içine gir' der. Ancak eşi kabul etmezse adam bir bakireden bu hizmeti yapmasını ister. Yoldaşı kadınla beraber çukurda yatarken çukurun üzerine direkler dikilir, direklerin üzerine muz kabukları ve toprak konur. Çukur böyle kapandıktan sonra adamın ocağından üç taş (çiftin) başına yerleştirilir, aralarında ateş yakılır, ateşin üzerine bir kazan konur, içinde yiyecek pişirilir. Ateş akşama kadar yanar durumda tutulur, pişen yemeği törene katılanlar yerler, çukurda yatanlarsa yemezler. Kapatıldıkları yerden akşama kadar salınmazlar. Sıcakta bol bol terlemek zorunda kalırlar. Büyücü üzerlerine tükürür, 'Çok yaşayın! Savaşta bile ölmeyin, tüfek mermisi bile sizi vurmasın' der."⁵ Burada adam aşığıda her gözeneğinden ter dökerken onun başında, kendi ocağının taşları üzerinde kazan kaynatma süreci onun bizzat kaynatıldığına güvenle yapılabilen belki en yakın yaklaşımdır, bunun yararlı etkisinin "kaynatılan soy-lu"nun ömrünün uzaması olduğu sanılmaktadır. Fakat bebeklere yapılan kızartma sürecinin de aynı şekilde bebeklerin ömrünü uzattığına, daha doğrusu ölümlü bedenlerinden soyup yalnızca ölümsüz ögeyi bırakarak onları ölümsüzleştirdiğine antik dönemde Yunanlıların da inandıklarını gördük.⁶ Belli ki Yunanlılar kızartmanın ve kaynatmanın yenileme özelliğine güçlü bir inanç besliyorlardı ama ikisi arasında hassas bir ayırım yapıyorlardı, zira bebekleri kızartıyorlar, yaşlıları kaynatıyorlardı, Kilimandjaro Dağındaki Wajagga'lar gibi en azından teoride. Bizim termodinamik dediğimizi makul bir şekilde uygulayarak insan ve hayvan yaşamında azalan enerjileri onarmak için ilkel doğa filozofunun giriştiği yöntemler yalnızca bunlar değildi; bu amaçla genellikle ya ateşin üzerinden atlamış

⁵ Bruno Gutman, *Dichten und Denken der Dschagganeger* (Leipzig, 1906), s. 162.

⁶ Yk. bkz. s. 441 vd.

ya da akkor haline gelmiş taşların üzerinde yürümüş, sürülerini ve hayvanlarını dumanların ve alevlerin içinden geçirmiştir. Yaşamın sürdürülmesini tehdit eden deyim yerindeyse mikropları dağılayarak ömrü uzatma sanatının bu deneyimlerini başka yerlerde anlattım.⁷

⁷ *Balder the Beatiful*, C. ii. s. 1 vd. "The Firewalk", Karş. *Adonis, Attis et Osiris*, C. i, s. 179 vd., "Ateşle Arınma".

VII. Glaukos'un Dirilişı (Apollodoros III. III. 1)

Apollodoros gibi antik dönemin başka yazarları da kâhin Polyidos'un, bir yılanın ölü bir yılanı uygulayarak benzer bir etki elde ettiğini gördüğü, büyülu bitkiyi üzerine koyarak ölü Glaukos'u yaşama döndürdüğünü anlatırlar.¹ Tylon veya Tylos adında Lydialı bir efsane kahramanının dirilişıyle ilgili olarak da benzer bir hikâye anlatılır. Bir gün Hermos kıyılarında yürürken bir yılanın onu sokup öldürdüğü söylenir. Kederli kardeşı Moire, Damasene adında bir devden yardım istedi, o da saldırıp yılanı öldürdü. Fakat yılanın eşi ormandan "Zeus'un çiçeği" bitkisini topladı, ağzında getirip ölü yılanın dudaklarına koydu, ölü yılan hemen canlandı. Moire de bundan ders çıkardı, aynı bitkiyle kardeşine dokunarak Tylon'u veya Tylos'u hayata döndürdü.² Anlaşılan hikâye Sardeis'le de bağdaştırılmıştır, çünkü bu kentin sikkelerinin üzerinde açıkça belirtilmiştir.³

¹ Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 811 (belki Apollodoros'un izinden gider); Apostolios, *Cent. v.* 48; Palaiphatos, *De incredib.* 27; Hyginus, *Fab.* 136; a.g.y., *Astronom.* ii. 14. Aynı hikâye Claudianus, *De bello Getico*, 442-446'da da anlatılır:

*Cretaque, si verax narratur fabula, vidit
Minoum rupto puerum prodire sepulchro:
Quem senior vates avium clangore repertum
Gramine restituit: mirae nam munere sortis
Dulcia mella necem, vitam dedit horridus anguis.*

² Nonnos, *Dionys.* xxv. 451-551; Plinius, *Doğa Tarihi*, xxv 14. Plinius'tan öğrendiğimize göre, bu hikâyeyi Lydialı erken dönem tarihçisi Ksanthos anlatır.

³ B. V. Head, *Catalogue of the Greek coins of Lydia*, s. cxi-cxiii., Lev. xxvii. 12. Tylon ve "Zeus'un bitkisi" için ayrıca bkz. Adonis, *Attis, Osiris*³, i. 186 vd.

Antik dönem insanlarının Minos oğlu Glaukos'tan ayrı tuttukları Anthedonlu Glaukos'un, bir bitkinin veya otun hayat verme özelliğini, ölü veya ölmek üzere olan bir balıkla veya başka bir anlatıma göre bir tavşanla temas ettirildiğinde yarattığın canlandığını veya hayata döndüğünü gözlemleyerek aynı şekilde öğrendiği söylenir; Glaukos'un kendisi de bitkiyi tattıktan sonra ölümsüzleşerek denize atladı, deniz tanrısı olarak burada yaşamına devam etti.⁴

Basit bir temasla ölüyü hayata döndüren büyülü bitki halk hikâyelerinde de karşımıza çıkar. Bir modern Yunan hikâyesinde ölen oğlunu aramaya çıkan annenin bu arada bir yılanı öldürdüğü, başka bir yılanın ölen yılanın üzerine bir bitki koyarak onu hayata döndürdüğü, bundan ders çıkaran annenin ölen oğlunu aynı bitkiyle hayata döndürdüğü anlatılır.⁵ Başka bir modern Yunan hikâyesinde ölen oğullarını aramaya çıkan bir karı koca dövüşen ve birinin diğerini öldürdüğü iki yılan görür. Koca, karısına "Ölen yılanı yapraklarla ört, kimse görmesin" der. Kadın örter ve ölen yılan hemen hayata döner. Bunun üzerine adam eşine, "Bu bitkiyi ceplerine doldur, zira iyi bir ilaç" der. Sonra bu bitki sayesinde ölen oğullarını yaşama döndürürler.⁶ Başka bir modern Yunan hikâyesinde pınarın başında oturmuş sohbet eden üç canavarın birbiriyle dövüşen iki yılan gördüğü anlatılır. Yılanlardan biri kuyruğuyla öyle şiddetli bir darbe indirdi ki öbür yılanın gövdesi ortadan ikiye bölündü. Fakat iki parça yakında yetişmiş bir bitkiye doğru gitti, onu sarındı, tek bir beden halinde birleşti. Üç

⁴ Nikandros, *Aitolia Tarihi*'nin birinci kitabında, Athenaios aktarır, vii. 48, par. 296 F-297 A; Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 754; Rodoslu Apollonios, *Argon.* i. 1310'un geç dönem yorumcusu; Ovidus, *Dönüşümler*, xiii. 924 vd.; Ausonius, *Mosella*, 276 vd.; Servius, Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı*, i. 437'si üzerine. Nikandros'a göre, bitkinin hayata döndürdüğü tavşan, başka yazarlara göre Glaukos'un az önce tuttuğu balıktır.

⁵ J. G. von Hahn, *Griechische und albanesische Märchen* (Leipzig, 1864), ii. 204.

⁶ J. G. von Hahn, *a.g.e.*, ii. 260.

canavarın en küçüğü bunu görünce ağabeylerine “Bu bir kötülüğü bize haber veriyor. Bu bitkiden biraz alıp eve gidelim, neler olduğunu görelim” dedi. Yaşadıkları kristal kuleye geldiler, karanlık ve terk edilmiş buldular; fazla sürmeden, onların kardeşiyle evlenen genç prensin başsız cesedini gördüler. Biraz araştırdıktan sonra kayıp baş ortaya çıktı, onu bedene oturtup kesik boynu bitkiyle ovalayarak iki parçayı çok geçmeden birleştirdiler. Prens “Ah, kardeşlerim, uykum ne kadar ağır, uyanmam ne kadar kolay!” diyerek fırladı.⁷

Keza, bir Alman halk hikâyesinde de halktan bir gencin bir prensesle evlendiği, prenses önce ölürse gencin de onunla beraber canlı canlı gömüleceği koşulunun getirildiği anlatılır. Prens ondan önce öldü, bu durumda, genç eşi kraliyetin tonozlu yer altı mezarına indirildi, ölünceye kadar burada ölen eşinin cesediyle beraber kalacaktı. Orada oturmuş cesede bakıp hüznle ölümü beklerken tonozun bir köşesinden bir yılanın süzüldüğünü, sürünerek cesede geldiğini gördü. Yaratığın cesedi kemireceğini düşünerek kılıcını çekti, yılanı üç parçaya ayırdı. Bir süre sonra delikten başka bir yılan sürünerek çıktı, birinci yılanın parçalandığını görünce gerisingeri gitti ama çok geçmeden ağzında üç yeşil yaprakla döndü. Bu yaprakları ölen yılanın kesilmiş parçalarının üzerine koydu, parçalar hemen birleşti, ölen yılan hayata döndü. Bunun üzerine, iki yılan birlikte geri çekildi ama yapraklar yerde kaldı. Genç adam bunları topladı, ölen eşinin ağzına ve gözlerine koyarak onu diriltti. Bundan sonra nöbetçilerin dikkatini çekinceye kadar tonozlu mezarın kapısını vurdular, bağır-dılar ve kapatıldıkları yerden bizzat Kral tarafından çıkarıldılar. Fakat tedbirli genç yılanın üç yaprağını dikkatle sakladı, neyse ki bunu yaptı; zira sadakatsiz eşi vicdansız bir kaptanın yardımıyla onu haince öldürdüğünde bunlar

⁷ J. G. von Hahn, *a.g.e.*, ii. 274.

onu hayata döndürdü.⁸

Keza, bir Litvanya hikâyesinde yolculuk yapan genç bir adam büyük bir öfkeyle dövüşen iki yılan gördü, ikisi de yaralandı, paramparça oldu, genç adam onların oracıkta öleceğini düşündü. Fakat dövüşten sonra yılanlar bir çalıya gittiler, çalının yapraklarını kopararak yaralı bedenlerine koydular, bu onları hemen düzeltti. Sonra, genç adam iğrenç bir şekilde öldürüldüğünde canlarını esirgediği bazı faydalı hayvanlar onu hayata döndürdüler, yılan çalisından yapraklar getirip bunları cesedine koyarak onun iyiliğinin karşılığını verdiler. Bunu yapmalarının üzerinden çok geçmeden adam canlandı, “Beni neden uyandırdınız? Çok derin uyuyordum” dedi.⁹

Bir Walachia* hikâyesinde bir çingene yatıp uyuyan kahramanın başını keser, bunun üzerine dost üç hayvan, ayı, kurt ve tilki onu nasıl hayata döndürecekleri konusunda görüş alışverişinde bulunur. Boşu boşuna kafa kafaya verdikten sonra tilki ağzında bir bitki taşıyan bir yılanla karşılaşır. Tilki “Taşıdığın ne tür bir bitki?” diye sorar. Yılan, “Büyülü bir ot; oğlumun kesilen başını iyileştireceğim” der. Tilki, “İzin ver, yakından bakayım” der. Saf yılan onun isteğini yerine getirir, tilki bitkiyi onun ağzından kapıp kaçar. Bitki sayesinde kahramanın kesilen başını bedenine oturtur, kurdun yaşlı bir kadından aldığı, daha doğrusu çaldığı bir testi dolusu yaşam suyu uygulaması da kahramanın dirilmesini çok geçmeden tamamlar.¹⁰

Bir Rus hikâyesinde anne kucağında ölü bebeğiyle ormanda dolaşır. Yaşlı bir yılanın ölü bir yılanı sürünerek

⁸ Grimm, *Household Tales*, S. 16 (C. i. s. 70 vd., İng. çev. Margaret Hunt).

⁹ A. Schleicher, *Litauische Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder* (Weimar, 1857), s. 57-59.

* Romanya’nın eskiden bağımsız prenslik olan tarihsel ve coğrafi bir bölgesi. Tuna ırmağının kuzeyiyle, Karpat dağlarının güneyinde yer alır -çn.

¹⁰ Arthur ve Albert Schott, *Walachische Maehrchen* (Stuttgart ve Tübingen, 1845), s. 142.

gittiğini ve bir yaprakla onu ovarak hayata döndürdüğünü görür. Anne yaprağı kapar, ölü bebeğine onunla dokunarak çocuğu diriltir.¹¹

Bazı hikâyelerde yaşam veren bitkinin sırrı yılandan değil, başka bir hayvandan öğrenilir. Bir İrlanda hikâyesinde teke tek dövüşte kocası öldürülen bir kadın iki kuşun dövüşüğünü ve birinin diğerini öldürdüğünü görür. Sonra diğer kuşlar gelip ölü kuşun üzerine bir ağacın yapraklarını koyarlar, ölü kuş yarım saat içinde hayata döner. Dul kadın yaprakları teke tek dövüşte ölen kocasının üzerine koyar; büyülu bitkiye başvurulması her zamanki gibi cesedin dirilmesiyle sonuçlanır.¹²

Bir Ortaçağ masalında bir sopa darbesiyle öldürülen sansarın eşi kırmızı bir gül getirip ölü sansarın ağzına bırakır, bu da onu hemen hayata döndürür. Daha sonra ölen bir hizmetçi kız için başvuru olan aynı çiçek aynı diriliş mucizesini gösterir.¹³

Güney Sibirya'da Türk kabilesi Barabaların anlattığı bir hikâyede kahramanın bacakları iki ağabeyinin ihaneti yüzünden kesilmiştir. Evinin duvarına yaslanıp üzüntü içinde otururken farelerin toplanarak kesilen bacaklarını kemirdiklerini görür. Bir fareyi yakalar, "Ben topalsam sen de total olacaksın" diyerek bacaklarından birini kırar. Öbür fareler total farenin etrafını sararlar, topraktan beyaz küçük bir kök çıkarıp yemesi için total fareye verirler. Fare yer, kırılan bacağı bir süre sonra düzelir, küçük yaratık koşarak uzaklaşır. Kahraman bundan ders alır, tırnaklarıyla toprağı kazar, kökü yer. Bir süre sonra iki bacağı gövdesiyle yeniden birleşir, birleşme yerinde fazla bir yara izi göremezsiniz.¹⁴

¹¹ G. Polivka, "Zu der Erzählung von der undankbaren Gattin", *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, xiii. (1903), s. 408.

¹² W. Larminie, *West Irish Folk-tales and Romances* (Londra, 1893), s. 82 vd.

¹³ P. Sébillot, *Le Folk-lore de France*, iii. 529, Marie de France, *Poésies*, ed. Roquefort, i. 475'e gönderme yapar.

¹⁴ W. Radloff, *Proben der Volksliteratur der Türkischen Stämme Süd-*

Bir Polonya hikâyesinde bir bakire çok ısrarcı âşığını öldürür, onunla beraber tonozlu bir yer altı mezarına gömülür. Burada iki kuzgunun dövüştüğünü, birinin öbürünü öldürdüğünü görür; bunun üzerine, üçüncü kuzgun gagasında bir bitki getirir, ölü kuzgunu bu bitkiyle hayata döndürür. Her zamanki gibi, bakire, ölü âşığını bu bitkiye başvurarak hayata döndürür.¹⁵

Bir İtalyan hikâyesinde kahraman prensesi yemek üzere olan yedi başlı ejderden kurtarır. Mücadelede kahraman ejderin başlarından birini kesmeye başladı; ama o keser kesmez ejder başsız boynunu yakında yetişen bir otlavladı, kesik başı hemen gövdesiyle birleşti. Bunu gören kahraman yedi başının hepsini bir vuruşta keserek ejderi öldürdü, bundan sonra ejderin tüyler ürpertici yarasını iyileştiren bitkiden bir avuç topladı. Her zamanki gibi, böyle elde edilen büyümlü bitki sonradan kahramana fayda sağladı; zira üzücü bir yanlış anlama sonucunda kendi kardeşinin başını “balkabağı gibi” kesme talihsizliğine uğrayan kahraman çok geçmeden onun kanayan boynunu mucize bitkiyle ovarak meseleleri düzeltilti, başı hemen gövdesiyle birleşti, ölen kardeş zinde yaşamına döndü.¹⁶

Bir Kabyle* hikâyesinde bir adam iki örümceğin (tarantula) dövüştüğünü gördü; biri öbürünü öldürdü, sonra buruna bir bitkinin özsuğunu bastırarak onu hayata döndürdü; adam bitkiyi aldı, bir cadının parçalayıp yuttuğu ölen kardeşini bu bitki sayesinde hayata döndürdü.¹⁷

Yahudi hikâyesi *Midrash Tanchuma*’da Filistin’den Babil’e

Sibiriens, iv. (St. Petersburg, 1872), s. 77 vd.

¹⁵ G. Palivka, “Zu der Erzählung von der undankbaren Gattin”, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, xiii. (1903), s. 408 vd.

¹⁶ Giambattista Basile, *Der Pentamerone*, übertragen von Felix Liebrecht (Breslau, 1846), C. i, s. 99-109 (First Day, Seventh Story, “Der Kaufmann”).

* Cezayir’in kuzeyinde yaşayan yerli Berberi grubu halkı -çn.

¹⁷ J. Rivière, *Contes populaires de la Kabylie du Djurdjura* (Paris, 1882), s. 193-197.

giden bir adamın birbiriyle dövüşen iki kuş gördüğü anlaşılr. Kuşlardan biri dövüşte öbürünü öldürdü ama bir bitki getirip ölen kuşun gagasına koyarak hemen hayata döndürdü. Bitki kuşun gagasından düştüğünde adam ölüleri bu yolla diriltme niyetiyle bunları toplayıp götürdü. Sur kentine çıkan merdivene geldiğinde yol kenarında ölü bir aslan gördü, bitkiyi hayvanda denedi, ağzına koydu. Deney çok başarılıydı. Ölü aslan hayata döndü ve kendisine iyilik eden adamı bir çırpıda yiyip bitirdi. Hikâye bir kıssadan hisseye biter: “Kötüye iyilik etme, başına kötülük gelmesin.” *Alphabet of Ben-Sirah*’ta aynı hikâye uzun uzadıya anlatılır.¹⁸

Bir Sokotra hikâyesinin epizodunu çok benzediği antik Mısır’ın “İki Kardeş” hikâyesiyle karşılaştırabiliriz. İki kardeşten biri diğerini Günbatımının Kızının şatosunda ölü bulur. Cesedi kucağına alarak oturmuş ağlarken bir kuzgunun ölü bir kuzgunu alıp suya batırdığını, iki kuşun da sudan sağ çıktığını görür. Kardeş bundan ders çıkarır ölü kardeşini sırtına alır, suya batırır, sonuçta ölü hayata döner.¹⁹ Yaşam veren fail burada büyülü bitki değil, büyülü sudur; ama bir hayvanı gözlemleyerek bulma yöntemi aynıdır.

Böyle büyülü bir özellik bahşedilmiş bitkinin gerçekten var olduğu inancı anlaşılan Almanya’nın başka yerlerinde hâlâ yaşamaktadır; en azından 19. yüzyılın ortasına kadar yaşadığı söylenir. Schwaben’de Dillingen yakınında Holzhausen’de aşağıdaki bilgi verilmiştir: “Ülkemizde ormanda çok sayıda büyük yılan var. Yılanı başını ezmeden küreklerle veya çapayla üç parçaya ayırıp hemen uzaklaşırsanız yılan bir bitkiyi arar, onu yaralarının arasına koyar, hemen tek parça haline gelir. İyileştiren bitkiyi çok defa dikkatle aradım ama bulamadım; yanında durduğunuz sürece ke-

¹⁸ *Südarabische Expedition*, C. iv. 1. *Die Mehri- und Soqotri-Sprache*, von D. H. Müller (Viyana, 1902), s. 201-203.

¹⁹ *Südarabische Expedition*, C. iv. 1. *Die Mehri- und Soqotri-Sprache*, von D. H. Müller, s. 88.

silmiş yılan asla iyileşmez, hele güneş battıktan sonra hiç. Fakat oradan giderseniz yılan bilinmeyen otu hemen bulur, kendini iyileştirir. Böyle parçalara ayrılmış, sonradan tek parça haline gelmiş birçok yılan gördüm; zira parçaların kaynaşıp iyileştiği yerin çevresinde yara izi kalır.”²⁰

Yılanların ölümsüzlük veren bitkiler hakkında bilgi sahibi olduğu Ermenilerin popüler inancıdır. “Pınarların ve çiçeklerin aslında ölümsüzlük verdiğini ama insanlara vermediğini” düşünürler. “Yılanların öldürülmezse sonsuza kadar yaşadıkları inancıdır bu. ‘Ölümsüzlük kuyuları’, çeşitli çiçeklerle bitkilerin etrafını çevrelediği pınarlar vardır. Yaşlı, hasta ve yaralı yılanlar bu pınarları ve bitkileri bilirler. Bu pınarlara gelirler, deri değiştirirler, bir çiçeğin yaprağını yerler, sürünerek pınara giderler, içinde yıkanır, üç yudum su içerler. Sonra sürünerek dışarı çıkarlar, iyileşirler, gençlik tazelerler. Şayet biri bu pınarı ve çiçekleri öğrenir, üç avuç su içer ve çiçeği yerse ölümsüz olur.”²¹

²⁰ Fried. Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie* (Münih, 1848-1855), ii. 206, §360.

²¹ Manuk Abeghian, *Der armenische Volksglaube* (Leipzig, 1899), s. 59.

VIII. Oidipus Efsanesi (Apollodoros III. V. 7)

Efsaneye göre, Oidipus bilmeden iki suç işler: Babasını öldürür, annesiyle evlenir. Aynı çifte tragedya bir Fin hikâyesinde de karşımıza çıkar, şunlar anlatılır:

İki büyücü bir köylünün kulübesine geldi, köylü konuk-severlik göstererek onları ağırladı. Gece bir dişi keçi yavru-ladı, iki büyücünün genç olanı doğum sancıları çeken anne keçiye yardım etmeyi önerdi, yaşça büyük olan bunu duymadı. “Çünkü” dedi, “oğlağın kaderinde kurt tarafın-dan yenip yutulmak var”. Aynı zamanda köylünün eşi doğum spazmları geçiriyordu, iki büyücüden genç olanı ona yardıma gitti ama büyük olan, doğmak üzere bulunan çocuğun babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söyleye-rek onu caydırdı. Köylü bu konuşmaya kulak misafiri ol-du, eşine haber verdi ama çocuğu öldürmeye karar vere-mediler. Bir gün köylünün evinde cümbüş yaparlarken oğlağı kızarsın diye şişe geçirdiler, kızarmış eti pencerenin yanına koydular; ama pencereden dışarı düştü, oradan geçen bir kurt midesine indirdi. Büyücülerin iki kehanetinden birinin gerçekleştiğini gören köylüyle eşi çok kork-tu, çocuklarından nasıl kurtulacaklarını düşündüler. Onu doğrudan öldürecek cesareti bulamadıklarından, göğsün-den yaraladılar, masaya bağlayarak denize atıldılar. Terk edilen çocuk bir adaya sürüklendi, biri onu alıp manastırın baş keşişine götürdü. Burada büyüdü, zeki bir genç oldu. Fakat manastır yaşamından usandı, baş keşiş dünyaya açılarak fırsatları araştırmasını tavsiye etti. Genç gitti. Bir gün bir köylünün kulübesine geldi. Köylü evde yoktu ama eşi evdeydi, genç ondan iş istedi. Kadın ona “Git, tarlaları soygunculardan koru” dedi. Genç bir kayanın gölgesine

gizlendi, bir adamın tarlaya girdiğini, otları topladığını görünce onu vurup öldürdü. Sonra kocası akşam yemeğine gelmediği için tedirgin olan hanımına geldi. Gencin hırsız sanarak öldürdüğü kişinin hanımının kocasından başkası olmadığını anladılar; fakat cinayet kötü niyetle işlenmediğinden dul kadın ağlayıp inledikten sonra genci affetti, hizmetine devam ettirdi; bundan başka, zaman içinde onunla evlenerek teselli buldu. Ancak bir gün ikinci kocasının göğsündeki yara izini fark etti, kuşkulanmaya başladı. Araştırma ölümcül hakikati ortaya çıkardı, kocası aynı zamanda oğluydu da. Ne yapacaklardı? Kadın onu, büyük günahının kefareti nasıl çekeceğini öğrensin diye bir bilge bulmaya gönderdi. Genç gidip, elinde kitabıyla bir keşiş buldu. Vicdan azabı çeken koca soruyu ona sordu; ama keşiş kitabına başvurduktan sonra bu kadar menfur bir suç için hiçbir kefaretin mümkün olmadığı karşılığını verdi ve günahkâr, öfkeyle kutsal adamı öldürdü. Tövbekârın itirafını dinleyen başka bir keşişin başına da aynı felaket geldi. Fakat üçüncü keşiş daha uyumluydu. Nazik bir şekilde, tövbe edildiğinde kefareti ödenemeyecek hiçbir günah bulunmadığı yanıtını verdi. Bu nedenle, tövbekâra bir kayaya su çıkıncaya kadar kuyu kazmasını tavsiye etti; annesi siyah bir kuzuyu kucağına alarak kuzunun rengi beyaza dönünceye kadar onun yanında durmalıydı. Bu herkesin dikkatini çekti, gelip geçenler durup çifte ne yaptıklarını sordular. Bir gün mutat soruyu soran ve mutat yanıtı alan bir beyefendiye tövbekâr “Sen kimsin?” diye sordu. O da “Ben eğriyi düzeltenim. Seni adaletin yargısına celp ediyorum” dedi. Tövbekâr yasanın elinden kaçış umudu olmadığını görünce boğayı boynuzlarından tutarak beyefendiyi öldürdü. Aynı anda kaya açıldı, su fışkırdı, kara koyun beyaza dönüştü. Fakat dördüncü cinayet vicdanına ağır geldi, son cinayetin kefareti nasıl ödeyeceğini öğrenmek için tekrar keşişe gitti. Fakat kutsal adam ona güvence verdi. “Öldürdüğün beyefendi” dedi, “itiraf ettiği günahlarıyla Tanrı’yı senden daha çok

gücendirdi. Senin kefaretin kısaltıldı; hiçbir ceza gerekmez.” Tövbe eden günahkâr böylece geri kalan günlerini rahat ve huzurlu geçirdi.”¹

Aynı hikâyeye Ukrayna’da ayrıntılarda birkaç değişiklikle anlatılır:

Bir adamla bir kadın ve bir oğulları vardı. Bir gün bir rüya gördüler, oğulları büyüdüğünde babasını öldürüyor, annesiyle evleniyor, sonra onu da öldürüyordu. Rüyayı birbirlerine anlattılar. “Peki” dedi baba, “karnını yaralım, onu bir fıçıya koyalım, fıçıyı denize atalım”. Bunu yaptılar. İçindeki çocukla beraber fıçı denizde yüzdü. Gemiciler onu buldular, içinde bir çocuğun avazı çıktığı kadar bağırdığını duyunca fıçıyı açtılar, çocuğu kurtardılar, yarasını diktiler, onu büyüttüler. Çocuk büyüdüğünde denizcilere hoşça kalın, dedi, ekmeğini kazanmak için uzaklara gitti. Babasının evine geldi ama babası onu tanımayarak hizmetine aldı. Babasının oğluna verdiği görev bahçeye göz kulak olmaktı; eğer biri girerse izinsiz gireni üç kez uyaracak karşılık alamazsa ateş edecekti. Genç bir süre hizmet ettikten sonra adam “Emirlerime itaat ediyor mu, gidip bakayım” dedi. Bahçeye gidi. Genç üç defa uyardı, hiç yanıt alamayınca onu vurup öldürdü, kurbanının yanına gelince efendisi olduğunu gördü. Sonra yatak odasında bulunan hanımına gitti, onunla evlendi, birlikte yaşadılar. Bir pazar sabahı gömleğini değiştirirken kadın onun vücudundaki yara izini gördü, ne olduğunu sordu. “Ben küçükken” diye yanıtladı, “denizciler beni denizde bulmuşlar, karnım yarıkmış, dikmişler.” Kadın, “Öyleyse ben senin annenim” diye bağırdı. Kadını hemen oracıkta öldürüp gitti. Bir rahibe rastlayıncaya kadar yürüyüp durdu, günahlarının karşılığında kendisine kefaret önermesini istedi. Rahip, “Ne günahlar işledin?” diye sordu. Rahibe anlattı, rahip

¹ L. Constans, *La légende d’Oedipe* (Paris, 1881), s. 106-108. Gustav Meyer, E. Schereek’in *Finnische Märchen* adlı kitabına yazdığı önsözde hikâyeyi Erman’ın *Archiv*, xvii. 14 vd.’na gönderme yaparak daha kısa anlatır (Weimar, 1887), s. xxv.

günahlarını affetmeyi kabul etmedi. Bunun üzerine rahibi öldürdü, başka bir rahibe gitti, o da aynı şekilde aksilik edince genç aynı kısa yöntemle ondan kurtuldu. Başvurduğu üçüncü rahip günahlarının kefaretinin açıklayacak kadar nazik veya tedbirliydi. “Şu elma ağacının sapını al” dedi rahip; “şuradaki dağa dik, sabah akşam, dizlerinin üzerinde, ağzın suyla dolu ona git, sapı sula. Elmalar filizlenip olgunlaştığında onu salla; elmalar yere düşer düşmez günahların affedilecek.” Yirmi beş yıl sonra sap tomurcuk verdi, elmalar olgunlaştı. Artık genç olmayan günahkâr ağacı salladı, ikisi dışında bütün elmalar yere düştü. Geri dönüp rahibe haber verdi. “Çok iyi” dedi rahip, “Seni kuyuya atacağım”. Rahip sözünün eriydi, günahkâr kuyunun dibindeyken rahip demir kapağı kapayıp kilitledi, üzerini toprakla örttü, anahtarları denize attı. Otuz yıl geçti, bir gün rahibin balıkçıları bir balık yakaladılar, kesince karından anahtarlar çıktı. Anahtarları rahibe götürdüler. “Ah!” dedi rahip kısaca, “adamım kurtuldu”. Hemen kuyuya koştular, açtıklarında günahkârın ölüsünü buldular ama cesedinin üzerinde ince bir mum yanıyordu. Demek bütün günahları affedilmiş, mutlu bir şekilde azizlerin arasında katılmıştı.²

Pekalongan Vilayetinde yaşayan Javalıların Java’nın yerli halkı Kalangların kökeni açıklamak için anlattıkları çok vahşi bir hikâyede aynı çifte suç, ikisi de bilmeden işlenen babayı öldürme ve anneye ensest suçları işlenir. Hikâyede bir dişi domuzun kızı olan bir kadın bilmeyerek oğluyla evlenir, oğlu aslında babası olan bir köpeği, hayvanla ilişkisini bilmeden öldürür. Hikâyenin bir versiyonunda kadının köpekten ikiz oğlu vardır, sonradan bilmeyerek ikisiyle de evlenir; sonunda oğullarından birini eskiden tahta bir kaşıkla vurarak başında açtığı yaranın izinden tanır.³

² Eugène Hins, “Légendes chrétiennes de l’Oukraine”, *Revue des Traditions Populaires*, iv (1889), s. 117 vd., Michel Dragomanof’un *Traditions et Contes populaires de la petite Russie* kitabından.

³ E. Ketjen, “De Kalangers”, *Tidjschrift voor Indische Taal-, Land- en Volken-*

Javalılara göre, Kalanglarda böyle encest beraberlikler bugün de nadir değildir; ana oğul sıklıkla karı koca gibi beraber yaşar, Kalanglar bu evliliklerden dünyevi refahın ve zenginliklerin aktığını düşünürler.⁴ Yine de Kalangların soyunun bir köpekle bir domuzdan geldiği hikâyesini halkın kendisinin değil, belli ki Kalanglara aşağılık bir ırk diye küçümseyerek bakan Javalıların anlattıklarına dikkat edilmelidir. Hint Takımadalarında yaşayan yabancı ırkların soyunun bir köpekle bir domuzdan geldiğine dair benzer hikâyeler genellikle anlatılır, bugün tükenmiş ırkların atalarının pratiğe döktükleri encestle ilgili anlatımlarla da bu hikâyeler genellikle süslenir. Örneğin Sumatra'da Açeliler ülkenin batı kıyısında yer alan Nias adasının yerlileriyle ilgili böyle bir hikâye anlatılır; Bantam yerlileri de Hollandalılar hakkında benzer bir hikâye anlatırlar.⁵ Belki bu nedenle, geçmişte veya şimdi yabancı ırklar hakkında anlatılan encest hikâyeleri ırk nefretini ve küçümsemeyi ifade etmekten ibarettir, söz konusu halkların encesti gerçekten pratiğe döktüğünün kanıtı olarak bunlara güvenilmez.

Ortaçağda Oidipus hikâyesi bazı değişikliklerle Yahuda İskariot için anlatılırdı. *Altın Efsane*'de şöyle hikâye edilir:

Yeruşalim'de Davut'un ırkından gelen Ruben Simeon adında biri yaşıyordu. Eşi Cyborea rüyasında aileye zarar verecek bir oğlunun doğduğunu gördü. Uyanınca rüyasını kocasına anlattı, o da kötü ruhun onu kandırdığını söyleyerek eşini rahatlatmaya çalıştı. Fakat o gece çocuğu olacağını anlayan kadın ve kadınla beraber eşi de büyük tedirginlik duymaya başladı. Çocuk doğduğunda onu öldürmekten çekindiler ama küçük bir sandığa koyarak denize bıraktılar. Dalgalar sandığı İskariot adasının kıyısına sürükledi. Adanın kraliçesi onu buldu, kendi çocuğu olma-

kunde, xxiv. (1877), s. 430-435.

⁴ E. Ketjen, *a.g.e.*, s. 427.

⁵ J. C. van Eerde, "De Kalanglegende op Lombok", *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde*, xlv. (1902), s. 30 vd.

diğı için, terk edilmiş küçük bebeğı evlat edildi. Fakat çok geçmeden gebe kaldı ve bir oğlu oldu. İki çocuk büyüdüğünde Yahuda İskariot sözde kardeşine çok kötü davranıyordu. Kraliçe, uyarıların onu etkilemediğini görünce terk edilmiş bir çocuk olduğunu söyleyerek onu azarladı. Yahuda öfkelenerek kardeşini öldürdü, gemiye binerek Yeruşalim'e gitti. Orada kendisini sarayında yüksek bir mevkie atayan Yahudiye Valisi Pontius Pilatus'un ruhunu kendine denk buldu. Bir gün vali sarayının balkonundan komşu bahçeye bakarken dallardan sarktığını gördüğü elmaları yemek için büyük bir istek duydu. Yağcı Yahuda, elmaları çalarak demeyelim, alarak efendisinin istediğini yerine getirmek için koştu. Fakat, talih bu ya, Yahuda'nın babasından başkası olmayan bahçenin sahibi yaşlı adam bu girişime karşı koydu, Yahuda taşla onun başına vurdu. Sana iyilik edene iyilik et sözü gereğince vali ölünün mal varlığını Yahuda'ya verdi, annesi Cyborea'dan başkası olmayan ölünün dul eşiyle onu evlendirdi. Sonuçta Yahuda bilmeden babasını öldürdü, annesiyle evlendi. Tekrar evlenen, yine de dul olan kadın teselli bulmadı, bir gün Yahuda onun derin derin içini çektiğini gördü. Üzüntüsünün nedenini sorunca kadın, "Perişanım. Oğlumu boğdum, kocam öldü, bu ıstırabın yanında Pilatus arzum hilaflına beni evlendirdi" karşılığını verdi. Yanıt Yahuda'yı düşündürdü, birkaç soru daha sorunca kasvetli hakikat ortaya çıktı. Vicdan azabıyla sarsılan ve annesini teselli etmek isteyen Yahuda kendini Mesih'in ayaklarının dibine attı, günahlarını itiraf etti, onun müridi oldu. Fakat torbanın teslim edildiğı Yahuda hepimizin bildiğı trajik sonuçlara yol açan eski kötü yaratılışının galip gelmesine izin verdi.⁶ Oidipus hikâyesini okuduktan sonra hain havarinin karakterine daha koyu bir kötü şöhret gölgesi düşürerek eğitim amacına dönüştüren bir Ortaçağ yazarı bu keşiş hikâyesini derlemiş olabilir.

⁶ L. Constans, *La légende d'Oedipe*, s. 95-97.

Oidipus efsanesinin birçok örnekten ancak biri olduğu ensest geleneğinin, bazı araştırmacıların toplumun evriminin erken bir döneminde geçerli olduğuna inandıkları gibi, insanların eski ensest beraberlikler göreneğinden kaynaklandığı öne sürülmüştür.⁷ Fakat efsaneyi güneş miti olarak açıklayan diğer yorum⁸ gibi bu yorum da anlaşılan bir şekilde zorlama ve ihtimal dışıdır.

⁷ L. J. B. Bérenger-Feraud, *Superstitions et Survivances*, iii. (Paris, 1896), s. 467-514.

⁸ Fransız bilim insanı Michel Bréal'in ortaya attığı Oidipus hikâyesiyle ilgili açıklamayı Domenico Comparetti, *Edipo e la Mitologia Comparata* (Pisa, 1867) kitabında eleştirmiş ve haklı olarak reddetmiştir. Baba katili ve ensest Oidipus'un Sir George Cox'un çok daha iyi birçok kişiyi yakaladığı güneş ağından kaçması beklenemezdi. Ona göre, Oidipus güneş, babası Laios gece karanlığı, annesi Iokaste menekşe menevişli gökyüzüydü; M. Bréal'in düşündüğü gibi, kardeşi Antione de "Batıda güneş uykuya dalarken kimi zaman doğuda kızaran ılık" olabilirdi. Eski bir suç ve keder hikâyesi böylece yok edilir, boş tuvalin üzerine gündeğününün ve batımının kızılımsı tonlarda güzel bir resmi yapılır. Bkz. Sir George W. Cox, *The Mythology of the Aryan Nations* (Londra, 1882), s. 312 vd.

IX. Admetos'un Sürüsü ve Apollon (Apollodoros III. X. 4)

Apollodoros, Apollon'un Admetos'un sığırlarını güderken bütün ineklere ikiz doğurttuğunu anlatır. Kallimakhos, Apollon'un baktığı dişi keçilerin oğlaktan, dişi koyunların süttten yoksun kalmayacağını, bütün koyunların kuzularının olacağını söyler; biri önceden tek bir yavru doğurduysa bundan böyle ikiz doğuracaktır.¹

Belki Apollon, kendisi ikiz olduğu için, hayvanlara ikiz doğum yaptıracak özel bir gücü bulunduğu sanılıyordu. İkiz olan sığırtmaç ve ata Yakup'a da benzer bir yetinin atfedilmiş olması muhtemeldir, Yakup'un, Lavan'ın sorumluluğunu aldığı sürülerini çoğaltmak için tuhaf yöntemlere başvurduğu söylenir.² İkiz Amphion'la Zethos'un Thebai yakınındaki mezarını örten höyüğe verim gücü atfedildiğini biliyoruz; zira her yıl güneş Boğa'dayken Phokis'te Tithorealılar höyükten toprak çalmaya çalışır, bu toprakla Thebai ülkesinin verimliliğini kendi ülkelerine aktaracaklarına inanırlardı.³

Benzer şekilde bazı vahşiler de balıkçının iyi balık tutmasını, çiftçinin bol ürün elde etmesini sağlama almak amacıyla, hayvanların ve bitkilerin sayısını artırma gücünü ikizlerle ebeveynlerine atfederler.⁴ İngiliz Columbia-

¹ Kallimakhos, *Apollon'a Övgü*, 47-54.

² Yaratılış, xxx. 37-43.

³ Pausanias, ix. 17. 4.

⁴ Dostum Dr. Rendel Harris *Boanerges* (Cambridge, 1913) adlı kitabında ikizlerle ilgili görenekleri ve batıl inançları derin bilgi ve ustalıkla tartışır; ikizlerin verim sağlama gücü için özellikle bkz. s. 73, 122, 123, 124 vd. Aynı yazar *The Dioscuri in the Christian Legends* (Londra, 1903) ve *The Cult of the Heavenly Twins* (Cambridge, 1906) adlı iki incelemesinde konunun diğer yanlarını daha kısa ele almıştır. Ben de halk biliminin bu

sı'nda Kızılderili Çimmesyanlar ikizlerin bütün arzularının yerine getirildiğine inanırlar. Bu nedenle, ikizler nefret ettikleri birine zarar verebildiğinden onlardan korkulur. Somon ve Karabalık bereketi getirirler, dolayısıyla, onlara *Sewihan* yani "bolluk veren" denir.⁵ Vancouver Adasında yaşayan Nootkalarda "birtakım düzenlemeler ikizlerin doğumuna atıfta bulunur. İkizlerin ebeveyni köyün uzağında, ormanda küçük bir kulübe yapmalıdır. Burada iki yıl kalmalıdır. Baba bütün bir yıl göletlerde yıkanarak temizlenmeye devam etmeli, yüzü kırmızı boyalı kalmalıdır. Yıkanırken, yalnızca bu vesileyle söylenen bazı şarkılar söyler. Hem anne hem baba insanlardan uzak durmalıdır. Taze yiyecek, özellikle somon yememeli, hatta el sürmemelidirler. Kulübenin etrafına kuşları ve balıkları temsil eden tahta suretlerle maskeler, kulübenin yer aldığı ırmak kenarında kıyılara balıkları temsil eden diğerleri konur. Bu maskelerin amacı bütün balıklarla kuşları ikizleri görmeye gelerek onlarla dostluk kurmaya davet etmektir. İkizler ruhlar tarafından her daim kaçırılma tehlikesi altındadır, maskelerle suretler –daha doğrusu onların temsil ettiği hayvanlar- bu tehlikeyi bertaraf edecektir. İkizlerin somonla bir şekilde bağlantılı olduğuna inanılır, gerçi Kwakiutlilerin düşündükleri gibi, özdeş oldukları düşünülmez. Babanın temizlenirken söylediği şarkı somonu davettir, onları överek söylenir. Bu şarkıyı duyan, suretlerle maskeleri gören somonların kalabalık halinde ikizleri görmeye geldiğine inanılır. Bu nedenle, ikizlerin doğumunun somonun bol olacağı bir yıla işaret ettiğine inanılır. Çok sayıda somon gelmezse bu, çocukların kısa süre sonra öleceğinin kanıtı diye düşünülür. İkizlerin somon tutması yasaktır,

ilginç dahiyla ilgili bazı olgular topladım, bunları aşağıda yazacağım.

⁵ Franz Boas, *Fifth Report of the Committee of the British Association on the North-Western Tribes of Canada*, s. 51 (*Report of the British Association, Newcastle-upon-Tyne Meeting, 1889*'dan ayrı basım); a.g.y., "Tsimshian Mythology", *Thirty-first Annual Report of the Bureau of American Ethnology* (Washington, 1916), s. 545.

taze soman yememeli [yemeyebilir] veya el sürmemelidirler [sürmeyebilirler]”⁶

Bu görenekte ikizler ve babaları balık sayısını artırmaktansa balıkları kendilerine çekerler ama balıkçının amacı doğrultusunda ikisi aynı şeydir. İkizlerle ebeveynlerinin taze somon yemesini, el sürmesini bile yasaklamanın nedeni, belki somonların ikizleri görmeye gelmekten vazgeçmesi korkusudur; zira balıklar yeneceklerini bilselerdi zor gelirlerdi. Onlar ikizleri görmekten hoşlandıkları için gelir ama kalpleri masum olduğundan, geri planda pusu kuran kurnaz balıkçının yol açtığı kendilerini bekleyen kaderi sezmezler.

İngiliz Columbiası’nda yaşayan başka bir Kızılderili kabilesi olan Kwakiutllar “ikizlerin insan şeklini almış somonlar olduğuna, onların somonları getirebildiğine inanırlar”.⁷ Kabilenin bir kolunun anlattığı hikâye ikizlerin somonları kendine çekme veya sayılarını artırma gücüne inanıldığını gösterir. Otuz yıl önce ölen bir yaşlı kadının ikizlerden biri olduğunu, ölmeye geldiğinde insanları bu dünyadan gittikten sonra arkasından ağlamasınlar diye uyardığını söylerler. “Ağlarsanız” dedi kederli akrabalarına, “artık buraya somon gelmez. Cesedimi koyacağınız sandığı boyadıktan sonra ırmağın yanında bir ağaca asın. Gelip geçerken benden somon isteyin, size göndereceğim.”⁸

Başka bir Kwakiutl hikâyesi aynı inancı daha açıkça ortaya koyar. Bir zamanlar, diye anlatırlar, Geçmiş Dönemlerin Reisi adı verilen bir reis, eşinin hatırına kendisine türlü cins somon gelsin diye ikiz bir kadınla evlenmek istedi.

⁶ Franz Boas, *Sixth Report of the Committee of the British Association on the North-Western Tribes of Canada*, s. 39 (*Report of the British Association, Leeds Meeting*, 1890’dan ayrı basım).

⁷ Franz Boas ve George Hunt, *Kwakiutl Texts*, II. (1902), s. 322 not (*The Jesup North Pacific Expedition, Memoirs of the American Museum of Natural History* [New York] C. V.).

⁸ Franz Boas, *Sixth Report of the Committee*, (bkz. not 1, s. 378), s. 62.

Halası Yıldız Kadın mezarlara gitmesini, eşi olacak ölü bir ikiz kadını mezarların arasında aramasını tavsiye etti. Mezarlara gitti, “Burada bir ikiz var mı?” diye sordu. Fakat mezarlar, “Burada yok” yanıtını verdi. Mezardan mezara gitti, hiçbirinde ikiz yoktu, ta ki mezarların biri “Ben ikizim” yanıtını verinceye kadar. Bunun üzerine reis mezardan kemikleri topladı, üzerlerine yaşam suyu serpti, ölü ikiz canlı bir kadın halini aldı. Çok hoş bir kadındı, Geçmiş Dönemlerin Reisi onunla evlendi. Fakat kadın “Dikkatli ol, Geçmiş Dönemlerin Reisi! Ben, Somon-Yapan’ım. Beni hiç incitme” diyerek onu uyardı. Somon-Yapan kocasına birçok somon yaptı. Parmağını su kazanına daldırca suyun içinde hemen sıçrayan kocaman bir bahar somonu, kazanın içine iki parmağını daldırca suyun içinde sıçrayan iki bahar somunu bitiveriyordu. Irmakta yürürken su ayağının üstüne ancak çıkınca somonlar gelip sıçırıyordu; ileri doğru yürüseydi ırmak somonlarla dolarak kuruyacaktı. Bu durumda, halkın somon dalyanları somonla, evleri kurutulmuş ve kızartılmış somonla doluydu. Geçmiş Dönemlerin Reisi gurur duyuyordu, morali düzgündü, çünkü yiyecek çok yemeği vardı. Bahar somonunun omurgası saçına takıldığında alıp evin bir köşesine attı. “Sen hayaletlerden gelip bana takılıyorsun” dedi. Eşi Somon-Yapan başını eğdi, bağırdı ama kocası ona güldü, sinirli sinirli konuştu. Sonunda kadın onun nezaketsizliğine dayanamadı. Ayağa kalktı. Kurutulmuş somonlarla ağlayarak konuştu, “Gelin, kabilem, geri dönelim” dedi. Nitekim onlarla konuşurdu. Sonra geri dönmek için yola çıktı, kabilesine, kurutulmuş somonlara önderlik etti, hepsi suya gitti. Geçmiş Dönemlerin Reisi eşine sarılmaya çalıştı; ama kadının vücudu duman gibiydi, kocasının kolu kadının içinden geçiyordu. Geçmiş Dönemlerin Reisi ve kardeşleri yeniden fakirleşti. Yiyecek hiçbir şeyleri yoktu.⁹

⁹ Franz Boas ve George Hunt, *Kwakiutl Texts*, II. s. 322-330 (*The Jesup North Pacific Expedition, Memoirs of the American Museum of Natural His-*

Orta Afrika'da yaşayan Bagandalar tahılları ve insanları bereketleyerek yıllık şenliği güvence altına alan büyük tanrı Mukasa'nın ikizleri gönderdiğine inanıyorlardı. İkizlerin tanrının özel koruması altında bulunduğu düşünülüyordu, onun adını taşıyorlardı, erkeklere Mukasa, kızlara Namukasa deniyordu. İkizlerin doğumundan sonra ebeveynler çocuklarıyla beraber arkadaşlarına ve akrabalarına bir dizi ziyaret yaparlardı. Danslarla ve sevinçle karşılanırlardı, zira "ziyaret ettikleri insanlar yalnızca kendilerinin bereketlenip çocuk verileceğini değil, sürüleriyle tahıllarının da artacağını düşünürlerdi." İkizlerin annesiyle babasının muz ağacı çiçeği için yaptığı tören en bariz tarzda değilse en basit tarzda Bagandaların, ikizlerin ebeveyninin halkın temel yiyeceğini oluşturan muzları büyümlü bir şekilde verimli hale getirecek gücü bulunduğu inancını belirtiyordu.¹⁰

Uganda Protektorası'nda yaşayan Bateso kabilesinde "ikizlerin doğumu iyi karşılanan bir olaydır. Ebe olayı babaya haber verir, baba hemen, olayın öğrenilmesi için özel bir ritim davulu çalınmasını söyler, çok geçmeden kadınlar sevinçten tuhaf tiz bir sesle bağırarak evde toplanırlar. Anne üç ay kapalı kalır, bu süre içinde baba kendisinin ve eşinin klan üyelerini ziyaret eder, kapalı kalma

tory C. III [New York] 1902). Karş. Franz Boas, *Kwakiutl Tales* (New York ve Leyden, 1910), s. 491 vd. (*Columbia University Contributions to Anthropology*, C. II.). Aynı bölgeden Tlatmasikoala ve Awikyenok Kızılderilileri de benzer daha kısa hikâyeler anlatırlar. Bkz. Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord-Pazifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 174, 209 vd. Toprakları İngiliz Columbiası kıyısında, Kwakiutlların hemen kuzeyinde yer elan Awikyenok Kızılderilileri ikizlerin insan olarak doğmadan önce somon olduklarına, yeniden somona dönüşebildiklerine inanırlar (F. Boas, *a.g.e.*, s. 209 not). Bu bölgede yaşayan Kızılderililerin anlattıkları hikâyenin başka versiyonları için bkz. Franz Boas, "Tzimshian Mythology", *Thirty-first Annual Report of the Bureau of American Ethnology* (Washington, 1916), s. 667 vd.

¹⁰ Sayın Peder J. Roscoe, *The Baganda* (Londra, 1911), s. 72. Mukasa onuruna yapılan yıllık şenlik için bkz. *a.g.e.*, s. 289 vd. Şenlikte tanrının rahibi halkı, evli kadınları, çocukları, sığırları ve tahılları bereketlerdi.

dönemi bitip ikizlerin klanların üyelerine gösterileceği zaman düzenlenecek özel bir şölen için onlardan yiyecek ve hayvan hediyeleri alır. Bir dizi ziyaretini yaparken babaya konukseverlik gösterilmez, meydana hiç hediye verilmezse eve girmeyi kabul etmez, başka birine gider. Buna, evin sakinleri açısından kayıp gözüyle bakılır, çünkü ikizlerin babasına bağlı olan artışın bereketi konukseverlik göstermeyen aileye iletilmez.”¹¹

Uganda Protektorası’nda yaşayan başka bir kabile olan Basogalarda ikizlerin doğumu tanrı Gasani’nin müdahalesine atfedilir. Böyle bir doğum yapıldığında ikizlerin yaşadığı evin yakınına bir kutsal alan inşa edilir, içinde birkaç fasulye, biraz susam, biraz darı ve bir kavşaktan alınan biraz toprak bulunan bir sepetle iki kümes hayvanı tanrı Gasani’ye törenle sunulduktan sonra kutsal alana konurdu. Bu kutsal alan kısır kadınların tanrıya sunularda bulunmak, bereket vermesini dilemek ve çocuk hediyesi vermesini istemek için gittikleri yerdir.¹² Dahası, Basoga’nın Orta Bölgesinde, Basogaların toprağında “bir kadın ikiz doğurduğunda mensup olduğu klan ikizler tarlaya gelinceye kadar tohum ekmez. Çocukların önüne susamlı çörek ve ekilecek bütün tohumlarla beraber pişmiş tahıl çanağı konur. Yiyeceği bir araya gelenler yerler, sonra ikizlerin önünde tarla ekilir; araziye ikizler tarlası adı verilir. İkizlerin annesi klanından biri tohum ekmeden önce kendi tohumlarını ekmelidir.”¹³

Anlaşılan, bu görenekler ikizlerle annelerine tohum vermeyi hızlandırmak için özel bir güç verildiğini açıkça belirtir.

Fakat ikizlerin verimlileştirme etkisine inanç Kuzeybatı Amerika’nın Kızılderilileriyle Orta Afrika’nın siyahları gibi birbirinden çok uzakta yaşayan insanlarda görülmekle

¹¹ Sayın Peder J. Roscoe, *The Northern Bantu* (Cambridge, 1915), s. 265.

¹² Sayın Peder J. Roscoe, *The Northern Bantu*, s. 249.

¹³ Sayın Peder J. Roscoe, *The Northern Bantu*, s. 235.

birlikte, böyle bir inancın evrensel hatta yaygın olduğunu farz etmek acelecilik olur; tam tersine ender ve sıra dışıdır. İkizlerin doğumuna, kefaretinin, ikizlerin kimi zaman annenin de ölümüyle ödenmesi gereken bir kötülük belirtisi olarak daha çok korku ve dehşetle bakılır. Uzun uzadıya kanıtlar eklemek burada yersiz kaçacaktır; ikizlere veya annelerine tam ters bir etki atfedilmesine birkaç örnek vereceğim yalnızca. Örneğin Uganda Protektorası'nın bir bölgesi olan Unyoro'da kâşif Speke'e ikiz adamlarından biri "Unyanyambé'nin kardeş eyaletlerinden Ngura'da kuraklık, açlık veya sel baskınları ülkeyi kasıp kavurmasın diye ikizlerin doğduğu anda öldürülüp suya atılması emri verildiğini" anlatmıştır. "Biri ikizleri saklamaya kalkışırsa reis bütün aileyi öldürür."¹⁴ İngiliz Doğu Afrikası'nda yaşayan Nandilerde "ikizlerin doğumuna uğursuz bir olay diye bakılır, annenin ömrünün sonuna kadar kirli olduğu düşünülür. Ona kendi ineği verilir, başka bir hayvanın sütüne veya kanına dokunamaz. Suyla dolu bir su kabağı yere serpilinceye kadar kimsenin evine giremez, sığır ağılının eşğini bir daha asla geçemez."¹⁵ Aslında ikizlerin annesi bir sığırın yanına giderse Nandiler hayvanların öleceğine inanırlar.¹⁶ Keza Batı Afrika'da Togo'da yaşayan Bassarilerde ikiz doğuran kadınların ekme ve biçme zamanlarında mısır tarlalarına girmesine izin verilmez, çünkü girerlerse ekini bozacaklarına inanılır. Ancak böyle bir kadın yeniden doğum yapar da tek çocuğu olursa tarlada çalışmaya yine katılabilir.¹⁷ Sumatra'nın batısında Nias adasının yerlileri ikizlerin doğumuna ekinlerde kırılma, salgın hastalıklar, sığır hastalıkları, yangınlar ve başka kötülüklere işaret eden bir felaket diye bakarlar; bu neden-

¹⁴ J. H. Speke, *Journal of the Discovery of the Source of the Nile*, böl. xviii. s. 426 (*Everyman's Library*).

¹⁵ A. C. Hollis, *The Nandi* (Oxford, 1909), s. 68.

¹⁶ C. W. Hobley, *Eastern Uganda, an Ethnological Study* (Londra, 1902), s. 40.

¹⁷ H. Klose, *Togo unter deutscher Flagge* (Berlin, 1899), s. 510.

le, bebeklerin birini veya ikisini terk edip yok olmaya bırakmak görenektir; kimi zaman annenin ikizlerden birini kendi eliyle boğduğu söylenir.¹⁸ Bir Alman misyoner Nias'ta art arda iki defa ikiz doğuran bir kadın vakasını bildirir; çocukların iki grubunu da baba bir ağacın altına terk ederek ölmeye bırakır; fakat ikinci vakada ruhların başka bir kurban istediği, bu nedenle, babanın bir köle satın aldığı, yoksul genci ırmağın kenarındaki köyün yakınına bağladığı, onu kendi eliyle öldürdüğü öne sürülür.¹⁹

Dolayısıyla, vahşilerin ikizlerin doğumundan söz eden batıl inançları aynı ölçüde zararlı olmamakla birlikte tamamıyla farklı ve aynı ölçüde mesnetsizdir.

¹⁸ J. P. Kleiweg de Zwaan, *De Geneeskunde der Menang-kabau-Maleiers* (Amsterdam, 1910), s. 149; a.g.y., *Die Heilkunde der Niassers* (Lahey, 1913), s. 178. Karş. E. Modigliani, *Un Viaggio a Nias* (Milano, 1890), s. 555.

¹⁹ A. Fehr, *Der Niassen im Leben und Sterben* (Barmen, 1901), s. 14 vd.

X. Peleus'la Thetis'in Evliliği (*Apollodoros, III. XIII. 5*)

Peleus'un deniz tanrıçasıyla evliliği hikâyesinin bir benzeri modern bir Girit masalında vardır. Güzel lir çalan bir genci deniz nympheleri (Nereidler) kendi mağaralarına kaçırdılar, müziğini zevkle dinlediler. Fakat genç onlardan birine âşık oldu, onunla nasıl evleneceğini bilemediğinden kendi köyünde oturan yaşlı bir kadından öğüt istedi. Kadın, horozun ötme saati yaklaştığında sevgilisini saçından yakalamasını, sevgilisi şekilden şekle girse de korkmamasını veya onu bırakmamasını ama horoz ötünceye kadar sıkıca sarılmasını öğütledi. Genç öğüdü tuttu, vahşi deniz-kızı köpek, yılan, deve ve ateşe dönüşse de horoz ötüp öbür deniz kızları gözden kayboluncaya kadar onu saçından tuttu. Denizkızı sonra kendi güzel biçimine dönüştü, genci köye kadar uysalca izledi. Burada bir yıl karı koca olarak yaşadılar, denizkızı ona bir erkek çocuk doğurdu ama asla tek kelime konuşmadı. Denizkızının tuhaf suskunluğu gencin içine dert oldu, kafası karışarak yine yaşlı kadına gitti, yaşlı kadın ona öğüt verdi, bunun ardından mutsuz saatler geldi. Genç sobayı yaktı, çocuğu kucağına aldı, onunla konuşmazsa çocuğu ateşe atmakla eşini tehdit etti. Bunun üzerine kadın "Seni köpek seni, çocuğumu rahat bırak!" diye bağırarak fırladı, çocuğu ondan kaparak gözlerinin önünde kayboldu. Fakat öbür Nereidler anne olduğu için onu aralarına tekrar kabul etmeyeceklerinden, deniz nymphelerinin mağarasına çok uzak olmayan pınara yerleşti, burada yılda iki üç kere onu kucağında bebeğiyle görebilirsiniz.¹

Bu modern Yunan hikâyesi, antik dönem hikâyesinde

¹ B. Schmidt, *Das Volksleben der Neugriechen* (Leipzig, 1871), s. 115-117.

ancak Sophokles'in biraz değinmesiyle bilinen bir özelliği açıklamaya yarar. *Troilos* oyununda şair Peleus'la Thetis'in evliliğinden sessiz veya suskun (ἀφθόγγους γάμους) diye söz eder.² Hikâyenin asıl şeklinde Peleus'un denizden gelen gelininin, Peleus onu çocuğu ölümsüzleştirmek için ateşin üzerine koyarken görünceye kadar tuhaf bir şekilde inatla suskun kalması muhtemeldir.³ Bunu görünce baba bağırdı, denizden gelen eşini, sandığı üzere, çocuğu öldürmekle suçladı; işine sekte vurulmasına gücenen Thetis hak etmediği suçlamaya kırıldı, onunla ilk ve son defa konuştu, sonra gözlerinin önünde kayboldu, denizdeki eski evine döndü. Sophokles'in bir fragmanı bu tahmini bir ölçüde teyit eder; şair burada Peleus Thetis'i suçladığı için Thetis'in onu bıraktığını söyler.⁴ Halk hikâyesinde gelinin suskunluğu belki düğünden sonra bir süre gelinlere dayatılan suskunluk göreneğinin anısı diye açıklanabilir. Örneğin Orta Sudan'ın bir bölgesi, Tibesti'de yaşayan Tedalar da gelin düğünden sonra yedi gün kocasının evinde özel bir bölüme kapatılır, tek kelime etmez.⁵ Keza Tanganyika Gölünde yaşayan Wabendelerde evlendikten sonra kadın kocasıyla günlerce konuşmaz; kocasının hediye vermesini bekler.⁶

Peleus'la Thetis'in hikâyesi Kuğu Kızı tipi olarak bilinen

² Pindaros, *Nem.* iii. 35 (60)'ın geç dönem yorumcusu; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. ii, s. 255 vd.

³ Bkz. Apollodoros, iii. 13. 6 ve not.

⁴ Rodoslu Apollonios, *Argon.* iv. 816'nın geç dönem yorumcusu; Aristophanes, *Bulutlar*, 1068'in geç dönem yorumcusu, s. 443, ed. Fr. Dübner; *The Fragments of Sophocles*, ed. A. C. Pearson, C. i, s. 106 vd.

⁵ P. Noel, "Ethnographie et Anthropolgie des Tedas du Tibesti", *L'Anthropologie*, xxx. (1920), s. 121.

⁶ Avon, "Vie sociale des Wabende au Tanganika", *Anthropos*, x-xi. (1915-1916), s. 101. Daha çok örnek için bkz. *Totemism et Exogamy*, i. 63. Not 5, iv. 233-237. Karş. Andrew Lang, *Custom and Myth* (Londra, 1884), s. 74. "Bulgar şarkılarını derleyen M. Dozen gelinin uzun süren suskunluğu göreneğinin saçma bir anlama gelmeye başlamakla birlikte Bulgaristan'da çok yaygın olduğunu söyler."

mutat popöler masal tipine mensup gibidir. Birtakım kuğunun tüylerinden soyunup güzel kızlar gibi ortaya çıkma alışkanlığı vardır. Bu geçici durumda genç bir adam onları görür, birine âşık olur, kuşun çıkardığı derisini saklayarak Kuğu Kızın yeniden kanatlanıp uçmasını engeller. Gencin insafına kalan Kuğu Kızı onunla evlenmeye razı olur, bir süre karı koca olarak beraber yaşarlar, kız ona çocuk doğurur. Fakat bir gün kocasının sakladığı kuş derisini rastlantı eseri bulur; eski yaşamına özlem duyar; tüy ceketini giyer, kocasını ve çocuğunu geride bırakarak bir daha dönmemek üzere uçup gider. Hikâye birçok küçük değişikliklerle birçok ülkede tekrar edilir. Peri eş çok defa kuş değil, dört ayaklı bir hayvandır, bir süreliğine insan eş olmak için derisini çıkarır, çıkardığı derisini aynı tarzda bulur, giyince yeniden dört ayaklı hayvan şeklini alarak ormanlarda veya el değmemiş doğada eski yaşamına döner. Kimi zaman balık veya başka bir deniz yaratığıdır, bu durumda Peleus'la Thetis hikâyesine özellikle yakından benzer, zira kadın insan sevgilisiyle insan bakire olarak evlenmek için denizden gelir, son mutsuz ayrılıştan sonra denizin dibinde yüzgeçli akrabalarıyla yaşamak için balığa dönüşür. Ayrılma nedeninin çoğunlukla eşe veya onun hayvan akrabalarına yapılan bir nezaketsizlik veya eşin balıklar, kuşlar veya dört ayaklı hayvanlarla akrabalığine kusur bulan acımasız bir alay olması Peleus'la Thetis'in hikâyesiyle benzerliği artırır.

Örneğin "Farö Adalarında fok balıklarının dokuz gecede bir derisini çıkardığı, insan şekline girdiği, derisini yeniden giyip tekrar fok balığı halini alıncaya kadar dans edip eğlendiği batıl inancı yaygındır. Bir keresinde bu şekil değiştirmelerden birine denk gelen bir adam deriyi görüp aldı, dişi fok balığı içine süzüleceği derisini bulamayınca insan şeklini sürdürmek zorunda kaldı, alımlı biri olduğundan adam onunla evlendi, ondan birçok çocuğu oldu, yıllar geçtikten sonra saklanan derisini şans eseri bulup, içine süzülmekten kendini alıkoyamayarak yeniden fok

balığı halini alıncaya kadar birlikte mutlu yaşadılar.”⁷ Deniz kızları konusunda benzer bir kanı Shetlandlılarda da geçerlidir, deniz kızlarının “okyanusun derinlerinde, inci ve mercan barınaklarda balıkların arasında yaşadıkları; insanlara benzedikleri ama güzellikte onlardan çok üstün oldukları” söylenir. “Yukarı dünyayı ziyaret etmek istediklerinde bir balığın kuyruğunu (*ham*) veya kıyafetini giyerler ama kuyruğunu kaybedenlere eyvahlar olsun, hiçbir geri dönüş umudu kalmaz, bulundukları yerde kalmalıdır . . . Dünyadaki erkeklerin, kuyruklarını aldıkları deniz kızlarıyla evlendikleri de olmuştur, böylece onları kendi nüfuzları altına almışlardır.”⁸

Keza Pasifik’te Pelew Adalarında palmiye ağaçlarının gövdelerine açılan yarıklardan sızan palmiye şarabını toplamak için bir adamın ağaçlara taslar astığını anlatırlar. Adam her gece tasları kontrol ediyordu ama her gece birinin onları boşalttığını görüyordu. Bu nedenle gözetlemeye koyuldu, bir gece denizden bir balığın çıkageldiğini, kuyruğunu bir kenara bıraktığını, palmiye ağacına çıktığını gördü. Adam kuyruğu kaptı, alıp eve götürdü, kilere astı. Ertesi sabah şarap toplamak için palmiye ağacına gittiğinde ağacın altında bir kadın gördü, kadın ona seslenerek çıplak olduğunu söyledi, bir peştamal getirmesini istedi. Birlikte adamın evine gittiler, tanınmayan kadın onun eşi oldu. Kadın ona, büyüdüğünde güzel bir kız olan bir çocuk doğurdu. Ama bir gün kocası yokken bazı reisler onu ziyarete geldi. Onları ağırlarken tatlı patates püresi yapması için kadına havaneli gerekti, kilerde onu ararken kendi kuyruğunu buldu. Onu görünce eski evine büyük bir özlem duydu. Kızına, kendisi uzağa giderse babasının yanından ayrılmamasını söyledi, o gece gizlice kuyruğunu taktı, kıyıya koştu, denize daldı.⁹

⁷ B. Thorpe, *Northern Mythology* (Londra, 1851-1852), ii. 173.

⁸ B. Thorpe, *a.g.e.*, Faye’in aktardığı Hibbert’in *Shetland*’ına gönderme yapar, s. 60, 61.

⁹ J. Kubary, “Die Religion der Pelauer”, A. Bastian’ın *Allerlei aus Volks-*

“Güzel ve Çirkin” ve “Cupido ve Psykhe” hikâyeleri aynı hikâye tipine girer, gerçi bunlarda peri olan eş kadın değildir, ölümlü eşi evlilikte mutluluklarının şartı olarak kendisine dayatılan bir kuralı çiğnediğinde gücenerek kayıplara karışma eğilimi duyan erkektir.¹⁰ W. Mannhard Peleus efsanesi konulu hayranlık uyandıran çalışmasında Peleus’la Thetis’in evliliğinde halkbilimi ögesini tamamıyla kabul ederek açıkça ortaya koymuştur. Yazar, modern Girit hikâyesinin¹¹ Thetis’in evlilik hikâyesini hatırlatmadığını, Peleus’la Thetis hikâyesinin ancak yerelleştirilmiş bir versiyonu, bağımsız bir halk hikâyesi olduğunu savunurken belki haklıydı.¹²

und Menschenkunde’sinde (Berlin, 1888), i. 60 vd. Kwakiuttların Geçmiş Dönemlerin Reisiyle eşi Somon-Yapanın hikâyesi bu sınıf hikâyelere başka bir örnektir. Yk. bkz. s. 520 vd.

¹⁰ Bu hikâyeler için bkz. Theodor Benfey, *Pantschatantra* (Leipzig, 1859), i. 254 vd.; A. Lang, *Custom and Myth* (Londra, 1884), s. 64 vd.; S. Baring-Gould, *Curious Myths of the Middle Ages* (Londra, 1884), s. 561 vd.; W. A. Clouston, *Popular Tales and Fictions*, i. 182 vd.; E. Cosquin, *Contes populaires de Lorraine*, ii. 215 vd.; E. S. Hartland, *The Science of Fairy Tales* (Londra, 1891), s. 255 vd.; Miss M. R. Cox, *Introduction to Folk-lore*, yeni basım (Londra, 1904), s. 120 vd.; *Totemism and Exogamy*, ii. 205 vd.; 565-571, iii. 60-64; *The Dying God*, s. 124-131. Bu pasajlarda aktarılan veya gönderme yapılan hikâyelere şunları da ekleyin: E. Stack ve Sir Charles Lyall, *The Mikirs* (Londra, 1908), s. 55 vd.; A. Playfair, *The Garos* (Londra, 1909), s. 123 vd.; S. Endle, *The Kacháris* (Londra, 1911), s. 119 vd.; R. Neuhauss, *Deutsch Neu-Guinea* (Berlin, 1911), iii. 564 vd.; N. Adniani ve A. C. Kruijt, *De Bare’e-sprekende Toradja’s van Midden-Celebes* (Batavia, 1912-1914), iii. 401; D. Macdonald, “Efate, New Hebrides”, *Report of the Fourth Meeting of the Australian Association for the Advancement of Science, held at Hobart, Tasmania, in January, 1892*, s. 731; [D.] Macdonald, “The mythology of the Efatese”, *Report of the Seventh Meeting of the Australian Association for the Advancement of Science, held at Sydney, 1898*, s. 765-767; Elsdon Best, “Maori Folk-lore”, *Report of the Tenth Meeting of the Australian Association for the Advancement of Science, held at Dunedin, 1904*, s. 450 vd.

¹¹ Yk. bkz. s. 525 vd.

¹² Bkz. W. Mannhard, *Antike Wald- und Feldkunte*, s. 60 vd.

XI. Phaethon ve Güneş'in Arabası (*Apollodoros III. XIV. 3*)

Kuzeybatı Amerika'da bazı Kızılderili kabileleri Phaethon ve babası Güneş'in arabası hikâyesine yakın benzerlik taşıyan bir hikâye anlatırlar. Phaethon'un hikâyesini Ovidus çok kapsamlı anlatır. Şaire göre, Thetis'in kızı deniz nymphesi Klymene Güneş'e Phaethon adında bir oğul doğurdu. Çocuk büyüdüğünde bir gün bir arkadaşına tanınmış ebeveyniyle övündü, arkadaşı bu düşünceyle alay etti, Phaethon'a uydurma masallara inanacak kadar aptal olduğunu söyledi. Phaethon çok üzülerek annesine gitti, babasının gerçekten Güneş olup olmadığını söylemesini istedi. Annesi bu konuda onu rahatlattı. Kollarını Güneş'e uzatarak ışık veren büyük cismin gerçekten onun babası olduğuna yemin etti; ama bu konuda kuşkusu kaldıysa doğrudan Güneş'e başvurmasını önerdi. "Kolayca başvurabilirsin" dedi. "Güneş'in doğduğu ev ülkemize yakın. Git, Güneş'in kendine sor." Bunun üzerine Phaethon Güneş'in evine gitti, tanrıyı morlar giymiş, görkemli sarayının ortasında zümrütleriyle göz kamaştıran tahtında otururken buldu. Genç önce üzerine vuran yoğun ışığa dayanamadı, çok uzakta durdu. Fakat tanrı onu nazik karşıladı, onun gerçekten kendi oğlu olduğunu rahatça kabul etti. Dahası, isteyeceği her ihsanı ona vereceğini Styks bataklığı üzerine vadetti. Cesaret bulan Phaethon Güneş'in arabasını bir günlüğüne sürmek için izin istedi. İsteği yerine getirmenin ölümlü sonuçlarını önceden gören Güneş bunun güçlüklerine ve tehlikelerine işaret ederek oğlunu riskli girişiminden caydırmaya çalıştı. Fakat hepsi nafile; düşüncesiz genç ısrar etti, yemin etmiş bulunan tanrının razı olmaktan başka seçeneği yoktu. Onlar konuşurken

bile şafağın pembe ışığı doğuda gökyüzüne kızarıklık veriyordu, Sabah Yıldızı'nın arkadan gelmesiyle yıldızlı ev sahibi uzaklara kaçtı, yarım ay soldu. Ertelemek için zaman yoktu. Güneş, Saatlere atları boyunduruğa koşmalarını emretti, soluklarından ateş çıkan küheylanlar ahırlarından gürültüyle çıktılar. Phaethon arabaya binmeye hazırlanırken Göksel Babası ona ışık saçan kendi tacını verdi, içini çekerek şöyle dedi: "Kamçıyı idareli kullan, oğlum, dizginleri kullan asıl; atları hızlı gitmeye zorlamaktansa kontrolde tutmak gerekir. Çok yüksekte sürme yoksa gök kubbe seni yakar; çok alçakta sürme yoksa yeryüzünü tutuşturursun. En güvenli güzergâh ikisinin ortasıdır." Fakat basiretsiz oğul babasının uyarılarını boşa harcadı. Phaethon son hızda gitmeye başlayınca atların kontrolünü kaybetti, efendinin elini hissetmeyen atlar hemen azdı, arabayı güzergâhtan çıkararak bir buzlu kuzeye, bir kavurucu güneye, bir yukarı, bir aşağı gittiler, bir sabit yıldızlara çarptılar, bir yeryüzüne değdiler, dört bir tarafı alevler içinde bıraktılar. Ormanlar tutuştu, ırmaklar kaynayıp buharlaştı; daha önce sarışın olan Etiyopyalılar alazlandılar, ısıdan karardılar; dehşete kapılan Nil başını sakladı, kanalı kurudu, yedi ağzı toprakla tılandı; güneyde çorak bir çöl ıssız Sudan'a yayıldı. Her Şeye Gücü Yeten Baba Iuppiter en tepeden yıldırım fırlatarak çaresiz arabacıyı vurup öldürmeseydi gökyüzüyle yeryüzü büyük bir yangında yok olabilirdi. Phaethon gürültüyle yere düştü, yanan saçı düşen yıldızın geride bıraktığı ışığın izi gibi arkasında dalgalanıyordu; Eridanos'un sularına gürültüyle yıkıldı, ırmak onun kömürleşmiş, dumanı tüten bacaklarını yıkadı. Batılı Naiaslar geriye kalan parçalarını gömdüler, mezarının üzerine tutkulu girişiminin ve korkunç sonucunun kaydedildiği yazılı bir taş diktiler.¹

İngiliz Columbiası'nda yaşayan Bella Coola Kızılderililerinin anlattıkları benzer hikâye şöyledir:

¹ Ovidus, *Dönüşümler*, i. 750- ii. 328.

Genç bir kadın arzusu hilafına Kütük adlı bir adamla evlenmişti. Fakat evlilikte mutlulukları kısa sürdü, zira Kütük'ün saçında karakurbağası kaynıyordu ve o, bunları eşinin ayıklamasını bekliyordu. Kadın buna katlanamadı, kaçtı, çok sadık Kütük onun peşinden gitti. Kadına yaklaştı ama kadın omzunun üzerinden art arda sıvıyla dolu bir kâse, bir tarak ve bir bileği taşı atarak onun takibini geciktirdi. Sıvı göle, tarak çalığa, bileği taşı kadını göğ taşıyan kocaman bir dağa dönüştü. Kadın dağdan Güneş'in evine geldi, bir yarıktan bakınca insana benzeyen Güneş'in içerde oturduğunu gördü. Güneş, "İçeri gir" dedi; ama kapının girişinde ateş alev alev yanıyordu, kadın geriledi. Güneş ateşten atlamasını söyledi. Kadın atladı, sağ salim eve girdi. Kadının arkasından Kütük geldi, kapının yanan girişinden geçmeye çalışırken alevlerin içinde yandı. Kadın artık Güneş'in evinin bir köşesinde yaşıyordu, bir süre sonra bir erkek çocuk doğurdu, güneşin oğluydu. Adı Totqoaya'ydı. Çok çirkindi ve yüzü yaralarla kaplıydı. Zaman içinde annesi, yeryüzündeki babasına dönmek istedi; Güneş'in talimatıyla oğlunu sırtına alarak akşam babasının evine gelinceye kadar Güneş'in birer güneş ışını olan kirpiklerinden aşağıya indi. Ebeveyniyle arkadaşları onu gördüklerine çok sevindiler.

"Ertesi sabah çocuk dışarı çıktı, öbür çocuklarla oynamaya başladı, onunla alay ettiler. O zaman onlara babasının Güneş olduğunu söyledi; ama onu kızdırıncaya kadar güldüler. Annesine, gökteki babasına geri dönmek istediğini söyledi. Çok sayıda okla bir yay yaptı, dışarı çıktı, okları yukarı doğru atmaya başladı. Birincisi gökyüzüne saplandı. İkincisi ilkinin çentiğine saplandı. Yere inen bir ok zinciri meydana gelinceye kadar böyle devam etti. Sonra tırmandı; gökyüzüne vardıktan sonra Güneş'in evine gitti. 'Baba, yarın senin yerini almak istiyorum' dedi. Güneş razı oldu ama 'İnsanları yakmamaya dikkat et. Sabahları bir tek meşale kullanıyorum, meşalelerin sayısını öğlene kadar artırıyorum. Öğleden sonra meşaleleri birer birer

söndürüyorum' dedi. Ertesi sabah çocuk babasının meşalelerini aldı, Güneş'in yolundan gitti; ama çok geçmeden bütün meşaleleri yaktı. Yeryüzünde hava çok ısındı. Ormanlar yanmaya, kayalar yarılmaya başladı, birçok kişi öldü. Fakat annesi el salladı, böylece evini serinletti. Onun evine girenler güvendeydi. Güneş çocuğun ne yaptığını görünce onu yakaladı, 'Bundan böyle mink olacaksın' diyerek yeryüzüne attı."²

İngiliz Columbiası'nda yaşayan Kwakiutl Kızılderilileri hikâyeyi ayrıntıları değiştirerek şöyle anlatırlar:

"Güneş-Olmak-için Doğmuş'un gelecekteki annesi yüzünü evinin arkasına dönmüş, yün dokuyordu. Güneş gökyüzündeydi, evdeki deliklerden içeri girerek parlıyordu; kadın yüzünü evin arkasına dönmüş yatağının üzerinde otururken ışınlar sırtına vuruyordu. Böylece gebe kaldı. Bu kadının kocası yoktu. Doğurdu ve Güneş-Olmak-için Doğmuş (Mink) çocuk halini aldı. Bu durumda hemen Güneş-Olmak-için Doğmuş adı verildi, çünkü annesinin sırtına vuran güneş ışınından gebe kaldığı biliniyordu.

Güneş-Olmak-için Doğmuş, arkadaşı Mavi Kuş'la dövüştü. Sonra Mavi Kuş babası olmadığı için onunla alay etti. Güneş-Olmak-için Doğmuş evde annesine ağladı, annesine babası olmadığı için kendisine yetim dendiğini söyledi. Bunun üzerine annesi babasının Güneş olduğunu anlattı.

Güneş-Olmak-için Doğmuş hemen gidip babasını ziyaret edeceğini söyledi. Annesi, Güneş-Olmak-için Doğmuş'un

² Franz Boas, *The Mythology of the Bella Coola Indians* [New York] (1898), s. 100-103 (*Memoirs of the American Museum of Natural History*, C. ii., *The Jesup North Pacific Expedition*). Bella Coolaların hikâyesinin başka bir versiyonu için bkz. Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pacifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 246. Bu diğer versiyonda Güneş oğlu Totqoaya'ya "Ben yaşlandım. Bundan böyle güneşi benim yerime sen taşı. Fakat dikkat et. Dimdik git, eğilme, yoksa yeryüzü yanar" dedi. Arkasından önceki gibi bir felaket geldi, sonunda Amerikalı Phaethon önceki hikâyedeki gibi minke dönüştürüldü.

amcasına rica etti: 'Bu çocuk için oklar yap, gidip babasını görebilsin.' Amcası ona dört ok yaptı. Sonra Güneş-Olmak-için Doğmuş oklardan birini yukarı attı. Okun gökyüzümüze saplandığı söylenir. Sonra yukarıya bir ok daha attı. Yukarıya attığı ilk okun çentiğine saplandı; sonra bir tane daha attı, okun ucuna isabet etti. Oklar birbirine saplanarak aşağı indi. Sonra son okunu attı, bir önce attığının ucuna isabet etti. Oklar yere kadar indi.

Sonra, Güneş-Olmak-için Doğmuş'un annesi okların ucunu tutup salladı, oklar ip haline geldi. 'Gittiğin yerde aptallık etme' (diyerek) çocuğunu uyardı. Güneş-Olmak-için Doğmuş'a annesi böyle dedi. Güneş-Olmak-için Doğmuş ipe tırmandı, yukarı çıktı. Babasını ziyarete gitti. Varlığında gökyüzünün üst yanına gitti. Güneş-Olmak-için Doğmuş babasının evinin yanında yere oturdu. Bir çocuk, Güneş-Olmak-için Doğmuş'u gördü. Çocuk ona, 'Neden burada oturuyorsun?' diye sordu, 'Babamı görmeye geldim.' Çocuk içeri girdi, reise 'Evin yanında yerde oturan bu çocuk babasını görmeye gelmiş' diyerek haber verdi. 'Ah, ah, ah! Gerçek mi! Ona parlayarak sahip oldum. Git, içeri gelecek mi, sor.'

Çocuk dışarı çıktı, Güneş-Olmak-için Doğmuş'a içeri girip otursun diye seslendi. Babası hemen onunla ilgilendi. 'Yerimi alacağın için teşekkür ederim, çocuğum. Her gün bir yandan öbür yana giderken yorulmamaya çalışıyordum. Artık sen gidersin çocuğum.' Reis, oğluna böyle söyledi.

Babası onu uyardı. 'Dolaşırken hızlı yürüme. Aşağıya, altımızdakilere bakma yoksa zarar verirsin.' Sonra babası onu kendi kulak ziynetleriyle süsledi. Çocuk maskesini taktı. Kendisine gösterilen yoldan yürüdü. Gitti. 'Sevgili ustam, dolaşırken çok hızlı gitme. Bakarken kendini [aradan] çok gösterme.' Sabahla başladı. Öğlene geçti. Öğleden sonra güneş sıcaktı. Aradan bakmak istedi. Halalarından (bulutlar) kurtuldu. Dünya yanmaya başladı. Dağların yarılma sesi geldi, deniz kaynamaya başladı. Dağlardaki

ağaçlar tutuştu. Bu nedenle dağlarda iyi ağaçlar yoktur, bu nedenle kayalar yarıktır.

Güneş-Olmak-için Doğmuş'un babasının öfkesinin nedeni budur. Reis çocuğunun peşinden gitti. Güneş alçalmamışken ona yetişti. Güneş-Olmak-için Doğmuş'un elbisesi elinden alındı. 'Sana bunu mu söyledim?' Babası Güneş-Olmak-için Doğmuş'u ensesinden tutup delikten aşağı attı. Güneş-Olmak-için Doğmuş aşağı indi. Bir kano dolaşıyordu, dosdoğru Güneş-Olmak-için Doğmuş'a geldi. 'Götürülecek reisimiz, Güneş-Olmak-için Doğmuş bu mu?' Sonra kürekle ona dokunduklarında başını sudan çıkardı. Güneş-Olmak-için Doğmuş uyandı, içini çekti. 'Suda uzun zaman uyumuşum, doğrusu' dedi. Kıyıya gitti, karaya çıktı."³

İngiliz Columbiası'nda yaşayan Tlatlasikoala, Awik-yenoq ve Heiltsuk kabileleri hikâyeyi daha kısaca ama benzer şekilde anlatılar. Bu üç versiyondan ilkinde Ovidus'un hikâyesindeki gibi, Güneş oğlunu çok yükselmesi veya çok alçalmaması için uyarır, yoksa yeryüzü çok soğur veya çok ısınır.⁴

Hikâyenin Yunan ve Kızılderili versiyonlarının dikkat çeken benzerliğinin bağımsız bir keşifle mi yoksa Avrupa'nın etkisiyle mi açıklanacağı sorusuna karar vermek için, şimdiye kadar bildiğim kadarıyla, hiçbir kanıt yoktur, bu nedenle, fikir beyan etmek acelecilik olur. Kızılderili versiyonlarında talihsiz kahraman her zaman er geç minke, Amerika'nın bu bölgesinde yaşayan Kızılderililerin

³ Franz Boas, *Kwakiutl Tales* (New York ve Leyden, 1910), s. 123, 125, 127 (*Columbia University Contributions to Anthropology*, C. i). Kwakiutllarda hikâyenin daha kısa bir versiyonu için bkz. Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pacifischen Küste Amerikas*, s. 157. Bu ikinci versiyonda Güneş'in annesinden söz edilmez, hikâyeci Güneş'in küpelerinin ve burun tıkaçının haliotis kabuklarından yapıldığını, oğlu bu ödünç takıları takınca bunlardan kayaların yarılmasına ve suyun kaynamasına neden olacak kadar yoğun bir ışık çıktığını anlatır.

⁴ Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord Pacifischen Küste Amerikas*, s. 173, 215 vd., 234.

hakkında birçok hikâye anlattıkları hayvana dönüşür. Hikâyenin Yunan versiyonundan söz ettim, çünkü Ovidus'un, hikâyesinin esas ana hatlarını Yunanca asıllarından almış olması muhtemeldir, gerçi hikâyeyi süslediği birçok resimsel özellik kuşkusuz şairin hayal gücünden gelir. Fakat *Dönüşümler*'i Yunan edebiyatından günümüze gelen benzer hikâyelerle ne kadar kıyaslarsak, sanırım, şairin bilgisine ve izinden gittiği kaynaklara sadakatine o kadar hayran kalırız, yine de genellikle basit olan asıllarını kendisinin geniş hayal gücünün renkli iplikleriyle her zaman süsler.

XII. İdomenus'un Yemini (*Apollodoros, Epitome, VI. 10*)

Apollodoros, Girit Kralı İdomenus'un ordusuyla Troia'yı kuşatırken yurdundaki eşi Meda'yı Leukos adında birinin baştan çıkardığını, daha sonra Leukos'un Meda'yla kızını öldürdüğünü, Girit'te on kenti müttefiklikten caydırarak adaya hakim olduğunu, yasal kral İdomenus'u Troia'dan döndüğünde krallığını geri almaya çalışırken sürgüne gönderdiğini anlatır. Tzetzes de neredeyse aynı kelimelerle aynı hikâyeyi anlatır, birçok yerde yaptığı gibi kuşkusuz burada da bilgiyi doğrudan Apollodoros'tan almıştır.¹ İdomenus'un sürgüne gönderildiğinden Vergilius de söz eder, atalarından kalma topraklarından sürülen kralın İtalya'nın güneydoğu ucunda Calabria'nın bir bölgesinde Sallentine toprağına yerleştiğini söyler.² Şair, kralın sürgüne gönderildiği konusunda hiçbir şey söylemez; ama eski yorumcusu Servius, Apollodoros'un anlattığından çok farklı bir hikâyeyle bunu açıklar. Hikâye şudur. Girit Kralı İdomenus Troia'nın yıkımından sonra yurduna dönerken fırtınaya yakalandı, karşısına ilk kim çıkarsa onu Neptunus'a kurban etmeye yemin etti; şans eseri karşısına ilk kendi oğlu çıktı; İdomenus onu kurban etti veya başkalarına göre, bunu yapmak istedi veya girişti; arkadan veba salgını baş gösterdi, açıkça buna krallığının acımasızlığı karşısında tanrının yargısı diye bakan halk onu ülkeden sürdü.³ Birinci ve İkinci Vatikan Mitoloji Yazarları aynı hikâyeyi neredeyse aynı kelimelerle tekrar eder, başka

¹ Tzetzes, *Schol. on Lycophron*, 384-386; karş. *Schol.* 1093.

² Vergilius, *Aineias*, iii. 121 vd., 400 vd.; karş. *a.g.e.*, xi. 264 vd.

³ Servius, Vergilius'un *Aineias*, iii. 121'i ve xi. 264'ü üzerine. İki pasaj bazı konularla birbirini tamamlar, metinde onları ben birleştirdim.

birçok yerdeki gibi burada da ya Servius'u kopya etmişlerdir ya da onun izinden gittiği aynı kaynaktan almışlardır.⁴ Fakat Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı bir noktada ilginç bir değişiklik yapar; zira ona göre, kralın ilk karşılaştığı ve kurban ettiği veya kurban etmeye kalkıştığı oğlu değil, kızıydı.

Benzer bir acele yemin etme hikâyesi Kerkaphos'la Anaksibia'nın oğlu, adını Maiandros'a veren Maiandros için anlatılır. Phrygia'da Pessinos halkıyla savaşırken galip gelirse zaferini ilk kutlayacak kişiyi kurban edeceğine Tanrıların Anasına yeminle söz verdi. Döndüğünde onu ilk karşılayıp kutlayan oğlu Arkhelaos, annesi ve kız kardeşiydi. Yeminini yerine getirmek için Maiandros onları sunakta kurban etti, yaptığından üzüntü duyarak kendini eskiden Anabainon denen, bundan böyle ondan kinaye Maiandros adı verilen ırmağa attı. Hikâyeyi Sahte-Plutarkhos da anlatır, Phrygia eserinin birinci cildine gönderme yaptığı Timolaos'u ve *Pessinos Anayasası* kitabına gönderme yaptığı Samoslu Agathokles'i otorite kabul ettiğini belirtir.⁵

Bu son hikâyede kelimelerin mümkün olan tek yorumuna göre,⁶ Maiandros insan kurban etmeye açıkça daha baştan niyet etmişti, gerçi kurbanların oğlu, kızı ve eşi olacağını beklememişti. İsrailîlilerin buna benzeyen Yiftah'ın yemini destanında, anlaşılan, Yiftah da aynı şekilde bir insan kurban etmeyi tasarlıyordu, gerçi kurbanın kendi kızı olacağını beklemiyordu: "Yiftah Rabbe yemin etti, Ammon'un çocuklarını gerçekten elime teslim edersen, onları yenip sağ salım döndüğümde beni karşılamak için evimin kapısından ilk çıkan, Rabbe adanacaktır. Onu

⁴ *Scriptores rerum mythicarum Latini*, ed. G. H. Bode, C. 1, s. 59, 145 vd. (Birinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 195; İkinci Vatikan Mitoloji Yazarı, 210).

⁵ Sahte-Plutarkhos, *De fluviiis*, ix. 1.

⁶ νύξατο τῇ Μητρὶ τῶν θεῶν, ἐὰν ἐγκρατὴς γένηται τῆς νίκης, θύσειν τὸν πρῶτον αὐτῷ συγχαρέντα [ἐπὶ] ταῖς ἀνδραγαθίαις τρόπαια φέροντι.

yakmalık sunu olarak sunacağım.”⁷ Zira pasaj İbranice aslında⁸, Septuaginta’da⁹ ve Vulgata’da¹⁰ böyle anlatılır, en iyi modern yorumcular da böyle anlarlar.¹¹ Sonuçta Yiftah kızına yeminine göre davrandı,¹² başka bir deyişle, adağını yerine getirdi. “Muhammet öncesi eski Arap dininde bunun bir benzeri vardır: ‘[El-Hira kralı] El-Munzir her yılın belli bir gününde gördüğü ilk kişiyi kurban etmeye yemin etmişti; o talihsiz gün Abid ortaya çıktı, dolayısıyla öldürüldü, sunak onun kanıyla lekелendi.”¹³

Benzer yeminler halk hikâyelerinde de karşımıza çıkar. Hesse’den bir Alman hikâyesinde uzun bir yolculuğa çıkan bir adamın üç kızına hediye olarak her ne isterlerse onu getirmeye söz verdiğini okuyoruz. En küçükleri, en çok sevdiği çocuğu şarkı söyleyen, havada süzülen bir tarlakuşu getirmesini istedi. Adam ormanda giderken bir ağacın tepesine tünemiş şarkı söyleyen, havada süzülen bir tarlakuşu gördü, ağaca tırmanıp kuşu yakalaması için uşağını çağırdı. Fakat uşak ağaca yaklaşırken ağacın altından bir aslan fırladı, onun şarkı söyleyen, havada süzülen tarlakuşunu kim çalmaya çalışırsa bir çırpıda yiyeceğini söy-

⁷ Hakimler, xi. 29-30.

⁸ Hakimler, xi. 31. והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשווי בשלום מבני עמון והיה ליהודה והעליתו עולה

⁹ καὶ ἔσται ὁ ἐκπορευόμενος ὃς ἂν ἐξέλθῃ ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ οἴκου μου εἰς συνάντησίν μου ... ἀνοίσω αὐτὸν ὀλοκαύτωμα.

¹⁰ *Quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meae, mihique occurrerit ... eum holocaustum offeram Domina.*

¹¹ J. S. Black (*The Smaller Cambridge Bible for Schools*, 1892); G. W. Thatcher (*The Century Bible*, tar. y.), G. F. Moore (*The International Commentary*, İkinci Basım, 1903), G. A. Cooke (*The Cambridge Bible for Schools and Colleges*, 1913), C. F. Burney (1918). Profesör G. F. Moore şunu ileri sürer: “İnsan kurban etme niyeti” aslında kelimelerin belirtebildiğince açıktır; hayvan için bu dil kullanılmaz, karşısına çıkan ilk koyunu veya keçiyi – mundar hayvan ihtimalinden söz etmezsek- sunmak için yemin etmek anlamsız gelecek kadar saçmadır.”

¹² Hakimler, xi. 39.

¹³ G. A. Cooke, Hakimler, xi. 31 üzerine, Lyall, *Ancient Arabian Poetry*, s. xxviii’de aktarır.

ledi. Adam canını bağışlaması, canının yerine çok miktarda para alması için aslana yalvardı. Fakat hayvan “Eve döndüğünde seni ilk karşılayanı bana vereceğini vadetmezsen seni hiçbir şey kurtaramaz; ama vaatte bulunursan canını bağışlarım, anlaşma olarak kızın için kuşu alırsın” karşılığını verdi. Adam teklifi kabul etti, eve döndüğünde onu karşılamak için ilk koşup gelen, öpüp sarılan en küçük, en sevdiği kızıydı, babasının şarkı söyleyen, havada süzülen bir tarlakuşu getirdiğini görünce sevinçten kendinden geçti. Fakat babası ağlayarak “En sevgili çocuğum, küçük kuşu pahalıya aldım. Karşılığında seni vahşi bir aslana vadetmek zorunda kaldım, seni aldığımda parçalayıp yutacak” dedi. Fakat Yiftah’ın kızı gibi, cesur küçük hanım da sözünü tutması gerektiğini, gidip aslanı yumuşatmaya çalışacağını söyleyerek üzüntülü babasını teselli etti. Hikâye mutlu sonla biter, zira aslanın gerçek değil, büyü yapılmış bir prens olduğu ortaya çıkar, kızla evlenir, bir dizi maceradan sonra beraberce ikisi de mutlu yaşar.¹⁴

Benzer bir hikâye Lorraine’den bildirilir. Ana fikri şöyledir: Bir zamanlar bir adamın üç kızı vardı. Adam bir gün onlara yolculuğa çıkacağını söyledi, her ne isterlerse onu hediye getireceğine söz verdi. En çok sevdiği en küçük kızı konuşan bir gül istedi. Yolculuğu sırasında bir gün adam konuşma ve şarkı sesleri duyduğu güzel bir şatoya geldi. Şatoya girince kendini tam ortasında güllerle kaplı bir gül çalılığının yer aldığı bir avluda buldu. Konuştuğunu ve şarkı söylediğini duyduğu güllerdi. “Sonunda” diye düşündü “konuşan bir gül buldum”. Güllerden birini tam koparmak üzereyken beyaz bir kurt “Şatoma girip güllerimi koparmana kim izin verdi? Ölümle cezalandırılacaksın. Buraya kim girerse ölmelidir” diyerek ona koştu. Zavallı adam beyaz kurt gitmesine izin verirse konuşan gülü iade etmeyi teklif etti. Kurt önce razı olmadı ama adamın kızının konuşan gül istediğini duyunca “Buraya bak. Seni

¹⁴ Grimm, *Household Tales*, S. 88 (C. ii. s. 5-10, çev. Margaret Hunt).

affedeceğim, dahası gül sende kalsın ama bir şartla: Eve döndüğünde karşına ilk çıkan kişiyi bana getireceksin” dedi. Zavallı adam söz verdi, ülkesine döndü. Eve girince ilk gördüğü kişi en küçük kızı oldu. “Ah, kızım” dedi, “Ne kötü bir yolculuk.” “Konuşan gülü bulamadın mı?” dedi kızı. “Buldum” dedi babası, “Buldum bulmasına da... Beyaz kurdun şatosunda buldum, ölsem daha iyiydi.” Beyaz kurdun, eve girdiğinde karşılaşıacağı ilk kişiyi getirmesi şartıyla canını bağışladığını kızına açıkladığında kızı cesurca onunla gitmeye hazır olduğunu beyan etti. Birlikte şatoya geldiler. Beyaz kurt onları çok uygarca karşıladı, hiç zarar görmeyeceklerine onları ikna etti. “Şato” dedi, “perilerindir; burada yaşayan hepimiz periyiz; ben gündüzleri beyaz kurt olmaya mahkûmum. Bu sırrı saklarsanız her şey yolunda gider.” O gece beyaz kurt özel odasındaki bakireye yakışıklı bir beyefendi şeklinde göründü, talimatını izlerse onunla evlenip kraliçe yapacağını, şatonun hanımı olacağını vadetti. Bir gün kızı kardeşlerinden biri ziyarete gelinceye kadar her şey iyi gitti, kardeşinin ısrarına boyun eğerek acayip sırrını açıkladı. Şato hemen korkunç bir ulumayla çınladı; kız kardeşi korkuyla fırladı ama kapı girişini ancak geçtiğinde beyaz kurt ayaklarının dibinde bitiverdi ve onu öldürdü. Kız ölüme yol açan uysallığına pişman oldu ama artık çok geçti, hayatının sonuna kadar çok üzüldü.¹⁵

Bir Litvanya hikâyesinde bir kralın üç güzel kızı bulunduğunu ama en güzelinin en küçükleri olduğunu okuyoruz. Bir süre sonra kral iş için Wilna’ya gitmek, kraliyet ailesine bakacak, odaları süpürecek, domuzları besleyecek bir hizmetçi tutmak istedi. Fakat en küçük kızı hizmetçi kızı ihtiyacı olmadığını, zira Wilna’dan dönerken canlı çiçeklerle dokunmuş bir hasır getirirse bu ev işlerini kendisinin yapacağını söyledi. Kral Wilna’ya gitti, iki büyük kızına hediyeler aldı ama her kentte arasa da her mağaza-

¹⁵ E. Cosquin, *Contes populaires de Lorraine* (Paris, tar. y.), ii. 215-217.

ya gitse de canlı çiçeklerle dokunmuş hasır bulamadı. Dönerken ormandan geçti, şatosundan birkaç mil ötede ormanda başında canlı çiçeklerden bir başlıkla patikanın kenarında oturan beyaz bir kurt gördü. Kral arabacıya, "arabadan in, bana o başlığı getir" dedi. Fakat beyaz kurt ağzını açtı, "Efendim ve kralım, çiçekli başlığı bedava alamazsın" dedi. Kral, "Ne istiyorsun?" diye sordu, "Başlık karşılığında sana seve seve hazineler veririm." Fakat kurt "Hazinelerini istemiyorum. İlk kiminle karşılaşırsan onu bana getireceğine söz ver. Üç gün içinde şatona gelip alacağım" yanıtını verdi. Kral kendi kendine düşündü, "Eve kadar uzun bir yol var. Vahşi bir hayvan veya bir kuşla karşılaşacağıma eminim. Söz vereyim." Söz verdi. Sonra çiçekli başlığı alarak arabasıyla gitti, eve giderken yolda hiçbir şeyle karşılaşmadı. Fakat şatosunun avlusuna girince çok geçmeden en küçük kızı onu karşılamaya geldi. Kral ve aynı şekilde kraliçe de acı acı ağladılar. Kızları, "Baba, anne, neden böyle ağlıyorsunuz?" diye sordu. Babası, "Ne yazık ki seni beyaz kurda vadettim; üç gün içinde şatoya gelecek, onunla gideceksin" yanıtını verdi. Beklediği gibi, beyaz kurt üçüncü gün geldi, prensesi kenti şatosuna götürdü; zira aslında o prensti, gündüz kurttu ama gece kurt postunu çıkarıp yakışıklı bir gence dönüşerek hakiki şeklini alıyordu. Prensesin annesinin kurdun derisini yaktığı ve bu nedenle prensin bir süre ortadan kaybolduğu bir dizi maceradan sonra yeniden ortaya çıkan, artık şekli değişen prens güzel şatosunda prensesle evlendi.¹⁶

Aynı tipte bir Tirol hikâyesinde seyahate çıkan bir tüccar üç kızına kentten onlara ne getirmesini istediklerini sorar. En küçükleri dans eden, şarkı söyleyen ve müzik çalan bir yaprak getirmesini ister. Her zamanki gibi, tüccar kentte büyük kızlarına hediyeler alır ama en küçük kızının gön-

¹⁶ A. Leskien ve K. Brugman, *Litauische Volkslieder und Märchen* (Strasbourg, 1882), S. 23, s. 438-443.

lünde yatan yaprağı bulamaz. Ne var ki dönüş yolunda güzel bir bahçesi bulunan bir saray karşısına çıkar; bahçenin ortasında bütün yaprakları hoş bir şekilde dans eden, şarkı söyleyen ve müzik çalan bir ağaç vardır. Kızının istediği şeyin tam da bu yapraklardan biri olduğunu düşünerek birini koparır; ama koparmasının üzerinden çok geçmeden kocaman bir yılan belirerek şöyle der: “Madem sen bir yaprak aldın, evde karşılaşacağın ilk kişiyi üç gün içinde bana göndermeni istiyorum. Göndermezsen eyvahlar olsun!” Adam kötülüğü önceden hissederek eve gider, onu karşılayan ilk kişi en küçük kızıdır. “Baba” diye sorar, “yaprağı getirdin mi?” “Getirdim” yanıtını verir üzüntüyle, “ama sana pahalıya mal olacak.” Yaprağı yilandan hangi şartla aldığını ona anlatır. Fakat kızı her zamanki gibi büyü yapılmış bir soylu olduğu ortaya çıkan yılanı sevinç içinde gider. Kız kardeşlerinin düğününde onunla dans eden genç hanım dikkatsizlikle yılanın kuyruğuna basar: Yılan genç hanımın kollarında yakışıklı bir gence dönüşür: İkisi evlenir, genç adam gelinini büyük mutluluk duyan soylu ebeveyniyle tanışır.¹⁷

Bir Hannover hikâyesinde bir zamanlar bir kralın üç kızı bulunduğu ama en küçüğünün kralın göz bebeği olduğu anlatılır. Yıllık panayırdan bir şeyler almaya giden kral, dönüşte kızlarına ne getirmesini istediklerini sordu. En küçüğü tıngırdayan aslan yaprağı¹⁸ istedi. Kral büyük kızlarının hediyelerini kolayca aldı ama ne yaparsa yapsın tıngırdayan aslan yaprağını bulamadı. Keyifsizce eve dönerken çok geniş bir orman geçmesi gerekti, ormanda kocaman bir huş ağacına geldi, huş ağacının altında kocaman siyah bir fino köpeği yatıyordu. Kralı bu kadar üzgün görünce fino neye sıkıldığını sordu, üzüntüsünün nedenini öğrenince köpek “Sana yardım edebilirim. Tıngırdayan

¹⁷ Chr. Schneller, *Märchen und Sagen aus Wälschtirol* (Innsbruck, 1867), S. 25, s. 63-65.

¹⁸ *Ein klinkesklankes Lowesblatt*. Anlamından emin değilim.

aslan yaprağı bu ağaçta yetişiyor, bugün evinde seni ilk karşılamaya geleni bugünden itibaren bir yıl bir gün içinde bana verirsen yaprağı alırsın" dedi. Kral kendi kendine düşündü. "Köpeğimden başka kim karşılar ki?" Söz verdi. O zaman fino kuyruğunu salladı, huş ağacına çıktı, pençe- siyle yaprağı kopardı, krala verdi, o da yaprağı alıp sevinç- le eve döndü. Fakat eve yaklaşıncı en küçük kızı onu kar- şılamak için sevinçle fırladı. Dehşete kapılan kral onu itti. Kız ağlayarak "Ne oldu da babam beni itti?" diye düşün- dü. Gidip annesine yakındı. Kraliçe kocasına en küçük kızına neden böyle davrandığını sordu; fakat kral ona an- latmayacaktı; bütün bir yıl hüznünlüydü, için için eridi. Sonunda bir yıl dolunca baklayı ağzından çıkardı. Kraliçe önce yıldırım çarpmışa döndü ama çok geçmeden kendini topladı, siyah fino prensesi almaya geldiğinde, kendi kızları yerine ona kaz kızı yutturarak onu kandırmak için bir hile yapmak üzere kocasıyla anlaştı. Hile önce işe yara- dı ama fino kaz kızı ormana götürdüğünde düzeni anladı, onu geri götürdü. İkinci seferinde sahte bir prenses ona yutturuldu, ikincisi de anlaşıldı. Sonunda saraylıların yük- sek sesli ağıtları arasında ebeveyni gerçek kızını siyah finoya teslim etti, fino onu götürüp ormanın derinliklerin- deki küçük kulübeye tek başına yerleştirdi. Prensес bir kocakarıdan finonun büyü yapılmış prens, kulübenin bü- yü yapılmış şato, ormanın büyü yapılmış kent ve vahşi hayvanların büyü yapılmış insanlar olduğunu, siyah fino- nun her gün gece yarısında tararınmış tüylerini çıkarıp alelaide bir insan halini aldığını öğrendi. Kocakarının tali- matlarını izleyerek prenses üçüncü geceye kadar bekledi, büyü yapılmış prens siyah köpek postunu bir kenara ko- yup derin uykuya daldığında postu alıp ateşe attı. Bu, bü- yüyü bozdu. Prens onun gözlerinin önünde gerçek yakı- şıklı haliyle belirdi; kulübe saraya, orman kente, vahşi hayvanlar kadınlarla erkeklere dönüştü. Prensle prenses evlendiler, gelin düğün şöleninde kocakarıya büyük saygı gösterdi, bunun üzerine o da ona hayır dua ederek kayıp-

lara karıştı, bir daha ne görüldü ne de haber alındı.¹⁹

Schleswig-Holstein’da aynı genel tipte iki hikâye kaydedilmiştir. Birinde, kralın üç kızı vardır ve seyahate çıkmak üzereyken onlara ne hediyeler getirmesini istediklerini sorar. En büyük kızı altın çıkırık, ikincisi altın makara, en küçüğü altın tıngırtı-şingırtı²⁰ istedi. Kral altın çıkırıkla altın makarayı alıp yola çıkmak üzereyken çok üzüntülüydü, zira altın tıngırtı-şingırtıyı nasıl bulacağını bilemiyordu. Oturup ağlarken yaşlı bir adam geldi, üzüntüsünün nede-nini sordu. Duyunca, “Altın tıngırtı-şingırtılar ormandaki yüksek ağaçta, kocaman bir ayı onlara bekçilik ediyor; ama ayıya bir şey vadedersen sana birini verir” dedi. Kral gidip kocaman ağacın altındaki kocaman ayıyı buldu, altın tıngırtı-şingırtı almasına izin vermesini rica etti. Ayı “şatoda seni ilk karşılayanı bana verirsen altın tıngırtı-şingırtıyı alırsın” yanıtını verdi. Kral razı oldu, ayı ertesi sabah şatoya gelerek altın tıngırtı-şingırtıya getirmeye söz verdi. Fakat ertesi sabah ayı şatoda görüldüğünde kralın kızından başka onu kim karşıladı ki? Ayı onu hemen alıp götürecekti ama kral çok dertliydi, ayıya “Git; kısa süre sonra arkandan gelecek” dedi. Fakat kral kendi kızı yerine çobanın kızını giydirdi, ayıya gönderdi, ayı hileyi anladı, onu krala iade etti. Kralın kendi kızının yerine ayıya yutturmaya kalkıştığı domuz çobanının kızının başına da aynısı geldi. En sonunda kral en küçük kızını göndermek zorunda kaldı, ayı onunla gitti. Sonra ayı onu babasının şatosuna ziyarete götürdü, orada onunla dans etti. Dans ederken kız ayının pençelerinden birine fazlaca bastı, ayı hemen zengin ve yakışıklı bir prene dönüştü, onunla evlendi.²¹

Schleswig-Holstein’da kaydedilen başka bir hikâyede kralın yolunu kaybettiği, ufak siyah bir adam belirinceye

¹⁹ Carl ve Theodor Colshorn, *Märchen und Sagen* (Hannover, 1854), S. 30, s. 64-69.

²⁰ “Einen goldenen Klingelklangel.”

²¹ K. Müllenhoff, *Sagen Märchen und Lieder der Herzogtümer Schleswig-Holstein und Lauenburg* (Kiel, 1845), s. 381 vd.

kadar büyük bir ormanda dolaşıp durduğu ve adamın, kralı karşılamak için evden ilk çıkanı kendine vermeye söz verirse ona yol göstermeyi teklif ettiği anlatılır. Kral teklifi kabul etti, şatoya döndüğünde onu karşılamak için önce kızı koştu. Verdiği sözü ağlayarak ona anlattı ama kız “Madem senin hayatını kurtarmaya vesile oldum, isteyerek giderim” yanıtını verdi. Bu durumda beyaz bir kurt onu götürdü, her zamanki gibi, onun büyü yapılmış bir prens olduğu ortaya çıktı ve yapılan büyü bozulur bozulmaz prensesle evlendi.²²

Aynı tip bir Alman hikâyesinde bir soylu ormanda yolunu kaybeder ve bir finoyla karşılaşır, fino soylu evine döndüğünde onu ilk karşılayan kişiyi kendisine verirse evine giden yolu ona göstereceğine söz verir. Her zamanki gibi, soyluyu karşılamak için ilk dışarı çıkan kızıdır: Her zamanki gibi, görünür felaket kızın prensle evlenmesiyle biter.²³

Bir İsveç hikâyesinde de benzer şekilde bir kralın üç kızı bulunduğunu ama onun hepsinden çok en küçük kızını sevdiğini öğreniyoruz. Bir gün kral ormanda yolunu kaybetti, hangi yoldan giderse gitsin her zaman gri pelerinli bir adamla karşılaştı, adam ona “Ormandan çıkış yolunu bulursan eve gittiğinde seni karşılayan ilk canlıyı bana vermelisin” dedi. Kral kendi kendine düşündü, “Her zamanki gibi tazım beni karşılar”; söz verdi. Fakat onu önce en çok sevdiği en küçük kızı karşıladı. Kral daha büyük kızlarını birbiri ardına ormana gönderdi; ama gri pelerinli adam ikisini de zengin hediyelerle geri gönderdi. En sonunda kral en küçük kızını gönderdi, birçok maceradan sonra kızı gri pelerinli adamla evlendi, her zamanki gibi onun güzel bir şatonun sahibi büyü yapılmış bir prens veya bir soylu olduğu ortaya çıktı.²⁴

²² K. Müllenhof, *a.g.e.*, s. 385-388.

²³ P. Zaunert, *Deutsche Märchen seit Grimm* (Jena, 1919), s. 303 vd.

²⁴ J. Bolte ve G. Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder –und Hausmärchen der Brüder Grimm*, i (Leipzig, 1913), s. 16 vd. Bu tip hikâyeler için ayrıca bkz.

Halk hikâyelerinin çoğunda düşünülmeden edilen yemin, kurban edileceği veya öldürüleceği yerde kocası prens olan ve mutlu bir evlilik yapan kurbanın lehine döner. Yine de bu mutlu sonları hikâyecinin dinleyenlerin hoşuna gitsin diye uydurduğundan, hikâyelerde hatırlatılan göreneğin gerçek yaşamda genellikle kurbanın sunakta kurban edilmesiyle sona erdiğinden kuşgulanabiliriz. İdomenus, Maiandros, El-Munzir ve Yiftah destanlarında anlaşılan günümüze gelen böyle bir göreneğin kaydıdır.

E. Cosquin, *Contes populaire de Lorraine*, ii. 218 vd.; W. Baumgartner, "Jephtas Gelübde", *Archiv für Religionswissenschaft*, xviii. (1915), s. 240-249.

XIII. *Odysseus ve Polyphemos* (*Apollodoros, Epitome, VII. 4-9*)

Odysseus ve Polyphemos hikâyesi gibi hikâyeleri modern zamanlarda çok farklı yerlerde yaşayan birçok halk kayda geçmiştir. Hikâyenin çeşitli versiyonları arasındaki benzerlikler o kadar yakındır ki görünüşte bunlar ortak bir asıldan, ya *Odysseia*'daki hikâyeden ya da daha büyük ihtimalle Homeros'un kendi epiğine dahil ettiğinden de eski bir halk hikâyesinden türetilmiş olmalıdır. Wilhem Grimm 19. yüzyılın ortasında bu benzer versiyonların bazısını toplamıştır¹ ama o tarihten sonra daha pek çoğu gün ışığına çıkmıştır.²

(1) Polyphemos hikâyesinin modern versiyonlarının en eskisi Lorraine'de Haute-Seille (Alta Silva) Manastırının Baş Keşişi rahip Jean'ın M. S. 1184'te veya bu tarihten kısa süre sonra yazdığı Ortaçağ hikâyeleri derlemesinde yer alır. Metz Piskoposu Bertrand'a ithaf edilen kitap çok güzel bir Latinceyle kaleme alınır, *Dolophatos sive de Rege et*

¹ Wilhelm Grimm, *Die Sage von Polyphem* (Berlin, 1857) (*Abhandlungen der königl. Akademie oed Wissenschaften zu Berlin, 1857'* den yeniden basım). W. W. Merry, Homeros, *The Odyssey, Books I-XII* (Oxford, 1876) basımında Grimm'in kaydettiği versiyonları özetlemiştir, s. 546-550.

² Bkz. A. van Gennep, "La Légende de Polyphème", *Religions, Mœurs, et Légendes* (Paris, 1908), s. 155-164. Bilgili yazar bu makalesinde O. Packman'ın benim görmediğim *Die Polyphemsage in der Volksüberlieferung* (Helsingfors, 1904) adlı eserini gözden geçirir. M. van Gennep'in notundan, Hackman'ın hikâyenin iki yüz yirmi birden az olmayan versiyonunu derlediğini, analiz ettiğini ve sınıflandırdığını anladım. J. Bolte'yle G. Polivka derin bilgi içeren *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm* iii (Leipzig, 1918) adlı eserde birçok versiyona gönderme yapar, s. 374-378. Aşağıdaki sayfalarda aktardığım versiyonlar kaydedilenlerin ancak az bir bölümüdür. Fakat hikâyenin genel bir alana dağıldığını ve versiyonlar arasındaki genel benzerliği göstermeye yeterli gelebilir.

Septem Sapientibus adını taşır. Yüzyıllar boyunca kayboldu sanılmış ama A. Mussafia 1864 yılında Viyana Krallık Kitaplığında eserin elyazması bir kopyasını bulmuştur. Daha sonraki araştırmalar Viyana Innsbruck ve Lüksemburg'da başka birçok elyazmasını gün ışığına çıkarmış, H. Oesterley, 1873 yılında Strasbourg'da kitabın tam basımını yayınlamıştır.³ Bu arada bilim insanları kitabı, Herbers adında bir gezgin ozanın 1222-1226 yılları arasında yazdığı vezinli Fransızca çeviriden çoktan biliyorlardı. La Roux de Lincy 1838'de şiirden, tamamının üçte biri kadar tutan dikkate değer alıntılar yayınladı,⁴ fakat ilk kez Charles Brunet ve Anatole de Montaiglon şiirin tamamını Paris'te İmparatorluk Kitaplığında (şimdi Ulusal Kitaplık) bulunan iki elyazmasından 1856'da yayına hazırladılar.⁵

Dolopathos adı verilen hikâyelerin bu Ortaçağ derlemesi ister Latince aslı ister vezinli Fransızca çevirisi olsun, hem Doğu'da hem Avrupa'da birçok dilde versiyonları bulunan, *Sinbad Kitabı* veya *Yedi Bilge* adı verilen daha eski

³ Joannes de Alte Silve, *Dolopathos sive de Rege et Septem Sapientibus*, herausgegeben von Hermann Oesterley (Strasbourg, Karl J. Trübner, 1873). A. Hilka'nın basımı (Heidelberg, 1913) daha yeni tarihlidir. Elyazmalarının en eskisi ve en eksiksizi şimdi Lüksemburg Athenæum'da bulunmaktadır; 13. yüzyılda yazılmıştır, yazarın ithafını ve önsözünü bir tek o içerir. Eskiden Trèves piskoposluk bölgesinde Orval (Aura Vallis) Manastırı'na aitti, 1793'te Fransızlar Manastırı yağmaladığında kitaplığın geri kalanıyla beraber güvenlik için Lüksembourg'a götürülmüştür. *Dolopathos*'un tarihi için bkz. Oesterley'nin önsözü, s. xi. Keşif yazarın imlası söyleyiş şekline ve üslubuna denk değildir. *Mihi* yerine *michi*, *nilil* yerine *nichil*, *herbae* yerine *herbe*, *nefas* yerine *nephas*, *aetas* yerine *etas*, *quae* yerine *que* gibi kalıplar kullanır.

⁴ Le Roux de Lincy, *Roman de Sept Sages de Rome*, A. Loiseleur'ün *Essai sur les Fables Indiennes et sur leur Introduction en Europe* (Paris, 1838) adlı eserinin eki veya girişi olarak yayınlandı ama ayrı sayfa numaraları verildi. Analiz ve alıntılar Polyphemos hikâyesini içerir (s. 133-135), gerçi ondan adıyla söz edilmez, yalnız "dev" denir.

⁵ *Romans de Dolopathos*, publié pour la première fois par Charles Brunet et Anatole de Montaiglon (Paris, 1856). Polyphemos'un (adının geçmediği) hikâyesi için bkz. 284-295. Bu vezinli çevirinin tarihi için bkz. editörlerin önsözü, s. xvii-xix.

hikâyelerin Ortaçağ'da yapılan derlemesi üzerine doğrudan veya dolaylı temellendirilir;⁶ zira *Dolopathos*'un hem genel çerçevesi, yani planı *Sinbad* veya *Yedi Bilge*'ninkiyle, hem de içerdiği sekiz hikâyeden üçü daha önceki kitapta bulunanlarla aynıdır.⁷ Polyphemos hikâyesi iki derlemede ortak değildir, zira yalnızca *Dolopathos*'ta vardır.

Dolopathos yazarının söylediği gibi, Polyphemos hikâyesinin dikkat çeken bazı özellikleri Homeros'un anlattığından farklıdır, bu farkların bazısı çeşitli halkların kaydettiği popüler versiyonlarda yer aldığı için, Haute-Seille'li Jean'ın burada hikâyenin Homeros'un versiyonundansa sözlü geleneğin izinden gittiği sonucunu mantiken çıkabiliriz.⁸ Aynı zamanda, anlaşılan, Jean *Odyseia*'ya kuşkusuz aşınadır; zira hem Polyphemos'tan adıyla, hem de Güneş'in kızı Kirke'nin Odysseus'un arkadaşlarını farklı hay-

⁶ *Sinbad Kitabı* veya *Yedi Bilge* için bkz. A. Loiseleur Deslongchamps, *Essai sur les Fables Indiennes et sur leur Introduction en Europe*, s. 80 vd.; J. Dunlop, *Geschichte der Prosadichtungen*, übertagen von Felix Liebrecht (Berlin, 1851), s. 196 vd.; D. Comparetti, *Researches concerning the Book of Sindibâd* (Londra, 1882, s. 1 vd.). Versiyonların en eksiksizi A. Eberhard'ın 1872'de eleştirel basımını yayınladığı (*Fabulae Romanenses Graece conscriptae*, volumen prius, Leipzig, Teubner, 1872) *Syntipas* adıyla bilinen Ortaçağ Yunanca versiyonudur. Bu versiyon Süryaniceden çevrilmiş gibidir ve Fr. Baethgen Süryanice versiyonu Almanca çevirisiyle beraber 1879'da yayınlamıştır (*Sindban oder Die Sieben Weisen Meister, syrisch und deutsche*, von Friederich Baethgen, Leipzig, 1879); fakat Andreopulos'un bu versiyonu Yunancaya çevirmiş olma ihtimali azdır, çünkü biraz daha kısadır. Karş. D. Comparetti, *a.g.e.*, s. 63 not, yazar Yunanca versiyonun (*Syntipas*) Melitene Dükü Gabriel'in emriyle 11. yüzyılın sonuna doğru yazıldığına ihtimal verir (s. 53 vd.). F. Macler 1903'te Süryanice versiyonun Fransızca çevirisini yayınlamıştır (*Contes Syriaques, Histoire de Sindban, mise en français par Frédéric Macler*, Paris, 1903). Aynı bilim insanı anlaşılan Latince'den alınan Ermenice versiyonu da Fransızcaya çevirmiştir. Bkz. *La version Arménienne de l'Histoire des Sept Sages de Rome, mise en français par Frédéric Macler* (Paris, 1919).

⁷ H. Oesterley, *Dolopathos* basımının önsözü, s. xiii vd.

⁸ Jean'ın eserinin malzemesini genelde edebi kaynaklardan çok sözlü gelenekten aldığı, editörü Oesterley'nin fikridir.

vanlara dönüştürdüğünden söz eder.⁹

Dolopathos'ta kaydedilen Polyphemos hikâyesi şöyledir:

Yaşlılık dönemine kadar yaşayan ve mesleğini icra ederken büyük servet biriktiren ünlü bir soyguncu geri kalan günlerini erdemli işlere ayırmaya karar verdi, bu övgüye değer kararını uygulamaya dökerek örnek davranışıyla daha önceki yaşamında suçlarını ve gaddarlıklarını hatırlayan herkeste şaşkınlık ve hayret uyandırdı. Eşkîyalık mesleğinde karşılaştığı en büyük tehlikeleri ve sergüzeşleri anlatması için kraliçe tarafından davet edildiğinde şöyle konuştu: “Bir zamanlar insanların evlerinden yirmi mil kadar uzakta ıssız bir yerde yaşayan, büyük miktarda altın ve gümüş sahibi bir dev haberi aldık. Altın isteğinin cezbettığı biz yüz soyguncu bir araya geldik, telaşla devin evine gittik. Oraya gittiğimizde, evde olmadığını görerek memnun olduk, ele geçirebildiğimiz bütün altını ve gümüşü aldık. Kafamız rahat eve dönerken ansızın dev başka dokuz devle birlikte saldırıp bizi esir aldı. On kişinin yüz kişiyi yakalaması bizim için daha da utanç vericiydi. Bizi aralarında bölüştüler, ne kötü şans ki ben ve diğer dokuz kişi zenginliğini az önce yürüttüğümüz devin payına düştük. Ellerimizi arkadan bağladı, bizi koyun gibi mağarasına götürdü; boyu on üç dirseği aşıyordu. Büyük miktar fidye vermeyi teklif ettik ama alay ederek kabul edeceği tek fidyenin bizim bedenimiz olduğu karşılığını verdi. Bunu söyledikten sonra en şişmanımızı yakaladı, boğazını kesti, uzuvlarını kopararak kaynatmak için kazana attı. Ben hariç diğerlerimize aynı şekilde davrandı ve daha da kötüsü beni her birini yemeye zorladı. Neden bu acı veren konunun üzerinde duralım? Sıra benim boğazımı kesmeye geldiğinde doktor numarası yaptım, canımı esirgerse korkunç ağrıyan gözlerini iyileştirmeye söz verdim. Sağlık hizmetimin şartlarını kabul etti, acele etmemi söyledi. Bir

⁹ Joannes de Alta Silva, *Dolopathos sive de Rege et Septem Sapientibus*, herausgegeben von H. Oesterley, s. 71, 99.

parça yağ aldım, ateşin üzerine koydum, yeterli dozda kireç, tuz, sülfür, arsenik ve gözlere en çok zarar verdiğini, tahrip ettiğini düşündüğüm başka her şeyle karıştırdım, bir merhemle yoğunlaştırdım, iyice kaynağında hepsini hastanın başına döktüm. Bedeninin her santimine akan kızgın yağ onu soğan gibi soydu; derisi buruştu, kas telleri katılaştı, az görme yeteneğini de tamamıyla kaybetti. Kocaman vücudu yerde saralı gibi yuvarlanıyor, aslan gibi kükrüyor, boğa gibi böğürüyordu – gerçekten korkunç bir görüntü. Uzun süre yuvarlanıp acısını hafifletemedikten sonra deli gibi sopasını yakaladı, el yordamıyla beni aramaya, koçbaşı gibi duvarlara ve yere vurmaya devam etti. Bu arada ben ne yapmalıydım? Nereye kaçabilirdim? Evin her tarafına çok sağlam taş işçiliğiyle duvarlar örülmüştü, tek çıkış yolu kapıydı, o bile demir sürgülerle kapatılmıştı. Her köşede beni ararken yapacağım tek şey merdivenden çatıya çıkıp bir kirişe tutunmaktı, bütün bir gün ve gece ellerimle kirişe asıldım. Daha fazla dayanamayınca aşağı inmek, devin bacaklarının ve koyun sürüsünün arasından kaçmak zorunda kaldım. Zira bilirsiniz, devin bin koyunu vardı ve her gün onları sayıyordu. Semiz bir koyunu tuttuğunda diğerlerini otlasınlar diye bırakıyordu; onun becerisi miydi, büyücülüğü müydü, bilmiyorum ama akşam kendi başlarına toplanıp geliyorlardı ve dev tam sayıyı buluyordu. Her zamanki gibi dev onları sayıp dışarı salarken bir koçun kaba tüylü postuna sarınıp boynuzlarını başıma oturtarak kaçmaya çalıştım; böyle kılık değiştirerek dışarı çıkan sürüye karıştım. Sayılma sırası bana gelince dev her tarafıma dokundu, beni semiz bularak alıkoydu, ‘Boş midemi bugün seninle dolduracağım’ dedi. Ellерinin altından yedi defa geçmeye çalıştım, yedi defa beni alıkoydu, yine de her defasında onu atlattım. En sonunda bir defa daha elinin altına geldiğimde beni öfkeyle kapıdan saldı, “Git, kurtlara yem ol, efendisini bu kadar çok kandıran sen” dedi. Bir taş atımlık mesafedeyken onu bu kadar çok alt edip kaçtığım için onunla alay etmeye başladım.

Fakat parmağından bir altın yüzük çıkararak ‘Bunu ödül olarak al; zira bir konuğun benim gibi bir adamdan hediye almadan gitmesi yakışık almaz’ dedi. Önerdiği yüzüğü aldım, parmağıma taktım ve hemen bir kötülük beni büyüledi, ‘Ben kahramanım! Buradayım’ diye bağırmaya başladım. Bunun üzerine, kör olsa da sesim ona yol gösterdi, hızla geldi, kimi zaman tökezleyerek kimi zaman tepeden aşağı kayan taş toprak gibi yuvarlanarak, küçük çalılıkların üzerinden sekerek hızla geldi. Neredeyse yanıma geldiğinde ne bağırmayı kesebildim ne de yüzüğü parmağımdan çıkarabildim, yüzükle parmağımı kesip ona fırlatmak zorunda kaldım. Dolayısıyla, parmağımı kaybederek vücudumun tamamını eli kulağında bir yıkımdan kurtardım.”¹⁰

Bu versiyon önemli birkaç açıdan Homeros’un anlattığından farklıdır. Devin tek gözlü olmak yerine, gözlerinin iyi görmediği anlatılır; devin hile sonucunda kör edildiği anlatılır, hikâyenin kahramanı deve uykusunda şiddet eyleminde bulunmak yerine, devin rızasıyla bunu yapar; büyülu yüzük hilesine ve sonuçta kahramanın parmağını kurban etmesine yepyeni bir epizot eklenir. Göreceğimiz gibi, başka versiyonlarda da tekrar edilen bu farklar keşiş Jean’ın hikâyesini aldığı kaynağın *Odyssieia*’da anlatılardan çok, sözlü bir gelenek olduğu görüşünü doğrular.

(2) Haute-Seille’li Jean’ın az önce belirttiğimiz versiyonundaki bütün farklı özellikler, Islay adasında kör bir kemancının anlattığı hikâyenin West Highland versiyonunda

¹⁰ Joannes de Alta Silva, *Dolopathos sive de Rege et Septem Sapientibus*, herausgegeben von H. Oesterley, s. 66-68; *a.g.e.*, herausgegeben von A. Hilka (Heidelberg, 1913), s. 73-75. Bu basımların metinlerinde birkaç önemsiz fark vardır. Oesterley’nin metnine göre kahraman parmağını kesmek (*abscidere*), A. Hilke’nin metnine göre parmağını ısırıp koparmak (*dentibus abscidere*) zorunda kalmıştır. *Dentibus* kelimesi Lüksemburg elyazmasında yoktur. Benzer versiyonlar parmağı ısırıp koparmaktan değil, kesmekten yanadır. Aş. bkz. s. 558, 559 vd., 561, 562, 563, 564, 566, 567.

yeniden karşımıza çıkar. Şöyle denir: Conall Cra Bhuidhe adında bir adam oğullarının yardımıyla Lochlann Kralının kahverengi atını çalmaya kalkıştı; ama kral onları bu girişimlerinde yakaladı, Conall maceralarının hikâyesini anlatarak hayatlarını kurtarmasaydı kral onları asacaktı. Maceralarından biri Odysseus'un Polyphemos'un mağarasındaki macerasına benziyordu. "Gençliğimde oradaydım" dedi Conall, "ava giderdim, babamın toprağı denizin kenarındaydı, kayalar, mağaralar ve uçurumlarıyla engebeli bir araziydi. Kıyıya giderken iki kayanın arasından kıvrılarak yükselen bir duman gördüm, ona bakarken düştüm; ama yerde o kadar çok gübre vardı ki ne derim ne kemiğim parçalandı. Sonra büyük bir patırtı duydum. O da nesi! Kocaman bir dev ve başlarında bir erkek keçiyle iki düzine keçi! Dev keçilerini bağladıktan sonra yanıma geldi, 'Vay, Conall, bıçağım senin körpe bedenini kesmeyi bunca zamandır bekleye bekleye cebimde paslandı' dedi. 'Ah' dedim, 'beni parça parça doğrasan da senin sararmış rengini fazla iyileştiremem; sana yalnızca bir öğünlük yemek çıkar benden. Fakat görüyorum ki tek gözlüsün. Ben iyi bir hekimim, öbür gözüne de görme yeteneği veririm.' Dev gidip ateşin yanına kocaman bir kazan getirdi. Öbür gözüne de görme yetisi vermek için suyu nasıl kaynatacağını anlattım. Süpürge çalısını aldım, lastik haline getirdim, dev kazanda dimdik oturttum. İyi olan gözünden başladım, onun görme yeteneğini öbür gözüne veriyormuş numarası yaptım, sonunda iki gözünü de birbiri kadar kötüleştirdim; iyi olan gözü bozmak öbürüne görme yetisi vermekten elbette daha kolaydı.

Hiçbir şey göremediğini anlayınca ona rağmen dışarı çakacağımlı söyledüğimde sudan çıktı, mağaranın kapısında durdu, görme yeteneğinin öcünü alacağını söyledi. Bütün gece yerimi anlamasın diye nefesimi tutarak çömelip kalmalıydım. Sabah kuş seslerini duyup sabah olduğunu anlayınca 'Uyuyor musun? Uyan, keçilerimi dışarı çıkar' dedi. Erkek keçi kestim. 'Erkek keçimi kesmiyorsun de-

ğil mi?’ diye bağırdı. ‘Kesmiyorum’ dedim, ‘ama ipler çok sıkıydı, gevşetmek uzun sürdü.’ Keçilerden birini dışarı bıraktım, onu okşadı, ‘Buyur, bol tüylü beyaz keçi, sen beni görüyorsun ama ben seni göremiyorum’ dedi. Erkek keçinin derisini yüzerken onları teker teker dışarı çıkardım, sonuncusu çıkmadan önce erkek keçinin derisini torba gibi yüzmüştüm. Sonra onun bacaklarının yerine kendi bacaklarımı, ön ayakları yerine ellerimi, başının yerine kendi başımı geçirdim, boynuzları başımın üzerindeydi, öyle ki canavar beni erkek keçi sanabilirdi. Dışarı çıktım. Dışarı çıkarken dev ellerini üzerime koydu, ‘Buyur, benim güzel erkek keçim ama seni göremiyorum’ dedi. Dışarı çıkınca etrafımdaki dünyayı gördüm elbette, Kralım! Acayip sevindim.

Dışarıda, postu üzerimden atarken canavara ‘Sana rağmen dışarıdayım’ dedim. ‘Ha!’ dedi, ‘bunu da mı yaptın bana? Madem dışarı çıkacak kadar gözü peksin, yüzüğü sakla, sana iyilik getirecek.’ ‘Yüzüğü senden almam’ dedim, ‘ama at buraya, alırım.’ Yüzüğü düzlüğe attı, gidip aldım, parmağıma geçirdim. Sonra ‘Yüzük sana uydu mu?’ dedi. ‘Uydu’ dedim. ‘Neredesin yüzük?’ dedi. Yüzük ‘Buradayım’ dedi. Canavar, yüzüğün konuştuğu yere geldi, zor durumda olduğumu anladım. Kamayı çektim. Parmağımı kestim, atabildiğim kadar uzağa, körfeze attım, orası çok derindi, ‘Neredesin yüzük?’ diye bağırdı. Yüzük, okyanusun dibinde olmasına rağmen ‘buradayım’ dedi. Dev yüzüğün peşinden atladı, denizin dibine gitti. Onu boğulurken görünce sevindim, o boğulurken içeri girdim, sahip olduğu bütün altınları ve gümüşleri aldım, eve gittim, döndüğüme halkım elbette çok sevindi. Bir iz olarak bak, parmağım yerinde değil.”¹¹

(3) Argyllshire’da kayda geçirilen başka bir Highland

¹¹ J. F. Campbell, *Popular Tales of the West Highlands*, Yeni Basım, I (Paisley ve Londra, 1890), s. 105-114 (Masal V). Hikâyeyi biraz kısalttım, birkaç kelimeyi İngilizce deyimlerle değiştirdim.

hikâyesinde tek gözlü dev masal kahramanını midesine indirme maksadıyla mağarasına götürür; ama devin yedi yıldır alıkoyduğu kralın kızının yardımıyla kahraman, canavar uyurken tek gözüne akkor haline gelmiş bir demir saplayarak onu kör etmeyi başarır. Bu hikâyede koyunlardan veya keçilerden söz edilmez, konuşan yüzük epizodu da yoktur.¹²

(4) Yüzük ve kesilen parmak vakası aynı tip iki Bask hikâyesinde de vardır. La Soule'un Esquiule bölgesinin papazı bunlardan birini şöyle anlatır:

“Çocukken Tartaro hikâyesini annemden çok dinledim. Alnının ortasında tek gözüyle Kolossos'tu o. Çoban ve avcıydı ama insan avcısı. Her gün bir koyun, şekerleme yaptıktan sonra da başına onun eline düşme felaketi gelen herkesi yerdı. Konutu kalın duvarları, yüksek çatısı, nasıl açıldığını yalnızca kendisinin bildiği kocaman kapısıyla bir açıldı. Yaşlı bir cadı olan annesi bahçede turbadan yapılmış bir kulübede yaşardı.

Bir gün güçlü kuvvetli bir adam Tartaro'nun tuzaklarına yakalandı, Tartaro onu evine götürdü. Bu genç adam Tartaro'nun bütün bir koyunu yediğini gördü, şekerleme yapmayı âdet edindiğini biliyordu, sonra sıra kendisine gelecekti. Umutsuzluk içinde kendi kendine bir şey yapmalıyım, dedi. Tartaro hemen horlamaya başlayınca genç adam şişi ateşe soktu, akkor haline getirdi, devin tek gözüne sapladı. Dev hemen sıçradı, kendisine zarar veren adamın arkasından koşmaya başladı; ama onu bulması imkânsızdı. ‘Kaçamayacaksın. Saklanman daha iyi’ dedi ‘ama bu kapıyı açmanın sırrını bir tek ben biliyorum’.

Tartaro kapıyı yarım açtı, bacaklarının arasından koyunları dışarı çıkardı. Genç adam koçun büyük çanını aldı, kendi boynuna bağladı, devin az önce yediği koyunun postunu kendi vücuduna geçirdi, dört ayak üstünde kapı-

¹² D. MacInnes, *Folk and Hero Tales* (Londra, 1890). s. 263, 265, 267 (*Waifs and Strays of Celtic Tradition, Argyllshire Series*, S. 11).

ya yürüdü. Tartaro dokunarak onu yokladı, hileyi anladı, postu sıkıca tuttu; ama genç adam postu çıkardı, devin bacaklarının arasına dalarak kaçtı.

Tartaro'nun annesi hemen karşısına çıktı, 'Hey, şanslı genç! Acımasız tirandan kaçtın; kaçışının hatırası olarak bu yüzüğü al' dedi. Genç kabul etti, yüzüğü parmağına geçirdi, yüzük hemen, 'Heben nuk! Heben nuk!' ('Ben buradayım! Ben buradayım!') diye bağırmaya başladı. Tartaro peşine düştü, tam yakalamak üzereyken korkudan aklı başından giden, yüzüğü çıkaramayan genç adam bıçağını çıkardı, kendi parmağını kesip uzağa attı, böylece Tartaro'nun takibinden kurtuldu."¹³

(5) Aynı tür başka bir Bask hikâyesini Aussurucqlu Jean Sallaber şöyle anlatmıştır:

İzin alan aynı bölgenin iki askeri eve birlikte yaya dönüyordu. Büyük bir ormandan geçerlerken gece bastırdı. Fakat alacakaranlıkta uzakta bir ateş gördüler, adımlarını ona doğru yönlendirdiler, yoksul bir baraka buldular. Kapıyı vurdular, içerden bir ses "Kim o?" yanıtını verdi. "İki dost" diye yanıtladılar. Ses "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. "Gece kalacak yer" karşılığını verdiler. Kapı açıldı, içeri alındılar, sonra kapı kapandı. Askerler cesur olsalar da kendilerini Basa-Jaun'un önünde bulunca dehşete kapıldılar. İnsan şeklindeydi ama her tarafı kıl kaplıydı ve alnını ortasında tek bir gözü vardı.

Basa-Jaun önlerine yiyecek koydu, yemeklerini bitirdiklerinde onları tarttı, daha ağır olana "Bu gece sen yetersin, yarın da öbürü" dedi; fazla gürültü yapmadan ikisinin daha şişmanını elbiselerini bile çıkarmadan şişe geçirdi, büyük bir ateşin önünde şişte kızarttıktan sonra yiyip bitirdi. Diğeri büyük korku içindeydi, hayatını kurtarmak için ne yapacağını bilmiyordu.

Doyurucu yemekten sonra Basa-Jaun uyuyakaldı. Asker, arkadaşını kızartma işine yarayan şişi hemen aldı, ateşte

¹³ Wentworth Webster, *Basque Legends* (Londra, 1879), s. 4 vd.

akkor haline gelinceye kadar ısıttı, Basa-Jaun'un gözüne saplayarak onu kör etti. Basa-Jaun avaz avaz bağırarak koşuşturdu, yabancıyı her yerde aradı; ama asker ağlında Basa-Jaun'un koyun sürüsünün arasına acele saklanmıştı; zira kapı kapalıydı, dışarı çıkamıyordu.

Ertesi sabah Basa-Jaun ağılın kapısını açtı, askeri yakalamak isteyerek bütün koyunları teker teker bacaklarının arasından geçirip dışarı çıkardı. Fakat askerin aklına kör dev kendisini yakalamasın diye bir koyunun postunu yüzerek posta bürünme fikri geldi. Basa-Jaun bütün koyunlara dokunduğu için, yüzülen post elinde kaldı, adamın postun altında geçip çıktığını düşündü.

Asker gerçekten kaçtı, bunu yaptığına çok sevindi. Fakat Basa-Jaun, "Dur, eve gittiğinde nasıl bir mucize yaptığını anlatabilmen için bu yüzüğü al!" diye bağırarak arkasından koştu. Böyle diyerek yüzüğü ona fırlattı. Asker alıp parmağına taktı; fakat yüzük konuşmaya başlayarak "Ben buradayım! Ben buradayım!" dedi. Asker önden, kör canavar arkasından koşuyordu. Sonunda kaçmaktan yoruldu, Basa-Jaun'un kendisini yakalamasından korkan asker yüzüğü akarsuya atacaktı ama parmağından çıkaramadı. Bunun üzerine, parmağını kesti ve yüzükle birlikte akarsuya attı. Irmağın dibinden yüzük hâlâ "Ben buradayım! Ben buradayım!" diye bağırmaya devam ediyordu, bu bağırışı duyan Basa-Jaun suya atlayıp boğuldu. Sonra asker akarsuyun üzerindeki köprüden geçti, mutluluk içinde evine koştu.¹⁴

(6) Yüzük ve kesilen parmak epizodu aynı tip bir Romen hikâyesinde de vardır. Hikâyede, bir adam üç oğlunu koyun sürüsüyle beraber gönderir, gece vakti biri onlara seslenirse yanıt vermemeleri yolunda uyarır. Fakat onun uyarısını göz ardı ederler, gece vakti bir ses üç defa onlara seslenince hepsi "Efendim" yanıtını verir. Bir dev ortaya çıkar, aç olduğu için en semiz koçu kendisine kızartsınlar

¹⁴ J. Vinson, *Le Folk-lore du pays Basque* (Paris, 1883), s. 42-45.

diye seslenir. Semiz koç kızartıldığında dev onu bir lokmada yutar, üç kardeşe sürüyle birlikte kendisini izlemelerini söyler. Onları evine götürür, koyunları duvarlarla çevrilmiş avluda bırakmak zorunda kalırlar. Dev'in evine girdiklerinde ona iyi akşamlar derler ama dev büyük ağabeyi aynı akşam yiyeceğini, ikinci kardeşe ertesi akşam aynısını yapacağı, en küçük kardeşi ertesi güne saklayacağı yanıtını verir. Sonra büyük bir ateş yakar, üzerine kocaman bir kazan asar, kardeşlere su kaynayınca kendisini uyandırmalarını söyledikten sonra yatıp uyur. Uyandırıldıktan sonra büyük ağabeyi yakalar, kazana atar, yumuşayınca kadar kaynatır, sonra da yer. Suyu hemen yine ateşin üzerine koyar, belirttiği zamanda uyandırılması yolunda kesin talimat vererek yatar. Fakat en küçük kardeş kaynayan kardeşinin suyun üzerinde yüzen yağın alıp saklar. Dev akşama kadar uyur, sonra şekerlemesinden uyanır, ikinci kardeşi yakalayıp bir çırpıda yiyip bitirir. Sağ kalan kardeşe her zamanki gibi kendisini uyandırmasını söyleyerek suyu üçüncü defa ateşin üzerine koyar. Bu arada sağ kalan mutfakta bir üçayak bulur, kardeşinin yağın onun üzerine koyar, ateşte kızartır. Sonra kızarmış yağla üçayağı uyuyan deve fırlatır, iki gözünü de çıkarır. Dev öfkeyle ayağa fırlar, genci yakalamaya çalışır ama genç torbasında bulunan cevizleri teker teker yere atarak izini kaybettirir. Kör öfkeyle dev kapının mandalını yakalar, açık kapıyı çeker. Genç hızla avluya çıkar, bir koç kesip postuna girer. Hileden kuşkulanan dev avlunun kapısını açar, esiri kaçmaya çalıştığında yakalama umuduyla koyunları teker teker dışarı çıkarır. Fakat kılık değiştiren genç aradan sıyrılır, alay ederek deve "Artık bana bir şey yapamazsın" diye bağırır. Bunun üzerine dev, kendine dost süsü vererek, gence "anı olarak bu yüzüğü küçük parmağımdan al" diye seslenir. Genç yüzüğü havada kaparak takar. Yüzük "Bu yoldan kör, bu yoldan!" diye bağırmaya başlar. Önde genç, arkada dev koşar. Önce kaçan genç suya varır ama dev'in adımları yaklaşmaktadır; bu durumda genç yüzükle

beraber parmağını keser, dalgalara atar. Yüzük, “Bu yoldan kör, bu yoldan!” diye bağırmaya devam ederken dev suya atlayıp boğulur.¹⁵

(7) Konuşmasa da büyülü bir yüzükle kesilen parmak epizodu bu tip iki İtalyan hikâyesinde karşımıza çıkar. Abruzzo’da kayda geçilmiş biri, panayıra giden iki kardeşi anlatır. Sarp bir dağdan geçerlerken gece bastırdı. Bir mağarada bir ışık parıltısı gördüler, yaklaşıp “Evin efendisi, bize yatacak yer verir misin?” diye seslendiler. İçeriden bir ses “Bekleyin” yanıtını verdi. Beklediler, alnında tek göz bulanan bir dev dışarı çıktı. “Lütfen, içeri girin. Burada yok, yok” dedi. İki kardeş içeri girdi ama Alnında-Tek-Gözü-Bulunan yüz kişinin yerinden kaldıramayacağı bir sürgüyle kapıyı kapadığı için ikisi de titremeye başladı. Alnında-Tek-Gözü-Bulunan ateşin önünde durdu, iki kardeşe “Yüz koyunum var ama yıl uzun, olabildiğince tutumlu olmalıyız. O zaman önce hangisini yiyeceğiz? Küçük Kardeşi mi, Büyük Kardeşi mi? Bunun için kura çekebilirsiniz” dedi. İki kardeş kura çekti, kurada Büyük Kardeş çıktı. Bunun üzerine Büyük Kardeş şişe geçirildi, sıcak kömürlerin üzerine kondu. Alnında-Tek-Gözü-Bulunan şişi çevirirken alçak sesle “Bugün Büyük Kardeş, yarın Küçük Kardeş” dedi. Küçük Kardeş tehlikeden nasıl kurtulacağını düşünerek kafa yordu. Bu arada Büyük Kardeş kızardı, Alnında-Tek-Gözü-Bulunan yemeye başladı. Küçük Kardeşin de yemesini istedi, Küçük Kardeş yiyormuş gibi yaptı ama eti arkasına attı. Yemek bitti, Alnında-Tek-Gözü-Bulunan samanlıkta uyumaya gitti ama Küçük Kardeş ateşin yanında kaldı. Alnında-Tek-Gözü-Bulunanın horladığını fark edince şişin ucunu akkor haline gelinceye kadar ısıttı, devin gözüne tıs sesi çıkararak sapladı. Dev, Küçük Kardeşi yakalamak için ayağa fırladı ama Küçük Kardeş çabucak koyunların arasına karıştı, dev teker teker

¹⁵ W. Grimm, *Die Sage von Polyphem*, s. 15 vd., Franz Obert’e (*Ausland*, 19, 717) gönderme yapar.

dokunarak koyunları arasa da kaçan kardeşi bulamadı. Ancak, "Gün doğunca onu yakalarım" dedi. Küçük Kardeş hileye başvurmazsa kendisi için her şeyin bittiğini düşündü. Koçu kesti, derisini yüzdü, postuna büründü. Gün doğunca Alnında-Tek-Gözü-Bulunan sürgüyü kaldırdı, kapının girişinde bacaklarını açarak durdu. Hepsinden önce boynunda çan bulunan koçu çağırdı. Küçük Kardeş çanı çalarak dört ayak üstünde öne yürüdü. Alnında-Tek-Gözü-Bulunanın bacaklarının arasından geçerken dev onu okşadı, öbür koyunlara da aynısını yaptı. Fakat mağarada el yordamıyla dolaşırken Küçük Kardeşin kesip derisini yüzdüğü koçun ölüsünü buldu. Küçük Kardeşin hile yaptığını o zaman anladı, nerede olduğunu sezerek ona büyü-lü bir yüzük attı. Küçük Kardeş onu alıp parmağına taktı ama bunu yapınca devden kaçacağına yanına gitmeye zorlandığını hissetti. Yüzüğü parmağından çıkarmaya boşu boşuna uğraştı; yüzük yerinden oynamadı. Alnında-Tek-Gözü-Bulunanın eline düşmemek için yüzüğü taktığı parmağını keserek devin yüzüne fırlattı, dev onu yedi, Küçük Kardeşe "En sonunda senin tadına baktım" dedi.¹⁶

(8) Hikâyenin Pisa'da kayda geçirilen başka bir İtalyanca versiyonunda yolculuğa çıkan Floransalı bir adam anlatılır. Yolda giderken bir papaz ve bir işçiyle arkadaş oldu, üçü birlikte şanslarını denemeye karar verdiler. Bir ormanda uzun zaman yürüdükten sonra sonunda çok güzel bir saraya geldiler, kapıyı vurdular. Kapıyı bizzat dev açtı, nereye gittiklerini sordu. "Öylesine volta atıyorduk" dediler. "Çok iyi" dedi dev, "yolunuz buraya düştü. Bölgede papaz makamı boş, atölyemde de boş yer var" ve Floransalıyı kast ederek, "ona da bir iş bulurum" dedi. Üçü de teklifte uzlaştı, devin evinde geceledi. Dev onlara bir oda verdi, "Yarın yapacağınız işleri vereceğim size" dedi. Ertesi gün dev geldi, papazı aldı, başka bir odaya götürdü. Me-

¹⁶ Antonio de Nino, *Usi e Costumi Abruzzesi* (Floransa, 1879-1883), III. 305-307.

rak tutkusunun kışkırttığı Floransalı ayaklarının ucuna basarak peşlerinden gitti, papaza iş verilen odanın anahtar deliğine gözünü uydurdu, devin ona bazı kâğıtlar gösterdiğini gördü, papaz onlara bakarken dev aniden enli bir kılıç çıkarıp papazın başını kesti ve cesedini odadaki mezara koydu. Floransalı kendi kendine “Buraya gelme fikrim iyi oldu” dedi. Akşam yemeğinde dev, “Papaz iş buldu. Şimdi işçiye iş vereceğim” dedi. Yemekten sonra işçiye aynı odaya götürdü. Floransalı daha önce yaptığı gibi peşlerinden gitti, yine gözünü anahtar deliğine uydurdu, devin yazı masasının üzerinden bazı kâğıtlar alarak işçiye gösterdiğini, işçi onlara bakarken devin yine kılıç hilesini yaptığını gördü. Floransalı kendi kendine “Bundan sonra sıra bende” diye düşündü.

O akşam yemekte dev işçinin iş bulduğunu, Floransalıya da kısa sürede iş bulacağını söyledi. Fakat Floransalı söz konusu işi yapmayı hiç istemedi, kendini bundan nasıl kurtarabileceğine kafa patlattı. En sonunda bir plan düşündü. Şu işe bakın ki devin bir gözü kusurluydu; deve “Bu güzel vücut yapınla böyle bir gözünün olması ne kötü! Fakat buraya bak, tedavisini biliyorum, bir bitki var, burada çayırda da gördüm” dedi. “Gerçekten mi?” dedi dev, “Burada, çayırda mı? Gidip bulalım”. Çayıra gittiklerinde Floransalı gördüğü ilk bitkiyi kopardı, yanına aldı, ateşin üzerine koyduğu zeytinyağı tenceresine attı. Zeytinyağı kaynayınca Floransalı, deve “Uyarıyorum, canın çok yanacak ama kıpırdamamalısın, seni bu mermer masaya bağlasam daha iyi, yoksa ameliyat kötü sonuçlanır” dedi. Kötü gözünü düzelttirmeye boyun eğen dev, Floransalıya kendini bağlamasını söyledi. Floransalı istediğini yaptı, sonra kaynayan zeytinyağını devin iki gözüne de döktü. Dev, “Beni kör ettin” diye kükredi; ama öbürü yavaşça merdivenden aşağıya süzüldü, kapıyı açıp tüydü. Dev artık iki gözünü de kaybetmişti ama o kadar güçlüydü ki sırtında mermer masayla beraber ayağa kalktı, düşmanının peşine düştü. “Buraya gel! Buraya gel!” diye ba-

ğirdı, “korkma. En azından bir hatıra al.” Floransalıya yüzüğünü attı, o da onu alıp parmağına taktı. Ama bunu yapınca çok geçmeden parmağı mermere dönüştü, yerinden kıpırdıyamadı. Yüzüğü boşu boşuna çekiştirdi; parmağından kımıldatamadı. Dev artık ona yaklaşıyordu. Floransalı kaçak umutsuzluğa kapılarak cebinden bıçağını çıkardı, parmağını kesti. O zaman yeniden hareket edebildi, kurtuldu, omuzlarındaki masanın ayak bağı olduğu dev onu yakalayamadı. Gezgin Floransa’ya vardığında tükenmişti, bugüne kadar gezmekten bıkmıştı. Dünyayı araştırma ve yolculuklarını anlatma isteğini bir daha hiç duymadı.¹⁷ Bu versiyonda belirgin bir özellik oluşturan, kahramanın koçun altında kaçması veya koyun postuna bürünmesi yok.

(9) Bu tip bir Sırp hikâyesinde bir rahiple bir bilim adamı dağlık bir bölgede yürürlerken gecenin bastırıldığı anlatılır. Biraz uzakta bir mağarada ateş yandığını görünce oraya yöneldiler. Mağaraya vardıklarında içerde alnında tek gözü bulunan bir devin bulunduğunu gördüler. “İçeri girebilir miyiz?” diye sorduklarında “Evet” dedi. Fakat mağaranın ağzını yüz kişinin yerinden kımıldatamayacağı kocaman bir taş kapatıyordu. Dev ayağa kalktı, taşı kaldırdı, onları içeri aldı. Sonra taşı yeniden mağaranın ağzına yuvarladı, daha büyük bir ateş yaktı. Yolcular ateşin yanına oturup ısındılar. Isındıklarında dev, öldürüp kızartılsın diye hangisinin daha şişman olduğunu anlamak için elleriyle boyunlarını yokladı. İkisinden, rahibin daha şişman olduğunu anlayınca başına bir yumruk indirdi, şişe geçirdi, ateşte kızarttı. Onun işini bitirince dev, bilim adamını kızarmış eti paylaşmaya davet etti, bilim adamı aç olmadığını söyleyerek itiraz etse de dev onu bir lokma almaya zorladı, ancak bilim adamı gizlice tükürdü. Karnı doyunca dev, ateşin yanında uyuklamaya çekildi. O uyur-

¹⁷ D. Comparetti, *Novelline popolari Italiane* (Roma, Torino ve Floransa, 1875), S. 44, s. 192-195.

ken bilim adamı bir sopayı sivriltti, devin gözüne saplayarak onu kör etti. Dev, “geldiğinizde ikinizi de ateşe atsaydım keşke, şimdi böyle tek gözümünden yoksun kalmazdım” diye kükredi, “Fakat önemi yok. Tanrıya şükür benden kaçamazsın.” Mağarada el yordamıyla aradı ama bilim adamını bulamadı, çünkü çok sayıda koyun vardı, bilim adamı üzerine bir koçun postunu çekmiş, böyle kılık değiştirerek sürüye karışmıştı. Sonra dev mağaranın ağzına gitti, büyük taşı biraz kenara çekti, koyunları teker teker dışarı bıraktı, koç postundaki bilim adamı da onlarla beraber dışarıya süzüldü. Açık alana çıkınca deve, “Beni artık arama. Dışarıdayım” diye bağırdı. Dev esirinin kendisini atlattığını anlayınca ona bir değnek uzattı, “Benden kaçsan bile koyunlara çobanlık etmek için bu değneği al; zira onsuz tek bir koyunu bile yerinden kımıldatamazsın” dedi. Saf bilim adamı değneği aldı, daha dokunur dokunmaz bir parmağı değneğe sımsıkı yapıştı. Umutsuzluğa kapıldı, üzerinde bir sustalı çakı bulunduğunu hatırlayınca ya kadar devin etrafında daireler çizerek koştu. Çakıyı çıkarıp değneğe yapışan parmağını kesti, öyle kaçtı. Sonra önündeki sürüyü güderken düşüp boğulduğu suyun kenarına kadar onu takip eden kör devle alay etti, onunla kafa buldu.¹⁸

(10) Aynı sınıfa giren bir Rus hikâyesinde bir zamanlar yaşamış bir demirci anlatılır. “Ama” der, “şimdiye kadar hiçbir kötülük gözüme çarpmadı. Dünyada kötülük (*likho*) var, diyorlar. Gideyim de kötülüğü arayıp bulayım.” Gitti, kötülüğü aramaya başladı, yolda bir terziyle karşılaştı, terzi bu arayışında ona katılmayı kabul etti. Karanlık, kesif bir ormana gelinceye kadar yürüdüler, yürüdüler, ormanda dar bir patika gördüler, önlerine kocaman bir kulübe çıkıncaya kadar patikada yürüdüler. Gece oldu, gideceklerle-

¹⁸ W. S. Karadschitsch, *Volksmärchen der Serben* (Berlin, 1854), S. 38, s. 222-225; F. S. Krauss, *Sagen und Märchen der Südslaven* (Leipzig, 1883), S. 5, C. I, s. 170-173.

ri başka yer yoktu. İçeri girdiler. Kimse yoktu. Her şey basit ve pis görünüyordu. Oturup bir süre öyle kaldılar. Tek gözlü, eğri büğrü, ince uzun bir kadın içeri girdi. "Aa" dedi kadın, "ziyaretçilerim var. İyi günler." "İyi günler, büyükanne. Geceyi damının altında geçirmeye geldik." "Çok iyi. Akşam yemeğinde sizi yiyeceğim."

Bunun üzerine büyük dehşete kapıldılar. Kadına gelince, gidip büyük bir odun yığını getirdi. Sobaya atıp tutuşturdu. Sonra terziyi aldı, boğazını kesti, sımsıkı bağlayıp fırına koydu. Yemeğini bitirince demirci fırına bakarak "Nine, ben demirciyim" dedi. "Ne işler yapıyorsun?" "Her işi." "Bana göz yap." "İyi" dedi demirci; "ama ipin var mı?" "Seni bağlamalıyım, yoksa kıpırdamadan duramazsın. Gözünü çekiçle dövmem gerekir."

Kadın gidip iki ip getirdi, biri epey inceydi, öbürü daha kalındı. Demirci onu ince iple bağladı ama kadın kopardı. Bunun üzerine demirci kalın ipi aldı, onunla kadını çok sıkı bağladı. Kadın rahat durmadı, kıvrandı ama ipi koparamadı. Demirci bir biz aldı, akkor hale gelinceye kadar ısıttı, bir ucundan el baltasıyla vurarak diğer ucunu kadının sağlıklı gözüne sapladı. Kadın şiddetle debelendi, ipi kopardı; dışarı çıkıp eşiğe oturdu, "Vay, hain" dedi, "artık benden kaçamazsın."

Koyunlar teker teker kırdan geldiler, gecelesinler diye kadın onları kulübeye aldı. Demirci de geceyi orada geçirdi. Sabah kadın koyunları dışarı salmak için kalktı. Demirci koyun postu mantosunu aldı, öyle ki yün tarafı dışarıdaydı, kollarını mantonun kollarına geçirdi, iyice üzerine çekti, koyun gibi sürünerek kadına gitti. Kadın sürüyü teker teker dışarı çıkarıyor, her birini sırtındaki yünden tutup dışarı itiyordu. Demirci de diğerleri gibi sürünerek geldi. Kadın onu sırtındaki yünden tutup dışarı itti. Fakat kadın iter itmez demirci ayağa kalkıp "Elveda Likho! Elin-den çok kötülük (*likho*) çektim. Yok, artık bana hiçbir şey yapamazsın" diye bağırdı. "Biraz bekle" yanıtını verdi kadın, "daha çekeceğin var".

Demirci dar patikadan ormana girerek geri döndü. Altın saplı bir baltanın bir ağaca saplanmış olduğunu gördü, onu yakalamak için güçlü bir arzu duydu. Baltayı yakaladı, eli sımsıkı ona yapıştı. Ne yapacaktı? Kurtulmanın hiçbir yolu yoktu. Arkasına baktı, Likho “işte oradasın, hain! Daha kurtulamadın” diye bağırarak arkasından geliyordu. Demirci bıçağını çıkardı, elini kesmeye başladı; iyice kesip attıktan sonra kaçtı. Köyüne gelince sonunda Likho’yu gördüğünün kanıtı olarak kolundaki kesiği gösterdi.¹⁹

(11) Bazı noktalardan bu Rus hikâyesine benzeyen bir hikâyeyi Estonyalılar anlatırlar. Çiftliğin ambarlarına ve tahıllara bakan çiftlik uşağına Ambar İşçisi (*Riegenkerl*)²⁰ derler. Bir gün Ambar İşçisi tokmakları kalıba dökerken şeytan çıkageldi, iyi günler dedi, ne yaptığını sordu. “Gözleri kalıba döküyorum” dedi Ambar İşçisi. “Gözleri mi?” dedi şeytan. “Benim için yeni gözler döker misin?” “Evet” dedi Ambar İşçisi, “ama şimdilik stokumda kalmadı.” “Belki başka zaman yapabilirsin ama” dedi şeytan. “Olabilir” dedi Ambar İşçisi. “Ne zaman geleyim?” diye sordu şeytan. “Ne zaman istersen” dedi Ambar İşçisi. Ertesi günü şeytan yeni gözlerini almaya geldi. Ambar İşçisi “Küçük gözler mi büyük gözler mi istersin?” diye sordu. “Çok büyük” dedi şeytan. Adam eritmek için ateşin üzerine bir parça kurşun koydu, “Sen böyleyken gözleri kalıba dökmem. Sıkıca bağlanman gerekiyor” dedi. Böyle dedikten sonra şeytanı sırt üstü bir sıraya yatırdı, sağlam bir ip aldı, onu sımsıkı bağladı. Şeytan sımsıkı bağlandığında Ambar İşçisine “Adın ne senin?” diye sordu. “Adım” dedi, “Ben” (*Issi*). “Güzel bir ad” dedi şeytan, “hiç duymamıştım”. Kurşun artık erimişti, şeytan yeni gözlerini bekleyerek gözlerini iri iri açtı. Ambar İşçisi, “Hadi bakalım” dedi, böyle diyerek erimiş kurşunu şeytanın gözlerine döktü.

¹⁹ W. R. S. Ralston, *Russian Folk-tales* (Londra, 1873), s. 178-181; W. W. Strickland, *Russian and Bulgarian Folk-lore Stories* (Londra, 1907), s. 38 vd.

²⁰ “*Riege*”, serilmiş tahılın kurutulduğu yapıdır (Lucas).

Şeytan sırtına bağlı sırayla beraber ayağa fırladı, koşarak kaçtı. Bazıları tarlada çift sürüyorlardı, zavallı şeytan fırlayıp yanlarından geçerken “Bunu sana kim yaptı?” diye sordular. “Ben” dedi. Güldüler. Fakat yeni gözleri şeytanın ölümüne yol açtı, o tarihten beri hiç görünmedi.²¹

Burada Ambar İşçisinin şeytana yaptığı “Ben” şakası Odysseus’un Polyphemos’a yaptığı “Hiç Kimse” şakasına benzer.

(12) Homeros’un hikâyesine başka açılardan daha çok benzeyen bir Lapon hikâyesinde de kör bir deve benzer bir şaka yapılır. Yüzlerce yıl önce dağlarda ve tepelerde hâlâ devler ve kötü cüceler varken bir adamın kötü bir cücenin toprağının sınırını geçince onunla istemeden karşılaşabildiği anlatılır. Bir zamanlar dört Lapon, Ren geyiklerini aramaya çıktığında dağlarda yollarını kaybetti. Üç tam gün ve gece bir insan yerleşimine rastlamadan dolaştılar, tepesi bulutlara varan bir dağın eteğinde bir ışığın parladığını gördüklerinde aklıktan ve yorgunluktan ölmek üzereydiler. Başlarını sokacak bir yer bulduklarını düşünerek ışığa doğru sevinçle hızlandılar. Fakat dağın eteğine geldiklerinde ışığın yalçın bir kayalığın altındaki bir mağaradan geldiğini gördüler. Bir an düşündükten sonra mağaraya girmeye karar verdiler. Kendilerini büyük bir holde buldular, çatısıyla duvarları en saf gümüştendi, o kadar parlaktı ki aynaya bakıyormuş gibi kendinizi görebilirdiniz. İçerde kimsecikler yoktu ama dev gibi yüzü aşkın hem teke hem de dişi keçi vardı. Holün bir köşesinde içindeki ateşin hoş bir şekilde yandığı büyük bir ocak vardı, ateşin üzerinde içinde bütün bir öküzün etinin kaynadığı devasa büyüklükte bir kazan asılıydı. Laponlar çok aç olduklarından kazanın etrafına toplandılar ve eti yemeye başladılar.

Açlıklarını giderdiklerinde, üzerine kazandan sıcak su dökerek ateşi söndürdüler, sonra kazana soğuk su doldur-

²¹ W. Grimm, *Die Sage von Polyphem*, s. 16 vd.; J. Grimm, *Deutsche Mythologie*, II. 858 vd.

dular. Kazanda geri kalan eti sakladılar. Sonra mağaranın her yerini merakla karıştırarak altın, gümüş ve değerli başka şeylerin saklandığı büyük bir depo buldular, bütün bu zenginliğin kime ait olduğunu bilmediklerinden el sürmeye cesaret edemediler. Sahibinin sıradan bir insan olmadığından kuşkulananak, yorucu dolaşmalarının ardından biraz dinlendikten sonra mağaradan gitmeye karar verdiler. Mağaranın karanlık bir köşesine gizlenerek uyudular. Son nefeslerini aldıklarını sanacak kadar büyük bir gürültüyle uyandıklarında daha yeni uyumuşlardı. Bir an sonra bir adamın mağaraya girdiğini gördüler, o kadar büyüktü ki hepsi şaşırdı, zira onun dev olduğunu hemen anladılar. Kaçmak imkânsızdı, sessiz olmaya karar verdiler.

Dev mağaranın ortasında kısa süre durdu, burnunu kıvrıtmaya, dört bir yanı koklamaya başladı. “Çok tuhaf” dedi en sonunda, “buraya biri girmiş olamaz.” Sonra ocağa gitti, kazanın kapağını kaldırarak içine baktı, sudan başka bir şey görmeyince az şaşırmadı. Kapağı öfkeyle gümüş tavana fırlattı, kapak tavana yapıştı; sonra dev mağarayı köşe bucak aramaya başladı. Dehşet içindeki Laponlarla karşılaşması çok sürmedi, en iri olanını sürükledi, onu kaynasın diye kazana attı, ama ateş olmadan kazanın kaynatmadığını unutmuştu. Diğer Laponları mağaranın duvarına zincirledi, sonra kazandaki Lapon kaynayınca kadar yatıp uyuyayım dedi.

Çok geçmeden o kadar yüksek sesle horladı ki dağ sarsıldı, ocakta korlar yerinden oynadı. Lapon kazandan çıktı, yoldaşlarını zincirlerinden çözdü, mağaranın ağzına koşular. Fakat devin, dördünün birlikte bile kaldıramayacakları büyüklükte bir taşla kapadığını görünce hayal kırıklığına uğradılar.

Bir saat kafa kafaya verdiler, her ne olursa olsun deve hile yapmaya karar verdiler. Sakladıkları eti yeniden kazana koydular, üç Lapon devin kendilerini zincire vurduğu yere gitti; ama dördüncü Lapon kapının yanındaki büyük kafe-

sin arkasına gizlendi.

Dev uyandı, Lapon kaynakı mı diye bakmaya koştı aceleyle ama onu orada göremeyince öbür esirlere gitti, arkadaşlarının nereye gittiğini söylemezlerse başlarına yumruk indirmekle tehdit etti. Laponlardan biri arkadaşının elbette kazanda olduğuna yemin etti, devin gözleri onu net görmemiş olmalıydı. Telaşından biraz utanan dev, "Tuhaf" dedi, "herhalde eskisi kadar iyi göremiyorum." "Öyle mi?" dedi Lapon, "iyi bir göz merhemi bunu kısa zamanda düzeltir." "Böyle bir merhem yapabilir misin?" diye sordu dev. "Elbette" dedi Lapon; "benim merhemimi gözlerine sürer sürmez elli metreyi elli santim gibi görürsün. Ama şunu bil ki korkunç acı veriyor." "Önemi yok" dedi dev, "sen yalnızca merhemi hazırla, olabildiğince çabuk kullanayım." "Bana iyi bir karşılık ödeyecekse" dedi Lapon, "seve seve". Dev, "Ben arkadaşlarını yiyinceye kadar" dedi, "on dört gün benimle yaşayacaksın. Fakat bana adını söyle ki onların yerine seni yemeyeyim." Lapon adının "Hiç Kimse" olduğunu söyledi, dev unutmayacağından çok emin olmak için bu adı on defa tekrar etti. Ocağa ateş yakıldı, Lapon ateşin üzerinde kurşun ısıttı, eriyince devin gözlerine döktü, kuşkusuz bu onun gözünün nurunu söndürdü.

Çok geçmeden dev Hiç Kimsenin kendisine hile yaptığını anladı, Lapon'dan öcünü almasına yardım etsinler diye komşusuna seslenmeye başladı. Komşusu koşarak geldi, kim ne yaptı da böyle acı acı inliyorsun diye sordu. Dev, "Hiç Kimse" dedi. Bunun üzerine komşusu, onun alay ettiğini sanarak açtı ağzını yumdu gözünü, "Öyleyse başının çaresine bak! Bir daha beni çağırma yoksa senin için daha kötü olur." Böyle dedikten sonra gitti.

Dev komşusundan yardım alamayınca mağarayı araştırıp düşmanlarını yakalamanın bir çaresini buldu; ama onlar keçilerin arkasına saklanmışlardı, bu nedenle bulamadı. Uzun süre böyle el yordamıyla çabaladıktan sonra ararken yoluna hayvanların çıktığını anladı. Kapı girişine

gitti, kapı görevi yapan büyük taşı aldı, Laponların hiçbirinin keçilerle beraber belli etmeden dışarı çıkmadığından emin olduktan sonra keçileri teker teker saldı.

Laponlar onun bir iş çevirdiğini görünce dört tekeyi çabucak kesip derilerini yüzerek postlarına büründüler, taşı yabildikleri kadar altın ve gümüş aldıktan sonra ellerinin ve ayaklarının üstünde sürünerek mağaradan çıktılar. Son Lapon mağaradan çıkmak üzereyken dev onu durdurup okşadı, sırtına vurup gönderdi; mağaranın ağzını büyük taşla kapadı, pis pis gülererek “Şimdi sizi kıstırdım! Göreli bakalım Hiç Kimse efendi, el mi yaman bey mi yaman!” diye bağırdı.

Aptal deve sonra ne olduğunu kimse bilmiyor. Belki de açlıktan ölünceye kadar Laponları arayarak mağarada dönüp dolaştı.²²

(13) Önceki Lapon hikâyesinin değişik bir tarzı şöyle anlatılır: Bir zamanlar Kurnaz Ufaklık²³ yolunu kaybetti, bir Stalo’nun* oturduğu yere geldi. Bu Stalo’nun bir evi, bir mutfak ve koyunları vardı. Ne zaman zavallı küçük bir budala Lapon bulsa yemeden önce onu şişmanlatmak için yanında tutardı. Aynısını Kurnaz Ufaklığa da yapmayı düşündü. Fakat Kurnaz Ufaklık, Stalo’yu kör etmek için bir hile düşündü. Çok keskin gözlü olduğuna ve çok uzak-taki her tür komik şeyi görebildiğine inandırdı. Stalo aynı yöne elinden geldiğince gözünü dikip baktı ama hiçbir şey seçemedi. “Buraya bak, genç adam” dedi, “gözlerin nasıl böyle keskinleşti?” “Ya” dedi Kurnaz Ufaklık “Şöyle: Gözlerime bir damla kurşun damlatıyorum. Bu nedenle, gözlerim bu kadar keskin.” “Aa, bu kadar mı?” dedi Stalo. “Hadi, sevgili delikanlı, gözlerime biraz erimiş kurşun dök.

²² J. C. Poestion, *Lappländische Märchen* (Viyan, 1886), S. 29, s. 122-126.

²³ *Aschenputtel* peri masallarımızda “Kül Kedisi”nin karşılığı, ağabeylerinden daha kurnaz farz edilen en küçük oğula verilen genel ad.

* Stallo, Ställu (güneyli Lapon) kimi zaman Stållo şeklinde de yazılan Stalo Lapon halk hikâyelerinde insana benzeyen dev bir yamyamdır. Aptal olduğu için genellikle insanlara yenilir -çn.

Gözlerimin seninkiler gibi keskin olmasını öyle istiyorum ki..." "Seve seve yaparım" dedi Kurnaz Ufaklık, "ama dayanamazsın, zira epey canın acır". "Dayanamaz mıyım?" dedi Stalo, "gözlerimin seninki kadar keskin olması için her şeye dayanırım."

Sanki arzusu hilafınaymış gibi, Stalo'nun gözlerine kurşun dökmeye Kurnaz Ufaklığın eli mahkûmdu. Onu arka üstü yatırdı, önce bir gözüne döktü. Stalo hafifçe inledi ama "Dikkat et, sevgili arkadaşım, öbür gözüme de kurşunu dök" dedi. Genç adam döktü. "Şimdi" dedi, "gözlerin değişikliğe alışıncaya kadar bir süre kör olacaksın; ama sonra fazlasıyla göreceksin."

Stalo'nun kör olduğu süre içinde evin idaresini genç adamın üstlenmesi planlandı. O da Stalo'nun koyunları arasından semiz koçu seçip boğazladı, sonra Stalo'nun yaşlı köpeğini alıp onu da boğazladı. Akşam bir tencerede kendine besili koyunu kaynattı, başka bir tencerede Stalo'ya köpek etini pişirdi, her şeyi hazırladığında Stalo'ya yem kabında köpek etini verdi, kendisi bütün dikkatini koyuna verdi. Stalo onun sürekli çalıştığını, dudaklarını şapırdattığını duydu, oysa köpek eti kendisinin dışının kovuğunu bile doldurmamıştı. "Buraya bak, genç adam" dedi, "benim çenelerim gıcırdayıp takırdarken duyduğum bu dudak şapırtısı nedir?" Fakat Kurnaz Ufaklık bir yanıt bulup onu kandırdı.

Ne var ki Stalo Kurnaz Ufaklığın kendisini aptal yerine koyduğunu çok geçmeden anladı, zira onun kendisine söz verdiği keskin görüş için hâlâ çabalıyordu. Aslında kördü ve öyle kaldı. Kendisine yaptığı hilenin karşılığını Kurnaz Ufaklığa nasıl ödeteceğine kafa yordu. En sonunda bir gün Kurnaz Ufaklığa ağıla gidip koyunları saymasını söyledi. Kurnaz Ufaklık, "Saymak kolay" diyerek gitti. Fakat Stalo kör olmasına rağmen Kurnaz Ufaklığın hemen ardından geldi, kapı girişinde durdu. "Hah!" diye düşündü kendi kendine "şimdi seni kapana kısırdım! Pençemden kayıp gidemezsin!" Fakat Kurnaz Ufaklığın hakkından gelmek

öyle kolay değildi. Stalo, "Bütün koyunlarımı teker teker dışarı çıkar" dedi, "ama büyük koçu en son." "Tamam" dedi genç, "öyle olsun." Kapının girişinde bacaklarını açmış duran Stalo'nun bacaklarının arasından koyunları dışarı saldı. Fakat Kurnaz Ufaklık büyük koçu kesip derisini yüzdü. Sıra kendisine gelince koçun postunu giydi, Stalo'nun bacaklarının arasından dört ayak sürünerek dışarı çıktı. "Hah!" dedi Stalo, "bu benim güzel semiz koçum", sahte koçun sırtına dokundu. En sonunda Stalo, "Şimdi dışarı çık, benim güzel arkadaşım!" dedi. O zaman Kurnaz Ufaklık dışarıdan, "Zaten dışarıdayım" diye bağırdı ona.²⁴

(14) Aynı genel tipte ama Homeros'un hikâyesinin bazı belirgin özellikleri bulunmayan bir Fin masalı aşağıdaki gibidir. Gylpho adlı yoksul bir seyis, kralın, yeraltında bir mağarada esir tutulan büyü yapılmış üç kızını kurtardı. Başında kocaman bir boynuzu ve alnının ortasında tek bir gözü bulunan yaşlı kaya cini Kammo'nun, prenseslerden birini beklediği demir bir odaya geldi. Canavar insan eti kokusu aldı ama bakire onun kuşkularını yatıştırmayı becerdi. Bulanık görüyordu ve kirpikleri uzamış, gözünün içine giriyordu, bu nedenle, genç adamı göremedi. Soba sıcaktı, yanında kaya cininin ateşi karıştırdığı büyük soba demiri duruyordu. Gylpho sessizce onu aldı, akkor haline gelinceye kadar ısıttı, sonra cinin gözüne sapladı. Kammo ayağa fırladı, o kadar yüksek sesle bağırdı ki feryadı kayalarda yankılandı. El yordamıyla aradı ama düşmanını bulamadı, o da cinin başını uçurma şansını yakaladı.²⁵

(15) Fin bilim adamı Castren, Finlandiya-Rusya sınırında bulunan Karelya'da Homeros'un Odysseus ve Polyphemus masalına benzeyen bir masalla karşılaştığını biraz şaşıracak kayda geçirir. Karelya hikâyesinde kahraman bir

²⁴ J. C. Poestion, *Lappländische Märchen*, S. 36, s. 152-154.

²⁵ W. Grimm, *Die Sage von Polyphem*, s. 17, Bertram, *Finnische Volksmärchen und Sprichwörter*, s. 9'a gönderme yapar.

kaleye kapatılır, burada tek gözü kör bir dev ona bekçilik eder. Kareyalı kahraman kaleden kaçmak için, Yunan kahramanın kaçarken başvurduğu aynı hilelere başvurur. Gece devin gözünü çıkarır, ertesi sabah dev koyunlarını otlamaya gönderdiğinde kahraman onlardan birinin altına saklanır, kalenin kapısından dışarı çıkma şansını elde eder.²⁶

(16) Homeros'un hikâyesiyle yakın benzerliği kuşku uyandırmayan bir masal Litvanya'dan bildirilir. Bir gün bir gemi bir adaya geldi. Kaptan mürettebatıyla beraber karaya çıktı. Yiyeceklerini pişirmek için taşlardan bir ocak yaptılar, ocak taşı işlevi görecektir büyük, düz bir taş ararlarken istedikleri gibi bir taşın dağın eteğinde bulunduğunu gördüler. Ortak çabayla taşı yerinden kaldırdıktan sonra bu büyük düz taşın bir mağaraya inen basamakların geniş ağzını kapadığını görünce şaşırdılar. Aşağı indiler ve çok geçmeden kendilerini bir devin evinde buldular. Ev o kadar büyüktü ki tonozlu tavanını güçlükle görebiliyordunuz, tavanın ortasında güneş ışığının içeri girmesini ve dumanın dışarı çıkmasını sağlayan bir menfez vardı.

Sağa sola bakarlarlarken aniden bir gümbürtü duydular, çok geçmeden kule gibi upuzun bir dev girişi büyük taşla kapattıktan sonra merdivenlerden indi. Sonra, bir orman dolusu ağacı ocağa yerleştirerek yaktı. Ateşin ışığında gemiciler devin alnının ortasında tek bir göz bulunduğunu dehşet içinde gördüler. Kapalı girişten kaçmaya çalıştılar ama dev onları fark etti, birini yakaladı, bir lokmada yiyip yuttu. Diğerlerini mağaranın iç kısmına kapattı. Sonra ateşi karıştırdı, koyunları sağmaya başladı, ardından, sütü kaynatmak için ateşin üzerine kocaman bir kazan koydu. Süt kaynadığında dev kana kana içti, yosunlardan yatağına yatıp uykuya daldı. Çok geçmeden öyle derin uyudu ki bütün dağ onun horultusuyla sarsıldı.

Gemiciler cesaretlerini topladılar, kaptan kurtuluş planı-

²⁶ M. A. Castren, *Reisen im Norden*, Leipzig, 1853, s. 98 vd.

nı açıkladı. Deve ait büyük bir demir şişi fark etmişti. Çok geçmeden şişin ucunu ateşte akkor hale gelinceye kadar ısıttı ve mürettebatının yardımıyla devin gözüne soktu. Akkorlaşmış demirden tıs sesi çıktı, kan fışkırdı, kaynar su damlacıkları gibi yere düştü. Acıdan bağırان dev ayağa fırladı ama el yordamıyla aramasına, mağaranın duvarlarını ve zeminini yoklamasına rağmen kendisine saldıranları yakalayamadı, zira onlar koyun ağılına saklanmışlardı.

Afallayan dev korkunç bir öfkeye kapıldı, düşmanlarını yakmak için yanan meşaleleri dört bir yana yağdırdı. Fakat onları yakacağı yerde kendi yosun yatağını yaktı, çok geçmeden mağaranın içine öyle bir kesif duman doldu ki dev mağaradan çıktı, öç alma planları yaparak girişin önüne oturdu. Fakat kaptan kaçmalarında işe yarayacak yeni bir plan yaptı. Adamlarının her birini bir koyunun altına bağladı, kendisi de sürünün yaşlı kösemelinin altına girdi, kaptan ve diğerleri sürü mağaradan dışarı çıkarken koyunlarla beraber geçtiler. Bu yolla hepsi devden kurtuldu. Güvertede kendini emniyete aldığıında kaptan devle alay etmeden duramadı, o da sesin geldiğı yöne kocaman kayalar fırlattı. Kayalardan biri geminin kıçını ezdi, mürettebatın bazısını öldürdü. Kaptan ve geri kalan mürettebat hasar gören gemide kendilerini korumayı güçlükle başardılar.²⁷

(17) Geniş bir alana yayılan masalın Almanca bir versiyonu Harz dağlarında kayda geçirilmiştir. Altı yoldaşıyla yolculuk yapan akıllı bir adam, alının ortasında peynir kâsesi kadar büyük tek bir gözü bulunan, on iki ayak boyunda, altı ayak genişliğinde bir devin yönettiğı bir ülkeye gelir. Dev bu yedi kişiyi yakalar, her gün birini yer. Geride yalnızca akıllı adamla bir yoldaş kaldığında kaçış planı yaparlar. Gece bir demiri akkor haline gelinceye kadar

²⁷ Fr. Richter, "Lithauische Märchen. Der einäugige Riese", *Zeitschrift für Volkskunde*, I. (1889), s. 87-89. Yazar masalın kaynağı hakkında hiçbir şey söylemez.

ısıtırlar, devin tek gözüne sokup kaçarlar. Dev kocaman adamlarıyla onların peşine düşer ama kör olduğu için yakalayamaz.²⁸

(18) Polyphemos hikâyesinin İngilizce bir versiyonu Yorkshire'den bildirilir. Thirsk yakınında Sessay bölgesinde Dalton'da bir değirmen ve önünde "Devin Mezarı" adıyla bilinen bir höyük vardır veya eskiden vardı. Değirmende İskit kılıcı gibi ama kıvrık olmayan uzun bir demir kılıç vardı. Bunun devin tıraş bıçağı olduğu söylenirdi, devin malı olan taş bir çorba kâsesi veya dövme bir tabak da sergilenirdi. Dev değirmende oturur, ekmeğini yapmak için insanların kemiklerini öğütürdü. Bir gün Pilmoor'da bir delikanlı yakaladı, onu her zamanki gibi değirmende öğütüp un yapacağı yerde uşağı olarak yanında tuttu, gitmesine izin vermedi. Jack dinlenmeden yıllarca deve hizmet etti. Sonunda artık dayanamadı. Topcliffe Panayırı yaklaşıyordu, delikanlı oraya gidip bakireleri görmek ve biraz baharat almak için yalvardı. Dev somurtarak ona izin vermeyi reddetti, Jack almanın bir yolunu buldu. Hava sıcağı, akşam yemeğinden sonra dev yanında kocaman bir kemik-ekmek somunu ve elinde bıçakla değirmende uyuyordu. Jack uyuyan devin avucundan bıçağı yavaşça alıp tek gözüne sapladı. Şiddetli ıstıraptan bağırarak dev ayağa fırladı, kapıyı kapadı. Jack yine zorda kaldı ama çok geçmeden bunun da yolunu buldu. Devin, kör edildiği sırada uyuyan sevdiği bir köpeği vardı. Jack köpeği öldürüp derisini yüzdü, deriyi sırtına koydu, devin bacaklarının arasından dört ayak üstünde havlaya havlaya koşarak kaçtı.²⁹

(19) Hikâyenin Breton versiyonunda cüzdanını doldurarak La Vendé'den dönen genç bir adamın, ormandan geçerken bir kulübe gördüğü, kulübeye giderek kapısını çaldığı anlatılır. Kaba bir ses "Bekle bir dakika, açıyorum"

²⁸ W. Grimm, *Die Sage von Polyphem*, s. 18, H. Pröhle'nin *Kinder- und Volksmärchen* adlı kitabında s. 137'ye gönderme yapar.

²⁹ S. Baring Gould, "The Giant of New Mills, Sessay", *Folk-lore*, I (1890), s. 130.

yanıtını verdi. Sonra büyük bir gürültü oldu, kapı açıldı, genç adam, kapının sıradan bir adam büyüklüğünde sürgüsünü elinde tutan, alnının ortasında tek bir gözü bulunan bir dev gördü. Evin içine girdiğinde genç adam bacada bumbarların yanı sıra asılmış insan kolları ve bacaklarıyla ateşin üzerinde kaynayan bir tencerede insan parçaları gördü. Genç adam evden gitmek istedi ama kapının sürgüsünü yerinden kaldıramadı. “Dışarı gitmen gerekmez” dedi dev, “koyunların yanına gidebilirsin”. Evin iç kısmında sekiz koyundan oluşan bir sürü vardı, koyunların her biri sığa büyüklüğündeydi. Genç adam korkusunu gizlemek için ocağa çıktı, piposunu içmeye başladı. Dev ona biraz et yer misin, diye sordu. “Hayır” dedi genç, “Aç değilim”. “Yine de yersin” yanıtını verdi dev. Fakat genç adam cebinden tabancasını çıkardı, deve ateş ederek gözünü çıkardı. “Alçak” diye bağırdı dev, “seni öldürüp yiyeceğim”. Genç, koyunların arasına sığındı. Dev aradı ama adamı bulamadı. Sonra kapıyı açtı, koyunların her birini teker teker dışarı çıkardı, geçerlerken her birine dokunuyordu. Geriye ancak üç dört koyun kaldığında genç, birinin karnının altına girdi, postuna sımsıkı yapıştı. Kapıdan geçerken deve çarptı, o da koyunu durdurdu; ama o sırada genç adam dışarı çıkmıştı, koyunlarla beraber ormanda gidiyordu, pazarda onları iyi bir fiyata sattı.³⁰

(20) Hikâyenin başka bir Breton versiyonunda kahraman Bihanic adıyla bilinir ve diğer kahramanlarda alışıldığı üzere, üç erkek kardeşin en küçüğüdür. Kral onu bir devin hazinelerini çalmaya gönderir, önsezi yeteneği bahşedilmiş bir papağan, kuşun uçabildiği hızda koşabilen tek hörgüçlü bir deve, gecenin karanlığını devin şatosundan yedi fersaha kadar gündüze dönüştüren çok parlak bir ışık yayan bir lal taşı bu hazineye dahildir. Kahraman tek hörgüçlü deveyle lal taşını fazla sorun çıkmadan aldı ama

³⁰ P. Sébillot, “Contes de la Haute-Bretagne”, *Revue des Traditions Populaires*, ix. (1894), s. 105 vd.

papağanı yakalamak daha zor bir görevdi. Bihanic bu maksatla devin şatosuna yaklaştığında devin koyunlarını otlatan genç bir çobanla karşılaştı. “Şatoya git” dedi çobana, “pipom için bana ateş getir. Sana bir kuron vereceğim.” Kuşkulanmayan çoban parayı cebine koydu, şatoya koştu. Bu arada Bihanic koyunlardan birini, sürünün en tüylüsünü aldı, kesip derisini yüzdü. Deriyi giydi, akşam vakti sürüye karıştı, hem devin hem de çobanın haberi olmadan şatoya girdi. Kehanette bulunan papağana sabah akşam danışmak devin âdetiydi, her zamanki gibi o gece de kehaneti sorduğunda papağan tek hörgüçlü devesini ve lal taşını çalan düşmanı Bihanic’in yine şatoda olduğu haberini verdi; dahası, bilge kuş hırsızın kesip derisini yüzdüğü bir koyunun postunu giyerek ağılda saklandığını söyledi. Dev ağılda onu aradı, koyunlara elleriyle teker teker dokunmasına rağmen onu bulamadı. Sonra çobana koyunları teker teker dışarı çıkarmasını emretti, koyunlar geçerken dev eşikte durup her birini kontrol etti. Hemen hepsi dışarı çıktığında birinin postu elinde kaldı, dev “Hah! Yakaladım onu” diye bağırdı. Bihanic kaburgalarını devin parmaklarının sıkıştığını hissedince “Eyvah” diye düşündü kendi kendine, “şimdi her şey bitti”. Dev onu mutfağa götürdü. “Alçak Bihanic işte bu” dedi, öbür erkek ve kadın devlere onu göstererek, “Bize artık hile yapamayacak. Hangi sosla onu yiyeceğiz?” Hepsi, “Onu şişe geçirmelisin” yanıtını verdi. Bihanic’i çırılçıplak soydular, kümes hayvanı gibi bağladılar, şişe geçirilme vakti gelinceye kadar mutfağın bir köşesine attılar. Tek başına kalan aşçı kadın onu kızartacak yeterince odun bulunmadığından yakındı. “Bağlarımı gevşet biraz, güzel aşçı” dedi, “gidip sana biraz odun getireyim”. “Güzel” denerek pohpohlanan aşçı gevşedi, bağları çözdü. Aşçı kadının onun bağlarını çözmesinin üzerinden çok geçmeden, müteşekkir Bihanic bir balta kaptı, dev kadının başına öylesine içten bir iyi niyetle indirdi ki onu baştan aşağı ikiye böldü. Sonra papağana koştu, onu çantasına tıktırdı, kaçtı. Dev, Bihanic pişti mi,

diye bakmaya mutfağa gittiğinde, eşi aşçı kadının kanlar içinde kalarak öldüğünü ve papağanın gittiğini görünce öyle acı acı bağırdı ki öbür kadın ve erkek devler koşarak geldiler, aralarında korkunç bir kargaşa çıktı.³¹

(21) Eski pagan hikâyesinin bir Gaskon versiyonu müte-deyyin Hristiyanların eğitimi için bazı dindar ayrıntılarla zenginleştirilir. Şöyle anlatılır: Bir zamanlar fakir bir kadın, biri oğlan biri kız iki çocuğuyla beraber bir kulübede yaşı-yordu. Bir gün oğlu annesine “Anne, gece gündüz ben, sen ve kardeşim çalışıyoruz, nafakamızı ancak kazanıyoruz. Gidip şansımı deneyeceğim. Altın boynuzları, öküzlerle koyunların boynuzlarını toplamak için Canavarlar³² ülke-sine gideceğim” dedi. Fakat annesi, “Hayır, hayır, canım. Seni göndermem. Devler uzakta, buradan çok uzakta, gün batımına doğru oturuyorlar. Acayip karanlık bir ülkede, akarsuların üç bin ayak yüksekten aşağı aktığı ulu dağlar ülkesinde oturuyorlar. Bu ülkede rahip yok, kilise yok, kilise mezarlığı da yok. Canavarlar yedi kulaç boyunda devler. Alınlarının tam ortasında tek bir göz var. Gün bo-yunca altın boynuzlu öküzlerine ve koyunlarına bekçilik ediyorlar, akşam güneş batınca bu davarları mağaralarına geri getiriyorlar. Bir Hristiyan yakaladıklarında ızgarada canlı canlı kızartıyorlar, bir lokmada yutuyorlar. Hayır, hayır, canım, şansını denemeye gidemezsin. Canavarların ülkesinde altın boynuz, öküz ve koyun boynuzları arama-ya gidemezsin.”

“Özür dilerim, anne” dedi, “ama bu sefer senin isteğin olmayacak.” Sonra kız konuştu. “Anne” dedi, “görüyorsun kardeşim istiyor. Laf dinlemediği için ben de onunla gide-ceğim. Onu her kötülükten koruyacağım, bana güven.” Bunun üzerine fakir anne rıza gösterdi. “Dur, çocuğum” dedi, “bu küçük gümüş haçı al, yanından ayırma, ne gece ne gündüz. Sana şans getirecek. Öyleyse gidin zavallı ço-

³¹ F. M. Luzel, *Contes populaire de Basse- Bretagne* (Paris, 1887), II, 231 vd.

³² *Bécuts*. Gaskon ağzında *Bécuts* “gagalı” dolayısıyla canavar demektir.

cuklarım, Tanrı'nın ve Kutsal Bakire Meryem'in inayetiyle gidin."

Kardeşler annelerine veda ettiler, değnekleri ellerinde, heybeleri sırtlarında yola koyuldular. Yedi ay sabahtan akşama kadar gün batımına doğru yürüdüler, yardımlarla geçinip yardımsever insanların ahırlarında uyudular. En sonunda acayip karanlık ülkeye, akarsuların üç bin ayak yüksekten aşağı aktığı ulu dağlar ülkesine geldiler. Bu ülkede ne rahip, ne kilise, ne kilise mezarlığı vardı. Bu ülkede Canavarlar, yedi kulaç boyunda devler yaşıyordu. Bu devlerin alınlarının tam ortasında tek bir göz vardı. Gün boyunca altın boynuzlu öküzlerine ve koyunlarına bekçilik ediyorlar, akşam güneş batınca bu davalarını mağaralarına geri getiriyorlardı. İyi erzağa gelince, et eksik değildi. Akşam yemeği için öküz, akşam atıştırmak için koyun kesiyorlardı. Fakat onların altın boynuzlarını hiç dikkate almıyorlar, atıyorlardı. Bir Hristiyan yakaladıklarında ızgarada canlı canlı kızartıyorlar, bir lokmada yutuyorlardı.

Kardeşler, Canavarlar kendilerini görmesin diye çalıların altına veya kayaların arasına gizlenerek her gün dağlarda gün doğumundan gün batımına kadar altın boynuzları aradılar. Yedinci günün sonunda çantaları dolmuştu. Bir akarsuyun kenarına oturarak saydılar, "Bir, iki, üç, dört ... doksan sekiz, doksan dokuz, yüz altın boynuz. Artık epey zenginiz. Yarın annemize dönelim."

O sırada güneş batıyordu. Bir canavar önündeki altın boynuzlu öküzlerini ve koyunlarını güderek geçti. Çocuklar, "Canavar! Canavar!" diye bağırıp son hızla kaçtılar. Fakat Canavar her şeyi görmüştü. Onları aldı, büyük bir çantaya attı, yüz libre ağırlığında gelen düz bir taşla kapatılan mağarasına döndü. Canavar omzuyla iterek taşı kenara çekti, girişi kapadı. Sonra büyük çantasını yere silkeledi. "Küçük Hristiyanlar" dedi, "benimle yemek yiyin". "Memnuniyetle, Canavar" dediler. Canavar ocağa bir öbek kütük attı, ateş yaktı, bir koyun kesti, derisini yüzdü, pos-

tuyla iki altın boynuzunu bir köşeye attı, eti şişe geçirdi. "Küçük Hristiyanlar" dedi, "şişi çevirin". "Dediğini yapıyoruz, Canavar" dediler. Onlar şişi çevirirlerken Canavar masanın üzerine yüz librelilik bir ekmekle yedi kavanoz şarap koydu.

"Küçük Hristiyanlar" dedi Canavar, "oturun, hiçbir şeyiniz eksik olmayacak, ülkenizle ilgili her şeyi anlatın." Delikanlı birçok hoş hikâye biliyordu, yemeğin sonuna kadar anlattı. "Hristiyan küçük bey" dedi canavar, "sen hoşuma gittin. Şimdi sıra sana geldi Hristiyan küçük hanım." Kız Cömert Tanrı, Kutsal Bakire ve azizler adına birçok güzel dua biliyordu. Fakat daha ilk kelimedede Canavar öfkeden morardı. "Seni edepsiz seni" diye bağırdı, "sen, Tanrı'ya dua ediyorsun. Bekle biraz." Kızı hemen kaptı, elbiselerini çıkardı, ızgaraya yatırdı, yavaş ateşte canlı canlı kızarttı. "Hristiyan küçük bey" dedi kızın kardeşine, "bu biftek için ne düşünüyorsun?" Fakat delikanlı, "Hayır, Canavar, Hristiyanlar birbirlerini yemezler" dedi. "Bak, Hristiyan küçük bey, bütün güzel hikâyelerini anlatınca yarın sana da bunu yapacağım."

Delikanlı öfkeden bembeyaz kesti ama Canavara karşı bir şey yapamazdı. Kız kardeşinin yavaş ateşte canlı canlı pişmesine baktı. Zavallı kız sağ elinde annesinin ne gece ne gündüz yanından ayırmasını istemediği küçük gümüş haçı tutuyordu. "Tanrım" diye bağırdı kız, "bana merhamet et! Kutsal Bakire bana yardıma gel!" "Vay, edepsiz" dedi Canavar, "canlı canlı pişerken bile Tanrı'ya dua ediyorsun demek, bekle biraz." Canavar onu bir lokmada canlı canlı yuttu. Sonra, ocak boyunca yere yattı, "Hristiyan küçük bey" dedi, "bana ülkenle ilgili hikâyeler anlat". Delikanlı gece yarısına kadar anlattı. Canavar "Hristiyan küçük bey, ateşi karıştır. Üşüyorum" diyerek zaman zaman onun sözünü kesti.

Et ve şarapla tıka basa doyan Canavar gece yarısından bir saat sonra kasırğa gibi horlamaya başladı. Delikanlı kendi kendine "Şimdi biraz eğlenelim" diye düşündü. Çok

yavaşça ocağın yanına geldi, akkor haline gelmiş demiri aldı, bütün gücüyle Canavarın gözüne sapladı. Canavar artık kördü. Şeytan çarpmış gibi mağarada öteye beriye koşuşturdu, o kadar yüksek sesle, “Hey, bütün tanrılar! Kör oldum ben! Kör oldum ben!” diye bağıırıyordu ki yüz fersah öteden duyuluyordu. Altın boynuzlu öküzlerin ve koyunların arasına, kuru otların altına saklanan delikanlı gülüyordu.

Canavarın bağırmaları üzerine kardeşleri mağaralarında uyandılar. “Hey! Hey! Hey!” diye bağırdılar, “ne oluyor orada? Ne oluyor orada?” Canavarlar gece karanlığında fıçı büyüklüğünde fenerlerle ve kavak boyunda değneklerle koşarak geldiler. “Hey! Hey! Hey!” diye bağırdılar, “ne oluyor orada? Ne oluyor orada?” İçeriden hâlâ, “Hey, bütün tanrılar! Kör oldum ben! Kör oldum ben!” bağırtılarının geldiği mağaranın ağzını kapayan yüz librelik taşı omuzlarıyla iterek kenara çektiler. “Kardeş” dediler, “kim seni bu duruma getirdi?” “Kardeşler” yanıtını verdi, “küçük bir Hristiyan. Mağaranın her yerinde arayıp bulun onu. Arayıp bulun ki canlı canlı yutuvereyim. Hey, bütün tanrılar! Kör oldum ben! Kör oldum ben!” Canavarlar her yeri aradılar ama hiçbir şey bulamadılar, altın boynuzlu öküzlerle koyunların arasına, samanın altına saklanmış delikanlıysa gülüyordu. Sonunda Canavarlar yoruldular. “Hoşça kal, kardeş” dediler, “uyumaya çalış. Yarın tekrar geliriz.” Sonra mağarayı kapatıp gittiler.

Delikanlı girişi kapayan büyük taşı yuvarlamaya çalıştı ama “Yüce Meryem, bu benim gücümü çok aşıyor” diye bağırarak zorunda kaldı. Canavar dinledi. “Seni duydum, küçük Hristiyan. Seni duydum, aşağılık köpek. Kör olsam da benden kaçamayacaksın.” Delikanlı, Canavar ve sürü üç gün üç gece yemeden içmeden mağarada kaldı. Sonunda, altın boynuzlu öküzler ve koyunlar açlıktan böğürdü, meledi. “Bekleyin biraz, zavallı hayvanlar” dedi Canavar, “Mağarayı sizin için açacağım. Fakat sana gelince küçük Hristiyan, çok farklı bir mesele bu. Kör olsam da benden

kaçamayacaksan." Canavar el yordamıyla mağaranın ağzına giderken delikanlı üç gün önce kestiği koyunun altın boynuzlarını ve postunu giydi.

En sonunda büyük taş düştü. Canavar dışarıda, mağaranın eşiğinde oturdu, öküzlerle koyunlar teker teker dışarı çıktı, önce öküzler. Efendileri boynuzlarına ve sırtlarına dokundu, tek tek saydı. Sonra koyunlar geldi, efendileri boynuzlarına ve tüylü postlarına dokundu, tek tek saydı. Delikanlı koyunların arasında dört ayak üstü bekledi. Sırası gelince korkmadan ilerledi. Canavar kuşkulandı. Sırtındaki tüylere dokununca postun yerine oturmadığını anladı. "Hey, küçük Hristiyan" diye bağırdı, "hey, aşağılık köpek! Bekle biraz!" Fakat delikanlı rüzgâr hızıyla kaçtı.

Hikâye Canavarın hastalanıp yuttuğu kızı canlı canlı kustuğu, kardeşlerin çok zengin olarak annelerine döndüğü anlatılarak biter.³³

(22) Homeros'un Odysseus ve Polyphemos hikâyesi bir yerlerin sözlü geleneğinde yaşıyorsa Sicilya'da yaşaması beklenir; kuşkusuz aynı tip bir hikâye bu adada sekiz yaşında bir kız çocuğunun ağzından kayda geçirilmiştir. İçeriği aşağıdaki gibidir. Bir zamanlar her yıl dolaşarak kilise için dilenen iki keşiş vardı. Biri iri, diğeri zayıftı. Bir kere sinde yollarını kaybettiler, büyük bir mağaraya geldiler, mağarada ateş yakan bir canavar vardı. Ne var ki iki keşiş onun canavar olduğuna inanmadı ama "Gidip dinlenelim" dedi. İçeri girdiler, canavarın koyun kesip kızarttığını gördüler. Daha önceden yirmi tane kesip kızartmıştı.

"Yiyin!" dedi canavar onlara. "Yemek istemiyoruz" dediler, "aç değiliz". "Yiyin, dedim size!" diye tekrar etti. Kuzuyu yedikten sonra yattılar, canavar girişi büyük bir taşla kapadı. Sonra sivri bir demir aldı, ateşte ısıttı, iri keşişin boğazına sapladı, cesedini kızarttı, öbür keşişin de gelip yemesini istedi. "Yemek istemiyorum" yanıtını verdi keşiş, "tokum". "Kalk" dedi canavar, "yemezsen, seni öl-

³³ J. F. Bladé, *Contes populaires de la Gascogne* (Paris, 1886), I. 32-34.

dürürüm.” Zavallı keşiş korkuyla kalktı, masaya oturdu, yiyormuş numarası yaptı ama eti attı.

Gece iyi adam demiri aldı, ısıttı, canavarın gözlerine soktu. Sonra dehşet içinde koyun postuna büründü. Canavar el yordamıyla mağaranın ağzına geldi, taşı kaldırdı, koyunları teker teker dışarı saldı; iyi adam böylece kaçtı, Trapani’ye döndü ve hikâyesini balıkçılara anlattı. Canavar balığa gitti, kör olduğu için kayaya çarparak başını yarıldı.³⁴

(23) Benzer bir Yunan hikâyesi Kapadokya’da Pharsa’da* kayda geçirilmiştir. Şöyle anlatılır: “Bir zamanlar bir papaz vardı. Keçi almaya gitti. Bir köye ulaştı. Bir papaz daha vardı. ‘Nereye gidiyorsun?’ diye sordu. Papaz, ‘Keçi almaya gidiyorum’ dedi. O da, ‘Keçi almaya ben de gele-yim’ dedi. Yola çıktılar; başka bir köye gittiler. Bir papaz daha vardı. Üçü başka bir köye gitti. Bir papaz daha buldular. Bu papazı da aldılar. Yola devam ettiler. Toplam yedi papaz oldular.

Onlar köye giderken bir kadın vardı; odun kesiyordu. Bir de Kyklop³⁵ vardı. Kyklop koştu; yedi papazı yakaladı. Onları evine götürdü. Akşam bir papazı kızarttı; papaz şişmandı. Papazı yedi; sarhoş oldu.

Altı papaz kalktı. Şişi ısıttı. Kyklop’un gözüne soktular. Kyklop’u kör ettiler. Kaçtılar. Kyklop’un ağılda yedi yüz koyunu vardı. Papazlar ağıla gittiler. Altı koyunun derisini yüzdüler. Başlarını ve kuyruklarını bıraktılar. Postları giydiler. Sabah Kyklop kalktı; koyunları dışarı çıkardı; onları başlarından ve kuyruklarından tuttu. Yedi yüz koyunu

³⁴ G. Pitré, *Fiabe Novelle e Racconti popolari Siciliani* II. (Palermo, 1875), S. 51, s. 1-3; T. F. Crane, *Italian Popular Tales* (Londra, 1885), s. 89 vd. Sicilya ağzını ancak kısmen anladığım için Crane’in hikâyesinin özetinin izinden gittim.

* Kayseri’nin Develi ilçesinde eski bir yerleşim yeri -çn.

³⁵ Yunancası τεπεκόζης [Tepekozis]. “Tepe” ve “göz” kelimelerinden türeyen bu kelimenin, tek gözlü devin Türkçe ifadesi olduğu açıklanır. Bkz. R. M. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor*, s. 650.

böyle saldı. Kapıları kapadı. İçeri girdi; altı papazı aradı. Bulamadı. Kesilen altı koyunu buldu.

Altı papaz yedi yüz koyunu aldı; evlerine gittiler. Kyklop'un yediği papazın eşine de yüz koyun verdiler. Kadın, 'Papazım nerede benim?' diye sordu. 'Biraz daha kazanmak için orada kaldı' dediler. Altı papazın her biri yüzer koyun aldı. Evlerine gittiler. Yediler, içtiler, istediklerini elde ettiler."³⁶

(24) Polyphemos hikâyesinin, Atina'da kayda geçirilen başka bir versiyonunda şunlar anlatılır: Bir prensin yolu Canavarın mağarasına düştü, Canavar dışarıdaydı, orada neredeyse harman yeri büyüklüğünde bir çörekle bir fıçı süt buldu. Sütü içip çöreği yiyerek kendine geldikten sonra etrafına baktı, kayada bir çatlak görünce oraya saklandı. Çok geçmeden cınlayan çan sesleri koyunların Canavarla beraber geceyi geçirmek için mağaraya döndüğünü haber verdi. Canavar içeri girince mağaranın ağzına büyük bir kaya yuvarlayarak girişi kapadı, sonra yemeye oturdu, süt ve çörek tedarikinin azaldığını fark etti. Yine de karnını doyurabildiğince doyurduktan sonra ateşi canlandırdı, uykuya yattı. Canavar uykusunda horlarken prens gizlendiği yerden çıktı, uzun bir direk alarak sivriltilti, ateşe tuttu. Direk ateşte akkor haline geldi, Prens onu Canavarın gözüne soktu, Canavarı kör etti; zira Canavarın alnında tek bir göz vardı. Canavarın feryatları bütün çevreyi ayağa kaldırdı, öbür Canavarlar reislerine ne olduğunu anlamak için geldiler; ama mağaranın ağzını büyük bir taşla kapalı bulunca içeri giremediler, reisin sarhoş olduğunu farz ederek geri döndüler. Sonra Canavar taşı yuvarlayarak mağarayı açtı, girişe oturup koyunlarını teker teker dokunarak dışarı saldı. Bol tüylü kocaman bir koç vardı, Canavar hayvanın sırtına vursa da, onun beline yapışan prens mağaradan kaçmayı becerdi.³⁷

³⁶ R. M. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor* (Cambridge, 1916), s. 551.

³⁷ G. Drosinis, *Land und Leute in Nord-Euböa*, Deutsche Uebersetzung von

(25) Antik dönem hikâyesinin başka bir versiyonunu Sakız adasının batı kıyısının açıklarında yer alan Psara adasının bir yerlisi Alman arkeolog Ludwig Ross'a anlatmıştır. Ana hatlarıyla şöyledir: Dimitris, Mihalis ve Yorgos adında üç kardeş bir gemiden bilinmeyen bir kıyıya indiler, yoldaşlarından ayrıldılar, sonunda olağanüstü bir saraya geldiler. İçeri girdiklerinde ön avluda büyük bir koyun sürüsü gördüler, ziyafet salonunda büyük bir ziyafet sofrası kurulmuştu ama hiçbir insan görülüyordu. Oturup güzel şeyler yediler, daha henüz yemişlerdi ki kocaman, çirkin, kör bir Canavar belirdi, damarlarındaki kanı donduran bir sesle "İnsan eti kokusu alıyorum, insan eti kokusu alıyorum!" diye haykırdı. Korkudan rengi atan üç kardeş ayağa fırladı ama sesin yol gösterdiği Canavar iğrenç pençelerini uzatıp önce Dimitris'i, sonra da Mihalis'i yakaladı, yere çarparak paramparça etti. Atik Yorgos ön avluya kaçmayı becerdi ama kapının kapalı olduğunu gördü, duvarlar tırmanamayacağı kadar yüksekti. Ne yapacaktı? Bıçağını çekerek sürüdeki en büyük koçu kesti, derisini yüzdü, cesedini kuyuya atarak posta sarındı, koç gibi dört ayak üstünde sürünmeye çalıştı. Bu arada Canavar insan etinden oluşan korkunç yemeğini bitirmişti, "Benden kaçamayacaksın! Benim için leziz bir akşam yemeği olacaksın!" diye bağırarak mermer merdivenden sallanarak indi. Sonra kapıya gitti, koyunların teker teker geçmesine yetecek kadar kapıyı açtı. Sonra bütün koyunları adıyla çağırdı, biri gelince sütünü sağıp dışarı salıyordu. Hepsinden sonra koçlar geldi, koç postuna sarınmış Yorgos onların arasında yer alıyordu. Canavara korkudan titreyerek yaklaştı ama canavar onun sırtını okşadı, cüssesini ve kuvvetini övdü, kapıdan geçsin diye bıraktı. Yorgos böyle kaçabildi.³⁸

Aug. Boltz (Leipzig, 1884), s. 170-176.

³⁸ Ludwig Ross, *Erinnerungen und Mittheilungen aus Griechenland* (Berlin, 1863), s. 287-289.

Bu versiyonda kahraman canavarı kör etmez, dolayısıyla, hikâyenin çok belirgin özelliğe sahip vakası yoktur; fakat başka bakımlardan hikâye ortak tipe uyar.

(26) Hikâyenin, Mora'nın Gortynia bölgesinde Lasta'da kaydedilen başka bir Yunanca versiyonunda yaşlı bir adamın dünyayı dolaşmaya çıktığı, insanların çok boylu boslu ama tek gözlü oldukları bir ülkeye geldiği anlatılır. Gezgin bu tek gözlü devlerden birinin evine yerleşti, devin eşi onu saklamıştı; zira habisi bir yamyam olan dev gündüz evde değildi. Dev eve geldiğinde eşine bir koku aldığını söyledi, eşi hiçbir şey olmadığına onu ikna etmeye çalışsa da dev evi aradı, adamı buldu. Önce adamı bir çırpıda yiyecekmiş gibi yaptı, fakat onu ağzına attıktan sonra dışarı çıkardı, karısının hatırına canını esirgedi. Ne var ki ertesi gün merhametinden pişmanlık duydu, eşi kendisini sarhoş etmeseydi ve adamı gizlice dışarı çıkarıp kaçmaya teşvik etmeseydi onu silip süpürecekti. Fakat kaçmadan önce adam yanan bir kömür aldı, devin gözüne sokup onu kör etti. Habisi yamyam böylece cezalandırıldı ve bundan sonra insanları yemedi.³⁹ Bu versiyonda kahramanın koyunla veya koyun postuyla kaçışının belirgin özelliğe sahip epizodu yoktur.

(27) Hikâyenin, Sicilya'da kayda geçirilen Amavutça versiyonu şöyledir: Bir zamanlar iki adam yolculuk yapıyordu. Bu arada gece bastırdı, yağmur yağıyor, gök gürlüyordu. Zavallı ahabplar kötü durumda kaldıklarını düşündüler. Uzakta bir ışık gördüler, "Gidip bakalım, geceyi ışık yanan yerde geçirebilir miyiz?" dediler. Gittiler ve bir mağaraya geldiler, zira ışığın yandığı yer bir mağaraydı. İçeri girdiler, koyunlar, koçlar ve önde iki gözü, arkada iki gözü bulunan iki Kyklop gördüler. Kykloplar onların içeri girdiklerini gördüler, birbirlerine, "Artık yiyecek bir şeylerimiz var" dediler. İki adamı yemeye niyetlendiler. Zavallı

³⁹ K. Dietrich, "Aus neugriechische Sagen", *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, XV. (1905), s. 381.

ahbaplar orada iki gün kaldılar; sonra Kykloplar elleriyle onların enselerini yoklayıp “İyi! Yarın birini yeriz” dediler. Bu arada şişmanlasınlar diye onlara yemek yedirdiler. Akşam bir koyunla bir koç alıp ateşin üzerinde şişte kızartıyorlar, zavallı adamları şişmanlasınlar diye bunları ve hiç organlarını yemeye zorluyorlardı. İki de bir elleriyle enselerini yoklayıp birbirlerine, “İyi gidiyorlar” diyorlardı. Fakat iki adam kelimelerle veya işaretlerle birbirlerine, “Bakalım, kaçabilir miyiz” dedi. Dediğim gibi, iki gün geçti, ikinci gün Kykloplar uyuyakaldılar, gözleri açık şekerleme yaptılar. İki adam Kyklopların uyuduğunu görünce koyun kızarttıkları şişleri alıp ateşte ısıttı. Sonra koçların postunu alıp giydiler, dört ayak üstünde aşağı indiler, koç postuyla yürüdüler. Bu arada şişler ısındı, adamların her biri ikişer tane aldı, uyuyan Kykloplara yavaşça sokularak kızgın şişleri gözlerine batırdılar. Bundan sonra koyun gibi dört ayak üstünde aşağıya indiler. Kykloplar uyandıklarında kör olmuşlardı, uğradıkları kayba boyun eğdiler. Fakat gözlerine saplanmış şişlerle kapıda, her biri kapının bir dikmesinde durdu. “Koyunlar dışarı çıkacak, adamlar içeride kalacak” diyerek mağaradaki bütün koyunları dışarı saldı, adamlar da dışarı çıkıyor mu diye koyunların postlarını yokladılar. Fakat adamların sırtlarında koyun postları vardı, dört ayak üstünde yürüyorlardı, Kykloplar onları yokladığında koyun sandılar. Adamlar böylece kaçıp hayatlarını kurtardılar, biraz uzaklaşınca postları çıkardılar. Hikâyenin sonu böyledir.⁴⁰

Bu versiyonun olağandışı özelliği Kyklop’un her birinin göz sayısının birden dörde çıkmasıdır.

(28) Bu tip bir Macar hikâyesinde yolculuk yapan üç zanaatçı anlatılır, yedi gün yedi gece deniz yolculuğundan sonra Balzer, Lorinc ve Janos büyük bir ormanlık alanda karaya çıktı. Bir koyun otlağına denk geldiler, ağıla gelin-

⁴⁰ D. Comparetti, *Novelline popolari Italiane* (Roma, Torino ve Floransa, 1875), S. 70. s. 308-310.

ceye kadar bu yolu izlediler. Ağla girdiler ve alnında tek gözü bulunan kocaman bir dev gördüler. Dev ne istediklerini sordu, söylediklerinde dev önlerine yemek koydu. Çok geçmeden akşam oldu, dev koyunları ağla getirdi. Koyunlar eşek kadardı. Ağlı kapatmak için dev, sizin ve benim gibi on altı kişinin yerinden kaldıramayacağı büyüklükte bir taş sahıpti.

Koyunların hepsi içeri girdiğinde dev ateşin başına oturup misafirleriyle sohbet etti; aynı zamanda hangisinin daha şişman olduğunu anlamak için elleriyle boyunlarını yokladı. Devın anladığı üzere, zavallı Balzer şişmandı; dev bir bıçak alıp onun başını kesti, yesinler diye koyunlarına verdi. Sağ kalan iki arkadaş endişeyle birbirine baktı, gizlice istişare ettiler; devın ateşin başında sırt üzeri yatıp uyduğunu görünce Janos yanan bir odun parçası olarak devın gözüne soktu, dev artık göremiyordu.

Sabah olup kuşlar cıvıldamaya başladığında dev taşı kapının girişinden aldı, koyunları dışarı saldı; ama o kadar kurnazdı ki bacaklarını iki yana açtı, koyunların her birini bacaklarının arasından geçirdi. Janos'un mesleği ayakkabıcılıktı, bu nedenle yanında bir soyma bıçağıyla bir biz vardı. Ne yapacağını Lorinc'e gösterdi, elindeki bizi ona verdi; koyunun kuyruğuna yapışacak, koyun tam kapı girişindeyken bizi karnına batıracaktı; hayvan kapı girişinden dışarıya şimşek gibi koşacaktı. Janos da aynısını yaptı, ikisi de sağ salim dışarı çıktı. Bütün koyunlar dışarı çıkınca dev kapıyı kapadı, el yordamıyla etrafı aradı ama kimseyi bulamadı. Sonra öyle bir feryat kopardı ki iki arkadaş kıyıda boylu boyunca yere düştü. Onun kükremesine, her biri onun kadar kocaman on iki dev daha koşarak geldi; onu böyle acınacak durumda bulunca hemen yakalayıp parçaladılar. Sonra on ikisi birden denize koştu ama iki kaçak kıyıdan on iki kulaç uzaklaşmıştı, bu nedenle devler onlardan oç alamadı. Sonra devler o kadar korkunç feryat edip kükremeye başladı ki deniz büyük dalgalar halinde kabardı, iki zavallı neredeyse boğuluyordu. Fakat Tanrı

merhametiyle onları kurtardı, karaya çıkıp zevkle dolaşacakları bir ormanlığa gelinceye kadar yollarına devam ettiler.⁴¹

(29) Eski hikâyenin modern bir Suriye versiyonu şöyledir: Bir zamanlar iki oğlu bulunan bir prens vardı. Biri sahip olduğu kitabıyla birlikte manastıra gitmek üzere yola çıktı. Dağların arasında oyalanıp uyuyakalınca, gece karanlık basıncaya kadar yolculuk etti. Sonra birinin ağladığını duydu. “Gidip bakayım” diye düşündü. Gitti, içinde ateş yanan bir mağara buldu. Mağaraya girince ateşin başında uyuyan kör bir dev gördü. Genç oturdu, devi iğneyle dürttü. Dev ayağa kalktı, onu aradı ama bulamadı. Bir süre sonra genç, devi yine dürttü. Dev ayağa kalktı. Yavaş yavaş gün doğdu, keçiler mağaradan çıkmaya başladı. Dev bacaklarını açarak mağaranın ağzında durdu, keçileri teker teker geçirdi. Genç adam bir tekenin karnının altına çömeldi, dışarı böyle çıktı. Ardından, genç, devin oğlu olduğunu iddia etti, tuhaf bir oğulluk sınavından geçtikten sonra dev onu kabul etti, keçileri otlatmaya götürmesine izin verdi. Anlaşılan, genç, devin bir dişi ayının çaldığı kayıp gözlerini bile buldu.⁴²

Bu hikâye diğerlerinden farklıdır, kahraman devi kör edeceği yerde kaybettiği görme yeteneğini ona geri verir. Fakat başka açılardan, özellikle kahramanın mağaradan kaçış tarzı mutad tipe uyar.

(30) *Binbir Gece Masalları*’nda yer alan “Gemici Sinbad’ın Üçüncü Yolculuğu”nda seyyah ve yol arkadaşları bir adaya çıkarlar, burada buldukları bir devin evine girerler. Ateş gibi yanan iki gözüyle kocaman siyah dev geldi ve davetsiz misafirlerini bulup yakaladı, kasabın kesmek üzere olduğu koyunu yokladığı gibi onları yokladı. İlk Sinbad’ı eline aldı ama yolculuğunda aşırı yorulduğu için onu

⁴¹ G. Stier, *Ungarische Volksmärchen* (Pesth, tar. y. önsöz Haziran 1857 tarihli), S. 14, s. 146-150.

⁴² E. Prym ve A. Socin, *Syrische Sagen und Maerchen* (Göttingen, 1881), S. 32, s. 115 vd.

sıska bularak bıraktı. Bu yolla dev şişman, iri yarı ve geniş omuzlu bir adam olan geminin kaptanını seçti, boynunu kırdı, şişe geçirdi, ateşin önünde şişte kızarttı, sonra etini tınaklarıyla parçalayıp, kemiklerini dişleyerek midesine indirdi. Sonra yattı, sabaha kadar uyudu. Bu davranışını daha sonraki iki gün tekrar etti; aralarından üç kişi böyle telef olduktan sonra üçüncü gece Sinbad'la arkadaşları iki şiş aldı, yanan kömür gibi akkor haline gelinceye kadar şişleri kızgın ateşe soktular. Şişleri sıkıca tutup, dev horlayarak uyurken bütün kuvvetleriyle iki gözüne batırdılar. Uykusundan böyle nezaketsizce uyandırılan dev ayağa kalktı, saldırganları sağda solda aradı ama bulamadı. El yordamıyla kapıya gitti, dışarı çıktı, adadan kaçmak için öngörüyle sallarını hazırlamış olan Sinbad ve arkadaşları onun arkasından çıktılar. Dev kendisinden daha uzun boylu, daha çirkin bir dev kadınla geri döndü; ama artık kaçaklar sallara binmişler, tüm hızlarıyla denize açılmışlardı. İki dev kaçaklara taş atıldılar, çoğu öldü; yalnızca Sinbad'la iki kişi daha salla başka bir adaya kaçtı.⁴³

(31) *Binbir Gece Masalları'nın* başka bir bölümünü oluşturan "Seyfü'l-mülük Hikâyesi"nde aynı hikâyenin biraz farklı başka bir versiyonu vardır. Seyfü'l-mülük'ün kardeşi Said'in gemisinin kazaya uğradığı ve bir grup Memlûkle (beyaz erkek esirler) beraber kalasın üzerinde kıyıya sürüklendiği anlatılır. Said ve iki Memlûk büyük bir ormana gelinceye kadar yürüdüler. Burada çok sayıda koyuna bakan uzun boylu, uzun sakallı, uzun kulaklı, iki gözü meşale gibi yanan birine rastladılar. Onları dostça selamlayıp mağarasına davet etti. Orada devin içmeleri için tas tas süt verip kör ettiği birtakım adam gördüler. Onların uyardığı Said devin verdiği sütü içiyormuş gibi yaptı, kör olduğuna devin inandırdı; ama aslında sütü yerdeki deliğe döktü. İki arkadaşı sütü içip kör oldu. Bunun üzerine, dev

⁴³ *The Arabian Nights' Entertainment*, çev. E. W. Lane, III. (Londra, 1839-1841), s. 26-30.

ayağa kalktı, mağaranın ağzını kapadı, Said'i kendine çekti, kaburgalarını yokladı ama onu etsiz, sıska buldu. Bu nedenle, başka birini yokladı, onu şişman buldu, o zaman sevindi. Sonra üç koyun boğazladı, derilerini yüzdü, ateşin üzerinde şişe geçirdi, sonra kızarmış koyunu Said'in iki arkadaşına getirdi, onunla beraber yediler. Arkasından, deriden yapılmış bir şarap şişesi getirdi, şarabı içti, yatıp horul horul uyudu.

O uyurken Said iki şiş aldı, ateşte akkor haline gelinceye kadar ısıttı, devin iki gözüne soktu. Kör olan dev kalktı, düşmanı mağaranın içine kovaladı; ama körlerin yönlen-dirdiği Said cilalı bir kılıç buldu, devi onunla ikiye ayırıp öldürdü.⁴⁴

Hikâyenin, *Binbir Gece Masalları*'ndaki iki versiyonunda belirgin bir özellik oluşturan epizodun, kahramanın koyun postunda ve koyunun karnının altında kaçışının yer almadığı fark edilmektedir.

(32) Homeros'un Odysseus ve Polyphemos masalına benzeyen bir hikâyenin Ermenistan dağlarında geniş ölçüde yaygın olduğu belirtilmektedir. Erzurum, Kars, Bayburt, Erzincan, Kiğı ve başka kasabalarda sözlü halk hikâyesi olarak anlatılır; Ermeni göçmenler Gümrü, Ahıska, Ahılkelek, Gümüşhane ve benzeri yeni yurtlarına bunu beraberlerinde götürmüşlerdir. Masal, "Alındaki Göz Hikâyesi" adıyla bilinir. Birtakım farklı versiyonu vardır. En iyisinin Trabzon'un güneyinde Gümüşhane'de anlatıldığı, bunun Homeros'un versiyonuna yakından benzediği söylenir. Ahıska'da anlatılan versiyon şöyledir:

Bir gün pencereden bakan bir zengin sırtında yemek torbasıyla bir hamalın yaklaştığını gördü. Hamal evin duvarına geldiğinde nefes almak için yükünü yere koydu, makus kaderinden şikâyet etmeye başladı. "Ne kadar talihsiz bir zavallıyım ben!" diye şikâyet etti, "Lanet olsun bu hayata! Bu korkunç kaderden ne zaman Tanrı beni kurtara-

⁴⁴ A.g.e., s. 353-355.

cak!" vs. Zengin adam hamalı çağdırtmak için uşaklarını gönderdi, adam torbasını bırakamayacağını söyleyince, öbürü, uşaklardan biriyle torbayı gideceğı yere gönderdi. Şu işe bakın, beyefendi o gün akşam yemeğine dostlarını davet etmiş, o saatte misafirler toplanmaya başlamıştı. Fakat sofrada en iyi yer hamala ayrılmıştı. Herkes oturduğunda ev sahibi ayağı kalktı, "Dinleyin, beyefendiler ve sen, dostum" dedi, hamala dönerek, "sen de dinle, size anlatacaklarım var. Hikâyemi bitirdiğimde, beyefendiler ve sen, dostum" (hamalı kast ederek) "buradaki dostumunun şikâyet ettiğı kaderinin mi, yaşamımda benim edindiğim tecrübenin mi daha zor, daha dayanılmaz olduğuna siz karar verin.

Ben, tüccar esnaftım. Bir zamanlar yirmi arkadaşım ile beraber gemiyle iş gezisine çıktım. Büyük bir fırtınaya tutulduk, gemimiz kayalara çarptı, parçalandı ama rüzgâr bizi kıyıya attı. Görme gücümüzün uzandığı yere kadar hiçbir yerde bir canlı yoktu, ne insan, ne şeytan. Uzun zamandır hiçbir şey yememiş, içmemiştik, bir ormana gelinceye kadar dolaştık. Ormanda bir yapı gördük. İçeri girip bekledik. Güneş batmak üzereyken korku verecek kadar kocaman bir adam belirdi, alınının ortasında tek bir gözü vardı. Bizi görünce gülmeye başladı, yüzü sevinçle parladı, tuhaf bir şekilde yüzünü buruşturdu. Gözlerini kırıştırdı, ocakta büyük bir ateş yaktı, içine bir demir şiş koydu. Sonra yanımıza geldi, her birimizi yokladı, en kuvvetlimizi ve en şişmanımızı seçerek şişe geçirdi, biraz ateşin üzerinde tutup yedi. Dehşete kapılmıştık ama bir şey yapamıyorduk, başımıza ne geleceğini görmek için bekledik. Ertesi akşam tekrar geldi, başka birimizi şişe geçirdi, kızartıp yedi. Buna dayanılmayacağını, kurtulmak için bir plan yapmamız gerektiğini anladık.

Arkadaşlarımızı bir çırpıda yiyip yutan, alnında tek gözü bulunan dev her akşam yemeğini yedikten sonra kapının önünde yatıp uyuyordu. Sabah gidiyor, akşama kadar dolaşıyordu. Üçüncü akşam biz korkudan uyuyamazken o

yatıp sakın sakın uyuduğunda benim tavsiyem üzerine birimiz kalktı, şişi ateşte ısıttı, akkor haline gelen demiri devin gözüne soktu. Kör olan dev korkunç bir feryat kopardı, Acele denize koştuk, bir sandala binerek kıyıdan hemen uzaklaştık. Devın arkadaşları onun feryatlarını duyup bizi fark ettiler. Ona koştular, uzaktan bize kocaman taşlar fırlattılar, öyle ki bütün deniz dalga dalga kopardı. Sonunda bir taş sandalımıza isabet etti, parçalayıp devirdi. Bütün yoldaşlarım boğuldu. Bir tek ben kurtuldum, zira kendimi bir tahtaya bağlamıştım, böylece kıyıya çıktım.”⁴⁵

Bu versiyonda koyunlardan söz edilmez, kahramanın devin hanesinden kaçışıyla ilgili bir açıklama yapılmaz.

(33) Masalın, Homeros’un hikâyesinin başlıca özelliklerini tasvir eden bir versiyonu Karadeniz’in doğu kıyısında, Kafkasya’nın güneyinde Megrelya bölgesinde kayda geçirilmiştir. Aşağıdaki gibidir:

Bir zamanlar bir yolcu (Karadeniz’in doğu kıyısında) Redut Kale’den Anaklia’ya giderken karanlık ve yağmurlu bir gece bastırdı. İnsan yerleşmelerinin hepsinin çok uzağında, ormanın ortasında bir kurt sürüsü etrafını sardı, bazıları onu atından indirip parçalamaya çalıştı. Fakat at hareketsiz durdu, ne yumuşak ne sert sözler onu bulunduğu yerden kıpırdamaya ikna etmedi. Yolcunun atının kuyruğuna bağladığı çıtalar mı kurtları yaklaştırmıyordu yoksa! Tılsıma rağmen kurtlar ona saldırdı. Zavallı adamın üzerine soğuk bir titreme geldi, kılıcı gevşeyen elinde çaresizce asılı kaldı. Tek yapabildiği yüksek sesle imdat diye bağırma oldu. Hayret! Uzaktan bir ışık belirdi, kurtlar ortadan kayboldu, at dört nala ışığa koştu. Yakınlarda bir evde tek başına yaşayan bir adamın elindeki meşaleydi bu. Yolcu kulübede ısındı, ev sahibine maceralarını anlattı. Fakat ev sahibinin anlatacak daha kötü tecrübeleri vardı.

⁴⁵ Senekerim Ter-Akobian, “Das armenische Märchen vom ‘Stimange’”, *Globus*, XCIV. (1908), s. 205.

“Kardeş” dedi, “ormandaki haşereler sana saldırdığı için mutsuz oldun. Fakat benim çektiklerimi bilseydin, başına daha kötüsü gelmediği için kendini şanslı sayardın.

Görüyorsun, burada hepimiz yastayız. Yedi kardeşlik, hepimiz balıkçıydık. Çoğunlukla aylarca gemide kalırdık, yalnızca tuttuklarımızı haftada bir sandalla eve gönderirdik. Bir gün oltalarımızı atınca gemimizin kıyıdan uzaklaştığını fark ettik: Bir şey onu çekiyordu, durduramıyorduk. Dolayısıyla, sürüklendik ve birkaç hafta sonra önümüzde, denize bal akıtan bir akarsuyla kayalık bir sahil gördük. Gemimiz bal akan akarsuya sürüklendi, yaklaştığımızda bir kulaç büyüklüğünde ağzıyla kocaman bir balık gemimizin yanında aniden sudan çıktı. Balı öyle açgözlülükle yuttu ki dere neredeyse kurudu. Kancalarımız balığın solungaçlarına yakalanmıştı, her zaman bizi yedeğinde çekiyordu. Midesini balla doldurmakla meşgulken oltalarımızı çözüyorduk, balığı serbest bırakıyorduk. Gemiye bal ve balmumu yükledik, eve yelken açmadan önceki akşam bir koyun ve keçi sürüsünün bal akan akarsuya yaklaştığını gördük. Çoban tek gözlü bir devdi. Elinde direk kadar kalın bir değnek tutuyordu, onu öreke gibi fırıl fırıl döndürüyordu. Müthiş bir korkuya kapıldım. Dev gemimizi kıyıya çekti, sürüsüyle birlikte bizi ormanın ortasında yer alan büyük yapıya götürdü. Ağaçlar öylesine yüksekti ki tepelerini göremiyordun. Sazlar meşe kadar kalın ve yüksekti.

Kocaman bina yontulmamış iri taş bloklarından yapılmış, sürülere birçok oda ayrılmıştı; keçiler, koyunlar, kuzular ve oğlakların ayrı bölümleri vardı. Tek gözlü dev bizi içeri kapadı, sonra sürüsünü dışarı çıkardı. Kapıyı kırıp açmaya çalıştık ama boşuna. Kapana kısılmış sıçanlar gibi sabahtan akşama kadar koşup durduk. Akşam dev döndü, hayvanlarını kapadı, ateş yaktı. Ağaç gövdelerini hazırladı. Bir şiş aldı, semiz bir koç getirdi, derisini soymadan kızarttı. Yok, öldürmedi bile onu ama canlı canlı şişe geçirdi; hayvan gözleri yerinden fırlayınca kadar

ateşin üzerinde kıvrandı. Sonra hepsini yedi, yattı, horlamaya başladı.

Ertesi sabah iki koç daha yedi, akşam en şişmanımızı aldı, şişe geçirdi, kızartmaya başladı. Kardeşimiz korkunç kıvrandı, imdat diye feryat etti ama biz ne yapabiliydik? Kardeşimizin gözleri yerinden fırlayınca dev onun bir bacağını parçaladı, bize attı; ama kardeşimizden geri kalanı kendisi yedi. Bacağı gömdük. Ertesi günlerde sıra öbür kardeşlerime geldi; sonunda benimle en genç kardeşimiz kaldık. Korkudan neredeyse kendimizi kaybetmiştik, ölmek için can atıyorduk ama böylesine korkunç değil.

Dev beşinci kardeşimizi de yediğinde ateşin yanına yatıp horlarken yerde, yanına sapladığı şişe sinsi sinsi yürüdük, hemen çekip çıkardık. Sonra ateşe soktuk, akkor haline gelmesini sabırsızlıkla bekledik; akkor haline gelmiş şişi devin gözüne soktuk. Kör olan dev acısından öyle bir fırladı ki çatıyı yıktığını sandık ama yalnızca başını vurdu. Korkunç feryat edip koyunları ve keçileri çiğneyerek bütün evde koştı; ama bizi bulamadı, zira bacaklarının arasından kaçtık.

Sabah dışarı çıkıp otlamak isteyen hayvanlar melemeye başladı. Dev kapıyı açtı, önünde durdu, koyunlarla keçileri teker teker bacaklarının arasından geçirdi ama her birinin sırtını, başını ve karnını yokladı. Öğleye kadar bunu yaptı. Sonra yoruldu, her hayvanın sırtını yoklamakla yetindi. Neyse ki kardeşimin hâlâ bıçağı vardı, iki koyunun derisini yüzdük. Postlara sarındık, devin bacaklarının arasından süzölmeyi becerdik. Korkudan yarı ölü bir halde önce ben şansımı denedim. Dev hiçbir şey fark etmedi, dışarı çıktım. Arkamdan kardeşim geldi. Gemimizi aradık, hâlâ aynı yerdeydi. Kaçma umudumuz arttı. Bu arada devin sürüsü çıkageldi. En iyi hayvanları seçtik, güverteye aldık. Halatı henüz toplamıştık ki dev gemiye yetişti. Sopasını öyle bir öfkeyle fırlattı ki deniz köpürdü, gemimiz neredeyse batıyordu. Kıyıda uzun süre dolaştıktan ve birçok zorluktan

sonra en sonunda yurda döndük.”⁴⁶

(34) Masalın, Homeros’un hikâyesine de benzeyen bir versiyonunu, Kafkasya’da Osetler anlatırlar. Onların versiyonu şöyledir: Urysmag’la yoldaşları, yorgunluk ve açlıktan bir adım bile atamayacak hale gelinceye kadar çok uzun bir yol kat ettiler. Urysmag ansızın bir dağın eteğinde koyun sürüsüyle beraber dev gibi boylu poslu birini gördü. Atını ona doğru sürdü, atından inerek öküz büyüklüğündeki en iyi koçu yakaladı. Fakat koçu tutamadı, dahası, tek gözlü devin eline düşünceye kadar koç onu yavaş yavaş itti. “Oo, Bodsol” dedi dev, koça seslenerek, “bana iyi bir kızartma verdiğin için teşekkürler.” Böyle söyleyerek Urysmag’ı çoban torbasına attı. Urysmag açlıktan bütün dikkatini devin erzağına verdi. “Ne yapıyorsun orada?” dedi dev, “kıpırdama yoksa seni öyle bir ezerim ki vücudundaki her kaburgayı kırarım.” Bu arada güneş battı, tek gözlü dev sürüsünü evine, mağarasına göttü, girişin önüne kocaman bir taş yuvarladı. Kaya mağaranın ağzını o kadar sıkı kapadı ki tek bir ışık huzmesi bile mağaraya giremiyordu. “Git, oğlum” dedi, dev dölüne, “bana kızartma şişini getir. Koç Bodsol’un bugün bana getirdiği lezzetli lokmayı sana kızartayım.” Oğlu hemen demir şişi getirdi. Dev şişi aldı, Urysmag’ı şişe geçirdi, ateşe koydu; sonra uykuya yattı. Şiş Urysmag’ı delmemiş, yalnızca bedeniyle elbiselerinin arasından geçmişti. Dev yatıp horlamaya başlayınca Urysmag kendini şişten kurtardı, akkor haline gelinceye kadar onu ısıttı, devin gözüne sapladı. Dev kükredi, öfkелendi, küçük düşmanını yakaladığında yapacaklarıyla tehdit etti. Bu arada Urysmag devin oğlunu öldürdü; dev öfkeden kendi parmaklarını ısırды ama bu meseleyi çözmedi. Sabah koyunlar melemeye başladı; gün doğuyordu, otlağa çıkarma zamanı gelmişti. “Şimdi gününü göreceksin! Benden kaçamazsın” diyerek tehdit etti

⁴⁶ A. Dirr, *Kaukasische Märchen* (Jena, 1920), S. 65, s. 248-251. Megrelya dili Gürcüceyle akrabadır (a.g.e., s. 290).

dev, taş bloğunu mağaranın ağzından yuvarladı, üzerine oturdu, her koyunu teker teker önünden geçirdi. Dev in sürüsünde uzun boynuzlu büyük bir beyaz koç vardı, dev in tercihiydi. Urysmag çabucak bu koçu kesti, boynuzlarıyla beraber postunu aldı, boynuzlu postu giydi, böyle kılık değiştirerek mağaradan dört ayak üstünde sürünerek ilk o çıktı. “Sen Gurtshi’sin” dedi dev, sahte koçu yoklarken, “git, zeki hayvan, git de akşama kadar sürüye bekçilik et, onları eve getir. Ne yazık! Ben kör oldum ama beni alt edeni cezalandıracağım.” Böyle diyerek sahte koçun sırtına vurdu, dışarı saldı. Urysmag böyle kaçtı, bütün sürünün dışarı çıkmasını bekledi. O zaman, “İşte, her şeye rağmen buradayım, seni kör eşek!” diye bağırdı. Dev sinirden öldü. Fakat Urysmag koyunları yoldaşlarına getirdi, arkadaşlarına şölen vermek için bazı koçları kesti.⁴⁷

(35) Aynı tip bir hikâye Kafkasların kuzeydoğu eteğinde bulunan Dağıstan bölgesinden bildirilir. Şöyledir: Gemi kazası geçiren iki denizci koyun sürüsüne bakan, tek gözlü bir devle karşılaşır. Dev onları yakalayıp ormanda büyük taş bloklarından yapılmış konutuna götürür. İkisinden birini su getirmeye gönderir, o yokken değerini kızartıp midesine indirir, geride yalnızca bir eliyle bir ayağı kalır, onları da döndüğünde gemi kazası geçiren öbür denizciye verir. Denizci aç değilim, karşılığını verir. Dev konutunu kocaman bir kayayla kapayarak gidip uyur. Adam akkor halinde bir demir çubukla devin gözünü çıkarır. Ertesi sabah bir koç keser, postuna sarınır, sürüyle beraber dışarı çıkar. Dev hileyi fark eder, bağıırır: Diğer Kykloplar telaşla gelir; ama adam kıyıya ulaşır, gemi enkazının bir parçasının üzerinde kaçmayı başarır.⁴⁸

⁴⁷ Chr. H., “Ossetische Märchen und Sagen”, *Globus*, XLI (1882), s. 333 vd.; A. Dirr, *Kaukasische Märchen*, s. 252-254. Masalın bu iki versiyonu arasında çoğu sözlü önemsiz birkaç fark vardır. İlkinde alt edilen dev “sinirden öldü” denir; ikincisinde, “sinirden ve öfkeden neredeyse ölüyordu” denir. Oset dili için bkz. A. Dirr, *a.g.e.*, s. 190.

⁴⁸ A. van Gennep, *Religions, Mœurs et Légendes* (Paris, 1908), s. 162.

(36) Göz önüne aldığımız tipte bir hikâye, Türkmenlerle Buharalı Özbeklerin dahil olduğu ve İndus'la İstanbul arasındaki nüfusun belki hâlâ büyük çoğunluğunu oluşturan, geniş Türk ailesinin büyük ölçüde yaygın bir kolu olan Oğuzların tarihini anlattığı öne sürülen, belki 13. veya 14. yüzyıla tarihlenen bir Moğol eserinde de yer alır.⁴⁹ Söz konusu eserde sekiz hikâye vardır. Burada ilgilendiğimiz hikâye bu sekiz hikâyeden "Basat Tepegözü Nasıl Öldürdü" adını taşıyanda yer alır. Şöyledir.⁵⁰ Bir Oğuz çoban pınarda Kuğu Kızı tipinde bir peri görünce şaşırdı, onu yakaladı, peri ona Tepegöz adında yarı tanrı bir oğul doğurdu, başının tepesinde tek gözü dışında insan şeklindeydi. Doğumu beraberinde mucizeler getirdi, peri annesi uçarken onun Oğuzların yıkımı olacağı kehanetinde bulundu. Bu kehanet ne yazık ki gerçekleşti. Canavar uzun süren kötülük mesleğine kendisine meme veren dadıyı öldürerek başladı, çok geçmeden kendi halkı Oğuzları kaçırpı yemeye başladı. Ona askeri birlikler göndermek boşunaydı, zira yara almıyordu; peri annesi, "Seni hiçbir ok delmesin, hiçbir kılıç bedenini yaralamasın" diyerek parmağına bir yüzük takmıştı. Hiç kimse onun önünde duramıyordu, büyük bir katliam yaparak düşmanlarını kaçırmıyordu. Bu nedenle, barış müzakereleri yapmak için elçiler göndermek zorunda kaldılar. Tepegöz önce epey yüksek perdeden taleplerde bulundu, tüketmesi için günde on iki kişilik istihkak şartı koştu; fakat elçiler böyle bir tüketim oranının çok sürmeden nüfusu bitireceğine aynı zorlamayla işaret ettiler, Canavar günde iki insanla beş yüz koyundan oluşan daha makul bir oranı kabul etmeye razı oldu. Tepegöz iaşesini bu şekilde sağladı, ta ki üzüntülü bir anne canavarın midesine inan abisinin kötü kaderinin izinden gidecek ikinci oğlunu kurtarması için kahra-

⁴⁹ Oğuzlar için bkz. A. H. Quiggin ve A. C. Hadden tarafından gözden geçirilen A. H. Keane, *Man, Past and Present* (Cambridge, 1920), s. 311 vd.

⁵⁰ W. Grimm, *Die Sage von Polyphem*, s. 7-12, Diez, *Der neuentdeckte og-huzische cyklop verglichen mit dem homerischen*, 1815'e gönderme yapar.

man Basat'a başvuruncaya kadar. Kadının hikâyesinden etkilenen ve devin kurbanlarından biri olan kendi kardeşinin öcünü almak için yanıp tutuşan cesur Basat kendi ininde Canavara meydan okuma ve toplumu kamu zararına bir fiilden kurtarma kararını açıkladı. Prenslerin bu tehlikeli girişimden onu vazgeçirme çabaları işe yaramadı. Hiçbirini dinlemedi, kemerine bir avuç ok taktı, yayını omzuna attı, kalçasına kılıcını kuşandı, annesiyle babasına veda ederek devin hanesinin yolunu tuttu.

Tepegözün insan kurbanlarını yediği kayaya geldi. Dev sırtını güneşe vermiş orada oturuyordu. Basat kemerinden bir ok çekerek devin göğsüne attı ama okun sapı onun yara almayan gövdesine temas edince parçalandı. İkinci ok da daha iyisini yapamadı; canavar yalnızca, "Sinek canımı sıktı" dedi. Üçüncü okun sapı da aynı şekilde parçalandı, bir parçası devin önüne düştü. Dev ayağa kalktı. "Oğuzlar yine yolumu kesiyorlar" dedi uşaklarına. Sonra yavaş yavaş Basat'a doğru yürüdü, boğazına yapıştı, onu konutuna götürdü. Uşaklarına, "Akşam yemeği için onu kızartacağım" diyerek Basat'ı öküz derisi çizmesinin içine koydu. Bunu söyledikten sonra uyumaya gitti. Fakat Basat'ın bıçağı vardı, öküz derisini yardı, çizmeden çıktı. Uşaklara dev nasıl öldürebileceğini sordu. "Biz bilmeyiz" dediler, "gözü dışında vücudunda et yoktur". Basat uyuyan devin başına geldi, gözkapasını kaldırınca gözün gerçekten olduğunu gördü. Uşaklara kasap bıçağını ateşte ısıtmalarını emretti. Bıçak akkor hale gelince Basat onu devin gözüne sapladı, gözü tamamıyla yok etti. Tepegöz öyle feryat etti ki dağlarla kayalar yine çınladı. Fakat Basat fırladı, mağarada koyunların arasına düştü.

Dev düşmanının mağarada olduğunu anladı. Kapının girişinde durdu, ayaklarını kapının iki yanına koydu, "Gelin, teker teker küçük koçlar" diye bağırdı. Biri gelince elini onun başına koyuyordu. Bu arada Basat bir koç kesmiş, derisini yüzmüş, başıyla kuyruğunu postun üzerinde bırakmıştı. Postu giydi, böyle giyinerek deve yaklaştı. Fakat

dev onu tanıdı, “Gözümü benden nasıl aldığını biliyorsun, ben de senin pestilini çıkarmazsam...” dedi. Basat koçun başını onun eline verdi, dev boynuzlardan birini tutup havaya kaldırıncı post boynuzdan ayrıldı, Basat devin bacaklarının arasından fırladı. Tepegöz boynuzu yere attı, “Kaçtın mı?” diye haykırdı. Basat, “Tanrım beni serbest bıraktı” yanıtını verdi. Bunun üzerine dev ona bir yüzük verdi, “Bunu parmağına tak. Ne ok ne kılıç sana zarar veremez” dedi. Basat yüzüğü parmağına taktı. Dev ona saldırdı, bıçağıyla yaralayacaktı. Basat sıçradı, yüzüğün devin ayağının dibine yuvarlandığını fark etti. Dev yine “Kaçtın mı?” diye sordu, Basat yine, “Tanrım beni serbest bıraktı” karşılığını verdi. Sonunda kahraman, canavarın başını kılıçla kesmeyi başardı ama masalın bu sonucu Homeros’un hikâyesine benzemediği için burada bizi ilgilendirmiyor.

Bu Moğol veya Türk versiyonunda devin kaçan esire yüzük vermesi daha önce belirtilen diğer bazı versiyonlardaki yüzük vakasını hatırlatıyor;⁵¹ ama burada yüzük konuşmuyor, bu nedenle, intikamcı düşmana takanın yerini söylemiyor.

Wilhelm Grimm, Polyphemos’un gözünü güneş olarak yorumlamış, hikâyenin kökenini öğelerin fiziksel uyumsuzluğuna, kaba şiddetle kurnazca becerinin törel karşıtlığına dayandırmıştır.⁵² Böyle yorumlar yanlış olduğundan tabii ki önemsenmeyebilir. Bunlar, bilgili insanların kendi felsefi veya mistik görüşlerini, hem anlama hem de kavrama yeteneği hiç bulunmayan basit halka atfetme konusunda ortak eğilimlerini gösterir. Görünüşe bakılırsa, Polyphemos ve arkadaşları, hayal gücünün dizginlerini bırakmanın ve büyülenmiş gibi dinleyenlerin merakını ve hayranlığını uyandırmanın zevkiyle bunları uyduran ama dışarıdaki doğanın törelliğine işaret etmeyi veya karanlık,

⁵¹ Yk. bkz. s. 556, notla beraber.

⁵² W. Grimm, *Die Sage von Polyphem*, s. 28 vd.

gizemli süreçlerini açıklığa kavuşturmayı hiç hayal etmemiş masalcıların yarattıkları periler diyarının birbiriyle aynı yaratıklarıdır. Erken dönemde insan evrenin muam-malarına her zaman kafa yormuyordu; bizim gibi o da hayal diyarında gezinerek gerginliğini atmaya ve gündelik yaşamın tekdüzeliğini değiştirmeye kuşkusuz sık sık ihtiyaç duymuştu.

Bibliotheka

Yunan Mitolojisi

Apollodoros

“*Bibliotheka*, Apollodoros’un, önünde bulunan en iyi edebi kaynaklardan, eleştirmeden sadakatle derlediği referans bir mitoloji kaynağıdır. Karanlık başlangıçtan masalın sislerinin açılmaya, sahnedeki gerçek oyuncuların görünmeye başladığı zamana kadar Yunanlıların kavradıkları haliyle dünya tarihini bize sunar. Başka bir deyişle, Apollodoros bizi, insan belleğinin ötesinden, bütünüyle mitik çağlardan tarihin sınırına götürür.”

James Frazer ise notları ve ekleriyle bu eşsiz kaynağı zenginleştirir. Yunan mitolojisini kayıp tragedyalardan fragmanlarla bütünler. Onu başka halkların mitolojileriyle, gelenek ve görenekleriyle ve kültürleriyle karşılaştırır. Yunanlardan Afrika yerlilerine oradan Oğuz Türklerine uzanan bir topografyayla birlikte zamanı aşan bir anlatı dünyası sunar.

ISBN : 978-605-9460-19-4

50 ₺

 pinhanyayincilik.com

 [/pinhanyayincilik](https://www.facebook.com/pinhanyayincilik)

 [/pinhankitap](https://twitter.com/pinhankitap)